

විසුද්ධිමග්ග-මහාථිකා (පටිමො භාගො)

ධම්මවිචය

පටුන

ගන්ථාරම්භකථා	1
නිදානාදිකථාවණ්ණනා	2
1. සීලනිද්දෙසවණ්ණනා	20
සීලසරූපාදිකථාවණ්ණනා	20
සීලානිසංසකථාවණ්ණනා	25
සීලප්පහෙදකථාවණ්ණනා	26
පාතිමොක්ඛසංවරසීලවණ්ණනා	33
ඉන්ද්‍රියසංවරසීලවණ්ණනා	40
ආජීවපාරිසුද්ධිසීලවණ්ණනා	44
පච්චයසන්නිස්සිතසීලවණ්ණනා	48
චතුපාරිසුද්ධිසම්පාදනවිධිවණ්ණනා	55
පඨමසීලපඤ්චකවණ්ණනා	64
දුතියසීලපඤ්චකවණ්ණනා	66
සීලසංකිලෙසවොදානවණ්ණනා	71
2. ධුතඬගනිද්දෙසවණ්ණනා	75
1. පංසුකුලිකඬගකථාවණ්ණනා	77
2. තෙව්වරිකඬගකථාවණ්ණනා	79
3. පිණ්ඩපාතිකඬගකථාවණ්ණනා	80
4. සපදානවාරිකඬගකථාවණ්ණනා	81
5. එකාසනිකඬගකථාවණ්ණනා	81
6. පත්තපිණ්ඩිකඬගකථාවණ්ණනා	82
7. බලුපච්ඡාහත්තිකඬගකථාවණ්ණනා	82
8. ආරඤ්ඤිකඬගකථාවණ්ණනා	83
9. රුක්ඛමූලිකඬගකථාවණ්ණනා	84
10. අබ්භොකාසිකඬගකථාවණ්ණනා	85

11. සොසානිකඛිගකථාවණ්ණනා.....	86
12. යථාසන්ථනිකඛිගකථාවණ්ණනා.....	87
13. නෙසජ්ජිකඛිගකථාවණ්ණනා.....	87
ධුතඛිගපකිණ්ණකකථාවණ්ණනා.....	88
3. කම්මට්ඨානග්ගහණනිද්දෙසවණ්ණනා.....	92
සමාධිඵකකදුකවණ්ණනා.....	94
සමාධිතිකවණ්ණනා.....	95
සමාධිවතුක්කවණ්ණනා.....	96
දසපලිබොධවණ්ණනා.....	99
කම්මට්ඨානදායකවණ්ණනා.....	102
වරියාවණ්ණනා.....	104
4. පථවිකසිණනිද්දෙසවණ්ණනා.....	120
අනනුරූපවිහාරවණ්ණනා.....	120
අනුරූපවිහාරවණ්ණනා.....	121
මුද්දකපලිබොධවණ්ණනා.....	122
භාවනාවිධානවණ්ණනා.....	122
සත්තසප්පායවණ්ණනා.....	128
දසවිධඅප්පනාකොසල්ලවණ්ණනා.....	129
නිමිත්තාහිමුඛපටිපාදනවණ්ණනා.....	139
පඨමජ්ඣානකථාවණ්ණනා.....	139
පඤ්චඛිගවිජ්ජහීනාදිවණ්ණනා.....	147
නිවිධකලායාණවණ්ණනා.....	148
විරට්ඨිතිසම්පාදනවණ්ණනා.....	152
නිමිත්තවඛිස්සනනයවණ්ණනා.....	154
පඤ්චවසීකථාවණ්ණනා.....	155
දුතියජ්ඣානකථාවණ්ණනා.....	157
තතියජ්ඣානකථාවණ්ණනා.....	160
සබ්බසො අත්ථවණ්ණනා.....	162

චතුත්ථජ්ඣානකථාවණ්ණනා	164
පඤ්චකජ්ඣානකථාවණ්ණනා	167
5. සෙසකසිණනිද්දෙසවණ්ණනා	170
ආපොකසිණකථාවණ්ණනා	170
තෙජොකසිණකථාවණ්ණනා	170
වායොකසිණකථාවණ්ණනා	170
නීලකසිණකථාවණ්ණනා	171
පීතකසිණකථාවණ්ණනා	171
ලොහිතකසිණකථාවණ්ණනා	171
ඔදාතකසිණකථාවණ්ණනා	172
ආලොකකසිණකථාවණ්ණනා	172
පරිවිජින්නාකාසකසිණකථාවණ්ණනා	172
පකිණ්ණකකථාවණ්ණනා	173
6. අසුභකම්මට්ඨානනිද්දෙසවණ්ණනා	176
උද්ධුමාතකාදිපදත්ථවණ්ණනා	176
උද්ධුමාතකකම්මට්ඨානවණ්ණනා	177
විනිවිජයකථාවණ්ණනා	181
විනීලකාදිකම්මට්ඨානවණ්ණනා	186
පකිණ්ණකකථාවණ්ණනා	188
7. ඡඅනුස්සතිනිද්දෙසවණ්ණනා	191
1. බුද්ධානුස්සතිකථාවණ්ණනා	191
2. ධම්මානුස්සතිකථාවණ්ණනා	233
3. සඛ්ඝානුස්සතිකථාවණ්ණනා	243
4. සීලානුස්සතිකථාවණ්ණනා	246
5. වාගානුස්සතිකථාවණ්ණනා	247
6. දෙවතානුස්සතිකථාවණ්ණනා	248
පකිණ්ණකකථාවණ්ණනා	250
8. අනුස්සතිකම්මට්ඨානනිද්දෙසවණ්ණනා	252

මරණස්සතිකථාවණ්ණනා.....	252
කායගතාසතිකථාවණ්ණනා	260
ආනාපානස්සතිකථාවණ්ණනා.....	272
9. බ්‍රහ්මචිහාරනිද්දෙසවණ්ණනා	306
මෙත්තාභාවනාකථාවණ්ණනා.....	306
කරුණාභාවනාවණ්ණනා	323
මුද්දිතාභාවනාවණ්ණනා	326
උපෙක්ඛාභාවනාවණ්ණනා	327
පකිණ්ණකකථාවණ්ණනා	329
10. ආරුප්පනිද්දෙසවණ්ණනා.....	343
පඨමාරුප්පවණ්ණනා.....	343
විඤ්ඤාණඤ්චායතනකථාවණ්ණනා.....	348
ආකිඤ්චඤ්ඤායතනකථාවණ්ණනා.....	350
නෙවසඤ්ඤානාසඤ්ඤායතනකථාවණ්ණනා	352
පකිණ්ණකකථාවණ්ණනා	358
11. සමාධිනිද්දෙසවණ්ණනා	360
ආහාරෙපටික්කුලභාවනාවණ්ණනා.....	360
චතුර්ධාතුවචත්ථානභාවනාවණ්ණනා	370
සමාධිආනිසංසකථාවණ්ණනා	399

“ධම්මා සුතා ධාතා වචසා පරිචිතා මනසානුපෙක්ඛිතා දිට්ඨියා සුඡපටිච්ඡිදා.”

(මහා සුඤ්ඤාන සුත්තං; මජ්ඣිම නිකායො, උපරිපණ්ණාසකො, සුඤ්ඤාන වග්ගො.)

පටුන සංස්කරණය - හික්බු ධම්මවිහාරී

(ජවය සංගායනා ත්‍රිපිටක වැඩසටහනින් උපුටා සකසන ලදී)

විසුද්ධිමග්ග-මහාටිකා

(පටිමො භාගො)

ගන්ථාරම්භකථා

සද්ධම්මරංසිමාලී යො, විනෙයාකමලාකරෙ;
විබොධෙසි මහාමොහ-තමං භන්ත්වාන සබ්බසො.

ඤාණාතිසයබ්බිමං තං, විසුද්ධකරුණාරුණං;
චන්දිත්වා නිරුපක්කලෙසං, බුද්ධාදිච්චං මහොදයං.

ලොකාලොකකරං ධම්මං, ගුණරස්මිසමුජ්ජලං;
අරියසඬ්ඨසඤ්ච සම්චුල්ලං, විසුද්ධකමලාකරං.

චන්දනාජනිතං පුඤ්ඤං, ඉති යං රතනත්තයෙ;
භතන්තරායො සබ්බත්ථ, හුත්වාහං තස්ස තෙජසා.

සම්පන්නසීලාවාරෙන, ධිමතා සුවිචුත්තිනා;
අජ්ඣෙසිතො දායානාගත්ථෙරෙන ථීරචෙනසා.

විසුද්ධචරිතො නාමො, යං විසුද්ධිමනුත්තරං;
පත්වා දෙසෙසි කරුණාසමුස්සාහිතමානසො.

තස්සා අධිගමූපායො, විසුද්ධනයමණ්ඩිතො;
විසුද්ධිමග්ගො යො චුත්තො, සුවිසුද්ධපදක්කමො.

සුවිසුද්ධං අසංකිණ්ණං, නිපුණත්ථවිනිච්ඡයං;
මහාවිහාරවාසීනං, සමයං අවිලෝමයං.

තස්ස නිස්සාය පොරාණං, කථාමග්ගං අනාකුලං;
තන්තිනියානුගං සුද්ධං, කරිස්සාමත්ථවණ්ණනං.

ඉති ආකඬ්ඨමානස්ස, සද්ධම්මස්ස විරට්ඨිතිං;
විහජන්තස්ස තස්සත්ථං, නිසාමයථ සාධවොති.

නිදානාදිකථාවණ්ණනා

1. ස්වායං විසුද්ධිමග්ගො යං සුත්තපදං නිස්සාය පට්ඨපියති, තං තාව නික්ඛිපිත්වා තස්ස නිදානාදිනිද්ධාරණමුඛෙන නානඡපකාරතො අත්ථං සංවණ්ණෙතුං “සීලෙ පතිට්ඨායා”තිආදි ආරද්ධං. ධම්මං සංවණ්ණෙන්නෙන හි ආදිතො තස්ස නිදානං වත්තබ්බං, තතො පයොජනං පිණ්ඩත්ථො පදත්ථො සම්බන්ධො අධිජ්ජායො වොදනා සොධනං වත්තබ්බං. තථා වෙව ආවරියෙන පටිපන්නං. එත්ථ හි භගවත්තං කීරාතිආදි දෙසනාය නිදානපයොජනනිද්ධාරණං, විසුද්ධිමග්ගං භාසිස්සන්තිආදි පිණ්ඩත්ථනිද්ධාරණං, සීලෙ යත්ථාතිආදි පදත්ථසම්බන්ධාධිජ්ජායවිභාවනා, කීං සීලන්තිආදි වොදනා, තතො පරං සොධනං, සමාධිපඤ්ඤාකථාසූපි එසෙව නයො. කස්මා පනෙත්ථ විස්සජ්ජනගාථා ආදිමිති නික්ඛිත්තා, න පුච්ඡාගාථා. පුච්ඡාපුබ්බිකා හි විස්සජ්ජනාති? වුවුවතෙ – තදත්ථස්ස මඬගලභාවතො, සාසනස්ස ආදිකල්‍යාණාදිභාවවිභාවනතො, භයාදිඋපද්දවනිචාරණෙන අන්තරායවිධමනතො, උපරි සංවණ්ණෙතබ්බධම්මසඬගහතො වාති වෙදිතබ්බං.

එත්ථාහ – කස්මා පනායං විසුද්ධිමග්ගකථා වත්ථුපුබ්බිකා ආරද්ධා, න සත්ථුථොමනාපුබ්බිකාති? වුවුවතෙ – විසුං අසංවණ්ණනාදිභාවතො. සුමඬගලවිලාසිනීආදයො විය හි දීඝනිකායාදීනං නායං විසුං සංවණ්ණනා, න පකරණන්තරං වා අභිධම්මාවතාරසුමතාවතාරාදි විය. තාසංයෙව පන සුමඬගලවිලාසිනීආදීනං විසෙසභූතා. තෙනෙවාහ “මජ්ඣෙ විසුද්ධිමග්ගො”තිආදි (දී. නි. අට්ඨ. 1.ගන්ථාරම්භකථා; ම. නි. අට්ඨ. 1.ගන්ථාරම්භකථා; සං. නි. අට්ඨ. 1.1.ගන්ථාරම්භකථා; අ. නි. අට්ඨ. 1.1.ගන්ථාරම්භකථා). අථ වා ථොමනාපුබ්බිකාපි වායං කථා න වත්ථුපුබ්බිකාවාති දට්ඨබ්බං. සාසනෙ හි වත්ථුකිත්තනං න ලොකෙ විය කෙවලං හොති, සාසනසම්පත්තිකිත්තනත්තා පන සත්ථු අවිපරිතධම්මදෙසනාභාවවිභාවනෙන සත්ථුගුණසංකිත්තනං උල්ලිඬගන්තමෙව පවත්තති. තථා හි වක්ඛති “එත්තාවතා තිස්සො සික්ඛා”තිආදි. සොතාපන්නාදිභාවස්ස ව කාරණන්ති එත්ථ හි ආදි-සද්දෙන සබ්බසකදාගාමිඅනාගාමිනො විය සබ්බෙපි අරහන්තො සඬග්ගන්ති විභාගස්ස අනුද්ධටත්තා. තෙන තිණ්ණමිපි බොධිසත්තානං නිබ්බේධභාගියා සීලාදයො ඉධ “සීලෙ පතිට්ඨායා”තිආදිවචනෙන සඬගහිතාති දට්ඨබ්බං. තිණ්ණමිපි හි තෙසං වරිමහවෙ විසෙසතො සංසාරහයික්ඛණං, යථාසකං සීලෙ පතිට්ඨාය සමථවිපස්සනං උස්සුක්කාපෙත්ථා තණ්හාජටාච්ඡටනපටිපත්ති ව සමානාති. අථ වා “සො ඉමං ච්ඡටයෙ ජට”න්ති සාධාරණවචනෙන සාතිසයං, නිරතිසයඤ්ච තණ්හාජටාච්ඡටනං ගහිතං. තත්ථ යං නිරතිසයං සවාසනඡපභානතාය. තෙන

සත්ථු පහානසම්පදා කිත්තිතා හොති, තත්තිමිත්තා ඤාණසම්පදා ව. තද්වහයෙන නානත්තරිකතාය ආනුභාවසම්පදාදයොජිති. එවම්පි ථොමනාපුබ්බිකායං කථාති වෙදිතබ්බං. අථ වා ථොමනාපුබ්බිකා එවායං කථාති දට්ඨබ්බං, “සබ්බධම්මෙසු අප්පට්ඨනඤාණවායො”තිආදිනා සත්ථු ථොමනං පුරක්ඛත්වා සංවණ්ණනාය ආරද්ධත්තා. සා පනායං යස්මා පුච්ඡන්තස්ස අප්ඤ්ඤානුරූපං බ්‍යාකරණසමත්ථතාය විභාවනවසෙන පවත්තිතා, ආවිණ්ණඤ්ඤවෙන ආවරියස්ස යදිදං සංවණ්ණෙනබ්බධම්මානුකූලං සංවණ්ණනාරම්භෙ සත්ථු අභිත්ථවනං. තස්මා ඉමිනා කාරණෙන එවමෙත්ථ ථොමනා පවත්තිතාති. ථොමනාකාරස්ස වුච්චමානස්ස කාරණං උද්ධරන්තෙන පයමං විස්සජ්ජනගාථං නික්ඛිපිත්වා තස්සා නිදානවොදනාමුඛෙන පුච්ඡාගාථං සරූපතො ව අත්ථතො ව දස්සෙත්වා තස්සා පුච්ඡාය අවිපරිතබ්‍යාකරණසමත්ථභාවාවජොතනං භගවතො ථොමනං පුරක්ඛත්වා යථාධිජ්ජෙතධම්මසංවණ්ණනා කතා. තෙනාහ “සීලෙ පතිට්ඨායා”තිආදි. තත්ථ ගාථාය අත්ථො පරතො ආවි භවිස්සති.

ඉතීතිආදීසු	ඉතීති	අයං	ඉති-සද්දො	හෙතු

පරිසමාපනාදිපදත්ථවිපරියායපකාරාවධාරණනිදස්සනාදිඅනෙකත්ථජ්ජහෙදො. තථා හෙස “රූප්පතීති ඛො, භික්ඛවෙ, තස්මා ‘රූප’න්ති වුච්චති”තිආදීසු (සං. නි. 3.79) හෙතුමිහි ආගතො. “තස්මාතිහ මෙ, භික්ඛවෙ, ධම්මදායාදා භවථ, මා ආමිසදායාදා. අත්ථි මෙ තුම්හෙසු අනුකම්පා ‘කිත්ති මෙ සාවකා ධම්මදායාදා භවෙය්‍යං, නො ආමිසදායාදා”තිආදීසු (ම. නි. 1.29) පරිසමාපනෙ. “ඉති වා ඉති එවරූපා නච්චගීතවාදිතවිසුකදස්සනා පටිවිරතො”තිආදීසු (දී. නි. 1.197) ආදිඅත්ථො. “මාගණ්ඩියොති තස්ස බ්‍රාහ්මණස්ස සඬබ්බා සමඤ්ඤා පඤ්ඤත්ති වොහාරො නාමං නාමකම්මං නාමධෙය්‍යං නිරුත්ති බ්‍යඤ්ජනං අභිලාපො”තිආදීසු (මහානි. 73, 75) පදත්ථවිපරියායෙ. “ඉති ඛො, භික්ඛවෙ, සප්පට්ඨයො බාලො, අප්පට්ඨයො පණ්ඩිතො. සඋපද්දවො බාලො, අනුපද්දවො පණ්ඩිතො. සඋපසග්ගො බාලො, අනුපසග්ගො පණ්ඩිතො”තිආදීසු (ම. නි. 3.124) පකාරෙ. “අත්ථි ඉදස්පච්චයා ජරාමරණන්ති ඉති පුට්ඨෙත සතා, ආනන්ද, අත්ථිතිස්ස වචනීයං, කිංපච්චයා ජරාමරණන්ති ඉති වෙ වදෙය්‍ය, ජාතිපච්චයා ජරාමරණන්ති ඉච්චස්ස වචනීය”න්තිආදීසු (දී. නි. 2.96) අවධාරණෙ, සන්තිට්ඨානෙන අත්ථො. “අත්ථිති ඛො, කච්චාන, අයමෙකො අත්තො, නත්ථිති ඛො, කච්චාන, අයං දුතියො අත්තො”තිආදීසු (සං. නි. 2.15; 3.90) නිදස්සනෙ. ඉධාපි නිදස්සනෙ දට්ඨබ්බො, පකාරෙතිපි වත්තුං වට්ටනෙව. පයමො පන ඉති-සද්දො පරිසමාපනෙ දට්ඨබ්බො. භීති අවධාරණෙ. ඉදන්ති ආසන්නපච්චක්ඛවචනං යථාධිගතස්ස සුත්තපදස්ස අභිමුඛිකරණතො.

වුත්තන්ති අයං වුත්ත-සද්දො සඋපසග්ගො, අනුපසග්ගො ච වජ්ජනවාපසමිකරණකෙසොභාරණජීවිතවුත්තිපමුත්තභාවපාවචනපවත්තිතඅජ්ඣෙසනකථනාදීසු දිස්සති. තථා හි අයං -

“ගාවො තස්ස පජායන්ති, බෙත්තෙ වුත්තං විරුහති;
වුත්තානං ඵලමස්සනාති, යො මිත්තානං න දුබ්බති” ති. -

ආදීසු (ජා. 2.22.19) වජ්ජනෙ ආගතො. “නො ච බො පටිවුත්ත”න්තිආදීසු (පාරා. 289) අට්ඨදන්තකාදීහි වාපසමිකරණෙ. “කාපටිකො මාණවො දහරො වුත්තසිරො”තිආදීසු (ම. නි. 2.426) කෙසොභාරණෙ. “පන්තලොමො පරදත්තවුත්තො මිගභුතෙන වෙතසා විහරති”තිආදීසු (චූළව. 332) ජීවිතවුත්තියං. “සෙය්‍යථාපි නාම පණ්ඩුපලාසො බන්ධනා පවුත්තො අභබ්බො හරිතත්ථායා”තිආදීසු (ම. නි. 3.59; පාරා. 92; පාචි. 666; මහාව. 129) බන්ධනතො පමුත්තභාවෙ. “යෙසමිදං එතරහි පොරාණං මන්තපදං ගීතං පවුත්තං සමිහිත”න්තිආදීසු (දී. නි. 1.285; ම. නි. 2.427; මහාව. 300) පාවචනභාවෙන පවත්තිතෙ. ලොකෙ පන “වුත්තො ගුණො වුත්තො පාරායනො”තිආදීසු අජ්ඣෙසනෙ. “වුත්තං බො පනෙතං භගවතා ‘ධම්මදායාදා මෙ, හික්ඛවෙ, භවථ, මා ආමිසදායාදා’ති”ආදීසු (ම. නි. 1.30) කථනෙ. ඉධාපි කථනෙ එව දට්ඨබ්බො. තස්මා “ඉති හි එවමෙව ඉදං සුත්තං දෙසිත”න්ති යථානික්ඛිත්තං ගාථං දෙසිතභාවෙන නිදස්සෙති. තස්සා වා දෙසිතාකාරං අවධාරෙති.

කස්මාති හෙතුමිහි නිස්සක්කං. පනාති වචනාලඬිකාරමත්තං. උභයෙනාපි කාරණං පුච්ඡති. එතන්ති යථාවුත්තං සුත්තපදං පච්චාමසති. වුත්තන්ති පුච්ඡානිමිත්තං. තදත්ථස්ස අත්තනො බුද්ධියං විපරිවත්තමානතං උපාදාය “ඉද”න්ති වත්වා පුන භගවතා භාසිතාකාරං සන්ධාය “එත”න්ති වුත්තං. සකලෙන පනානෙන වචනෙන දෙසනාය නිදානං ජොතිතං හොති. පරතො තස්සා දෙසකදෙසකාලපටිග්ගාහකෙ විභාවෙතුං “භගවත්තං කිරා”තිආදි වුත්තං. තත්ථ කිරාති අනුස්සවනත්ථෙ නිපාතො. තෙන වුවච්චමානස්සත්ථස්ස අනු අනු සුය්‍යමානතං දීපෙති. රත්තිභාගෙති රත්තියා එකස්මිං කොට්ඨාසෙ, මජ්ඣිමයාමෙති අධිප්පායො. වෙස්සවණාදයො විය අපාකටනාමධෙය්‍යත්තා අඤ්ඤතරො. දෙවො එව දෙවපුත්තො. සංසයසමුග්ගසාටත්ථන්ති විචිකිච්ඡාසල්ලසමුද්ධරණත්ථං පුච්ඡීති යොජනා. “සංසයසමුග්ගසාටත්ථ”න්ති ච ඉමිනා පඤ්චසු පුච්ඡාසු අයං විමතිවිෂේදනාපුච්ඡාති දස්සෙති. යෙන අත්ථෙත තණ්හා “ජටා”ති වුත්තා, තමෙව අත්ථං දස්සෙතුං “ජාලිනියා”තිආදි වුත්තං. සා හි අට්ඨසතතණ්හාවිවර්තප්පහෙදො අත්තනො අවයවභූතො එව ජාලො එතිස්සා අත්ථිති “ජාලිනී”ති වුවචති.

ඉදානිස්සා ජටාකාරෙන පවත්තිං දස්සෙතුං “සා භී”තිආදි වුත්තං. තත්ථ රූපාදීසු ආරම්මණෙසුති තස්සා පවත්තිට්ඨානමාහ, රූපාදිජලාරම්මණවිනිමුත්තස්ස තණ්හාවිසයස්ස අභාවතො. හෙට්ඨපරියවසෙනාති කදාවි රූපාරම්මණෙ කදාවි යාව ධම්මාරම්මණෙ කදාවි ධම්මාරම්මණෙ කදාවි යාව රූපාරම්මණෙති එවං හෙට්ඨා, උපරි ච පවත්තිවසෙන. දෙසනාක්කමෙන චෙත්ථ හෙට්ඨපරියනා දට්ඨබ්බා. කදාවි කාමහවෙ කදාවි රූපහවෙ කදාවි අරූපහවෙ කදාවි වා අරූපහවෙ...පෙ.... කදාවි කාමහවෙති එවමෙත්ථ හෙට්ඨපරියවසෙන පවත්ති වෙදිතබ්බා. සබ්බසම්බාරානං බණ්ණ බණ්ණ භිජ්ජනසභාවත්තා අපරාපරුජ්ජත්ති එත්ථ සංසිඛ්ඛනත්ති ආහ “පුනස්පුනං උජ්ජජනතො”ති. “සංසිඛ්ඛනට්ඨෙතො”ති ඉදං යෙන සම්බන්ධෙන ජටා වියාති ජටාති ජටාතණ්හානං උපමුපමෙය්‍යනා, තදස්සනං. අයං හෙත්ථ අත්ථො – යථා ජාලිතො වෙළුම්බස්ස සාබා, කොසසඤ්චයාදයො ච අත්තනා අත්තනො අවයවෙහි සංසිඛ්ඛිතා විනද්ධා “ජටා”ති වුච්චත්ති, එවං තණ්හාපි සංසිඛ්ඛනසභාවෙනාති, “සංසිඛ්ඛිතට්ඨෙතො”ති වා පායො, අත්තනාව අත්තනො සංසිඛ්ඛිතභාවෙනාති අත්ථො. අයං හි තණ්හා කොසකාරකිම් විය අත්තනාව අත්තනාමපි සංසිඛ්ඛන්ති පවත්ති. තෙනාහ භගවා “රූපතණ්හා ලොකෙ පියරූපං සාතරූපං, එත්ථෙසා තණ්හා උජ්ජජමානා උජ්ජජති, එත්ථ නිවිසමානා නිවිසති”තිආදි (දී. නි. 2.400; ම. නි. 1.86; විහ. 203). ඉමෙ සත්තා “මම ඉද”න්ති පරිග්ගහිතං වත්ථුං අත්තනිබ්බිසෙසං මඤ්ඤමානා අබ්භන්තරිමං කරොන්ති. අබ්භන්තරත්ථො ච අන්තොසද්දොති සකපරික්ඛාරෙ උජ්ජජමානාපි තණ්හා “අන්තොජටා”ති වුත්තා. පබ්බජිතස්ස පත්තාදි, ගහට්ඨස්ස හත්ථිආදි සකපරික්ඛාරො.

“අත්තා”ති භවති එත්ථ අභිමානොති අත්තභාවො, උපාදානක්ඛන්ධපඤ්චකං. සරිරන්ති කෙවි. මම අත්තභාවො සුන්දරො, අසුකස්ස විය මම අත්තභාවො භවෙය්‍යාති වා ආදිනා සකඅත්තභාවාදීසු තණ්හාය උජ්ජජමානාකාරො වෙදිතබ්බො. අත්තනො චක්ඛාදීනි අජ්ඣක්තිකායතනාති. අත්තනො, පරෙසඤ්ච රූපාදීනි බාහිරායතනාති. පරෙසං සබ්බාති වා, සපරසන්තතිපරියාපන්නාති වා චක්ඛාදීනි අජ්ඣක්තිකායතනාති. තථා රූපාදීනි බාහිරායතනාති. පරිත්තමභග්ගහවෙසු පවත්තියාපි තණ්හාය අන්තොජටාබ්භිජටාභාවො වෙදිතබ්බො. කාමහවො හි කස්සවිපි කිලෙසස්ස අවික්ඛම්භිතත්තා කථඤ්චිපි අවිමුත්තො අජ්ඣක්තග්ගහණස්ස විසෙසපච්චයොති “අජ්ඣක්තං, අන්තො”ති ච වුච්චති. තබ්බිපරියායතො රූපාරූපහවො “බ්භිද්ධා, බ්භි”ති ච. තෙනාහ භගවා “අජ්ඣක්තසංයොජනො පුග්ගලො, බ්භිද්ධාසංයොජනො පුග්ගලො”ති (අ. නි. 2.37). විසයහෙදෙන, පවත්තිආකාරහෙදෙන ච අනෙකහෙදහින්තමපි

තණ්හං ජටාභාවසාමඤ්ඤෙන එකන්ති ගහෙන්වා “තාය එවං උප්පජ්ජමානාය ජටායා”ති චුත්තං. සා පන “පජා”ති චුත්තසත්තසත්තානපරියාපන්නා එව හුත්වා පුනජ්ජනං තං ජටෙන්ති විනන්ධන්ති පවත්තතිති ආහ “ජටාය ජටිකා පජා”ති. තථා හි පරමත්ථතො යදිපි අවයවඛ්‍යාතිරෙකෙන සමුදායො නත්ථි, එකදෙසො පන සමුදායො නාම න භොතිති අවයවතො සමුදායං භින්නං කත්වා උපමුපමෙය්‍යං දස්සෙන්නො “යථා නාම වෙළුප්පාදිහි...පෙ.... සංසිඛ්ඛිතා”ති ආහ. ඉමං ජටන්ති සම්බන්ධො. තිසු ධාතුසු එකමපි අසෙසෙත්වා සංසිඛ්ඛනෙන තෙධාතුකං ජටෙන්වා ධීතං. තෙනස්සා මහාවිසයතං, විජටනස්ස ව සුදුක්කරභාවමාහ. “විජටෙතුං කො සමත්ථො”ති ඉමිනා “විජටයෙ”ති පදං සත්තිඅත්ථං, න විධිආදිඅත්ථන්ති දස්සෙති.

එවං “අන්තොජටා”තිආදිනා පුට්ඨො පන අස්ස දෙවපුත්තස්ස ඉමං ගාථමාහාති සම්බන්ධො. “එදිසොව ඉමං පඤ්ඤං විස්සජ්ජෙය්‍යා”ති සත්ථාරං ගුණතො දස්සෙන්නො “සබ්බධම්මෙසු අප්පටිහතඤ්ඤාණවාරො”තිආදිමාහ. තත්ථ සබ්බධම්මෙසුති අතිතාදිහෙදහින්නෙසු සබ්බෙසු ඤෙය්‍යධම්මෙසු. අප්පටිහතඤ්ඤාණවාරොති අනවසෙසඤෙය්‍යාවරණප්පහානෙන නිස්සඬිගවාරත්තා නවිහතඤ්ඤාණපවත්තිකො. එතෙන තිසු කාලෙසු අප්පටිහතඤ්ඤාණතාවිභාවනෙන ආදිතො තිණ්ණං ආවෙණිකධම්මානං ගහණෙනෙව තදෙකලක්ඛණතාය තදවිනාභාවතො ව භගවතො සෙසාවෙණිකධම්මානම්පි ගහිතභාවො වෙදිතබ්බො. දිබ්බන්ති කාමගුණාදිහි කීළන්ති ලළන්ති, තෙසු වා විහරන්ති, විජයසමත්ථතායොගෙන පව්වත්ථිකෙ විජෙතුං ඉච්ඡන්ති, ඉස්සරියධනාදිසක්කාරදානග්ගහණං, තංතංඅත්ථානුසාසනඤ්ච කරොන්තා වොහරන්ති, පුඤ්ඤාතිසයයොගානුභාවප්පත්තාය ජුතියා ජොතන්ති, යථාධිප්පෙතඤ්ච විසයං අප්පටිසාතෙන ගච්ඡන්ති, යථිච්ඡිතනිප්ථාදනෙ ව සක්කොන්තිති දෙවා. අථ වා දෙවනියා තංතංඛ්‍යාසනනිත්ථරණත්ථිකෙහි සරණං පරායණන්ති ගමනියා, අහිත්ථවනියා වා, සොභාවිසෙසයොගෙන කමනියාති වා දෙවා. තෙ තිව්ධා – සම්මුතිදෙවා උපපත්තිදෙවා විසුද්ධිදෙවාති. භගවා පන නිරතිසයාය අභිඤ්ඤාකීළාය උත්තමෙහි දිබ්බබ්‍රහ්මඅරියවිහාරෙහි සපරසන්නාගතපඤ්චවිධමාරවිජයිච්ඡානිප්ථත්තියා විත්තිස්සරියසත්තධනාදිසම්මාපටිපත්ති අවෙච්චපසාදසක්කාරදානග්ගහණසඬිබාතෙන, ධම්මසභාවපුග්ගලජ්ඣාසයානුරූපානුසාසනීසඬිබාතෙන ව වොහාරාතිසයෙන පරමාය පඤ්ඤාසරීරප්පහාසඬිබාතාය ජුතියා, අනඤ්ඤසාධාරණාය ඤාණසරීරගතියා, මාරවිජයසබ්බසබ්බඤ්ඤාගුණපරහිතනිප්ථාදනෙසු අප්පටිහතාය සත්තියා ව සමන්තාගතත්තා සදෙවකෙන ලොකෙන “සරණ”න්ති ගමනියතො, අහිත්ථවනියතො, භත්තිවසෙන කමනියතො ව

සබ්බෙ තෙ දෙවෙ තෙහි ගුණෙහි අභිභූයා ධීතත්තා තෙසං දෙවානං සෙට්ඨො උත්තමො දෙවොති දෙවදෙවො. සබ්බදෙවෙහි පූජනීයතරො දෙවොති වා, විසුද්ධිදෙවභාවස්ස වා සබ්බඤ්ඤාගුණාලංකාරස්ස වා අධිගතත්තා අඤ්ඤාසං දෙවානං අතිසයෙන දෙවොති දෙවදෙවො.

අපරිමාණාසු ලොකධාතුසු අපරිමාණානං සක්කානං, මහාබ්‍රහ්මානඤ්ච ගුණාභිභවනතො අධිකො අතිසයො අතිරෙකතරො වා සක්කො බ්‍රහ්මා වාති සක්කානං අතිසක්කො බ්‍රහ්මානං අතිබ්‍රහ්මා. ඤාණප්පභානදෙසනාවිසෙසෙසු සදෙවකෙ ලොකෙ කෙනචි අවික්ඛම්භනීයට්ඨානතාය කුතොචිපි උත්තමාභාවතො චතුහි වෙසාරජ්ජෙහි විසාරදොති චතුර්වෙසාරජ්ජවිසාරදො. යං සන්ධාය චුත්තං “සම්මාසම්බුද්ධස්ස තෙ පටිජානතො ඉමෙ ධම්මා අනභිසම්බුද්ධාති තත්‍ර චත මං සමණො වා...පෙ.... වෙසාරජ්ජප්පත්තො විහරාමී”ති (ම. නි. 1.150; අ. නි. 4.8). යානායානඤාණාදීහි දසහි ඤාණබලෙහි සමන්තාගතත්තා දසබලධරො. යං සන්ධාය චුත්තං “ඉධ තථාගතො යානඤ්ච යානතො, අට්ඨානඤ්ච අට්ඨානතො යථාභූතං පජානාතී”තිආදි (අ. නි. 10.21; විහ. 809). යං කිඤ්චි ඤෙයාං නාම, තත්ථ සබ්බත්ථෙව අනාවටඤාණතාය අනාවරණඤාණො. තඤ්ච සබ්බං සමන්තතො සබ්බාකාරතො හත්ථතලෙ ආමලකං විය පච්චක්ඛතො දස්සනසමත්ථෙන ඤාණචක්ඛුනා සමන්තාගතත්තා සමන්තචක්ඛු, සබ්බඤ්ඤාති අත්ථො. ඉමෙහි පන ද්විති පදෙහි පච්ඡිමානි ද්වෙ අසාධාරණඤාණානි ගහිතානි. භාග්‍යවත්තතාදීහි කාරණෙහි හගවා. යං පනෙත්ථ චත්තබ්බං, තං පරතො බුද්ධානුස්සතිනිද්දෙසෙ (විසුද්ධි. 1.123 ආදයො) විත්ථාරතො ආගමිස්සති.

එත්ථ ච “සබ්බධම්මෙසු අප්පට්ඨිතඤාණවාරො”ති ඉමිනා තියද්ධාරුළුභානං පුච්ඡානං හගවතො බ්‍යාකරණසමත්ථතාය දස්සිතාය කිං දෙවතානම්පි පුච්ඡං බ්‍යාකාතුං සමත්ථො හගවාති ආසඬ්ඤාය තත්තිචත්තනත්ථං “දෙවදෙවො”ති චුත්තං. දෙවානං අතිදෙවො සක්කො දෙවානම්ත්දො දෙවතානං පඤ්භං විස්සජ්ජෙති, “තතො ඉමස්ස කො විසෙසො”ති වින්තෙත්තානං තත්තිචත්තනත්ථං “සක්කානං අතිසක්කො”ති චුත්තං. සක්කෙනපි පුච්ඡිතමත්ථං සනඬ්ඤාමාරාදයො බ්‍රහ්මානො විස්සජ්ජෙති, “තතො ඉමස්ස කො අතිසයො”ති වින්තෙත්තානං තත්තිචත්තනත්ථං “බ්‍රහ්මානං අතිබ්‍රහ්මා”ති චුත්තං. අයං වස්ස විසෙසො චතුර්වෙසාරජ්ජදසබලඤාණෙහි පාකටො ජාතොති දස්සනත්ථං “චතු...පෙ.... ධරො”ති චුත්තං. ඉමානි ච ඤාණානි ඉමස්ස ඤාණද්වයස්ස අධිගමෙන සහෙව සිද්ධානීති දස්සනත්ථං “අනාවරණඤාණො සමන්තචක්ඛු”ති චුත්තං. තයිදං ඤාණද්වයං පුඤ්ඤඤාණසම්භාරුපවයසිද්ධාය හග්ගදොසතාය සිද්ධන්ති දස්සෙත්තො “හගවා”ති අවොවාති. එවමෙතෙසං පදානං ගහණෙ පයොජනං,

අනුපුබ්බි ව වෙදිතබ්බා. යං පනෙනං පච්ඡිමං අනාවරණඤාණං සබ්බඤ්ඤානඤ්ඤාණන්ති ඤාණද්වයං, තං අත්ථතො අභින්නං. එකමෙව හි තං ඤාණං විසයපවත්තිමුඛෙන අඤ්ඤෙහි අසාධාරණභාවදස්සන්තං ද්විධා කත්වා වුත්තං. අනවසෙසසඤ්ඤාසඤ්ඤාසම්මුතිධම්මාරම්මණනාය සබ්බඤ්ඤානඤ්ඤාණං, තත්ථාවරණභාවතො නිස්සඤ්ඤාවාරම්පාදාය “අනාවරණඤාණ”න්තිපි වුත්තං. යං පනෙත්ථ වත්තබ්බං, තං පරතො බුද්ධානුස්සතිනිද්දෙසෙ (විසුද්ධි. 1.123 ආදයො) වක්ඛාම.

2. මහත්තෙ සීලක්ඛන්ධාදිකෙ එසී ගවෙසිති මහෙසී, භගවා. තෙන මහෙසීනා. වණ්ණයන්තොති විවරන්තො විත්ථාරෙන්තො. යථාභූතන්ති අවිපරිතං. සීලාදිහෙදනන්ති සීලසමාධිපඤ්ඤාදිවිභාගං. සුදුල්ලහන්ති අට්ඨක්ඛණවජ්ජිතෙන නවමෙන බණෙන ලද්ධබ්බත්තා සුට්ඨු දුල්ලහං. සීලාදිසඤ්ඤානන්ති සීලාදික්ඛන්ධත්තයසඤ්ඤානං. අරියමග්ගො හි තීහි ඛන්ධෙහි සඤ්ඤානො සප්පදෙසත්තා නගරං විය රජ්ජෙන, න තයො ඛන්ධා අරියමග්ගෙන නිප්පදෙසත්තා. වුත්තඤ්ඤෙන “න ඛො, ආවුසො විසාඛ, අරියෙන අට්ඨඤ්ඤානෙ මග්ගෙන තයො ඛන්ධා සඤ්ඤානා; තීහි ව ඛො, ආවුසො විසාඛ, ඛන්ධෙහි අරියො අට්ඨඤ්ඤානො මග්ගො සඤ්ඤානො”ති (ම. නි. 1.462). කිලෙසවොරෙහි අපරිපන්ථනීයතාය ඛෙමං. අත්තද්වයපරිවජ්ජනතො, මායාදිකායවඤ්ඤාදිප්පභානතො ව උජුං. සබ්බෙසං සංකිලෙසධම්මානං මාරණවසෙන ගමනතො පවත්තනතො, නිබ්බානස්ස මග්ගනතො, නිබ්බානත්ථිකෙහි මග්ගිතබ්බතො ව මග්ගං. විසුද්ධියාති නිබ්බානාය, විසුද්ධිභාවාය වා, අරහත්තායාති අත්ථො.

යථාභූතං අජානන්තාති එවං සීලවිසුද්ධිආදිවිසුද්ධිපරම්පරාය අධිගන්තබ්බො එවරුපො එවංකිච්චකො එවමත්ථොති යාථාවතො අනවබුජ්ඣන්තා. සකලසංකිලෙසතො, සංසාරතො ව සුද්ධිං විමුත්තිං කාමෙන්ති පත්ථෙන්නීති සුද්ධිකාමා. අපි-සද්දො සම්භාවතෙ. තෙන න කෙවලං සීලමත්තෙන පරිතුට්ඨා, අථ ඛො විසුද්ධිකාමාපි සමානාති දස්සෙති. ඉධාති ඉමස්මිං සාසනෙ. භාවනාය යුත්තපයුත්තතාය යොගිතො වායමන්තාපි විසුද්ධිං උද්දිස්ස පයොගං පරක්කමං කරොන්තාපි උපායස්ස අනධිගතත්තා විසුද්ධිං නාධිගවිජන්තීති යොජනා. තෙසන්ති යොගීනං. කාමඤ්ඤායං විසුද්ධිමග්ගො සමන්තභද්දකත්තා සවනධාරණපරිවයාදිපසුත්තං සබ්බෙසම්පි පාමොජ්ජකරො, යොගීනං පන සාතිස්සං පමොදහෙතුති ආහ “තෙසං පාමොජ්ජකරණ”න්ති. බාහිරකනිකායන්තරලද්ධිහි අසම්මිස්සතාය සුට්ඨු විසුද්ධිවිනිච්ඡයත්තා සුවිසුද්ධිවිනිච්ඡයං. මහාවිහාරවාසීනන්ති අත්තතො අපස්සයභූතං නිකායං දස්සෙති. දෙසනානායනිස්සිතන්ති ධම්මසංවණ්ණනානායසන්තිස්සිතං. එත්ථ ව “තෙසං

පාමොජ්ජකරණ”න්තිආදිනා සබ්බසංකිලෙසමලවිසුද්ධතාය විසුද්ධිං නිබ්බානං පත්ථෙත්තානං යොගීනං එකංසෙන තදාවහත්තා පාමොජ්ජකරො ඤාණත්තරෙහි සම්මාපටිපන්නෙහි අධිට්ඨිතත්තා සුට්ඨු සම්මා විසුද්ධවිනිච්ඡයො මහාවිහාරවාසීනං කථාමග්ගොති දස්සෙති. සක්කච්චං මෙ භාසතො සක්කච්චං නිසාමයථාති යොජෙතබ්බං.

එත්ථ ච “ඉමිස්සා දානි ගාථායා”ති ඉමිනා විසුද්ධිමග්ගභාසනස්ස නිස්සයං, “කට්ඨිකාය මහෙසිනා”ති ඉමිනා තස්ස පමාණභාවං, “යථාභූතං අත්ථං සීලාදිහෙදන”න්ති ඉමිනා අවිපරිතපිණ්ඩත්ථං, “සුදුල්ලහං...පෙ.... යොගිනො”ති ඉමිනා නිමිත්තං, “තෙසං පාමොජ්ජකරණ”න්ති ඉමිනා පයොජනං, “වණ්ණයන්තො අත්ථං, සුවිසුද්ධවිනිච්ඡයං මහාවිහාරවාසීනං දෙසනානායනිස්සිතං, සක්කච්ච”න්ති ච ඉමිනා කරණජපකාරං දස්සෙත්වා “විසුද්ධිකාමා සබ්බෙහි, නිසාමයථ සාධවො”ති ඉමිනා තත්ථ සක්කච්චසවනෙ සාධුජනෙ නියොජෙති. සාධුකං සවනපටිබද්ධා හි සාසනසම්පත්ති.

3. වචනත්ථවිභාවනෙන පවෙදිතවිසුද්ධිමග්ගසාමඤ්ඤත්ථස්ස විසුද්ධිමග්ගකථා වුවචමානා අභිරුචිං උජ්ජාදෙතීති පදත්ථතො විසුද්ධිමග්ගං විභාවෙතුං “තත්ථ විසුද්ධි”තිආදි ආරද්ධං. තත්ථ තත්ථාති යදිදං “විසුද්ධිමග්ගං භාසිස්ස”න්ති එත්ථ විසුද්ධිමග්ගපදං වුත්තං, තත්ථ. සබ්බමලවිරහිතත්ති සබ්බෙහි රාගාදිමලෙහි, සබ්බෙහි සංකිලෙසමලෙහි ච විරහිතං විචිත්තං. තතො එව අවිචන්තපරිසුද්ධං, සබ්බදා සබ්බථා ච විසුද්ධන්ති අත්ථො. යථාවුත්තං විසුද්ධිං මග්ගති ගවෙසති අධිගච්ඡති එතෙනාති විසුද්ධිමග්ගො. තෙනාහ “මග්ගොති අධිගමුපායො වුවචති”ති. විසුද්ධිමග්ගොති ච නිජ්ජරියායෙන ලොකුත්තරමග්ගො වෙදිතබ්බො, තදුපායත්තා පන පුබ්බභාගමග්ගො, තන්තිස්සයො කථාපබන්ධො ච තථා වුවචති.

ස්වායං විසුද්ධිමග්ගො සත්ථාරා දෙසනාවිලාසතො, වෙනෙයාජ්ඣාසයතො ච නානානායෙහි දෙසිතො, තෙසු අයමෙකො නයො ගහිතොති දස්සෙතුං “සො පනාය”න්තිආදි ආරද්ධං. තත්ථ කත්ථවීති කිස්මිඤ්චි සුත්තෙ. විපස්සනාමත්තවසෙනෙවාති අවධාරණෙන සමථං නිවත්තෙති. සො හි තස්සා පටියොගී, න සීලාදි. මත්ත-සද්දෙන ච විසෙසනිවත්තිඅත්ථෙත සවිසෙසං සමාධිං නිවත්තෙති. සො උපචාරජ්ජනාහෙදො විපස්සනායානිකස්ස දෙසනාති කත්වා න සමාධිමත්තං. න හි බණ්කසමාධිං විනා විපස්සනා සම්භවති. විපස්සනාති ච තිට්ඨාපි අනුපස්සනා වෙදිතබ්බො, න අනිච්චානුපස්සනාව. න හි අනිච්චදස්සනමත්තෙන සච්චාහිසමයො සම්භවති. යං පන ගාථායං අනිච්චලක්ඛණස්සෙව ගහණං කතං, තං යස්ස තදෙව සුට්ඨුතරං පාකටං හුත්වා උපට්ඨාති, තාදිසස්ස වසෙන. සොපි හි ඉතරං ලක්ඛණද්වයං විභූතතරං කත්වා සම්මසිත්වා විසෙසං අධිගච්ඡති, න අනිච්චලක්ඛණමෙව.

සබ්බෙ සඞ්ඛාරානි සබ්බෙ තෙභූමකසඞ්ඛාරා, තෙ හි සම්මසනීයා. අනිච්චානි න නිච්චා අද්ධුවා ඉත්තරා බණ්හඞ්ගුරානි. පඤ්ඤායානි විපස්සනාපඤ්ඤාය. පස්සති සම්මසති. අථ පච්ඡා උදයබ්බයඤ්ඤාණාදීනං උප්පත්තියා උත්තරකාලං. නිබ්බින්නදති දුක්ඛෙති තස්මිංයෙව අනිච්චාකාරතො දිට්ඨෙය් “සබ්බෙ සඞ්ඛාරා”ති චුත්තෙ තෙභූමකෙ ඛන්ධපඤ්චකසඞ්ඛාතෙ දුක්ඛෙ නිබ්බින්නදති නිබ්බිදාඤ්ඤාණං පටිලහති. එස මග්ගො විසුද්ධියානි එස නිබ්බිදානුපස්සනාසඞ්ඛාතො විරාගාදීනං කාරණභූතො නිබ්බානස්ස අධිගමුපායො.

ඤානපඤ්ඤාවසෙනානි සමථවිපස්සනාවසෙන. ඤානන්ති චෙත්ථ විපස්සනාය පාදකභූතං ඤානං අධිජ්ජෙතං. යම්හීති යස්මිං පුග්ගලෙ. ඤානඤ්ච පඤ්ඤා වානි එත්ථායමත්ථො – යො පුග්ගලො ඤානං පාදකං කත්වා විපස්සනං පට්ඨපෙත්වා තං උස්සුක්කාපෙති. ස චෙ නිබ්බානසන්තිකෙති සො ඛාත්තං නිබ්බානස්ස සම්පෙ එකන්තතො නිබ්බානං අධිගච්ඡතිති.

කම්මන්ති මග්ගචෙතනා. සා හි අපවයගාමිතාය සත්තානං සුද්ධිං ආවහති. විජ්ජානි සම්මාදිට්ඨි. සීලන්ති සම්මාවාචාකම්මන්තා. ජීවිතමුත්තමන්ති සම්මාආජීවො. ධම්මොති අවසෙසා චත්තාරො අරියමග්ගධම්මා. අථ වා කම්මන්ති සම්මාකම්මන්තස්ස ගහණං. “යා වාචුසො විසාබ, සම්මාදිට්ඨි, යො ච සම්මාසඞ්කජ්ජො, ඉමෙ ධම්මා පඤ්ඤාක්ඛන්ධෙ සඞ්ගහිතා”ති (ම. නි. 1.462) වචනතො. විජ්ජානි සම්මාදිට්ඨිසම්මාසඞ්කජ්ජානං ගහණං. ධම්මොති සමාධි “එවංධම්මා තෙ භගවන්තො අහෙසු”න්තිආදීසු (සං. නි. 5.378) විය. තග්ගහණෙනෙව “යො වාචුසො විසාබ, සම්මාවායාමො, යා ච සම්මාසති, යො ච සම්මාසමාධි, ඉමෙ ධම්මා සමාධික්ඛන්ධෙ සඞ්ගහිතා”ති වචනතො සම්මාවායාමසන්නම්පි ගහණං දට්ඨබ්බං. සීලන්ති සම්මාවාචාජීවානං. ජීවිතමුත්තමන්ති එවරූපස්ස අරියපුග්ගලස්ස ජීවිතං උත්තමං ජීවිතන්ති එවමෙත්ථ අට්ඨඞ්ගිකො අරියමග්ගො චුත්තොති වෙදිතබ්බො.

සීලාදිවසෙනානි සීලසමාධිපඤ්ඤාවීරියවසෙන. සබ්බදානි සමාදානතො පහුති සබ්බකාලං. සීලසම්පන්නොති චතුපාරිසුද්ධිසීලසම්පදාය සම්පන්නො සමන්තාගතො. පඤ්ඤවානි ලොකියලොකුත්තරාය පඤ්ඤාය සමන්තාගතො. සුසමාහිතොති තංසම්පයුත්තෙන සමාධිතා සුට්ඨු සමාහිතො. ආරද්ධවීරියොති අකුසලානං ධම්මානං පහානාය, කුසලානං ධම්මානං උපසම්පදාය පග්ගහිතවීරියො. පහිතත්තොති නිබ්බානං පතිපෙසිතත්තතාය කායෙ ච ජීවිතෙ ච නිරපෙක්ඛවිත්තො. ඔසන්ති කාමොසාදිචතුබ්බධම්පි ඔසං, සංසාරමහොසමෙව වා.

එකායනොති එකමග්ගො. මග්ගපරියායො හි ඉධ අයන-සද්දො, තස්මා එකපථභූතො අයං, භික්ඛවෙ, මග්ගො, න ද්වෙධාපථභූතොති අත්ථො. එකං වා නිබ්බානං අයති ගච්ඡතීති එකායනො, එකෙන වා ගණසඬගණිකං පහාය විවෙකට්ඨෙත අයිතඛිබ්බො පටිපජ්ජිතඛිබ්බොති එකායනො, අයන්ති තෙනාති වා අයනො, එකස්ස සෙට්ඨස්ස භගවතො අයනොති එකායනො, තෙන උප්පාදිතත්තා, එකස්මිං වා ඉමස්මිංයෙව ධම්මචිනයෙ අයනොති එකායනො. සත්තානං විසුද්ධියාති රාගාදිමලෙහි, අභිජ්ඣාචිසමලොභාදිඋපක්කිලෙසෙහි ව සත්තානං විසුද්ධත්ථාය විසුජ්ඣනත්ථාය. යදිදන්ති නිපාතො, යෙ ඉමෙති අත්ථො. පුබ්බෙ සරණලක්ඛණෙන මග්ගට්ඨෙත ව මග්ගොති චුත්තස්සෙව කායාදිචිසයහෙදෙන චතුබ්බිධත්තා “චත්තාරො සතිපට්ඨානා”ති චුත්තං. සම්මප්පධානාදීසුති එත්ථ ආදි-සද්දෙන අප්පමාදාභිරතිආදීනං සඬගහො වෙදිතඛිබ්බො. අප්පමාදාභිරතිආදිවසෙනාපි හි කත්ථවි විසුද්ධිමග්ගො දෙසිතො. යථාහ —

“අප්පමාදරතො භික්ඛු, පමාදෙ භයදස්සි වා;
අභබ්බො පරිභානාය, නිබ්බානස්සෙව සන්තිකෙ”ති. (ධ. ප. 32) ;

4. තත්ත්ව තස්සං ගාථායං. උපරි වුව්චමානා ගාථාය විත්ථාරසංවණ්ණනා නිද්දෙසපටිනිද්දෙසට්ඨානියා, තතො සංඛිත්තතරා අත්ථවණ්ණනා උද්දෙසට්ඨානියාති ආහ “අයං සඬබ්බෙපවණ්ණනා”ති. යථාඋද්දිට්ඨස්ස හි අත්ථස්ස නිද්දෙසපටිනිද්දෙසා සුකරා, සුබ්බොධා ව හොන්තිති. සීලෙ පතිට්ඨායාති එත්ථ සීලෙති කුසලසීලෙ. යදිපි “කතමෙ ව, ථපති, අකුසලා සීලා”තිආදීසු අකුසලා ධම්මාපි සීලන්ති ආගතා. වුව්චමානාය පන විත්තපඤ්ඤාභාවනාය අධිට්ඨානායොග්ගතාය කිරියසීලානම්පි අසම්භවො, කුතො ඉතරෙසන්ති කුසලසීලමෙවෙත්ථ අධිප්පෙනං. සීලං පරිපූරයමානොතිආදීසු පරිපූරයමානොති පරිපාලෙන්තො, පරිවඩ්ඨෙන්තො වා, සබ්බභාගෙහි සංවරන්තො, අවිතික්කමන්තො වාති අත්ථො. තථාභූතො හි තං අවිජ්ඣන්තො තත්ථ පතිට්ඨිතො නාම හොති. “සීලෙ”ති හි ඉදං ආධාරෙ භූමිමං. පතිට්ඨායාති දුට්ඨා පතිට්ඨා නිස්සයුපනිස්සයහෙදතො. තත්ථ උපනිස්සයපතිට්ඨා ලොකියා, ඉතරා ලොකුත්තරා අභිත්තීත්ථා ගහණෙ. භිත්තීත්ථා පන ගහණෙ යථා ලොකියවිත්තූප්පාදෙසු සහජාතානං, පුරිමපච්ඡිමානඤ්ච වසෙන නිස්සයුපනිස්සයපතිට්ඨා සම්භවති, එවං ලොකුත්තරෙසු හෙට්ඨිමමග්ගඵලසීලවසෙන උපනිස්සයපතිට්ඨාපි සම්භවති. “පතිට්ඨායා”ති ව පදස්ස යදා උපනිස්සයපතිට්ඨා අධිප්පෙනා, තදා “සද්ධං උපනිස්සායා”තිආදීසු (පට්ඨා. 1.1.423) විය පුරිමකාලකිරියාවසෙන අත්ථො වෙදිතඛිබ්බො. තෙනාහ “පුබ්බෙව බ්බො පනස්ස කායකම්මං වචිකම්මං ආජීවො සුපරිසුද්ධො හොති”ති (ම. නි. 3.431) . යදා පන නිස්සයපතිට්ඨා අධිප්පෙනා,

තදා “චක්ඛුඤ්ච පටිච්චා”තිආදීසු (ම. නි. 1.204; 3.421; සං. නි. 4.60) විය සමානකාලකිරියාවසෙන අත්ථො වෙදිතබ්බො. සම්මාවාචාදයො හි අත්තනා සම්පයුත්තානං සම්මාදිට්ඨිආදීනං සහජාතවසෙනෙව නිස්සයපච්චයා හොත්තීති.

නරති නෙතීති නරො, පුරිසො. යථා හි පයමපකතිභූතො සත්තො, ඉතරාය පකතියා සෙට්ඨට්ඨෙත පුරි උච්චෙ යානෙ සෙති පවත්තතීති “පුරිසො”ති වුවචති, එවං නයනට්ඨෙත “නරො”ති වුවචති. පුත්තභාතුභූතොපි හි පුග්ගලො මාතුපෙට්ඨහගිනිනං නෙතුට්ඨානෙ තිට්ඨති, පගෙව ඉතරො ඉතරාසං. නරෙන යොගතො, නරස්ස අයන්ති වා නාරි, ඉත්ථි. සාපි චෙත්ථ කාමං තණ්හාජට්ඨාපිජට්ඨාසමත්ථතා අත්ථි, පධානමෙව පන සත්තං දස්සෙත්තො “නරො”ති ආහ යථා “සත්ථා දෙවමනුස්සාන”න්ති (දී. නි. 1.157, 255). අට්ඨකථායං පන අවිභාගෙන පුග්ගලපරියායො අයන්ති දස්සෙතුං “නරොති සත්තො”ති වුත්තං. සපඤ්ඤොති විපාකභූතාය සහ පඤ්ඤාය පවත්තතීති සපඤ්ඤො. තාය හි ආදිතො පට්ඨාය සත්තානාවසෙන බහුලං පවත්තමානාය අයං සත්තො සවිසෙසං “සපඤ්ඤො”ති වත්තබ්බතං අරහති. විපාකපඤ්ඤාපි හි සත්තානාවසෙසනෙන භාවනාපඤ්ඤාප්පත්තියා උපනිස්සයො හොති අහෙතුකද්විහෙතුකානං තදභාවතො. සම්පජ්ඤ්ඤසඬ්ඛාතාය ව තංතංකිච්චකාරිකාය පඤ්ඤාය වසෙන “සපඤ්ඤො”ති වත්තුං වට්ටති. අට්ඨකථායං පන නිපක-සද්දෙන පාරිභාරිකපඤ්ඤා ගය්හතීති විපාකපඤ්ඤාවසෙනෙවෙත්ථ අත්ථො වුත්තො. කම්මජතිහෙතුකපටිසන්ධිපඤ්ඤායාති කම්මජාය තිහෙතුකපටිසන්ධියං පඤ්ඤායාති එවං තිහෙතුක-සද්දො පටිසන්ධි-සද්දෙන සම්බන්ධිතබ්බො, න පඤ්ඤා-සද්දෙන. න හි පඤ්ඤා තිහෙතුකා අත්ථි. පටිසන්ධිතො පභුති පවත්තමානා පඤ්ඤා “පටිසන්ධියං පඤ්ඤා”ති වුත්තා තංමුලකත්තා, න පටිසන්ධික්ඛණ්ණෙ පවත්තා එව.

චිත්තෙති ආරම්මණං උපනිජ්ඣායතීති චිත්තං, සමාධි. සො හි සාතිසයං උපනිජ්ඣානකිච්චො. න හි චිත්තකාදයො විනා සමාධිනා තමත්ථං සාධෙත්තී, සමාධි පන තෙහි විනාපි සාධෙතීති. පගුණබලවභාවාපාදනෙන පච්චයෙහි චිතං, තථා සත්තානං විනොතීතිපි චිත්තං, සමාධි. පයමජ්ඣානාදිවසෙන චිත්තචිචිත්තතාය, ඉද්ධිවිධාදිචිත්තකරණෙන ව සමාධි චිත්තන්ති විනාපි පරොපදෙසෙනස්ස චිත්තපරියායො ලබ්හතෙව. අට්ඨකථායං පන චිත්ත-සද්දො විඤ්ඤාණෙ නිරුළුහොති කත්වා වුත්තං “චිත්තසීසෙන හෙත්ථ සමාධි නිද්දිට්ඨො”ති. යථාසභාවං පකාරෙහි ජානාතීති පඤ්ඤා. සා යදිපි කුසලාදිහෙදතො බහුවිධා. “භාවය”න්ති පන වචනතො භාවෙතබ්බො ඉධාධිජපෙතාති තං දස්සෙතුං “විපස්සන”න්ති වුත්තං. “භාවය”න්ති ව ඉදං පච්චෙකං යොජෙතබ්බං “චිත්තඤ්ච භාවයං, පඤ්ඤඤඤච භාවය”න්ති. තයිදං

ද්වයං කිං ලොකියං, උදාහු ලොකුත්තරන්ති? ලොකුත්තරන්ති ද්වයබ්බං උක්කට්ඨනිද්දෙසතො. තං හි භාවයමානො අරියමග්ගක්ඛණේ තණ්හාජටං සමුච්ඡේදවසෙන විජටෙතීති වුවවති, න ලොකියං. නානන්තරියභාවෙන පනෙත්ථ ලොකියාපි ගහිතාව හොන්ති ලොකියසමථවිපස්සනාය විනා තදභාවතො. සමථයානිකස්ස හි උපචාරජ්ජනාප්පහෙදං සමාධිං ඉතරස්ස ඛණිකසමාධිං, උභයෙසමිපි විමොක්ඛමුක්තයං විනා න කදාවිපි ලොකුත්තරාධිගමො සම්භවති. තෙනාහ “සමාධිඤ්චෙව විපස්සනඤ්ච භාවයමානො”ති. තත්ථ යදා ලොකියා සමථවිපස්සනා අධිජ්ජෙතා, තදා “භාවය”න්ති ඉදං භාවනාකිරියාය හෙතුභාවකථනං, භාවනාහෙතූති අත්ථො. තංභාවනාහෙතුකා හි විජටනකිරියාති. යදා පන ලොකුත්තරා අධිජ්ජෙතා, තදා කෙවලං චත්තමානභාවනිද්දෙසො. තදුභයභාවනාසමකාලමෙව හි තණ්හාජටාවිජටනං.

“ආතාපී නිපකො”ති ඉදං යථාචුත්තභාවනාය උපකාරකධම්මකිත්තනං. කම්මට්ඨානං අනුයුඤ්ජන්තස්ස හි වීරියං සති සම්පජ්ඤ්ඤන්ති ඉමෙ තයො ධම්මා බහුපකාරා. වීරියුපත්ථද්ධඤ්ඤි කම්මට්ඨානං සතිසම්පජ්ඤ්ඤානුපාලිතං න පරිපතති, උපරි ච විසෙසං ආවහති. පතිට්ඨාසිද්ධියා චෙත්ථ සද්ධාසිද්ධි, සද්ධූපනිස්සයත්තා සීලස්ස, වීරියාදිසිද්ධියා ච. න හි සද්ධෙය්‍යවත්ථුං අසද්දහන්තස්ස යථාචුත්තවීරියාදයො සම්භවන්ති, තථා සමාධිපි. යථා හි හෙතුභාවතො වීරියාදිහි සද්ධාසිද්ධි, එවං ඵලභාවතො තෙහි සමාධිසිද්ධි. වීරියාදීසු හි සම්පජ්ජමානෙසු සමාධි සම්පන්නොව හොති අසමාහිතස්ස තදභාවතො. කථං පනෙත්ථ සතිසිද්ධි? නිපකග්ගහණතො. තික්ඛවිසදභාවජ්ජත්තා හි සති “නෙපක්ක”න්ති වුවවති. යථාහ “පරමෙන සතිනෙපක්කෙන සමන්තාගතො”ති. අට්ඨකථායං පන “නෙපක්කං පඤ්ඤා”ති අයමත්ථො දස්සිතො. තග්ගහණෙනෙව සතිපි ගහිතාව හොති. න හි සතිවරහිතා පඤ්ඤා අත්ථීති. අපරෙ පන “සපඤ්ඤා”ති ඉමිනාව පාරිභාරිකපඤ්ඤාපි ගස්හතීති “නිපකො”ති පදස්ස “සතො”ති අත්ථං වදන්ති. යදිපි කිලෙසානං පහානං ආතාපනං, තං සම්මාදිට්ඨිආදීනමිපි අත්ථෙව. ආතජ්ජසද්දො විය පන ආතාපසද්දො වීරියෙයෙව නිරුල්භොති ආහ “ආතාපීති වීරියවා”ති. අථ වා පටිපක්ඛජ්ජහානෙ සම්පයුත්තධම්මානං අබ්භුස්සහනවසෙන පචත්තමානස්ස වීරියස්ස සාතිසයං තදාතාපනන්ති වීරියමෙව තථා වුවවති, න අඤ්ඤෙ ධම්මා. ආතාපීති වායමිකාරො පසංසාය, අතිසයස්ස වා දීපකො. වීරියවාති වා-සද්දොපි තදත්ථො එව ද්වයබ්බො. තෙන සම්මජ්ජධානසමඤ්චිතා චුත්තා හොති. තෙනාහ “කිලෙසානං ආතාපනපරිතාපනට්ඨෙතා”ති. ආතාපනග්ගහණෙන චෙත්ථ ආරම්භ ධාතුමාහ ආදිතො වීරියාරම්භොති කත්වා, පරිතාපනග්ගහණෙන නික්කමපරක්කමධාතුයො සබ්බෙසො පටිපක්ඛතො නික්ඛන්තනං, උපරුපරි විසෙසජ්ජන්තිඤ්ච උපාදාය. නිපයති විසොසෙති

පටිපක්ඛං, තතො වා අත්තානං නිපාති රක්ඛතීති නිපකො, සම්පජානො. කම්මට්ඨානස්ස පරිහරණෙ නියුත්තාති පාරිභාරිකා.

අභික්කමාදීති සබ්බකිච්චාති සාත්ථකසම්පජඤ්ඤාදිවසෙන පරිච්ඡිජ්ජ නෙතීති සබ්බකිච්චපරිණායිකා. කම්මට්ඨානස්ස වා උග්ගහො පරිපුච්ඡා භාවනාරම්භො මනසිකාරවිධි, තත්ථ ව සක්කච්චකාරිතා සාතච්චකාරිතා සජ්ජායකාරිතා නිමිත්තකුසලතා පහිතත්තතා අන්තරාදසංඛකොවො ඉන්ද්‍රියසමත්තපටිපාදනා වීරියසමතාපාදනං වීරියසමතායොජනන්ති එවමාදීනං සබ්බෙසං කිච්චානං පරිණායිකා සබ්බකිච්චපරිණායිකා. භයං ඉක්ඛතීති භික්ඛුති සාධාරණතො භික්ඛුලක්ඛණකථනෙන පටිපත්තියාව භික්ඛුභාවො, න භික්ඛකභින්නපට්ඨරාදිභාවෙනාති දස්සෙති. එවං හි කතකිච්චානං සාමණෙරාදීනං, පටිපත්තානඤ්ච අපබ්බජිතානම්පි සංඛගහො කතො හොති. ඉධ පන පටිපජ්ජනකවසෙන අත්ථො වෙදිතබ්බො. භින්නදති පාපකෙ අකුසලෙ ධම්මෙති වා භික්ඛු. සො ඉමං විජට්ඨෙති යො නරො සජ්ජඤ්ඤා සීලෙ පතිට්ඨාය ආතාපී නිපකො චිත්තං පඤ්ඤඤ්ච භාවයන්ති චුත්තො, සො භික්ඛු ඉමං තණ්හාජටං විජට්ඨෙති සම්බන්ධො. ඉදානි තම්පි විජට්ඨං වෙළුම්බවිජට්ඨෙන උපමෙත්වා දස්සෙතුං ගාථාය යථාචුත්තෙ සීලාදිධම්මෙ “ඉමිනා ව සීලෙනා”තිආදිනා පච්චාමසති. තත්ථ යස්මා යොගාවචරසන්නානගතා නානාක්ඛණිකා මිස්සකා සීලාදිධම්මා ගාථාය ගහිතා, තස්මා තෙ එකච්චං ගණ්හන්තො “ජහි ධම්මෙහි සමන්තාගතො”ති ආහ. න හි තෙ ජ ධම්මා එකස්මිං සන්නානෙ එකස්මිං බණෙ ලබ්හන්ති. යස්මා ව පුග්ගලාධිට්ඨානෙන ගාථා භාසිතා, තස්මා පුග්ගලාධිට්ඨානමෙව උපමං දස්සෙන්නො “සෙය්‍යථාපි නාම පුරිසො”තිආදිමාහ. තත්ථ සුනිසිතන්ති සුට්ඨු නිසිතං, අනිවිය තිබ්බන්ති අත්ථො. සත්ථස්ස නිසානසීලායං නිසිතතරභාවකරණං, බාහුබලෙන වස්ස උක්ඛිපනන්ති උභයම්පෙතං අත්ථාපන්නං කත්වා උපමා චුත්තාති තදුභයං උපමෙයො දස්සෙන්නො “සමාධිසීලායං සුනිසිතං...පෙ.... පඤ්ඤාහත්ථෙන උක්ඛිපිත්වා”ති ආහ. සමාධිගුණෙන හි පඤ්ඤාය තික්ඛභාවො. තෙනාහ භගවා “සමාහිතො යථාභූතං පජානාතී”ති (සං. නි. 3.5; 4.99; 5.1071; නෙත්ති. 40; මි. ප. 2.1.14). වීරියඤ්චස්සා උපත්ථම්භකං පග්ගණ්හනතො. විජට්ඨයාති විජට්ඨං සක්කුණෙය්‍ය. චූට්ඨානගාමිනිවිපස්සනාය හි වත්තමානාය යොගාවචරො තණ්හාජටං විජට්ඨං සමත්ථො නාම. විජට්ඨං වෙත්ථ සමුච්ඡෙදවසෙන පහානන්ති ආහ “සඤ්ජන්දෙය්‍ය සම්පදාලෙය්‍යා”ති. දක්ඛිණං අරහතීති දක්ඛිණෙය්‍යො, අග්ගො ව සො දක්ඛිණෙය්‍යො වාති අග්ගදක්ඛිණෙය්‍යො, අග්ගො වා දක්ඛිණා අග්ගදක්ඛිණා, තං අරහතීති අග්ගදක්ඛිණෙය්‍යො.

5. තත්‍රාති තස්සං ගාථායං. අයන්ති “නරො”ති ව “භික්ඛු”ති ව චුත්තො යොගාවචරො. පුන තත්‍රාති තස්සං පඤ්ඤායං. අස්සාති භික්ඛුනො. කත්තරි චෙතං සාම්චචනං, අනෙනාති අත්ථො. කරණීයං නත්ථී විසෙසාධානස්ස තිහෙතුකපටිසන්ධිපඤ්ඤාය අභාවතො. තෙනාහ “පුරිමකම්මානුභාවෙනෙව භිස්ස සා සිද්ධා”ති. තෙනාති යොගිනා. භාවනායං සත්තපචත්තිතවිරියනාය සාතච්චකාරිනා. පඤ්ඤාවසෙනාති යථාචුත්තනෙපක්කසඬ්ඛාතපඤ්ඤාවසෙන. යං කිඤ්චි කත්තබ්බං, තස්ස සබ්බස්ස සම්පජානවසෙනෙව කරණසීලො, තත්ථ වා සම්පජානකාරො එතස්ස අත්ථී, සම්පජානස්ස වා අසම්මොහස්ස කාරකො උප්පාදකොති සම්පජානකාරී, තෙන සම්පජානකාරිනා. අත්‍රාති අස්සං ගාථායං. සීලාදිසම්පාදනෙ විරියස්ස තෙසං අඬ්ගභාවතො තං විසුං අග්ගහෙත්වා “සීලසමාධිපඤ්ඤාමුඛෙනා”ති චුත්තං.

“විසුද්ධිමග්ගං දස්සෙති”ති අවිභාගතො දෙසනාය පිණ්ඩත්ථං වත්වා පුන තං විභාගතො දස්සෙතුං “එත්තාවතා”තිආදි චුත්තං. තත්ථ එත්තාවතාති එත්තකාය දෙසනාය. සික්ඛාති සික්ඛිතබ්බට්ඨෙත සික්ඛා. සික්ඛනං චෙත්ථ ආසෙවනං දට්ඨබ්බං. සීලාදිධම්මෙහි සංවරණාදිවසෙන ආසෙවන්තො තෙ සික්ඛතීති චුච්චති. සාසනන්ති පටිපත්තිසාසනං. උපනිස්සයො බලවකාරණං. වජ්ජනං අනුපගමනං. සෙවනා භාවනා. පටිපක්ඛොති පභායකපටිපක්ඛො. යදිපි ගාථායං “සීලෙ”ති සාමඤ්ඤතො චුත්තං, න “අධිසීලෙ”ති. තං පන තණ්හාපටාවිජට්ඨනස්ස පතිට්ඨාභූතං අධිප්පෙතන්ති ආහ “සීලෙන අධිසීලසික්ඛා පකාසිතා”ති. භවගාමි හි සීලං සීලමෙව, විභවගාමි සීලං අධිසීලසික්ඛා. සාමඤ්ඤපොතනා හි විසෙසෙ අවතිට්ඨතීති. එස නයො සෙසසික්ඛාසුපි.

සීලෙනාති අධිසීලසික්ඛාභූතෙන සීලෙන. තං හි අනඤ්ඤසාධාරණතාය සාසනස්ස ආදිකල්‍යාණතං පකාසෙති, න යමනියමාදිමත්තං. තෙන චුත්තං “සීලඤ්ච සුචිසුද්ධං, සබ්බපාපස්ස අකරණ”න්ති ව. කුසලානන්ති මග්ගකුසලානං. කුසලානන්ති වා අනවජ්ජානං. තෙන අරියඵලධම්මානම්පි සඬ්ගහො සිද්ධො හොති. සබ්බපාපස්ස අකරණන්ති සබ්බස්සාපි සාවජ්ජස්ස අකිරියා අනප්ඤ්ඤාපජ්ජනං. එතෙන වාරිත්තවාරිත්තහෙදස්ස සබ්බස්ස සීලස්ස ගහණං කතං හොති. කත්තබ්බාකරණම්පි හි සාවජ්ජමෙවති. ආදිවචනතොති ගාථායං චුත්තසමාධිපඤ්ඤානං ආදිම්හි වචනතො. ආදිභාවො වස්ස තම්මුලකත්තා උත්තරිමනුස්සධම්මානං. ආදීනං වා වචනං ආදිවචනං. ආදිසද්දෙන චෙත්ථ “සීලං සමාධි පඤ්ඤා ව, විමුත්ති ව අනුත්තරා”ති (දී. නි. 2.186) එවමාදීනං සඬ්ගහො දට්ඨබ්බො. සීලස්ස විසුද්ධත්තා විජ්ජපටිසාරාදිහෙතුනං දුර්කරණතො අවිජ්ජපටිසාරාදිගුණාවහං. “අවිජ්ජපටිසාරාදිගුණාවහත්තා”ති එතෙන න කෙවලං සීලස්ස කල්‍යාණතාව විභාවිතා, අථ ඛො ආදිභාවොපිති දට්ඨබ්බං. තථා භිස්ස සුත්තෙ (පරි. 366)

අවිජ්ජපටිසාරාදීනං විමුක්තිඤ්ඤාණපරියොසානානං පරම්පරපච්චයනා වුත්තා. සමාධිනාති අධිවිත්තසික්ඛාභූතෙන සමාධිනා. සකලං සාසනං සඬගහෙත්වා පවත්තාය ගාථාය ආදිපදෙන ආදිමිති පටිපජ්ජිතබ්බස්ස සීලස්ස, තතියපදෙන පරියොසානෙන පටිපජ්ජිතබ්බාය පඤ්ඤාය ගහිතත්තා මජ්ඣෙකං පටිපජ්ජිතබ්බො සමාධි පාරිසෙසනො දුතියපදෙන ගය්හතීති “කුසලස්ස උපසම්පදාතිආදිවචනතො හි සමාධි සාසනස්ස මජ්ඣෙකං”ති වුත්තං, න කුසලසද්දස්ස සමාධිපරියායත්තා. පුබ්බුපනිස්සයවතො හි සමාහිතතාදිඅට්ඨඬගසමත්තාගමෙන අහිනීභාරක්ඛමතා සමාධිස්ස ඉද්ධිවිධාදිගුණාවහත්තං, අග්ගමග්ගපඤ්ඤාය අධිගතාය යදත්ථං පබ්බජති, තං පරියොසිතත්ති පඤ්ඤා සාසනස්ස පරියොසානං. තෙනාහ භගවා “සික්ඛානිසංසමිදං, හික්ඛවෙ, බ්‍රහ්මවරියං වුස්සති සද්ධාධිපතෙය්‍යං පඤ්ඤත්තරං විමුක්තිසාර”න්ති (අ. නි. 4.245). සකං චිත්තං සචිත්තං, සචිත්තස්ස සබ්බසො කිලෙසානං සමුච්ඡින්නදනෙන විසොධනං සචිත්තපරියොදාපනං. එවං පන පඤ්ඤාකිච්චෙ මත්ථකජ්ජත්තෙ උත්තරි කරණියාභාවතො සාසනස්ස පඤ්ඤත්තරතා වෙදිතබ්බා. තාදිභාවාවහනතොති යාදිසො ඉට්ඨෙසු, ලාභාදීසු ච අනුනායාභාවතො, තාදිසො අනිට්ඨෙසු, අලාභාදීසු ච පටිසාභාවතො. තතො එව වා යාදිසො අනාපාඨගතෙසු ඉට්ඨානිට්ඨෙසු, තාදිසො ආපාඨගතෙසුපිති තාදී. තස්ස භාවො තාදිභාවො, තස්ස ආවහනතො. වාතෙනාති වාතහෙතු. න සමීරතීති න චලති. න සමිඤ්ජන්තීති න එන්දන්ති, කුතො චලනන්ති අධිජ්ජායො.

තථාති යථා සීලාදයො අධිසීලසික්ඛාදීනං පකාසකා, තථා තෙවිජ්ජතාදීනං උපනිස්සයස්සාති තෙසං පකාසනාකාරූපසංභාරත්ථො තථා-සද්දො. යස්මා සීලං විසුජ්ඣමානං සතිසම්පජ්ඤ්ඤාබලෙන, කම්මස්සකතඤ්ඤාණබලෙන ච සංකිලෙසමලතො විසුජ්ඣති පාරිපුරිඤ්ච ගච්ඡති, තස්මා සීලසම්පදා සිජ්ඣමානා උපනිස්සයසම්පත්තිභාවෙන සතිබලං, ඤාණබලඤ්ච පච්චුපට්ඨපෙතීති තස්සා විජ්ජත්තයුපනිස්සයතා වෙදිතබ්බා සභාගහෙතුසම්පාදනතො. සතිනෙපක්කෙන හි පුබ්බෙනිවාසවිජ්ජාසිද්ධි, සම්පජ්ඤ්ඤාන සබ්බකිච්චෙසු සුදිට්ඨකාරිතාපරිවයෙන චුතුපපාතඤ්ඤාණානුබන්ධාය දුතියවිජ්ජාසිද්ධි, විනික්කමාභාවෙන සංකිලෙසජ්ජහානසබ්භාවතො විචට්ඨුපනිස්සයතාවසෙන අජ්ඣාසයසුද්ධියා තතියවිජ්ජාසිද්ධි. පුරෙතරං සිද්ධානං සමාධිපඤ්ඤානං පාරිපුරිං විනා සීලස්ස ආසවක්ඛයඤ්ඤාණුපනිස්සයතා සුක්ඛවිපස්සකම්මාසවෙහි දීපෙතබ්බා. සමාධිපඤ්ඤා විය අහිඤ්ඤාපටිසම්භිදානං සීලං න සභාගහෙතුති කත්වා වුත්තං “න තතො පර”න්ති. “සමාහිතො යථාභූතං පජානාතී”ති (සං. නි. 3.5; 4.99; නෙත්ති. 40; මි. ප. 2.1.14) වචනතො සමාධිසම්පදා ඡළහිඤ්ඤාය උපනිස්සයො. පඤ්ඤා විය පටිසම්භිදානං සමාධි න සභාගහෙතුති වුත්තං “න

තතො පර”න්ති. “යොගා වෙ ජායතෙ භූරී”ති (ධ. ප. 282) වචනතො පුබ්බයොගෙන, ගරුවාසදෙසභාසාකඛසල්ලඋග්ගහපරිපුච්ඡාදීහි ව පරිභාවිතා පඤ්ඤාසම්පත්ති පටිසම්භිදාපහෙදස්ස උපනිස්සයො පච්චෙකඛොධිසම්මාසම්බොධියොපි පඤ්ඤාසම්පත්තිසන්තිස්සයාති පඤ්ඤාය අනධිගන්තබ්බස්ස විසෙසස්ස අභාවතො, තස්සා ව පටිසම්භිදාපහෙදස්ස එකන්තිකකාරණතො හෙට්ඨා විය “න තතො පර”න්ති අවත්වා “න අඤ්ඤෙන කාරණෙන”ති වුත්තං.

එත්ථ ව “සීලසම්පත්තිඤ්ඤි නිස්සායා”ති වුත්තත්තා යස්ස සමාධිවිජම්භනා අනවසෙසා ඡ අභිඤ්ඤා න ඉජ්ඣන්ති, තස්ස උක්කට්ඨපරිච්ඡෙදවසෙන න සමාධිසම්පදා අත්ථිති. සතිපි විජ්ජානං අභිඤ්ඤාකදෙසභාවෙ සීලසම්පත්තිසමුදාගතා එව තිස්සො විජ්ජා ගහිතා. යථා හි පඤ්ඤාසම්පත්තිසමුදාගතා වතස්සො පටිසම්භිදා උපනිස්සයසම්පන්නස්ස මග්ගෙනෙව ඉජ්ඣන්ති, මග්ගක්ඛණෙ එව තාසං පටිලභිතබ්බතො, එවං සීලසම්පත්තිසමුදාගතා තිස්සො විජ්ජා සමාධිසම්පත්තිසමුදාගතා ව ඡ අභිඤ්ඤා උපනිස්සයසම්පන්නස්ස මග්ගෙනෙව ඉජ්ඣන්තිති මග්ගාධිගමෙනෙව තාසං අධිගමො වෙදිතබ්බො. පච්චෙකබුද්ධානං, සම්මාසම්බුද්ධානඤ්ච පච්චෙකඛොධිසම්මාසම්බොධිසමධිගමසදිසා හි ඉමෙසං අරියානං ඉමෙ විසෙසාධිගමාති. විනයසුත්තාහිධම්මෙසු සම්මාපටිපත්තියා තෙවිජ්ජනාදීනං උපනිස්සයතාපි යථාවුත්තවිධිනා වෙදිතබ්බො.

සම්පන්නසීලස්ස කාමසෙවනාභාවතො සීලෙන පයමන්තවිච්ඡ්ඡනං වුත්තං. යෙහුයොන හි සත්තා කාමහෙතු පාණාතිපාතාදිවසෙනාපි අසුද්ධපයොගා භොන්ති. ඤානසුබලාහිතො කායකිලමථස්ස සම්භවො එව නත්ථිති සමාධිනා දුතියන්තවිච්ඡ්ඡනං වුත්තං ඤානසමුට්ඨානපණ්ණිතරූපථුට්ඨකායත්තා. පඤ්ඤායාති මග්ගපඤ්ඤාය. උක්කට්ඨනිද්දෙසෙන හි එකංසතො අරියමග්ගොව මජ්ඣිමා පටිපත්ති නාම. එවං සන්තෙපි ලොකියපඤ්ඤාවසෙනපි අන්තද්වයවිච්ඡ්ඡනං විභාවෙතබ්බං.

සීලං තංසමච්ඡිගිතො කාමසුගතීසුයෙව නිබ්බත්තාපනතො චතුහි අපායෙහි විමුත්තියා කාරණන්ති ආහ “සීලෙන අපායසමතික්කමනුපායො පකාසිතො භොති”ති. න හි පාණාතිපාතාදිපටිවිරති දුග්ගතිපරිකිලෙසං ආවහති. සමාධි තංසමච්ඡිගිතො මහග්ගතභූමියංයෙව නිබ්බත්තාපනෙන සකලකාමහවතො විමොචෙතීති වුත්තං. “සමාධිනා කාමධාතුසමතික්කමනුපායො පකාසිතො භොති”ති. න හි කාමාවචරකම්මස්ස අනුබලප්පදායීනං කාමච්ඡන්දාදීනං වික්ඛම්භකං ඤානං කාමධාතූපරිකිලෙසාවහං භොති. න චෙත්ථ උපචාරජ්ඣානං නිදස්සෙතබ්බං, අප්පනාසමාධිස්ස අධිප්පෙතත්තා. නාපි “සීලෙනෙව අතික්කම්තබ්බස්ස අපායහවස්ස සමාධිනා අතික්කම්තබ්බතා”ති

වචනොකාසො. සුගතිභවම්පි අතික්කමන්තස්ස දුග්ගතිසමතික්කමනෙ කා කථාති. සබ්බභවසමතික්කමනුපායොති කාමභවාදීනං නවන්තම්පි භවානං සමතික්කමනුපායො සීලසමාධීනි අතික්කන්තාපි භවා අනතික්කන්තා එව, කාරණස්ස අපභීනත්තා. පඤ්ඤාය පනස්ස සුප්පභීනත්තා තෙ සමතික්කන්තා එව.

තදඛිගජ්ජභානවසෙනාති

දීපාලොකෙනෙව

තමස්ස

පුඤ්ඤකිරියවත්ථුගතෙන තෙන තෙන කුසලඛිගෙන තස්ස තස්ස අකුසලඛිගස්ස පභානවසෙන. සමාධිනා වික්ඛම්භනජ්ජභානවසෙනාති උපචාරජ්ජනාහෙදෙන සමාධිනා පවත්තිතිචාරණෙන සට්ඨපභාරෙතෙව ජලතලෙ සෙවාලස්ස තෙසං තෙසං නීවරණාදිධම්මානං පභානවසෙන. පඤ්ඤායාති අරියමග්ගපඤ්ඤාය. සමුච්ඡෙදජ්ජභානවසෙනාති චතුත්තං අරියමග්ගානං භාවිතත්තා තංතංග්ගවතො අත්තනො සන්තානෙ “දිට්ඨිගතානං පභානායා” තිආදිනා (ධ. ස. 277) චුත්තස්ස සමුදයපක්ඛියස්ස කිලෙසගණස්ස අවචන්තං අප්පවත්තිසඛිබාතසමුච්ඡිත්තජ්ජභානවසෙන.

කිලෙසානං විතික්කමපට්ඨපක්ඛොති සංකිලෙසධම්මානං, කම්මකිලෙසානං වා යො කායවච්ඡිද්ධාරෙසු විතික්කමො අජ්ඣාචාරො, තස්ස පට්ඨපක්ඛො සීලෙන පකාසිතො භොති, අවිතික්කමසභාවත්තා සීලස්ස. ඔකාසාදානවසෙන කිලෙසානං චිත්තෙ කුසලජ්ජවත්තිං පරියාදියිත්වා උට්ඨානං පරිසුට්ඨානං. තං සමාධි වික්ඛම්භෙතිති ආහ “සමාධිනා පරිසුට්ඨානපට්ඨපක්ඛො පකාසිතො භොති”ති, සමාධිස්ස පරිසුට්ඨානජ්ජභායකත්තා. අප්පභීනභාවෙන සන්තානෙ අනු අනු සයනතො කාරණලාභෙ උප්පත්තිරහා අනුසයා, තෙ පන අනුරූපං කාරණං ලද්ධා උප්පජ්ජනාරහා ථාමගතා කාමරාගාදයො සත්ත කිලෙසා වෙදිතඛිබා. තෙ අරියමග්ගපඤ්ඤාය සබ්බසො පභීයන්තිති ආහ “පඤ්ඤාය අනුසයපට්ඨපක්ඛො පකාසිතො භොති”ති.

කායදුච්චරිතාදි දුට්ඨු වරිතං, කිලෙසෙහි වා දුසිතං වරිතන්ති දුච්චරිතං, තමෙව යත්ථ උප්පන්නං, තං සන්තානං සංකිලෙසෙහි විබාධති, උපතාපෙති වාති සංකිලෙසො, තස්ස විසොධනං සීලෙන තදඛිගවසෙන පභානං විතික්කමපට්ඨපක්ඛත්තා සීලස්ස. තණ්හාසංකිලෙසස්ස විසොධනං වික්ඛම්භනවසෙන පභානං පරිසුට්ඨානපට්ඨපක්ඛත්තා සමාධිස්ස, තණ්හාය වස්ස උජුච්ඡවචනිකභාවතො. දිට්ඨිසංකිලෙසස්ස විසොධනං සමුච්ඡෙදවසෙන පභානං අනුසයපට්ඨපක්ඛත්තා පඤ්ඤාය, දිට්ඨිගතානඤ්ච අයාථාවගාහීනං යාථාවගාහිනියා පඤ්ඤාය උජුච්ඡවචනිකභාවතො.

කාරණන්ති උපනිස්සයපච්චයො. සීලෙසු පරිපූරකාරීති මග්ගබ්‍රහ්මවරියස්ස ආදිභූතත්තා ආදිබ්‍රහ්මවරියකානං පාරාජිකසඤ්ඤාදියෙසසඤ්ඤානං

මහාසීලසික්ඛාපදානං අවිතික්කමනතො බුද්දානුබුද්දකානං ආපජ්ජනෙ සහසාව තෙනි වුට්ඨානෙන සීලෙසු යං කත්තබ්බං, තං පරිපුරං සමත්ථං කරොතීති සීලෙසු පරිපුරකාරී. තථා සකදාගාමීති “සීලෙසු පරිපුරකාරී”ති එතං උපසංහරති තථා-සද්දෙන. එතෙ හි ද්වෙ අරියා සමාධිපාරිපන්ටිකානං කාමරාගඛ්‍යාපාදානං පඤ්ඤාපාරිපන්ටිකස්ස සච්චපටිච්ඡාදකමොහස්ස සබ්බසො අසමුහතත්තා සමාධිං, පඤ්ඤඤව භාවෙන්තාපි සමාධිපඤ්ඤාසු යං කත්තබ්බං, තං මත්තසො පමාණෙන පදෙසමත්තමෙව කරොන්තීති සමාධිස්මිං, පඤ්ඤාය ව මත්තසො කාරිතො “සීලෙසු පරිපුරකාරිතො”ඉච්චෙව වුච්චන්ති. අනාගාමී පන කාමරාගඛ්‍යාපාදානං සමුච්ඡින්නත්තා සමාධිස්මිං පරිපුරකාරී. අරහා සබ්බසො සම්මොහස්ස සුසමුහතත්තා පඤ්ඤාය පරිපුරකාරී.

වුත්තං හෙතං භගවතා (අ. නි. 3.87) –

“ඉධ, භික්ඛවෙ, භික්ඛු සීලෙසු පරිපුරකාරී හොති, සමාධිස්මිං මත්තසො කාරී, පඤ්ඤාය මත්තසො කාරී. සො යාති තාති බුද්දානුබුද්දකාති සික්ඛාපදාති, තාති ආපජ්ජතිපි වුට්ඨාතිපි. තං කිස්ස හෙතු? න හි මෙත්ථ, භික්ඛවෙ, අභබ්බතා වුත්තා. යාති ව බො තාති සික්ඛාපදාති ආදිබ්‍රහ්මවරියකාති බ්‍රහ්මවරියසාරුප්පාති, තත්ථ ධුවසීලො ව හොති ධීතසීලො ව, සමාදාය සික්ඛති සික්ඛාපදෙසු. සො තිණ්ණං සංයොජනානං පරික්ඛයා සොතාපන්තො හොති අවිනිපාතධම්මො නියතො සම්බොධිපරායණො. ඉධ පන, භික්ඛවෙ, භික්ඛු සීලෙසු...පෙ.... සො තිණ්ණං සංයොජනානං පරික්ඛයා රාගදොසමොහානං තනුත්තා සකදාගාමී හොති. සකිදෙව ඉමං ලොකං ආගන්ත්වා දුක්ඛස්සන්තං කරොති. ඉධ පන, භික්ඛවෙ, භික්ඛු සීලෙසු පරිපුරකාරී හොති, සමාධිස්මිං පරිපුරකාරී, පඤ්ඤාය මත්තසො කාරී. සො යාති තාති...පෙ.... සික්ඛති සික්ඛාපදෙසු. සො පඤ්ඤන්තං ඔරම්භාගියානං...පෙ.... අනාවත්තිධම්මො තස්මා ලොකා. ඉධ පන, භික්ඛවෙ, භික්ඛු සීලෙසු පරිපුරකාරී හොති, සමාධිස්මිං පරිපුරකාරී, පඤ්ඤාය පරිපුරකාරී. සො යාති තාති බුද්දානුබුද්දකාති...පෙ.... සික්ඛති සික්ඛාපදෙසු. සො ආසවානං ඛයා...පෙ.... උපසම්පජ්ජ විහරතී”ති.

“කථ”න්ති පුච්ඡිත්වා සික්ඛාදිකෙ විහජිත්වා වුත්තමෙවත්ථං නිගමෙතුං “එව”න්තිආදි වුත්තං. තත්ථ අඤ්ඤෙ වාති තයො විවෙකා, තිණි කුසලමූලාති, තිණි විමොක්ඛමූලාති, තිණි ඉන්ද්‍රියානීති එවමාදයො, සික්ඛත්තිකාදිහි අඤ්ඤෙ ව ගුණත්තිකා. එවරුපාති යාදිසකා සික්ඛත්තිකාදයො ඉධ සීලාදිහි පකාසිතා හොන්ති, එදිසා.

එත්ථ හි විචට්ඨසන්නිස්සිතස්ස සීලස්ස ඉධාධිප්පෙතත්තා සීලෙන කායච්චෙකො පකාසිතො හොති, සමාධිනා චිත්තච්චෙකො, පඤ්ඤාය උපධිච්චෙකො. තථා සීලෙන අදොසො කුසලමූලං පකාසිතං හොති, තිතික්ඛප්පධානතාය, අපරුපසාතසභාවතාය ච සීලස්ස. සමාධිනා අලොභො කුසලමූලං, ලොභපට්ඨකං, අලොභපධානතාය ච සමාධිස්ස. පඤ්ඤාය පන අමොභොයෙව. සීලෙන ච අනිමිත්තවිමොක්ඛමූලං පකාසිතං හොති. අදොසප්පධානං හි සීලසම්පදං නිස්සාය දොසෙ ආදීනවදස්සිතො අනිච්චානුපස්සනා සුඛෙනෙව ඉජ්ඣති, අනිච්චානුපස්සනා ච අනිමිත්තවිමොක්ඛමූලං. සමාධිනා අප්පණ්ණිතවිමොක්ඛමූලං. පඤ්ඤාය සුඤ්ඤතවිමොක්ඛමූලං. අලොභප්පධානං හි කාමනිස්සරණං සමාධිසම්පදං නිස්සාය කාමෙසු ආදීනවදස්සිතො දුක්ඛානුපස්සනා සුඛෙනෙව ඉජ්ඣති, දුක්ඛානුපස්සනා ච අප්පණ්ණිතවිමොක්ඛමූලං. පඤ්ඤාසම්පදං නිස්සාය අනත්තානුපස්සනා සුඛෙනෙව ඉජ්ඣති, අනත්තානුපස්සනා ච සුඤ්ඤතවිමොක්ඛමූලං. තථා සීලෙන අනඤ්ඤාතඤ්ඤස්සාමිතින්ද්‍රියං පකාසිතං හොති. තං හි සීලෙසු පරිපූරකාරිතො අට්ඨමකස්ස ඉන්ද්‍රියං. සමාධිනා අඤ්ඤින්ද්‍රියං. තං හි උක්කංසගතං සමාධිස්මිං පරිපූරකාරිතො අනාගාමිතො, අග්ගමග්ගට්ඨස්ස ච ඉන්ද්‍රියං. පඤ්ඤාය අඤ්ඤාතාවින්ද්‍රියං පකාසිතං හොති. තදුප්පත්තියා හි අරහා පඤ්ඤාය පරිපූරකාරීති. ඉමිනා නයෙන අඤ්ඤෙ ච එවරූපා ගුණත්තිකා සීලාදීහි පකාසෙතඛ්ඛා.

1. සීලනිද්දෙසවණ්ණනා

සීලසරූපාදිකථාවණ්ණනා

6. එවන්ති චුත්තප්පකාරෙන. අනෙකගුණසඬගාහකෙනාති අධිසීලසික්ඛාදීනං, අඤ්ඤෙසඤ්ච අනෙකෙසං ගුණානං සඬගාහකෙන. සීලසමාධිපඤ්ඤාමුඛෙනාති “සඛ්ඛෙ සඬඛාරා අනිච්චා” තිආදීසු (ධ. ප. 277; ථෙරගා. 676; නෙත්ති. 5) විය විපස්සනාමත්තාදිමුඛෙන සඬඛෙපතො අදෙසෙත්වා සීලසමාධිපඤ්ඤාමුඛෙන දෙසිතොපි, සත්තතිංසායපි වා බොධිපක්ඛියධම්මානං විසුද්ධිමග්ගන්තොගධත්තා තත්ථ සීලසමාධිපඤ්ඤා මූලං පමුඛං කත්වා දෙසිතොපි. එතෙන සීලසමාධිපඤ්ඤාසු අවසෙසබොධිපක්ඛියධම්මානං සභාවතො, උපකාරතො ච අන්තොගධභාවො දීපිතොති වෙදිතඛ්ඛං. අතිසඬඛෙපදෙසිතොයෙව හොති සභාවච්චාගාදිතො අච්චාවිතත්තා. නාලන්ති න පරියත්තං න සමත්ථං. සඛ්ඛෙසන්ති නාතිසඬඛෙපනාතිච්චාරරුචිනම්පි, විපඤ්චිතඤ්ඤුනෙය්‍යානම්පි වා. සඬඛෙපදෙසනා හි සංඛිත්තරුචිනං, උග්ගට්ඨකඤ්ඤුනංයෙව ච උපකාරාය

හොති, න පනිතරෙසං. අස්ස විසුද්ධිමග්ගස්ස. පුච්ඡනට්ඨෙන පඤ්භා, කිරියා කරණං කම්මං, පඤ්භාව කම්මං පඤ්භාකම්මං, පුච්ඡනපයොගො.

කිං සීලන්ති සරූපපුච්ඡා. කෙනට්ඨෙන සීලන්ති කෙන අත්ථෙන සීලන්ති වුවච්ඡි, “සීල”න්ති පදං කං අභිධෙය්‍යං නිස්සාය පවත්තන්ති අත්ථො. තයිදං සීලං සභාවතො, කිච්චතො, උපට්ඨානාකාරතො, ආසන්නකාරණතො ච කථං ජානිතබ්බන්ති ආහ “කානස්ස ලක්ඛණරසපච්චුපට්ඨානපදට්ඨානානී”ති. පටිපත්ති නාම දිට්ඨානිසංසෙ එව හොතීති ආහ “කිමානිසංස”න්ති. කතිවිධන්ති පහෙදපුච්ඡා. විභාගවත්තානං හි සභාවවිභාවනං විභාගදස්සනමුඛෙනෙව හොතීති. වොදානං විසුද්ධිං. සා ච සංකිලෙසමලවිමුත්ති. තං ඉච්ඡන්තෙන යස්මා උපායකොසල්ලත්ථිනා අනුපායකොසල්ලං විය සංකිලෙසො ජානිතබ්බොති ආහ “කො චස්ස සංකිලෙසො”ති.

තත්‍රාති තස්මිං, තස්ස චා පඤ්භාකම්මස්ස. විස්සජ්ජනන්ති විවරණං. පුච්ඡිතො හි අත්ථො අවිභාවිතත්තා නිගුල්ලො මුට්ඨියං කතො විය තිට්ඨති. තස්ස විවරණං විස්සජ්ජනං විභූතභාවකාරණතො. පාණාතිපාතාදීහිති එත්ථ පාණාති වොහාරතො සත්තො, පරමත්ථතො ජීවිතින්ද්‍රියං. තස්ස සරසෙනෙව පතනසභාවස්ස අන්තරෙ එව අතිව පාතනං අතිපාතො, සණ්කං පතිතුං අදත්ථා සීසං පාතනන්ති අත්ථො, අතික්කම්ම චා සත්ථාදීහි අභිභවත්ථා පාතනං අතිපාතො, පාණසාතො. ආදිසද්දෙන අදින්නාදානාදිං සඬගණ්හාති. තෙහි පාණාතිපාතාදීහි දුස්සීලාකම්මෙහි. විරමන්තස්සාති සමාදානවිරතිවසෙන, සම්පත්තවිරතිවසෙන ච ඔරමන්තස්ස. චත්තපටිපත්තින්ති උපජ්ඣායවත්තාදිවත්තකරණං. චෙතනාදයො ධම්මාති සඬබ්බෙපතො වුත්තමත්ථං පාළිවසෙන විහජිත්ථා දස්සෙතුං “වුත්තඤ්ඤෙත”න්තිආදි වුත්තං. තත්ථ චෙතයතීති චෙතනා, අත්තනා සම්පයුත්තධම්මෙහි සද්ධිං ආරම්මණෙ අභිසන්දහතීති අත්ථො. චෙතනාය අනුකූලවසෙනෙව හි තංසම්පයුත්තා ධම්මා ආරම්මණෙ පවත්තන්ති. චෙතනා කාමං කුසලත්තිකසාධාරණා, ඉධ පන සීලචෙතනා අධිජ්ජෙතාති කත්ථා “කුසලා”ති වෙදිතබ්බා. චෙතසි නියුත්තං චෙතසිකං, චිත්තසම්පයුත්තන්ති අත්ථො. චෙතනාය සතිපි චෙතසිකත්තෙ “චෙතනා සීල”න්ති විසුං ගහිතත්තා තදඤ්ඤමෙව විරතිඅනභිජ්ඣාදිකං චෙතසිකං සීලං දට්ඨබ්බං ගොබලීබද්දඤායෙන. සංවරණං සංවරො. යථා අකුසලා ධම්මා චිත්තෙ න ඔතරන්ති, තථා පිදහනං. අවිතික්කමො චිතික්කමස්ස පටිපක්ඛභූතා අවිතික්කමවසෙන පවත්තචිත්තචෙතසිකා. තත්ථ චෙතනා සීලං නාමාතිආදි යථාවුත්තස්ස සුත්තපදස්ස විවරණං. විරමන්තස්ස චෙතනාති විරතිසම්පයුත්තං පධානභූතං චෙතනමාහ. පූරෙත්තස්ස චෙතනාති චත්තපටිපත්තිආයුහිති. විරමන්තස්ස විරතීති විරතියා පධානභාවං ගහෙත්ථා වුත්තං.

එත්ථ හි යදා “තිවිධා, හික්ඛවෙ, කායසඤ්චෙනනා කුසලං කායකම්ම”න්තිආදි (කථා. 539) වචනතො පාණාතිපාතාදීනං පටිපක්ඛභූතා තඛ්ඛිරතිවිසිට්ඨා වෙනනා තථාපචත්තා පධානභාවෙන පාණාතිපාතාදිපටිවිරතිසාධිකා භොති, තදා තංසම්පයුත්තා විරතිඅනභිජ්ඣාදයො ච වෙනනාපක්ඛිකා වා, අඛ්ඛොභාරිකා වාහි ඉමමත්ථං සන්ධාය වෙනනාසීලං චුත්තං. යදා පන පාණාතිපාතාදීහි සඬකොචං ආපජ්ජන්තස්ස තතො විරමණාකාරෙන පචත්තමානා වෙනනාවිසිට්ඨා විරති, අනභිජ්ඣාදයො ච තත්ථ තත්ථ පධානභාවෙන කිච්චසාධිකා භොන්ති, තදා තංසම්පයුත්තා වෙනනා විරතිආදිපක්ඛිකා වා භොති, අඛ්ඛොභාරිකා වාහි ඉමමත්ථං සන්ධාය වෙනසිකසීලං චුත්තං.

ඉදාහි සුත්තෙ ආගතනයෙන කුසලකම්මපථවසෙන වෙනනාවෙනසිකසීලානි විහජ්ත්වා දස්සෙතුං “අපිවා”න්තිආදි චුත්තං. පජ්ඣන්තස්සාති සමාදානවසෙන “ඉතො පට්ඨාය න කර්ස්සාමී”ති සම්පත්තචත්ථුකානිපි අනජ්ඣාචරණෙන පජ්ඣන්තස්ස. සත්ත කම්මපථවෙනනාහි පාණාතිපාතාදිපහානසාධිකා පටිපාටියා සත්ත කුසලකම්මපථවෙනනා. අභිජ්ඣාදිවසෙන යං පරදාරගමනාදි කරියති, තස්ස පහායකා අනභිජ්ඣාදයො සීලන්ති ආහ “වෙනසිකං සීලං නාම අනභිජ්ඣා...පෙ.... සම්මාදිට්ඨිධම්මා”ති. යථා හි අභිජ්ඣාඛ්‍යාපාදවසෙන මිච්ඡාචාරපාණාතිපාතාදයො කරියන්ති, එවං මිච්ඡාදිට්ඨිවසෙනාපි තෙ පුත්තමුඛදස්සනාදිඅත්ථං කරියන්ති. තෙසඤ්ච පජ්ඣනකා අනභිජ්ඣාදයොති. පාතිමොක්ඛසංවරො චාරිත්තචාරිත්තවිභාගං විනයපරියාපන්නං සික්ඛාපදසීලං. සතිසංවරො මනවිජට්ඨානං ඉන්ද්‍රියානං ආරක්ඛා, සා ච තථාපචත්තා සතියෙව. ඤාණසංවරො පඤ්ඤා. ඛන්තිසංවරො අධිවාසනා, සා ච තථාපචත්තා අදොසපධානා ඛන්ධා, අදොසො එව වා. වීරියසංවරො කාමචිතක්කාදීනං විනොදනවසෙන පචත්තං වීරියං. පාතිමොක්ඛසංවරසතිසංවරාදීසු යං චත්තඛ්ඛං, තං පරතො ආවි හවිස්සති.

සොතානීති තණ්හාදිට්ඨිඅවිජ්ජාද්වාරිතඅවසිට්ඨකිලෙසසොතානි. “සොතානං සංවරං බුමි”ති චත්වා “පඤ්ඤායෙනෙ පිටියායරෙ”ති වචනෙන සොතානං සංවරො පිදහනං සමුච්ඡෙදනං ඤාණන්ති විඤ්ඤායති.

ඉදමත්ථිකතං මනසි කත්වා යෙන ඤාණෙන යොනියො පච්චවෙක්ඛිත්වා පච්චයා පටිසෙවියන්ති. තං පච්චයපටිසෙවනම්පි ඤාණසභාවත්තා එත්ථෙව ඤාණසංවරෙ එව සමොධානං සඬගහං ගවිජති. ඛමති අධිවාසෙතීති ඛමො. උජ්ජන්තන්ති තස්මි. තස්මි. ආරම්මණෙ ජාතං නිබ්බත්තං. කාමචිතක්කන්ති කාමුපසංහිතං විතක්කං. නාධිවාසෙතීති චිත්තං ආරොපෙත්වා අඛ්භන්තරෙ න

වාසෙනි. ආජීවපාරිසුද්ධිපීති බුද්ධපටිකුටියං. මිච්ඡාජීවං. පහාය අනවජ්ජෙන පච්චයපරියෙසනෙන සිජ්ඣනකං. ආජීවපාරිසුද්ධිසීලමිපි එත්ථෙව විරියසංවරෙ එව සමොධානං. ගච්ඡති විරියසාධනත්තා. එත්ථ ව යථා ඤාණං තණ්හාදියොනානං. පවත්තිනිවාරණතො පිදහනටියෙන සංවරණතො සංවරො ව, පරතො පවත්තනකගුණානං. ආධාරාදිභාවතො සීලනටියෙන සීලං, එවං ඛන්ති අනධිවාසනෙන උප්පජ්ජනකකිලෙසානං. අධිවාසනෙන සංවරණතො සංවරො ව, ඛමනහෙන උප්පජ්ජනකගුණානං. ආධාරාදිභාවතො සීලනටියෙන සීලං, විරියං. විනොදෙනබ්බානං. පාපධම්මානං. විනොදනෙන සංවරණතො සංවරො ව, විනොදනහෙන උප්පජ්ජනකගුණානං. ආධාරාදිභාවතො සීලනටියෙන සීලන්ති වෙදිතබ්බං. යථා පන පාතිමොක්ඛසීලාදි තස්ස තස්ස පාපධම්මස්ස පවත්තිතුං. අප්පදානවසෙන සංවරණං පිදහනං, තං උපාදාය සංවරො, එවං අසමාදින්නසීලස්ස ආගතවත්ථුතො විරමණමිපිති ආහ “යා ව පාපභීරුකානං...පෙ.... සංවරසීලන්ති වෙදිතබ්බ”න්ති. න විතික්කමති එතෙනාති අවිතික්කමො. තථාපවත්තො කුසලවිත්තුප්පාදො.

7. අවසෙසෙසු පන පඤ්ඤෙසු. සමාධානං සණ්ඨපනං. දුස්සීලාවසෙන හි පවත්තා කායකම්මාදියො සම්පති, ආයතිඤ්ඤ අහිතදුක්ඛාවහා, න සම්මා යපිතාති අසණ්ඨපිතා විජ්ජකිණ්ණො විසවා ව නාම හොන්ති, සුසීලාවසෙන පන පවත්තා තබ්බිපරියායතො සණ්ඨපිතා අවිජ්ජකිණ්ණො අවිසවා ව නාම හොන්ති යථා තං ඔක්ඛිත්තවක්ඛුතා අබාහුප්පවාලනාදි. තෙනාහ “කායකම්මාදීනං සුසීලාවසෙන අවිජ්ජකිණ්ණතාති අත්ථො”ති. එතෙන සමාධිකිච්චතො සීලනං විසෙසෙනි. තස්ස හි සමාධානං සම්පයුත්තධම්මානං. අවික්ඛෙපහෙනුතා. ඉදං කායකම්මාදීනං සණ්ඨපනං සංයමනං. උපධාරණං අධිට්ඨානං මූලභාවො. තථා හිස්ස ආදිවරණාදිභාවො චුත්තො. තෙන පථවිධාතුකිච්චතො සීලනං විසෙසිතං හොති. සා හි සහජාතරූපධම්මානං සන්ධාරණවසෙන පවත්තති. ඉදං පන අනවජ්ජධම්මානං මූලාධිට්ඨානභාවෙන. තෙනාහ “කුසලානං ධම්මාන”න්තිආදි. තත්ථ කුසලධම්මා නාම සපුබ්බභාගා මහග්ගතානුත්තරා ධම්මා. අඤ්ඤෙ පන ආවරියා. සිරටියොති යථා සිරසි ඡින්නෙ සබ්බො අත්තභාවො විනස්සති, එවං සීලෙ භින්නෙ සබ්බං ගුණසරීරං විනස්සති. තස්මා තස්ස උත්තමභිගටියො සීලටියො. “සීරො සීස”න්ති වා වත්තබ්බෙ නිරුත්තිතයෙන “සීල”න්ති චුත්තන්ති අධිප්පායො. සීතලටියො පරිලාභවූපසමනටියො. තෙන ත-කාරස්ස ලොපං කත්වා නිරුත්තිතයෙනෙව “සීල”න්ති චුත්තන්ති දස්සෙනි. තථා හිදං පයොගසම්පාදිතං සබ්බකිලෙසපරිලාභවූපසමකරං හොති. එවමාදිනාති ආදි-සද්දෙන සයන්ති අකුසලා එතස්මිං සති අපවිට්ඨා හොන්තිති සීලං, සුපන්ති වා තෙන විහතුස්සාහාති සබ්බදූච්චරිතාතීති සීලං, සබ්බෙසං වා කුසලධම්මානං පවෙසාරහසාලාති සීලන්ති එවමාදීනං සභිගහො දට්ඨබ්බො.

8. “සීලනට්ඨෙත සීල”න්ති පුබ්බෙ සද්දත්ථුද්ධාරොන පකාසිතොපි භාවත්ථො ඵවාති ආහ “සීලනං ලක්ඛණං තස්සා”ති. න හි තස්ස චෙතනාදිහෙදහින්තස්ස අනවසෙසතො සඨගාහකො තතො අඤ්ඤො අත්ථො අත්ථී, යො ලක්ඛණභාවෙන වුච්චෙය්‍යා. නනු ච අනෙකහෙදසඨගාහකං සාමඤ්ඤලක්ඛණං නාම සියා, න විසෙසලක්ඛණන්ති අනුයොගං මනසි කත්වා ආහ “සනිදස්සනත්තං රූපස්ස, යථා හින්තස්සනෙකධා”ති.

යථා හි නිලාදිවසෙන අනෙකහෙදහින්තස්සාපි රූපායතනස්ස සනිදස්සනත්තං විසෙසලක්ඛණං තදඤ්ඤධම්මාසාධාරණතො. න අනිච්චතාදි විය, රූප්පනං විය වා සාමඤ්ඤලක්ඛණං, ඵවම්ධාපි දට්ඨබ්බං. කිං පනෙතං සනිදස්සනත්තං නාම? දට්ඨබ්බතා චක්ඛුවිඤ්ඤාණස්ස ගොචරභාවො. තස්ස පන රූපායතනතො අනඤ්ඤත්තෙපි අඤ්ඤෙහි ධම්මෙහි රූපායතනං විසෙසෙතුං අඤ්ඤං විය කත්වා සහ නිදස්සනෙන සනිදස්සනන්ති වුච්චති. ධම්මසභාවසාමඤ්ඤෙන හි එකීභූතෙසු ධම්මෙසු යො නානත්තකරො සභාවො, සො අඤ්ඤං විය කත්වා උපවරිතුං යුත්තො. ඵවං හි අත්ථවිසෙසාවබොධො හොතීති. අථ වා “සහ නිදස්සනෙනා”ති එත්ථ තබ්භාවත්ථො සහ-සද්දො යථා නන්දිරාගසහගතාති (සං. නි. 5.1081; මහාව. 14; පටි. ම. 2.30) .

දුස්සීලාච්ඡද්ධංසනරසන්ති කායිකඅසංවරාදිහෙදස්ස දුස්සීලාස්ස විධමනකිච්චං. අනවජ්ජරසන්ති අගාරය්හසම්පත්තිකං අගරහිතබ්බභාවෙන සම්පජ්ජනකං, අවජ්ජපටිපක්ඛභාවෙන වා සම්පජ්ජනකං. ලක්ඛණාදීසුති ලක්ඛණරසාදීසු වුච්චමානෙසු කිච්චමෙව, සම්පත්ති වා රසොති වුච්චති, න රසායතනරසාදීති අධිජ්ජායො. කෙච් පන “කිච්චමෙවා”ති අවධාරණං තස්ස ඉතරරසතො බලවභාවදස්සනත්ථන්ති වදන්ති, තං තෙසං මතිමත්තං, කිච්චමෙව, සම්පත්ති ඵව වා රසොති ඉමස්ස අත්ථස්ස අධිජ්ජෙතත්තා.

සොචෙය්‍යපච්චුපට්ඨානන්ති කායාදීහි සුච්භාවෙන පච්චුපට්ඨාති. ගහණභාවන්ති ගහෙනබ්බභාවං. තෙන උපට්ඨානාකාරට්ඨෙත පච්චුපට්ඨානං වුත්තං, ඵලට්ඨෙත පන අවිජ්ජපටිසාරපච්චුපට්ඨානං, සමාධිපච්චුපට්ඨානං වා. සීලං හි සම්පතියෙව අවිජ්ජපටිසාරං පච්චුපට්ඨාපෙති, පරම්පරාය සමාධිං. ඉමස්ස පන ආනිසංසඵලස්ස ආනිසංසකථායං චක්ඛමානත්තා ඉධ අග්ගහණං දට්ඨබ්බං. කෙච් පන ඵලස්ස අනිච්ඡිතත්තා ඉධ අග්ගහණන්ති වදන්ති, තදයුත්තං ඵලස්ස අනෙකවිධත්තා, ලොකියාදිසීලස්සාපි විහජියමානත්තා. තථා හි චක්ඛති “නිස්සිතානිස්සිතවසෙනා”තිආදි (විසුද්ධි. 1.10) . යථා පථවීධාතුයා කම්මාදි දුරකාරණං, සෙසභූතත්තයං ආසන්නකාරණං, යථා ච චත්ථස්ස තන්තවායතුරිචෙමසලාකාදි දුරකාරණං, තන්තවො ආසන්නකාරණං, ඵවං සීලස්ස සද්ධම්මස්සවනාදි දුරකාරණං, හිරිඛත්තජ්ජමස්ස ආසන්නකාරණන්ති දස්සෙන්නො ආහ “හිරොත්තජ්ජඤ්ච පනා”තිආදි. හිරොත්තජ්ජෙ හිතිආදි

තස්ස ආසන්නකාරණභාවසාධනං. තත්ථ උප්පජ්ජති සමාදානවසෙන, තිට්ඨති අවිතික්කමවසෙනාති වෙදිතබ්බං.

සීලානිසංසකථාවණ්ණනා

9. අවිජ්ජපටිසාරාදීති එත්ථ විජ්ජපටිසාරපටිපක්ඛො කුසලචිත්තුප්පාදො අවිජ්ජපටිසාරො. සො පන විසෙසතො “ලාභා වත මෙ, සුලද්ධං වත මෙ, යස්ස මෙ සුපරිසුද්ධං සීල”න්ති අත්තනො සීලස්ස පච්චවෙක්ඛණවසෙන පවත්තොති වෙදිතබ්බො. ආදි-සද්දෙන පාමොජ්ජහොගසම්පත්තිකිත්තිසද්දාදිං සඬගණ්හාති. අවිජ්ජපටිසාරත්ථානීති අවිජ්ජපටිසාරප්පයොජනාති. කුසලානීති අනවජ්ජාති. අවිජ්ජපටිසාරානිසංසානීති අවිජ්ජපටිසාරුද්දයාති. එතෙන අවිජ්ජපටිසාරො නාම සීලස්ස උද්දයමත්තං, සංවඬිඪිතස්ස රුක්ඛස්ස ඡායාපුෂ්ප්පසදිසං. අඤ්ඤො එව පනානෙන නිජ්ජාදෙනබ්බො සමාධිආදිගුණොති දස්සෙති.

සීලවතො සීලසම්පදායාති පරිසුද්ධං පරිපුණ්ණං කත්වා සීලස්ස සම්පාදනෙන සීලවතො, තාය එව සීලසම්පදාය. අප්පමාදාධිකරණන්ති අප්පමාදකාරණා. භොගක්ඛන්ධන්ති භොගරාසිං. කල්‍යාණො කිත්තිසද්දො අබ්භුග්ගච්ඡතීති “ඉතිපි සීලවා, ඉතිපි කල්‍යාණධම්මො”ති සුන්දරො ථුතිසොසො උට්ඨහති, ලොකං පත්ථරති. විසාරදොති අත්තති කිඤ්චි ගරහිතබ්බං උපවදිතබ්බං අපස්සන්තො විගතසාරජ්ජො නිබ්භයො. අමඬකුභුතොති අවිලක්ඛො. අසම්මුල්භොති “අකතං වත මෙ කල්‍යාණ”න්තිආදිනා (ම. නි. 3.248) විජ්ජපටිසාරාභාවතො, කුසලකම්මාදීනංයෙව ච තදා උපට්ඨානතො අමුල්භො පසන්නමානසො එව කාලංකරොති. කායස්ස භෙදාති උපාදින්නක්ඛන්ධපරිච්චාගා, ජීවිතින්ද්‍රියස්ස උපච්ඡෙදා. පරං මරණාති චුතිතො උද්ධං. සුගතින්ති සුන්දරං ගතිං. තෙන මනුස්සගතිපි සඬගස්හති. සග්ගන්ති දෙවගතිං. සා හි රූපාදීහි විසයෙහි සුට්ඨු අග්ගොති සග්ගො, ලොකියති එත්ථ උළාරං පුඤ්ඤඵලන්ති ලොකොති ච වුවචති.

ආකඬ්ඛෙය්‍ය වෙති යදි ඉච්ඡෙය්‍ය. පියො ච අස්සන්ති පියායිතබ්බො පියවක්ඛුහි පස්සිතබ්බො පෙමනියො භවෙය්‍යන්ති අත්ථො. මනාපොති සබ්බමචාරීනං මනවඬිඪනකො, තෙසං වා මනෙන පත්තබ්බො, මෙත්තචිත්තෙන ඵරිතබ්බොති චුත්තං භොති. ගරුති ගරුට්ඨානියො පාසාණ්ණත්තසදිසො. භාවතීයොති “අද්ධා අයමායස්මා ජානං ජානාති, පස්සං පස්සති”ති සම්භාවතීයො. සීලෙස්වෙවස්ස පරිපුරකාරීති චතුපාරිසුද්ධිසීලෙසු එව පරිපුරකාරී අස්ස, අනුනකාරී පරිපුරණාකාරෙන සමන්නාගතො භවෙය්‍ය.

“ආදිනා නයෙනා”ති එතෙන “අජ්ඣන්තං වෙනොසමථමනුයුත්තො අනිරාකතජ්ඣානො විපස්සනාය සමන්තාගතො බුහෙනා සුඤ්ඤාගාරාන”න්ති (ම. නි. 1.65) එවමාදිකෙ සීලොමනසුත්තාගතෙ සත්තරස සීලානිසංසෙ සඬගණ්හාති.

ඉදානි න කෙවලමීමෙ එව අවිජ්ජපටිසාරාදයො, අථ ඛො අඤ්ඤාපි බහු සීලානිසංසා විජ්ජන්තීති තෙ දස්සෙතුං “අපිවා”තිආදි ආරද්ධං. තත්ථ සාසනෙති ඉමස්මිං සකලලොකියලොකුත්තරගුණාවහෙ සත්ථුසාසනෙ. ආචාරකුලපුත්තානං යං සීලං විනා පතිට්ඨා අවට්ඨානං නත්ථී, තස්ස එවං මහානුභාවස්ස සීලස්ස ආනිසංසානං පරිච්ඡෙදං පරිමාණං කො වදෙ කො වත්තුං සක්කුණෙය්‍යාති අත්ථො. එතෙන සබ්බෙසංයෙව ලොකියලොකුත්තරානං ගුණානං සීලමෙව මූලභූතන්ති දස්සෙත්වා තතො පරමපි මලවිසොධනෙන, පරිලාභවූපසමනෙන, සුවිගන්ධවායනෙන, සග්ගනිබ්බානාධිගමූපායභාවෙන, සොභාලඬිකාරසාධනතාය භයවිධමනෙන, කිත්තිපාමොජ්ජනෙන ව සීලසදිසං අඤ්ඤං සත්තානං භිතසුඛාවහං නත්ථීති දස්සෙත්තො “න ගඬිගා”තිආදිකා ගාථා අභාසී.

තත්ථ සරභුති එකා නදී, “යං ලොකෙ සරභු”ති වදන්ති. නින්තගා වාචිරවතීති “අචිරවතී”ති එවංනාමිකා නදී, වාති සබ්බත්ථ වා-සද්දො අනියමත්ථො. තෙන අවුත්තා ගොධාවරිචන්දනාගාදිකා සඬගණ්හාති. පාණනට්ඨෙත පාණිනං සත්තානං යං මලං සීලජලං විසොධයති, තං මලං විසොධෙතුං න සක්කුණන්ති ගඬිගාදයො නදියොති පට්ඨගාථාය න-කාරං ආනෙත්වා සම්බන්ධිතබ්බං. භාරාති මුත්තාභාරා. මණයොති චෙචරියාදිමණයො. අරියන්ති විසුද්ධං. සීලසමුට්ඨානො කිත්තිසද්දො ගන්ධො මනොහරභාවතො, දිසාසු අභිබ්‍යාපනතො ව “සීලගන්ධො”ති වුත්තො. සො භි පටිවාතෙපි පවත්තති. තෙනාහ භගවා “සතඤ්ච ගන්ධො පටිවාතමෙතී”ති (ධ. ප. 54; අ. නි. 3.80; මි. ප. 5.4.1) . දොසානං බලං නාම වත්ථුජ්ඣාචාරො, තං තෙසං කාතුං අදෙන්තං සීලං දොසානං බලං සාතෙතීති වෙදිතබ්බං.

සීලජ්ජහෙදකථාවණ්ණනා

10. “කතිවිධ”න්ති එත්ථ විධ-සද්දො කොට්ඨාසපරියායො “එකවිධෙන රූපසඬගහො”තිආදීසු විය, පකාරත්ථො වා, කතිජ්ජකාරං කිත්තකා සීලස්ස පකාරහෙදාති අත්ථො. සීලනලක්ඛණෙනාති සීලනසඬබාතෙන සභාවෙන.

වරන්ති තෙන සීලෙසු පරිපූරකාරිතං උපගච්ඡන්තීති වරිත්තං, වරිත්තමෙව වාරිත්තං. වාරිතතො තෙන අත්තානං තායන්ති රක්ඛන්තීති වාරිත්තං. අධිකො සමාචාරො අභිසමාචාරො, තත්ථ නියුත්තං, සො වා පයොජනං එතස්සාති

ආභිසමාචාරිකං. ආදි බ්‍රහ්මචරියස්සාති ආදිබ්‍රහ්මචරියං, තදෙව ආදිබ්‍රහ්මචරියකං. විරමති එතාය, සයං වා විරමති, විරමණං වා විරතී, න විරතීති අවිරතී. නිස්සයතීති නිස්සිතං, න නිස්සිතන්ති අනිස්සිතං. පරියන්තො එතස්ස අත්ථිති පරියන්තං, කාලෙන පරියන්තං කාලපරියන්තං, යථාපරිච්ඡින්නො වා කාලො පරියන්තො එතස්සාති කාලපරියන්තං. යාව පාණනං ජීවනං කොටි එතස්සාති ආපාණකොටිකං. අත්තනො පච්චයෙහි ලොකෙ නියුත්තං, තත්ථ වා විදිත්තන්ති ලොකියං. ලොකං උත්තරතීති ලොකුත්තරං.

පච්චයනො, එලතො ච මජ්ඣිමපණ්ණෙනෙහි නිහීනං, තෙසං වා ගුණෙහි පරිහීනන්ති හීනං. අත්තනො පච්චයෙහි පධානභාවං නීතන්ති පණ්ණං. උභින්නමෙව වෙමජ්ඣෙකං භවං මජ්ඣිමං. අත්තාධිපතීතො ආගතං අත්තාධිපතෙය්‍යං. සෙසපද්දවයෙපි එසෙව නයො. තණ්හාය, දිට්ඨියා වා පරාමට්ඨං පට්ඨංගිතන්ති පරාමට්ඨං. තප්පට්ඨකප්පෙනො අපරාමට්ඨං. පට්ඨපස්සද්ධකිලෙසං පට්ඨපස්සද්ධං. සික්ඛාසු ජාතං, සෙක්ඛස්ස ඉදන්ති වා සෙක්ඛං. පරිනිට්ඨිතසික්ඛාකිච්චතාය අසෙක්ඛධම්මපරියාපන්නං අසෙක්ඛං. තදුභයපට්ඨකප්පෙන නෙවසෙක්ඛනාසෙක්ඛං. භානං භජති, භානභාගො වා එතස්ස අත්ථිති භානභාගියං. සෙසෙසුපි එසෙව නයො. අප්පපරිමාණත්තා පරියන්තවන්තං, පාරිසුද්ධිවන්තඤ්ච සීලං පරියන්තපාරිසුද්ධිසීලං. අනප්පපරිමාණත්තා අපරියන්තං, පාරිසුද්ධිවන්තඤ්ච සීලං අපරියන්තපාරිසුද්ධිසීලං. සබ්බසො පුණ්ණං, පාරිසුද්ධිවන්තඤ්ච සීලං පරිපුණ්ණපාරිසුද්ධිසීලං.

11. චුත්තනායෙනාති “සීලනට්ඨෙන සීල”න්තිආදිනා (විසුද්ධි. 1.7) හෙට්ඨා චුත්තෙන නායෙන. ඉදං කත්තබ්බන්ති පඤ්ඤත්තසික්ඛාපදපූරණන්ති ඉදං ආභිසමාචාරිකං කත්තබ්බං පටිපජ්ජිතබ්බන්ති එවං පඤ්ඤත්තස්ස සික්ඛාපදසීලස්ස පූරණං. සික්ඛාපදසීලං හි පුරෙන්නො සික්ඛාපදමිපි පුරෙති පාලෙති නාම. සික්ඛා එව වා සික්ඛිතබ්බතො, පටිපජ්ජිතබ්බතො ච සික්ඛාපදං. තස්ස පූරණන්තිපි යොජෙතබ්බං. ඉදං න කත්තබ්බන්ති පටික්ඛිත්තස්ස අකරණන්ති ඉදං දුච්චරිතං න කත්තබ්බන්ති භගවතා පටික්ඛිත්තස්ස අකරණං විරමණං. වරන්ති තස්මින්ති තස්මිං සීලෙ තංසමඬ්භිගිතො වරන්තිති සීලස්ස අධිකරණතං විභාවෙන්නො තෙසං පවත්තිට්ඨානභාවං දස්සෙති. තෙනාහ “සීලෙසු පරිපූරකාරිතාය පවත්තන්ති”ති. වාරිතන්ති ඉදං න කත්තබ්බන්ති පටික්ඛිත්තං අකප්පියං. තායන්තීති අකරණෙනෙව තායන්ති. තෙනාති වාරිත්තසීලමාහ. වාරෙති වා සත්ථා එත්ථ, එතෙන වාති වාරිතං, සික්ඛාපදං. තං අවිකොපෙන්නො තායන්ති තෙනාති වාරිත්තං. සද්ධාවීරියසාධනන්ති සද්ධාය, උට්ඨානවීරියෙන ච සාධෙතබ්බං. න හි අසද්ධො, කුසිතො ච වත්තපටිපත්තිං

පරිපූරෙති, සද්ධො එව සත්ථාරා පටික්ඛිත්තෙ අණුමත්තෙපි වජ්ජෙ භයදස්සාවී සමාදාය සික්ඛති සික්ඛාපදෙසුති ආහ “සද්ධාසාධනං වාරිත්ත”න්ති.

අධිසීලසික්ඛාපරියාපන්නත්තා අභිවිසිට්ඨො සමාවාරොති අභිසමාවාරොති ආහ “උත්තමසමාවාරො”ති. අභිසමාවාරොව ආභිසමාවාරිකං, යථා චෙනයිකොති (අ. නි. 8.11; පාරා. 8) අධිප්පායො. අභිසමාවාරො උක්කට්ඨනිද්දෙසතො මග්ගසීලං, එලසීලඤ්ච, තං ආරබ්භ උද්දිස්ස තදත්ථං තප්පයොජනං පඤ්ඤත්තං ආභිසමාවාරිකං. සුපරිසුද්ධානි තිණි කායකම්මානි, චත්තාරි වචිකම්මානි, සුපරිසුද්ධො ආජීවොති ඉදං ආජීවට්ඨමකං. තත්ථ කාමං ආජීවහෙතුකතො සත්තවිධ්දුවචරිතතො විරති සම්මාආජීවොති සොපි සත්තවිධො හොති, සම්මාජීවතාසාමඤ්ඤෙන පන තං එකං කත්වා චුත්තං. අථ චා තිවිධකුහනවත්ථුසන්නිස්සයතො මිච්ඡාජීවතො විරති. එකජ්ඣං කත්වා චුත්තො “ආජීවො සුපරිසුද්ධො”ති. සෙට්ඨවරියභාවතො මග්ගො එව බ්‍රහ්මවරියන්ති මග්ගබ්‍රහ්මවරියං, තස්ස. ආදිභාවභූතන්ති ආදිමිහි භාවෙතඛිබ්බතං නිජ්ඣාදෙතඛිබ්බතං භූතං පත්තං ආදිභාවභූතං. කිඤ්චාපි දෙසනානුක්කමෙන සම්මාදිට්ඨි ආදි, පටිපත්තික්කමෙන පන ආජීවට්ඨමකසීලං ආදිති. තස්ස සම්පත්තියාති ආභිසමාවාරිකස්ස සම්පජ්ජනෙන පරිපූරණෙන ආදිබ්‍රහ්මවරියකං සම්පජ්ජති. යො හි ලහුකානිපි අප්පසාවජ්ජානි පරිවජ්ජෙති, සො ගරුකානි මහාසාවජ්ජානි බහ්වාදීනවානි පරිවජ්ජෙස්සතිති වත්තඛිබ්බමෙව නත්තීති. සුත්තං පන එතමත්ථං ඛාතිරෙකවසෙන විභාවෙති. තත්ථ ධම්මන්ති සීලං. තං හි උපරිගුණවිසෙසානං ධාරණට්ඨෙන ධම්මොති චුච්චති.

විරතිසීලස්ස ඉතරසීලෙන සතිපි සම්පයොගාදිකෙ අසම්මිස්සකතාදස්සනත්ථං “වෙරමණිමත්ත”න්ති චුත්තං.

“නිස්සිතානිස්සිතවසෙනා”ති එත්ථ ලබ්භමානනිස්සයං තාව දස්සෙතුං “නිස්සයො”තිආදි චුත්තං. තත්ථ තණ්හාවරිතෙන නිස්සයිතඛිබ්බතො තණ්හාව තණ්හානිස්සයො. තථා දිට්ඨිනිස්සයො. දිට්ඨිවරිතො හි අසතිපි දිට්ඨියා තණ්හාවරිතෙ දිට්ඨිනිස්සිතොව පවත්තති. දෙවොති චතුමහාරාජසක්කසුයාමාදිපාකට්ඨෙවමාහ. දෙවඤ්ඤතරොති අපාකට්ඨං. තණ්හං එව නිස්සිතන්ති තණ්හානිස්සිතං. තණ්හාය නිස්සිතන්ති ච කෙචි වදන්ති. තෙසං “ද්වෙ නිස්සයා”තිආදිනා විරුජ්ඣති. සුද්ධිදිට්ඨියාති “ඉති සංසාරසුද්ධි භවිස්සති”ති එවං පවත්තදිට්ඨියා, ලොකුත්තරං සීලන්ති අධිප්පායො. තස්සෙවාති ලොකුත්තරස්සෙව සම්භාරභූතං කාරණභූතං, විචට්ඨුපනිස්සයන්ති අත්ථො.

කාලපරිච්ඡේදං කත්වාති ‘‘ඉමඤ්ච රත්තිං, ඉමඤ්ච දිව’’න්තිආදිනා (අ. නි. 8.41) විය කාලවසෙන පරිච්ඡේදං කත්වා. කාලපරිච්ඡේදං අකත්වා සමාදින්නම්පි අන්තරාවිච්ඡින්නං සම්පත්තවිරතිවසෙන යාවජීවං පවත්තිතම්පි ආපාණකොටිකං න හොතීති දස්සෙතුං ‘‘යාවජීවං සමාදිශිත්වා තට්ඨ පවත්තිත’’න්ති වුත්තං.

ලාභයසඤ්ඤාතිඅභිගජීවිතවසෙනාති ලාභයසානං අනුප්පන්නානං උප්පාදනවසෙන, උප්පන්නානං රක්ඛණවසෙන චෙව වඩ්ඪනවසෙන ච ඤාතිඅභිගජීවිතානං අවිනාසනවසෙන. කිං සො විතික්කම්ස්සතීති යො විතික්කමාය විත්තම්පි න උප්පාදෙති, සො කායවාචාහි විතික්කම්ස්සතීති කිං ඉදං, නත්ථෙත්තන්ති අත්ථො. පටික්ඛෙපෙ හි අයං කිං-සද්දො.

ආරම්මණභාවෙන වණො විය ආසවෙ කාමාසවාදිකෙ පග්ගරතීති සම්පයොගභාවාහාවෙපි සහාසවෙහීති සාසවං. තෙභුමකධම්මජාතන්ති සීලං තප්පරියාපන්නන්ති ආහ ‘‘සාසවං සීලං ලොකිය’’න්ති. භවවිසෙසා සම්පත්තිභවා. විනයොති විනයපරියතීති, තත්ථ වා ආගතසික්ඛාපදාති. පාමොජ්ජං තරුණපීති. යථාභූතඤ්ඤාණදස්සනං සපච්චයනාමරුපදස්සනං, තදධිට්ඨානා වා තරුණවිපස්සනා. නිබ්බිදාති නිබ්බිදාඤ්ඤාණං. තෙන ඛලවච්චිපස්සනමාහ. විරාගො මග්ගො. විමුත්ති අරහත්තඵලං. විමුත්තිඤ්ඤාණදස්සනං පච්චවෙක්ඛණා. කථාති විනයකථා. මත්තනාති විනයවිචාරණා. උපනිසාති යථාචුත්තකාරණපරම්පරාසඪ්ඛාතො උපනිස්සයො. ලොකුත්තරං මග්ගඵලවිත්තසම්පයුත්තං ආජීවට්ඨමකසීලං. තත්ථ මග්ගසීලං භවනිස්සරණාවහං හොති, පච්චවෙක්ඛණඤ්ඤාණස්ස ච භූමි, ඵලසීලං පන පච්චවෙක්ඛණාඤ්ඤාණස්සෙව භූමි.

12. භීනාධිමුත්තිවසෙන ඡන්දාදිනම්පි භීනතා. පණීනාධිමුත්තිවසෙන පණීතතා. තදුභයවෙමජ්ඣකතාවසෙන මජ්ඣිමතා. යට්ඨෙ හි කම්මං ආයුහනවසෙන භීනාදිහෙදහින්නං හොති, ඵවං ඡන්දාදයොපි පවත්තිආකාරවසෙන. සො ච නෙසං පවත්තිආකාරො අධිමුත්තිහෙදෙනාති දට්ඨබ්බං. යසකාමතායාති කිත්තිසිලොකාහිරතියා, පරිවාරිච්ඡාය වා. ‘‘කථං නාම මාදිසො ඊදිසං කරෙය්‍යා’’ති පාපජිගුවිජාය අරියභාවං නිස්සාය. අනුපක්කිලිට්ඨන්ති අත්තුක්කංසනපරවම්භනාහි, අඤ්ඤෙහි ච උපක්කිලෙසෙහි අනුපක්කිලිට්ඨං. භවහොගත්ථායාති භවසම්පත්තිඅත්ථඤ්ඤෙව හොගසම්පත්තිඅත්ථඤ්ඤෙව. අත්තනො විමොක්ඛත්ථාය පවත්තිතන්ති සාවකපච්චෙකබොධිසත්තසීලමාහ. සබ්බසත්තානං විමොක්ඛත්ථායාති සබ්බසත්තානං සංසාරබන්ධනතො විමොචනත්ථාය. පාරමිතාසීලං මහාබොධිසත්තසීලං. යා කරුණුපායකොසල්ලපරිග්ගහිතා මහාබොධිං ආරබ්භ

පවත්තා පරමුක්කංසගතසොවෙය්‍යසල්ලොඛා දෙසකාලසත්තාදිවිකප්පරහිතා සීලපාරමිතා.

අනතුරුපත්ති අසාරුප්පං. අත්තා එව ගරු අධිපති එතස්සාති අත්තගරු, ලජ්ජාධිකො. අත්තාධිපතීතො ආගතං අත්තාධිපතෙය්‍යං. ලොකො අධිපති ගරු එතස්සාති ලොකාධිපති, ඔත්තප්පාධිකො. ධම්මො නාමායං මහානුභාවො එකන්තනියානිකො, සො ච පටිපත්තියාව පුජෙතඛිඛො. තස්මා “නං සීලසම්පදාය පුජෙස්සාමි”ති එවං ධම්මමහත්තං පුජෙතුකාමෙන.

පරාමට්ඨත්තාති පරාභවවසෙන ආමට්ඨත්තා. තණ්හාදිට්ඨියො හි “ඉමිනාහං සීලෙන දෙවො වා හවිස්සාමි දෙවඤ්ඤතරො වා, ඉමිනා මෙ සීලෙන සංසාරසුද්ධි හවිස්සති”ති පවත්තස්ස සීලං පරාමසන්නියො තං පරාභවං පාපෙන්ති මග්ගස්ස අනුපනිස්සයභාවකරණතො. පුට්ඨජනකල්‍යාණකස්සාති පුට්ඨජනෙසු කල්‍යාණකස්ස. සො හි පුට්ඨජනොව හුත්වා කල්‍යාණෙහි සීලාදිහි සමන්තාගතො. පරාමසනකිලෙසානං වික්ඛම්භනතො, සමුච්ඡින්නෙනො ච තෙහි න පරාමට්ඨත්ති අපරාමට්ඨං. තස්ස තස්ස කිලෙසදරථස්ස පටිප්පස්සම්භනතො වූපසමනතො පටිප්පස්සද්ධං.

කතපටිකම්මන්ති වුට්ඨානදෙසනාහි යථාධම්මං කතපටිකාරං. එවං හි තං සීලං පටිපාකතිකමෙව හොති. තෙනාහ “තං විසුද්ධ”න්ති. “කතපටිකම්ම”න්ති ඉමිනා ච “න පුනෙවං කරිස්ස”න්ති අධිට්ඨානම්පි සඬගහිතන්ති දට්ඨඛිඛං. “අවිජමංසං නු ඛො, සුකරමංසං නු ඛො”තිආදිනා වත්ථුම්භි වා, “පාවිත්තියං නු ඛො, දුක්කටං නු ඛො”තිආදිනා ආපත්තියා වා, “මයා තං වත්ථු විතික්කන්තං නු ඛො, න නු ඛො විතික්කන්ත”න්තිආදිනා අජ්ඣාමාසරො වා වෙමතිකස්ස සංසයාපන්නස්ස. විසොධෙතඛිඛං යථාධම්මං පටිකම්මෙන. විමති එව වෙමතිකං, තස්මිං වෙමතිකෙ සති, විමතියා උප්පන්නායාති අත්ථො. විමති පටිවිනෙතඛිඛාති සයං වා තං වත්ථුං විචාරෙත්වා, විනයධරො වා පුච්ඡිත්වා කඬ්ඛා විනොදෙතඛිඛා. නික්කඬ්ඛෙන පන කප්පියං වෙ කාතඛිඛං, අකප්පියං වෙ ජඬ්ඛෙතඛිඛං. තෙනාහ “ඉච්චස්ස ඵාසු හවිස්සති”ති.

“චතුහි අරියමග්ගෙහි”තිආදිනා මග්ගඵලපරියාපන්නං සීලං මග්ගඵලසම්පයුත්තං වුත්තං. සමුදායෙසු පවත්තවොහාරා අවයවෙසුපි පවත්තන්තිති. සෙසන්ති සඛිඛං ලොකියසීලං.

පකතිපීති සභාවොපි. සුඛසීලො සඛිලො සුඛසංවාසො. තෙන පරියායෙනාති පකතිඅත්ථවාචකත්ථෙන. එකච්චං අඛ්‍යාකතං සීලං ඉධාධිප්පෙතසීලෙන එකසඬගහන්ති අකුසලස්සෙවායුජ්ජමානතං දස්සෙතුං “තත්ථ අකුසල”න්තිආදි වුත්තං. තථා හි සෙක්ඛත්තිකං ඉධ ගහිතං, ඉධ න උපනීතං කුසලත්තිකන්ති

අධිජපායො. වුත්තනසෙනෙවාති වුත්තෙනෙව නයෙන කුසලත්තිකං අග්ගහෙත්වා භීතත්තිකාදීනං පඤ්චන්තං තිකානං වසෙන අස්ස සීලස්ස තිව්ධතා වෙදිතබ්බා.

13. යොධාති යො ඉධ. වත්ථුවීතික්කමෙති ආපත්තියා වත්ථුනො වීතික්කමනෙ අජ්ඣාචාරෙ. කාමසඤ්ඤාපදායො නව මහාවිතක්කා මිච්ඡාසඤ්ඤාපදා. එවරුපස්සාති එදිසස්ස. තස්ස හි සීලවන්තෙ අනුපසඤ්ඤාමිත්වා දුස්සීලෙ සෙවන්තස්ස තතො එව තෙසං දිට්ඨානුගතිං ආපජ්ජනෙන පණ්ණත්තිවීතික්කමෙ අදොසදස්සාවිනො මිච්ඡාසඤ්ඤාපදානුලාය මනවිජට්ඨාති ඉන්ද්‍රියාති අරක්ඛතො සීලං එකංසෙනෙව භානභාගියං හොති, න ධීතිභාගියං, කුතො විසෙසාදිභාගියතා. සීලසම්පත්තියාති සීලපාරිපූරියා චතුපාරිසුද්ධිසීලෙන. අසවන්තස්ස උත්තරීති උත්තරි විසෙසාධිගමාය අවායමන්තස්ස. ධීතිභාගියං සීලං භවති අසමාධිසංවත්තනියත්තා. සම්පාදිතෙ හි සමාධිස්මිං සීලස්ස සමාධිසංවත්තනියතා නිව්ඡියති. සමාධන්තායාති සමථවසෙන සමාධානන්තාය. නිබ්බිදන්ති විපස්සනං. බලවිපස්සනාදස්සනන්තං නිබ්බිදාගහණං තාවතාපි සීලස්ස නිබ්බෙධභාගියභාවසිද්ධිතො.

යාති ච සික්ඛාපදාති තෙසං රක්ඛිතබ්බාතීති සම්බන්ධො, තාති පන අසාධාරණපඤ්ඤත්තිතො අඤ්ඤාති. නෙසන්ති “රක්ඛිතබ්බාතී”ති පදං අපෙක්ඛිත්වා කත්තරි සාමිවචනං, තෙහි හික්ඛුහිති අත්ථො. සති වා උස්සාහෙති උස්සක්කිත්වා සීලාති රක්ඛිතුං උස්සාහෙ සති. දසාති සාමණෙරෙහි රක්ඛිතබ්බසීලමාහ සට්ඨකාරාදීනං විය. අට්ඨාති නව්වාදිමාලාදිවෙරමණිං එකං කත්වා සබ්බපච්ඡිමවජ්ජාති අට්ඨ.

අවීතික්කමොති පඤ්චන්තං සීලානං අවීතික්කමො. පකතිසීලන්ති සභාවසීලං. තනුපපත්තිනියතං හි සීලං උත්තරකුරුකානං. මරියාදාචාරිත්තන්ති තස්ස තස්ස සාවජ්ජස්ස අකරණෙ මරියාදහුතං, තත්ථ තත්ථ කුලාදිසු පුබ්බපුරිසෙහි යපිතං චාරිත්තං. කුලදෙසපාසණ්ඩමම්මො හි “ආචාරසීල”න්ති අධිජපෙන. තත්ථ කුලධම්මො තාව බ්‍රාහ්මණාදීනං අමජ්ජපානාදි, දෙසධම්මො එකච්චජනපදවාසිතං අහිංසනාදි, පාසණ්ඩමම්මො තිත්ථියානං යමනියමාදි. තිත්ථියමතං හි දිට්ඨිපාසෙන, තණ්හාපාසෙන ච ඛෙති පවත්තති, පාසං වා බාධං අරියවිනයස්ස ඛෙතීති “පාසණ්ඩ”න්ති වුවවති. “පකතිසා සීලවතී හොති”ති (දී. නි. 2.20) වචනතො බොධිසත්තමාතු පඤ්චසික්ඛාපදසීලං පරිපුණ්ණමෙව. ඉදං පන උක්කංසගතං බොධිසත්තපිතරිපි විත්තුජපාදමත්තෙනපි අසංකිලිට්ඨං “ධම්මතාසීල”න්ති වුත්තං. කාමගුණුපසංහිතන්ති කාමකොට්ඨාසෙසු අස්සාදුපසංහිතං කාමස්සාදගධිතං. ධම්මතාසීලන්ති ධම්මතාය කාරණනියාමෙන

ආගතං සීලං. සීලපාරමිං හි පරමුක්කංසං පාපෙන්වා කුච්ඡිගතස්ස මහාබොධිසත්තස්ස සීලතෙජෙන ගුණානුභාවෙන බොධිසත්තමාතු සරසෙනෙව පරමසල්ලෙබ්භත්තං සීලං හොති. මහාකස්සපාදීනන්ති ආදි-සද්දෙන හද්දාදිකෙ සඬිගණ්හාති. තෙ කිර සුවිරං කාලං සුපරිසුද්ධසීලා එව හුත්වා ආගතා. තෙනාහ “සුද්ධසත්තාන”න්ති. තාසු තාසු ජාතීසුති සීලවරාජමහිංසරාජාදිජාතීසු. පුබ්බෙ පුරිමජාතියං සිද්ධො හෙතු එතස්සාති පුබ්බහෙතුකසීලං. ඉදං පන පකතිසීලාදිසමාදානෙන විනා අවිතික්කමලක්ඛණං සම්පත්තවිරතිසඬිගහං දට්ඨබ්බං.

යං භගවතා එවං චුත්තං සීලන්ති සම්බන්ධො. ඉධාති වක්ඛමානසීලපරිපූරකස්ස පුග්ගලස්ස සන්තිස්සයභූතසාසනපරිදීපනං, අඤ්ඤාසාසනස්ස ව තථාභාවපටිසෙධනං. චුත්තං හෙතං “ඉධෙව, භික්ඛවෙ, සමණො...පෙ.... සුඤ්ඤා පරජ්ජවාදා සමණෙහි අඤ්ඤෙහි”ති (දී. නි. 2.214; ම. නි. 1.139; අ. නි. 4.241). භික්ඛුති තස්ස සීලස්ස පරිපූරකපුග්ගලපරිදීපනං. පාතිමොක්ඛසංවරසංචුතොති ඉදමස්ස පාතිමොක්ඛසීලෙ පතිට්ඨිතභාවපරිදීපනං. විහරතීති ඉදමස්ස තදනුරූපවිහාරසමඬිගිභාවපරිදීපනං. ආචාරගොචරසම්පන්නොති ඉදං පාතිමොක්ඛසංවරස්ස, උපරිඅධිගන්තබ්බගුණානඤ්ච උපකාරකධම්මපරිදීපනං. අණුමත්තෙසු වජ්ජෙසු භයදස්සාවීති ඉදං පාතිමොක්ඛතො අවචනභාවපරිදීපනං. සමාදායාති සික්ඛාපදානං අනවසෙසතො ආදානපරිදීපනං. සික්ඛතීති සික්ඛාය සමඬිගිභාවපරිදීපනං. සික්ඛාපදෙසුති සික්ඛිතබ්බධම්මපරිදීපනං. යං පනෙත්ථ වත්තබ්බං, තං පරතො ආවි භවිස්සති.

සොති පාතිමොක්ඛසංවරසීලෙ පතිට්ඨිතභික්ඛු. තෙන යාදිසස්ස ඉන්ද්‍රියසංවරසීලං ඉච්ඡිතබ්බං, තං දස්සෙති. වක්ඛුනාති යතො සො සංවරො, තං දස්සෙති. රූපන්ති යත්ථ සො සංවරො, තං දස්සෙති. දිස්වා න නිමිත්තග්ගාහී හොති නානුබ්බඤ්ජනග්ගාහීති සංවරස්ස උපායං දස්සෙති. යත්වාධිකරණ...පෙ.... අත්වාස්සවෙය්‍යුන්ති සංවරස්ස පටිපක්ඛං තත්ථ ආදීනවං දස්සෙති. සංවරාය පටිපජ්ජතීති පගෙව සතියා උපට්ඨපෙතබ්බතං දස්සෙති. රක්ඛති වක්ඛුන්ද්‍රියන්ති සතියා උපට්ඨාපනමෙව වක්ඛුන්ද්‍රියස්ස ආරක්ඛාති දස්සෙති. වක්ඛුන්ද්‍රියෙ සංවරං ආපජ්ජතීති තථාභූතා සතියෙවෙත්ථ සංවරොති දස්සෙති. විතික්කමස්ස වසෙනාති සම්බන්ධො. ඡන්තං සික්ඛාපදානන්ති “ආජීවහෙතු ආජීවකාරණා අසන්තං අභූතං උත්තරිමනුස්සධම්මං උල්ලපතී”තිආදීනා ආගතානං ඡන්තං පාරාජිකාදිපටිසංයුත්තානං සික්ඛාපදානං. සාමන්තජජ්ජනාදීනා තිවිධෙන කුහනවත්ථුනා විම්භාපනං කුහනා. අත්තානං, දායකං වා උක්ඛිපිත්වා යථා සො කිඤ්චි දදාති, එවං කථනං ලපනා. නිමිත්තං චූචිවති පච්චයදානසඤ්ඤාජපාදකං

කායවච්ඡිකම්මං, තෙන නිමිත්තෙන වරති, නිමිත්තං වා කරොතිති නෙමිත්තිකො, තස්ස භාවො නෙමිත්තිකතා. ගන්ධාදයො විය ලාභාය පරෙසං අක්කොසනාදිනා නිපිසතිති නිප්පෙසො, නිප්පෙසොව නිප්පෙසිකො, තස්ස භාවො නිප්පෙසිකතා. මහිව්ඡතාය අත්තනා ලද්ධලාභෙන පරතො ලාභපරියෙසනා ලාභෙන ලාභං නිප්ඵිසනතා. එවමාදීනන්ති ආදි-සද්දෙන අනුප්පියභාණිතාවාටුකමානාදිං සඬගණ්හාති. පටිසඬ්ඛානෙන පච්චවෙක්ඛණාය පරිසුද්ධො අසංකිලිට්ඨො පටිසඬ්ඛානපරිසුද්ධො. චත්තාරො පච්චයා පරිභුඤ්ජීයන්ති එතෙනාති චතුපච්චයපරිභොගො, තථාපචත්තා අනවජ්ජවෙනතා.

පාතිමොක්ඛසංවරසීලවණ්ණනා

14. තත්ත්වා තෙසු පාතිමොක්ඛසංවරාදීසු. ආදිතො පටිඨායාති “ඉධ භික්ඛු”තිආදිනා (විභ. 508; දී. නි. 1.194) ආගතදෙසනාය ආදිතො පභුති. විනිව්ඡයකථාති තත්ථ සංසයවිධමනෙන විනිව්ඡයාවහා කථා. පඨමස්ස අත්ථස්ස සබ්බසාධාරණත්තා අසාධාරණං පබ්බජිතාවෙණිකං පරියායං දස්සෙත්තො “ඡින්නභින්නපට්ඨරාදිතාය වා”ති ආහ. එවං භික්ඛ පරිපුණ්ණපාතිමොක්ඛසංවරයොග්ගතා දස්සිතා හොති. භින්නපට්ඨරාදිභාවො ච නාම දලිද්දස්සාපි නිග්ගහිතස්ස හොතිති තතො විසෙසෙතුං “සද්ධාපබ්බජිතො”ති චත්වා පටිපත්තියා යොග්ගභාවදස්සනත්ථං “කුලපුත්තො”ති චුත්තං. ආචාරකුලපුත්තො වා හි පටිපජ්ජිතුං සක්කොති ජාතිකුලපුත්තො වා. සික්ඛාපදසීලන්ති වාරිත්තවාරිත්තජ්ජහෙදං සික්ඛාපදවසෙන පඤ්ඤත්තං සීලං. යොති අනියමනිද්දෙසො යො කොචි පුග්ගලො. නන්ති විනයපරියාපන්නං සීලං. තන්ති පුග්ගලං. මොක්ඛෙති සහකාරිකාරණභාවතො. අපායෙ භවාති ආපායිකානි. ආදි-සද්දෙන තදඤ්ඤං සබ්බසංසාරදුක්ඛං සඬගණ්හාති. සංවරණං කායවච්ච්චාරානං පිදහනං. යෙන තෙ සංවුතා පිහිතා හොන්ති, සො සංවරො. යස්මා පන සො සත්තන්තං ආපත්තික්ඛන්ධානං අවිතික්කමො වීතික්කමපටිපක්ඛොති කත්වා, තස්මා චුත්තං “කායිකචාලසිකස්ස අවිතික්කමස්සෙතං නාම”න්ති. පාතිමොක්ඛසංවරෙන සංවුතොති පාතිමොක්ඛසංවරෙන පිහිතකායවච්ච්චාරො. තථාභූතො ච යස්මා තං උපෙතො තෙන ච සමඬ්ඪි නාම හොති, තස්මා චුත්තං “උපගතො සමන්තාගතොති අත්ථො”ති.

අපරො නයො – කිලෙසානං බලවහාවතො, පාපකිරියාය සුකරභාවතො, පුඤ්ඤකිරියාය ච දුක්කරභාවතො බහුක්ඛත්තුං අපායෙසු පතනසීලොති පාතී, පුපුජ්ජනො. අනිච්චතාය වා භවාදීසු කම්මවෙගක්ඛිත්තො සට්ඨන්තං විය අනවට්ඨානෙන පරිබ්භමනතො ගමනසීලොති පාතී, මරණවසෙන වා තම්භි

තමහි සත්තනිකායෙ අත්තභාවස්ස පාතනසීලොති පාතී, සත්තසන්තානො, විත්තමෙව වා. තං පාතිනං සංසාරදුක්ඛතො මොක්ඛෙතීති පාතිමොක්ඛං. විත්තස්ස හි විමොක්ඛෙන සත්තො “විමුත්තො”ති වුවවති. චුත්තං හි “විත්තවොදානා විසුජ්ඣන්ති”ති, “අනුපාදාය ආසවෙහි විත්තං විමුත්ත”න්ති (මහාව. 28) ව. අථ වා අවිජ්ජාදිනා හෙතුනා සංසාරෙ පතති ගච්ඡති පවත්තතීති පාතී, “අවිජ්ජානිවරණානං සත්තානං තණ්හාසංයොජනානං සන්ධාවතං සංසරත”න්ති (සං. නි. 2.124) හි චුත්තං. තස්ස පාතිනො සත්තස්ස තණ්හාදිසංකිලෙසත්තයතො මොක්ඛො ඵතෙනාති පාතිමොක්ඛං. “කණ්ඨෙකාලො”තිආදීනං වියස්ස සමාසසිද්ධි වෙදිතබ්බා. අථ වා පාතෙති විනිපාතෙති දුක්ඛෙති පාතී, විත්තං. චුත්තං හි “විත්තෙන නීයති ලොකො, විත්තෙන පරිකස්සති”ති (සං. නි. 1.62) . තස්ස පාතිනො මොක්ඛො ඵතෙනාති පාතිමොක්ඛං, පතති වා ඵතෙන අපායදුක්ඛෙ, සංසාරදුක්ඛෙ වාති පාතී, තණ්හාදිසංකිලෙසො. චුත්තං හි “තණ්හා ජනෙති පුරිසං (සං. නි. 1.55-57) , තණ්හාදුනියො පුරිසො”ති (ඉතිවු. 15, 105; අ. නි. 4.9; මහානි. 191; වුළුති. පාරායනානුගීතිගාථානිද්දෙස) ව ආදී. තතො පාතිනො මොක්ඛොති පාතිමොක්ඛං. අථ වා පතති ඵත්ථාති පාතීති, ඡ අජ්ඣන්තිකබාහිරාති ආයතනාති. චුත්තං හි “ඡසු ලොකො සමුප්පන්තො, ඡසු කුබ්බති සන්ථව”න්ති (සං. නි. 1.70; සු. නි. 171) . තතො ඡඅජ්ඣන්තිකබාහිරායතනසංඛාතතො පාතිනො මොක්ඛොති පාතිමොක්ඛං. අථ වා පාතො විනිපාතො අස්ස අත්ථීති පාතී, සංසාරො. තතො මොක්ඛොති පාතිමොක්ඛං, අථ වා සබ්බලොකාධිපතිභාවතො ධම්මිස්සරො භගවා “පතී”ති වුවවති. මුවවති ඵතෙනාති මොක්ඛො, පතිනො මොක්ඛො තෙන පඤ්ඤත්තත්තාති පතිමොක්ඛො, පතිමොක්ඛො ඵව පාතිමොක්ඛං. සබ්බගුණානං වා මූලභාවතො උත්තමට්ඨෙත පති ව සො යථාචුත්තෙන්තේතො මොක්ඛො වාති පතිමොක්ඛො, පතිමොක්ඛො ඵව පාතිමොක්ඛං. තථා හි චුත්තං “පාතිමොක්ඛන්ති මුඛමෙතං පමුඛමෙත”න්ති (මහාව. 135) විත්ථාරො.

අථ වා ප-ඉති පකාරෙ, අතී-ති අවිචන්තත්ථෙ නිපාතො, තස්මා පකාරෙහි අවිචන්තං මොක්ඛෙතීති පාතිමොක්ඛං. ඉදං හි සීලං සයං තදභිගවසෙන, සමාධිසහිතං පඤ්ඤාසහිතඤ්ච වික්ඛම්භනවසෙන, සමුවිෂේදවසෙන ව අවිචන්තං මොක්ඛෙති මොවෙතීති පාතිමොක්ඛං, පති පති මොක්ඛොති වා පතිමොක්ඛො, තම්භා තම්භා චිතික්කමදොසතො පච්චෙකං මොක්ඛොති අත්ථො, පතිමොක්ඛො ඵව පාතිමොක්ඛං. මොක්ඛොති වා නිබ්බානං, තස්ස මොක්ඛස්ස පටිබ්බිකානොති පතිමොක්ඛො. සීලසංවරො හි සූරියස්ස අරුණුග්ගමනං විය නිබ්බානස්ස උදයභූතො තප්පට්ඨාගො විය යථාරහං කිලෙසනිබ්බාපනතො, පතිමොක්ඛොයෙව පාතිමොක්ඛං. අථ වා මොක්ඛං පති වත්තති, මොක්ඛාහිමුඛන්ති වා පතිමොක්ඛං, පතිමොක්ඛමෙව

පාතිමොක්ඛන්ති එවමෙත්ථ පාතිමොක්ඛ-සද්දස්ස අත්ථො වෙදිතබ්බො. ඉරියතීති අත්තභාවං පවත්තෙති. “විහරතී”ති ඉමිනා පාතිමොක්ඛසංවරසීලෙ ධීතස්ස භික්ඛුනො ඉරියාපථවිහාරො දස්සිතො. පාළියන්ති ඤානවිභවිතපාළියං (විහ. 508 ආදයො).

තත්ථ කාමං සමණචාරං, සමණගොචරඤ්ච දස්සෙතුං “ආචාරගොචරසම්පන්නො”ති චුත්තං, යථා පන මග්ගං ආවික්ඛන්තො “වාමං මුඤ්ච, දක්ඛිණං ගණ්හා”ති වජ්ජෙතබ්බපුබ්බකං ගහෙතබ්බං වදෙය්‍ය, යථා වා සසිසන්භානෙන පහීනසෙදමලජල්ලිකස්ස මාලාගන්ධවිලෙපනාදිවිභූසනසංවිධානං යුත්තරූපං, එවං පහීනපාපධම්මස්ස කල්‍යාණධම්මසමායොගො යුත්තරූපොති “අත්ථි ආචාරො, අත්ථි අනාචාරො”ති ද්වයං උද්දිස්සිත්වා අනාචාරං තාව විහජිතුං “තත්ථ කතමො අනාචාරො”ති ආදි චුත්තං. තත්ථ කායිකො චිතික්කමොති තිවිධං කායදූව්චරිතං. වාචසීකො චිතික්කමොති චතුබ්බිධං වච්චුච්චරිතං. කායිකවාචසීකොති තදුභයං.

එවං ආජීවට්ඨමකසීලස්ස චිතික්කමො දස්සිතො. ඉදානි මානසං අනාචාරං දස්සෙතුං “සබ්බමපි දුස්සීලාං අනාචාරො”ති වත්වා තත්ථ එකච්චියං දස්සෙන්නො “ඉධෙකච්චො වෙච්චානෙන වා”ති ආදිමාහ. තත්ථ වෙච්චානෙනාති පච්චයුජ්ජාදනත්ථෙත වෙච්චානෙන. පත්තදානාදීසුපි එසෙව නයො. වෙච්චාති මනුස්සානං පයොජනාවහො යො කොචි වෙච්චදණ්ධො. පත්තං ගන්ධිකාදීනං ගන්ධපලිවෙද්ධනාදිඅත්ථං වා, තාලනාළිකෙරාදිපත්තං වා. පුජ්ථං යං කිඤ්චි මනුස්සානං පයොජනාවහං. තථා ඵලං. සිනානං සිරිසවුණ්ණාදින්භානියවුණ්ණං. මත්තිකාපි එත්ථෙව සඬගහං ගච්ඡති. දන්තකට්ඨං යං කිඤ්චි මුඛසොධනත්ථං දන්තපොනං. වාටුකම්‍යතා අත්තානං දාසං විය නිවට්ඨානෙ යපෙත්වා පරස්ස බලිතච්චනං සණ්ඨපෙත්වා පියකාමතාය පග්ගස්භවනං. මුග්ගසුප්පාතාති මුග්ගසුප්පමතා සච්චාලිකෙන ජීවිතකප්පනං. යථා හි මුග්ගසුපෙ පච්චන්තෙ බහු මුග්ගා පච්චන්ති, කතිපයා න පච්චන්ති, එවං සච්චාලිකෙන ජීවිතකප්පනෙ බහු අලිකං හොති, අප්පකං සච්චන්ති. පරිභට්ඨිති පරිභට්ඨා, පරෙසං දාරකෙ පරිභරන්තො. පරිභට්ඨස්ස කම්මං පාරිභට්ඨං, සා එව පාරිභට්ඨතා, අලඬකරණාදිනා කුලදාරකපරිභරණස්සෙතං නාමං. තෙසං තෙසං ගිහීනං ගාමන්තරදෙසන්තරාදීසු සාසනපටිසාසනහරණං ජඩ්ඝපෙසනිකං. අඤ්ඤතරඤ්ඤතරෙන්නාති එතෙසං වා වෙච්චානාදීනං වෙජ්ජකම්මහණ්ඩාගාරිකකම්මපිණ්ඩපටිපිණ්ඩකම්මසඬසුජ්ජාදවෙතියුජ්ජාදපටි යපනාදීනං වා මිච්ඡාජීවෙන ජීවිතකප්පනකකම්මානං යෙන කෙනචි. බුද්ධපටිකුට්ඨෙතාති බුද්ධෙහි ගරහිතෙන පටිසිද්ධෙන. මිච්ඡාජීවෙනාති න සම්මාආජීවෙන. අයං චූච්චති අනාචාරොති අයං සබ්බොපි “අනාචාරො”ති කථියති. ආචාරනිද්දෙසො චුත්තපටිපක්ඛනයෙනෙව වෙදිතබ්බො.

ගොවරනිද්දෙසෙපි පයමං අගොවරස්ස වචනෙ කාරණං හෙට්ඨා වුත්තනයෙනෙව වෙදිතබ්බං. ගොවරොති පිණ්ඩපාතාදීනං අත්ථාය උපසඬකම්මං යුත්තට්ඨානං. අයුත්තට්ඨානං අගොවරො. වෙසියා ගොවරො අස්සාති වෙසියාගොවරො, මිත්තසන්ථවවසෙන උපසඬකම්මිතබ්බට්ඨානන්ති අත්ථො. වෙසියා නාම රුපුපජීවිනියො, තා මිත්තසන්ථවවසෙන න උපසඬකම්මිතබ්බා, සමණභාවස්ස අත්තරායකරත්තා, පරිසුද්ධාසයස්සාපි ගරහහෙතුතො, තස්මා දක්ඛිණාදානවසෙන සතිං උපට්ඨපෙත්වාච උපසඬකම්මිතබ්බා. විධවා වුව්චන්ති මතපතිකා, පවුත්ථපතිකා වා. ථුල්ලකුමාරිකාති මහල්ලිකා අනිවිට්ඨකුමාරියො, පණ්ඩකාති නපුංසකා. තෙ හි උස්සන්තකිලෙසා අවුපසන්තපරිලාහා ලොකාමිසසන්තිස්සිතකථාබහුලා, තස්මා න උපසඬකම්මිතබ්බා. භික්ඛුනියො නාම උස්සන්තබ්බමවරියා. තථා භික්ඛුපි. තෙසං අඤ්ඤමඤ්ඤං විසභාගවත්ථුභාවතො සන්ථවවසෙන උපසඬකමනෙ කතිපාහෙනෙව බ්බුමවරියන්තරායො සියා, තස්මා න උපසඬකම්මිතබ්බා. ගිලානපුච්ඡනාදිවසෙන උපසඬකමනෙ සතොකාරිනා භවිතබ්බං. පානාගාරන්ති සුරාපානසරං. තං සොණ්ඩජනෙහි අවිචිත්තං හොති. තත්ථ තෙහි සොණ්ඩතාදිවසෙන න උපසඬකම්මිතබ්බං බ්බුමවරියන්තරායකරත්තා. සංසට්ඨො විහරති රාජුහිතිආදීසු රාජානො නාම යෙ රජ්ජමනුසාසන්ති. රාජමහාමත්තා රාජස්සරියසදිසාය ඉස්සරියමත්තාය සමන්තාගතා. තිත්ථියාති විපරිතදස්සනා බාහිරකපරිබ්බාජකා. තිත්ථියසාවකාති තෙසු දළ්භහත්තා පච්චයදායකා. අනනුලොමිකෙන සංසග්ගෙනාති තිස්සන්තං සික්ඛානං. අනනුලොමිකෙන පච්චනීකභූතෙන සංසග්ගෙන සංසට්ඨො විහරති, යෙන බ්බුමවරියන්තරායං වා සල්ලෙබ්බපරිහානිං වා පාපුණාති.

ඉදානි අපරෙතපි පරියායෙන අගොවරං දස්සෙතුං “යානි වා පන කානී”තිආදි වුත්තං. තත්ථ අස්සද්ධානීති බුද්ධාදීසු සද්ධාවිරහිතානි. තතො ඵච අප්පසන්තානි, කම්මකම්මඵලසද්ධාය වා අභාවෙන අස්සද්ධානි. රතනත්තයප්පසාදාභාවෙන අප්පසන්තානි. අක්කොසකපරිහාසකානීති අක්කොසවත්ථුහි අක්කොසකානි වෙච භයදස්සනෙන සන්තප්පනකානි ව. අත්ථං න ඉච්ඡන්ති අනත්ථමෙච ඉච්ඡන්තිති අනත්ථකාමානි. හිතං න ඉච්ඡන්ති අහිතමෙච ඉච්ඡන්තිති අහිතකාමානි. ඵාසු න ඉච්ඡන්ති අඵාසුංයෙච ඉච්ඡන්තිති අඵාසුකකාමානි. යොගක්ඛෙමං නිබ්භයං න ඉච්ඡන්ති, අයොගක්ඛෙමමෙච ඉච්ඡන්තිති අයොගක්ඛෙමකාමානි. භික්ඛුනන්ති ඵත්ථ සාමණෙරානම්පි සඬගහො. භික්ඛුනන්ති ඵත්ථ සික්ඛමානසාමණෙරීනං. සබ්බෙසං හි සාසනිකානං අනත්ථකාමතාදිපනපදමිදං වචනං. තථාරූපානි කුලානීති තාදිසානි බත්තියකුලාදීනි. සෙවතීති නිස්සාය ජීවති. භජතීති උපසඬකමති. පයිරූපාසතීති පුනප්පුනං උපගච්ඡති. අයං වුව්චන්ති අයං වෙසියාදිකො, රාජාදිකො, අස්සද්ධකුලාදිකො ව තං තං සෙවන්තස්ස තිප්පකාරොපි අයුත්තො ගොවරොති

අගොවරො. එත්ථ හි වෙසියාදිකො පඤ්චකාමගුණනිස්සයනො අගොවරො. යථාහ “කො ච, හික්ඛවෙ, හික්ඛුනො අගොවරො පරවිසයො? යදිදං පඤ්චකාමගුණා”ති (සං. නි. 5.372). රාජාදිකො සමණධම්මස්ස අනුපනිස්සයනො, ලාභසක්කාරාසනිවිච්ඡිකනිජ්ජොපාඨනදිට්ඨිවිපත්තිහෙතුනො ච. අස්සද්ධකුලාදිකො සද්ධාභානිචිත්තසන්තාසාවහනො අගොවරො.

ගොවරනිද්දෙසෙ “න වෙසියාගොවරො”තිආදීනි චුත්තපටිපක්ඛවසෙන වෙදිතබ්බානි. ඔපානභූතානීති උද්පානභූතානි හික්ඛුසඛිසස්ස, හික්ඛුනිසඛිසස්ස ච චතුමහාපථෙ බ්‍රහ්මජායකරණී විය යථාසුඛං ඔගාහනක්ඛමානි. කාසාවපජ්ජොතානීති හික්ඛුනං, හික්ඛුනිනඤ්ච නිවත්ථපාරුතකාසාවානංයෙව පහාහි එකොහාසානි. ඉසිවාතපටිවාතානීති ගෙහං පවිසන්තානං, නික්ඛමන්තානඤ්ච හික්ඛුහික්ඛුනිසඛිබ්බාතානං ඉසිනං විවරවාතෙන වෙව සම්ඤ්ජනපසාරණාදිජනිතසරීරවාතෙන ච පටිවාතානි පවාසිතානි විනිද්ධුතකිබ්බිසානි වා.

ඉදානි නිද්දෙසෙ ආගතනයෙනාපි ආචාරගොවරෙ දස්සෙතුං “අපිවා”තිආදි ආරද්ධං. එත්ථානි එතස්මිං පාතිමොක්ඛසීලනිද්දෙසෙ. ඉමිනාපි නයෙනානි ඉදානි වූච්චමානවිධිනාපි. සඛිසගතොති සඛිසසන්තිපාතං ගතො. අවිත්තිකාරකතොති අකතචිත්තිකාරො, අකතගාරවොති අත්ථො. සට්ඨයන්තොති සරීරෙන, විවරෙන වා සංසන්තො. පුරතොපි තිට්ඨති අවිත්තිකාරකතොති සම්බන්ධිතබ්බං. ධීතකොපිති උපරි තිට්ඨන්තො විය ආසන්නතරට්ඨානෙ ධීතකොපි හණති. බාහාවික්ඛෙපකොති බාහුං වික්ඛිපන්තො. අනුපාහනානන්ති අනාදරෙ සාම්ච්චනං. සඋපාහනොති උපාහනාරුළුහො. ථෙරෙ හික්ඛු අනුපබ්ජජාති ථෙරානං හික්ඛුනං ධීතට්ඨානං අනුපවිසිත්වා තෙසං ආසන්නතරට්ඨානං උපගන්ත්වා. කට්ඨං පක්ඛිපති අග්ගිකුණ්ඩෙ. වොක්කම්මානි පස්සතො අතික්කම්ත්වා. ගුළුහානි සභාවතො පටිච්ඡන්තානි සාණිපාකාරාදිනා පටිච්ඡාදිතානි. අනාපුච්ඡාති අනාපුච්ඡිත්වා. අස්සාති අනාවාරස්ස.

අපිව හික්ඛුතිආදි සබ්බස්සෙව හික්ඛුනො ආචාරදස්සනවසෙන පවත්තං අට්ඨකථාවචනං, න නිද්දෙසපාළි. සද්ධාසීලසුත්තවාගාදිගුණහෙතුකො ගරුභාවො ගරුකරණං වා ගාරවො, සහ ගාරවෙනානි සගාරවො. ගරුට්ඨානියෙසු ගාරවසාරජ්ජාදිවසෙන පටිස්සායනා පතිස්සා, සජ්ජතිස්සවපටිපත්ති. සහ පතිස්සායානි සජ්ජතිස්සො. සවිසෙසං හිරිමනතාය, ඔත්තජ්ජිහාවෙන ච හිරොත්තජ්ජසම්පත්තො. සෙඛියධම්මපාරිපූර්වසෙන සුනිවත්ථො සුපාරුතො. පාසාදිකෙතානි පසාදාවහෙන, ඉත්ථම්භූතලක්ඛණෙ වෙතං කරණවචනං. එසෙව නයො ඉතො පරෙසුපි ඡසු පදෙසු.

අභික්කන්තෙනාති අභික්කමෙන. ඉරියාපට්ඨමිපන්නොති සම්පන්නඉරියාපටො. තෙන සෙසඉරියාපටානම්පි පාසාදිකතමාහ. ඉන්ද්‍රියෙසු ගුත්තද්වාරොති චක්ඛුන්ද්‍රියාදීසු ඡසු ද්වාරෙසු සුසංවිහිතාරක්ඛො. භොජනෙ මත්තඤ්ඤාති පරිභුඤ්ජිතබ්බතො භොජනසඤ්ඤිතෙ චතුබ්බිධෙපි පච්චයෙ පරියෙසනපටිග්ගහණපරිභොගාදිවසෙන සබ්බසො පමාණඤ්ඤු. ජාගරියමනුයුත්තොති පුබ්බරත්තාපරරත්තං භාවනාමනසිකාරසඬ්ඛාතං ජාගරියං සාතච්චකාරිතාවසෙන අනු අනු යුත්තො තත්ථ යුත්තපයුත්තො. සතිසම්පජ්ඤාතො සමන්තාගතොතිආදි යථාචුත්තස්ස ආචාරස්ස සම්භාරදස්සනං. තත්ථ අප්පිච්ඡොති නිඉච්ඡො. සන්තුට්ඨොති යථාලාභාදිවසෙන සන්තොසෙන තුට්ඨො. සක්කච්චකාරීති ආදරකාරී. ගරුචිත්තීකාරබහුලොති ගරුට්ඨානියෙසු ගරුකරණබහුලො. අයං වුව්චති ආචාරොති අයං සගාරවතාදි අත්ථකාමෙහි ආවරිතබ්බතො ආචාරො.

සීලාදීනං ගුණානං උපනිස්සයභූතො උපනිස්සයගොචරො. සතිසඬ්ඛාතො චිත්තස්ස ආරක්ඛභූතො එව ගොචරො ආරක්ඛගොචරො. කම්මට්ඨානසඬ්ඛාතො චිත්තස්ස උපනිබන්ධනට්ඨානභූතො ගොචරො උපනිබන්ධගොචරො. අප්පිච්ඡතාදීහි දසහි විවට්ටනිස්සිතාය කථාය චත්ථුභූතෙහි ගුණෙහි සමන්තාගතො දසකථාචත්ථුගුණසමන්තාගතො. තතො එව කල්‍යාණො සුන්දරො මිත්තොති කල්‍යාණමිත්තො. තස්ස ලක්ඛණං පරතො ආගමිස්සති. අස්සුතං සුත්තගෙය්‍යාදිං. සුණාතීති සුතමයං ඤාණං උප්පාදෙති. සුතං පරියොදාපෙතීති තමෙව යථාසුතං අවිසදතාය අපරියොදාතං පුනස්පුනං පරිපුච්ඡනාදිනා විසොධෙති නිජ්ජටං නිගුම්ඛං කරොති. තත්ථ ච යෙ කඬ්ඛට්ඨානියා ධම්මා, තෙසු සංසයං ඡින්දන්තො කඬ්ඛං විතරති. කම්මකම්මඵලෙසු, රතනත්තයෙ ච සම්මාදිට්ඨියා උජුකරණෙන දිට්ඨිං උජුං කරොති. තතො එව ච දුට්ඨායපි සද්ධාසම්පදාය චිත්තං පසාදෙති. අථ වා යථාසුතං ධම්මං පරියොදාපෙත්වා තත්ථාගතෙ රූපාරූපධම්මෙ පරිග්ගහෙත්වා සපච්චයං නාමරූපං පරිග්ගණ්හන්තො සත්තදිට්ඨිවඬ්ඛවිධමනෙන දිට්ඨිං උජුං කරොති. ධම්මානං පච්චයපච්චයුප්පන්නතාමත්තදස්සනෙන තීසුපි අද්ධාසු කඬ්ඛං විතරති. තතො පරං ච උදයබ්බයඤාණාදිවසෙන විපස්සනං වඩ්ඪෙත්වා අරියභූමිං ඔක්කමන්තො අවෙච්චපසාදෙන රතනත්තයෙ චිත්තං පසාදෙති. තථාභූතොව තස්ස කල්‍යාණමිත්තස්ස අනුසික්ඛනෙන සද්ධාදීහි ගුණෙහි න භායති, අඤ්ඤාදත්ථු වඩ්ඪිතෙව. තෙනාහ “යස්ස වා”තිආදි.

අන්තරසරන්ති අන්තරෙ අන්තරෙ සරාති එත්ථ, තං එතස්සාති වා “අන්තරසර”න්ති ලද්ධනාමං ගොචරගාමං පවිට්ඨො. තත්ථ සරෙ සරෙ හික්ඛාපරියෙසනාය වීරීං පටිපන්නො. ඔක්ඛිත්තවක්ඛුති හෙට්ඨාඛිත්තවක්ඛු. කිත්තකෙන පන ඔක්ඛිත්තවක්ඛු හොතීති ආහ “යුගමත්තදස්සාවී”ති.

සුසංවුතොති සංයතො. යථා පනෙත්ථ සුසංවුතො නාම භොති, තං දස්සෙතුං “න භත්ථිං ඔලොකෙන්තො”තිආදි වුත්තං.

යත්ථාති යෙසු සතිපට්ඨානෙසු. චිත්තං භාවනාවිත්තං. උපනිබන්ධනීති උපනෙත්ථා නිබන්ධනී. වුත්තඤ්ඤෙතං -

“යථා ථම්මෙහ නිබන්ධෙය්‍යා, වච්ඡං දමං නරො ඉධ;
 බන්ධෙය්‍යොවං සකං චිත්තං, සතියාරම්මණෙ දළ්භ”න්ති. (විසුද්ධි.
 1.217; දී. නි. අට්ඨ. 2.374; ම. නි. අට්ඨ. 1.107; පාරා. අට්ඨ.
 2.165; පටි. ම. අට්ඨ. 2.1.163);

සතිපට්ඨානානං උපනිබන්ධගොචරභාවං දස්සෙතුං
 “වුත්තඤ්ඤෙත”න්තිආදි වුත්තං. තත්ථ සකො පෙත්තිකො විසයොති අත්තතො
 පිතු සම්මාසම්බුද්ධස්ස සන්තකො, තෙන දිට්ඨො දස්සිතො ච විසයො.

අණුප්පමාණෙසුති පරමාණුප්පමාණෙසු.
 අසඤ්චිච්චආපන්නසෙඛියඅකුසලචිත්තුප්පාදාදිභෙදෙසුති අසඤ්චිච්ච
 ආපන්නසෙඛියෙසු අකුසලචිත්තුප්පාදාදිභෙදෙසුති එවං අසඤ්චිච්චග්ගහණං
 සෙඛියවිසෙසනං දට්ඨබ්බං. සෙඛියග්ගහණෙන චෙත්ථ වත්තක්ඛන්ධකාදීසු
 (වුළුව. 356 ආදයො) ආගතවත්තාදීනම්පි ගහණං. තෙපි හි සික්ඛිතබ්බට්ඨොන
 “සෙඛියා”ති ඉච්ඡිතා. තථා හි මාතිකායං පාරාජිකාදීනං විස සෙඛියානං
 පරිච්ඡෙදො න කතො. එවඤ්ච කත්වා “අසඤ්චිච්ච ආපන්නසෙඛියා”ති
 අසඤ්චිච්චග්ගහණං සමත්ථිතං භොති. න හි මාතිකායං ආගතෙසු
 පඤ්චසත්තනියා සෙඛියෙසු නොසඤ්ඤාවිමොක්ඛො නාම අත්ථි,
 අසඤ්චිච්චග්ගහණෙනෙව චෙත්ථ අසතිඅජානනානම්පි සඬිගභො කතො. කෙච්චි
 පනෙත්ථ අසඤ්චිච්ච ආපන්නග්ගහණෙන අචිත්තකාපත්තියො ගහිතාති
 වදන්ති, තං තෙසං මතිමත්තං, ගරුකාපත්තිසුපි කාසඤ්චි
 අචිත්තකභාවසබ්භාවතො, අධිට්ඨානාවිකම්මස්ස, දෙසනාවිකම්මස්සෙව චා
 සබ්බලහුකස්ස වජ්ජස්ස ඉධාධිප්පෙතත්තා. තෙනාහ “යාති තාති වජ්ජාති
 අප්පමත්තකාති ඔරමත්තකාති ලහුකාති ලහුසම්මතාති”තිආදි. ආදිසද්දෙන
 පාතිමොක්ඛසංවරවිසුද්ධත්ථං අනතික්කමනීයානං අනාපත්තිගමනීයානං
 සඬිගභො දට්ඨබ්බො. භයදස්සනසීලොති පරමාණුමත්තං වජ්ජං
 අට්ඨසට්ඨියොජනසතසහස්සුබ්බෙධසීනෙරුපබ්බතසදිසං කත්වා
 දස්සනසභාවො, සබ්බලහුකං චා දුබ්භාසිතමත්තං පාරාජිකසදිසං කත්වා
 දස්සනසභාවො. යං කිඤ්චීති
 මූලපඤ්ඤත්තිඅනුපඤ්ඤත්තිසබ්බත්ථපඤ්ඤත්තිපදෙසපඤ්ඤත්තිආදිභෙදං යං
 කිඤ්චි සික්ඛිතබ්බං පටිපජ්ජිතබ්බං පුරෙතබ්බං සීලං. සම්මා ආදායාති සම්මදෙව
 සක්කච්චං, සබ්බසො ච ආදිසිත්වා. අයං පන ආචාරගොචරසම්පදා කිං

පාතිමොක්ඛසීලෙ පරියාපන්නා, උදාහු අපරියාපන්නා? පරියාපන්නා. යදි එවං කස්මා පුන චුත්තාති වොදනං සන්ධායාහ “එත්ථ වා”තිආදි.

ඉන්ද්‍රියසංවරසීලවණ්ණනා

15. ඉන්ද්‍රියසංවරසීලං පාතිමොක්ඛසංවරසීලස්ස සම්භාරභූතං, තස්මිං සතියෙව ඉච්ඡිතබ්බන්ති චුත්තං “සොති පාතිමොක්ඛසංවරසීලෙ ධීතො හික්ඛු”ති. සම්පාදිතෙ හි එතස්මිං පාතිමොක්ඛසංවරසීලං සුගුත්තං සුරක්ඛිතමෙව හොති, සුසංවිහිතකණ්ටකවති විය සස්සන්ති. කාරණවසෙනාති අසාධාරණකාරණස්ස වසෙන. අසාධාරණකාරණවසෙන හි එලං අපදිසියති, යථා යවඬිකුරො හෙරිසද්දොති. නිස්සයවොහාරෙන වා එතං නිස්සිතවචනං, යථා මඤ්චා උක්කුට්ඨිං කරොන්තිති. රූපන්ති රූපායතනං. චක්ඛුනා රූපං දිස්වාති එත්ථ යදි චක්ඛු රූපං පස්සෙය්‍ය, අඤ්ඤවිඤ්ඤාණසමඬිගිනොපි පස්සෙය්‍යං, න වෙනං අත්ථි, කස්මා? අවෙනනත්තා චක්ඛුස්ස. තෙනාහ “චක්ඛු රූපං න පස්සති අවිත්තකත්තා”ති. අථ විඤ්ඤාණං රූපං පස්සෙය්‍ය, තිරොකුට්ටාදිගතමිති නං පස්සෙය්‍ය අප්පටිසභාවතො, ඉදමිති නත්ථි සබ්බස්ස විඤ්ඤාණස්ස දස්සනාභාවතො. තෙනාහ “විත්තං න පස්සති අචක්ඛුකත්තා”ති. තත්ථ යථා චක්ඛුසන්තිස්සිතං විඤ්ඤාණං පස්සති, න යං කිඤ්චි. තඤ්ච කෙනවි කුට්ටාදිනා අන්තරිතෙ න උප්පජ්ජති, යත්ථ ආලොකස්ස විබන්ධො. යත්ථ පන න විබන්ධො ඵලිකගබ්භපටලාදිකෙ, තත්ථ අන්තරිතෙපි උප්පජ්ජතෙව. එවං විඤ්ඤාණාධිට්ඨිතං චක්ඛු පස්සති, න යං කිඤ්චිති විඤ්ඤාණාධිට්ඨිතං චක්ඛුං සන්ධායෙතං චුත්තං “චක්ඛුනා රූපං දිස්වා”ති.

ද්වාරාරම්මණසඬිසට්ටෙති ද්වාරස්ස ආරම්මණෙන සඬිසට්ටෙ සති, චක්ඛුස්ස රූපාරම්මණෙ ආපාඨගතෙති අධිජ්ජායො. පසාදවත්ථුකෙන විත්තෙනාති චක්ඛුපසාදවත්ථුකෙන තන්තිස්සාය පවත්තෙන විඤ්ඤාණෙන, යං “චක්ඛුවිඤ්ඤාණ”න්ති චුච්චති. පස්සතීති ඔලොකෙති. චක්ඛුපසාදසන්තිස්සයෙ හි විඤ්ඤාණෙ ආලොකානුග්ගහිතං රූපාරම්මණං සන්තිස්සයගුණෙන ඔහාසෙන්නෙ තංසමඬිගිපුග්ගලො “රූපං පස්සතී”ති චුච්චති. ඔහාසනඤ්චෙත්ථ ආරම්මණස්ස යථාසභාවතො විභාවනං, යං “පච්චික්ඛතො ගහණ”න්ති චුච්චති. උසුනා ලක්ඛස්ස වෙධෙ සිජ්ඣන්තෙ තස්ස සම්භාරභූතෙන ධනුනා විජ්ඣාතීති වචනං විය විඤ්ඤාණෙන රූපදස්සනෙ සිජ්ඣන්තෙ චක්ඛුනා රූපං පස්සතීති ඊදිසි සසම්භාරකථා නාමෙසා හොති. සසම්භාරා කථා සසම්භාරකථා, දස්සනස්ස කාරණසහිතාති අත්ථො. සසම්භාරස්ස වා දස්සනස්ස කථා සසම්භාරකථා. තස්මාති යස්මා කෙවලෙන චක්ඛුනා, කෙවලෙන වා විඤ්ඤාණෙන රූපදස්සනං නත්ථි, තස්මා.

ඉත්ථිපුරිසනිමිත්තං වානි එත්ථ ඉත්ථිසන්තානනිස්සිතරූපමුබ්බන ගස්භමානං සණ්ඨානං ඵනමංසාවිසද්ධතා නිමිමස්සුමුබ්බතා කෙසබන්ධනවත්ථග්ගහණං අවිසද්ධියානගමනාදි ච සබ්බං “ඉත්ථි”ති සඤ්ජානනස්ස කාරණභාවතො ඉත්ථිනිමිත්තං. චුත්තවිපරියායතො පුරිසනිමිත්තං වෙදිතබ්බං. සුභනිමිත්තාදිකං වානි එත්ථ රාගුප්පත්තිභෙතුභූතො ඉට්ඨාකාරො සුභනිමිත්තං. ආදි-සද්දෙන පටිසනිමිත්තාදිනං සඬගහො. සො පන දොසුප්පත්තිආදිභෙතුභූතො අනිට්ඨාදිආකාරො වෙදිතබ්බො. කාමඤ්චෙත්ථ පාළියං අභිජ්ඣාදොමනස්සාව සරූපතො ආගතා, උපෙක්ඛානිමිත්තස්සාපි පන සඬගහො ඉච්ඡිතබ්බො, අසමපෙක්ඛනෙන උප්පජ්ජනකමොහස්සාපි අසංවරභාවතො. තථා හි වක්ඛති “මුට්ඨසච්චං වා අඤ්ඤාණං වා”ති. උපෙක්ඛානිමිත්තන්ති චෙත්ථ අඤ්ඤාණුපෙක්ඛාය වත්ථුභූතං ආරම්මණං, තඤ්චස්ස අසමපෙක්ඛනවසෙන වෙදිතබ්බං. එවං සඬබ්බෙපතො රාගදොසමොහානං කාරණං “සුභනිමිත්තාදික”න්ති චුත්තං. තෙනාහ “කිලෙසවත්ථුභූතං නිමිත්ත”න්ති. දිට්ඨමත්තෙයෙව සණ්ඨාතීති “දිට්ඨෙය දිට්ඨමත්තං භවිස්සතී”ති (උදා. 10) සුත්තෙ චුත්තනායෙන වණ්ණායතනෙ වක්ඛ්විඤ්ඤාණෙන, වීථිචිත්තෙහි ච ගහිතමත්තෙයෙව තිට්ඨති, න තතො පරං කිඤ්චි සුභාදිආකාරං පරිකප්පෙති. පාකට්ඨාවකරණතොති පරිබ්බන්තභාවකරණතො විභූතභාවකරණතො. විසභාගවත්ථුතො හි භත්ථාදිඅවයවෙසු සුභාදිතො පරිකප්පෙන්තස්ස අපරාපරං තත්ථ උප්පජ්ජමානා කිලෙසා පරිබ්බන්තා භොන්තීති තෙ තෙසං අනුබ්බඤ්ජනා නාම. තෙ පන යස්මා තථා තථා සන්තිවිට්ඨානං භූතූපාදායරූපානං සන්තිවෙසාකාරො. න හි තං මුඤ්චිත්වා පරමත්ථතො භත්ථාදි නාම කොචි අත්ථි. තස්මා චුත්තං “භත්ථපාද...පෙ.... ආකාරං න ගණ්හාතී”ති. කිං පන ගණ්හාතීති ආහ “යං තත්ථ භූතං, තදෙව ගණ්හාතී”ති. යං තස්මිං සරිරෙ විජ්ජමානං කෙසලොමාදි භූතූපාදායමත්තං වා, තදෙව යාථාවතො ගණ්හාතී. තත්ථ අසුභාකාරගහණස්ස නිදස්සනං දස්සෙන්තො “වෙනියපබ්බතවාසී”තිආදිනා මහානිස්සත්ථෙරවත්ථුං ආහරි.

තත්ථ සුමණ්ඨිතපසාධිතාති සුට්ඨු මණ්ඨිතා පසාධිතා ව. ආහරණාදිහි ආහාරිමෙහි මණ්ඨිතං. සරිරස්ස උච්ඡාදනාදිවසෙන පටිසඬ්ඛරණං පසාධනන්ති වදන්ති, ආහරණෙහි, පන වත්ථාලඬ්ඛකාරාදිහි ච අලඬ්ඛරණං පසාධනං. උනට්ඨානපුරණං මණ්ඨිතං. විපල්ලත්ථවිත්තාති රාගවසෙන විපරිතවිත්තා. ඔලොකෙන්තොති ථෙරො කම්මට්ඨානමනසිකාරෙනෙව ගච්ඡන්තො සද්දකණ්ටකත්තා පුබ්බභාගමනසිකාරස්ස භසිතසද්දානුසාරෙන “කිමෙත”න්ති ඔලොකෙන්තො. අසුභසඤ්ඤන්ති අට්ඨිකසඤ්ඤං. අට්ඨිකකම්මට්ඨානං හි ථෙරො තදා පරිහරති. අරහත්තං පාපුණීති ථෙරො කිර තස්සා භසන්තියා දන්තට්ඨිදස්සනෙනෙව පුබ්බභාගභාවනාය සුභාවිතත්තා

පටිභාගනිමිත්තං, සාතිසයඤ්ච උපචාරජ්ඣානං ලහිත්වා යථාධිකොව තත්ථ පටිමජ්ඣානං අධිගන්ත්වා තං පාදකං කත්වා විපස්සනං වඩ්ඪෙත්වා මග්ගපරම්පරාය ආසවක්ඛයං පාපුණි. පුබ්බසඤ්ඤං අනුස්සරීති පුබ්බකං යථාරද්ධං කාලෙන කාලං අනුයුඤ්ජියමානං අට්ඨිකකම්මට්ඨානං අනුස්සරී සමන්තාහරි. අනුමග්ගන්ති අනුපථං තස්සා පදානුපදං. ථෙරස්ස කිර භාවනාය පගුණභාවතො දන්තට්ඨිදස්සනෙනෙව තස්සා සකලසරීරං අට්ඨිකසඬ්ඝාතභාවෙන උපට්ඨාසි. න තං “ඉත්ථී”ති වා “පුරිසො”ති වා සඤ්ජාති. තෙනාහ “නාහිජානාමී...පෙ.... මහාපථෙ”ති.

“යස්ස චක්ඛුන්ද්‍රියාසංවරස්ස හෙතු”ති වත්වා පුන “තස්ස චක්ඛුන්ද්‍රියස්ස සතිකවාටෙන පිදහනත්ථායා”ති වුත්තං, න අසංවරස්සාති. යදිදං යං චක්ඛුන්ද්‍රියාසංවරස්ස හෙතු අභිජ්ඣාදිඅන්වාස්සවනං දස්සිතං, තං අසංවුතචක්ඛුන්ද්‍රියස්සෙව හෙතු පවත්තං දස්සිතන්ති කත්වා වුත්තං. චක්ඛුද්වාරිකස්ස හි අභිජ්ඣාදිඅන්වාස්සවනස්ස තද්වාරිකවිඤ්ඤාණස්ස විය චක්ඛුන්ද්‍රියං පධානකාරණං. චක්ඛුන්ද්‍රියස්ස අසංවුතත්තෙ සති තෙ අන්වාස්සවන්තිති අසංවරියමානචක්ඛුන්ද්‍රියහෙතුකො සො අසංවරො තථා වුත්තොති. යත්වාධිකරණන්ති හි යස්ස චක්ඛුන්ද්‍රියස්ස කාරණාති අත්ථො. කිදිසස්ස ච කාරණාති? අසංවුතස්ස, කිඤ්ච අසංවුතං? යස්ස චක්ඛුන්ද්‍රියාසංවරස්ස හෙතු අභිජ්ඣාදියො අන්වාස්සවන්ති, තස්ස සංවරායාති අයමෙත්ථ යොජනා.

ජවනක්ඛණෙ පන සථෙ දුස්සීලාං වාතිආදි පුන අවචනත්ථං ඉධෙව සබ්බං වුත්තන්ති ඡසු ද්වාරෙසු යථාසම්භවං වෙදිතබ්බං. න හි පඤ්චද්වාරෙ කායවච්ඡුවර්තසඬ්ඛාතං දුස්සීලාං අත්ථී, තස්මා දුස්සීලාසංවරො මනොද්වාරවසෙන, සෙසාසංවරො ඡද්වාරවසෙන යොජෙතබ්බො. මුට්ඨසච්චාදීනං හි සතිපට්ඨානකුසලධම්මාදිභාවතො සියා පඤ්චද්වාරෙ උජ්ජත්ති, න ත්වෙව කායිකවාචසිකච්ඡික්කමභූතස්ස දුස්සීලාස්ස තත්ථ උජ්ජත්ති, පඤ්චද්වාරිකජවනානං අවිඤ්ඤත්තිජනකත්තා. දුස්සීලාදියො චෙත්ථ පඤ්ච අසංවරා සීලසංවරාදීනං පඤ්චන්තං සංවරානං පටිපක්ඛණාවෙන වුත්තා. තස්මිං සතීති තස්මිං අසංවරෙ සති.

යථා කීන්ති යෙන පකාරෙන ජවනෙ උජ්ජජ්ජමානො අසංවරො “චක්ඛුන්ද්‍රියෙ අසංවරො”ති වුච්චති, තං නිදස්සනං කීන්ති අත්ථො. යථාතිආදිනා නගරද්වාරෙ අසංවරෙ සති තංසම්බන්ධානං සරාදීනං අසංවුතතා විය ජවනෙ අසංවරෙ සති තංසම්බන්ධානං ද්වාරාදීනං අසංවුතතාති එවං අඤ්ඤාසංවරෙ අඤ්ඤාසංවුතතා සාමඤ්ඤමෙව නිදස්සෙති, න පුබ්බාපරසාමඤ්ඤං, අන්තොබ්භිසාමඤ්ඤං වා. සති වා ද්වාරභවඬ්ඛාදිකෙ පුන උජ්ජජ්ජමානං ජවනං බාහිරං විය කත්වා නගරද්වාරසමානං වුත්තං, ඉතරඤ්ච

අන්තොනගරෙ සරාදිසමානං. පච්චයභාවෙන හි පුරිමනිජ්ඣන්තං ජවනකාලෙ අසන්තම්පි භවඬගාදි චක්ඛාදි විය ඵලනිජ්ඣන්තියා සන්තංයෙව නාම භොති. න හි ධරමානංයෙව “සන්ත”න්ති වුච්චති. “බාහිරං විය කත්වා”ති ච පරමත්ථතො ජවනස්ස බාහිරභාවෙ, ඉතරස්ස ච අඛිහන්තරභාවෙ අසතිපි “පහස්සරමිදං, හික්ඛවෙ, චිත්තං, තඤ්ච බො ආගන්තුකෙහි උපක්කිලිට්ඨ”න්තිආදි (අ. නි. 1.49) වචනතො ආගන්තුකභූතස්ස කදාචි කදාචි උප්පජ්ජමානස්ස ජවනස්ස බාහිරභාවො, තඛ්ඛිධුරසභාවස්ස ඉතරස්ස අඛිහන්තරභාවො එකෙන පරියායෙන භොතීති කත්වා වුත්තං. ජවනෙ වා අසංවරෙ උප්පන්නෙ තතො පරං ද්වාරභවඬගාදීනං අසංවරහෙතුභාවාපත්තිතො. අසංවරස්ස හි උප්පත්තියා ද්වාරභවඬගාදීනං තස්ස හෙතුභාවො පඤ්ඤායතීති. නගරද්වාරසදිසෙන ජවනෙන පවිසිත්වා දුස්සීලාදිවොරානං ද්වාරභවඬගාදීසු මුසනං කුසලභණ්ඩවිනාසනං කරීතං. යස්මිං හි ද්වාරෙ අසංවරො උප්පජ්ජති, සො තත්ථ ද්වාරාදීනං සංවරූපනිස්සයභාවං උපවිජ්ජන්දන්තොයෙව පවත්තතීති. ද්වාරභවඬගාදීනං ජවනෙන සහ සම්බන්ධො එකසන්තතිපරියාපන්නතො දට්ඨබ්බො.

එත්ථ ච චක්ඛුද්වාරෙ රූපාරම්මණෙ ආපාඨගතෙ නියමිතාදිවසෙන කුසලාකුසලජවනෙ සත්තක්ඛත්තුං උප්පජ්ජිත්වා භවඬගං ඔතිණ්ණෙ තදනුරූපමෙව මනොද්වාරිකජවනෙ තස්මිංයෙවාරම්මණෙ සත්තක්ඛත්තුංයෙව උප්පජ්ජිත්වා භවඬගං ඔතිණ්ණෙ පුන තස්මිංයෙව ද්වාරෙ තදෙවාරම්මණං නිස්සාය “ඉත්ථි පුරිසො”තිආදිනා වචන්ථපෙන්නං පසාදරජ්ජනාදිවසෙන සත්තක්ඛත්තුං ජවනං ජවති. එවං පවත්තමානං ජවනං සන්ධාය “ජවනෙ දුස්සීලාදීසු උප්පන්නෙසු තස්මිං අසංවරෙ සති ද්වාරම්පි අගුත්ත”න්තිආදි වුත්තං.

තස්මිං	පන	ජවනෙ.	සීලාදීසුති
සීලසංවරසතිසංවරඤ්ඤාණසංවරබන්තිසංවරවීරියසංවරෙසු උප්පන්නෙසු. යථා හි පගෙව සතිආරක්ඛං අනුපට්ඨපෙන්නස්ස දුස්සීලාදීනං උප්පත්ති, එවං පගෙව සතිආරක්ඛං උපට්ඨපෙන්නස්ස සීලාදීනං උප්පත්ති වෙදිතබ්බො. සද්දාදීසුපි යථාරහං නිමිත්තානුබ්බසන්නානි වෙදිතබ්බානි. සොතවිඤ්ඤාණෙන හි සද්දං සුත්වා “ඉත්ථිසද්දො”ති වා “පුරිසසද්දො”ති වා ඉට්ඨානිට්ඨාදිකං වා කිලෙසවත්ථුහුතං නිමිත්තං න ගණ්හාති, සුතමත්තෙ එව සණ්ඨාති. යො ච ගීතසද්දාදිකස්ස කිලෙසානං අනු අනු බ්බසන්නතො “අනුබ්බසන්න”න්ති ලද්ධවොභාරො මන්දතාරාදිවසෙන වචන්ථිතො ඡජ්ජාදිහෙදහින්තො ආකාරො, තම්පි න ගණ්හාතීති. එවං ගන්ධාදීසුපි යථාරහං වත්තබ්බං. මනොද්වාරෙ පන සාවජ්ජනභවඬගං මනොද්වාරං තස්මිං ද්වාරෙ ධම්මාරම්මණෙ ආපාඨගතෙ තං ජවනමනසාව විඤ්ඤාය විජානිත්වාතිආදිනා යොජෙතබ්බං. කිලෙසො අනුබන්ධො එතස්සාති කිලෙසානුබන්ධො, සො එව නිමිත්තාදිගාභො, තතො			

පරිවජ්ජනලක්ඛණං කිලෙසානුබන්ධනිමිත්තාදිග්ගාහපරිවජ්ජනලක්ඛණං.
ආදි-සද්දෙන අනුබ්‍යාඤ්ජනං සඨගණ්හාති.

ආජීවපාරිසුද්ධිසීලවණ්ණනා

16. චූත්තෙති ඉධෙව උද්දෙසවසෙන පුබ්බෙ චූත්තෙ. තථා හි “ආජීවහෙතු පඤ්ඤත්තානං ඡන්තං සික්ඛාපදාන”න්ති පදුද්ධාරං කත්වා තානි පාළිවසෙනෙව දස්සෙතුං “යානි තානී”ති ආදි ආරද්ධං. තත්ථ යානි තානි එවං පඤ්ඤත්තානි ඡ සික්ඛාපදානීති සම්බන්ධො. ආජීවහෙතූති ජීවිකනිමිත්තං, “එවාහං පච්චයෙහි අකිලමන්තො ජීවිස්සාමී”ති අධිප්පායෙන. ආජීවකාරණාති තස්සෙව වෙච්චනං. පාපිච්ඡොති පාපිකාය අසන්තගුණසම්භාවනිච්ඡාය සමන්තාගතො. ඉච්ඡාපකතොති ඉච්ඡාය අපකතො උපද්ද්දතො, අභිභූතො වා. අසන්තන්ති අවිජ්ජමානං. අභූතන්ති අනුප්පන්තං. අනුප්පන්තන්තා හි තස්ස තං අසන්තන්ති පුරිමස්ස පච්ඡිමං කාරණවචනං. උත්තරිමනුස්සධම්මන්ති උත්තරිමනුස්සානං උක්කට්ඨපුරිසානං ධම්මං, මනුස්සධම්මතො වා උත්තරි උක්කට්ඨං. උල්ලපතීති උග්ගතායුකො ලපති. සීලං හි භික්ඛුනො ආයු, තං තස්ස තථාලපනසමකාලමෙව විගච්ඡති. තෙනාහ “ආපත්ති පාරාජිකස්සා”ති පාරාජිකසඨබාතා ආපත්ති අස්ස, පාරාජිකසඤ්ඤිතස්ස වා විනික්කමස්ස ආපජ්ජනං උල්ලපනන්ති අත්ථො. සඤ්චරිත්තං සමාපජ්ජතීති සඤ්චරණභාවං ආපජ්ජති, ඉත්ථියා වා පුරිසමතිං, පුරිසස්ස වා ඉත්ථිමතිං ආරොචෙතීති අධිප්පායො. “ඉමෙසං ඡන්තං සික්ඛාපදානං විනික්කමස්ස වසෙනා”ති සම්බන්ධො හෙට්ඨා දස්සිතො එව.

කුහනාතිආදීසුති හෙට්ඨා උද්දිට්ඨපාළියාව පදුද්ධාරො. අයං පාළීති අයං විහඬගෙ (විහ. 861) ආගතා නිද්දෙසපාළි.

17. විවරාදිපච්චයා ලබ්භන්තීති ලාභා. තෙ එව සක්කච්චං ආදරවසෙන දියාමානා සක්කාරා. පත්ථටයසතා කිත්තිසද්දො. තං ලාභඤ්ච සක්කාරඤ්ච කිත්තිසද්දඤ්ච. සන්තිස්සිතස්සාති එත්ථ තණ්හානිස්සයො අධිප්පෙතොති ආහ “පත්ථයන්තස්සා”ති. අසන්තගුණදීපනකාමස්සාති අසන්තෙ අත්තනි අවිජ්ජමානෙ සද්ධාදිගුණෙ සම්භාවෙතුකාමස්ස. අසන්තගුණසම්භාවනතාලක්ඛණා, පටිග්ගහණෙ ව අමත්තඤ්ඤාතාලක්ඛණා හි පාපිච්ඡතා. ඉච්ඡාය අපකතස්සාති පාපිකාය ඉච්ඡාය සම්මාආජීවතො අපෙතො කතොති අපකතො. තථාභූතො ව ආජීවූපද්දවෙන උපද්ද්දතොති කත්වා ආහ “උපද්ද්දතස්සාති අත්ථො”ති.

කුහනමෙව පච්චයුජ්ජාදනස්ස වත්ථුනි කුහනවත්ථු. තිව්ධම්පෙතං තත්ථ ආගතං තස්ස නිස්සයභුතාය ඉමාය පාළියා දස්සෙතුන්ති එවමත්ථො දට්ඨබ්බො. තදත්ථිකස්සෙවාති තෙනි වීවරාදීහි අත්ථිකස්සෙව. පටික්ඛිපනෙනාති වීවරාදීනං පටික්ඛිපනහෙතු. අස්සාති භවෙය්‍ය. පටිග්ගහණෙන වාති ව-සද්දෙන පුබ්බෙ වුත්තං පටික්ඛිපනං සමුච්චිතොති.

භියොයාකම්‍යතන්ති බහුකාමතං. යන්ති කිරියාපරාමසනං, තස්මා “ධාරෙය්‍යා”ති එත්ථ යදෙනං සඬ්ඝාටිං කත්වා ධාරණං, එතං සමණස්ස සාරුජ්ජන්ති යොජනා. පාපණිකානීති ආපණතො ඡඩ්ඞිතාති. නන්තකානීති අන්තරහිතාති වොළඛණ්ඩාති. උච්චිතිත්වාති උඤ්ජනෙන විනිත්වා සඬගහෙත්වා. උඤ්ජාවරියායාති උඤ්ජාවරියාය ලද්ධෙන. ගිලානස්ස පච්චයභුතා හෙසජ්ජසඬ්ඛාතා ජීවිතපරික්ඛාරා ගිලානපච්චයහෙසජ්ජපරික්ඛාරා. පුතිමුත්තන්ති පුරාණස්ස, අපුරාණස්ස ව සබ්බස්ස ගොමුත්තස්සෙතං නාමං. පුතිමුත්තෙනාති පුතිභාවෙන මුත්තෙන පරෙහි ඡඩ්ඞිතෙන, පුතිභුතෙන වා ගොමුත්තෙන. ධුතවාදොති පරෙසම්පි ධුතගුණවාදී. සම්මුඛිභාවාති සම්මුඛතො විජ්ජමානත්තා, ලබ්භමානතායාති අත්ථො.

අත්තානං උත්තරිමනුස්සධම්මාධිගමස්ස සාමන්තෙ කත්වා ජජ්ජනං සාමන්තජජ්ජනං. මහෙසක්ඛොති මහානුභාවො, උත්තරිමනුස්සධම්මාධිගමෙනාති අධිජ්ජායො. “මිත්තො”ති සාමඤ්ඤතො වත්වා පුන තං විසෙසෙති “සන්දිට්ඨො සම්භත්තො”ති. දිට්ඨමත්තො හි මිත්තො සන්දිට්ඨො. දළ්භහත්තිකො සම්භත්තො. සභායොති සභ ආයනකො, සබ්බාති අත්ථො. සත්තපදිතො හි “සබ්බ”ති වුච්චන්ති. විභාරො පාකාරපරිච්ඡින්නො සකලො ආවාසො. අඬ්ඞියොගො දීඝපාසාදො, ගරුළසණ්ඨානපාසාදොතිපි වදන්ති. පාසාදො චතුරස්සපාසාදො. හම්මියං මුණ්ඩච්ඡදනපාසාදො. කූටාගාරං ද්විහි කණ්ණිකාහි කත්තබ්බපාසාදො. අට්ටො පට්ඨාජුනම්පි පට්ඨාහනගොගො වතුපඤ්චභූමකො පටිස්සයවිසෙසො. මාලො එකකූටසඬගහිතො අනෙකකොණුවන්තො පටිස්සයවිසෙසො. උද්දණ්ඩො අගබ්භිකා එකද්වාරා දීඝසාලාති වදන්ති. අපරෙ පන හණන්ති - විභාරො නාම දීඝමුඛපාසාදො. අඬ්ඞියොගො එකපස්සෙන ඡදනකසෙනාසනං. තස්ස කිර එකපස්සෙ හිත්ති උච්චතරා හොති, ඉතරපස්සෙ නීවා, තෙන තං එකපස්සඡදනකං හොති. පාසාදො ආයනචතුරස්සපාසාදො. හම්මියං මුණ්ඩච්ඡදනං චන්දිකඬ්ගණයුත්තං. ගුහා කෙවලා පබ්බතගුහා. ලෙණං ද්වාරබද්ධං. කූටාගාරං යො කොච්ඡි කණ්ණිකාබද්ධපාසාදො. අට්ටො බහලහිත්තිගෙහං. යස්ස ගොපානසියො අග්ගහෙත්වා ඉට්ඨකාහි එව ඡදනං හොති. අට්ටාලකාකාරෙන කරියතීතිපි වදන්ති. මාලො වට්ටාකාරෙන

කතසෙනාසනං. උද්දණ්ඩො එකො පටිස්සයවිසෙසො. යො “භණ්ඩසාලා, උදොසිත”න්තිපි වුවවති. උපට්ඨානසාලා සන්නිපතනට්ඨානං.

කුච්ඡිතරජභූතාය පාපිච්ඡතාය නිරත්ථකං කායවච්චිප්ඵන්දනිග්ගණ්හනං කොරජං, තං ඵතස්ස අත්ථිති කොරජිකො, කොභඤ්ඤෙන සංයතකායො, අතිවිය, අභිණ්හං වා කොරජිකො කොරජිකකොරජිකො. අතිපරිසඬිකිතොති කෙවි. අතිවිය කුහො කුභකකුභකො, සාතිසයවිම්භාපකොති අත්ථො. අතිවිය ලපො ලපනකො ලපකලපකො. මුඛසම්භාවිකොති කොරජිකකොරජිකාදිභාවෙන පවත්තවවනෙහි අත්තනො මුඛමත්තෙන අඤ්ඤෙහි සම්භාවිකො. සො ඵවරුපො ඵවරුපතාය ඵව අත්තානං පරං විය කත්වා “අයං සමණො”තිආදීති කථෙති. ගම්භීරන්තිආදි තස්සා කථාය උත්තරිමනුස්සධම්මපටිබද්ධතාය වුත්තං.

සම්භාවනාධිප්පායකතෙනාති “කථං නු බො මං ජනො ‘අරියො’ති වා ‘විසෙසලාභී’ති වා සම්භාවෙය්‍යා”ති ඉමිනා අධිප්පායෙන කතෙන. ගමනං සණ්ඨපෙතීති විසෙසලාභීනං ගමනං විය අත්තනො ගමනං සක්කවචං යපෙති, සතො සම්පජානොව ගච්ඡන්තො විය හොති. පණ්ඩායාති “අරහාති මං ජානන්තු”ති විත්තං සණ්ඨපෙත්වා, පත්ථෙත්වා වා. සමාහිතො වියාති ඤානසමාධිනා සමාහිතො විය. ආපාඨකජ්ඣායිති මනුස්සානං ආපාඨට්ඨානෙ සමාධිසමාපන්තො විය නිසීදන්තො ආපාඨකෙ ජනස්ස පාකට්ට්ඨානෙ ඤායී. ඉරියාපඨසඬ්ඛාතන්ති ඉරියාපඨසණ්ඨපනසඬ්ඛාතං.

පච්චයපටිසෙවනසඬ්ඛාතෙනාති අයොනියො උප්පාදිතානං පච්චයානං පටිසෙවනන්ති ඵවං කථිතෙන, තෙන වා පච්චයපටිසෙවනෙන සඬ්ඛාතබ්බෙන කථිතබ්බෙන. අඤ්ඤං විය කත්වා අත්තනො සම්පෙ භණ්ණං සාමන්තජජ්ජිතං. ආ-කාරස්ස රස්සත්තං කත්වා “අට්ඨපනා”ති වුත්තං. කුභනං කුහො, තස්ස අයනා පවත්ති කුභායනා, කුභස්ස වා පුග්ගලස්ස අයනා ගති කිරියා කුභායනා. කුහෙති, කුහෙන වා ඉතොති කුහිතො, කුභකො.

පුට්ඨස්සාති “කො තිස්සො, කො රාජපුජිතො”ති පුට්ඨස්ස. උද්ධං කත්වාති උක්ඛිපිත්වා විභවසම්පත්තිආදිනා පග්ගහෙත්වා.

උන්නහනාති උද්ධං උද්ධං බන්ධනා පලිවෙය්‍යා. ද්වෙ කිර භික්ඛු එකං ගාමං පවිසිත්වා ආසනසාලාය නිසීදිත්වා එකං කුමාරිකං පක්කොසිංසු. තාය ආගතාය තත්ත්වෙකො එකං පුච්ඡි “අයං, භන්තෙ, කස්ස කුමාරිකා”ති? “අම්භාකං උපට්ඨායිකාය තෙලකන්දරිකාය ධීතා, ඉමිස්සා මාතා මයි ගෙහං ගතෙ සජ්ජිං දදමානා සට්ඨෙතෙව දෙති, අයම්පි මාතා විය සට්ඨෙත දෙති”ති (විභ.

අට්ඨ. 862) උක්කාවෙසි. ඉමං සන්ධාය වුත්තං “තෙලකන්දරිකවත්ථු වෙන්ථ වත්තබ්බ”න්ති.

ධම්මානුරූපා වාති මත්තාවචනානුරූපං වා. මත්තාවචනං හි “ධම්මො”ති වුවචති. යථාහ “සුභාසිතං උත්තමමාහු සන්තො, ධම්මං භණ්ණ නාධම්මං තං දුතිය”න්ති (සං. නි. 1.213; සු. නි. 452). තෙන බහුං විජ්ජලපනමාහ, සච්චතො වා අඤ්ඤා සුභාසිතා වාචා “ධම්මො”ති වෙදිතබ්බො. මුග්ගසුපසදිසකම්මො පුග්ගලො මුග්ගසුපෙයා. තෙනාහ “අයං පුග්ගලො මුග්ගසුපෙයාති වුවචති”ති. පරිභට්ඨස්ස කම්මං පාරිභට්ඨං, තදෙව පාරිභට්ඨතා.

නිමිත්තෙන චරන්තො, ජීවන්තො වා නිමිත්තකො, තස්ස භාවො නෙමිත්තිකතා. අත්තතො ඉච්ඡාය පකාසනං ඔභාසො. කො පන සොති? “අජ්ජ භික්ඛුනං පච්චයා දුල්ලභා ජාතා”තිආදිකා පච්චයපටිසංයුත්තකථා. ඉච්ඡිතවත්ථුස්ස සම්පෙ කථනං සාමන්තප්ප්පා.

අක්කොසනභයෙනාපි දදෙය්‍යාති දසහි අක්කොසවත්ථුහි අක්කොසනං. තථා වම්භනාදයො. උපෙක්ඛනා උපාසකානං දායකාදිභාවතො බහි ඡඩ්ඛනා. බ්වනාති ඛෙපවචනං. තං පන අවහසිත්වා වචනං හොතිති ආහ “උප්පණ්ඩනා”ති. පාපනාති අදායකත්තස්ස, අවණ්ණස්ස වා පතිට්ඨාපනං. පරෙසං පිට්ඨිමංසබ්බදනසීලො පරපිට්ඨිමංසිකො, තස්ස භාවො පරපිට්ඨිමංසිකතා. අබ්භච්ඡිගන්ති අබ්භඤ්ජනං. නිපිසිත්වා ගන්ධමග්ගනා වියාති අනිජ්ජිසිතෙ අලබ්භමානස්ස ගන්ධස්ස නිපිසතො ලාභො විය පරගුණෙ අනිජ්ජිසිතෙ අලබ්භමානානං පච්චයානං නිපිසතො ලාභො දට්ඨබ්බොති.

නිකත්තුං අජ්ජෙන ලාභෙන බහුකං වඤ්චෙන්වා ගහෙනුං ඉච්ඡනං නිජ්ජිසනං, තස්ස භාවො නිජ්ජිසනතා. තස්සෙව ඉච්ඡනස්ස පවත්තිආකාරො, තංසහජානං වා ගවෙසනකම්මං.

අච්ඡිගන්ති හත්ථපාදාදිඅච්ඡිගාති උද්දිස්ස පවත්තං විජ්ජං. නිමිත්තන්ති නිමිත්තසත්ථං. උප්පාතන්ති උක්කාපාතදිසාධාහ-භූමිවාලාදිඋප්පාතපට්ඨිච්ඡිජ්ජං. සුපිනන්ති සුපිනසත්ථං. ලක්ඛණන්ති ඉත්ථිපුරිසානං ලක්ඛණජානනසත්ථං. මුසිකච්ඡින්නන්ති වත්ථාදීනං අසුකභාගෙ මුසිකච්ඡෙදෙ සති ඉදං නාම ඵලං හොතිති ජානනකසත්ථං. පලාසග්ගිආදීසු ඉමිනා නාම අග්ගිනා හුතෙ ඉදං නාම හොතිති අග්ගිවසෙන හොමවිධානං අග්ගිහොමං. ඉමිනා නායෙන දබ්බිහොමං වෙදිතබ්බං. ආදි-සද්දෙන ථුසහොමාදීනං, අඤ්ඤෙසඤ්ච සුත්තෙ ආගතානං මිච්ඡාජීවානං සච්ඡිගහො දට්ඨබ්බො. විරියසාධනත්තා ආජීවපාරිසුද්ධිසීලස්ස “පච්චයපරියෙසනවායාමො”ති වුත්තං. තස්ස පාරිසුද්ධි අනවජ්ජභාවො, යෙන

ධම්මෙන සමෙන පච්චයලාභො හොති. න හි අලසො ඤායෙන පච්චයෙ පරියෙසිතුං සක්කොතිති.

පච්චයසන්නිස්සිතසීලවණ්ණනා

18. පටිසඬ්ඛාති අයං “සයං අභිඤ්ඤා”තිආදීසු (මහාව. 11) විය ය-කාරලොපෙන නිද්දෙසො. යොනියොති චෙත්ථ උපායත්ථො යොනියො-සද්දොති දස්සෙන්නො ආහ “උපායෙන පථොනා”ති. “පටිසඬ්ඛාය ඤාත්වා”ති වත්වා තයිදං පටිසඬ්ඛානං පච්චවෙක්ඛණන්ති දස්සෙතුං “පච්චවෙක්ඛිත්වාති අත්ථො”තිආදි වුත්තං. යථා හි පච්චවෙක්ඛිත්වාති සීතපටිසාතාදිකං තං තං පයොජනං පති පති අවෙක්ඛිත්වා, ඤාණෙන පස්සිත්වාති අත්ථො, එවං පටිසඬ්ඛායාති තදෙව පයොජනං පති පති සඬ්ඛාය, ඡානිත්වාති අත්ථො. ඤාණපරියායො හි ඉධ සඬ්ඛා-සද්දොති. එත්ථ ච “පටිසඬ්ඛා යොනියො”තිආදි කාමං පච්චයපරිභොගකාලෙන වුච්චති, ධාතුචසෙන පන පටිකුලචසෙන වා පච්චවෙක්ඛණාය පච්චයසන්නිස්සිතසීලං සුඡ්ඤ්ඤාතිති අපරෙ. හිජ්ජතිති කෙච්. එකෙ පන පඨමං එව පරියත්තන්ති වදන්ති, විමංසිතබ්බං. “විචර”න්ති එකචචනං එකත්තමත්තං වාචකන්ති අධිජ්ජායෙන “අන්තරවාසකාදීසු යං කිඤ්චී”ති වුත්තං, ඡාතිසද්දතාය පන තස්ස පාළියං එකචචනන්ති යත්තකානි විචරානි යොගිනා පරිහරිතබ්බානි, තෙසං සබ්බෙසං එකඡ්ඤං ගහණන්ති සක්කා විඤ්ඤාතුං, යං කිඤ්චීති වා අනවසෙසපරියාදානමෙතං, න අනියමචචනං. “නිවාසෙති වා පාරුපති වා”ති විකප්පනං පන පටිසෙවනපරියායස්ස පරිභොගස්ස විභාගදස්සනන්ති තං පඤ්ඤපෙත්වා සයනනිසිද්ධ-විචරකුටිකරණාදිවසෙනාපි පරිභොගස්ස සඬ්ඛගො දට්ඨබ්බො.

පයොජනානං මරියාදා පයොජනාවධි, තස්ස පරිච්ඡින්නදනවසෙන යො නියමො, තස්ස චචනං පයොජනා...පෙ.... චචනං. ඉදානි තං නියමං විචරිත්වා දස්සෙතුං “එත්තකමෙව හී”තිආදි වුත්තං. තත්ථ අවධාරණෙන ලීලාවිභූසාවිලම්බනානටම්බරාදිවසෙන වත්ථපරිභොගං නියමෙති. තෙනාහ “න ඉතො හියොයා”ති. ලීලාවසෙන හි එකච්චෙ සත්තා වත්ථානි පරිදහන්ති චෙව උපසංවියන්ති ච. යථා තං යොබ්බතෙ ධීතා නාගරිකමනුස්සා. එකච්චෙ විභූසනවසෙන, යථා තං රුපුපථිවිනිආදයො. විලම්බනවසෙන විලම්බකා. නටම්බරවසෙන හොජාදයො. අඡ්ඤාත්තධාතුක්ඛොහො සීතරොගාදිඋජ්ජාදකො. උතුපරිණාමනවසෙනාති උතුනො පරිවත්තනවසෙන විසභාගසීතඋතුසමුට්ඨානෙන. වා-සද්දෙන හෙමන්තාදීසු හිමපාතාදිවසෙන පවත්තස්ස සඬ්ඛගො දට්ඨබ්බො, න උජ්ජාදෙති සීතන්ති අධිජ්ජායො. යදත්ථං පන තං විනොදනං, තං මත්ථකප්පත්තං දස්සෙතුං “සීතබ්භාහතෙ”තිආදි වුත්තං. සබ්බත්ථාති “උණ්හස්ස පටිසාතායා”තිආදීසු සබ්බෙසු

සෙසපයොජනෙසු. යදිපි සුරියසන්තාපොපි උණ්හොව, තස්ස පන ආතපග්ගහණෙන ගහිතත්තා “අග්ගිසන්තාපස්සා”ති වුත්තං. එකච්චො දාවග්ගිසන්තාපො කායං චීවරෙන පටිච්ඡාදෙන්වා සක්කා විනොදෙතුන්ති ආහ “තස්ස වනදාහාදීසු සම්භවො වෙදිතඛ්ඛො”ති. ඩංසාති පිඨගලමක්ඛිකා. තෙ පන යස්මා ඩංසනසීලා, තස්මා වුත්තං “ඩංසනමක්ඛිකා”ති. සප්පාදයොති සප්පසතපදිඋණ්ණනාහිසරඛුච්චිජිකාදයො. පුට්ඨසම්ඵස්සොති පුට්ඨවිසමාහ. තිවිධා හි සප්පා – දට්ඨවිසා පුට්ඨවිසා දිට්ඨවිසා. තෙසු පුරිමකා ද්වෙ එව ගහිතා. සතපදිආදීනම්පි තාදිසානං සඨගණ්හනත්ථං. නියතපයොජනං එකන්තිකං, සඛ්ඛකාලිකඤ්ච පයොජනං. හිරි කුප්පති නිල්ලජ්ජතා සණ්ඨාති. තෙනාහ “චිතස්සති”ති. කුපාවතරණං වා පටිච්ඡාදනං අරහතීති කොපිනං. හිරිශිතඛ්ඛට්ඨොන හිරි ව තං කොපිනඤ්චාති හිරිකොපිනන්ති එවමෙත්ථ අත්ථො දට්ඨඛ්ඛො. තස්ස වාති ච-සද්දො පුඛ්ඛෙ වුත්තපයොජනානං සම්පිණ්ඩනත්ථො.

යං කිඤ්චි ආහාරන්ති බාදනියහොජනියාදිහෙදං යං කිඤ්චි ආහරිතඛ්ඛවත්ථුං. පිණ්ඩාය හික්ඛාය උලතීති පිණ්ඩොලො, තස්ස කම්මං පිණ්ඩොලායං. තෙන පිණ්ඩොලොන හික්ඛාවරියාය. පතිතත්තාති පක්ඛිපිතත්තා. පිණ්ඩපාතො පත්තෙ පක්ඛිත්තහික්ඛාහාරො. පිණ්ඩානං වා පාතොති සරෙ සරෙ ලද්ධහික්ඛානං සන්තිපාතො. “නත්ථි දවා”තිආදීසු (දී. නි. අට්ඨ. 3.305) සහසා කිරියාපි “දවා”ති වුච්චති, තතො විසෙසනත්ථං “දවත්ථං, කීලානිමිත්තන්ති වුත්තං හොති”ති ආහ. මුට්ඨිකමල්ලා මුට්ඨියුද්ධයුජ්ඣනකා. ආදි-සද්දෙන නිඛුද්ධයුජ්ඣනකාදීනං ගහණං. බලමදනිමිත්තන්ති බලං නිස්සාය උප්පජ්ජනකමදො බලමදො. තං නිමිත්තං, බලස්ස උප්පාදනත්ථන්ති අත්ථො. පොරිසමදනිමිත්තන්ති පොරිසමදො වුච්චති පුරිසමානො “අහං පුරිසො”ති උප්පජ්ජනකමානො. අසද්ධම්මසෙවනාසමත්ථනං නිස්සාය පවත්තො මානො, රාගො එව වා පොරිසමදොති කෙචි. තං නිමිත්තං. අන්තෙපුරිකා රාජොරොධා. සඛ්ඛෙසං සන්තිවෙසයොග්ගතාය වෙසියො රුපුපජීවිනියො. මණ්ඩනං නාම ඉධාවයවපාරිපුරිති ආහ “අඨගපච්චඨගානං පිණ්භාවනිමිත්ත”න්ති, පරිඛුහනහෙතුති අත්ථො. නටා නාම රඨගනටා. නච්චකා ලඨසකාදයො. විභූසනං සොහාසමුප්පාදනන්ති ආහ “පසන්තච්චවිවණ්ණතානිමිත්ත”න්ති.

එතං පදං. මොහුපනිස්සයප්පහානත්ථන්ති මොහස්ස උපනිස්සයතාපහානාය. දවා හි මොහෙන හොති, මොහඤ්ච වඨ්ඨෙතිති තස්සා වජ්ජනෙන මොහස්ස අනුපනිස්සයතා. දොසුපනිස්සයප්පහානත්ථන්ති ඉදං බලමදස්ස, පුරිසමදස්ස ව දොසහෙතුතො වසෙන වුත්තං, ඉතරස්ස පන වසෙන “රාගුපනිස්සයප්පහානත්ථ”න්ති වත්තඛ්ඛං. මණ්ඩනවිභූසනපටික්ඛෙපො සියා

මොහුපනිස්සයජ්ජහානායපි, රාගුපනිස්සයනාය පන උජුපටිපක්ඛොති චුත්තං “රාගුපනිස්සයජ්ජහානත්ථ”න්ති. යදිපි එකච්චස්ස දවමදෙ ආරබ්භ පරස්ස පටිසසංයොජනාදීනං උජ්ජත්ති හොතියෙව මනොපදොසිකදෙවාදීනං විය, අත්තනො පන දවමදෙ ආරබ්භ යෙසං සවිසෙසං රාගමොහමානාදයො පාපධම්මා උජ්ජජ්ජන්ති. තෙ සන්ධාය “අත්තනො සංයොජනුජ්ජත්තිපටිසෙධනත්ථ”න්ති චත්වා මණ්ඩනවිභුසනානි පටිච්ච සවිසෙසං පරස්සපි රාගමොහාදයො පවත්තන්තිති “පරස්සපි සංයොජනුජ්ජත්තිපටිසෙධනත්ථ”න්ති චුත්තං. අයොනියො පටිපත්තියානි එත්ථ කාමසුඛල්ලිකානුයොගං මුඤ්චිත්වා සබ්බාපි මිච්ඡාපටිපත්ති අයොනියො පටිපත්ති. පුරිමෙහි ද්විති පදෙහි අයොනියො පටිපත්තියා, පච්ඡිමෙහි ද්විති කාමසුඛල්ලිකානුයොගස්ස පහානං චුත්තන්ති වදන්ති. “චතුහිපි චෙතෙහි”ති පන වචනතො සබ්බෙහි උභින්නම්පි පහානං චුත්තන්ති වෙදිතබ්බං. කාමකීළාපි දවන්තොගධා හොතියෙව, පුරිසමදොපි කාමසුඛල්ලිකානුයොගස්ස හෙතුයෙවාති.

වාතුමහාභුතිකස්සානි වතුමහාභුතෙ සන්තිස්සිතස්ස. රූපකායස්සානි වතුසන්තතිරූපසමුහස්ස. ධීතියානි ධීතත්ථං. සා පනස්ස ධීති පබන්ධවසෙන ඉච්ඡිතානි ආහ “පබන්ධට්ඨිතත්ථ”න්ති. පවත්තියානි ජීවිතින්ද්‍රියජ්ජවත්තියා. තථා හි ජීවිතින්ද්‍රියං “යාපනා වත්තනා”ති (ධ. ස. 19, 634) ව නිද්දිට්ඨං. තස්සා ව අවිච්ඡේදො ආහාරූපයොගෙන හොති. කායස්ස චිරතරං යාව ආයුකජ්ජො, තාව අවත්ථානං යාපනානි දස්සෙන්නො “චිරකාලට්ඨිතත්ථං වා”ති ආහ. ඉදානි චුත්තමෙවත්ථං පාකටතරං කාතුං “සරූපත්ථම්භම්චා”තිආදි චුත්තං. තත්ථායං යොජනා – යථා ජිණ්ණසරසාමිකො සරස්ස උපත්ථම්භනං කරොති තස්ස අපතනත්ථං, යථා ව සාකට්ඨකො අක්ඛබ්භඤ්ජනං කරොති තස්ස සම්පවත්තනත්ථං, එවමෙස යොගී කායස්ස ධීතත්ථං, යාපනත්ථඤ්ච පිණ්ඩපාතං පටිසෙවති පරිභුඤ්ජතිති. එතෙන ධීති නාම අපතනං යාපනා පවත්තිති දස්සෙති. න දවමදමණ්ඩනවිභුසනත්ථන්ති ඉදං “යාවදෙවා”ති අවධාරණෙන නිවත්තිතත්ථදස්සනං. තිට්ඨන්ති උපාදින්නධම්මා එතායානි ධීති, ආයුති ආහ “ධීතිති ජීවිතින්ද්‍රියස්සෙනං අධිවචන”න්ති. තථා හි තං ආයු “ධීති”ති නිද්දිට්ඨං, ධීතියා යාපනායානි කායස්ස ධීතිහෙතුතාය “ධීති”ති ලද්ධවොහාරස්ස ජීවිතින්ද්‍රියස්ස පවත්තනත්ථන්ති අත්ථො. තෙනාහ “ජීවිතින්ද්‍රියපවත්තාපනත්ථ”න්ති. ආබාධට්ඨෙතානි විබාධනට්ඨෙත, රොගට්ඨෙත වා. ජිසච්ඡාපරමා හි රොගා. උපරමත්ථන්ති වූපසමත්ථං. වණාලෙපනම්ච වණකො. උණ්භසිතාදීසු අභිභවන්තෙසු තජ්ජටිකාරං සිතුණ්භං විය පටිසෙවතිති සම්බන්ධො. මග්ගබ්‍රහ්මවරියං යපෙත්වා සික්ඛත්තයසඬගහා සාසනාවචරිතබ්බා අනුසාසනී සාසනබ්‍රහ්මවරියන්ති ආහ “සකලසාසනබ්‍රහ්මවරියස්ස ව මග්ගබ්‍රහ්මවරියස්ස වා”ති. අනුග්ගහණත්ථන්ති

අනු අනු ගණ්හනත්ථං සම්පාදනත්ථං. කායබලං නිස්සායානි යථාසමාරද්ධං ගුණවිසෙසපාරිපූරිහෙතුභූතං කායබලමත්තං නිස්සාය. තෙනාහ “සික්ඛත්තයානුයොගවසෙනා”තිආදි. කත්තාරනිත්ථරණත්ථිකා ජායම්පතිකා, නදීසමුද්දනිත්ථරණත්ථිකා ච පුත්තමංසාදීනි යථා අගිද්ධා අමුච්ඡිතා කෙවලං තං තං අත්ථසිද්ධිමෙව අවෙක්ඛන්තා පටිසෙවත්ති තෙහි විනා අසිජ්ඣනතො, එවමයම්පි කෙවලං භවකත්තාරනිත්ථරණත්ථිකො අගිද්ධො අමුච්ඡිතො තෙන විනා අසිජ්ඣනතො පිණ්ඩපාතං පටිසෙවත්ති උපමාසංසන්දනං.

ඉතීති පකාරත්ථෙ නිපාතපදං. තෙන පටිසෙවියමානස්ස පිණ්ඩපාතස්ස පටිසෙවනාකාරො ගය්හතීති ආහ “එවං ඉමිනා පිණ්ඩපාතපටිසෙවනෙනා”ති. පුරාණන්ති භොජනතො පුරිමකාලිකත්තා පුරාතනං. පටිහඬිබාමීති පටිහනිස්සාමි. නවඤ්ච වෙදනං න උප්පාදෙස්සාමීති පටිසෙවත්ති යොජනා. කිදිසං, කථඤ්චාති ආහ “අපරිමිත...පෙ.... අඤ්ඤතරො වියා”ති. අපරිමිතං අපරිමාණං භොජනං පච්චයො එතිස්සාති අපරිමිතභොජනපච්චයා, තං අපරිමිතභොජනපච්චයං අත්තනො ගහණිතෙජපමාණතො අතික්කන්තපමාණභොජනහෙතුකන්ති අත්ථො. යො බහුං භුඤ්ජිත්වා අත්තනො ධම්මතාය උට්ඨාතුං අසක්කොන්තො “ආහර හත්ථ”න්ති වදති, අයං ආහරහත්ථකො. යො භුඤ්ජිත්වා අච්චුද්ධුමාතකුච්ඡිතාය උට්ඨිතොපි සාටකං නිවාසෙතුං න සක්කොති, අයං අලංසාටකො. යො භුඤ්ජිත්වා උට්ඨාතුං අසක්කොන්තො තත්ථෙව පරිවත්තති, අයං තත්ත්වට්ඨකො. යො යථා කාකෙහි ආමසිතුං සක්කා, එවං යාච මුඛද්වාරං ආහාරෙති, අයං කාකමාසකො. යො භුඤ්ජිත්වා මුඛෙ සන්ධාරෙතුං අසක්කොන්තො තත්ථෙව වමති, අයං භුත්තවම්මකො. එතෙසං අඤ්ඤතරො විය. අථ වා පුරාණවෙදනා නාම අභුත්තපච්චයා උප්පජ්ජනකවෙදනා. තං “පටිහනිස්සාමි”ති පටිසෙවති. නවවෙදනා නාම අතිභුත්තපච්චයෙන උප්පජ්ජනකවෙදනා. තං “න උප්පාදෙස්සාමි”ති පටිසෙවති. අථ වා නවවෙදනා නාම අභුත්තපච්චයෙන උප්පජ්ජනකවෙදනා, තස්සා අනුප්පන්නාය අනුප්පජ්ජනත්ථමෙව පටිසෙවති. අභුත්තපච්චයා උප්පජ්ජනකාති වෙතං බුද්දාය විසෙසනං. යස්සා අප්පවත්ති භොජනෙන කාතබ්බා, තස්සා දස්සනත්ථං. අභුත්තපච්චයෙන, භුත්තපච්චයෙන ච උප්පජ්ජනකානුප්පජ්ජනකවෙදනාසු පුරිමා යථාපවත්තා ජිහ්විභානිමිත්තා වෙදනා. සා හි අභුඤ්ජන්තස්ස හියොයාපවඬිස්සනවසෙන උප්පජ්ජති. පච්ඡිමාපි බුද්දානිමිත්තාව අඬිගදාහසුලාදිවෙදනා පවත්තා. සා හි භුත්තපච්චයා පුබ්බෙ අනුප්පන්නාව නුප්පජ්ජස්සතිති අයමෙතාසං විසෙසො. විහිංසානිමිත්තතා වෙතාසං විහිංසාය විසෙසො.

යා වෙදනා. අධුනාති එතරහි. අසප්පායාපරිමිතභොජනං නිස්සායානි අසප්පායාපරිමිතස්ස ආහාරස්ස භුඤ්ජනපයොගං ආගම්ම උප්පජ්ජතිති අත්ථො.

පුරාණකම්මපච්චයවසෙනානි පුබ්බෙ පුරිමජාතියං කතත්තා පුරාණස්ස කම්මස්ස පච්චයනාවසෙන පයොගවිපත්තිං ආගම්ම උප්පජ්ජනාරහතාය තං වජ්ජෙත්වා පයොගසම්පත්තියා උපට්ඨාපනං දුක්ඛවෙදනාපච්චයසාතො, පටිහනනඤ්ච හොතිති ආහ “තස්සා පච්චයං විනාසෙත්තො තං පුරාණඤ්ච වෙදනං පටිහඬ්වාමි”ති. අයුත්තපරිභොගො පච්චයෙ අපච්චවෙක්ඛිත්වා පරිභොගො. සො එව කතුපචිතකම්මතාය කම්මූපවයො. තං නිස්සාය පටිච්ච ආයතීං අනාගතෙ කාලෙ උප්පජ්ජනතො යා වායං “නවවෙදනා”ති වුච්චතිති යොජනා. යුත්තපරිභොගවසෙනානි පච්චවෙක්ඛිත්වා පච්චයානං පරිභොගවසෙන, තස්සා නවවෙදනාය මූලං අයුත්තපරිභොගකම්මං අනිබ්බත්තෙන්තො සබ්බෙන සබ්බං අනුප්පාදෙන්තො. එත්තාවතානි “ඉති පුරාණ”න්තිආදිනා වුත්තෙන පදද්වයෙන. “විහිංසුපරතියා”තිආදිනා වා පදවතුක්කෙන යුත්තපරිභොගසඬ්ගහො පබ්බජ්ජානුව්ච්චිකස්ස පච්චයපරිභොගස්ස වුත්තත්තා. අත්තකීලමථානුයොගප්පහානං ජීසව්ඡාදිදුක්ඛපටිසාතස්ස භාසිතත්තා. ඤානසුඛාදීනං පච්චයභූතස්ස කායසුඛස්ස අවිස්සජ්ජනතො ධම්මිකසුඛාපරිච්චාගො ව දීපිතො හොති.

අසප්පායාපරිමිතුපයොගෙන ජීවිතින්ද්‍රියුපව්ජෙදකො, ඉරියාපට්ඨකඤ්ජනකො වා සියා පරිස්සයො, සප්පායපරිමිතුපයොගෙන පන සො න හොති. තථා සති චිරකාලප්පවත්තිසඬ්ඛාතා සරිරස්ස යාත්‍රා යාපනා භවිස්සතීති ඉමමත්ථං දස්සෙත්තො “පරිමිතපරිභොගෙන...පෙ.... භවිස්සතී”ති ආහ. යො රොගො සාද්ධො අසාද්ධො ව න හොති, සො යාප්‍යරොගො, සො එතස්ස අත්ථිති යාප්‍යරොගී. සො හි නිච්චකාලං භෙසජ්ජං උපසෙවති, තථා අයම්පිති. යදි යාත්‍රාපි යාපනා, පුබ්බෙපි “යාපනායා”ති වුත්තං, කො එත්ථ විසෙසොති? පුබ්බෙ “යාපනායා”ති ජීවිතින්ද්‍රියයාපනා අධිප්පෙතා, ඉධ පන චතුත්තම්පි ඉරියාපථානං අවිච්ඡෙදසඬ්ඛාතා යාපනා යාත්‍රාති අයමෙත්ථ විසෙසො. බුද්ධපටිකුට්ඨෙන මිච්ඡාජීවෙන පච්චයපරියෙසනා අයුත්තපරියෙසනා. දායකදෙය්‍යධම්මානං, අත්තනො ව පමාණං අජානිත්වා පටිග්ගහණං, සද්ධාදෙය්‍යවිනිපාතනත්ථං වා පටිග්ගහණං අයුත්තපටිග්ගහණං, යෙන වා ආපත්තිං ආපජ්ජති. අපච්චවෙක්ඛිත්වා පරිභොගො අයුත්තපරිභොගො. තෙසං පරිවජ්ජනං ධම්මෙන සමෙන පච්චයුප්පාදනාදිවසෙන වෙදිතබ්බං. ධම්මෙන හි පච්චයෙ පරියෙසිත්වා ධම්මෙන පටිග්ගහෙත්වා පච්චවෙක්ඛිත්වා පරිභුඤ්ජනං අනවජ්ජනා නාම.

අරතීති උක්කණ්ඨා. පත්තසෙනාසනෙසු, අධිකුසලධම්මෙසු ව අනභිරතී. තන්දීති පවලායිකා නිද්දා. විජම්භිතානි ටීනමිද්ධාභිභවෙන කායස්ස විජම්භනා. විඤ්ඤාහි ගරහා විඤ්ඤාගරහා. එකච්චො හි අනවජ්ජංයෙව සාවජ්ජං කරොති, “ලද්ධං මෙ”ති පමාණාධිකං භුඤ්ජිත්වා තං ජීරාපෙතුං අසක්කොත්තො

උද්ධංවිරෙවනඅධොවිරෙවනාදීහි කිලමති, සකලවිහාරෙ හික්ඛු තස්ස සරිරපටිජග්ගනභෙසජ්ජපරියෙසනාපසුතා භොන්ති. අඤ්ඤෙ තෙ “කිං ඉද”න්ති පුච්ඡන්තවා “අසුකස්ස උදරං උද්ධුමාන”න්තිආදීනි සුත්තවා “නිව්වකාලමෙස එවංපකතිකො අත්තනො කුච්ඡිපමාණං නාම න ජානාති”ති නින්දන්ති, එවං අනවජ්ජංයෙව සාවජ්ජං කරොති. එවං අකත්වා “අනවජ්ජතා ව භවිස්සති”ති පටිසෙවති. අත්තනො හි පකතිඅග්ගිබ්බලාදිං ජානිත්වා “එවං මෙ අරතිආදීනං අභාවෙන කායසුඛතා, අගරහිතබ්බතා ව භවිස්සති”ති පමාණයුත්තමෙව පටිසෙවති. යාවතකො භොජනෙන අත්ථො, තස්ස සාධනෙන යාවදත්ථං උදරස්ස පරිපූරණෙන උදරාවදෙහකං භොජනං යාවදත්ථඋදරාවදෙහකභොජනං, තස්ස පරිවජ්ජනෙන. සෙය්‍යාය සයනෙන උද්ධබ්බසුඛං සෙය්‍යසුඛං, උභොහි පස්සෙහි සම්පරිවත්තනකං සයන්තස්ස උජ්ජජනසුඛං පස්සසුඛං, මිද්ධෙන නිද්දායනෙන උජ්ජජනසුඛං මිද්ධසුඛං, තෙසං සෙය්‍ය...පෙ.... සුඛානං පභානතො චතුත්තං ඉරියාපථානං යොග්‍යභාවස්ස පටිපාදනං කායස්ස චතුඉරියාපථයොග්‍යභාවපටිපාදනං, තතො. සුඛො ඉරියාපථවිහාරො එාසුචිහාරො. පච්ඡිමෙ විකජ්ජෙ, සබ්බවිකජ්ජෙසු වා චුත්තං එාසුචිහාරලක්ඛණං ආගමෙන සමත්ථෙතුං “චුත්තම්පි භෙත”න්තිආදි චුත්තං. තිසුපි විකජ්ජෙසු ආහාරස්ස ඌනපරිභොගවසෙනෙව හි එාසුචිහාරො චුත්තොති.

එත්තාවතාති “යාත්‍රා”තිආදීනා චුත්තෙන පදත්තයෙන. “යාත්‍රා ව මෙ භවිස්සති”ති පයොජනපරිග්ගහදීපනා. යාත්‍රා හි නං ආහාරූපයොගං පයොජෙතිති. ධම්මිකසුඛාපරිච්චාගභෙතූකො එාසුචිහාරො මජ්ඣිමා පටිපදා අන්තද්වයපරිවජ්ජනතො. ඉමස්මිං පන යානෙ අට්ඨ අඬිගානි සමොධානෙනබ්බානි – “නෙව දවායා”ති එකං අඬිගං, “න මදායා”ති එකං, “න මණ්ඩනායා”ති එකං, “න විභූසනායා”ති එකං, “යාවදෙව ඉමස්ස කායස්ස ධීනියා යාපනායා”ති එකං, “විහිංසුපරතියා බ්‍රහ්මවරියානුග්ගහායා”ති එකං, “ඉති පුරාණඤ්ච වෙදනං පටිහඬිබාමි, නවඤ්ච වෙදනං න උජ්ජාදෙස්සාමි”ති එකං, “යාත්‍රා ව මෙ භවිස්සති”ති එකං. “අනවජ්ජතා ව එාසුචිහාරො වා”ති අයමෙත්ථ භොජනානිසංයො. මහාසිවත්ථෙරො පනාහ “හෙට්ඨා චත්තාරි අඬිගානි පටික්ඛෙපො නාම, උපරි පන අට්ඨඬිගානි සමොධානෙනබ්බානි”ති. තත්ථ “යාවදෙව ඉමස්ස කායස්ස ධීනියා”ති එකං අඬිගං, “යාපනායා”ති එකං, “විහිංසුපරතියා”ති එකං, “බ්‍රහ්මවරියානුග්ගහායා”ති එකං, “ඉති පුරාණඤ්ච වෙදනං පටිහඬිබාමි”ති එකං, “නවඤ්ච වෙදනං න උජ්ජාදෙස්සාමි”ති එකං, “යාත්‍රා ව මෙ භවිස්සති”ති එකං, “අනවජ්ජතා වා”ති එකං. එාසුචිහාරො පන භොජනානිසංයොති. එවං අට්ඨඬිගසමන්තාගතං ආහාරං ආහාරෙත්තො පටිසඬිබා යොනියො පිණ්ඩපාතං පටිසෙවති නාම.

යත්ථ යත්ථාති භූමිමනිද්දෙසෙන සෙන-සද්දස්ස අධිකරණත්ථවුත්තිමාහ. තථා ආසන-සද්දස්සාති. අධිභයොගාදිමිනී ආදි-සද්දෙන පාසාදාදිං, මඤ්චාදිඤ්ච සඛගණ්හාති. යත්ථ යත්ථ විහාරෙ වා අධිභයොගාදිමිනී වා ආසනීති විහාරඅධිභයොගාදිකෙ ආනෙත්වා සම්බන්ධිතබ්බං. ඉධ ආදි-සද්දෙන පීඨසන්ථතාදීනම්පි සඛගහො වෙදිතබ්බො. පරිසහනට්ඨෙනාති අභිභවනට්ඨෙන, විබාධනට්ඨෙනාති අත්ථො. උතුයෙව උතුපරිස්සයොති සීතුණ්හාදිඋතුයෙව අසප්පායො වුත්තනයෙන උතුපරිස්සයො. තස්ස උතුපරිස්සයස්ස විනොදනත්ථං, අනුප්පන්නස්ස අනුප්පාදනත්ථං, උප්පන්නස්ස වූපසමනත්ථඤ්චාති අත්ථො. නානාරම්මණතො පටිසංහරිත්වා කම්මට්ඨානභූතෙ එකස්මිංයෙව ආරම්මණෙ චිත්තස්ස සම්මදෙව ලයනං පටිසල්ලානං, තත්ථ ආරාමො අභිරති පටිසල්ලානාරාමො, තදත්ථං. සෙනාසනං හි විචිත්තං යොගිතො භාවනානුකූලං සුඤ්ඤාගාරභාවතො. තං පනෙතං අත්ථද්වයං විභාවෙතුං “යො සරීරාබාධචිත්තචික්ඛෙපකරො”තිආදි වුත්තං. තත්ථ එකීභාවසුබ්බත්ථන්ති එකීභාවහෙතුකං සුබ්බං එකීභාවසුබ්බං, තදත්ථං. ගණසඛගණිකකිලෙසසඛගණිකාභාවෙන උප්පජ්ජනකසුබ්බං.

යදි උතුයෙව උතුපරිස්සයො, “උතු ව සීතුණ්හ”න්ති සීතුණ්හපටිසානං වත්වා උතුපරිස්සයවිනොදනං කස්මා වුත්තන්ති වොදනං සන්ධායාහ “කාමඤ්චා”තිආදි. තත්ථ “නියතං උතුපරිස්සයවිනොදන”න්ති එතෙන “සිතස්ස පටිසාතාය උණ්හස්ස පටිසාතායා”ති එත්ථ වුත්තං සීතුණ්හං අනියතං කදාචි කදාචි උප්පජ්ජනකං, උතුපරිස්සයො පන සබ්බදාහාචී අධිප්පෙතොති දස්සෙති. වුත්තප්පකාරොති “සීතාදිකො, අසප්පායො”ති ව එවං වුත්තප්පකාරො විචට්ඨගණරුක්ඛමූලාදීසු නිසින්නස්ස අපරිගුත්තියා අසංවුතද්වාරාදිතාය පාකට්පරිස්සයා, අසප්පායරූපදස්සනාදිනා අපාකට්පරිස්සයා ව භික්ඛුස්ස කායචිත්තානං ආබාධං කරෙය්‍යං. යත්ථ ගුත්තෙ සෙනාසනෙ ආබාධං න කරොන්ති. එවං ජානිත්වාති උභයපරිස්සයරහිතන්ති එවං ඤත්වා පටිසෙවන්තො භික්ඛු වෙදිතබ්බොති සම්බන්ධො.

ධාතුක්ඛොභලක්ඛණස්ස, තංහෙතුකදුක්ඛවෙදනාලක්ඛණස්ස වා රොගස්ස පටිපක්ඛහාවො පටිඅයනට්ඨො. තෙනාහ “පච්චතීකගමනට්ඨෙනාති අත්ථො”ති, වූපසමනට්ඨෙනාති වුත්තං හොති. යස්ස කස්සචීති සප්පිආදීසු යස්ස කස්සචී. සප්පායස්සාති හි තස්ස විකාරවූපසමෙනාති අධිප්පායො. භිසක්කස්ස කම්මං තෙන විධාතබ්බතො. තෙනාහ “තෙන අනුඤ්ඤාතත්තා”ති. නගරපරික්ඛාරෙහීති නගරං පරිවාරෙත්වා රක්ඛණකෙහි. විචට්පරික්ඛෙපො පරික්ඛා උච්ඛාපො පාකාරො එසිකා පලිසො පාකාරපත්ථණ්ඩිලන්ති සත්ත “නගරපරික්ඛාරා”ති වදන්ති. සීලපරික්ඛාරොති සුවිසුද්ධසීලාලචිකාරො. අරියමග්ගො හි ඉධ “රථො”ති අධිප්පෙතො. තස්ස ව සම්මාවාචාදයො

අලඬිකාරටියෙන “පරික්ඛාරො”ති වුත්තා. ජීවිතපරික්ඛාරාති ජීවිතස්ස පවත්තිකාරණාති. සමුදානෙනබ්බාති සම්මා උද්ධං උද්ධං ආනෙනබ්බා පරියෙසිතබ්බා. පරිවාරොපි හොති අන්තරායානං පරිතො වාරණතො. තෙනාහ “ජීවිත...පෙ.... රක්ඛණතො”ති.

තත්ථ අන්තරන්ති විවරං, ඔකාසොති අත්ථො. වෙරිකානං අන්තරං අදත්වා අත්තතො සාමිකානං පරිවාරෙත්වා ධීතසෙවකා විය රක්ඛණතො. අස්සාති ජීවිතස්ස. කාරණභාවතොති චිරජ්ජවත්තියා කාරණභාවතො. රසායනභූතං හි හෙසජ්ජං සුවිරම්පි කාලං ජීවිතං පවත්තෙතියෙව. යදිපි අනුජ්ජන්තා එව දුක්ඛවෙදනා හෙසජ්ජපරිභොගෙන පටිභඤ්ඤන්ති, න උජ්ජන්තා තාසං සරසෙනෙව හිජ්ජනතො, උජ්ජන්තසදිසා පන “උජ්ජන්තා”ති වුවිචන්ති. භවති හි තංසදිසෙසු තබ්බොභාරො, යථා සා එව තිත්තිරි, තාතියෙව ඔසධානීති. තස්මා වුත්තං “උජ්ජන්තානන්ති ඡාතානං භූතානං නිබ්බත්තාන”න්ති. සඤ්චයතො පටියාය සො ධාතුක්ඛොහො සමුට්ඨානං එතෙසන්ති තංසමුට්ඨානා. “දුක්ඛවෙදනා”ති වත්වා සා අකුසලසභාවාපි අත්ථිති තතො විසෙසෙතුං “අකුසලවිපාකවෙදනා”ති වුත්තං. බ්‍යාබාධනටියෙන බ්‍යාබාධො, බ්‍යාබාධොව බ්‍යාබජ්ඣං, දුක්ඛන්ති අත්ථො. නත්ථි එත්ථ බ්‍යාබජ්ඣන්ති අබ්‍යාබජ්ඣං, නිද්දුක්ඛතා. තෙනාහ “අබ්‍යාබජ්ඣපරමතායා”ති නිද්දුක්ඛපරමතායාති. තං දුක්ඛන්ති රොගනිමිත්තකං දුක්ඛං.

විවරාදීනං පච්චයානං නිස්සයනං පරිභොගො එවාති දස්සෙතුං “තෙ පටිච්ච නිස්සායා”ති වත්වා “පරිභුඤ්ජමානා”ති වුත්තං. පවත්තන්ති ජීවන්ති. ජීවනම්පි හි පවත්තනං, යතො ජීවිතින්ද්‍රියං “පවත්තනරස”න්ති වුවිචති.

චතුපාරිසුද්ධිසම්පාදනවිධිවණ්ණනා

19. එවං පාතිමොක්ඛසංවරාදිහෙදෙන නිද්දිට්ඨං සීලං පුන සාධනවිභාගෙන දස්සෙතුං “එවමෙතස්මි”න්තිආදිමාරද්ධං. තත්ථ සාධියති සම්පාදියති එතෙනාති සාධනං, සද්ධා සාධනං එතස්සාති සද්ධාසාධනො. නනු ච වීරියසතිපඤ්ඤාහිපි විනා පාතිමොක්ඛසංවරො න සිජ්ඣති? සච්චං න සිජ්ඣති, සද්ධාය පන විසෙසහෙතුභාවං සන්ධාය එවං වුත්තන්ති දස්සෙන්තො ආහ

“සාවකවිසයාතීතත්තා සික්ඛාපදපඤ්ඤන්තියා”ති. ගරුකලභුකාදිහෙදෙ ඔතිණ්ණෙ වත්ථුස්මිං තස්ස තස්ස අපරාධස්ස අනුරූපං සික්ඛාපදපඤ්ඤාපනං නාම සාවකානං අවිසයො, බුද්ධානං එව විසයො. සික්ඛාපදපඤ්ඤාපනං තාව තිට්ඨතු, තස්ස කාලොපි නාම සාවකානං අවිසයො, බුද්ධානං එව විසයොති දස්සෙන්තො “සික්ඛාපදපඤ්ඤන්තියාවනපටික්ඛෙපො වෙත්ථ නිදස්සන”න්ති

ආහ. තථා හි වුත්තං “ආගමෙහි ත්වං සාරිපුත්ත, ආගමෙහි ත්වං සාරිපුත්ත, තථාගතොව තත්ථ කාලං ජානිස්සතී”ති (පාරා. 21). තත්ථ ච-සද්දො සමුච්චයත්ථො. තෙන “අපඤ්ඤත්තං න පඤ්ඤපෙම, පඤ්ඤත්තං න සමුච්චිත්ථො, යථාපඤ්ඤත්තෙසු සික්ඛාපදෙසු සමාදාය වත්තාමා”ති (පාරා. 565) එවමාදීනං සඬගහො දට්ඨබ්බො. සද්ධායාති සද්දහනෙන සත්ථරි, ධම්මෙ ච සද්ධාය පච්චුපට්ඨාපනෙන. ජීවිතෙපි පගෙව ජීවිතපරික්ඛාරෙති අධිප්පායො.

කිකිච අණ්ඩන්ති කිකිසකුණිකා විය අත්තනො අණ්ඩං. සා කිර ජීවිතමිපි පරිච්චජිත්වා අණ්ඩමෙව රක්ඛති. වමරිච වාලධිත්ති වමරිමිගො විය අත්තනො වාලධිං. වමරිමිගා කිර ඛ්‍යාධෙන පරිපාතියමානා ජීවිතමිපි පරිච්චජිත්වා කණ්ඩකගුම්ඛාදීසු ලග්ගං අත්තනො වාලමෙව රක්ඛන්ති. පියංව පුත්තං එකකන්ති ආනෙත්වා සම්බන්ධිතබ්බං. යථා හි එකපුත්තකො කුටුම්භිකො තං එකපුත්තං, එකනයනො ච තං එකනයනං සුට්ඨුතරං රක්ඛති. තථෙව සීලං අනුරක්ඛමානකාති අනුකම්පනවසෙන වුත්තං. සුපෙසලාති සුට්ඨු පියසීලා. සදා සබ්බකාලං දහරමජ්ඣිමථෙරකාලෙසු. ඡන්තමිපි ගාරවානං වසෙන සගාරවා, ගරුකාරවත්තොති අත්ථො.

එවමෙව බොති යථා මහාසමුද්දො ධීතධම්මො වෙලං නාතික්කමති, එවමෙව. මම සාවකාති අරියසාවකෙ සන්ධායාහ. තෙ හි ධුච්ඡිලා. ඉමස්මිං අත්ථෙති ජීවිතහෙතුපි සීලස්ස අවිතික්කමනෙ.

මහාවත්තනිඅට්ඨි නාම විඤ්ඤාට්ඨි. හිමවන්තපස්සෙ අට්ඨිති කෙවි. ථෙරන්ති නාමගොත්තවසෙන අපඤ්ඤාතං එකං ථෙරං. නිපජ්ජාපෙසුං ගන්ත්වා කස්සචි මා ආරොචෙය්‍යාති.

පුතිලතායාති ගලොවිලතාය. සමසීසිති ජීවිතසමසීසි. යස්ස හි කිලෙසසීසං අවිජ්ජං මග්ගපටිපාටියා අරහත්තමග්ගො පරියාදියති, තතො එකුනවිසතිමෙ පච්චචෙක්ඛණ්ණඤාණෙ පතිට්ඨාය භවඬිගොත්තරණෙ වට්ටසීසං ජීවිතින්ද්‍රියං වුතිචිත්තං පරියාදියති, සො ඉමාය වාරසමතාය “ජීවිතසමසීසි”ති වුච්චති. සො ච ථෙරො තථා පරිනිබ්බායි. තෙන වුත්තං “සමසීසි හුත්වා පරිනිබ්බායි”ති. අහයත්ථෙරො කිර මහාභිඤ්ඤො. තස්මා චෙතියං කාරාපෙසිති වදන්ති. අජ්ජෙවාති අජ්ජෙව නාම අත්තනො ජීවිතමිපි ජගෙය්‍ය, න හින්දෙති න හින්දෙය්‍ය, න විතික්කමෙය්‍ය.

සතියා අධිට්ඨිතානන්ති පගෙව උපට්ඨිතාය සතියා ආරක්ඛවසෙන අධිට්ඨිතානං ඉන්ද්‍රියානං. අනන්වාස්සවතීයතොති ද්වාරභාවෙන අභිජ්ඣාදිහි අනනුබන්ධිතබ්බතො. වරන්ති සෙට්ඨං. තත්තායාති උණ්භාය. ආදිත්තායාති ආදිතො පට්ඨාය දිත්තාය. සම්පජ්ජලිතායාති සමන්තතො ජලන්තියා.

සජ්ජානිභූතායාති එකජාලිභූතාය. සම්පලිමට්ඨන්ති සබ්බසො ආමට්ඨං, අඤ්චිතන්ති අත්ථො. න ත්වෙව වරන්ති ආනෙත්වා සම්බන්ධිතබ්බං. රූපෙසුති රූපාරම්මණෙසු. අනුබ්‍යක්ඛනසො නිමිත්තග්ගාහොති කිලෙසානං අනු අනු බ්‍යක්ඛනවසෙන උප්පාදනෙන පාකට්ඨකරණවසෙන සුභාදිනිමිත්තග්ගාහො, අථ වා අනුබ්‍යක්ඛනසොති හත්ථපාදාදිඅනුබ්‍යක්ඛනතො, නිමිත්තග්ගාහොති ඉන්ටීපුරිසාදිසුභාදිනිමිත්තග්ගහණං. චක්ඛුද්වාරාදිපචත්තස්සාති චක්ඛුද්වාරාදීහි පචත්තස්ස. විඤ්ඤාණස්සාති ජවනවිඤ්ඤාණස්ස. නිමිත්තාදිග්ගාහං නිසෙධෙත්තෙන සම්පාදෙනබ්බොති සම්බන්ධො. අසංවිහිතසාමාපරිවාරන්ති සම්මා අවිහිතවතිපරික්ඛෙපං. පරස්සභාරීහීති පරසන්තකාවහාරකෙහි වොරෙහි. සමතිවිජ්ඣාති සබ්බසො අතිවිජ්ඣාති අනුපවිසති.

රූපෙසුති රූපහෙතු රූපනිමිත්තං. උප්පජ්ජනකඅනත්ථතො රක්ඛ ඉන්ද්‍රියන්ති සම්බන්ධො. එවං සෙසෙසු. එතෙ හි ද්වාරාති එතෙ චක්ඛාදිද්වාරා. සතිකවාටෙන අසංවුත්තතා විවටා. තතො එව අරක්ඛිතා. කිලෙසුප්පත්තියා හෙතුභාවෙන තංසමඬ්භිතං හනන්තීති කාරණුපවාරෙතෙව වුත්තං. එතෙ වා රූපාදියො. කිලෙසානං ආරම්මණභූතා ද්වාරා චක්ඛාදිද්වාරා. තෙ කිදිසා විවටා අරක්ඛිතා අසංවුත්තචක්ඛාදිහෙතුං තංසමඬ්භිතං හනන්තීති කාරණුපවාරෙතෙව වුත්තං. අගාරන්ති ගෙහං. දුච්ඡන්තන්ති න සම්මා ඡාදිතං. අභාවිතන්ති ලොකුත්තරභාවනාරහිතං.

සම්පාදිතෙතිආදිස්ස වොදානපක්ඛස්ස අත්ථො වුත්තවිපරියායෙන වෙදිතබ්බො. අයං පන සබ්බසො කිලෙසානං අනුප්පාදො අතිඋක්කට්ඨදෙසනා මග්ගෙනාගතසදිසත්තා. සම්පාදෙනබ්බොති “න පුනෙවං කර්ස්ස”න්ති අධිට්ඨානසුද්ධියා සම්පාදෙනබ්බො.

අධුනාපබ්බජිතෙතාති න විරපබ්බජිතෙන, නවපබ්බජිතෙතාති අත්ථො. කාමරාගෙන ඩය්භාමීති කාමරාගග්ගිතා පරිඩය්භාමී. සො ච පන දාහො ඉදානි විත්තගතොති දස්සෙත්තො ආහ “විත්තං මෙ පරිඩය්භතී”ති. සාධුති ආයාචනා. නිබ්බාපනන්ති තස්ස නිබ්බාපනුපායං. ගොතමාති ථෙරං ගොත්තෙන ආලපති.

සඤ්ඤාය විපරියෙසාති “අසුහෙ සුහ”න්ති පචත්තසඤ්ඤාවිපරියෙසහෙතු විපරිතසඤ්ඤානිමිත්තං. නිමිත්තං පරිවජ්ජෙහි කිදිසං? රාගුපසඤ්ඤිතං රාගුප්පත්තිහෙතුභූතං සුහනිමිත්තං පරිවජ්ජෙහි න මනසි කරොහි. න කෙවලං සුහනිමිත්තස්සාමනසිකාරො එව, අථ ඛො අසුභභාවනාය අත්තතො විත්තං භාවෙහි. කථං? එකග්ගං සුසමාහිතං යථා තං අසුභාරම්මණෙ වික්ඛෙපාභාවෙන එකග්ගං, සුට්ඨු අප්පිතභාවෙන සුසමාහිතඤ්ච හොති, එවං භාවෙහිති. එවං සමථභාවනාය කාමරාගස්ස වික්ඛම්භනං දස්සෙත්වා ඉදානි සමුච්ඡෙදනවිධිං

දස්සෙතුං “සඬ්ඛාරෙ”තිආදි චුත්තං. තත්ථ සඬ්ඛාරෙ පරතො පස්සාති සබ්බෙපි සඬ්ඛාරෙ අවිධෙයාකතාය “පරෙ”ති පස්ස. අනිච්චතාය පන උදයබ්බයපටිපිළිතත්තා දුක්ඛතො, අනත්තසභාවත්තා, අත්තචිරහතො ච නො අත්තතො පස්ස. එවං ලක්ඛණත්තයං ආරොපෙත්වා විපස්සනං වඩ්ඪෙත්තො මග්ගපටිපාටියා චතුත්ථමග්ගෙන සබ්බසො නිබ්බාපෙහි මහාරාගං තෙභූමකස්ස අභිභවනතො මහාවිසයතාය මහාරාගං වූපසමෙහි. යථා එතරහි, එවං මා ඩස්හිත්ථො පුනස්පුනත්ති දළ්භතරං රාගවිනොදනෙ නියොපෙසි.

එවං ඉන්ද්‍රියසංවරසීලස්ස සම්පාදනෙ විධිං දස්සෙත්වා එවං තං සුසම්පාදිතං හොතිති නයං දස්සෙතුං “අපිචා”තිආදිනා තත්ථ පරිපූරකාරිනො ථෙරෙ නිදස්සෙති. තත්ථ “ලෙණං න උල්ලොකිතපුබ්බ”න්ති ඉදං සබ්බත්ථෙව ථෙරස්ස යුගමත්තදස්සිතාය චුත්තං. කිං පන ථෙරො සෙනාසනං න සොධෙති? “උල්ලොකා පඨමං ඔහාරෙතබ්බ”න්ති හි චුත්තං, අත්තෙවාසිකාදයො එව කිරස්ස සෙනාසනං සොධෙත්ති. අස්ස නාගරුක්ඛස්ස.

තස්මිං ගාමෙති මහාගාමෙ. තරුණා ථඤ්ඤපිවනකා පුත්තධීතරො යාසං තා තරුණපුත්තා, තාසං. ලඤ්ජාපෙසිති ථනපට්ටිකාය ථනෙ බන්ධාපෙත්වා රාජමුද්දිකාය ලඤ්ජාපෙසි. රාජා ථෙරං චිරතරං දට්ඨුං කාලවික්ඛෙපං කරොන්තො “ස්වෙ සිලාති ගණ්හිස්සාමි”ති ආහ. ථෙරො රඤ්ඤො ච දෙවියා ච වන්දනකාලෙ සත්තාකාරමත්තං ගණ්හාති. ඉන්තී පුරිසොති පන විවෙකං න කරොති. තෙනාහ “වචත්ථානං න කරොමි”ති. “අහො සුපරිසුද්ධසීලො වතායං අයොයා”ති දණ්ඩදීපිකං ගහෙත්වා අට්ඨාසි. අතිපරිසුද්ධං පාකටන්ති සප්පායලාභෙන කම්මට්ඨානං අතිවිය පරිසුද්ධං විභූතං අහොසි. සකලං පබ්බතං උන්තාදයන්තොති පථවිකම්පනෙන සකලං පබ්බතං එකං නින්තාදං කරොන්තො. තත්තිවාසිදෙවතානං සාධුකාරදානෙනාති කෙවි. හන්තොති අනවට්ඨිතො. බාලොති තරුණදාරකො. උත්‍රස්තොති ඤාතකෙහි විනාභාවෙන සන්ත්‍රස්තො.

විසගණ්ඩකරොගොති ථනකන්දළරොගමාහ. මාසරොගාදිකොපි විසගණ්ඩකරොගොති වදන්ති. යතො පබ්බජිතො, තතො පට්ඨාය පබ්බජිතකාලතො පභූතීති අත්ථො. ඉන්ද්‍රියානීති ඉන්ද්‍රියසංවරසීලාති. තෙසු හි හින්තෙසු ඉන්ද්‍රියානීපි හින්තානීති වුවචන්ති ආරක්ඛාභාවතො, ඉන්ද්‍රියානෙව වා නිමිත්තානුබ්‍යඤ්ජනග්ගාහස්ස ද්වාරභූතාති හින්තානි නාම තංසමඬ්ඨිගිතො අනත්ථුප්පත්තිතො, විපරියායතො අභින්තානීති වෙදිතබ්බාති. ඉන්ද්‍රියානං වා අයොනියො උපසංභාරො හෙදනං, යොනියො උපසංභාරො අහෙදනන්ති අපරෙ. මිත්තත්ථෙරොවාති මහාමිත්තත්ථෙරො විය. වරෙති සෙට්ඨෙ.

තථා වීරියෙනාති තථා-සද්දෙන වීරියං විසෙසෙති. යථා සති අනවජ්ජලක්ඛණාව ඉන්ද්‍රියසංවරසාධනං, තථා වීරියං අනවජ්ජලක්ඛණං ආජීවපාරිසුද්ධිසාධනන්ති. වීරියාපෙක්ඛමෙව විසෙසනං දට්ඨබ්බං. තෙනෙවාහ “සම්මාආරද්ධිවීරියස්සා”ති. අයුත්තා එසනා අනෙසනා, යථාචුත්තම්චිඡාජීවසඬගහා. සා එව සත්ථුසාසනස්ස න පතිරූපාති අජ්පතිරූපං, තං අනෙසනං අජ්පතිරූපං. අථ වා පතිරූපවිරොධිනී අජ්පතිරූපා, පරිග්ගහිතධුතඬගස්ස ධුතඬගනියමවිරොධිනී යස්ස කස්සචි සල්ලෙඛවිකොපිනී පටිපත්ති. ඉමස්මිං පක්ඛෙ ව-සද්දො ලුත්තනිද්දිට්ඨො, අනෙසනං, අජ්පතිරූපඤ්ච පහායාති. පටිසෙවමානෙන පරිවජ්ජයනා සම්පාදෙනබ්බාති සම්බන්ධො. “පරිසුද්ධිප්පාදෙ”ති ඉමිනාව ධම්මදෙසනාදීනං පරිසුද්ධාය සමුට්ඨානතා දීපිතා භොතිති “ධම්මදෙසනාදීහි වස්ස ගුණෙහි පසන්නාන”න්ති චුත්තං. ආදි-සද්දෙන බාහුසච්චවත්තපරිපූරණඉරියාපට්ඨපත්තිආදීනං ගහණං වෙදිතබ්බං. ධුතගුණෙ වස්ස පසන්නානන්ති එත්ථාපි එසෙව නයො. පිණ්ඩපාතවරියාදීහිති ආදි-සද්දෙන මිත්තසුහජ්ජපංසුකුලවරියාදීනං සඬගහො දට්ඨබ්බො. ධුතඬගනියමානුලොමෙනාති තංතංධුතඬගනියතාය පටිපත්තියා අනුලොමවසෙන, අවිකොපනවසෙනාති අත්ථො. මහිච්ඡස්සෙව මිච්ඡාජීවෙන ජීවිකා, න අජ්පිච්ඡස්ස. අජ්පිච්ඡතාය උක්කංසගතාය මිච්ඡාජීවස්ස අසම්භවො එවාති දස්සෙතුං “එකබ්බාධිචූපසමත්ථ”න්තිආදි චුත්තං. තත්ථ පුතිහරිතකීති පුතිමුත්තපරිභාවිතං, පුතිභාවෙන වා ඡඩ්ඨිතං හරිතකං. අරියවංසො එතස්ස අත්ථිති, අරියවංසෙ වා නියුත්තොති අරියවංසිකො, පච්චයගෙධස්ස දුරසමුස්සාරිතත්තා උත්තමො ව සො අරියවංසිකො වාති උත්තමඅරියවංසිකො. යස්ස කස්සචිති පරිග්ගහිතාපරිග්ගහිතධුතඬගස්ස යස්ස කස්සචි.

නිමිත්තං නාම පච්චයෙ උද්දිස්ස යථා අධිප්පායො ඤායති එවං නිමිත්තකම්මං. ඔහාසො නාම උජුකමෙව අකථෙත්වා යථා අධිප්පායො විභූතො භොති, එවං ඔහාසනං. පරිකථා නාම පරියායෙන කථනං. තථා උජ්ජන්නන්ති නිමිත්තාදිවසෙන උජ්ජන්නං.

ද්වාරං දින්නන්ති රොගසීසෙන පරිභොගස්ස ද්වාරං දින්නං. තස්මා අරොගකාලෙපි පරිභුඤ්ජිතුං වට්ටති, ආපත්ති න භොතිති අත්ථො. තෙනාහ “කිඤ්චාපි ආපත්ති න භොති”තිආදි. න වට්ටතිති සල්ලෙඛපටිපත්තියං ධීතස්ස න වට්ටති, සල්ලෙඛං කොපෙතිති අධිප්පායො. “ආජීවං පන කොපෙති”ති ඉමිනාව සෙනාසනපටිසංයුත්තධුතඬගධරස්ස නිමිත්තාදයො න වට්ටන්තිති වදන්ති. තදඤ්ඤධුතඬගධරස්සාපි න වට්ටන්තියෙවාති අපරෙ. අකරොන්තොති යථාසකං අනුඤ්ඤාතවිසයෙපි අකරොන්තො. අඤ්ඤත්‍රෙවාති යපෙත්වා එව.

ගණවාසං පභාය අරඤ්ඤායතනෙ පටිප්පස්සද්ධිවිවෙකස්ස මුද්ධභූතාය අග්ගඵලසමාපත්තියා විහරන්තො මහාටෙරො “පව්වෙකං බුහයමානො”ති වුත්තො. උදරසන්නිස්සිතො වාතාබාධො උදරවාතාබාධො. අසම්භින්නං බීරං එතස්සාති අසම්භින්නබීරං, තදෙව පායාසන්නි අසම්භින්නබීරපායාසං, උදකෙන අසම්මිස්සබීරෙන පක්කපායාසන්නි අත්ථො. තස්සාති පායාසස්ස. උප්පත්තිමුලන්ති “ගිහිකාලෙ මෙ, ආවුසො, මාතා සප්පිමධුසක්කරාදිහි යොජෙත්වා අසම්භින්නබීරපායාසං අදාසි, තෙන මෙ ඵාසු අහොසි”ති අත්තනො වට්ඨිනිච්ඡාරණසඬ්ඛාතං උප්පත්තිහෙතුං. “අපරිභොගාරහො පිණ්ඩපාතො”ති කස්මා වුත්තං, නනු ථෙරස්ස ඔහාසනාදිත්තුප්පත්තියෙව නත්ථිති? සව්චං නත්ථි, අප්ඤ්ඤාසං පන අජානන්තා එකච්චෙ පුපුප්පනා තථා මඤ්ඤෙය්‍යං, අනාගතෙ ව සබ්බමචාරිනො එවං මම දිට්ඨානුගතිං ආපජ්ජෙය්‍යන්ති පටික්ඛිපි. අපිච මහාටෙරස්ස පරමුක්කංසගතා සල්ලෙඛපටිපත්ති. තථා හි දහරහික්ඛුතො “කස්ස සම්පන්නං න මනාප”න්ති (පාචි. 209, 257, 612, 1228, 1234; වුළුව. 343) වචනං නිස්සාය යාව පරිනිබ්බාතා පිට්ඨබාදනීයං න බාදති.

වට්ඨිඤ්ඤත්තිවිප්ථාරාති වට්ඨිනිච්ඡාරණහෙතු. අත්ථවිඤ්ඤාපනවසෙන පවත්තමානො හි සද්දො අසතිපි විඤ්ඤත්තියා තස්ස කෙනපි පව්වයෙන පව්වයහාවෙ වට්ඨිඤ්ඤත්තිවසෙනෙව පවත්තතීති “වට්ඨිඤ්ඤත්තිවිප්ථාරො”ති වුච්චති. භුත්තොති භුත්තවා සචෙ භවෙය්‍යං අහං. සාති අස්ස. අකාරලොපෙන හි නිද්දෙසො “එවංස තෙ”තිආදීසු (ම. නි. 1.23; අ. නි. 6.58; 8.7) විය. අත්තගුණන්ති අත්තහොගො. ඛෙහි චරෙති ආසයතො නික්ඛමිත්වා ගොවරග්ගහණවසෙන ඛෙහි යදි විචරෙය්‍ය. පරමප්පිච්ඡං දස්සෙතුං ලොකවොහාරෙතෙවමාහ. ලොකෙ හි අයුත්තහොජනං ඔදරියං ගරහන්තා එවං වදන්ති “කිංසු නාම තස්ස අත්තාති ඛෙහි චරන්ති”ති. ආරාධෙමීති ආදිතො පටියාය රාධෙමි, වසෙ වත්තෙමීති අත්ථො.

මහාතිස්සත්ථෙරො කිර දුබ්භික්ඛකාලෙ මග්ගං ගච්ඡන්තො භත්තච්ඡෙදෙන, මග්ගකිලමථෙත ව කිලන්තකායො දුබ්බලො අඤ්ඤතරස්ස ඵලිතස්ස අම්බස්ස මූලෙ නිපජ්ජි, බහුනි අම්බඵලාති තහං තහං පතිතාති හොන්ති. තත්ථෙකො වුඩ්ඪිතරො උපාසකො ථෙරස්ස සන්නිකං උපගන්ත්වා පරිස්සමං ඤත්වා අම්බපානං පායෙත්වා අත්තනො පිට්ඨිං ආරොපෙත්වා වසනට්ඨානං තෙති. ථෙරො –

“න පිතා නපි තෙ මාතා, න ඤාති නපි බන්ධවො;
කරොතෙතාදිසං කිච්චං, සීලවත්තස්ස කාරණා”ති. (විසුද්ධි. 1.20) –

අත්තානං ඔවදිත්වා සම්මසනං ආරහිත්වා විපස්සනං වඩ්ඤ්ණත්වා තස්ස පිට්ඨිගතො එව මග්ගපටිපාටියා අරහත්තං සච්ඡාකාසි. ඉමං සන්ධාය චුත්තං “අම්බබාදකමහාතිස්සත්ථෙරවත්ථුපි චෙත්ථ කථෙතබ්බ”න්ති. සබ්බථාපීති සබ්බජ්ජකාරොනපි අනෙසනවසෙන, චිත්තුප්පත්තිවසෙනපි, පගෙව කායවච්චිජ්ජන්දිතවසෙනාති අධිජ්ජායො. තෙනාහ “අනෙසනායා”තිආදි.

අපච්චවෙක්ඛිතපරිභොගෙ ඉණපරිභොගආපත්තිආදීනවස්ස, තබ්බිපරියායතො පච්චවෙක්ඛිතපරිභොගෙ ආනිසංසස්ස ව දස්සනං ආදීනවානිසංසදස්සනං. තස්ස පන පච්චයාධිකාරත්තා චුත්තං “පච්චයෙසු”ති. කාරණකාරණම්පි හි කාරණභාවෙන චුච්චති යථා තිණෙහි හත්තං සිද්ධන්ති. යෙන කාරණෙන හික්ඛුනො අපච්චවෙක්ඛිතපරිභොගො නාම සියා, තස්මිං වජ්ජිතෙ පච්චයසන්නිස්සිතසීලං සිජ්ඣති, විසුජ්ඣති වාති දස්සෙතුං “තස්මා”තිආදි චුත්තං. තත්ථ පච්චයගෙධන්ති ගෙධග්ගහණෙනෙව සම්මොහොපි ගහිතොති දට්ඨබ්බො තෙන සහ පවත්තනතො, තදුපනිස්සයතො ව. ධම්මෙන සමෙන උජ්ජන්තෙති ඉදං පච්චයානං ආගමනසුද්ධිදස්සනං, න පච්චයසන්නිස්සිතසීලවිසුද්ධිදස්සනං. පච්චයානං හි ඉදමත්ථිතං උපධාරොත්වා පරිභුඤ්ජනං පච්චයසන්නිස්සිතසීලං. යස්මා පන තෙ පච්චයා ඤායාධිගතා එව හික්ඛුනා පරිභුඤ්ජිතබ්බා, තස්මා චුත්තං “ධම්මෙන සමෙන උජ්ජන්තෙ පච්චයෙ”ති. යථාචුත්තෙන විධිනාති “සිතස්ස පටිඝාතායා”තිආදිනා (ම. නි. 1.23; අ. නි. 6.58; මහානි. 206) චුත්තවිධිනා.

ධාතුවසෙන වාති “යථාපච්චයං චත්තමානං ධාතුමත්තමෙවෙනං, යදිදං වීචරාදි, තදුපහුඤ්ජකො ව පුග්ගලො”ති එවං ධාතුමනසිකාරවසෙන වා. පටිකුලවසෙන වාති පිණ්ඩපාතෙ තාව ආභාරෙ පටිකුලසඤ්ඤාවසෙන, “සබ්බානි පන ඉමානි වීචරාදීනි අජිගුච්ඡන්තියානි, ඉමං පුත්තිකායං පත්වා අතිවිය ජිගුච්ඡන්තියානි ජායන්ති”ති එවං පටිකුලමනසිකාරවසෙන වා. තතො උත්තරීති පටිලාභකාලතො උපරි. අනවජ්ජොව පරිභොගො ආදිතොව පඤ්ඤාය පරිසොධිතත්තා අධිට්ඨන්ති යාමිතපත්තවීචරානං වියාති. පච්චවෙක්ඛණාය ආදිසුද්ධිදස්සනපරමෙතං, න පරිභොගකාලෙ පච්චවෙක්ඛණපටික්ඛෙපපරං. තෙනාහ “පරිභොගකාලෙපි”තිආදි. තත්ත්වාති තස්මිං පරිභොගකාලෙ පච්චවෙක්ඛණෙ. සන්නිට්ඨානකරොති අසන්දෙහකරො එකන්තිකො.

ථෙය්‍යපරිභොගො නාම අනරහස්ස පරිභොගො. හගවතාපි අත්තතො සාසනෙ සීලවතො පච්චයා අනුඤ්ඤාතා, න දුස්සීලස්ස. දායකානම්පි සීලවතො එව පරිච්චාගො, න දුස්සීලස්ස. අත්තතො කාරානං මහජ්ඣලභාවස්ස පච්චාසිසනතො. ඉති සත්ථාරා අනනුඤ්ඤාතත්තා, දායකෙහි ව අපරිච්චත්තත්තා දුස්සීලස්ස පරිභොගො ථෙය්‍යාය පරිභොගො

ටෙයාපරිභොගො. ඉණුවසෙන පරිභොගො ඉණපරිභොගො, පටිග්ගාහකතො දක්ඛිණාවිසුද්ධියා අභාවතො ඉණං ගහෙන්වා පරිභොගො වියාති අත්ථො. තස්මාති “සීලවතො”තිආදිනා චුත්තමෙවත්ථං කාරණභාවෙන පච්චාමසති. චීවරං කායතො මොචෙන්වා පරිභොගෙ පරිභොගෙ පුරෙහත්ත...පෙ.... පච්ඡිමයාමෙසු පච්චවෙක්ඛිතබ්බන්ති සම්බන්ධො. තථා අසක්කොත්තෙන යථාචුත්තකාලවිසෙසවසෙන එකදිවසෙ චතුක්ඛත්තුං තික්ඛත්තුං ද්වික්ඛත්තුං සක්ඛියෙව වා පච්චවෙක්ඛිතබ්බං. සචෙ අරුණං උග්ගච්ඡති, ඉණපරිභොගට්ඨානෙ තිට්ඨති. භියො යං මයා චීවරං පරිභුත්තං, තං යාවදෙව සිතස්ස පටිසාතාය...පෙ.... භිරිකොපිනපට්ච්ඡාදනත්ථං. භියො යො මයා පිණ්ඩපාතො පරිභුත්තො, සො “නෙව දවායා”තිආදිනා සචෙ අතීතපරිභොගපච්චවෙක්ඛණං න කරෙය්‍යාති වදන්ති, තං විමංසිතබ්බං. සෙනාසනම්පි පරිභොගෙ පරිභොගෙති පචෙසෙ පචෙසෙ. සතිපච්චයතාති සතියා පච්චයභාවො පටිග්ගහණස්ස, පරිභොගස්ස ච පච්චවෙක්ඛණසතියා පච්චයභාවො යුජ්ජති, පච්චවෙක්ඛිත්ථාව පටිග්ගහෙතබ්බං, පරිභුඤ්ජිතබ්බඤ්චාති අත්ථො. තෙනෙවාහ “සතිං කත්වා”තිආදි. එවං සන්තෙපීති යදිපි ද්විසුපි යානෙසු පච්චවෙක්ඛණා යුත්තා, එවං සන්තෙපි. අපරෙ පනාහු – සති පච්චයතාති සති හෙසජ්ජපරිභොගස්ස පච්චයභාවෙ, සති පච්චයෙති අත්ථො. එවං සන්තෙපීති පච්චයෙ සතිපිති. තං තෙසං මතිමත්තං. තථා හි පච්චයසන්නිස්සිතසීලං පච්චවෙක්ඛණාය විසුජ්ඣති, න පච්චයස්ස භාවමත්තෙන.

එවං පච්චයසන්නිස්සිතසීලස්ස විසුද්ධිං දස්සෙත්වා තෙනෙව පසඬගෙන සබ්බාපි විසුද්ධියො දස්සෙතුං “චතුබ්බිධා හි සුද්ධි”තිආදිමාහ. තත්ථ සුජ්ඣති එතායාති සුද්ධි, යථාධම්මං දෙසනාව සුද්ධි දෙසනාසුද්ධි. චුට්ඨානස්සාපි චෙන්ථ දෙසනාය එව සඬගහො දට්ඨබ්බො. ඡින්නමුලාපත්තීනං පන අභික්ඛුතාපට්ඨඤ්ඤාව දෙසනා. අධිට්ඨානවිසිට්ඨො සංවරොව සුද්ධි සංවරසුද්ධි. ධම්මෙන සමෙන පච්චයානං පරියෙට්ඨි එව සුද්ධි පරියෙට්ඨිසුද්ධි. චතුසුපි පච්චයෙසු චුත්තවිධිනා පච්චවෙක්ඛණාව සුද්ධි පච්චවෙක්ඛණසුද්ධි. එස තාව සුද්ධිසු සමාසනෙයො. සුද්ධිමත්තෙසු පන දෙසනා සුද්ධි එතස්සාති දෙසනාසුද්ධි. සෙසෙසුපි එසෙව නෙයො. සුද්ධි-සද්දො පන චුත්තනෙයොව. එවන්ති සංවරහෙදං සන්ධායාහ. පභායාති වජ්ජෙත්වා, අකත්ථාති අත්ථො.

දාතබ්බට්ඨෙන දායං, තං ආදියන්තීති දායාදා. අනුඤ්ඤාතෙසු සබ්බෙන සබ්බං පරිභොගාභාවතො, අනුඤ්ඤාතෙසු එව ච පරිභොගසම්භවතො භික්ඛුහි පරිභුඤ්ජිතබ්බපච්චයා භගවතො සන්තකා. “ධම්මදායාදා මෙ, භික්ඛවෙ, භවථ මා ආමිසදායාදා. අත්ථි මෙ තුම්හෙසු අනුකම්පා ‘කිත්ති මෙ සාවකා ධම්මදායාදා

හවෙය්‍යං නො ආමිසදායාදා””ති (ම. නි. 1.29) එවං පවත්තං ධම්මදායාදසුත්තඤ්ච එත්ථ එතස්මිං අත්තෙට්ඨ සාධකං.

අවිතරාගානං තණ්හාපරවසතාය පච්චයපරිභොගෙ සාමිභාවො නත්ථී, තදභාවෙන විතරාගානං තත්ථ සාමිභාවො යථාරුචිපරිභොගසම්භවතො. තථා හි තෙ පටිකුලම්පි අප්පටිකුලාකාරෙන, අප්පටිකුලම්පි පටිකුලාකාරෙන, තදුභයම්පි වජ්ජෙත්වා අප්ඤ්ඤාපෙක්ඛනාකාරෙන පච්චයෙ පරිභුඤ්ජන්ති, දායකානඤ්ච මනොරථං පරිපූරෙන්ති. තෙනාහ “තෙ හි තණ්හාය දාසඛ්‍යං අතීතත්තා සාමිනො හුත්වා පරිභුඤ්ජන්ති”ති.

සබ්බෙසන්ති අරියානං, පුපුච්ඡනානඤ්ච. කථං පුපුච්ඡනානං ඉමෙ පරිභොගා සම්භවන්ති? උපචාරවසෙන. යො හි පුපුච්ඡනස්සාපි සල්ලෙඛපටිපත්තියං ඨිතස්ස පච්චයගෙධං පභාය තත්ථ තත්ථ අනුපලිත්තෙන චිත්තෙන පරිභොගො, සො සාමිපරිභොගො විය හොති. සීලවතො පන පච්චවෙක්ඛිතපරිභොගො දායජ්ජපරිභොගො විය හොති, දායකානං මනොරථස්ස අවිරාධනතො. තථා හි චුත්තං “දායජ්ජපරිභොගෙයෙව වා සඬිගහං ගච්ඡති”ති. කල්‍යාණපුපුච්ඡනස්ස පරිභොගෙ චත්තබ්බිමෙව නත්ථී, තස්ස සෙක්ඛසඬිගහතො. සෙක්ඛසුත්තං (සං. නි. 5.13) හෙතස්සත්ථස්ස සාධකං. තෙනාහ “සීලවාපි හි”තිආදි. පච්චනීකත්තාති යථා ඉණායිකො අත්තතො රුචියා ඉච්ඡිතදෙසං ගන්තුං න ලහති, එවං ඉණපරිභොගයුත්තො ලොකතො නිස්සරිතුං න ලහතිති තප්පටිපක්ඛත්තා සීලවතො පච්චවෙක්ඛිතපරිභොගො ආණණ්‍යපරිභොගොති ආහ “ආණණ්‍යපරිභොගො වා”ති. එතෙන නිජ්ජපරියායතො චතුපරිභොගවිනිමුත්තො විසුංයෙවායං පරිභොගොති දස්සෙති. ඉමාය සික්ඛායාති සීලසඬිබාතාය සික්ඛාය. කිච්චකාරීති පටිඤ්ඤානුරූපං පටිපජ්ජනතො යුත්තපත්තකාරී.

ඉදානි තමෙව කිච්චකාරිතං සුත්තපදෙන විභාවෙතුං “චුත්තම්පි චෙත”න්තිආදි චුත්තං. තත්ථ විභාරන්ති පතිස්සයං. සයනාසනන්ති මඤ්චාදිං. උභයෙනපි සෙනාසනමෙව චුත්තං. ආපන්ති උදකං. සඬිසාරිච්ඡපවාහනන්ති පංසුමලාදිතො සඬිසාරිගතරජස්ස ධොවනං. සුත්වාන ධම්මං සුගතෙන දෙසිතන්ති වීචරාදීසු “පටිසඬිබා යොනිසො වීචරං පටිසෙවති සිතස්ස පටිසාතායා”තිආදිනා (ම. නි. 1.23; අ. නි. 6.58; මහානි. 206) නයෙන හගවතා දෙසිතං ධම්මං සුත්වා. සඬිබාය සෙවෙ වරපඤ්ඤාසාවකොති “පිණ්ඩ”න්ති චුත්තං පිණ්ඩපාතං, විභාරාදිපදෙහි චුත්තං සෙනාසනං, “පිපාසාගෙලඤ්ඤස්ස වූපසමනතො පානීයම්පි ගිලානපච්චයො”ති ආපමුඛෙන දස්සිතං ගිලානපච්චයං, සඬිසාරියාදිවීචරන්ති චතුබ්බිධං පච්චයං සඬිබාය “යාවදෙව ඉමස්ස කායස්ස ඨිතියා”තිආදිනා (ම. නි. 1.23; 2.24; 3.75; සං.

නි. 4.120; අ. නි. 6.58; 8.9; ධ. ස. 1355) නයෙන පච්චවෙක්ඛිත්වා. සෙවෙ සෙවිතුං සක්කුණෙයා උත්තමපඤ්ඤස්ස භගවතො සාවකො සෙබො වා පුට්ඨ්ථනො වා.

යස්මා ව සඬ්ඛාය සෙවී වරපඤ්ඤසාවකො, තස්මා හි පිණ්ඩෙ...පෙ.... පොක්ඛරෙ වාරිඛිත්ථු, තථා භොති. කාලෙනාති අරියානං භොජනකාලෙ. ලද්ධාති ලභිත්වා. පරතොති අඤ්ඤතො ආයකතො. අනුග්ගහාති අනුකම්පාය බහුමිහි උපතීතෙ මත්තං සො ජඤ්ඤා ජානෙයා සතතං සබ්බකාලං උපට්ඨිතො උපට්ඨිතස්සති. ආලෙපනරුහතෙ යථාති හෙසජ්ජලෙපනෙන වණස්ස රුහතෙ විය, මත්තං ජානෙයායාති යොජනා. ආභරෙති ආභරෙයා. “ආභරෙයාභාර”න්ති වා පාඨො. යාපනත්ථන්ති සරීරස්ස යාපනාය. අමුච්ඡිතොති තණ්හාමුච්ඡාය අමුච්ඡිතො ගෙධං තණ්හං අනාපන්නො.

අත්තතො මාතුලස්ස සඬ්ඝරක්ඛිතත්ථෙරස්සෙව නාමස්ස ගහිතත්තා භාගිනෙයාසඬ්ඝරක්ඛිතසාමණෙරො. සාලිකුරන්ති සාලිහත්තං. සුනිබ්බුතන්ති සුසිතලං. අසඤ්ඤතොති අපච්චවෙක්ඛණං සන්ධායාහ. සබ්බාසවපරික්ඛිණොති පරික්ඛිණසබ්බාසවො.

පට්ඨප්පඤ්චකවණ්ණනා

20. පරියන්තො එතෙසං අත්ථිති පරියන්තානි, පරියන්තානි සික්ඛාපදානි යෙසං තෙ පරියන්තසික්ඛාපදා, තෙසං පරියන්තසික්ඛාපදානං. උපසම්පන්නානන්ති යථෙත්වා කල්‍යාණපුට්ඨ්ථනසෙක්ඛාසෙක්ඛෙ තදඤ්ඤෙසං උපසම්පන්නානං. සාමඤ්ඤජොතනාපි හි විසෙසෙ තිට්ඨති. කුසලධම්මෙ යුක්තානන්ති විපස්සනාවාලෙ යුක්තපයුක්තානං. සෙක්ඛධම්මා පරියන්තා පරමා මරියාදා එතස්සාති සෙක්ඛපරියන්තො. නාමරූපපරිච්ඡේදතො, කුසලධම්මසමාදානතො වා පන පට්ඨාය යාව ගොත්‍රභූ, තාව පවත්තකුසලධම්මජ්ජනන්ධො සෙක්ඛධම්මෙ ආභවිව ධීතො සෙක්ඛපරියන්තො. සෙක්ඛධම්මානං වා හෙට්ඨිමන්තභූතා සික්ඛිතබ්බා ලොකියා තිස්සො සික්ඛා සෙක්ඛපරියන්තො, තස්මිං සෙක්ඛපරියන්තෙ. පරිපූරකාරීනන්ති කිඤ්චිපි සික්ඛං අභාපෙත්වා පුරෙන්නානං. උපරිවිසෙසාධිගමත්ථං කායෙ ව ජීවිතෙ ව අනපෙක්ඛානං. තතො එව සීලපාරිපූරිතත්ථං පරිච්චත්තජීවිතානං. දිට්ඨිසංකිලෙසෙන අපරාමසනීයතො පාරිසුද්ධිවත්තං සීලං අපරාමට්ඨපාරිසුද්ධිසීලං. කිලෙසානං සබ්බසො පටිජ්ජස්සද්ධියා පාරිසුද්ධිවත්තං සීලං පටිජ්ජස්සද්ධිපාරිසුද්ධිසීලං.

අනුපසම්පන්නානං අසෙක්ඛානං, සෙක්ඛානං, කල්‍යාණපුපුඵජ්ජනානඤ්ච සීලං මහානුභාවතාය ආනුභාවතො අපරියන්තමෙවාති ආහ “ගණනවසෙන සපරියන්තත්තා”ති. කායවාචානං සංවරණතො, විනයනතො ච සංවරවිනයා. පෙය්‍යාලමුඛෙන නිද්දිට්ඨාති තත්ථ තත්ථ සත්ථාරා දෙසිතවිත්ථාරනයෙන යථාචුත්තගණනතො නිද්දිට්ඨා. සික්ඛාති සීලසඬ්ඛාතා සික්ඛා. විනයසංවරෙති විනයපිටකෙ. ගණනවසෙන සපරියන්තමිපි උපසම්පන්නානං සීලන්ති හෙට්ඨා චුත්තං ආනෙත්වා සම්බන්ධිතබ්බං. යං කිඤ්ච හි උපසම්පන්නෙන සික්ඛිතබ්බං සීලං නාම, තත්ථ කස්සපිපි අනවසෙසතො අනවසෙසවසෙන. සමාදානභාවන්ති සමාදානසබ්භාවං. ලාභ...පෙ.... වසෙන අදිට්ඨපරියන්තභාවො ලාභාදිහෙතු සීලස්ස අවිතික්කමො.

ධනං වජෙ අඬ්ඛවරස්ස හෙතු පාරිපත්ථිකචොරාදිහි උපද්ද්ගතො. අඬ්ඛං වජෙ ජීවිතං රක්ඛමානො සප්පදිට්ඨාදිකාලෙ. අඬ්ඛං ධනං ජීවිතඤ්චාපි සබ්බං, වජෙ නරො ධම්මමනුස්සරන්තො සුතසොමමහාබොධිසත්තාදයො විය. තෙනාහ “ඉමං සප්පුරිසානුස්සතිං අවිජ්ජන්තො”ති. ජිසව්ජාපරිස්සමෙන ජීවිතසංසයෙ සතිපි. සික්ඛාපදං අවිතික්කම්මාති අස්සාමිකෙසු අම්බඵලෙසු භූමියං පතිතෙසු සම්පෙයෙව සන්තෙසුපි පටිග්ගාහකාභාවෙන අපරිභුඤ්ජන්තො පටිග්ගහණසික්ඛාපදං අවිතික්කම්මිත්වා.

සීලවත්තස්සාති සීලවත්තභාවස්ස කාරණා, සීලවත්තස්ස වා තුය්හං ඵතාදිසං අංසෙන වාහණාදිකං කිච්චං කරොති, කාරණා සීලස්සාති අධිප්පායො. සුධොතජාතිමණි වියාති චතුසු පාසාණෙසු සම්මදෙව ධොතජාතිමණි විය. මහාසඬ්ඛරක්ඛිතභාගිනෙය්‍යසඬ්ඛරක්ඛිතත්ථෙරානං වියාති මහාසඬ්ඛරක්ඛිතත්ථෙරස්ස, තස්සෙව භාගිනෙය්‍යසඬ්ඛරක්ඛිතත්ථෙරස්ස විය ව. “කිමත්ථං මයං ඉධාගතා”ති මහාජනස්ස විජ්ජට්ඨාරො හවිස්සතීති අධිප්පායො. අවිජ්ජිකායාති අඬ්ඟුලිථොටනෙන. අසතියාති සතිසම්මොසෙන. අඤ්ඤාණපකතන්ති අඤ්ඤාණෙන අපරජ්ඣිත්වා කතං, අජානිත්වා කතන්ති අත්ථො.

අප්පස්සුතොපි වෙ හොතීති සුත්තගෙය්‍යාදිසුතරහිතො හොති වෙ. සීලෙසු අසමාහිතොති පාතිමොක්ඛසංවරාදිසීලෙසුපි න සම්මා පතිට්ඨිතො හොති වෙ. නාස්ස සම්පජ්ජතෙ සුතන්ති අස්ස සීලරහිතස්ස පුග්ගලස්ස සුතං අත්තනො, පරෙසඤ්ච කත්ථවි හවසම්පත්තිආවහං න හොති. “දුස්සීලොයං පුරිසපුග්ගලො”ති හි සික්ඛාකාමා න තස්ස සන්තිකං උපසඬ්ඛමන්ති. බහුස්සුතොපි වෙති ඵත්ථ වෙ-ති නිපාතමත්තං. පසංසිතොති පසංසිතො ඵව නාම.

රාගවසෙන අපරාමට්ඨගහණෙන තණ්හාපරාමාසාභාවමාහ. තථාරූපන්ති රාගවසෙන අපරාමට්ඨං. භීන්දිත්වාති හනිත්වා. සඤ්ඤපෙස්සාමීති සඤ්ඤත්තිං කරස්සාමි, අප්පකං වෙලං මං විස්සෙජ්ජෙතුන්ති අධිප්පායො. අට්ටියාමීති ජිගුච්ඡාමි. හරායාමීති ලජ්ජාමි.

පලිපත්තොති සිදන්තො, සම්මක්ඛිතො වා. සීලෙනෙව සද්ධිං මරිස්සාමීති සීලං අවිනාසෙන්තො තෙන සහෙව මරිස්සාමි, න ඉදානි කදාවිසි තං පරිච්චජ්ජාමි. සති භි හවාදානෙ සීලෙන වියොගො සියා, හවමෙව නාදිශිස්සාමීති අධිප්පායො. රොගං සම්මසන්තොති රොගභූතං වෙදනං වෙදනාමුඛෙන සෙසාරූපධම්මෙ, රූපධම්මෙ ව පරිග්ගහෙන්වා විපස්සන්තො.

රූප්පතොති විකාරං ආපාදියමානසරීරස්ස. පරිසුස්සතීති සමන්තතො සුස්සති. යථා කිං? පුප්ඵං යථා පංසුති ආතපෙ කතං සුරියාතපසන්තත්තෙ පංසුති යපිතං සිරිසාදිපුප්ඵං වියාති අත්ථො. අප්ඤ්ඤන්ති අමනුඤ්ඤං ජිගුච්ඡන්තියං. ජඤ්ඤසඬ්ඛාතන්ති බාලෙහි “ජඤ්ඤ”න්ති ඵලං කිත්තිතං. ජඤ්ඤරූපං අපස්සතොති යථාභූතං අප්පස්සතො අවිද්දසුනො “ජඤ්ඤ”න්ති පසංසිතං. ධිරත්ථුමන්ති ධි අත්ථු ඉමං, ධි-සද්දයොගෙන සබ්බත්ථ උපයොගවචනං, ඉමස්ස පුතිකායස්ස ධිකාරො හොතුති අත්ථො. දුග්ගන්ධියන්ති දුග්ගන්ධිකං දුග්ගන්ධවන්තං. යත්ථ යථාචුත්තෙ පුතිකායෙ රාගහෙතු පමත්තා පමාදං ආපන්නා. පජාති සත්තා. භාපෙන්ති මග්ගං සුගතූපපත්තියාති සුගතූපපත්තියා මග්ගං, සීලම්පි භාපෙන්ති, පගෙව කුමානාදින්ති අධිප්පායො. කෙවලං “අරහන්තො”ති වත්තඛිබා සාවකඛිණාසවා, ඉතරෙ පන පච්චෙකඛුද්ධා සම්මාසම්ඛුද්ධාති සහ විසෙසනෙනාති ආහ “අරහන්තාදීන”න්ති. සබ්බදරුප්පට්ඨපස්සද්ධියාති සබ්බකිලෙසදරුප්පට්ඨපස්සද්ධියා.

දුතියසීලපඤ්චකවණ්ණනා

පාණාතිපාතාදීනන්ති ආදි-සද්දෙන අදින්නාදානාදීනං අග්ගමග්ගවජ්ඣකිලෙසපරියොසානානං සඬ්ගහො දට්ඨබ්බො. පහානාදීති ආදි-සද්දෙන වෙරමණිආදීනං චතුත්තං. කෙසුචි පොත්ථකෙසු “පහානවසෙනා”ති ලිඛන්ති, සා පමාදලො. පාණාතිපාතස්ස පහානං සීලන්ති හිරොත්තප්පකරුණාලොභාදිපමුඛෙන යෙන කුසලචිත්තුප්පාදෙන පාණාතිපාතො පහීයති, තං පාණාතිපාතස්ස පහානං සීලනට්ඨෙන සීලං. තථා පාණාතිපාතා විරති වෙරමණි සීලං. පාණාතිපාතස්ස පටිපක්ඛවෙනනා වෙනනා සීලං. පාණාතිපාතස්ස සංවරණං පවෙසද්වාරපිධානං සංවරො සීලං. පාණාතිපාතස්ස අවිතික්කමනං අවිතික්කමො සීලං. අදින්නාදානස්සාතිආදියුපි

එසෙව නයො. අභිජ්ඣාදීනං පන අනභිජ්ඣාදිවසෙන පහානං වෙදිතබ්බං. වෙරමණී වෙනනා තංසම්පයුත්තා සංවරාවිතික්කමා තප්පමුඛා ධම්මා.

එවං දසකුසලකම්මපථවසෙන පහානසීලාදීනි දස්සෙත්වා ඉදානි සඋපායානං අට්ඨන්තං සමාපත්තීනං, අට්ඨාරසන්තං මහාවිපස්සනානං, අරියමග්ගානඤ්ච වසෙන තානි දස්සෙතුං “නෙක්ඛම්මෙනා”තිආදි ආරද්ධං. තත්ථ නෙක්ඛම්මෙනාති අලොභජ්ජධානෙන කුසලචිත්තුප්පාදෙන. කුසලා හි ධම්මා කාමපටිපක්ඛා ඉධ “නෙක්ඛම්ම”න්ති අධිජ්ජෙතා. තෙනාහ “කාමච්ඡන්දස්ස පහානං සීල”න්තිආදි. තත්ථ පහානසීලාදීනි හෙට්ඨා චුත්තනයෙනෙව වෙදිතබ්බානි. විසෙසමෙව චක්ඛාම. අඛ්‍යාපාදෙනාති මෙත්තයා. ආලොකසඤ්ඤායාති විභූතං කත්වා මනසිකරණෙන උපට්ඨිතආලොකසඤ්ජානෙන. අවික්ඛෙපෙනාති සමාධිතා. ධම්මචචත්ථානෙනාති කුසලාදිධම්මානං යාථාචනිච්ඡයෙන. සපච්චයනාමරූපචචත්ථානෙනාතිපි වදන්ති.

එවං කාමච්ඡන්දාදිනීවරණජ්ජහානෙන “අභිජ්ඣං ලොකෙ පහායා”තිආදිනා (විහ. 538) චුත්තය පටිමජ්ඣානාධිගමස්ස උපායභූතය පුබ්බභාගපටිපදාය වසෙන පහානසීලාදීනි දස්සෙත්වා ඉදානි සඋපායානං අට්ඨස්මාපත්තිආදීනං වසෙන දස්සෙතුං “ඤාණෙන”තිආදි චුත්තං. නාමරූපපරිග්ගහකඬ්ඛාචිතරණානං හි විබ්බන්ධභූතස්ස මොහස්ස දුර්කරණෙන ඤාතපරිඤ්ඤාය ධීතස්ස අනිච්චසඤ්ඤාදයො සිජ්ඣන්ති. තථා ඤානසමාපත්තිසු අභිරතීනිමිත්තෙන පාමොජ්ජෙන. තත්ථ අනභිරතියා විනොදිතය ඤානාදීනං සමධිගමොති සමාපත්තිවිපස්සනානං අරතිවිනොදනඅවිජ්ජාපදාලනාදිනා උපායොති චුත්තං “ඤාණෙන අවිජ්ජාය, පාමොජ්ජෙන අරතියා”ති. උප්පටිපාටිනිද්දෙසො පන නීවරණසභාවාය අවිජ්ජාය හෙට්ඨානීවරණසුපි සඬිගහදස්සනත්ථන්ති දට්ඨබ්බං.

“පට්ඨමෙන ඤානෙන නීවරණාන”න්තිආදීසු කථං ඤානානං සීලභාවො, කථං වා තත්ථ විරතියා සම්භවො. සුච්ඡුද්ධකායකම්මාදිකස්ස හි චිත්තසමාදානවසෙන ඉමානි ඤානානි පචත්තන්ති, න පරිත්තකුසලානි විය කායකම්මාදිවිසොධනවසෙන, නාපි මග්ගඵලධම්මා විය දුච්චරිතදුරාජීවසමුච්ඡෙදපටිපස්සම්භනවසෙනාති? සච්චමෙතං. මහග්ගතධම්මෙසු නිජ්ජරියායෙන නත්ථි සීලනට්ඨො, කුතො විරමණට්ඨො. පරියායෙන පනෙතං චුත්තන්ති දට්ඨබ්බං. කො පන සො පරියායො? යදග්ගෙන මහග්ගතා කුසලධම්මා පටිපක්ඛෙ පජ්හන්ති, තදග්ගෙන තතො ඔරතා. තෙ ව යථා චිත්තං නාරොහන්ති, එවං සංචුතා නාම හොන්ති. පරිසුට්ඨානසඬ්ඛාතො මනොද්චාරෙ විතික්කමො නත්ථි එතෙසුති අවිතික්කමාති ව චුච්චන්ති, වෙනනා

පන තංසම්පයුත්තාති. සොයමත්ථො පරතො ආගමිස්සති. එවඤ්ච කත්වා විතක්කාදිපහානවචනම්පි සමත්ථිතං හොති. න හි නිජ්ජරියායතො සීලං කුසලධම්මානං පහායකං යුජ්ජති, න චෙත්ථ අකුසලවිතක්කාදයො අධිජ්ජෙතා. කිඤ්චාපි පට්මජ්ඣානුපචාරෙයෙව දුක්ඛස්ස, චතුත්ථජ්ඣානුපචාරෙ ච සුඛස්ස පහානං හොති, අතිසයපහානං පන සන්ධාය වුත්තං. “චතුත්ථෙන ඤානෙන සුඛදුක්ඛානං පහාන”න්ති. “ආකාසානඤ්චායතනසමාපත්තියා”තිආදීසු යං වත්තබ්බං, තං ආරුජ්ජකථායං (විසුද්ධි. 1.275 ආදයො) ආගමිස්සති.

අනිච්චස්ස, අනිච්චන්ති වා අනුපස්සනා අනිච්චානුපස්සනා. තෙභුමිකධම්මානං අනිච්චතං ගහෙත්වා පවත්තාය විපස්සනායෙතං නාමං. නිච්චසඤ්ඤායාති “සඬ්ඛතධම්මා නිච්චා සස්සතා”ති එවං පවත්තාය මිච්ඡාසඤ්ඤාය, සඤ්ඤාග්ගහණෙනෙව දිට්ඨිවිත්තානම්පි ගහණං දට්ඨබ්බං. එස නයො ඉතො පරාසුපි. නිබ්බදානුපස්සනායාති සඬ්ඛාරෙසු නිබ්බන්දනාකාරෙන පවත්තාය අනුපස්සනාය. නන්දියාති සජ්ජිතිකතණ්හාය. විරාගානුපස්සනායාති විරජ්ජනාකාරෙන පවත්තාය අනුපස්සනාය. රාගස්සාති සඬ්ඛාරෙසු රාගස්ස. නිරොධානුපස්සනායාති සඬ්ඛාරානං නිරොධස්ස අනුපස්සනාය. යථා වා සඬ්ඛාරා නිරුජ්ඣන්තියෙව, ආයතිං පුනබ්භවවසෙන න උජ්ජජ්ජන්ති, එවං අනුපස්සනා නිරොධානුපස්සනා. තෙනෙවාහ “නිරොධානුපස්සනාය නිරොධෙති නො සමුදෙති”ති (පටි. ම. 1.83). මුඤ්චිතුකාමතාය හි අයං බලජ්ජත්තා. සඬ්ඛාරානං පටිනිස්සජ්ජනාකාරෙන පවත්තා අනුපස්සනා පටිනිස්සග්ගානුපස්සනා. පටිසඬ්ඛා සන්තිට්ඨනා හි අයං. ආදානස්සාති නිච්චාදිවසෙන ගහණස්ස. සන්තතිසමුහකිච්චාරම්මණවසෙන එකත්තගහණං සනසඤ්ඤා, තස්සා සනසඤ්ඤාය. ආයුහනස්සාති අභිසඬ්ඛරණස්ස. සඬ්ඛාරානං අවත්ථාදිවිසෙසාපත්ති විපරිණාමො. ධුවසඤ්ඤායාති ථීරභාවගහණස්ස. නිමිත්තස්සාති සමුහාදිසනවසෙන සකිච්චපරිච්ඡෙදතාය ව සඬ්ඛාරානං සවිග්ගහතාය. පණ්ඩියාති රාගාදිපණ්ඩියා, තණ්හාවසෙන සඬ්ඛාරෙසු නින්තනායාති අත්ථො. අභිනිවෙසස්සාති අත්තානුදිට්ඨියා. අනිච්චදුක්ඛාදිවසෙන සබ්බතෙභුමකධම්මතිරණා අධිපඤ්ඤාධම්මවිපස්සනා. සාරාදානාභිනිවෙසස්සාති අසාරෙසු සාරගහණවිපල්ලාසස්ස. යථාභුතඤ්ඤාණදස්සනං ථීරභාවපත්තා අනිච්චාදිඅනුපස්සනාව. උදයබ්බයඤ්ඤාණන්ති කෙච්. සජ්ජව්චයනාමරුපදස්සනන්ති අපරෙ. “ඉස්සරකුත්තාදිවසෙන ලොකො සමුජ්ජන්තො”ති අභිනිවෙසො සම්මොහාභිනිවෙසො. උච්ඡෙදසස්සතාභිනිවෙසොති කෙච්. “අහොසිං නු බො අහමතිතමද්ධාන”න්තිආදින යජ්ජවත්තා (ම. නි. 1.18; සං. නි. 2.20; මහානි. 174) සංසයාපත්ති සම්මොහාභිනිවෙසොති අපරෙ. සඬ්ඛාරෙසු තාණලෙණභාවගහණං ආලයාභිනිවෙසො. “ආලයරතා ආලයසම්මුදිතා”ති (දී.

නි. 2.67; ම. නි. 1.281; 2.337; සං. නි. 1.172; මහාව. 7-8) වචනතො ආලයො තණ්හා. සා එව චක්ඛාදීසු, රූපාදීසු ච අභිනිවිසනවසෙන පවත්තියා ආලයාභිනිවෙසොති අපරෙ. “එවං ධීතා තෙ සඬබාරා පටිනිස්සජ්ජියන්ති”ති පවත්තං ඤාණං පටිසඬබානුපස්සනා. අප්පටිසඬබා පටිසඬබාය පටිපක්ඛභූතා මොහජ්ජමානා අකුසලධම්මා. චට්ටතො විගතත්තා විචට්ටං නිබ්බානං, තත්ථ නින්තනාවසඬබාතෙන අනුපස්සනෙන පවත්ති විචට්ටානුපස්සනා, සඬබාරුපෙක්ඛා වෙච අනුලොමඤාණඤ්ච. සඤ්ඤාගාභිනිවෙසො සංයුජ්ජනවසෙන සඬබාරෙසු අභිනිවිසනං.

දිට්ඨෙකට්ඨානන්ති දිට්ඨියා සහජෙකට්ඨානඤ්ච පහානෙකට්ඨානඤ්ච. ඔලාරිකානන්ති උපරිමග්ගවජ්ඣෙකි කිලෙසෙ උපාදාය චුත්තං. අඤ්ඤා දස්සනෙන පහාතබ්බාපි දුතියමග්ගවජ්ඣෙකි ඔලාරිකා. අණුසහගතානන්ති අණුභූතානං, ඉදං හෙට්ඨිමග්ගවජ්ඣෙකි උපාදාය චුත්තං. සබ්බකිලෙසානන්ති අවසිට්ඨසබ්බකිලෙසානං. න හි පට්ඨමග්ගාදීහි පහිනා කිලෙසා පුන පහියන්ති.

“චිත්තස්ස අවිජ්ජපටිසාරාය සංචත්තන්ති”ති ආදීසු සංචරො අවිජ්ජපටිසාරත්ථාය. “අවිජ්ජපටිසාරත්ථානි ඛො, ආනන්ද, කුසලානි සීලානි”ති (අ. නි. 10.1) වචනතො චෙතසො අවිජ්ජපටිසාරත්ථාය භවන්ති. අවිජ්ජපටිසාරො පාමොජ්ජත්ථාය. “යොනිසො මනසි කරොතො පාමොජ්ජං ජායති”ති (දී. නි. 3.359) වචනතො පාමොජ්ජාය සංචත්තන්ති. පාමොජ්ජං පීතියා. “පමුදිතස්ස පීති ජායති”ති (දී. නි. 1.466; 3.359; අ. නි. 3.96; 6.10; 11.12) වචනතො පීතියා සංචත්තන්ති. පීති පස්සද්ධත්ථාය. “පීතිමනස්ස කායො පස්සම්භති”ති (දී. නි. 1.466; 3.359; අ. නි. 3.96; 6.10; 11.12) වචනතො පස්සද්ධියා සංචත්තන්ති. පස්සද්ධි සුඛත්ථාය. “පස්සද්ධකායො සුඛං වෙදෙති”ති (දී. නි. 1.466; 3.359; අ. නි. 3.96; 6.10; 11.12) වචනතො සොමනස්සාය සංචත්තන්ති. “සුඛත්ථාය සුඛං වෙදෙති”ති චෙත්ථ සොමනස්සං “සුඛ”න්ති චුත්තං. ආසෙවනායාති සමාධිස්ස ආසෙවනාය. නිරාමිසෙ හි සුඛෙ සිද්ධෙ “සුඛිනො චිත්තං සමාධියති”ති (දී. නි. 1.466; 3.359; අ. නි. 3.96; 6.10; 11.12) වචනතො සමාධි සිද්ධොයෙව හොති, තස්මා සමාධිස්ස ආසෙවනාය පගුණබලවහාවාය සංචත්තන්ති අත්ථො. භාවනායාති තස්සෙව සමාධිස්ස වඩ්ඪියා. බහුලිකම්මායාති පුනස්පුනං කිරියාය. අලඬකාරායාති තස්සෙව සමාධිස්ස පසාධනභූතසද්ධින්ද්‍රියාදිනිජ්ඣත්තියා අලඬකාරාය සංචත්තන්ති. පරික්ඛාරායාති අවිජ්ජපටිසාරාදිකස්ස සමාධිසම්භාරස්ස සිද්ධියා තස්සෙව සමාධිස්ස පරික්ඛාරාය සංචත්තන්ති. සම්භාරත්ථො හි ඉධ පරික්ඛාර-සද්දො. “යෙ ච ඛො ඉමෙ පබ්බජිතෙන ජීවිතපරික්ඛාරා සමුදානෙනබ්බා”ති ආදීසු (ම. නි. 1.191) විය සම්භාරොති ච පච්චයො වෙදිතබ්බො. කාමඤ්චායං පරික්ඛාර-සද්දො “රථො සීලපරික්ඛාරො”ති ආදීසු (සං. නි. 5.4) අලඬකාරත්ථො.

“සත්තහි නගරපරික්ඛාරෙහි සුපරික්ඛත්තං හොති” තිආදීසු (අ. නි. 7.67) පරිවාරත්ථො වුත්තො. ඉධ පන අලඬිකාරපරිවාරානං විසුං ගහිතත්තා “සම්භාරත්ථො” ති වුත්තං. පරිවාරායාති මූලකාරණභාවෙනෙව සමාධිස්ස පරිවාරභූතසතිවීරියාදිධම්මවිසෙසසාධනෙන පරිවාරසම්පත්තියා සංවත්තන්ති. පාරිපූරියාති වසිභාවසම්පාපනෙන, විපස්සනාය පදට්ඨානභාවාපාදනෙන ව පරිපුණ්ණභාවසාධනතො සමාධිස්ස පාරිපූරියා සංවත්තන්ති.

එවං සුපරිසුද්ධසීලමූලකං සබ්බාකාරපරිපූරං සමාධිං දස්සෙත්වා ඉදානි “සමාහිතො පජානාති පස්සති, යථාභූතං ජානං පස්සං නිබ්බින්නදති, නිබ්බින්නදං විරජ්ජති, විරාගා විමුච්චති” ති (අ. නි. 10.2; ස. නි. 3.14) වචනතො සීලමූලකානි සමාධිපදට්ඨානානි පයොජනානි දස්සෙතුං “එකත්තනිබ්බිදායා” තිආදි වුත්තං. නිබ්බිදාය හි දස්සිතාය තස්සා පදට්ඨානභූතං යථාභූතඤ්ඤාණදස්සනං දස්සිතමෙව හොති, තස්මිං අසති නිබ්බිදාය අසිජ්ඣනතො. නිබ්බිදාදයො අත්ථතො විහත්තා එව. යථාභූතඤ්ඤාණදස්සනන්ති පනෙත්ථ සප්පච්චයනාමරූපදස්සනං අධිප්පෙතං. එවමෙත්ථ අමතමහානිබ්බානපරියොසානං සීලස්ස පයොජනං දස්සිතන්ති වෙදිතබ්බං.

ඉදානි පහානාදීසු සීලත්ථං දස්සෙතුං “එත්ථ වා” තිආදි ආරද්ධං. තත්ථ පජහනං අනුප්පාදනිරොධො පහානන්ති තස්ස භාවසාධනතං සන්ධාය “පහානන්ති කොච්ඡි ධම්මො නාම නත්ථී” ති වුත්තං. යථා පනස්ස ධම්මභාවො සම්භවති, තථා හෙට්ඨා සංවණ්ණිතමෙව. එවං හිස්ස සීලභාවො සුට්ඨු යුජ්ජති. තං තං පහානන්ති “පාණාතිපාතස්ස පහානං, අදින්නාදානස්ස පහාන” ත්ති එවං වුත්තං තං තං පහානං. තස්ස තස්ස කුසලධම්මස්සාති පාණාතිපාතස්ස පහානං මෙත්තාදිකුසලධම්මස්ස, අදින්නාදානස්ස පහානං වාගාදිකුසලධම්මස්සාති එවං තස්ස තස්ස කුසලධම්මස්ස. පතිට්ඨානට්ඨෙතාති පතිට්ඨානභාවෙන. පහානං හි තස්මිං සති හොති, අසති න හොති, තස්ස “පතිට්ඨාන” ත්ති වත්තබ්බතං ලහතීති කත්වා යස්මිං සන්තානෙ පාණාතිපාතාදයො තස්ස පකම්පහෙතවොති තප්පහානං විකම්පාභාවකරණෙන ව සමාධානං වුත්තං. එවං සෙසපහානෙසුපි වත්තබ්බං. සමාධානං සණ්ඨපනං, සංයමනං වා. ඉතරෙ වත්තාරොති වෙරමණිආදයො වත්තාරො ධම්මා න පහානං විය වොහාරමත්තන්ති අධිප්පායො. තතො තතොති තම්භා තම්භා පාණාතිපාතාදිතො. තස්ස තස්සාති පාණාතිපාතාදිකස්ස සංවරණවසෙන, තස්ස තස්ස වා සංවරස්ස වසෙන. තදුභයසම්පයුත්තවෙතනාවසෙනාති වෙරමණිහි, සංවරධම්මෙහි ව සම්පයුත්තාය වෙතනාය වසෙන. තං තං අවිතික්කමත්තස්සාති තං තං පාණාතිපාතාදිං අවිතික්කමත්තස්ස පුග්ගලස්ස, ධම්මසමුහස්ස වා වසෙන වෙතසො පවත්තිසබ්භාවං සන්ධාය වුත්තා. තස්මා එකක්ඛණෙපි ලබ්භන්තීති අධිප්පායො.

සීලසංකිලෙසවොදානවණ්ණනා

21. සංකිලිස්සති තෙනාති සංකිලෙසො. කො පන සොති ආභ “ඛණ්ඩාදිභාවො සීලස්ස සංකිලෙසො”ති. වොදායති විසුජ්ඣති එතෙනාති වොදානං, අඛණ්ඩාදිභාවො. ලාභයසාදීති ආදි-සද්දෙන ඤාතිඅභිගජ්චිතාදීනං සභිගහො. සත්තසු ආපත්තික්ඛන්ධෙසු ආදිමිහි වා අන්තෙ වා වෙමජ්ඣෙකි ව ඉදං තෙසං උද්දෙසාදිපාලිවසෙන වුත්තං. න හි අඤ්ඤා කොචි ආපත්තික්ඛන්ධානං අනුක්කමො අත්ථි. ඛණ්ඩන්ති ඛණ්ඩවන්තං, ඛණ්ඩිතං වා. ඡිද්දන්ති එත්ථාපි එසෙව නයො. පරියන්තෙ ඡිත්තසාටකො වියාති වත්ථන්තෙ, දසන්තෙ වා ඡිත්තවත්ථං විය.

එවන්ති ඉදාති වුවිවමානාකාරෙන. මෙටුනසංයොගවසෙනාති රාගපරිසුට්ඨානෙන සදිසභාවාපත්තියා මිටුනානං ඉදන්ති මෙටුනං, නිබන්ධනං. මෙටුනවසෙන සමායොගො මෙටුනසංයොගො. ඉධ පන මෙටුනසංයොගො වියාති මෙටුනසංයොගො, තස්ස වසෙන. ඉධාති ඉමස්මිං ලොකෙ. එකච්චොති එකො. සමණො වා බ්‍රාහ්මණො වාති පබ්බජ්ජාමත්තෙන සමණො වා ජාතිමත්තෙන බ්‍රාහ්මණො වා. ද්වයංද්වයසමාපත්තින්ති ද්විහි ද්විහි සමාපජ්ජිතබ්බං, මෙටුනන්ති අත්ථො. න හෙව බො සමාපජ්ජතීති සම්බන්ධො. උච්ඡාදනං උබ්බත්තනං. සම්බාහනං පරිමද්දනං. සාදියතීති අධිවාසෙති. තදස්සාදෙතීති තං උච්ඡාදනාදිං අභිරමති. නිකාමෙතීති ඉච්ඡති. විත්තින්ති තුට්ඨිං. ඉදමිපි බොති එත්ථ ඉදන්ති යථාවුත්තං සාදියනාදිං ඛණ්ඩභාවාදිවසෙන එකං කත්වා වුත්තං. පි-සද්දො වක්ඛමානං උපාදාය සමුච්චයත්ථො. බො-සද්දො අවධාරණත්ථො. ඉදං වුත්තං හොති - යදෙනං බ්‍රහ්මචාරීපටිඤ්ඤස්ස අසතිපි ද්වයංද්වයසමාපත්තියං මාතුගාමස්ස උච්ඡාදනන්භාපනසම්බාහනසාදියනාදි, ඉදමිපි එකංසෙන තස්ස බ්‍රහ්මචරියස්ස ඛණ්ඩාදිභාවාපාදනතො ඛණ්ඩමිපි ඡිද්දමිපි සබලමිපි කම්මාසමිපිති. එවං පන ඛණ්ඩාදිභාවාපත්තියා සො අපරිසුද්ධං බ්‍රහ්මචරියං වරති, න පරිසුද්ධං, සංයුත්තො මෙටුනසංයොගෙන, න විසංයුත්තො. තතො වස්ස න ජාතිආදිහි පරිමුත්තීති දස්සෙන්නො “අයං වුවිවති”තිආදිමාහ.

සඤ්ජග්ගතීති කිලෙසවසෙන මහාභසිතං භසති. සංක්ඛිලිතීති කායසංසග්ගවසෙන කිලිති. සංකෙලායතීති සබ්බසො මාතුගාමං කෙලායන්නො විහරති. වක්ඛුනාති අත්තතො වක්ඛුනා. වක්ඛුන්ති මාතුගාමස්ස වක්ඛුං. උපනිජ්ඣායතීති උපෙච්ච නිජ්ඣායති ඔලොකෙති. තිරොකුට්ඨාති කුට්ඨස්ස පරතො. තථා තිරොපාකාරා. මත්තිකාමයා හිත්ති කුට්ඨං, ඉට්ඨකාමයා පාකාරොති වදන්ති. යා කාචි වා හිත්ති පොරිසතො දියඨ්ඨරතනුවච්ඡපමාණා කුට්ඨං, කුට්ඨතො අධිකො පාකාරො.

අස්සාති බ්‍රහ්මචාරීපටිඤ්ඤස්ස. පුබ්බෙනි වතසමාදානතො පුබ්බෙ. කාමගුණෙහිති කාමකොට්ඨාසෙනි. සමජ්ජිතන්ති සුට්ඨ අජ්ජිතං සහිතං. සමඛිභිභුතන්ති සමන්තාගතං. පරිවාරයමානන්ති කිලන්තං, උපට්ඨනියමානං වා. පණ්ඩායාති පත්ථෙත්වා. සීලෙනාතිආදීසු යමනියමාදිසමාදානවසෙන සීලං. අවිතික්කමවසෙන වතං. උභයමපි සීලං. දුක්කරවරියවසෙන පවත්තිතං වතං. තංතංඅකිච්චසම්මතතො වා නිවත්තිලක්ඛණං සීලං. තංතංසමාදානවතො වෙසභොජනකිච්චකරණාදිවසෙසපටිපත්ති වතං. සබ්බථාපි දුක්කරවරියා තපො. මෙට්ඨනවිරති බ්‍රහ්මවරියං.

සබ්බසොති අනවසෙසතො, සබ්බෙසං වා. අභෙදෙනාති අවිතික්කමෙන. අපරාය ව පාපධම්මානං අනුජ්ජත්තියා, ගුණානං උජ්ජත්තියා සඬගහිතොති යොජනා. තත්ථ කුජ්ඣනලක්ඛණො කොධො. උපනන්ධනලක්ඛණො උපනාහො. පරෙසං ගුණමක්ඛනලක්ඛණො මක්ඛො. යුගග්ගාහලක්ඛණො පළාසො. පරසම්පත්තිඋසුයනලක්ඛණො ඉස්සා. අත්තසම්පත්තිනිගුහනලක්ඛණං මච්ඡරියං. සන්තදොසපටිච්ඡාදනලක්ඛණො මායා. අසන්තගුණසම්භාවනලක්ඛණං සායෙය්‍යං. විත්තස්ස ථද්ධිභාවලක්ඛණො ථම්මො. කරණුත්තරියලක්ඛණො සාරම්මො. උන්නතිලක්ඛණො මානො. අබ්භුන්නතිලක්ඛණො අතිමානො. මජ්ජනලක්ඛණො මදො. විත්තවොසග්ගලක්ඛණො පමාදො. ආදි-සද්දෙන ලොභමොහවිපරිතමනසිකාරාදීතං සඬගහො.

ඉදාති “අඛණ්ඩාදිභාවො පනා”තිආදීනා වුත්තමෙවත්ථං පාකටතරං කාතුං “යාති භී”තිආදිමාහ. තත්ථ අනුපහතානීති අනුපද්දනාති. විචට්ඨපනිස්සයනාය තණ්හාදාසඛ්‍යතො මොවනෙන භුජිස්සභාවකරණං. අවිඤ්ඤානං අජ්ජමාණත්තා වුත්තං “විඤ්ඤාහි පසත්ථත්තා”ති. සමාධිසංවත්තනං වා එතෙසං පයොජනං, සමාධිසංවත්තනෙ වා නියුත්තානීති සමාධිසංවත්තනිකානි. නිද්දානෙන සස්සසම්පත්ති විය පටිපක්ඛවිගමෙන සීලසම්පදා, සා ව තත්ථ සති දොසදස්සනෙති ආහ “සීලවිපත්තියා ව ආදීනවදස්සනෙනා”ති. නිසම්මකාරීතං පයොජනගරුකතාය දිට්ඨගුණෙයෙව සම්මාපටිපත්තිති වුත්තං “සීලසම්පත්තියා ව ආනිසංසදස්සනෙනා”ති.

තත්ථ සීලවිපත්තියා ආදීනවො සීලසම්පදාය හෙට්ඨා දස්සිතආනිසංසපටිපක්ඛතො වෙදිතබ්බො, තං සුවිඤ්ඤෙය්‍යන්ති අවිත්ථාරෙත්වා පකාරන්තරෙහි දස්සෙතුං “අපිවා”ති ආරද්ධං. තත්ථ යථා සීලසම්පදා සත්තානං මනුඤ්ඤභාවකාරණං, එවං සීලවිපත්ති අමනුඤ්ඤභාවකාරණන්ති ආහ “දුස්සීලො...පෙ.... දෙවමනුස්සාන”න්ති. අනනුසාසනීයො ජිගුව්ඡිතබ්බතො. දුක්ඛිතොති සඤ්ජාතදුක්ඛො. විජ්ජට්ඨාරීති

“අකතං වත මෙ කල්‍යාණ” න්ති ආදිනා පච්චානුනාපී. දුබ්බණ්ණොති ගුණවණ්ණෙන, කායවණ්ණෙන ච විරහිතො. අස්සාති දුස්සීලස්ස. සම්ඵස්සිතානං දුක්ඛො දුක්ඛාවහො සම්ඵස්සො ඵතස්සාති දුක්ඛසම්ඵස්සො. ගුණානුභාවාවතො අප්පං අග්ගතීති අප්පග්ගො. අනෙකවස්සගණිකගුප්කුපො වියාති අනෙකවස්සසමුගෙ සඤ්චිතුක්කාරාවාටො විය. දුබ්බිසොධනො සොධෙතුං අසක්කුණෙය්‍යො. ඡවාලාතං ඡවඩාගෙ සන්තප්පනුම්මක්කං. උභතො පරිබාහිරොති සාමඤ්ඤතො, ගිහිභොගතො ච පරිහිතො. සබ්බෙසං වෙරී, සබ්බෙ වා වෙරී ඵතස්සාති සබ්බවෙරී, සො ඵව සබ්බවෙරිකො, පුරිසො. සංවාසං නාරහතීති අසංවාසාරහො. සද්ධම්මෙති පටිපත්තිසද්ධම්මෙ, පටිවෙධසද්ධම්මෙ ච.

“අග්ගික්ඛන්ධපරියායෙ චුත්තදුක්ඛභාගිතායා” ති සඬ්ඛෙපෙන චුත්තමත්ථං විත්ථාරතො දස්සෙතුං “දුස්සීලානඤ්ඡී” ති ආදි ආරද්ධං. පඤ්චකාමගුණපරිභොගසුඛෙ, පරෙහි කයිරමානවන්දනමානනාදිසුඛෙ ච අස්සාදෙන ගධිතචිත්තා පඤ්චකාම...පෙ.... ගධිතචිත්තා, තෙසං. තෙ යථාචුත්තසුඛස්සාදා පච්චයා ඵතස්සාති තප්පච්චයං. දුක්ඛන්ති සම්ඛන්ධො.

පස්සථ නොති පස්සථ නු, අපි පස්සථ. මහන්තන්ති විපුලං. අග්ගික්ඛන්ධන්ති අග්ගිසමුහං. ආදිත්තන්ති පදිත්තං. සම්පප්පලිතන්ති සමන්තතො පප්පලිතං. අවිජ්චිප්පුලිඬගාති මුච්චන්තං. සජොතිභූතන්ති සපහං සමන්තතො උට්ඨිතාහි ජාලාහි ඵකප්පහාසමුදයභූතං. තං කිං මඤ්ඤාති තං ඉදාති මයා චුච්චමානමත්ථං කිං මඤ්ඤාති අනුමතිගහණත්ථං පුච්ඡති. ආලිඬගෙත්වාති උපගුහිත්වා. උපනිසීදෙය්‍යාති තෙනෙව ආලිඬගතෙන උපෙච්ච නිසීදෙය්‍ය. යදත්ථමෙත්ථ සත්ථා අග්ගික්ඛන්ධාලිඬගනං, කඤ්ඤාලිඬගනඤ්ච ආනෙසී, තමත්ථං විභාවෙතුං “ආරොවයාමී” ති ආදිමාහ. තත්ථ ආරොවයාමීති ආමන්තෙමි. වොති තුම්හෙ. පටිවෙදයාමීති පබ්බාධෙමි. දුස්සීලස්සාති නිස්සීලස්ස සීලවිරහිතස්ස. පාපධම්මස්සාති දුස්සීලත්තා ඵව හීනප්ඤ්ඤාසයනාය ලාමකසභාවස්ස. අසුචිසඬ්ඤාස්සරසමාවාරස්සාති අපරිසුද්ධකායසමාවාරාදිතාය අසුචිස්ස හුත්වා සඬ්ඤාය සරිතබ්බසමාවාරස්ස. දුස්සීලො හි කිඤ්චිදෙව අසාරුප්පං දිස්වා “ඉදං අසුකෙන කතං භවිස්සතී” ති පරෙසං ආසඬ්ඤානියොව හොති, කෙනවිදෙව වා කරණියෙන මන්තයන්තෙ හික්ඛු දිස්වා “කච්චි නු බො ඉමෙ මයා කතං කම්මං ජානිත්වා මන්තෙන්ති” ති අත්තනොයෙව සඬ්ඤාය සරිතබ්බසමාවාරොති. පටිච්ඡන්තකම්මන්තස්සාති ලජ්ජිතබ්බතාය පටිච්ඡාදෙනබ්බකම්මන්තස්ස. අස්සමණස්සාති න සමණස්ස. සලාකග්ගහණාදිසු “අහමපි සමණො” ති මිච්ඡාපටිඤ්ඤාය සමණපටිඤ්ඤස්ස. අසෙට්ඨවාරිතාය අබ්‍රුමවාරිස්ස. උපොසථාදිසු “අහමපි බ්‍රුමවාරී” ති මිච්ඡාපටිඤ්ඤාය බ්‍රුමවාරිපටිඤ්ඤස්ස. පුත්තිනා කම්මෙන සීලවිපත්තියා

අන්තො අනුපවිට්ඨත්තා අන්තොපුතිකස්ස. ඡහි ද්වාරෙහි
 රාගාදිකිලෙසානුවස්සනෙන තිත්තත්තා අවස්සුතස්ස.
 සඤ්ජාතරාගාදිකවචරත්තා, සීලවන්තෙහි ඡඩ්ඛෙතබ්බත්තා ච කසම්බුජාතස්ස.
 අග්ගික්ඛන්ධූපමාය හීනුපමභූතායාති අත්ථො. තෙනාහ භගවා – “එතදෙව තස්ස
 වර”න්ති. භගවා දුක්ඛං දස්සෙත්වා දුක්ඛං දස්සෙතීති සම්බන්ධො.

වාළරජ්ජුයාති වාළෙහි කතරජ්ජුයා. සා හි බරතරා හොති. සංසෙය්‍යාති
 පටංසනවසෙන සංසෙය්‍යා. තෙලධොතායාති තෙලෙන නිසිතාය.
 පච්චාරස්මිත්ති පතිඋරස්මි. උරාහිමුඛං, උරමජ්ඣෙති අධිජ්ජායො.
 අයොසඬ්ඛනාති සණ්ඨායෙන. ඵෙණුද්දෙහකන්ති ඵෙණං උද්දෙහෙත්වා,
 අනෙකචාරං ඵෙණං උට්ඨපෙත්වාති අත්ථො.

අග්ගික්ඛන්ධාලිඬ්ඛනදුක්ඛතොපි අධිමත්තදුක්ඛතාය කටුකභූතං දුක්ඛං ඵලං
 එතස්සාති අග්ගික්ඛන්ධාලිඬ්ඛනදුක්ඛාධිකදුක්ඛකටුකඵලං. කාමසුඛං
 අවිජ්ජතො හින්තසීලස්ස දුස්සීලස්ස කුතො තස්ස සුඛං නත්ථෙව්වාති
 අධිජ්ජායො. සාදතෙති සාදියතෙ. යන්ති අඤ්ජලිකම්මසාදනං. අසීලිතොති
 දුස්සීලස්ස. උපහතන්ති සීලබ්‍යසනෙන උපද්දුතං. බතන්ති කුසලමූලානං
 බණ්ණෙන බතං, බණ්ණං වා ගුණං සරීරෙති අධිජ්ජායො. සබ්බභයෙහීති
 අත්තානුවාදාදිසබ්බභයෙහි. උපචාරජ්ඣානං උපාදාය සබ්බෙහි අධිගමසුබෙහි.

වුත්තජ්ජකාරවිපරීතතොති සීලවිපත්තියං වුත්තාකාරපටිපක්ඛතො
 “මනාපො හොති දෙවමනුස්සාන”න්තිආදිනා. කායගන්ධොපි පාමොජ්ජං,
 සීලවත්තස්ස හික්ඛුතො. කරොති අපි දෙවානන්ති එත්ථ “ගන්ධො ඉසීනං
 විරදික්ඛිතාන”න්තිආදිකා (ජා. 2.17.55) ගාථා විත්ථාරෙතබ්බා. අවිසාතීති
 අප්පටිසාතී. වධබන්ධාදිපරිකිලෙසා දිට්ඨධම්මිකා ආසවා උපද්දවා.
 සම්පරාසිකදුක්ඛානං මූලං නාම දුස්සීලාං. අන්තමතික්කන්තං අවිචන්තං,
 අවිචන්තං සන්තා අවිචන්තසන්තා කිලෙසපරිලාභසඬ්ඛාතදරථානං අභාවෙන
 සබ්බදා සන්තා. උබ්බිජ්ජිත්වාති ඤාණුත්‍රායෙන උත්තසිත්වා.
 වොදාපෙතබ්බන්ති විසොධෙතබ්බං.

සීලනිද්දෙසවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

ඉති පට්ඨමපරිච්ඡෙදවණ්ණනා.

2. ධුතඬුගනිද්දෙසවණ්ණනා

22. අප්පා ඉච්ඡා එතස්සාති අප්පිච්ඡො, පච්චයගෙධරහිතො. තස්ස භාවො අප්පිච්ඡතා, අලොභජ්ඣාසයතාති අත්ථො. සමං තුට්ඨි, සන්තෙන, සකෙන වා තුට්ඨි සන්තුට්ඨි, සන්තුට්ඨි එව සන්තුට්ඨිතා, අඤ්ඤං අපත්ථෙත්වා යථාලද්ධෙහි ඉතරිතරෙහි පච්චයෙහි පරිතුස්සනා. සන්තුට්ඨිතාදීහීති ත-කාරො වා පදසන්ධිකරො. “සන්තුට්ඨිආදීහී”ති වා පාඨො. තෙ ගුණෙති තෙ සීලවොදානස්ස හෙතුභූතෙ අප්පිච්ඡතාදිගුණෙ. සම්පාදෙතුන්ති සම්පන්නෙ කාතුං. තෙ හි සීලවිසුද්ධියා පටිලද්ධමත්තා හුත්වා ධුතඬුමමෙහි සම්පන්නතරා හොන්ති. ධුතඬුගසමාදානන්ති කිලෙසානං ධුතනකඅඬුගානං විද්ධංසනකාරණානං සම්මදෙව ආදානං. එවන්ති එවං සන්තෙ, ධුතඬුගසමාදානෙ කතෙති අත්ථො. අස්ස යොගිතො. සල්ලෙඛො කිලෙසානං සම්මදෙව ලිඛනා ඡෙදනා තනුකරණං. පච්චෙකො චිත්තච්චෙකස්ස උපායභූතා ච්චෙකට්ඨකායතා. අපචයො යථා පටිපජ්ජනතො කිලෙසා නං අපචිනන්ති න ආචිනන්ති, තථා පටිපජ්ජනා. චිරියාරම්භො අනුප්පන්නානං පාපධම්මානං අනුප්පාදනාදිවසෙන ආරද්ධවීරියතා. සුභරතා යථාචුත්තඅප්පිච්ඡභාවාදිසිද්ධා උපට්ඨකානං සුඛභරණීයතා සුපොසතා. ආදි-සද්දෙන අප්පකිච්චතාසල්ලහුකචුත්තිආදිකෙ සඬගණ්ණාති. සීලඤ්ඤෙව යථාසමාදින්නං පටිපක්ඛධම්මානං දුර්භාවෙන සුපරිසුද්ධං භවිස්සති. චතාති ච ධුතඬුමා ච සම්පජ්ජිස්සන්ති සම්පන්නා භවිස්සන්ති, නිප්පජ්ජිස්සන්ති වා. යා ථීරභූතා ඉතරිතරච්චරපිණ්ඩපාතසෙනාසනසන්තුට්ඨි පොරාණානං බුද්ධාදීනං අරියානං පවෙණිභාවෙන යිතා, තත්ථ පතිට්ඨිතභාවං සන්ධායාහ “පොරාණෙ අරියවංසත්තයෙ පතිට්ඨායා”ති. භාවනා ආරම්භබ්බට්ඨෙයන ආරාමො එතස්සාති භාවනාරාමො, තබ්භාවො භාවනාරාමතා, සමථවිපස්සනාභාවනාසු යුත්තජ්ජයුත්තතා. යස්මා අධිගමාරහො භවිස්සති, තස්මාති සම්බන්ධො.

ලාභසක්කාරාදි තණ්හාය ආමසිතබ්බතො, ලොකපරියාපන්නතාය ච ලොකාමිසං. නිබ්බානාධිගමස්ස අනුලොමතො අනුලොමපටිපදා විපස්සනාභාවනා. අත්ථතොති වචනත්ථතො. පහෙදතොති විභාගතො. හෙදතොති විනාසතො. ධුතාදීනන්ති ධුතධුතවාදධුතධම්මධුතඬුගානං. සමාසඛ්‍යාසතොති සඬබ්බෙපචිත්ථාරතො.

23. රථිකාති රච්ඡා. සඬකාරකූපාදීනන්ති නිද්ධාරණෙ සාමිච්චනං. අඛ්‍යුග්ගතට්ඨෙයනාති උස්සිතට්ඨෙයන. “නදියා කූල”න්තිආදීසු විය සමුස්සයත්ථො කූල-සද්දොති ආහ “පංසුකූලමිච්ච පංසුකූල”න්ති. කු-සද්දො කුච්ඡායං උල-සද්දො ගතිඅත්ථොති ආහ “කුච්ඡිතභාවං ගච්ඡතිති චුත්තං

හොඳි”ති, පංසු විය කුච්ඡිතං උලති පවත්තතිති වා පංසුකුලං. පංසුකුලස්ස ධාරණං පංසුකුලං උත්තරපදලොපෙන, තං සිලමස්සාති පංසුකුලිකො, යථා “ආපුපිකො”ති. අඬුගති අත්තනො ඵලං පටිච්ච හෙතුභාවං ගච්ඡතිති අඬුගං, කාරණං. යෙන පුග්ගලො “පංසුකුලිකො”ති වුවවති, සො සමාදානවෙනනාසඬුබානො ධම්මො පංසුකුලිකස්ස අඬුගන්ති පංසුකුලිකඬුගං. තෙනාහ “පංසුකුලිකස්සා”තිආදි. තස්සාති සමාදානස්ස. සමාදියති එතෙනාති සමාදානං, වෙනනා.

එතෙනෙව නයෙනාති යථා පංසුකුලධාරණං පංසුකුලං, තංසිලො පංසුකුලිකො, තස්ස අඬුගං සමාදානවෙනනා “පංසුකුලිකඬුග”න්ති වුත්තං, එවං එතෙනෙව වචනත්ථනායෙන තිච්චරධාරණං තිච්චරං, තංසිලො තෙච්චරිකො, තස්ස අඬුගං සමාදානවෙනනා “තෙච්චරිකඬුග”න්ති වෙදිතඛිබ්බං. සඬුසාට්ඨාදිසු එව තිසු චිවරෙසු තිච්චරසමඤ්ඤා, න කණ්ඩුපටිච්ඡාදිවස්සිකසාට්ඨාදිසු තාති සරුපතො දස්සෙන්නො “සඬුසාට්ඨාදිත්තරාසඬුගඅත්තරවාසකසඬුබාන”න්ති ආහ.

තං පිණ්ඩපාතන්ති පරෙහි දියාමානානං පිණ්ඩානං පත්තෙ පතනසඬුබානං පිණ්ඩපාතං, තං උඤ්ජතිති පිණ්ඩපාතිකො, යථා බාදරිකො සාමාකිකො. පිණ්ඩපාති එව පිණ්ඩපාතිකො, යථා හද්දො එව හද්දකො. අවබණ්ඩනං විච්ඡින්නං නිරන්තරමජ්ජවත්ති. තජ්ජට්ඨකපතො අනවබණ්ඩනං අවිච්ඡින්නං නිරන්තරජ්ජවත්ති. සහ අපදානෙනාති සහ අනවබණ්ඩනෙන. සපදානන්ති පදස්ස කිරියාවිසෙසනභාවං, යත්ථ ච තං අනවබණ්ඩනං, තඤ්ච දස්සෙතුං “අවබණ්ඩනරහිතං අනුසරන්ති වුත්තං හොඳි”ති වුත්තං. එකාසනෙති ඉරියාපථන්තරෙන අනන්තරිතාය එකායයෙව නිසජ්ජාය. පත්තෙ පිණ්ඩොති එත්ථ වත්ථුහෙදො ඉධාධිජ්ජෙතො, න සාමඤ්ඤං. එව-කාරො ච ලුත්තනිද්දිට්ඨොති දස්සෙන්නො “කෙවලං එකස්මිංයෙව පත්තෙ”ති ආහ. උත්තරපදලොපං කත්වා අයං නිද්දෙසොති දස්සෙන්නො “පත්තපිණ්ඩගහණෙ පත්තපිණ්ඩසඤ්ඤං කත්වා”ති ආහ. එස නයො ඉතො පරෙසුපි.

පච්ඡාහත්තං නාම පචාරණතො පච්ඡා ලද්ධහත්තං එව. බලු-සද්දස්ස පටිසෙධත්ථවාචකත්තා තෙන සමානත්ථං න-කාරං ගහෙත්වා ආහ “න පච්ඡාහත්තිකො”ති. සික්ඛාපදස්ස විසයො සික්ඛාපදෙනෙව පටික්ඛිත්තො. යො තස්ස අවිසයො, සො එව සමාදානස්ස විසයොති ආහ “සමාදානවසෙන පටික්ඛිත්තාතිරිත්තහොජනස්සා”ති. අබ්භොකාසෙ නිවාසො අබ්භොකාසො. සුසානෙ නිවාසො සුසානං, තං සිලං අස්සාතිආදිනා සබ්බං වත්තඛිබ්බන්ති ආහ “එසෙව නයො”ති. යථාසන්ථනං විය යථාසන්ථනං, ආදිතො යථාඋද්දිට්ඨං. තං හෙස “ඉදං බහුමඬුකුණං දුග්ගන්ධපවාන”න්තිආදිවසෙන අජ්ජට්ඨකපිත්ථාව

සම්පට්ච්ඡති. තෙනෙනවාහ “ඉදං තුය්හ”න්තිආදි. සයනන්ති නිපජ්ජනමාහ. තෙන තෙන සමාදානෙනාති තෙන තෙන පංසුකුලිකඬුගාදිකස්ස සමාදානෙන ධුතකිලෙසත්තාති විද්ධංසිතකිලෙසත්තා, තදුඬුගවසෙන පහිනතණ්හපාදානාදිපාපධම්මත්තාති අත්ථො. යෙහි තං කිලෙසධුතනං, තානියෙව ඉධ ධුතස්ස හික්ඛුනො අඬුගානීති අධිජ්ජෙතානි, න අඤ්ඤානි යානි කානිච්ච, අඤ්ඤෙන වා ධුතස්සාති අයමත්ථො අත්ථනො ආපන්නො. “ඤාණං අඬුගං එතෙස”න්ති ඉමිනා ඤාණපුබ්බකතං තෙසං සමාදානස්ස විභාවෙනි. පටිපත්තියාති සීලාදිසම්මාපටිපත්තියා. සමාදියති එතෙනාති සමාදානං, සමාදානවසෙන පවත්තා වෙනතා, තං ලක්ඛණං එතෙසන්ති සමාදානවෙනනාලක්ඛණාති. චුත්තම්පි වෙනං අට්ඨකථායං –

“සමාදානකිරියාය, සාධකතමභාවනො;
සම්පයුත්තධම්මා යෙනාති, කරණභාවෙන දස්සිතා”ති.

සමාදානවෙනනාය ගහණං තංමුලකත්තා පරිහරණවෙනනාපි ධුතඬුගමෙව. අත්තනා, පරම්මුඛෙන ව කුසලභණ්ඩස්ස භුසං විලුප්පනට්ඨෙන ලොලුප්පං තණ්හාවාරො, තස්ස විද්ධංසනකිච්චත්තා ලොලුප්පවිද්ධංසනරසානි. තතො එව නිල්ලොලුප්පභාවෙන පච්චුපතිට්ඨන්ති, තං වා පච්චුපට්ඨාපෙන්නීති නිල්ලොලුප්පභාවපච්චුපට්ඨානානි. අරියධම්මපදට්ඨානානීති පරිසුද්ධසීලාදිසද්ධම්මපදට්ඨානානි.

භගවතොව සන්තිකෙ සමාදානබ්බානීති ඉදං අන්තරා අවිච්ඡේදනත්ථං චුත්තං, රඤ්ඤො සන්තිකෙ පටිඤ්ඤාතාරහස්ස අත්ථස්ස තදුපජ්චිනො එකංසතො අවිසංවාදනං විය. සෙසානං සන්තිකෙ සමාදානෙපි එසෙව නයො. එකසඬුගිතිකස්සාති පඤ්චසු දීඝනිකායාදීසු නිකායෙසු එකනිකායිකස්ස. අට්ඨකථාවරියස්සාති යස්ස අට්ඨකථාතන්තියෙව විසෙසතො පගුණා, තස්ස. එත්ථාති අත්තනාපි සමාදානස්ස රුහනෙ. ඡෙට්ඨකභාතු ධුතඬුගජ්ජිච්ඡතාය වත්ථුති සො කිර ථෙරො නෙසජ්ජිකො, තස්ස තං න කොච්චි ජානාති. අථෙකදිවසං රත්තියා සයනපිට්ඨෙ නිසින්තං විජ්ජුලතොභාසෙන දිස්වා ඉතරො පුච්ඡි “කිං, භන්තෙ, තුම්හෙ නෙසජ්ජිකා”ති. ථෙරො ධුතඬුගජ්ජිච්ඡතාය තාවදෙව නිපජ්ජිත්වා පච්ඡා සමාදිශීති එවමාගතං වත්ථු.

1. පංසුකුලිකඬුගකථාවණ්ණනා

24. ගහපතිදානච්චරන්ති එත්ථ දායකභාවෙන සමණාපි උක්කට්ඨස්ස ගහපතිපක්ඛංයෙව පවිට්ඨාති දට්ඨබ්බං. “පබ්බජිතො ගණ්හිස්සති”ති යපිතකං සියා ගහපතිච්චරං, න පන ගහපතිදානච්චරන්ති තාදිසං නිවත්තෙතුං දානග්ගහණං. අඤ්ඤතරෙතාති එත්ථ සමාදානවචනෙන තාව සමාදින්නං

හොතු, පටික්ඛෙපවචනෙන පන කථන්ති? අත්ථතො ආපන්නත්තා. යථා “දෙවදත්තො දිවා න භුඤ්ජති”ති වුත්තෙ “රත්තියං භුඤ්ජති”ති අත්ථතො ආපන්නමෙව හොති, තස්ස ආභාරෙන විනා සරීරට්ඨිති නත්ථිති, එවමිධාපි භික්ඛුනො ගහපතිදානවිචරෙ පටික්ඛිත්තෙ තදඤ්ඤවිචරජපටිග්ගහො අත්ථතො ආපන්නො එව හොති, විචරෙන විනා සාසනෙ ඨිති නත්ථිති.

එවං සමාදින්නධුතඬුගනනාතිආදිවිධානං පංසුකුලිකඬුගෙ පටිපජ්ජනවිධි. සුසානෙ ලද්ධං සොසානිකං. තං පන යස්මා තත්ථ කෙනවි ඡඩ්ඞිතත්තා පතිතං හොති, තස්මා වුත්තං “සුසානෙ පතිතක”න්ති. එවං පාපණිකම්පි දට්ඨබ්බං. තාලවෙළුමග්ගො නාම මහාගාමෙ එකා වීථි. අනුරාධපුරෙති ච වදන්ති. ඩඩ්ඬො පදෙසො එතස්සාති ඩඩ්ඬප්පදෙසං, වත්ථං. මග්ගෙ පතිතකං බහුදිවසාතික්කන්තං ගහෙතබ්බන්ති වදන්ති. “ද්වත්තිදිවසාතික්කන්ත”න්ති අපරෙ. ථොකං රක්ඛිත්වාති කතිපයං කාලං ආගමෙත්වා. වාතාහතම්පි සාමිකානං සතිසම්මොසෙන පතිතසදිසන්ති “සාමිකෙ අපස්සන්තෙන ගහෙතුං වට්ටති”ති වුත්තං. තස්මා ථොකං ආගමෙත්වා ගහෙතබ්බං.

“සඬ්ඝස්ස දෙමා”ති දින්නං, වොළකභික්ඛාවසෙන ලද්ධඤ්ච ලද්ධකාලතො පටියාය “සමණවිචරං සියා නු බො, නො”ති ආසඬ්ඝං නිවත්තෙතුං “න තං පංසුකුල”න්ති වුත්තං. න භි තං තෙවීසතියා උජ්ජත්තිට්ඨානෙසු කත්ථවි පරියාපන්නං. ඉදාති ඉමිනාව පසඬ්ඝෙන යං භික්ඛුදත්තියෙ ලක්ඛණපත්තං පංසුකුලං, තස්ස ච උක්කට්ඨානුක්කට්ඨවිභාගං දස්සෙතුං “භික්ඛුදත්තියෙපි”තිආදි වුත්තං. තත්ථ ගාහෙත්වා වා දියතීති සඬ්ඝස්ස වා ගණස්ස වා දෙන්තෙහි යං වීචරං වස්සග්ගෙන පාපෙත්වා භික්ඛුනං දියති. සෙනාසනවිචරන්ති සෙනාසනං කාරෙත්වා “එතස්මිං සෙනාසනෙ වසන්තා පරිභුඤ්ජන්තු”ති දින්නවිචරං. න තං පංසුකුලන්ති අපංසුකුලභාවො පුබ්බෙ වුත්තකාරණතො, ගාහෙත්වා දින්නත්තා ච. තෙනාහ “නො ගාහාපෙත්වා දින්නමෙව පංසුකුල”න්ති. තත්ත්විති යං ගාහෙත්වා න දින්නං භික්ඛුදත්තියං, තත්ත්වි යෙන භික්ඛුනා වීචරං දියති, තස්ස ලාභෙ, දානෙ ච විසුං විසුං උභයත්ථ ආදරගාරවානං සබ්භාවතො, තදභාවතො ච භික්ඛුදත්තියස්ස එකතොසුද්ධි උභතොසුද්ධි අනුක්කට්ඨතා හොන්තීති ඉමමත්ථං දස්සෙතුං “යං දායකෙහි”තිආදි වුත්තං, පාදමුලෙ යපෙත්වා දින්නකං සමණෙතාති අධිජ්ජායො. යස්ස කස්සචීති උක්කට්ඨාදීසු යස්ස කස්සචි. රුචියාති ඡන්දෙන. බන්තියාති නිජ්ඣානක්ඛන්තියා.

නිස්සයානුරූපපටිපත්තිසබ්භාවොති උපසම්පන්නසමන්තරං. ආවරියෙන වුත්තෙසු වතුසු නිස්සයෙසු අත්තනා යථාපටිඤ්ඤාතදුතියනිස්සයානුරූපාය පටිපත්තියා විජ්ජමානතා. ආරක්ඛදුක්ඛාභාවොති වීචරාරක්ඛතදුක්ඛස්ස

අභාවො පංසුකුලච්චරස්ස අලොභනීයත්තා. පරිභොගතණ්ණාය අභාවො සවිසෙසලුබ්බභාවත්තා. පාසාදිකතාති පරෙසං පසාදාවහතා. අප්පිච්ඡතාදීනං ඵලනිප්පත්ති ධුතඬුගපරිහරණස්ස අප්පිච්ඡතාදීහියෙව නිප්ථාදෙනබ්බතො. ධුතඬුමමෙ සමාදාය වත්තනං යාවදෙව උපරි සම්මාපටිපත්තිසම්පාදනායාති වුත්තං. “සම්මාපටිපත්තියා අනුබුහන”න්ති. මාරසෙනවිසාතායාති මාරස්ස, මාරසෙනාය ව විහනනාය විද්ධංසනාය. කායවාචාවිත්තෙහි යනො සංයතොති යති, භික්ඛු. ධාරිතං යං ලොකගරුතා පංසුකුලං, තං කො න ධාරයෙ, යස්මා වා ලොකගරුතා පංසුකුලං ධාරිතං, තස්මා කො තං න ධාරයෙති යොජනා යංතංසද්දානං ඵකන්තසම්බන්ධිභාවතො. පටිඤ්ඤං සමනුස්සරන්ති උපසම්පදමාලෙ “ආම භන්තෙ”ති ආවරියපමුබ්බස්ස සඬ්ඝස්ස සම්මුඛා දින්නං පටිඤ්ඤං සමනුස්සරන්තො.

ඉති පංසුකුලිකඬුගකථාවණ්ණනා.

2. තෙව්වරිකඬුගකථාවණ්ණනා

25. චතුත්ථකච්චරන්ති නිවාසනපාරුපනයොග්ගං චතුත්ථකච්චරන්ති අධිප්පායො, අංසකාසාවස්ස අප්පටික්ඛිපිතබ්බතො. අඤ්ඤතරවචනෙනාති ඵත්ථ යං වත්තබ්බං, තං භෙට්ඨා වුත්තනයමෙව. යාව න සක්කොති, යාව න ලහති, යාව න සම්පජ්ජති පච්චෙකං යාව-සද්දො සම්බන්ධිතබ්බො. න සම්පජ්ජති න සිජ්ඣති. නික්ඛිත්තපච්චයා දොසො නත්ථීති නිවයසන්තිධුතඬුගසංකිලෙසදොසො නත්ථී. ආසන්තෙති ච්චරස්ස ආසන්තෙ යානෙ. රජනක්ඛණෙ පරිභුඤ්ජනකාසාවං රජනකාසාවං. තත්ත්වකපච්චත්ථරණං නාම අත්තනො, පරස්ස වා සන්තකං සෙනාසනෙ පච්චත්ථරණවසෙන අධිට්ඨිතං. “අංසකාසාවං පරික්ඛාරවොලං භොති, ඉති පච්චත්ථරණං, අංසකාසාවන්ති ඉමානි ද්වෙපි අතිරෙකච්චරට්ඨානෙ ඨිතානිපි ධුතඬුගභෙදං න කරොන්ති”ති අට්ඨකථායං වුත්තන්ති වදන්ති. පරිහරිතුං පන න වට්ටතීති රජනකාලෙ ඵව අනුඤ්ඤාතත්තා නිච්චපරිභොගවසෙන න වට්ටති තෙව්වරිකස්ස. අංසකාසාවන්ති බන්ධෙ යපෙනබ්බකාසාවං. කායපරිහාරිකෙනාති වාතාතපාදිපරිස්සයතො කායස්ස පරිහරණමත්තෙන. සමාදායෙවාති ගහෙත්වා ඵව. අප්පසමාරම්භතාති අප්පකිච්චතා. කප්පියෙ මත්තකාරිතායාති නිසිදනාදිවසෙන, පරික්ඛාරවොලවසෙන ව බහුසු වීචරෙසු අනුඤ්ඤාතෙසුපි තිච්චරමත්තෙ ඨිතත්තා. සහ පත්තවරණායාති සපත්තවරණො. පක්ඛි සපක්ඛකො.

ඉති තෙව්වරිකඬුගකථාවණ්ණනා.

3. පිණ්ඩපාතිකඛිගකථාවණ්ණනා

26. අතිරෙකලාහන්ති “පිණ්ඩියාලොපභොජනං නිස්සායා”ති (මහාව. 73, 128) එවං චුත්තභික්ඛාභාරලාහතො අතිරෙකලාහං, සඬ්ඝහත්තාදින්ති අත්ථො. සකලස්ස සඬ්ඝස්ස දාතඛිබ්බත්තං සඬ්ඝහත්තං. කතිපයෙ භික්ඛු උද්දිසිත්වා දාතඛිබ්බත්තං උද්දෙසහත්තං. එකස්මිං පක්ඛෙ එකදිවසං දාතඛිබ්බත්තං පක්ඛිකං. උපොසථෙ උපොසථෙ දාතඛිබ්බත්තං උපොසථිකං. පටිපදදිවසෙ දාතඛිබ්බත්තං පාටිපදිකං. විහාරං උද්දිස්ස දාතඛිබ්බත්තං විහාරහත්තං. ධුරගෙහෙ එව යපෙත්වා දාතඛිබ්බත්තං ධුරහත්තං. ගාමවාසීආදීහි වාරෙන දාතඛිබ්බත්තං වාරකහත්තං. “සඬ්ඝහත්තං ගණ්හථාතිආදිනා”ති ආදි-සද්දෙන උද්දෙසහත්තාදිං සඬ්ගණ්හාති. සාදිතුං වට්ටන්තිති භික්ඛාපරියායෙන චුත්තත්තා. හෙසජ්ජාදිපටිසංයුත්තා නිරාමිසසලාකා. යාවකාලිකවජ්ජාති ව වදන්ති. විහාරෙ පක්කහත්තමිති උපාසකා ඉධෙව හත්තං පවිත්වා “සඬ්ඛෙසං අය්‍යානං දස්සාමා”ති විහාරෙයෙව හත්තං සම්පාදෙන්ති, තං පිණ්ඩපාතිකානමිති වට්ටති. ආහරිත්වාති පත්තං ගහෙන්වා ගෙහතො ආනෙන්වා. තං දිවසං නිසීදිත්වාති “මා, හන්තෙ, පිණ්ඩියා වරිත්ථ, විහාරෙයෙව භික්ඛා ආනියති”ති වදන්තානං සම්පට්ච්ඡන්තො තං දිවසං නිසීදිත්වා. සෙරිවිහාරසුඛන්ති අපරායත්තවිහාරිතාසුඛං. අරියවංසොති අරියවංසසුත්තපටිසංයුත්තා (දී. නි. 3.309; අ. නි. 4.28) ධම්මකථා. ධම්මරසන්ති ධම්මුපසඤ්ඤිතං පාමොජ්ජාදිරසං.

පඬ්ඝබලං නිස්සාය පිණ්ඩපරියෙසනතො කොසජ්ජනිම්මද්දනතා. “යථාපි හමරො පුජ්ථ”න්තිආදිනා (ධ. ප. 49; නෙත්ති. 123) චුත්තවිධිනා ආහාරපරියෙසනතො පරිසුද්ධාජීවතා. නිව්චං අන්තරසරං පවිසන්තස්සෙව සුජ්ජට්ච්ඡන්තගමනාදයො සෙඛියධම්මා සම්පජ්ජන්තිති සෙඛියපටිපත්තිපුරණං. පටිග්ගහණෙ මත්තඤ්ඤාතාය, සංසට්ඨවිහාරාභාවතො ව අපරපොසිතා. කුලෙ කුලෙ අප්පකඅප්පකපිණ්ඩගහණෙන පරානුග්ගහකිරියා. අන්තිමාය ජීවිකාය අවට්ඨානෙන මානප්පහානං. චුත්තඤ්ඤෙන “අන්තමිදං, භික්ඛවෙ, ජීවිකානං, යදිදං පිණ්ඩොලා”න්තිආදි (ඉතිවු. 91; සං. නි. 3.80). මිස්සකහත්තෙන යාපනතො රසතණ්හානිවාරණං. නිමන්තනාසම්පට්ච්ඡනතො ගණභොජනාදිසික්ඛාපදෙහි අනාපත්තිතා.

අප්පට්ඨනචුත්තිතාය වතුසුපි දිසාසු වත්තනට්ඨෙන වාතුද්දියො. ආජීවස්ස විසුජ්ඣතිති ආජීවො අස්ස විසුජ්ඣති. අත්තහරස්සාති අප්පානවජ්ජසුලහරුපෙහි පච්චයෙහි අත්තතො හරණතො අත්තහරස්ස. තතො එව එකවිහාරිතාය සද්ධිවිහාරිකාදිනමිති අඤ්ඤෙසං අපොසනතො අනඤ්ඤෙපොසිතො. පද්ද්වයෙනාපි කායපරිහාරිකෙන චීවරෙන කුච්ඡිපරිහාරිකෙන පිණ්ඩපාතෙන

විවරණතො සල්ලභුකචුත්තිතං, සුභරතං, පරමඅප්පිච්ඡතං, සන්තුට්ඨිඤ්ච දස්සෙති. දෙවාපි පිභයන්ති තාදිනොති තාදිසස්ස භුසං අතිවිය සන්තකායවට්ඨිමනොකම්මතාය උපසන්තස්ස පරමෙන සතිනෙපක්කෙන සමන්තාගමතො සබ්බකාලං සතිමතො පිණ්ඩපාතිකස්ස භික්ඛුස්ස සක්කාදයො දෙවාපි පිභයන්ති පත්ථෙත්ති. තස්ස සීලාදිගුණෙසු බහුමානං උප්පාදෙන්තා ආදරං ජනෙන්ති, පගෙව මනුස්සා. සචෙ සො ලාභසක්කාරසීලොකසන්තිස්සිතො න භොති, තදභිකඩ්ඨි න භොතිති අත්ථො.

ඉති පිණ්ඩපාතිකඬගකථාවණ්ණනා.

4. සපදානවාරිකඬගකථාවණ්ණනා

27. ඉමිනාති සපදානවාරිකෙන. කාලතරන්ති කාලස්සෙව. අභාසුකට්ඨානන්ති සපරිස්සයාදිවසෙන දුප්පවෙසනට්ඨානං. පුරතොති වීථියං ගච්ඡන්තස්ස පුරතො ඝරං අපවිට්ඨස්සෙව. පත්තවිස්සට්ඨිට්ඨානන්ති පෙසකාරවීථියං පෙසකාරභාවං නිමිමිනිත්වා ධීතස්ස සක්කස්ස ඝරද්වාරෙ පත්තවිස්සට්ඨිට්ඨානං. උක්කට්ඨපිණ්ඩපාතිකො තං දිවසං න භික්ඛං ආගමයමානො නිසීදති, තස්මා තං අනුලොමෙති. කත්ථවිපි කුලෙ නිබද්ධං උපසඬකමනාභාවතො පරිවයාභාවෙන කුලෙසු නිව්වනවකතා. සබ්බත්ථ අලග්ගමානසතාය ච සොම්මභාවෙන ච වන්දුපමතා. කුලෙසු පරිග්ගහවිත්තාභාවෙන තත්ථ මච්ඡෙරජ්ජහානං. භිතෙසිතාය විභාගාභාවතො සමානුකම්පිතා. කුලානං සඬගණ්හනසංසට්ඨතාදයො කුලුපකාදීනවා. අවිභානානභිනන්දනාති නිමන්තනවසෙන අවිභානස්ස අසම්පට්ච්ඡනා. අභිභාරෙනාති භික්ඛාභිභාරෙන. සෙරිවාරන්ති යථාරුචි විවරණං.

ඉති සපදානවාරිකඬගකථාවණ්ණනා.

5. එකාසනිකඬගකථාවණ්ණනා

28. නානාසනභොජනන්ති අනෙකස්මිං ආසනෙ භොජනං, එකනිසජ්ජාය එව අභුඤ්ජිත්වා විසුං විසුං නිසජ්ජාසු ආභාරපරිභොගන්ති අත්ථො. පතිරුපන්ති යුත්තරුපං අනුට්ඨාපනීයං. වත්තං කාතුං වට්ටකීති වත්තං කාතුං යුජ්ජති. වත්තං නාම ගරුට්ඨානීයෙ කත්තබ්බමෙව. තත්ථ පන පටිපජ්ජනවිධිං දස්සෙතුං යං ථෙරවාදං ආහ “ආසනං වා රක්ඛෙය්‍ය භොජනං වා”තිආදි. තස්සත්ථො — එකාසනිකං භික්ඛුං භුඤ්ජන්තං ආසනං වා රක්ඛෙය්‍ය, ධුතඬගභෙදතො යාව භොජනපරියොසානා න වුට්ඨාතබ්බන්ති චුත්තං භොති. භොජනං වා රක්ඛෙය්‍ය ධුතඬගභෙදතො, අභුඤ්ජීයමානං යාව භුඤ්ජීතුං නාරහති, තාව වුට්ඨාතබ්බන්ති අත්ථො. යස්මා තයිදං ද්වයං ඉධ නත්ථි, තස්මා වත්තකරණං ධුතඬගං න

විසුද්ධිමග්ග-මහාටිකා

ධුතඬුගනිද්දෙසවණ්ණනා

රක්ඛතීති අධිප්පායො. තෙනාහ “අයඤ්චා”තිආදි. “හෙසජ්ජත්ථමෙවා”ති ඉමිනා හෙසජ්ජපරිභොගවසෙනෙව සජ්ජිආදීනිපි වට්ටන්තීති දස්සෙති. අප්පාබාධතාති අරොගතා. අප්පාතඬුකතාති අකිච්ඡවිතා සරිරදුක්ඛාභාවො. ලහුට්ඨානන්ති කායස්ස ලහුපරිවත්තීතා. බලන්ති සරිරබලං. ඵාසුචිභාරොති සුඛචිභාරො. සබ්බමෙතං බහුක්ඛන්තුං භුඤ්ජනපච්චයා උප්පජ්ජනවිකාරපටික්ඛෙපපදං. රුජාති රොගා. න කම්මමත්තනොති අත්තනො යොගකම්මං පුරෙහත්තං, පච්ඡාහත්තඤ්ච න පරිභාපෙති, බහුසො භොජනෙ අඛ්‍යාවට්ඨාවතො, අරොගභාවතො චාති අධිප්පායො.

ඉති එකාසනිකඬුගකථාවණ්ණනා.

6. පත්තපිණ්ඩිකඬුගකථාවණ්ණනා

29. අප්පටිකුලං කත්ථා භුඤ්ජිතුං වට්ටති පටිකුලස්ස භුත්තස්ස අගණ්හනම්පි සියාති අධිප්පායො. පමාණයුත්තමෙව ගණ්හිතබ්බන්ති “එකභාජනමෙව ගණ්හාමි”ති බහුං ගහෙත්ථා න ඡඩ්ඛෙතබ්බං. නානාරසතණ්හාවිනොදනන්ති නානාරසභොජනෙ තණ්හාය විනොදනං. අත්‍ර අත්‍ර නානාභාජනෙ ධීතෙ නානාරසෙ ඉච්ඡා එතස්සාති අත්‍රිච්ඡො, තස්ස භාවො අත්‍රිච්ඡතා, තස්සා අත්‍රිච්ඡතාය පහානං. ආහාරෙ පයොජනමත්තදස්සිතාති අසම්භින්නනානාරසෙ ගෙධං අකත්ථා ආහාරෙ සත්ථාරා අනුඤ්ඤාතපයොජනමත්තදස්සිතා. විසුං විසුං භාජනෙසු ධීතාති ඛාඤ්ජනාති ගණ්හතො තත්ථ තත්ථ සාභොගතාය සියා වික්ඛිත්තභොජිතා, න තථා ඉමස්ස එකපත්තගතසඤ්ඤිතොති වුත්තං “අවික්ඛිත්තභොජිතා”ති. ඔක්ඛිත්තලොචනොති පත්තසඤ්ඤිතාය හෙට්ඨාබ්බිත්තවක්ඛු. පරිභුඤ්ජෙය්‍යාති පරිභුඤ්ජිතුං සක්කුණෙය්‍ය.

ඉති පත්තපිණ්ඩිකඬුගකථාවණ්ණනා.

7. බලුපච්ඡාහත්තකඬුගකථාවණ්ණනා

30. භුඤ්ජන්තස්ස යං උපනීතං, තස්ස පටික්ඛෙපෙන තං අතිරිත්තං භොජනන්ති අතිරිත්තභොජනං. පුන භොජනං කජ්ජියං කාරෙත්ථා න භුඤ්ජිතබ්බං, තබ්බිසයත්තා ඉමස්ස ධුතඬුගස්ස. තෙනාහ “ඉදමස්ස විධාන”න්ති. යස්මිං භොජනෙති යස්මිං භුඤ්ජියමානෙ භොජනෙ. තදෙව භුඤ්ජති, න අඤ්ඤං. අනතිරිත්තභොජනපච්චයා ආපත්ති අනතිරිත්තභොජනාපත්ති, තතො දුරීභාවො අනාපජ්ජනං. ඔදරිකත්තං සස්මරභාවො කුච්ඡිපුරකතා, තස්ස අභාවො එකපිණ්ඩිනාපි යාපනතො. නිරාමිසසන්තිධිතා නිහිතස්ස අභුඤ්ජනතො. පුන පරියෙසනවසෙන

පරියෙසනාය බෙදං න යාති. අභිසල්ලෙබ්බානං සන්තොසගුණාදීනං වුද්ධියා සඤ්ජනනං සන්තොසගුණාදිවුඩ්ඪිසඤ්ජනනං. ඉදන්ති බලුපච්ඡාහත්තිකඬගං.

ඉති බලුපච්ඡාහත්තිකඬගකථාවණ්ණනා.

8. ආරඤ්ඤිකඬගකථාවණ්ණනා

31. ගාමන්තසෙනාසනං පහාය අරඤ්ඤෙ අරුණං උට්ඨාපෙනබ්බන්ති එත්ථ ගාමන්තං, අරඤ්ඤඤේව සරුපතො දස්සෙතුං “තත්ථ සද්ධිං උපවාරොනා”තිආදි ආරද්ධං. තත්ථ ගාමපරියාපන්නත්තා ගාමන්තසෙනාසනස්ස “ගාමොයෙව ගාමන්තසෙනාසන”න්ති චුත්තං. යො කොචි සත්ථොපි ගාමො නාමාති සම්බන්ධො. ඉන්ද්ඛිලාති උම්මාරා. තස්සාති ලෙඩ්චුපාතස්ස. විනයපරියායෙන අරඤ්ඤලක්ඛණං අදින්නාදානපාරාජිකෙ (පාරා. 92) ආගතං. තත්ථ හි “ගාමා වා අරඤ්ඤා වා”ති අනවසෙසතො අවහාරට්ඨානපරිග්ගහෙ තදුහයං අසඬිකරතො දස්සෙතුං “යපෙත්වා ගාමඤ්චා”තිආදි චුත්තං. ගාමුපවාරො හි ලොකෙ ගාමසඬිබ්බමෙව ගච්ඡති. නිප්පරියායතො පන ගාමවිනිමුත්තං යානං අරඤ්ඤමෙව හොතිති අභිධම්මෙ (විහ. 529) ගාමා “නික්ඛම්ත්වා බහි ඉන්ද්ඛිලා, සබ්බමෙතං අරඤ්ඤ”න්ති චුත්තං. සුත්තන්තිකපරියායෙන ආරඤ්ඤකසික්ඛාපදෙ (පාරා. 654) “පඤ්චධනුසතිකං පච්ඡිම”න්ති ආගතං ආරඤ්ඤිකං භික්ඛුං සන්ධාය. න හි සො විනයපරියායිකෙ “අරඤ්ඤෙ වසනතො ආරඤ්ඤිකො පන්තසෙනාසනො”ති සුත්තෙ චුත්තො. අයඤ්ච සුත්තසංවණ්ණනාති ඉධ සබ්බත්ථ සුත්තන්තකථාව පමාණං. තස්මා තත්ථ ආගතමෙව ලක්ඛණං ගහෙනබ්බන්ති දස්සෙන්නො “තං ආරොපිතෙන ආවරියධනුනා”තිආදිනා මිනනවිධිං ආහ. තෙනෙව හි මජ්ඣිමට්ඨකථානායොව (ම. නි. අට්ඨ. 1.296) ඉදමෙත්ථ පමාණන්ති ව චුත්තො.

තතො තතො මග්ගන්ති තත්ථ තත්ථ බුද්දකමග්ගං පිදහති. ධුතඬගසුද්ධිකෙන ධුතඬගසොධනපසුතෙන. යථාපරිච්ඡින්නෙ කාලෙති උක්කට්ඨස්ස තයොපි උතු, මජ්ඣිමස්ස ද්වෙ, මුදුකස්ස එකො උතු. තත්ථපි ධුතඬගං න භිජ්ජති සඋස්සාහත්තා. නිපජ්ජිත්වා ගම්ස්සාමාති විත්තස්ස සිථිලභාවෙන ධුතඬගං භිජ්ජතිති චුත්තං. අරඤ්ඤසඤ්ඤං මනසි කරොන්නොති “අහං විවෙකවාසං වසිස්සාමි, යථාලද්ධොව කායවිවෙකො සාත්ථකො කාතබ්බො”ති මනසිකාරසබ්භාවතො “භබ්බො...පෙ.... රක්ඛිතු”න්ති චුත්තං. අස්ස ආරඤ්ඤිකස්ස විත්තං න වික්ඛිපන්ති ආපාට්මනුපගමනතො. විගතසන්නායො හොති විවෙකපරිවයතො. ජීවිතනිකන්ති. ජහති බහුපරිස්සයෙ අරඤ්ඤෙ නිවාසෙනෙව මරණහයස්ස දුරිකරණතො. පවිවෙකසුබ්බරසං

විසුද්ධිමග්ග-මහාටිකා

ධුතඨගනිද්දෙසවණ්ණනා

අස්සාදෙනි අනුභවති ජනසංසග්ගාභාවතො. ආරාධයන්තොති අනුනයන්තො.
යථානුසිට්ඨං පටිපත්තියා විවෙකස්ස අධිට්ඨානභාවතො
ආරඤ්ඤිකඨගයොගිතො වාහනසදිසන්ති කත්වා චුත්තං
“අවසෙසධුතායුධො”ති, අවසිට්ඨධුතධම්මායුධොති අත්ථො.

ඉති ආරඤ්ඤිකඨගකථාවණ්ණනා.

9. රුක්ඛමූලිකඨගකථාවණ්ණනා

32. ඡන්තන්ති ඉට්ඨකාඡදනාදීහි ඡාදිතං, ආවසථන්ති අත්ථො.
සීමන්තරිකරුක්ඛොති ද්විත්තං රාජුතං රජ්ජසීමාය ධීතරුක්ඛො. තත්ථ හි තෙසං
රාජුතං බලකායො උපගන්ත්වා අන්තරන්තරා යුද්ධං කරෙය්‍ය, වොරාපි
පාරිපන්ථිකා සමොසරන්තා භික්ඛුස්ස සුබ්බෙන නිසිදිතුං න දෙන්ති.
වෙනියරුක්ඛො “දෙවතාධිට්ඨිතො”ති මනුස්සෙහි සම්මතරුක්ඛො පුජෙතුං
උපගතෙහි මනුස්සෙහි අවිචිත්තො හොති. නිය්‍යාසරුක්ඛො සජ්ජරුක්ඛාදි.
වග්ගුලිරුක්ඛො වග්ගුලිනිසෙවිතො. සීමන්තරිකරුක්ඛාදයො සපරිස්සයා,
දුල්ලභවිවෙකා වාති ආහ “ඉමෙ රුක්ඛෙ විවජ්ජෙත්වා”ති. පණ්ණසටන්ති
රුක්ඛතො පතිතපණ්ණං. පටිච්ඡන්තො යාතො නිසිදිතඛිබ්බං රුක්ඛමූලිකභාවස්ස
පටිච්ඡාදනත්ථං. ඡන්තො වාසකප්පනා ධම්මස්සවනාදීනමත්ථායපි හොති.
තස්මා “ජානිත්වා අරුණං උට්ඨාපිතමත්තෙ”ති චුත්තං.

අභිණ්හං තරුපණ්ණවිකාරදස්සනෙනාති අභික්ඛණං තරුසු, තරුතං වා
පණ්ණෙසු විකාරස්ස බණ්ඩගස්ස දස්සනෙන.
සෙනාසනමච්ඡෙරකම්මාරාමතානන්ති ආවාසමච්ඡරියනවකම්මරතභාවානං.
දෙවතාභීති රුක්ඛදෙවතාහි. තාපි හි රුක්ඛට්ඨවිමානෙසු වසන්තියො රුක්ඛෙසු
වසන්ති. අයම්පි රුක්ඛෙති සභවාසිතා. වණ්ණිකොති “අප්පානි වෙවා”තිආදිතා
පසංසිතො. “රුක්ඛමූලසෙනාසනං නිස්සාය පබ්බජ්ජා”ති (මහාව. 73, 128)
ඵචං නිස්සයොති ව භාසිතො. අභිරත්තාති තරුණකාලෙ, නීලානි
මජ්ඣිමකාලෙ, පණ්ඩුනි ජිණ්ණකාලෙ. පතිතානි මිලායනවසෙන. ඵචං
පස්සන්තො තරුපණ්ණානි පච්චක්ඛතො ඵච නිච්චසඤ්ඤං පනුදති පජ්භති,
අනිච්චසඤ්ඤා ඵචස්ස සණ්ඨාති. යස්මා භගවතො
ජානිබ්බධම්මවක්කපවත්තනපරිනිබ්බානාති රුක්ඛමූලෙයෙව ජානාති, තස්මා
චුත්තං “බුද්ධදායජ්ජං රුක්ඛමූල”න්ති.

ඉති රුක්ඛමූලිකඨගකථාවණ්ණනා.

10. අබ්භොකාසිකඬුගකථාවණ්ණනා

33. ‘රුක්ඛමූලං පටික්ඛිපාමී’ති එත්තකෙ චුත්තෙ ඡන්තං අප්පටික්ඛිත්තමෙව හොතීති ‘ඡන්තඤ්ච රුක්ඛමූලඤ්ච පටික්ඛිපාමී’ති චුත්තං. ධුතඬුගස්ස සබ්බසො පටියොගිපටික්ඛෙපෙන හි සමාදානං ඉජ්ඣති, නො අඤ්ඤාති. ‘ධම්මස්සවනායා’ති ඉමිනාව ධම්මං කථෙන්නෙනාපි උපොසථදිවසාදීසු සුඤ්ඤාත්තානං විත්තානුරක්ඛණත්ථං තෙහි යාවිතෙන ඡන්තං පවිසිතුං වට්ටති, ධම්මං පන කථෙත්වා අබ්භොකාසොව ගන්තබ්බො. රුක්ඛමූලිකස්සාපි එසෙව නයො. උපොසථත්ථායාති උපොසථකම්මාය. උද්දිසන්නෙනාති පරෙසං උද්දෙසං දෙන්නෙන. උද්දිසාපෙන්නෙනාති සයං උද්දෙසං ගණ්හන්නෙන. මග්ගමජ්ඣෙ ධීතං සාලන්ති සිහලදීපෙ විය මග්ගා අනොක්කම්ම උජුකමෙව පවිසිතබ්බසාලං. වෙගෙන ගන්තුං න වට්ටති අසාරුප්පත්තා. යාව වස්සුපරමා යත්වා ගන්තබ්බං, න තාව ධුතඬුගහෙදො හොතීති අධිප්පායො.

රුක්ඛස්ස අත්තො නාම රුක්ඛමූලං. පබ්බතස්ස පන පබ්භාරසදිසො පබ්බතපදෙසො. අවිඡන්තමරියාදන්ති යථා වස්සොදකං අත්තො න පවිසති, එවං ඡදනසඬුබ්බෙපෙන උපරි අකතමරියාදං. අත්තො පන පබ්භාරස්ස වස්සොදකං පවිසති වෙ, අබ්භොකාසසඬුබ්බෙපමෙවාති තත්ථ පවිසිතුං වට්ටති. සාමාමණ්ඩපොති රුක්ඛසාමාහි විරලවිඡන්තමණ්ඩපො. පීඨපටො බලිත්ථද්ධසාටකො.

පට්ඨයක්ඛණෙ ධුතඬුගං හිජ්ජති යථාචුත්තපබ්භාරාදිකෙ යපෙත්වාති අධිප්පායො. ඡානිත්වාති ධම්මස්සවනාදිඅත්ථං ඡන්තං රුක්ඛමූලං පවිසිත්වා නිසින්නො ‘ඉදානි අරුණො උට්ඨහති’ති ඡානිත්වා. රුක්ඛමූලෙපි කත්ථවි අත්ථෙව නිවාසථාසුකතාති සියා තත්ථ ආසඬුගපුබ්බකො ආවාසපලිබ්බොධො, න පන අබ්භොකාසෙති ඉධෙව ආවාසපලිබ්බොධුපච්ඡෙදො ආනිසංසො චුත්තො. පසංසායානුරූපතාති අනිකෙතාති චුත්තපසංසාය අනාලයභාවෙන අනුච්ඡවිකතා. නිස්සඬුගතාති ආවාසපරිග්ගභාවාවෙනෙව තත්ථ නිස්සඬුගතා. අසුකදිසාය වසනට්ඨානං නත්ථී, තස්මා තත්ථ ගන්තුං නෙව සක්කාති එදිසස්ස පරිචිතක්කස්ස අභාවතො වාතුද්දිසො. මිගභුතෙනාති පරිග්ගභාවාවෙන මිගස්ස විය භුතෙන. සිතොති නිස්සිතො. වින්දතීති ලහති.

ඉති අබ්භොකාසිකඬුගකථාවණ්ණනා.

11. සොසානිකඨගකථාවණ්ණනා

34. න සුසානන්ති අසුසානං. අඤ්ඤත්ථො න-කාරො, සුසානලක්ඛණරහිතං වසනට්ඨානන්ති අධිජ්ජායො. න තත්ථාති “සුසාන”න්ති වචන්ට්ඨිතමත්තෙ යානෙ න වසිතබ්බං. න හි නාමමත්තෙන සුසානලක්ඛණං සිජ්ඣති. තෙනාහ “න හී”තිආදි. ඤාපිතකාලතො පන පට්ඨාය...පෙ.... සුසානමෙව ඡවෙන සයිතමත්තාය සුසානලක්ඛණජ්ජත්තිතො. ඡවසයනං හි “සුසාන”න්ති වුවවති.

සොසානිකෙන නාම අජ්ජකිච්චෙන සල්ලභුකවුත්තිනා හවිතබ්බන්ති දස්සෙතුං “තස්මීං පන වසන්තෙනා”තිආදි වුත්තං. ගරුකන්ති දුජ්ජරිහාරං. තමෙව හි දුජ්ජරිහාරභාවං දස්සෙතුං “තස්මා”තිආදි වුත්තං. තත්ථ උජ්ජන්තපරිස්සයවිසාතත්ථායාති “සුසානං නාම මනුස්සරාහස්සෙයාක”න්ති වොරා කතකම්මාපි අකතකම්මාපි ඔසරන්ති, තත්ථ වොරෙසු හණ්ඩසාමිකෙ දිස්වා හික්ඛුසමිපෙ හණ්ඩං ඡඩ්ඨෙත්වා පලාතෙසු මනුස්සා හික්ඛුං “වොරො”ති ගහෙත්වා පොට්ඨෙය්තුං, තස්මා විහාරෙ සඬ්ඝත්ථෙරං වා ගොවරගාමෙ රඤ්ඤා නියුත්තං රාජයුත්තකං වා අත්තනො සොසානිකභාවං ඡානාපෙත්වා යථා තාදිසො, අඤ්ඤො වා පරිස්සයො න හොති, තථා අජ්ජමත්තෙන වසිතබ්බං. වඬිකමත්තස්ස යදා ආලහනං අහිමුඛං න හොති, තදාපි සංවෙගජනනත්ථං තත්ථ දිට්ඨි විස්සජ්ජෙතබ්බාති දස්සෙතුං “අද්ධක්ඛිකෙන ආලහනං ඔලොකෙන්තෙනා”ති වුත්තං.

උජ්ජට්ඨමග්ගෙන ගන්තබ්බං අත්තනො සොසානිකභාවස්ස අපාකට්ඨාවත්ථං. ආරම්මණන්ති තස්මීං සුසානෙ “අයං වම්මිකො, අයං රුක්ඛො, අයං බාණුකො”තිආදිනා දිවායෙව ආරම්මණං වචන්ට්ඨෙතබ්බං. භයානකන්ති භයජනකං වම්මිකාදිං. කෙනචී ලෙඬ්ඬුපාසාණාදිනා ආසන්තෙ විවරන්තිති න පහරිතබ්බා. තිලපිට්ඨං වුවවති පලලං. මාසමිස්සං හත්තං මාසහත්තං. ගුළාදීති ආදි-සද්දෙන තිලසංගුළිකාදිසනපුඤ්ඤව සඬ්ගණ්හාති. කුලගෙහං න පවිසිතබ්බන්ති පෙතධුමෙන වාසිතත්තා, පිසාවානුබන්ධත්තා ව කුලගෙහස්ස අබ්හන්තරං න පවිසිතබ්බං. දෙවසිකං ඡවඩාහො ධුවඩාහො. මතඤ්ඤාතකානං තත්ථ ගන්ත්වා දෙවසිකං රොදනං ධුවරොදනං. වුත්තනයෙනාති “ඤාපිතකාලතො පන පට්ඨාය”ති වුත්තනයෙන. “පච්ඡිමයාමෙ පටික්කමිතුං වට්ටති”ති ඉච්ඡිතත්තා “සුසානං අගතදිවසෙ”ති අඬ්ගුත්තරභාණකා.

සුසානෙ නිව්චකාලං සිව්චිකදස්සනෙන මරණස්සතිපට්ඨාහො. තතො ඵච අජ්ජමාදවිහාරිතා. තත්ථ ඡඩ්ඨිතස්ස මතකලෙවරස්ස දස්සනෙන අසුහනිමිත්තාධිගමො. තතො ඵච කාමරාගවිනොදනං. බහුලං සරීරස්ස

විසුද්ධිමග්ග-මහාටිකා

ධුතඬිගනිද්දෙසවණ්ණනා

අසුච්ඡුග්ගන්ධපෙගුවිජභාවසල්ලක්ඛණතො අභිණ්හං කායසභාවදස්සනං. තතො මරණස්සතිපට්ඨාහතො ච සංවෙගබ්භුලතා. ඛ්‍යාධිකානං, ජරාපීණ්ණානඤ්ච මතානං තත්ථ දස්සනෙන ආරොග්‍යයොබ්බතජීවිතමදප්පහානං. බුද්දකස්ස, මහතො ච භයස්ස අභිභවනතො භයභෙරවසහනතා. සංවිග්ගස්ස යොනියො පදහනං සම්භවතීති අමනුස්සානං ගරුභාවනීයතා. නිද්දාගතමිපිති සුත්තමිපි, සුපිනන්තෙපිති අධිප්පායො.

ඉති සොසානිකඬිගකථාවණ්ණනා.

12. යථාසන්ථතිකඬිගකථාවණ්ණනා

35. සෙනාසනගාහණෙ පරෙ උට්ඨාපෙත්වා ගහණං, “ඉදං සුන්දරං, ඉදං න සුන්දර” ත්ති පරිතුලයිත්වා පුච්ඡනා, ඔලොකනා ච සෙනාසනලොලුප්පං. තුට්ඨබ්බන්ති තුස්සිතබ්බං. විහාරස්ස පරියන්තභාවෙන දුරෙති වා බ්භුනං සන්නිපාතට්ඨානාදීනං අව්වාසන්තෙති වා පුච්ඡතුං න ලහති, පුච්ඡනෙනපිස්ස ධුතඬිගස්ස සංකිලිස්සනතො. ඔලොකෙතුන්ති ලොලුප්පවසෙන පස්සිතුං. සවස්ස තං න රුච්චතීති අස්ස යථාසන්ථතිකස්ස තං යථාගාහිතං සෙනාසනං අථාසුකභාවෙන සවෙ න රුච්චති, මුදුකස්ස අසති රොගෙ යථාගාහිතං පභාය අඤ්ඤස්ස සෙනාසනස්ස ගහණං ලොලුප්පං, මජ්ඣිමස්ස ගන්ත්වා ඔලොකනා, උක්කට්ඨස්ස පුච්ඡනා. සබ්බෙසමිපි උට්ඨාපෙත්වා ගහණෙ චත්තබ්බමෙව නත්ථි.

උපට්ඨාපනීයානමිපි අනුට්ඨාපනෙන සබ්බන්තමාරීනං හිතෙසිකා. තාය කරුණාවිහාරානුගුණතා. සුන්දරාසුන්දරවිභාගාකරණතො හීනපණීතවිකප්පපරිච්චාගො. තෙන තාදිලක්ඛණානුගුණතා. තතො එව අනුරොධවිරොධප්පහානං. ද්වාරපිදහනං ඕකාසාදානතො. යථාසන්ථතරාමතන්ති යථාගාහිතෙ යථානිද්දිට්ඨෙ සෙනාසනෙ අභිරතභාවං.

ඉති යථාසන්ථතිකඬිගකථාවණ්ණනා.

13. නෙසජ්ජිකඬිගකථාවණ්ණනා

36. සෙය්‍යන්ති ඉරියාපථලක්ඛණං සෙය්‍යං. තප්පටික්ඛෙපෙනෙව හි තදත්ථා “මඤ්චො හිසි” ති එවමාදිකා (චූළව. 321, 322) සෙය්‍යා පටික්ඛිත්තා එව භොන්ති. “නෙසජ්ජිකො” ති ච සයනං පටික්ඛිපිත්වා නිසජ්ජාය එව විහරිතුං සීලමස්සාති ඉමස්ස අත්ථස්ස ඉධ අධිප්පෙතත්තා සෙය්‍යා එවෙත්ථ පටියොගිතී, න ඉතරෙ තථා අනිට්ඨත්තා, අසම්භවතො ච. කොසජ්ජපක්ඛියො හි ඉරියාපථො

ඉඨ පටියොගිභාවෙන ඉච්ඡිතො, න ඉතරෙ. න ච සක්කා යානගමනෙහි විනා නිසජ්ජාය එව යාපෙතං තථා පවත්තෙතූන්ති සෙය්‍යාවෙන්ථ පටියොගිනී. තෙනාහ “තෙන පනා”තිආදි. වඩ්ඤ්ඤිකං න “නෙසජ්ජිකො අහ”න්ති සබ්බරත්ති. නිසිදිතබ්බං. ඉරියාපථන්තරානුග්ගහිතො හි කායො මනසිකාරක්ඛමො හොති.

වත්තාරො පාදා, පිට්ඨිඅපස්සයො වානි ඉමෙහි පඤ්චහි අඬගෙහි පඤ්චඩගො. චතුහි අට්ටනීහි, පිට්ඨිඅපස්සයෙන ච පඤ්චඩගොති අපරෙ. උභොසු පස්සෙසු පිට්ඨිපස්සෙ ච යථාසුඛං අපස්සාය විහරතො නෙසජ්ජිකස්ස “අනෙසජ්ජිකතො කො විසෙසො”ති ගාහං නිවාරෙතූං අභයත්ථෙරො නිදස්සිතො “ථෙරො අනාගාමී හුත්වා පරිනිබ්බායී”ති.

උපච්ඡෙදීයති එතෙනාති උපච්ඡෙදනන්ති විනිබන්ධුපච්ඡෙදස්ස සාධකතමභාවො දට්ඨබ්බො. සබ්බකම්මට්ඨානානුයොගසජ්ජායතා අලීනානුද්ධවචපක්ඛිකත්තා නිසජ්ජාය. තතො එව පාසාදිකඉරියාපථතා. වීරියාරම්භානුකූලතා වීරියසමතායොජනස්ස අනුච්ඡවිකතා. තතො එව සම්මාපටිපත්තියා අනුබුභනතා. පණ්ඩායාති යපෙත්වා. තනුන්ති උපරිමකායං. විකම්පෙතීති වාලෙති, ඉච්ඡාචිසාතං කරොතීති අධිජ්ජායො. වතන්ති ධුතඬුගං.

ඉති නෙසජ්ජිකඬුගකථාවණ්ණනා.

ධුතඬුගපකිණ්ණකකථාවණ්ණනා

37. සෙක්ඛපුච්ඡජනානං වසෙන සීයා කුසලානි, බීණාසවානං වසෙන සීයා අබ්‍යාකතානි. තත්ථ සෙක්ඛපුච්ඡජනා පටිපත්තිපුරණත්ථං, බීණාසවා ඵාසුචිභාරත්ථං ධුතඬුගානි පරිහරන්ති. අකුසලමිපි ධුතඬුගන්ති අකුසලචිත්තෙනාපි ධුතඬුගසෙවනා අත්ථීති අධිජ්ජායො. තං න යුත්තං, යෙන අකුසලචිත්තෙන පබ්බජිතස්ස ආරඤ්ඤිකත්තං, තං ධුතඬුගං නාම න හොති. කස්මා? ලක්ඛණාභාවතො. යං හිදං කිලෙසානං ධුතනතො ධුතස්ස පුග්ගලස්ස, ඤාණස්ස, චෙතනාය වා අඬගත්තං, න තං අකුසලධම්මෙසු සම්භවති. තස්මා අරඤ්ඤවාසාදිමත්තෙන ආරඤ්ඤිකාදයො තාව හොන්තු, ආරඤ්ඤිකඬුගාදීනි පන න හොන්තීති ඉමමත්ථං දස්සෙතූං “න මය”න්තිආදි වුත්තං. තත්ථ ඉමානීති ධුතඬුගානි. වුත්තං හෙට්ඨා වචනත්ථනිද්දෙසෙ. න ච අකුසලෙන කොචි ධුතො නාම හොති, කිලෙසානං ධුතනට්ඨෙතාති අධිජ්ජායො. යස්ස හික්ඛුතො එතානි සමාදානානි අඬගානි, එතෙන පයමෙනාපි අත්ථවිකප්පෙන “නත්ථි අකුසලං ධුතඬුග”න්ති දස්සෙති. න ච අකුසලං කිඤ්චි ධුතාතීති අකුසලං කිඤ්චි පාපං න ච ධුතාති එව අජ්ජට්ඨකමතො. යෙසං සමාදානානං තං අකුසලං ඤාණං විය අඬගන්ති කත්වා තානි ධුතඬුගානීති වුච්චෙය්‍යුං. ඉමිනා දුතියෙනාපි

අත්ථවිකප්පෙන “නත්ථි අකුසලං ධුතඬුග” න්ති දස්සෙති. නාපි අකුසලන්තිආදි තතියඅත්ථවිකප්පවසෙන යොජනා. තස්මාතිආදි චුත්තස්සෙවත්ථස්ස නිගමනං.

යෙසන්ති අභයගිරිවාසිකෙ සන්ධායාහ. තෙ හි ධුතඬුගං නාම පඤ්ඤත්තීති වදන්ති. තථා සති තස්ස පරමත්ථතො අවිජ්ජමානත්තා කිලෙසානං ධුතනට්ඨොපි න සියා, සමාදාතබ්බතා වාති තෙසං වචනං පාළියා විරුජ්ඣතීති දස්සෙතුං. “කුසලන්තිකවිනිමුත්ත” න්තිආදි චුත්තං. තස්මාති යස්මා පඤ්ඤත්තිපක්ඛෙ එතෙ දොසා දුන්නිවාරා, තස්මා තං තෙසං වචනං න ගහෙතබ්බං, චුත්තනායො චෙතනාපක්ඛොයෙව ගහෙතබ්බොති අත්ථො. යස්මා එතෙ ධුතගුණා කුසලන්තිකෙ පට්ඨමතතියපදසඬුගහිතා, තස්මා සියා සුඛාය වෙදනාය සම්පයුත්තා, සියා අදුක්ඛමසුඛාය වෙදනාය සම්පයුත්තා, සියා විපාකධම්මධම්මා, සියා නෙවවිපාකනවිපාකධම්මධම්මා, සියා අනුපාදිත්තපාදානියා, සියා අසංකිලිට්ඨසංකිලෙසිකාති එවං සෙසතිකදුකපදෙහිපි නෙසං යථාරහං සඬුගහො විභාවෙතබ්බො.

කාමං සබ්බොපි අරහා ධුතකිලෙසො, ඉධ පන ධුතඬුගසෙවනාමුඛෙන කිලෙසෙ විධුනිත්වා යිතො බිණාසවො “ධුතකිලෙසො පුග්ගලො” ති අධිප්පෙතො. තථා සබ්බොපි අරියමග්ගො නිජ්ජරියායෙන කිලෙසධුතනො ධම්මො, විසෙසතො අග්ගමග්ගො. පරියායෙන පන විපස්සනාඤ්ඤාදි. හෙට්ඨිමපරිච්ඡෙදෙන ධුතඬුගචෙතනාසම්පයුත්තඤ්ඤාණං දට්ඨබ්බං. එවං ධුතං දස්සෙත්වා ධුතවාදෙ දස්සෙතබ්බො යස්මා ධුතවාදහෙදෙන ධුතො විය ධුතහෙදෙන ධුතවාදොපි දුට්ඨො, තස්මා තෙසං, තදුභයපටික්ඛෙපස්ස ව වසෙන චතුක්කමෙත්ථ සම්භවතීති තං දස්සෙතුං. “අත්ථි ධුතො” තිආදි චුත්තං.

තසිදන්ති නිපාතො, තස්ස “සො අය” න්ති අත්ථො. ධුතධම්මා නාමාති ධුතඬුගසෙවනාය පටිපක්ඛභූතානං පාපධම්මානං ධුතනවසෙන පවත්තියා “ධුතො” ති ලද්ධනාමාය ධුතඬුගචෙතනාය උපකාරකා ධම්මාති කත්වා ධුතධම්මා නාම. අසම්පත්තසම්පත්තෙසු පච්චයෙසු අලුබ්භනාකාරෙන පවත්තනතො අප්පිච්ඡතා සන්තුට්ඨිතා ව අත්ථතො අලොභො. පච්චයගෙධාදිහෙතුකානං ලොලතාදීනං සංකිලෙසානං සම්මදෙව ලිඛනතො ඡෙදනතො ගණසඬුගණිකාදිහෙදතො සංසග්ගතො චිත්තස්ස විවෙචනතො සල්ලෙඛනා පවිචෙකතා ව අලොභො අමොහොති ඉමෙසු ද්විසු ධම්මෙසු අනුපතන්ති තදන්තොගධා තජ්ජරියාපන්නා හොන්ති, තදුභයස්සෙව පවත්තිවිසෙසභාවතො. ඉමෙහි කුසලධම්මෙහි අත්ථි ඉදමත්ථි, යෙන ඤාණෙන පබ්බජිතෙන නාම පංසුකුලිකඬුගාදීසු පතිට්ඨිතෙන භවිතබ්බන්ති යථානුසිට්ඨං ධුතගුණෙ සමාදියති චෙව පරිහරති ව, තං ඤාණං ඉදමත්ථිතා. තෙනාහ “ඉදමත්ථිතා ඤාණමෙවා” ති. පටික්ඛෙපවත්ථුසුති ගහපතිවිවරාදීසු තෙහි තෙහි ධුතඬුගෙහි පටික්ඛිපිතබ්බවත්ථුසු. ලොභන්ති තණ්හං. තෙස්වෙව වාති

විසුද්ධිමග්ග-මහාටිකා

ධුතඬුගනිද්දෙසවණ්ණනා

පටික්ඛෙපවත්ථුසු

එව.

ආදීනවපටිච්ඡාදකන්ති

ආරක්ඛදුක්ඛපරාධීනවුත්තිවොරහයාදිආදීනවපටිච්ඡාදකං. අනුඤ්ඤාතානන්ති
 සත්ථාරා නිච්ඡන්දරාගපරිභොගවසෙන අනුඤ්ඤාතානං
 සුඛසම්ඵස්සඅත්ථරණපාවුරණාදීනං. පටිසෙවනමුඛෙනාති පටිසෙවනද්වාරෙන,
 තෙන ලෙසෙනාති අත්ථො. අතිසල්ලෙඛමුඛෙනාති අතිවිය
 සල්ලෙඛපටිපත්තිමුඛෙන, උක්කට්ඨස්ස වත්තනකානම්පි පටික්ඛිපනවසෙනාති
 අත්ථො.

සුබ්බමකරණසන්තිස්සයො රාගො දුක්ඛාය පටිපත්තියා පතිට්ඨං න ලහතීති
 ආහ “දුක්ඛාපටිපදඤ්ච නිස්සාය රාගො වූපසම්මතී”ති. සල්ලෙඛො නාම
 සම්පජානස්ස හොති, සතිසම්පජඤ්ඤො මොහො අපතිට්ඨොව
 අප්පමාදසම්භවතොති වුත්තං. “සල්ලෙඛං නිස්සාය අප්පමත්තස්ස මොහො
 පතීයතී”ති. එත්ථාති එතෙසු ධුතඬුගෙසු. තත්ථාති අරඤ්ඤරුක්ඛමුලෙසු.

සීසඬුගාතීති සීසභූතාති අඬුගාති, පරෙසම්පි කෙසඤ්චි නානන්තරිකතාය,
 සුකරතාය ව සඬුගණ්හනතො උත්තමඬුගාතීති අත්ථො. අසම්භින්නඬුගාතීති
 කෙහිවි සම්භෙදරහිතාති, විසුංයෙව අඬුගාතීති වුත්තං හොති. කම්මට්ඨානං
 වඬුසති රාගවර්තස්ස මොහවර්තස්ස දොසවර්තස්සාපි, තං එකච්චං ධුතඬුගං
 සෙවන්තස්සාති අධිජ්ජායො. භායති කම්මට්ඨානං
 සුකුමාරභාවෙනලුඛපටිපත්තිං අසහන්තස්ස. වඬුසතෙව මහාපුරිසජාතිකස්සාති
 අධිජ්ජායො. න වඬුසති කම්මට්ඨානං උපනිස්සයරහිතස්ස. එකමෙව හි ධුතඬුගං
 යථා කිලෙසධුතනට්ඨෙන, එවං චෙතනාසභාවත්තා. තෙනාහ
 “සමාදානචෙතනා”ති.

තෙරසාපි ධුතඬුගාති සමාදාය පරිහරන්තානං පුග්ගලානං වසෙන
 “ද්ථාවත්තාලීස හොන්ති”ති වත්ථා හික්ඛුනං තෙරසන්තම්පි පරිහරණස්ස
 එකජ්ඣංයෙව සම්භවං දස්සෙතුං “සවෙ හී”තිආදි වුත්තං. තත්ථ
 “එකජ්ජහාරෙන සබ්බධුතඬුගාති පරිභුඤ්ජිතුං සක්කොති”ති වුත්තං. කථං
 අබ්භොකාසෙ විහරන්තස්ස රුක්ඛමුලිකඬුගං? “ජන්තං පටික්ඛිපාමි,
 රුක්ඛමුලිකඬුගං සමාදියාමි”ති (විසුද්ධි. 1.32) වචනතො ඡන්තෙ අරුණං
 උට්ඨාපිතමත්තෙ ධුතඬුගං හිජ්ජති, න අබ්භොකාසෙ, තස්මා හෙදහෙතුතො
 අභාවෙන තම්පි අරොගමෙව. තථා සෙනාසනලොලුප්පස්ස අභාවෙන
 යථාසන්ථතිකඬුගන්ති දට්ඨබ්බං. ආරඤ්ඤිකඬුගං ගණම්භා
 ඔභීයනසික්ඛාපදෙන (පාචි. 691-692) පටික්ඛිත්තං, බලුපච්ඡාහත්තිකඬුගං
 අනතිරිත්තහොජනසික්ඛාපදෙන (පාචි. 238-240). පචාරිතාය හි හික්ඛුනියා
 අතිරිත්තං කත්ථා භුඤ්ජිතුං න ලබ්භති. කප්පියෙ ව වත්ථුස්මිං ලොලතාපභානාය
 ධුතඬුගසමාදානං, න අකප්පියෙ, සික්ඛාපදෙනෙව පටික්ඛිත්තත්තා. අට්ඨෙව

විසුද්ධිමග්ග-මහාටිකා

ධුතඬගනිද්දෙසවණ්ණනා

භොන්ති භික්ඛුනියා සංකච්චිකච්චරාදීහි සද්ධිං පඤ්චපි තිච්චරසඬ්ඛමෙව
ගච්ඡන්තීති කත්වා. යථාචුත්තෙසුති භික්ඛුනං චුත්තෙසු තෙරසසු
තිච්චරාධිට්ඨානවිනයකම්මාභාවතො යපෙත්වා තෙච්චරිකඬගං ද්වාදස
සාමණෙරානං. සත්තාති භික්ඛුනීනං චුත්තෙසු අට්ඨසු එකං පහාය සත්ත
තිච්චරාධිට්ඨානවිනයකම්මාභාවතො. ‘‘යපෙත්වා තෙච්චරිකඬග’’න්ති හි ඉමං
අනුචත්තමානමෙව කත්වා ‘‘සත්ත සික්ඛමානසාමණෙරීන’’න්ති චුත්තං.
පතිරූපානීති උපාසකභාවස්ස අනුච්ඡවිකානි.

ධුතඬගනිද්දෙසවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

ඉති දුතියපරිච්ඡෙදවණ්ණනා.

3. කම්මට්ඨානග්ගභණ්ඩනිද්දෙසවණ්ණනා

38.

අප්පිච්ඡතාදීහීති

අප්පිච්ඡතාසන්තුට්ඨිසල්ලෙඛපව්වෙකාපවයවීරියාරම්භාදීහී. පරියොදාතෙති සුච්ඡද්ධෙ නිරුපක්කිලෙසෙ. ඉමස්මිං සීලෙති යථාචුත්තෙ චතුපාරිසුද්ධිසීලෙ. “චිත්තං භාවය”න්ති ඉමමෙව දෙසනං සන්ධායාහ “අතිසඬ්ඛෙපදෙසිතත්තා”ති. කො සමාධිති සරුපපුච්ඡා. කෙනටියෙන සමාධිති කෙන අත්ථෙත සමාධිති චුච්චති, “සමාධි”ති පදං කං අභිධෙය්‍යත්ථං නිස්සාය පවත්තන්ති අත්ථො. කතිවිධොති පහෙදපුච්ඡා.

“කො සමාධි”ති කාමඤ්චායං සරුපපුච්ඡා, විභාගවන්තානං පන සරුපවිභාවනං විභාගදස්සනමුඛෙනෙව භොතීති විභාගො තාව අනවසෙසතො දස්සෙතඛිඛො. තදස්සෙන ච අයමාදීනවොති දස්සෙතුං “සමාධි ඛහුවිධො”තිආදි චුත්තං. තත්ථ ඛහුවිධොති කුසලාදිවසෙන අනෙකවිධො. නානප්පකාරකොති

ආලම්බනමනසිකාරජන්දපණ්ඩිඅධිමොක්ඛඅභිනිහාරසඤ්ඤානානත්තාදිනානප්පකාරො. න සාධෙය්‍යාති ලොකියසමාධිස්ස භාවනා ඉධ අධිප්පෙතත්ථො, තඤ්ච න සාධෙය්‍යා. කුමනවිමොක්ඛාදීසු හි සමාධිං උද්ධරිත්වා තස්ස ලඛ්‍යමානෙහි විභාගෙහි විස්සජ්ජනෙ කරියමානෙ කුමනවිභව්‍යාදීසු (විභ. 508 ආදයො) ආගතො සඛිඛො සමාධිපහෙදො විස්සජ්ජෙතඛිඛො සියා. තථා ච සති ය්වායං ලොකියසමාධිස්ස භාවනාවිධි අධිප්පෙතො, තස්ස විස්සජ්ජනාය ඔකාසොව න භවෙය්‍යා. කිඤ්ච යෙනස්ස තිකචතුක්කකුමානිකෙන භීතාදිහෙදහින්තෙන පවත්තිවිභාගෙන බ්‍රහ්මපාරිසජ්ජාදිවසෙන නවවිධො, පඤ්චමජ්ඣානිකෙන වෙහජ්ඣලාදිවසෙන දසවිධො වා එකාදසවිධො වා භවජ්ජහෙදො නිජ්ජජ්ජති. ස්වාස්ස පවත්තිවිභාගො අයං සොති නිද්ධාරෙත්වා චුච්චමානො වික්ඛෙපාය සියා, යථා තං අවිසයෙ. තෙනාහ “උත්තරි ච වික්ඛෙපාය සංවත්තෙය්‍යා”ති. කුසලචිත්තෙකග්ගතාති කුසලා අනවජ්ජසුඛවිපාකලක්ඛණා චිත්තෙකග්ගතා.

චිත්තවෙතසිකානං සමං අවිසාරවසෙන සම්පිණ්ඩෙන්තස්ස විය ආධානං සමාධානං. අවිසාරලක්ඛණො හි සමාධි, සම්පිණ්ඩනරසො ච. සම්මා අවික්ඛිපනවසෙන ආධානං සමාධානං. අවික්ඛෙපලක්ඛණො වා හි සමාධි, වික්ඛෙපවිද්ධංසනරසො වාති. ස්වායං යස්මා එකාරම්මණෙ චිත්තස්ස ධීතිහෙනු, තස්මා “යපනන්ති චුත්තං භොතී”ති ආහ. තථා හෙස “චිත්තස්ස ධීති සණ්ඨිති අවට්ඨිති”ති (ධ. ස. 15) නිද්දිට්ඨො. එකාරම්මණග්ගභණ්ඩනිද්දෙවත්ථ සමාධිස්ස සන්තානට්ඨිතිභාවදස්සනත්ථං. තථා හිස්ස අට්ඨකථායං දීපවිට්ඨිති නිදස්සිතා. ආනුභාවෙනාති ඛලෙන, පච්චයභාවෙනාති අත්ථො. අවික්ඛිපමානාති න

වික්ඛිපමානා වූපසමමානා. උපසමපච්චුපට්ඨානො හි සමාධි. එතෙනස්ස වික්ඛෙපපට්ඨකං දස්සෙති. අවිජ්ජකිණ්ණාති අවිසවා. එතෙන අවිසාරලක්ඛණං.

සයං න වික්ඛිපති, සමපයුත්තා වා න වික්ඛිපන්ති එතෙනාති අවික්ඛෙපො, සො ලක්ඛණං එතස්සාති අවික්ඛෙපලක්ඛණො. වික්ඛෙපං විද්ධංසෙති, තථා වා සම්පජ්ජතීති වික්ඛෙපවිද්ධංසනරසො. උද්ධච්චෙ අවිකම්පනවසෙන පච්චුපතිට්ඨති, සම්පයුත්තානං වා තං පච්චුපට්ඨපෙතීති අවිකම්පනපච්චුපට්ඨානො. සුඛන්ති නිරාමිසං සුඛං දට්ඨබ්බං.

39. අවික්ඛෙපලක්ඛණං නාම සමාධිස්ස ආවෙණිකො සභාවො, න තෙනස්ස කොචි විභාගො ලබ්භතීති ආහ “අවික්ඛෙපලක්ඛණෙන තාව එකච්චො”ති. සම්පයුත්තධම්මෙ ආරම්මණෙ අප්පෙන්නො විය පවත්තතීති විතක්කො අප්පනා. තථා හි සො “අප්පනා ඛාප්පනා”ති (ධ. ස. 7) නිද්දිට්ඨො. තප්පමුඛතාවසෙන පන සබ්බස්මිං මහග්ගතානුත්තරෙ ඤානධම්මෙ “අප්පනා”ති අට්ඨකථාවොහාරො. තථා තස්ස අනුප්පත්තිට්ඨානභූතෙ පරිත්තඤානෙ උපචාරවොහාරො. ගාමාදීනං සම්පට්ඨානෙ ගාමුපචාරාදිසමඤ්ඤා වියාති ආහ “උපචාරප්පනාවසෙන දුට්ඨො”ති. ඉධ පන සමාධිවසෙන වෙදිතබ්බං. ලුප්පනපලුප්පනට්ඨෙන ලොකොති වුව්චති වට්ටං, තප්පරියාපන්නතාය ලොකෙ නියුත්තො, තත්ථ වා විදිතොති ලොකියො. තත්ථ අපරියාපන්නතාය ලොකතො උත්තරො උත්තිණ්ණොති ලොකුත්තරො. කාමඤ්ඤවත්ථ ලොකියසමාධි භාවෙතබ්බභාවෙන ගජ්ඣති, උභයං පන එකජ්ඣං ගහෙත්වා තතො ඉතරං නිද්ධාරෙතුං. “ලොකියලොකුත්තරවසෙන දුට්ඨො”ති වුත්තං. සප්පිතිකනිප්පිතිකවසෙනාති සහ පිතියා වත්තතීති සප්පිතිකො, පිතිසම්පයුත්තො. නත්ථි එතස්ස පිතිති නිප්පිතිකො, පිතිවිප්පයුත්තො. තෙසං වසෙන. සුඛෙන සහ එකුප්පාදාදිභාවං ගතොති සුඛසහගතො, සුඛසම්පයුත්තොති අත්ථො. උපෙක්ඛාසහගතෙපි එසෙව නයො. උපෙක්ඛාති වෙත්ථ අදුක්ඛමසුඛවෙදනා අධිප්පෙනා. සා හි සුඛදුක්ඛාකාරපවත්තිං උපෙක්ඛති මජ්ඣත්තාකාරසණ්ඨිතත්තා. සුඛසහගත-පදෙන වෙත්ථ සප්පිතිකො, නිප්පිතිකෙකදෙසො ව සඬගහිතො, උපෙක්ඛාසහගත-පදෙන පන නිප්පිතිකෙකදෙසොවාති අයමෙතෙසං පදානං විසෙසො.

සභාවතො, පච්චයතො, එලතො ව මජ්ඣම්පණිතෙහි නිහිතො, තෙසං වා ගුණෙහි පරිහිතොති හීතො, අත්තතො පච්චයෙහි පධානභාවං නීතො පණිතො, උහින්නං මජ්ඣෙ භවො මජ්ඣිමො. සම්පයොගවසෙන පවත්තමානෙන සහ විතක්කෙන සවිතක්කො, සහ විචාරෙන සවිචාරො, සවිතක්කො ව සො

සව්වායො චාති සවිතක්කසව්වායො. ආදි-සද්දෙන අවිතක්කවිචාරමත්තො, අවිතක්කාවිචාරො ච ගහිතො. තත්ථ විචාරතො උත්තරි විතක්කෙන සම්පයොගාභාවතො අවිතක්කො ච සො විචාරමත්තො චාති අවිතක්කවිචාරමත්තො. විසෙසනිවත්තිඅත්ථො චා මත්ත-සද්දො. සවිතක්කසව්වායො හි සමාධි විතක්කවිසිට්ඨෙන විචාරෙන සව්වායො, අයං පන විචාරමත්තෙන විතක්කසඛාතවිසෙසරහිතෙන, තස්මා අවිතක්කවිචාරමත්තො. අථ චා භාවනාය පහිනත්තා විතක්කාභාවෙනායං විචාරමත්තො, න විචාරතො අඤ්ඤස්ස අත්තතො සම්පයුත්තධම්මස්ස කස්සපි අභාවාති දස්සෙතුං අවිතක්ක-වචනෙන විචාරමත්ත-පදං විසෙසෙත්වා වුත්තං. උභයරහිතො අවිතක්කාවිචාරො. ඡිතිසහගතාදිවසෙනාති ඡිතිසහගතසුඛසහගතඋපෙක්ඛාසහගතවසෙන. යදෙත්ථ වත්තබ්බං, තං සුඛසහගතදුකෙ වුත්තනයමෙව. පටිපක්ඛෙහි සමන්තතො ඛණ්ඩිතත්තා පරිත්තො. පරිත්තන්ති චා අප්පමත්තකං වුව්චති, අයම්පි අප්පානුභාවනාය පරිත්තො වියාති පරිත්තො. කිලෙසවික්ඛම්භනතො, විපුලඵලතො, දීඝසන්තානතො ච මහන්තභාවං ගතො, මහන්තෙහි චා උළාරච්ඡන්දාදීහි ගතො පටිපන්නොති මහග්ගතො. ආරම්මණකරණවසෙනාපි නත්ථි එතස්ස පමාණකරධම්මා, තෙසං චා පටිපක්ඛොති අප්පමාණො.

පටිපජ්ජති ඤානං එතායාති පටිපදා, පුබ්බභාගභාවනා. දුක්ඛා කිච්ඡා පටිපදා එතස්සාති දුක්ඛාපටිපදො. පකතිපඤ්ඤාය අභිවිසිට්ඨත්තා අභිඤ්ඤා නාම අප්පනාවහා භාවනාපඤ්ඤා, දන්ධා මන්දා අභිඤ්ඤා එතස්සාති දන්ධාභිඤ්ඤො. දුක්ඛාපටිපදො ච සො දන්ධාභිඤ්ඤො චාති දුක්ඛාපටිපදාදන්ධාභිඤ්ඤො, සමාධි. තදාදිවසෙන. චතුක්කානඛිගවසෙනාති චතුත්තං ඤානානං අඛිගභාවවසෙන, චතුක්කනයවසෙන වෙනං වුත්තං. භානභාගියාදිවසෙනාති භානකොට්ඨාසිකාදිවසෙන.

සමාධිඑකකදුකවණ්ණනා

ජන්තං අනුස්සතිට්ඨානානන්ති බුද්ධානුස්සතිආදීනං ජන්තං අනුස්සතිකම්මට්ඨානානං. ඉමෙසං වසෙනාති ඉමෙසං දසන්තං කම්මට්ඨානානං වසෙන. “පුබ්බභාගෙ එකග්ගතා”ති ඉමිනා අප්පනාය උපකාරකනානාවජ්ජනුපවාරස්සපි සඛිගහො දට්ඨබ්බො, න එකාවජ්ජනස්සෙව. අප්පනාසමාධිනන්ති උපකත්තබ්බඋපකාරකසම්බන්ධෙ සාම්චවනං “පුරිසස්ස අත්ථො”තිආදීසු විය. පරිකම්මන්ති ගොත්තුභු. අපරිත්තො සමාධිති දස්සෙතුං “පට්ඨමස්ස ඤානස්සා”තිආදි වුත්තං.

තීසු භූමීසුති කාමරූපාරූපභූමීසු. කුසලචිත්තෙකග්ගතාය අධිප්පෙතත්තා “අරියමග්ගසම්පයුත්තා”ති වුත්තං. සියා සප්පිතිකො, සියා නිප්පිතිකොති අනියමවනං. උපචාරසමාධිසාමඤ්ඤන සබ්බෙසම්පි වා ඤානානං නානාවජ්ජනවිලීයං. උපචාරසමාධි සියා සප්පිතිකො, සියා නිප්පිතිකො. එකාවජ්ජනවිලීයං පන ආදිතො දුක්ඛිකජ්ඣානානං. උපචාරසමාධි සප්පිතිකොව, ඉතරෙසං නිප්පිතිකොව, විසභාගවෙදනස්ස විත්තස්ස ආසෙවනපච්චයනාභාවතො, එකවිලීයං වෙදනාපරිවත්තනාභාවතො ව. සියා සුඛසහගතො, සියා උපෙක්ඛාසහගතොති එත්ථාපි වුත්තනායෙනෙව අත්ථො වෙදිතබ්බො. තත්ථ පන “දුක්ඛිකජ්ඣානාන”න්ති වුත්තං, ඉධ “තිකවතුක්ඛජ්ඣානාන”න්ති වත්තබ්බං.

සමාධිතිකවණ්ණනා

පටිලද්ධමත්තොති අධිගතමත්තො අනාසෙවිතො අබහුලීකතො. සො හි පරිදුබ්බලභාවෙන හීනො හොති. නාතිසුභාවිතොති අතිවිය පගුණභාවං අපාපිතො. සුභාවිතොති සුට්ඨු භාවිතො සම්මදෙව පගුණතං උපතීතො. තෙනාහ “වසිප්පත්තො”ති. ඡන්දාදීනං හීනතාදිවසෙනාපි ඉමෙසං හීනාදිතා වෙදිතබ්බො. තථා හි උළාරපුඤ්ඤඵලකාමතාවසෙන පවත්තිතො හීනො, ලොකියාහිඤ්ඤාසම්පාදනාය පවත්තිතො මජ්ඣිමො, විවෙකකාමතාය අරියභාවෙ ධීතෙන පවත්තිතො පඤ්ඤො. අත්තහිතාය භවසම්පත්තිඅත්ථං පවත්තිතො වා හීනො, කෙවලං අලොභජ්ඣාසයෙන පවත්තිතො මජ්ඣිමො, පරහිතාය පවත්තිතො පඤ්ඤො. වට්ටජ්ඣාසයෙන වා පවත්තිතො හීනො, විවෙකජ්ඣාසයෙන පවත්තිතො මජ්ඣිමො, විවට්ටජ්ඣාසයෙන ලොකුත්තරපාදකත්ථං පවත්තිතො පඤ්ඤො.

සද්ධිං උපචාරසමාධිනාති සබ්බෙසම්පි ඤානානං උපචාරසමාධිනා සහ. විතක්කමත්තෙයෙව ආදීනවං දිස්වාති විතක්කෙයෙව ඔළාරිකතො උපට්ඨහන්තෙ “විත්තස්ස බොහකරධම්මො අය”න්ති ආදීනවං දිස්වා විචාරඤ්ච සන්තතො මනසි කරිත්වා. තෙනාහ “විචාරෙ අදිස්වා”ති. තං සන්ධායාති තං එවං පටිලද්ධං සමාධිං සන්ධාය. එතං “අවිතක්කවිචාරමත්තො සමාධි”ති දුතියපදං වුත්තං. තීසුති ආදිතො තීසු.

තෙස්වෙවාති තෙසු එව වතුක්කපඤ්චකනායෙසු. තතියෙ වතුත්ථෙති වතුක්කනායෙ තතියෙ, පඤ්චකනායෙ වතුත්ථෙති යොජෙතබ්බං. අවසානෙති ද්විසුපි නායෙසු පරියොසානජ්ඣානෙ. යථාක්කමං වතුත්ථෙ, පඤ්චමෙ වා. පිතිසුඛසහගතො වාති එත්ථාපි හෙට්ඨා වුත්තනායෙනෙව අත්ථො වෙදිතබ්බො. එත්ථ ව සතිපි පිතිසහගතස්සාපි සමාධිස්ස සුඛසහගතත්තෙ තීණිපි පදාති

අසඬිකරතො දස්සෙතුං නිජ්ජිතිකසුඛතො සජ්ජිතිකසුඛස්ස විසෙසදස්සනත්ථං සත්ථු ජිතිතිකදෙසනාති නිජ්ජිතිකස්සෙව සුඛස්ස වසෙන සුඛසහගතො සමාධි ගහිතොති දට්ඨබ්බො.

උපචාරභූමියන්ති උපචාරජ්ඣානසම්පයුත්තවිත්තුප්පාදෙ. විත්තුප්පාදො හි සහජාතධම්මානං උප්පත්තිට්ඨානතාය “භූමි”ති වුව්වති “සුඛභූමියං කාමාවචරෙ”තිආදීසු (ධ. ස. 988) විය. පරිත්තො සමාධි කාමාවචරභාවතො.

සමාධිවතුක්කවණ්ණනා

පයමසමන්තාභාරො භාවනං ආරහන්තස්ස “පථවී පථවී”තිආදීනා කම්මට්ඨානෙ පයමාහිනිවෙසො. තස්ස තස්ස ඥානස්ස උපචාරන්ති නිවරණවිතක්කවිචාරනිකන්තිආදීනං වූපසමෙ ථීරභූතං කාමාවචරජ්ඣානං. “යාව අප්පනා”ති ඉමිනා පුබ්බභාගපඤ්ඤාය එව අභිඤ්ඤාභාවො වුත්තො විය දිස්සතීති වදන්ති. අප්පනාපඤ්ඤා පන අභිඤ්ඤාව. යදග්ගෙන හි පුබ්බභාගපඤ්ඤාය දන්ධසීසනා, තදග්ගෙන අප්පනාපඤ්ඤායජිති. සමුදාචාරගභණ්ණායාති සමුදාචාරස්ස ගභණ්ණාවෙන, පවත්තිබාහුල්ලතොති අත්ථො. අසුබාසෙවනාති කසිරභාවනා.

පලිබොධුපච්ඡෙදාදීනීති ආදි-සද්දෙන භාවනාවිධානාපරිභාෂනාදිං සඬිගණ්හාති. අසප්පායසෙවිති උපචාරාධිගමතො පුබ්බෙ අසප්පායසෙවිතාය දුක්ඛා පටිපදා. පච්ඡා අසප්පායසෙවිතාය දන්ධා අභිඤ්ඤා හොති. සප්පායසෙවිතොති එත්ථාපි එසෙව නයො. පුබ්බභාගෙති උපචාරජ්ඣානාධිගමතො ඔරභාගෙ. අපරභාගෙති තතො උද්ධං. තස්ස වොම්ස්සකතාති යො පුබ්බභාගෙ අසප්පායං සෙවිත්වා අපරභාගෙ සප්පායසෙවී, තස්ස දුක්ඛා පටිපදා ඛිප්පාහිඤ්ඤා. ඉතරස්ස සුබා පටිපදා දන්ධාහිඤ්ඤා හොති. එවං පයමවතුත්ථානං වොම්ස්සකතාය දුතියතතියාති අත්ථො. අකතපලිබොධුපච්ඡෙදස්ස සපරිපන්ථතාය පටිපදා දුක්ඛා හොති, ඉතරස්ස සුබා. අසම්පාදිතඅප්පනාකොසල්ලස්ස ඤාණස්ස අවිසදතාය දන්ධා අභිඤ්ඤා හොති, විසදතාය ඛිප්පා අභිඤ්ඤා.

තණ්හාඅවිජ්ජාවසෙනාති තණ්හාඅවිජ්ජානං අභිභවානභිභවවසෙන. සමථවිපස්සනාධිකාරවසෙනාති සමථවිපස්සනාසු අසතො, සතො ව අධිකාරස්ස වසෙන. තණ්හාය සමාධිස්ස උජුපටිපක්ඛත්තා සා සමථපටිපදාය පරිපන්ථිනීති ආහ “තණ්හාහිභුතස්ස හි දුක්ඛා පටිපදා හොති”ති. අභිභවො චස්සා ඉතරකිලෙසෙහි අධිකතාය අනභිභුතස්ස තණ්හායාති අධිකාරතො වෙදිතබ්බං. තථා අවිජ්ජා පඤ්ඤාය උජුපටිපක්ඛාති තදභිභුතස්ස දන්ධාහිඤ්ඤා වුත්තා. අකතාධිකාරොති භවත්තරෙ අකතපරිවයො යථා පගුණං කත්වා

විස්සට්ඨගන්ථො අප්පමත්තකෙන පයොගෙන සුප්පවත්ති වාචුග්ගතොව හොති,
එවං පුබ්බෙ කතපරිවයස්ස භාවනා අප්පකසිරෙනෙව ඉජ්ඣතිති ආහ
“කතාධිකාරස්ස සුඛා”ති. ස්වායං අකතො, කතො ච අධිකාරො සමථනිස්සිතො
පටිපදායං වුත්තො සමාධිප්පධානත්තා පටිපදාය. විපස්සනානිස්සිතො
අභිඤ්ඤායං ඤාණප්පධානත්තා අප්පනාය. කිලෙසින්ද්‍රියවසෙනාති
තික්ඛාතික්ඛානං කිලෙසින්ද්‍රියානං වසෙන. තෙනාහ “තිබ්බකිලෙසස්සා”තිආදි.
තත්ථ කිලෙසා කාමච්ඡන්දාදයො, ඉන්ද්‍රියානි සද්ධාදීනි.

යථාචුත්තා පටිපදාභිඤ්ඤා පුග්ගලාධිට්ඨානාති ධම්මනිද්දෙසමිපි
පුග්ගලාධිට්ඨානමුඛෙන දස්සෙතුං “යො පුග්ගලො”තිආදි වුත්තං.
අප්පගුණොති න සුභාවිතො වසිභාවං අපාපිතො. තෙනාහ “උපරික්ඛානස්ස
පච්චයො භවිතුං න සක්කොති”ති. අයං පරිත්තොති අයං සමාධි
අප්පානුභාවතාය පරිත්තො. අවධිඪිතෙති එකභිගුලද්වභිගුලමත්තමිපි න
වධිඪිතෙ යථාඋපට්ඨිතෙ ආරම්මණෙ. එකභිගුලමත්තමිපි හි වධිඪිතං
අප්පමාණමෙවාති වදන්ති. “පගුණො සුභාවිතො”ති වත්වා “උපරික්ඛානස්ස
පච්චයො භවිතුං සක්කොති”ති ඉමිනා යථා පගුණොපි උපරික්ඛානස්ස පච්චයො
භවිතුං අසක්කොන්තො සමාධි පරිත්තොයෙව හොති, න අප්පමාණො, එවං
ඤාණුත්තරස්ස එකාසනෙනෙව උපරික්ඛානනිබ්බත්තනෙනාති සුභාවිතොපි
උපරික්ඛානස්ස පච්චයභාවසඤ්ඤාතාය සුභාවිතකිච්චසිද්ධියා
“අප්පමාණො”ත්ථෙව වුච්චති. අපරෙ පන සථෙ සුභාවිතො පගුණො වසිභාවං
පත්තො උපරික්ඛානස්ස පච්චයො අහොන්තොපි අප්පමාණො එව,
පමාණකරානං රාගාදිපටිපක්ඛානං සුච්ඡරභාවතොති වදන්ති.
වුත්තලක්ඛණවොම්ස්සතායාති යො අප්පගුණො උපරික්ඛානස්ස පච්චයො
භවිතුං න සක්කොති, වධිඪිතෙ ආරම්මණෙ පවත්තො, අයං පරිත්තො
අප්පමාණාරම්මණො. යො පන පගුණො උපරික්ඛානස්ස පච්චයො භවිතුං
සක්කොති, අවධිඪිතෙ ආරම්මණෙ පවත්තො, අයං අප්පමාණො
පරිත්තාරම්මණොති එවං පට්ඨමනුත්ථසමාධිනං වුත්තලක්ඛණස්ස
වොම්ස්සකභාවෙන දුතියතතියසමාධිසඤ්ඤාතො වොම්ස්සකතයො
වෙදිතබ්බො.

තතොති තතො පට්ඨමජ්ඣානතො උද්ධං. විරත්තපීතිකන්ති
අතික්කන්තපීතිකං වා ජිගුච්ඡිතපීතිකං වා. අවයවො සමුදායස්ස අභිගන්ති
වුච්චති, “සෙනඪගං රථඪග”න්තිආදීසු වියාති ආහ “චතුත්තං ඝාතානං
අභිගභුතා වත්තාරො සමාධි”ති.

භානං භජතීති භානභාගියො, භානභාගො වා එතස්ස අත්ථිති භානභාගියො,
පරිභානකොට්ඨාසිකොති අත්ථො. ආලයස්ස අපෙක්ඛාය අපරිච්චජනතො ඨිතිං
භජතීති ඨිතිභාගියො. විසෙසං භජතීති විසෙසභාගියො.

පව්වනීකසමුදාලාරවසෙනාති තස්ස තස්ස ඥානස්ස පව්වනීකානං නිවරණවිතක්කවිලාරාදීනං පවත්තිවසෙන. තදනුධම්මකායාති තදනුරූපභූතාය සතියා. සණ්ඨානවසෙනාති සණ්ඨානවසෙන පතිට්ඨානවසෙන. “සා පන තදස්සාදසඬබ්බාතා, තදස්සාදසම්පයුත්තක්ඛන්ධසඬබ්බාතා වා මිච්ඡාසනී”ති සම්මොභවිතොදනියං (විභ. අට්ඨ. 799) චුත්තං. තත්ථ සාපෙක්ඛස්ස උපරි විසෙසං නිබ්බන්තෙනුං අසක්කුණෙය්‍යත්තා අවිගතනිකන්තිකා තංතංපරිහරණසතීතිපි වත්තුං වට්ටති. එවඤ්ච කත්වා “සතියා වා නිකන්තිසා වා”ති විකප්පවචනඤ්ච යුත්තං හොති. විසෙසාධිගමවසෙනාති විසෙසාධිගමස්ස පව්වයභාවවසෙන, විසෙසං වා අධිගච්ඡති එතෙනාති විසෙසාධිගමො, තස්ස වසෙන.

නිබ්බිදාසහගතසඤ්ඤාමනසිකාරසමුදාලාරවසෙනාති ආදීනවදස්සනපුබ්බඬගමනිබ්බන්දනඤාණසම්පයුත්තසඤ්ඤාය ව ආභොගස්ස ව පවත්තිවසෙන. නිබ්බෙධභාගියතාති සව්වානං නිබ්බිජ්ඣානපක්ඛිකතා විපස්සනාය සංවත්තතීති අත්ථො.

කාමසහගතාති කාමාරම්මණා, කාමසඤ්ඤාහි වා වොකිණ්ණා. අවිතක්කසහගතාති “කථං නු බො මෙ අවිතක්කං ඥානං භවෙය්‍යා”ති එවං අවිතක්කාරම්මණා අවිතක්කවිසයා. කාමඤ්චායං “පඨමස්ස ඥානස්සා”තිආදිකො පාඨො පඤ්ඤාවසෙන ආගතො, සමාධිස්සාපි පනෙත්ථ සඬගහො අත්ථෙථාති උදාහරණස්ස සාත්ථකතං දස්සෙනුං “තාය පන පඤ්ඤාය සම්පයුත්තා සමාධිපි වත්තාරො හොන්ති”ති තෙසං වසෙන එවං චුත්තන්ති අත්ථො.

භාවනාමයස්ස සමාධිස්ස ඉධාධිජ්ජෙනත්තා උපවාරෙකග්ගතා “කාමාවචරො සමාධි”ති චුත්තං. අධිපතීං කරිත්වාති “ඡන්දවතො වෙ සමාධි හොති, මය්හම්පි එවං හොති”ති ඡන්දං අධිපතීං, ඡන්දං ධුරං ජෙට්ඨකං පුබ්බඬගමං කත්වා. ලහති සමාධිත්ති එවං යං සමාධිං ලහති, අයං චූච්චති ඡන්දසමාධි, ඡන්දාධිපතිසමාධිති අත්ථො. එවං විරියසමාධිආදයොපි වෙදිතබ්බා.

චතුක්කභෙදෙති චතුක්කවසෙන සමාධිජ්ජහෙදනිද්දෙසෙ. අඤ්ඤත්ථ සම්පයොගවසෙන විචාරෙන සහ වත්තමානො විතක්කො පඤ්චකනෙය දුතියජ්ඣානෙ වියොජිතොපි න සුට්ඨු වියොජිතොති, තෙන සද්ධිංයෙව විචාරසමතික්කමං දස්සෙනුං චුත්තං “විතක්කවිලාරාතික්කමෙන තතිය”න්ති. ද්විධා භින්දිත්වා චතුක්කභෙදෙ චුත්තං දුතියං ඥානන්ති යොජනා. පඤ්චඥානඬගමවසෙනාති පඤ්චන්තං ඥානානං අඬගභාවවසෙන සමාධිස්ස පඤ්චවිධතා වෙදිතබ්බා.

40. විභඩ්ගෙති ඤාණවිභඩ්ගෙ. තත්ථ හි “ඥානවිමොක්ඛසමාධිසමාපත්තීනං සංකිලෙසවොදාන”න්ති, එත්ථ

“සංකිලෙස”න්තිආදි වුත්තං. තත්ථ භානභාගියො ධම්මොති අපගුණෙහි පයමජ්ඣානාදීහි වුට්ඨිතස්ස සඤ්ඤාමනසිකාරානං කාමාදිඅනුපක්ඛන්දනං. විසෙසභාගියො ධම්මොති පගුණෙහි පයමජ්ඣානාදීහි වුට්ඨිතස්ස සඤ්ඤාමනසිකාරානං දුතියජ්ඣානාදිඅනුපක්ඛන්දනං. තෙනාහ “පයමස්ස ඝානස්ස ලාභී”න්තිආදි. තස්සත්ථො (විභ. අට්ඨ. 828) – අපගුණස්ස පයමස්ස ඝානස්ස ලාභීනං තතො වුට්ඨිතං ආරම්මණවසෙන කාමසහගතා හුත්වා සඤ්ඤාමනසිකාරා සමුදාවරන්ති වොදෙන්ති තුදන්ති, තස්ස කාමානුපක්ඛන්දනං සඤ්ඤාමනසිකාරානං වසෙන සා පයමජ්ඣානපඤ්ඤා භාගිති, තස්මා භානභාගීහි පඤ්ඤා. අවිතක්කසහගතාති අවිතක්කං දුතියං ඝානං සන්තතො පණීතතො මනසි කරොතො ආරම්මණවසෙන අවිතක්කසහගතා සමුදාවරන්ති පගුණපයමජ්ඣානතො වුට්ඨිතං දුතියජ්ඣානාධිගමත්ථාය වොදෙන්ති තුදන්ති, තස්ස දුතියජ්ඣානානුපක්ඛන්දනං සඤ්ඤාමනසිකාරානං වසෙන පයමජ්ඣානපඤ්ඤා විසෙසභූතස්ස දුතියජ්ඣානස්ස උප්පත්තියා පදට්ඨානතාය විසෙසභාගීහි පඤ්ඤා. තංසම්පයුත්තො සමාධි ඉධාධිප්පෙතො. ඉමිනා නයෙනාති ඉමිනා පයමජ්ඣානෙ වුත්තෙන විධිනා දුතියජ්ඣානාදීසුපි භානභාගියධම්මො, විසෙසභාගියධම්මො ච වෙදිතබ්බො.

දසපලිබොධවණ්ණනා

41.

අරියමග්ගසම්පයුත්තොති

ලොකුත්තරඅප්පමාණඅපරියාපන්තග්ගභණෙන ලොකියෙහි අසාධාරණතො, සප්පිතිකාදිග්ගභණෙන සාධාරණතො ච අරියමග්ගසම්පයුත්තො සමාධි වුත්තො. භාවිතො හොති සඤ්ඤාය සම්පයුත්තත්තා. තන්ති අරියමග්ගසමාධිං. විසුන්ති පඤ්ඤාභාවනාය විසුං කත්වා න වදාම.

කම්මට්ඨානභාවනං පරිබුන්ධෙති උපරොධෙති පවත්තිතුං න දෙතීති පලිබොධො ර-කාරස්ස ල-කාරං කත්වා, පරිපන්ථොති අත්ථො. උපච්ඡන්දිත්වාති සමාපනෙන, සඬගභණෙන චා උපරුන්ධිත්වා, අපලිබොධං කත්වාති අත්ථො.

ආවසන්ති එත්ථාති ආවාසො. පරිච්ඡෙදවසෙන වෙණියති දිස්සතීති පරිවෙණං. විහාරෙ භික්ඛූනං තං තං වසනට්ඨානං. ස්වායං ආවාසො. නවකම්මාදීසුති ආදි-සද්දෙන ආවාසස්ස තදඤ්ඤං අභිවුද්ධිකාරණං සඬගණ්හාති. කාරණෙනාති “ඡායුදකසම්පන්නං සුලභභික්ඛ”න්තිආදිනා කාරණෙන. අපෙක්ඛවාති සාලයො.

තත්ත්වය තස්මිං පලිබොධාභාවෙ. පාවිතඛණ්ඩරාජීන්ති පුරත්ථිමදිසායං පබ්බතඛණ්ඩානං අන්තරෙ වනරාජිට්ඨානං. “නාමා”ති ඉමිනා තස්ස පදෙසස්ස අයං සමඤ්ඤාති දස්සෙති. පටිසාමිතමෙවාති නිව්වකාලං පටිසාමෙත්වාච විහාරතො නික්ඛමාමිති දස්සෙති. ධාතුනිධානට්ඨානන්ති කායබන්ධනධම්මකරණන්භානසාටිකඅක්ඛකධාතුසඬ්ඛානානං පරිභොගසර්ඨාතුනං නිදහිතට්ඨානං. ඊදිසස්ස අයං ථෙරො විය අලග්ගචිත්තස්ස. එතෙන “භික්ඛුනා නාම ආවාසෙ එවරුපෙන භවිතබ්බ”න්ති ඔවාදො දින්නො හොති. ඉතො පරෙසුපි වත්ථුසු එසෙව නයො.

කුලන්ති කුලග්ගභණ්ණන කුලමනුස්සානං ගභණං ගාමග්ගභණ්ණන ගාමවාසීනං විය. උපට්ඨාකකුලමිසීති පි-සද්දෙන පගෙව ඤාතිකුලන්ති දස්සෙති. උද්දෙසත්ථන්ති උද්දිසාපනත්ථං, පායං උද්දිසාපෙත්වා සජ්ඣායිතුන්ති අත්ථො. ඉධෙවාති ඉමස්මිංයෙව පදෙසෙ, යත්ථ කත්ථවි විහාරෙති අත්ථො. තං විහාරන්ති තං කොරණ්ඩකවිහාරං.

උපගතොති වස්සං උපගතො. සදාති ගතකාලතො පභුති විසෙසතො පචාරිතදිවසතො පට්ඨාය සබ්බදා දිවසෙ දිවසෙ. පරිදෙවමානාති තංතංවිලපනවසෙන විවිධං පරිදෙවන්ති. සබ්බං පවත්තින්ති අත්තනා තත්ථ දිට්ඨකාලතො පට්ඨාය පච්ඡා සමාගමපරියොසානං දහරස්ස සබ්බං පවත්තිං.

කායසක්ඛින්ති “පස්ස ඉම”න්ති මුඛපටිග්ගාහකං කත්වා. රථවිනීතපටිපදන්ති දසකථාවත්ථුකිත්තනපුබ්බිකං රථවිනීතුපමාහි විභාවිතං රථවිනීතසුත්තෙ (ම. නි. 1.252) ආගතං සත්තවිසුද්ධිපටිපදං. නාලකපටිපදන්ති “මොනෙයාං තෙ උපඤ්ඤිස්ස”න්තිආදිනා (සු. නි. 706) සත්ථාරා නාලකත්ථෙරස්ස දෙසිතපටිපදං. තුවටකපටිපදන්ති “මුලං පපඤ්චසඬ්ඛායා”තිආදිනා (සු. නි. 922) භගවතා දෙසිතපටිපදං. තත්ථ භි යථාක්කමං -

“න මුනී ගාමමාගමිම, කුලෙසු සහසා වරෙ;
සාසෙසනං ඡින්නකථො, න වාවං පයුතං භණ්ණෙ”. (සු. නි. 716);

“ගාමෙ ව නාහිසජ්ජෙය්‍ය, ලාභකම්‍යා ජනං න ලපයෙය්‍යා”ති. (සු. නි. 935) -

එවමාදිකා පරමජ්ජිවිජකථා ආගතා.
චතුපච්චයසන්තොසභාවනාරාමතාදීපකන්ති වීචරාදීසු චතුසු පච්චයෙසු
සන්තොසස්ස, භාවනාරාමතාය ච පකාසකං.

ලබ්හතීති ලාභො. තෙනාහ “චත්තාරො පච්චයා”ති. මහාපරිවාරෙති විපුලපරිවාරෙ. පිණ්ඩපාතං තාව දෙන්තා බුද්ධපුජාපත්තවිවරාදීති තස්ස පරිවාරාති කත්වා දෙන්ති, තථා විවරාදිදානෙපි. බාහුල්ලිකපිණ්ඩපාතිකාති පිණ්ඩපාතිකා හුත්වා පච්චයබාහුල්ලිකා. වදන්තීති පුරිමදිවසෙ හික්ඛාය ආහිණ්ඩනකාලෙ යථාසුතං වදන්ති. නිව්වඛ්ඛායවටො උපාසකාදීනං සඨගණ්හනෙ.

තස්සාති ගණස්ස. යොති ගණපලිබ්බොධො. එවන්ති ඉදාති වුවිච්චානාකාරෙන ගණවාචකස්ස පරියෙසනම්පි ලහුකමෙව ඉච්ඡිතබ්බන්ති ආහ “යොජනතො පරං අගන්ත්වා”ති. අත්තනො කම්මන්ති සමණධම්මමාහ.

කතාකතෙති කතෙ ව අකතෙ ව කම්මෙ ජානනවසෙන උස්සුක්කං ආපජ්ජිතබ්බං, කතාකතෙති වා අප්පකෙ ව මහන්තෙ ව කතෙ, යථා “එලාඵලෙ”ති. සචෙ බහුං අවසිට්ඨන්ති සම්බන්ධො. භාරභාරා සඨසකිච්චපරිණායකා.

පබ්බජ්ජාපෙක්ඛොති සීහලදීපෙ කිර කුලදාරකානං පබ්බජ්ජා ආවාහවිවාහසදිසා, තස්මා තං පරිච්ඡින්නදිවසං අතික්කමෙතුං න සක්කා. “සචෙ තං අලහන්තො න සක්කොති අධිවාසෙතු”න්තිආදීනා සමාපනෙන පලිබ්බොධුපච්ඡෙදො වුත්තො, ඛ්‍යතිරෙකතො පන “සචෙ තං අලහන්තො සක්කොති අධිවාසෙතුං, අරඤ්ඤං පවිසිත්වා සමණධම්මොච කාතබ්බො”ති අයමත්ථො දස්සිතොති සඨගභණෙන පලිබ්බොධුපච්ඡෙදො වෙදිතබ්බො. එස නයො සෙසෙසුපි.

තථාති යථා උපජ්ඣායො ගිලානො යාවජ්චං උපට්ඨාතබ්බො, තථා උපසම්පාදිතඅන්තෙවාසිකො අත්තනො කම්මවාචං වත්වා උපසම්පාදිතො.

යො කොච්ච රොගොති මූලභූතො, අනුබන්ධො වා අත්තනො උප්පන්නො. අනමතග්ගෙති අනු අනු අමතග්ගෙ අනාදිමති.

“ගන්ථො”ති ඉමිනා ගන්ථපලිබ්බොධො ඉධ වුත්තොති ආහ “පරියත්තිහරණ”න්ති. සජ්ඣායාදීහීති සජ්ඣායාධාරණපරිවයපුච්ඡාදීහී. ඉතරස්සාති අඛ්‍යාවටස්ස. යස්ස ගන්ථධුරං විස්සජ්ජෙත්වා ධීතස්සාපි ගන්ථො වත්තතෙව, න තස්ස ගන්ථො පලිබ්බොධො. යථා තම්හි තම්හි වත්ථුම්හි ආගතත්ථෙරානං, නාපි සබ්බෙන සබ්බං අගන්ථපසුතස්ස. මජ්ඣිමපණ්ණාසකො ආගච්ඡති, සුත්තපදෙසානං වාරාතඤ්ච සදිසතාය ඛ්‍යාමුස්භනතො. පුන න ඔලොකෙස්සාමීති කම්මට්ඨානං ගහෙත්වා ගන්ථධුරං විස්සජ්ජෙමිති අත්ථො.

ගාමවාසිකත්වේරෙහිති අනුරාධපුරවාසීහි. අනුග්ගහෙත්වාති අග්ගහෙත්වා තත්ථ පරිවයං අකත්වා. පඤ්චනිකායමණ්ඩලෙති දිසාගමාදිකෙ පඤ්චපි නිකායෙ සික්ඛිතපරිසාය. පරිවත්තෙස්සාමිති වණ්ණයිස්සාමි. සුවණ්ණහෙරිත්ති සෙට්ඨහෙරිං. කතමාවරියානං උග්ගහොති කතමෙසං ආවරියානං උග්ගහො, කෙන පරිවත්තියතීති අධිජ්ජායො. ආවරියමග්ගොති ආවරියානං කථාමග්ගො. අත්තනො ආවරියානන්ති අත්තනො කටේතුං යුත්තානං ආවරියානං. සුවිනිච්ඡිතා සබ්බා තිපිටකපරියත්ති එතස්මිං අත්ථිති සබ්බපරියත්තිකො, තෙපිටකොති අත්ථො. පියෙ නිසින්තො තනො ඔතරිත්වා භූමියං තට්ටිකාය නිසිදිත්වා. ගතකස්සාති පටිපත්තිගමනෙන ගතස්ස දිට්ඨසච්චස්ස. වීචරං පාරුපිත්වාති ආවරියස්ස අපච්ඡිදස්සනත්ථං පරිමණ්ඩලං වීචරං පාරුපිත්වා. සායෙය්‍යාභාවතො උජු. කාරණාකාරණස්ස ආජානනතො ආජානීයො.

පොථුජ්ජනිකාති පුථුජ්ජනෙ භවා. දුජ්ජරිහාරා බහුපරිස්සයතාය. තථා හිස්සා උත්තානසෙය්‍යකදාරකො, තරුණසස්සඤ්ච නිදස්සිතං. විපස්සනාය පලිබොධො සමට්ඨානිකස්ස, න විපස්සනායානිකස්ස. යෙභුයොන හි ඤානලාභී සමට්ඨානිකොව හොති විපස්සනාසුඛතො. ඉතරෙතාති සමට්ඨත්ථිකෙන. අවසෙසා නව පලිබොධා.

කම්මට්ඨානදායකවණ්ණනා

42. කම්මට්ඨානෙ නියුත්තො කම්මට්ඨානිකො, භාවනමනුයුඤ්ජන්තො. තෙන කම්මට්ඨානිකෙන. පරිච්ඡින්නදිත්වාති “ඉමස්මිං විහාරෙ සබ්බෙ භික්ඛු”ති එවං පරිච්ඡින්නදිත්වා. සභවාසීනං භික්ඛුනං. මුදුවිත්තතන්ති අත්තනි මුදුවිත්තනං ජනෙති, අයඤ්ච සභවාසීනං චිත්තමද්දවජනනාදිඅත්ථො “මනුස්සානං පියො හොති”තිආදිනායජ්ජවත්තෙන මෙත්තානිසංසසුත්තෙන (අ. නි. 11.15; පටි. ම. 2.22; මි. ප. 4.4.6) දිපෙතබ්බො. අනොලීනවුත්තිකො හොති සමමාපටිපත්තියං. දිබ්බානිපි ආරම්මණානි පගෙව ඉතරානි. සබ්බත්ථ සබ්බස්මිං සමණකරණීයෙ, සබ්බස්මිං වා කම්මට්ඨානානුයොගෙ. පුබ්බාසෙවනවසෙන අත්ථයිතබ්බං. යොගස්ස භාවනාය අනුයුඤ්ජනං යොගානුයොගො, තදෙව කරණීයට්ඨෙන කම්මං, තස්ස යොගානුයොගකම්මස්ස යානං නිජ්ජත්තිහෙතු.

නිච්චං පරිහරිතබ්බත්තාති සබ්බත්ථකකම්මට්ඨානං විය එකදාව අනනුයුඤ්ජිත්වා සබ්බකාලං පරිහරණීයත්තා අනුයුඤ්ජිතබ්බත්තා. එවමාදිගුණසමන්තාගතන්ති පියභාවාදිහි ගුණෙහි සම්පන්නං. කල්‍යාණමිත්තො හි සද්ධාසම්පන්නො හොති සීලසම්පන්නො සුතසම්පන්නො වාගසම්පන්නො වීරියසම්පන්නො සතිසම්පන්නො සමාධිසම්පන්නො පඤ්ඤාසම්පන්නො. තත්ථ සද්ධාසම්පත්තියා සද්දහති තථාගතස්ස බොධිං, කම්මඵලඤ්ච, තෙන

සම්මාසම්බෝධියා හෙතුභූතං සත්තෙසු හිතෙසිතං න පරිච්චජති. සීලසම්පත්තියා සත්තානං පියො හොති ගරු භාවතීයො වොදකො පාපගරහී චත්තා චචනක්ඛමො, සුතසම්පත්තියා සච්චපට්චවසමුප්පාදාදිපටිසංයුත්තානං ගම්හිරානං කථානං කත්තා හොති, වාගසම්පත්තියා අප්පිච්ඡො හොති සත්තුට්ඨො පච්චිත්තො අසංසට්ඨො, වීරියසම්පත්තියා ආරද්ධවීරියො හොති අත්තහිතපරහිතපටිපත්තියං, සතිසම්පත්තියා උපට්ඨිතස්සති හොති, සමාධිසම්පත්තියා අවික්ඛිත්තො සමාහිතචිත්තො, පඤ්ඤාසම්පත්තියා අවිපරිතං පජානාති. සො සතියා කුසලාකුසලානං ධම්මානං ගතියො සමන්තෙසමානො පඤ්ඤාය සත්තානං හිතාහිතං යථාභූතං ජානිත්වා සමාධිතා තත්ථ එකග්ගචිත්තො භුත්වා වීරියෙන සත්තෙ අහිතං නිසෙධෙත්වා හිතෙ නියොජෙති. තෙන චුත්තං “පියො...පෙ.... නියොජකොති එවමාදිගුණසමන්තාගත”න්ති.

තං පන කල්‍යාණමිත්තං පරමුක්කංසගතං දස්සෙතුං “මම හී”තිආදි චුත්තං. කාරකභාවං යොගකම්මස්ස. පකාසෙති අත්තානං පටිපත්තියා අමොඝභාවදස්සනෙන සමුත්තෙජනාය, සම්පභංසනාය ච, නනු කථෙසි පච්චේණිපාලනත්ථන්ති අධිප්පායො. එවරුපොති පෙසලො භුත්වා ඛුස්සුතො. තත්තිධරොති සුත්තධරො තත්ථ කෙහිවිපි අසංහිරො. වංසානුරක්ඛකොති බුද්ධානුබුද්ධවංසස්ස අනුරක්ඛකො. පච්චේණිපාලකොති පච්චේණියා ආචරියුග්ගභණ්ඩස්ස අනුපාලකො. ආචරියමතිකොති ආචරියමතියං නියුත්තො තස්සා අනච්චත්තනතො. න අත්තනොමතිං පකාසෙති කථෙතීති න අත්තනොමතිකො, අත්තනො මතිං පග්ගය්හ චත්තා න හොතීති අත්ථො.

“පුබ්බෙ චුත්තඛිණාසවාදයො”තිආදි එකච්චඛිණාසවතො ඛුස්සුතොච කම්මට්ඨානදානෙ සෙය්‍යාති දස්සනත්ථං ආරද්ධං. තත්ථ පුබ්බෙ චුත්තඛිණාසවාදයොති “යං කම්මට්ඨානං ගහෙතුකාමො”තිආදිනා චුත්තඛිණාසවාදිකා. උග්ගහපරිපුච්ඡානං විසොධිතත්තාති උග්ගහෙතඛිඛතො “උග්ගහො”ති ලද්ධනාමාය කම්මට්ඨානුපකාරාය පාළියා, තදත්ථං පරිපුච්ඡනතො “පරිපුච්ඡා”ති ලද්ධසමඤ්ඤාය අත්ථසංවණ්ණනාය ච විසෙසතො සොධිතත්තා නිග්ගමිං නිජ්ජටං කත්වා ගහිතත්තා. ඉතො චිතො ච සුත්තඤ්ච කාරණඤ්ච සල්ලක්ඛෙත්වාති පඤ්චසුපි නිකායෙසු ඉතො චිතො ච තස්ස තස්ස කම්මට්ඨානස්ස අනුරූපං සුත්තපදඤ්චෙව සුත්තානුගතං යුත්තිඤ්ච සුට්ඨු උපලක්ඛෙත්වා. සප්පායාසප්පායං යොජෙත්වාති යස්ස කම්මට්ඨානං ආචික්ඛති, තස්ස උපකාරානුපකාරං යුත්තිං මග්ගනෙන යොජෙත්වා, සමාදාය වා සම්මදෙව හදයෙ යපෙත්වාති අත්ථො. මහාමග්ගං දස්සෙන්නොති කම්මට්ඨානවිධිං මහාමග්ගං කත්වා දස්සෙන්නො.

සබ්බත්ථාති තත්ථ තත්ථ විහාරෙ. වත්තපට්ඨත්තිං කුරුමානෙනාති පට්ටිඨකාලෙ ආගන්තුකවත්තං, නික්ඛමනකාලෙ ගමිකවත්තන්ති යථාරහං තං තං වත්තං පුරෙන්නෙන. සබ්බපාරිභාරියතෙලන්ති සබ්බෙසං අඬිගානං, සබ්බෙසං වා හික්ඛුනං අත්ථාය පරිහරිතබ්බතෙලං. යපෙමීති අනුජානාපනං. යං තං සම්මාවත්තං පඤ්ඤත්තන්ති සම්බන්ධො. එකදිවසං සායං විස්සජ්ජිතෙනාපිති යොජනා. ආරොචෙතබ්බං ආගමනකාරණං. සප්පායවෙලා සරිරවිත්තානං කල්ලසමයො.

වරියාවණ්ණනා

43. සන්තානෙ රාගස්ස උස්සන්නභාවෙන වරණං පවත්ති රාගවරියා, සා සස්සතාසයාදයො විය දට්ඨබ්බා. තථා දොසවරියාදයො. සංසග්ගො සම්පයොගාරහවසෙන වෙදිතබ්බො, යථා “රාගමොහවරියා දොසමොහවරියා” තිආදි. සන්තිපාතො එකසන්නතිපරියාපන්නතාවසෙන, යථා “රාගදොසවරියා රාගදොසමොහවරියා” තිආදි. ඉමා එව හි සන්ධාය “අපරාපි චතස්සො” ති චුත්තං. තථාති යථා රාගාදීනං, තථා සද්ධාදීනං සංසග්ගසන්තිපාතවසෙන සද්ධාබුද්ධිවරියා සද්ධාවිතක්කවරියා බුද්ධිවිතක්කවරියා සද්ධාබුද්ධිවිතක්කවරියාති. ඉමා අපරාපි චතස්සො. එවන්ති සංසග්ගසන්තිපාතවසෙන. සංසග්ගන්ති සංසජ්ජනං මිස්සිකරණං. “රාගසද්ධාවරියා දොසසද්ධාවරියා” තිආදිනා. අනෙකාති තෙසට්ඨි, තතො අතිරෙකාපි වා, තා පන අසම්මොහන්තෙන සංයුත්තසුත්තට්ඨකායං විත්ථාරතො දස්සිතාති තත්ථ චුත්තනයෙන වෙදිතබ්බා. “පකති” ති ඉමිනා අසති පට්ඨක්ඛවානායං තත්ථ තත්ථ සන්තානෙ වරියාය සභාවභූතනං දස්සෙති. උස්සන්නතා අඤ්ඤධම්මෙහි රාගාදීනං අධිකතා, යතො රාගවරියාදීනං පච්චයසම්චායෙ රාගාදයො බලවන්තො භොන්ති, අභිණ්හඤ්ච පවත්තන්ති. තාසං වසෙනාති ඡන්තං මූලවරියානං වසෙන ඡලෙව පුග්ගලා භොන්ති. අඤ්ඤථා අනෙකපුග්ගලා සිග්ගං, තථා ව සති අධිජ්ජෙතත්ථසිද්ධි ව න සියාති අධිජ්ජායො.

සද්ධා බලවති භොති රාගස්සන්තෙ සන්තානෙ තදනුගුණස්ස ධම්මස්ස නියොගතො අධිකභාවසම්භවතො. තෙනාහ “රාගස්ස ආසන්නගුණත්තා” ති, සිනෙහපරියෙසනාපරිච්චජනෙහි සභාගධම්මත්තාති අත්ථො. සභාගො හි දුරෙපි ආසන්නෙයෙවාති සභාගතාලක්ඛණමිධ ආසන්නග්ගභණ්ණං. තත්ථ සද්ධාය සිනිය්හනං පසාදවසෙන අකාලුස්සියං අලුබ්බතා, රාගස්ස පන රඤ්ජනවසෙන. සද්ධාය පරියෙසනං අධිමුච්චනවසෙන තන්නින්නතා, රාගස්ස තණ්හායනවසෙන. සද්ධාය අපරිච්චජනං ඔකජ්ජනවසෙන අනුපක්ඛන්දනං, රාගස්ස අභිසඬිගවසෙනාති එවං හින්තසභාවානම්පි තෙසං යථා

අලුබතාදිසාමඤ්ඤෙන සභාගතා, එවං තංසමඬ්ඨිනම්පි පුග්ගලානන්ති ආභ
 “රාගවරිතස්ස සද්ධාවරිතො සභාගො”ති.

පඤ්ඤා බලවතී හොති දොසුස්සන්තෙ සන්තානෙ තදනුගුණස්ස ධම්මස්ස
 නියොගතො අධිකභාවසම්භවතො. තෙනාහ “දොසස්ස ආසන්නගුණත්තා”ති,
 අනල්ලියනපරියෙසනපරිවජ්ජනෙහි සභාගධම්මත්තාති අත්ථො. තත්ථ
 පඤ්ඤාය ආරම්මණස්ස අනල්ලියනං තස්ස යථාසභාවාවබොධවසෙන
 විසංසට්ඨතා, දොසස්ස පන බ්‍යාපජ්ජනවසෙන. පඤ්ඤාය පරියෙසනං
 යථාභූතදොසපච්චයො, දොසස්ස අභූතදොසනිජ්ඣිසා. පඤ්ඤාය පරිවජ්ජනං
 නිබ්බන්දනාදිවසෙන ඤාණුත්‍රාසො, දොසස්ස අභිතාධානවසෙන ඡඩ්ඨනන්ති
 එවං භින්තසභාවානම්පි තෙසං යථා අනල්ලියනාදිසාමඤ්ඤෙන සභාගතා, එවං
 තංසමඬ්ඨිනම්පි පුග්ගලානන්ති ආභ “දොසවරිතස්ස බුද්ධිවරිතො සභාගො”ති.

අන්තරායකරා විතක්කාති මිච්ඡාවිතක්කා මිච්ඡාසඬ්ඨිකප්පා උප්පජ්ජන්ති
 මොහුස්සන්තෙ සන්තානෙ තදනුගුණස්ස ධම්මස්ස යෙහුයොන
 පවත්තිසබ්භාවතො. තෙනාහ “මොහස්ස ආසන්නලක්ඛණත්තා”ති,
 අනවට්ඨානවඤ්චලභාවෙහි සභාගධම්මත්තාති අත්ථො. තත්ථ විතක්කස්ස
 අනවට්ඨානං පරිකප්පවසෙන සවිජ්ජාරතාය, මොහස්ස සම්මුල්භතාවසෙන
 බ්‍යාකුලතාය. තථා විතක්කස්ස ලභ්‍යපරිචිතක්කතෙන තදඬ්ගවලතාය වඤ්චලතා,
 මොහස්ස අනොගාල්භතායාති එවං භින්තසභාවානම්පි තෙසං යථා
 අනවට්ඨානාදිසාමඤ්ඤෙන සභාගතා, එවං තංසමඬ්ඨිනම්පි පුග්ගලානන්ති ආභ
 “මොහවරිතස්ස විතක්කවරිතො සභාගො”ති.

තණ්හා රාගොයෙව සභාවතො, තස්මා රාගවරියාවිනිමුත්තා තණ්හාවරියා
 නත්ථීති අත්ථො. තංසම්පයුත්තොති තෙන රාගෙන සම්පයුත්තො, දොසාදයො
 විය තෙන විජ්ජයුත්තො නත්ථීති අධිජ්ජායො. තද්දුභයන්ති තණ්හාමානද්වයං.
 නාතිවත්තතීති සභාවතො, සම්පයොගවසෙන ච න අතික්කමිත්වා වට්ටති.
 කාමඤ්ඤෙත්ථ යථා රාගදොසෙහි සම්පයොගවසෙන සහ වත්තමානස්සපි
 මොහස්ස උප්පන්නතාවසෙන විසුං වරියාභාවො, න කෙවලං මොහස්සෙව,
 තථා සද්ධාබුද්ධිවිතක්කානං. එවං රාගෙන සතිපි සම්පයොගෙ මානස්සාපි විසුං
 වරියාභාවො යුත්තො සියා, එවං සන්තෙපි රාගපටිසමානදිට්ඨිවිච්ඡිකිච්ඡාච්ඡානං
 විය අනුසයට්ඨො ඉමෙසං රාගාදීනංයෙව ආවෙණිකො වරියට්ඨොති, නත්ථෙව
 මානවරියා. යතො වරියා “පකතී”ති වුත්තා. පකති ච සභාවොති. එතෙනෙව
 දිට්ඨියාපි විසුං වරියාභාවාභාවො සංවණ්ණිතොති දට්ඨබ්බො. අට්ඨකථායං පන
 මොහවරියන්තොගධාව දිට්ඨිවරියාති දස්සෙතුං “මොහනිදානත්තා වා”තිආදි
 වුත්තං. තත්ථ ව-සද්දෙන සම්පයොගං සමුච්චිතොති මොහනිදානත්තා,
 මොහසම්පයුත්තත්තා වාති.

44. කිං සප්පායන්ති කිදිසං සෙනාසනාදිසප්පායං. පුබ්බාවිණ්ණං පුරිමජාතිස්ස ආවරිතං. එකච්චෙති උපතිස්සත්ථෙරං සන්ධායාහ. තෙන හි විමුක්තිමග්ගෙ තථා වුත්තං. පුබ්බෙ කිරාති කිර-සද්දො අරුචිස්සවනත්ථො. ඉට්ඨප්පයොගො මනාපකිරියා. සුභකම්මබ්බුලො යෙභුයොන සොහනකම්මකාරී. න සබ්බෙ රාගවරිතා එව හොන්ති, අලුද්ධානම්පි පුබ්බෙ ඉට්ඨප්පයොගසුභකම්මබ්බුලතාසම්භවතො, සග්ගා වට්ඨත්වා ඉධුපපත්තිසම්භවතො ව. එතෙන අසති පුබ්බහෙතුනියාමෙ යථාචුත්තකාරණමත්තෙන න තෙසං ලුද්ධතා, ලුද්ධභාවහෙතුකා ව රාගවරියාති ඉමමත්ථං දස්සෙති.

ඉතරෙති ඡෙදනාදිකම්මබ්බුලා නිරයාදිතො ඉධුපපන්නා ව න සබ්බෙ දොසමොභවරිතා එව හොන්තිති යොජනා. ඉධාපි යථාචුත්තකාරණස්ස කොධනභාවෙ, මුල්භභාවෙ ව අනෙකන්තිකත්තා දොසමොභවරිතතායපි අනෙකංසිකතා වෙදිතබ්බා. ධාතුනං උස්සදනියමො යදි පමාණතො, සො නත්ථි, අථ සාමත්ථියතො, සොපි එකංසිකො න උපලබ්භතිති දස්සෙන්නො ආහ “යථාචුත්තෙනෙව නයෙන උස්සදනියමො නාම නත්ථි”ති. තත්ථ යථාචුත්තෙනෙවාවාති “ද්විත්තං පන ධාතුන”න්තිආදිනා චුත්තප්පකාරෙතෙව. දොසනියමෙති සෙම්භාදිදොසාධිකතාය රාගාදිවරිතො හොතිති දොසවසෙන වරියානියමෙ “සෙම්භාධිකො රාගවරිතො”ති වත්වා පුන “සෙම්භාධිකො මොභවරිතො”ති, “වාතාධිකො මොභවරිතො”ති වත්වා පුන “වාතාධිකො රාගවරිතො”ති ව චුත්තත්තා තම්පි දොසවසෙන නියමවචනං පුබ්බාපරවිරුද්ධමෙව. අපරිච්ඡින්නවචනන්ති පරිච්ඡෙදකාරිකාය පඤ්ඤාය න පරිච්ඡින්නදිත්වා චුත්තවචනං, අනුපපරික්ඛිතවචනන්ති අත්ථො.

උස්සදකිත්තනෙති විපාකකථායං ගහිතඋස්සදකිත්තනෙ. පුබ්බහෙතුනියාමෙනාති පුරිමභවෙ පවත්තලොභාදිහෙතුනියාමෙන. නියාමොති ව තෙසංයෙව ලොභාදීනං පටිනියතො ලුබ්භනාදිසභාවො දට්ඨබ්බො. ලොභො උස්සදො එතෙසන්ති ලොභුස්සදා, උස්සන්නලොභා, ලොභාධිකාති අත්ථො. අමොහුස්සදා වාති එත්ථ ව-සද්දො සම්පිණ්ඩනත්ථො. තෙන යෙ ඉමෙ ලොභුස්සදනාදීනං පච්චෙකං වොම්ස්සතො ව චුද්දස පහෙදා ඉච්ඡිතා, තෙ අනවසෙසතො සම්පිණ්ඩෙති යථාචුත්තෙසු ඡස්වෙව තෙසං අන්තොගධත්තා. එලභුතා චෙත්ථ ලොභුස්සදනාදයො දට්ඨබ්බො.

ඉදානි තං තෙසං ලොභුස්සදනාදීනං පච්චෙකං වොම්ස්සකතාදිං විභාගෙන දස්සෙතුං “යස්ස ඡී”තිආදි ආරද්ධං. කම්මායුභනක්ඛණෙති කම්මකරණවෙලායං. ලොභො බලවාති ලොභො තප්පාය පච්චයසාමග්ගියා සාමත්ථියතො අධිකො හොති. අලොභො මන්දොති තප්පට්ඨකං අලොභො දුබ්බලො. කථං පනෙතෙ ලොභාලොභා අඤ්ඤමඤ්ඤං උජුච්චවනිකභූතා

එකක්බණෙ පවත්තන්තීති? න ඛො පනෙතං එවං දට්ඨබ්බං “එකක්බණෙ පවත්තන්තී”ති. නිකන්තික්බණං පන ආයුහනපක්ඛියමෙව කත්වා එවං වුත්තං. එසෙව නයො සෙසෙසුපි. පරියාදාතුන්ති අභිභවිතුං න සක්කොති. යො හි “එවංසුන්දරං එවංවිපුලං එවංමහග්ගස්සද්ව න සක්කා දාතු”න්තිආදිනා අමුත්තවාගතාදිවසෙන පවත්තාය චෙතනාය සම්පයුත්තො අලොභො, සො සම්මදෙව ලොභං පරියාදාතුං න සක්කොති. දොසමොභානං අනුප්පත්තියා, තාදිසපච්චයලාභෙන ච අදොසාමොභා බලවත්තො. තස්මාති ලොභාදොසාමොභානං බලවභාවතො, අලොභදොසමොභානස්සද්ව දුබ්බලභාවතොති වුත්තමෙව කාරණං පච්චාමසති. සොති තංසමඛිගීපුග්ගලො. තෙන කම්මෙනාති තෙන ලොභාදිඋපනිස්සයවතා කුසලකම්මුතා. සුඛසීලොති සබ්බලො. තමෙවත්ථං “අක්කොධනො”ති පරියායෙන වදති.

පුරිමනසෙනෙවාති පුබ්බෙ වුත්තනසානුසාරෙන මන්දා අලොභාදොසා ලොභදොසෙ පරියාදාතුං න සක්කොන්ති, අමොභො පන බලවා මොභං පරියාදාතුං සක්කොන්ති එවං තත්ථ තත්ථ වාරෙ යථාරහං අතිදෙසත්ථො වෙදිතබ්බො. දුට්ඨොති කොධනො. දන්ධොති මන්දපස්සද්ධො. සීලකොති සුඛසීලො.

එත්ථ ච ලොභවසෙන,
දොසමොභලොභදොසලොභමොභදොසමොභලොභදොසමොභවසෙනාති
තයො එකකා, තයො දුකා, එකො තිකොති ලොභාදිඋස්සදවසෙන
අකුසලපක්ඛෙයෙව සත්ත වාරා, තථා කුසලපක්ඛෙ අලොභාදිඋස්සදවසෙනාති
චුද්දස වාරා ලබ්භන්ති. තත්ථ අලොභදොසාමොභා, අලොභාදොසමොභා,
අලොභදොසමොභා බලවත්තොති ආගතෙහි කුසලපක්ඛෙ
තතියදුතියපයම්චාරෙහි දොසුස්සදමොහුස්සදදොසමොහුස්සදවාරා ගහිතා එව
හොන්ති, තථා අකුසලපක්ඛෙ ලොභාදොසමොභා, ලොභදොසාමොභා,
ලොභාදොසාමොභා බලවත්තොති ආගතෙහි තතියදුතියපයම්චාරෙහි
අදොසුස්සදඅමොහුස්සදඅදොසාමොහුස්සදවාරා ගහිතා එවාති
අකුසලකුසලපක්ඛෙසු තයො තයො වාරෙ අන්තොගධෙ කත්වා අට්ඨෙව වාරා
දස්සිතා. යෙ පන උභයෙසං මිස්සතාවසෙන ලොභාලොභුස්සදවාරාදයො අපරෙ
එකුනපස්සදාස වාරා දස්සෙතබ්බො, තෙ අලබ්භනතො එව න දස්සිතා. න හි
එකස්මිං සන්තානෙ අන්තරෙන අවත්ථන්තරං “ලොභො ච බලවා, අලොභො
වා”තිආදි යුජ්ජතීති, පටිපක්ඛවසෙන වා හි එතෙසං බලවදුබ්බලභාවො,
සහජාතධම්මවසෙන වා. තත්ථ ලොභස්ස තාව පටිපක්ඛවසෙන අලොභෙන
අනධිභූතතාය බලවභාවො, තථා දොසමොභානං අදොසාමොභෙහි.
අලොභාදීනං පන ලොභාදිඅභිභවනතො, සබ්බෙසස්සද්ව සමානජාතියමභිභූයා
පවත්තිවසෙන සහජාතධම්මතො බලවභාවො. තෙන වුත්තං අට්ඨකථායං
“ලොභො බලවා අලොභො මන්දො, අදොසාමොභා බලවත්තො දොසමොභා

මන්දා’ති. යො ව නෙසං මන්දබ්බවභාවො පුරිමුපනිස්සයතො තථා ආසයස්ස පරිභාවිතතාය වෙදිතබ්බො.

යො ලුද්ධොති වුත්තොති යො උස්සදකිත්තනෙ “ලුද්ධො”ති වුත්තො, අයං ඉධ වරියාවිචාරෙ “රාගවරිතො”ති වෙදිතබ්බො. දුට්ඨදන්ධාති “දුට්ඨො, දන්ධො”ති ව වුත්තා යථාක්කමං දොසමොභවරිතා. පඤ්ඤවාති සාතිස්සං සප්පඤ්ඤො. යතො සද්ධාවිතක්කෙසු විජ්ජමානෙසුචි බුද්ධිවරිතොති වුච්චති. අලොභාදොසානං බ්බවභාවො සද්ධුපනිස්සයතාය විනා න භොතීති ආභ “අලුද්ධඅදුට්ඨා පසන්තපකතිතාය සද්ධාවරිතා”ති.

අයඤ්ච නයො සාධාරණතො වුත්තොති නිබ්බන්තිතපුබ්බහෙතුනියාමවසෙනෙව බුද්ධිවරිතාදිකෙපි දස්සෙතුං “යථා වා”තිආදි වුත්තං. තත්ථ අමොභපරිචාරෙතාති අමොභපරික්ඛිත්තෙන, උපනිස්සයතො සම්පයොගතො ව පඤ්ඤාය අභිසංඛිතෙතාති අත්ථො. සෙසපදත්තයෙපි එසෙව නයො. ලොභාදිනා වොමිස්සපරිචාරෙතාති එත්ථ ලොභමොභාදිනා අඤ්ඤමඤ්ඤඅවිරුද්ධවොමිස්සපරිචාරෙතාති අත්ථො. අවිරොධො ව යුගග්ගාභවසෙන අප්පචත්තියා වෙදිතබ්බො. තථා හි සද්ධානුසාරිධම්මානුසාරිගොත්තාති අඤ්ඤමඤ්ඤමිපි හින්තසභාවානෙව. එකංසෙන ව මිස්සකවරියාපි සම්පට්ඨිතබ්බො පුබ්බහෙතුනියාමෙන වරියාසිද්ධිතො. තථා චෙව උස්සදකිත්තනං පචත්තං යථාරහං ලොභාලොභාදීනං විපාකස්ස පච්චයභාවතො. තෙනාභ පටිසම්භිදාමග්ගෙ (පටි. ම. 1.232) –

“ගතිසම්පත්තියා ඤාණසම්පයුත්තෙ කතමෙසං අට්ඨන්තං හෙතුනං පච්චයා උපපත්ති භොති? කුසලකම්මස්ස ජවනක්ඛණෙ තයො හෙතු කුසලා තස්මිං ඛණෙ ජාතචෙතනාය සහජාතපච්චයා භොත්ති, තෙන වුච්චති කුසලමූලපච්චයාපි සංඛාරා. නිකන්තික්ඛණෙ ද්වෙ හෙතු අකුසලා තස්මිං ඛණෙ ජාතචෙතනාය සහජාතපච්චයා භොත්ති, තෙන වුච්චති අකුසලමූලපච්චයාපි සංඛාරා. පටිසන්ධික්ඛණෙ තයො හෙතු අබ්‍යාකතා තස්මිං ඛණෙ ජාතචෙතනාය සහජාතපච්චයා භොත්ති, තෙන වුච්චති නාමරූපපච්චයාපි විඤ්ඤාණං, විඤ්ඤාණපච්චයාපි නාමරූප”න්ති –

ආදි. පුබ්බහෙතුනියාමෙන ව යථා තිහෙතුකස්ස පඤ්ඤාවෙය්‍යත්තියං, න තථා දුහෙතුකස්ස. යථා ව දුහෙතුකස්ස ඉතිකත්තබ්බතා නෙපක්කං, න තථා අහෙතුකස්ස. එවං ලොභස්සදාදයො පුග්ගලා රාගවරිතාදයො භොත්තීති නිට්ඨමෙත්ථ ගන්තබ්බන්ති. යථාවුත්තමත්ථං නිගමවසෙන දස්සෙතුං “එවං ලොභාදීසු”තිආදි වුත්තං.

45. තත්‍රාති තස්මිං පුච්ඡාවචනෙ. නයොති ජානනනයො. පුග්ගලාධිට්ඨානෙන චුත්තොපි අත්ථො ධම්මමුඛෙනෙව පඤ්ඤායතීති ධම්මාධිට්ඨානෙනාහ “වරියායො විභාවයෙ”ති. පකතිගමනෙනාති අකිත්තිමෙන සභාවගමනෙන. වාතුරියෙනාති වාතුරභාවෙන සිඬගාරෙන. උක්කුටිකන්ති අසම්ප්‍රට්ඨමජ්ඣං. ඛණන්තො වියාති භූමිං ඛණන්තො විය. අනුකඩ්ඪිතන්ති පාදනික්ඛෙපසමයෙ කඩ්ඪන්තො විය පාදං නික්ඛිපති. තෙනස්ස පදං අනුකඩ්ඪිතං පච්ඡතො අඤ්ඡිතං හොති. පරිබ්‍යාකුලායාති පරිතො ආලුළිතාය. ඡම්භිතො වියාති විත්ථායන්තො විය. භිතො වියාති කෙවි. සහසානුපිළිතන්ති අග්ගපාදෙන, පණ්ඨියා ච සහසාව සන්තිරුජ්ඣිතං. විචට්ඨඡදස්සාති විනිචට්ඨඡදනස්ස පභිනකිලෙසස්ස. ඉදම්දිසං පදන්ති භගවතො පදං දිස්වා වදති.

පාසාදිකන්ති පසාදාවහං. මධුරාකාරන්ති ඉට්ඨාකාරං. උද්ධාකාරන්ති උම්භිතාකාරං. අතරමානොති නතරමානො, සණ්කන්ති අත්ථො. සමොධායාති සම්මදෙව ඔධාය අවික්ඛිපිත්වා. නිපජ්ජිත්වාති කායපසාරණලක්ඛණාය නිපජ්ජාය සෙය්‍යාය නිපජ්ජිත්වා සයති නිද්දායති. පක්ඛිත්තකායොති අවක්ඛිත්තකායො අවසො විය සහසා පතිතකායො. දුස්සණ්ඨානන්ති විරූපසන්තිවෙසං. වික්ඛිත්තකායොති ඉතො විතො ච ඛිත්තඅභිගපච්චඩගො.

සම්පරිවත්තකන්ති සම්පරිවත්තිත්වා. ආලොළයමානො වාලිකාකච්චරාති ආකුලයන්තො.

නිපුණමධුරසමසක්කච්චකාරීති සුකොසල්ලං සුන්දරං අවිසමං සාහිසඬාරඤ්ච කරණසිලො. ගාල්භඋද්ධවිසමකාරීති ථීරං අසිථිලං විසමඤ්ච කරණසිලො. අපරිච්ඡින්නං අපරිනිට්ඨිතං.

මුඛපුරකන්ති මුඛස්ස පුරණං මහන්තං. අරසපට්ඨංවෙදීති නරසපට්ඨංවෙදී. භාජනෙ ඡඩ්ඛෙන්තොති භොජනභාජනෙ සිත්ථානි ඡඩ්ඛෙන්තො. මුඛං මක්ඛෙන්තොති ඛහිමුඛං මක්ඛෙන්තො.

කිලන්තරූපො වියාති තස්ස අසහනෙන ඛෙදප්පත්තො විය. අඤ්ඤාණුපෙක්ඛායාති අඤ්ඤාණභූතාය උපෙක්ඛාය. අඤ්ඤාණසඬාතාය උපෙක්ඛායාති කෙවි.

මායාදීසු	සන්තදොසපට්ඨඡදනලක්ඛණා	මායා.
අසන්තගුණපකාසනලක්ඛණං	සාමේය්‍යං.	උන්නතිලක්ඛණො මානො.
අසන්තගුණසම්භාවනාමුඛෙන	පටිග්ගභණ්ණෙ	අමත්තඤ්ඤාතාලක්ඛණා
පාපිච්ඡතා.	සන්තගුණසම්භාවනාමුඛෙන	පටිග්ගභණ්ණෙ

විසුද්ධිමග්ග-මහාටිකා

කම්මට්ඨානග්ගභණ්ඩද්දෙසවණ්ණනා

අමත්තඤ්ඤාතාලක්ඛණා මහිව්ඡතා. සකලාභෙන අසන්තුස්සනලක්ඛණා අසන්තුට්ඨිතා. විජ්ඣනට්ඨෙත සිඬගං, සිඬගාරතානාගරිකභාවසඬබ්බාතං කිලෙසසිඬගං. අත්තනො සරිරස්ස, වීවරාදිපරික්ඛාරස්ස ච මණ්ඩනවසෙන පවත්තං ලොලුප්පං වාපලාං. එවමාදයොති එත්ථ ආදි-සද්දෙන අහිරිකානොත්තප්පමදප්පමාදාදයො සඬගය්හන්ති.

පරාපරාධස්ස උපනග්ගනලක්ඛණො උපනාභො. පරෙසං ගුණමක්ඛණලක්ඛණො මක්ඛො. පරස්ස ගුණෙ ධංසිත්වා අපනෙන්නො විය යුගග්ගාභලක්ඛණො පළාසො. පරසම්පත්තිඋසුයනලක්ඛණො ඉස්සා. අත්තසම්පත්තිනිගුහනලක්ඛණං මච්ඡරියං. ඉධ ආදි-සද්දෙන දොවචස්සතාපාපමිත්තතාදීනං සඬගභො දට්ඨබ්බො.

අනුස්සාහනං ථීනං. අසත්තිවිසාතො මිද්ධං. චෙතසො අවුපසමො උද්ධච්චං. විජ්ජට්ඨාරො කුක්කුච්චං. සංසයො විචිකිච්ඡා. අයොනියො දළ්භග්ගාභො ආධානග්ගාහිතා. යථාගහිතස්ස මිච්ඡාගාහස්ස දුබ්බිවෙට්ඨියතා දුප්පට්ඨිස්සග්ගියතා. ඉධ ආදි-සද්දෙන මුට්ඨසච්චඅසම්පජ්ඤාදීනං සඬගභො දට්ඨබ්බො.

මුත්තවාගතාති විස්සට්ඨවාගතා නිස්සඬගපරිච්චාගො. යථා මායාදයො, තථා පවත්තා අකුසලක්ඛන්ධා, යථා අරියානං දස්සනකාමතාදයො, තථා පවත්තා කුසලක්ඛන්ධා වෙදිතබ්බා.

පසාදනීයට්ඨානං නාම චත්ථුත්තයං. සංවෙජනීයට්ඨානාති ජාතිආදීනි. කුසලානුයොගෙති කුසලධම්මභාවනායං. “එවඤ්ච එවඤ්ච කරස්සාමි”ති කිච්චානං රත්තිභාගෙ පරිචිතක්කනං රත්තිං ධුමායනා. තථාවිතක්කිතානං තෙසං දිවසභාගෙ අනුට්ඨානං දිවා පජ්ජලනා. හුරාහුරං ධාවනාති ඉතො විතො ච තත්ථ තත්ථ ආරම්මණෙ චිත්තවොසග්ගො. තෙනෙවාහ “ඉදං පුරෙ චිත්තමචාරි වාරිකං, යෙනිච්ඡකං යත්ථකාමං යථාසුඛ”න්ති (ධ. ප. 326), “චිත්තමස්ස විධාවති”ති (සං. නි. 1.55) ච.

ධම්මප්පවත්තිදස්සනාදි ච පාළියං, අට්ඨකථායඤ්ච අනාගතමෙවාති න සක්කා චත්තුන්ති “සබ්බාකාරොතා”ති චුත්තං. කිඤ්චි කිඤ්චි ආගතමපි අත්ථෙවාති හි අධිප්පායො. “න සාරතො පච්චෙතබ්බ”න්ති චත්වා තත්ථ කාරණං දස්සෙන්නො “රාගවරිතස්ස හි”තිආදිමාහ. අප්පමාදවිහාරිතොති තත්ථ විනිධාය භාවං පටිපජ්ජනෙන අප්පමාදකාරිතො. හින්තලක්ඛණා ඉරියාපථාදයොති වාතුරියෙන අවාතුරියෙන සණ්ඨකං, සහසා ච ගමනාදයො. න උපපජ්ජන්තිති න යුජ්ජන්ති. පුච්ඡිත්වා ජාතිතබ්බන්ති ධම්මප්පවත්තිආදිං පුච්ඡිත්වා ජාතිතබ්බං.

46. සප්පායං භිතං, කිලෙසවිසාතීති අත්ථො. අධොතචෙදිකන්ති අපරිසුද්ධපරික්ඛෙපචෙදිකං. භූමට්ඨකන්ති භූමිතලෙයෙව උට්ඨාපිතං උපරිමතලරහිතං. එකතො ඔනතස්ස පබ්බතපාදස්ස හෙට්ඨාභාගො අකතභිත්තිභූමිපරිකම්මො අකතපබ්භාරො. ජතුකාභරිතන්ති අධොමුඛාභි ඔලම්බමානමුඛාභි බුද්දකවග්ගලිහි පරිපුණ්ණං. ඔලුග්ගවිලුග්ගන්ති ඡින්නභින්නං. උප්පඨගලං ලුබ්බසරං ඡායුදකරහිතං. සීහබ්බාග්ඝාදිභයෙන සාසඨිකං. දුරුපන්ති විරුපං. දුබ්බණ්ණන්ති අසුන්දරවණ්ණං, දුස්සණ්ඨානං වා. ඡාලාකාරෙන කතපුචං ඡාලපුචං. සාණි විය බරසම්ඵස්සන්ති සාණිඵලකො විය දුක්ඛසම්ඵස්සං. භාරිකභාවෙන, අන්තරන්තරා තුන්නකරණෙන ච කිච්ඡපරිහරණං. ආණිගණ්ඨිකාභතොති ආණිනා, ගණ්ඨියා ච භතසොභො. ඉදං රාගවරිතස්ස සප්පායං, එවමස්ස කිලෙසසමුදාචාරො න භොතීති අධිප්පායො. එසෙව නයො සෙසෙසුපි.

දිසාමුඛන්ති දිසාහිමුඛං, අබ්භොකාසාහිමුඛන්ති අධිප්පායො. මහාකසිණන්ති මහන්තං කසිණමණ්ඩලං. සෙසං සෙනාසනාදීසු යං චත්තබ්බං මොභවරිතස්ස, තං දොසවරිතස්ස චුත්තසදිසමෙව.

විතක්කවිධාවනස්සෙව පච්චයො භොති යථා තං ආයස්මතො මෙඝියත්ථෙරස්ස. දරිමුඛෙති පබ්බතවිචරෙ. පරිත්තන්ති සුප්පසරාවමත්තං.

පහෙදපරිච්ඡෙදතො නිදානපරිච්ඡෙදතො විභාවනපරිච්ඡෙදතො සප්පායපරිච්ඡෙදතොති පච්චෙකං පරිච්ඡෙද-සද්දො යොජෙතබ්බො. විභාවනාති “අයං රාගවරිතො”තිආදිනා ඡානනවිභාවනා. එකච්චකසිණානුස්සතිට්ඨානමත්තස්ස පසඨගෙන කථිතත්තා චුත්තං “න ච තාව වරියානුකූලං කම්මට්ඨානං සබ්බාකාරෙන ආචිකත”න්ති.

චත්තාලිසකම්මට්ඨානවණ්ණනා

47. සඨිබ්බතනිද්දෙසතොති සඨිබ්බතානං “චත්තාලිසායා”ති සඨිබ්බාවසෙන ගහිතානං උද්දිට්ඨානං නිද්දෙසතො. “එත්ථ එත්තකාති උපචාරජ්ඣානාවහාති, එත්තකාති අප්පනාජ්ඣානාවහාති”ති උපචාරජ්ජනාවහතො. “එත්තකාති එකජ්ඣානිකාති, එත්තකාති දුකතිකජ්ඣානිකාති, එත්තකාති සකලජ්ඣානිකාති”ති ඥානප්පහෙදතො. “එතෙසු අඨගසමතික්කමො, එතෙසු ආරම්මණසමතික්කමො”ති එවං සමතික්කමතො. “එත්තකානෙත්ථ වඩ්ඨෙතබ්බාති, එත්තකාති න වඩ්ඨෙතබ්බාති”ති වඩ්ඨනාවඩ්ඨනතො. ආරම්මණතොති සභාවධම්මනිමිත්තනවත්තබ්බවසෙන, වලිතාවලිතවසෙන ච ආරම්මණවිභාගතො. භූමිතොති කාමාවචරාදිභූමිවිභාගතො. ගභණ්ණතොති

දිට්ඨාදිවසෙන ගභණ්ඩනාගතො. පච්චයතොති ආරුප්පාදීනං යථාරහං පච්චයභාවතො. වරියානුකූලතොති රාගවරියාදීනං අනුකූලභාවතො.

කම්මට්ඨානානීති ආරම්මණභාවෙන යොගකම්මස්ස පවත්තිට්ඨානානි. චතුක්කජ්ඣානිකානි චතුබ්බිධරූපාවචරජ්ඣානවත්තො, තෙසං ආරම්මණභූතානි අත්ථො. චතුක්කනායවසෙන චෙතං චුත්තං. තිකචතුක්කජ්ඣානිකෙසු තිකජ්ඣානිකෙසු පුරිමෙසු බ්‍රහ්මවිහාරෙසු, චතුක්කජ්ඣානිකෙසු ආනාපානකසිණෙසු. සෙසෙසුනි චුත්තාවසෙසෙසු එකවිසතියා කම්මට්ඨානෙසු.

දිබ්බවක්ඛුනා දිට්ඨහදයරූපස්ස සත්තස්ස චිත්තං ආදිකම්මිකො චෙතොපරියඤාණෙන පරිච්ඡින්නදිතුං සක්කොති, න ඉතරස්සාති කසිණචරණං චෙතොපරියඤාණස්ස පච්චයො හොති. තෙන චුත්තං “පරසත්තානඤ්ච චෙතසා චිත්තමඤ්ඤාතුං සමත්ථො හොති”ති. ඔකාසෙන පරිච්ඡින්නත්තාති අත්තතො ධීතොකාසෙන පරිච්ඡින්නත්තා. තථා උග්ගභකොසල්ලස්ස සම්පාදිතත්තා පරිච්ඡින්නාකාරෙනෙව තාති උපතිට්ඨන්ති, තස්මා න තත්ථ වඩ්ඪනාති අධිප්පායො. සථෙ පන කොචි වඩ්ඪෙය්‍යා, න තෙන කොචි ගුණොති දස්සෙන්තො ආහ “ආනිසංසාභාවා වා”ති. “තෙසු පනා”තිආදිනා තමෙව ආනිසංසාභාවං විවරති. යස්මා වඩ්ඪිතෙසු කුණපරාසියෙව වඩ්ඪති, අවඩ්ඪිතෙපි කාමරාගවික්ඛම්භනා හොතියෙව, තස්මා ආනිසංසාභාවො. විභූතාති විපුලාරම්මණතාය සුපාකටා, වඩ්ඪිතනිමිත්තතාය අප්පමාණාරම්මණභාවෙන පරිබ්‍යත්තාති අත්ථො.

කෙවලන්ති සකලං අනවසෙසං. “පථවිං ඉම”න්ති වචනං උපට්ඨානාකාරෙන චුත්තං, න නිමිත්තස්ස වඩ්ඪනෙනාති අධිප්පායො. ලාභිත්තාති සාතිසයං ලාභිතාය, උක්කංසගතවසිභාවතොති අත්ථො. ථෙරො හි පරමාය වසිපත්තියා අස්සමණ්ඩලෙ අස්සං සාරෙන්තො විය යත්ථ තත්ථ නිසින්තොපි ධීතොපි තං ඥානං සමාපජ්ජතෙව. තෙනස්ස සමන්තතො නිමිත්තං වඩ්ඪිතං විය උපට්ඨාසි. තෙන චුත්තං “සබ්බදිසාසු”තිආදි.

චුත්තාති ධම්මසඬග්ගෙ චුත්තා. මහන්තෙති විපුලෙ. නින්තථලාදිවසෙන හි එකදෙසෙ අට්ඨන්තවා සමන්තතො ගභණ්ඩවසෙන සකලසරීරෙ නිමිත්තං ගණ්හන්තස්ස තං මහන්තං හොති. මහන්තෙ වා සරීරෙ. අප්පකෙති සරීරස්ස එකදෙසෙ නිමිත්තං ගණ්හාතීති යොජනා. අප්පකෙ වා බුද්දකෙ දාරකසරීරෙ. එතන්ති අසුභනිමිත්තං. ආදීනවන්ති “අසුභරාසි එව වඩ්ඪති, න ව කොචි ආනිසංසො”ති චුත්තං ආදීනවං.

සෙසානිපි න වඩ්ඨෙතඛබ්බානීති සඨබ්බෙපතො චුත්තමත්ථං උපපත්තිතො විවරිතුං. “කස්මා”තිආදි චුත්තං. පිචුපිණ්ඩාදිවසෙන උපට්ඨගන්තමපි නිමිත්තං වාතසඨ්ඝාතසන්නිස්සයන්ති කත්වා චුත්තං. “වාතරාසියෙව වඩ්ඨති”ති. ඔකාසෙන පරිච්ඡින්නන්ති නාසිකග්ගමුඛනිමිත්තාදිඔකාසෙන සපරිච්ඡෙදං. වායොකසිණුවඩ්ඨතො විය න එත්ථ කොචි ගුණො, කෙවලං වාතවඩ්ඨනමෙවාති ආහ “සාදිනවත්තා”ති. තෙසන්ති බ්‍රහ්මවිහාරානං. නිමිත්තන්ති ආරම්මණං. න ව තෙන අත්ථො අත්ථීති තෙන සත්තරාසිවඩ්ඨතොන පට්ඨිකසිණාදිවඩ්ඨතො විය කිඤ්චි පයොජනං නත්ථී. පරිග්ගහවසෙනාති අපරිග්ගහිතස්ස භාවනාවිසයස්ස පරිග්ගහවසෙන, න නිමිත්තවඩ්ඨනවසෙන. තෙනාහ “එකාවාසද්විආවාසාදිනා”තිආදි. එත්ථාති බ්‍රහ්මවිහාරභාවනායං. යදයන්ති යං පටිභාගනිමිත්තං අයං යොගී. සීමාසම්භෙදෙනෙව හෙත්ථ උපචාරජ්ඣානුප්පත්ති, න නිමිත්තුප්පත්තියා. යදි එවං කථං පරිත්තාදිආරම්මණනා ඤානස්සාති ආහ “පරිත්තඅප්පමාණාරම්මණනාපෙත්ථ පරිග්ගහවසෙනා”ති, කතිපයෙ සත්තෙ පරිග්ගහෙත්වා පවත්තා මෙත්තාදයො පරිත්තාරම්මණා, බහුකෙ අප්පමාණාරම්මණාති අත්ථො. ආකාසං කසිණුග්ගසාට්ඨිමත්තා න වඩ්ඨෙතඛබ්බන්ති යොජනා. වක්ඛති වා යං තෙන සම්බන්ධිතබ්බං. පරිකප්පජමෙව ආරම්මණං වඩ්ඨෙතුං සක්කා, න ඉතරන්ති ආහ “න හි සක්කා සභාවධම්මං වඩ්ඨෙතු”න්ති. ආරුප්පානං පරිත්තඅප්පමාණාරම්මණනා පරිත්තකසිණුග්ගසාට්ඨිමාකාසෙ, විපුලකසිණුග්ගසාට්ඨිමාකාසෙ ව පවත්තියා වෙදිතබ්බා. සෙසානි බුද්ධානුස්සතිආදීති දස කම්මට්ඨානානි. අනිමිත්තත්තාති පටිභාගනිමිත්තාභාවා.

පටිභාගනිමිත්තාරම්මණානීති පටිභාගනිමිත්තභූතානි ආරම්මණානි. සෙසානි අට්ඨාරස. සෙසානි ඡාති වත්තාරො බ්‍රහ්මවිහාරා, ආකාසානඤ්චායතනං, ආකිඤ්චඤ්ඤායතනන්ති ඉමානි සෙසානි ඡ. විස්සන්දමානපුබ්බතාය විපුබ්බකං. පග්ගරමානලොභිතතාය ලොභිතකං. කිමීනං පවලනෙන පුළුවකං, වලිතාරම්මණං චුත්තං. වාතපානවිවරාදීහි අන්තොපට්ඨස්ස සූරියාලොකාදිකස්ස වලනාකාරො පඤ්ඤායතීති ඔභාසමණ්ඩලාරම්මණමපි වලිතාරම්මණං චුත්තං. පුබ්බභාගෙති පටිභාගනිමිත්තප්පවත්තියා පුබ්බභාගෙ. සන්නිසින්නමෙවාති සන්නං නිව්වලමෙව.

දෙවෙසුති කාමාවචරදෙවෙසු, තත්ථ අසුභානං පටිකූලස්ස ව ආහාරස්ස අභාවතො. අස්සාසපස්සාසානං බ්‍රහ්මලොකෙ අභාවතො “ආනාපානස්සති වා”ති චුත්තං.

දිට්ඨියෙනාති දිට්ඨියෙන වත්ථුනා කාරණභූතෙන. ගහෙනබ්බානීති උග්ගහෙනබ්බානී, උප්පාදෙනබ්බඋග්ගහනිමිත්තානීති අත්ථො. තෙනාහ “සුබ්බහාගෙ”තිආදි. තස්සාති කායගතාසතියා. උච්ඡ්වස්සාදීනං පත්තෙසු පවලමානවණ්ණග්ගහණමුඛෙන වා තස්ස ගහෙනබ්බත්තා චුත්තං “වායොකසිණං දිට්ඨිපුට්ඨියෙනා”ති. න ආදිකම්මිකෙන ගහෙනබ්බානීති ආදිකම්මිකෙන න ගහෙනබ්බානී, භාවනාරම්භවසෙන න පට්ඨපෙතබ්බානී, හෙට්ඨිමෙ තයො බ්‍රහ්මවිහාරෙ, කසිණෙසු රූපාවචරවතුත්ථජ්ඣානඤ්ච අනධිගන්ත්වා සම්පාදෙතුං අසක්කුණෙය්‍යත්තා.

ඉමෙසු පන කම්මට්ඨානෙසුති එත්ථ කම්මට්ඨානග්ගහණෙන යථාරහං ආරම්මණානං, ඥානානඤ්ච ගහණං වෙදිතබ්බං. සුබ්බවිහාරස්සාති දිට්ඨධම්මසුබ්බවිහාරස්ස.

“එකාදස කම්මට්ඨානානි අනුකුලානී”ති උජ්ඣිපච්චනීකවසෙන වෙතං චුත්තං. එවං සෙසෙසුපි. වක්ඛති හි “සබ්බඤ්චෙන”න්තිආදි. අනුකුලානි රාගවික්ඛම්භනස්ස උපායභාවතො. අට්ඨ අනුකුලානීති යොජනා. එවං සෙසෙසු. එකන්ති ඉදං අනුස්සතිඅපෙක්ඛං අනුස්සතිසු එකන්ති, න මොහවරිතවිතක්කවරිතාපෙක්ඛං තෙසං අඤ්ඤස්සාපි අනුකුලස්ස අලබ්භනතො. “සද්ධාවරිතස්ස පුරිමා ජ අනුස්සතියො”ති ඉදං අතිසප්පායවසෙන චුත්තං. ඉමස්සෙව උජ්ඣිපච්චනීකං ඉමස්ස අතිසප්පායන්ති ගහෙනබ්බස්ස විසෙසස්ස අභාවතො සබ්බවරිතානං අනුකුලානි. පරිත්තන්ති සරාවමත්තං, අප්පමාණන්ති තතො අධිකපමාණං. පරිත්තං වා සුප්පසරාවමත්තං, අප්පමාණං අධිකපමාණං බලමණ්ඩලාදිකසිණභාවෙන පරිග්ගහිතං.

වත්තාරො ධම්මාති වත්තාරො මනසිකරණියා ධම්මා. උත්තරීති සීලසම්පදා, කල්‍යාණමිත්තතා, සප්පායධම්මස්සවනං, වීරියං; පඤ්ඤාති ඉමෙසු පඤ්චසු ධම්මෙසු පතිට්ඨානතො උපරි. අසුභාති අසුභභාවනා එකාදසසු අසුභකම්මට්ඨානෙසු භාවනානුයොගා. මෙත්තාති අනොධිසො, ඔධිසො වා පවත්තා මෙත්තාභාවනා. ආනාපානස්සතීති සොළසවත්ථුකා ආනාපානස්සතිසමාධිභාවනා. විතක්කුපච්ඡෙදායාති මිච්ඡාවිතක්කානං උපවිජින්නදනත්ථාය. අනිච්චසඤ්ඤාති “සබ්බෙ සඬ්ඛාරා අනිච්චා”ති (අ. නි. 3.137; ධ. ප. 277; මහානි. 27) එවං පවත්තා අනිච්චානුපස්සනා. අස්මිමානසමුග්ගානායාති “අස්මි”ති උප්පජ්ජනකස්ස නවවිධස්සාපි මානස්ස සමුච්ඡින්නදනාය. එත්ථ හි එකස්සෙව වත්තාරො ධම්මා භාවෙනබ්බා චුත්තා, න එකස්ස වතුචරියනාය. තෙන විඤ්ඤායති “සබ්බානිපි කම්මට්ඨානානි සබ්බාකුසලවික්ඛම්භනානි සබ්බකුසලපරිබ්බහනානී”ති.

එකස්සෙව සත්ත කම්මට්ඨානානි චුත්තානි, න වායස්මා රාහුලො සබ්බවරිතොති අධිජ්ජායො. වචනමත්තෙති “අසුකකම්මට්ඨානං අසුකචරිතස්ස අනුකූල”න්ති එවං චුත්තවචනමත්තෙ. අධිජ්ජායොති තථාවචනස්ස අධිජ්ජායො. සො පන “සබ්බඤ්චෙත”න්තිආදිනා විභාවිතො එව.

48. “පියො ගරු”තිආදිනා (අ. නි. 7.37) චුත්තජ්ජකාරං කල්‍යාණමිත්තං. “අත්තනො පත්තචීවරං සයමෙව ගහෙත්වා”තිආදිනා චුත්තනයෙන උපසඬකමිත්වා. සොමනස්සමෙව උජ්ජජ්ජති “එවං බහුපරිස්සයොයං අත්තභාවො යානෙයෙව මයා නියායාතිතො”ති. තෙනාහ “යථා හී”තිආදි.

අතජ්ජනීයොති න තජ්ජෙතබ්බො න නිග්ගහෙතබ්බො. ස්වායං අතජ්ජනීයභාවො දොවචස්සතාය වා සියා, ආචරියෙ අනිවිට්ඨපෙමතාය වාති තදුභයං දස්සෙතුං “දුබ්බචො වා”තිආදි චුත්තං. යො හි ආචරියෙන තජ්ජියමානො කොපඤ්ච දොසඤ්ච අපච්චයඤ්ච පාතුකරොති, යො වා “කිමස්ස සන්තිකෙ වාසෙනා”ති පක්කමති, අයං දුට්ඨොපි අතජ්ජනීයො. ධම්මෙනාති ඔවාදානුසාසනිධම්මෙන. ගුළ්භං ගන්ථන්ති කම්මට්ඨානගන්ථං, සච්චපට්ඨවසමුප්පාදාදිසහිතං ගම්හිරං සුඤ්ඤතාපටිසංයුත්තඤ්ච.

තුම්භාකමත්ථායාති චුත්තෙති “සතපොරියෙ පපාතෙ පතනෙන තුම්භාකං කොචි අත්ථො භොති”ති කෙනචි චුත්තෙ. සංසෙන්තොති “මනුස්සකක්කෙන තුම්භාකං කොචි අත්ථො”ති චුත්තෙ සංසෙන්තො නිරවසෙසං අත්තභාවං බෙසෙතුං උජ්ජහෙයාං. “මම අස්සාසපස්සාසනිරුන්ධනෙන තුම්භාකං කොචි රොගවූපසමාදිකො අත්ථො අත්ථී”ති කෙනචි චුත්තෙ. තීහිපි හික්ඛුහි ආචරියෙ හත්තිපච්චෙදනමුඛෙන විරියාරම්භො එව පච්චෙදිතො.

49. අඤ්ඤත්ථ පචත්තිත්වාපි චිත්තං ආගම්ම යත්ථ සෙති, සො තස්ස ආසයො “මිගාසයො” විය, ආසයො එව අජ්ඣාසයො. සො දුට්ඨො විපන්නො, සම්පන්නොති. තත්ථ විපන්නො සස්සතාදිමිච්ඡාහිනිචෙසනිස්සිතො. සම්පන්නො දුට්ඨො වට්ටනිස්සිතො, විච්චිතනිස්සිතොති. තෙසු විච්චිතනිස්සිතො අජ්ඣාසයො “සම්පන්නජ්ඣාසයෙනා”ති ඉධාධිජ්ජෙතො. ඉදානි නං විභාගෙන දස්සෙතුං “අලොභාදීනං වසෙනා”තිආදි චුත්තං. තත්ථ ජහාකාරෙහීති අලුබ්භනාදිහි ඡහි ආකාරෙහි. සම්පන්නජ්ඣාසයෙනාති පුබ්බභාගියානං සීලසම්පදාදීනං සාධනවසෙන, ලොකුත්තරානං උපනිස්සයභාවෙන ව සම්පන්නො අජ්ඣාසයො එතස්සාති සම්පන්නජ්ඣාසයො, තෙන. අලොභාදයො හි අනෙකදොසවිධමනතො, අනෙකගුණාවහතො ව සත්තානං බහුකාරා විසෙසතො යොගිතො. තථා හි අලොභාදයො මච්ඡෙරමලාදීනං පටිපක්ඛනාවෙන පචත්තන්ති. චුත්තං හෙතං (ධ. ස. අට්ඨ. 1 මූලරාසිවණ්ණනා) –

“අලොහො මච්ඡෙරමලස්ස පටිපක්ඛො, අදොසො දුස්සීලාමලස්ස, අමොහො කුසලෙසු ධම්මෙසු අභාවනාය. අලොහො චෙත්ථ දානහෙතු, අදොසො සීලහෙතු, අමොහො භාවනාහෙතු. තෙසු ච අලොහෙන අනධිකං ගණ්හාති ලුද්ධස්ස අධිකග්ගහණතො, අදොසෙන අනුනං දුට්ඨස්ස උනග්ගහණතො, අමොහෙන අවිපරීතං මුළ්භස්ස විපරීතග්ගහණතො.

“අලොහෙන චෙත්ථ විජ්ජමානං දොසං දොසතො ධාරෙන්තො දොසෙ පවත්ති, ලුද්ධො හි දොසං පටිච්ඡාදෙති. අදොසෙන විජ්ජමානං ගුණං ගුණතො ධාරෙන්තො ගුණෙ පවත්ති, දුට්ඨො හි ගුණං මක්ඛෙති. අමොහෙන යාථාචසභාවං යාථාචසභාවතො ධාරෙන්තො යාථාචසභාවෙ පවත්ති, මුළ්භො හි තච්ඡං ‘අතච්ඡ’න්ති, අතච්ඡඤ්ච ‘තච්ඡ’න්ති ගණ්හාති. අලොහෙන ච පියවිජ්ජයොගදුක්ඛං න හොති ලුද්ධස්ස පියසබ්භාවතො, පියවිජ්ජයොගාසහනතො ච, අදොසෙන අප්පියසම්පයොගදුක්ඛං න හොති දුට්ඨස්ස අප්පියසබ්භාවතො, අප්පියසම්පයොගාසහනතො ච, අමොහෙන ඉච්ඡිකාලාභදුක්ඛං න හොති, අමුළ්භස්ස හි ‘තං කුතෙත්ථ ලබ්භා’ති එවමාදිපච්චවෙක්ඛණසබ්භාවතො.

“අලොහෙන චෙත්ථ ජාතිදුක්ඛං න හොති අලොහස්ස තණ්හාපටිපක්ඛතො, තණ්හාමූලකත්තා ච ජාතිදුක්ඛස්ස, අදොසෙන ජරාදුක්ඛං න හොති තික්ඛදොසස්ස බ්ඡපං ජරාසම්භවතො, අමොහෙන මරණදුක්ඛං න හොති, සම්මොහමරණඤ්ඤි දුක්ඛං, න ච තං අමුළ්භස්ස හොති. අලොහෙන ච ගහට්ඨානං, අමොහෙන පබ්බජිතානං, අදොසෙන පන සබ්බෙසම්පි සුඛසංවාසනා හොති.

“විසෙසතො චෙත්ථ අලොහෙන පෙත්තිවිසයෙ උපපත්ති න හොති, යෙභුයොන හි සත්තා තණ්හාය පෙත්තිවිසයං උපපජ්ජන්ති, තණ්හාය ච පටිපක්ඛො අලොහො. අදොසෙන තිරයෙ උපපත්ති න හොති, දොසෙන හි චණ්ඩජාතිතාය දොසසදිසං තිරයං උපපජ්ජන්ති, දොසස්ස ච පටිපක්ඛො අදොසො. අමොහෙන තිරච්ඡානයොනියං නිබ්බත්ති න හොති, මොහෙන හි නිච්චසම්මුළ්භං තිරච්ඡානයොනිං උපපජ්ජන්ති, මොහපටිපක්ඛො ච අමොහො. එතෙසු ච අලොහො රාගවසෙන උපගමනස්ස අභාවකරො, අදොසො දොසවසෙන අපගමනස්ස, අමොහො මොහවසෙන අමජ්ඣත්තභාවස්ස.

“තීහිපි වෙනෙහි යථාපටිපාටියා නෙක්ඛම්මසඤ්ඤා අඛ්‍යාපාදසඤ්ඤා අවිහිංසාසඤ්ඤාති ඉමා තිස්සො, අසුභසඤ්ඤා අප්පමාණසඤ්ඤා ධාතුසඤ්ඤාති ඉමා ච තිස්සො සඤ්ඤායො හොන්ති. අලොහෙන පන

කාමසුඛල්ලිකානුයොගඅන්තස්ස, අදොසෙන
 අත්තකිලමථානුයොගඅන්තස්ස පරිවජ්ජනං හොති, අමොහෙන
 මජ්ඣිමාය පටිපත්තියා පටිපජ්ජනං. තථා අලොහෙන
 අභිජ්ඣාකායගන්ථස්ස පහෙදනං හොති, අදොසෙන
 බ්‍යාපාදකායගන්ථස්ස, අමොහෙන සෙසගන්ථද්වයස්ස. පුරිමානි ච ද්වෙ
 සතිපට්ඨානානි පුරිමානං ද්විත්තං ආනුභාවෙන, පච්ඡිමානි පච්ඡිමස්සෙව
 ආනුභාවෙන ඉජ්ඣන්ති.

“අලොහො වෙත්ථ ආරොග්‍යස්ස පච්චයො හොති, අලුද්ධො හි
 ලොහනීයමිපි අසප්පායං න සෙවති, තෙන අරොගො හොති. අදොසො
 යොබ්බනස්ස, අදුට්ඨො හි චලිතපලිතාවහෙන දොසග්ගිනා අධය්‍යමානො
 දීඝරත්තං යුචා හොති. අමොහො දීඝායුකතාය, අමුල්ලො හි හිතාහිතං
 ඤාත්වා අහිතං පරිවජ්ජෙත්තො, හිතඤ්ච පටිසෙවමානො දීඝායුකො
 හොති.

“අලොහො වෙත්ථ හොගසම්පත්තියා පච්චයො වාගෙන
 හොගපටිලාභතො, අදොසො මිත්තසම්පත්තියා මෙත්තාය මිත්තානං
 පටිලාභතො, අපරිභානතො ච, අමොහො අත්තසම්පත්තියා, අමුල්ලො හි
 අත්තතො හිතමෙව කරොත්තො අත්තානං සම්පාදෙති. අලොහො ච
 දිබ්බවිහාරස්ස පච්චයො හොති, අදොසො බ්‍රහ්මවිහාරස්ස, අමොහො
 අරියවිහාරස්ස.

“අලොහෙන වෙත්ථ සකපක්ඛෙසු සත්තසඬ්ඛාරෙසු නිබ්බුතො හොති
 තෙසං විනාසෙන අභිසම්භවහෙතුකස්ස දුක්ඛස්ස අභාවා, අදොසෙන
 පරපක්ඛෙසු, අදුට්ඨස්ස හි වෙරිසුපි වෙරිසඤ්ඤාය අභාවතො, අමොහෙන
 උදාසීනපක්ඛෙසු අමුල්ලස්ස සබ්බාහිසම්භවතො.

“අලොහෙන ච අනිච්චදස්සනං හොති, ලුද්ධො හි උපහොගාසාය
 අනිච්චෙපි සඬ්ඛාරෙ අනිච්චතො න පස්සති. අදොසෙන දුක්ඛදස්සනං,
 අදොසජ්ඣාසයො හි පරිච්චත්තආඝාතවත්ථුපරිග්ගහො සඬ්ඛාරෙයෙව
 දුක්ඛතො පස්සති. අමොහෙන අනත්තදස්සනං, අමුල්ලො හි
 යාථාචගභණ්ඩකුසලො අපරිණායකං ඛන්ධපඤ්චකං අපරිණායකතො
 බුජ්ඣති. යථා ච එතෙහි අනිච්චදස්සනාදීනි, එවං එතෙපි
 අනිච්චදස්සනාදීනි හොත්ති. අනිච්චදස්සනෙන හි අලොහො හොති,
 දුක්ඛදස්සනෙන අදොසො, අනත්තදස්සනෙන අමොහො. කො හි නාම
 ‘අනිච්චමිද්’න්ති සම්මා ඤාත්වා තස්සත්ථාය පිහං උප්පාදෙයා, සඬ්ඛාරෙ
 වා ‘දුක්ඛ’න්ති ඡානත්තො අපරමිපි අච්චන්තතිබ්ණං කොධදුක්ඛං

උප්පාදෙය්‍යා, අත්තසුඤ්ඤතඤ්ච බුජ්ඣත්වා පුන සම්මොහං ආපජ්ජෙය්‍යා”ති.

තෙන චුත්තං “පුබ්බභාගියානං සීලසම්පදාදීනං සාධනවසෙන ලොකුත්තරානං, උපනිස්සයභාවෙන ච සම්පන්නො අජ්ඣාසයො එතස්සාති සම්පන්නජ්ඣාසයො”ති. තෙනාහ “එවං තිස්සන්තං බොධිතං අඤ්ඤතරං පාපුණාති”ති.

ඉදානි තෙ අජ්ඣාසයෙ පාළියාව විභාවෙනුං “යථාහ”ති ආදි චුත්තං. තත්ථ ඡාති ගණනපරිච්ඡේදො. අජ්ඣාසයාති පරිච්ඡින්නධම්මනිදස්සනං. උභයං පන එකජ්ඣං කත්වා ඡබ්බිධා අජ්ඣාසයාති අත්ථො. බොධිසත්තාති බුජ්ඣනකසත්තා, බොධියා වා නියතභාවෙන සත්තා ලග්ගා, අධිමුත්තා තන්තින්තා තප්පොණාති අත්ථො. බොධිපරිපාකාය සංවත්තන්තීති යථාහිනීභාරං අත්තනා පත්තබ්බබොධියා පරිපාවනාය භවත්ති. අලොභජ්ඣාසයාති අලුබ්භනාකාරෙන පවත්තඅජ්ඣාසයා, ආදිතො “කථං නු බො මයං සබ්බත්ථ, සබ්බදා ච අලුද්ධා එව භෙස්සාමා”ති, මජ්ඣෙ ච අලුබ්භනවසෙනෙව, පච්ඡා ච තස්සෙව රොචනවසෙන පවත්තඅජ්ඣාසයා. ලොභෙ දොසදස්සාවිතොති ලුබ්භනලක්ඛණෙ ලොභෙ සබ්බජ්ජකාරෙන ආදීනවදස්සාවිතො. ඉදං තස්ස අජ්ඣාසයස්ස එකදෙසතො බුහනාකාරදස්සනං. ලොභෙ හි ආදීනවං, අලොභෙ ච ආනිසංසං පස්සන්තස්ස අලොභජ්ඣාසයො පරිවඨ්ඨති, ස්වායං තත්ථ ආදීනවානිසංසදස්සනවිධි විභාවිතොයෙව. සෙසපදෙසුපි ඉමිනා නයෙන අත්ථො වෙදිතබ්බො. අයං පන විසෙසො – නෙක්ඛම්මන්ති ඉධ පබ්බජ්ජා. පච්චෙකො තද්ධිගච්චෙකො, වික්ඛම්භනව්චෙකො, කායව්චෙකො, චිත්තව්චෙකො ච. නිස්සරණං නිබ්බානං. සබ්බභවගතීසුති සබ්බෙසු භවෙසු, සබ්බාසු ච ගතීසු. තදධිමුත්තතායාති යදත්ථං භාවනානුයොගො, යදත්ථා ච පබ්බජ්ජා, තදධිමුත්තෙන. තෙනෙවාහ “සමාධාධිමුත්තෙනා”ති ආදි.

50. “කිං වරිතොසී”ති පුච්ඡිතො සචෙ “න ඡානාමී”ති වදෙය්‍යා, “කෙ වා තෙ ධම්මා බහුලං සමුදාවරන්තී”ති පුච්ඡිතබ්බො. කිං වාති කිං අසුභං වා අනුස්සතිට්ඨානං වා අඤ්ඤං වා. කිං තෙ මනසි කරොතො ඵාසු භොතීති විත්තස්ස එකග්ගභාවෙන සුඛං භොති. විත්තං නමතීති පකතියාව අභිරතීවසෙන නමති. එවමාදීහීති ආදි-සද්දෙන ඉරියාපථාදීනං සඬිගභො දට්ඨබ්බො. තෙපි හි න සබ්බස්ස එකංසතො ඛාහිවාරිතො එව. තථා හි සමුදාවාරො පුච්ඡිතබ්බො චුත්තො. “අසුකඤ්ච අසුකඤ්ච මනසිකාරවිධිං කතිපයදිවසං අනුයුඤ්ජාහී”ති ච වත්තබ්බො.

“පකතියා උග්ගහිතකම්මට්ඨානස්සා”ති ඉදං යං කම්මට්ඨානං ගහෙනුකාමො, තත්ථ සජ්ඣායවසෙන වා මනසිකාරවසෙන වා කතපරිචයං සන්ධාය චුත්තං. එකං ද්වෙ නිසජ්ජානීති එකං වා ද්වෙ වා උණ්භාසනානි. සජ්ඣායං කාරෙත්වා අත්තනො සම්මුඛාව අධියාපෙත්වා දාතබ්බං, සො වෙ අඤ්ඤත්ථ ගන්තුකාමොති අධිප්පායො. තෙනාහ “සන්තිකෙ වසන්තස්සා”ති. අගතාගතක්ඛණෙ කථෙතබ්බං, පවත්තිං සුත්වාති අධිප්පායො.

පථවීකසිණන්ති පථවීකසිණකම්මට්ඨානං. කතස්සාති කතස්ස කසිණස්ස. තං තං ආකාරන්ති ආවරියෙන කම්මට්ඨානෙ චුච්චමානෙ පදපදත්ථාධිප්පායඔපම්මාදිකං අත්තනො ඤාණස්ස පච්චුපට්ඨිතං තං තං ආකාරං, යං යං නිමිත්තන්ති චුත්තං. උපනිබන්ධිත්වාති උපනෙත්වා නිබද්ධං විය කත්වා, හදයෙ යපෙත්වා අපමුස්සන්තං කත්වාති අත්ථො. එවං සුට්ඨු උපට්ඨිතස්සතිතාය නිමිත්තං ගහෙත්වා තත්ථ සම්පජානකාරිතාය සක්කච්චං සුණන්තෙන. තන්ති තං යථාචුත්තං සුග්ගහිතං නිස්සාය. ඉතරස්සාති තථා අගණ්භන්තස්ස. සබ්බාකාරෙනාති කස්සච්චි පකාරස්ස තත්ථ අසෙසිතත්තා චුත්තං.

කම්මට්ඨානග්ගභණ්ඩද්දෙසවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

ඉති තතියපරිච්ඡෙදවණ්ණනා.

4. පථවිකසිණනිද්දෙසවණ්ණනා

51. එසු හොතීති ආවාසසප්පායාදිලාහෙන මනසිකාරඑසුතා භාවනානුකූලතා හොති. පරිසොධෙන්තෙනාති තෙසං තෙසං ගණ්ඨිට්ඨානානං ඡිත්ඤ්චසෙන විසොධෙන්තෙන. අකිලමන්තොයෙවාති අකිලන්තකායො එව. සති හි කායකිලමපෙ සියා කම්මට්ඨානමනසිකාරස්ස අන්තරායොති අධිප්පායො. ගණ්ඨිට්ඨානන්ති අත්ථතො, අධිප්පායතො ච දුබ්බිනිවෙධතාය ගණ්ඨිභූතං යානං. ඡිත්ඤ්චාති යාථාවතො අත්ථස්ස, අධිප්පායස්ස ච විභාවනෙන ඡිත්ඤ්චා, විභූතං සුපාකටං කත්ථාති අධිප්පායො. සුච්ඡුද්ධන්ති සුච්ඡු විසුද්ධං, නිගුම්ඛං නිජ්ජටන්ති අත්ථො.

අනනුරූපවිහාරවණ්ණනා

52. අඤ්ඤතරෙනාති අඤ්ඤතරෙනාපි, පගෙව අනෙකෙහිති අධිප්පායො. මහන්තභාවො මහත්තං. තථා සෙසෙසු. සොණ්ඨවා සොණ්ඨී. තථා පණ්ණන්තිආදීසු. බොධිඅභිගණාදීසු කාතබ්බං ඉධ “චත්ත”න්ති අධිප්පෙතන්ති ආහ “පානීයසටං වා රිත්ත”න්ති. නිට්ඨිකායාති පටිට්ඨපටිට්ඨානං දානෙන පරික්ඛිණාය. ජිණ්ණවිහාරෙපි යත්ර හික්ඛු එවං වදන්ති “ආයස්මා, යථාසුඛං සමණධම්මං කරොතු, මයං පටිජග්ගිස්සාමා”ති. එවරූපෙ විහාතබ්බන්ති අයම්පි නයො ලබ්භති, චුත්තනයත්තා පන න චුත්තො.

මහාපථවිහාරෙති මහාපථසමීපෙ විහාරෙ. භාජනදාරුදොණිකාදීනීති රජනභාජනානි, රජනත්ථාය දාරු, දාරුමයදොණිකා, රජනපචනට්ඨානං, ධොවනඵලකන්ති එවමාදීති. සාකභාරිකාති සාකභාරිනියො ඉත්ථියො. විසභාගසද්දො කාමගුණුපසංහිතො ගීතසද්දොති වදන්ති, කෙවලොපි ඉත්ථිසද්දො විසභාගසද්දො එව. තත්ත්වනි පුජ්ඵවන්තෙ විහාරෙ. තාදිසොයෙවාති “තත්ථස්ස කම්මට්ඨානං ගහෙත්ථා”තිආදිනා යාදිසො පණ්ණවන්තෙ විහාරෙ උපද්දෙවො චුත්තො, තාදිසොයෙව. “පුජ්ඵභාරිකායො පුජ්ඵං ඔවිනන්තියො”ති පන වත්තබ්බං. අයම්ධ විසෙසො.

පත්ථනීයෙති තත්ථ වසන්තෙසු සම්භාවනාවසෙන උපසඬකමනාදිනා පත්ථෙතබ්බෙ. තෙනාහ “ලෙණසම්මතෙ”ති. දක්ඛිණාගිරීති මගධවිසයෙ දක්ඛිණාගිරීති වදන්ති.

විසභාගාරම්මණාති ඉට්ඨානි, අනිට්ඨානි ව. අනිට්ඨානං හි දස්සනත්ථං “සට්ඨි නිසංසන්තියො”තිආදි චුත්තං. දබ්බුපකරණයොග්ගා රුක්ඛා දබ්බුපකරණරුක්ඛා.

යො පන විහාරො. බලන්ති ධඤ්ඤකරණට්ඨානං. ගාවො රුන්ධන්ති “සස්සං බාදිංසු”ති. උදකචාරන්ති කෙදාරෙසු සස්සානං දාතබ්බඋදකචාරං. අයම්පීති මහාසඤ්ඤාගොපි විහාරො. වාරියමානා කම්මට්ඨානිකෙන හික්ඛුනා.

සමුද්දසාමුද්දිකනදීනිස්සිතං උදකපට්ඨනං. මහානගරානං ආයද්වාරභූතං අට්ටමුබාදිනිස්සිතං ටලපට්ඨනං. අප්පසන්නා හොන්ති. තෙනස්ස තත්ථ ඵාසුචිහාරො න හොතිති අධිප්පායො. මඤ්ඤමානා රාජමනුස්සා.

සමොසරණෙනාති ඉතො විතො සඤ්චරණෙන. පපාතෙති පපාතසීසෙ යත්වා ගාසි “ගීතසද්දෙන ඉධාගතං පපාතෙ පාතෙත්වා බාදිස්සාමී”ති. වෙගෙන ගහෙත්වාති වෙගෙනාගන්ත්වා “කුහිං යාසී”ති බන්ධෙ ගහෙත්වා.

යත්ථාති යස්මිං විහාරෙ, විහාරසාමන්තා වා න සක්කා හොති කල්‍යාණමිත්තං ලද්ධං, තත්ථ විහාරෙ සො අලාහො මහාදොසොති යොජනා.

පන්ථනින්ති පන්ථෙ නිතො පවත්තිතොති පන්ථනී, මග්ගනිස්සිතො විහාරො. තං පන්ථනිං. සොණ්ඩින්ති සොණ්ඩිසහිතො විහාරො සොණ්ඩී, තං සොණ්ඩිං. තථා පණ්ණන්තිආදීසු. නගරනිස්සිතං නගරන්ති චුත්තං උත්තරපදලොපෙන යථා “භීමසෙනො භීමො”ති. දාරුනාති දාරුනිස්සිතෙන සහ. විසභාගෙනාති යො විසභාගෙහි චුසියති, විසභාගානං වා නිවාසො, සො විහාරො විසභාගො. තෙන විසභාගෙන සද්ධිං. පච්චන්තනිස්සිතඤ්ච සිමානිස්සිතඤ්ච අසප්පායඤ්ච පච්චන්තසීමාසප්පායං. යත්ථ මිත්තො න ලබ්හති, තම්පීති සබ්බත්ථ යාන-සද්දාපෙක්ඛාය නපුංසකනිද්දෙසො. ඉති විඤ්ඤායාති “භාවනාය අනනුරූපානී”ති එවං විජානිත්වා.

අනුරූපවිහාරවණ්ණනා

53. අයං අනුරූපො නාමාති අයං විහාරො භාවනාය අනුරූපො නාම. නාතිදුරන්ති ගොචරට්ඨානතො අඬ්ඬගාචුතතො ඔරභාගතාය න අතිදුරං. නාව්වාසන්නන්ති පච්ඡිමෙන පමාණෙන ගොචරට්ඨානතො පඤ්චධනුසතිකතාය න අතිආසන්නං. තාය ච පන නාතිදුරනාව්වාසන්නතාය, ගොචරට්ඨානං පරිස්සයාදිරහිතමග්ගතාය ච ගමනස්ස ච ආගමනස්ස ච යුත්තරූපත්තා ගමනාගමනසම්පන්නං. දිවසභාගෙ මහාජනසංකීණ්ණතාභාවෙන දිවා අප්පාකිණ්ණං. අභාවත්ථො හි අයං අප්ප-සද්දො “අප්පිවිභො”තිආදීසු (ම. නි. 1.336) විය. රත්තියං ජනාලාපසද්දාභාවෙන රත්තියං අප්පසද්දං. සබ්බදාපි ජනසන්නිපාතනිග්ගසාභාවෙන අප්පනිග්ගසාසං. අප්පකසිරෙනාති

අකසිරෙන සුබෙනෙව. සීලාදිගුණානං ථීරභාවජ්ජත්තියා ථෙරා. සුත්තගෙය්‍යාදි බහු සුතං එතෙසන්ති බහුස්සුතා. වාචුග්ගතකරණෙන, සම්මදෙව ගරුතං සන්තිකෙ ආගමිතභාවෙන ච ආගතො පරියත්තිධම්මසඬ්ඛාතො ආගමො එතෙසන්ති ආගතාගමා. සුත්තාහිධම්මසඬ්ඛාතස්ස ධම්මස්ස ධාරණෙන ධම්මධරා. විනයස්ස ධාරණෙන විනයධරා. තෙසංයෙව ධම්මවිනයානං මාතිකාය ධාරණෙන මාතිකාධරා. තත්ථ තත්ථ ධම්මපරිපුච්ඡාය පරිපුච්ඡති. අත්ථපරිපුච්ඡාය පරිපඤ්ඡති විමංසති විචාරෙති. ඉදං, හන්තෙ, කථං ඉමස්ස කො අත්ථොති පරිපුච්ඡනපරිපඤ්ඡාකාරදස්සනං. අවිච්චක්ඛෙව පාළියා අත්ථං පදෙසන්තරපාළිදස්සනෙන ආගමතො විවරන්ති. අනුත්තානීකතඤ්ච යුත්තිවිභාවනෙන උත්තානීකරොන්ති. කඬ්ඛට්ඨානියෙසු ධම්මෙසු සංසයුජ්ජත්තියා හෙතුතාය ගණ්ඨිට්ඨානභූතෙසු පාළිපදෙසෙසු යාථාවතො විනිච්ඡයදානෙන කඬ්ඛං පටිච්චනොදෙන්ති. එත්ථ ච “නාතිදුරං, නාවිවාසන්තං, ගමනාගමනසම්පන්න”න්ති එකං අඩ්ගං, “දිවා අප්පාකිණ්ණං, රත්තිං අප්පසද්දං අප්පනිග්ගොස”න්ති එකං, “අප්පඬ්ඛං සමකසවාතාතපසරීසපසම්ඵස්ස”න්ති එකං, “තස්මිං ඛො පන සෙනාසනෙ විහරන්තස්ස...පෙ.... පරික්ඛාරා”ති එකං, “තස්මිං ඛො පන සෙනාසනෙ ථෙරා...පෙ.... කඬ්ඛං පටිච්චනොදෙන්ති”ති එකං. එවං පඤ්ච අඩ්ගානි වෙදිතබ්බානි.

බුද්දකපලිබොධවණ්ණනා

54. බුද්දකපලිබොධුපච්ඡෙදෙ පයොජනං පරතො ආගමීස්සති. අග්ගළඅනුවාතපරිභණ්ඩදානාදිනා දළ්භීකම්මං වා. තන්තච්ඡෙදාදියු තුන්තකම්මං වා කාතබ්බං.

භාවනාවිධානවණ්ණනා

55. සබ්බකම්මට්ඨානවසෙනාති අනුක්කමෙන නිද්දිසියමානස්ස වත්තාලිසව්ධස්ස සබ්බස්ස කම්මට්ඨානස්ස වසෙන. පිණ්ඩපාතපටික්කන්තෙනාති පිණ්ඩපාතපරිභොගතො පටිනිවත්තෙන, පිණ්ඩපාතභුත්තාවිනා ඔනීතපත්තපාණිනාති අත්ථො. හත්තසම්මදං පටිච්චනොදෙන්වාති භොජනනිමිත්තං පරිස්සමං විනොදෙන්වා. ආහාරෙ හි ආසයං පටිවිධමත්තෙ තස්ස ආගන්තුකතාය යෙභුයොන සියා සරීරස්ස කොචි පරිස්සමො, තං වූපසමෙත්වා. තස්මිං හි අවූපසන්තෙ සරීරබ්බෙදෙන විත්තං එකග්ගතං න ලභෙය්‍යාති. පටිච්චත්තෙති ජනවිචිත්තෙ. සුඛනිසිත්තෙනාති පල්ලඬ්ඛං ආභූජිත්වා උජුං කායං පණ්ඩාය නිසජ්ජාය සුඛනිසිත්තෙන.

චුත්තඤ්ඤානන්ති යං “කතාය වා”තිආදිනා පථවියා නිමිත්තග්ගහණං ඉධ චුච්චති, චුත්තං හෙතං පොරාණට්ඨකථායං.

ඉදානි තං අට්ඨකථාපාළිං දස්සෙන්නො “පථවිකසිණං උග්ගණ්හන්තො”තිආදිමාහ. තත්ථායං සඬබ්බෙපත්ථො — පථවිකසිණං උග්ගණ්හන්තොති උග්ගහනිමිත්තභාවෙන පථවිකසිණං ගණ්හන්තො ආදියන්තො, උග්ගහනිමිත්තභූතං පථවිකසිණං උප්පාදෙන්තොති අත්ථො. උප්පාදනඤ්ඤෙත්ථ තථානිමිත්තස්ස උපට්ඨාපනං දට්ඨබ්බං. පථවියන්ති චක්ඛමානවිසෙසෙ පථවිමණ්ඩලෙ. නිමිත්තං ගණ්හාතීති තත්ථ චක්ඛුනා ආදාසතලෙ මුඛනිමිත්තං විය භාවනාඤාණෙන චක්ඛමානවිසෙසං පථවිනිමිත්තං ගණ්හාති. “පථවිය”න්ති චත්වාපි මණ්ඩලාපෙක්ඛාය නපුංසකනිද්දෙසො. කතෙති චක්ඛමානවිධිනා අභිසඬ්ඛතෙති අත්ථො. වා-සද්දො අනියමත්ථො. අකතෙති පාකතිකෙ ඛලමණ්ඩලාදිකෙ පථවිමණ්ඩලෙ. සාන්තකෙති සඅන්තකෙ එව, සපරිච්ඡෙදෙ එවාති අත්ථො. සාවධාරණඤ්ඤානං වචනං. තථා හි තෙන නිවත්තිතං දස්සෙතුං “නො අනන්තකෙ”ති චුත්තං. සකොටියෙතිආදීනිපි තස්සෙව වෙච්චනානි. සුප්පමත්තෙ වාතිආදීසු සුප්පසරාවානි සමප්පමාණානි ඉච්ඡිතානි. කෙච් පන වදන්ති “සරාවමත්තං විදත්ථිචතුරඬ්ගලං හොති, සුප්පමත්තං තතො අධිකප්පමාණන්ති. කිත්තිමං කසිණමණ්ඩලං හෙට්ඨිමපරිච්ඡෙදෙන සරාවමත්තං, උපරිමපරිච්ඡෙදෙන සුප්පමත්තං, න තතො අධො, උද්ධං වාති පරිත්තප්පමාණහෙදසඬ්ගණ්හනත්ථං ‘සුප්පමත්තෙ වා සරාවමත්තෙ වා’ති චුත්ත”න්ති. යථාඋපට්ඨිතෙ ආරම්මණෙ එකඬ්ගලමත්තමපි වඩ්ඪිතං අප්පමාණමෙවාති චුත්තොවායමත්ථො. කෙච් පන “ඡත්තමත්තමපි කසිණමණ්ඩලං කාතබ්බ”න්ති වදන්ති.

සො තං නිමිත්තං සුග්ගහිතං කරොතීති සො යොගාවචරො තං පථවිමණ්ඩලං සුග්ගහිතං නිමිත්තං කරොති. යදා චක්ඛුං උම්මිලෙත්වා ඔලොකෙත්වා තත්ථ නිමිත්තං ගහෙත්වා නිම්මිලෙත්වා ආවජ්ජෙත්තස්ස උම්මිලෙත්වා ඔලොකිතක්ඛණෙන විය උපට්ඨාති, තදා සුග්ගහිතං කරොති නාම. අට්ඨත්ථ සතිං සුපට්ඨිතං කත්වා අඛහිගතෙන මානසෙන පුනස්පුනං සල්ලක්ඛෙන්තො සුපධාරිතං උපධාරෙති නාම. එවං උපධාරිතං පන නං පුනස්පුනං ආවජ්ජෙන්තො මනසි කරොන්තො තමෙවාරබ්භ ආසෙවනං භාවනං බහුලං පවත්තෙන්තො සුවචත්ථිතං වචත්ථපෙති නාම. තස්මිං ආරම්මණෙති එවං සුග්ගහිතකරණාදිනා සම්මදෙව උපට්ඨිතෙ තස්මිං පථවිකසිණසඤ්ඤිතෙ ආරම්මණෙ. විත්තං උපනිබන්ධතීති අත්තනො විත්තං උපවාරජ්ඣානං උපනෙත්වා නිබන්ධති අඤ්ඤාරම්මණතො විනිවත්තං කරොති. අද්ධා ඉමායාතිආදි ආනිසංසදස්සාවිතාදස්සනං.

ඉදානි යථාදස්සිතස්ස අට්ඨකථාපාඨස්ස අත්ථප්පකාසනෙන සද්ධිං භාවනාවිධිං විභාවෙතුකාමො අකතෙ තාව නිමිත්තග්ගහණං දස්සෙත්තො “තත්ථ යෙන අතීතභවෙපී”ති ආදිමාහ. තත්ථ තත්ථාති තස්මිං අට්ඨකථාපාඨෙ. චතුක්කපඤ්චකප්ඤ්ඤානානීති චතුක්කපඤ්චකනයවසෙන වදති. පුඤ්ඤවතොති භාවනාමයපුඤ්ඤවතො. උපනිස්සයසම්පන්නස්සාති තාදිසෙනෙව උපනිස්සයෙන සමන්නාගතස්ස. බලමණ්ඩලෙති මණ්ඩලාකාරෙ ධඤ්ඤකරණට්ඨානෙන. තංයානප්පමාණමෙවාති ඔලොකිතට්ඨානප්පමාණමෙව.

අවිරාධෙත්වාති අවිරජ්ඣිත්වා චුත්තවිධිනා එව. නීලපීතලොහිතඔදාතසම්භෙදවසෙනාති නීලාදිවණ්ණාහි මත්තිකාහි පච්චෙකං, එකප්ඤ්ඤව සංසග්ගවසෙන. ගඬිගාවහෙති ගඬිගාසොතෙ. සිහළදීපෙ කිර රාවණගඬිගා නාම නදී, තස්සා සොතෙන ඡින්නතට්ඨානෙන මත්තිකා අරුණවණ්ණා. තං සන්ධාය චුත්තං “ගඬිගාවහෙ මත්තිකාසදිසාය අරුණවණ්ණායා”ති. අරුණවණ්ණාය අරුණනිභාය, අරුණප්පභාවණ්ණායාති අත්ථො.

එවං කසිණදොසෙ දස්සෙත්වා ඉදානි කසිණකරණාදිකෙ සෙසාකාරෙ දස්සෙතුං “තඤ්ච ඛො”ති ආදි චුත්තං. සංහාරිමත්ති සංහරිතබ්බං ගහෙත්වා වරණයොග්ගං. තත්ථවයකන්ති යත්‍ර කතං, තත්ථෙව තිට්ඨනකං. චුත්තප්පමාණන්ති “සුප්පමත්තෙ වා සරාවමත්තෙ වා”ති චුත්තප්පමාණං. වට්ටන්ති මණ්ඩලසණ්ඨානං. පරිකම්මකාලෙති නිමිත්තග්ගහණාය භාවනාකාලෙ. එතදෙවාති යං විදත්ථිවතුරඬිගුලචිත්ථාරං, එතදෙව පමාණං සන්ධාය “සුප්පමත්තං වා සරාවමත්තං වා”ති චුත්තං. සුප්පං හි නාතිමහත්තං, සරාවඤ්ච මහත්තං වාටිපිධානප්පහොනකන්ති සමප්පමාණං හොති.

56. තස්මාති පරිච්ඡෙදත්ථාය චුත්තත්තා. එවං චුත්තපමාණං පරිච්ඡෙදන්ති යථාචුත්තප්පමාණං විදත්ථිවතුරඬිගුලචිත්ථාරං පරිච්ඡෙදං කත්වා, එවං චුත්තප්පමාණං වා කසිණමණ්ඩලං විසභාගවණ්ණෙන පරිච්ඡෙදං කත්වා. රුක්ඛපාණිකාති කුචන්දනාදිරුක්ඛපාණිකා අරුණවණ්ණස්ස විසභාගවණ්ණං සමුට්ඨපෙති. තස්මා තං අග්ගහෙත්වාති චුත්තං. පකතිරුක්ඛපාණිකා පන පාසාණපාණිකාගතිකාව. නින්නුන්නතට්ඨානාභාවෙන හෙරිතලසදිසං කත්වා. තතො දුරතරෙති ආදි යථාචුත්තතො පදෙසතො, පීඨතො ව අඤ්ඤස්මිං ආදීනවදස්සනං. කසිණදොසාති හත්ථපාණිපදාදයො ඉධ කසිණදොසා.

චුත්තනායෙනෙවාති “අඬ්ඨතෙයාහත්ථන්තරෙ පදෙසෙ, විදත්ථිවතුරඬිගුලපාදකෙ පීඨෙ”ති ව චුත්තවිධිනාව. කාමෙසු ආදීනවන්ති “කාමා නාමෙන අට්ඨකඬ්ඨකලූපමා නිරස්සාදට්ඨෙන, තිණුක්කුපමා

අනුදගනටියෙන, අභිගාරකාසුපමා මහාහිතාපටියෙන, සුපිනකුපමා ඉත්තරපච්චුපටියානටියෙන, යාවිතකුපමා තාවකාලිකටියෙන, රුක්ඛඵලුපමා සබ්බභගපච්චභගපලිහඤ්ජනටියෙන, අසිසුනුපමා අධිකුට්ටනටියෙන, සත්තිසුලුපමා විනිවිජ්ඣනටියෙන, සප්පසිරුපමා සපටිභයටියෙනා”තිආදිනා (පාවි. අට්ඨ. 417; ම. නි. අට්ඨ. 1.234) “අප්පස්සාදා කාමා බහුදුක්ඛා බහුපායාසා”තිආදිනා (පාවි. 417; ම. නි. 1.234; 2.42) “කාමසුඛඤ්ච නාමෙතං බහුපරිස්සයං, සාසඬ්ඣං, සහයං, සංකිලිට්ඨං, මිළ්භපරිභොගසදිසං, භීතං, ගම්මං, පොථුජ්ජනිකං, අනරියං, අනත්ථසංහිත”න්තිආදිනා ච අනෙකාකාරවොකාරං චත්ථුකාමකිලෙසකාමෙසු ආදීනවං දොසං පච්චවෙක්ඛිත්වා. කාමනිස්සරණෙනි කාමානං නිස්සරණභූතෙ, තෙහි චා නිස්සට්ඨෙ. අග්ගමග්ගස්ස පාදකභාවෙන සබ්බදුක්ඛසමතික්කමස්ස උපායභූතෙ. නෙක්ඛම්මෙති ඤානෙ. ජාතාහිලාසෙන සඤ්ජාතච්ඡන්දෙන. “සම්මාසම්බුද්ධො චත භගවා අවිපරීතධම්මදෙසනත්තා, ස්වාක්ඛාතො ධම්මො එකන්තනියානිකත්තා, සුප්පටිපන්නො සඬ්ඝො යථානුසිට්ඨං පටිපජ්ජනතො”ති එවං බුද්ධධම්මසඬ්ඝගුණානුස්සරණෙන රතනත්තයවිසයං ජිතිපාමොජ්ජං ජනයිත්වා. නෙක්ඛම්මං පටිපජ්ජති එතායාති නෙක්ඛම්මපටිපදා, සඋපචාරස්ස ඤානස්ස, විපස්සනාය, මග්ගස්ස, නිබ්බානස්ස ච අධිගමකාරණන්ති අත්ථො. පුබ්බෙ පන පයමජ්ඣානමෙව නෙක්ඛම්මන්ති චුත්තත්තා චුත්තාවසෙසා සබ්බෙපි නෙක්ඛම්මධම්මා. යථාහ –

“පබ්බජ්ජා පයමං ඤානං, නිබ්බානං ච විපස්සනා;

සබ්බෙපි කුසලා ධම්මා, ‘නෙක්ඛම්ම’න්ති පවුච්චරෙ”ති. (ඉතිවු. අට්ඨ. 109);

පච්චෙකසුඛරසස්සාති විත්තවිචෙකාදිවිචෙකජස්ස සුඛරසස්ස. එවමෙනෙහි පඤ්චහි පදෙහි “ආනිසංසදස්සාවි”තිආදීනං පදානං අත්ථො දස්සිතොති දට්ඨබ්බං. සමෙන ආකාරෙනාති අතිඋම්මිලනඅතිමන්දාලොචනාති වජ්ජෙත්වා නාතිඋම්මිලනනාතිමන්දාලොචනසඬ්ඛාතෙන සමෙන ආලොචනාකාරෙන. නිමිත්තං ගණ්හන්තෙනාති පථවිකසිණෙ වක්ඛුනා ගහිතනිමිත්තං මනසා ගණ්හන්තෙන. භාවෙනබ්බන්ති තථාපවත්තං නිමිත්තග්ගහණං වඩ්ඪෙත්තබ්බං ආසෙවිතබ්බං බහුලිකාතබ්බං.

වක්ඛු කිලමති අතිසුබ්බමං, අතිභාසුරඤ්ච රූපගතං උපනිජ්ඣායතො විය. අතිවිභූතං හොති අත්තතො සභාවාවිභාවතො. තථා ච වණ්ණතො වා ලක්ඛණතො වා උපතිටියෙය්‍ය. තෙන චුත්තං “තෙනස්ස නිමිත්තං නුප්පජ්ජති”ති. අවිභූතං හොති ගජනිම්මිලනෙන පෙක්ඛන්තස්ස රූපගතං විය. විත්තඤ්ච ලීනං හොති දස්සනෙ මන්දබ්‍යාපාරතාය කොසජ්ජපාතතො. තෙනාහ “එවමපි නිමිත්තං නුප්පජ්ජති”ති. ආදාසතලෙ මුඛනිමිත්තදස්සිනා වියාති යථා

ආදාසතලෙ මුඛනිමිත්තදස්සි පුරියො න තත්ථ අතිගාල්භං උම්මීලති, නාපි අතිමන්දං, න ආදාසතලස්ස වණ්ණං පච්චවෙක්ඛති, නාපි ලක්ඛණං මනසි කරොති. අථ ඛො සමෙන ආකාරෙන ඔලොකෙන්තො අත්තනො මුඛනිමිත්තමෙව පස්සති, එවමෙව අයම්පි පථවිකසිණං සමෙන ආකාරෙන ඔලොකෙන්තො නිමිත්තග්ගහණප්පසුතොයෙව හොති, තෙන චුත්තං “සමෙන ආකාරෙන”තිආදි. න වණ්ණො පච්චවෙක්ඛිතඛිබ්බොති යො තත්ථ පථවිකසිණෙ අරුණවණ්ණො, සො න චිත්තෙනඛිබ්බො. චක්ඛුච්ඤ්ඤාණෙන පන ගහණං න සක්කා නිවාරෙතුං. තෙනෙවෙත්ථ “න ඔලොකෙතඛිබ්බො”ති අවත්වා පච්චවෙක්ඛණග්ගහණං කරං. න ලක්ඛණං මනසි කාතඛිබ්බන්ති යං තත්ථ පථවිධාතුයා ථද්ධලක්ඛණං, තං න මනසි කාතඛිබ්බං.

දිස්වා ගහෙතඛිබ්බන්තා “වණ්ණං අමුඤ්චිත්වා”ති වත්වාපි වණ්ණවසෙනත්ථ ආහොගො න කාතඛිබ්බො, සො පන වණ්ණො නිස්සයගතිකො කාතඛිබ්බොති දස්සෙන්තො ආහ “නිස්සයසවණ්ණං කත්වා”ති. නිස්සයෙන සමානාකාරසන්නිස්සිතො සො වණ්ණො තාය පථවියා සමානගතිකං කත්වා, වණ්ණෙන සහෙව “පථවී”ති මනසි කාතඛිබ්බන්ති අත්ථො. උස්සදවසෙන පණ්ණත්තිධම්මෙති පථවිධාතුයා උස්සන්නහාවෙන සත්තිතො අධිකහාවෙන සසම්භාරපථවියං “පථවී”ති යො ලොකවොහාරො, තස්මිං පණ්ණත්තිධම්මෙ චිත්තං පට්ඨපෙත්වා “පථවී, පථවී”ති මනසි කාතඛිබ්බං. යදි ලොකවොහාරෙන පණ්ණත්තිමත්තෙ චිත්තං ධ්වපෙතඛිබ්බං, නාමත්තරවසෙනපි පථවී මනසි කාතඛිබ්බා භවෙය්‍යාති, හොතු, කො දොසොති දස්සෙන්තො “මහී මෙදිනී”තිආදිමාහ. තත්ථ යම්ච්ඡතීති යං නාමං වත්තුං ඉච්ඡති, තං වත්තඛිබ්බං. තඤ්ච ඛො යදස්ස සඤ්ඤානුකූලං හොති යං නාමං අස්ස යොගිතො පුබ්බෙ තත්ථ ගහිතසඤ්ඤාවසෙන අනුකූලං පචුරතාය, පගුණතාය වා ආගච්ඡති, තං වත්තඛිබ්බං. වත්තඛිබ්බන්ති ච පඨමසමන්තාහාරෙ කස්සචි වචිහෙදොපි හොතීති කත්වා චුත්තං, ආවරයෙන වා වත්තඛිබ්බතං සන්ධාය. කිං වා බහුනා, පාකට්ඨානවොයෙවෙත්ථ පමාණන්ති දස්සෙතුං “අපිවා”තිආදි චුත්තං. කාලෙන උම්මීලෙත්වා කාලෙන නිම්මීලෙත්වාති කිඤ්චි කාලං චක්ඛුං උම්මීලෙත්වා නිමිත්තග්ගහණවසෙන පථවීමණ්ඩලං ඔලොකෙත්වා පුන කිඤ්චි කාලං චක්ඛුං නිම්මීලෙත්වා ආවජ්ජිතඛිබ්බං. යෙනාකාරෙන ඔලොකෙත්වා ගහිතං, තෙනාකාරෙන පුන තං සමන්තාහරිතඛිබ්බං.

57. ආපාට්මාගච්ඡතීති මනොද්වාරිකජවනානං ගොචරභාවං උපගච්ඡති. තස්ස උග්ගහනිමිත්තස්ස. න තස්මිං යානෙ නිසිදිතඛිබ්බං. කස්මා? යදි උග්ගහනිමිත්තෙ ජාතෙපි පථවීමණ්ඩලං ඔලොකෙත්වා භාවෙති, පටිභාගනිමිත්තුප්පත්ති න සියා. සම්පට්ඨෙන ච න ඔලොකෙතුං න සක්කා. තෙන චුත්තං “අත්තනො වසනට්ඨානං පවිසිත්වා”තිආදි. නිස්සද්දහාවාය

එකපටලිකූපාහනාගහණං, පරිස්සයවිනොදනත්ථං කත්තරදණ්ඩග්ගහණං. සචෙ නස්සති, අථානෙන භාවෙනබ්බන්ති සම්බන්ධො. චක්ඛමානෙසු අසප්පායෙසු කෙනවිදෙව අසප්පායෙන කාරණභූතෙන. නිමිත්තං ආදායාති යථාජාතං උග්ගහනිමිත්තං ගහෙත්වා. සමන්තාහරිතබ්බන්ති ආවජ්ජිතබ්බං නිමිත්තන්ති අධිප්පායො, සම්මා වා අනු අනු ආහරිතබ්බං කම්මට්ඨානන්ති අත්ථො. තක්කාහතං විතක්කාහතන්ති තක්කනතො, සවිසෙසං තක්කනතො ච “තක්කො, විතක්කො”ති ච එවං ලද්ධනාමෙන භාවනාවිත්තසම්පයුත්තෙන සම්මාසඬකප්පෙන ආහනනපරියාහනනකිච්චෙන අපරාපරං චත්තමානෙන කම්මට්ඨානං ආහතං, පරියාහනඤ්ච කාතබ්බං, බලප්පත්තවිතක්කො මනසිකාරො බහුලං පචත්තෙතබ්බොති අත්ථො. එවං කරොන්තස්සාති එවං කම්මට්ඨානං තක්කාහතං විතක්කාහතං කරොන්තස්ස. යථා භාවනා පුබ්බෙනාපරං විසෙසං ආවහති, එවං අනුයුඤ්ජන්තස්ස. අනුක්කමෙනාති භාවනානුක්කමෙන. යදා සද්ධාදීනි ඉන්ද්‍රියානි සුවිසදානි තික්ඛානි පචත්තන්ති, තදා අස්සද්ධියාදීනං දුර්භාවෙන සාතිසයථාමප්පත්තෙහි සත්තහි බලෙහි ලද්ධපත්ථමහානි විතක්කාදීනි කාමාවචරානෙව ක්කානඬගානි බහුනි හුත්වා පාතුහවන්ති. තතො එව තෙසං උජුච්චවනිකභූතා කාමච්ඡන්දාදයො සද්ධිං තදෙකට්ඨෙහි පාපධම්මෙහි විදුරි හවන්ති, පටිභාගනිමිත්තූප්පත්තියා සද්ධිං තං ආරබ්භ උපචාරජ්ඣානං උප්පජ්ජති. තෙන චුත්තං “නිවරණානි වික්ඛම්භන්ති”තිආදි. තත්ථ සන්තිසිද්ධන්ති සම්මදෙව සිද්ධන්ති, උපසමන්තිති අත්ථො.

ඉමස්සාති පටිභාගනිමිත්තස්ස. අඬගුලිපදපාණිපදාදිකො කසිණදොසො. ආදාසමණ්ඩලූපමාදීහි උග්ගහනිමිත්තතො පටිභාගනිමිත්තස්ස සුපරිසුද්ධතං, සණ්භසුබ්බමතඤ්ච දස්සෙති. තඤ්ච බො පටිභාගනිමිත්තං නෙව චණ්ණචන්තං න සණ්ඨානචන්තං අපරමත්ථසභාවත්තා. ඊදිසන්ති චණ්ණසණ්ඨානචන්තං. තිලක්ඛණබ්භාහතන්ති උප්පාදාදිලක්ඛණත්තයානුපවිට්ඨං, අනිච්චතාදිලක්ඛණත්තයඬකිතං වා. යදි න පනෙතං තාදිසං චණ්ණාදිවන්තං, කථං ක්කානස්ස ආරම්මණභාවොති ආහ “කෙවලඤ්චී”තිආදි. සඤ්ඤාජන්ති භාවනාසඤ්ඤාජනිතං, භාවනාසඤ්ඤාය සඤ්ජාතමත්තං. න හි අසභාවස්ස කුතොචි සමුට්ඨානං අත්ථි. තෙනාහ “උපට්ඨානාකාරමත්ත”න්ති.

58. වික්ඛම්භිතානෙව සන්තිසින්නාව, න පන තදත්ථං උස්සාහො කාතබ්බොති අධිප්පායො. “උපචාරසමාධිනා”ති චුත්තෙ ඉතරොපි සමාධි අත්ථිති අත්ථතො ආපන්නන්ති තම්පි දස්සෙතුං “දුට්ඨො හි සමාධි”තිආදි ආරද්ධං. ද්විභාකාරෙහිති ක්කානධම්මානං පටිපක්ඛදුර්භාවො, ටීරභාවප්පත්ති වාති ඉමෙහි ද්විහි කාරණෙහි. ඉදානි තානි කාරණානි අචත්ථාමුබ්බෙන දස්සෙතුං “උපචාරභූමියං වා”තිආදි චුත්තං. උපචාරභූමියන්ති උපචාරාවත්ථායං. යදිපි තදා

ක්කානඤ්ඤානි පටුතරානි මහග්ගතභාවජපත්තානි න උජ්ජ්ජන්ති, තෙසං පන පටිපක්ඛධම්මානං වික්ඛම්භනෙන විත්තං සමාධියති. තෙනාහ “නිවරණජපහානෙන විත්තං සමාහිතං භොති”ති. පටිලාභභූමියන්ති ක්කානස්ස අධිගමාවත්ථායං. තදා හි අජ්ජනාපත්තානං ක්කානධම්මානං උජ්ජන්ති යා විත්තං සමාධියති. තෙනාහ “අභිගපාතුභාවෙනා”ති. විත්තං සමාහිතං භොතිති සම්බන්ධො.

න ථාමජාතානීති න ජාතථාමානි, න භාවනාබලං පත්තානීති අත්ථො. විත්තන්ති ක්කානවිත්තං. කෙවලම්පි රත්තිං කෙවලම්පි දිවසං තිට්ඨතීති සමාපත්තිවෙලං සන්ධායාහ. උපචාරභූමියං නිමිත්තවච්ඡිදනං යුත්තන්ති කත්වා චුත්තං “නිමිත්තං වච්චෙත්වා”ති. ලද්ධපරිභානීති ලද්ධඋපචාරජ්ඣානපරිභානි. නිමිත්තෙ අවිනස්සන්තෙ තදාරම්මණක්කානම්පි අපරිහීනමෙව භොති, නිමිත්තෙ පන ආරක්ඛාභාවෙන විනට්ඨෙ ලද්ධං ලද්ධං ක්කානම්පි විනස්සති තදායත්තචුත්තිතො. තෙනාහ “ආරක්ඛම්හී”තිආදි.

සත්තසජ්ජායවණ්ණනා

59. “ථාවරඤ්ඤා භොති”ති වත්ථා යථා ථාවරං භොති, තං දස්සෙතුං “සති උපට්ඨාති, විත්තං සමාධියති”ති චුත්තං. යථාලද්ධඤ්ඤා නිමිත්තං තත්ථ සතිං සුපට්ඨිතං කත්වා එකග්ගතං වින්දන්තස්ස ථීරං නාම භොති, සුරක්ඛිතඤ්ඤා සති-ග්ගහණෙන වෙන්ථ සම්පජ්ඤ්ඤං, සමාධිග්ගහණෙන වීරියඤ්ඤා සචගහිතං භොති නානන්තරියභාවතො. තත්ථාති තෙසු ආවාසෙසු. තිණි තිණිති එකෙකස්මිං ආවාසෙ අචුත්ථඅචුත්ථට්ඨානෙ වසනනියාමෙන තයො තයො දිවසෙ වසිත්වා.

උත්තරෙන වා දක්ඛිණෙන වාති චුත්තං ගමනාගමනෙ සුරියාහිමුඛභාවනිවාරණත්ථන්ති. සහස්සධනුජපමාණං දියඬ්ඬකොසං.

ද්වන්තිංස තිරච්ඡානකථාති රාජකථාදිකෙ (දී. නි. 1.17; ම. නි. 2.223; සං. නි. 5.1080; අ. නි. 10.69; පාවි. 508) සන්ධායාහ. තා හි පාළියං සරූපතො අනාගතාපි අරඤ්ඤපබ්බතනදීදිපකථා ඉති-සද්දෙන සචගහෙන්වා සග්ගමොක්ඛානං තිරච්ඡානභාවතො “ද්වන්තිංස තිරච්ඡානකථා”ති චුත්තා. දසකථාවත්ථුනිස්සිතන්ති “අජ්ජිවිජ්ජනා, සන්තුට්ඨි, පටිවෙකො, අසංසග්ගො, වීරියාරම්භො, සීල, සමාධි, පඤ්ඤා, විමුත්ති, විමුත්තිඤ්ඤාණදස්සන”න්ති ඉමානි අජ්ජිවිජ්ජකථාදීනං වත්ථුනි, තන්තිස්සිතං භස්සං සජ්ජායං.

අතිරච්ඡානකථිකොති නතිරච්ඡානකථිකො, තිරච්ඡානකථා විධුරං ධම්මිකං කම්මට්ඨානපටිසංයුත්තමෙව කථං කථෙතීති අධිජ්ජායො.

සීලාදිගුණසම්පත්තොති සීලසමාධිආදිගුණසම්පත්තො. යො හි සමාධිකම්මට්ඨානිකො, සමාධිකම්මට්ඨානස්ස වා පාරං පත්තො, සො ඉමස්ස යොගිනො සප්පායො. තෙනාහ “යං නිස්සායා”තිආදි. කායදල්හීඛ්‍යලොති කායස්ස සන්තප්පනපොසනප්පසුතො. යං සන්ධාය වුත්තං “යාවදත්ථං උදරාවදෙහකං භුඤ්ජිත්වා සෙයාසුඛං පස්සසුඛං මිද්ධසුඛං අනුයුත්තො විහරති”ති (දී. නි. 3.320; ම. නි. 1.186; අ. නි. 5.206) .

භොජනං යෙභුයොන මධුරම්බිලරසවසෙන සත්තානං උපයොගං ගච්ඡති දධිආදීසු තථා දස්සනතො. කටුකාදිරසා පන කෙවලං අභිසඬ්ඛාරකා එවාති ආහ “කස්සචි මධුරං, කස්සචි අම්බිලං සප්පායං භොති”ති.

යස්මිං ඉරියාපථෙ ආධාරභූතෙ, වත්තමානෙ වා, යස්මිං වා ඉරියාපථෙ පවත්තමානස්ස. නිමිත්තාසෙවනඛ්‍යුලස්සාති නිමිත්තෙ ආසෙවනාඛ්‍යුලස්ස පටිභාගනිමිත්තෙ විසයභූතෙ භාවනාමනසිකාරං ඛ්‍යුලං ආසෙවන්තස්ස, නිමිත්තස්ස වා ගොචරාසෙවනවසෙන ආසෙවනාඛ්‍යුලස්ස. යෙන හි භාවෙත්තස්ස භාවනාසෙවනා, තෙන ගොචරාසෙවනාපි ඉච්ඡිතබ්බාති.

දසවිධඅප්පනාකොසල්ලවණ්ණනා

60. න භොති අප්පනා. යෙන විධිනා අප්පනායං කුසලො භොති, සො දසවිධො විධි අප්පනාකොසල්ලං, තන්තිබ්බත්තං වා ඤාණං. වත්ථුච්ඡදකිරියතොති වත්ථුනං විසදභාවකරණතො අප්පනාකොසල්ලං ඉච්ඡිතබ්බත්ති සම්බන්ධො. එවං සෙසෙසුපි.

61. චිත්තවෙතසිකානං හි පවත්තිට්ඨානභාවතො සරීරං, තප්පට්ඨිද්ධාති විවරාදීනි ච ඉධ “වත්ථුනි”ති අධිප්පෙතාති. තාති යථා චිත්තස්ස සුඛාවහාති භොත්ති, තථා කරණං තෙසං විසදභාවකරණං. තෙන වුත්තං “අප්ඤ්ඤාත්තිකඛාහිරාන”න්තිආදි. සරීරං වාති වා-සද්දො අට්ඨානප්පයුත්තො, සරීරං සෙදමලග්ගහිතං වා අඤ්ඤාන වා අවස්සුතකිච්චෙන විබාධිතන්ති අධිප්පායො. සෙනාසනං වාති වා-සද්දෙන පත්තාදීනම්පි සඬ්ගහො දට්ඨබ්බො. නනු වායං නයො බුද්දකපලිබ්බොධුපච්ඡේදෙන සඬ්ගහිතො, පුන කස්මා වුත්තොති? සච්චං සඬ්ගහිතො, සො ච බ්බො භාවනාය ආරම්භකාලෙ. ඉධ පන ආරද්ධකම්මට්ඨානස්ස උපචාරජ්ඣානෙ යත්වා අප්පනාපරිවාසං වසන්තස්ස කාලන්තරෙ ඡාතෙ තථාපට්පත්ති අප්පනාකොසල්ලාය වුත්තා. අවිසදෙ සති, විසයභූතෙ වා. කථං භාවනමනුයුඤ්ජන්තස්ස තාති විසයො? අන්තරන්තරා පවත්තකචිත්තුප්පාදවසෙනෙවං වුත්තං. තෙ හි චිත්තුප්පාදා චිත්තකග්ගතාය අපරිසුද්ධභාවාය සංවත්තන්ති. චිත්තවෙතසිකෙසු නිස්සයාදිපච්චයභූතෙසු. ඤාණම්පිති පි-සද්දො සම්පිණ්ඩනෙ. තෙන “න කෙවලං තං වත්ථුයෙව, අථ

බො තස්මිං අපරිසුද්ධෙ ඤාණමිපි අපරිසුද්ධං හොති”ති දස්සිතං. තංසම්පයුත්තානං පන අපරිසුද්ධතා අවුත්තසිද්ධා, ඤාණස්ස ච විසුං ගහණං අප්පනාය බහුකාරත්තා. තථා හි ක්කානං “දන්ධාහිඤ්ඤං, බිජ්ජාහිඤ්ඤං”න්ති ඤාණමුඛෙන නිද්දිට්ඨං. නිස්සයනිස්සයොපි නිස්සයොත්ථෙව වුව්චතීති ආහ “දීපකපල්ලිකවට්ටිතෙලානි නිස්සායා”ති. ඤාණෙ අවිසදෙ විපස්සනාභාවනා විය සමාධිභාවනාපි පරිදුබ්බලා හොතීති දස්සෙතුං. “අපරිසුද්ධෙන ඤාණෙනා”තිආදි වුත්තං. තත්ථ කම්මට්ඨානන්ති සමථකම්මට්ඨානං ආහ. වුඩ්ඪිං අභිගපාතුභාවෙන, විරුළ්භිං ගුණභාවෙන, වෙසුල්ලං සබ්බසො වසිභාවප්පත්තියා වෙදිතබ්බං. විසදෙ පනාති සුක්කපක්ඛො, තස්ස වුත්තවිපරියායෙන අත්ථො වෙදිතබ්බො.

62. සමභාවකරණන්ති කිච්චතො අනුනාධිකභාවකරණං. යථාපච්චයං සද්ධෙය්‍යවත්ථුස්මිං අධිමොක්ඛකිච්චස්ස පටුතරභාවෙන, පඤ්ඤාය අවිසදතාය, විරියාදීනං ච සිථිලතාදීනා සද්ධිත්ථියං බලවං හොති. තෙනාහ “ඉතරානි මන්දානී”ති. තතොති තස්මා සද්ධිත්ථියස්ස බලවභාවතො, ඉතරෙසඤ්ච මන්දත්තා. කොසජ්ජපක්ඛෙ පතිතුං අදත්ථා සම්පයුත්තධම්මානං පග්ගණ්හනං අනුබලප්පදානං පග්ගහො, පග්ගහොව කිච්චං, පග්ගහකිච්චං කාතුං න සක්කොතීති සම්බන්ධිතබ්බං. ආරම්මණං උපගන්ත්ථා යානං, අනිස්සජ්ජනං වා උපට්ඨානං, වික්ඛෙපපටිපක්ඛො. යෙන වා සම්පයුත්තා අවික්ඛිත්තා හොන්ති, සො අවික්ඛෙපො. රූපගතං විය වක්ඛුනා යෙන යාථාවතො විසයසභාවං පස්සති, තං දස්සනකිච්චං කාතුං න සක්කොති බලවතා සද්ධිත්ථියෙන අභිභූතත්තා. සහජාතධම්මෙසු හි ඉන්ද්‍රියං කාරෙත්තානං සහපවත්තමානානං ධම්මානං එකරසතාවසෙනෙව අත්ථසිද්ධි, න අඤ්ඤථා. තස්මාති වුත්තමෙවත්ථං කාරණභාවෙන පච්චාමසති. තන්ති සද්ධිත්ථියං. ධම්මසභාවපච්චවෙක්ඛණෙනාති යස්ස සද්ධෙය්‍යවත්ථුතො උළාරතාදිගුණෙ අධිමුච්චනස්ස සාතිසයප්පවත්තියා සද්ධිත්ථියං බලවං ජාතං, තස්ස පච්චයපච්චයූප්පන්තාදිවිභාගතො යාථාවතො වීමංසනෙන. එවඤ්චි එවංධම්මතානයෙන සභාවරසතො පරිග්ගස්භමානෙ සවිජ්ජාරො අධිමොක්ඛො න හොති, “අයං ඉමෙසං ධම්මානං සභාවො”ති පරිජානනවසෙන පඤ්ඤාඛ්‍යාපාරස්ස සාතිසයත්තා. ධූරියධම්මෙසු හි යථා සද්ධාය බලවභාවෙ පඤ්ඤාය මන්දභාවො හොති, එවං පඤ්ඤාය බලවභාවෙ සද්ධාය මන්දභාවො හොතීති. තෙන වුත්තං “තං ධම්මසභාවපච්චවෙක්ඛණෙන භාපෙතබ්බ”න්ති.

තථා අමනසිකාරෙනාති යෙනාකාරෙන භාවනමනුයුඤ්ජන්තස්ස සද්ධිත්ථියං බලවං හොති, තෙනාකාරෙන භාවනාය අනනුයුඤ්ජනතොති වුත්තං හොති. ඉධ දුට්ඨෙත සද්ධිත්ථියස්ස බලවභාවො, අත්තතො වා පච්චයවිසෙසතො කිච්චුත්තරියෙන, විරියාදීනං වා මන්දකිච්චතාය. තත්ථ

පයමවිකජපෙ භාපනවිධි දස්සිතො, දුතියවිකජපෙ පන යථා මනසි කරොතො වීරියාදීනං මන්දකිච්චතාය සද්ධිත්ථියං බලවං ඡාතං, තථා අමනසිකාරොන වීරියාදීනං පටුකිච්චභාවාවහෙන මනසිකාරොන සද්ධිත්ථියං තෙහි සමරසං කරොන්තෙන භාපෙතබ්බං. ඉමිනා නයෙන සෙසිත්ථියෙසුපි භාපනවිධි වෙදිතබ්බො.

වක්කලිත්ථෙරවත්ථුති සො හි ආයස්මා සද්ධාධිමුත්තතාය කතාධිකාරො සත්ථු රූපකායදස්සනජපසුතො එව හුත්වා විහරන්තො සත්ථාරා “කිං තෙ, වක්කලි, ඉමිනා පුත්තිකායෙන දිට්ඨෙත? යො බො, වක්කලි, ධම්මං පස්සති, සො මං පස්සති”තිආදිනා (සං. නි. 3.87) ඔවදිත්වා කම්මට්ඨානෙ නියොජිතොපි තං අනනුයුඤ්ජන්තො පණාමිතො අත්තානං විනිපාතෙතං පපාතට්ඨානං අභිරුහි. අථ නං සත්ථා යථානිසිත්තොව ඔභාසං විසජ්ජෙත්තො අත්තානං දස්සෙත්වා -

“පාමොජ්ජබහුලො හික්ඛු, පසන්තො බුද්ධසාසනෙ;
අධිගච්ඡෙ පදං සන්තං, සඛ්ඛාරූපසමං සුඛ”න්ති. (ධ. ප. 381) -

ගාථං වත්වා “එහි වක්කලි”ති ආහ. සො තෙන අමතෙතෙව අභිසිත්තො හට්ඨතුට්ඨො හුත්වා විපස්සනං පට්ඨපෙසි. සද්ධාය පන බලවභාවතො විපස්සනාවිථිං න ඔතරි. තං ඤාත්වා භගවා ඉන්ද්‍රියසමතං පටිපාදෙත්තො කම්මට්ඨානං සොධෙත්වා අදාසි. සො සත්ථාරා දින්නනයෙන විපස්සනං උස්සුක්කාපෙත්වා මග්ගපටිපාටියා අරහත්තං පාපුණි. තෙන චුත්තං “වක්කලිත්ථෙරවත්ථු වෙත්ථ නිදස්සන”න්ති.

ඉතරකිච්චහෙදන්ති උපට්ඨානාදිකිච්චවිසෙසං. පස්සද්ධාදීති ආදි-සද්දෙන සමාධිඋපෙක්ඛාසම්බොජ්ඣකඛිගානං සඛිගහො දට්ඨබ්බො. භාපෙතබ්බන්ති යථා සද්ධිත්ථියස්ස බලවභාවො ධම්මසභාවපච්චවෙක්ඛණෙන භායති, එවං වීරියිත්ථියස්ස අධිමත්තතා පස්සද්ධිආදිභාවනාය භායති, සමාධිපක්ඛියත්තා තස්සා. තථා හි සා සමාධිත්ථියස්ස අධිමත්තතං කොසජ්ජපාතතො රක්ඛන්ති වීරියාදිභාවනා විය වීරියිත්ථියස්ස අධිමත්තතං උද්ධච්චපාතතො රක්ඛන්ති එකංසතො භාපෙති. තෙන චුත්තං “පස්සද්ධාදිභාවනාය භාපෙතබ්බ”න්ති.

සොණත්ථෙරස්ස වත්ථුති (මහාව. 243) සුකුමාරස්ස සොණත්ථෙරස්ස වත්ථු. සො හි ආයස්මා සත්ථු සන්තිකෙ කම්මට්ඨානං ගහෙත්වා සීතවනෙ විහරන්තො “මම සරීරං සුබ්බමාලං, න ච සක්කා සුබ්බෙනෙව සුඛං අධිගන්තුං, කායං කිලමෙත්වාපි සමණධම්මො කාතබ්බො”ති යානවඛිකමමෙව අධිට්ඨාය පධානමනුයුඤ්ජන්තො පාදතලෙසු ථොටෙසු උට්ඨිතෙසුපි වෙදනං අජ්ඣුපෙක්ඛිත්වා දළ්භං වීරියං කරොන්තො අව්චාරද්ධවීරියතාය විසෙසං

නිබ්බත්තෙනුං නාසක්ඛි. සත්ථා තත්ථ ගන්ත්වා විණොවාදෙන ඔවදිත්වා විරියසමතායොජනවිධිං දස්සෙන්නො කම්මට්ඨානං සොධෙත්වා ගිජ්ඣකුටං ගතො. ථෙරොපි සත්ථාරා දින්නනායෙන විරියසමතං යොජෙන්නො විපස්සනං උස්සුක්කාපෙත්වා අරහත්තෙ පතිට්ඨාසි. තෙන චුත්තං “සොණත්ථෙරස්ස වත්ථු දස්සෙතඛ්ඛ”න්ති.

සෙසෙසුපීති සතිසමාධිපඤ්ඤින්ද්‍රියෙසුපි. එකස්සාති එකෙකස්ස. සාමඤ්ඤනිද්දෙසොවායං දට්ඨබ්බො. එවං පඤ්චන්තං ඉන්ද්‍රියානං පච්චෙකං අධිමත්තතාය පන භාපනවසෙන සමතං දස්සෙත්වා ඉදානි තත්ථ යෙසං විසෙසතො අසාධාරණතො, සාධාරණතො ච සමතා ඉච්ඡිතඛ්ඛා, තං දස්සෙතො “විසෙසතො පනා”තිආදි චුත්තං. එත්ථාති එතෙසු පඤ්චසු ඉන්ද්‍රියෙසු. සමතන්ති සද්ධාපඤ්ඤානං අඤ්ඤමඤ්ඤං අනුනානධිකභාවං. තථා සමාධිවීරියානං. යථා හි සද්ධාපඤ්ඤානං විසුං විසුං ධූරියධම්මභූතානං කිච්චතො අඤ්ඤමඤ්ඤානතිවත්තනං විසෙසතො ඉච්ඡිතඛ්ඛමෙව, යතො තෙසං සමධූරතාය අප්පනා සම්පජ්ජතිති, එවං සමාධිවීරියානං කොසජ්ජඋද්ධච්චපක්ඛිකානං සමරසතාය සති අඤ්ඤමඤ්ඤපත්ථම්භනතො සම්පයුත්තධම්මානං අන්තද්වයපාතාභාවෙන සම්මදෙව අප්පනා ඉජ්ඣති.

“බලවසද්ධො හී”තිආදි නිදස්සනවසෙන චුත්තං. තස්සත්ථො – යො බලවතියා සද්ධාය සමන්තාගතො අවිසදඤාණො, සො මුද්ධජ්ජසන්නො භොති, න අවෙච්චජ්ජසන්නො. තථා හි සො අවත්ථුස්මිං පසීදති සෙය්‍යථාපි තිත්ථියසාවකා. කෙරාටිකපක්ඛන්ති සායෙය්‍යපක්ඛං භජති. සද්ධාහිතාය පඤ්ඤාය අතිධාවන්නො “දෙය්‍යවත්ථුපරිච්චාගෙන විනා විත්තුජ්ජාදමත්තෙනපි දානමයං පුඤ්ඤං භොති”තිආදිති පරිකජ්ජෙති හෙතුපට්ඨපකෙහි වඤ්චිතො. එවංභූතො පන සුක්ඛතක්කවිලුත්තවිත්තො පණ්ඩිතානං වචනං නාදියති, සඤ්ඤත්තිං න ගච්ඡති. තෙනාහ “හෙසජ්ජසමුට්ඨිතො විය රොගො අතෙකිච්ඡො භොති”ති. යථා චෙත්ථ සද්ධාපඤ්ඤානං අඤ්ඤමඤ්ඤවිරහො න අත්ථාවහො අනත්ථාවහො ච, එවම්ධාපි සමාධිවීරියානං අඤ්ඤමඤ්ඤවිරහො න අවික්ඛෙපාවහො වික්ඛෙපාවහො චාති වෙදිතඛ්ඛං. කොසජ්ජං අභිභවති, තෙන අප්පනං න පාපුණාතිති අධිජ්ජායො. උද්ධච්චං අභිභවතිති එත්ථාපි එසෙව නයො. තද්දුහයන්ති තං සද්ධාපඤ්ඤාද්වයං, සමාධිවීරියද්වයඤ්ච. සමං කාතඛ්ඛන්ති සමරසං කාතඛ්ඛං.

සමාධිකම්මිකස්සාති සමථකම්මට්ඨානිකස්ස. එවන්ති එවං සන්නෙ, සද්ධාය තෙසං බලවහාවෙ සතීති අත්ථො. සද්දහන්නොති “පථවි පථවි”ති මනසිකරණමත්තෙන කථං ඤානුජ්ජන්තිති අවිත්තෙත්වා “අද්ධා සම්මාසම්බුද්ධෙන චුත්තවිධි ඉජ්ඣස්සති”ති සද්දහන්නො සද්ධං ජනෙන්නො. ඔකජ්ජෙන්නොති ආරම්මණං අනුපවිසිත්වා විය අධිමුච්චනවසෙන

ඔකප්පෙන්නො පක්ඛන්දන්තො. එකග්ගතා බලවතී වට්ටති සමාධිපධානත්තා ක්කානස්ස. උභින්නන්ති සමාධිපඤ්ඤානං, සමාධිකම්මිකස්ස සමාධිතො අධිමත්තතාපි ඉච්ඡිතබ්බාති ආහ “සමතායපී”ති, සමභාවෙනාපීති අත්ථො. අප්පනාති ඉධාධිප්පෙතඅප්පනා. තථා හි “භොතියෙවා”ති සාසඬ්ඤාං වදති, ලොකුත්තරප්පනා පන තෙසං සමභාවෙනෙව ඉච්ඡිතා. යථාහ — “සමථවිපස්සනං යුගනද්ධං භාවෙතී”ති (පටි. ම. 2.1, 5) .

යදි විසෙසතො සද්ධාපඤ්ඤානං, සමාධිවීරියානඤ්ච සමතා ඉච්ඡිතා, කථං සතීති ආහ “සති පන සබ්බත්ථ බලවතී වට්ටති”ති. සබ්බත්ථාති ලීනුද්ධච්චපක්ඛෙසු පඤ්චසු ඉන්ද්‍රියෙසු. උද්ධච්චපක්ඛියෙ ගණ්හන්තො “සද්ධාවීරියපඤ්ඤාන”න්ති ආහ. අඤ්ඤාපීති ව ගහෙතබ්බා සියා. තථා හි “කොසප්පපක්ඛෙන සමාධිනා” ඉච්චෙව චුත්තං, න “පස්සද්ධිසමාධිඋපෙක්ඛාහී”ති. සා සති. සබ්බෙසු රාජකම්මෙසු නියුත්තො සබ්බකම්මිකො. තෙන කාරණෙන සබ්බත්ථ ඉච්ඡිතබ්බත්ථෙන. ආහ අට්ඨකථායං. සබ්බත්ථ නියුත්තා සබ්බත්ථිකා, සබ්බෙන වා ලීනුද්ධච්චපක්ඛියෙන බොජ්ඣංගභග්ගණෙන අත්ථෙතබ්බා සබ්බත්ථියා, සබ්බත්ථියාව සබ්බත්ථිකා. චිත්තන්ති කුසලචිත්තං. තස්ස හි සති පටිසරණං පරායණං අප්පත්තස්ස පත්තියා අනධිගතස්ස අධිගමාය. තෙනාහ “ආරක්ඛපච්චුපට්ඨානා”තිආදි.

63. චිත්තෙකග්ගතානිමිත්තස්සාති චිත්තෙකග්ගතාය නිමිත්තස්ස, චිත්තෙකග්ගතාසඬ්ඛාතස්ස ච නිමිත්තස්ස. චිත්තස්ස හි සමාහිතාකාරං සල්ලක්ඛෙත්වා සමථනිමිත්තං රක්ඛන්තොයෙව කසිණනිමිත්තං රක්ඛති. තස්මා පථවිකසිණාදිකස්සාති ආදි-සද්දෙන න කෙවලං පටිභාගනිමිත්තස්සෙව, අථ බො සමථනිමිත්තස්සාපි ගහණං දට්ඨබ්බං. තන්ති රක්ඛණකොසල්ලං. ඉධ අප්පනාකොසල්ලකථායං “නිමිත්තකොසල්ල”න්ති අධිප්පෙතං, කරණභාවනාකොසල්ලානං පගෙව සිද්ධත්තාති අධිප්පායො.

64. අතිසිලීචීරියතාදීහීති ආදි-සද්දෙන පමොදනසංවෙජනවිපරියායෙ සඬ්ගණ්හාති. ලීනන්ති සඬ්ඤාපිතං කොසප්පපක්ඛපතිතං. චිත්තන්ති භාවනාචිත්තං. ධම්මච්චයසම්බොජ්ඣංගභග්ගණෙන භාවෙතීති එත්ථ “තයො”ති පදං ආනෙත්වා සම්බන්ධිතබ්බං. යථා පන තෙ භාවෙතබ්බා, තං සයමෙව වක්ඛති.

පරිත්තන්ති අප්පකං. උප්පාලෙතුකාමොති පදීපෙතුකාමො. උදකවාතං දදෙය්‍යාති උදකම්සස්සං වාතං උපනෙය්‍ය. අකාලොති නකාලො, අයුත්තකාලො වා. සතිආදිධම්මසාමග්ගිසඬ්ඛාතාය බොධියා බුද්ධිති එතායාති කත්වා, තංසමඬ්ගිතො වා බුද්ධිතිති බොධිතො යොගිතො අඬ්ගන්ති බොජ්ඣංගිගො,

විසුද්ධිමග්ග-මහාටිකා

පථවිකසිණනිද්දෙසවණ්ණනා

පසත්ථො, සුන්දරො චා බොජ්ඣුකඛිගො සම්බොජ්ඣුකඛිගො.
 කායචිත්තදරථවූපසමලක්ඛණා පස්සද්ධියෙව සම්බොජ්ඣුකඛිගො
 පස්සද්ධියම්බොජ්ඣුකඛිගො, තස්ස පස්සද්ධියම්බොජ්ඣුකඛිගස්ස.
 සමාධිසම්බොජ්ඣුකඛිගාදීසුපි එසෙව නයො. අයං පන විසෙසො – සමාධිස්ස තාව
 පදන්ථලක්ඛණානි හෙට්ඨා ආගතානෙව. උපපත්තිතො ඉක්ඛතීති උපෙක්ඛා. සා
 පනායං අත්ථතො තත්ත්වජ්ඣක්ඛානුපෙක්ඛාව ඉධ බොජ්ඣුකඛිගුපෙක්ඛා
 වෙදිතබ්බා. දුසමුට්ඨාපයන්ති සමුට්ඨාපෙනුං උප්පාදෙනුං අසක්කුණෙය්‍යං.
 ධම්මානං, ධම්මෙසු චා විචයො ධම්මවිචයො, පඤ්ඤාති අත්ථො. වීරස්ස භාවො,
 කම්මං චා, විධිනා චා ඊරෙතබ්බං පවත්තෙතබ්බන්ති වීරියං, උස්සාහො. පිණෙති
 කායං, චිත්තං ච සන්තප්පෙතිති පිති.

යං යං සකං යථාසකං, අත්තනො අත්තනොති අත්ථො. ආහාරවසෙනාති
 පච්චයවසෙන. භාවනාති උප්පාදනා, වඩ්ඪනා ච. කුසලාකුසලාති
 කොසල්ලසම්භූතට්ඨෙත කුසලා, තප්පටිපක්ඛනො අකුසලා. යෙ අකුසලා, තෙ
 සාවජ්ජා. යෙ කුසලා, තෙ අනවජ්ජා. අකුසලා භීතා, ඉතරෙ පණීතා. කුසලාපි
 චා භීතෙහි ඡන්දාදිහි ආරද්ධා භීතා, ඉතරෙ පණීතා. කණ්භාති කාලකා චිත්තස්ස
 අපහස්සරභාවකරණා, සුක්කාති ඔදාතා චිත්තස්ස පහස්සරභාවකරණා.
 කණ්භාහිජාතිහෙතූතො චා කණ්භා, සුක්කාහිජාතිහෙතූතො සුක්කා. තෙ එව
 සප්පට්ඨාගා. කණ්භා හි උප්පව්වනිකතාය සුක්කෙහි සප්පට්ඨාගා. තථා
 සුක්කාපි ඉතරෙහි. අථ චා කණ්භා ච සුක්කා ච සප්පට්ඨාගා ච
 කණ්භසුක්කසප්පට්ඨාගා. සුඛා හි වෙදනා දුක්ඛාය වෙදනාය සප්පට්ඨාගා, දුක්ඛා
 ච වෙදනා සුඛාය සප්පට්ඨාගාති. අනුප්පන්තස්සාති අනිබ්බත්තස්ස. උප්පාදායාති
 උප්පාදනත්ථාය. උප්පන්තස්සාති නිබ්බත්තස්ස. භියොයාභාවායාති
 පුනස්පුනභාවාය. වෙපුල්ලායාති විපුලභාවාය. භාවනායාති වඩ්ඪියා. පාරිපූරියාති
 පරිපූරණත්ථාය.

තත්ථාති “අත්ථි භික්ඛවෙ” තිආදිනා දස්සිතපාඨෙ.
 සභාවසාමඤ්ඤලක්ඛණපට්ඨෙධවසෙනාති එකජ්ඣං කත්ථා ගහණෙ
 අනවජ්ජසුඛවිපාකාදිකස්ස විසුං විසුං පන චුසනාදිකස්ස සභාවලක්ඛණස්ස,
 අනිච්චාදිකස්ස සාමඤ්ඤලක්ඛණස්ස ච පටිච්ඡික්ඛනවසෙන.
 පවත්තමනසිකාරොති කුසලාදීනං තංතංසභාවලක්ඛණාදිකස්ස යාථාවතො
 අවබුජ්ඣනවසෙන උප්පන්තජ්වනචිත්තූප්පාදො. සො හි
 අවිපරිතමනසිකාරතාය “යොනියොමනසිකාරො”ති වුත්තො. තදාහොගතාය
 ආවජ්ජනාපි තග්ගතිකාව. රුප්පනලක්ඛණාදිකම්පි ඉධ
 සාමඤ්ඤලක්ඛණෙනෙව සඬගහිතන්ති දට්ඨබ්බං. කුසලකිරියාය
 ආදිආරම්භවසෙන පවත්තවීරියං ධිතිසභාවතාය “ධාතු”ති වුත්තන්ති ආහ
 “ආරම්භධාතූති පයමවීරියං වුවචතී”ති. ලද්ධාසෙවනං වීරියං බලප්පත්තං හුත්ථා

පටිපක්ඛං විධමතීති ආහ “කොසජ්ජතො නික්ඛන්තත්තා තතො බලවතර”න්ති.
 අධිමත්තාධිමත්තතරානං පටිපක්ඛධම්මානං විධමනසමත්ථං
 පටුපටුතරාදිභාවජ්ජත්තං හොතීති චුත්තං “පරං පරං යානං අක්කමනතො
 තතොපි බලවතර”න්ති. තිට්ඨති පවත්තති එත්ථාති යානියා,
 පිතිසම්බොජ්ඣකඛිගස්ස යානියා පිතිසම්බොජ්ඣකඛිගට්ඨානියා. යාතබ්බො වා
 යානියො, පිතිසම්බොජ්ඣකඛිගො යානියො එතෙසුති
 පිතිසම්බොජ්ඣකඛිගට්ඨානියා, අපරාපරං වත්තමානා
 පිතිසම්බොජ්ඣකඛිගසම්පයුත්තා ධම්මා. යස්මා පන තෙසු පිතියෙව
 පිතිසම්බොජ්ඣකඛිගස්ස විසෙසකාරණං, තස්මා චුත්තං “පිතියා එව එතං
 නාම”න්ති. උජ්ජාදකමනසිකාරොති යථා මනසි කරොතො අනුජ්ජන්තො
 පිතිසම්බොජ්ඣකඛිගො උජ්ජජ්ජති, උජ්ජන්තො ව වඩ්ඪති, තථා
 පවත්තමනසිකාරො.

පරිපුච්ඡකතාති පරියොගාහෙත්වා පුච්ඡකභාවො. පඤ්චපි හි නිකායෙ
 උග්ගහෙත්වා ආවරියෙ පරියුපාසිත්වා තස්ස තස්ස අත්ථං පරිපුච්ඡන්තස්ස, තෙ
 වා සහ අට්ඨකථාය පරියොගාහෙත්වා යං යං තත්ථ ගණ්ඨිට්ඨානං, තං තං “ඉදං,
 හන්තෙ, කථං, ඉමස්ස කො අත්ථො”ති පුච්ඡන්තස්ස
 ධම්මවිචයසම්බොජ්ඣකඛිගො උජ්ජජ්ජති. වත්ථුච්ඡදකිරියා
 ඉන්ද්‍රියසමත්තපටිපාදනා සඬබ්බෙපතො, විත්ථාරතො ව පකාසිතා එව. තත්ථ පන
 සමාධිසංවත්තනියභාවෙන ආගතා, ඉධ පඤ්ඤාසංවත්තනියභාවෙන. යදග්ගෙන
 හි සමාධිසංවත්තනිකා, තදග්ගෙන පඤ්ඤාසංවත්තනිකා සමාධිස්ස
 ඤාණපච්චුපට්ඨානතො. “සමාහිතො යථාභූතං පජානාති”ති (සං. නි. 4.99;
 5.1071) චුත්තං. දුජ්ජපඤ්ඤපුග්ගලපරිවජ්ජනා නාම දුජ්ජපඤ්ඤානං
 මන්දබුද්ධිනං හත්තනික්ඛිත්තකාකමංසනික්ඛිත්තසුනබසදිසානං
 මොමුහපුග්ගලානං දුරතො පරිච්චජනා. පඤ්ඤවත්තපුග්ගලපෙවනා නාම
 පඤ්ඤාය කතාධිකාරානං සච්චපටිච්චසමුප්පාදාදීසු කුසලානං අරියානං,
 විපස්සනාකම්මිකානං වා මහාපඤ්ඤානං කාලෙන කාලං උපසඬකමනං.
 ගම්භීරඤාණවරියපච්චවෙක්ඛණාති ගම්භීරඤාණෙහි වරිතබ්බානං
 බන්ධායතනධාතාදීනං, සච්චපච්චයාකාරාදීදීපනානං වා
 සුඤ්ඤතාපටිසංයුත්තානං සුත්තන්තානං පච්චවෙක්ඛණා. තදධිමුත්තතාති
 පඤ්ඤාධිමුත්තතා, පඤ්ඤාය නින්තපොණපබ්භාරතාති අත්ථො.

අපායාදීති ආදි-සද්දෙන ජාතිආදිං අතීතෙ වට්ටමුලකං දුක්ඛං, අනාගතෙ
 වට්ටමුලකං දුක්ඛං, පච්චජ්ජන්තො ආහාරපරියෙට්ඨිමුලකඤ්ච දුක්ඛං
 සඬගණ්හාති. වීරියායත්තස්ස ලොකියලොකුත්තරවිසෙසස්ස අධිගමො එව
 ආනිසංසො, තස්ස දස්සනසීලතා වීරියායත්ත...පෙ.... දස්සිතා. සපුබ්බභාගො
 නිබ්බානගාමිමග්ගො ගමනවීථි ගන්තබ්බා පටිපජ්ජිතබ්බා පටිපදාති කත්වා.

දායකානං මහජ්ඵලභාවකරණෙන පිණ්ඩාපවායනතාති පච්චයදායකානං අත්තති කාරස්ස අත්තනො සම්මාපටිපත්තියා මහජ්ඵලකාරභාවස්ස කරණෙන පිණ්ඩස්ස භික්ඛාය පටිපුජනා. ඉතරථාති ආමිසපුජාය. කුසිතපුග්ගලපරිවජ්ජනතාති අලසානං භාවනාය නාමමත්තම්පි අජානන්තානං කායදල්භිබ්බලානං යාවදත්ථං භුඤ්ජිත්වා සෙය්‍යාසුඛාදිඅනුයුඤ්ජනකානං තිරච්ඡානකම්කානං පුග්ගලානං දුරතො පරිච්චජනා. ආරද්ධවීරියපුග්ගලසෙවනතාති “දිවසං වඩ්ඤාමෙන නිසජ්ජායා” තිආදිනා (විහ. 519; අ. නි. 3.16) භාවනාරම්භවසෙන ආරද්ධවීරියානං දල්භපරක්කමානං පුග්ගලානං කාලෙන කාලං උපසඩ්ඤාමනා. සම්මජ්ජධානපච්චවෙක්ඛණතාති චතුබ්බිධසම්මජ්ජධානානුභාවස්ස පච්චවෙක්ඛණතා. තදධිමුත්තතාති තස්මිං වීරියසම්බොජ්ඣකඛිගෙ අධිමුත්ති සබ්බිරියාපටෙසු නින්තපොණපබ්භාරතා. එත්ථ ච

ථිනම්ද්ධවිනොදනකුසිතපුග්ගලපරිවජ්ජනආරද්ධවීරියපුග්ගලසෙවනතදධිමුත්තතා පටිපක්ඛවිධමනපච්චයුපසංභාරවසෙන, අපායාදිභයපච්චවෙක්ඛණාදයො සමුත්තෙජනවසෙන වීරියසම්බොජ්ඣකඛිගස්ස උප්පාදකා දට්ඨබ්බා.

බුද්ධාදීසු පසාදසිනෙහාභාවෙන ථුසබරහදයා ලුබ්භුග්ගලා, තබ්බිපරියායෙන සිනිද්ධපුග්ගලා වෙදිතබ්බා. බුද්ධාදීනං ගුණපරිදීපනා සම්පසාදනීයසුත්තාදයො (දී. නි. 3.141 ආදයො) පසාදනීයසුත්තන්තා. ඉමෙහි ආකාරෙහිති යථාචුත්තෙහි කුසලාදීනං සභාවසාමඤ්ඤලක්ඛණපටිච්ඡිකානාදිආකාරෙහි වෙච පරිපුච්ඡකතාදිආකාරෙහි ච. එතෙ ධම්මෙති එතෙ කුසලාදීසු යොනිසොමනසිකාරාදිකෙ වෙච ධම්මත්ථඤ්ඤතාදිකෙ ච.

65. අච්චාරද්ධවීරියතාදීහිති අතිවිය පග්ගහිතවීරියතාදීහි. ආදි-සද්දෙන සංවෙජනපමොදනාදිං සඩ්ගණ්භාති. උද්ධතන්ති සමාධිආදීනං මන්දතාය අවුපසන්තං. දුච්ඡපසමයන්ති වුපසමෙතුං සමාධාතුං අසක්කුණෙය්‍යං.

තං ආකාරං සල්ලක්ඛෙත්වාති යෙනාකාරෙන අස්ස යොගිනො පස්සද්ධි සමාධි උපෙක්ඛාති ඉමෙ පස්සද්ධිආදයො ධම්මා පුබ්බෙ යථාරහං තස්මිං තස්මිං කාලෙ උප්පන්තපුබ්බා, තං චිත්තතංසම්පයුත්තධම්මානං පස්සද්ධාකාරං, සමාහිතාකාරං, අජ්ඣුපෙක්ඛිතාකාරඤ්ච උපලක්ඛෙත්වා උපධාරෙත්වා. තීසුපි පදෙසුති “අත්ථි, භික්ඛවෙ, කායජ්ජස්සද්ධි” තිආදිනා ආගතෙසු තීසුපි වාකෙය්‍යසු, තෙහි වා පකාසිතෙසු තීසු ධම්මකොට්ඨාසෙසු. යථාසමාහිතාකාරං සල්ලක්ඛෙත්වා ගය්භමානො සමටො එව සමටනිමිත්තන්ති ආහ “සමටනිමිත්තන්ති ච සමටස්සෙවෙතමධිවචන”න්ති. නානාරම්මණෙ පරිබ්භමනෙන විවිධං අග්ගං එතස්සාති බ්‍යග්ගො, වික්ඛෙපො. තථා හි සො අනවට්ඨානරසො, හන්තතාපච්චුපට්ඨානො ච චුත්තො. එකග්ගතාභාවතො

බ්‍යග්ගපටිපක්ඛොති අබ්‍යග්ගො, සමාධි. සො එව නිමිත්තන්ති පුබ්බෙ විය වත්තබ්බං. තෙනාහ “අවික්ඛෙපටියෙන ච තස්සෙව අබ්‍යග්ගනිමිත්තන්ති අධිවචන”න්ති.

සරීරාවත්ථං ඤාත්වා මත්තසො පරිභුත්තො පණීතාහාරො කායලභ්‍යතාදීනං සමුට්ඨාපනෙන පස්සද්ධියා පච්චයො හොති, තථා උතුසප්පායං, ඉරියාපථසප්පායඤ්ච සෙවිතං, පයොගො ච කායිකො පවත්තිතොති ආහ “පණීතහොජනසෙවනතා”තිආදි. පයොගසමතාදීනං අභාවෙන සදරථකායචිත්තා පුග්ගලා සාරද්ධපුග්ගලා. චුත්තවිපරියායෙන පස්සද්ධකායා පුග්ගලා වෙදිතබ්බා.

නිරස්සාදස්සාති භාවනාස්සාදරහිතස්ස. භාවනා හි වීථිපටිපන්නා පුබ්බෙනාපරං විසෙසවතී පවත්තමානා චිත්තස්ස අස්සාදං උපසමස්සං ආවහති, තදභාවතො නිරස්සාදං චිත්තං හොති. සද්ධාසංවෙගවසෙනාති සද්ධාවසෙන, සංවෙගවසෙන ච. සම්පහංසනතාති සම්මදෙව පහංසනතා සංවෙජනපුබ්බකපසාදුප්පාදනෙන භාවනා චිත්තස්ස තොසනා. සම්මාපවත්තස්සාති ලීනුද්ධච්චිරහෙන, සමථවීථිපටිපත්තියා ච සමං, සවිසෙසඤ්ච පවත්තියා සම්මදෙව පවත්තස්ස භාවනාචිත්තස්ස. අප්ඤ්ඤාපෙක්ඛනතාති පග්ගහනිග්ගහසම්පහංසනෙසු අබ්‍යාවටතා. ඤානවිමොක්ඛපච්චවෙක්ඛණතාති පඨමාදීති ඤානාති පච්චනීකධම්මෙහි සුට්ඨු විමුත්තතාදිනා තෙයෙව විමොක්ඛා තෙසං “එවං භාවනා, එවං සමාපජ්ජනා, එවං අධිට්ඨානං, එවං චූට්ඨානං, එවං සංකිලෙසො, එවං වොදාන”න්ති පති පති අවෙක්ඛණා.

සත්තමජ්ඣක්තතාති සත්තෙසු පියට්ඨානියෙසුපි ගහට්ඨපබ්බජිතෙසු මජ්ඣක්තතාකාරො අප්ඤ්ඤාපෙක්ඛනා. සඬබ්බාරමජ්ඣක්තතාති අප්ඣක්තිකෙසු වක්ඛාදීසු, බාහිරෙසු පත්තවීචරාදීසු මජ්ඣක්තතාකාරො අප්ඤ්ඤාපෙක්ඛනා. සත්තසඬබ්බාරානං මමායනං සත්තසඬබ්බාරකෙලායනං. ඉමෙහාකාරෙහීති ඉමෙහි යථාචුත්තෙහි කායචිත්තානං පස්සද්ධාකාරසල්ලක්ඛණාදිආකාරෙහි වෙව සප්පායාහාරසෙවනාදිආකාරෙහි ච. එතෙ ධම්මෙති එතෙ පස්සද්ධිආදිධම්මෙ.

66. පඤ්ඤාපයොගමන්දතායාති පඤ්ඤාබ්‍යාපාරස්ස අප්පහාවෙන. යථා හි දානසීලානි අලොභාදොසප්පධානානි, එවං භාවනා අමොහප්පධානා විසෙසතො අප්පනාවහා. තත්ථ යදා පඤ්ඤා න බලවතී හොති, තදා භාවනාචිත්තස්ස අනභිසඬ්ඛතො විය ආහාරො පුරිසස්ස අහිරුචිං න ජනෙති, තෙන තං නිරස්සාදං හොති. යදා ච භාවනා පුබ්බෙනාපරං විසෙසාවහා න හොති සම්මදෙව අවීථිපටිපත්තියා, තදා උපසමස්සඛස්ස අලාහෙන චිත්තං නිරස්සාදං හොති. තදුභයං සන්ධායාහ “පඤ්ඤාපයොගමන්දතායා”තිආදි. නන්ති චිත්තං.

ජාතිජරාඛ්‍යාධිමරණානි යථාරහං සුගතියං, දුග්ගතියඤ්ච භොන්තීති තදඤ්ඤමෙව පඤ්චවිධබන්ධනාදිබ්‍රූජ්ජිපාසාදිඅඤ්ඤමඤ්ඤවිබාධනාදිහෙතුකං අපායදුක්ඛං දට්ඨබ්බං. තයිදං සබ්බං තෙසං තෙසං සත්තානං පච්චුජ්ජන්තභවනිස්සිතං ගහිතන්ති අතීතෙ, අනාගතෙ ච කාලෙ චට්ටමූලකදුක්ඛානි විසුං ගහිතානි. යෙ පන සත්තා ආභාරූපජීවිනො, තත්ථ ච උට්ඨානඵලූපජීවිනො, තෙසං අඤ්ඤෙහි අසාධාරණං ජීවිතදුක්ඛං අට්ඨමං සංවෙගචත්ථු චුත්තන්ති දට්ඨබ්බං.

අස්සාති චිත්තස්ස. අලීනන්තිආදීසු කොසජ්ජපක්ඛියානං ධම්මානං අනධිමත්තතාය අලීනං. උද්ධච්චපක්ඛිකානං ධම්මානං අනධිමත්තතාය අනුද්ධනං. පඤ්ඤාපයොගසම්පත්තියා, උපසම්පූර්ණාධිගමෙන ච අනිරස්සාදං. පුබ්බෙනාපරං සවිසෙසං තතො ඵච ආරම්මණෙ සමජ්ජවත්තං, සමථවීථිපටිපත්තඤ්ච. තත්ථ අලීනතාය පග්ගහෙ, අනුද්ධතතාය නිග්ගහෙ, අනිරස්සාදතාය සම්පහංසනෙ න ඛ්‍යාපාරං ආපජ්ජති. අලීනානුද්ධතතාය හි ආරම්මණෙ සමජ්ජවත්තං අනිරස්සාදතාය සමථවීථිපටිපත්තං. සමජ්ජවත්තියා චා අලීනං අනුද්ධනං, සමථවීථිපටිපත්තියා අනිරස්සාදන්ති දට්ඨබ්බං.

නෙක්ඛම්මපටිපදන්ති ක්‍රියානපටිපත්තිං. සමාධිඅධිමුත්තතාති සමාධිනිබ්බත්තතෙ ක්‍රියානාධිගමෙ යුත්තජ්ජයුත්තතා. සා පන යස්මා සමාධිං ගරුං කත්වා තත්ථ නින්තපොණපබ්භාරභාවෙන පවත්තියා භොති, තස්මා “සමාධිගරු”තිආදි චුත්තං.

67. පටිලද්ධෙ නිමිත්තස්මිං ඵචං හි සම්පාදයතො අප්පනාකොසල්ලං ඉමං අප්පනා සම්පවත්තතීති සම්බන්ධො. සාති අප්පනා. හිත්වා හීති හි-සද්දො හෙතුඅත්ථො. යස්මා ධානමෙතං න විජ්ජති, තස්මා චිත්තජ්ජවත්තිආකාරං භාවනාචිත්තස්ස ලීනුද්ධතාදිවසෙන පවත්තිආකාරං සල්ලක්ඛයං උපධාරෙන්නො. සමතං වීරියස්සෙව වීරියස්ස සමාධිනා සමරසතංයෙව යොජයෙථ. කථං පන යොජයෙථාති ආහ “රීසකම්පි”තිආදි. තත්ථ ලයන්ති ලීනභාවං, සඬිකොචන්ති අත්ථො. යන්තන්ති ගච්ඡන්තං, පග්ගණ්හෙට්ඨ සම්භාවායාති අධිජ්ජායො. තෙනාහ “අච්චාරද්ධං නිසෙධෙත්වා සමමෙව පවත්තයෙ”ති. කථං පන සමමෙව පවත්තයෙති ආහ “රෙණුමහී”තිආදි. යථාති රෙණුආදීසු යථා මධුකරාදීනං පවත්ති උපමාභාවෙන අට්ඨකථායං සමමවණ්ණිකා, ඵචං ලීනුද්ධතභාවෙහි මොචයිත්වා වීරියසමතායොජනෙන නිමිත්තාහිමුඛං මානසං පටිපාදයෙ පටිභාගනිමිත්තාහිමුඛං භාවනාචිත්තං සම්පාදෙය්‍යාති අත්ථො.

නිමිත්තාභිමුඛපටිපාදනවණ්ණනා

68. තත්‍රාති තස්මිං ‘‘රෙණුමිහි’’තිආදිනා චුත්තගාථාද්වයෙ. අත්ථදීපනා උපමුපමෙයාත්ථවිභාවනා. අෂෙකොති අකුසලො. පක්ඛන්දොති ධාවිතුං ආරද්ධො. විකසනක්ඛණෙයෙව සරසං කුසුමපරාගං හොති, පච්ඡා වාතාදීහි පරිපතති, විරසං වා හොති. තස්මා නිවත්තනෙ රෙණු ඛියතීති ආහ ‘‘ඛිණෙ රෙණුමිහි සම්පාපුණාති’’ති. පුජ්චරාසින්ති රුක්ඛසාධාසු නිස්සිතං පුජ්චසඤ්චයං.

සල්ලකත්තඅන්තෙවාසිකෙසුති සල්ලකත්තආචරියස්ස අන්තෙවාසිකෙසු. උදකථාලගතෙති උදකථාලියං යපිතෙ. සත්ථකම්මන්ති සිරාවෙධනාදිසත්ථකම්මං. චුසිතුමිපි උජ්ජලපත්තන්ති සම්බන්ධො. සමෙතාති පුරිමකා විය ගරුං, මන්දඤ්ච පයොගං අකත්වා සමජ්ජමාණෙන පයොගෙන. තත්ථාති උජ්ජලපත්තෙ. පරියොදානසිජ්ජොති සුවිසුද්ධසිජ්ජො නිජ්ජන්තසිජ්ජො.

මක්කටකසුත්තන්ති ලුතසුත්තං. නියාමකො නාචාසාරථී. ලඛිකාරන්ති කිලඤ්ජාදිමයං නාචාකටසාරකං. තෙලෙන අජඛිඛෙන්තො නාළිං පුරෙතීති සරාවාදිගතෙන තෙලෙන අජඛිඛෙන්තො සුබ්බමච්ඡිද්දකං තෙලනාළිං පුරෙති. එවමෙවාති යථා තෙ ආදිතො චුත්තමධුකරසල්ලකත්තඅන්තෙවාසිසුත්තාකඛිඪකනියාමකතෙලපුරකා වෙගෙන පයොගං කරොන්ති, එවමෙව යො හික්ඛු ‘‘සිසං අජ්ජනං පාපුණිස්සාමී’’ති ගාළ්හං වීරියං කරොති, යො මජ්ඣෙ චුත්තමධුකරාදයො විය වීරියං න කරොති, ඉමෙ ද්වෙපි වීරියසමතාභාවෙන අජ්ජනං පාපුණිතුං න සක්කොන්ති. යො පන අවසානෙ චුත්තමධුකරාදයො විය සමජ්ජයොගො, අයං අජ්ජනං පාපුණිතුං සක්කොති වීරියසමතායොගතොති උපමාසංසන්දනං වෙදිතඛිඛං. තෙන චුත්තං ‘‘එකො හික්ඛු’’තිආදි. ලීනං භාවනාවිත්තන්ති අධිජ්ජායො.

පඨමජ්ඣානකථාවණ්ණනා

69. එවන්ති චුත්තජ්ජකාරෙන. වීරියසමතායොජනවසෙන විථිපටිපන්නං භාවනාමානසං පටිභාගනිමිත්තෙයෙව යථනවසෙන නිමිත්තාභිමුඛං පටිපාදයතො අස්ස යොගිනො. ඉජ්ඣිස්සතීති සමිජ්ඣස්සතී, උජ්ජජ්ජස්සතීති අත්ථො. අනුයොගවසෙනාති භාවනාවසෙන. සෙසාතීති සෙසාති තිණි, චත්තාරි වා. පකතිවිත්තෙහීති පාකතිකෙහි කාමාවචරවිත්තෙහි. බලව...පෙ.... විත්තෙකග්ගතාති භාවනාබලෙන පටුතරසභාවජ්ජත්තියා. පරිකම්මත්තාති පටිසඛිඛාරකත්තා. යදි ආසන්නත්තා උපචාරතා, ගොත්‍රභූතො එව උපචාරසමඤ්ඤා සියාති ආහ ‘‘සමිපචාරිත්තා වා’’ති. අනච්චාසන්නොපි හි

නාතිදුරපවත්ති සමීපවාරී නාම භොති. අප්පනං උපෙච්ච වරන්තිති උපවාරානි. ඉතො පුබ්බෙ පරිකම්මානන්ති නානාවජ්ජනවිජියං පරිකම්මානං. එත්ථාති එතෙසු පරිකම්මපවාරානුලොමසඤ්ඤිතෙසු. සබ්බන්තිමන්ති තතියං, චතුත්ථං වා. පරිත්තගොත්තාභිභවනතොති පරිත්තස්ස ගොත්තස්ස අභිභවනතො. ගංතායතීති හි ගොත්තං, “පරිත්ත”න්ති පවත්තමානං අභිධානං, බුද්ධිඤ්ච එකංසිකවිසයතාය රක්ඛතීති පරිත්තගොත්තං. යථා හි බුද්ධි ආරම්මණභූතෙන අත්ථෙත විනා න පවත්ති, එවං අභිධානං අභිධෙය්‍යභූතෙන. තස්මා සො තාති තායති රක්ඛතීති වුවිචති. තං පන මහග්ගතානුත්තරවිදුරං කාමතණ්ණාය ගොචරභූතං කාමාවචරධම්මානං ආවෙණිකරූපං දට්ඨබ්බං. මහග්ගතගොත්තෙපි ඉමිනා නයෙන අත්ථො වෙදිතබ්බො. භාවනතොති උප්පාදනතො.

අවිසෙසෙන සබ්බෙසං සබ්බා සමඤ්ඤාති පයමනයො ගහිතග්ගණං භොතීති ආහ “අග්ගහිතග්ගණණ්ණා”තිආදි. නානාවජ්ජනපරිකම්මමෙව පරිකම්මන්ති අධිප්පායෙන “පයමං වා උපවාර”න්තිආදි වුත්තං. චතුත්ථං අප්පනාවිත්තං, පඤ්චමං වා අප්පනාවිත්තං පුබ්බෙ වුත්තනායෙන සථෙ චතුත්ථං ගොත්‍රභූ භොතීති අත්ථො. පඤ්චමං වාති වා-සද්දො අනියමෙ. ස්වායං අනියමො ඉමිනා කාරණෙනාති දස්සෙතුං “තඤ්ච බො බ්ඡ්පාභිඤ්ඤදන්ධාභිඤ්ඤවසෙනා”ති වුත්තං. තත්ථ බ්ඡ්පාභිඤ්ඤස්ස චතුත්ථං අප්පෙති, දන්ධාභිඤ්ඤස්ස පඤ්චමං. කස්මා පන චතුත්ථං, පඤ්චමං වා අප්පෙති, න තතො පරන්ති ආහ “තතො පරං ජවනං පතති”ති. තතො පඤ්චමතො පරං ඡට්ඨං, සත්තමඤ්ච ජවනං පතන්තං විය භොති පරික්ඛිණ්ණජවත්තාති අධිප්පායො.

යථා අලද්ධාසෙවනං පයමජවනං දුබ්බලත්තා ගොත්‍රභූ න උප්පාදෙති, ලද්ධාසෙවනං පන බලවභාවතො දුතියං, තතියං වා ගොත්‍රභූ උප්පාදෙති, එවං ලද්ධාසෙවනතාය බලවභාවතො ඡට්ඨං, සත්තමමිපි අප්පෙතීති ථෙරස්ස අධිප්පායො. තෙනාහ “තස්මා ඡට්ඨෙපි සත්තමෙපි අප්පනා භොති”ති. තන්ති ථෙරස්ස වචනං. සුත්තසුත්තානුලොමආවරියවාදෙහි අනුපත්ථමිහිතත්තා වුත්තං “අත්තනොමතිමත්ත”න්ති. “පුරිමා පුරිමා කුසලා ධම්මා”ති (පට්ඨා. 1.1.12) පන සුත්තපදමකාරණං ආසෙවනපච්චයලාභස්ස බලවභාවෙ අනෙකන්තිකත්තා. තථා හි අලද්ධාසෙවනාපි පයමචෙනනා දිට්ඨධම්මවෙදනීයා භොති, ලද්ධාසෙවනා දුතියචෙනනා යාව ඡට්ඨචෙනනා අපරාපරියවෙදනීයා. චතුත්ථපඤ්චමෙසුයෙවාතිආදි වුත්තස්සෙවත්ථස්ස යුත්තිදස්සනමුඛෙන නිගමනත්ථං වුත්තං. තත්ථ යදි ඡට්ඨසත්තමං ජවනං පතීතං නාම භොති පරික්ඛිණ්ණජවත්තා, කථං සත්තමජවනචෙනනා උපපජ්ජවෙදනීයා, ආනන්තරියා ච භොතීති? නායං විසෙසො ආසෙවනපච්චයලාභෙන බලජපත්තියා. කිඤ්චරහි

කිරියාවත්ථාවිසෙසතො. කිරියාවත්ථා හි ආරම්භමජ්ඣපරියොසානවසෙන තිවිධා. තත්ථ ච පරියොසානාවත්ථාය සන්තිට්ඨාපකචෙතනාභාවෙන උපපජ්ජවෙදනීයාදිතා හොති, න බලවභාවෙනාති දට්ඨබ්බං. පටිසන්ධියා අනන්තරපච්චයභාවිනො විපාකසන්තානස්ස අනන්තරපච්චයභාවෙන තථා අභිසඬ්ඛතත්තාති ච වදන්ති. තස්මා ඡට්ඨසත්තමානං පපාතාහිමුඛතාය පරික්ඛිණ්ණජවතා න සක්කා නිවාරෙතුං. තථා හි “යථා හි පූරිසො”තිආදි වුත්තං.

සා ච පන අප්පනා. අද්ධානපරිච්ඡෙදොති කාලපරිච්ඡෙදො. සො පනෙත්ථ සත්තස්ස යානෙස්ස කත්ථවි අපරිමාණවිත්තක්ඛණතාය, කත්ථවි අතිඉත්තරඛණතාය නත්ථීති වුත්තො. න හෙත්ථ සම්පුණ්ණජවනවිථි අද්ධා ලබ්භති. තෙනෙවාහ “එත්ථ මග්ගානන්තරඵල”න්තිආදි. සෙසට්ඨානෙස්සති පයමප්පනා, ලොකියාහිඤ්ඤා, මග්ගක්ඛණො, නිරොධා වුට්ඨහන්තස්ස ඵලක්ඛණොති එතෙස්ස චතුස්ස යානෙස්ස.

එත්තාවතාති එත්තකෙන භාවනාක්කමෙන එස යොගාවචරො පයමං ඤානං උපසම්පජ්ජ විහරති. එවං විහරතා ච අනෙත තදෙව පයමං ඤානං අධිගතං හොති පථවිකසිණන්ති සම්බන්ධො.

70. තත්ථාති තස්මිං ඤානපායෙ. විච්චිවිත්ථාති විසුං හුත්ථා. තෙනාහ “විනා හුත්ථා අපක්කමීත්ථා”ති, පජහනවසෙන අපසක්කිත්ථාති අත්ථො. විච්චිවෙව කාමෙහීති එත්ථ “විච්චිවා”ති ඉමිනා විවෙචනං ඤානක්ඛණෙ කාමානං අභාවමත්තං වුත්තං. “විච්චිවෙවා”ති පන ඉමිනා එකංසතො කාමානං විවෙචෙතබ්බතාදීපනෙන තප්පටිපක්ඛතා ඤානස්ස, කාමවිවෙකස්ස ච ඤානාධිගමුපායතා දස්සිතා හොතීති ඉමමත්ථං දස්සෙතුං “පයමං ඤාන”න්තිආදිං වත්ථා තමෙවත්ථං පාකටතරං කාතුං “කථ”න්තිආදි වුත්තං. “අන්ධකාරෙ සති පදීපොභාසො වියා”ති එතෙන යථා පදීපොභාසාභාවෙන රත්තියං අන්ධකාරාහිභවො, එවං ඤානාභාවෙන සත්තසන්තතියං කාමාහිභවොති දස්සෙති.

එතන්ති පුබ්බපදෙයෙව අවධාරණවචනං. න ඛො පන එවං දට්ඨබ්බං “කාමෙහි එවා”ති අවධාරණස්ස අකතත්තා. නිස්සරන්ති නිග්ගච්ඡන්ති එතෙන, එත්ථ වාති නිස්සරණං. කෙ නිග්ගච්ඡන්ති? කාමා, තෙසං කාමානං නිස්සරණං පහානං තන්තිස්සරණං, තතො. කථං පන සමානෙ වික්ඛම්භනෙ කාමානමෙවෙනං නිස්සරණං, න ඛ්‍යාපාදාදීනන්ති වොදනං යුත්තිතො, ආගමතො ච සොධෙතුං “කාමධාතු”තිආදි වුත්තං. තත්ථ කාමධාතුසමතික්කමනතොති සකලස්සපි කාමභවස්ස සමතික්කමපටිපදාභාවතො. තෙන ඉමස්ස ඤානස්ස කාමපරිඤ්ඤාභාවමාහ. කාමරාගපටිපක්ඛතොති වක්ඛමානවිභාගස්ස කිලෙසකාමස්ස

පව්වත්ථිකභාවතො. තෙන යථා මෙත්තා බ්‍යාපාදස්ස, කරුණා විහිංසාය, එවමිදං ඝාතං කාමරාගස්ස උජුච්චවනිකභූතන්ති දස්සෙති. එවමත්තනො පවත්තියා, විපාකප්පවත්තියා ච කාමරාගතො, කාමධාතුතො ච විනිවත්තසභාවත්තා ඉදං ඝාතං විසෙසතො කාමානමෙව නිස්සරණං. ස්වායමත්ථො පායගතො එවාති ආහ “යථාහා”තිආදි. කාමඤ්චෙනමත්ථං දීපෙනුං පුරිමපදෙයෙව අවධාරණං ගහිතං, උත්තරපදෙපි පන තං ගහෙතබ්බමෙව තථා අත්ථසම්භවතොති දස්සෙනුං “උත්තරපදෙපි”තිආදි වුත්තං. ඉතොති කාමච්ඡන්දතො. එස නියමො. සාධාරණවචනෙනාති අවිසෙසවචනෙන.

තදභිගවික්ඛම්භනසමුච්ඡෙදප්පටිපස්සද්ධිනිස්සරණවිවෙකා

තදභිගවිවෙකාදයො. විත්තකායඋපධිවිවෙකා විත්තවිවෙකාදයො. තයො එව ඉධ ඝාතකථායං දට්ඨබ්බා සමුච්ඡෙදවිවෙකාදීනං අසම්භවතො.

නිද්දෙසෙති මහානිද්දෙසෙ (මහානි. 1, 7) . තත්ථ හි “උද්දානතො ද්වෙ කාමා – වත්ථුකාමා කිලෙසකාමා චා”ති උද්දිසිත්වා “තත්ථ කතමෙ වත්ථුකාමා? මනාපියා රූපා...පෙ.... මනාපියා ථොට්ඨබ්බා”තිආදිනා වත්ථුකාමා නිද්දිට්ඨා. තෙ පන කාමීයන්තීති කාමාති වෙදිතබ්බා. තත්ථෙවාති නිද්දෙසෙ එව. විභඩ්ධෙති ඝාතවිභඩ්ධෙ (විභ. 564) . පත්ථනාකාරෙන පවත්තො දුබ්බලො ලොහො ඡන්දනට්ඨෙයන ඡන්දො, තතො බලවා රඤ්ජනට්ඨෙයන රාගො, තතොපි බලවතරො බහලරාගො ඡන්දරාගො. නිමිත්තානුබ්‍යාඤ්ජනාති සඬකප්පෙති එතෙනාති සඬකප්පො, තථාපවත්තො ලොහො, තතො බලවා රඤ්ජනට්ඨෙයන රාගො, සඬකප්පනවසෙනෙව පවත්තො තතොපි බලවතරො සඬකප්පරාගොති. ස්වායං පහෙදො එකස්සෙව ලොහස්ස පවත්තිආකාරවසෙන, අවත්ථාහෙදවසෙන ච වෙදිතබ්බො යථා “වච්ඡො දම්මො බලීබද්දො”ති. ඉමෙ කිලෙසකාමා. කාමෙත්තීති කාමා, කාමෙත්ති එතෙහීති චා.

එවඤ්ඤි සතීති එවං උභයෙසමපි කාමානං සඬගහෙ සති. වත්ථුකාමෙහිපීති “වත්ථුකාමෙහි විච්චිවෙවා”තිපි අත්ථො යුජ්ජතීති එවං යුජ්ජමානත්ථන්තරසමුච්චයත්ථො පි-සද්දො, න කිලෙසකාමසමුච්චයත්ථො. කස්මා? ඉමස්මිං අත්ථෙ කිලෙසකාමෙහි විවෙකස්ස දුතියපදෙන වුත්තත්තා. තෙනාති වත්ථුකාමවිවෙකෙන. කායවිවෙකො වුත්තො හොති පුත්තදාරාදිපරිග්ගහවිවෙකදීපනතො. පුරිමෙනාති කායවිවෙකෙන. එත්ථාති “විච්චිවෙව කාමෙහි, විච්චිව අකුසලෙහි ධම්මෙහි”ති එතස්මිං පදද්වයෙ, ඉතො චා නිද්ධාරිතෙ විවෙකද්වයෙ. අකුසල-සද්දෙන යදිපි කිලෙසකාමා, සබ්බාකුසලාපි චා ගහිතා, සබ්බථා පන කිලෙසකාමෙහි විවෙකො වුත්තොති ආහ “දුතියෙන කිලෙසකාමෙහි විවෙකවචනතො”ති. දුතියෙනාති ච විත්තවිවෙකෙනාති අත්ථො. එතෙසන්ති යථාවුත්තානං ද්විත්තං පදානං,

විසුද්ධිමග්ග-මහාටිකා

පථවිකසිණනිද්දෙසවණ්ණනා

නිද්ධාරණ චෙතං සාම්ච්චනං. තණ්හාදිසංකිලෙසානං චත්ථුනො පහානං සංකිලෙසචත්ථුප්පහානං. ලොලභාවො නාම තත්ථ තත්ථ රූපාදිසු තණ්හුප්පාදො, තස්ස හෙතු චත්ථුකාමා එව වෙදිතබ්බා. බාලභාවො අවිජ්ජා, දුච්චිත්තිතචිත්තිතාදි වා, තස්ස අයොනියොමනසිකාරො, සබ්බෙපි වා අකුසලා ධම්මා හෙතු. කාමගුණාධිගමහෙතුවි පාණාතිපාතාදිඅසුද්ධපයොගො හොතීති තබ්බිවෙකෙන පයොගසුද්ධි විභාවිතා. තණ්හාසංකිලෙසසොධනෙන, විච්චිද්ධපනිස්සයසංවඩ්ඪනෙන ච අප්ඤ්ඤාසයවිසොධනං ආසයපොසනං. කාමෙසුති නිද්ධාරණ භූමිමං.

අනෙකහෙදොති කාමාසවකාමරාගසංයොජනාදිවසෙන, රූපතණ්හාදිවසෙන ච අනෙකප්පහෙදො. කාමච්ඡන්දොයෙවාති කාමසභාවොයෙව ඡන්දො, න කත්තුකමාතාඡන්දො, නාපි කුසලච්ඡන්දොති අධිප්පායො. ඤානපටිපක්ඛනොති ඤානස්ස පටිපක්ඛනාවතො තංහෙතු තන්තිමිත්තං විසුං චුත්තො. අකුසලභාවසාමඤ්ඤෙන අග්ගහෙත්වා විසුං සරූපෙන ගහිතො. යදි කිලෙසකාමොව පුරිමපදෙ චුත්තො, කථං බහුවචනන්ති ආහ “අනෙකහෙදො”තිආදි.

අඤ්ඤෙසම්පි දිට්ඨිමානඅභිරිකානොත්තප්පාදිනං, තංසහිතඵස්සාදිනඤ්ච. උපරි චුච්චමානාති ඤානඤ්ඤාති උපරිඤානඤ්ඤාති, තෙසං අත්තනො පච්චනිකානං පටිපක්ඛනාවදස්සනතො තප්පච්චනිකනිවරණච්චනං. නිවරණාති හි ඤානඤ්ඤාතපච්චනිකාති තෙසං පචත්තිනිවාරණතො. සමාධි කාමච්ඡන්දස්ස පටිපක්ඛො රාගප්පණ්ඩියා උජුච්චචනිකභාවතො, නානාරම්මණෙහි පලොභිතස්ස පරිබ්භමන්තස්ස චිත්තස්ස සමාධානතො ව. පීති බ්‍යාපාදස්ස පටිපක්ඛො පාමොජ්ජෙන සමානගොගක්ඛෙමත්තා. විතක්කො ටීනමිද්ධස්ස පටිපක්ඛො යොනියො සඤ්ඤාප්පනවසෙන සවිජ්ජාරපචත්තිතො. සුඛං අවුපසමානුතාපසභාවස්ස උද්ධච්චකුක්කුච්චස්ස පටිපක්ඛං වූපසන්තසිතලසභාවත්තා. විචාරො විචිකිච්ජාය පටිපක්ඛො ආරම්මණෙ අනුමජ්ජනවසෙන පඤ්ඤාපටිරූපසභාවත්තා. මහාකච්චානත්ථෙරෙන දෙසිතං පිටකානං සංවණ්ණනා පෙටකං, තස්මිං පෙටකෙ.

පඤ්චකාමගුණහෙදවිසයස්සාති රූපාදිපඤ්චකාමගුණවිසෙසවිසයස්ස. ආසාතචත්ථුහෙදාදිවිසයානන්ති බ්‍යාපාදවිවෙකච්චනෙන “අනත්ථං මෙ අවරි”ති (දී. නි. 3.340; අ. නි. 9.29; විහ. 960) ආදිආසාතචත්ථුහෙදවිසයස්ස දොසස්ස, මොහාධිකෙහි ටීනමිද්ධාදිහි විවෙකච්චනෙන පටිච්ඡාදනවසෙන දුක්ඛාදිපුබ්බන්තාදිහෙදවිසයස්ස මොහස්ස වික්ඛම්භනවිවෙකො චුත්තො. කාමරාගබ්‍යාපාදතදෙකට්ඨටීනමිද්ධාදිවික්ඛම්භකඤ්ඤෙවෙන සබ්බාකුසලපටිපක්ඛසභාවත්තා. සබ්බකුසලානං තෙන සභාවෙන

සබ්බාකුසලප්පභායකං හොති, හොත්තම්පි කාමරාගාදිවික්ඛම්භනසභාවමෙව
හොති තංසභාවත්තාති අවිසෙසෙත්වා තීවරණාකුසලමූලාදීනං
“වික්ඛම්භනවිවෙකො චුත්තො හොති”ති ආහ.

71. යථාපච්චයං පවත්තමානානං සභාවධම්මානං නත්ථි කාචි වසවත්තිතාති
වසවත්තිභාවනිවාරණත්ථං. “විතක්කනං විතක්කො”ති චුත්තං. තයිදං
“විතක්කනං ඊදිසමිද්”න්ති ආරම්මණස්ස පරිකප්පනන්ති ආහ “ඌභනන්ති
චුත්තං හොති”ති. යස්මා චිත්තං විතක්කබලෙන ආරම්මණං අභිනිරුල්භං විය
හොති, තස්මා සො ආරම්මණාභිනිරොපනලක්ඛණො චුත්තො. යථා හි කොචි
රාජවල්ලභං, තංසම්බන්ධිතං මිත්තං වා නිස්සාය රාජගෙහං ආරොහති
අනුපවිසති, එවං විතක්කං නිස්සාය චිත්තං ආරම්මණං ආරොහති. යදි එවං, කථං
අවිතක්කං චිත්තං ආරම්මණං ආරොහති? විතක්කබලෙනෙව. යථා හි සො
පුරිසො පරිවයෙන තෙන විනාපි නිරාසඬිකො රාජගෙහං පවිසති, එවං
පරිවයෙන විතක්කෙන විනාපි අවිතක්කං චිත්තං ආරම්මණං ආරොහති.
පරිවයෙනාති ච සන්තානෙන පවත්තවිතක්කභාවනාසඬිකාතෙන පරිවයෙන.
විතක්කස්ස හි සන්තානෙන අභිණ්භං පවත්තස්ස වසෙන චිත්තස්ස
ආරම්මණාභිරුහණං චිරපරිචිතං. තෙන තං කදාචි විතක්කෙන විනාපි තත්ථ
පවත්තතෙව. යථා තං ඤාණසහිතං හුත්වා සම්මසනවසෙන චිරපරිචිතං කදාචි
ඤාණචිරහිතම්පි සම්මසනවසෙන පවත්තති, යථා වා කිලෙසසහිතං හුත්වා
පවත්තං සබ්බසො කිලෙසරහිතම්පි පරිවයෙන කිලෙසවාසනාවසෙන පවත්තති,
එවංසම්පදමිදං දට්ඨබ්බං. ආදිතො, අභිමුඛං වා භනනං ආභනනං. පරිතො,
පරිවත්තෙත්වා වා ආභනනං පරියාභනනං. “රූපං රූපං, පථවි පථවි”ති
ආකොටෙන්තස්ස විය පවත්ති “ආභනනං, පරියාභනන”න්ති ච වෙදිතබ්බං.
ආනයනං චිත්තස්ස ආරම්මණෙ උපනයනං, ආකඬ්ඨනං වා.

අනුසඤ්චරණං අනුපරිබ්භමනං. ස්වායං විසෙසො සන්තානම්හි ලබ්භමානො
එව සන්තානෙන පාකටො හොතීති දට්ඨබ්බො. සෙසෙසුපි එසෙව නයො.
අනුමජ්ජනං ආරම්මණෙ චිත්තස්ස අනුමසනං, පරිමජ්ජනන්ති අත්ථො. තථා හි
විචාරො “පරිමජ්ජනහත්ථො විය, සඤ්චරණහත්ථො වියා”ති ච චුත්තො.
තත්ථාති ආරම්මණෙ. සහජාතානං අනුයොජනං ආරම්මණෙ
අනුවිචාරණසඬිකාතඅනුමජ්ජනවසෙනෙව වෙදිතබ්බං. අනුප්පබන්ධනං
ආරම්මණෙ චිත්තස්ස අවිච්ඡින්නස්ස විය පවත්ති. තථා හි සො
“අනුසන්ධානතා”ති (ධ. ස. 8) නිද්දිට්ඨො. තෙනෙව ච “සණ්ඨානුරවො විය,
පරිබ්භමනං වියා”ති ච චුත්තො.

කත්ථචීති පයමජ්ඣානෙ, පරිත්තචිත්තූප්පාදෙසු ව. විචාරතො
ඔලාරිකට්ඨෙන, විචාරස්සෙව ච පුබ්බඬ්ඨගමට්ඨෙන අනුරවතො ඔලාරිකො,

තස්ස ච පුබ්බධිගමො සණ්ඨාහිසානො විය විතක්කො. යථා හි සණ්ඨාහිසානො පයමාහිනිපානො හොති, එවං ආරම්මණාහිමුඛනිරොපනට්ඨෙන විතක්කො චෙතසො පයමාහිනිපානො හොති. අභිසාත-ග්ගහණෙන චෙත්ථ අභිසාතජො සද්දො ගහිතොති වෙදිතබ්බො. විජ්ජාරවාති විචලනායුත්තො සපරිජ්ජන්දො. පරිබ්භමනං විය පරිස්සයාභාවවිමංසනත්ථං. අනුප්පබන්ධෙන පවත්තියන්ති උපවායෙ වා අප්පනායං වා සන්තානෙන පවත්තියං. තත්ථ හි විතක්කො නිව්වලො හුත්වා ආරම්මණං අනුපවිසිත්වා විය පවත්තති, න පයමාහිනිපානෙ. පාකටො හොතීති විතක්කස්ස විසෙසො අහිනිරොපනාකාරො ඔළාරිකත්තා පයමජ්ඣානෙ පාකටො හොති, තදභාවතො පඤ්චකනායෙ දුතියජ්ඣානෙ විචාරස්ස විසෙසො අනුමජ්ජනාකාරො පාකටො හොති.

වාලණ්ඩුපකං ඵලකලොමාදිහි කතවුම්බටකං. උජ්ජිලනහත්ථොති පිණ්ඩස්ස උජ්ජිලනහත්ථො. තස්සෙව ඉතො චිතො ච සඤ්චරණහත්ථො. මණ්ඩලන්ති කංසභාජනාදිසු කිඤ්චි මණ්ඩලං වට්ටලෙබ්බං කරොන්තස්ස. යථා පුප්ඵළසාධාදිඅවයවවිනිමුත්තො අවිජ්ජමානොපි රුක්ඛො “සපුප්ඵො සඵලො”ති වොහරීයති, එවං විතක්කාදිඅභිගවිනිමුත්තං අවිජ්ජමානම්පි ඝාතං “සවිතක්කං සවිචාර”න්ති වොහරීයතීති දස්සෙතුං. “රුක්ඛො වියා”තිආදි වුත්තං. ඝාතභාවනාය පුග්ගලවසෙන දෙසෙතබ්බත්තා “ඉධ හික්ඛු විවිච්චෙව කාමෙහි”තිආදිනා පුග්ගලාධිට්ඨානෙන ඝාතානි උද්දිට්ඨානීති. යදිපි විභවිගෙ පුග්ගලාධිට්ඨානා දෙසනා කතා, අත්ථො පන තත්ත්වං විභවිගෙපි යථා ඉධ “ඉමිනා ච විතක්කෙනා”තිආදිනා ධම්මවසෙන වුත්තො, එවමෙව දට්ඨබ්බො, පරමත්ථතො පුග්ගලස්සෙව අභාවතොති අධිප්පායො. අත්ථො...පෙ.... දට්ඨබ්බො ඝාතසමච්ඡිගිතො විතක්කවිචාරසමච්ඡිගිතාදස්සනෙන, ඝාතස්සෙව ච සවිතක්කසවිචාරතාය වුත්තත්තාති එවං වා එත්ථ අත්ථො දට්ඨබ්බො.

විවෙකාති විවෙකා හෙතුභූතාති විවෙක-සද්දස්ස භාවසාධනතං සන්ධායාහ. විවෙකෙති කත්තුසාධනතං, කම්මසාධනතං වා. “විචිත්තො”ති හි ඉමිනා නීවරණෙහි විනාභූතො තෙහි විවෙචිතොති ච සාධනද්වයම්පි සචගහිතමෙවාති.

72. පිණ්ණයතීති තප්පෙති, වඩ්ඨෙති වා. සම්පියායනලක්ඛණාති පරිතුස්සනලක්ඛණා. පිණ්ණාරසාති පරිබ්බහනරසා. ඵරණරසාති පණිතරූපෙහි කායස්ස ඛ්‍යාපනරසා. උදග්ගභාවො ඔදග්ගං. බුද්දිකා ලහුං ලොමහංසනමත්තං කත්වා හින්තා න පුන උජ්ජජ්ජති. බණ්ණිකා බහුලං උජ්ජජ්ජති. උබ්බෙගතො ඵරණා නිව්වලත්තා, විරට්ඨිතිකත්තා ච පණිතතරා. චෙතියචගණං ගන්ත්වාති පුණ්ණවල්ලිකවිහාරෙ චෙතියචගණං ගන්ත්වා. පකතියා දිට්ඨාරම්මණවසෙනාති පුබ්බෙ මහාවෙතියං ගහිතාරම්මණවසෙන.

විත්‍රගෙණ්ඩුකො විවිත්‍රාකාරෙන කතගෙණ්ඩුකො. උපනිස්සයෙනි සමීපෙ, තස්ස වා විහාරස්ස නිස්සයභූතෙ, ගොවරට්ඨානභූතෙනි අත්ථො.

සරාජීරෙනි ගෙහඬගණ. පබ්බතසිඛරෙ කතවෙනියං “ආකාසවෙනිය”න්ති චුත්තං. ගහිතනිමිත්තෙනෙවාති වෙනියවන්දනං, ධම්මස්සවනඤ්ච උද්දිස්ස “ධඤ්ඤා වතිමෙ”තිආදිනා ගහිතකුසලනිමිත්තෙනෙව කාරණභූතෙන. ගහිතං වා නිමිත්තං එතෙනාති ගහිතනිමිත්තං, චුත්තාකාරෙන පවත්තවිත්තං, තෙන ගහිතනිමිත්තෙනෙව විත්තෙන සහ. පක්ඛන්දන්ති අනුපවිට්ඨං. අනුපරිප්පුටන්ති අනු අනු සමන්තතො පුටං, සබ්බසො අනුවිසටන්ති අත්ථො.

පස්සද්ධියා නිමිත්තභාවෙන ගබ්භං ගණ්හන්ති. පරිපාවනවසෙන පරිපාකං ගච්ඡන්ති. අප්පනාසම්පයුත්තාව පිති අප්පනාසමාධිපුරිකා. ඛණිකසමාධිපුරිකා ව උපචාරසමාධිපුරිකා ව අප්පනාසමාධිස්ස විදුරතරාති තදුභයං අනාමසන්තො “තාසු යා අප්පනාසමාධිස්සා”තිආදිමාහ. සමාධිසම්පයොගං ගතාති පුබ්බෙ උපචාරසමාධිනා සම්පයුත්තා හුත්වා අනුක්කමෙන වඩ්ඪිත්වා අප්පනාසමාධිනා සම්පයොගං ගතා.

73. සුඛයතීති සුඛං, අත්තනා සම්පයුත්තධම්මෙ ලද්ධස්සාදෙ කරොතීති අත්ථො. ස්වායං කත්තුනිද්දෙසො පරියායලද්ධො ධම්මතො අඤ්ඤස්ස කත්තු නිවත්තනත්ථො, නිප්පරියායෙන පන භාවසාධනමෙව ලබ්භතීති “සුඛනං සුඛ”න්ති චුත්තං. ඉට්ඨසභාවත්තා තංසමඬ්ඪිපුග්ගලං, සම්පයුත්තධම්මෙ වා අත්තනි සාදයතීති සාතං ද-කාරස්ස ත-කාරං කත්වා. සාතං “මධුර”න්ති වදන්ති. සාතං ලක්ඛණං එතස්සාති සාතලක්ඛණං. උපවුහනං සම්පයුත්තධම්මානං සංවඩ්ඪනං. දුක්ඛං විය අවිස්සජ්ජේත්වා අදුක්ඛමසුඛා විය අනප්ඤ්ඤාපෙක්ඛිත්වා අනු අනු ගණ්හනං, උපකාරිතා වා අනුග්ගහො. කත්ථවි පඨමජ්ඣානාදිකෙ. පටිලාභතුට්ඨිති පටිලාභවසෙන උප්පජ්ජනකතුට්ඨි. පටිලද්ධරසානුභවනන්ති පටිලද්ධස්ස ආරම්මණරසස්ස අනුභවනන්ති සභාවතො පිතිසුඛාති විහජිත්වා දස්සෙති. යත්ථ පිති, තත්ථ සුඛන්ති විතක්කස්ස විය ඉතරෙන පිතියා සුඛෙන අවිචන්තසංයොගමාහ. “යත්ථ සුඛං, තත්ථ න නියමතො පිති”ති විචාරස්ස විය විතක්කෙන සුඛස්ස පිතියා අනවිචන්තසංයොගං. තෙන අවිචන්තානවිචන්තසංයොගිතාය පිතිසුඛානං විසෙසං දස්සෙති. කං තාරෙන්නි එත්ථාති කන්තාරං, නිරුද්ධකමරුට්ඨානං. වනමෙව වනන්තං. තස්මිං තස්මිං සමයෙනි ඉට්ඨාරම්මණස්ස පටිලාභසමයෙ, පටිලද්ධස්ස රසානුභවනසමයෙ, වනච්ඡායාදීනං සවනදස්සනසමයෙ, පවෙසපරිභොගසමයෙ ව. පාකටභාවතොති යථාක්කමං පිතිසුඛානං විභූතභාවතො.

විවෙකජං පිතිසුඛන්ති එත්ථ පුරිමස්මිං අත්ථෙව විවෙකජන්ති ඤානං චුත්තං. පිතිසුඛසද්දතො ව අත්ථිඅත්ථවිසෙසතො “අස්ස ඤානස්ස, අස්මිං වා

කොනේ” නි එත්ථ අ-කාරො දට්ඨබ්බො. දුතියෙ පිතිසුබ්බෙව විවෙකජං. “විවෙකජංපිතිසුබ්බ”න්ති ච අඤ්ඤපදත්ථසමාසො, පච්චත්තනිද්දෙසස්ස ච අලොපො කතො. ලොපෙ වා සති “විවෙකජපිතිසුබ්බ”න්ති පායොති අයං විසෙසො.

උපසම්පජ්ජාති එත්ථ උප-සං-සද්දා “උපලබ්භති, සංභුඤ්ජති” තිආදීසු විය නිරත්ථකාති දස්සෙතුං “උපගන්ත්වා” තිආදිං වත්වා පුන තෙසං සාත්ථකභාවං දස්සෙතුං “උපසම්පාදයිත්වා” තිආදි චුත්තං, තස්මා පත්වා, සාධෙත්වාති වා අත්ථො. ඉරියන්ති කිරියං. චුත්තිආදීති තස්සෙව වෙච්චනාති. පාලනාති හි එකං ඉරියාපථබ්බාධනං ඉරියාපථන්තරෙහි රක්ඛණා.

පඤ්චඩ්ගවිජ්ජනිතාදිවණ්ණනා

74. පඤ්ච අඩ්ඨාති වික්ඛම්භනවසෙන පහිනාති එතස්සාති පඤ්චඩ්ගවිජ්ජනිතං. “අග්‍යාහිතො” නි එත්ථ ආහිත-සද්දස්ස විය විජ්ජනිත-සද්දස්සෙත්ථ පරවචනං දට්ඨබ්බං, පඤ්චහි අඩ්ඨගෙහි විජ්ජනිතන්ති වා පඤ්චඩ්ගවිජ්ජනිතං. නනු අඤ්ඤෙපි අකුසලා ධම්මා ඉමිනා කොනෙන පහියන්ති, අථ කස්මා පඤ්චඩ්ගවිජ්ජනිතතාව චුච්චතිති ආහ “කිඤ්චාපි” තිආදි. කොනලාහිතොපි අකොනසමඩ්ඨිකාලෙ කොනපටිපක්ඛලොභවිත්තාදීනං පචත්තිසබ්භාවතො “කොනක්ඛණෙ” ති චුත්තං. පහියන්තිති විගච්ජන්ති, නජ්ජවත්තන්තිති අත්ථො. එකත්තාරම්මණෙති පථවිකසිණාදිවසෙන එකසභාවෙ, එකග්ගතාසඬ්ඛාතෙ එකත්තාවගෙ වා ආරම්මණෙ. තන්ති තං නානාවිසයපලොභිතං විත්තං. කාමධාතුජ්ජහානායාති නානාවිසයසමුපබ්‍යුජ්ජාය කාමධාතුයා පහානාය සමතික්කමාය පටිපදං කොනං නජ්ජපටිපජ්ජති. නිරන්තරන්ති වික්ඛෙපෙන අනන්තරිතං, සහිතන්ති අත්ථො. අකම්මඤ්ඤන්ති අකම්මනියං, භාවනාකම්මස්ස අයොග්‍යන්ති අත්ථො. උද්ධච්චකුක්කුච්චපරෙතන්ති උද්ධච්චකුක්කුච්චෙන අහිභුතං. පරිබ්භමති අනවට්ඨානතො, අවට්ඨානස්ස සමාධානස්ස අභාවතොති අත්ථො. විචිකිච්ජාය උපහතන්ති සාතිසයස්ස විචාරස්ස අභාවතො “සම්මාසම්බුද්ධො නු ඛො භගවා, න නු ඛො” ති, “පථවි පථවි” තිආදිනා මනසිකාරෙන, “කොනං සියා නු ඛො, න නු ඛො” තිආදිනා ච පචත්තාය විචිකිච්ජාය උපහතං. නාරොහති අජ්ජපටිපත්තිනිමිත්තත්තා. විසෙසෙන කොනන්තරායකරත්තාති සමාධිආදීනං උජුච්චවචනිකභාවෙන කොනාධිගමස්ස අන්තරායකරණතො.

තෙහීති කොනාධිගමස්ස පච්චයභූතෙහි විතක්කවිචාරෙහි. අවික්ඛෙපාය සම්පාදිතජ්ජයොගස්සාති තතො එවං සමාධානාය නිජ්ජාදිතභාවනාපයොගස්ස. වෙතසො පයොගසම්පත්තිසම්භවාති

යථාච්ඡත්තභාවනාපයොගසම්පත්තිසමුට්ඨානා. පිති පිණනං භාවනාවසෙන තප්පනං. උපබ්බහනං භාවනාවසෙන පරිවුද්ධිං චෙතසො කරොතීති සම්බන්ධො. නන්ති චිත්තං. සසෙසසම්පයුත්තධම්මන්ති අවසිට්ඨඵස්සාදිධම්මසහිතං, සමං සම්මා ව ආධියතීති සම්බන්ධො. ඉන්ද්‍රියසමතාවසෙන සමං, පටිපක්ඛධම්මානං. දුර්භාවෙ ලිනුද්ධච්චාභාවෙන සම්මා ව යපෙතීති අත්ථො. එකග්ගතා හි සමාධානකිච්චෙන චිත්තං, සම්පයුත්තධම්මෙ ව අත්තානං අනුවත්තාපෙත්තී ඝානක්ඛණෙ සාතිසයං සමාහිතෙ කරොතීති. උප්පත්තිවසෙනාති යථාපච්චයං උප්පජ්ජනවසෙන. එතෙසු විතක්කාදීසු ඝානං උප්පන්නං නාම හොති තත්ථෙව ඝානවොහාරතො. තෙනාහ “තස්මා”තිආදි. “යථා පනා”තිආදිනාපි උපමාවසෙන තමෙවත්ථං පාකටතරං කරොති.

පකතිචිත්තතොති පාකතිකකාමාවචරචිත්තතො. සුච්ඡිසදෙනාති සුච්ඡු විසදෙන, පටුතරෙනාති අත්ථො. සබ්බාවත්තන්ති සබ්බාවයවචන්තං, අනවසෙසන්ති අත්ථො. අප්ඵුටන්ති අසම්ඵුට්ඨං. ආරම්මණෙසු චුසිතාති අප්පනාවසෙන පවත්තමානා චිත්තෙකග්ගතා සමත්තතො ආරම්මණං ඵරන්තී විය හොතීති කත්වා චුත්තං. කස්මා පනෙත්ථ ඝානපාඨෙ අග්ගහිතා චිත්තෙකග්ගතා ගහිතාති අනුයොගං සන්ධාය “තත්ථ චිත්තෙකග්ගතා”තිආදි චුත්තං. තත්ථාති තෙසු ඝානභිගෙසු. න නිද්දිට්ඨාති සරූපතො න නිද්දිට්ඨා, සාමඤ්ඤතො පන ඝානග්ගහණෙන ගහිතා. එවං චුත්තත්තාති සරූපෙනෙව චුත්තත්තා, අභිගමෙව චිත්තෙකග්ගතාති සම්බන්ධො. යෙන අධිප්පායෙනාති යෙන විතක්කාදීහි සහ චත්තන්තං ධම්මං දීපෙතුං තස්ස පකාසනාධිප්පායෙන “සවිතක්කං සවිචාර”න්තිආදිනා උද්දෙසො කතො. සො එව අධිප්පායො තෙන හගවතා විහඬිගෙ “චිත්තෙකග්ගතා”ති නිද්දිසන්තෙන පකාසිතො. තස්මා සා ඝානපාඨෙ අග්ගහිතාති න චිත්තෙතබ්බං.

නිව්ධකලාණවණ්ණනා

75. ආදිමජ්ඣපරියොසානවසෙනාති ඝානස්ස ආදිමජ්ඣපරියොසානවසෙන. ලක්ඛණවසෙනාති තෙසංයෙව අප්පනායං ලක්ඛිතබ්බභාවවසෙන.

තත්‍රාති තස්මිං කලාණතාලක්ඛණානං විභාවනෙ. පටිපදාවිසුද්ධිති පටිපජ්ජති ඝානං එතායාති පටිපදා, ගොත්‍රභූපරියොසානො පුබ්බභාගියො භාවනානායො. පරිපන්ථතො විසුජ්ඣනං විසුද්ධි, පටිපදාය විසුද්ධි පටිපදාවිසුද්ධි. සා පනායං යස්මා ඝානස්ස උප්පාදක්ඛණෙ ලබ්භති, තස්මා චුත්තං “පටිපදාවිසුද්ධි ආදී”ති. උපෙක්ඛානුබ්බහනාති විසොධෙතබ්බතාදීනං අභාවතො ඝානපරියාපන්නාය තත්‍රමජ්ඣක්ඛුපෙක්ඛාය කිච්චනිජ්ජත්තියා

අනුබ්බහනා. සා පනායං විසෙසතො ක්කානස්ස ධීතික්ඛණෙ ලබ්භති. තෙන චුත්තං “උපෙක්ඛානුබ්බහනා මජ්ඣෙ”ති. සම්පහංසනාති තත්ථ ධම්මානං අනතිවත්තනාදිසාධකස්ස ඤාණස්ස කිව්චනිජ්ඣත්තිවසෙන පරියොදපනා. සා පන යස්මා ක්කානස්ස ධිසානක්ඛණෙ පාකටා හොති, තස්මා චුත්තං “සම්පහංසනා පරියොසාන”න්ති. ඉමානි තීණි ලක්ඛණානීති පරිපන්ථතො චිත්තස්ස විසුජ්ඣනාකාරො, මජ්ඣිමස්ස සමථනිමිත්තස්ස පටිපජ්ජනාකාරො, තත්ථ පක්ඛන්දනාකාරොති ඉමානි තීණි ක්කානස්ස ආදිතො උප්පාදක්ඛණෙ අප්පනාපත්තිලක්ඛණානි තෙහි ආකාරෙහි විනා අප්පනාපත්තියා අභාවතො, අසති ච අප්පනාය තදභාවතො. ආදිකල්‍යාණඤ්චෙව විසුද්ධිපටිපදත්තා. යථාචුත්තෙහි ලක්ඛණෙහි සමන්තාගතත්තා, සම්පන්නලක්ඛණත්තා ච තිලක්ඛණසම්පන්නඤ්ච. ඉමිනා නයෙන මජ්ඣපරියොසානලක්ඛණානඤ්ච යොජනා වෙදිතබ්බා.

සම්භරියති ක්කානං එතෙනාති සම්භාරො, නානාවජ්ජනපරිකම්මං. සහ සම්භාරෙනාති සසම්භාරො, සො එව සසම්භාරිකො. උපවාරොති එකාවජ්ජනුපවාරමාහ. පග්ගහාදිකිව්චස්ස පුබ්බහාගෙ භාවනාය එව සාධිතත්තා යා තත්ථ එකාවජ්ජනුපවාරෙ සිද්ධා අජ්ඣුපෙක්ඛනා, සා ක්කානක්ඛණෙ පරිබ්භිතා නාම හොතීති චුත්තං “උපෙක්ඛානුබ්බහනා නාම අප්පනා”ති. යථාධිගතං ක්කානං නිස්සාය යො පහට්ඨාකාරො චිත්තස්ස පරිතොසො, තං පච්චවෙක්ඛණාවසෙන පවත්තං සන්ධායාහ “සම්පහංසනා නාම පච්චවෙක්ඛණා”ති. එකෙති අභයගිරිවාසිනො. තෙ හි එවං පටිපදාවිසුද්ධිආදිකෙ වණ්ණයන්ති, තද්දුත්තං. තථා හි සති අජ්ඣානධම්මෙහි ක්කානස්ස ගුණසංකිත්තනං නාම කතං හොති. න හි භූමන්තරං භූමන්තරපරියාපන්නං හොති. පාළියා වෙනං විරුද්ධන්ති දස්සෙතුං “යස්මා පනා”තිආදි චුත්තං. තත්ථ එකත්තගතං චිත්තන්ති ඉන්ද්‍රියානං එකරසභාවෙන, එකග්ගතාය ච සිබාප්පත්තියා තදනුගුණං එකත්තං ගතන්ති එකත්තගතං, සසම්පදුත්තං අප්පනාපත්තචිත්තං. තස්සෙව පටිපදාවිසුද්ධිපක්ඛන්දනාදි අනන්තරමෙව චුච්චති. තස්මාති යස්මා එකස්මිංයෙව අප්පනාචිත්තක්ඛණෙ පටිපදාවිසුද්ධිආදි පාළියං චුත්තං, තස්මා ආගමනාවසෙනාති පරිකම්මාගමනාවසෙන. අනතිවත්තනාදිති ආදි-සද්දෙන ඉන්ද්‍රියෙකරසතාතදුපගවීරියවාහනාසෙවනාති සඬිගණ්හාති. පරියොදාපකස්සාති පරිසොධකස්ස පහස්සරභාවකරස්ස. අනතිවත්තනාදිභාවසාධනමෙව වෙන්ථ ඤාණස්ස කිව්චනිජ්ඣත්ති වෙදිතබ්බා.

තස්මිත්ති තස්මිං වාරෙ, චතුපඤ්චචිත්තපරිමාණාය අප්පනාවිට්ඨිත්ති අත්ථො. තතො පරිපන්ථතො. චිත්තං විසුජ්ඣකීති යදිපි ආගමනං ගහෙතුං අවිසෙසෙන විය චුත්තං, පරිකම්මවිසුද්ධිතො පන අප්පනාවිසුද්ධි සාතිසයාව. තෙනාහ “විසුද්ධත්තා”තිආදි. ආවරණවිරහිතං හුත්වාති යෙනාවරණෙන

පළවිකසිතනිද්දෙසවණ්ණනා

තස්සාති චිත්තස්ස. “විසුද්ධං චිත්තං අජ්ඣුපෙක්ඛති”ති පාළියං (පටි. ම. 1.158) පුග්ගලාධිට්ඨානෙන ආගතාති “ඛ්‍යාපාරං අකරොත්තො”ති ආහ. සමථපටිපත්තිතථත්තුපගමනඤ්ච ඉධ සමථභාවාපත්තියෙවාති ආහ “සමථභාවුපගමනෙනා”ති. කිලෙසසංසග්ගං පභාය එකත්තෙන උපට්ඨිතස්සාති පුබ්බෙ “කථං නු ඛො කිලෙසසංසග්ගං පජ්ඣෙය්‍ය”න්ති පටිපන්නස්ස ඉදාති සමථපටිපත්තියා තස්ස පහිනත්තා කිලෙසසඨගණිකාභාවෙන එකත්තෙන උපට්ඨිතස්ස ඤානචිත්තස්ස. පරිපන්ථවිසුද්ධිමජ්ඣිමසමථපටිපත්තිපක්ඛන්දනෙහි වුද්ධිජපත්තියා අනුමුභිතෙ ඤානචිත්තෙ ලද්ධොකාසා තත්ත්වමජ්ඣන්තුපෙක්ඛා සම්පයුත්තෙසු සමවාහිතභාවෙන පචත්තමානා තෙ අනුමුභෙන්ති විය හොතිති ආහ “තත්ත්වමජ්ඣන්තුපෙක්ඛාය කිච්චවසෙන උපෙක්ඛානුමුග්ගා වෙදිතඛ්ඛා”ති.

පටුන

සුගතද්ධා. විමුක්තිරසෙනාති විමුච්චනකිච්චෙන, විමුච්චනසම්පත්තියා වා. එස යොගී. වාහයතීති පවත්තෙනි. අස්සාති ක්කානචිත්තස්ස. තස්මිං බණෙනි භඩ්ගක්ඛණෙ. උප්පාදක්ඛණෙ අතීතෙ හි ධීතික්ඛණතො පටියාය ආසෙවනා පවත්තති නාම. තෙ ආකාරාති අඤ්ඤමඤ්ඤානතිචත්තනාදයො තත්ථ ධම්මානං පවත්තිආකාරා. ආසෙවනාපි හි ආසෙවනපච්චයභාවීනං ධම්මානං පවත්තිආකාරොයෙව. සංකිලෙසවොදානෙසුති සමාධිපඤ්ඤානං සමරසනාය අකරණං භාවනාය සංකිලෙසො, කරණං වොදානං. තථා සෙසෙසුපි. එවමෙනෙසු සංකිලෙසවොදානෙසු තං තං ආදීනවං දොසං ආනිසංසං ගුණං පුරෙතරං පාටිභාරියඤාණෙන දිස්වා යථා අඤ්ඤමඤ්ඤානතිචත්තනාදයො භොන්ති, තථා භාවනාය සම්පහංසිතත්තා තෙනෙව ඤාණෙන විසොධිතත්තා. විසොධනං හෙත්ථ සම්පහංසනං. තෙ ආකාරා යස්මා නිප්ඵන්තා, තස්මා “ධම්මානං...පෙ.... වෙදිතඛිබාති චුත්ත”න්ති ලක්ඛණසංවණ්ණනාය ආදිමිහි චුත්තං නිගමනවසෙන දස්සෙති.

“යස්මා උපෙක්ඛාවසෙන ඤාණං පාකටං භොතී”ති කො සම්බන්ධො. කස්මා සම්පහංසනාව පරියොසානන්ති චුත්තා, න උපෙක්ඛානුබුහනාති වොදනං සන්ධාය “තත්ථ යස්මා උපෙක්ඛාවසෙන ඤාණං පාකටං භොතී”ති චුත්තං. තත්ථාති තස්මිං භාවනාචිත්තෙ. උපෙක්ඛාවසෙන ඤාණං පාකටං භොතීති අප්පනාකාලෙ භාවනාය සමප්පවත්තියා, පටිපක්ඛස්ස ච පහානතො පග්ගහාදීසු බ්‍යාපාරස්ස අකාතඛිබතො අප්ඤ්ඤාපෙක්ඛනාව භොති. යං සන්ධාය චුත්තං “සමයෙ චිත්තස්ස අප්ඤ්ඤාපෙක්ඛනා, විසුද්ධං චිත්තං අප්ඤ්ඤාපෙක්ඛතී”ති ච ආදි. සා පනායං අප්ඤ්ඤාපෙක්ඛනා ඤාණස්ස කිච්චසිද්ධියා භොති, විසෙසතො ඤාණසාධනත්තා අප්පනාබ්‍යාපාරස්සාති එලෙන කාරණානුමානඤායෙන. යස්මා උපෙක්ඛාවසෙන ඤාණං පාකටං භොති, තස්මා ඤාණකිච්චභූතා සම්පහංසනා පරියොසානන්ති චුත්තාති සම්බන්ධො.

ඉදාති යථාචුත්තමත්ථං පාළියා සමත්ථෙතුං “යථාහා”තිආදි චුත්තං. තථාපග්ගහිතං චිත්තන්ති යථා භාවනාචිත්තං කොසප්පපක්ඛෙ න පතති, තථා විරියසම්බොජ්ඣකඛිගට්ඨානියානං ධම්මානං බහුලිකාරවසෙන පග්ගහිතං. සාධුකං අප්ඤ්ඤාපෙක්ඛතීති පග්ගණ්හන්තෙනාපි සමාධිස්ස විරියසමතායොජනවසෙන පග්ගහිතත්තා සක්කච්චං අප්ඤ්ඤාපෙක්ඛතී, තත්ත්මජ්ඣක්තුපෙක්ඛා ඔකාසං ලභති. තං පන අප්ඤ්ඤාපෙක්ඛනං උපෙක්ඛාවසෙන පුබ්බෙ පවත්තපාරිභාරියපඤ්ඤාවසෙන අප්පනාපඤ්ඤාය කිච්චාධිකතාති ආහ “පඤ්ඤාවසෙන පඤ්ඤිත්ථියං අධිමත්තං භොතී”ති. තස්ස අධිමත්තත්තා එව අප්ඤ්ඤාපෙක්ඛන්තස්සෙව නානාසභාවෙහි නීවරණපමුඛෙහි කිලෙසෙහි අප්පනාචිත්තං විමුච්චති. විමොක්ඛවසෙන විමුච්චනවසෙන. පඤ්ඤාවසෙනාති පුබ්බෙ පවත්තපාරිභාරියපඤ්ඤාවසෙන. විමුක්තත්තාති

නානාකිලෙසෙහි විමුත්තත්තා එව. තෙ ධම්මා සද්ධාදයො, විසෙසනො සද්ධාපඤ්ඤාවිරියසමාධයො ච එකරසා සමානකිච්චා භොන්ති. එවමයං ඉන්ද්‍රියානං එකරසට්ඨෙන භාවනා නිජ්ඵජ්ජමානා ඤාණධ්‍යාපාරොති ආහ “ඤාණකිච්චභූතා සම්පහංසනා පරියොසාන”න්ති. එවං තිවිධාය පටිපදාවිසුද්ධියා ලද්ධවිසෙසාය තිවිධාය උපෙක්ඛානුබුහනාය සාතිසයං පඤ්ඤාන්ද්‍රියස්ස අධිමුත්තභාවෙන චතුබ්බිධාපි සම්පහංසනා සිජ්ඤාතිති ආගමනුපෙක්ඛා ඤාණකිච්චවසෙන දසපි ආකාරා ඤානෙ එව වෙදිතබ්බා.

ගණනානුපුබ්බතාති ගණනානුපුබ්බතාය, ගණනානුපුබ්බතාමත්තං වා පයමන්ති ඉදන්ති අත්ථො. තෙන දෙසනාක්කමං උල්ලිඬිගෙති. “පයමං උජ්ජන්තන්ති පයම”න්ති ඉමිනා පටිපත්තික්කමං, උජ්ජන්තන්ති හි අධිගතන්ති අත්ථො. “පයමං සමාපජ්ජිතබ්බන්ති පයම”න්ති ඉදං පන න එකන්තලක්ඛණන්ති අට්ඨකථායං (ධ. ස. අට්ඨ. 160) පටිසිද්ධත්තා ඉධ න ගහිතං. ආරම්මණුපනිජ්ඤානං ලක්ඛණුපනිජ්ඤානන්ති දුට්ඨෙ ඤානෙ ඉධාධිජ්ජෙතජ්ඤානමෙව දස්සෙතුං. “ආරම්මණුපනිජ්ඤානතො”ති චුත්තං. පථවිකසිණසඬ්ඛාතස්ස අත්තනො අත්තනො ආරම්මණස්ස රූපං විය චක්ඛුතා උපනිජ්ඤායනතො. පච්චනීකඤාපනතොති නිවරණාදීනං පච්චනීකධම්මානං දහනතො වික්ඛම්භනවසෙන පජ්භනතො. සකලට්ඨෙනාති හෙට්ඨා චුත්තනයෙන කතෙ වා අකතෙ වා පරිච්ඡිජ්ජ ගහිතෙ පථවිභාගෙ පථවිමණ්ඩලෙ සකලාරම්මණකරණට්ඨෙන. න හි තස්ස එකදෙසමාරම්මණං කරියති. පථවිකසිණසන්තිස්සයතාය නිමිත්තං පථවිකසිණං යථා “මඤ්චා උක්කුට්ඨිං කරොන්ති”ති. තංසභවරණතො ඤානං පථවිකසිණං යථා “කුන්තා පවරන්ති”ති.

විරට්ඨිතිසම්පාදනවණ්ණනා

76. ලක්ඛට්ඨානෙ යිතං සරෙන වාලං විජ්ඤාතිති වාලවෙධි. ඉධ පන අනෙකධා භින්තස්ස වාලස්ස අංසුං විජ්ඤාන්තො “වාලවෙධි”ති අධිජ්ජෙතො. තෙන වාලවෙධිනා. සුදෙනාති භත්තකාරෙන. “ආකාරා පරිග්ගහෙතබ්බා”ති සඬ්ඛෙපතො චුත්තමත්ථං විවරිතුං “යථා හි”තිආදි චුත්තං. තත්ථ සුකුසලොති සුට්ඨු ඡෙතො. ධනුග්ගහොති ඉස්සාසො. කම්මන්ති යොග්‍යං. අක්කන්තපදානන්ති විජ්ඤානකාලෙ අක්කමනවසෙන පවත්තපදානං. ආකාරන්ති ධනුජියාසරානං ගහිතාකාරං. පරිග්ගණ්භෙය්‍යාති උපධාරෙය්‍ය. භොජනසප්පායාදයොති ආදි-සද්දො අචුත්තාකාරානම්පි සඬ්ඛාගතො දට්ඨබ්බො. තෙන උතුභාවනානිමිත්තාදීනම්පි පරිග්ගණ්භනං චුත්තං භොති. තස්මිත්ති තස්මිං තරුණසමාධිමහි.

හත්තාරන්ති සාමිනං, හත්තවෙනනාදීහි පොසකන්ති අත්ථො. පරිවිසන්තොති භොජෙන්තො. තස්ස රුචිචිත්වා භුඤ්ජනාකාරං සල්ලක්ඛෙන්වා තස්ස උපනාමෙන්තොති යොජනා. අයම්පි යොගී. අධිගතක්ඛණෙ භොජනාදයො ආකාරෙති පුබ්බෙ ක්කානස්ස අධිගතක්ඛණෙ කිච්චසාධකෙ භොජනාදිගතෙ ආකාරෙ. ගහෙන්වාති පරිග්ගහෙන්වා සල්ලක්ඛෙන්වා. නටියෙ නටියෙ සමාධිමිති පුනථපුනං අප්පනාය.

මහානසවිජ්ජාපරිවයෙන පණ්ඩිතො. තත්ථ විසදඤාණතාය බ්‍යත්තො. යානුජපත්තිකකම්මසල්ලයොගෙන කුසලො. නානච්චයෙහිති නානච්චයෙහි නානාසභාවෙහි, නානාරසෙහිති අත්ථො. තෙනාහ “අම්බිලග්ගෙහි”තිආදි. සුපෙහිති බ්‍යඤ්ජනෙහි. අම්බිලග්ගෙහිති අම්බිලකොට්ඨාසෙහි, යෙ වා අම්බිලරසා හුත්වා අග්ගභූතා, තෙහි චතුරම්බිලාදිමිස්සෙහි. එස නයො තිත්තකග්ගාදීසුපි. බාරිකෙහිති වාතිඨගණකළිරාදිමිස්සෙහි. නිමිත්තන්ති ආකාරං රුචිචනවසෙන භුඤ්ජනාකාරං. උග්ගණ්ණාතීති උපරුපරි ගණ්ණාති උපධාරෙති. ඉමස්ස වා සුපෙය්‍යස්ස අත්ථාය හත්ථං අභිහරති. අභිහාරානන්ති අභිමුඛෙන හරිතබ්බානං පණ්ණාකාරානං, පුජාභිහාරානං වා. නිමිත්තං උග්ගණ්ණාතීති “එවං මෙ චිත්තං සමාහිතං අහොසි”ති නිමිත්තං ගණ්ණාති සල්ලක්ඛෙන්ති.

සමාධිපරිපන්ථානන්ති සමාධිස්ස පරිපන්ථභූතානං. ධම්මානන්ති කාමච්ඡන්දාදිනීවරණධම්මානං. සුවිසොධිතත්තාති සුට්ඨු විසොධිතත්තා, වික්ඛම්භනවසෙනෙව සම්මදෙව පහීනත්තාති අත්ථො. කාමාදීනවපච්චවෙක්ඛණාදීහි ආදි-සද්දෙන අසුභමනසිකාරනෙක්ඛම්මානිසංසපච්චවෙක්ඛණාදීහි සඨගණ්ණාති. නෙක්ඛම්මගුණදස්සනෙනාපි හි තස්ස විබන්ධභූතෙ කාමච්ඡන්දෙ ආදීනවො විසෙසතො පාකටො භොතීති. කායදුට්ඨුල්ලන්ති කායදරථං සාරද්ධකායනං. තෙන කායචිත්තානං සාරම්භනිමිත්තස්ස බ්‍යාපාදනීවරණස්ස න විසොධනමාහ. ආරම්භධාතුමනසිකාරාදීහි ආදි-සද්දෙන වීරියසම්බොජ්ඣකඨගනිමිත්තානං, ආලොකසඤ්ඤාදීනඤ්ච සඨගහො දට්ඨබ්බො. සමථනිමිත්තමනසිකාරාදීහි ආදි-සද්දෙන සමාධිසම්බොජ්ඣකඨගට්ඨානියානං ධම්මානං සඨගහො දට්ඨබ්බො. අඤ්ඤෙපි සමාධිපරිපන්ථෙති විචිකිච්ඡාට්ඨානියෙ, මදමානාදිකෙ ව සන්ධායාහ. ආසයන්ති වසනකසුසිරං. සුපරිසුද්ධන්ති ආසඨකනියත්තාභාවෙන සුට්ඨු පරිසුද්ධං. එත්ථාහ - නනු වායං පගෙව කාමාදීනවං පච්චවෙක්ඛිත්වා සමථපටිපදං පටිපන්නො උපචාරක්ඛණෙයෙව ක්කානෙන නීවරණාති වික්ඛම්භිතාති, අථ කස්මා පුන කාමාදීනවපච්චවෙක්ඛණාදි ගහිතන්ති? සච්චමෙතං. තං පන පහානමත්තන්ති ක්කානස්ස වීරට්ඨිතියා අතිසයපහානත්ථං පුන ගහිතං.

උද්ධව්ව මිද්ධන්ති කුක්කුච්චං, ටීනඤ්ච තදෙකට්ඨතාය ගහිතමෙවාති කත්වා චුත්තං. සුද්ධන්තගතොති සුපරිසුද්ධපරියන්තං සබ්බසො විසොධිතකොණපරියන්තං උය්‍යානං ගතො. තභිං රමෙති තස්මිං ක්‍යානෙ රමෙය්‍ය දිවසභාගමපි ක්‍යානසමඬ්ඨි එව භවෙය්‍ය.

චිත්තභාවනාවෙපුල්ලත්ථන්ති සමාධිභාවනාය විපුලභාවාය. යථා හි භාවනාවසෙන නිමිත්තස්ස උප්පත්ති, එවමස්ස භාවනාවසෙනෙව වඩ්ඪනමිපි. තස්මා එකඬ්ඟුලාදිවසෙන නිමිත්තං වඩ්ඪෙත්තස්ස පුනස්පුනං බහුලීකාරෙන ක්‍යානං භාවනාපි චුද්ධං විරුල්භිං වෙපුල්ලං ආපජ්ජති. තෙන චුත්තං “චිත්තභාවනාවෙපුල්ලත්ථඤ්ච යථාඋද්ධං පටිභාගනිමිත්තං වඩ්ඪෙත්තබ්බ”න්ති. තස්සාති පටිභාගනිමිත්තස්ස.

නිමිත්තවඩ්ඪනනයවණ්ණනා

77. තත්‍රාති සාමිඅත්ථෙ භුම්මවචනං, තස්සාති අත්ථො. අවඩ්ඪෙත්තවාති යථා කුම්භකාරො මත්තිකාය පත්තං කරොන්තො පයමං අපරිච්ඡින්නදිත්ථාව පත්තං වඩ්ඪෙති, එවං පත්තවඩ්ඪනයොගෙන පත්තවඩ්ඪනායුත්තියා අවඩ්ඪෙත්තවා සුවිකස්ස සුවවඩ්ඪනං. හත්තස්ස උපරි හත්තපක්ඛිපනං හත්තවඩ්ඪනං. වත්ථස්ස තිත්තස්ස අඤ්ජනාදි දුස්සවඩ්ඪනං. පච්චෙකං යොග-සද්දො යොජෙත්තබ්බො. අපරිච්ඡින්නදිත්ථා න වඩ්ඪෙත්තබ්බං සපරිච්ඡෙදෙ එව භාවනාපවත්තිතො. තථා හි චුත්තං “සාන්තකෙ නො අනන්තකෙ”ති (විසුද්ධි. 1.55).

හංසපොතකාති ජවනහංසපොතකා. උක්කුලං උන්නතට්ඨානං. විකුලං නින්නට්ඨානං. නදීසොතෙන කතං විදුග්ගං නදීවිදුග්ගං. විසමාකාරෙන ධීතො පබ්බතපදෙසො පබ්බතවිසමො.

පුලානි හුත්වා උපට්ඨහන්ති පච්චවෙක්ඛණාබාහුල්ලෙන විභූතභාවතො. දුබ්බලානි හුත්වා උපට්ඨහන්ති පගුණබලවභාවස්ස අනාපාදිකත්තා. උපරි උස්සුක්කනායාති භාවනාය උපරි ආරොහනාය, දුතියජ්ඣානාධිගමායාති අත්ථො.

පබ්බතෙය්‍යාති පබ්බතෙ බහුලවාරිනී. අබ්බන්තඤ්ඤාති අගොවරඤ්ඤා. සමාධිපරිපන්ථානං විසොධනානභිඤ්ඤාතාය බාලො. ක්‍යානස්ස පගුණභාවාපාදනාවෙය්‍යත්තියස්ස අභාවෙන අබ්‍යත්තො. උපරික්‍යානස්ස පදට්ඨානභාවානවබ්බොධෙන අබ්බන්තඤ්ඤා. සබ්බථාපි සමාපත්තිකොසල්ලාභාවෙන අකුසලො. සමාධිනිමිත්තස්ස වා අනාසෙවනාය

බාලො. අභාවනාය අබ්බන්තො. අබ්බුලිකාරොන අබ්බන්තඤ්ඤ. සම්මදෙව අනධිට්ඨානතො අකුසලොති යොජෙතබ්බං. උභතො භට්ඨොති උභයතො ඤානතො භට්ඨො. සො හි අප්පගුණතාය න සුප්පතිට්ඨිතතාය සඋස්සාහොපි විනාසතො, අසාමන්ථියතො ච ඤානද්වයතො පරිහිනො. විණ්ණවසිනාති ආසෙවිතවසිනා.

පඤ්චවසිකථාවණ්ණනා

78. වසනං වසිති ධාතුනිද්දෙසතාය කිරියානිද්දෙසොති අධිප්පායෙනාහ “වසියො”ති, යථාරූපි පවත්තියොති අත්ථො. ආවජ්ජනාය වසි, ආවජ්ජනාවසෙන වා වසි ආවජ්ජනවසි. ඤානං ආවජ්ජිතුං යත්ථ යත්ථ පදෙසෙ ඉච්ඡා යත්ථිච්ඡකං. යදා යදා, යස්මිං යස්මිං වා ඤානඤ්ඤෙ ඉච්ඡා යදිච්ඡකං. යාව යාව ඉච්ඡා යාවදිච්ඡකං, ද-කාරො පදසන්ධිකරො. “යාවා”ති ච ඉදං බහුනං ජවනවාරානං නිරන්තරං විය තථාපවත්තනං සන්ධාය චුත්තං, න එකමෙව. සො හි පරිච්ඡින්නවිත්තක්ඛණොති. ආවජ්ජනාය දන්ධායිතත්තං නත්ථිති චුත්තනයෙන යත්ථ කත්ථවි යානෙ යදා යදා යං කිඤ්චි ඤානඤ්ඤං ආවජ්ජෙන්නස්ස යථිච්ඡිතං කාලං ආවජ්ජනාය ආවජ්ජනප්පවත්තියා දන්ධායිතත්තං විත්ථායිතත්තං, විරායිතත්තං වා නත්ථි. එවං ආවජ්ජනවසි සිද්ධා නාම භොතිති අත්ථො. සෙසාති චුට්ඨානඅධිට්ඨානපච්චවෙක්ඛණාවසියො.

අභිගසමුදායභාවතො ඤානස්ස ඤානෙ ආවජ්ජනවසිං නිප්ථාදෙතුකාමෙන පටිපාටියා ඤානඤ්ඤාති ආවජ්ජෙතබ්බානීති ආහ “පයමං විතක්කං ආවජ්ජයතො”ති. යදිපි ආවජ්ජනමෙවෙත්ථ ඉච්ඡිතං ආවජ්ජනවසියා අධිප්පෙතත්තා, ආවජ්ජනාය පන උප්පන්නාය ජවනෙහි භවිතබ්බං. තාති ච බො ආවජ්ජනතප්පරතාය විත්තාහිනිභාරස්ස යථාවජ්ජිතඤ්ඤාතරම්මණොති කතිපයානෙව භොත්ති, න පරිපුණ්ණානීති චුත්තං. “විතක්කාරම්මණානෙව චත්තාරි පඤ්ච වා ජවනාති ජවන්ති”ති. චත්තාරි තික්ඛින්නදියස්ස. පඤ්ච නාතිතික්ඛින්නදියස්සාති දට්ඨබ්බං. නිරන්තරන්ති විසභාගෙහි නිරන්තරං. අයං පනාති භවඤ්ඤාද්වයන්තරිතා චතුෂ්චතවිත්තා යථාචුත්තා ආවජ්ජනවසි. අඤ්ඤෙසං වා ධම්මසෙනාපතිආදීනං. එවරූපෙ කාලෙති උට්ඨාය සමුට්ඨාය ලහුතරං ආවජ්ජනවසිනිබ්බන්තනකාලෙ. සා ච බො ඉත්තරා පරිත්තකාලා, න සත්ථු යමකමහාපාටිභාරියෙ විය විරතරප්පබන්ධවතී. තථා හි තං සාවකෙහි අසාධාරණං චුත්තං. අධිගමෙන සමං සසම්පයුත්තස්ස ඤානස්ස සම්මා ආපජ්ජනං පටිපජ්ජනං සමාපජ්ජනං, ඤානසමඤ්ඤිතා.

සීසන්ති එත්ථ සමාපජ්ජිතුකාමතානන්තරං ද්විසු භවඤ්ඤෙසු උප්පන්නෙසු භවඤ්ඤං උපවිජින්නදිත්වා උප්පන්නාවජ්ජනානන්තරං සමාපජ්ජනං සීසං

සමාපජ්ජනසමත්ථතා. අයඤ්ච මත්ථකජ්ජත්තා සමාපජ්ජනවසී සත්ථු ධම්මදෙසනායං ලබ්භති. යං සන්ධාය වුත්තං “සො ඛො අහං, අග්ගිවෙස්සන, තස්සා එව කථාය පරියොසානෙ තස්මිංයෙව පුරිමස්මිං සමාධිනිමිත්තෙ අජ්ඣන්තමෙව විත්තං සණ්ඨපෙමි සන්තිසාදෙමි එකොදිං කරොමි සමාදහාමි යෙනස්සුදං නිව්වකජ්ජං විහරාමි”ති (ම. නි. 1.387). ඉතො සීඝ්‍රො හි සමාපජ්ජනවසී නාම නත්ථි. පුණ්ණාය රත්තියා නවොරොපිතෙහි කෙසෙහි කපොතකන්දරායං විහරන්තස්ස ආයස්මතො සාරිපුත්තස්ස යක්ඛෙන මහන්තමපි පබ්බතකුටං පදාලෙතුං සමත්ථෙ පහාරෙ සීසෙ දින්නෙ සමාපජ්ජනමිපෙත්ථ නිදස්සෙතබ්බං. තථා හි වක්ඛති “තදා ථෙරො තස්ස පහරණසමයෙ සමාපත්තිං අජ්ජෙසී”ති (විසුද්ධි. 2.374). පාළියං පන “අඤ්ඤතරං සමාධිං සමාපජ්ජන්තා නිසින්තො”ති (උදා. 34) වුත්තං. ඉමෙ පන ථෙරො “සමාපත්තිතො වුට්ඨානසමකාලං තෙන පහාරො දින්නො”ති වදන්ති.

අව්ඡරාමත්තන්ති අභිගුලිථොටමත්තං බණං. යපෙතුන්ති සෙතු විය සීඝ්‍රසොනාය නදියා ඔසං වෙගෙන පවත්තිතුං අදත්වා යථාවුත්තක්ඛණං ඤානං යපෙතුං සමත්ථතා. අභිභුයා යපනං, අධිට්ඨානං වියාති වා අධිට්ඨානං. තත්ථ වසී අධිට්ඨානවසී. තථෙව ලහුං වුට්ඨාතුන්ති අව්ඡරාමත්තං වා දසව්ඡරාමත්තං වා ලහුං බණං ඤානසමඨගී හුත්වා ඤානතො වුට්ඨාතුං සමත්ථතා. භවඨගචිත්තුජ්ජත්තියෙව හෙත්ථ ඤානතො වුට්ඨානං නාම. එත්ථ ව යථා “එත්තකමෙව බණං ඤානං යපෙස්සාමි”ති පුබ්බපරිකම්මවසෙන අධිට්ඨානසමත්ථතා අධිට්ඨානවසී, එවං “එත්තකමෙව බණං ඤානසමඨගී හුත්වා ඤානතො වුට්ඨහිස්සාමි”ති පුබ්බපරිකම්මවසෙන වුට්ඨානසමත්ථතා වුට්ඨානවසී වෙදිතබ්බා, යා සමාපත්ති “වුට්ඨානකුසලතා”ති වුච්චති. තදුභයදස්සනත්ථන්ති අධිට්ඨානවුට්ඨානවසීදස්සනත්ථං.

තත්ථාති තස්මිං නිමිතිපබ්බතෙ තස්ස විවරෙ. කිඤ්චාපි එකංයෙව තං අභිඤ්ඤාචිත්තං යෙන පබ්බතං නිමිතියො, අභිඤ්ඤාපාදකස්ස පන ඤානස්ස ලහුතරං යපනං, වුට්ඨානඤ්ච ඉධ නිදස්සිතන්ති දට්ඨබ්බං. “එත්තකා ඉද්ධිමත්තා එකං උපට්ඨාකං ගරුළුතො රක්ඛිතුං න සක්ඛිංසු”ති ගාරය්හා අස්සාම.

ආවජ්ජනානන්තරානීති ආවජ්ජනවසීභාවාය යථාක්කමං විතක්කාදීනං ඤානඨගානං ආවජ්ජනාය පරතො යාති ජවනානි පවත්තානි, තානි තෙසං පච්චවෙක්ඛණානි. යදග්ගෙන ආවජ්ජනවසීසිද්ධි, තදග්ගෙන පච්චවෙක්ඛණාවසීසිද්ධි වෙදිතබ්බා.

දුතියජ්ඣානකථාවණ්ණනා

79. නිවරණජපහානස්ස තජ්ජයමතාය ආසන්නනිවරණපච්චත්ථිකා. ථුලං නාම විපුලමපි චේග්ගු විය සුඛහඤ්ජනීයන්ති ආහ “ඔලාරිකත්තා අඛිගදුබ්බලා”ති. සන්තතො මනසි කරිත්වාති පයමජ්ඣානං විය අනොලාරිකඛිගත්තා, සන්තධම්මසමඛිතාය ව “සන්ත”න්ති මනසි කත්වා. යෙ හි ධම්මා දුතියජ්ඣානෙ පීතිසුඛාදයො, කාමං තෙ පයමජ්ඣානෙපි සන්ති, තෙහි පන තෙ සන්තතරා චෙව පණිතතරා ව භවන්තිති. නිකන්තින්ති නිකාමනං, අපෙක්ඛන්ති අත්ථො. පරියාදායාති බෙපෙත්වා. වත්තාරි පඤ්චාති වා-සද්දො ලුත්තනිද්දිට්ඨො. දුතියජ්ඣානං එතස්ස අත්ථිති දුතියජ්ඣානිකං. චුත්තජ්ජකාරානෙවාති පයමජ්ඣානෙ චුත්තජ්ජකාරානියෙව, පරිකම්මාදිනාමකානීති අත්ථො.

80. චූපසමාති චූපසමහෙතු, චූපසමොති චෙත්ථ පහානං අධිජ්ජෙතං, තඤ්ච විතක්කවිචාරානං. අතික්කමො අත්ථතො දුතියජ්ඣානක්ඛණෙ අනුජ්ජාදොති ආහ “සමතික්කමා”තිආදි. කතමෙසං පනෙත්ථ විතක්කවිචාරානං චූපසමො අධිජ්ජෙතො, කිං පයමජ්ඣානිකානං, උදාහු දුතියජ්ඣානිකානන්ති. කිඤ්චෙත්ථ යදි පයමජ්ඣානිකානං, නත්ථි තෙසං චූපසමො. න හි කදාපි පයමජ්ඣානං විතක්කවිචාරරහිතං අත්ථි. අථ දුතියජ්ඣානිකානං, එවමපි නත්ථෙව චූපසමො, සබ්බෙන සබ්බං තෙසං තත්ථ අභාවතොති? චූච්චනෙ – යෙහි විතක්කවිචාරෙහි පයමජ්ඣානස්ස ඔලාරිකතා, තෙසං සමතික්කමා දුතියස්ස ඥානස්ස සමධිගමො, න සභාවතො අනොලාරිකානං එස්සාදීනං සමතික්කමාති අයමත්ථො “විතක්කවිචාරානං චූපසමා”ති එතෙන දීපිතො. තස්මා “කිං පයමජ්ඣානිකානං විතක්කවිචාරානං චූපසමො ඉධාධිජ්ජෙතො, උදාහු දුතියජ්ඣානිකාන”න්ති එදිසි වොදනා අනොකාසාව. යස්මා දිට්ඨාදීනවස්ස තංතංඤානක්ඛණෙ අනුජ්ජත්තිධම්මතාපාදනං චූපසමනං අධිජ්ජෙතං. විතක්කාදයො එව ඥානඛිගභූතා තථා කරියන්ති, න තංසම්පයුත්තා එස්සාදයො, තස්මා විතක්කාදීනංයෙව චූපසමාදිවචනං ඤායාගතං. යස්මා පන විතක්කාදීනං විය තංසම්පයුත්තධම්මානම්පි එතෙන “එතං ඔලාරික”න්ති ආදීනවදස්සනං සුත්තෙ ආගතං, තස්මා අවිසෙසෙන විතක්කාදීනං, තංසහගතානඤ්ච චූපසමාදිකෙ වත්තබ්බෙ විතක්කාදීනංයෙව චූපසමො චූච්චමානො අධිකවචනං අඤ්ඤං අත්ථං බොධෙතීති කත්වා කිඤ්චි විසෙසං දීපෙතීති දස්සෙතුං අට්ඨකථායං “ඔලාරිකස්ස පනා”තිආදි ගහිතන්ති ඉධ “යෙහි විතක්කවිචාරෙහි”තිආදි චුත්තන්ති දට්ඨබ්බං. “පිතියා ව විරාගා”තිආදීසුපි එසෙව නයො. තස්මා විතක්කවිචාරපීතිසුඛසමතික්කමවචනාති ඔලාරිකොලාරිකඛිගසමතික්කමා දුතියාදිඅධිගමදීපකානීති තෙසං එකදෙසභූතං විතක්කවිචාරසමතික්කමවචනං තදීපකං චුත්තං. විසුං විසුං යීතෙපි හි විතක්කවිචාරසමතික්කමවචනාදිකෙ පහෙයාඛිගනිද්දෙසනාසාමඤ්ඤෙන

විත්තෙන සමුහතො ගහිතෙ විතක්කවිචාරවූපසමචචනස්ස තදෙකදෙසනා දට්ඨබ්බා. අයඤ්ච අත්ථො අවයවෙන සමුදායොපලක්ඛණනයෙන වුත්තො. අථ චා විතක්කවිචාරවූපසමචචනෙනෙව තංසමතික්කමා දුතියාධිගමදීපකෙන ජිතිවිරාගාදිවචනානං ජිතිආදිසමතික්කමා තතියාදිඅධිගමදීපකතා දීපිතා භොතීති තස්ස තංදීපකතා වුත්තා.

නියකප්ඤ්ඤාත්තමධිප්පෙතං න අප්ඤ්ඤාත්තප්ඤ්ඤාත්තාදි. තත්ථ කාරණමාහ “විහඬගෙ පනා”තිආදි. නීලවණ්ණයොගතො නීලවත්ථං වියාති නීලයොගතො වත්ථං නීලං වියාති අධිප්පායො. යෙන සම්පසාදනෙන යොගා ඤානං සම්පසාදනං. තස්මිං දස්සිතෙ “සම්පසාදනං ඤාන”න්ති සමානාධිකරණනිද්දෙසෙනෙව තංයොගා ඤානෙන තංසද්දේපවත්ති දස්සිතාති අවිරොධො යුත්තො. එකොදිභාවෙ කථන්ති එකොදිමිහි දස්සිතෙ එකොදිභාවං ඤානන්ති සමානාධිකරණනිද්දෙසෙනෙව ඤානස්ස එකොදිවච්ඡිදනතා වුත්තා භොතීති වෙ? “එකොදිභාව”න්ති පදං උද්ධරිත්වා එකොදිස්ස නිද්දෙසො න කාතබ්බො සියාති එකොදිභාවසද්දො එව සමාධිමිහි පවත්තො සම්පසාදනසද්දො විය ඤානෙන පවත්තතීති යුත්තං. ඉමස්මිඤ්ච අත්ථවිකප්පෙති “චෙතසො සම්පසාදයතී”ති එතස්මිං පක්ඛෙ “චෙතසො”ති ව උපයොගත්ථෙ සාම්චචනං. පූර්වස්මිත්ති “සම්පසාදනයොගතො ඤානං සම්පසාදන”න්ති වුත්තපක්ඛෙ. චෙතසොති සම්බන්ධෙ සාම්චචනං.

සෙට්ඨොපි ලොකෙ “එකො”ති වුච්චති “යාව පරෙ එකාහං තෙ කරොමී”තිආදීසු. එකො අදුතියො “එකාකීහි බුද්දකෙහි ජිත”න්තිආදීසු අසභායත්ථොපි එක-සද්දො දිට්ඨොති ආහ “එකො අසභායො හුත්වා”ති. සද්ධාදයොපි කාමං සම්පයුත්තධම්මානං සාධාරණතො, අසාධාරණතො ච පච්චයා භොත්තියෙව, සමාධි පන ඤානක්ඛණෙ සම්පයුත්තධම්මානං අවික්ඛෙපලක්ඛණෙ ඉන්ද්‍රියධරණෙන සාතිසයං පච්චයො භොතීති දස්සෙන්නො “සම්පයුත්තධම්මෙ...පෙ.... අධිවචන”න්ති ආහ.

“සම්පසාදනං, චෙතසො එකොදිභාව”න්ති විසෙසනද්වයං ඤානස්ස අතිසයවචනිච්ඡාවසෙන ගහිතං. ස්වායමතිසයො යථා ඉමස්මිං ඤානෙ ලබ්භති, න තථා පඨමප්ඤ්ඤානෙති ඉමං විසෙසං දස්සෙතුං “නනු චා”තිආදි වුත්තං. ආරම්මණෙ ආහනනපරියාහනනවසෙන, අනුමප්පනඅනුයොජනවසෙන ච පවත්තමානා ධම්මා සතිපි නීවරණප්පහානෙන කිලෙසකාලුස්සියාපගමෙ සම්පයුත්තානං කඤ්චි බොහං කරොත්තා විය තෙහි ව තෙ න සන්තිසින්නා භොත්තීති වුත්තං. “විතක්කවිචාරක්ඛොහෙන න සුප්පසන්න”න්ති. බුද්දිකා උමයො වීථියො. මහතියො තරඬගා. සතිපි ඉන්ද්‍රියසමත්තෙ, වීරියසමතාය ච තෙනෙව බොහෙන, සම්පසාදාභාවෙන ච සමාධිපි න සුච්ඡු පාකටො බහලෙ විය ජලෙ මච්ඡො. යථාවුත්තක්ඛොහො එව පලිබොධො. එවං වුත්තෙනාති යස්සා

සද්ධාය වසෙන සම්පසාදනං, යස්සා ව චිත්තෙකග්ගතාය වසෙන එකොදිභාවන්ති ව ඤානං වුත්තං. තාසං එව “සද්දහනා”තිආදිනා පවත්තිආකාරස්ස විසෙසවිභාවනාවසෙන වුත්තෙන. තෙන විහඬිගපායෙන. “සම්පසාදනායොගතො, සම්පසාදනතො වා සම්පසාදනං, එකොදිං භාවෙතීති එකොදිභාවන්ති ඤානං වුත්ත”න්ති එවං පවත්තා අයං අත්ථවණ්ණනා න විරුජ්ඣති. යථා පන අවිරොධො, සො වුත්තො එව.

81. සන්තාති සමං නිරොධං ගතා. සමීතාති භාවනාය සමං ගමිතා නිරොධිතා. වූපසන්තාති තතො එව සුට්ඨු උපසන්තා. අත්ථචගතාති අත්ථං විනාසං ගතා. අඛිභත්ථචගතාති උපසග්ගෙන පදං වඬිසෙත්වා වුත්තං. අජ්ජිතාති විනාසං ගමිතා. සොසිතාති පවත්තිසඬ්ඛාතස්ස සන්තානස්ස අභාවෙන සොසං සුක්ඛභාවං ඉතා. බ්‍යන්තිකතාති විගතන්තකතා.

අයමත්ථොති භාවනාය පහීනත්තා විතක්කවිචාරානං අභාවො. වොදකෙන වුත්තමත්ථං සම්පට්ඨිත්වා පරිහරිතුං. “එවමෙනං සිද්ධොවායමත්ථො”ති වත්වා “න පනෙන”න්තිආදි වුත්තං. තත්ථ එතන්ති “විතක්කවිචාරානං වූපසමා”ති එතං වචනං. තදත්ථදීපකන්ති තස්ස විතක්කවිචාරාභාවමත්තසඬ්ඛාතස්ස අත්ථස්ස දීපකං. අයඤ්ඤෙත්ථ අත්ථො – දුතියජ්ඣානාදිඅධිගමුපායදීපකෙන අජ්ඣත්තසම්පසාදනතාය, චෙතසො එකොදිභාවතාය ව හෙතුදීපකෙන, අවිතක්කඅවිචාරභාවහෙතුදීපකෙන ව විතක්කවිචාරවූපසමවචනෙනෙව විතක්කවිචාරාභාවො දීපිතොති කිං පුන අවිතක්කඅවිචාරවචනෙන කතෙතාති? න, අදීපිතත්තා. න හි විතක්කවිචාරවූපසමවචනෙන විතක්කවිචාරානං අජ්ජවත්ති වුත්තා හොති. විතක්කවිචාරෙසු හි තණ්හාජ්ජහානං එතෙසං වූපසමනං, යෙ ව සඬ්ඛාරෙසු තණ්හාජ්ජහානං කරොන්ති, තෙසු මග්ගෙසු, පහීනතණ්හෙසු ව එලෙසු සඬ්ඛාරපවත්ති හොති එව, එවමෙවිධාපි වික්ඛම්භිතවිතක්කවිචාරතණ්හස්ස දුතියජ්ඣානස්ස විතක්කවිචාරසම්පයොගො පුරිමෙන න නිචාරිතො සියාති තංනිචාරණත්ථං, ආවජ්ජිතුකාමතාදිඅතික්කමොව තෙසං වූපසමොති දස්සනත්ථඤ්ඤ “අවිතක්කං අවිචාර”න්ති වුත්තං. පයමම්පිති පයමං ඤානම්පි.

“දුතියං උජ්ජන්තන්තිපි දුතිය”න්ති වත්තුං වට්ටතියෙව. න තථා ඉමස්ස විතක්කවිචාරාති යථා පයමජ්ඣානස්ස උපචාරක්ඛණෙ නිවරණානි පහීයන්ති, තථා ඉමස්ස දුතියජ්ඣානස්ස උපචාරක්ඛණෙ විතක්කවිචාරා න පහීයන්ති අසංකිලිට්ඨසභාවත්තා, උපචාරභාවනාය ව තෙ පහාතුං අසමත්ථභාවතො. යදිපි තාය තෙසු තණ්හා පහීයති, න පන සවිසෙසං. සවිසෙසඤ්ඤි තත්ථ තණ්හාජ්ජහානං අජ්ජනාය එව හොති. තෙන වුත්තං “අජ්ජනාක්ඛණෙයෙවා”තිආදි. පහානඬිගතාපි අතිසයජ්ජහානවසෙනෙව චෙදිතඬ්ඛා යථා නිවරණානං පයමජ්ඣානස්ස. තස්මාති යස්මා තිවඬිගමෙවෙනං

කුමාරං, තස්මා. තත්ති විහඬිගෙ වචනං. රථස්ස පණ්ඩුකම්බලං විය සම්පසාදො කුමාරස්ස පරික්ඛාරො, න කුමාරඬිගන්ති ආහ “සපරික්ඛාරං කුමාරං දස්සෙතු”න්ති.

තනියජ්ඣානකථාවණ්ණනා

82. උජ්ජිලාවිතන්ති කාමඤ්චායං පරිග්ගහෙසු අපරිච්චන්තපෙමස්ස අනාදීනවදස්සිනො තණ්හාසහගතාය පිතියා පවත්තිආකාරො, ඉධ පන දුතියජ්ඣානපිති අධිජ්ජෙතා. තථාපි සබ්බසො පිතියං අවිරත්තං, සාපි අනුබන්ධෙය්‍යාති චුත්තං. උජ්ජිලාවිතං වියාති වා උජ්ජිලාවිතං. ආදීනවං හි තත්ථ පාකටතරං කත්වා දස්සෙතුං ඵලං චුත්තන්ති දට්ඨබ්බං.

83. විරජ්ජනං විරාගො. තං පන විරජ්ජනං නිබ්බන්දනමුඛෙන භීළනං වා තජ්ජට්ඨධරාගජ්ජහානං වාති තදුභයං දස්සෙතුං “චුත්තජ්ජකාරාය පිතියා ජ්ඣුච්ඡනං වා සමතික්කමො වා”ති ආහ. චුත්තජ්ජකාරායාති “යදෙව තත්ථ පිති”තිආදීනා චුත්තජ්ජකාරාය. සම්පිණ්ඩනං සමුච්චයො.

මග්ගොති උපායො. තදධිගමායාති තනියමග්ගාධිගමාය.

84. උපපත්තිකොති සමවාහිතභාවෙන පතිරූපතො. කුමානුපෙක්ඛාපි සමවාහිතමෙව අන්තොනීතං කත්වා පවත්තතිති ආහ “සමං පස්සති”ති. විසදායාති පරිබ්‍යත්තාය සංකිලෙසවිගමෙන. විපුලායාති මහතියා සාතිසයං මහග්ගතභාවජ්ජත්තියා. ථාමගතායාති පිතිවිගමෙන ථීරභාවජ්ජත්තාය.

පරිසුද්ධපකති ඛිණාසවපකති නික්කිලෙසතා. සත්තෙසු කම්මස්සකතාදස්සනාහෙතුකො සමභාවදස්සනාකාරො මජ්ඣන්තාකාරො බ්‍රහ්මචාරූපෙක්ඛා.

සහජාතධම්මානන්ති නිද්ධාරණෙ සාම්ච්චනං. සමජ්ජවත්තියා භාවනාය විථිපටිපත්තාය අලීනානුද්ධතා නිරස්සාදතාය පග්ගහනිග්ගහසම්පහංසනෙසු බ්‍යාපාරාභාවතො සම්පයුත්තධම්මෙසු මජ්ඣන්තාකාරභූතා බොජ්ඣංගභූතෙකො.

උපෙක්ඛානිමිත්තන්ති ඵත්ථ ලීනුද්ධච්චපක්ඛපාතරහිතං මජ්ඣන්තං වීරියං උපෙක්ඛා. තදෙව තං ආකාරං ගහෙත්වා පවත්තෙතබ්බස්ස තාදිසස්ස වීරියස්ස නිමිත්තභාවතො උපෙක්ඛානිමිත්තං භාවනාය සමජ්ජවත්තිකාලෙ උපෙක්ඛියතිති උපෙක්ඛා, වීරියමෙව උපෙක්ඛා වීරියූපෙක්ඛා.

“පයමං කුමානං පටිලාහත්ථාය නීවරණං...පෙ....
 නෙවසඤ්ඤානාසඤ්ඤායතනසමාපත්තිං පටිලාහත්ථාය
 ආකිඤ්චඤ්ඤායතනසඤ්ඤං පටිසඬ්ඛා සන්තිට්ඨනා පඤ්ඤා සඬ්ඛාරුපෙක්ඛාසු
 ඤාණ”න්ති (පටි. ම. 1.57) එවමාගතා ඉමා අට්ඨ සමාධිවසෙන උප්පජ්ජන්ති.
 “සොතාපත්තිමග්ගං පටිලාහත්ථාය උප්පාදං පවත්තං නිමිත්තං ආයුහනං
 පටිසන්ධිං ගතිං නිබ්බත්තිං උපපත්තිං ජාතිං ජරං ඛ්‍යාධිං මරණං සොකං පරිදෙවං
 උපායාසං. සොතාපත්තිඵලසමාපත්තත්ථාය උප්පාදං පවත්තං...පෙ....
 අරහත්තමග්ගං පටිලාහත්ථාය උප්පාදං...පෙ.... උපායාසං...පෙ....
 අරහත්තඵලසමාපත්තත්ථාය සුඤ්ඤතාවිහාරසමාපත්තත්ථාය
 අනිමිත්තවිහාරසමාපත්තත්ථාය උප්පාදං පවත්තං නිමිත්තං ආයුහනං පටිසන්ධිං
 ගතිං නිබ්බත්තිං උපපත්තිං ජාතිං ජරං ඛ්‍යාධිං මරණං සොකං පරිදෙවං උපායාසං
 පටිසඬ්ඛා සන්තිට්ඨනා පඤ්ඤා සඬ්ඛාරුපෙක්ඛාසු ඤාණ”න්ති එවමාගතා ඉමා
 දස විපස්සනාවසෙන උප්පජ්ජන්ති. එත්ථ ච පයමජ්ඣානාදිහි වික්ඛම්භිතානි
 නීවරණවිතක්කවිචාරාදිනි පටිසඬ්ඛාය සභාවතො උපපරික්ඛිත්වා
 සන්තිට්ඨානවසෙන තිට්ඨමානා නීවරණාදිපටිසඬ්ඛාසන්තිට්ඨනා
 දිට්ඨාදීනවත්තා තෙසං ගහණෙ උප්පාදනො අප්ඤ්ඤාපෙක්ඛන්ති විපස්සනාපඤ්ඤා
 ගහණෙ මජ්ඣත්තභූතා උපෙක්ඛා.

තත්ථ උප්පාදන්ති පුරිමකම්මපච්චයා ඛන්ධානං ඉධ උප්පත්තිමාහ.
 පවත්තන්ති තථාඋප්පන්නස්ස පවත්තිං. නිමිත්තන්ති සබ්බම්පි
 තෙභූමකසඬ්ඛාරගතං නිමිත්තභාවෙන උපට්ඨානතො. ආයුහනන්ති ආයතිං
 පටිසන්ධිගෙතුභූතං කම්මං. පටිසන්ධිත්ති ආයතිං උප්පත්තිං. ගතින්ති යාය
 ගතියා සා පටිසන්ධි භොති. නිබ්බත්තින්ති ඛන්ධානං නිබ්බත්තනං.
 උපපත්තින්ති “සමාපන්නස්ස වා උපපන්නස්ස වා”ති (පටි. ම. 1.72) එත්ථ
 “උපපන්නස්සා”ති චුත්තවිපාකප්පවත්තිං. ජාතින්ති ජරාදීනං පච්චයභූතං
 භවපච්චයා ජාතිං. ජරාඛ්‍යාධිමරණාදයො පාකටා එව. එත්ථ ච උප්පාදාදයො
 පඤ්ඤෙව සඬ්ඛාරුපෙක්ඛාඤාණස්ස විසයවසෙන චුත්තා, සෙසා තෙසං
 වෙච්චනවසෙන. “නිබ්බත්ති, ජාති”ති ඉදඤ්චි ද්වයං උප්පාදස්ස වෙච්ච
 පටිසන්ධියා ච වෙච්චනං, “ගති, උපපත්ති වා”ති ඉදං ද්වයං පවත්තස්ස,
 ජරාදයො නිමිත්තස්සාති වෙදිතබ්බං. අප්පණ්ණිතවිමොක්ඛවසෙන
 මග්ගුප්පත්තිගෙතුභූතා චතස්සො, තථා ඵලසමාපත්තියා චතස්සො,
 සුඤ්ඤතවිහාරඅනිමිත්තවිහාරවසෙන ද්වෙති දස සඬ්ඛාරුපෙක්ඛා.

යාති විපස්සනාපඤ්ඤා. යදත්ථීති යං අනිච්චාදිලක්ඛණත්තයං උපලබ්භති.
 යං භූතන්ති යං පච්චයනිබ්බත්තත්තා භූතං ඛන්ධපඤ්චකං. තං පජ්ඣන්ති
 අනිච්චානුපස්සනාදිහි නිච්චසඤ්ඤාදයො පජ්ඣන්තො සම්මදෙව
 දිට්ඨාදීනවත්තා තප්පටිබ්බච්ඡන්දරාගප්පභානෙන පජ්ඣති, යථා ආයතිං

ආදානං න භොති, තථා පටිපත්තියා පජ්හති. තථාභූතො ච තත්ථ උපෙක්ඛං පටිලහති. විචිතතෙනි අනිච්චාදිවසෙන සම්මසනෙයි.

සම්පයුත්තධම්මානං සමප්පවත්තිහෙතුතාය සමවාහිතභූතා.
නිවරණවිතක්කවිචාරාදිසබ්බපච්චනීකෙහි විමුත්තත්තා
සබ්බපච්චනීකපරිසුද්ධා. තෙසං වූපසන්තත්තා පච්චනීකවූපසමනෙයි
අඛ්‍යාපාරභූතා අඛ්‍යාපාරභාවෙන පවත්තා, අඛ්‍යාපාරතං වා පත්තා.

යදි අත්ථතො එකා, කථමයං හෙදොති ආහ “තෙන තෙනා”තිආදි. තස්මාති
යස්මා සතිපි සභාවතො අහෙදෙ යෙහි පන පච්චයවිසෙසෙහි ස්වායම්මාසං
අවත්ථාහෙදො, තෙසං එකජ්ඣං අප්පවත්තිතො න තාසං අහෙදො, එකජ්ඣං
වා පවත්ති, තස්මා. තෙනාහ “යත්ථ ඡළඬගුපෙක්ඛා”තිආදි.

එක්ඛාවොති එකතා. සතිපි මජ්ඣන්තාභාවසාමඤ්ඤෙ විසයහෙදෙන
පනස්සා හෙදො. යමත්ථං සන්ධාය “කිච්චවසෙන ද්විධා හින්තා”ති වුත්තං, තං
විත්ථාරතො දස්සෙන්තො “යථා හී”තිආදිමාහ. අයං විපස්සනුපෙක්ඛා. යං
සන්ධාය වුත්තං පාළියං “යදන්ථී යං භූතං, තං පජ්හති, උපෙක්ඛං පටිලහති”ති
(ම. නි. 3.71; අ. නි. 7.55). තත්ථ යදන්ථී යං භූතන්ති ඛන්ධපඤ්චකං, තං
මුඤ්ඤිතුකම්‍යතාඤ්ඤාණෙන පජ්හති. දිට්ඨසොවත්තිකත්තයස්ස
සබ්බලක්ඛණවිචිතනෙ විය දිට්ඨලක්ඛණත්තයස්ස භූතස්ස
සඬබ්බාරලක්ඛණවිචිතනෙ උපෙක්ඛං පටිලහති. සඬබ්බාරානං
අනිච්චාදිලක්ඛණස්ස සුදිට්ඨත්තා තෙසං විචිතනෙ මජ්ඣන්තභූතාය
විපස්සනුපෙක්ඛාය සිද්ධාය තථා දිට්ඨාදීනවානං තෙසං ගහණෙපි
අජ්ඣුපෙක්ඛනා සිද්ධාව භොති, සබ්බසො විසඬබ්බාරනින්තත්තා අජ්ඣාසයස්ස.

අනාභොගරසාති පණ්ණසුබ්බෙපි තස්මිං අවනතිපටිපක්ඛකිච්චාති අත්ථො.
අඛ්‍යාපාරපච්චුපට්ඨානාති සතිපි සුඛපාරම්ප්පත්තියං තස්මිං සුබ්බෙ අඛ්‍යාවටා
හුත්වා පච්චුපතිට්ඨති, සම්පයුත්තානං වා තත්ථ අඛ්‍යාපාරං පච්චුපට්ඨපෙතීති
අත්ථො. සම්පයුත්තධම්මානං බොහං, උප්පිලවඤ්ච ආවහන්තෙහි විතක්කාදීහි
අභිභූතත්තා අපරිබ්‍යත්තං. තත්ථ තත්‍රමජ්ඣන්තතාය කිච්චං. තදභාවතො ඉධ
පරිබ්‍යත්තං.

නිට්ඨිතා “උපෙක්ඛකො ච විහරතී”ති එතස්ස

සබ්බසො අත්ථවණ්ණනා.

85. “සරතීති සතො”ති පදස්ස කත්තුසාධනතමාහ. සම්පජානාතීති
සම්මදෙව පජානාති. සරණං චිත්තනං උපට්ඨානං ලක්ඛණමෙතිස්සාති

සරණුලක්ඛණා. සම්මුස්සනපටිපක්ඛො අසම්මුස්සනං, තං කිව්වං එතිස්සාති අසම්මුස්සනරසා. කිලෙසෙහි ආරක්ඛා හුත්වා පච්චුපතිට්ඨති, තතො වා ආරක්ඛං පච්චුපට්ඨපෙතීති ආරක්ඛපච්චුපට්ඨානා. අසම්මුස්සනං සම්මදෙව පජානනං, සම්මොහපටිපක්ඛො වා අසම්මොහො. තීරණං කිව්වස්ස පාරගමනං. පච්චයො වීමංසා.

කාමං උපචාරජ්ඣානාදීනි උපාදාය පට්ඨනියජ්ඣානානිපි සුබ්බමානෙව, ඉමං පන උපරිඤ්ඤානං උපාදාය “ඔලාරිකත්තා”ති වුත්තං. සා ව ඔලාරිකතා විතක්කාදිථුලභිගතාය වෙදිතඛිබ්බා. කෙවි “බහුවෙනසිකතායා”ති ව වදන්ති. ගති සුබ්බා හොති තත්ථ ඤානෙසුති අධිජ්ජායො. අබ්බත්තං තත්ථ සතිසම්පජ්ඣ්ඤාකිව්වං “ඉදං නාම දුක්ඛරං කරියතී”ති වත්තඛිබ්බස්ස අභාවතො. ඔලාරිකභිග්ගප්පහානෙන සුබ්බමත්තාති අයමත්ථො කාමං දුතියජ්ඣානෙපි සම්භවති, තථාපි යෙභුයොන අවිජ්ජයොගීභාවෙන වත්තමානෙසු පිතිසුබ්බෙසු පිතිසඛිබ්බාතස්ස ඔලාරිකභිග්ගස්ස පහානෙන සුබ්බමතාය ඉධ සාතිසයො සතිසම්පජ්ඣ්ඤාබ්බාපාරොති වුත්තං “සුරිසස්සා”තිආදි. පුනදෙව පිතිං උපගව්ච්ඡෙය්‍යාති භානභාගියං ඤානං සියා දුතියජ්ඣානමෙව සම්පජ්ඡෙය්‍යාති අත්ථො. තෙනාහ “පිතිසම්පයුත්තමෙව සියා”ති. “ඉද්දෙව අතිමධුරං සුබ්බ”න්ති තතියජ්ඣානසුබ්බං සන්ධායාහ. අතිමධුරතා වස්ස පහාසොදග්ගසභාවාය පිතියා අභාවෙනෙව වෙදිතඛිබ්බා. ඉදන්ති “සතො, සම්පජානො”ති පදද්වයං.

තස්මා එතමත්ථං දස්සෙන්නොති යස්මා තස්ස ඤානසමච්චිතො යං නාමකායෙන සම්පයුත්තං සුබ්බං, තං සො පටිසංවෙදෙය්‍ය. යං වා තන්ති අථ වා යං තං යථාවුත්තං නාමකායසම්පයුත්තං සුබ්බං. තංසමුට්ඨානෙන තතො සමුට්ඨිතෙන අතිපණ්ණිතෙන රූපෙන අස්ස ඤානසමච්චිතො රූපකායො යස්මා ඵ්ථො. යස්ස රූපකායස්ස ඵ්ථත්තා ඤානා වුට්ඨිතොපි ඤානසමච්චිතො කායිකං සුබ්බං පටිසංවෙදෙය්‍ය. තස්මා එතං වෙනසිකකායිකසුබ්බපටිසංවෙදනසඛිබ්බාතං අත්ථං දස්සෙන්නො “සුබ්බෙව කායෙන පටිසංවෙදෙතීති ආහා”ති යොජනා. අයඤ්ඤෙත්ථ සඛිබ්බෙපත්ථො — නාමකායෙන වෙනසිකසුබ්බං, කායිකසුබ්බෙතරූපසමුට්ඨාපනෙන කායිකසුබ්බෙව ඤානසමච්චිතො පටිසංවෙදෙතීති වුවවති. ඵ්ථත්තාති බ්‍යාපිතත්තාති අත්ථො. යථා හි උදකෙන ඵ්ථසරිරස්ස තාදිසෙ නාතිපච්චනිකෙ වාතාදිථොට්ඨඛිබ්බෙ ඵ්ථො සුබ්බං උජ්ජජ්ජති, එවමෙනෙහි ඵ්ථසරිරස්සාති. අපරො නයො — සුබ්බෙව කායෙන පටිසංවෙදෙතීති එත්ථ කථමාහොගෙන විනා සුබ්බපටිසංවෙදනාති වොදනායං “කිඤ්චාපි...පෙ.... එවං සන්තෙපි”ති. යස්මා තස්ස නාමකායෙන සම්පයුත්තං සුබ්බං, තස්මා සුබ්බෙව කායෙන පටිසංවෙදෙතීති යොජනා. ඉදානි සභාපි ආහොගෙන සුබ්බපටිසංවෙදනං දස්සෙතුං “යං වා ත”න්තිආදි වුත්තං.

86. යන්ති හෙතුඅත්ථෙ නිපාතො, යස්මාති අත්ථො. තෙනාහ “යංකුමානහෙතු”ති. “ආවික්ඛන්ති”තිආදිති පදානි කිත්තනත්ථානීති අධිප්පායෙනාහ “පසංසන්තීති අධිප්පායො”ති. කිත්තීති පසංසනාකාරප්‍රච්ඡා. එදිසෙසු යානෙසු සතිග්ගහණෙනෙව සම්පජ්ඣ්ඤමපි ගහිතං හොතීති ඉධ පාළියං සතියා එව ගහිතත්තා එවං උපට්ඨිතසතිතාය “සතිමා” ඉව්වෙව චුත්තං, “සම්පජානො”ති හෙට්ඨා චුත්තත්තා වා.

කුමානක්ඛණෙ චෙතසිකසුඛමෙව උබ්භතීති “සුඛං නාමකායෙන පටිසංවෙදෙතී”ති ව චුත්තං. තතියන්ති ගණනානුප්‍රබ්ඛතාති ඉතො පට්ඨාය දුතියතතියජ්ඣානකථාහි අවිසෙසො, විසෙසො ව චුත්තොති.

චතුත්ථජ්ඣානකථාවණ්ණනා

87. ඉදානි නිබ්බන්තිතවිසෙසං දස්සෙන්නො “අයං පන විසෙසො”ති වත්ථා “යස්මා”තිආදිමාහ. ආසෙවනපච්චයෙන පච්චයො න හොති, අනිට්ඨෙ යානෙ පදන්තරසඬගහිතස්ස ආසෙවනපච්චයත්තාභාවතො. අදුක්ඛමසුඛාය වෙදනාය උප්පජ්ජිතබ්බං සාතිසයං සුඛවිරාගභාවනාභාවතො. තානීති අප්පනාචීථියං ජවනානි සන්ධායාහ.

88. “සුඛබ්බො”ති චුත්තත්තා කදා පන තෙසං පහානං හොතීති වොදනායං ආහ “චතුත්තං කුමානානං උපචාරක්ඛණෙ”ති. එවං වෙදිතබ්බන්ති සම්බන්ධො. පහානක්කමො නාම පහායකධම්මානං උප්පත්තිපටිපාටි. තෙන පන චුච්චමානෙ “දුක්ඛං දොමනස්සං සුඛං සොමනස්ස”න්ති වත්තබ්බං සියා. කස්මා ඉතො අඤ්ඤා වචනන්ති ආහ “ඉන්ද්‍රියවිභඩ්ගෙ”තිආදි. අථ කස්මා කුමානෙස්වෙව නිරොධො චුත්තොති සම්බන්ධො.

කත්ථ චුප්පන්තං දුක්ඛින්ද්‍රියන්ති අත්තනො පච්චයෙහි උප්පන්තං දුක්ඛින්ද්‍රියං. කත්ථ ව අපරිසෙසං නිරුජ්ඣතීති නිරොධට්ඨානං ප්‍රච්ඡති. තෙන “කත්ථා”ති ප්‍රච්ඡායං, “එත්ථා”ති විස්සජ්ජනෙපි හෙතුමහි භූමිමච්චනං දට්ඨබ්බං. කුමානානුභාවනිමිත්තං හි අනුප්පජ්ජන්තං “දුක්ඛින්ද්‍රියං අපරිසෙසං නිරුජ්ඣතී”ති චුත්තං. අතිසයනිරොධො සුට්ඨු පහානං උප්පටිපක්ඛෙන චුපසමො.

නානාවජ්ජනෙති යෙන ආවජ්ජනෙන අප්පනාචීථී, තතො භින්නාවජ්ජනෙ, අනෙකාවජ්ජනෙ වා. අප්පනාචීථියඤ්ඤි උපචාරො එකාවජ්ජනො, ඉතරො අනෙකාවජ්ජනො අනෙකක්ඛන්තුං පවත්තනතො. විසමනිසජ්ජාය උප්පන්නකිලමථො විසමාසනුපතාපො. පිතිඵරණෙනාති පිතියා ඵරණරසත්තා, පිතිසමුට්ඨානානං වා පණ්ණරූපානං කායස්ස ඛ්‍යාපනතො චුත්තං. තෙනාහ

“සබ්බො කායො සුඛොක්කන්තො භොති”ති. විතක්කවිචාරපච්චයෙපිති පි-
සද්දො අට්ඨානප්පයුත්තො, සො “පහීනස්සා”ති එත්ථ ආනෙත්වා
සම්බන්ධිතබ්බො “පහීනස්සාපි දොමනස්සින්ද්‍රියස්සා”ති. එතං
දොමනස්සින්ද්‍රියං උප්පජ්ජති සම්බන්ධො. “තස්ස මය්හං අතිවිරං
විතක්කයතො විචාරයතො කායොපි කිලමිචිත්තමපි උභඤ්ඤී”ති වචනතො
කායචිත්තබ්බො. විතක්කවිචාරප්පච්චයනා වෙදිතබ්බො. “විතක්කවිචාරභාවෙ
උප්පජ්ජති දොමනස්සින්ද්‍රිය”න්ති ආනෙත්වා සම්බන්ධිතබ්බං. තත්ථස්ස සියා
උප්පත්තීති තත්ථ දුතියජ්ඣානුපවාසෙ අස්ස දොමනස්සස්ස උප්පත්ති භවෙය්‍ය.

එත්ථ ච යදෙකෙ “තත්ථස්ස සියා උප්පත්ති”ති වදන්තෙන ඤානලාභීනමපි
දොමනුස්සුප්පත්ති අත්ථිති දස්සිතං භොති. තෙන ච අනීවරණසභාවො ලොභො
විය දොසොපි අත්ථිති දීපෙති. න හි දොසෙන විනා දොමනස්සං පවත්තති. න
චෙත්ථ පට්ඨානපාළියා විරොධො වින්තෙතබ්බො. යස්මා තත්ථ පරිහීනං ඤානං
ආරම්මණං කත්වා පවත්තමානං දොමනස්සං දස්සිතං,
අපරිහීනජ්ඣානමාරම්මණං කත්වා උප්පජ්ජමානස්ස දොමනස්සස්ස
අසම්භවතො. ඤානලාභීනං සබ්බසො දොමනස්සං නුප්පජ්ජතිති ච න සක්කා
වත්තුං, අට්ඨසමාපත්තිලාභිනො අපි තස්ස උප්පන්නත්තා. න භෙව බො සො
පහීනජ්ඣානො අභොසිති වදන්ති, තං අයුත්තං අනීවරණසභාවස්ස දොසස්ස
අභාවතො. යදි සියා, රූපාරූපාවචරසත්තානමපි උප්පජ්ජෙය්‍ය, න ච උප්පජ්ජති.
තථා හි “අරූපෙ කාමච්ඡන්දනීවරණං පටිච්ච ටීනමිද්ධනීවරණං
උද්ධච්චනීවරණං අවිජ්ජානීවරණ”න්තිආදියු ඛ්‍යාපාදකුක්කුච්චනීවරණානි
අනුද්ධොති. න චෙත්ථ නීවරණත්තා පරිහාරො, කාමච්ඡන්දාදීනමපි
අනීවරණානංයෙව නීවරණසදිසතාය නීවරණපරියායස්ස චුත්තත්තා. යං පන
චුත්තං “අට්ඨසමාපත්තිලාභිනො අපි තස්ස උප්පන්නත්තා”ති, තමපි අකාරණං
උප්පජ්ජමානෙන ච දොමනස්සෙන ඤානතො පරිහායනතො. ලහුකෙන පන
පච්චයෙන පරිහීනං තාදිසා අප්පකසිරෙනෙව පටිපාකතිකං කරොන්තිති
දට්ඨබ්බං. “තත්ථස්ස සියා උප්පත්ති”ති ඉදං පන පරිකප්පවචනං
උපචාරක්ඛණෙ දොමනස්සස්ස අප්පහීනභාවදස්සනත්ථං. තථා හි චුත්තං “න
ත්ථෙව අන්තොඅප්පනාය”න්ති. යදි පන තදා දොමනස්සං උප්පජ්ජෙය්‍ය,
පට්ඨජ්ඣානමපිස්ස පරිහීනමෙවාති දට්ඨබ්බං. පහීනමපි සොමනස්සින්ද්‍රියං පිති
විය න දුරෙති කත්වා “ආසන්නත්තා”ති චුත්තං. නානාවජ්ජනුපවාසෙ පහීනමපි
පහානභිගං පටිපක්ඛෙන අවිහතත්තා අන්තරන්තරා උප්පජ්ජෙය්‍ය වාති
ඉමමත්ථං දස්සෙන්නො “අප්පනාප්පත්තායා”තිආදිමාහ. තාදිසාය ආසෙවනාය
ඉච්ඡිතබ්බත්තා යථා මග්ගවීථිතො පුබ්බෙ ද්වෙ තයො ජවනචාරා
සදිසානුපස්සනාව පවත්තන්ති, එවමිධාපි අප්පනාචාරතො පුබ්බෙ ද්වෙ තයො
ජවනචාරා උපෙක්ඛාසහගතාව පවත්තන්තිති වදන්ති.

සමාහටාති සමානීතා, සඬිගහෙත්වා චුත්තාති අත්ථො. සුඛදුක්ඛාති විය අනොලාරිකත්තා අවිභූතතාය සුබ්බමා. තතො එව අනුමිනිතබ්බසභාවත්තා දුච්ඤ්ඤායා. දුට්ඨස්සාති දුට්ඨපයොගස්ස, දුද්දම්මස්සාති අත්ථො. සක්කා හොති එසා ගාහයිතුං අඤ්ඤාපොභනනායෙනාති අධිජ්ජායො.

අදුක්ඛමසුඛාය වෙනොවිමුත්තියාති ඉදමෙව චතුත්ථජ්ඣානං දුට්ඨබ්බං. පච්චයදස්සනත්ථන්ති අධිගමස්ස උපායභූතපච්චයදස්සනත්ථං. තෙනාහ “දුක්ඛජ්ජභානාදයො හි තස්සා පච්චයා”ති. දුක්ඛජ්ජභානාදයොති ව සොපචාරා පටිමජ්ඣානාදයොවෙත්ථ අධිජ්ජෙතා.

පහිනාති චුත්තා “පඤ්චන්තං ඔරම්භාගියානං සංයොජනානං පරික්ඛයා”ති. එතාති සුඛාදයො වෙදනා.

සොමනස්සං රාගස්ස පච්චයො. චුත්තඤ්ඤි “සුඛාය ඛො, ආචුසො විසාඛ, වෙදනාය රාගානුසයො අනුසෙති”ති (ම. නි. 1.465). දොමනස්සං දොසස්ස පච්චයො. චුත්තමිච්චි වෙතං “දුක්ඛාය ඛො, ආචුසො විසාඛ, වෙදනාය පටිසානුසයො අනුසෙති”ති. සුඛාදිසාතෙනාති සුඛාදීනං පභානෙන. අස්ස ඤානස්ස.

න දුක්ඛන්ති අදුක්ඛං, දුක්ඛවිධුරං. යස්මා තත්ථ දුක්ඛං නත්ථි, තස්මා චුත්තං “දුක්ඛාභාවෙනා”ති. අසුඛන්ති එත්ථපි එසෙව නයො. එතෙනාති දුක්ඛසුඛපටික්ඛෙපවචනෙන. “පටිපක්ඛභූත”න්ති ඉදං ඉධ තතියවෙදනාය දුක්ඛාදීනං සමතික්කමවසෙන පත්තබ්බත්තා චුත්තං, න කුසලාකුසලානං විය උජුච්චවනීකතාය. ඉට්ඨානිට්ඨවිපරිතස්ස මජ්ඣන්තාරම්මණස්ස, ඉට්ඨානිට්ඨවිපරිතං වා මජ්ඣන්තාකාරෙන අනුභවනලක්ඛණා ඉට්ඨානිට්ඨවිපරිතානුභවනලක්ඛණා. තතො එව මජ්ඣන්තරසා. අවිභූතපච්චුපට්ඨානාති සුඛදුක්ඛාති විය න විභූතාකාරා, පිට්ඨිපාසාණෙ මිගගතමග්ගො විය තෙහි අනුමාතබ්බා අවිභූතාකාරොපට්ඨානා. සුඛනිරොධො නාම ඉධ චතුත්ථජ්ඣානුපචාරො, සො පදට්ඨානං එතිස්සාති සුඛනිරොධපදට්ඨානා.

89. “උපෙක්ඛාසතිපාරිසුද්ධි”න්ති පුරිමපදෙ උත්තරපදලොපෙනෙනං සමාසපදන්ති ආහ “උපෙක්ඛාය ජනිතසතිපාරිසුද්ධි”න්ති. සබ්බපච්චනීකධම්මපරිසුද්ධාය පච්චනීකසමනෙපි අඛ්‍යාවටාය පාරිසුද්ධිඋපෙක්ඛාය චත්තමානාය චතුත්ථජ්ඣානෙ සති සම්පහංසනපඤ්ඤා විය සුපරිසුද්ධා, සුවිසදා ව හොතීති ආහ “යා ව තස්සා සතියා පාරිසුද්ධි, සා උපෙක්ඛාය කතා, න අඤ්ඤානා”ති. යදි තත්ත්වමජ්ඣන්තතා ඉධ “උපෙක්ඛා”ති අධිජ්ජෙතා, කථං සතියෙව “පරිසුද්ධා”ති චුත්තාති ආහ “න කෙවල”න්තිආදි.

එවම්පි කස්මා අයමෙව සති “උපෙක්ඛාසතිපාරිසුද්ධි”ති වුත්තාති අනුයොගං සන්ධාය “තත්ථ කිඤ්චාපි”තිආදි වුත්තං. තත්ථ භෙට්ඨා තිසු ඤානෙසු විජ්ජමානායපි තත්ත්වමජ්ඣන්තරාය පච්චනිකාභිභවතො, සභායපච්චයවෙකල්ලතො ච අපාරිසුද්ධි, තථා තංසම්පයුත්තානං. තදභාවතො ඉධ පාරිසුද්ධිති ඉමමත්ථං රූපකවසෙන දස්සෙතුං “යථා පනා”තිආදි වුත්තං. සූරියජ්ජභාභිභවාති සූරියජ්ජභාය අභිභූයාමානත්තා. අතික්ඛතාය චන්දලොඛා විය රත්තිපි සොම්මසභාවා සභාගාය රත්තියමෙව ච චන්දලොඛා සමුජ්ජලතීති සා තස්සා සභාගාති දස්සෙන්නො “සොම්මභාවෙන ච අත්තතො උපකාරකත්තෙන චා සභාගාය රත්තියා”ති ආහ.

“එකවීරිය”න්ති ඉදං තත්ථ සොමනස්සස්ස එකංසෙන අභාවතො වුත්තං, න තතො පුරිමතරෙසු එකංසෙන භාවතො. යථා පන විතක්කාදයො දුතියාදිජ්ඣානක්ඛණෙයෙව පභීයන්ති, න තෙසං එකවීරියං පුරිමජ්ජවනෙසු, න එවමෙනන්ති දස්සෙතුං වුත්තං. චතුක්කජ්ඣානෙති චතුක්කනයවසෙන නිබ්බන්තිතජ්ඣානචතුක්කෙ.

පඤ්චකජ්ඣානකථාවණ්ණනා

90. තත්ථාති පයමජ්ඣානෙ. චතුක්කනයස්ස දුතියජ්ඣානෙ වියාති චතුක්කනයසම්බන්ධිති දුතියජ්ඣානෙ විය. තං ද්විධා භින්නිත්වාති චතුක්කනයෙ දුතියං “අවිතක්කං විචාරමත්තං, අවිතක්කං අවිචාර”න්ති ච එවං ද්විධා භින්නිත්වා පඤ්චකනයෙ දුතියඤ්චෙව තතියඤ්ච භොති අභිධම්මෙති (ධ. ස. 168) අධිප්පායො. සුත්තන්තෙසු පන සරූපතො පඤ්චකනයො න ගභිතො.

කස්මා පනෙත්ථ නයද්වයවිභාගො ගභිතොති? අභිධම්මෙ නයද්වයවසෙන ඤානානං දෙසිතත්තා. කස්මා ච තත්ථ තථා තාති දෙසිතාති? පුග්ගලජ්ඣාසයතො, දෙසනාවිලාසතො ච. සන්නිපතිතදෙවපරිසාය කිර යෙසං යථාදෙසිතෙ පයමජ්ඣානෙ විතක්කො එව ඔළාරිකතො උපට්ඨාසි, ඉතරෙ සන්නතො. තෙසං අජ්ඣාසයවසෙන ච චතුරඨිගිකං අවිතක්කං විචාරමත්තං ඤානං දෙසිතං. යෙසං විචාරො, යෙසං පීති, යෙසං සුඛං ඔළාරිකතො උපට්ඨාසි, ඉතරෙ සන්නතො. තෙසං තෙසං අජ්ඣාසයවසෙන තතියාදීති ඤානාති දෙසිතාති. අයං තාව පුග්ගලජ්ඣාසයො.

යස්සා පන ධම්මධාතුයා සුජ්ජට්ඨිද්ධත්තා භගවා යස්මා දෙසනාවිලාසජ්ජත්තො, තස්මා ඤාණමහත්තරාය දෙසනාය සුකුසලො යං යං අභිගං ලබ්භති, තස්ස තස්ස වසෙන යථාරූපිං දෙසනං නියාමෙන්නො චතුක්කනයවසෙන, පඤ්චකනයවසෙන ච. තත්ථ ච පඤ්චඨිගිකං පයමං, චතුරඨිගිකං දුතියං, තිවඨිගිකං තතියං, දූවඨිගිකං චතුත්ථං, දූවඨිගිකමෙව

පඤ්චමං ඤානං දෙසෙසීති අයං දෙසනාවිලාසො. එත්ථ ච පඤ්චකනයෙ දුතියජ්ඣානං චතුක්කනයෙ දුතියජ්ඣානපක්ඛිකං කත්වා විහත්තං “යස්මිං සමයෙ රුප්පපත්තියා මග්ගං භාවෙති අවිතක්කං විචාරමත්තං සමාධිජං පීතිසුඛං දුතියං ඤානං උපසම්පජ්ජ විහරති”ති (ධ. ස. 168). කස්මා? එකත්තකායනාත්තසඤ්ඤිසත්තාවාසඵලතාය දුතියජ්ඣානෙන සමානඵලත්තා, පඨමජ්ඣානසමාධිතො ජාතත්තා ච. පඨමජ්ඣානමෙව හි “කාමෙහි අකුසලෙහි ච විවිත්ත”න්ති තදභාවා න ඉධ “විවිච්චෙව කාමෙහි විවිච්ච අකුසලෙහි”ති සක්කා චත්තුං, නාපි “විචෙකජ”න්ති. සුත්තන්තදෙසනාසු ච පඤ්චකනයෙ දුතියතතියජ්ඣානානි දුතියජ්ඣානමෙව භජන්ති විතක්කවූපසමා විචාරවූපසමා අවිතක්කත්තා, අවිචාරත්තා ච. එවඤ්ච කත්වා සුත්තන්තදෙසනායපි පඤ්චකනයො ලබ්භතෙවාති සිද්ධං භොති. නනු සුත්තන්තෙ චත්තාරියෙව ඤානානි විහත්තානීති පඤ්චකනයො න ලබ්භතීති? න, “සවිතක්කසවිචාරො සමාධි”තිආදිනා (දී. නි. 3.305) සමාධිත්තයාපදෙසෙන පඤ්චකනයස්ස ලබ්භමානත්තා. චතුක්කනයනිස්සිතො පන කත්වා පඤ්චකනයො විහත්තොති සුත්තන්තදෙසනායපි පඤ්චකනයො නිද්ධාරෙතබ්බො. “විතක්කවිචාරානං වූපසමා”ති හි විතක්කස්ස, විචාරස්ස, විතක්කවිචාරානඤ්ච “විතක්කවිචාරාන”න්ති සක්කා චත්තුං. තථා “අවිතක්කං, අවිචාර”න්ති ච විනා, සහ ච විචාරෙන විතක්කජ්ජභානෙන අවිතක්කං, සහ, විනා ච විතක්කෙන විචාරජ්ජභානෙන අවිචාරන්ති අවිතක්කං, අවිචාරං, අවිතක්කඤ්ච අවිචාරඤ්චාති වා තිවිධමිපි සක්කා සභිගහෙතුං.

දුතියන්ති ච විතක්කරහිතෙ, විතක්කවිචාරද්වයරහිතෙ ච ඤායාගතා දෙසනා දුතියං අධිගන්තබ්බත්තා, විචාරමත්තරහිතෙපි ද්වයජ්ජභානාධිගතසමානධම්මත්තා. එවඤ්ච කත්වා පඤ්චකනයනිද්දෙසෙ දුතියෙ වූපසන්තොපි විතක්කො සභායභූතවිචාරාවූපසමෙන න සම්මා වූපසන්තොති විතක්කවිචාරද්වයරහිතෙ විය විචාරවූපසමෙනෙව තදුපසමං, සෙසධම්මානං සමානතඤ්ච දස්සෙන්නෙන “විතක්කවිචාරානං වූපසමා අජ්ඣාත්තං සම්පසාදනං චෙතසො එකොදිභාවං අවිතක්කං අවිචාරං සමාධිජං පීතිසුඛං තතියං ඤානං උපසම්පජ්ජ විහරති”ති තතියං චතුක්කනයෙ දුතියෙන නිබ්බිසෙසං විහත්තං. දුට්ඨස්සාපි සභායවිරහෙන, අඤ්ඤථා ච විතක්කජ්ජභානෙන අවිතක්කත්තං, සමාධිජං පීතිසුඛත්තඤ්ච සමානන්ති සමානධම්මත්තාපි දුතියන්ති නිද්දෙසො. විචාරමත්තමිපි හි විතක්කවිචාරද්වයරහිතං විය “යස්මිං සමයෙ රුප්පපත්තියා මග්ගං භාවෙති අවිතක්කං විචාරමත්තං සමාධිජං පීතිසුඛං දුතියං ඤානං උපසම්පජ්ජ විහරති”ති (ධ. ස. 168) අවිතක්කං සමාධිජං පීතිසුඛන්ති විහත්තං. පඨමජ්ඣානෙන වා සභවාරිසු විතක්කවිචාරෙසු එකං අතික්කමිත්වා දුතියමිපි තත්ත්වයමෙව දොසතො දිස්වා උභයමිපි සභාතික්කමන්තස්ස පඤ්චකනයෙ තතියං වූත්තං, තතියං අධිගන්තබ්බත්තා. පඨමතො අනන්තරභාවෙන පනස්ස දුතියභාවො ච

විසුද්ධිමග්ග-මහාටිකා

පථවිකසිණනිද්දෙසවණ්ණනා

උප්පජ්ජතිති. කස්මා පනෙවං සරූපතො පඤ්චකනයො න විහත්තොති?
විනෙයාජ්ඣාසයතො. යථානුලොමදෙසනා හි සුත්තන්තදෙසනාති.

පථවිකසිණනිද්දෙසවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

ඉති චතුත්ථපරිච්ඡෙදවණ්ණනා.

5. සෙසකසිංහනිද්දෙසවණ්ණනා

ආපොකසිංහකථාවණ්ණනා

91. යථාවිත්ථාරිතස්ස අත්ථස්ස අතිදෙසොපි විත්ථාරට්ඨානෙයෙව තිට්ඨතීති ආහ “විත්ථාරකථා හොතී”ති. ආපොකසිංහනීති ආපොකසිංහජ්ඣානං, ආපොකසිංහකම්මට්ඨානං වා. සබ්බං විත්ථාරොතබ්බන්ති පථවීකසිංහකම්මට්ඨානෙ චුත්තනයෙන විත්ථාරොතබ්බං. එත්තකම්පිති “කතෙ වා අකතෙ වාති සබ්බං විත්ථාරොතබ්බ”න්ති එත්තකම්පි අවත්වා. සාමුද්දිකෙන ලොණුදකෙන හරිතො ජලාසයො ලොණී. නීලාදිවණ්ණසංඝාතපරිහරණත්ථං “සුද්ධවත්ථෙන ගභිත”න්ති චුත්තං. අඤ්ඤන්ති භූමිං සම්පත්තං. තථාරූපන්ති යාදිසං ආකාසජං උදකං, තාදිසං. තෙනාහ “විජ්ජසන්තං අනාවිල”න්ති, යං පන උදකන්ති සම්බන්ධො. “න වණ්ණො පච්චවෙක්ඛිතබ්බො”තිආදීසු යං වත්තබ්බං, තං පථවීකසිංහකථායං චුත්තමෙව. ලක්ඛණං පන ඉධ පග්ගරණලක්ඛණං වෙදිතබ්බං.

චුත්තනයෙනෙවාති පථවීකසිංහභාවනායං චුත්තනයෙනෙව. තරඬගුට්ඨානාදි, ඵෙණමිස්සතාදි ව ඉධ කසිංහදොසො. සොති යොගාවචරො. තස්සාති පටිභාගනිමිත්තස්ස.

තෙජොකසිංහකථාවණ්ණනා

92. සිනිද්ධානි සිනෙහවත්තානි. සාරදාරුනි න ඵෙග්ගදාරුනි. ජාලාය විරට්ඨිතත්ථං සිනිද්ධසාරදාරුග්ගහණං. සට්ඨං සට්ඨං කත්ථාති බන්ධසො කරිත්වා. ආලිම්පෙත්ථාති ජාලෙත්වා. සනජාලායාති අවිරලවසෙන පවත්තඅග්ගිජාලායං.

පතනසදිසන්ති පතමානසදිසං. අකතෙ ගණ්හන්තස්සාති චුත්තනයෙන යථා කසිංහමණ්ඩලං පඤ්ඤායති, එවං අනභිසංඛිතෙ කෙවලෙ තෙජස්මිං නිමිත්තං ගණ්හන්තස්ස.

වායොකසිංහකථාවණ්ණනා

93. චුත්තඤ්ඤෙතන්ති එත්ථ හි-සද්දො හෙතුඅත්ථො, යස්මාති අත්ථො. තස්ස “තස්මා”ති ඉමිනා සම්බන්ධො. උච්ඡග්ගන්ති උච්ඡුබ්බත්තෙ යථායීතානං අග්ගං. ඵරිතන්ති වාතෙන චලිතං. සමෙරිතන්ති සබ්බසො චලිතං. තස්මාති යස්මා “වායොකසිංහං...පෙ.... උපලක්ඛෙතී”ති එවං චුත්තං අට්ඨකථායං,

තස්මා. සමසීසට්ඨිතන්ති උපරි පත්තානං වසෙන සමසීසං හුත්වා යීතං. වෙළං වා රුක්ඛං වාති එත්ථාපි “සමසීසං යීතං සනපත්තවෙළං වා සනපත්තරුක්ඛං වා”ති ආනෙත්වා යොජෙතබ්බං. එකඬිගුලාදිප්පමාණෙසු කෙසෙසු රස්සභාවතො, දීඝතරෙසු ඔලම්බනතො, විරලෙසු අනුප්පවෙසතො වාතප්පභාරො න පඤ්ඤායතීති වතුරඬිගුලප්පමාණග්ගහණං, සනග්ගහණඤ්ච කතං. එතස්මිං යානෙ පහරතීති සතිං යපෙත්වාති උච්ඡග්ගාදීනං පවලනාකාරග්ගහණමුඛෙන තෙසං පහාරකෙ වාතසඬිසානෙ සතිං උපට්ඨපෙත්වා. තත්ථ සතිං යපෙත්වාති තස්මිං කායපදෙසස්ස සඬිසට්ටනවසෙන පවත්තෙ වායුපිණ්ඩෙ සඬිසට්ටනාකාරග්ගහණමුඛෙන සතිං උපට්ඨපෙත්වා. “උසුමවට්ටිසදිස”න්ති එතෙන පුරිමකසිණස්ස විය ඉමස්සාපි නිමිත්තස්ස සංවිග්ගහතං දස්සෙති. “නිව්වල”න්ති ඉමිනා නිව්වලභාවොයෙව උග්ගහනිමිත්තතො ඉමස්ස විසෙසොති පටිභාගනිමිත්තස්සාපි උසුමවට්ටිසදිසතාව විභාවිතා හොති.

නීලකසිණකථාවණ්ණනා

94. අඤ්ජනරාජිවට්ටාදි වණ්ණදාතුයා වා. තථාරූපං මාලාගච්ඡන්ති අවිරලවිකසිතනීලවණ්ණපුප්ඵසඤ්ජන්තං පුප්ඵගච්ඡං. ඉතරෙනාති අකතාධිකාරෙන. ගිරිකණ්ණිකග්ගහනෙන නීලං ගිරිකණ්ණිකමාහ. කරණ්ඩපටලං සමුග්ගපිධානං. පත්තෙහියෙවාති නීලප්පලාදීනං කෙසරවණ්ටාති අපනෙත්වා කෙවලෙහි පත්තෙහියෙව. පූරෙතබ්බන්ති නීලවණ්ණං වත්ථං ගහෙත්වා හණ්ඩිකං විය බන්ධිත්වා යථා නීලමණ්ඩලං හුත්වා පඤ්ඤායති, තථා වඬිකොටකං වා කරණ්ඩපටලං වා පූරෙතබ්බං. මුඛවට්ටියං වා අස්සාති අස්ස වඬිකොටකස්ස, කරණ්ඩපටලස්ස වා මුඛවට්ටියං බන්ධිතබ්බං. මණිතාලවණ්ටං ඉන්ද්‍රනීලමණිමයං තාලවණ්ටං.

පිතකසිණකථාවණ්ණනා

95. පිතකසිණෙ මාලාගච්ඡන්ති ඉක්කටාදිමාලාගච්ඡං. හරිතාලං, මනෝසිලා වා ධාතු. පත්තඬිගපුප්ඵෙහීති පත්තඬිගනාමිකා පිතවණ්ණපුප්ඵා එකා ගච්ඡාති, තස්ස පුප්ඵෙහි. ආසනපුප්ජන්ති වෙතියඬිගණෙ කතං ආසනපුප්ජං. කණිකාරපුප්ජාදිනාති ආදි-සද්දෙන ආකුලිකිඬිකිරාතපුප්ජාදීනං සඬිගහො දට්ඨබ්බො.

ලොහිතකසිණකථාවණ්ණනා

96. ලොහිතමණි ලොහිතඬිගමණිආදි. ලොහිතධාතු ගෙරුකජාතිහිඬිගුලිකාදි.

ඔදාතකසිණකථාවණ්ණනා

97. ඔදාතකසිණේ මාලාගච්ඡන්ති නන්දියාවත්තාදිමාලාගච්ඡං. ධාතු කක්කට්ඨත්තසෙතිකාදි.

ආලෝකකසිණකථාවණ්ණනා

98. තථා අසක්කොන්තෙනාති යථා සූරියාලෝකාදිවසෙන ඔභාසනිමිත්තුප්පාදනං වුත්තං, තස්ස ඔභාසමණ්ඩලස්ස න චිරට්ඨිතිත්තාය තථා නිමිත්තුප්පාදනං කාතුං අසක්කොන්තෙන. සට්ඨුබ්බෙන නිග්ගච්ඡනකඔභාසස්ස මහන්තභාවතො “සට්ඨුබ්බං පිදහිත්වා”ති වුත්තං. හිත්තිමුඛන්ති හිත්තිඅභිමුඛං. උට්ඨිතමණ්ඩලසදිසන්ති හිත්තිආදීසු උට්ඨිතපාකතිකආලෝකමණ්ඩලසදිසං. සනවිප්පසන්තං ආලෝකපුඤ්ජසදිසන්ති භගවතො බ්‍යාමජ්ජහා විය බහලො, විප්පසන්තො ච හුත්වා පුඤ්ජභූතො ආලෝකො අත්ථි වෙ, තංසදිසොති අත්ථො.

පරිච්ඡින්නාකාසකසිණකථාවණ්ණනා

99. ඡිද්දසදිසමෙව හොතීති යෙහි හිත්තිපරියන්තාදීහි පරිච්ඡින්නං, තං ඡිද්දං, තංසදිසං, තෙනවාකාරෙන උග්ගහනිමිත්තං උපට්ඨාතීති අත්ථො. “වඩ්ඪියමානමපි න වඩ්ඪතී”ති උග්ගහනිමිත්තස්ස අවඩ්ඪනීයතං දස්සෙතුං වුත්තං. සබ්බමපි හි උග්ගහනිමිත්තං වඩ්ඪියමානං න වඩ්ඪතියෙව. සතිපි ච වඩ්ඪෙතුකාමත්තායං වඩ්ඪනා න සම්භවති භාවනාය පරිදුබ්බලත්තා. භාවනාවසෙන හි නිමිත්තවඩ්ඪනා. පටිභාගනිමිත්තං පන තස්මිං උප්පන්නෙ භාවනා ථීරාති කත්වා “වඩ්ඪියමානං වඩ්ඪතී”ති වුත්තං.

කිඤ්චාපි පාළියං “පට්ඨිකසිණාදීනි රූපඤ්ඤානාරම්මණානි අට්ඨෙව කසිණානි සරූපතො ආගතානි, ඔදාතකසිණේ පන ආලෝකකසිණං, ආකාසකසිණේ ච පරිච්ඡින්නාකාසකසිණං අන්තොගධං කත්වා දෙසනා කතා”ති අධිප්පායෙනාහ “ඉති කසිණානි දසබලො, දස යානි අවොවා”ති. පකිණ්ණකකථාපි විඤ්ඤායානි පුබ්බෙ විය අසාධාරණං තස්මිං තස්මිං කසිණේ පටිනියතමෙව අත්ථං අග්ගහෙත්වා අසාධාරණතො, සාධාරණතො ච තත්ථ තත්ථ පකිණ්ණකං විසට්ඨං අත්ථං ගහෙත්වා පවත්තා පකිණ්ණකකථාපි විජානිතබ්බා.

පක්ෂණකකථාවණ්ණනා

100. ආදිභාවොති එත්ථ ආදි-සද්දෙන යස්ස කස්සවි පථවිපක්ඛියස්ස වත්ථුනො නිම්මානාදිං සඛගණ්හාති. යානනිසප්පාදිකප්පනං වාති එත්ථාපි “ආකාසෙ වා උදකෙ වා”ති ආනෙත්වා සම්බන්ධිතබ්බං. පරිත්තආප්පමාණනායෙනාති නිලාදිවණ්ණං අනාමසිත්වා පරිත්තආප්පමාණනායෙනෙව. එවමාදීනීති ආදි-සද්දෙන සරීරතො උදකධාරානිම්මානාදිං සඛගණ්හාති.

යදෙව සො ඉච්ඡති තස්ස ඛහනසමත්ථතාති බහුසු කප්පාසපිච්ඡාරදාරුආදීසු එකප්ඤ්ඤාං රාසිභූතෙසු ධීතෙසු යං යදෙව ඉච්ඡති, තස්ස තස්සෙව ඛහනසමත්ථතා. ඉධ ආදි-සද්දෙන අන්ධකාරවිධමනාදිං සඛගණ්හාති.

වායුගතියා ගමනං වායුගතිගමනං, අතිසිසගමනං. ඉධ ආදි-සද්දෙන යදිච්ඡිතදෙසන්තරං පාපුණනාදිං සඛගණ්හාති.

සුවණ්ණන්ති අධිමුච්චනා සුවණ්ණභාවාධිට්ඨානං සෙය්‍යාථාපි ආයස්මා පිලිත්ථෙවච්ඡො (පාරා. 619-620) තිණණ්ඩුපගපාසාදාදීනං. චුත්තනායෙනාති සුවණ්ණදුබ්බණ්ණනායෙන.

වණ්ණකසිණෙසු තත්ථ තත්ථ ආදි-සද්දෙන නිලොභාසනිම්මානාදීනං සඛගහො දට්ඨබ්බො. පථවිපබ්බතාදීති ආදි-සද්දෙන සමුද්දාදීනං සඛගහො දට්ඨබ්බො.

සබ්බානෙව දසපි කසිණාති. ඉමං පහෙදං ලහන්තීති ඉමං වඩ්ඪනාදිවිසෙසං පාපුණන්ති. එකොති එකච්චො. සඤ්ජානාතීති භාවනාපඤ්ඤාය සඤ්ජානාති. ආදි-සද්දෙන “ආපොකසිණ”න්තිආදිපාළිං සඛගණ්හාති.

උපරිගගනතලාභිමුඛං “පථවිකසිණමෙකො සඤ්ජානාති”ති පාළිපදාති ආනෙත්වා සම්බන්ධිතබ්බං. තඤ්ච ඛො වඩ්ඪනවසෙන. තෙනාහ “එකච්චො හි උද්ධමෙව කසිණං වඩ්ඪෙති”ති. හෙට්ඨාභූමිතලාභිමුඛන්තිආදීසුපි එසෙව නයො. පුබ්බෙ වඩ්ඪනකාලෙ පයොජනං අනපෙක්ඛිත්වා වඩ්ඪෙත්තානං වසෙන චුත්තත්තා ඉදාති “තෙන තෙන වා කාරණෙන එවං පසාරෙති”ති ආහ, කසිණං වඩ්ඪෙතිති අත්ථො. යථා කිත්ති ආහ “ආලොකමිච දිබ්බවක්ඛුනා රූපදස්සනකාමො”ති. උද්ධඤ්චෙ රූපං දට්ඨුකාමො උද්ධං ආලොකං පසාරෙති, අධො චෙ රූපං දට්ඨුකාමො අධො ආලොකං පසාරෙති, සමන්තතො චෙ රූපං දට්ඨුකාමො සමන්තතො ආලොකං පසාරෙති, එවමයං කසිණන්ති අත්ථො.

එකස්සාති පට්ඨිකසිංහාදීසු එකෙකස්ස. අඤ්ඤාභාවානුපගමනත්ථත්ති අඤ්ඤාකසිංහාභාවානුපගමනදීපනත්ථං, න අඤ්ඤං පට්ඨිආදි. න හි උදකෙන ධීතට්ඨානෙ සසම්භාරපට්ඨි අත්ථි. අඤ්ඤො කසිංහසම්භෙදොති ආපොකසිංහාදිනා සඬකරො. සබ්බත්ථාති සබ්බෙසු ආපොකසිංහාදීසු සෙසකසිංහෙසු. එකදෙසෙ අට්ඨත්ථා අනවසෙසෙන ඵරණප්පමාණස්ස අග්ගහණතො ඵරණං අප්පමාණං. තෙනෙව හි නෙසං කසිංහසමඤ්ඤො. තථා වාහ “තඤ්ඨි”තිආදි. තත්ථ චෙතසා ඵරන්තොති භාවනාවිත්තෙන ආලම්බනං කරොන්තො. භාවනාවිත්තඤ්ඨි කසිංහං පරිත්තං වා විපුලං වා එකක්ඛණෙ සකලමෙව මනසි කරොති, න එකදෙසන්ති.

101. ආනන්තරියකම්මසමඬගිනොති පඤ්චසු ආනන්තරියකම්මෙසු යෙන කෙනචි සමන්තාගතා. නියතම්ච්ඡාදිට්ඨිකාති අහෙතුකදිට්ඨි අකිරියදිට්ඨි නත්ථිකදිට්ඨිති තීසු මිච්ඡාදිට්ඨිසු යාය කායචි නියතාය මිච්ඡාදිට්ඨියා සමන්තාගතා. උභතොඛ්‍යඤ්ජනකපණ්ඩකාති උභතොඛ්‍යඤ්ජනකා, පණ්ඩකා ව. කාමඤ්චෙනෙ අහෙතුකපට්ඨිසන්ධිකත්තා විපාකාවරණෙන සමන්තාගතා හොන්ති, තථාපි තිබ්බකිලෙසත්තා කිලෙසාවරණෙන සමන්තාගතා වුත්තා. අහෙතුකද්විහෙතුකපට්ඨිසන්ධිකාති අහෙතුකපට්ඨිසන්ධිකා, ද්විහෙතුකපට්ඨිසන්ධිකා ව. දුහෙතුකපට්ඨිසන්ධිකානම්පි හි අරියමග්ගපට්ඨිවෙධො, ඤානපට්ඨිලාභො ව නත්ථි, තස්මා තෙපි විපාකාවරණෙන සමන්තාගතා ඵව.

අපච්චනීකපට්ඨිපදායන්ති මග්ගස්ස අනුලොමපට්ඨිපදායං සච්චානුලොමිකායං විපස්සනායං. අච්ඡන්දිකාති “කත්තුකම්‍යතාඡන්දරහිතා”ති සම්මොභවිනොදනියං වුත්තං, තම්පි නිබ්බානාධිගමත්ථමෙව කත්තුකම්‍යතාඡන්දං සන්ධාය වුත්තන්ති දට්ඨබ්බං. උත්තරකුරුකාපි මනුස්සා මාරාදයො විය අච්ඡන්දිකට්ඨානං පට්ඨිතා නිබ්බුතිඡන්දරහිතත්තා. දුප්පඤ්ඤොති භවඬගපඤ්ඤාය පරිහිතා. “භවඬගපඤ්ඤාය පරිපුණ්ණායපි යස්ස භවඬගං ලොකුත්තරස්ස පාදකං න හොති, සොපි දුප්පඤ්ඤොයෙවා”ති සම්මොභවිනොදනියං වුත්තං. යස්මිං හි භවඬගෙ චත්තමානෙ තංසන්තනියං ලොකුත්තරං නිබ්බත්තති, තං තස්ස පාදකං නාම හොති.

කුසලෙසු ධම්මෙසුති අනවජ්ජධම්මෙසු, සුඛවිපාකධම්මෙසු වා. ඔක්කම්තුන්ති අධිගන්තුං. කසිංහෙයෙවාති කසිංහකම්මට්ඨානෙයෙව. එතෙසන්ති කම්මාවරණසමන්තාගතාදිනං. තස්මාති යස්මා එතෙ විපාකන්තරායාදයො ඵවං අත්ථජානිකරා, අනත්ථහෙතුභූතා ව, තස්මා. තිණ්ණමෙව චෙත්ථ අන්තරායානං ගහණං ඉතරස්ස සප්පටිකාරත්තා, කම්මන්තරායපක්ඛිකත්තා වාති දට්ඨබ්බං. සප්පුරිසුපනිස්සයාදීහිති ආදි-සද්දෙන තජ්ජං යොනිසොමනසිකාරාදිං සඬගණ්හාති. සද්ධන්ති

විසුද්ධිමග්ග-මහාටිකා

සෙසකසිණනිද්දෙසවණ්ණනා

කම්මඵලසද්ධං, රතනත්තයසද්ධස්සව. ඡන්දන්ති භාවනානුයොගෙ
තිබ්බකත්තුකමයතාසඬ්ඛාතං කුසලච්ඡන්දං. පඤ්ඤන්ති පාරිභාරියපඤ්ඤං.
වඩ්ඪෙස්ත්වාති යථා භාවනා ඉජ්ඣති, තථා පරිබුභෙත්වා. යං පනෙත්ථ අත්ථතො
න විහත්තං, තං සුච්ඤ්ඤෙය්‍යත්තා, හෙට්ඨා චුත්තනයත්තා ච න විහත්තං.

සෙසකසිණනිද්දෙසවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

ඉති පඤ්චමපරිච්ඡෙදවණ්ණනා.

6. අසුභකම්මට්ඨානනිද්දෙසවණ්ණනා

උද්ධුමානකාදිපදත්ථවණ්ණනා

102. “අවිඤ්ඤාණකාසුහෙසු”ති ඉදං උද්ධුමානකාදීනං සභාවදස්සනවසෙන වුත්තං. තස්මා භූතකථනමත්තං දට්ඨබ්බං, න සවිඤ්ඤාණකඅසුභස්ස අකම්මට්ඨානභාවතො. තථා හි වක්ඛති “න කෙවලං මතසරිර”න්තිආදි (විසුද්ධි. 1.122) . උද්ධං ජීවිතපරියාදානාති ජීවිතක්ඛයතො උපරි මරණතො පරං. සමුග්ගතෙනාති උට්ඨිතෙන. උද්ධුමානත්තාති උද්ධං උද්ධං ධුමානත්තා සුනත්තා. උද්ධුමානමෙව උද්ධුමානකන්ති ක-කාරොන පදවඨ්ඨනමාහ අනත්ථත්තරතො යථා “පිතකං ලොහිතක”න්ති. පටික්කුලත්තාති ජිගුච්ඡනියත්තා. කුච්ඡිතං උද්ධුමානං උද්ධුමානකන්ති කුච්ඡනත්ථෙව වා අයං ක-කාරොති දස්සෙතුං වුත්තං යථා “පාපකො කිත්තිසද්දො අබ්භුග්ගච්ඡති”ති (මහාව. 285; පරි. 325; දී. නි. 2.149; අ. නි. 5.213). තථාරූපස්සාති “භස්සා විය වායුනා”තිආදීනා යථාරූපං වුත්තං, තථාරූපස්ස.

සෙතරත්තෙහි පරිහින්නං විමිස්සිතං නිලං විනිලං, පුරිමවණ්ණවිපරිණාමභූතං වා නිලං විනිලං.

පරිහින්නට්ඨානෙසු කාකකඨිකාදීහි. විස්සන්දමානපුබ්බන්ති විස්සවන්තපුබ්බං, තභං තභං පග්ගරන්තපුබ්බන්ති අත්ථො.

අපධාරිතන්ති විවටං උග්ගාටිතං. බිත්තන්ති ඡඩ්ඞිතං, සොණසිඨිගාලාදීහි විසුං කත්වා බාදනෙන සරිරසඨිසාතතො ලුඤ්චිත්වා තභං තභං ඡඩ්ඞිතං. විවිධං බිත්තන්ති වික්ඛිත්තං.

පුරිමනයෙනාති “විවිධං බිත්ත”න්තිආදීනා පුබ්බෙ වුත්තනයෙන. සත්ථෙත භනිත්වාති වෙරිහි බග්ගකරවාලාදීනා සත්ථෙත පහරිත්වා. වුත්තනයෙනාති “අඤ්ඤෙන භත්ථ”න්තිආදීනා පුබ්බෙ වුත්තනයෙන.

අබ්භන්තරතො නික්ඛමන්තෙහි කිමිහි පග්ගරන්තකිමිකුලං පුළුවකන්ති ආහ “කිමිපරිපුණ්ණස්සා”ති.

උද්ධුමානකාදීහි ආමකසුසානාදීසු ඡඩ්ඞිතාසුභාහි. නිස්සායාති පටිච්ච තානිපි ආරබ්භ. නිමිත්තානන්ති උග්ගහපටිභාගනිමිත්තානං. එතානෙව උද්ධුමානකාදීනෙව නාමාහි.

උද්ධුමානකකම්මට්ඨානවණ්ණනා

103. භාවෙතුකාමෙනාති උප්පාදෙතුකාමෙන. තෙනාති ආවරියෙන. අස්සාති යොගිතො. අසුභනිමිත්තත්ථායාති අසුභනිමිත්තස්ස උග්ගණ්හනත්ථාය, අසුභෙ වා උග්ගහනිමිත්තස්ස අත්ථාය. ගමනවිධානන්ති ගමනවිධි. යෙන විධිනා ගන්තබ්බං, යො විධි. උග්ගහනිමිත්තස්ස උප්පත්තකාලතො පටියාය පටච්ඡිකසිණෙ වුත්තං පටිපජ්ජනවිධිං සන්ධායාහ “අප්පනාවිධානපරියොසාන”න්ති.

104. තාවදෙවාති සුතක්ඛණෙයෙව. අතිත්ථෙත පුණ්ණනදීආදිං පක්ඛන්දන්තෙන විය අනුපවිසන්තෙන විය. කෙදාරකොටියාති කෙදාරමරියාදාය. විසභාගරූපන්ති ඛේතරක්ඛිකාදිවිසභාගවත්ථුරූපං. සරිරන්ති උද්ධුමානකකලෙවරං. අධුනාමතන්ති අවිරමතං උද්ධුමානකභාවං අප්පත්තං. තක්කයතීති සම්භාවෙති භාරියං කත්වා න මඤ්ඤති.

105. රූපසද්දාදීති එත්ථ අමනුස්සානං රූපෙහි, සීහබ්‍යග්ඝාදීනං සද්දාදීහි, අමනුස්සානම්පි වා රූපසද්දාදීහි. තථා සීහබ්‍යග්ඝාදීනන්ති යථාරහං යොජෙතබ්බං. අනිට්ඨාරම්මණාහිභූතස්සාති හෙරවාදිභාවෙන අනිට්ඨෙහි ආරම්මණෙහි අහිභූතස්ස අජ්ඣොත්ථට්ඨස්ස. න පටිසණ්ඨාතීති විදාහවසෙන ආසයෙ න තිට්ඨති, උච්ඡධිඛෙතබ්බං හොතීති අත්ථො. අඤ්ඤොති අමනුස්සාදීනං වසෙන වා අඤ්ඤො වා වුත්තජ්ජකාරතො අඤ්ඤො ආබාධො හොති. සොති සඬ්ඝත්ථෙරො, අහිඤ්ඤාතහික්ඛු වා. යස්සානෙන ආරොචිතං, යො. කතකම්මාති කතට්ඨයාකම්මා. අකතකම්මාති ථෙය්‍යකම්මං කාතුකාමා. කතකම්මා පන ඉධාධිජ්ජෙතා. තස්මා තෙති කතකම්මා ථොරා. සහ ඔඬිඬිනාති සහොඬිඬි, ථෙතෙත්වා ගහියමානහණ්ඨෙන සද්ධිත්ති අත්ථො. යජමානොති යඤ්ඤං යජන්තො යඤ්ඤසාමිකො. “අද්ධා ඉමාය පටිපත්තියා ජරාමරණතො මුච්චස්සාමි”ති පීතිසොමනස්සං උප්පාදෙත්වා.

එවං ගමනවිධානං එකදෙසෙන වත්වා ඉදානි අට්ඨකථාසු ආගතනයෙන තං දස්සෙතුං “අට්ඨකථාසු වුත්තෙන විධිනා”තිආදිමාහ. තත්ථ උග්ගණ්හන්තොති උග්ගණ්හනහෙතු. එකොති අයං එක-සද්දො අසභායත්ථො, න අඤ්ඤාදිඅත්ථොති “අද්විතියො”ති වුත්තං. යථා වණ්ණාදිතො වචන්ථානං එකංසතො සමුදිතමෙව ඉච්ඡිතබ්බං සබ්බත්ථකභාවතො, න තථා සන්ධිආදිතොති දස්සනත්ථං. “වණ්ණතොපි”තිආදිනා ඡසු යානෙසු සම්පිණ්ඩනත්ථො පි-සද්දො ගහිතො. පුන එකො අද්විතියොතිආදි ගහිතනිමිත්තස්ස යොගිතො නිවත්තිත්වා වසනට්ඨානගමනං සන්ධාය වුත්තං. තබ්බාගියඤ්ඤොති තජ්ජක්ඛියංයෙව අසුභනිමිත්තමනසිකාරසහිතමෙව.

ආසනං පඤ්ඤාපෙතීති නිසජ්ජං කප්පෙති. යං පන “අසුභනිමිත්තදිසාහිමුබ්බෙ භූමිප්පදෙසෙ”ති (විසුද්ධි. 1.113) වක්ඛති, තම්පි ඉමමෙවත්ථං සන්ධාය චුත්තං. න හි කෙවලෙන දිසාහිමුබ්බභාවෙන කිඤ්චි ඉජ්ඣති.

සමන්තා නිමිත්තපලක්ඛණාති උද්ධුමාතකස්ස සමන්තා පාසාණාදිනිමිත්තසල්ලක්ඛණා. අසම්මොහත්ථාති උග්ගහනිමිත්තෙ උපට්ඨිතෙ උප්පජ්ජනකසම්මොහවිගමත්ථා. එකාදසවිධෙනාති වණ්ණාදිවසෙන එකාදසවිධෙන. උපනිබන්ධනත්ථොති අසුභාරම්මණෙ විත්තං උපනෙත්ථා නිබන්ධනත්ථො. වීථිසම්පටිපාදනත්ථාති කම්මට්ඨානවීථියා සම්මදෙව පටිපාදනත්ථා. පුඤ්ඤකිරියවත්ථු අධිගතං හොතීති සම්බන්ධො.

106. තස්මාති යස්මා අසුභනිමිත්තස්ස උග්ගණ්හනං අරියමග්ගපදට්ඨානස්ස පට්මජ්ඣානස්ස අධිගමුපායො, යස්මා චා “අසුභනිමිත්තං උග්ගණ්හන්තො එකො අද්වතියො ගච්ඡති”ති චුත්තං, තස්මා. විත්තසඤ්ඤත්තත්ථායාති සරීරසභාවසල්ලක්ඛණෙන, සංවෙගජනනෙන ච අත්තනො විත්තස්ස සඤ්ඤත්තිඅත්ථං සඤ්ඤාපනත්ථං. “විත්තසඤ්ඤත්තත්ථායා”ති චා පායො, කිලෙසවසෙන අසංයතස්ස විත්තස්ස සංයමනත්ථං දමනත්ථං, න කම්මට්ඨානත්ථන්ති අත්ථො. කම්මට්ඨානසීසෙනාති කම්මට්ඨානෙන සීසභූතෙන, තං උත්තමඬිගං පධානං කාරණං කත්ථා. මූලකම්මට්ඨානන්ති පකතියා අත්තනා කාලෙන කාලං පරිහරියමානං බුද්ධානුස්සතිආදිසබ්බත්ථකකම්මට්ඨානං. “කම්මට්ඨානසීසෙන ගච්ඡාමි”ති තං අවිස්සජ්ජෙත්ථා. තෙනාහ “තං මනසිකරොන්තෙනෙවා”ති. සුපට්ඨිතභාවසම්පාදනෙනාති මූලකම්මට්ඨානෙ සුට්ඨු උපට්ඨිතභාවස්ස සම්පාදනෙන. එවං හි සති අසම්මුට්ඨා නාම හොති. බහිද්ධා පුට්ඨත්තාරම්මණෙ අප්පවත්තිත්ථා කම්මට්ඨානෙයෙව පවත්තමානං මානසං අබ්භිගතං නාම. තථාභූතෙන වානෙන රූපින්ද්‍රියානි අප්පවත්තකිව්වාති කතාති හොන්තීති ආහ “මනච්ඡට්ඨානං...පෙ.... ගන්තබ්බ”න්ති.

ද්වාරං සල්ලක්ඛෙතබ්බන්ති විහාරෙ පුරත්ථිමාදීසු දිසාසු අසුකදිසාය ඉදං ද්වාරං, තතො එව තාය දිසාය සල්ලක්ඛිතෙන අසුකද්වාරෙන නික්ඛන්තොමිහිති ද්වාරං උපධාරෙතබ්බං. තතොති ද්වාරසල්ලක්ඛණතො පච්ඡා. යෙන මග්ගෙන ගච්ඡති සයං. නිමිත්තට්ඨානන්ති අසුභනිමිත්තස්ස ගණ්හනට්ඨානං. ආහාරං ජඩ්ඛාපෙය්‍යාති වමනං කාරාපෙය්‍යා. කණ්ටකට්ඨානන්ති කණ්ටකවත්තං යානං.

107. දිසා වචන්ථපෙතබ්බාති සඬ්ඛෙපතො චුත්තමත්ථං විවරිතුං. “එකස්මිං භී”තිආදි චුත්තං. බායතීති උපට්ඨාති. කම්මනියන්ති භාවනාය කම්මක්ඛමං. උබ්බාළ්භස්සාති බාධිතස්ස. විධාවතීති නානාරම්මණෙ විසරති. උක්කම්මාති

උජුකං අනුචාතතො අපක්කම්ම. මතකලෙවරං පුටුප්පනස්ස යෙභුයොන භයතො උපට්ඨාතිති ආහ “අව්වාසන්තෙ භයමුප්පජ්ජති”ති. අනුපාදන්ති පාදසමීපං. යත්ථ ධීතස්ස සුබෙන ඔලොකෙතුං සක්කා, තං ඔලොකෙන්තස්ස ඵාසුකට්ඨානං.

108. සමන්තාති සමන්තතො. පුන සමන්තාති සාමන්තා සමීපෙ. කච්ඡකොති කාලකච්ඡකො, “පිලක්ඛො”තිපි වදන්ති. කපිතනොති පිප්පලිරුක්ඛො. සින්දීති බුද්දකඛජ්ජරී. කරමන්දාදයො පාකටා එව. සාමාති සාමලතා. කාලවල්ලීති කාලවණ්ණො අපත්තිකා එකා ලතාජාති. පුතිලතාති ජීවනවල්ලි, යා “ගලොචී”ති වුවවති.

109. තං නිමිත්තකරණාදි ඉධෙව යථාචුත්තෙ පාසාණාදිනිමිත්තකරණෙ එව අන්තොගධං පරියාපන්තං. සනිමිත්තං කරොතිති සහ නිමිත්තං කරොති, අසුභං පාසාණාදිනිමිත්තෙන සහ කරොති වචන්ථපෙති. අථ වා අසුභනිමිත්තං, පාසාණාදිනිමිත්තඤ්ච සහ එකජ්ඣං කරොන්තො වචන්ථපෙත්තො “සනිමිත්තං කරොති”ති වුත්තො. සමානකාලතාදීපකෙන හි සහ-සද්දෙන අයං සමාසො යථා “සවක්කං දෙහී”ති. තයිදං නිමිත්තකරණං අපරාපරං සල්ලක්ඛණෙන හොති, න එකචාරමෙවාති ආහ “පුනප්පුනං වචන්ථපෙත්තො හි සනිමිත්තං කරොති”ති. ද්වෙති පාසාණාසුභනිමිත්තාති. සමාසෙත්වා සඬගහෙත්වා එකජ්ඣං කත්වා. සාරම්මණන්ති අසුභාරම්මණෙන සද්ධිං පාසාණාදිං සමානාරම්මණං කරොති, සහ වා ආරම්මණං කරොති, එකාරම්මණං විය උභයං ආරම්මණං කරොති, එකජ්ඣං විය ව අපරාපරං සල්ලක්ඛෙත්තො පාසාණාදිං, අසුභනිමිත්තඤ්චාති ද්වයං ආරම්මණං කරොතිති අත්ථො.

අත්තනියොති සකො. වණ්ණන්ති සුනං. සභාවෙන සරසෙනාති උද්ධුමාතකභාවසඬබාතෙන අත්තනො ලක්ඛණෙන, පරෙසං ජිගුච්ඡුප්පාදනසඬබාතෙන අත්තනො කිච්චෙන ව, සභාවො එව වා තථා නිප්පජ්ජනතො “රසො”ති වුත්තො.

110. ඡබ්බිධෙන නිමිත්තං ගහෙතඬබන්ති වණ්ණාදිනා ඡප්පකාරෙන තාව උද්ධුමාතකඅසුභනිමිත්තං ගහෙතඬබං. කෙචි “කලෙවරස්ස දීසරස්සාදිප්පමාණෙන සද්ධිං සත්තවිධෙනා”ති වදන්ති, තං අට්ඨකථායං නත්ථි. ලිඬගතොති එත්ථ ලිඬගං නාම වයො ලිඬගං, න ථනමස්සුආදි ඉත්ථිපුරිසලිඬගන්ති දස්සෙන්නෙ “ඉත්ථිලිඬගං වා”තිආදි වුත්තං. ධීතස්ස සත්තස්ස ඉදං සරීරන්ති සම්බන්ධො. උද්ධුමාතකසණ්ඨානවසෙනෙව, න පාකතිකසණ්ඨානවසෙන. එතෙන යදි තත්ථ කොචි අනුද්ධුමාතකභාවජ්පත්තො පදෙසො සියා, සො න ගහෙතඬබොති දස්සෙති. ඔලාරිකාවයවවසෙන ඉදං

සණ්ඨානවචන්ථානං, න සුබ්බමාවයවවසෙනාති සීසසණ්ඨානාදිකං නවවිධමෙව සණ්ඨානං ගහිතං.

ඉමිස්සා දිසායාති ඉමිස්සා පුරත්ථිමාය, දක්ඛිණපච්ඡිමඋත්තරාය දිසාය, අනුදිසාය වා යිතොති යොජනා. ඉමස්මිං නාම ඔකාසෙ හත්ථාති ඉමස්මිං නාම භූමිප්පදෙසෙ ඉමස්ස කලෙවරස්ස හත්ථා යිතාති වචන්ථපෙතඛිඛන්ති යොජනා.

අධො පාදතලෙනාතිආදි නාහියා හෙට්ඨා අධො, තතො උද්ධං උපරීති ඉමස්ස වචන්ථානස්ස වසෙන චුත්තං. හත්ථපරිච්ඡේදො හෙට්ඨා අභිගුලිඅග්ගෙන උපරි අංසකුටසන්ධිනා තිරියං තවපරියන්තෙන ගහෙතඛිඛො. එස නයො පාදපරිච්ඡේදාදිසුපි. යත්තකං වා පන යානං ගණ්හතීති සවෙ සබ්බං සරීරං පරිච්ඡින්නිවා ගහෙතුං න සක්කොති, පදෙසො තස්ස උද්ධුමානො, සො යත්තකං සරීරප්පදෙසං උද්ධුමාතකවසෙන ඤාණෙන පරිග්ගණ්හාති, තත්තකමෙව යථාපරිග්ගහිතමෙව. ඉදං ඊදිසන්ති ඉදං හත්ථාදිකං ඊදිසං එවමාකාරං. උද්ධුමාතකන්ති යථාසභාවතො පරිච්ඡින්නිඛිඛං. විසභාගෙ සරීරෙ ආරම්මණන්ති කම්මට්ඨානං පටික්කුලාකාරො න උපට්ඨාති න බායති, සුභතො උපට්ඨගෙයා. තෙනාහ “විජ්ජන්දනස්සෙව පච්චයො හොති”ති, කිලෙසපරිජ්ජන්දනස්සෙව නිමිත්තං හොතීති අත්ථො. උග්ගාටිතාපීති උද්ධුමාතභාවප්පත්තාපි, සබ්බසො කුට්ඨසරීරාපීති වා අත්ථො. ස්වායමත්ථො පට්ඨපාරාජිකෙ (පාරා. 67 ආදයො) විනීතවත්ථුහි දීපෙතඛිඛො.

111. ආසෙවිතකම්මට්ඨානොති අසුභකම්මට්ඨානෙ කතපරිචයො. සොසානිකඛිගාදිනං වසෙන පරිහතධුතඛිගො. වතුධාතුවචන්ථානවසෙන පරිමද්දිතමහාභූතො. සලක්ඛණතො ඤාණෙන පරිග්ගහිතසඛිබාරො. පච්චයපරිග්ගහවසෙන වචන්ථාපිතනාමරූපො. සලක්ඛණාරම්මණිකවිපස්සනාය උක්කංසනෙන සුඤ්ඤතානුපස්සනාබලෙන උග්ගාටිතසත්තසඤ්ඤො. විපස්සනාය පටිපදාඤාණදස්සනවිසුද්ධිසම්පාපනෙන කතසමණධම්මො. තතො එව සබ්බසො කුසලවාසනාය, කුසලභාවනාය ව පුරණෙන වාසිතවාසනො භාවිතභාවතො. විචට්ඨපනිස්සයකුසලඛිජෙන සබ්චො. ඤාණස්ස පරිපක්කභාවෙන ඤාණුත්තරො. යථාචුත්තාය පටිපත්තියා කිලෙසානං තනුකරණෙන අප්පකිලෙසො. ඔලොකිතොලොකිතට්ඨානෙයෙවාති උද්ධුමාතකාදිඅසුභස්ස යත්ථ යත්ථ ඔලොකිතොලොකිතට්ඨානෙ එව, තාදිසස්ස කාලවිසෙසො, අසුභස්ස පදෙසවිසෙසො වා අපෙක්ඛිතඛිඛො නත්ථිති අත්ථො. නො වෙ එවං උපට්ඨාතීති එවං යථාචුත්තපුරිසවිසෙසස්ස විය පටිභාගනිමිත්තං නො වෙ උපට්ඨාති. එවං ඡබ්බිධෙනාති එවං චුත්තාකාරෙන වණ්ණාදිවසෙන ඡබ්බිධෙන. පුනපිති පි-සද්දො සම්පිණ්ඩනත්ථො. තෙන

නිමිත්තග්ගහණවිධිං සම්පිණ්ඩෙති, න පඤ්චවිධතං. ඡබ්බිධෙන හි පුබ්බෙ නිමිත්තග්ගහණං විහිතං.

112. අසීතිසතසන්ධිතොති සබ්බෙපි සන්ධයො තදාපි අත්ථෙවාති දස්සනත්ථං වත්වා උද්ධුමාතභාවෙන යෙහුයොන න පඤ්ඤායන්ති. යෙ පන පඤ්ඤායන්ති, තෙ වචන්ථපෙතබ්බාති දස්සෙතුං “උද්ධුමාතකෙ පනා”තිආදි චුත්තං. තත්ථ තයො දක්ඛිණහත්ථසන්ධිති අංසකජ්ජරමණිකන්ධානං වසෙන තයො දක්ඛිණහත්ථසන්ධයො. තථා වාමහත්ථසන්ධයො. කට්ඨණ්ණුගොජ්ඣකානං වසෙන තයො දක්ඛිණපාදසන්ධයො. තථා වාමපාදසන්ධයො. එකො කට්ඨසන්ධිති කට්ඨා සද්ධිං පිට්ඨිකණ්ටකසන්ධිං සන්ධාය වදති. හත්ථන්තරන්ති දක්ඛිණහත්ථදක්ඛිණපස්සානං, වාමහත්ථවාමපස්සානඤ්ච අන්තරං විවරං. පාදන්තරන්ති උභින්නං පාදානං වෙමජ්ඣං. උදරන්තරන්ති නාහිට්ඨානසඤ්ඤිතං කුච්ඡිවෙමජ්ඣං, උදරස්ස වා අබ්භන්තරං. කණ්ණන්තරන්ති කණ්ණජ්දදං. ඉති-සද්දො ආදිඅත්ථො, තෙන නාසවිජ්ද්දාදීනම්පි සඬගහො දට්ඨබ්බො. අක්ඛිනං, මුඛස්ස ව වසෙනාපි විවරං ලබ්භතෙවාති දස්සෙතුං “අක්ඛිනම්පි”තිආදි චුත්තං. සමන්තතොති එවං සන්ධිආදිතො උද්ධුමාතකං වචන්ථපෙත්තස්ස වෙ නිමිත්තං උපතිට්ඨති, ඉච්චෙතං කුසලං. නො වෙ, සමන්තතො වචන්ථපෙතබ්බන්ති වචන්ථාපනවිධිං දස්සෙතුං “සකලසරීරෙ”තිආදි චුත්තං. තත්ථ ඤාණං වාරෙන්වාති සබ්බත්ථකමෙව සරීරං ආවජ්ජෙත්වා තත්ථ පටික්කුලාකාරසහිතං උද්ධුමාතකභාවං ආරබ්භ නිරන්තරං භාවනාඤාණං පවත්තෙන්වා. යං යානන්ති එවං පන ඤාණං වාරෙන්තස්ස තස්මිං සරීරෙ යො පදෙසො විභූතො හුත්වා උද්ධුමාතකාකාරෙන විභූතභාවෙන උපට්ඨාති. උදරපරියොසානං උපරිමසරීරං.

විනිවිජයකථාවණ්ණනා

113. විනිවිජයකථාති විනිවිජයසහිතා අත්ථවණ්ණනා. යථාචුත්තනිමිත්තග්ගහණවසෙනාති වණ්ණාදිතො, සන්ධිආදිතො ව චුත්තජ්ජකාරඋද්ධුමාතකනිමිත්තග්ගහණවසෙන. සුට්ඨු නිමිත්තං ගණ්හිතබ්බන්ති යථා උග්ගහනිමිත්තං උපට්ඨහති, එවං සම්මදෙව අසුභනිමිත්තං ගහෙතබ්බං. ඉදානි තමෙව නිමිත්තස්ස සුට්ඨු ගහණාකාරං උපදිසන්තො “සතිං සුපට්ඨිතං කත්වා”තිආදිමාහ. තත්ථ එවං පුනස්පුනං කරොන්තෙනාති යථා “ඉමාය පටිපදාය ජරාමරණතො මුච්චිස්සාමි”ති සඤ්ජාතාදරෙන සතිසම්පජ්ඤඤඤච සුට්ඨු උපට්ඨපෙත්වා උද්ධුමාතකඅසුභං පට්ඨං ආවජ්ජිතං, එවං පුනස්පුනං තත්ථ ආවජ්ජනං කරොන්තෙන. සාධුකං උපධාරෙතබ්බඤ්චෙව වචන්ථපෙතබ්බඤ්චාති සක්කච්චං. සතියා සල්ලක්ඛෙතබ්බඤ්චෙව පඤ්ඤාය නිවිජෙතබ්බඤ්ච. සති හි “ධාරණා”ති

නිද්දිට්ඨා, ධාරණඤ්චෙන්ට සල්ලක්ඛණං. පඤ්ඤා “පව්වයො”ති (ධ. ස. 16) නිද්දිට්ඨා, පව්වයො චෙන්ට නිව්ඡයොති. අථ වා උපධාරෙනඛ්ඛන්ති සතිපුඛ්ඛගමාය පඤ්ඤාය උපලක්ඛෙනඛ්ඛං. න හි කදාපි සතිරහිතා පඤ්ඤා අත්ථී. වචන්ටපෙනඛ්ඛන්ති පඤ්ඤාපුඛ්ඛගමාය සතියා නිව්ඡනිතඛ්ඛං. පඤ්ඤාසහිතා එව හි සති ඉධාධිප්පෙනා, න තඛ්ඛිරහිතා. අද්ධක්ඛිඅපඨගාදිවසෙනාපි ඔලොකනං අත්ථීති “උම්මීලෙන්වා ඔලොකෙන්වා”ති වුත්තං. තෙන පරිබ්බත්තමෙව ඔලොකනං දස්සෙති. එවං පුනස්පුනං කරොන්තස්සාති වුත්තස්පකාරෙන චක්ඛුං උම්මීලෙන්වා ඔලොකනං, නිම්මීලෙන්වා ආවජ්ජනඤ්ච අපරාපරං අනෙකචාරං කරොන්තස්ස. උග්ගහනිමිත්තන්ති උද්ධුමාතකෙ උග්ගණ්හනනිමිත්තං. සුග්ගහිතන්ති සුට්ඨු ගහිතං. යථා න විනස්සති න පමුට්ඨං හොති, එවං ගහිතං. එකසදිසන්ති සමානසදිසං. සමානත්ථො හි අයං එක-සද්දො, යථා “අරියවිනයෙති වා, සප්පුරිසවිනයෙති වා, එසෙසෙ එකෙ එකට්ඨෙ සමෙ සමහාගෙ තජ්ජාතෙ තඤ්ඤෙ වා”ති.

ආගමනකාලෙති විහාරතො සුසානං උද්දිස්ස ආගමනකාලෙ. වුත්තනයෙනෙවාති අතිදෙසවසෙන දිපිතමපි අත්ථං “එකකෙනා”තිආදිනා සරූපතො දස්සෙති. තත්ථ තදෙව කම්මට්ඨානන්ති උද්ධුමාතකකම්මට්ඨානං. මූලකම්මට්ඨානන්ති එකෙ, තද්දුත්තං. උපට්ඨිතනිමිත්තං හි කම්මට්ඨානං විස්සජ්ජෙන්වා කම්මට්ඨානන්තරමනසිකාරො රඤ්ඤො රජ්ජං ඡඨධෙන්වා විදෙසගමනං වියාති. ආගතෙනාති අත්තතො වසනට්ඨානං ආගතෙන.

114. අවෙලායන්ති සඤ්ඤාචෙලාදිඅයුත්තවෙලායං. ඛිභව්ඡන්ති විරූපං. භෙරවාරම්මණන්ති වෙනාලසදිසං භයානකං විසයං. වික්ඛිත්තවිත්තොති භීරුකපුරිසො විය පිසාවාදිං දිස්වා විත්තවික්ඛෙපං පත්තො. උම්මත්තකො වියාති යක්ඛුම්මත්තකො විය එකච්චො හොති. ඤානවිඛින්නකොති ඤානතො විච්චුතකො සීලවිඛින්නකමත්තවිඛින්නකා විය. සන්ථම්භෙන්වාති උප්පන්නපරිත්තාසවුපසමනෙන විගතකම්පතාය නිව්වලො හුත්වා. සතිං සුපට්ඨිතන්තිආදි සන්ථම්භනස්ස උපායදස්සනං. මතසරීරං උට්ඨහිත්වා අනුබන්ධනකං නාම නත්ථී අසති තාදිසෙ මන්තස්පයොගෙ. සොපි උද්ධුමාතකාදිභාවමජ්ජත්තෙ අවිනට්ඨරූපෙ එව ඉජ්ඣති, තථා දෙවතාධිග්ගහො, න එවරූපෙති අධිප්පායො. සඤ්ඤාචොති භාවනාපරිකප්පසඤ්ඤාය ජාතො. තතො එව සඤ්ඤාසම්භවො සඤ්ඤාමත්තසමුට්ඨානො. තාසං විනොදෙන්වාති නිමිත්තූපට්ඨානනිමිත්තං උප්පන්නවිත්තසන්තාසං වුත්තස්පකාරෙන විනොදෙන්වා වුපසමෙන්වා. “ඉදානි තව පරිස්සමො සප්ඵලො ජාතො”ති භාසං පීතිං පමොදනං උප්පාදෙන්වා. විත්තං සඤ්චරාපෙනඛ්ඛන්ති භාවනාවිත්තං පවත්තෙනඛ්ඛං මනසිකාතඛ්ඛං.

නිමිත්තග්ගාහන්ති නිමිත්තස්ස උග්ගණ්හනං, උග්ගහනිමිත්තං. සම්පාදෙත්තොති සාධෙත්තො නිප්පාදෙත්තො. කම්මට්ඨානං උපනිබන්ධනීති භාවනං යථාචුත්තෙ නිමිත්තෙ උපනෙත්තො නිබන්ධති. යොගකම්මං හි යොගිනො සුඛවිසෙසානං කාරණභාවතො “කම්මට්ඨාන”න්ති අධිප්පෙනං, යොගකම්මස්ස වා පවත්තිට්ඨානතාය යථාඋපට්ඨිතනිමිත්තං කම්මට්ඨානං, තං භාවනාවිත්තෙ උපනිබන්ධති. තං පනස්ස උපනිබන්ධනං සන්ධාය විත්තං සඤ්චරාපෙනබ්බං. එවං “විසෙසමධිගච්ඡති”ති චුත්තන්ති දස්සෙත්තො “තස්ස හී”තිආදිමාහ. තත්ථ තස්සාති යොගිනො, තස්ස වා උද්ධුමාතකාසුභස්ස. මානසං වාරෙන්තස්සාති භාවනාවිත්තං අපරාපරං පවත්තෙන්තස්ස, උග්ගහනිමිත්තං පුනස්පුනං මනසි කරොන්තස්සාති අත්ථො.

115. “වීථිසම්පට්ඨපාදනත්ථා”ති පදස්ස “කම්මට්ඨානවීථියා සම්පට්ඨපාදනත්ථා”ති අත්ථං වත්ථා තං පන කම්මට්ඨානවීථිං, තස්සා ව සම්පට්ඨපාදනවිධිං විත්ථාරතො දස්සෙතුං “සචෙ හී”තිආදි චුත්තං. තත්ථ කතිමීති පක්ඛස්ස කතමී, කිං දුතියා, තතියාදීසු වා අඤ්ඤතරාති අත්ථො. තුණ්හීභූතෙන ගන්තුං න වට්ටති පුච්ඡන්තානං විත්තස්ස අඤ්ඤථත්තපරිභරණත්ථං. අප්පසන්තානඤ්චි පසාදාය, පසන්තානඤ්ච හියොයාභාවාය සාසනසම්පට්ඨත්ති. තස්සතීති න දිස්සති, න උපට්ඨාතීති අත්ථො. “ආගන්තුකපට්ඨපත්ථාරො කාතබ්බො”ති ඉමිනා ආගන්තුකවත්තං එකදෙසෙන දස්සිතන්ති “අවසෙසානිපී”ති වත්ථා ආගන්තුකවත්තං පරිපුණ්ණං ගහෙතුං පුන ආගන්තුකග්ගහණං කතං. ගම්කවත්තාදීනීති ආදි-සද්දෙන ආවාසිකඅනුමොදනපිණ්ඩවාරිකඅනුමොදනපිණ්ඩවාරිකආරඤ්ඤකසෙනාසන වච්චකුට්ඨත්තාදීනං සඬගහො දට්ඨබ්බො. වත්තක්ඛන්ධකෙ (වුළුව. 356) හි ආගතාති මහාවත්තාති ඉධ “බන්ධකවත්තානී”ති චුත්තාති. තප්පනීයකම්මකතාදිකාලෙ පන පාරිවාසිකාදිකාලෙ ව වර්තබ්බාති ඉමස්ස හික්ඛුනො අසම්භවතො ඉධ නාධිප්පෙතාති. නිමිත්තං වා අන්තරධායතීති සුසානෙ යිතං අසුභනිමිත්තං උද්ධුමාතකභාවාපගමෙන අන්තරධායතී. තෙනාහ “උද්ධුමාතක”න්තිආදි. තස්මාති තෙන කාරණෙන, ඉමස්ස කම්මට්ඨානස්ස දුල්ලහත්තාති අත්ථො. නිසීදිත්ථා පච්චවෙක්ඛිතබ්බොති සම්බන්ධො.

නිමිත්තං ගහෙතුං ගමනෙ විය නිමිත්තං ගහෙත්ථා නිවත්තනෙපි යථාසල්ලක්ඛිතදිසාදිපච්චවෙක්ඛණං යාව නිමිත්තවිනාසා පවත්තිතකිරියාය අවිච්ඡේදෙන උපධාරණත්ථං. සති හි තස්ස නිරන්තරූපධාරණෙ විහාරං පවිසිත්ථා නිසින්නකාලෙ කම්මට්ඨානස්ස උපට්ඨිතාකාරො සමථනිමිත්තස්ස ගහණෙ විත්තස්ස සමාහිතාකාරො විය පාකටො භුත්ථා උපනිට්ඨෙය්‍යාති. තෙනාහ “තස්සෙවං...පෙ.... වීථිං පට්ඨප්පති”ති. පුරිමාකාරෙන නිමිත්තස්ස

පාකටභාවෙන උපට්ඨිතත්තා පුරිමාකාරෙතෙව කම්මට්ඨානමනසිකාරො භාවනාවිථිං පටිපජ්ජති.

116. උද්ධුමාතකං නාම අතිවිය අසුවිදුග්ගන්ධජෙගුව්ඡපටික්කුලං බිභව්ඡං භයානකඤ්ච, එවරුපෙ ආරම්මණෙ භාවනමනුයුඤ්ජන්තස්ස එවං ආබද්ධපරිකම්මස්ස ටීරිභූතස්සෙව යොගිනො අධිජ්ජායො සමිජ්ඣිකීති දස්සෙතුං. “ආනිසංසදස්සාවී”තිආදි වුත්තං. එවන්ති එවමෙව වුත්තජ්ජකාරෙතෙව ආනිසංසදස්සාවිනා. තං රක්ඛෙය්‍යාති “අද්ධා ඉමිනා සුඛං ජීවිස්සාමි”ති අත්තනො ජීවිතං විය තං මණිරතනං රක්ඛෙය්‍යා. චතුර්ධාතුකම්මට්ඨානිකොතිආදි නෙසං කම්මට්ඨානානං සුලභතාදස්සනං. තත්ථ චතුර්ධාතුකම්මට්ඨානිකොති චතුර්ධාතුකම්මට්ඨානං වා තත්ථ වා නියුත්තො, චතුර්ධාතුකම්මට්ඨානං වා පරිහරන්තො. ඉතරානීති වුත්තාවසිට්ඨානි අනුස්සතිබ්බමච්චාරාදීති. තං නිමිත්තන්ති තං යථාලද්ධං උග්ගහනිමිත්තං. “රක්ඛිතබ්බ”න්ති වත්ථා රක්ඛණවිධිං පුන දස්සෙතුං “රත්තිට්ඨානෙ”තිආදි වුත්තං.

117. නානා කරියති එතෙනාති නානාකරණං, හෙදො. බිභව්ඡං හෙරවදස්සනං හුත්වා උපට්ඨාති මනසිකාරස්ස අනුලාරතාය, අනුපසන්තතාය ච ආරම්මණස්ස. තබ්බිපරියායතො “පටිභාගනිමිත්තං ථුලඬගපච්චඬගපුරිසො විය උපට්ඨාති”ති ආනෙත්වා සමබන්ධිතබ්බං. බහිද්ධාති ගොවරජ්ඣත්තතො බහිද්ධා. කාමානං අමනසිකාරාති අසුභභාවනානුභාවෙන කාමසඤ්ඤාය දුරසමුස්සාරිතත්තා කාමගුණෙ ආරබ්භ මනසිකාරස්සෙව අභාවා. අමනසිකාරාති වා මනසිකාරපටිපක්ඛහෙතු. යාය හි කාමසඤ්ඤාය වසෙන සත්තා කාමෙ මනසි කරොන්ති, තස්සා පටිපක්ඛභූතා අසුභසඤ්ඤා කාමානං අමනසිකාරො, තන්තිමිත්තන්ති අත්ථො. තෙනාහ “වික්ඛම්භනවසෙන කාමච්ඡන්දො පභීයති”ති. පටිභාගනිමිත්තාරම්මණාය හි අසුභසඤ්ඤාය සද්ධිං බලජ්ජන්තො සමාධි උජ්ජපජ්ජමානොව කාමච්ඡන්දං වික්ඛම්භෙති, අනුරොධමූලකො ආසානො මූලකාරණෙ වික්ඛම්භිතෙ වික්ඛම්භිතොයෙව භොතීති ආහ “අනුනාය...පෙ.... පභීයති”ති. න හි කදාවි පභීනානුනායස්ස ඛ්‍යාපාදො සම්භවති. යථාවුත්තඅසුභසඤ්ඤාසහගතා හි පීති සාතිසයා පවත්තමානාව ඛ්‍යාපාදං වික්ඛම්භෙන්ති පවත්තති. තථා ආරද්ධවීරියතායාති යථා උපචාරජ්ඣානං උජ්ජපජ්ජති, තථා කම්මට්ඨානමනසිකාරවසෙන පග්ගහිතවීරියතාය. වීරියඤ්ඤි පග්ගණ්හන්තස්ස සම්මාසඬකජ්ජො මිච්ඡාසඬකජ්ජං විය සවිජ්ජාරතාය ටීනමිද්ධං වික්ඛම්භෙන්තමෙව උජ්ජපජ්ජති.

විජ්ජට්ඨාරො පච්ඡානුනාපො, තජ්ජට්ඨකතො අවිජ්ජට්ඨාරො දරථපරිලාභාභාවෙන විත්තස්ස නිබ්බුතතා. තස්ස අවිජ්ජට්ඨාරස්ස පච්චයභූතං.

සීලං, තංසහගතා තදුපනිස්සයා ච ජිනිපස්සද්ධිසුඛාදයො සභාවතො, හෙතුතො ච සන්තසභාවා, තෙසං අනුයුඤ්ජනෙන අවුපසන්තසභාවං උද්ධච්චකුක්කුච්චං පභියතීති ආහ “අවිජ්ජපටිසාරකරසන්තධම්මානුයොගවසෙන

උද්ධච්චකුක්කුච්චං පභියතී”ති. භාවනාය හි සුඛබ්බනාපරං විසෙසං ආවහන්තියා යං සාතිසයං සුඛං ලබ්භති, තං අනුපසන්තසභාවං උද්ධච්චකුක්කුච්චං වික්ඛම්භෙන්තමෙව උප්පජ්ජති. අධිගතවිසෙසස්සාති යථාධිගතස්ස භාවනාවිසෙසස්ස. පච්චක්ඛනායාති පටිපජ්ජන්තස්ස යොගිතො පච්චක්ඛනාවතො “සම්මාසම්බුද්ධො වත සො භගවා, යො එවරුපිං සම්මාපටිපත්තිං දෙසෙති”ති පටිපත්තිදෙසකෙ සන්ථරි. පටිපත්තියන්ති පටිපජ්ජමානජ්ඣානපටිපත්තියං. පටිපත්තිඵලෙති තාය සාධෙතබ්බෙ ලොකියලොකුත්තරඵලෙ. විචිකිච්ඡා පභියති ධම්මන්වයවිචාරාහිතබලෙන විචාරබලෙන. ඉති පඤ්ච නිවරණානි පභියන්තීති එවං පටිභාගනිමිත්තපටිලාභසමකාලමෙව හෙට්ඨා

පවත්තභාවනානුභාවනිජ්ජන්තෙහි සමාධිආදීහි කාමච්ඡන්දාදීනි පඤ්ච නිවරණානි වික්ඛම්භනවසෙන පභියන්ති. න හි පටිපක්ඛෙන විනා පහාතබ්බස්ස පහානං සම්භවති, පටිපක්ඛා ච සමාධිආදයො කාමච්ඡන්දාදීනං. යථාහ පෙටකෙ “සමාධි කාමච්ඡන්දස්ස පටිපක්ඛො”තිආදි.

තෙනෙව ච “ඉමෙහි තෙසං නිවරණානං පහාන”න්ති පහානපරිදීපනමුඛෙන ඥානඤ්ඤානි සරුපතො දස්සෙතුං “තස්මිඤ්ඤෙව චා”තිආදි චුත්තං. තත්ථ තස්මිඤ්ඤෙව චාති යං තං යථාඋපට්ඨිතං උග්ගහනිමිත්තං හින්දිත්වා විය උපට්ඨිතං, තස්ස පටිච්ඡන්තභූතං පටිභාගනිමිත්තං, තස්මිඤ්ඤෙව නිමිත්තෙ. වෙනසොති අත්තනා සම්පයුත්තවිත්තස්ස. අභිනිරොපනලක්ඛණොති ආරොපනලක්ඛණො, අප්පනාසභාවොති අත්ථො. නිමිත්තානුමජ්ජනං පටිභාගනිමිත්තෙ අනුවිචරණං. ආරම්මණෙ හි භමරස්ස පදුමස්සුපරි අනුපරිබ්භමනං විය විචාරස්ස අනුවිචාරණාකාරෙන පවත්ති අනුමජ්ජනකිච්චං. විසෙසො එව අධිගන්තබ්බතො විසෙසාධිගමො, පටිලද්ධො ච සො විසෙසාධිගමො චාති පටි...පෙ.... ගමො, තප්පච්චයා තංහෙතුකා පටිලද්ධවිසෙසාධිගමපච්චයා ජිති. ජිතිමනස්ස ජිතිසහිතවිත්තස්ස. පස්සද්ධිසම්භවතොති කායවිත්තපස්සද්ධිතං සංසිජ්ඣනතො. “ජිතිමනස්ස කායො පස්සම්භතී”ති හි චුත්තං. පස්සද්ධිනිමිත්තං පස්සද්ධිහෙතුකං සුඛං “පස්සද්ධිකායො සුඛං වෙදියතී”ති වචනතො. සුඛනිමිත්තා සුඛපච්චයා එකග්ගතා. “සුඛිනො විත්තං සමාධියතී”ති (දී. නි. 1.466; අ. නි. 3.96; 11.12) හි චුත්තං. ඉති ඥානඤ්ඤානි පාතුභවත්තීති එවං එතානි විතක්කාදීනි ඥානඤ්ඤානි තස්මිංයෙව නිමිත්තෙ උප්පජ්ජන්ති. පයමජ්ඣානපටිබ්බිභූතන්ති පයමජ්ඣානස්ස පටිච්ඡන්තභූතං.

තඬ්ඛණඤ්ඤාව පටිභාගනිමිත්තපටිලාභසමකාලමෙව උපචාරජ්ඣානම්පි නිබ්බත්තති, න නිවරණජපහානමෙවාති අධිජ්ජායො.

විනීලකාදිකම්මට්ඨානවණ්ණනා

118. විනීලකාදීසුපි කම්මට්ඨානෙසු. ලක්ඛණං වුත්තන්ති යං තං නිමිත්තග්ගහණලක්ඛණං වුත්තං. වුත්තනයෙනෙවාති උද්ධුමාතකෙ වුත්තනයෙනෙව. සහ විනිච්ඡයෙන, අධිජ්ජායෙන වාති සවිනිච්ඡයාධිජ්ජායං. තං සබ්බං ලක්ඛණං වෙදිතබ්බන්ති සම්බන්ධො.

කබරකබරවණ්ණන්ති යෙභුයොන සබලවණ්ණං. උස්සදවසෙනාති රත්තසෙතනීලවණ්ණෙසු උස්සදස්ස වණ්ණස්ස වසෙන.

සන්තිසිත්තන්ති නිච්චලභාවෙනෙව සබ්බසො ථීරතං.

වොරාට්ඨයන්ති වොරෙහි පරිපුට්ඨිතඅරඤ්ඤ. යත්ථාති යස්මිං ආසාතනෙ. ඡිත්තපුරිසට්ඨානෙති ඡිත්තපුරිසවත්තෙ යානෙ. නානාදිසායං පතිතම්පිති ඡිත්තං හුත්වා සරීරස්ස ඛණ්ඩද්වයං විසුං දිසාසු පතිතම්පි. එකාවජ්ජනෙනාති එකසමන්තාහාරෙන. ආපාට්මාගච්ඡතීති එකජ්ඣං ආපාටං ආගච්ඡති. විස්සාසං ආපජ්ජතීති අපෙගුච්ඡිතං උපගච්ඡෙය්‍ය සෙය්‍යථාපි ඡවධාහකො. සහත්ථා අපරාමසනෙ ඡිගුච්ඡා සණ්ඨාතියෙවාති ආහ “කත්තරයට්ඨියා වා දණ්ඩකෙන වා...පෙ.... උපනාමෙතබ්බ”න්ති. විච්ඡිද්දකභාවපඤ්ඤායනත්ථං එකඬුලන්තරකරණං. උපනාමෙතබ්බන්ති උපනෙතබ්බං.

බායිතසදිසමෙවාති බායිතාසුභසදිසමෙව. අඬුලඬුලන්තරන්ති විවිධං බිත්තං සරීරාවයවං අඬුලන්තරං අඬුලන්තරං. කත්වා වාති කත්තරයට්ඨියා වා දණ්ඩකෙන වා සයං කත්වා වා.

ලද්ධජ්ජහාරානන්ති ලද්ධාවුධජ්ජහාරානං මුඛතොති සම්බන්ධො. මුඛතොති පහාරාදිමුඛතො. පග්ගරමානකාලෙති ලොහිතං පග්ගරමානකාලෙ. ලොහිතකං ලබ්භතීති යොජනා.

තන්ති පුළුවකං. තෙසුති සොණාදිසරීරෙසු. අට්ඨිකන්ති අට්ඨිකඅසුභං නානජ්ජකාරතො වුත්තන්ති සම්බන්ධො. පුරිමනයෙනෙවාති පුබ්බෙ උද්ධුමාතකෙ වුත්තනයෙනෙව.

119. තන්ති අට්ඨිකං. න උපට්ඨාතීති සභාවතො න උපට්ඨාති, පටික්කුලවසෙන න උපට්ඨාතීති අත්ථො. තෙනාහ “ඔදාතකසිණසම්භෙදො

හොති”ති. අට්ඨකෙ පට්ඨමවයාදිසංලක්ඛණං න සක්කාති “ලිඛිගන්ති ඉධ හත්ථාදිනං නාම”න්ති චුත්තං. අට්ඨකසඬ්ඛලිකා පන “අයං දහරස්ස, අයං යොබ්බනෙ ධීතස්ස, අයං අවයවෙහි වුද්ධිපත්තිස්සා”ති එවං වයවසෙන වචන්ථපෙතුං සක්කුණෙය්‍යාව, අබ්‍යාපිතාය පන න ගහිතන්ති වෙදිතබ්බං. යදිපි අට්ඨකසඬ්ඛලිකායං සන්ධිතො වචන්ථාපනං ලබ්‍හති, අට්ඨකෙ පන න ලබ්‍හතිති තස්ස අනියතභාවදීපනත්ථං කමවිලඬ්ඝනං කත්වා “තස්ස තස්ස අට්ඨිතො නින්තට්ඨානට්ඨානවසෙනා”තිආදි චුත්තං. තත්ථ නින්තට්ඨානං නාම අට්ඨිතො විනතප්පදෙසො. උට්ඨානං උන්තතප්පදෙසො. සට්ඨසට්ඨට්ඨානවසෙනාති අනුපගතන්භාරුඛන්ධානං, ඉතරෙසඤ්ච අඤ්ඤමඤ්ඤං සංකිලිට්ඨසංකිලිට්ඨට්ඨානවසෙන. අන්තරවසෙනාති අඤ්ඤමඤ්ඤස්ස අන්තරවසෙන, සුසිරවසෙන ව. සබ්බත්ථෙවාති සකලාය අට්ඨිසඬ්ඛලිකාය, සබ්බස්මිං වා අට්ඨිකෙ.

120. එත්ථාති එතස්මිං අට්ඨිකාසුහෙ. යුජ්ජමානවසෙන සල්ලක්ඛෙනබ්බන්ති යං නිමිත්තග්ගහණං යත්ථ යුජ්ජති, තං තත්ථ උග්ගණ්හනත්ථං නිමිත්තග්ගහණවසෙන උපලක්ඛෙනබ්බං. සකලායාති අනවසෙසභාගාය පරිපුණ්ණාවයවාය. සම්පජ්ජති නිමිත්තපට්ඨානවසෙන. තෙසුති අට්ඨිකසඬ්ඛලිකට්ඨිකෙසු. චුත්තං අට්ඨකථායං. තන්ති “එකසදිසමෙවා”ති වචනං. එකස්මිං අට්ඨිකෙ යුත්තන්ති ඉදං යථා විනිලකාදිසු උභින්නං නිමිත්තානං යථාරහං වණ්ණවිසෙසතො, පරිපුණ්ණාපරිපුණ්ණතො, සවිවරාවිවරතො, වලාවලතො ව විසෙසො ලබ්‍හති, න එවමෙතස්සාති කත්වා චුත්තං, න පන සබ්බෙන සබ්බං විසෙසාභාවතො. තෙනෙවාහ “එකට්ඨිකෙපි වා”තිආදි. තත්ථ බීහවිජ්ජනාති සුවිභූතඅට්ඨිරූපත්තා අට්ඨිභාවෙනෙව විරූපෙන. භයානකෙනාති තෙනෙව පාකතිකසත්තානං භයාවහෙන. පිතිසොමනස්සජනකෙනාති සණ්භමට්ඨිභාවෙන උපට්ඨානතො, භාවනාය ව සවිසෙසත්තා පිතියා, සොමනස්සස්ස ව උප්පාදකෙන. තෙනෙවාහ “උපචාරාවහත්තා”ති.

ඉමස්මිං ඔකාසෙති උග්ගහපටිභාගනිමිත්තානං චුත්තට්ඨානෙ. ද්වාරං දත්වා වාති “පටික්කුලභාවෙයෙව දිට්ඨෙ නිමිත්තං නාම හොති”ති එත්තකෙ එව අට්ඨත්වා අනන්තරමෙව “දුට්ඨං ඉධ නිමිත්ත”න්තිආදිනා උග්ගහපටිභාගනිමිත්තාති විහජිත්වා වචනෙන යථාචුත්තස්ස නිමිත්තවිභාගස්ස ද්වාරං දත්වාච චුත්තං. නිබ්බිකජ්ජන්ති “සුභ”න්ති විකප්පෙන නිබ්බිකජ්ජං, අසුභන්ත්ථෙවාති අත්ථො. විචාරෙත්වාති “එකස්මිං අට්ඨිකෙ යුත්ත”න්තිආදිනා විචාරෙත්වා.

නිදස්සනානීති දන්තට්ඨිකමත්තදස්සනෙන සකලස්සාපි තස්සා ඉත්ථියා සරීරස්ස අට්ඨිසඬ්ඝාතභාවෙන උපට්ඨානාදීනි එත්ථ අට්ඨිකකම්මට්ඨානෙ උග්ගහපටිභාගනිමිත්තානං විසෙසවිභාවනානි උදාහරණානි.

සුභගුණොති සවාසනානං කිලෙසානං පහීනත්තා සුපරිසුද්ධගුණො. දසසතලොචනෙනානි සහස්සක්ඛෙන දෙවානමිත්තෙන. සො හි එකාසනෙනෙව සහස්සඅත්ථානං විචාරණසමත්ථෙන පඤ්ඤාවක්ඛුනා සමන්තාගතත්තා “සහස්සක්ඛො”ති වුවිචිති. ථූතකිත්තීති “යො ධීරො සබ්බධි දන්තො”ති ආදීනා (මහාව. 58) අහිත්ථූතකිත්තිසද්දො.

පකිණ්ණකකථාවණ්ණනා

121. උජුපටිපක්ඛෙන පහීනභාවං සන්ධායාහ “සුවික්ඛම්භිතරාගත්තා”ති. අසුභප්පහෙදොති උද්ධුමාතකාදිඅසුභවිභාගො. සරීරසභාවප්පත්තිවසෙනානි සරීරස්ස අත්තතො සභාවූපගමනවසෙන. සරීරඤ්චි විනස්සමානං අඤ්ඤරූපෙන ධීතස්ස රක්ඛසස්ස විය සභාවප්පත්තිවසෙනෙව විනස්සති. රාගවරිතහෙදවසෙනානි රාගවරිතවිභාගවසෙන. යදි සරීරසභාවප්පත්තිවසෙන අයමසුභප්පහෙදො චුත්තො, මහාසතිපට්ඨානාදීසු (දී. නි. 2.372 ආදයො; ම. නි. 1.105 ආදයො) කථං නවප්පහෙදොති? සො සරසතො එව සභාවප්පත්තිවසෙන චුත්තො, අයං පන පරුපක්කමෙනාපි. තත්ථ ව ඉධාගතෙසු දසසු අසුහෙසු එකච්චානෙව ගහිතානි, අට්ඨිකඤ්ච පඤ්චවිධා විභත්තං. තානි ව විපස්සනාවසෙන, ඉමානි සමථවසෙනානි පාකටොයං හෙදොති.

ඉමෙසං පන දස්සනම්පි අසුභභාවසාමඤ්ඤෙන සතිපි අවිසෙසතො රාගවරිතානං සප්පායභාවෙ යං චුත්තං “රාගවරිතහෙදවසෙන චා”ති, තං විභජිත්වා දස්සෙතුං “විසෙසතො”ති ආදි චුත්තං. සුනභාවෙන සුසණ්ඨිතම්පි සරීරං දුස්සණ්ඨිතමෙව හොතීති උද්ධුමාතකසරීරෙ සණ්ඨානවිපත්තිං දීපෙතීති ආහ “සරීරසණ්ඨානවිපත්තිප්පකාසනතො”ති. සණ්ඨානසම්පත්තියං රත්තො සණ්ඨානරාගී, තස්ස සප්පායං සණ්ඨානරාගස්ස වික්ඛම්භනුපායභාවතො. කායො එව කායවණ්ණො, තත්ථ පටිබද්ධස්ස නිස්සිතස්ස. සුසිරභාවප්පකාසනතොති සුසිරස්ස විවරස්ස අත්ථිභාවප්පකාසනතො. සරීරෙ සුනභාවරාගීතොති සරීරෙ අඬගපච්චඬගානං ටීරභාවං පටිච්ච උප්පජ්ජනකරාගවතො. වික්ඛෙපප්පකාසනතොති සොණසිඬ්ඝාලාදීහි ඉතො විතො ව වික්ඛෙපස්ස පකාසනතො අඬගපච්චඬගලීලාරාගීතො සප්පායං. ඊදිසානං කිර අනවට්ඨිතරූපානං අවයවානං කො ලීලාවිලාසොති විරාගසම්භවතො. සඬ්ඝාතහෙදවිකාරප්පකාසනතොති සඬ්ඝාතස්ස

අඬගපව්වඬගානං සංභතභාවස්ස සුසම්බන්ධතාය හෙදො එව විකාරො සඬ්ඝාතහෙදවිකාරො, තස්ස පකාසනතො. ලොහිතං මක්ඛිතං හුත්වා පටික්කුලභාවො ලොහිතමක්ඛිතපටික්කුලභාවො, තස්ස පකාසනතො. මමත්තරාගිනොති “මම අය”න්ති උප්පජ්ජනකරාගවතො. දන්තසම්පත්තිරාගිනොති දන්තසම්පත්තියං රජ්ජනසිලස්ස.

කස්මා පනෙත්ථ උද්ධුමාතකාදිකෙ පඨමජ්ඣානමෙව උප්පජ්ජති, න දුතියාදීනීති අනුයොගං මනසි කත්වා ආහ “යස්මා පනා”තිආදි. අපරිසණ්ඨිතජලායාති සොතවසෙන පවත්තියා සමත්තතො අට්ඨිතජලාය අසන්නිසින්නසලිලාය. අරිත්තබලෙනාති පාජනදණ්ඩබලෙන. දුබ්බලත්තා ආරම්මණස්සාති පටික්කුලභාවෙන අත්තනි විත්තං යපෙතුං අසමත්ථභාවො ආරම්මණස්ස දුබ්බලතා. පටික්කුලෙ හි ආරම්මණෙ සරසතො විත්තං පවත්තිතුං න සක්කොති, අහිනිරොපනලක්ඛණෙන පන විතක්කෙන අහිනිරොපියමානමෙව විත්තං එකග්ගතං ලහති. න විතා විතක්කෙනාති විතක්කරහිතාති දුතියාදිජ්ඣානාති තත්ථ පතිට්ඨං න ලහන්ති. තෙනාහ “විතක්කබලෙනෙවා”තිආදි.

යදි පටික්කුලභාවතො උද්ධුමාතාදිආරම්මණෙ දුතියාදිජ්ඣානාති න පවත්තන්ති, එවං සන්තෙ පඨමජ්ඣානෙනාපි තත්ථ න උප්පජ්ජිතබ්බං. න හි තත්ථ පිතිසොමනස්සානං සම්භවො යුත්තොති වොදනං සන්ධායාහ “පටික්කුලෙපි ව එතස්මි”න්තිආදි. තත්ථ ආනිසංසදස්සාවිතානීවරණසන්නාපරොගවුපසමානං යථාක්කමං පුප්ඵච්ඡධ්වක, වමනවිරෙවනඋපමා යොජෙතබ්බා.

122. යථාචුත්තකාරණෙන දසධා වචන්ථිතම්පි සභාවතො එකවිධමෙවාති දස්සෙතුං “දසවිධම්පි වෙත”න්තිආදිං වත්වා ස්වායං සභාවො යථා අවිඤ්ඤාණකෙසු, එවං සවිඤ්ඤාණකෙසුපි ලබ්භතෙව. තස්මා තත්ථාපි යොනිසොමනසිකාරවතො භාවනා ඉජ්ඣකෙනෙවාති දස්සෙන්නො “තදෙනං ඉමිනා ලක්ඛණෙනා”තිආදිමාහ. එත්ථාති එතස්මි. ජීවමානකසරීරෙ. අලඬිකාරෙතාති පටිජග්ගනපුබ්බකෙන අලඬිකරණෙන. න පඤ්ඤායති පවුරජනස්සාති අධිප්පායො. අතිරෙකතිසතඅට්ඨිකසමුස්සයං දන්තට්ඨිකෙහි සද්ධිං, තෙහි පන විතා “තිමත්තාති අට්ඨිසතාති”ති (විසුද්ධි. 1.190) කායගතාසතියං වක්ඛති. ඡිද්දාවඡිද්දන්ති බුද්දානුබුද්දඡිද්දවන්තං. මෙදකථාලිකා මෙදහරිතභාජනං. නිව්චුග්ගසරිතපග්ගසරිතන්ති නිව්චකාලං උපරි, හෙට්ඨා ව විස්සවන්තං. වෙමත්තන්ති නානත්තං. නානාවත්ථෙහීති නානාවණ්ණෙහි වත්ථෙහි. හිරියා ලජ්ජාය කොපනතො විතාසනතො හිරිකොපිනං, උච්චාරපස්සාවමග්ගං. යථාවසරසන්නි යථාභූතං සභාවං.

විසුද්ධිමග්ග-මහාටිකා

අසුභකම්මට්ඨානනිද්දෙසවණ්ණනා

යාථාචතො රසීයති ඤායතීති හි රසො, සභාවො. රතීන්ති අභිරතීං අභිරුචිං. අත්තසිනෙහසඬ්ඛානෙන රාගෙන රත්තා අත්තසිනෙහරාගරත්තා. විහඤ්ඤමානෙනාති ඉච්ඡිතාලාභෙන විසාතං ආපජ්ජන්තෙන.

කිංසුකන්ති පාලිහද්දකං, පලාසොති කෙවි, සිම්බලීති අපරෙ. අතිලොලුපොති අතිවිය ලොලසභාවො. අදුන්ති එතං. නන්ති කෙසාදිසරීරකොට්ඨාසං. මුච්ඡිතාති මොහිතා, මුච්ඡාපාපිකාය වා තණ්හාය වසෙන මුච්ඡං පත්තා. සභාවන්ති පටික්කුලභාවං.

උක්කරුපමොති උච්චාරපස්සාවට්ඨානසමො, වච්චකුපසමො වා. චක්ඛුභූතෙහීති චක්ඛුං පත්තෙහි පටිලද්ධපඤ්ඤාවක්ඛුකෙහි, ලොකස්ස වා චක්ඛුභූතෙහි. අල්ලවම්මපටිච්ඡන්තොති අල්ලවම්මපරියොනද්ධො.

දබ්බජාතිකෙනාති උත්තරිමනුස්සධම්මෙ පටිලද්ධුං හබ්බරුපෙන. යත්ථ යත්ථ සරීරෙ, සරීරස්ස වා යත්ථ යත්ථ කොට්ඨාසෙ. නිමිත්තං ගහෙත්වාති අසුභාකාරස්ස සුට්ඨු සල්ලක්ඛණවසෙන යථා උග්ගහනිමිත්තං උජ්ජපජ්ජති, එවං උග්ගණ්හනවසෙන නිමිත්තං ගහෙත්වා, උග්ගහනිමිත්තං උජ්ජාදෙත්වාති අත්ථො. කම්මට්ඨානං අජ්ජනං පාපෙතබ්බන්ති යථාලද්ධෙ උග්ගහනිමිත්තෙ කම්මං කරොන්තෙන පටිභාගනිමිත්තං උජ්ජාදෙත්වා උපචාරජ්ඣානෙ යිතෙන තමෙව භාවනං උස්සුක්කාපෙත්තෙන අසුභකම්මට්ඨානං අජ්ජනං පාපෙතබ්බං. අධිගතජ්ජනො හි පට්ඨමජ්ඣානෙ යිතො තමෙව ඥානං පාදකං කත්වා විපස්සනං ආරහිත්වා සඬ්ඛාරෙ සම්මසන්තො නචිරස්සෙව සබ්බාසවෙ බෙපෙතීති.

අසුභකම්මට්ඨානනිද්දෙසවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

ඉති ඡට්ඨපරිච්ඡෙදවණ්ණනා.

7. ඡන්ද්‍රාස්සනිනිද්දෙසවණ්ණනා

1. බුද්ධානුස්සනිකථාවණ්ණනා

123. අසුභානන්තරන්ති අසුභකම්මට්ඨානානන්තරං. ඡන්ද්‍රාස්සනි අනුස්සනිකම්මට්ඨානෙනසු. “අනු අනු සති ඡන්ද්‍රාස්සනි”ති ඉමමත්ථං දස්සෙතුං “පුනර්පුනං උප්පජ්ජනතො”ති වත්ථා න එත්ථ අනු-සද්දයොගෙන සති-සද්දො අත්ථන්තරවාචකොති දස්සෙතුං “සතියෙව ඡන්ද්‍රාස්සනි”ති වුත්තං. තෙන නායමනු-සද්දො “උපලබ්භති”තිආදියු උප-සද්දො විය අනත්ථකො, නාපි “සඤ්ජානනං පජානන”න්තිආදියු සං-සද්දාදයො විය අත්ථන්තරදීපකොති දස්සෙති. “පවත්තිතබ්බට්ඨානමිහියෙව වා පවත්තත්තා”ති ඉමිනා ච අනුස්සනියා අනුස්සරිතබ්බානුරූපතා වුත්තා හොතීති පවත්තකස්සෙව අනුරූපතං දස්සෙතුං “කුලපුත්තස්ස අනුරූපා”ති වුත්තං, සද්ධාපබ්බජිතස්ස වා කුලපුත්තස්ස. අනුරූපතා නාම පවත්තිතබ්බට්ඨානස්ස අනුරූපතාය එව හොතීති පවත්තකස්සෙව අනුරූපතා වුත්තා, න උභයස්ස. අනුරූපාති ච යුත්තාති අත්ථො. බුද්ධන්ති යෙ ගුණෙ උපාදාය භගවති “බුද්ධො”ති පඤ්ඤත්ති, තෙ ගුණෙ එකජ්ඣං ගහෙත්වා වුත්තං. තෙනාහ “බුද්ධගුණාරම්මණාය සතියා එතමධිවචන”න්ති. ආරබ්භාති ආලම්බිත්වා. ධම්මන්ති පරියත්තිධම්මෙන සද්ධිං නවවිධමපි ලොකුත්තරධම්මං. නනු ච නිබ්බානං විසුං කම්මට්ඨානභාවෙන වක්ඛති? කිඤ්චාපි වක්ඛති, ධම්මභාවසාමඤ්ඤෙන පන මග්ගඵලෙහි සද්ධිං ඉධ පාළියා සඬග්ගිතත්තා තස්සාපි ධම්මානුස්සනිකම්මට්ඨානෙ ගහණං දට්ඨබ්බං, අසඬබ්බතාමතාදිභාවෙන පන මග්ගඵලෙහි විසිට්ඨතාය තස්ස විසුං කම්මට්ඨානභාවෙන ගහණං කතං. සීලානුස්සනිආදීනං පන තිස්සන්තං අනුස්සනීනං විසුං කම්මට්ඨානභාවෙන ගහණං යොගාවචරස්ස අත්තනො එව සීලස්ස වාගස්ස සද්ධාදීනඤ්ච අනුස්සනිට්ඨානභාවෙන ගහෙතබ්බත්තා. රූපකායං ගතාති අත්තනො කරජකායං ආරබ්භ ආරම්මණකරණවසෙන පවත්තා. කායෙති කායෙ විසයභූතෙ. කොට්ඨාසනිමිත්තාරම්මණායාති කෙසාදිකොට්ඨාසෙසු පටික්කුලනිමිත්තාරම්මණාය. ඉතො පුරිමාසු සත්තසු අනුස්සනියු නත්ථි නිමිත්තූප්පත්ති, ඉධ අත්ථිති දස්සනත්ථං නිමිත්ත-ග්ගහණං. තථා අස්සාසපස්සාසනිමිත්තාරම්මණායාති එත්ථාපි. උපසමන්ති සබ්බසඬබ්බාරූපසමං, නිබ්බානන්ති අත්ථො.

124. අවෙච්ච බුද්ධගුණෙ යාථාවතො ඤ්ඤත්වා උප්පන්නො පසාදො අවෙච්චප්පසාදො, අරියමග්ගෙන ආගතප්පසාදො, තංසදිසොපි වා යො දිට්ඨිගතවාතෙහි අවලො අසම්පකම්පියො, තෙන සමන්තාගතෙන. තාදිසස්ස බුද්ධානුස්සනිභාවනා ඉජ්ඣති, න ඉතරස්ස. පතිරූපසෙනාසනෙති

යථාච්ඡිත්තආට්ඨාරසදොසවජ්ජිනෙ පඤ්චඩ්ගසමන්තාගතෙ සෙනාසනෙ.
රහොගතෙනාති රහසි ගතෙන. තෙන කායවිවෙකං දස්සෙති. පටිසල්ලිනෙනාති
නානාරම්මණතො පටිසල්ලිනෙන, බහිද්ධා පුටුත්තාරම්මණතො
පටික්කමාපෙත්වා කම්මට්ඨානෙ සල්ලිනෙන, සුසිලිට්ඨවිත්තෙනාති අත්ථො.
එවන්ති ඉමාය පාළියා ආගතනයෙන.

සො භගවාති එත්ථ සොති යො සො සමතිංස පාරම්යො පුරෙත්වා
සබ්බකිලෙසෙ භඤ්ජිත්වා අනුත්තරං සම්මාසම්බොධිං අභිසම්බුද්ධො දෙවානං
අතිදෙවො බ්‍රහ්මානං අතිබ්‍රහ්මා ලොකනාථො භාග්‍යවත්තතාදීහි කාරණෙහි
සදෙවකෙ ලොකෙ “භගවා”ති පත්ථට්කිත්තිසද්දො, සො. භගවාති ඉදං සත්ථු
නාමකිත්තනං. තථා හි චුත්තං “භගවාති නෙතං නාමං මාතරා කත”න්තිආදි
(මහානි. 198, 210; වුළුති. අජිතමාණවපුච්ඡානිද්දෙස 2). පරතො පත
භගවාති ගුණකිත්තනං. අරහන්තිආදීසු නවසු යානෙසු පව්වෙකං ඉතිපි-සද්දං
යොජෙත්වා බුද්ධගුණා අනුස්සරිතබ්බාති දස්සෙන්නො “ඉතිපි අරහං...පෙ....
ඉතිපි භගවාති අනුස්සරති”ති ආහ. “ඉතිපෙතං භූතං ඉතිපෙතං තච්ඡ”න්තිආදීසු
(දී. නි. 1.6) විය ඉති-සද්දො ආසන්නපච්චික්කරණත්ථො, පි-සද්දො
සම්පිණ්ඩනත්ථො. තෙන නෙසං බහුභාවො දීපිතො, තානි ච
ගුණසල්ලක්ඛණකාරණානි භාවෙන්තෙන විත්තස්ස සම්මුඛිභූතානි
කාතබ්බානීති දස්සෙන්නො “ඉමිනා ච ඉමිනා ච කාරණෙනාති චුත්තං හොති”ති
ආහ.

125. දුරතා නාම ආසන්නතා විය උපාදායුපාදාය වුව්වතීති පරමුක්කංසගතං
දුරභාවං දස්සෙන්නො “සුචිදුරවිදුරෙ”ති ආහ, සුච්ඡු විදුරභාවෙනෙව විදුරෙති
අත්ථො. සා පනස්ස කිලෙසතො දුරතා තෙසං සබ්බසො පහීනත්තාති
දස්සෙන්නො ආහ “මග්ගෙන කිලෙසානං විද්ධංසිතත්තා”ති. නනු
අඤ්ඤෙසම්පි ඛිණාසවානං තෙ පහීනා එවාති අනුයොගං මනසි කත්වා චුත්තං
“සවාසනාන”න්ති. න හි භගවත්තං යපෙත්වා අඤ්ඤෙ සහ වාසනාය කිලෙසෙ
පහාතුං සක්කොන්ති, එතෙන අඤ්ඤෙහි අසාධාරණං භගවතො අරහත්තන්ති
දස්සිතං හොති. කා පනායං වාසනා නාම? පහීනකිලෙසස්සාපි
අප්පහීනකිලෙසස්ස පයොගසදිසපයොගහෙතුභූතො කිලෙසනිහිතො
සාමත්ථියවිසෙසො ආයස්මතො පිලිත්ඳවච්ඡස්ස (පාරා. 621)
වසලසමුදාචාරනිමිත්තං විය. කථං පත “ආරකා”ති චුත්තෙ “කිලෙසෙහි”ති
අයමත්ථො ලබ්හතීති? සාමඤ්ඤජොතනාය විසෙසෙ අවට්ඨානතො,
විසෙසත්ථිනා ච විසෙසස්ස අනුපයොජෙතබ්බතො, “ආරකාස්ස හොන්ති
පාපකා අකුසලා ධම්මා”තිආදීනි (ම. නි. 1.434) සුත්තපදානෙන්ථ
උදාහරිතබ්බානි. ආරකාති වෙන්ථ ආ-කාරස්ස රස්සත්තං, ක-කාරස්ස ච භ-
කාරං, සානුසාරං කත්වා නිරුත්තිනයෙන “අරහ”න්ති පදසිද්ධි වෙදිතබ්බා.

වුත්තමෙවත්ථං සුබ්බග්ගභණ්ණත්ථං “සො තතො ආරකා නාමා”ති ගාථාබන්ධමාහ. තත්ථ සමඤ්ජනසීලො සමඨගී, න සමඨගීතා අසමඨගීතා අසමන්තාගමො අසහවුත්තිතා.

126. අනත්ථවරණෙන කිලෙසා එව අරයොති කිලෙසාරයො. “අරීනං හතත්තා අරිහා”ති වත්තබ්බෙ නිරුත්තිනයෙන “අරහ”න්ති වුත්තං.

127. යඤ්චෙනං සංසාරචක්කන්ති සම්බන්ධො. රථචක්කස්ස නාහි විය මූලාවයවභූතං අන්තො, බහි ව සමවට්ඨිතං අවිජ්ජාභවතණ්ණාමයං ද්වයන්ති වුත්තං “අවිජ්ජාභවතණ්ණාමයනාහි”ති. නාහියා, නෙමියා ව සම්බන්ධා අරසදිසා පච්චයඵලභූතෙහි අවිජ්ජාතණ්ණාජරාමරණෙහි සම්බන්ධා පුඤ්ඤාදිසඬ්ඛාරාති වුත්තං “පුඤ්ඤාදිඅභිසඬ්ඛාරා”න්ති. තත්ථ තත්ථ හවෙ පරියන්තභාවෙන පාකටං ජරාමරණන්ති තං නෙමිට්ඨානියං කත්වා ආහ “ජරාමරණනෙමි”ති. යථා ව රථචක්කපචත්තියා පධානකාරණං අක්ඛො, එවං සංසාරචක්කපචත්තියා ආසවසමුදයොති ආහ “ආසවසමුදයමයෙන අක්ඛෙන විජ්ඣිත්වා”ති. ආසවා එව අවිජ්ජාදීනං කාරණත්තා ආසවසමුදයො. යථාහ “ආසවසමුදයා අවිජ්ජාසමුදයො”ති (ම. නි. 1.103). විපාකකටත්තාරූපජ්ජහෙදො කාමභවාදිකො තිභවො එව රථො, තස්මිං කිභවරථෙ. අත්තනො පච්චයෙහි සමං, සබ්බසො වා ආදිතො පට්ඨාය යොජිතන්ති සමායොජිතං. ආදිරහිතං කාලං පවත්තතීති කත්වා අනාදිකාලජ්ජවත්තං.

“බන්ධනඤ්ච පටිපාටි, ධාතුආයතනාන ව;

අබ්බොච්ඡින්නං වත්තමානා, ‘සංසාරො’ති පවුච්චති”ති. (දී. නි. අට්ඨ. 2.95 අපසාදනාවණ්ණනා; සං. නි. අට්ඨ. 2.2.60; අ. නි. අට්ඨ. 2.4.199) –

එවං වුත්තසංසාරොව සංසාරචක්කං. අනෙතාති හගවතා. බොධිමණ්ඩෙති බොධිසඬ්ඛාතස්ස ඤාණස්ස මණ්ඩභාවජ්ජත්තෙ යානෙ, කාලෙ වා. විරියපාදෙහීති සංකිලෙසවොදානපක්ඛියෙසු සන්තිරුම්භනසන්තික්ඛිපනකිච්චතාය ද්විධා පවත්තෙහි අත්තනො විරියසඬ්ඛාතෙහි පාදෙහි. සීලපථවියන්ති පතිට්ඨට්ඨෙන සීලමෙව පථවී, තස්සං. පතිට්ඨායාති සම්පාදනවසෙන පතිට්ඨහිත්වා. සද්ධාහත්ථෙන්නාති අනවජ්ජමමාදානසාධනතො සද්ධාව හත්ථො, තෙන. කම්මක්ඛයකරන්ති කායකම්මාදිහෙදස්ස සබ්බස්සපි කම්මස්ස ඛයකරණතො කම්මක්ඛයකරං. ඤාණඵරසුන්ති සමාධිසීලායං සුනිසිතමග්ගඤාණඵරසුං ගහෙත්වා.

128. එවං “අරානං හතත්තා”ති එත්ථ වුත්තඅරසාතෙ සංසාරං චක්කං විය චක්කන්ති ගහෙත්වා අත්ථයොජනං කත්වා ඉදාති

පටිච්චසමුප්පාදදෙසනාක්කමෙනපි තං දස්සෙතුං “අථ වා”තිආදී වුත්තං. තත්ථ අනමතග්ගං සංසාරවට්ටන්ති අනු අනු අමතග්ගං අවිඤ්ඤාතකොටිකං සංසාරමණ්ඩලං. සෙසා දස ධම්මා සඬබ්බාරාදයො ජාතිපරියොසානා අරා. කථං? නාහියා අවිජ්ජාය මූලතො, නෙමියා ජරාමරණෙන අන්තතො සම්බන්ධත්තාති දස්සෙන්නො ආහ “අවිජ්ජාමූලකත්තා ජරාමරණපරියන්තත්තා වා”ති. දුක්ඛාදීසුති දුක්ඛසමුදයනිරොධමග්ගෙසු. තත්ථ දුක්ඛෙ අඤ්ඤාණං තදන්තොගධත්තා, තප්පට්ඨිජාදනතො ව, සෙසෙසු පටිච්ජාදනතොව. දුක්ඛන්ති චෙත්ථ දුක්ඛං අරියසච්චං අධිප්පෙතන්ති තං කාමහවාදිවසෙන තිධා හින්දිත්වා තථා තප්පට්ඨිජාදිකං අවිජ්ජං, අවිජ්ජාදිපච්චයෙ තීසු භවෙසු සඬබ්බාරාදිකෙ ව පටිපාටියා දස්සෙන්නො “කාමහවෙ ව අවිජ්ජා”තිආදිමාහ. තත්ථ කාමහවෙ අවිජ්ජාති කාමහවෙ ආදිනවප්පට්ඨිජාදිකා අවිජ්ජා. රූපහවෙ අරූපහවෙ අවිජ්ජාති එත්ථාපි එසෙව නයො. කාමහවෙ සඬබ්බාරානන්ති කාමභූමිපරියාපන්නානං සඬබ්බාරානං, කාමහවෙ වා නිජ්ජාදෙතබ්බා යෙ සඬබ්බාරා, තෙසං කාමහවූපපත්තිතිබ්බත්තකසඬබ්බාරානන්ති අත්ථො. පච්චයො හොතිති පුඤ්ඤාභිසඬබ්බාරානං තාව ආරම්මණපච්චයෙන චෙව උපනිස්සයපච්චයෙන වාති ද්විධා පච්චයො හොති. අපුඤ්ඤාභිසඬබ්බාරෙසු සහජාතස්ස සහජාතාදිවසෙන, අසහජාතස්ස අනන්තරසමනන්තරාදිවසෙන, නානන්තරස්ස පන ආරම්මණවසෙන චෙව උපනිස්සයවසෙන ව පච්චයො හොති. අරූපහවෙ සඬබ්බාරානන්ති ආනෙඤ්ජාභිසඬබ්බාරානං. පච්චයො හොති උපනිස්සයවසෙනෙව. ඉමස්මිං පනත්ථෙ එත්ථ විත්ථාරියමානෙ අතිප්පසඤ්චො හොති, සයමෙව ව පරතො ආගමිස්සතීති න නං විත්ථාරයාම.

තිණ්ණං ආයතනානන්ති චක්ඛුසොතමනායතනානං. එකස්සායතනස්සාති මනායතනස්ස. ඉමිනා නයෙන එස්සාදීනම්පි විභාගො වෙදිතබ්බො. තත්ථ තත්ථ සා සා තණ්හාති රූපතණ්හාදිහෙදා තත්ථ තත්ථ කාමහවාදීසු උප්පජ්ජනකා තණ්හා.

තණ්හාදිමූලිකා කථා අතිසංඛිත්තාති තං, උපාදානහවෙ ව විහජිත්වා විත්ථාරෙත්වා දස්සෙතුං “කථ”න්තිආදී වුත්තං. තත්ථ “කාමෙ පරිභුඤ්ජිස්සාමි”ති ඉමිනා කාමතණ්හාපවත්තිමාහ. තථා “සග්ගසම්පත්තිං අනුභවිස්සාමි”තිආදීහි. සා පන තණ්හා යස්මා භුසමාදානවසෙන පවත්තමානා කාමුපාදානං නාම හොති, තස්මා වුත්තං “කාමුපාදානපච්චයා”ති. තථෙවාති කාමුපාදානපච්චයා එව.

බ්‍රහ්මලොකසම්පත්තින්ති රූපිබ්‍රහ්මලොකෙ සම්පත්තිං. “සබ්බෙපි තෙභූමකා ධම්මා කාමනීයට්ඨෙන කාමා”ති (මහානි. 1; චූළනි. අජිතමාණවපුච්ඡානිද්දෙස 8 ථොක විසදිසං) වචනතො භවරාගොපි

කාමුපාදානමෙවාති කත්වා “කාමුපාදානපච්චයා එව මෙත්තං භාවෙති” තිආදි වුත්තං. සෙසුපාදානමුලිකාසුපිති එත්ථායං යොජනා - ඉධෙකච්චො “නත්ථි පරො ලොකො” ති නත්ථිකදිට්ඨිං ගණ්හාති, සො දිට්ඨුපාදානපච්චයා කායෙන දුච්චරිතං. චරතීතිආදි වුත්තනසෙන යොජෙතඛිඛං. අපරො “අසුකස්මිං සම්පත්තිහවෙ අත්තා උච්ඡිජ්ජති” ති උච්ඡෙදදිට්ඨිං ගණ්හාති, සො තනුපපත්තියා කායෙන සුචරිතං. චරතීතිආදි වුත්තනසෙනෙව යොජෙතඛිඛං. අපරො “රුපි මනොමයො හුත්වා අත්තා උච්ඡිජ්ජති” ති රුපුපපත්තියා මග්ගං භාවෙති. භාවනාපාරිජුරියාති සඛිඛං. වුත්තනසෙනෙව වෙදිතඛිඛං. අපරො “අරුපහවෙ උප්පජ්ජිත්වා අත්තා උච්ඡිජ්ජති” ති අරුපුපපත්තියා මග්ගං භාවෙති. භාවනාපාරිජුරියාති සඛිඛං. වුත්තනසෙනෙව වෙදිතඛිඛං. එතාහියෙව අත්තවාදුපාදානමුලිකාපි යොජනා සංවණ්ණිකාති දට්ඨඛිඛං. එවං දිට්ඨධම්මනිඛිඛානවාදවසෙනාපි යොජනා වෙදිතඛිඛා. අපරො “සීලෙන සුද්ධි” ති “අසුද්ධිමග්ගං සුද්ධිමග්ගො” ති පරාමසන්තො සීලඛිඛතුපාදානපච්චයා කායෙන දුච්චරිතං. චරතීතිආදිනා සඛිඛං. වුත්තනසෙනෙව යොජෙතඛිඛං.

ඉදානි ය්වායං සංසාරචක්කං දස්සෙන්නෙන “කාමහවෙ අවිජ්ජා කාමහවෙ සඬ්ඛාරානං පච්චයො හොති” තිආදිනා අවිජ්ජාදිනං පච්චයභාවො, සඬ්ඛාරාදිනං පච්චයුප්පන්නභාවො ච දස්සිතො, තමෙව පටිසම්භිදාමග්ගපාළිං. ආනෙත්වා නිගමනවසෙන දස්සෙන්නො “එවං අය” න්තිආදිමාහ. තත්ථ යථා සඬ්ඛාරා හෙතුනිඛිඛත්තා, එවං අවිජ්ජාපි කාමාසවාදිනා සහෙතුකා එවාති ආහ “උභොපෙනෙ හෙතුසමුප්පන්නා” ති. පච්චයපරිග්ගහෙති නාමරුපස්ස පච්චයානං අවිජ්ජාදිනං පරිච්ඡිජ්ජ ගහණෙ, නිජ්ජාදෙතඛිඛෙ භූමිමං. පඤ්ඤාති කඬ්ඛාවිතරණවිසුද්ධිසඬ්ඛාතා පකාරතො ජානනා. ධම්මට්ඨිතිඤ්ඤාණන්ති පටිච්චසමුප්පාදාවබොධො. ඉදඤ්ච ධම්මට්ඨිතිඤ්ඤාණං යස්මා අද්ධාත්තයෙ කඬ්ඛාමලවිතරණවසෙන පවත්තති, තස්මා “අතීතම්පි අද්ධාන” න්තිආදි වුත්තං. එතෙනෙව නයෙනාති එතෙන “අවිජ්ජා හෙතු” තිආදිනා අවිජ්ජායං වුත්තෙන නයෙන. “සඬ්ඛාරා හෙතු, විඤ්ඤාණං හෙතුසමුප්පන්න” න්තිආදිනා (පටි. ම. 1.46) සඛිඛපදානි විත්ථා රෙතඛිඛානි.

සංඛිජ්ජන්ති එත්ථ අවිජ්ජාදයො, විඤ්ඤාණාදයො වාති සඬ්ඛෙපො, හෙතු, විපාකො ච. හෙතු විපාකොති වා සංඛිජ්ජන්ති සඬ්ඛෙපො, අවිජ්ජාදයො විඤ්ඤාණාදයො ච. සඬ්ඛෙපභාවසාමඤ්ඤෙන පන එකච්චනං කතන්ති දට්ඨඛිඛං. තෙ පන සඬ්ඛෙපො අතීතෙ හෙතු, එතරහි විපාකො, එතරහි හෙතු, ආයතිං විපාකොති එවං කාලවිභාගෙන චත්තාරො ජාතා. තෙනාහ “පුරිමසඬ්ඛෙපො චෙත්ථ අතීතො අද්ධා” තිආදි. සඬ්ඛෙප-සද්දො වා භාගාධිච්චනන්ති අතීතො හෙතුභාගො පටිමො සඬ්ඛෙපො. එස නයො

විසුද්ධිමග්ග-මහාටිකා

ඡන්ද්‍රාස්සනිනිද්දෙසවණ්ණනා

සෙසෙසුපි.

තණ්හුපාදානහවා

ගහිතාව

හොන්ති

කිලෙසකම්මභාවසාමඤ්ඤතො, තෙන විනා අවිජ්ජාසංඛාරානං සකිච්චාකරණතො ච. කම්මං තණ්හා ච තස්ස සහකාරිකාරණං හුත්වා වට්ටනත්ථෙපන කම්මවට්ටං.

විඤ්ඤාණනාමරූපසලායතනඵස්සවෙදනානං ජාතිජරාහඩ්ගාවත්ථා “ජාතිජරාමරණ”න්ති චුත්තාති ආහ “ජාතිජරාමරණාපදෙසෙන විඤ්ඤාණාදීනං නිද්දිට්ඨත්තා”ති. ඉමෙති විඤ්ඤාණාදයො. ආයතිං විපාකවට්ටං පච්චුප්පන්තහෙතුතො භාවීනං අනාගතානං ගහිතත්තා. තෙති අවිජ්ජාදයො. ආකාරතොති සරූපතො අචුත්තාපි තස්මිං තස්මිං සඩ්දගහෙ ආකිරියන්ති අවිජ්ජාසංඛාරාදිග්ගහණෙනි පකාසියන්තිති ආකාරා, අතීතහෙතුආදීනං වා පකාරා ආකාරා, තතො ආකාරතො. විසතිවිධා හොන්ති අතීතහෙතුපඤ්චකාදිහෙදතො.

සංඛාරවිඤ්ඤාණානං අන්තරා ඵකො සන්ධිති හෙතුතො ඵලස්ස අවිච්ඡෙදස්පවත්තිභාවතො හෙතුඵලසම්බන්ධභූතො ඵකො සන්ධි. තථා හවජාතීනමන්තරා. වෙදනාතණ්හානමන්තරා පන ඵලතො හෙතුතො අවිච්ඡෙදස්පවත්තිභාවතො ඵලහෙතුසම්බන්ධභූතො ඵකො සන්ධි. ඵලභූතොපි හි ධම්මො අඤ්ඤස්ස හෙතුසභාවස්ස ධම්මස්ස පච්චයො හොතිති.

ඉතීති චුත්තස්පකාරපරාමසනං. තෙනාහ “චතුසඬ්ඛෙප”න්තිආදි. සංඛාරාකාරතොති ඉධ චුත්තෙනි, අචුත්තෙනි ච පටිච්චසමුප්පාදවිභවිගෙ (විභ. 225 ආදයො), අනන්තයසමන්තපට්ඨානාදීසු ච ආගතෙනි සංඛ්ඛෙහි ආකාරෙහි. ජානාතීති අවබුද්ධතා. පස්සතීති දස්සනභූතෙන ඤාණචක්ඛුනා පච්චක්ඛතො පස්සති. අඤ්ඤාති පටිච්චක්ඛතීති තෙසංයෙව වෙච්චනං. තන්ති තං ජානනං. ඤාතට්ඨෙතාති යථාසභාවතො ජානනට්ඨෙත. පජානනට්ඨෙතාති අනිච්චාදීහි පකාරෙහි පටිච්චක්ඛනට්ඨෙත.

ඉදානි යදත්ථමිදං හවචක්කං ඉධානීතං, තං දස්සෙතුං “ඉමීනා”තිආදි චුත්තං. තත්ථ තෙ ධම්මෙති තෙ අවිජ්ජාදිකෙ ධම්මෙ. යථාභූතං ඤත්වාති මහාවජිරඤාණෙන යාථාවතො ජානිත්වා. නිබ්බින්නන්තො බලවට්ඨපස්සනාය විරජ්ජන්තො විමුච්චන්තො අරියමග්ගෙනි අරෙ හතීති යොජනා. තත්ථ යදා හගවා විරජ්ජති විමුච්චති, තදා අරෙ හනති නාම. තතො පරං පන අභිසම්බුද්ධක්ඛණං ගහෙත්වා චුත්තං “හනි විහනි විද්ධංසෙසී”ති.

129. චක්කවත්තිනො අවෙතනෙ චක්කරතනෙ උප්පන්නෙ තත්ථෙව ලොකො පූජං කරොති, අඤ්ඤත්ථ පූජාවිසෙසා පච්චිජ්ජන්ති, කිමඬ්ගං පන සම්මාසම්බුද්ධෙ උප්පන්නෙති දස්සෙන්නො “උප්පන්නෙ

තථාගතෙ”ති ආදිමාහ. කො පන වාදො අඤ්ඤෙසං පුජාවිසෙසානන්ති යථාචුත්තතො අඤ්ඤෙසං අමහෙසක්ඛෙහි දෙවමනුස්සෙහි කරියමානානං නාතිඋළාරානං පුජාවිසෙසානං අරහභාවෙ කා නාම කථා. අත්ථානුරූපන්ති අරහත්තත්ථස්ස අනුරූපං අත්ථත්ථං.

130. අසිලොකභයෙනාති අකිත්තිභයෙන. රහො පාපං කරොන්ති “මා නං කොච්ඡඤ්ඤා”ති එස භගවා න කදාචි කරොති පාපහෙතුනං බොධිමණ්ඩෙ එව සුප්පභීනත්තා. අපරො නයො – ආරකාති අරහං, සුවිදුරභාවතො ඉච්චෙව අත්ථො. කුතො පන සුවිදුරභාවතොති? යෙ අභාවිතකායා අභාවිතසීලා අභාවිතචිත්තා අභාවිතපඤ්ඤා, තතො එව අප්පභීනරාගදොසමොභා අරියධම්මස්ස අකොච්ඤා අරියධම්මෙ අවිනීතා අරියධම්මස්ස අදස්සාවිතො අප්පට්ඨපන්තා මිච්ඡාපට්ඨපන්තා ච, තතො සුවිදුරභාවතො. චුත්තඤ්ඤෙනං භගවතා –

“සඤ්ඤාටිකණ්ණෙවෙපි මෙ, භික්ඛවෙ, භික්ඛු ගහෙත්වා පිට්ඨිතො පිට්ඨිතො අනුබන්ධො අස්ස පාදෙ පාදං නික්ඛිපන්තො, සො ච හොති අභිජ්ඣාලු කාමෙසු තිබ්බසාරාගො ඛ්‍යාපන්නචිත්තො පදුට්ඨමනසඤ්ඤාපො මුට්ඨස්සති අසම්පජානො අසමාහිතො විබ්භන්තචිත්තො පාකතින්ද්‍රියො. අථ බො සො ආරකාව මය්හං, අහඤ්ච තස්ස. තං කිස්ස හෙතු? ධම්මං හි සො, භික්ඛවෙ, භික්ඛු න පස්සති, ධම්මං අපස්සන්තො මං න පස්සති”ති (ඉතිච්ච. 92) .

යථාචුත්තපුග්ගලා හි සවෙපි සායං පාතං සත්ථු සන්තිකාවචරාව සිද්ධං, න තෙ තාවතා “සත්ථු සන්තිකා”ති වත්තබ්බා, තථා සත්ථාපි නෙසං. ඉති අසප්පුරිසානං ආරකා දුරෙති අරහං.

“සම්මා න පට්ඨපජන්ති, යෙ නිහීනාසයා නරා;
ආරකා තෙහි භගවා, දුරෙ තෙනාරහං මතො”ති.

තථා ආරකාති අරහං, ආසන්නභාවතොති අත්ථො. කුතො පන ආසන්නභාවතොති? යෙ භාවිතකායා භාවිතසීලා භාවිතචිත්තා භාවිතපඤ්ඤා, තතො එව පභීනරාගදොසමොභා අරියධම්මස්ස කොච්ඤා අරියධම්මෙ සුවිනීතා අරියධම්මස්ස දස්සාවිතො සම්මාපට්ඨපන්තා, තතො ආසන්නභාවතො. චුත්තම්පි වෙතං භගවතා –

“යොජනසතෙ වෙපි මෙ, භික්ඛවෙ, භික්ඛු විහරෙය්‍ය, සො ච හොති අනභිජ්ඣාලු කාමෙසු න තිබ්බසාරාගො අඛ්‍යාපන්නචිත්තො අප්පදුට්ඨමනසඤ්ඤාපො උපට්ඨිතස්සති සම්පජානො සමාහිතො

එකග්ගචිත්තො සංවුත්තින්ද්‍රියො. අථ ඛො සො සන්තිකෙව මය්හං, අහඤ්ච තස්ස. තං කිස්ස හෙතු? ධම්මං හි සො, හික්ඛවෙ, හික්ඛු පස්සති, ධම්මං පස්සන්තො මං පස්සති”ති (ඉතිවු. 92) .

තථාරූපා හි පුග්ගලා සත්ථු යොජනසහස්සන්තරිකාපි භොන්ති, න තාවතා තෙ “සත්ථු දුරචාරිනො”ති වත්තඛිබ්බා, තථා සත්ථාපි තෙසං. ඉති සප්පුරිසානං ආරකා ආසන්නෙති අරහං.

යෙ සම්මා පටිපජ්ජන්ති, සුප්පණ්ණිකාධිමුත්තිකා;
ආරකා තෙහි ආසන්නෙ, තෙනාපි අරහං ජිනො.

යෙ ඉමෙ රාගාදයො පාපධම්මා යස්මිං සන්තානෙ උප්පජ්ජන්ති, තස්ස දිට්ඨධම්මිකම්පි සම්පරායිකම්පි අනත්ථං ආවහන්ති. නිබ්බානගාමිනියා පටිපදාය එකංසෙනෙව උපුට්ඨිපච්චනීකභූතා ච, තෙ අත්තහිතං, පරහිතඤ්ච පරිපුරෙතං සම්මා පටිපජ්ජන්තෙහි සාධුහි දුරතො රහිතඛිබ්බා පරිච්චජිතඛිබ්බා පහාතඛිබ්බාති රහා නාම, තෙ ච යස්මා භගවතො ඛොධිමුලෙයෙව අරියමග්ගෙන සබ්බසො පහිනා සමුච්ඡින්නා. යථාහ —

“තථාගතස්ස ඛො, බ්‍රාහ්මණ, රාගො පහීනො දොසො මොහො, සබ්බෙපි පාපකා අකුසලා ධම්මා පහිනා උච්ඡින්නමුලා තාලාවත්ථුකතා අනභාවංකතා ආයතිං අනුප්පාදධම්මා”ති (පාරා. 9-10 අත්ථනො සමානං).

තස්මා සබ්බසො න සන්ති එතස්ස රහාති අරහොති වත්තඛිබ්බෙ ඔකාරස්ස සානුසාරං අ-කාරාදෙසං කත්වා “අරහ”න්ති වුත්තං.

පාපධම්මා රහා නාම, සාධුහි රහිතඛිබ්බතො;
තෙසං සුට්ඨු පහිනන්තා, භගවා අරහං මනො.

යෙ තෙ සබ්බසො පරිඤ්ඤාතක්ඛන්ධා පහිනකිලෙසා භාවිතමග්ගා සච්ඡිකතනිරොධා අරහන්තො ඛිණ්ණසවා, යෙ ච සෙක්ඛා අප්පත්තමානසා අනුත්තරං යොගක්ඛෙමං පත්ථයමානා විහරන්ති, යෙ ච පරිසුද්ධපයොගා කල්‍යාණජක්ඛාසයා සද්ධාසිලසුතාදිගුණසම්පන්නා පුග්ගලා, තෙහි න රහිතඛිබ්බො න පරිච්චජිතඛිබ්බො, තෙ ච භගවතාති අරහං. තථා හි අරියපුග්ගලා සත්ථාරා දිට්ඨධම්මස්ස පච්චක්ඛකරණතො සත්ථු ධම්මසරිරෙන අවිරහිතා ඵව භොන්ති. යථාහ ආයස්මා පිඨගියො —

“පස්සාමි නං මනසා චක්ඛුනාව,
රත්තින්ද්‍රිවං බ්‍රාහ්මණ අප්පමත්තො;

නමස්සමානො විවසෙමි රත්තිං,
තෙනෙව මඤ්ඤාමි අවිජ්ජවාසං.

“සද්ධා ව පිති ව මනො සති ව,
නාපෙත්තිමෙ ගොතමසාසනමහා;
යං යං දිසං වජ්ඣනි භූරිපඤ්ඤො,
ස තෙන තෙනෙව නතොහමස්මි”ති. (සු. නි. 1148-1149) ;

තෙනෙව ව තෙ අඤ්ඤං සත්ථාරං න උද්දිසන්ති. යථාහ -

“අට්ඨානමෙතං, භික්ඛවෙ, අනවකාසො, යං දිට්ඨිසම්පන්නො
පුග්ගලො අඤ්ඤං සත්ථාරං උද්දිසෙය්‍යාති තෙනං යානං විජ්ජති”ති (ම.
නි. 3.128; අ. නි. 1.276) .

කල්‍යාණපුපුජ්ජනාපි යෙභුයොන සත්ථරි නිව්වලසද්ධා එව භොන්ති. ඉති
සුජ්ජපිපන්නෙහි පුරිසවිසෙසෙහි අවිරහිතබ්බතො, තෙසඤ්ච අවිරහනතො න
සන්ති එතස්ස රහා පරිච්චජනකා, නත්ථි වා එතස්ස රහො සාධුහි
පරිච්චජිතබ්බතාති අරහං.

“යෙ සච්ඡිකතසද්ධම්මා, අරියා සුද්ධගොවරා;
න තෙහි රහිතො භොති, නාථො තෙනාරහං මනො”ති.

රහොති ව ගමනං වුච්චති, භගවතො ව නානාගතිසු පරිබ්භමනසඬ්ඛාතං
සංසාරෙ ගමනං නත්ථි කම්මක්ඛයකරෙන අරියමග්ගෙන බොධිමූලෙයෙව
සබ්බසො සසම්භාරස්ස කම්මවට්ටස්ස විද්ධංසිතත්තා. යථාහ -

“යෙන දෙවුපපත්‍යස්ස, ගන්ධබ්බො වා විහඬිගමො;
යක්ඛත්තං යෙන ගච්ඡෙය්‍යං, මනුස්සත්තඤ්ච අබ්බපෙ;
තෙ මය්හං ආසවා බ්ණා, විද්ධස්සා විනළිකතා”ති. (අ. නි. 4.36) ;

එවං නත්ථි එතස්ස රහොගමනං ගතිසු පච්චාජාතීතිපි අරහං.

රහො වා ගමනං යස්ස, සංසාරෙ නත්ථි සබ්බසො;
පහිනජාතිමරණො, අරහං සුගතො මනො.

පාසංසත්තා වා භගවා අරහං. අක්ඛරවින්තකා හි පසංසායං අරහ-සද්දං
වණ්ණෙත්ති. පාසංසභාවො ව භගවතො අනඤ්ඤාසාධාරණො
යථාභූච්චගුණාධිගතො සදෙවකෙ ලොකෙ සුජ්ජතිට්ඨිතො. තථා භෙස
අනුත්තරෙන සීලෙන අනුත්තරෙන සමාධිනා අනුත්තරාය පඤ්ඤාය අනුත්තරාය

විමුක්තියා අසමො අසමසමො අප්පට්ඨො අප්පට්ඨාගො අප්පට්ඨග්ගලොති එවං තස්මිං තස්මිං ගුණෙ විහජිත්වා වුච්චමානො පණ්ඩිතපුරිසෙහි දෙවෙහි බ්‍රහ්මෙහි භගවතා වා පන පරියොසාපෙනුං අසක්කුණෙයාරූපො. ඉති පාසංසත්තාපි භගවා අරහං.

ගුණෙහි සදිසො නත්ථී, යස්මා ලොකෙ සදෙවකෙ;
තස්මා පාසංසියත්තාපි, අරහං ද්විපදුත්තමො.

එවං සබ්බථාපි —

“ආරකා මන්දබුද්ධීනං, ආරකා ච විජානනං;
රහානං සුප්පහීනත්තා, විදුනමරහෙයානො;
භවෙසු ච රහාභාවා, පාසංසා අරහං ජිනො”ති.

131. සම්මාති අවිපරීතං. සාමන්ති සයමෙව. සම්බුද්ධොති හි එත්ථ සං— සද්දො “සය”න්ති එතස්ස අත්ථස්ස බොධකො දට්ඨබ්බො. සබ්බධම්මානන්ති අනවසෙසානං ඤෙයාධම්මානං. කථං පනෙත්ථ සබ්බධම්මාවබොධො ලබ්භතීති? එකදෙසස්ස අග්ගහණතො. පදෙසග්ගහණෙ හි අසති ගහෙනබ්බස්ස නිප්පදෙසනාව විඤ්ඤායති යථා “දික්ඛිතො න දදාති”ති. එවඤ්ඤා කත්වා අත්ථවිසෙසානාපෙක්ඛා කත්තරි එව බුද්ධසද්දසිද්ධි වෙදිතබ්බා කම්මවචනිවිජාය අභාවතො. “සම්මා සාමං බුද්ධත්තා සම්මාසම්බුද්ධො”ති එත්තකමෙව හි ඉධ සද්දතො ලබ්භති, “සබ්බධම්මාන”න්ති පන අත්ථතො ලබ්භමානං ගහෙත්වා වුත්තං. න හි බුජ්ඣනකිරියා අවිසයා යුජ්ජති.

ඉදානි තස්සා විසයං “සබ්බධම්මෙ”ති සාමඤ්ඤතො වුත්තං විහජිත්වා දස්සෙතුං “අභිඤ්ඤෙයො ධම්මෙ”තිආදි වුත්තං. තත්ථ අභිඤ්ඤෙයොති අභිවිසිට්ඨොන ඤාණෙන ජානිතබ්බෙ. කෙ පන තෙති? චතුසච්චධම්මෙ. අභිඤ්ඤෙයානො බුද්ධොති අභිඤ්ඤෙයාභාවතො බුජ්ඣති. පුබ්බභාගෙ විපස්සනාපඤ්ඤාය, අධිගමක්ඛණෙ මග්ගපඤ්ඤාය, අපරභාගෙ සබ්බඤ්ඤානඤ්ඤාණාදිහි අඤ්ඤාසිති අත්ථො. ඉතො පරෙසුපි එසෙව නයො. පරිඤ්ඤෙයො ධම්මෙති දුක්ඛං අරියසච්චමාහ. පහාතබ්බෙති සමුදයපක්ඛියෙ. සච්ඡිකාතබ්බෙති නිබ්බානං සන්ධායාහ. බහුවචනනිද්දෙසො පන සොපාදිසෙසාදිකං පරියායසිද්ධං හෙදං ගහෙත්වා කතො, උද්දෙසො වා අයං චතුසච්චධම්මානන්ති. තථා හි වක්ඛති “වක්ඛුං දුක්ඛසච්ච”න්තිආදි. උද්දෙසො ච අවිනිවිජිතත්ථපරිච්ඡෙදස්ස ධම්මස්ස වසෙන කරියති. උද්දෙසෙන හි උද්දිසියමානානං ධම්මානං අත්ථිතාමත්තං වුච්චති, න පරිච්ඡෙදොති අපරිච්ඡෙදෙන බහුවචනෙන වුත්තං යථා “අප්පච්චයා ධම්මා, අසඬ්ඛතා ධම්මා”ති (ධ. ස. දුකමාතිකා 7-8). සච්ඡිකාතබ්බෙති වා ඵලවිමුක්තිනම්පි

ගහණං, න නිබ්බානස්සෙවාති බ්‍රහ්මචරිනිද්දෙසො කතො. එවඤ්ච භාවෙනබ්බෙති එත්ථ ඤානානම්පි ගහණං දට්ඨබ්බං.

ගාථායං භාවෙනබ්බඤ්චාති එත්ථ ච-සද්දො අවුත්තසමුච්චයත්ථො, තෙන සච්ඡිකාතබ්බස්ස ගහණං වෙදිතබ්බං. තස්මා බුද්ධොස්මීති යස්මා චත්තාරි සච්චාති මයා බුද්ධාති, සච්චවිනිමුත්තඤ්ච කිඤ්ච ඤෙය්‍යං නත්ථි, තස්මා සබ්බම්පි ඤෙය්‍යං බුද්ධොස්මි, අබ්බඤ්ඤාසිත්ති අත්ථො.

132. එවං සච්චවසෙන සාමඤ්ඤතො චුත්තමත්ථං ද්වාරාරම්මණෙනි සද්ධිං ද්වාරප්පවත්තධම්මෙනි, බත්තදීහි ච සච්චවසෙනෙව විහජිත්වා දස්සෙතුං “අපි වා”තිආදි ආරද්ධං. තත්ථ මූලකාරණභාවෙනාති සන්තෙසුපි අවිජ්ජාදිසු අඤ්ඤෙසු කාරණෙසු තෙසම්පි මූලභූතකාරණභාවෙන. තණ්හා හි කම්මස්ස විචිත්තභාවහෙතුතො, සභායභාවුපගමනතො ච දුක්ඛවිචිත්තතාය පටානකාරණං. සමුට්ඨාපිකාති උප්පාදිකා. පුරිමතණ්හාති පුරිමභවසිද්ධා තණ්හා. උභින්නත්ති චක්ඛුස්ස, තංසමුදයස්ස ච. අප්පවත්තීති අප්පවත්තිනිමිත්තං. නිරොධපජානනාති සච්ඡිකිරියාහිසමයවසෙන නිරොධස්ස පටිච්ඡ්ඤානා. එකෙකපද්දධාරෙනාති “චක්ඛුං චක්ඛුසමුදයො”තිආදිනා එකෙකකොට්ඨාසනිද්ධාරණෙන. තණ්හායපි පරිඤ්ඤෙය්‍යභාවසබ්භාවතො, උපාදානක්ඛන්ධන්තොගධන්තා ච දුක්ඛසච්චසඬ්භං දස්සෙතුං “රූපතණ්හාදයො ඡ තණ්හාකායා”ති චුත්තං.

කසිණානීති කසිණජ්ඣානාති. ද්වත්තිංසාකාරාති ද්වත්තිංස කොට්ඨාසා, තදාරම්මණජ්ඣානාති ච. නච භවාති කාමභවාදයො තයො, සඤ්ඤිභවාදයො තයො, එකචොකාරභවාදයො තයොති නච භවා. චත්තාරි ඤානානීති අග්ගහිතාරම්මණවිසෙසාති චත්තාරි රූපාවචරජ්ඣානාති, විපාකජ්ඣානානං වා එතං ගහණං. එත්ථ ච කුසලධම්මානං උපනිස්සයභූතා තණ්හා සමුට්ඨාපිකා පුරිමතණ්හාති වෙදිතබ්බා. කිරියධම්මානං පන යත්ථ තෙ තස්ස අත්තභාවස්ස කාරණභූතා.

අනුබුද්ධොති බුද්ධිතබ්බධම්මස්ස අනුරූපතො බුද්ධො. තෙනාති තස්මා. යස්මා සාමඤ්ඤතො, විසෙසතො ච එකෙකපද්දධාරෙන සබ්බධම්මෙ බුද්ධො, තස්මා චුත්තං. කිත්ති ආහ “සම්මා සාමඤ්ච සබ්බධම්මානං බුද්ධත්තා”ති, සබ්බස්සපි ඤෙය්‍යස්ස සබ්බාකාරතො අවිපරිතං සයමෙව අභිසම්බුද්ධත්තාති අත්ථො. ඉමිනාස්ස පරොපදෙසරහිතස්ස සබ්බාකාරෙන සබ්බධම්මාවබොධනසමත්ථස්ස ආකඬ්ඛප්පට්ඨචුත්තිතො අනාවරණඤාණසඬ්ඛාතස්ස සබ්බඤ්ඤාතඤ්ඤාණස්ස අධිගමො දස්සිතො.

නනු ව සබ්බඤ්ඤාඤාණානො අඤ්ඤං අනාවරණඤාණං, අඤ්ඤාං “ඡ අසාධාරණඤාණානි බුද්ධඤාණානි”ති (පටි. ම. මාතිකා 1.73) වචනං විරුජ්ඣෙය්‍යාති? න විරුජ්ඣති, විසයපචත්තිභෙදවසෙන අඤ්ඤෙහි අසාධාරණභාවදස්සනත්ථං එකස්සෙව ඤාණස්ස ද්විධා වුත්තත්තා. එකමෙව හි තං ඤාණං අනවසෙසසච්චතාසච්චතසම්මුතිධම්මවිසයනාය සබ්බඤ්ඤාඤාණං, තත්ථ ව ආවරණභාවතො නිස්සච්චවාරමුපාදාය “අනාවරණඤාණ”න්ති වුත්තං. යථාහ පටිසම්භිදායං “සබ්බං සච්චතමසච්චතං අනවසෙසං ඡානාතීති සබ්බඤ්ඤාඤාණං, තත්ථ ආවරණං නත්ථීති අනාවරණඤාණ”න්තිආදි (පටි. ම. 1.119). තස්මා නත්ථී නෙසං අත්ථතො භෙදො, එකන්තෙන චෙනං එවම්ච්ඡිතබ්බං. අඤ්ඤාං සබ්බඤ්ඤානාවරණඤාණානං සාධාරණතා, අසබ්බධම්මාරම්මණතා ව ආපජ්ජෙය්‍ය. න හි භගවතො ඤාණස්ස අණුමත්තම්පි ආවරණං අත්ථී, අනාවරණඤාණස්ස ව අසබ්බධම්මාරම්මණභාවෙ යත්ථ තං න පචත්තති, තත්ථාවරණසබ්භාවතො අනාවරණභාවොයෙව න සීයා. අථ වා පන භොතු අඤ්ඤමෙව අනාවරණඤාණං සබ්බඤ්ඤාඤාණානො, ඉධ පන සබ්බත්ථ අප්පට්භතවුත්තිතාය අනාවරණඤාණන්ති සබ්බඤ්ඤාඤාණමෙව අධිජ්ජෙතං. තස්ස වාධිගමෙන භගවා “සබ්බඤ්ඤ, සබ්බවිදු, සම්මාසම්බුද්ධො”ති ව වුච්චති න සකිංයෙව සබ්බධම්මාවබ්බොධතො. තථා ව වුත්තං පටිසම්භිදායං (පටි. ම. 1.162) “විමොක්ඛන්තිකමෙනං බුද්ධානං භගවත්තානං බොධියා මූලෙ සහ සබ්බඤ්ඤාඤාණස්ස පටිලාභා සච්ඡිකා පඤ්ඤත්ති යදිදං “බුද්ධො”ති. සබ්බධම්මාවබ්බොධනසමත්ථඤාණසමධිගමෙන හි භගවතො සන්තාතො අනවසෙසධම්මෙ පටිච්ඡික්ඛිතං සමත්ථතා අභොසීති.

එත්ථාහ – කිං පනිදං ඤාණං පචත්තමානං සකිංයෙව සබ්බස්මිං විසයෙ පචත්තති, උදාහු කමෙනාති? කිඤ්චෙත්ථ – යදි තාව සකිංයෙව සබ්බස්මිං විසයෙ පචත්තති, අතීතානාගතපච්චුප්පන්තඅජ්ඣත්තඛනිද්ධාදිභෙදහින්තානං සච්චතධම්මානං, අසච්චතසම්මුතිධම්මානඤ්ච එකජ්ඣං උපට්ඨානෙ දුරතො චිත්තපටං පෙක්ඛන්තස්ස විය පටිච්චාගෙනාවබ්බොධො න සීයා, තථා ව සති “සබ්බෙ ධම්මා අනත්තා”ති විපස්සන්තානං අනත්තාකාරෙන විය සබ්බධම්මා අනිරුපිතරූපෙන භගවතො ඤාණස්ස විසයා භොන්තීති ආපජ්ජති. යෙපි “සබ්බඤ්ඤාධම්මානං ධීතලක්ඛණවිසයං විකප්පරහිතං සබ්බකාලං බුද්ධානං ඤාණං පචත්තති, තෙන තෙ ‘සබ්බවිදු’ති වුච්චන්ති, එවඤ්ච කත්වා ‘වරං සමාහිතො නාගො, තිට්ඨන්තොපි සමාහිතො’ති ඉදම්පි වචනං සුචුත්තං භොතී”ති වදන්ති, තෙසම්පි චුත්තදොසානාවත්ති, ධීතලක්ඛණාරම්මණනාය ව අතීතානාගතසම්මුතිධම්මානං තදභාවතො එකදෙසවිසයමෙව භගවතො ඤාණං සීයා. තස්මා සකිංයෙව ඤාණං පචත්තතීති න යුජ්ජති.

අථ කමෙන සබ්බස්මිං විසයෙ ඤාණං පවත්තති? එවම්පි න යුජ්ජති. න හි ජාතිභූමිසභාවාදිවසෙන, දිසාදෙසකාලාදිවසෙන ච අනෙකභෙදභින්නෙන ඤෙය්‍යා කමෙන ගය්භමානෙ තස්ස අනවසෙසපටිච්චෙධො සම්භවති, අපරියන්තභාවතො ඤෙය්‍යස්ස. යෙ පන “අත්ථස්ස අවිසංවාදනතො ඤෙය්‍යස්ස එකදෙසං පච්චක්ඛං කත්වා ‘සෙසෙපි එව’න්ති අධිමුච්චිත්වා වචන්ථාපනෙන සබ්බඤ්ඤා භගවා, තඤ්ච ඤාණං න අනුමානිකං සංසයාභාවතො. සංසයානුබ්ද්ධං හි ලොකෙ අනුමානඤාණං”න්ති වදන්ති, තෙසම්පි තං න යුත්තං. සබ්බස්ස හි අප්පච්චක්ඛණාවෙ අත්ථාවිසංවාදනෙන ඤෙය්‍යස්ස එකදෙසං පච්චක්ඛං කත්වා “සෙසෙපි එව”න්ති අධිමුච්චිත්වා වචන්ථාපනස්ස අසම්භවතො. යඤ්භි තං සෙසං, තං අප්පච්චක්ඛන්ති.

අථ තම්පි පච්චක්ඛං, තස්ස සෙසභාවො එව න සියාති? සබ්බමෙතං අකාරණං. කස්මා? අවිසයවිචාරණභාවතො. චුත්තං හෙතං භගවතා “බුද්ධවිසයො, භික්ඛවෙ, අවින්නෙය්‍යො න වින්නෙතබ්බො. යො වින්නෙය්‍යා, උම්මාදස්ස විසාතස්ස භාගී අස්සා”ති (අ. නි. 4.77). ඉදං පනෙත්ථ සන්නිට්ඨානං – යංකිඤ්චි භගවතා ඤාතුං ඉච්ඡිතං සකලං, එකදෙසො චා, තත්ථ අප්පටිභතචුත්තිතාය පච්චක්ඛතො ඤාණං පවත්තති, නිව්චසමාධානඤ්ච වික්ඛෙපාභාවතො. ඤාතුං ඉච්ඡිතස්ස ච සකලස්ස අවිසයභාවෙ තස්ස ආකඨ්ඨප්පටිබ්ද්ධචුත්තිතා න සියා, එකන්තෙනෙව සා ඉච්ඡිතබ්බො “සබ්බෙ ධම්මා බුද්ධස්ස භගවතො ආවජ්ජනප්පටිබ්ද්ධා ආකඨ්ඨප්පටිබ්ද්ධා මනසිකාරප්පටිබ්ද්ධා විත්තුප්පාදප්පටිබ්ද්ධා”ති වචනතො. අතීතානාගතවිසයම්පි භගවතො ඤාණං අනුමානාගමතක්කග්ගභණ්ඩරහිතත්තා පච්චක්ඛමෙව.

නනු ච එතස්මිං පක්ඛෙ යදා සකලං ඤාතුං ඉච්ඡිතං, තදා සකිංයෙව සකලවිසයතාය අනිරූපිතරූපෙන භගවතො ඤාණං පවත්තෙය්‍යාති චුත්තදොසානාතිවත්තියෙවාති? න, තස්ස විසොධිතත්තා. විසොධිතො හි සො බුද්ධවිසයො අවින්නෙය්‍යාති. අඤ්ඤථා පචුරජනඤාණසමානචුත්තිතාය බුද්ධානං භගවත්තානං ඤාණස්ස අවින්නෙය්‍යතා න සියා. තස්මා සකලධම්මාරම්මණම්පි තං එකධම්මාරම්මණං විය සුවචන්ථාපිතෙයෙව තෙ ධම්මෙ කත්වා පවත්තතීති ඉදමෙත්ථ අවින්නෙය්‍යං. චුත්තඤ්ඤෙන “යාවතකං ඤෙය්‍යං, තාවතකං ඤාණං. යාවතකං ඤාණං, තාවතකං ඤෙය්‍යං. ඤෙය්‍යපරියන්තිකං ඤාණං, ඤාණපරියන්තිකං ඤෙය්‍ය”න්ති (මහානි. 69; චූළනි. මොසරාජමාණවපුච්ඡානිද්දෙස 85; පටි. ම. 3.5). එවමෙකජ්ඣං, විසුං, සකිං, කමෙන චා ඉච්ඡානුරූපං සම්මා සාමඤ්ච සබ්බධම්මානං බුද්ධත්තා සම්මාසම්බුද්ධො.

133. විජ්ජාභීති එත්ථ වින්දියං වින්දතීති විජ්ජා, යාථාවතො උපලබ්භතීති අත්ථො. අත්තනො වා පටිපක්ඛස්ස විජ්ඣනට්ඨෙන විජ්ජා, තමොක්ඛන්ධාදිකස්ස පදාලනට්ඨෙනාති අත්ථො. තනො එව අත්තනො විසයස්ස විදිතකරණට්ඨෙනපි විජ්ජා. සම්පන්නත්තාති සමන්තාගතත්තා, පරිපුණ්ණත්තා වා, අවිකල්පත්තාති අත්ථො. තිස්සන්තං, අට්ඨන්තං ව විජ්ජානං තත්ථ තත්ථ සුත්තෙ ගහණං විනෙය්‍යජ්ඣාසයවසෙනාති දට්ඨබ්බං. සත්ත සද්ධම්මා නාම සද්ධා හිරි ඔත්තජ්ජං බාහුසච්චං වීරියං සති පඤ්ඤා ව. යෙ සන්ධාය චුත්තං “ඉධ භික්ඛු සද්ධො භොති”තිආදි (අ. නි. 10.11) . චත්තාරි ඤානානීති යානි කානිච්ච චත්තාරි රූපාවචරජ්ඣානානි.

කස්මා පනෙත්ථ සීලාදයො පන්නරසෙව “වරණ”න්ති චුත්තාති වොදනං සන්ධායාහ “ඉමෙයෙව භී”තිආදි. තෙන තෙසං සික්ඛත්තයසඬගහතො නිබ්බානුපගමනෙ එකංසතො සාධනභාවමාහ. ඉදානි තදත්ථසාධනය ආගමං දස්සෙත්තො “යථාහ”තිආදිමාහ. භගවාතිආදි චුත්තස්සෙවත්ථස්ස නිගමනවසෙන චුත්තං.

නනු වායං විජ්ජාවරණසම්පදා සාවකෙසුපි ලබ්භතීති? කිඤ්චාපි ලබ්භති, න පන තථා, යථා භගවතොති දස්සෙතුං “තත්ථ විජ්ජාසම්පදා”තිආදි චුත්තං. වරණධම්මපරියාපන්නත්තා කරුණාබ්‍රහ්මවිහාරස්ස, සො චෙත්ථ මහග්ගතභාවජ්ජත්තා සාධාරණභාවොති ආහ “වරණසම්පදා මහාකාරුණිකතං පූරෙත්වා ධීතා”ති. යථා සත්තානං අනත්ථං පරිවජ්ජෙත්වා අත්ථෙ නියොජනං පඤ්ඤාය විනා න භොති, එවං තෙසං අත්ථානත්ථජානනං සත්ථු කරුණාය විනා න භොතීති උභයමිපි උභයත්ථ සකිච්චකමෙව සියා. යත්ථ පන යස්සා පධානභාවො, තං දස්සෙතුං “සො සබ්බඤ්ඤායා”තිආදි චුත්තං. තත්ථ යථා තං විජ්ජාවරණසම්පන්නොති යථා අඤ්ඤොපි විජ්ජාවරණසම්පන්නො, තෙන විජ්ජාවරණසම්පන්නස්සෙවායං ආවෙණිකා පටිපත්තීති දස්සෙති. සා පනායං සත්ථු විජ්ජාවරණසම්පදා සාසනස්ස නියානිකතාය සාවකානං සම්මාපටිපත්තියා එකන්තකාරණන්ති දස්සෙතුං “තෙනස්සා”තිආදි චුත්තං. තං සුචිඤ්ඤායාමෙව.

එත්ථ ව විජ්ජාසම්පදාය සත්ථු පඤ්ඤාමහත්තං පකාසිතං භොති, වරණසම්පදාය කරුණාමහත්තං. තෙසු පඤ්ඤාය භගවතො ධම්මරජ්ජප්පත්ති, කරුණාය ධම්මසංවිභාගො. පඤ්ඤාය සංසාරදුක්ඛනිබ්බිදා, කරුණාය සංසාරදුක්ඛසහනං. පඤ්ඤාය පරදුක්ඛපරිජානනං, කරුණාය පරදුක්ඛපතිකාරාරම්භො. පඤ්ඤාය පරිනිබ්බානාභිමුඛභාවො, කරුණාය තද්ධිගමො. පඤ්ඤාය සයං තරණං, කරුණාය පරෙසං තාරණං. පඤ්ඤාය බුද්ධභාවසිද්ධි, කරුණාය බුද්ධකිච්චසිද්ධි. කරුණාය වා බොධිසත්තභූමියං සංසාරාභිමුඛභාවො, පඤ්ඤාය තත්ථ අනභිරතී. තථා කරුණාය පරෙසං

අභිංසාපනං, පඤ්ඤාය සයං පරෙහි අභායනං. කරුණාය පරං රක්ඛන්තො අත්තානං රක්ඛති, පඤ්ඤාය අත්තානං රක්ඛන්තො පරං රක්ඛති. තථා කරුණාය අපරන්තපො, පඤ්ඤාය අනන්තන්තපො. තෙන අත්තහිතාය පටිපන්නාදීසු චතුසු පුග්ගලෙසු චතුත්ථපුග්ගලභාවො සිද්ධො භොති. තථා කරුණාය ලොකනාථතා, පඤ්ඤාය අත්තනාථතා. කරුණාය චස්ස නින්තතාභාවො, පඤ්ඤාය උන්නමාභාවො. තථා කරුණාය සබ්බසත්තෙසු ජනිතානුග්ගහො පඤ්ඤානුගතත්තා න ච න සබ්බත්ථ විරත්තවිත්තො, පඤ්ඤාය සබ්බධම්මෙසු විරත්තවිත්තො කරුණානුගතත්තා න ච න සබ්බසත්තානුග්ගහාය පවත්තො. යථා හි කරුණා භගවතො සිනෙහසොකවිරහිතා, එවං පඤ්ඤා අභංකාරමමංකාරවිනිමුත්තාති අඤ්ඤමඤ්ඤවිසොධිතා පරමවිසුද්ධා ගුණවිසෙසා විජ්ජාවරණසම්පදාහි පකාසිතාති දට්ඨබ්බං.

134. ගමනම්පි හි ගතන්ති වුවචති “ගතෙ යිතෙ”තිආදීසු (දී. නි. 1.214; 2.376). සොහනන්ති සුභං. සුභභාවො විසුද්ධතාය, විසුද්ධතා දොසවිගමෙනාති ආහ “පරිසුද්ධමනවජ්ජ”න්ති. ගමනඤ්ච නාම බහුවිධන්ති ඉධාධිජ්ජෙතං ගමනං දස්සෙන්නො “අරියමග්ගො”ති ආහ. සො හි නිබ්බානස්ස ගති අධිගමොති කත්වා “ගතං, ගමන”න්ති ච වුවචති. ඉදානි තස්සෙව ගහණෙ කාරණං දස්සෙතුං “තෙන හෙසා”තිආදි වුත්තං. බෙමං දිසන්ති නිබ්බානං. අසජ්ජමානොති පරිපන්ථාභාවෙන සුගතිගමනෙපි අසජ්ජන්තො සඬිගං අකරොන්තො, පගෙව ඉතරත්ථ. අථ වා එකාසනෙ නිසිදිත්වා බිජ්ජහිඤ්ඤාවසෙනෙව චතුත්තම්පි මග්ගානං පටිලද්ධභාවතො අසජ්ජමානො අසජ්ජන්තො ගතො. යං ගමනං ගච්ඡන්තො සබ්බමනත්ථං අපහරති, සබ්බඤ්ච අනුත්තරං සම්පත්තිං ආවහති, තදෙව සොහනං නාම. තෙන ච භගවා ගතොති ආහ “ඉති සොහනගමනත්තා සුගතො”ති සොහනත්ථො සු-සද්දොති කත්වා.

අසුන්දරානං දුක්ඛානං සඬබ්බාරජ්ජවත්තීනං අභාවතො අච්චන්තසුඛත්තා එකන්තතො සුන්දරං නාම අසඬබ්බතා ධාතුති ආහ “සුන්දරඤ්චෙස යානං ගතො අමතං නිබ්බාන”න්ති. තෙනාහ භගවා “නිබ්බානං පරමං සුඛ”න්ති (ම. නි. 2.215; ධ. ප. 203-204). සම්මාති සුට්ඨු. සුට්ඨු ගමනඤ්ච නාම පටිපක්ඛෙන අනභිභූතස්ස ගමනන්ති ආහ “පහිනෙ කිලෙසෙ පුන අපච්චාගච්ඡන්තො”ති. ඉදඤ්ච සිබ්බාජ්ජත්තං සම්මාගමනං, යාය ආගමනීයපටිපදාය සිද්ධං, සාපි සම්මාගමනමෙවාති එවම්පි භගවා සුගතොති දස්සෙතුං “සම්මා වා ගතො”තිආදි වුත්තං. සම්මාපටිපත්තියාති සම්මාසම්බොධියා සම්පාපනෙ අවිපරීතපටිපත්තියා. “සබ්බලොකස්ස හිතසුඛමෙව කරොන්තො”ති එතෙන මහාබොධියා පටිපදා අවිභාගෙන සබ්බසත්තානං සබ්බදා හිතසුඛාවහභාවෙනෙව පවත්තතිති දස්සෙති. “සස්සතං උච්ඡෙදන්ති ඉමෙ අන්තෙ අනුපගච්ඡන්තො

ගතො”ති එතෙන පටිච්චසමුප්පාදගතිං දස්සෙති. “කාමසුඛං අත්තකිලමට්ඨති ඉමෙ අනුපගච්ඡන්තො ගතො”ති එතෙන අරියමග්ගගතිං දස්සෙති.

තත්‍රාති යුත්තට්ඨානෙ යුත්තස්සෙව භාසනෙ නිජ්ඣාදෙනබ්බෙ, සාධෙනබ්බෙ චෙතං භුමිමං. අභුතන්ති අභුතත්ථං. අත්ථමුඛෙන හි වාචාය අභුතතා, භුතතා වා. අතච්ඡන්ති තස්සෙව චෙවචනං. අභුතන්ති වා අසන්තං අවිජ්ජමානං. අතච්ඡන්ති අතථාකාරං අඤ්ඤථාසන්තං. අනත්ථසඤ්ඡිතන්ති දිට්ඨධම්මිකෙන, සම්පරායිකෙන වා අනත්ථෙත සඤ්ඡිතං, අනත්ථාවහං. න අත්ථොති අනත්ථො, අත්ථස්ස පටිපක්ඛො, අභාවො ච, තෙන සඤ්ඡිතං, පිසුණුවාවං, සම්ඵජ්ජලාපඤ්චාති අත්ථො. එවමෙත්ථ චතුබ්බිධස්සාපි වච්ඡව්චරිතස්ස සඬගහො දට්ඨබ්බො. එත්ථ ච පයමා වාචා සීලවන්තං “දුස්සීලො”ති, අවණ්ඩාලාදිමෙව “චණ්ඩාලො”තිආදිනා භාසමානස්ස දට්ඨබ්බො. දුතියා දුස්සීලං “දුස්සීලො”ති, චණ්ඩාලාදිමෙව “චණ්ඩාලො”තිආදිනා අවිනයෙන භාසමානස්ස. තතියා නෙරයිකාදිකස්ස නෙරයිකාදිභාවචිභාවනීකථා යථා “ආපායිකො දෙවදත්තො නෙරයිකො”තිආදිකා (චූළව. 348). චතුත්ථී “වෙදවිහිතෙන යඤ්ඤවිධිනා පාණානිපාතාදිකතං සුගතිං ආවහතී”ති ලොකස්ස ඛ්‍යාමොභනකථා. පඤ්චමී භූතෙන පෙසුඤ්ඤපසංභාරාදිකථා. ඡට්ඨා යුත්තජ්ජන්තට්ඨානෙ පවත්තිතා දානසීලාදිකථා වෙදිතබ්බා. එවං සම්මා ගදත්තාති යථාචුත්තං අභුතාදිං වජ්ජෙත්වා භූතං තච්ඡං අත්ථසඤ්ඡිතං පියං මනාපං තතො එව සම්මා සුට්ඨු ගදනතො සුගතො ද-කාරස්ස ත-කාරං කත්වා. ආපාඨගමනමත්තෙන කස්සවි අජ්ජියම්පි හි භගවතො චචනං පියං මනාපමෙව අත්ථසිද්ධියා ලොකස්ස හිතසුඛාවහත්තා.

අපිච සොභනං ගතං ගමනං එතස්සාති සුගතො. භගවතො හි වෙනෙයාජනුපසඬිකමනං එකන්තෙන තෙසං හිතසුඛනිජ්ඣාදනතො සොභනං හද්දකං. තථා ලක්ඛණානුඛ්‍යාඤ්ජනපටිමණ්ඩිතරූපකායනාය දුතවිලම්බිතබ්බිකානුකඬ්ඨනනිජ්ජිලනුක්කුටිකකුටිලාකුලනාදිදොසරහිතවිලාසි තරාජහංසවසභවාරණම්ගරාජගමනං කායගමනං, ඤාණගමනඤ්ච විපුලනිම්මලකරුණාසතිවීරියාදිගුණවිසෙසසහිතං අහිනීභාරතො යාව මහාබොධි අනවජ්ජතාය, සත්තානං හිතසුඛාවහතාය ච සොභනමෙව. අථ වා සයම්භූඤාණෙන සකලම්පි ලොකං පරිඤ්ඤාහිසමයවසෙන පරිජානන්තො සම්මා ගතො අවගතොති සුගතො. තථා ලොකසමුදයං පභානාහිසමයවසෙන පජහන්තො අනුජ්ජන්තිධම්මතං ආපාදෙන්තො සම්මා ගතො අතීතොති සුගතො. ලොකනිරොධං නිබ්බානං සච්ඡිකිරියාහිසමයවසෙන සම්මා ගතො අධිගතොති සුගතො. ලොකනිරොධගාමිනිං පටිපදං භාවනාහිසමයවසෙන සම්මා ගතො පටිපන්නොති සුගතො. තථා යං ඉමස්ස සදෙවකස්ස ලොකස්ස

දිට්ඨං සුතං මුතං විඤ්ඤාතං පත්තං පරියෙසිතං අනුච්චරිතං මනසා, සබ්බං තං හත්ථතලෙ ආමලකං විය සම්මා පච්චක්ඛතො ගතො අබ්භඤ්ඤාසීති සුගතො.

135. සබ්බථාති සබ්බජ්ජකාරෙන. යො යො ලොකො යථා යථා වෙදිතබ්බො, තථා තථා. තෙ පන පකාරෙ දස්සෙතුං “සභාවතො”ති ආදි වුත්තං. තත්ථ සභාවතොති දුක්ඛසභාවතො. සබ්බො හි ලොකො දුක්ඛසභාවො. යථාහ “සංඛිත්තෙන පඤ්චුපාදානක්ඛන්ධා දුක්ඛා”ති (මහාව. 14; දී. නි. 2.387). සමුදයතොති යතො සො සමුදෙති, තතො තණ්හාදිතො. නිරොධතොති යත්ථ සො නිරුජ්ඣති, තතො විසඬිතො. නිරොධුපායතොති යෙන විධිනා සො නිරොධො පත්තබ්බො, තතො අරියමග්ගතො, ඉතො අඤ්ඤස්ස පකාරස්ස අභාවා.

ඉති “සබ්බථා ලොකං අවෙදී”ති වත්ථා තදන්ථසාධකං සුත්තං දස්සෙන්නො “යත්ථ බො ආචුසො”ති ආදිමාහ. තත්ථ “න ඡායති”ති ආදිනා උජුකං ඡාති ආදීති පටික්ඛිපිත්වා “න වචති න උපපජ්ජති”ති පද්ද්වයෙන අපරාපරං වචනුපපජ්ජනාති පටික්ඛිපති. කෙච් පන “න ඡායතිති ආදි ගබ්භසෙය්‍යකවසෙන වුත්තං, ඉතරං ඔපපාතිකවසෙනා”ති වදන්ති. තන්ති ඡාති ආදිරිතං. ගමනෙනාති පදසා ගමනෙන. ඤාතෙය්‍යන්ති ඡාතිතබ්බං. “ඤාතාය”න්ති වා පායො, ඤාතා අයං නිබ්බානත්ථිකොති අධිප්පායො.

කාමං පාදගමනෙන ගන්ත්වා ලොකස්සන්තං ඤාතුං, දට්ඨුං, පත්තුං වා න සක්කා, අපිච පරිමිතපරිච්ඡින්නට්ඨානෙන තං පඤ්ඤාපෙත්වා දස්සෙමිති දස්සෙන්නො “අපිචා”ති ආදිමාහ. තත්ථ සසඤ්ඤිමිතීති සඤ්ඤාසහිතෙ. තතො එව සමනකෙ සවිඤ්ඤාණකෙ. අවිඤ්ඤාණකෙ පන උතුසමුට්ඨානරූපසමුදායමත්තෙ පඤ්ඤාපෙතුං න සක්කාති අධිප්පායො. ලොකන්ති ඛන්ධාදිලොකං. ලොකනිරොධන්ති තස්ස ලොකස්ස නිරුජ්ඣනං, නිබ්බානමෙව වා. අදෙසමපි හි තං යෙසං නිරොධො, තෙසං වසෙන උපචාරතො, දෙසතොපි නිද්දිසියති යථා “වක්ඛුං ලොකෙ පියරූපං සාතරූපං, එත්ථෙසා තණ්හා පභීයමානා පභීයති, එත්ථ නිරුජ්ඣමානා නිරුජ්ඣති”ති (දී. නි. 2.401; ම. නි. 1.134; විහ. 204).

ගමනෙනාති පාකතිකගමනෙන. ලොකස්සන්තොති සඬ්ඛාරලොකස්ස අන්තො අන්තකිරියාහෙතුභූතං නිබ්බානං. කුදාවනන්ති කදාවිපි. අපත්ථාති අග්ගමග්ගෙන අනධිගන්ත්වා. පමොචනන්ති පමුත්ති නිස්සරණං. තස්මාති යස්මා ලොකස්සන්තං අපත්ථා වට්ටදුක්ඛතො මුත්ති නත්ථි, තස්මා. භවෙති නිපාතමත්තං. ලොකවිදුති සභාවාදිතො සබ්බං ලොකං ඡානන්නො. සුමෙධොති සුන්දරපඤ්ඤො. ලොකන්තගුති පරිඤ්ඤාභිසමයෙන ලොකං විදිත්වා පහානාභිසමයෙන ලොකන්තගු. මග්ගබ්‍රහ්මවරියවාසස්ස පරිනිට්ඨිතත්තා

වුසිතබුන්මවරියො. සබ්බෙසං කිලෙසානං සමිත්තා, චතුසච්චධම්මානං වා අභිසමිත්තා සමිත්තාචී. නාසිසති න පත්ථෙති. යථා ඉමං ලොකං, එවං පරඤ්ච ලොකං අප්පට්ඨසන්ධිකත්තා.

136. එවං යදිපි ලොකවිදුතා අනවසෙසතො දස්සිතා සභාවතො දස්සිතත්තා, ලොකො පන එකදෙසෙනෙව වුත්තොති තං අනවසෙසතො දස්සෙතුං “අපිච තයො ලොකා”තිආදි වුත්තං. තත්ථ ඉන්ද්‍රියබද්ධානං බන්ධානං සමුහො, සත්තානො ච සත්තලොකො. රූපාදීසු සත්තවිසත්තතාය සත්තො, ලොකීයන්ති එත්ථ කුසලාකුසලං, තබ්බිපාකො වාති ලොකොති. අනිත්ථියබද්ධානං රූපාදීනං සමුහො, සත්තානො ච ඕකාසලොකො ලොකීයන්ති එත්ථ තසා, ථාවරා ච, තෙසඤ්ච ඕකාසභුතොති. තදාධාරතාය හෙස “භාජනලොකො”තිපි වුච්චති. උභයෙපි බන්ධා සඬබාරලොකො පච්චයෙහි සඬබරියන්ති, ලුප්පන්ති පලුප්පන්ති වාති. ආභාරට්ඨිතිකාති පච්චයට්ඨිතිකා, පච්චයායත්තවුත්තිකාති අත්ථො. පච්චයත්ථො හෙත්ථ ආභාර-සද්දො “අයමාහාරො අනුප්පන්තස්ස වා කාමච්ඡන්දස්ස උප්පාදායා”තිආදීසු (සං. නි. 5.232) විය. එවං හි “සබ්බෙ සත්තා”ති ඉමිනා අසඤ්ඤසත්තාපි පරිග්ගහිතා හොන්ති. සා පනායං ආභාරට්ඨිතිකතා නිප්පරියායතො සඬබාරධම්මො, න සත්තධම්මොති ආහ “ආභාරට්ඨිතිකාති ආගතට්ඨානෙ සඬබාරලොකො වෙදිතබ්බො”ති.

යදි එවං “සබ්බෙ සත්තා”ති ඉදං කථන්ති? පුග්ගලාධිට්ඨානා දෙසනාති නායං දොසො. යථා අඤ්ඤත්ථාපි “එකධම්මෙ, හික්ඛවෙ, හික්ඛු සම්මා නිබ්බන්දමානො සම්මා විරජ්ජමානො සම්මා විමුච්චමානො සම්මා පරියන්තදස්සාචී සම්මදත්ථං අභිසමෙච්ච දිට්ඨෙව ධම්මෙ දුක්ඛස්සන්තකරො හොති. කතමස්මි. එකධම්මෙ? සබ්බෙ සත්තා ආභාරට්ඨිතිකා”ති (අ. නි. 10.27). දිට්ඨිගතිකානං සස්සතාදිවසෙන “අත්තා, ලොකො”ති ච පරිකප්පනා යෙභුයොන සත්තවිසයා, න සඬබාරවිසයාති ආහ “සස්සතො ලොකොති වා අසස්සතො ලොකොති වා ආගතට්ඨානෙ සත්තලොකො වෙදිතබ්බො”ති.

යාවතා චන්දිමසුරියා පරිහරන්තීති යත්තකෙ යානෙ චන්දිමසුරියා පරිචන්තන්ති පරිබ්භමන්ති. දිසා හන්ති විරොචමානාති තෙසං පරිබ්භමනෙනෙව තා දිසා පහස්සරා හුත්වා විරොචන්ති. තාව සහස්සධා ලොකොති තත්තකං සහස්සප්පකාරො ඕකාසලොකො, සහස්සලොකධාතුයොති අත්ථො. “තාව සහස්සවා”ති වා පායො.

තම්පිති තං තිවිධම්පි ලොකං. තථා හිස්ස සබ්බථාපි විදිතොති සම්බන්ධො. එකො ලොකොති “සබ්බෙ සත්තා ආභාරට්ඨිතිකා”ති යාය පුග්ගලාධිට්ඨානාය

කථාය සබ්බකං සබ්බකං පච්චයායත්තවුත්තිතා වුත්තා, තාය සබ්බකං සබ්බකං පච්චයායත්තවුත්තිතා පකාරත්තරස්ස අභාවතො. ද්වෙ ලොකානිආදිසුපි ඉමිනා නයෙන අත්ථො වෙදිතබ්බො. නාම-ග්ගහණෙන චෙත්ථ නිබ්බානස්ස අග්ගහණං, තස්ස අලොකසභාවත්තා. නනු ච “ආහාරට්ඨිතිකා”ති එත්ථ පච්චයායත්තවුත්තිතාය මග්ගඵලධම්මානම්පි ලොකතා ආපජ්ජති? නාපජ්ජති, පරිඤ්ඤායානං දුක්ඛසච්චධම්මානං ඉධ “ලොකො”ති අධිජ්ජෙතත්තා. අථ චා “න ලුප්පති න පලුප්පති”ති යො ගහිතො තථා න හොති, සො ලොකොති තංගහණරහිතානං ලොකුත්තරානං නත්ථි ලොකතා. උපාදානානං ආරම්භණ්‍යා ඛන්ධා උපාදානක්ඛන්ධා. දසායතනානීති දස රූපායතනානි.

එත්ථ ච “ආහාරට්ඨිතිකා”ති පච්චයායත්තවුත්තිතාවචනෙන සබ්බකං අනිච්චතා. තාය ච “යදනිච්චං, තං දුක්ඛං. යං දුක්ඛං, තදනත්තා”ති (සං. නි. 3.15) වචනතො දුක්ඛානත්තතා ච පකාසිතා හොන්තිති තිණ්පි සාමඤ්ඤලක්ඛණානි ගහිතානි. නාමන්ති වත්තාරො අරුපිනො ඛන්ධා, තෙ ච අත්ථතො එස්සාදයො. රූපන්ති භූතූපාදායරූපානි, තානි ච අත්ථතො පථවිආදයොති අවිසෙසෙනෙව සලක්ඛණතො සබ්බකං ගහිතා. තග්ගහණෙනෙව යෙ තෙසං විසෙසා කුසලාදයො, භෙතුආදයො ච, තෙපි ගහිතා එව හොන්තිති ආහ “ඉති අයං සබ්බකංලොකොපි සබ්බකං විදිතො”ති.

ආගම්ම චිත්තං සෙති එත්ථාති ආසයො මිගාසයො විය. යථා මිගො ගොවරාය ගන්ත්වා පච්චාගන්ත්වා තත්ථෙව වනගහනෙ සයතිති සො තස්ස ආසයො, එවං අඤ්ඤා පවත්තිත්වාපි චිත්තං ආගම්ම යත්ථ සෙති, සො තස්ස ආසයොති වුවචති. සො පන සස්සතදිට්ඨිආදිවසෙන චතුබ්බිධො. වුත්තඤ්ච –

“සස්සතුවිෂෙදදිට්ඨි ච, ඛන්ති වෙවානුලොමිකා;
යථාභූතඤ්ච යං ඤාණං, එතං ආසයසද්දිත”න්ති.

තත්ථ සබ්බදිට්ඨිතං සස්සතුවිෂෙදදිට්ඨිහි සබ්බගහිතත්තා සබ්බෙපි දිට්ඨිගතිකා සත්තා ඉමා එව ද්වෙ දිට්ඨියො සන්තිස්සිතා. යථාහ “ද්වයනිස්සිතො බ්වායං, කච්චාන, ලොකො යෙහුයොන අත්ථිතඤ්ච නත්ථිතඤ්චා”ති (සං. නි. 2.15) . අත්ථිතානි හි සස්සතග්ගාහො අධිජ්ජෙතො, නත්ථිතානි උච්චෙදග්ගාහො. අයං තාව වට්ටනිස්සිතානං පුපුජ්ජනානං ආසයො. විවට්ටනිස්සිතානං පන සුද්ධසත්තානං අනුලොමිකා ඛන්ති, යථාභූතඤාණන්ති දුට්ඨො ආසයො.

ආසයං ජානාතීති චතුබ්බිධම්පි සත්තානං ආසයං ජානාති. ජානන්තො ච තෙසං දිට්ඨිගතානං, තෙසඤ්ච ඤාණානං අප්පචත්තික්ඛණෙපි ජානාති. චුත්තඤ්ඤානං -

“කාමං සෙවන්තඤ්ඤෙව ජානාති ‘අයං පුග්ගලො කාමගරුකො කාමාසයො කාමාධිමුත්තො’ති, කාමං සෙවන්තඤ්ඤෙව ජානාති ‘අයං පුග්ගලො නෙක්ඛම්මගරුකො නෙක්ඛම්මාසයො නෙක්ඛම්මාධිමුත්තො’ති” ආදි (පටි. ම. 1.113) .

අප්පභිනභාවෙන සත්තානෙ අනු අනු සයන්තීති අනුසයා, අනුරූපං කාරණං ලභිත්වා උප්පජ්ජන්තීති අත්ථො. එතෙන තෙසං කාරණලාභෙ උප්පජ්ජනාරහතං දස්සෙති. අප්පභිනා හි කිලෙසා කාරණලාභෙ සති උප්පජ්ජන්ති. කෙ පන තෙ? රාගාදයො සත්ත අනාගතා කිලෙසා, අතීතා, පච්චුප්පන්තා ච තංසභාවත්තා තථා චුච්චන්ති. න හි ධම්මානං කාලභෙදෙන සභාවභෙදො අත්ථි. තං සත්තවිධං අනුසයං තස්ස තස්ස සත්තස්ස සත්තානෙ පරොපරභාවෙන පචත්තමානං ජානාති.

චරිතන්ති සුචරිතදුච්චරිතං. තං හි විභච්ඡගෙ (විභ. 814, 817) චරිතනිද්දෙසෙ නිද්දිට්ඨං. අථ චා චරිතන්ති චරියා චෙදිතබ්බො. තා පන රාගදොසමොහසද්ධාබ්බද්ධිවිතක්කවසෙන ඡ මූලචරියා, තාසං අපරියන්තො අන්තරභෙදො, සංසග්ගභෙදො පන තෙසට්ඨිවිධො. තං චරිතං සභාවතො සංකිලෙසවොදානතො සමුට්ඨානතො එලතො නිස්සන්දතොති එවමාදිනා පකාරෙන ජානාති.

අධිමුත්ති අජ්ඣාසයධාතු. සා දුට්ඨා භීතාධිමුත්ති පණීතාධිමුත්තීති. යාය භීතාධිමුත්තිකා සත්තා භීතාධිමුත්තිකෙයෙව සෙවන්ති, පණීතාධිමුත්තිකා ච පණීතාධිමුත්තිකෙයෙව. සා අජ්ඣාසයධාතු අජ්ඣාසයසභාවො අධිමුත්ති. තං අධිමුත්තිං ජානාති “ඉමස්ස අධිමුත්ති භීතා, ඉමස්ස පණීතා”ති, තත්ථාපි “ඉමස්ස මුදු, ඉමස්ස මුදුතරා, ඉමස්ස මුදුතමා”ති ආදිනා. ඉන්ද්‍රියානං හි තික්ඛමුදුභාවාදිනා යථාරහං අධිමුත්තියා තික්ඛමුදුභාවාදිකො චෙදිතබ්බො. තථා හි චුත්තං සම්මොභවිතොදනීයං (විභ. අට්ඨ. 818, 820) “හෙට්ඨා ගහිතාපි අධිමුත්ති ඉධ සත්තානං තික්ඛින්ද්‍රියමුදින්ද්‍රියභාවදස්සනත්ථං පුන ගහිතා”ති.

අප්පරජං අක්ඛං එතෙසන්ති අප්පරජක්ඛා, අප්පං චා රජං පඤ්ඤාමයෙ අක්ඛම්භි එතෙසන්ති අප්පරජක්ඛා, අනුස්සදරාගාදිරජා සත්තා, තෙ අප්පරජක්ඛෙ. මහාරජක්ඛෙති එත්ථාපි එසෙව නයො. උස්සදරාගාදිරජා මහාරජක්ඛා.

තික්ඛිත්ථියෙති තිබ්බෙණහි සද්ධාදිහි ඉන්ද්‍රියෙහි සමන්තාගතෙ. මුදිත්ථියෙති මුදුකෙහි සද්ධාදිහි ඉන්ද්‍රියෙහි සමන්තාගතෙ. උපනිස්සයඉන්ද්‍රියානි නාම ඉධාධිප්පෙතානි. ස්වාකාරෙති සුන්දරාකාරෙ කල්‍යාණපකතිකෙ, විච්චජ්ඣාසයෙති අත්ථො. සුවිඤ්ඤාපයෙති සම්මත්තනියාමං විඤ්ඤාපෙනුං සුකරෙ සද්ධෙ, පඤ්ඤවත්තෙ ව. භබ්බෙ අභබ්බෙති එත්ථ භබ්බෙති කම්මාවරණකිලෙසාවරණවිපාකාවරණරහිතෙ. චුත්තවිපරියායෙන ද්වාකාරද්විඤ්ඤාපයාභබ්බා වෙදිතබ්බා. එත්ථ ව “ඉමස්ස රාගරජො අප්පො, ඉමස්ස දොසරජො අප්පො”තිආදිනා අප්පරජක්ඛෙසු ජානනං වෙදිතබ්බං. සෙසෙසුපි එසෙව නයො. තස්මාති යස්මා භගවා අපරිමාණෙ සත්තෙ ආසයාදිතො අනවසෙසෙත්වා ජානාති, තස්මා අස්ස භගවතො සත්තලොකොපි සබ්බථා විදිතො.

නනු ව සත්තෙසු පමාණාදිපි ජානිතබ්බො අත්ථිති? අත්ථි. තස්ස පන ජානනං න නිබ්බදාය විරාගාය නිරොධායාති ඉධ න ගහිතං, භගවතො පන තම්පි සුවිදිතං සුවචත්ථාපිතමෙව, පයොජනාභාවා දෙසනං නාරුල්භං. තෙන චුත්තං –

“අථ ඛො භගවා පරිත්තං නබ්බිබ්බායං පංසුං ආරොපෙත්වා භික්ඛු ආමන්තෙසි ‘තං කිං මඤ්ඤථ, භික්ඛවෙ, කතමං නු ඛො බහුතරං – යො වායං මයා පරිත්තො නබ්බිබ්බායං පංසු ආරොපිතො, අයං වා මහාපථවි’”තිආදි (සං. නි. 5.1121).

137. ඔකාසලොකොපි සබ්බථා විදිතොති සම්බන්ධො. චක්කවාළන්ති ලොකධාතු. සා හි නෙමිමණ්ඩලසදිසෙන චක්කවාළපබ්බතෙන සමන්තතො පරික්ඛිත්තත්තා “චක්කවාළ”න්ති වුවචති. චතුතිංසසතානි වාති චතුඅධිකානි තිංසසතානි, තිණ්සහස්සානි, චත්තාරිසතානි වාති අත්ථො. අඛිච්චිචානීති උපච්චවතුත්ථානි, තිණ්සතානි, පඤ්ඤාසඤ්චානි අත්ථො. නහුතානීති දසසහස්සානි. සඛ්ඛාතාති කථිතා. සණ්ඨිතීති හෙට්ඨා, උපරිතො වාති සබ්බසො ඨිති.

එවං සණ්ඨිතෙති එවමච්චිතෙ. එත්ථාති චක්කවාළෙ. අච්චුග්ගතො තාවදෙවාති තත්තකමෙව චතුරාසීති යොජනසහස්සානියෙව උබ්බෙධො. න කෙවලං චෙත්ථ උබ්බෙධොව, අථ ඛො ආයාමවිත්ථාරාපිස්ස තත්තකායෙව. චුත්තඤ්ඤෙනං –

“සිනෙරු, භික්ඛවෙ, පබ්බතරාජා චතුරාසීති යොජනසහස්සානි ආයාමෙන, චතුරාසීති යොජනසහස්සානි විත්ථාරෙනා”ති (අ. නි. 7.66).

තතොති සිනෙරුස්ස හෙට්ඨා, උපරි ච චුත්තජ්ජමාණතො. උපච්ඡුපච්චෙනාති උපච්චෙන උපච්චෙන. ඉදං චුත්තං හොති – ද්වාචත්තාලිස යොජනසහස්සාති සමුද්දෙ අජ්ඣොගාල්ලො තත්තකමෙව ච උපරි උග්ගතො යුගන්ධරපඛිනතො, එකවිස යොජනසහස්සාති සමුද්දෙ අජ්ඣොගාල්ලො තත්තකමෙව ච උපරි උග්ගතො ඊසධරො පඛිනතොති ඉමිනා නයෙන සෙසෙසුපි උපච්ඡුපච්චපමාණතා වෙදිතඛිනා. යථා මහාසමුද්දො යාව චක්කවාලපාදමුලා අනුපුඛිනිත්තො, එවං යාව සිනෙරුපාදමුලාති හෙට්ඨා සිනෙරුපමාණතො උපච්චපමාණොපි යුගන්ධරපඛිනතො පථවියං සුජ්ජතිට්ඨිතො, එවං ඊසධරාදයොපිති දට්ඨඛිනං. චුත්තං හෙතං “මහාසමුද්දො, භික්ඛවෙ, අනුපුඛිනිත්තො අනුපුඛිනපොණො අනුපුඛිනපඛිනාරො”ති (උදා. 45; චූළව. 384; අ. නි. 8.19). සිනෙරුයුගන්ධරාදීනං අන්තරෙ සීදන්තරසමුද්දො නාම. තෙ විත්ථාරතො යථාක්කමං සිනෙරුආදීනං අච්චුග්ගතසමානපරිමාණාති වදන්ති. බුහාති මහන්තො.

සිනෙරුස්ස සමන්තතොති පරික්ඛිපනවසෙන සිනෙරුස්ස සමන්තතො ධීතා. සිනෙරුං තාව පරික්ඛිපිත්වා ධීතො යුගන්ධරො, තං පරික්ඛිපිත්වා ඊසධරො. එවං තං තං පරික්ඛිපිත්වා ධීතා “සිනෙරුස්ස සමන්තතො”ති චුත්තා.

යොජනානං සතානුවචො, භිමවා පඤ්ච පඛිනතොති භිමවා පඛිනතො පඤ්ච යොජනානං සතාති උච්චො උඛිනෙධො. නගවිහයාති නග-සද්දෙන අවිහාතඛිනා රුක්ඛාභිධානා. පඤ්ඤාසයොජනක්ඛන්ධසාධායාමාති’ උඛිනෙධතො පඤ්ඤාසයොජනක්ඛන්ධායාමා, උඛිනෙධතො, සමන්තතො ච පඤ්ඤාසයොජනසාධායාමා ච. තතො එව සතයොජනවිත්ථිණ්ණා, තාවදෙව ච උග්ගතා. යස්සානුභාවෙනාති යස්සා මහන්තතා කජ්ජට්ඨායිතාදිජ්ජකාරෙන පභාවෙන.

ගරුලානං සිම්බලිරුක්ඛො සිනෙරුස්ස දුතියපරිභණ්ඩෙ පතිට්ඨිතො.

සිරිසෙනාති පච්චත්තෙ කරණවචනං. සත්තමන්ති ලිඛිගවිපල්ලාසෙන චුත්තං, සිරිසො හවති සත්තමොති අත්ථො.

තත්ථ වණ්ඩමණ්ඩලං හෙට්ඨා, සූරියමණ්ඩලං උපරි. තස්ස ආසන්නභාවෙන චන්ද්‍රමණ්ඩලං අත්තතො ඡායාය විකලභාවෙන උපට්ඨාති. තාති යොජනන්තරිකාති යුගන්ධරග්ගපමාණො ආකාසෙ විවරන්ති. අසුරභවනං සිනෙරුස්ස හෙට්ඨා. අච්චි ජම්බුදීපස්ස. ජම්බුදීපො සකට්ඨණ්ඩානො. අපරගොයානං ආදාසසණ්ඩානො. පුඛිඛවිදෙහො අද්ධවන්දසණ්ඩානො. උත්තරකුරු පීඨසණ්ඩානො. තංතංනිවාසිතං, තංතංපරිවාරදීපවාසිනඤ්ච මනුස්සානං මුඛමපි තංතංසණ්ඩානන්ති වදන්ති. තදන්තරෙසුති තෙසං

චක්කවාලානං අන්තරෙසු. තිණ්ණං හි පත්තානං අඤ්ඤමඤ්ඤආසන්නභාවෙන
 යපිතානං අන්තරසදිසෙ තිණ්ණං තිණ්ණං චක්කවාලානං අන්තරෙ එකෙකො
 ලොකත්තරනිරයො.

අනන්තානීති අපරිමාණානි, “එත්තකානී”ති අඤ්ඤෙහි මිනිතුං
 අසක්කුණෙය්‍යානි. භගවා අනන්තෙන බුද්ධඤාණෙන අවෙදි “අනන්තො
 ආකාසො, අනන්තො සත්තනිකායො, අනන්තානි චක්කවාලානී”ති තිවිධම්පි
 අනන්තං බුද්ධඤාණං පරිච්ඡින්නද්විතී සයම්පි අනන්තත්තා. යාවතකං හි ඤෙය්‍යං,
 තාවතකං ඤාණං. යාවතකං ඤාණං, තාවතකං ඤෙය්‍යං. ඤෙය්‍යපරියන්තිකං
 ඤාණං, ඤාණපරියන්තිකං ඤෙය්‍යන්ති. තෙන චුත්තං “අනන්තෙන
 බුද්ධඤාණෙන අවෙදි”ති. අනන්තතා වස්ස අනන්තඤෙය්‍යපටිච්ඡික්ඛන්තෙනව
 වෙදිතබ්බා තත්ථ අප්පට්ඨතවාරත්තා. නනු චෙත්ථ විචට්ටාදිනම්පි විදිතතා
 වත්තබ්බාති? සච්චං වත්තබ්බං, සා පන පරතො අභිඤ්ඤාකථායං ආගමිස්සතීති
 ඉධ න ගහිතා.

138. අත්තනානි නිස්සක්කවචනමෙතං. ගුණෙහි අත්තනා විසිට්ඨතරස්සානි
 සම්බන්ධො. තර-ග්ගහණං චෙත්ථ “අනුත්තරො”ති පදස්ස අත්ථනිද්දෙසනාය
 කතං, න විසිට්ඨස්ස කස්සපි අත්ථිතාය. සදෙවකෙ හි ලොකෙ සදිසකප්පොපි
 නාම කොචි තථාගතස්ස නත්ථි, කුතො සදිසො. විසිට්ඨෙ පන කා කථා.
 කස්සචිති කස්සචිපි. අභිභවතීති සිලසම්පදාය උපනිස්සයභූතානං
 හිරොත්තප්පමත්තාකරුණානං, විසෙසපච්චයානං
 සද්ධාසනිවිරියපඤ්ඤානඤ්ච උක්කංසප්පත්තියා සමුදාගමතො පට්ඨාය
 අනඤ්ඤසාධාරණො සවාසනපටිපක්ඛස්ස පහීනත්තා උක්කංසපාරම්ප්පත්තො
 සත්ථු සිලගුණො. තෙන භගවා සදෙවකං ලොකං අඤ්ඤදත්ථු අභිභූයා
 පවත්තති, න සයං කෙනචි අභිභූයාතීති අධිප්පායො. එවං සමාධිගුණාදිසුපි
 යථාරහං වත්තබ්බං. සිලාදයො චෙතෙ ලොකියලොකුත්තරමිස්සකා වෙදිතබ්බා.
 විමුත්තිඤාණදස්සනං පන ලොකියං කාමාවචරමෙව.

යදි එවං, කථං තෙන සදෙවකං ලොකං අභිභවතීති? තස්සාපි ආනුභාවතො
 අසදිසත්තා. තම්පි හි විසයතො, පවත්තිතො, පවත්ති ආකාරතො ච
 උත්තරිතරමෙව. තං හි අනඤ්ඤසාධාරණං සත්ථු විමුත්තිගුණං ආරබ්භ
 පවත්තති, පවත්තමානඤ්ච අතක්කාවචරං පරමගම්හිරං සණ්ඨප්පුබ්බං සවිසයං
 පටිපක්ඛධම්මානං සුප්පහීනත්තා සුට්ඨු පාකටං විභූතතරං කත්වා පවත්තති,
 සම්මදෙව ච වසීභාවස්ස පාපිතත්තා, භවඛිගපරිවාසස්ස ච අතිපරිත්තකත්තා
 ලහුං ලහුං පවත්තතීති.

එවං සිලාදිගුණෙහි භගවතො උත්තරිතරස්ස අභාවං දස්සෙත්වා ඉදානි
 සදිසස්සාපි අභාවං දස්සෙතුං “අසමො”තිආදි චුත්තං. තත්ථ අසමොති එකස්මිං

කාලෙ නත්ථි එතස්ස සීලාදිගුණෙන සමා සදිසාති අසමො. තථා අසමෙහි අතීතානාගතවුද්ධෙහි සමො, අසමා වා සමා එතස්සාති අසමසමො. සීලාදිගුණෙන නත්ථි එතස්ස පටිමාති අප්පටිමො. සෙසපද්දවයෙපි එසෙව නයො. තත්ථ උපමාමත්තං පටිමා, සදිසුපමා පටිභාගො, යුගග්ගාභවසෙන ධීතො පටිපුග්ගලො වෙදිතබ්බො.

න ඛො පනාහං සමනුපස්සාමීති මම සමන්තවක්ඛුනා හත්ථතලෙ ආමලකං විය සබ්බලොකං පස්සන්තොපි තත්ථ සදෙවකෙ...පෙ.... පජාය අත්තනා අත්තතො සීලසම්පන්නතරං සම්පන්නතරසීලං කඤ්චි පුග්ගලං න ඛො පන පස්සාමි, තාදිසස්ස අභාවතොති අධිප්පායො. අග්ගජ්ජසාදසුත්තාදීනීති එත්ථ –

“යාවතා, හික්ඛවෙ, සත්තා අපදා වා ද්විපදා වා චතුප්පදා වා ඛුප්පදා වා රුපිනො වා අරුපිනො වා සඤ්ඤිනො වා අසඤ්ඤිනො වා නෙවසඤ්ඤිනාසඤ්ඤිනො වා, තථාගතො තෙසං අග්ගමක්ඛායති අරහං සම්මාසම්බුද්ධො. යෙ, හික්ඛවෙ, බුද්ධෙ පසන්නා, අග්ගෙ තෙ පසන්නා. අග්ගෙ ඛො පන පසන්නානං අග්ගො විපාකො භොතී”ති (අ. නි. 4.34; 5.32; 10.15; ඉතිවු90) –

ඉදං අග්ගජ්ජසාදසුත්තං. ආදි-සද්දෙන –

“සදෙවකෙ...පෙ.... සදෙවමනුස්සාය තථාගතො අභිභූ අනභිභූතො අඤ්ඤදත්ථුදසො වසවත්තී, තස්මා ‘තථාගතො’ති වුව්චතී”ති (අ. නි. 4.24; දී. නි. 3.188) –

එවමාදීනි සුත්තපදානි වෙදිතබ්බානි. ආදිකා ගාථායොති එත්ථ –

“අහං හි අරහා ලොකෙ, අහං සත්ථා අනුත්තරො;
එකොමිහි සම්මාසම්බුද්ධො, සිතිභූතොස්මි නිබ්බුතො. (මහාව. 11; ම. නි. 1.285; 2.341);

“දන්තො දමයනං සෙට්ඨො, සන්තො සමයනං ඉසි;
මුත්තො මොවයනං අග්ගො, තිණ්ණො තාරයනං වරො. (ඉතිවු. 112);

“නයිමස්මිං ලොකෙ පරස්මිං වා පන,
බුද්ධෙන සෙට්ඨො සදිසො ව විජ්ජති;
යමාහු දක්ඛිණෙය්‍යානං අග්ගනං ගතො,
පුඤ්ඤත්ථිකානං විපුලඵලෙසින”ත්ති. (වි. ව. 1047; කථා. 799) –

එවමාදිකා ගාථා විත්ථාරෙතබ්බා.

139. දමෙතීති සමෙති, කායසමාදීහි යොජෙතීති අත්ථො. තං පන කායසමාදීහි යොජනං යථාරහං තදඛගවිනයාදීසු පතිට්ඨාපනං භොතීති ආහ “විනෙතීති චුත්තං භොතී”ති. දමෙතුං යුත්තාති දමනාරහා. අමනුස්සපුරිසාති එත්ථ න මනුස්සාති අමනුස්සා. තංසදිසතා එත්ථ ජොතියති, තෙන මනුස්සත්තමත්තං නත්ථි, අඤ්ඤං සමානන්ති යක්ඛාදයො “අමනුස්සා”ති අධිජ්ජෙතා, න යෙ කෙවි මනුස්සෙහි අඤ්ඤෙ. තථා හි තිරච්ඡානපුරිසානං විසුං ගහණං කතං, යක්ඛාදයො එව ව නිද්දිට්ඨා. අපලාලො හිමවත්තවාසී. චූළොදරමභොදරා නාගදීපවාසීනො. අග්ගිසිඛධුමසිඛා සිහලදීපවාසීනො. නිබ්බිසා කතා දොසවිසස්ස විනොදනෙන. තෙනාහ “සරණෙසු ව සීලෙසු ව පතිට්ඨාපිතා”ති. කුටදන්තාදයොති ආදි-සද්දෙන සොට්ඨුඛඋපාලිගහපතිආදීනං සඛගහො දට්ඨබ්බො. සක්කදෙවරාජාදයොති ආදි-සද්දෙන අජකලාපයක්ඛකඛුභ්මාදීනං සඛගහො දට්ඨබ්බො. ඉදං චෙත්ථ සුත්තන්ති ඉදං කෙසිසුත්තං. විනිතා විචිත්රෙහි විනයනුපායෙහිති එතස්මිං. අත්ථො විත්ථාරෙතබ්බං යථාරහං සණ්භාදීහි උපායෙහි විනයස්ස දීපනතො.

විසුද්ධිසීලාදීනං පට්ඨමජ්ඣානාදීනිති “විසුද්ධිසීලස්ස පට්ඨමජ්ඣානං, පට්ඨමජ්ඣානලාභිනො දුතියජ්ඣාන”න්තිආදීනා තස්ස තස්ස උපරුපරි විසෙසං ආවික්ඛන්තොති සම්බන්ධො. සොතාපන්තාදීනන්ති එත්ථාපි එසෙව නයො. “දන්තෙපි දමෙතියෙවා”ති ඉදං පුබ්බෙ “සබ්බෙන සබ්බං දමං අනුපගතා පුරිසදම්මා”ති චුත්තාති කත්වා චුත්තං. යෙ පන විජ්ජකතදම්මභාවා සබ්බථා දමෙතබ්බතං නාතිවත්තා, තෙ සත්තෙ සන්ධාය “දන්තෙපි දමෙතියෙවා”ති චුත්තං. තෙපි හි පුරිසදම්මා එවාති, යතො නෙ සත්ථා දමෙති.

අත්ථපදන්ති අත්ථාහිඛ්‍යඤ්ජකපදං, වාක්‍යන්ති අත්ථො. වාක්‍යෙන හි අත්ථාහිඛ්‍යත්ති, න නාමාදිපදමත්තෙන. එකපදභාවෙන ව අනඤ්ඤසාධාරණො සත්ථු පුරිසදම්මසාරථිභාවො දස්සිතො භොති. තෙනාහ “භගවා හී”තිආදි. අට්ඨ දිසාති අට්ඨ සමාපත්තියො. තා හි අඤ්ඤමඤ්ඤසම්බන්ධාපි අසංකිණ්ණභාවෙන දිස්සන්ති අපදිස්සන්තිති දිසා, දිසා වියාති වා දිසා. අසජ්ජමානාති න සජ්ජමානා වසිභාවජ්ජත්තියා නිස්සඛගචාරා. ධාවන්ති ජවනචුත්තියොගතො. එකංයෙව දිසං ධාවති, අත්තනො කායං අපරිවත්තෙන්තොති අධිජ්ජායො. සත්ථාරා පන දම්තා පුරිසදම්මා එකිරියාපට්ඨෙනෙව අට්ඨ දිසා ධාවන්ති. තෙනාහ “එකපල්ලඛකෙනෙව නිසින්තා”ති. අට්ඨ දිසාති ව නිදස්සනමත්තමෙතං, ලොකියෙහි අගතපුබ්බං නිරොධසමාපත්තිදිසං, අමතදිසඤ්ච පක්ඛන්දනතො.

140. දිට්ඨධම්මො චූච්චති පච්චක්ඛො අත්තභාවො, තත්ථ නියුත්තොති දිට්ඨධම්මිකො, ඉධලොකත්ථො. කම්මකිලෙසවසෙන සම්පරෙතබ්බතො සම්මා ගන්තබ්බතො සම්පරායො, පරලොකො, තත්ථ නියුත්තොති

සම්පරායිකො, පරලොකත්වො. පරමො උත්තමො අත්ථො පරමත්ථො, නිබ්බානං. තෙහි දිට්ඨධම්මිකසම්පරායිකපරමත්ථෙහි. යථාරහන්ති යථානුරූපං. තෙසු අත්ථෙසු යො යො පුග්ගලො යං යං අරහති, තදනුරූපං. අනුසාසනීති විනෙති තස්මිං. අත්ථෙ පතිට්ඨපෙති, සහ අත්ථෙත වත්තනීති සත්ථො, හණ්ඩමුලෙන වාණිජ්ජාය දෙසන්තරං ගච්ඡන්තො ජනසමුහො. භික්‍ෂුපදෙසාදිවසෙන පරිපාලෙනබ්බො සාසිතබ්බො සො එතස්ස අත්ථිති සත්ථා, සත්ථවාහො. සො විය හගවාති ආහ “සත්ථා වියාති සත්ථා, හගවා සත්ථවාහො”ති.

ඉදානි තමත්ථං නිද්දෙසපාළිනයෙන දස්සෙතුං “යථා සත්ථවාහො”තිආදි වුත්තං. තත්ථ සත්ථෙති සත්ථිකෙ ජනෙ. කං තාරෙත්ති එත්ථාති කන්තාරො, නිරුද්ධො අරඤ්ඤප්පදෙසො. රුළුභිවසෙන පන ඉතරොපි අරඤ්ඤප්පදෙසො තථා වුවිවති. වොරකන්තාරන්ති වොරෙහි අධිට්ඨිතකන්තාරං. තථා වාළකන්තාරං. දුබ්භික්ඛකන්තාරන්ති දුල්ලභික්ඛං කන්තාරං. තාරෙතීති අබ්බෙමන්තට්ඨානං අතික්කාමෙති. උත්තාරෙතීතිආදි උපසග්ගෙන පදං වධිසෙත්වා වුත්තං. අථ වා උත්තාරෙතීති බ්බෙමන්තභූමිං උපනෙන්නො තාරෙති. නිත්තාරෙතීති අබ්බෙමන්තට්ඨානතො නික්ඛාමෙන්නො තාරෙති. පතාරෙතීති පරිග්ගහෙත්වා තාරෙති, හත්ථෙත පරිග්ගහෙත්වා විය තාරෙතීති අත්ථො. සබ්බම්පෙතං තාරණුත්තාරණාදිබ්බෙමට්ඨානෙ යපනමෙවාති ආහ “බ්බෙමන්තභූමිං සම්පාපෙති”ති. සත්තෙති වෙනෙය්‍යසත්තෙ. මහාගහනතාය, මහානත්ථතාය, දුන්නිත්ථරණතාය ව ජාතියෙව කන්තාරො ජාතිකන්තාරො, තං ජාතිකන්තාරං.

උක්කට්ඨපරිච්ඡෙදවසෙනාති උක්කට්ඨසත්තපරිච්ඡෙදවසෙන. දෙවමනුස්සා එව හි උක්කට්ඨසත්තා, න තිරිච්ඡානාදයො. හබ්බපුග්ගලපරිච්ඡෙදවසෙනාති සම්මත්තනියාමොක්කමනස්ස යොග්‍යපුග්ගලස්ස පරිච්ඡින්නවසෙන. එතන්ති “දෙවමනුස්සාන”න්ති එතං වචනං. හගවතොති නිස්සක්කවචනං යථා “උපජ්ඣායතො අජ්ඣෙති”ති, හගවතො සන්තිකෙති වා අත්ථො. උපනිස්සයසම්පත්තින්ති තිහෙතුකපටිසන්ධිආදිකං මග්ගඵලාධිගමස්ස බලවකාරණං.

ගග්ගරායාති ගග්ගරාය නාම රඤ්ඤො දෙවියා, තාය වා කාරිතත්තා “ගග්ගරා”ති ලද්ධනාමාය. සරෙ නිමිත්තං අග්ගහෙසිති “ධම්මො එසො වුවිවති”ති ධම්මසඤ්ඤාය සරෙ නිමිත්තං ගණ්හි, ගණ්හන්තො ව පසන්නවිත්තො පරිසපරියන්තෙ නිපජ්ජි. සන්තිරුමිහිත්වා අට්ඨාසිති තස්ස සීසෙ දණ්ඩස්ස යපිතභාවං අපස්සන්තො තත්ථ දණ්ඩං උජ්ජිලෙත්වා අට්ඨාසි. මණ්ඩුකොපි දණ්ඩෙ යපිතෙපි උජ්ජිලිතෙපි ධම්මගතෙන පසාදෙන

විස්සරමකරොත්තොව කාලමකාසි. දෙවලොකෙ නිබ්බත්තසත්තානං අයං ධම්මතා, යා “කුතොහං ඉධ නිබ්බත්තො, තත්ථ කිං නු බො කම්මමකාසි”න්ති ආවජ්ජනා. තස්මා අත්තනො පුරිමභවස්ස දිට්ඨන්තා ආහ “අරෙ අහම්පි නාම ඉධ නිබ්බත්තො”ති. භගවතො පාදෙ වන්දි කතඤ්ඤාතාසංවඩ්ඪිතෙන පෙමගාරවබ්බුමානෙන.

භගවා ජානන්තොව මහාජනස්ස කම්මඵලං, බුද්ධානුභාවඤ්ච පච්චක්ඛං කාතුකාමො “කො මෙ වන්දති”ති ගාථාය පුච්ඡී. තත්ථ කොති දෙවනාගයක්ඛගන්ධබ්බාදීසු කො, කතමොති අත්ථො. මෙති මම. පාදානීති පාදෙ. ඉද්ධියාති ඉමාය ඵවරූපාය දෙවිද්ධියා. “යසසා”ති ඉමිනා ඵදිසෙන පරිවාරෙන, පරිච්ඡෙදෙන ව. ඡලන්ති විජ්ජොතමානො. අභික්කන්තෙනාති අතිවිය කන්තෙන කමතීයෙන සුන්දරෙන. වණ්ණෙනාති ඡච්චණ්ණෙන සරිරවණ්ණනිභාය. සබ්බා ඕභාසයං දිසාති සබ්බා දසපි දිසා පභාසෙන්තො, වන්දො විය, සුරියො විය ව ඵකොභාසං ඵකාලොකං කරොත්තොති අත්ථො.

ඵවං පන භගවතා පුච්ඡිතො දෙවපුත්තො අත්තානං පවෙදෙන්තො “මණ්ඩුකොහං පුරෙ ආසි”න්ති ගාථමාහ. තත්ථ පුරෙති පුරිමජාතියං. “උදකෙ”ති ඉදං තදා අත්තනො උජ්ජත්තිට්ඨානදස්සනං. “උදකෙ මණ්ඩුකො”ති ඵතෙන උද්ධමායිකාදිකස්ස ඵලෙ මණ්ඩුකස්ස නිවත්තනං කතං හොති. ගාවො වරන්ති ඵත්ථාති ගොවරො, ගුන්තං සාසෙසනට්ඨානං. ඉධ පන ගොවරො වියාති ගොවරො, වාරි උදකං ගොවරො ඵතස්සාති වාරිගොවරො. උදකවාරිපි හි කොචි කච්ඡපාදි අවාරිගොවරොපි හොතීති “වාරිගොවරො”ති විසෙසෙන්වා වුත්තං. තව ධම්මං සුඤ්ඤන්තස්සාති බ්‍රහ්මස්සරෙන කරවිකරුතමඤ්ජුනා දෙසෙන්තස්ස තව ධම්මං “ධම්මො ඵසො වුච්චති”ති සරෙ නිමිත්තග්ගාභවසෙන සුඤ්ඤන්තස්ස. අනාදරෙ වෙනං සාමිච්චනං. අවධි වච්ඡපාලකොති වච්ඡෙ රක්ඛන්තො ගොපාලදාරකො මම සමීපං ආගන්ත්වා දණ්ඩමොලුබ්භ තිට්ඨන්තො මම සීසෙ දණ්ඩං සන්තිරුමිහිත්වා මං මාරෙසීති අත්ථො.

සිතං කත්වාති “තථා පරිත්තතරෙනාපි පුඤ්ඤානුභාවෙන ඵවං අතිවිය උළාරා ලොකියලොකුත්තරා සම්පත්තියො ලබ්භන්ති”ති පිතිසොමනස්සජාතො භාසුරතරධවලවිජ්ජුරන්තදස්සනකිරණාවලිහි හියොයාසො මත්තාය තං පදෙසං ඕභාසෙන්තො සිතං කත්වා. පිතිසොමනස්සවසෙන හි සො —

“මුහුත්තං චිත්තපසාදස්ස, ඉද්ධිං පස්ස යසඤ්ච මෙ;
ආනුභාවඤ්ච මෙ පස්ස, වණ්ණං පස්ස ජුතිඤ්ච මෙ.

“යෙ ව තෙ දීසමද්ධානං, ධම්මං අස්සොසුං ගොතමි;

පත්තා තෙ අවලට්ඨානං, යත්ථ ගන්ත්වා න සොචරෙ”ති. (වි. ව. 859-860);

ඉමා ද්වෙ ගාථා වත්වා පක්කාමි.

141. යං පන කිඤ්චිති එත්ථ යන්ති අනියමිතවචනං. තථා කිඤ්චිති. පනාති වචනාලඬිකාරමත්තං. තස්මා යං කිඤ්චිති ඤෙය්‍යස්ස අනවසෙසපරියාදානං කතං හොති. පනාති වා විසෙසත්ථදීපකො නිපාතො. තෙන “සම්මාසම්බුද්ධො”ති ඉමිනා සඬ්ඛෙපතො, විත්ථාරතො ව සත්ථු චතුසච්චාභිසම්බොධො වුත්තො. “බුද්ධො”ති පන ඉමිනා තදඤ්ඤස්සපි ඤෙය්‍යස්සාවබොධො. පුරිමෙන වා සත්ථු පටිච්චෙධඤාණානුභාවො, පච්ඡිමෙන දෙසනාඤාණානුභාවො. ජිති උපරි වුච්චමානො විසෙසො ජොතියති. සබ්බසො පටිපක්ඛෙහි විමුච්චතීති විමොක්ඛො, අග්ගමග්ගො. තස්ස අත්තො අග්ගඵලං, තත්ථ භවං තස්මිං ලද්ධෙ ලද්ධබ්බතො විමොක්ඛන්තිකඤාණං, සබ්බඤ්ඤාතඤ්ඤාණෙන සද්ධිං සබ්බම්පි බුද්ධඤාණං. එවං පවත්තොති එත්ථ

“සබ්බඤ්ඤාතාය බුද්ධො, සබ්බදස්සාවිතාය බුද්ධො, අනඤ්ඤනෙය්‍යතාය බුද්ධො, විසවිතාය බුද්ධො, බිණ්ණසවසඬ්ඛාතෙන බුද්ධො, නිරුපලෙපසඬ්ඛාතෙන බුද්ධො, එකන්තවිතරාගොති බුද්ධො, එකන්තවිතදොසොති බුද්ධො, එකන්තවිතමොහොති බුද්ධො, එකන්තනික්කිලෙසොති බුද්ධො, එකායනමග්ගං ගතොති බුද්ධො, එකො අනුත්තරං සම්මාසම්බොධිං අභිසම්බුද්ධොති බුද්ධො, අබුද්ධිවිහතත්තා බුද්ධිපට්ලාහා බුද්ධො. බුද්ධොති නෙතං නාමං මාතරා කතං, න පිතරා කතං, න භාතරා කතං, න භගිනියා කතං, න මිත්තාමච්චෙහිකතං, න ඤාතිසාලොහිතෙහි කතං, න සමණබ්‍රාහ්මණෙහි කතං, න දෙවතාහි කතං. විමොක්ඛන්තිකමෙතං බුද්ධානං භගවත්තානං බොධියා මූලෙ සහ සබ්බඤ්ඤාතඤ්ඤාණස්ස පට්ලාහා සච්ඡිකා පඤ්ඤත්ති යදිදං බුද්ධො”ති (මහානි. 192) –

අයං නිද්දෙසපාළිනෙයො. යස්මා චෙත්ථ තස්සා පටිසම්භිදාපාළියා හෙදො නත්ථි, තස්මා ද්විසු එකෙනාපි අත්ථසිද්ධිති දස්සනත්ථං “පටිසම්භිදානෙයො වා”ති අනියමත්ථො වා-සද්දො වුත්තො.

තත්ථ යථා ලොකෙ අවගන්තා “අවගතො”ති වුච්චති, එවං බුද්ධිකා සච්චානීති බුද්ධො සුද්ධකත්තුවසෙන. යථා පණ්ණසොසා වාතා

“පණ්ණසුසා”ති වුවුවන්ති, එවං බොධො පජායාති බුද්ධො හෙතුකත්තුවසෙන, හෙතුඅත්තො චෙත්ථ අත්තොතිතො.

සබ්බඤ්ඤාතාය බුද්ධොති සබ්බධම්මබුජ්ඣනසමත්ථාය බුද්ධියා බුද්ධොති අත්තො. සබ්බදස්සාවිතාය බුද්ධොති සබ්බධම්මානං ඤාණචක්ඛුනා දිට්ඨත්තා බුද්ධොති අත්තො. අනඤ්ඤනෙය්‍යතාය බුද්ධොති අඤ්ඤන අබොධනීතො සයමෙව බුද්ධත්තා බුද්ධොති අත්තො. විසවිතාය බුද්ධොති නානාගුණවිසවනතො පදුමමිව විකසනටියෙන බුද්ධොති අත්තො. බීණාසවසඬ්ඛාතෙන බුද්ධොති එවමාදිහි ඡහි පරියායෙහි නිද්දක්ඛයවිබුද්ධො පුරිසො විය සබ්බකිලෙසනිද්දක්ඛයවිබුද්ධත්තා බුද්ධොති චුත්තං හොති. එකායනමග්ගං ගතොති බුද්ධොති ගමනත්ථානං බුද්ධිඅත්ථතාය බුද්ධිඅත්ථානමපි ගමනත්ථතා ලබ්භතීති එකායනමග්ගං ගතත්තා බුද්ධොති වුවුවන්ති අත්තො. එකො අනුත්තරං සම්මාසම්බොධිං අභිසම්බුද්ධොති බුද්ධොති න පරෙහි බුද්ධත්තා බුද්ධො, අථ බො සයමෙව අනුත්තරං සම්මාසම්බොධිං අභිසම්බුද්ධත්තා බුද්ධොති අත්තො. අබුද්ධිවිහතත්තා බුද්ධිපටිලාභා බුද්ධොති බුද්ධි බුද්ධං බොධොති අනත්ථත්තරං. තත්ථ යථා රත්තගුණයොගතො රත්තො පටො, එවං බුද්ධගුණයොගතො බුද්ධොති ඤාපනත්ථං චුත්තං. තතො පරං බුද්ධොති නෙතං නාමන්තිආදි අත්ථානුගතායං පඤ්ඤත්තීති බොධනත්ථං චුත්තන්ති එවමෙත්ථ ඉමිනාපි කාරණෙන භගවා බුද්ධොති චෙදිතබ්බං.

142.

අස්සාති

භගවතො.

ගුණවිසිට්ඨසබ්බසත්තුත්තමගරුගාරවාධිවචනන්ති සබ්බෙහි සීලාදිගුණෙහි විසිට්ඨස්ස තතො එව සබ්බසත්තෙහි උත්තමස්ස ගරුතො ගාරවචසෙන චුත්තවචනමිදං භගවාති. තථා හි ලොකනාටො අපරිමිතනිරුපමජ්ජභාවසීලාදිගුණවිසෙසසමඬ්ඛිතාය සබ්බානත්ථපරිහාරපුබ්බඬ්ඛිගමාය නිරවසෙසහිතසුඛවිධානතජ්ජරාය නිරතිසයාය පයොගසම්පත්තියා සදෙවමනුස්සාය පජාය, අවිචන්තුපකාරිතාය ච අපරිමාණාසු ලොකධාතුසු අපරිමාණානං සත්තානං උත්තමගාරවට්ඨානන්ති.

භගවාති වචනං සෙට්ඨන්ති සෙට්ඨවාචකං වචනං සෙට්ඨගුණසහවරණතො “සෙට්ඨ”න්ති චුත්තං. අථ වා වුවුවන්ති වචනං, අත්තො. තස්මා යො “භගවා”ති වචනෙන වචනීයො අත්තො, සො සෙට්ඨොති අත්තො. භගවාති වචනමුත්තමන්ති එත්ථාපි එසෙව නයො. ගාරවසුත්තොති ගරුභාවසුත්තො ගරුගුණයොගතො, ගරුකරණං වා සාතිසයං අරභතීති ගාරවසුත්තො, ගාරවාරහොති අත්තො.

ගුණවිසෙසගෙනුකං “භගවා”ති ඉදං භගවතො නාමන්ති සඨබ්බපතො
 චුත්තමත්ථං විත්ථාරතො විහජ්ඣකාමො නාමංයෙව තාව අත්ථුද්ධාරවසෙන
 දස්සෙන්තො “චතුබ්බිධං වා නාම”න්තිආදිමාහ. තත්ථ ආවත්ථිකන්ති
 අවත්ථාය විදිතං තං තං අවත්ථං උපාදාය පඤ්ඤත්තං වොහරිතං. තථා ලිඬ්භිකං
 තෙන තෙන ලිඬ්ගෙන වොහරිතං. නෙමිත්තිකන්ති නිමිත්තතො ආගතං.
 අධිච්චසමුප්පන්නන්ති යදිච්ඡාය පවත්තං, යදිච්ඡාය ආගතං යදිච්ඡකං. පඨමෙන
 ආදි-සද්දෙන බාලො, යුවා, වුඬ්ඬොති ඵවමාදිං සඬගණ්හාති, දුතියෙන මුණ්ඨි,
 ජට්ඨි ඵවමාදිං, තතියෙන බහුස්සුතො, ධම්මකථිකො, ඤායිති ඵවමාදිං,
 චතුත්ථෙන අසමරිසනං පාවචනන්ති ඵවමාදිං සඬගණ්හාති. “නෙමිත්තික”න්ති
 චුත්තමත්ථං බ්‍යතිරෙකවසෙන පතිට්ඨාපෙනුං “න මහාමායායා”තිආදි චුත්තං.
 “විමොක්ඛන්තික”න්ති ඉමිනා ඉදං නාමං අරියාය ජාතියා ජාතක්ඛණ්ණෙයෙව
 ජාතන්ති දස්සෙති. යදි විමොක්ඛන්තිකං, අථ කස්මා අඤ්ඤෙහි ඛිණ්ණසවෙහි
 අසාධාරණන්ති ආහ “සහ සබ්බඤ්ඤාඤ්ඤාණස්ස පටිලාභා”ති. බුද්ධානඤ්ඤි
 අරහත්තඵලං නිප්ඵප්පමානං සබ්බඤ්ඤාඤ්ඤාණාදිහි සබ්බෙහි බුද්ධගුණෙහි
 සද්ධිංයෙව නිප්ඵප්පති. තෙන චුත්තං “විමොක්ඛන්තික”න්ති. සච්ඡිකා
 පඤ්ඤත්තිති සබ්බධම්මානං සච්ඡිකිරියානිමිත්තා පඤ්ඤත්ති. අථ වා සච්ඡිකා
 පඤ්ඤත්තිති පච්චක්ඛසිද්ධා පඤ්ඤත්ති. යංගුණනිමිත්තා හි සා, තෙ සත්ථු
 පච්චක්ඛතුනාති ගුණා විය සාපි සච්ඡිකතා ඵව නාම භොති, න පරෙසං
 වොහාරමත්තෙනාති අධිප්පායො.

143. වදන්තීති මහාථෙරස්ස ගරුභාවතො බහුවචනෙනාහ, සඬ්භිතිකාරෙහි
 වා කතමනුවාදං සන්ධාය. ඉස්සරියාදිභෙදො භගො අස්ස අත්ථිති භගී. අකාසි
 භග්ගන්ති රාගාදිපාපධම්මං භග්ගං අකාසි, භග්ගවාති අත්ථො. බහුහි ඤායෙහිති
 කායභාවනාදිකෙහි අනෙකෙහි භාවනාක්කමෙහි. සුභාවිතත්තතොති සම්මදෙව
 භාවිතසභාවස්ස. පච්චත්තෙ චෙතං සාම්ච්චනං.

නිද්දෙසෙ චුත්තනයෙනාති ඵත්ථායං නිද්දෙසනයො –

“භගවාති ගාරවාධිවචනමෙතං. අපිච භග්ගරාගොති භගවා,
 භග්ගදොසොති භගවා, භග්ගමොහොති භගවා, භග්ගමානොති භගවා,
 භග්ගදිට්ඨිති භගවා, භග්ගතණ්හොති භගවා, භග්ගකිලෙසොති භගවා,
 භජි විභජි පවිභජි ධම්මරතනන්ති භගවා, භවානං අන්තකරොති භගවා,
 භාවිතකායො භාවිතසිලො භාවිතවිත්තො භාවිතපඤ්ඤොති භගවා, භජි
 වා භගවා අරඤ්ඤවනපත්ථානි පන්තානි සෙනාසනානි අප්පසද්දානි
 අප්පනිග්ගොසාසානි විජනවාතානි මනුස්සරාහස්සෙය්‍යාකානි
 පටිසල්ලානසාරුප්පානිති භගවා, භාගී වා භගවා
 විවරපිණ්ඩපාතසෙනාසනගිලානපච්චයභෙසප්පරික්ඛාරානන්ති භගවා,
 භාගී වා භගවා අත්ථරසස්ස ධම්මරසස්ස විමුත්තිරසස්ස අධිසිලස්ස

අධිචිත්තස්ස අධිපඤ්ඤායාති භගවා, භාගී වා භගවා චතුත්තං ඤානානං චතුත්තං අප්පමඤ්ඤානං චතුත්තං අරූපසමාපත්තීන්තන්ති භගවා, භාගී වා භගවා අට්ඨන්තං විමොක්ඛානං අට්ඨන්තං අභිභායතනානං නවන්තං අනුපුබ්බවිහාරසමාපත්තීන්තන්ති භගවා, භාගී වා භගවා දසන්තං සඤ්ඤාභාවනානං දසන්තං කසිණසමාපත්තීන්තං ආනාපානස්සනිසමාධිස්ස අසුභසමාපත්තියාති භගවා, භාගී වා භගවා චතුත්තං සතිපට්ඨානානං චතුත්තං සම්මප්පධානානං චතුත්තං ඉද්ධිපාදානං පඤ්චන්තං ඉන්ද්‍රියානං පඤ්චන්තං බලානං සත්තන්තං බොජ්ඣංගිනානං අරියස්ස අට්ඨංගිකස්ස මග්ගස්සාති භගවා, භාගී වා භගවා දසන්තං තථාගතබලානං චතුත්තං වෙසාරජ්ජානං චතුත්තං පටිසම්භිදානං ඡන්තං අභිඤ්ඤානං ඡන්තං බුද්ධධම්මානන්ති භගවා, භගවාති නෙතං නාමං...පෙ.... සච්ඡිකා පඤ්ඤත්ති යදිදං භගවා”ති (මහානි. 83) .

එත්ථ ච “භාරවාධිවචන”න්තිආදීනි යදිපි ගාථායං ආගතපදානුක්කමෙන න නිද්දිට්ඨානි, යථාරහං පන තෙසං සබ්බෙසම්පි නිද්දෙසභාවෙන වෙදිතබ්බානි. තත්ථ භාරවාධිවචනන්ති ගරුනං ගරුභාවවාචකං වචනං. භජීති භාගසො කපෙසි. තෙනාහ “විභජී”ති. ධම්මරතනන්ති මග්ගඵලාදිඅරියධම්මරතනං. පුන භජීති සෙවි. භාගීති භාගධෙය්‍යවා. පුන භාගීති භජනසිලො. අත්ථරසස්සාති අත්ථසන්තිස්සයස්ස රසස්ස. විමුක්තායතනසිසෙ හි යත්වා ධම්මං කපෙන්නස්ස, සුඤ්ඤානස්ස ච තදත්ථං ආරබ්භ උප්පජ්ජනකපිතිසොමනස්සං අත්ථරසො. ධම්මං ආරබ්භ ධම්මරසො. යං සන්ධාය චුත්තං “ලහති අත්ථවෙදං, ලහති ධම්මවෙද”න්ති (අ. නි. 6.10). විමුක්තිරසස්සාති විමුක්තිභූතස්ස, විමුක්තිසන්තිස්සයස්ස වා රසස්ස. සඤ්ඤාභාවනානන්ති අනිච්චසඤ්ඤාදීනං දසන්තං සඤ්ඤාභාවනානං. ඡන්තං බුද්ධධම්මානන්ති ඡ අසාධාරණඤ්ඤාණානි සන්ධාය චුත්තං. තත්ථ තත්ථ “භගවා”ති සද්දසිද්ධි නිරුත්තිනයෙන වෙදිතබ්බා.

144. යදිපි “භාග්‍යවා”තිආදීනි පදෙහි වුවිචමානො අත්ථො “භගී භජී”ති නිද්දෙසගාථාය සඬගහිතො ඵව, තථාපි පදසිද්ධි අත්ථවිභාගඅත්ථයොජනාදිසහිතො සංවණ්ණනානායො තතො අඤ්ඤාකාරොති චුත්තං “අයං පන අපරො නයො”ති. ආදිකන්ති ආදි-සද්දෙන වණ්ණවිකාරො, වණ්ණලොපො, ධාතුඅත්ථෙත නියොජනඤ්චාති ඉමං තිවිධං ලක්ඛණං සඬගණ්භාති. සද්දෙනයෙනාති ඛ්‍යාකරණනයෙන. පිසොදරාදීනං සද්දානං ආකතිගණ්භාවතො චුත්තං “පිසොදරාදිපක්ඛෙපලක්ඛණං ගහන්වා”ති. පක්ඛිපනමෙව ලක්ඛණං. තප්පරියාපන්නතාකරණං හි පක්ඛිපනං. පාරජ්ජත්තන්ති පරමුක්කංසගතං පාරමිභාවජ්ජත්තං. භාග්‍යන්ති කුසලං. තත්ථ

මග්ගකුසලං ලොකුත්තරසුඛනිබ්බත්තකං, ඉතරං ලොකියසුඛනිබ්බත්තකං, ඉතරම්පි වා විච්චිට්ඨපනිස්සයං පරියායතො ලොකුත්තරසුඛනිබ්බත්තකං සියා.

ලොභාදයො එකකවසෙන ගහිතා. තථා විපරිතමනසිකාරො විපල්ලාසභාවසාමඤ්ඤෙන, අහිරිකාදයො දුකවසෙන. ලොභාදයො ච පුන “තිව්ධාකුසලමූල”න්ති තිකවසෙන ගහිතා. කායදුච්චරිතාදි-තණ්හාසංකිලෙසාදිරාගමලාදිරාගවිසමාදිකාමසඤ්ඤාදිකාමචිතක්කාදිතණ්හාප පඤ්චාදයො තිව්ධදුච්චරිතාදයො. සුභසඤ්ඤාදිකා චතුබ්බිධවිපරියෙසා. “විවරහෙතු වා හික්ඛුනො තණ්හා උප්පජ්ජමානා උප්පජ්ජති, පිණ්ඩපාත, සෙනාසන, ඉතිහවාහවහෙතු වා”ති (අ. නි. 4.9) එවමාගතා චත්තාරො තණ්හුප්පාදා. “බුද්ධෙ කඬ්ඛති, ධම්මෙ, සඬ්ඝෙ, සික්ඛාය, සබ්බමචාරිසු කුපිතො හොති අනත්තමනො ආහතචිත්තො ඛිලජාතො”ති (දී. නි. 3.319; ම. නි. 1.185; අ. නි. 5.205; 9.71; විහ. 941) එවමාගතානි පඤ්ච වෙතොබ්බානි. “කාමෙ අචිතරාගො හොති, කායෙ අචිතරාගො, රූපෙ අචිතරාගො, යාවදත්ථං උදරාවදෙහකං භුඤ්ජිත්වා සෙය්‍යසුඛං පස්සසුඛං මිද්ධසුඛං අනුයුත්තො විහරති, අඤ්ඤතරං දෙවනිකායං පණ්ඩාය භුග්ගවරියං වරති”ති (දී. නි. 3.320; ම. නි. 1.186) ආගතා පඤ්ච විනිබන්ධා. රූපාහිනන්දනාදයො පඤ්චාහිනන්දනා. කොධො, මක්ඛො, ඉස්සා, සායෙය්‍යං, පාපිච්ඡතා, සන්දිට්ඨිපරාමාසොති ඉමානි ඡ විවාදමූලානි. රූපතණ්හාදයො ඡ තණ්හාකායා.

කාමරාගපටිසදිට්ඨිවිච්ඡිකිච්ඡාභවරාගමානාවජ්ජා

සත්තානුසයා.

මිච්ඡාදිට්ඨිආදයො අට්ඨ මිච්ඡත්තා. “තණ්හං පටිච්ච පරියෙසනා, පරියෙසනං පටිච්ච ලාභො, ලාභං පටිච්ච විනිච්ඡයො, විනිච්ඡයං පටිච්ච ඡන්දරාගො, ඡන්දරාගං පටිච්ච අජ්ඣෙසානං, අජ්ඣෙසානං පටිච්ච පරිග්ගහො, පරිග්ගහං පටිච්ච මච්ඡරියං, මච්ඡරියං පටිච්ච ආරක්ඛා, ආරක්ඛාධිකරණං දණ්ඩාදානාදයො”ති (දී. නි. 2.103; 3.359) එතෙ නව තණ්හාමූලකා. චත්තාරො සස්සතවාදා, චත්තාරො එකච්චසස්සතවාදා, චත්තාරො අන්තානන්තිකා, චත්තාරො අමරාවික්ඛෙපිකා, ද්වෙ අධිච්චසමුප්පන්නිකා, සොළස සඤ්ඤිවාදා, අට්ඨ අසඤ්ඤිවාදා, අට්ඨ නෙවසඤ්ඤිනාසඤ්ඤිවාදා, සත්ත උච්ඡෙදවාදා, පඤ්ච පරමදිට්ඨධම්මනිබ්බානවාදානි එතානි ද්වාසට්ඨි දිට්ඨිගතානි. අජ්ඣත්තිකස්ස උපාදාය “අස්මි”ති හොති, “ඉත්ථස්මි”ති, “එවස්මි”ති, “අඤ්ඤථාස්මි”ති, “හවිස්ස”න්ති, “ඉත්ථං හවිස්ස”න්ති, “එවං හවිස්ස”න්ති, “අඤ්ඤථා හවිස්ස”න්ති, “අසස්මි”ති, “සාතස්මි”ති, “සිය”න්ති, “ඉත්ථං සිය”න්ති, “එවං සිය”න්ති, “අඤ්ඤථා සිය”න්ති, “අපාහං සිය”න්ති, “අපාහං ඉත්ථං සිය”න්ති, “අපාහං එවං සිය”න්ති, “අපාහං අඤ්ඤථා සිය”න්ති හොතිති අට්ඨාරස, බාහිරස්සුපාදාය “ඉමිනා

අස්මි”ති හොති, “ඉමිනා ඉත්ථස්මි”ති, “ඉමිනා එවස්මි”ති, “ඉමිනා අඤ්ඤාථස්මි”තිආදිකා (විභ. 975-976) චුත්තනයා අට්ඨාරසාති ඡත්තිංස, අනිතා ඡත්තිංස, අනාගතා ඡත්තිංස, පච්චුප්පන්තා ඡත්තිංසාති අට්ඨසත්තණ්භාවිවරිතාති.

පහෙද-සද්දො පච්චෙකං සම්බන්ධිතබ්බො. තත්ථායං යොජනා — ලොහජ්පහෙදා දොසජ්පහෙදා යාව අට්ඨසත්තණ්භාවිවරිතජ්පහෙදාති. සබ්බානි සත්තානං දරථපරිලාභකරාති කිලෙසානං අනෙකානි සත්තසහස්සානි අභඤ්ඡීති යොජනා. ආරම්මණාදිවිභාගතො හි පවත්තිආකාරවිභාගතො ච අනන්තජ්පහෙදා කිලෙසාති. සඬබ්බෙපතොති එත්ථ සමුච්ඡෙදජ්පහානවසෙන සබ්බෙසො අජ්පවත්තිකරණෙන කිලෙසමාරං, සමුදයජ්පහානපරිඤ්ඤාවසෙන බන්ධමාරං, සභායවෙකල්ලකරණවසෙන සබ්බථා අජ්පවත්තිකරණෙන අභිසඬබ්බාරමාරං, බලවිධමනවිසයාතික්කමනවසෙන දෙවපුත්තමච්චුමාරඤ්ච අභඤ්ඡී හග්ගෙ අකාසි. පරිස්සයානන්ති උපද්දවානං. සම්පති, ආයතිඤ්ච සත්තානං අනත්ථාවහත්තා මාරණට්ඨෙත විබාධනට්ඨෙත කිලෙසාව මාරොති කිලෙසමාරො. වධකට්ඨෙත බන්ධාව මාරොති බන්ධමාරො. තථා හි චුත්තං “වධකං රූපං ‘වධකං රූප’න්ති යථාභූතං නජ්ජජානාති”තිආදි (සං. නි. 3.85) . ජාතිජරාදිමහාබ්‍යසනනිබ්බත්තෙන අභිසඬබ්බාරොච මාරොති අභිසඬබ්බාරමාරො. සංකිලෙසනිමිත්තං හුත්වා ගුණමාරණට්ඨෙත දෙවපුත්තොච මාරොති දෙවපුත්තමාරො. සත්තානං ජීවිතස්ස, ජීවිතපරික්ඛාරානඤ්ච ජාතිකරණෙන මහාබාධරූපත්තා මච්චු එව මාරොති මච්චුමාරො.

සත්තපුඤ්ඤාලක්ඛණධරස්සාති

අනෙකසත්තපුඤ්ඤානිබ්බත්තමහාපුරිසලක්ඛණවහතො රූපකායසම්පත්ති දීපිතා හොති, ඉතරාසං එලසම්පදානං මූලභාවතො, අධිට්ඨානභාවතො ච. ධම්මකායසම්පත්ති දීපිතා හොති, පහානසම්පදාපුබ්බකත්තා ඤාණසම්පදාදීනං. භාග්‍යවතාය ලොකියානං බහුමතභාවො. හග්ගදොසතාය පරික්ඛකානං බහුමතභාවොති යොජනා. එවං ඉතො පරෙසුපි යථාසඬබ්‍යං යොජෙතබ්බං. පුඤ්ඤවන්තං හි ගහට්ඨා බත්තියාදයො අභිගච්ඡන්ති, පහිනදොසං පබ්බජිතතාපසපරිබ්බාජකාදයො “දොසවිනයාය ධම්මං දෙසෙති”ති. අභිගතානඤ්ච තෙසං කායචිත්තදුක්ඛාපනයෙන පටිබලභාවො, ආමිසදානධම්මදානෙහි උපකාරසබ්භාවතො. රූපකායං තස්ස පසාදවක්ඛුනා, ධම්මකායං පඤ්ඤාවක්ඛුනා දිස්වා දුක්ඛද්වයස්ස පටිජ්ජස්සම්භනතො උපගතානඤ්ච තෙසං ආමිසදානධම්මදානෙහි උපකාරිතා, “පුබ්බෙ ආමිසදානධම්මදානෙහි මයා අයං ලොකග්ගභාවො අධිගතො, තස්මා තුම්හෙහිපි එවමෙව පටිපජ්ජිතබ්බ”න්ති එවං සම්මාපටිපත්තියං නියොජනෙන අභිගතානං ලොකියලොකුත්තරසුබ්බෙහි සංයොජනසමත්ථතා ච දීපිතා හොති.

සකච්ඡන්ත ඉස්සරියං අත්තනො චිත්තස්ස වසිභාවාපාදනං, යෙන පටික්කුලාදීසු අප්පටික්කුලසඤ්ඤිතාදිවිහාරසිද්ධි, අධිට්ඨානිද්ධිආදිකො ඉද්ධිවිධොපි චිත්තස්සරියමෙව චිත්තභාවනාය වසිභාවප්පත්තියා ඉජ්ඣන්තො. අණ්ණමාලසිමාදිකන්ති ආදි-සද්දෙන මහිමා පත්ති පාකම්මං ඊසිතා වසිතා යත්ථකාමාවසායිතාති ඉමෙ ඡපි සඬගහිතා. තත්ථ කායස්ස අණුභාවකරණං අණ්ණමා. ලහුභාවො ලසිමා ආකාසෙ පදසා ගමනාදිනා. මහත්තං මහිමා කායස්ස මහත්තතාපාදනං. ඉට්ඨදෙසප්පත්ති පත්ති. අධිට්ඨානාදිවසෙන ඉච්ඡිතනිප්ථාදනං පාකම්මං. සයංවසිතා ඉස්සරභාවො ඊසිතා. ඉද්ධිවිධෙ වසිභාවො වසිතා. ආකාසෙන වා ගච්ඡන්තො, අඤ්ඤං වා කිඤ්චි කරොතො යත්ථ කත්ථවි වොසානප්පත්ති යත්ථකාමාවසායිතා. “කුමාරකරුපාදිදස්සන”න්තිපි වදන්ති. එවමිදං අට්ඨවිධං ලොකියසම්මතං ඉස්සරියං. තං පන භගවතො ඉද්ධිවිධන්තොගධං, අනඤ්ඤසාධාරණඤ්චාති ආහ “සබ්බාකාරපරිපූරං අත්ථි”ති.

කෙසඤ්චි පදෙසවුත්ති, අයථාභූතගුණසන්තිස්සයත්තා අපරිසුද්ධො ව යසො හොති, න එවං තථාගතස්සාති දස්සෙතුං “ලොකත්තයඛ්‍යාපකො”තිආදි වුත්තං. තත්ථ ඉධ අධිගතසත්ථුගුණානං ආරුප්පෙ උප්පන්නානං “ඉතිපි සො භගවා”තිආදිනා භගවතො ගුණෙ අනුස්සරන්තානං යසො පාකටො හොතීති ආහ “ලොකත්තයඛ්‍යාපකො”ති. යථාභූච්චගුණාධිගතත්තා එව අතිවිය පරිසුද්ධො. අනවසෙසලක්ඛණානුඛ්‍යාඤ්ජනාදිසම්පත්තියා සබ්බාකාරපරිපූරා. සබ්බභිග්ගපච්චභිග්ගසිරි සබ්බෙසං අඬගපච්චභිගානං සොභා. “තිණ්ණො තාරෙය්‍ය”න්තිආදිනා යං යං එතෙන ලොකනාටෙන ඉච්ඡිතං මනොවච්ඡිකානවසෙන, පත්ථිතං කායපණ්ඩානවසෙන. තට්ඨාති පණ්ඩානානුරූපමෙව. වීරියපාරමිභාවප්පත්තො, අරියමග්ගපරියාපන්තො ව සම්මාවායාමසඬබාතො පයත්තො.

හෙදෙහීති සබ්බත්තිකදුක්ඛපදසංහිතෙහි පහෙදෙහි. පටිච්චසමුප්පාදාදීහිති ආදි-සද්දෙන න කෙවලං විභවිගපාළියං ආගතා සතිපට්ඨානාදයොව සඬගහිතා, අථ ඛො සඬගභාදයො, සමයවිමුත්තාදයො, ධ්වනාදයො, තික්ඛපට්ඨානාදයො ව සඬගහිතාති වෙදිතබ්බං. දුක්ඛසච්චස්ස පිළනට්ඨො තංසමඬගිතො සත්තස්ස හිංසනං අවිජ්ජාරිකතාකරණං. සඬබ්බතට්ඨො සමෙච්චසම්භූයපච්චයෙහි කතභාවො. සත්තාපට්ඨො දුක්ඛදුක්ඛතාදීහි සත්තප්පනං පරිදහනං. විපරිණාමට්ඨො ජරාය, මරණෙන වාති ද්විධා විපරිණාමෙතබ්බතා. සමුදයස්ස ආයුහනට්ඨො දුක්ඛස්ස නිබ්බත්තනවසෙන සම්පිණ්ඩනං. නිදානට්ඨො “ඉදං තං දුක්ඛ”න්ති නිදන්තස්ස විය සමුට්ඨාපනං. සංයොගට්ඨො සංසාරදුක්ඛෙන සංයොජනං. පලිබොධට්ඨො මග්ගාධිගමස්ස නිවාරණං. නිරොධස්ස නිස්සරණට්ඨො සබ්බුපධිනං පටිනිස්සග්ගසභාවත්තා තතො විනිස්සටතා,

තන්තිස්සරණනිමිත්තතා වා. විවෙකටියො සබ්බසංඛාරවිසංයුත්තතා. අසංඛිතටියො කෙනවිසි පච්චයෙන අනභිසංඛිතතා. අමතටියො නිව්වසභාවත්තා මරණාභාවො, සත්තානං මරණාභාවහෙතුතා වා. මග්ගස්ස නියානටියො වට්ටදුක්ඛතො නිග්ගමනටියො. හෙතුඅත්ථො නිබ්බානස්ස සම්පාපකභාවො. දස්සනටියො අව්චන්තසුබ්බමස්ස නිබ්බානස්ස සවිජ්ඣරණං. ආධිපතෙය්‍යටියො චතුසච්චදස්සනෙ සම්පයුත්තානං ආධිපච්චකරණං, ආරම්මණාධිපතිභාවො වා විසෙසතො මග්ගාධිපතිවචනතො. සතිපි හි ඤානාදීනං ආරම්මණාධිපතිභාවෙ “ඤානාධිපතිනො ධම්මා”ති එවමාදිං අවත්වා “මග්ගාධිපතිනො ධම්මා” ඉව්චෙව චුත්තං, තස්මා විඤ්ඤායති “අත්ථි මග්ගස්ස ආරම්මණාධිපතිභාවෙ විසෙසො”ති. එතෙ ව පිළිනාදයො සොළසාකාරා නාම. කස්මා පනෙත්ථ අඤ්ඤෙසු රොගගණ්ඨාදිආකාරෙසු විජ්ජමානෙසු එතෙව පරිග්ගය්හන්ති? සලක්ඛණතො ව සච්චන්තරදස්සනතො ව ආවිභාවතො. ස්වායමත්ථො පරතො සච්චකථායමෙව ආවි හවිස්සති.

දිබ්බවිහාරො කසිණාදිආරම්මණානි රූපාවචරජ්ඣානානි. මෙත්තාදිජ්ඣානානි බ්‍රහ්මවිහාරො. ඵලසමාපත්ති අරියවිහාරො. කාමෙහි විවෙකටියකායතාවසෙන එකීභාවො කායවිවෙකො. පඨමජ්ඣානාදීනා නිවරණාදීහි විවිත්තවිත්තතා විත්තවිවෙකො. උපධිවිවෙකො නිබ්බානං. අඤ්ඤෙති ලොකියාහිඤ්ඤාදිකෙ.

කිලෙසාහිසංඛාරවසෙන හවෙසු පරිබ්භමනං, සො ව තණ්හාජපධානොති චුත්තං “තණ්හාසංඛාරං ගමන”න්ති. වත්තන්ති අරියමග්ගමුඛෙන උග්ගිරිතං සුත අපච්චාවමනවසෙන ඡඩ්ඛිතං. හගවාති චුච්චති නිරුත්තිතයෙනාති දස්සෙන්තො ආහ “යථා...පෙ.... මෙඛලා”ති.

අපරො නයො – භාගවාති හගවා, හතවාති හගවා, භාගෙ වතීති හගවා, හගෙ වතීති හගවා, හත්තවාති හගවා, හගෙ වමීති හගවා. භාගෙ වමීති හගවා.

භාගවා හතවා භාගෙ, හගෙ ව වතී හත්තවා;
හගෙ වමී තථා භාගෙ, වමීති හගවා ජිනො.

තත්ථ කථං භාගවාති හගවා? යෙ තෙ සීලාදයො ධම්මක්ඛන්ධා ගුණකොටියාසා, තෙ අනඤ්ඤාසාධාරණා නිරතිසයා තථාගතස්ස අත්ථි උපලබ්භන්ති. තථා හිස්ස සීලං සමාධි පඤ්ඤා විමුත්ති විමුත්තිඤ්ඤාණදස්සනං, හිරි ඔත්තජ්ජං, සද්ධා වීරියං, සති සම්පජ්ඤාදි, සීලවිසුද්ධි දිට්ඨිවිසුද්ධි, සමථො විපස්සනා, තිණි කුසලමූලානි, තිණි සුචරිතානි, තයො සම්මාවිතක්කා, තිස්සො අනවජ්ජසඤ්ඤා, තිස්සො ධාතුයො, වත්තාරො සතිපට්ඨානා, වත්තාරො

සම්මප්පධානා, චත්තාරො ඉද්ධිපාදා, චත්තාරො අරියමග්ගා, චත්තාරි
 අරියඵලානි, චතස්සො පටිසම්භිදා, චතුයොනිපරිච්ඡේදකඤ්ඤාණානි, චත්තාරො
 අරියවංසා, චත්තාරි වෙසාරජ්ජඤ්ඤාණානි, පඤ්ච පධානියඨිගානි, පඤ්චඨිගිකො
 සම්මාසමාධි, පඤ්චඤ්ඤාණිකො සම්මාසමාධි, පඤ්චින්ද්‍රියානි, පඤ්ච බලානි,
 පඤ්ච නිස්සාරණියා ධාතුයො, පඤ්ච විමුක්තායතනඤ්ඤාණානි, පඤ්ච
 විමුක්තිපරිපාචනීයා සඤ්ඤා, ඡ ඡන්ද්‍රස්සතිට්ඨානානි, ඡ ගාරවා, ඡ නිස්සාරණියා
 ධාතුයො, ඡ සත්තවිහාරා, ඡ ඡන්ද්‍රත්තරියානි, ඡ නිබ්බේධභාගියා සඤ්ඤා, ඡ
 අභිඤ්ඤා, ඡ අසාධාරණඤ්ඤාණානි, සත්ත අපරිභානියා ධම්මා, සත්ත අරියධම්මා,
 සත්ත අරියධනානි, සත්ත බොජ්ඣංගිගා, සත්ත සප්පුරිසධම්මා, සත්ත
 නිජ්ජරවත්ථුනි, සත්ත සඤ්ඤා, සත්තදක්ඛිණෙය්‍යාපුග්ගලදෙසනා,
 සත්තවිඤ්ඤාණට්ඨිනිදෙසනා, සත්තඛිණාසවබලදෙසනා,
 අට්ඨපඤ්ඤාපටිලාභහෙතුදෙසනා, අට්ඨ සම්මත්තානි,
 අට්ඨලොකධම්මානික්කමා, අට්ඨ ආරම්භවත්ථුනි, අට්ඨඅක්ඛණදෙසනා, අට්ඨ
 මහාපුරිසවිතක්කා, අට්ඨඅභිභායතනදෙසනා, අට්ඨ විමොක්ඛා, නව
 යොනියොමනසිකාරමූලකා ධම්මා, නව පාරිසුද්ධිපධානියඨිගානි,
 නවසත්තවාසදෙසනා, නව ආසාතපටිච්ඡායා, නව සඤ්ඤා, නව නානත්තා,
 නව ඡන්ද්‍රපුබ්බවිහාරා, දස නාථකාරණා ධම්මා, දස කසිණායතනානි, දස
 කුසලකම්මපථා, දස සම්මත්තානි, දස අරියවාසා, දස අසෙක්ඛධම්මා, දස
 තථාගතබලානි, ඵකාදස මෙත්තානිසංසා, ද්වාදස ධම්මවක්කාකාරා, තෙරස
 ධූතගුණා, චුද්දස බුද්ධඤ්ඤාණානි, පඤ්චදස විමුක්තිපරිපාචනීයා ධම්මා,
 සොළසවිධා ආනාපානස්සති, සොළස අපරත්තපනීයා ධම්මා, අට්ඨාරස
 බුද්ධධම්මා, ඵකුනවීසති පච්චවෙක්ඛණඤ්ඤාණානි, චතුරත්තාලීස ඤ්ඤාණවත්ථුනි,
 පඤ්ඤාස උදයබ්බයඤ්ඤාණානි, පරොපඤ්ඤාස කුසලධම්මා,
 සත්තසත්තතිඤ්ඤාණවත්ථුනි,
 චතුර්විසතිකොට්ඨසතසහස්සසමාපත්තිසඤ්චාරිමහාවජිරඤ්ඤාණං,
 අනන්තනයසමන්තපට්ඨානපට්ඨයපට්චවෙක්ඛණදෙසනාඤ්ඤාණානි, තථා
 අනන්තාසු ලොකධාතුසු අනන්තානං සත්තානං ආසයාදිවිභාවනඤ්ඤාණානි වාති
 ඵවමාදයො අනන්තාපරිමාණහෙදා අනඤ්ඤසාධාරණා නිරතිසයා ගුණභාගා
 ගුණකොට්ඨාසා සංවිජ්ජන්ති උපලබ්භන්ති. තස්මා යථාචුත්තවිභාගා ගුණභාගා
 අස්ස අත්ථිති භාගවාති වත්තබ්බේ ආ-කාරස්ස රස්සත්තං කත්වා “භගවා”ති
 චුත්තො. ඵං තාව භාගවාති භගවා.

යස්මා සීලාදයො සබ්බේ, ගුණභාගා අසෙසතො;
 විජ්ජන්ති සුගතෙ තස්මා, “භගවා”ති පචුච්චති.

කථං භතවාති භගවා? යෙ තෙ සබ්බලොකහිතාය උස්සුක්කමාපන්නෙහි
 මනුස්සත්තාදිකෙ අට්ඨ ධම්මෙ සමොධානෙන්වා සම්මාසම්බෝධියා
 කතමහාහිනිභාරෙහි මහාබෝධිසත්තෙහි පරිපූරෙතබ්බා දානපාරමී,

සීලනෙක්ඛම්මපඤ්ඤාවීරියබන්තිසච්චඅධිට්ඨානමත්තාඋපෙක්ඛාපාරමිති දස පාරමියො, දස උපපාරමියො, දස පරමත්ථපාරමියොති සමතිංස පාරමියො, දානාදීනි චත්තාරි සඬගභවත්ථුනි, සච්චාදීනි චත්තාරි අධිට්ඨානානි, අත්තපරිච්චාගො, නයන, ධන, රජ්ජ, පුත්තදාරපරිච්චාගොති පඤ්ච මහාපරිච්චාගා, පුබ්බයොගො, පුබ්බවරියා, ධම්මක්ඛානං, ඤාතත්ථවරියා, ලොකත්ථවරියා, බුද්ධත්ථවරියාති ඵලමාදයො, සඬබ්බෙපතො වා සඬබ්බෙ පුඤ්ඤසම්භාරඤාණසම්භාරබුද්ධකාරකධම්මා, තෙ මහාභිනීභාරතො පටියාය කප්පානං සතසහස්සාධිකානි චත්තාරි අසඬබ්බෙයානි යථා භානභාගියා, සංකිලෙසභාගියා, ධීතිභාගියා වා න භොන්ති, අථ බො උත්තරුත්තරි විසෙසභාගියාව භොන්ති, ඵලං සක්කච්චං නිරන්තරං අනවසෙසතො භතා සම්භතා අස්ස අත්ථිති භතවාති චත්තබ්බෙ “භගවා”ති වුත්තො නිරුත්තින යෙන ත-කාරස්ස ග-කාරං කත්වා. අථ වා භතවාති තෙයෙව යථාවුත්තෙ බුද්ධකාරකධම්මෙ වුත්තන යෙන හරි සම්හරි, පරිපුරෙසීති අත්ථො. ඵලම්පි භතවාති භගවා.

සම්මාසම්බොධියා සබ්බෙ, දානපාරමිආදිකෙ;
සම්භාරෙ භතවා නාථො, තස්මාපි භගවා මනො.

කථං භාගෙ චනීති භගවා? යෙ තෙ චතුර්විසතිකොට්ඨසතසහස්සසඬබ්බා දෙවසිකං වළඤ්ජනකසමාපත්තිභාගා, තෙ අනවසෙසතො ලොකභිතත්ථං, අත්තතො ච දිට්ඨධම්මසුඛවිහාරත්ථං නිච්චකප්පං නිච්චකප්පං වනි හජි සෙවි බහුලමකාසීති භාගෙ චනීති භගවා. අථ වා අභිඤ්ඤෙයාධම්මෙසු, කුසලාදීසු, බන්ධාදීසු ච යෙ තෙ පරිඤ්ඤෙයාදිවසෙන සඬබ්බෙපතො වා චතුර්විධා අභිසමයභාගා, විත්ථාරතො පන “චක්ඛුං පරිඤ්ඤෙයාං...පෙ.... ජරාමරණං පරිඤ්ඤෙයා”න්තිආදිනා අනෙකපරිඤ්ඤෙයාභාගා, “චක්ඛුස්ස සමුදයො පහාතබ්බො...පෙ.... ජරාමරණස්ස සමුදයො පහාතබ්බො”තිආදිනා පහාතබ්බභාගා, “චක්ඛුස්ස නිරොධො...පෙ.... ජරාමරණස්ස නිරොධො සච්ඡිකාතබ්බො”තිආදිනා (පටි. ම. 1.21) සච්ඡිකාතබ්බභාගා, “චක්ඛුස්ස නිරොධගාමිනී පටිපදා”තිආදිනා, “චත්තාරො සතිපට්ඨානා”තිආදිනා ච අනෙකභෙදා භාවෙතබ්බභාගා ච ධම්මා, තෙ සබ්බෙ වනි හජි යථාරහං ගොචරභාවනාසෙවනානං වසෙන සෙවි. ඵලම්පි භාගෙ චනීති භගවා. අථ වා යෙ ඉමෙ සීලාදයො ධම්මක්ඛන්ධා සාවකෙහි සාධාරණා ගුණකොට්ඨාසා ගුණභාගා, “කිත්ති නු බො තෙ වෙනෙයාසන්තානෙසු පතිට්ඨපෙයා”න්ති මහාකරුණාය වනි අභිපත්ථයි, සා වස්ස අභිපත්ථනා යථාධිජ්ජෙනඵලාවහා අහොසි. ඵලම්පි භාගෙ චනීති භගවා.

යස්මා ඤෙයාසමාපත්ති-ගුණභාගෙ තථාගතො;
හජි පත්ථයි සත්තානං, භිතාය භගවා තතො.

කථං භගෙ වතීති භගවා? සමාසතො තාව කතපුඤ්ඤෙහි පයොගසම්පත්තෙහි යථාච්ඡවං හජියන්තිති භගා, ලොකියලොකුත්තරසම්පත්තියො. තත්ථ ලොකියෙ තාව තථාගතො සම්බොධිතො පුබ්බෙ බොධිසත්තභූතො පරමුක්කංසගතෙ වති හජි සෙවි, යත්ථ පතිට්ඨාය නිරවසෙසතො බුද්ධකාරකධම්මෙ සමන්තානෙත්තො බුද්ධධම්මෙ පරිපාවෙසි. බුද්ධභූතො පන තෙ නිරවජ්ජසුබුපසංහිතෙ අනඤ්ඤසාධාරණෙ ලොකුත්තරෙපි වති හජි සෙවි. විත්ථාරතො පන පදෙසරජ්ජඉස්සරියවක්කවත්තිසම්පත්තිදෙවරජ්ජසම්පත්තිආදිවසෙන, ක්කානවිමොක්ඛසමාධිසමාපත්තිඤ්ඤාණදස්සනමග්ගභාවනාඵලසවිජිකිරියාදිඋත්තරිමනුස්සධම්මවසෙන ච අනෙකච්ඡිතෙ අනඤ්ඤසාධාරණෙ භගෙ වති හජි සෙවි. ඵවම්පි භගෙ වතීති භගවා.

යා තා සම්පත්තියො ලොකෙ, යා ච ලොකුත්තරා පුට්ඨ;
සබ්බා තා හජි සම්බුද්ධො, තස්මාපි භගවා මතො.

කථං භත්තවාති භගවා? භත්තා දළ්භභත්තිකා අස්ස බහු අත්ථිති භත්තවා. තථාගතො හි මහාකරුණාසබ්බඤ්ඤාඤ්ඤාණාදිඅපරිමිතනිරූපමජ්ජභාවගුණවිසෙසසමඬගි භාවතො සබ්බසත්තූත්තමො සබ්බානත්ථපරිහාරපුබ්බඬගමාය නිරවසෙසහිතසුබ්බවිධානතප්පරාය නිරතිසයාය පයොගසම්පත්තියා සදෙවමනුස්සාය පජාය අච්චන්තුපකාරිතාය ද්වත්තිංසමහාපුරිසලක්ඛණඅසිතිඅනුබ්බඤ්ජනබ්බාමජ්ජභාදිඅනඤ්ඤසාධාරණ ගුණවිසෙසපටිමණ්ඩිතරූපකායතාය යථාභූච්චගුණාධිගතෙන “ඉතිපි සො භගවා” තිආදිනයජ්ජවත්තෙන ලොකත්තයබ්බාපිනාසුචිපුලෙන, සුචිසුද්ධෙන ච ථුතිසොසෙන සමන්තාගතත්තා, උක්කංසපාරම්ජ්ජත්තාසු අජ්ජිච්ඡතාසන්තුට්ඨිආදීසු සුපතිට්ඨිතභාවතො, දසබලවතුචෙසාරජ්ජාදිනිරතිසයගුණවිසෙසසමඬගිභාවතො ච “රූපජ්ජමාණො රූපජ්ජසන්තො, ඝොසජ්ජමාණො ඝොසජ්ජසන්තො, ලුඛජ්ජමාණො ලුඛජ්ජසන්තො, ධම්මජ්ජමාණො ධම්මජ්ජසන්තො” ති ඵවං චතුජ්ජමාණිකෙ ලොකසන්තිවාසෙ සබ්බථාපි පසාදාවහභාවෙන සමන්තපාසාදිකත්තා අපරිමාණානං සත්තානං සදෙවමනුස්සානං ආදරබහුමානගාරවායතනතාය පරමපෙමසම්භත්තිට්ඨානං. යෙ තස්ස ඔවාදෙ පතිට්ඨිතා අවෙච්චජ්ජසාදෙන සමන්තාගතා භොන්ති, කෙනචි අසංහාරියා තෙසං සම්භත්ති සමණෙන වා බ්‍රාහ්මණෙන වා දෙවෙන වා මාරෙන වා බ්‍රහ්මුනා වාති. තථා හි තෙ අත්තතො ජීවිතපරිච්චාගෙපි තත්ථ පසාදං න පරිච්චජන්ති, තස්ස වා ආණං දළ්භභත්තිභාවතො. තෙනෙවාහ —

“යො වෙ කතඤ්ඤා කතවෙදි ධිරො,

කල්‍යාණමිත්තො දළ්භහත්ති ච හොති”ති. (ජා. 2.17.78) ;

“සෙය්‍යාථාපි, භික්ඛවෙ, මහාසමුද්දො ධීතධම්මො වෙලං නාතිවත්තති, එවමෙව ඛො, භික්ඛවෙ, යං මයා සාවකානං සික්ඛාපදං පඤ්ඤත්තං, තං මම සාවකා ජීවිතහෙතුපි නාතික්කමන්ති”ති (උදා. 45; වුළුව. 385) ච.

එවං භත්තවාති භගවා නිරුත්තිනයෙන එකස්ස ත-කාරස්ස ලොපං කත්වා ඉතරස්ස ග-කාරං කත්වා.

ගුණාතිසයුත්තස්ස, යස්මා ලොකහිතෙසිනො;
සම්භත්තා බහවො සත්ථු, භගවා තෙන වුච්චති.

කථං භගෙ වමීති භගවා? යස්මා තථාගතො බොධිසත්තභූතොපි පුරිමාසු ජාතීසු පාරමියො පුරෙන්නො භගසඬ්ඛාතං සිරිං, ඉස්සරියං, යසඤ්ච වම් උග්ගිරි බෙළපිණ්ඩං විය අනපෙක්ඛො ඡඩ්ඞයි. තථා භිස්ස සොමනස්සකුමාරකාලෙ (ජා. 1.15.211 ආදයො) භත්ථිපාලකුමාරකාලෙ (ජා. 1.15.337 ආදයො) අයොසරපණ්ඩිතකාලෙ (ජා. 1.15.363 ආදයො) මුග්ගසක්ඛපණ්ඩිතකාලෙ (ජා. 2.22.1 ආදයො) වුළුසුතසොමකාලෙති (ජා. 2.17.195 ආදයො) එවමාදීසු නෙක්ඛම්මපාරමිපුරණවසෙන දෙවරජ්ජසදිසාය රජ්ජසිරියා පරිච්චත්තඅත්තභාවානං පරිමාණං නත්ථි. වරිමත්තභාවෙපි භත්ථගතං චක්කවත්තිසිරිං. දෙවලොකාධිපච්චසදිසං. චතුදිපිස්සරියං, චක්කවත්තිසම්පත්තිසන්තිස්සයං සත්තරතනසමුජ්ජලං යසඤ්ච තිණායපි අමඤ්ඤමානො නිරපෙක්ඛො පභාය අභිනික්ඛමිත්වා සම්මාසම්බොධිං අභිසම්බුද්ධො, තස්මා ඉමෙ සිරිආදිකෙ භගෙ වමීති භගවා. අථ වා භානි නාම නක්ඛත්තානි, තෙහි සමං ගච්ඡන්ති පවත්තන්තිති භගා, සිනෙරුයුගන්ධරඋත්තරකුරුහිමවත්තාදිභාජනලොකවිසෙසසන්තිස්සයා සොභා කජ්ජට්ඨියභාවතො. තෙපි භගවා වම් තන්තිවාසසත්තවාසසමතික්කමනතො තජ්ජට්ඨිද්ධජන්දරාගජ්ජභානෙන පජහීති. එවමිපි භගෙ වමීති භගවා.

චක්කවත්තිසිරිං යස්මා, යසං ඉස්සරියං සුඛං;
පභාසි ලොකචිත්තඤ්ච, සුගතො භගවා තතො.

කථං භාගෙ වමීති භගවා? භාගා නාම සභාවධම්මකොට්ඨාසා, තෙ බන්ධායතනධාතාදිවසෙන, තත්ථාපි රූපවෙදනාදිවසෙන, අතීතාදිවසෙන ච අනෙකවිධා, තෙ ච භගවා “සබ්බං පපඤ්චං, සබ්බං යොගං, සබ්බං ගන්ථං, සබ්බං සංයොජනං සමුච්ඡින්නදිත්වා අමතං ධාතුං සමධිගච්ඡන්තො වම් උග්ගිරි අනපෙක්ඛො ඡඩ්ඞයි න පච්චාවම්. තථා හෙස සබ්බත්ථකමෙව පථවිං ආපං

විසුද්ධිමග්ග-මහාටිකා

ඡන්ද්‍රස්සතිනිද්දෙසවණ්ණනා

තෙජං වායං, චක්ඛුං සොතං ඝාතං ජීවිහං කායං මනං, රූපෙ සද්දෙ ගන්ධෙ රසෙ
 ථොට්ඨබ්බෙ ධම්මෙ, චක්ඛුවිඤ්ඤාණං...පෙ.... මනොවිඤ්ඤාණං,
 චක්ඛුසම්ඵස්සං...පෙ.... මනොසම්ඵස්සං, චක්ඛුසම්ඵස්සජං වෙදනං...පෙ....
 මනොසම්ඵස්සජං වෙදනං, චක්ඛුසම්ඵස්සජං සඤ්ඤං...පෙ....
 මනොසම්ඵස්සජං සඤ්ඤං, චක්ඛුසම්ඵස්සජං චෙතනං...පෙ....
 මනොසම්ඵස්සජං චෙතනං, රූපතණ්හං ...පෙ.... ධම්මතණ්හං,
 රූපචිතක්කං...පෙ.... ධම්මචිතක්කං, රූපචිචාරං...පෙ....
 ධම්මචිචාරං”න්තිආදිනා අනුපදධම්මවිභාගවසෙනපි සබ්බෙව ධම්මකොට්ඨාසෙ
 අනවසෙසතො වම් උග්ගිරි අනපෙක්ඛපරිච්චාගෙන ඡඩ්ඛයි. චූත්තං හෙතං -

“යං තං, ආනන්ද, චත්තං චත්තං මුත්තං පහීනං පටිනිස්සට්ඨං, තං
 තථාගතො පුන පච්චාවම්ස්සතීති නෙතං යානං විජ්ජතී”ති (දී. නි.
 2.183).

එවම්පි භාගෙ වම්ති හගවා. අථ වා භාගෙ වම්ති සබ්බෙපි කුසලාකුසලෙ
 සාවජ්ජානවජ්ජෙ හීනපණීතෙ කණ්හසුක්කසජ්ජපටිභාගෙ ධම්මෙ
 අරියමග්ගඤ්ඤාණමුඛෙන වම් උග්ගිරි අනපෙක්ඛො පරිච්චජි පජහි, පරෙසඤ්ච
 තථත්තාය ධම්මං දෙසෙසි. චූත්තම්පි චෙතං -

“ධම්මාපි වො, භික්ඛවෙ, පහාතබ්බා, පගෙව අධම්මා (ම. නි. 1.240) .
 කුල්ලපමං වො, භික්ඛවෙ, ධම්මං දෙසෙස්සාමි නිත්ථරණත්ථාය, නො
 ගහණත්ථායා”තිආදි (ම. නි. 1.240) .

එවම්පි භාගෙ වම්ති හගවා.

බන්ධායතනධාතාදි-ධම්මහෙදා මහෙසිනා;
 කණ්හා සුක්කා යතො චත්තා, තතොපි හගවා මනො.

තෙන චූත්තං -

“භාගවා හතවා භාගෙ, හගෙ ව වනි හත්තවා;
 හගෙ වම් තථා භාගෙ, වම්ති හගවා ජිනො”ති.

එත්ථ ව යස්මා සබ්බෙපතො අත්තහිතසම්පත්තිපරහිතපටිපත්තිවසෙන
 දුට්ඨා බුද්ධගුණා, තාසු අත්තහිතසම්පත්ති පහාතසම්පදාඤ්ඤාණසම්පදාහෙදතො
 දුට්ඨා, ආනුභාවසම්පදාදීනං තදවිනාභාවෙන තදන්තොගධත්තා. පරහිතපටිපත්ති
 පයොගාසයහෙදතො දුට්ඨා. තත්ථ පයොගතො
 ලාභසක්කාරාදිනිරපෙක්ඛවිත්තස්ස සබ්බදුක්ඛනියානිකධම්මුපදෙසො,
 ආසයතො පටිච්චරුද්ධෙසුපි නිච්චං හිතෙසිතා,

ඤාණපරිපාකකාලාගමනාදිපරහිතපටිපත්ති ව, ආමිසපටිග්ගහණාදිනාපි අත්ථවරියා පරහිතපටිපත්ති හොතිසෙව. තස්මා තෙසං විභාවනාවසෙන පාළියං “අරහ”න්තිආදීනං පදානං ගහණං වෙදිතබ්බං.

තත්ථ “අරහ”න්ති ඉමිනා පදෙන පහානසම්පදාවසෙන හගවතො අත්තහිතසම්පත්ති විභාවිතා. “සම්මාසම්බුද්ධො, ලොකවිද්”ති ච ඉමෙහි පදෙහි ඤාණසම්පදාවසෙන. නනු ච “ලොකවිද්”ති ඉමිනාපි සම්මාසම්බුද්ධතා විභාවියතීති? සච්චං විභාවියති, අත්ථි පන විසෙසො, “සම්මාසම්බුද්ධො”ති ඉමිනා සබ්බඤ්ඤාඤාණානුභාවො විභාවිතො, “ලොකවිද්”ති පන ඉමිනා ආසයානුසයඤාණාදීනම්පි ආනුභාවො විභාවිතොති. “විජ්ජාවරණසම්පත්තො”ති ඉමිනා සබ්බාපි හගවතො අත්තහිතසම්පත්ති විභාවිතා. “සුගතො”ති පන ඉමිනා සමුදාගමතො පටියාය හගවතො අත්තහිතසම්පත්ති, පරහිතපටිපත්ති ච විභාවිතා. “අනුත්තරො පුරිසදම්මසාරථී සත්ථා දෙවමනුස්සාන”න්ති ඉමෙහි පදෙහි හගවතො පරහිතපටිපත්ති විභාවිතා. “බුද්ධො”ති ඉමිනා හගවතො අත්තහිතසම්පත්ති, පරහිතපටිපත්ති ච විභාවිතා. එවඤ්ච කත්ථා “සම්මාසම්බුද්ධො”ති වත්ථා “බුද්ධො”ති වචනං සමත්ථිතං හොති. තෙනෙවාහ “අත්තනාපි බුද්ධං අඤ්ඤෙපි සත්තෙ බොධෙසී”තිආදි. “හගවා”ති ච ඉමිනාපි සමුදාගමතො පටියාය හගවතො සබ්බා අත්තහිතසම්පත්ති, පරහිතපටිපත්ති ච විභාවිතා.

අපරො නයො – හෙතුඵලසත්තුපකාරවසෙන සඬබ්බෙපතො තිව්ධා බුද්ධගුණා. තත්ථ “අරහං සම්මාසම්බුද්ධො විජ්ජාවරණසම්පත්තො ලොකවිද්”ති ඉමෙහි පදෙහි ඵලසම්පත්තිවසෙන බුද්ධගුණා විභාවිතා. “අනුත්තරො පුරිසදම්මසාරථී සත්ථා දෙවමනුස්සාන”න්ති ඉමෙහි සත්තුපකාරවසෙන බුද්ධගුණා පකාසිතා. “බුද්ධො”ති ඉමිනා ඵලවසෙන, සත්තුපකාරවසෙන ච බුද්ධගුණා විභාවිතා. “සුගතො හගවා”ති පන ඉමෙහි පදෙහි හෙතුඵලසත්තුපකාරවසෙන බුද්ධගුණා විභාවිතාති වෙදිතබ්බං.

145. තස්සාති බුද්ධානුස්සනිකම්මට්ඨානිකස්ස යොගිතො. එවන්ති “තත්‍රායං නයො”තිආදිනා චුත්තජපකාරෙන. තස්මිං සමයෙති බුද්ධගුණානුස්සරණසමයෙ. රාගපරියුට්ඨිකන්ති රාගෙන පරියුට්ඨිතං, පරියුට්ඨානජපත්තෙහි රාගෙහි සහිතං චිත්තං අරඤ්ඤමිච වොරෙහි තෙන පරියුට්ඨිකන්ති චුත්තං, තස්ස පරියුට්ඨානට්ඨානභාවතො, පරියුට්ඨිකරාගන්ති අත්ථො. යං වා රාගස්ස පරියුට්ඨානං, තං තංසහිතෙ චිත්තෙ උපවරිතන්ති දට්ඨබ්බං. එතස්මිං පක්ඛෙ රාගෙනාති රාගෙන හෙතුනාති අත්ථො. උජුගතමෙවාති පගෙව කායවඬිකාදීනං අපනීතත්තා, චිත්තස්ස ච අනුජුභාවකරානං මායාදීනං අභාවතො, රාගාදිපරියුට්ඨානාභාවෙන වා ඔනතිඋත්තතිවිරහතො උජුභාවමෙව කතං. අථ වා උජුගතමෙවාති

මජ්ඣිමසමථනිමිත්තපටිපත්තියා උජ්ජාචමෙව ගතං. තථාගතං ආරම්භාති තථාගතගුණෙ ආරම්මණං කත්වා.

ඉච්චස්සාති ඉති අස්ස. “සො භගවා ඉතිපි අරහ”න්තිආදිනා පුබ්බෙ වුත්තප්පකාරෙන බුද්ධගුණෙ අනුවිතක්කයතොති සම්බන්ධො. එවන්ති “නෙව තස්මිං සමයෙ”තිආදිනා වුත්තනයෙන. බුද්ධගුණපොණාති බුද්ධගුණනින්නා. “විතක්කවිචාරා පවත්තන්ති”ති එතෙන බුද්ධගුණසංඛාරං කම්මට්ඨානං විතක්කාහතං, විතක්කපරියාහතං, පුනප්පුනං අනුමජ්ජනඤ්ච කරොතිති දස්සෙති. පිති උප්පජ්ජතිති භාවනාවසෙන උපචාරජ්ඣානනිප්ථාදිකා බලවති පිති උප්පජ්ජති. පිතිමනස්ස වුත්තප්පකාරපිතිසහිතවිත්තස්ස. කායවිත්තදරථාති කායවිත්තපස්සද්ධිතං පටිපක්ඛභූතා සුබ්බමාවත්ථා උද්ධව්චසහගතා කිලෙසා. පටිප්පස්සම්භන්තීති සන්තිසිදන්ති. අනුක්කමෙන එකක්ඛණෙති යදා බුද්ධගුණාරම්මණා භාවනා උපරුපරි විසෙසං ආවහන්ති පවත්තති, තදා නිවරණාති වික්ඛම්භිතානෙව හොන්ති, කිලෙසා සන්තිසින්නාව හොන්ති, සුවිසදාති සද්ධාදීති ඉන්ද්‍රියාති හොන්ති, භාවනාය පගුණතාය විතක්කවිචාරා සාතිසයං පටුකිච්චාව හොන්ති, බලවති පිති උප්පජ්ජති, පිතිපදට්ඨානා පස්සද්ධි සවිසෙසා ජායති, පස්සද්ධකායස්ස සමාධිපදට්ඨානං සුඛං ථීරතරං හුත්වා පවත්තති, සුඛෙන අනුබුභිතං විත්තං කම්මට්ඨානෙ සම්මදෙව සමාධියති. එවං අනුක්කමෙන පුබ්බහාගෙ විතක්කාදයො උපරුපරි පටුපටුතරභාවෙන පවත්තිත්වා භාවනාය මජ්ඣිමසමථපටිපත්තියා ඉන්ද්‍රියානඤ්ච එකරසභාවෙන පටුතමාති හුත්වා එකක්ඛණෙ ක්කානඛිගාති උප්පජ්ජන්ති. යං සන්ධාය වුත්තං භගවතා –

“යස්මිං, මහානාම, සමයෙ අරියසාවකො තථාගතං අනුස්සරති, නෙවස්ස තස්මිං සමයෙ රාගපරිශුද්ධිතං විත්තං හොති...පෙ.... සුඛිනො විත්තං සමාධියති”ති (අ. නි. 6.10).

කස්මා පනෙත්ථ ක්කානං අප්පනාපත්තං න හොතිති ආහ “බුද්ධගුණානං පන ගම්භීරතායා”තිආදි. ගම්භීරෙ හි ආරම්මණෙ ගම්භීරෙ උදකෙ පතිතනාවා විය සමථභාවනා පතිට්ඨං න ලහති, “ගම්භීරතායා”ති ව ඉමිනා සභාවධම්මතාපි සංඛිගහිතා. සභාවධම්මො හි ගම්භීරො න පඤ්ඤත්ති. නනු ව තප්පාපඤ්ඤත්තිවසෙන සභාවධම්මො ගස්හතීති? සච්චං ගස්හති පුබ්බහාගෙ, භාවනාය පන වච්චමානාය පඤ්ඤත්තිං සමතික්කමිත්වා සභාවෙයෙව විත්තං තිට්ඨති. නනු ව සභාවධම්මෙපි කත්ථවි අප්පනා සමිජ්ඣති දුතියාරුප්පජ්ඣානාදීති? සච්චං සමිජ්ඣති, තඤ්ච ඛො එකප්පකාරෙ ආරම්මණෙ, ඉදං පන නානප්පකාරන්ති දස්සෙන්නො “නානප්පකාරගුණානුස්සරණාධිමුත්තතායා”ති ආහ. එවම්පි යථා

නානප්පකාරෙසු කෙසාදිකොට්ඨාසෙසු මනසිකාරං පවත්තෙන්තස්ස එකස්මිංයෙව කොට්ඨාසෙ අප්පනාවසෙන භාවනා අවතිට්ඨති, එවමිධ කස්මා න භොතීති? විසමොයං උපඤ්ඤාසො. තත්ථ හි සතිපි කොට්ඨාසබ්‍රහ්මාවෙ එකප්පකාරෙනෙව භාවනා වත්තති පටික්කුලාකාරස්සෙව ගහණතො, ඉධ පන නානප්පකාරෙන ගුණානං නානප්පකාරත්තා, න අයමෙකස්මිංයෙව ගුණෙ යාතුං සක්කොති භාවනාබලෙන පච්චක්ඛතො බුද්ධගුණෙසු උපට්ඨහන්තෙසු සද්ධාය බලවභාවතො. තෙනෙව හි “අධිමුත්තතායා”ති වුත්තං. යදි උපචාරප්පත්තං ඤානං භොති, කථං බුද්ධානුස්සනීති වුත්තන්ති ආහ “තදෙත”න්තිආදි.

සගාරවො භොති සප්පතිස්සො, සත්ථු ගුණසරීරස්ස පච්චක්ඛතො උපට්ඨහන්තො. තතොයෙව සද්ධාවෙපුල්ලං අවෙච්චප්පසාදසදිසං සද්ධාමහත්තං. බුද්ධගුණානං අනුස්සරණවසෙන භාවනාය පවත්තත්තා සතිවෙපුල්ලං. තෙසං පරමගම්භීරතාය, නානප්පකාරතාය ව පඤ්ඤාවෙපුල්ලං. තෙසං උළාරපුඤ්ඤක්ඛේතතාය පුඤ්ඤවෙපුල්ලඤ්ච අධිගච්ඡති. පිතිපාමොජ්ජබ්‍රලො භොති පිතිසම්බොජ්ඣධිගට්ඨානීයත්තා බුද්ධානුස්සනීයා. භයභෙරවසභො බුද්ධගුණාරම්මණාය සතියා භයභෙරවාහිභවනතො. තෙනාහ භගවා “අනුස්සරෙථ සම්බුද්ධං, භයං තුම්භාක නො සීයා”ති (සං. නි. 1.249 ටොකං විසදිසං). දුක්ඛාධිවාසනසමත්ථො බුද්ධානුස්සනීයා සරීරදුක්ඛස්ස පදුමපලාසෙ උදකස්ස විය විනිවට්ටනතො. සංවාසසඤ්ඤන්ති සහවාසසඤ්ඤං. බුද්ධභූමියං චිත්තං නමති බුද්ධගුණානං මහන්තභාවස්ස පච්චක්ඛතො උපට්ඨානතො. බුද්ධානුස්සනිභාවනාය සබ්බදා බුද්ධගුණානං චිත්තෙ විපරිවත්තනතො වුත්තං “සම්මුඛා සත්ථාරං පස්සතො වීයා”ති. උත්තරි අප්පට්ඨිජ්ඣන්තොති ඉමාය භාවනාය උපරි තං අධිට්ඨානං කත්වා සච්චානි අප්පට්ඨිජ්ඣන්තො. සුගතිපරායණොති සුගතිසම්පරායො.

අප්පමාදන්ති අප්පමජ්ජනං සක්කච්චං අනුයොගං. කසිරාථාති කරෙය්‍ය. සුමෙධසොති සුන්දරපඤ්ඤො. එවං මහානුභාවායාති වුත්තප්පකාරෙන නිවරණවික්ඛම්භනාදිසමත්ථොන සත්ථරි සගාරවභාවාදිහෙතුභූතෙන මහතා සාමත්ථීයෙන සමන්තාගතාය.

2. ධම්මානුස්සනිකථාවණ්ණනා

146. ධම්මානුස්සනීන්ති එත්ථ පදත්ථො, සභාවත්ථො ව ආදිතො වුත්තොයෙවාති තං අනාමසිත්වා භාවනාවිධානමෙව දස්සෙතුං “ධම්මානුස්සනිං භාවෙතුකාමෙනාපි”තිආදි ආරද්ධං. කස්මා පනෙත්ථ බුද්ධානුස්සනියං විය “අවෙච්චප්පසාදසමන්තාගතෙනා”ති න වුත්තං. නනු එතා පටිපාටියා ඡ

අනුස්සනියො අරියසාවකානං වසෙන දෙසනං ආරුල්හාති? සච්චමෙතං, එවං සන්තෙපි “පරිසුද්ධසීලාදිගුණානං පුපුඡ්ජනානම්පි ඉජ්ඣන්ති” ති දස්සනත්ථං “අවෙච්චප්පසාදසමන්තාගතෙනා” ති ඉධ න චුත්තං, අරියසාවකානං පන සුබෙන ඉජ්ඣන්තිති. තථාපි පාළියං ආගතත්තා ච බුද්ධානුස්සනිනිද්දෙසෙ චුත්තන්ති දට්ඨබ්බං, අයඤ්ච විචාරො පරතො ආගමිස්සතෙව.

147. පරියත්තිධම්මොපිති පි-සද්දෙන ලොකුත්තරධම්මං සම්පිණ්ඩෙති. ඉතරෙසුති සන්දිට්ඨිකාදිපදෙසු. ලොකුත්තරධම්මොවාති අවධාරණං නිප්පරියායෙන සන්දිට්ඨිකාදිඅත්ථං සන්ධාය චුත්තං, පරියායතො පනෙන පරියත්තිධම්මෙපි සම්භවත්තෙව. තථා හි පරියත්තිධම්මො බහුස්සුතෙන ආගතාගමෙන පරමෙන සතිනෙපක්කෙන සමන්තාගතෙන පඤ්ඤවතා ආදිකල්‍යාණතාදිවිසෙසතො සයං දට්ඨබ්බොති සන්දිට්ඨිකො. ආවරියපයිරුපාසනාය විතා න ලබ්භාති වෙ? ලොකුත්තරධම්මෙපි සමානෙ කල්‍යාණමිත්තසන්තිස්සයෙනෙව සිජ්ඣනතො, තථා සත්ථුසන්දස්සනෙපි. “සන්දිට්ඨියා ජයති” ති අයං පනත්ථො තිත්ථියනිම්මද්දෙන නිප්පරියායතොව ලබ්භති, කිලෙසජයෙ පරියායතො පරම්පරාහෙතුභාවතො. “සන්දිට්ඨං අරහති” ති අයම්පි අත්ථො ලබ්භතෙව, සබ්බසො සංකිලෙසධම්මානං පහානං, වොදානධම්මානං පරිබුහනඤ්ච උද්දිස්ස පවත්තත්තා. අයඤ්ච අත්ථො “යෙ බො ත්වං, ගොතමි, ධම්මෙ ජානෙය්‍යාසි, ඉමෙ ධම්මා සරාගාය සංවත්තන්ති නො විරාගාය, සඤ්ඤොගාය සංවත්තන්ති නො විසඤ්ඤොගාය, සඋපාදානාය සංවත්තන්ති නො අනුපාදානාය. එකංසෙන, ගොතමි, ධාරෙය්‍යාසි ‘නෙසො ධම්මො, නෙසො විනයො, නෙතං සත්ථුසාසන’”න්ති (චූළව. 406; අ. නි. 8.53), “ධම්මාපි වො, හික්ඛවෙ, පහාතබ්බා, පගෙව අධම්මා” ති (ම. නි. 1.240) ච එවමාදීහි සුත්තපදෙහි විභාවෙතබ්බො. අකාලිකාධිගමුපායනාය අකාලිකො. විජ්ජමානතාපරිසුද්ධතාහි එහිපස්සවිධිං අරහතීති එහිපස්සිකො. තතො එව වට්ටදුක්ඛනිත්ථරණත්ථිකෙහි අත්තතො චිත්තෙ උපනයනං, චිත්තස්ස වා තත්ථ උපනයනං අරහතීති ඔපනය්‍යිකො. විමුත්තායතනසිසෙ යත්වා පරිවයෙන සම්මදෙව අත්ථවෙදං, ධම්මවෙදඤ්ච ලහන්තෙහි පච්චත්තං වෙදිතබ්බො විඤ්ඤුහීති. එවං සන්දිට්ඨිකාදිපදෙසු පරියත්තිධම්මෙපි පක්ඛිපිත්වා මනසිකාරො යුජ්ජතෙව.

සාති ගාථා. සමන්තභද්‍රකත්තාති සබ්බභාගෙහි සුන්දරත්තා. ධම්මස්සාති සාසනධම්මස්ස. කිඤ්චාපි අවයවවිනිමුත්තො සමුදායො නාම පරමත්ථතො කොචි නත්ථි, යෙසු පන අවයවෙසු සමුදායරූපෙන අවෙක්ඛිතෙසු “ගාථා” ති සමඤ්ඤා, තං තතො හින්තං විය කත්වා සංසාමිවොහාරං ආරොපෙත්වා දස්සෙන්තො “පයමෙන පාදෙන ආදිකල්‍යාණා” ති ආදිමාහ. “එකානුසන්ධික”න්ති ඉදං නාතිබහුවිභාගං යථානුසන්ධිනා එකානුසන්ධිකං

සන්ධාය චුත්තං, ඉතරස්ස පන තෙනෙව දෙසෙතබ්බධම්මවිභාගෙන
ආදිමජ්ඣපරියොසානභාගා ලබ්භන්තිති. නිදානෙනාති
කාලදෙසදෙසකපරිසාදිපදිසනලක්ඛණෙන නිදානගන්ථෙන. නිගමනෙනාති
“ඉදමචොවා”තිආදිකෙන (සං. නි. 1.249), “ඉති යං තං චුත්තං, ඉදමෙතං
පටිච්ච චුත්ත”න්ති (අ. නි. 10.27) වා යථාචුත්තත්ථනිගමනෙන.

අයං කථා විසෙසතො සුත්තපිටකසංවණ්ණනාති කත්වා සුත්තපිටකවසෙන
ධම්මස්ස ආදිකල්‍යාණාදිකං දස්සෙත්වා ඉදානි සුත්තපිටකවිනයපිටකානං
වසෙන තං දස්සෙතුං “සනිදානසඋප්පත්තිකත්තා”තිආදි චුත්තං. තත්ථ
සනිදානසඋප්පත්තිකත්තාති යථාචුත්තනිදානෙන සනිදානතාය,
සඅට්ඨුප්පත්තිකතාය ව. වෙනෙය්‍යානං අනුරූපතොති සික්ඛාපදපඤ්ඤත්තියා,
ධම්මදෙසනාය ව තංතංසික්ඛාපදභාවෙන පඤ්ඤාපියමානස්ස
වෙනෙය්‍යාජ්ඣාසයානුරූපං පවත්තියමානස්ස අනුරූපතො. අත්ථස්සාති
දෙසියමානස්ස ව සීලාදිඅත්ථස්ස. “තං කිස්ස හෙතු (සං. නි. 1.249)?
සෙය්‍යාථාපි, හික්ඛවෙ”තිආදිනා (සං. නි. 3.95) තත්ථ තත්ථ
හෙතුපමාගහණෙන හෙතුදාහරණසුත්තතො.

එවං සුත්තවිනයවසෙන පරියත්තිධම්මස්ස
ආදිමජ්ඣපරියොසානකල්‍යාණතං දස්සෙත්වා ඉදානි තිණි පිටකානි එකජ්ඣං
ගහෙත්වා තං දස්සෙතුං “සකලොපි”තිආදි චුත්තං. තත්ථ සාසනධම්මොති –

“සබ්බපාපස්ස අකරණං, කුසලස්ස උපසම්පදා;
සවිත්තපරියොදපනං, එතං බුද්ධාන සාසන”න්ති. (ධ. ප. 183; දී. නි.
2.90) –

එවං චුත්තස්ස සත්ථුසාසනස්ස පකාසකො පරියත්තිධම්මො. සීලෙන
ආදිකල්‍යාණො සීලමූලකත්තා සාසනස්ස. සමථාදීහි මජ්ඣෙකල්‍යාණො තෙසං
සාසනසම්පත්තියා වෙමජ්ඣභාවතො. නිබ්බානෙන පරියොසානකල්‍යාණො
තදධිගමතො උත්තරිකරණියාභාවතො. සාසනෙ සම්මාපටිපත්ති නාම පඤ්ඤාය
හොති, තස්සා ව සීලං, සමාධි ව මූලන්ති ආහ “සීලසමාධිහි ආදිකල්‍යාණො”ති.
පඤ්ඤා පන අනුබොධපටිවෙධවසෙන දුට්ඨාති තදුභයම්පි ගණ්හන්තො
“විපස්සනාමග්ගෙහි මජ්ඣෙකල්‍යාණො”ති ආහ. තස්ස නිජ්ඣත්ති ඵලං, කිච්චං
නිබ්බානසච්ඡිකිරියා, තතො පරං කත්තබ්බං නත්ථීති දස්සෙත්තො ආහ
“ඵලනිබ්බානෙහි පරියොසානකල්‍යාණො”ති. ඵලග්ගහණෙන වා
සඋපාදිසෙසනිබ්බානමාහ, ඉතරෙන ඉතරං, තදුභයඤ්ච සාසනසම්පත්තියා
ඔසානන්ති ආහ “ඵලනිබ්බානෙහි පරියොසානකල්‍යාණො”ති.

බුද්ධස්ස සුබ්බොධිතා සම්මාසම්බුද්ධතා, තාය ආදිකල්‍යාණො තප්පහවත්තා. සබ්බසො සංකිලෙසප්පහානං වොදානං, පාරිපුරි ච ධම්මසුධම්මතා, තාය මජ්ඣිකල්‍යාණො තංසරීරත්තා. සත්ථාරා යථානුසිට්ඨං තථා පටිපත්ති සඬ්ඝසුප්පටිපත්ති, තාය පරියොසානකල්‍යාණො, තාය සාසනස්ස ලොකෙ සුප්පතිට්ඨිතභාවතො. තන්ති සාසනධම්මං. තථත්තායාති යථත්තාය භගවතා ධම්මො දෙසිතො, තථත්තාය තථභාවාය. සො පන අභිසම්බොධි පච්චෙකබොධි සාවකබොධිති තිවිධො, ඉතො අඤ්ඤථා නිබ්බානාධිගමස්ස අභාවතො. තත්ථ සබ්බගුණෙහි අග්ගභාවතො, ඉතරබොධිද්වයමූලතාය ච පඨමාය බොධියා ආදිකල්‍යාණතා, ගුණෙහි වෙමජ්ඣභාවතො දුතියාය මජ්ඣිකල්‍යාණතා, තදුහයාවරතාය, තදොසානතාය ච සාසනධම්මස්ස තතියාය පරියොසානකල්‍යාණතා වුත්තා.

එසොති සාසනධම්මො. නීවරණවික්ඛම්භනතොති විමුත්තායතනසීසෙ යත්වා සද්ධම්මං සුඤ්ඤත්තස්ස නීවරණානං වික්ඛම්භනසම්භවතො. වුත්තං හෙතං -

“යථා යථාවුසො, භික්ඛුතො සත්ථා වා ධම්මං දෙසෙති, අඤ්ඤතරො වා ගරුට්ඨානියො සබ්බමචාරී, තථා තථා සො තත්ථ ලහති අත්ථවෙදං ලහති ධම්මවෙද”න්ති (අ. නි. 5.26) .

“යස්මිං, භික්ඛවෙ, සමයෙ අරියසාවකො ඔභිතසොතො ධම්මං සුඤ්ඤාති, පඤ්චස්ස නීවරණානි තස්මිං සමයෙ පහීනාති හොන්ති”ති (සං. නි. 5.219) -

ච ආදි. සමථවිපස්සනාසුඛාවභනතොති සමථසුඛස්ස ච විපස්සනාසුඛස්ස ච සම්පාදනතො. වුත්තම්පි වෙතං -

“සො විච්චිවෙව කාමෙහි විච්චිව අකුසලෙහි ධම්මෙහි සවිතක්කං සච්චාරං විචෙකජං පිනිසුඛ”න්තිආදි (දී. නි. 1.279; ම. නි. 2.138) .

තථා -

“යතො යතො සම්මසති, ඛන්ධානං උදයබ්බයං;
ලහති පිනිපාමොජ්ජං, අමතං තං විජානතං;
අමානුසි රතී හොති, සම්මා ධම්මං විපස්සතො”ති ව. (ධ. ප. 374, 373) ;

තථාපටිපත්තොති යථා සමථවිපස්සනාසුඛං ආවහති, යථා වා සත්ථාරා අනුසිට්ඨං, තථා පටිපත්තො සාසනධම්මො. තාදිභාවාවභනතොති

ဗုဒ္ဓဘာသာဝင်တို့၏ နိဗ္ဗာန်ရောက်ရှိရေးအတွက် အဓိကအားဖြင့် အနာဂတ်ကို စောင့်ကြည့်ကြသည်။

තත්ථ අවිසෙසෙන තිස්සො සික්ඛා, සකලො ච තන්තිධම්මො සාසනබ්‍රහ්මවරියං. යං සන්ධාය වුත්තං “කතමෙසානං බො, භන්තෙ, බුද්ධානං භගවත්තානං බ්‍රහ්මවරියං නචිරට්ඨිතිකං අහොසී”තිආදි (පාරා. 18). සබ්බසික්ඛානං මණ්ඩභූතසික්ඛත්තයසඬගහිතො අරියමග්ගො මග්ගබ්‍රහ්මවරියං. යං සන්ධාය වුත්තං “බිණ්ණා ජාති, වුසිතං බ්‍රහ්මවරියං, කතං කරණීය”න්ති (මහාව. 23; සං. නි. 5.186). යථානුරූපන්ති යථාරහං. සික්ඛත්තයසඬගහං හි සාසනබ්‍රහ්මවරියං අත්ථසම්පත්තියා සාත්ථං. මග්ගබ්‍රහ්මවරියෙ වත්තබ්බමෙව නත්ථී. අත්ථසම්පත්තියාති සම්පත්තත්ථතාය. සම්පත්තිඅත්ථො හි ඉධ සහ-සද්දො. ඉතරං පන යථාවුත්තෙනත්ථෙන සාත්ථං, සබ්බඤ්ජනඤ්ච. යෙ පනෙත්ථ “වචනසභාවං සාත්ථං, අත්ථසභාවං සබ්බඤ්ජන”න්ති විභජිත්වා වදන්ති, තං න සුන්දරං, තථා විභත්තස්ස පරියත්තිධම්මස්ස අභාවතො. සද්දත්ථා හි අභින්නරූපා විය හුත්වා විනියොගං ගච්ඡන්ති. තථා හි නෙසං ලොකියාමිස්සිභාවං පටිජානන්ති. සතිපි වා හෙදෙ “සබ්බඤ්ජන”න්ති එත්ථ යදි තුල්‍යයොගො අධිප්පෙතො “සපුත්තො ආගතො”තිආදීසු විය, එවං සති “අත්ථපටිසරණා, භික්ඛවෙ, හොථ, මා බ්බඤ්ජනපටිසරණා”ති අත්ථප්පධානවාදො බාධිතො සියා, අථ විජ්ජමානතාමත්තං “සලොමකො සපක්ඛකො”තිආදීසු විය බ්බඤ්ජනසම්පත්ති අග්ගහිතා සියා. තස්මා අට්ඨකථායං වුත්තනයෙනෙව අත්ථො ගහෙතබ්බො.

237

සඬ්ඛෙපතො සකිංයෙව ච චුත්තස්ස අත්ථස්ස “කතමෙ ධම්මා කුසලා? යස්මිං සමයෙ කාමාවචරං කුසලං චිත්ත”න්තිආදිනා (ධ. ස. 1) විත්ථාරතො විවරණවසෙන, විහජනවසෙන ච පුන චචනං. මජ්ඣිමිනිද්‍රියාපෙක්ඛමෙතං පදද්වයං නිද්දෙසභාවතො. විවටස්ස විත්ථාරතරාහිධානං, විහත්තස්ස ච පකාරෙහි ඥාපනං වෙනෙය්‍යානං විත්තපරිතොසනං උත්තානීකරණපඤ්ඤාපනානි. යථා “එස්සො හොති”තිආදිනා (ධ. ස. 2) විවටවිහත්තස්ස අත්ථස්ස “කතමො තස්මිං සමයෙ එස්සො? යො තස්මිං සමයෙ එස්සො චුසනා සම්චුසනා”තිආදිනා (ධ. ස. 2) උත්තානීකරියා, පඤ්ඤාපනා ච. මුදිනිද්‍රියාපෙක්ඛමෙතං පදද්වයං පටිනිද්දෙසභාවතො. “පඤ්ඤාපනපට්ඨපනවිවරණවිහජනඋත්තානීකරණපකාසනඅත්ථපදසමායො ගතො”තිපි පාඨො.

කථං පනායං පාඨවිකප්පො ජාතොති? චුච්චතෙ - නෙත්තිපාළියං ආගතනයෙන පුරිමපාඨො. තත්ථ හි -

“සඬ්කාසනා පකාසනා,
විවරණා විහජනුත්තානීකම්මපඤ්ඤත්ති;
එතෙහි ඡහි පදෙහි,
අත්ථො කම්මඤ්ච නිද්දිට්ඨ”න්ති. (නෙත්ති. 4 ද්වාදසපද) -

දෙසනාභාරයොජනාය ච එතස්සෙවත්ථස්ස “සඬ්කාසනා පකාසනා”තිආදිනා ආගතං. පච්ඡිමො පන “පඤ්ඤාපෙති පට්ඨපෙති විවරති විහජති උත්තානීකරොති ‘පස්සථා’ති වාහා”ති (සං. නි. 2.20) සුත්තෙ ආගතනයෙන ඛ්‍යඤ්ජනමත්තකතො. එවඤ්ච නෙසං ද්විත්තං පාඨානං විසෙසො, න අත්ථතො. තථා හි සඬ්ඛෙපතො “පට්ඨං ඥාපනං පඤ්ඤාපනං, පට්ඨමෙව යපනං පට්ඨපන”න්ති ඉමානි පදානි සඬ්කාසනපකාසනපදෙහි අත්ථතො අවිසිට්ඨානි. යඤ්ච පුරිමපාඨෙ ඡට්ඨං පදං “පකාරතො ඥාපන”න්ති පඤ්ඤාපනං චුත්තං, තං දුතියපාඨෙ පකාසනපදෙන “නිබ්බිසෙසං පකාරතො කාසන”න්ති කත්වා. යස්මා ඥාපනකාසනානි අත්ථාවහාසනසභාවතාය අභින්නානි, සඬ්ඛෙසඤ්ච වෙනෙය්‍යානං විත්තස්ස තොසනං, බුද්ධියා ච නිසානං යථාවතො චත්ථුසභාවාවහාසනෙ ජායතීති. එවං අත්ථපදරූපත්තා පරියත්තිඅත්ථස්ස යථාචුත්තජඅත්ථපදසමායොගතො සාත්ථං සාසනං.

අක්ඛරපදඛ්‍යඤ්ජනාකාරනිරුත්තිනිද්දෙසසම්පත්තියානි එත්ථ උච්චාරණවෙලායං අපරියොසිතෙ පදෙ වණ්ණො අක්ඛරං. “එකක්ඛරං පදං අක්ඛර”න්ති එකෙ “ආ එවං කිර ත”න්තිආදීසු ආ-කාරාදයො විය. “විසුද්ධකරණානං මනසා දෙසනාවාචාය අක්ඛරණතො අක්ඛර”න්ති අඤ්ඤෙ. විහත්තියත්තං අත්ථඤාපනතො පදං. සඬ්ඛෙපතො චුත්තං පදාභිහිතං අත්ථං

බ්‍යඤ්ඤානිති බ්‍යඤ්ඤානං, වාක්‍යං. “කිරියාපදං අබ්‍යාසකාරකවිසෙසනායුත්තං වාක්‍යං”න්ති හි වදන්ති. පකාරතො වාක්‍යවිභාගො ආකාරො. ආකාරාහිනිතං නිබ්බවනං නිරුත්ති. නිබ්බවනවිත්ථාරො නිස්සෙසුපදෙසතො නිද්දෙසො. එතෙසං අක්ඛරාදීනං බ්‍යඤ්ඤානපදානං සම්පත්තියා සම්පන්නතාය සබ්‍යඤ්ඤානං.

තත්‍රායමස්ස අත්ථපදසමායොගො, බ්‍යඤ්ඤානසම්පත්ති ව - අක්ඛරෙහි සඬකාසෙති, පදෙහි පකාසෙති, බ්‍යඤ්ඤානෙහි විවරති, ආකාරෙහි විභජති, නිරුත්තිහි උත්තානීකරොති, නිද්දෙසෙහි පඤ්ඤාපෙති, තථා අක්ඛරෙහි උග්ගාටෙත්වා පදෙහි විනෙති උග්ගටිතඤ්ඤං, බ්‍යඤ්ඤානෙහි විපඤ්ඤානෙත්වා ආකාරෙහි විනෙති විපඤ්චිතඤ්ඤං, නිරුත්තිහි නෙත්වා නිද්දෙසෙහි විනෙති නෙය්‍යං. එවඤ්ඤායං ධම්මො උග්ගටියමානො උග්ගටිතඤ්ඤං විනෙති, විපඤ්චියමානො විපඤ්චිතඤ්ඤං, නිය්‍යමානො නෙය්‍යං. තත්ථ උග්ගටනා ආදි, විපඤ්චනා මජ්ඣෙ, නයනමන්තෙ. එවං තීසු කාලෙසු තිධා දෙසිතො දොසත්තයවිධමනො ගුණත්තයාවහො තිවිධවෙනෙය්‍යවිනයනොති. එවම්පි තිවිධකල්‍යාණොයං ධම්මො අත්ථබ්‍යඤ්ඤානපාරිපුරියා “සාත්ථො සබ්‍යඤ්ඤානො”ති වෙදිතබ්බො “පරිපුණ්ණො, පරිසුද්ධො”ති ව.

අත්ථගම්භීරතාතිආදීසු අත්ථො නාම තත්තිඅත්ථො. ධම්මො තත්ති. පටිච්චෙධො තත්තියා, තත්තිඅත්ථස්ස ව යථාභූතාවබ්බොධො. දෙසනා මනසා වචන්ථාපිතාය තත්තියා දෙසනා. තෙ පනෙතෙ අත්ථාදයො යස්මා සසාදිහි විය මහාසමුද්දො මන්දබුද්ධිහි දුක්ඛොගාහා, අලබ්භනෙය්‍යපතිට්ඨා ව, තස්මා ගම්භීරා. අථ වා අත්ථො නාම හෙතුඵලං. ධම්මො හෙතු. දෙසනා පඤ්ඤාත්ති, යථාධම්මං ධම්මාහිලාපො, අනුලොමපටිලොමසඬබ්බෙපවිත්ථාරාදිවසෙන වා කථනං. පටිච්චෙධො අභිසමයො, අත්ථානුරූපං ධම්මෙසු, ධම්මානුරූපං අත්ථෙසු, පඤ්ඤාත්තිපථානුරූපං පඤ්ඤාත්තිසු අවබ්බොධො, තෙසං තෙසං වා ධම්මානං පටිවිජ්ඣිතබ්බො සලක්ඛණසඬබ්බාතො අවිපරිතසභාවො. තෙපි චෙතෙ අත්ථාදයො යස්මා අනුපවිතකුසලසම්භාරෙහි දුප්පඤ්ඤෙහි සසාදිහි විය මහාසමුද්දො දුක්ඛොගාහා, අලබ්භනෙය්‍යපතිට්ඨා ව, තස්මා ගම්භීරා. තෙසු පටිච්චෙධස්සාපි අත්ථසන්නිස්සිතත්තා චුත්තං “අත්ථගම්භීරතාපටිච්චෙධගම්භීරතාහි සාත්ථ”න්ති අත්ථගුණදීපනතො. තාසං ධම්මදෙසනානං බ්‍යඤ්ඤානසන්නිස්සිතත්තා චුත්තං “ධම්මගම්භීරතාදෙසනාගම්භීරතාහි සබ්‍යඤ්ඤාන”න්ති තාසං බ්‍යඤ්ඤානසම්පත්තිදීපනතො.

අත්ථෙසු පහෙදගතං ඤාණං අත්ථපටිසම්භිදා. අත්ථධම්මනිරුත්තිපටිසම්භිදාසු පහෙදගතං ඤාණං පටිභානපටිසම්භිදාති ඉමස්සාපි පටිසම්භිදාය අත්ථවිසයත්තා ආහ “අත්ථපටිභානපටිසම්භිදාවිසයතො සාත්ථ”න්ති, අත්ථසම්පත්තියා අසති තදභාවතො. ධම්මොති තත්ති. නිරුත්තිති

තන්තිපදානං නිද්ධාරෙත්වා වචනං. තත්ථ පහෙදගතානි ඤාණානි
 ධම්මනිරුත්තිපටිසම්භිදානි ආහ “ධම්මනිරුත්තිපටිසම්භිදාවිසයනො
 සබ්බඤ්ජනන්ති, අසති බ්බඤ්ජනසම්පත්තියා තදභාවතො.
 පරික්ඛකජනජපසාදකන්ති එත්ථ ඉති-සද්දො හෙතුඅත්ථො. යස්මා
 පරික්ඛකජනානං කිංකුසලගවෙසිනං පසාදාවහං, තස්මා සාත්ථං.
 අත්ථසම්පන්නන්ති ඵලෙන හෙතුනො අනුමානං නදීපුරෙන විය උපරි
 වුට්ඨිජවත්තියා. සාත්ථකතා පනස්ස පණ්ඩිතවෙදනීයතාය, සා
 පරමගම්භිරසණ්භසුබ්බමභාවතො වෙදිතබ්බා. චුත්තඤ්ඤෙනං “ගම්භිරො
 දුද්දසො” තිආදි (මහාව. 8) . ලොකීයජනජපසාදකන්ති සබ්බඤ්ජනන්ති යස්මා
 ලොකීයජනස්ස පසාදාවහං, තස්මා සබ්බඤ්ජනං. ලොකීයජනො හි
 බ්බඤ්ජනසම්පත්තියා තුස්සති, ඉධාපි ඵලෙන හෙතුනො අනුමානං.
 සබ්බඤ්ජනතා පනස්ස සද්ධෙය්‍යතාය, සා ආදිකල්‍යාණාදිභාවතො වෙදිතබ්බා.

අථ වා පණ්ඩිතවෙදනීයතො සාත්ථ”න්ති පඤ්ඤාපදට්ඨානතාය
 අත්ථසම්පන්නතං ආහ, තතො පරික්ඛකජනජපසාදකං. සද්ධෙය්‍යතො
 සබ්බඤ්ජනන්ති සද්ධාපදට්ඨානතාය බ්බඤ්ජනසම්පන්නතං, තතො
 ලොකීයජනජපසාදකන්ති ඵලමෙත්ථ අත්ථො දට්ඨබ්බො. ගම්භිරාධිජපායතො
 සාත්ථන්ති අධිජපායතො අගාධාපාරතාය අත්ථසම්පන්නං අඤ්ඤො
 තදභාවතො. උත්තානපදතො සබ්බඤ්ජනන්ති සුබ්බොධසද්දතාය
 බ්බඤ්ජනසම්පන්නං, පරමගම්භිරස්සපි අත්ථස්ස වෙනෙය්‍යානං
 සුවිඤ්ඤෙය්‍යභාවාපාදනතො. සබ්බොපෙස පයමස්ස අත්ථද්වයස්ස පහෙදො
 දට්ඨබ්බො, තථා වෙච තත්ථ තත්ථ සංවණ්ණිතං. තථා හෙත්ථ විකජ්ජස්ස,
 සමුච්චයස්ස වා අග්ගහණං. උපනෙතබ්බස්සාති පක්ඛිපිතබ්බස්ස
 වොදානත්ථස්ස අචුත්තස්ස අභාවතො. සකලපරිපුණ්ණභාවෙනාති
 සබ්බභාගෙහි පරිපුණ්ණතාය. අපනෙතබ්බස්සාති සංකිලෙසධම්මස්ස.

පටිපත්තියාති සීලවිසුද්ධියාදිසම්මාපටිපත්තියා, තන්තිමිත්තං.
 අධිගමබ්‍යත්තිතොති සච්චපටිවෙධෙන අධිගමවෙය්‍යත්තියසබ්භාවතො සාත්ථං
 කපිලවතාදි විය තුව්ඡං නිරත්ථකං අහුත්වා අත්ථසම්පන්නන්ති කත්වා.
 පරියත්තියාති පරියත්තිධම්මපරිවයෙන. ආගමබ්‍යත්තිතොති දුරක්ඛාතධම්මෙසු
 පරිවයං කරොත්තස්ස විය සම්මොහං අජනෙත්වා
 බාහුසච්චවෙය්‍යත්තියසබ්භාවතො සබ්බඤ්චනං. බ්බඤ්ජනසම්පත්තියා හි සති
 ආගමබ්‍යත්තිති. සීලාදිපඤ්චධම්මක්ඛන්ධයුත්තතොති සීලාදිහි පඤ්චහි
 ධම්මකොට්ඨාසෙහි අවිරහිතත්තා. කෙවලපරිපුණ්ණං අනවසෙසෙන
 සමත්තතො පුණ්ණං පුරිතං. නිරුපක්කිලෙසතොති
 දිට්ඨිමානාදිඋපක්කිලෙසභාවතො. නිත්ථරණත්ථායාති වට්ටදුක්ඛතො

නිස්සරණාය. ලොකාමිසනිරපෙක්ඛතොති කථස්ථිති තණ්හාසන්තිස්සයස්ස අනිස්සයනතො.

එවං ආදිකල්‍යාණනාදිඅපදෙසෙන සත්ථු පුරිමවෙසාරජ්ජද්වයවසෙන ධම්මස්ස ස්වාක්ඛාතතං විභාවෙන්වා ඉදානි පච්ඡිමවෙසාරජ්ජද්වයවසෙනාපි තං දස්සෙතුං. “අත්ථවිපල්ලාසාභාවතො වා සුට්ඨු අක්ඛාතොති ස්වාක්ඛාතො”ති වත්වා තමත්ථං බ්‍යතිරෙකමුඛෙන විභාවෙන්තො “යථා හී”තිආදිමාහ. තත්ථ විපල්ලාසමාපජ්ජතිති තෙසං ධම්මෙ “අන්තරායිකා”ති චුත්තධම්මානං විපාකාදීනං අන්තරායිකත්තාභාවතො එකංසෙන අපායුපපත්තිහෙතුතාය අභාවතො. නියානිකත්තාභාවතොති අතම්මයතාභාවතො, සංසාරතො ව නියානිකාති චුත්තධම්මානං

එකච්චයඤ්ඤකිරියාපකතිපුරිසන්තරඤ්ඤාණාදීනං තතො නියානිකත්තාභාවතො විපරීතො එව හොති. තෙනාති අත්ථස්ස විපල්ලාසාපජ්ජනෙන. තෙ අඤ්ඤතිත්ථියා. තථාභාවානතික්කමනතොති කම්මන්තරායාදීනං පඤ්චන්තං අන්තරායිකභාවස්ස අරියමග්ගධම්මානං නියානිකභාවස්ස කදාවිපි අනතිවත්තනතො.

නිබ්බානානුරූපාය පටිපත්තියාති අධිගන්තබ්බස්ස සබ්බසඬ්ඛනවිනිස්සටස්ස නිබ්බානස්ස අනුරූපාය සබ්බසඬ්ඛාරනිස්සරණුපායභූතාය සපුබ්බභාගාය සම්මාපටිපත්තියා අක්ඛාතත්තාති යොජනා. පටිපදානුරූපස්සාති සබ්බදුක්ඛනියානිකභූතා ආරම්මණකරණමත්තෙනාපි කිලෙසෙහි අනාමසනියා යාදිසි පටිපදා, තදනුරූපස්ස. සුපඤ්ඤත්තාති සීලාදික්ඛන්ධත්තයසඬ්ඛනිකා සම්මාදිට්ඨිආදිජ්ජපහෙදා මිච්ඡාදිට්ඨිආදීනං පහායිකභාවෙන සුට්ඨු සම්මදෙව විහිතා. සංසන්දනි කිලෙසමලවිසුද්ධිතාය සමෙති. එවං මග්ගනිබ්බානානං පටිපදාපටිපජ්ජනියභාවෙහි අඤ්ඤමඤ්ඤානුරූපතාය ස්වාක්ඛාතතං දස්සෙත්වා ඉදානි තිවිධස්සාපි ලොකුත්තරධම්මස්ස පච්චෙකං ස්වාක්ඛාතතං දස්සෙතුං. “අරියමග්ගො චෙන්ථා”තිආදි චුත්තං. තත්ථ අන්තද්වයන්ති සස්සතුච්ඡෙදං, කාමසුඛඅත්තකිලමථානුයොගං, ලීනුද්ධච්චං, පතිට්ඨානායුහනන්ති එවං පහෙදං අන්තද්වයං. අනුපගම්මාති අනුපගන්ත්වා, අනුපගමනහෙතු වා. පටිපස්සද්ධකිලෙසානීති සුට්ඨු වූපසන්තකිලෙසානි, පටිපස්සද්ධිජ්ජපහනවසෙන සම්මදෙව පහීනදොසානි. සස්සතාදිසභාවවසෙනාති “සස්සතඤ්ඤ වො, හික්ඛවෙ, ධම්මං දෙසෙස්සාමි අමතඤ්ඤ තාණඤ්ඤ ලෙණඤ්ඤවා”තිආදීනා තෙසු තෙසු සුත්තෙසු සස්සතාදිභාවකිත්තනවසෙන.

148. “රාගාදීනං අභාවං කරොන්තෙන අරියපුග්ගලෙන සාමං දට්ඨබ්බො”ති ඉමිනා “අරියමග්ගෙන මම රාගාදයො පහීනා”ති සයං අත්තනා අනඤ්ඤනෙයොන දට්ඨබ්බොති සන්දිට්ඨි, සන්දිට්ඨි එව සන්දිට්ඨිකො.

තෙන තෙන අරියසාවකෙන පරසද්ධාය පරස්ස සද්දහනෙන පරතෙයොන ගන්තබ්බතං හිත්වා ඤාපෙතබ්බතං පභාය පච්චවෙක්ඛණඤාණෙන කරණභූතෙන. පසත්ථා දිට්ඨි සන්දිට්ඨි යථා සම්බොජ්ඣංගිගො. අරියමග්ගො අත්තනා සම්පයුත්තාය සන්දිට්ඨියා කිලෙසෙ ජයති, අරියඵලං තාය එව අත්තනො කාරණභූතාය, නිබ්බානං ආරම්මණකරණෙන අත්තනො විසයිභූතාය සන්දිට්ඨියා කිලෙසෙ ජයතිති යොජනා.

භාවනාහිසමයවසෙන මග්ගධම්මො. සච්ඡිකිරියාහිසමයවසෙන නිබ්බානධම්මො. ඵලම්පි හෙට්ඨිමං සකදාගාමිවිපස්සනාදීනං පච්චයභාවෙන උපරි මග්ගාධිගමස්ස උපනිස්සයභාවතො පරියායතො “දිස්සමානො වට්ටහයං නිවත්තෙති”ති වත්තබ්බතං ලහති.

149. නාස්ස කාලොති නාස්ස ආගමෙතබ්බො කාලො අත්ථි. යථා හි ලොකියකුසලස්ස “උපපජ්ජෙ, අපරපරියායෙ”තිආදිනා ඵලදානං පති ආගමෙතබ්බො කාලො අත්ථි, න ඵවමෙතස්සාති අත්ථො. තෙනාහ “න පඤ්චාහා”තිආදි. පකට්ඨොති දුරො. ඵලදානං පති කාලො පකට්ඨො අස්සාති කාලිකො, කාලන්තරඵලදායී. තෙනාහ “අත්තනො ඵලදානෙ”ති. පත්තොති උපනීතො. ඉදන්ති “අකාලිකො”ති පදං.

150. විධිත්ති විධානං, “එහි පස්සා”ති එවංපවත්තවිධිවචනං. විජ්ජමානත්තාති පරමත්ථතො උපලබ්භමානත්තා. පරිසුද්ධත්තාති කිලෙසමලවිරහෙන සබ්බථා විසුද්ධත්තා. අමනුඤ්ඤම්පි කදාපි පයොජනවසෙන යථාසභාවජ්ජකාසනෙන දස්සෙතබ්බං භවෙය්‍යාති තදභාවං දස්සෙන්තො ආහ “මනුඤ්ඤභාවජ්ජකාසනෙනා”ති.

151. උපනෙතබ්බොති උපනෙයො, උපනෙයොව ඔපනෙය්‍යිකොති ඉමස්ස අත්ථස්ස අධිජ්ජෙතත්තා ආහ “උපනෙතබ්බොති ඔපනෙය්‍යිකො”ති. විත්තෙ උපනයනං උජ්ජාදනන්ති ආහ “ඉදං සඬ්ඛතෙ ලොකුත්තරධම්මෙ යුජ්ජති”ති. විත්තෙ උපනයනන්ති පන ආරම්මණභූතස්ස ධම්මස්ස ආරම්මණභාවූපනයනෙ අධිජ්ජෙතෙ අසඬ්ඛතෙපි යුජ්ජෙය්‍ය “ආරම්මණකරණසඬ්ඛාතං උපනයනං අරහතීති ඔපනෙය්‍යිකො”ති. අල්ලියනන්ති චූසනං. නිබ්බානං උපනෙති අරියපුග්ගලන්ති අධිජ්ජායො.

152. විඤ්ඤානිනි විදුහි, පටිවිද්ධසච්චෙහිති අත්ථො. තෙ පන එකංසතො උග්ගට්ඨකඤ්ඤාආදයො භොන්තිති ආහ “උග්ගට්ඨකඤ්ඤාආදීහි”ති. “පච්චත්ත”න්ති එතස්ස “පති අත්තනී”ති භූමිමචසෙන අත්ථො ගහෙනබ්බොති ආහ “අත්තනි අත්තනී”ති. වෙදිතබ්බොති චුත්තං, කථං වෙදිතබ්බොති ආහ “භාවිතො මෙ”තිආදි. තත්ථ “මෙ”ති ඉමිනා “පච්චත්ත”න්ති පදෙන චුත්තමත්ථං අන්වයතො දස්සෙත්වා පුන බ්‍යතිරෙකෙන දස්සෙතුං “න හී”තිආදි චුත්තං, තං සුචිඤ්ඤෙය්‍යමෙව. “විඤ්ඤානී”ති ඉදං අන්තොගධාවධාරණන්ති දස්සෙත්තො “බාලානං පන අවිසයො වෙසා”ති ආහ.

එවං ආදිකල්‍යාණතාදිනා අඤ්ඤාමඤ්ඤස්ස අනුරූපදෙසනාය ධම්මස්ස ස්වාක්ඛාතතං දස්සෙත්වා ඉදානි පුරිමස්ස පුරිමස්ස පච්ඡිමං පච්ඡිමං පදං කාරණවචනන්ති දස්සෙත්තො “අපිවා”තිආදිමාහ. තත්ථ සන්දිට්ඨිකත්තාති යස්මා අයං ධම්මො චුත්තනයෙන සාමං දට්ඨබ්බො, සන්දිට්ඨියා කිලෙසෙ විද්ධංසෙති, සන්දස්සනඤ්ච අරහති, තස්මා ස්වාක්ඛාතො දුරක්ඛාතෙ තිත්ථියධම්මෙ තදභාවතො. ඉමිනා නයෙන සෙසපදෙසුපි යථාරහං අත්ථො දට්ඨබ්බො.

153. තස්සෙවන්තිආදීසු යං වත්තබ්බං, තං බුද්ධානුස්සනියං චුත්තනයෙන වෙදිතබ්බං.

3. සඛ්‍යානුස්සනිකථාවණ්ණනා

154. අරියසඛ්‍යගුණාති ආරකත්තා කිලෙසෙහි, අනායෙ න ඉරියනතො, අයෙ ච ඉරියනතො, සදෙවකෙන ච ලොකෙන “සරණ”න්ති අරණියතො අරියො ච සො සඛිසො ච, අරියානං වා සඛිසො අරියසඛිසො, තස්ස ගුණා.

155. යං සම්මාපටිපදං පටිපන්නො “සුට්ඨු පටිපන්නො”ති වුව්වති. සා අරියමග්ගපටිපදා පටිපක්ඛධම්මෙ අනිවත්තිධම්මෙ කත්වා පජහනතො පයොජනාභාවා සයම්පි අනිවත්තිධම්මා, අධිගන්තබ්බස්ස ච නිබ්බානස්ස එකංසතො අනුලොමීති. තතො එව අපච්චනීකා, අනුධම්මභූතා ච, තස්සා ච පටිපන්නත්තා අරියසඛිසො “සුප්පටිපන්නො”ති චුත්තොති දස්සෙතුං “සුට්ඨු පටිපන්නො”තිආදි චුත්තං. තත්ථ “අනිවත්තිපටිපද”න්ති ඉමිනා උපුප්පටිපත්තිං දස්සෙති. පුනස්පුනං නිවත්තනෙ හි සති උපුප්පටිපත්ති න භොති. “අනුලොමපටිපදං අපච්චනීකපටිපද”න්ති ඉමිනා ඤායස්පටිපත්තිං. පටිපජ්ජිතබ්බස්ස හි නිබ්බානස්ස අනුලොමනෙන, අපච්චනීකතාය වස්සා ඤායතො. “ධම්මානුධම්මපටිපද”න්ති ඉමිනා සාමිච්ඡපටිපත්තිං අනුච්ඡවිකභාවදීපනතො. එතෙන පට්ඨපදස්ස පපඤ්චනිද්දෙසො, ඉතරානි තිණි පදානීති දස්සෙති. තෙනාහ “යස්මා පනා”තිආදි.

යථානුසිට්ඨං පටිපජ්ජනෙන කිච්චසිද්ධිතො අරියභාවාවහං සචනං සක්කච්චසචනං නාමාති වුත්තං “සක්කච්චං සුඤ්ඤානිති සාවකා”ති, තෙන අරියා එව නිජ්ජරියායතො සත්ථු සාවකා නාමාති දස්සෙති. සීලදිට්ඨිසාමඤ්ඤතායාති අරියෙන සීලෙන, අරියාය ච දිට්ඨියා සමානභාවෙන. අරියානඤ්ඤි සීලදිට්ඨියො මජ්ඣෙ භින්නසුචණ්ණං විය නින්නානාකරණං මග්ගෙනාගතත්තා. තෙන තෙ යත්ථ කත්ථවි යිතාපි සංභතාව. තෙනාහ “සඤ්ඤානභාවමාපන්නො”ති. මායාසායෙය්‍යාදිපාපධම්මසමුච්ඡේදෙන උජු. තතො එව ගොමුත්තවච්ඡිකාභාවෙන අවච්ඡිකා. චන්දලොච්ඡිකාභාවෙන අකුට්ඨා. නච්ඡලකොට්ඨිකාභාවෙන අජම්භා. අවච්ඡිකාදිභාවෙන වා උජු. පරිසුද්ධිට්ඨියෙන අරියා. අපණ්ණකභාවෙන ඤායති කමති නිබ්බානං, තං වා ඤායති පටිවිජ්ඣියති එතෙනාති ඤායො. වට්ටදුක්ඛනියානාය අනුච්ඡවිකත්තා. අනුරූපත්තා සාමීච්ඡි ඔපායිකාතිපි සඤ්ඤා සමඤ්ඤං ගතා සම්මාපටිපත්ති, තාය සමඤ්ඤාය සුජ්ජපටිපත්තා “සම්මා පටිපජ්ජන්ති”ති කත්වා. චත්තමානත්ථො හි අයං පටිපන්න-සද්දො යථා “සොතාපත්තිඵලසච්ඡිකිරියාය පටිපන්නො”ති (සු. ප. 206). අනිතං පටිපදන්ති යථාවුත්තමග්ගසම්මාපටිපත්තිං වදන්ති. උභයෙන ච සාමඤ්ඤානිද්දෙසෙන, “සුජ්ජපටිපත්තා ච සුජ්ජපටිපත්තා ච සුජ්ජපටිපත්තා”ති එකසෙසනසෙන වා ගහිතානං සමුහො “සුජ්ජපටිපත්තො”ති වුත්තොති දස්සෙති.

එවං ආදිපදන්ථනිද්දෙසභාවෙන ඉතරපදානං අත්ථං වත්වා ඉදානි චතුත්තම්පි පදානං අවොම්සස්සකං අත්ථං දස්සෙතුං “අපිවා”තිආදි වුත්තං. තත්ථ යථානුසිට්ඨන්ති සත්ථාරා යථා අනුසිට්ඨං, තථා අනුසාසනිඅනුරූපන්ති අත්ථො. අපණ්ණකපටිපදන්ති අවිරජ්ඣනකපටිපදං, අනවජ්ජපටිපත්තින්ති අත්ථො. එත්ථ ච ස්වාක්ඛාතෙ ධම්මවිනයෙ අපණ්ණකපටිපදං පටිපන්නත්තාති එවං සම්බන්ධිතබ්බං. පුරිමපදෙන සම්බන්ධෙ දුතියපදං න චත්තබ්බං සියා, නනු ච දුතියපදෙන සම්බන්ධෙපි පඨමං පදං න චත්තබ්බං සියාති? න තස්ස පඨමං අපෙක්ඛිතත්තා. සා පන සාවකානං අපණ්ණකපටිපදා යථානුසිට්ඨං පටිපදාති දස්සනත්ථං “යථානුසිට්ඨං පටිපන්නත්තා”ති චත්තබ්බං. උභයස්සාපි වා සුජ්ජපටිපන්නභාවසාධනත්තා උභයං වුත්තං. තථා හි පි-සද්දෙන උභයං සමුච්චිතොති.

කිලෙසජම්භවසෙන අන්තද්වයගාහොති සබ්බසො තං පහාය සම්මාපටිපදා කායාදිච්ඡිකප්පහායිනී උජුජ්ජපටිපත්ති හොතිති ආහ “මජ්ඣිමාය පටිපදාය...පෙ.... උජුජ්ජපටිපන්නො”ති.

ඤායො නාම යුත්තජ්ජත්තපටිපත්ති, නිබ්බානඤ්ච, සබ්බසංඛාරසමට්ඨාය ආදිත්තං වෙලං, සීසං වා අජ්ඣුපෙක්ඛිත්වාපි පටිපජ්ජිතබ්බමෙවාති ආහ “ඤායො වුවචති නිබ්බාන”න්ති. නිබ්බායනකිරියාමුඛෙන චෙත්ථ නිබ්බානං වුත්තන්ති දට්ඨබ්බං, මග්ගඤාණාදීහි වා ඤායති පටිවිජ්ඣයති සච්ඡිකරියති වාති ඤායො නිබ්බානන්ති එවමෙත්ථ අත්ථො දට්ඨබ්බො.

ගුණසම්භාවනාය පරෙහි කයිරමානං පච්චුපට්ඨානාදිසාමීචිකම්මං අරහන්තිති සාමීචිකම්මාරහා.

156. යදිදන්ති අන්තොගධලිඬ්ගවචනහෙදො නිපාතොති තස්ස වචනහෙදෙන අත්ථමාහ “යා ඉමානී”ති. එවන්ති පකාරත්ථෙ නිපාතො, ඉමීනා පකාරෙනාති අත්ථො. තෙන ඉතරාති තීණි යුගලානි දස්සිතාති හොන්තිති ආහ “එවං චත්තාරි පුරිසයුගලානි හොන්ති”ති. එතන්ති එතං “පුරිසපුග්ගලා”ති බහුවචනවසෙන වුත්තං පදං. පුරිසා ච තෙ පුග්ගලා ච පුරිසපුග්ගලා. තත්ථ “පුරිසා”ති ඉමීනා පට්ඨමාය පකතියා ගහණං, “පුග්ගලා”ති පන දුතියායපි සත්තසාමඤ්ඤෙනාති එවං වා එත්ථ අත්ථො දට්ඨබ්බො. චතුත්තං පච්චයානං කිදිසානං? ආනෙත්වා හුනිතබ්බානන්ති අධිකාරතො පාකටොයමත්ථො. දාතබ්බන්ති වා පච්චත්තවචනං “චතුත්තං පච්චයාන”න්ති පදං අපෙක්ඛිත්වා සාමීචසෙන පරිණාමෙතබ්බං, අඤ්ඤා යෙසං කෙසඤ්ච චතුත්තං පච්චයානං “ආහුන”න්ති සමඤ්ඤා සීයා. ආහුනං අරහන්ති වා ආහුනෙය්‍යො. සක්කාදීනම්පි වා ආහවනන්ති සක්කාදීහිපි දියාමානං දානං. යත්ථ හුතං මහජ්ජලන්ති යස්මිං ආවහනීයග්ගිමිති හුතං දධිආදි ආහුනෙය්‍යග්ගිගහපතග්ගිදක්ඛිණෙය්‍යග්ගිසු හුතතො උළාරඵලන්ති තෙසං බ්‍රාහ්මණානං උද්ධි. හුතන්ති දින්නං. නිකායන්තරෙහි සබ්බත්ථිකවාදිනිකායෙ.

යට්ඨෙත්වා 165 තෙති තෙ පියමනාපෙ ඤාතිමිත්තෙ අපනෙත්වා, තෙසං අදත්ථාති අධිජ්ජායො. එස එසො. එකච්ඡද්ධන්තරෙ ව දිස්සන්ති එකස්මිං ච්ඡද්ධන්තරෙ විනිවත්තෙ දිස්සති. ච-සද්දෙන කදාචි අසඬ්ඛොයොයපි කජ්ජෙ විනිවත්තෙති දස්සෙති. අබ්බොක්ඛණ්ණන්ති පටිපක්ඛෙහි අවොම්ස්සං, කිරියාවිසෙසකඤ්චෙනං. පියමනාපත්තකරධම්මා නාම සීලාදයො, තෙ අරියසංඝසෙ සුජ්ජතිට්ඨිතා. අයං හෙත්ථ අධිජ්ජායො – ඤාතිමිත්තා විජ්ජයුත්තා න විරස්සෙව සමාගච්ඡන්ති, අනවට්ඨිතා ච තෙසු පියමනාපතා, න එවමරියසංඝො. තස්මා සංඝොව පාහුනෙය්‍යාති. පුබ්බකාරන්ති අග්ගකිරියං. සබ්බජ්ජකාරෙනාති ආදරගාරවබ්බමානාදිනා, දෙය්‍යධම්මස්ස සක්කච්චකරණාදිනා ච සබ්බෙන පකාරෙන. ස්වායං පාහවනීය-සද්දො “පාහුනෙය්‍යො”ති වුවචති පරියායභාවෙන.

දක්ඛන්ති එතාය සත්තා යථාධිප්පෙතාහි සම්පත්තිහි වඩ්ඪන්තිති දක්ඛිණා. තථාභාවකරණෙන දක්ඛිණං අරහති. යථා උළාරාතිවිපුලුද්‍රයලාභෙන විසොධිතං නාම භොති, එවං දක්ඛිණා විපුලඵලතායාති වුත්තං. “මහජ්ඵලකරණතාය විසොධෙති”ති.

පුඤ්ඤත්ථිකෙහි අඤ්ජලි කරණියා එත්ථාති අඤ්ජලිකරණියො.

යදිපි පාළියං “අනුත්තර”න්ති වුත්තං. නත්ථි ඉතො උත්තරං විසිට්ඨන්ති හි අනුත්තරං. සමම්පිස්ස පන නත්ථිති දස්සෙන්නො “අසදිස”න්ති ආහ. ඛිත්තං වුත්තං ඛිජං මහජ්ඵලභාවකරණෙන තායති රක්ඛති, ඛිපන්ති වපන්ති එත්ථ ඛිජානීති වා ඛෙත්තං, කෙදාරාදි, ඛෙත්තං විය ඛෙත්තං, පුඤ්ඤානං ඛෙත්තං පුඤ්ඤක්ඛෙත්තං. සෙසං බුද්ධානුස්සනියං වුත්තනායානුසාරෙන වෙදිතබ්බං.

4. සීලානුස්සනිකථාවණ්ණනා

158. අහො වත සීලානි අඛණ්ඩානි, අහො වත අවඡිද්දානීති එවං සබ්බත්ථ යොජෙතබ්බං. අහො වතාති ව සම්භාවතෙ නිපාතො. තෙනාහ “අඛණ්ඩතාදිගුණවසෙනා”ති. අඛණ්ඩභාවාදිසම්පත්තිවසෙනාති අත්ථො. පරස්ස සීලානි අනුස්සරියමානානි පියමනාපභාවාවහනෙන කෙවලං මෙත්තාය පදට්ඨානං භොන්ති, න විසුං කම්මට්ඨානන්ති ආහ “අත්තනො සීලානි අනුස්සරිතබ්බානී”ති. වාගාදිසුපි එසෙව නයො.

යෙසන්ති සීලාදීනං. පටිපාටියා සමාදානෙ සමාදානක්කමෙන, එකජ්ඣං සමාදානෙ උද්දෙසක්කමෙන සීලානං ආදිඅන්තං වෙදිතබ්බං. පරියන්තෙ ඡින්නසාටකො වියාති වත්ථන්තෙ, දසන්තෙ වා ඡින්නවත්ථං විය, විසදිසුදාහරණං වෙතං. එවං සෙසානිපි උදාහරණානි. විනිවෙධවසෙන ඡින්නසාටකො විනිවිද්ධසාටකො. විසභාගවණ්ණෙන ගාථි වියාති සම්බන්ධො. සබ්බරහිතානි වා අසබ්බලානි. තථා අකම්මාසානි. සත්තවිධමෙථුනසංයොගො හෙට්ඨා සීලකථායං වුත්තො එව. කොට්ඨපනාභාදිහීති ආදි-සද්දෙන මක්ඛපළාසඉස්සාමච්ඡරියමායාසාධෙය්‍යමානාතිමානාදයො ගහිතා. තානියෙව අඛණ්ඩාදිගුණානි සීලානි. සීලස්ස තණ්හාදාසඛ්‍යතො මොචනං විචට්ඨපනිස්සයභාවාපාදනං. තතො එව තංසමඛිගීපුග්ගලො සෙරි සයංවසී භුජිස්සො නාම භොති. තෙනාහ “භුජිස්සභාවකරණෙන භුජිස්සානී”ති. “ඉමිනාහං සීලෙන දෙවො වා භවෙය්‍යං දෙවඤ්ඤතරො වා, තත්ථ නිච්චො ධුචො සස්සතො”ති, “සීලෙන සුද්ධි”ති ව එවමාදිනා තණ්හාදිට්ඨිහි අපරාමට්ඨන්තා අයං තෙ සීලෙසු දොසොති වතුසු විපත්තිසු යාය කායවි

විපත්තියා දස්සනෙන පරාමට්ඨුං අනුද්ධංසෙතුං. සමාධිසංවත්තනප්පයොජනාති සමාධිසංවත්තනිකාති.

159. සික්ඛාය සගාරවොති සිලධනං නිස්සාය පටිලද්ධසමාදානත්තා සාතිසයං. සික්ඛාය සගාරවො සප්පතිස්සො හොති. සභාගචුත්තීති සම්පන්නසිලෙහි සභාගචුත්තිකො, තාය එව වා සික්ඛාය සභාගචුත්ති. යො හි සික්ඛාගාරවරහිතො, සො තාය විසභාගචුත්ති නාම හොති විලොමනතො. යථා පරෙහි සද්ධිං අත්තනො ඡිද්දං න හොති, එවං ධම්මාමිසෙහි පටිසන්ථරණං පටිසන්ථාරො. සික්ඛාය සගාරවත්තා එව තත්ථ අප්පමත්තො හොති. අත්තානුවාදහයං පරානුවාදහයං දණ්ඩහයං දුග්ගතිහයන්ති එවමාදීති භයාති ඉමස්ස දුරසමුස්සාරිතානීති ආහ “අත්තානුවාදාදිහයවරහිතො”ති. සෙසං සුචිඤ්ඤෙය්‍යමෙව.

5. වාගානුස්සතිකථාවණ්ණනා

160. පකතියාති සභාවෙන. වාගාධිමුත්තෙනාති දෙය්‍යධම්මපරිච්චාගෙ යුත්තප්පයුත්තෙන තන්තින්තෙන තප්පොණෙන. නිච්චං සදා පවත්තා දානසංවිභාගා යස්ස සො නිච්චපවත්තදානසංවිභාගො, තෙන. ඉධාපි “පකතියා”ති ආනෙත්වා සම්බන්ධිතබ්බං. යං පරස්ස පටියත්තං දියාති, තං දානං. යං අත්තනා පරිභුඤ්ජිතබ්බතො සංවිභජති, සො සංවිභාගො. ඉතො දානි පභුතීති ඉතො පටියාය දානි අප්පතග්ගෙ අප්පදිවසං ආදිං කත්වා. අදත්වා න භුඤ්ජිස්සාමීති දානසමාදානං කත්වා. තංදිවසන්ති තස්මිං භාවනාරම්භදිවසෙ. තත්ථ නිමිත්තං ගණ්හිත්වාති තස්මිං දානෙ පරිච්චාගවෙනනාය පවත්තිආකාරස්ස සල්ලක්ඛණවසෙන නිමිත්තං ගහෙත්වා. විගතමලමච්ඡෙරතාදිගුණවසෙනාති විගතාති මලමච්ඡෙරාති එතස්මාති විගතමලමච්ඡෙරො, වාගො, තස්ස භාවො විගතමලමච්ඡෙරතා. තදාදීනං ගුණානං, සම්පත්තීනං, ආනිසංසානං වා වසෙන.

සතං ධම්මං අනුක්කමන්ති සාධුනං බොධිසත්තානං ධම්මං පවෙණිං අනු අනු කමන්තො ඔක්කමන්තො, අවොක්කමන්තො වා. යෙ ඉමෙ දායකස්ස ලාභා ආයුචණ්ණසුබ්බලපටිභානාදයො, පියභාවාදයො ව භගවතා සංවණ්ණිකා පකිත්තිතා. මනුස්සත්තං වාති වා-සද්දො අචුත්තවිකප්පත්ථො, තෙන ඉන්ද්‍රියපාටවභාවකම්මස්සකතාඤ්ඤාදීනං සඬිගහො දට්ඨබ්බො.

මච්ඡෙරමලෙනාති මච්ඡෙරසඬිබාතෙන මලෙන. අථ වා මච්ඡෙරඤ්ච මලඤ්ච මච්ඡෙරමලං, තෙන මච්ඡෙරෙන වෙච ලොභාදිමලෙන වාති අත්ථො. පජායනවසෙනාති යථාසකං කම්මනිබ්බත්තනවසෙන. කණ්ඨධම්මානන්ති

ලොභාදිඵකන්තකාලකානං පාපධම්මානං. විගතත්තාති පහිනත්තා. විගතමලමච්ඡෙරෙන චෙතසාති ඉත්ථම්භුතලක්ඛණෙ කරණවචනං. සොතාපන්තස්ස සතොති ගෙහං ආවසන්තස්ස සොතාපන්තස්ස සමානස්ස. නිස්සයවිහාරන්ති නිස්සයා විහරිතඛ්ඛවිහාරං, දෙවසිකං වළඤ්ජනකකම්මට්ඨානන්ති අත්ථො. අභිභවිත්වාති අගාරං ආවසන්තානං අඤ්ඤෙසං උප්පජ්ජනකරාගාදිඋපක්කිලෙසෙ අභිභුයා.

යො කිඤ්චි දෙන්තොපි සාපෙක්ඛොව දෙනි, සො මුත්තවාගො න හොති, අයං පන න ඵවන්ති “මුත්තවාගො”ති චුත්තං. විස්සට්ඨවාගොති නිරපෙක්ඛපරිච්චාවාගොති අත්ථො. යථා පාණාතිපාතඛහුලො පුග්ගලො “ලොභිතපාණි”ති චුච්චති, ඵවං දානඛහුලො පුග්ගලො “පයතපාණි”ති චුත්තොති දස්සෙන්තො “දාතුං සදා ඛොතහත්ථොයෙවා”ති ආහ. තත්ථ සදාති නිච්චං, අභිණ්හන්ති අත්ථො. පරිච්චාවාගොති දෙයාධම්මපරිච්චාවාගොති අධිකාරතො විඤ්ඤායති. යං යං දෙයාධම්මං පරෙ යාවනකා. යාවනෙ යොගො යාවනයොගො, පරෙහි යාවිතුං යුත්තොති අත්ථො. යාඡෙන යුත්තොති දානෙන යුත්තො සදා පරිච්චජනතො. උභයෙති යථාචුත්තෙ දානෙ, සංවිහාගෙ ච රතො අභිරතො.

161. යථා පරිසුද්ධසීලස්ස පුග්ගලස්ස අඛණ්ඩතාදිගුණවසෙන අත්තතො සීලස්ස අනුස්සරන්තස්ස සීලානුස්සතිභාවනා ඉජ්ඣති, ඵවං පරිසුද්ධඋළාරපරිච්චාවාගස්ස පුග්ගලස්ස අනුපක්කිලිට්ඨමෙව අත්තතො පරිච්චාගං අනුස්සරන්තස්ස භාවනා ඉජ්ඣතීති දස්සෙතුං “විගතමලමච්ඡෙරතාදිගුණවසෙනා”තිආදි චුත්තං, තං චුත්තත්ථමෙව.

භියොයාසොති උපරිපි. මත්තාය පමාණස්ස මහතියා මත්තාය, විපුලෙන පමාණෙනාති අත්ථො. වාගාධිමුත්තොති පරිච්චාගෙ අධිමුත්තො නින්තපොණපබ්භාරො. තතො ඵව අලොභජ්ඣාසයො කත්ථවිපි අනභිසඬගිත්තො. පටිග්ගාහකෙසු මෙත්තායනවසෙන පරිච්චාවාගො හොතීති මෙත්තාය මෙත්තාභාවනාය අනුලොමකාරී අනුරූපපටිපත්ති. විසාරදොති විසදො අත්තතොව ගුණෙන කත්ථවිපි අමඬිකුභුතො අභිභුයා විහාරී. සෙසං සුච්ඤ්ඤෙයාමෙව.

6. දෙවතානුස්සනිකථාවණ්ණනා

162. අරියමග්ගවසෙනාති අරියමග්ගස්ස අධිගමවසෙන. සමුදාගතෙහීති සම්මදෙව තදුප්පත්තිතො උද්ධං ආගතෙහි. යාදිසා හි අරියානං සන්තානෙ ලොකියාපි සද්ධාදයො, න තාදිසා කදාවිපි පොථුජ්ජනිකා සද්ධාදයො. දිබ්බන්තීති දෙවා. චත්තාරො මහාරාජානො ඵතෙසන්ති චතුමහාරාජා, තෙ ඵව

වාතුමහාරාජිකා. තෙත්තිංස සහපුඤ්ඤකාරිනො තත්ප්‍රපපන්නාති තංසභවරිතං
 යානං තාවතිංසං, තන්නිවාසිනොපි දෙවා තංසභවරණතො එව තාවතිංසා.
 දුක්ඛතො යාතා අපයාතාති යාමා. තුසාය පිතියා ඉතා උපගතාති තුසිතා.
 හොගානං නිම්මානෙ රති එතෙසන්නි නිම්මානරතිනො. පරනිම්මිතෙසු
 හොගෙසු වසං වත්තෙන්තිති පරනිම්මිතවසවත්තිනො. බ්‍රහ්මානං කායො
 සමුහො බ්‍රහ්මකායො, තප්පරියාපන්නතාය තත්ථ භවාති බ්‍රහ්මකායිකා.
 තතුත්තරීති තතො බ්‍රහ්මකායිකෙහි උත්තරි, උපරි පරිත්තාභාදිකෙ සන්ධාය
 වදති. දෙවතා සක්ඛිට්ඨානෙ යපෙත්වාති “යථාරූපාය මග්ගෙනාගතාය සද්ධාය
 සමන්නාගතා, සීලෙන සුතෙන වාගෙන පඤ්ඤාය සමන්නාගතා ඉතො චුතා
 තත්ථ උපපන්නා තා දෙවතා, මය්හම්පි තථාරූපා සද්ධා සීලං සුතං වාගො
 පඤ්ඤා ව සංවිජ්ජති”ති දෙවතා සක්ඛිට්ඨානෙ යපෙත්වා සක්ඛි-
 ඔතාරෙන්නෙන විය අත්තනො සද්ධාදිගුණා අනුස්සරිතබ්බා.

යදි එවං සුත්තෙ (අ. නි. 6.10) උභයගුණානුස්සරණං චුත්තං, තං කථන්ති
 අනුයොගං මනසි කත්වා ආහ “සුත්තෙ පනා”තිආදි. තත්ථ කිඤ්ඤාපි චුත්තන්ති
 “අත්තනො ව, තාසඤ්ච දෙවතාන”න්ති උභයං සමධුරං විය සුත්තෙ (අ. නි.
 6.10) කිඤ්ඤාපි චුත්තං. අථ ඛො තං “දෙවතානං සද්ධාසද්ධා
 සීලඤ්ඤා”තිආදිවචනං. සක්ඛිට්ඨානෙ යපෙතබ්බන්ති “චුත්ත”න්ති පරතො පදං
 ආනෙන්වා සම්බන්ධිතබ්බං. කිමත්ථං පන සක්ඛිට්ඨානෙ යපනන්ති ආහ
 “දෙවතානං අත්තනො සද්ධාදිහි සමානගුණදීපනත්ථන්ති වෙදිතබ්බ”න්ති.
 කස්මා පන සුත්තෙ යථාරූතවසෙන අත්ථං අග්ගහෙත්වා එවං අත්ථො ගය්හතිති
 ආහ “අට්ඨකථායඤ්ඤි”තිආදි.

163. තස්මාති යස්මා අට්ඨකථායං දෙවතා සක්ඛිට්ඨානෙ යපෙත්වා
 අත්තනො ගුණානුස්සරණං දළ්භං කත්වා චුත්තං, සීලවාගානුස්සනීසු විය ඉධාපි
 අත්තනො ගුණානුස්සරණං ඤානුප්පත්තිනිමිත්තං යුත්තං, තස්මා. පුබ්බහාගෙ
 භාවනාරම්භෙ. අපරභාගෙහි යථා භාවෙන්තස්ස උපචාරජ්ඣානං ඉජ්ඣති, තථා
 භාවනාකාලෙ. යදි අත්තනො එව ඉධ ගුණා අනුස්සරිතබ්බා, කථමයං
 දෙවතානුස්සනීති ආහ “දෙවතානං ගුණසදිසසද්ධාදිගුණානුස්සරණවසෙනා”ති.
 තෙන සදිසකප්පනාය අයං භාවනා “දෙවතානුස්සනී”ති චුත්තා, න දෙවතානං,
 තාසං ගුණානං වා අනුස්සරණෙනාති දස්සෙති. පුබ්බහාගෙ වා පචත්තං
 දෙවතාගුණානුස්සරණං උපාදාය “දෙවතානුස්සනී”ති ඉමිස්සා සමඤ්ඤා
 වෙදිතබ්බා. තථා හි වක්ඛති “පුබ්බහාගෙ දෙවතා ආරබ්භ
 පචත්තවිත්තවසෙනා”ති. සෙසං සුවිඤ්ඤායාමෙව.

පක්ෂණකකථාවණ්ණනා

164. එතාසන්ති එතාසං බුද්ධානුස්සතිආදීනං ඡන්තං අනුස්සනීතං. විත්ථාරදෙසනායන්ති විත්ථාරවසෙන පවත්තදෙසනායං, මහානාමසුත්තං (අ. නි. 6.10; 11.11) සන්ධාය වදති. භගවාතිආදීනං අත්ථන්ති භගවාතිආදීනං පදානං අත්ථං. අත්ථවෙදන්ති වා හෙතුඵලං පටිච්ච උප්පන්නං තුට්ඨිමාහ. ධම්මවෙදන්ති හෙතුං පටිච්ච උප්පන්නං තුට්ඨිං. “ආරක්කතා අරහ”න්ති අනුස්සරන්තස්ස හි යං තං භගවතො කිලෙසෙහි ආරක්කත්තං, සො හෙතු. ඤාපකො වෙත්ථ හෙතු අධිප්පෙතො, න කාරකො, සම්පාපකො වා. යොනෙන ඤායමානො අරහත්තත්ථො, තං ඵලං. ඉමිනා නයෙන සෙසපදෙසුපි හෙතුඵලවිභාගො වෙදිතබ්බො. ධම්මානුස්සතිආදීසුපි “ආදිමජ්ඣපරියොසානකලායාණත්තා”තිආදීනා, “යස්මා පන සා සම්මාපටිපදා”තිආදීනා ව තත්ථ තත්ථ හෙතුඅපදෙසො කතොයෙවාති. ධම්මුපසංහිතන්ති යථාචුත්තහෙතුහෙතුඵලසඬ්ඛාතගුණුපසංහිතං. ගුණෙති අත්තතො ගුණෙ.

165. අරියසාවකානඤ්ඤෙව ඉජ්ඣන්තීති අරියසාවකානං ඉජ්ඣන්තියෙවාති උත්තරපදාවධාරණං දට්ඨබ්බං, අවධාරණඤ්ඤෙව තෙසං සුඛසිද්ධිදස්සනත්ථං. තෙනාහ “තෙසං හී”තිආදි. න පුට්ඨජනානං සබ්බෙන සබ්බං ඉජ්ඣන්තීති. තථා හි වක්ඛති “ඵවං සන්තෙපී”තිආදි. යදි ඵවං, කස්මා මහානාමසුත්තාදීසු (අ. නි. 6.10; 11.11) බහුසු සුත්තෙසු අරියසාවකග්ගහණං කතන්ති? තෙසං බහුලවිභාරතායාති ආවරියා.

නික්ඛන්තන්ති නිග්ගතං නිස්සට්ඨං. මුත්තන්ති විස්සට්ඨං. වුට්ඨිතන්ති අපෙතං. සබ්බමෙතං වික්ඛම්භනමෙව සන්ධාය වදති. ගෙධම්භාති පලිබොධතො. ඉදම්පීති බුද්ධානුස්සතිවසෙන ලද්ධං උපචාරජ්ඣානමාහ. ආරම්මණං කරිත්වාති පච්චයං කත්වා, පාදකං කත්වාති අත්ථො. විසුජ්ඣන්තීති පරමත්ථවිසුද්ධිං පාපුණන්ති.

සම්බාධෙති තණ්හාසංකිලෙසාදීනා සම්පිළෙ සංකටෙ සරාවාසෙ. ඔකාසාධිගමො ලොකුත්තරධම්මස්ස අධිගමාය අධිගන්තබ්බඔකාසො. අනුස්සනියො ඵව අනුස්සනිට්ඨානානි. විසුද්ධිධම්මාති විසුජ්ඣනසභාවා, විසුජ්ඣිතුං වා හබ්බො. පරමත්ථවිසුද්ධිධම්මතායාති පරමත්ථවිසුද්ධියා නිබ්බානස්ස හබ්බහාවෙන. උපක්කමෙනාති පයොගෙන. පරියොදපනාති විසොධනා.

166. ඵවං සන්තෙපීති ඵවං මහානාමසුත්තාදීසු අනෙකෙසු සුත්තෙසු අරියසාවකස්සෙව වසෙන ඡසු අනුස්සනීසු දෙසිතාසුපි. යස්සානුභාවෙනාති යස්ස

විසුද්ධිමග්ග-මහාටිකා

ඡන්ද්‍රාස්සනිනිද්දෙසවණ්ණනා

චිත්තජපසාදස්ස බලෙන. පීතිං පටිලභිත්වාති ඡන්ද්‍රාස්සවචසෙන බුද්ධාරම්මණං
පීතිං උජ්ජාදෙත්වා.

ඡන්ද්‍රාස්සනිනිද්දෙසවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

ඉති සත්තමපරිච්ඡෙදවණ්ණනා.

8. අනුස්සතිකම්මට්ඨානනිද්දෙසවණ්ණනා

මරණස්සතිකථාවණ්ණනා

167. ඉතොති දෙවතානුස්සතියා. සා හි ඡසු අනුස්සතිස්ස සබ්බපච්ඡා නිද්දිට්ඨත්තා ආසන්නා, පච්චක්ඛා ව. අනන්තරායාති තදනන්තරං උද්දිට්ඨත්තා චුත්තං. මරණස්ස සති මරණස්සතීති මරණං තාව දස්සෙතුං “තත්ථ මරණ”න්තිආදි චුත්තං. කාමඤ්චෙත්ථ ඛන්ධානං හෙදො “ජරාමරණං ද්විහි ඛන්ධෙහි සඬගහිත”න්ති (ධාතු. 71) වචනතො චුතිඛන්ධානං විනාසො මරණන්ති වත්තබ්බං, විසෙසතො පන තං ජීවිතින්ද්‍රියස්ස විනාසභාවෙන කම්මට්ඨානිකානං පච්චුපතිට්ඨතීති “ජීවිතින්ද්‍රියස්ස උපච්ඡෙදො”ති චුත්තං. තෙනෙවාහ නිද්දෙසෙ “කලෙවරස්ස නික්ඛෙපො ජීවිතින්ද්‍රියස්සුපච්ඡෙදො”ති (විහ. 236; දී. නි. 2.390; ම. නි. 1.92, 123). තත්ථ එකභවපරියාපන්නස්සාති එකෙන භවෙන පරිච්ඡින්නස්ස. ජීවිතින්ද්‍රියස්ස උපච්ඡෙදොති ජීවිතින්ද්‍රියප්පඛන්ධස්ස විච්ඡෙදො ආයුක්ඛයාදිවසෙන අන්තරධානං. සමුච්ඡෙදමරණන්ති අරහතො සන්නානස්ස සබ්බසො උච්ඡෙදභූතං මරණං. සඬබාරානං ඛණ්ඩගසඬබාතන්ති සඬබතධම්මානං උදයවයපරිච්ඡින්නස්ස පවත්තිඛණ්ණස්ස භඩ්ගො නිරොධොති සඬබං ගතං. ඛණ්කමරණන්ති යථාචුත්තඛණ්ණවත්තං තස්මිංයෙව ඛණෙ ලබ්භමානං මරණං. යං ඛන්ධප්පඛන්ධං උපාදාය රුක්ඛාදිසමඤ්ඤා, තස්මිං අනුපච්ඡින්නෙනපි අල්ලතාදිවිගමනං නිස්සාය මතචොභාරො සම්මුතිමරණං. න තං ඉධ අධිප්පෙතන්ති තං සමුච්ඡෙදඛණ්කසම්මුතිමරණං ඉධ මරණානුස්සතියං නාධිප්පෙතං අබාහුල්ලතො, අනුපට්ඨහනතො, අසංවෙගවත්ථුතො වාති අධිප්පායො.

අධිප්පෙතං සතියා ආරම්මණභාවෙන. ආයුආදීනං ඛයකාලෙ මරණං කාලමරණං. තෙසං අපරික්ඛිණකාලෙ මරණං අකාලමරණං. “කාලමරණං පුඤ්ඤක්ඛයෙන”ති ඉදං යථාධිකාරං සම්පත්තිභවවසෙන චුත්තං, විපත්තිභවවසෙන පන “පාපක්ඛයෙන”ති වත්තබ්බං.

ආයුසන්නානජනකපච්චයසම්පත්තියාති ආයුප්පඛන්ධස්ස පවත්තාපනකානං ආභාරාදිපච්චයානං සම්පත්තියං. විපක්කවිපාකත්තාති අත්තතො ඵලානුරූපං දාතබ්බවිපාකස්ස දින්නත්තා. ගතිකාලාභාරාදිසම්පත්තියා අභාවෙනාති දෙවානං විය ගතිසම්පත්තියා, පට්ඨකප්පියානං විය කාලසම්පත්තියා, උත්තරකුරුකාදීනං විය ආභාරසම්පත්තියා ව අභාවෙන. ආදි-සද්දෙන උතුසුක්කසොණිතාදිං

පරිග්ගය්හති. අජ්ජතනකාලපුරිසානං වියාති විය-සද්දො අට්ඨානෙ පට්ඨපිතො, අජ්ජතනකාලපුරිසානං වස්සසතමත්තපරිමාණස්ස විය ආයුනො ඛයවසෙනාති යොජනා. එවං හි අනාගතෙපි පරමායුනො සඬගහො කතො හොති, අතීතෙ පන ගතිසම්පත්තියා විය කාලාභාරාදිසම්පත්තියා භාවෙන අනෙකවස්සසහස්ස පරිමාණොපි ආයු අහොසි. අයඤ්ච විභාගො වත්තමානස්ස අන්තරකප්පස්ස වසෙන චුත්තොති දට්ඨබ්බං. කලාබුරාජාදීනන්ති ආදි-සද්දෙන නන්දයක්ඛනන්දමාණවකාදීනං සඬගහො දට්ඨබ්බො. තං සබ්බමිපිති යං “කාලමරණං අකාලමරණං, තත්ථාපි පුඤ්ඤක්ඛයමරණං ආයුක්ඛයමරණං උභයක්ඛයමරණං උපක්කමමරණං”න්ති චුත්තප්පහෙදං මරණං, තං සබ්බමිපි.

168. යොනියොති උපායෙන. මනසිකාරොති මරණාරම්මණො මනසිකාරො. යෙන පන උපායෙන මනසිකාරො පවත්තෙතබ්බො, තං ඛාතිරෙකමුඛෙන දස්සෙතුං “අයොනියො පවත්තයතො”ති ආදි චුත්තං. තත්ථ අයොනියො පවත්තයතොති අනුපායෙන සතිං, සංවෙගං, ඤාණඤ්ච අනුපට්ඨපෙත්වා මරණං අනුස්සරතො. තදෙන සබ්බමිපිති සොකපාමොජ්ජානං උප්පජ්ජනං, සංවෙගස්ස අනුප්පජ්ජනං, සන්තාසස්ස උප්පජ්ජනඤ්ච යථාක්කමං සතිසංවෙගඤාණවිහරතො හොති. යො හි “මරණං නාමෙතං ජාතස්ස එකන්තික”න්ති පණ්ඩිතානං වචනං සරති, තත්ථ සංවෙගජාතො හොති සම්පජාතො ව, තස්ස ඉට්ඨජනමරණාදිනිමිත්තං සොකාදයො අනොකාසාව. තස්මාති යස්මා අයොනියො මනසිකාරං පවත්තයතො එතෙ දොසා, තස්මා. තත්ථ තත්ථාති අරඤ්ඤසුසානාදිසු. හතමතසත්තෙති වොරාදිහි හතෙ, සරසෙන මතෙ ව සත්තෙ. දිට්ඨපුබ්බා සම්පත්ති යෙසං තෙ දිට්ඨපුබ්බසම්පත්ති, තෙසං දිට්ඨපුබ්බසම්පත්තීනං. යොජෙත්වාති උපට්ඨපෙත්වා. එකච්චස්සාති තික්ඛිත්ථියස්ස ඤාණුත්තරස්ස.

169. වධකපච්චුපට්ඨානතොති සාතකස්ස විය පති පති උපට්ඨානතො ආසන්නභාවතො. සම්පත්තිවිපත්තිතොති ආරොග්‍යාදිසම්පත්තීනං විය ජීවිතසම්පත්තියා විපජ්ජනතො. උපසංහරණතොති පරෙසං මරණං දස්සෙත්වා අත්තතො මරණස්ස උපනයනතො. කායබ්‍රහ්මාදිසාධාරණතොති සරීරස්ස බ්‍රහ්මං සාධාරණභාවතො. ආයුදුබ්බලතොති ජීවිතස්ස දුබ්බලභාවතො. අනිමිත්තතොති මරණස්ස වචන්ටීතනිමිත්තභාවතො. අද්ධානපරිච්ඡේදතොති කාලස්ස පරිච්ඡන්තභාවතො. ඛණපරිත්තතොති ජීවිතක්ඛණස්ස ඉත්තරභාවතො.

වධකපච්චුපට්ඨානතොති එත්ථ විය-සද්දො ලුත්තනිද්දිට්ඨොති දස්සෙත්තො “වධකස්ස විය පච්චුපට්ඨානතො”ති වත්වා තමෙවත්ථං විවරන්තො “යථා හි”ති ආදිමාහ. තත්ථ වාරයමානොති ආගුරෙත්තො පහරණාකාරං කරොත්තො. පච්චුපට්ඨිතොව උපගන්ත්වා ඨිතො සමීපෙ එව.

ජරාමරණං ගහෙත්වාච නිබ්බත්තන්ති “යථා හි අභිච්ඡත්තකමකුළං උග්ගච්ඡන්තං පංසුචිරහිතං න භොති, එවං සත්තා නිබ්බත්තන්තා ජරාමරණවිරහිතා න භොන්ති” ති එත්තකෙන උපමා. අභිච්ඡත්තකමකුළං කදාවි කත්ථවි පංසුචිරහිතම්පි භවෙය්‍ය, සත්තා පන කථස්සද්විපි ජරාමරණවිරහිතා න භොන්තිති ඛණ්ඩකමරණං තාව උපමාභාවෙන දස්සෙත්වා ඉධාධිප්පෙන මරණං දස්සෙතුං “තථා හී” තිආදි වුත්තං. අථ වා යදිමෙ සත්තා ජරාමරණං ගහෙත්වාච නිබ්බත්තන්ති, නිබ්බත්තිසමනන්තරමෙව මරිතබ්බන්ති වොදනං සන්ධායාහ “තථා හී” තිආදි. අවස්සං මරණතොති අවස්සං මරිතබ්බතො, එකන්තෙන මරණසබ්භාවතො වා. පබ්බතෙය්‍යාති පබ්බතතො ආගතා. භාරභාරිනීති පවාහෙ පතිතස්ස තිණපණ්ණාදිකස්ස අතිවිය හරණසීලා. සන්දතෙවාති සවති එව. වත්තතෙවාති පවාහවසෙන වත්තති එව න තිට්ඨති.

යමෙකරත්තින්ති යස්සං එකරත්තියං, භූමිමත්ථෙ උපයොගවචනං දට්ඨබ්බං, අවචන්තසංයොගෙ වා. පයමන්ති සබ්බපයමං පටිසන්ධික්ඛණ්ණං. ගබ්භෙති මාතුකුච්ඡියං. මාණුවොති සත්තො. යෙභුය්‍යෙන සත්තා රත්තියං පටිසන්ධිං ගණ්හන්තිති රත්තිග්ගහණං. අබ්භූට්ඨිතොවාති උට්ඨිතඅබ්භො විය, අභිමුඛභාවෙන වා උට්ඨිතොව මරණස්සාති අධිප්පායො. සො යාතීති සො මාණුවො යාති, පයමක්ඛණ්ණතො පට්ඨාය ගච්ඡතෙව. ස ගච්ඡං න නිවත්තතීති සො එවං ගච්ඡන්තො ඛණ්ඩකමම්පි න නිවත්තති, අස්සද්දත්ථු මරණංයෙව උපගච්ඡති.

කුන්තදීනන්ති පබ්බතතො පතිතානං බුද්දකනදීනං. පාතො ආපොරසානුගතබන්ධනානන්ති පුරිමදිවසෙ දිවා සුරියසන්තාපෙන අන්තො අනුපවිසිත්වා පුන රත්තියං බන්ධනමුලං උපගතෙන ආපොරසෙන තින්තසීලිලබන්ධනතාය පාතො ආපොරසානුගතබන්ධනානං.

අවචයන්තීති අතික්කමන්ති. උපරුජ්ඣතීති නිරුජ්ඣති. උදකමෙව ඔදකං, උදකොසං වා. යස්මා අවචයන්ති අභොරත්තා, තස්මා ජීවිතං උපරුජ්ඣති. යස්මා ජීවිතං උපරුජ්ඣති, තස්මා ආයු ඛියති මච්චානං. පපතතොති පපතනතො භයං සාමිකානං රුක්ඛෙ යත්වා කම්මෙ විනිශ්ඤ්ජිතුකාමානං, හෙට්ඨා පට්ට්ඨානං වා. උග්ගමනං පති උග්ගමනනිමිත්තං. මා මං අම්ම නිවාරය පබ්බජ්ජායාති අධිප්පායො.

කොචි මිත්තමුඛසත්තුරන්ධගවෙසී සහ වත්තමානොපි න භනෙය්‍ය, අයං පන එකංසෙන භනතියෙවාති දස්සෙතුං “සහජාතියා ආගතතො” ති වත්වා “ජීවිතහරණතො වා” ති වුත්තං.

170. නන්ති සම්පත්තිං. සුඛිති දිබ්බසද්දියෙහි භොගෙහි, ආධිපතෙය්‍යොන ව සුඛසමඬ්ඨි. දෙහබන්ධෙනාති සරිරෙන. අසොකොති අසොකමහාරාජා. සොකමාගතොති සොචිතබ්බතං ගතො.

ආරොග්‍යං යොබ්බනානං. බ්‍යාධිජරාපරියොසානතා ජීවිතස්ස මරණපරියොසානතාය උදාහරණවසෙන ආතීතා, පච්චයභාගවසෙන වා. ලොකොයෙව ලොකසන්නිවාසො යථා සත්තාවාසාති, සන්නිවසිතබ්බතාය වා සත්තනිකායො ලොකසන්නිවාසො. අනුගතොති අනුබන්ධො පච්චත්ථිකෙන විය. අනුසංචොති අනුපවිට්ඨො උපවිසෙන විය. අභිභූතොති අජ්ඣොත්ථංථො මද්දහත්ථිහි විය. අබ්භාහතොති පහටො භූතෙහි විය.

සෙලාති සිලාමයා, න පංසුආදිමයා. විපුලාති මහත්තා අනෙකයොජනායාමචිත්ථාරා. නහං ආභව්වාති විපුලත්තා එව ආකාසං අභිවිභව්ව සබ්බදිසාසු ඵරිත්වා. අනුපරියෙය්‍යුන්ති අනුවචරෙය්‍යුං. නිජපොථෙත්තාති අත්තනා ආසාතිතං චුණ්ණවිචුණ්ණං කරොන්තා. අධිවත්තන්තීති අධිභවන්ති. කුලෙන වා රූපෙන වා සීලෙන වා සුතෙන වා සද්ධාදීහි වා සෙට්ඨොති සම්භාවනාය බත්තියාදිසු න කඤ්චි පරිවජ්ජෙති. තෙහි එව නිහිතොති අවමඤ්ඤමානාය සුද්දාදිසු න කඤ්චි පරිවජ්ජෙති. අඤ්ඤදත්ථු සබ්බමෙව අභිමද්දති නිම්මට්ඨති. දණ්ඩාදිඋපායා ව තත්ථ අවිසයා එවාති දස්සෙතුං “න තත්ථ හත්ථිනං භූමි”තිආදි චුත්තං. තත්ථ මන්තයුද්ධෙනාති ආථබ්බණුවෙදවිහිතෙන මන්තසඬ්ඨිගාමජපයොගෙන. ධනෙනාති ධනදානෙන. වා-සද්දො අචුත්තවිකජ්ජනත්ථො. තෙන සාමං, හෙදඤ්ච සඬ්ඨිගණ්හාති.

171. පරෙහි සද්ධිං අත්තනො උපසංහරණතොති පරෙහි මතෙහි සද්ධිං “තෙපි නාම මතා, කිමඬ්ඨගං පන මාදිසා”ති අත්තනො මරණස්ස උපනයනතො. යසමහත්තතොති පරිවාරමහත්තතො, විභවමහත්තතො ව. පුඤ්ඤමහත්තතොති මහාපුඤ්ඤභාවතො. ථාමමහත්තතොති වීරියබලමහත්තතො. යුධිට්ඨිලො ධම්මපුත්තො. වානුරො යො බලදෙවෙන නිබ්බුද්ධං කත්වා මාරිතො.

සහ ඉද්ධිහිති වෙජයන්තකම්පනනන්දොපනන්දදමනාදිසු දිට්ඨානුභාවාහි අත්තනො ඉද්ධිහි සද්ධිං මච්චුමුඛං පවිට්ඨො.

කලං නග්ගන්ති සොළසින්ති සොළසන්තං පුරණභාගං න අග්ගන්ති. ඉදං චුත්තං භොති - ආයස්මතො ථෙරස්ස සාරිපුත්තස්ස පඤ්ඤං සොළසභාගෙ කත්වා තතො එකං භාගං සොළසධා ගහෙත්වා ලද්ධං එකභාගසඬ්ඨිතං කලං සම්මාසම්බුද්ධං යථෙත්වා අඤ්ඤෙසං සත්තානං පඤ්ඤා න අග්ගන්තිති.

විසුද්ධිමග්ග-මහාටිකා

අනුස්සතිකම්මට්ඨානනිද්දෙසවණ්ණනා

සබ්බස්සාපි සංකිලෙසපක්ඛස්ස සමුග්ගානො ඤායෙන ආරද්ධවිරියස්ස හොතිති ආහ “ඤාණවිරියබලොනා”ති. සම්මාදිට්ඨිසම්මාවායාමෙසු හි සිද්ධෙසු අට්ඨඨිගිකො අරියමග්ගො සිද්ධොව හොතිති. එකාකිභාවෙන බග්ගවිසාණකප්පා. පරතොසොසෙන විනා සයමෙව භූතා පටිවිද්ධාකුප්පාති සයම්භූතො.

හත්ථගතසුචණ්ණවලයානං අඤ්ඤමඤ්ඤං සඬ්ඝට්ඨනං වංසකළීරස්ස කත්ථවි අසත්තතාති එවමාදිකං තං තං නිමිත්තං කාරණං ආගම්ම. වීමංසන්තාති පවත්තිනිවත්තියො උපපරික්ඛන්තා. මහන්තානං සීලක්ඛන්ධාදීනං එසනට්ඨෙන මහෙසයො. එකවරියනිවාසෙනාති එකවරියනිවාසමත්තෙන, න සීලාදීනා. බග්ගමිගසිඬිගසමා උපමා යෙසං, බග්ගමිගසිඬිගං වා සමුපමා යෙසං තෙ බග්ගසිඬිගසමුපමා.

තම්බනබතූඬිගනබතාදිඅසීතිඅනුබ්බඤ්ජනපටිමණ්ඩිතෙහි සුප්පතිට්ඨිතපාදතාදීහි ද්වත්තිංසාය මහාපුරිසලක්ඛණෙහි විචිත්‍රො අව්ජරියබ්භූතො රූපකායො එතස්සාති අසීති...පෙ.... රූපකායො. සහ වාසනාය සබ්බෙසං කිලෙසානං පහීනත්තා සබ්බාකාරපරිසුද්ධසීලක්ඛන්ධාදිගුණරතනෙහි සම්ඤ්ඤා ධම්මකායො එතස්සාති සබ්බාකාර...පෙ.... ධම්මකායො. යානසොති තඬ්ඛණෙයෙව.

එවං මහානුභාවස්සාති එවං යථාචුත්තරූපකායසම්පත්තියා, ධම්මකායසම්පත්තියා ව විඤ්ඤායමානවිපුලාපරිමෙයාඛුද්ධානුභාවස්ස, වසං නාගතං අනුපගමනවසෙනාති අධිප්පායො.

මරණං සාමඤ්ඤං එතස්සාති මරණසාමඤ්ඤො, තස්ස භාවො මරණසාමඤ්ඤතා, තාය.

172. කිම්කුලානන්ති කිම්සමුභානං, කිම්ජාතීනං වා. ජියන්තිති ජරං පාපුණන්ති.

නික්ඛන්තෙති විනිවත්තෙ. පටිහිතායාති පච්චානුගතාය. සො මමස්ස අන්තරායොති සා යථාචුත්තා න කෙවලං කාලකිරියාව, අථ බො මම අතිදුල්ලහං බණං ලහිත්වා ධීතස්ස සත්ථුසාසනමනසිකාරස්ස අන්තරායො අස්ස භවෙයා. බ්‍යාපජ්ජෙය්‍යාති විපත්තිං ගච්ජෙය්‍යා. සත්ථකෙන විය අඬිගපච්චඬිගානං කන්තනකා මරණකාලෙ සන්ධිබන්ධනවිෂේදනකවාතා සත්ථකවාතා.

173. අබලන්ති බලහීනං. දුබ්බලන්ති තස්සෙව වෙවචනං. අභාවත්ථො හි අයං දු-සද්දො “දුස්සීලො (අ. නි. 5.213; අ. නි. 10.75)

දුප්පඤ්ඤා’තිආදීසු (ම. නි. 1.449) විය. තදෙනං ආයු. අස්සාසපස්සාසානං සමචුත්තිතා අපරාපරං පවෙසනික්ඛමොව. ඛනි නික්ඛන්තනාසිකවාතෙ අන්තො අපවිසන්තෙ, පවිට්ඨෙ වා අනික්ඛමන්තෙති එකස්සෙව පවෙසනික්ඛමො විය චුත්තං, තං නාසිකවාතභාවසාමඤ්ඤනාති දට්ඨබ්බං. අධිමත්තතාය අව්වාසන්තඅධිට්ඨානාදිනා. තදභාවො හි ඉරියාපථානං සමචුත්තිතා. අතිසීතෙන අභිභූතස්ස කායස්ස විපජ්ජනං මහිංසරට්ඨාදීසු හිමපාතකාලෙන දීපෙනබ්බං. තත්ථ හි සත්තා සීතෙන හින්තසරීරා ජීවිතක්ඛයං පාපුණන්ති. අතිඋණ්හෙන අභිභූතස්ස විපජ්ජනං මරුකන්තාරෙ උණ්භාහිතත්තාය පවිජ්ජං, තත්ථ යපිතං උපරි සාටකං, පුත්තඤ්ච අක්කමිත්වා මතාය ඉත්ථියා දීපෙනබ්බං. මහාභූතානං සමචුත්තිතා පකොපාභාවො. පට්ඨිධාතුආදීනං පකොපෙන සරීරස්ස විකාරාපත්ති පරතො ධාතුකම්මට්ඨානකථායං ආගමිස්සති. යුත්තකාලෙති භුඤ්ජිතුං යුත්තකාලෙ භුද්දාභිභූතකාලෙ.

174. අවචන්ථානතොති කාලාදිවසෙන වචන්ථානාභාවතො. වචන්ථානන්ති චෙත්ථ පරිච්ඡේදො අධිජ්ජෙතො, න අසඬිකරතො වචන්ථානං, නිච්ඡයො වාති ආහ “පරිච්ඡේදාභාවතො”ති. න නායරෙති න ඤායන්ති.

ඉතො පරන්ති එත්ථ පරන්ති පරං අඤ්ඤං කාලන්ති අත්ථො. තෙන ඔරකාලස්සාපි සඬිගහො සිද්ධො හොති. පරමායුතො ඔරකාලං එව චෙත්ථ “පර”න්ති අධිජ්ජෙතං. තතො පරං සත්තානං ජීවනස්ස අභාවතො “වචන්ථානාභාවතො”ති වත්තුං න සක්කාති. අබ්බුදපෙසීතිආදීසු “අබ්බුදකාලෙ පෙසිකාලෙ”තිආදීනා කාල-සද්දො පවිට්ඨෙකං යොජෙතබ්බො. කාලොති ඉධ පුබ්බණ්භාදිවෙලා අධිජ්ජෙතා. තෙනාහ “පුබ්බණ්භෙපි හී”තිආදි. ඉධෙව දෙහෙන පතිතබ්බන්ති සම්බන්ධො. අනෙකජ්ජකාරතොති නගරෙ ජාතානං ගාමෙ, ගාමෙ ජාතානං නගරෙ, වතෙ ජාතානං ජනපදෙ, ජනපදෙ ජාතානං වතෙතිආදීනා අනෙකජ්ජකාරතො. ඉතො චුතෙනාති ඉතො ගතීතො චුතෙන. ඉධ ඉමිස්සං ගතියං. යන්තයුත්තගොණො වියාති යථා යන්තෙ යුත්තගොණො යන්තං නාතිවත්ති, එවං ලොකො ගතිපඤ්චකන්ති එත්තකෙන උපමා.

175. අප්පං වා හියොයාති වස්සසතතො උපරි “දස වා වස්සානි, වීසති වා”තිආදීනා දුතියං වස්සසතං අපාපුණන්තො අප්පකං වා ජීවතීති අත්ථො. ගමනීයොති ගන්ධබ්බො උපපජ්ජනවසෙන. සම්පරායොති පරලොකො.

හීලෙයානාති පරිභවෙයා න සම්භාවෙයා. නන්ති ආයුං. සුපොරියොති සාධුපුරියො පඤ්ඤවා. වරෙයානාති සුවරිතං වරෙයා. තෙනාහ “ආදිත්තසීසොවා”ති.

සත්තහි උපමාහීති -

“සෙය්‍යථාපි, බ්‍රාහ්මණ, තිණග්ගෙ උස්සාවබින්දු සුරියෙ උග්ගච්ඡන්තෙ ඛිජ්ජංයෙව පටිවිගච්ඡති, න විරට්ඨිතිකං හොති. උදකෙ උදකපුබ්බුළං. උදකෙ දණ්ඩරාජී. නදී පබ්බතෙය්‍යා දුරඬිගමා සීසසොතා භාරභාරිනී. බලවා පුරිසො ජීවිහග්ගෙ බෙළපිණ්ඩං සංයුහිත්වා අකසිරොතෙව චමෙය්‍ය. දිවසං සන්තත්තෙ අයොකටාගෙ මංසපෙසි පක්ඛිත්තා ඛිජ්ජංයෙව පටිවිගච්ඡති, න විරට්ඨිතිකා හොති. ගාවී වජ්ඣා ආසාතනං නීයමානා යං යදෙව පාදං උද්ධරති, සන්තිකෙව හොති වධස්ස, සන්තිකෙව මරණස්ස, එවමෙවං බො, බ්‍රාහ්මණ, ගොවජ්ඣුපමං ජීවිතං මනුස්සානං පරිත්තං ලහුකං බහුදුක්ඛං බහුපායාසං මන්තායං බොද්ධබ්බං, කත්තබ්බං කුසලං, චරිතබ්බං බ්‍රහ්මචරියං, නත්ථි ජාතස්ස අමරණ”න්ති (අ. නි. 7.74) –

එවමාගතාහි ඉමාහි සත්තහි උපමාහි අලඬිකතං.

රත්තින්දිවන්ති එකං රත්තින්දිවං. හගවතො සාසනන්ති අරියමග්ගපටිවෙධාවහං සත්ථු ඔවාදං. බහුං වත මෙ කතං අස්සාති බහුං වත මයා අත්තහිතං පබ්බජිතකිච්චං කතං හවෙය්‍ය. තදන්තරන්ති තං බණං තත්තකං වෙලං. එකං පිණ්ඩපාතන්ති එකං දිවසං යාපනප්පහොතකං පිණ්ඩපාතං. දන්ධන්ති මන්දං විරාය. අවිස්සාසියො අවිස්සාසනියො.

176. විත්තෙ ධරන්තෙයෙව සත්තානං ජීවිතවොහාරො, විත්තස්ස ච අතිඉත්තරො බණො ලහුපරිවත්තිභාවතො. යථාහ හගවා “නාහං, හික්ඛවෙ, අඤ්ඤං එකධම්මමිපි සමනුපස්සාමි, යං එවං ලහුපරිවත්තං, යථයිදං විත්ත”න්ති (අ. නි. 1.48; කථා. 335). තස්මා සත්තානං ජීවිතං එකවිත්තක්ඛණිකත්තා ලහුසං ඉත්තරන්ති දස්සෙන්නො “පරමත්ථතො”තිආදිමාහ. තත්ථ “පරමත්ථතො”ති ඉමිනා යායං “යො විරං ජීවති, සො වස්සසත”න්තිආදිනා සත්තානං (දී. නි. 2.7; සං. නි. 1.145; අ. නි. 7.74) ජීවිතප්පවත්ති චුත්තා, සා පබන්ධවිසයත්තා වොහාරවසෙනාති තං පටික්ඛිපති. “අතිපරිත්තො”ති ඉමිනා

—

“සෙය්‍යථාපි, හික්ඛවෙ, වත්තාරො දළ්භධම්මා ධනුග්ගහා සුසික්ඛිතා කතහත්ථා කතුපාසනා චතුද්දිසා ධීතා අස්සු, අථ පුරිසො ආගච්ඡෙය්‍ය ‘අහං ඉමෙසං...පෙ.... කතුපාසනානං චතුද්දිසා කණ්ඨෙ ඛිත්තෙ අප්පතිට්ඨිතෙ පථවියං ගහෙත්වා ආහරිස්සාමි’ති. යථා ච, හික්ඛවෙ, තස්ස පුරිසස්ස ජවො, යථා ච වන්දිමසුරියානං ජවො, තතො සීසතරො. යථා ච, හික්ඛවෙ, තස්ස පුරිසස්ස ජවො, යථා ච වන්දිමසුරියානං ජවො, යථා ච යා දෙවතා වන්දිමසුරියානං පුරතො ධාවන්ති, තාසං දෙවතානං ජවො, තතො සීසතරං ආයුසඬ්ඛාරා ඛීයන්ති”ති (සං. නි. 2.228) –

එවං චුත්තං පරිත්තම්පි පටික්ඛිපති. තත්‍ර හි ගමනස්සාදානං දෙවපුත්තානං හෙට්ඨපරියෙන පටිමුඛං ධාවත්තානං සිරසි, පාදෙ ච බද්ධබුරධාරාසන්තිපාතතොපි පරිත්තකො රූපජීවිතින්ද්‍රියස්ස සො බණ්ණො චුත්තො, චිත්තස්ස පන අතිවිය පරිත්තතරො, යස්ස උපමාපි නත්ථි. තෙනෙවාහ “යාවඤ්චිදං, භික්ඛවෙ, උපමාපි න සුකරා, යාව ලහුපරිචත්තං චිත්ත”න්ති (අ. නි. 1.48). ජීවිතක්ඛණ්ණොති ජීවනක්ඛණ්ණො. එකච්ඡත්තජ්ජවත්තිමත්තොයෙව එකස්ස චිත්තස්ස පවත්තිමත්තෙනෙව සත්තානං පරමත්ථතො ජීවනක්ඛණ්ණස්ස පරිච්ඡින්නත්තා. ඉදානි තමත්ථං උපමාය පකාසෙන්නො “යථා නාමා”තිආදිමාහ. තත්ථ පවත්තමානන්ති පවත්තන්තං. එකච්ඡත්තක්ඛණ්ණකන්ති එකච්ඡත්තක්ඛණ්ණමත්තවත්තං. තස්මිං චිත්තෙ නිරුද්ධමත්තෙති යෙන චත්තමානචිත්තක්ඛණ්ණෙන “ජීවති”ති චුච්චති, තස්මිං චිත්තෙ නිරොධං භඩ්ගං පත්තමත්තෙ තංසමඬ්ඨි සත්තො නිරුද්ධො මතොති චුච්චති. චුත්තමෙවත්ථං පාළියා විභාවෙනුං “යථාහා”තිආදි චුත්තං. තෙන තිසුපි කාලෙසු සත්තානං පරමත්ථතො ජීවනං නාම චිත්තක්ඛණ්ණවසෙනෙවාති දස්සෙති.

ජීවිතන්ති ජීවිතින්ද්‍රියං. සුබ්බුක්ඛාති සුබ්බුක්ඛවෙදනා. උපෙක්ඛාපි හි සුබ්බුක්ඛාසු එව අත්තොගධා ඉට්ඨානිට්ඨභාවතො. අත්තභාවොති ජීවිතවෙදනාවිඤ්ඤාණානි යපෙත්වා අවසිට්ඨධම්මා චුත්තා. කෙවලාති අත්තනා, නිච්චභාවෙන වා අවොම්ඤ්සා. එකච්ඡත්තසමායුත්තාති එකෙකෙන චිත්තෙන සහිතා. ලහුසො චත්තති බණ්ණොති චුත්තනායෙන එකච්ඡත්තක්ඛණ්ණකතාය ලහුකො අතිඉත්තරො ජීවිතාදීනං බණ්ණො චත්තති.

යෙ නිරුද්ධා මරන්තස්සාති වචන්තස්ස සත්තස්ස චුතිතො උද්ධං “නිරුද්ධා”ති වත්තඛ්ඛා යෙ ඛන්ධා. තිට්ඨමානස්ස වා ඉධාති යෙ වා ඉධ පවත්තියං තිට්ඨන්තස්ස ධරන්තස්ස භඩ්ගජ්ජත්තියා නිරුද්ධා ඛන්ධා. සබ්බෙපි සදිසා තෙ සබ්බෙපි එකසදිසා. කථං? ගතා අජ්ජපට්ඨිකා පුන ආගන්ත්වා පට්ඨන්ධානාභාවෙන විගතා. යථා හි චුතිඛන්ධා න නිවත්තන්ති, එවං තතො පුබ්බෙපි ඛන්ධා, තස්මා එකච්ඡත්තක්ඛණ්ණකං සත්තානං ජීවිතන්ති අධිජ්ජායො.

අනිඛිබ්බත්තෙන න ජාතොති අනුජ්ජන්තෙන චිත්තෙන ජාතො න භොති අජාතො නාම භොති. පච්චුජ්ජන්තෙන චත්තමානෙන චිත්තෙන ජීවති ජීවමානො නාම භොති. චිත්තභඩ්ගා මතො ලොකොති චුතිචිත්තස්ස විය සබ්බස්සපි තස්ස තස්ස චිත්තස්ස භඩ්ගජ්ජත්තියා අයං ලොකො පරමත්ථතො මතො නාම භොති නිරුද්ධස්ස අජ්ජපට්ඨිකත්තා. එවං සන්තෙපි පඤ්ඤත්ති පරමත්ථියා යා තං තං ධරන්තං චිත්තං උපාදාය “තිස්සො ජීවති, චුස්සො ජීවති”ති වචනජ්ජවත්තියා විසයභූතා සත්තානපඤ්ඤත්ති, සා එත්ථ පරමත්ථියා පරමත්ථභූතා. තථා හි වදන්ති “නාමගොත්තං න ජීරති”ති (සං. නි. 1.76).

177. අඤ්ඤතරඤ්ඤතරෙන ආකාරෙන. චිත්තන්ති කම්මට්ඨානාරම්මණං චිත්තං. ආසෙවනං ලහතීති භාවනාසෙවනං ලහති, බහිද්ධා වික්ඛෙපං පභාය එකත්තවසෙන මරණාරම්මණමෙව හොතීති. තෙනාහ “මරණාරම්මණා සති සන්තිට්ඨතී”ති. සභාවධම්මානං හෙදො සභාවධම්මගතිකො එවාති ආහ “සභාවධම්මත්තා පන ආරම්මණස්සා”ති. තෙනාහ භගවා “ජරාමරණං, භික්ඛවෙ, අනිච්චං සඬ්ඛතං පටිච්චසමුප්පන්න”න්තිආදි (සං. නි. 2.20). සංවෙජනීයත්තාති සංවෙගජනනතො මහාභූතෙසු මහාවිකාරතා විය ගය්භමානා මරණං අනුස්සරියමානං උපරුපරි උබ්බෙගමෙව ආවහතීති තත්ථ න භාවනාචිත්තං අප්පෙතුං සක්කොති. යදි සභාවධම්මත්තා අප්පනං න පාපුණාති, ලොකුත්තරජ්ඣානං එකච්චාති අරුපජ්ඣානාති ච කථන්ති ආහ “ලොකුත්තරජ්ඣානං පනා”තිආදි. විසුද්ධිභාවනානුක්කමවසෙනාති හෙට්ඨිමවිසුද්ධියා ආනුභාවෙන අධිගතාතිසයාය පටිපදාඤ්ඤාණදස්සනවිසුද්ධිභාවනාය, සබ්බසඬ්ඛාරෙහි නිබ්බින්නදනවිරජ්ජනාදිවිසංයොගාධිමුත්තිඅප්පනාය ච පටිපක්ඛභූතානං පාපධම්මානං විගමොති එවංභූතස්ස විසුද්ධිභාවනානුක්කමස්ස වසෙන ලොකුත්තරජ්ඣානං අප්පනාප්පත්තමෙව හොති. ආරම්මණසමතික්කමනමත්තං තත්ථ හොතීති අඤ්ඤෙසං සභාවධම්මාරම්මණකම්මට්ඨානානං විය චිත්තස්ස සමාධානෙ ඛ්‍යාපාරො නත්ථි. යථාසමාහිතෙන පන චිත්තෙන ආරම්මණසමතික්කමනමත්තමෙව භාවනාය කාතබ්බං, තස්මා සභාවධම්මෙපි ආරුප්පජ්ඣානං අප්පෙතීති.

සතතං අප්පමත්තො හොති සංවෙගබ්‍රලත්තා, තතො එවස්ස සබ්බහවෙසු අනභිරතිසඤ්ඤාපටිලාභො. ජීවිතනිකන්තිං ජහාති මරණස්ස අවස්සංභාවිතාදස්සනතො. පාපගරහී හොති අනිච්චසඤ්ඤාපටිලාභතො, තතො එව අසන්නිධිබ්‍රලතා, විගතමලමච්ඡෙරතා ච. තදනුසාරෙතාති අනිච්චසඤ්ඤාපරිවයානුසාරෙන. අභාවිතමරණාති අභාවිතමරණානුස්සරණා. අභයො අසම්මුල්ලො කාලං කරොති පගෙව මරණසඤ්ඤාය සුපට්ඨිතත්තා.

කායගතාසතිකථාවණ්ණනා

178. බුද්ධා උප්පජ්ජන්ති එත්ථාති බුද්ධුප්පාදො, බුද්ධානං උප්පජ්ජනකාලො, තස්මා. අඤ්ඤත්‍රු තං යපෙත්වා, අඤ්ඤස්මිං කාලෙති අත්ථො. න පචිත්තපුබ්බන්ති අපචිත්තපුබ්බං. තතො එව සබ්බතිත්ථියානං අවිසයභූතං. නනු ච සුනෙත්තසත්ථාරාදයො (අ. නි. 6.54; 7.66, 73), අඤ්ඤෙ ච තාපසපරිබ්බාජකා සරීරං “අසුභ”න්ති ජානිංසු. තථා හි සුමෙධතාපසෙන සරීරං ජිගුච්ඡන්තෙන වුත්තං -

“යන්ත්‍රනිමං පුත්තිකායං, නානාකුණපපුරිතං;

ඡඩ්ඛයිත්වාන ගච්ඡෙය්‍යං, අනපෙක්ඛො අනත්ථිකො”ති. (බු. වං. 2.8)

ආදි. කාමං බොධිසත්තා, අඤ්ඤෙ ච තාපසාදයො සරීරං “අසුභ”න්ති ජානන්ති, කම්මට්ඨානභාවෙන පන න ජානන්ති. තෙන වුත්තං “අඤ්ඤත්‍රු බුද්ධුප්පාදා”තිආදි. සංවේගාය සංවත්තති යාථාවතො කායසභාවප්පවේදනතො. අත්ථායාති දිට්ඨධම්මිකාදිඅත්ථාය. යොගක්ඛේමායාති චතුභි යොගෙහි ඛේමභාවාය. සතිසම්පජ්ඤායාති සබ්බත්ථ සතිඅවිජ්ජවාසාය ච සත්තට්ඨානියසම්පජ්ඤාය ච. ඤාණදස්සනපටිලාභායාති විපස්සනාඤාණාධිගමාය. විජ්ජාවිමුත්තිඵලසවිජ්ජිරියායාති තිස්සො විජ්ජා, විත්තස්ස අධිමුත්ති නිබ්බානං, චත්තාරි සාමඤ්ඤඵලානීති එතෙසං පච්චක්ඛකරණාය. අමතස්ස නිබ්බානස්ස අධිගමභෙතුතාය, අමතසදිසාතප්පකසුඛසහිතතාය ච කායගතාසති “අමත”න්ති වුත්තා. පරිභුඤ්ජන්තීති කුමානසමාපජ්ජනෙන චලඤ්ජන්ති. පරිහීනන්ති ජිනං. විරද්ධන්ති අනධිගමෙන විරජ්ඣිතං. ආරද්ධන්ති සාධිතං නිජ්ඣාදිතං. අනෙකෙහි ආකාරෙහි තෙසු තෙසු සුත්තන්තෙසු පසංසිත්වා යං තං කායගතාසතිකම්මට්ඨානං නිද්දිට්ඨන්ති සම්බන්ධො. කත්ථ පන නිද්දිට්ඨන්ති? කායගතාසතිසුත්තෙ (ම. නි. 3.153 ආදයො). තත්ථ හි “කථං භාවිතා ච හික්ඛවෙ”තිආදිනා අයං දෙසනා ආගතා. තත්‍රායං සඬ්ඛෙපත්ථො – හික්ඛවෙ, කෙන පකාරෙන කායගතාසතිභාවනා භාවිතා, කෙන ච පකාරෙන පුනස්පුනං කතා ආනාපානජ්ඣානාදීනං නිජ්ඣත්තියා මහජ්ඣලා, තෙසං තෙසං විජ්ජාභාගියානං, අභිඤ්ඤාසවිජ්ජකරණියානඤ්ච ධම්මානං, අරතිරතිසහනතාදීනඤ්ච සංසිද්ධියා මහානිසංසා ච භොතීති? ආනාපානපබ්බන්ති ආනාපානකම්මට්ඨානාවධි. එස නයො සෙසෙසුපි.

ධාතුමනසිකාරකම්මට්ඨානෙන යදිපි උපචාරසමාධි ඉජ්ඣති, සම්මසනවාරො පන තත්ථ සාතිසයොති ධාතුමනසිකාරපබ්බම්පි “විපස්සනාවසෙන වුත්ත”න්ති වුත්තං. “අයම්පි බො කායො ඵලංධම්මො ඵලංභාවී ඵලංඅනතීතො”ති (දී. නි. 2.379; ම. නි. 1.112) තත්ථ තත්ථ අසුභානිච්චතාදිහි සද්ධිං කායෙ ආදීනවස්ස විභාවනාවසෙන දෙසනාය ආගතත්තා “නවසිවථික...පෙ.... වුත්තානී”ති වුත්තං. එත්ථ උද්ධුමාතකාදීසුති එතෙසු සිවථිකපබ්බෙසු ආගතඋද්ධුමාතකාදීසු. ආනාපානස්සතිවසෙනාති ආනාපානස්සතිභාවනාවසෙන. යො උපරි “කරීසං මත්ථලුඬ්ඨග”න්ති මත්ථලුඬ්ඨගකොට්ඨාසො ගය්හති, තං ඉධ පාළියං (ම. නි. 3.154) අට්ඨිථිඤ්ඤාපෙනෙව සඬ්ඛණ්හිත්වා දෙසනා ආගතාති දස්සෙන්තො “මත්ථලුඬ්ඨගං අට්ඨිථිඤ්ඤාපෙන සඬ්ඛණ්හිත්වා”ති ආහ. ඉධාති ඉමස්මිං අනුස්සතිනිද්දෙසෙ.

කායං ගතා, කායෙ වා ගතා සති කායගතාසතීති සතිසීසෙන ඉදං ද්වත්තිංසාකාරකම්මට්ඨානං අධිජ්ජෙතන්ති යොජනා.

179. චතුමහාභුතිකන්ති චතුමහාභුතසන්නිස්සයං. පුත්තිකායන්ති පුත්තිභූතං පරමදුග්ගන්ධකායං. ධානගමනාවත්ථං සරීරං සන්ධාය, තස්ස වා අවයවෙසු සබ්බභෙට්ඨිමං පාදතලන්ති චුත්තං “උද්ධං පාදතලා”ති. තිරියං තවපරිච්ඡින්නන්ති එත්ථ නනු කෙසලොමනබ්බානං, තවස්ස ච අතවපරිච්ඡින්නතා අත්ථිති? කිඤ්චාපි අත්ථි, තවපරිච්ඡින්නබ්බුලතාය පන කායස්ස තවපරිච්ඡින්නතා භොතීති එවං චුත්තං. තචො පරියන්තො අස්සාති තවපරියන්තොති එතෙන පන වචනෙන කායෙකදෙසභූතො තචො ගහිතො එව, තජ්ජට්ඨිද්ධා ච කෙසාදයො තදනුපට්ඨිමුලා තවපරියන්තාව භොත්තීති ද්වත්තිංසාකාරසමුහො සබ්බොපි කායො තවපරියන්තො චුත්තොති වෙදිතබ්බො.

අත්ථිති වචනවිපල්ලාසෙන චුත්තං, නිපාතපදං වා එතං. තස්මා තීසුපි සඬ්ඛාසු තදෙවස්ස රූපං. තෙනාහ “සංවිජ්ජන්ති”ති. අක්ඛරවින්තකෙහි සරීරෙ කාය-සද්දං වණ්ණන්තෙහිපි අසුචිසමුදායභාවෙනෙව ඉච්ඡිතබ්බොති දස්සෙන්නො “අසුචිසඤ්චයතො”ති වත්වා පුන නං නිරුත්තිනයෙන දස්සෙතුං “කුච්ඡිතාන”න්තිආදි චුත්තං. තත්ථ ආයභූතතොති උජ්ජන්තිට්ඨානභූතන්තා. “පුරං නානජ්ජකාරස්සා”ති චුත්තං. “කෙ පන තෙ පකාරා? යෙහි නානජ්ජකාරං අසුචි චුත්ත”න්ති තෙ කෙසාදිකෙ දස්සෙතුං පාළියං “කෙසා ලොමා”තිආදි චුත්තන්ති ඉමමත්ථං දීපෙන්නො ආහ “එතෙ කෙසාදයො ද්වත්තිංසාකාරා”ති. ආකාරා පකාරාති හි එකො අත්ථොති. එවං සම්බන්ධොති “අත්ථි ඉමස්මිං කායෙ නබ්බ”තිආදිනා සබ්බකොට්ඨාසෙසු “අත්ථි ඉමස්මිං කායෙ”ති පදත්තයෙන සම්බන්ධො වෙදිතබ්බො.

පරිතොති තිරියං, සමන්තතො වා පාදතලකෙසමුලෙසු ච තවස්ස ලබ්භනතො. සුවිභාවන්ති සුවිනො සබ්භාවං, සුවිමෙව වා.

180. යෙන විධිනා උග්ගහෙ කුසලො භොති, සො සත්තවිධො විධි “උග්ගහකොසල්ල”න්ති චුච්චති, තන්තිබ්බත්තං වා ඤාණං. මනසිකාරකොසල්ලෙපි එසෙව නයො.

සජ්ඣායන්තා වාති සජ්ඣායං කරොන්තා එව. තෙසං කිර වත්තාරො මාසෙ සජ්ඣායන්තානං සජ්ඣායමග්ගෙනෙව කොට්ඨාසෙ උපධාරෙන්නානං පටිපාටියා ද්වත්තිංසාකාරා විභූතතරා හුත්වා බායිංසු, පටික්කුලසඤ්ඤා සණ්ඨාසි, තෙ තස්මිං නිමිත්තෙ ඤානං අජ්ජෙත්වා ඤානපාදකං විපස්සනං

වඩ්ඨෙත්වා දස්සනමග්ගං පටිච්ඡක්ඛිංසු. තෙන චුත්තං “සජ්ඣායන්තා ව සොතාපන්නා අහෙසු”න්ති.

පරිච්ඡින්නදිත්වාති තවපඤ්චකාදිවසෙනෙව පරිච්ඡේදං කත්වා. පඨවිධාතුබ්බුලභාවතො මත්ථලුඛිගස්ස කරිසාවසානෙ තන්තිආරොපනමාහ. එත්ථ ව මංසං, න්හාරු, අට්ඨි, අට්ඨිමිඤ්ජං වක්කං, වක්කං අට්ඨිමිඤ්ජං, අට්ඨි, න්හාරු, මංසං, තවො, දන්තා, නබා, ලොමා, කෙසාති එවං වක්කපඤ්චකාදීසු අනුලොමසජ්ඣායං වත්වා පටිලොමසජ්ඣායො පුරිමෙහි සම්බන්ධො චුත්තො. ස්වායං සම්මොහවිනොදනියං (විහ. අට්ඨ. 356) විසුං තිපඤ්චාහං, පුරිමෙහි එකතො තිපඤ්චාහන්ති ජපඤ්චාහං සජ්ඣායො චුත්තො, තත්ථ ආදිඅන්තදස්සනවසෙන චුත්තොති දට්ඨබ්බො. අනුලොමපටිලොමසජ්ඣායෙපි හි පටිලොමසජ්ඣායො අන්තිමො හොති, සජ්ඣායජපකාරන්තරං වා එතම්පිති වෙදිතබ්බං.

හත්ථසඛිබලිකාති අභිගුලිපන්නිමාහ.

මනසා සජ්ඣායොති විත්තෙන විත්තනමාහ, යං මානසං “ජජපන”න්ති චුච්චති, සම්මදෙව අජ්ඣායොති වා සජ්ඣායො, විත්තනන්ති අත්ථො. විරතරං සුට්ඨු පවත්තනෙන පගුණභූතා කම්මට්ඨානතන්ති සමාවජ්ජිත්වා මනසි කරොන්තස්ස ආදිතො පට්ඨාය යාව පරියොසානා කත්ථවි අසජ්ජමානා නිරන්තරමෙව උපට්ඨාති, තදනුසාරෙන තදත්ථොපි විභූතතරො හුත්වා බායතීති ආහ “වචසා සජ්ඣායො හි...පෙ.... පටිවෙධස්ස පච්චයො හොති”ති. ලක්ඛණපටිවෙධස්සාති අසුභලක්ඛණපටිවෙධස්ස.

පටික්කුලසභාවසල්ලක්ඛණස්ස කස්සවි වණ්ණංග්ගහණමුඛෙන කොට්ඨාසා වචන්ථානං ගච්ඡන්ති, කස්සවි සණ්ඨානග්ගහණමුඛෙන, කස්සවි දිසාවිභාගග්ගහණමුඛෙන, කස්සවි පතිට්ඨිතොකාසග්ගහණමුඛෙන, කස්සවි සබ්බසො පරිච්ඡිජ්ජග්ගහණමුඛෙනාති වණ්ණාදිතො සල්ලක්ඛණං උග්ගහකොසල්ලාවහං චුත්තන්ති තං දස්සෙන්තො “කෙසාදීනං වණ්ණො වචන්ථපෙනබ්බො”තිආදිමාහ.

අත්තතො භාගො සභාගො, සභාගෙන පරිච්ඡේදො සභාගපරිච්ඡේදො, හෙට්ඨුපරිතිරියපරියන්තෙහි, සකොට්ඨාසිකකෙසන්තරාදීහි ව පරිච්ඡේදොති අත්ථො. අමිස්සකතාවසෙනාති කොට්ඨාසන්තරෙහි අවොමිස්සකතාවසෙන. අසභාගො හි ඉධ “විසභාගො”ති අධිජපෙතො, න විරුද්ධසභාගො. ස්වායමත්ථො කෙසාදිසද්දතො එව ලබ්භති. සද්දන්තරත්ථාපොහනවසෙන සද්දො අත්ථං වදතීති “කෙසා”ති චුත්තෙ “අකෙසා න හොන්ති”ති අයමත්ථො

විඤ්ඤායති. තෙ පන තෙ අකෙසා? ලොමාදයො, න ච සට්ඨප්ප පසඤ්ඤාපකරණෙනෙව තෙසං නිවත්තිතත්තා.

පටික්කුලවසෙනෙව කථිතං ධාතුච්භාගස්ස සාමඤ්ඤතොපි අගභිතත්තා. තත්ථෙව විසුං ධාතුකම්මට්ඨානස්ස කථිතත්තා ච ධාතුච්භාගා පක්කුසාතිසුත්තං (ම. නි. 3.342) විභච්ඡිගජ්ජකරණෙ ධාතුච්භාගපාළි (විභ. 172 ආදයො) ච. යස්ස වණ්ණතො උපට්ඨාති කෙසාදි, තං පුග්ගලං සන්ධාය ඤානානි කෙසාදීසු වණ්ණකසිණාරම්මණානි විභත්තානි. ඤත්වා ආචික්ඛිතබ්බත්ති යදත්ථං චුත්තං, තං දස්සෙතුං “තත්ථ ධාතුවසෙනා”තිආදි චුත්තං. ඉධාති ඉමස්මිං පටික්කුලමනසිකාරපඤ්ඤා කායගතාසතිසුත්තෙ (ම. නි. 3.153 ආදයො) හි පටික්කුලමනසිකාරපඤ්ඤා ගහෙත්වා ඉධ කායගතාසතිභාවනා නිද්දිසියති.

181. න ඵකන්තරිකායාති ඵකන්තරිකායපි න මනසි කාතබ්බං, පගෙව ද්වන්තරිකාදිනාති අධිජ්ජායො. න භාවනං සම්පාදෙති, ලක්ඛණපටිච්චෙධං න පාපුණාති ඵකන්තරිකාය මනසි කරොන්තොති සම්බන්ධො.

ඔක්කමනවිස්සජ්ජනන්ති පටිපජ්ජිතබ්බවිස්සජ්ජෙනබ්බෙ මග්ගෙ. පුච්ඡිත්ථාව ගන්තබ්බං හොති ගහෙතබ්බවිස්සජ්ජෙනබ්බට්ඨානස්ස අසල්ලක්ඛණතො. කම්මට්ඨානං පරියොසානං පාපුණාතීති ආදිතො පට්ඨාය යාව පරියොසානා මනසිකාරමත්තං හොතීති අධිජ්ජායො. අවිභූතං පන හොති පටික්කුලාකාරස්ස සුට්ඨ අසල්ලක්ඛණතො. තතො ඵච න විසෙසං ආවහති.

කම්මට්ඨානං පරියොසානං න ගච්ඡතීති පටිපාටියා සබ්බකොට්ඨාසෙ මනසි කරොතොයෙව විභූතා හුත්වා උපට්ඨන්ති. තෙ සාතිසයං පාටික්කුලතො මනසි කරොන්තස්ස කම්මට්ඨානං පරියොසානං ගච්ඡෙයා, ඉමස්ස පන අතිවිය දන්ධං මනසි කරොතො විභූතතො උපට්ඨානමෙව නත්ථි, කුතො පටික්කුලතාය සණ්ඨානං. තෙනාහ “විසෙසාධිගමස්ස පච්චයො න හොතී”ති.

බහිද්ධා පුට්ඨත්තාරම්මණෙති “අසුචි පටික්කුල”න්ති කෙසාදීසු පවත්තෙතබ්බං අසුභානුපස්සනං හිත්වා සුභාදිවසෙන ගය්හමානා කෙසාදයොපි ඉධ “බහිද්ධා පුට්ඨත්තාරම්මණමෙවා”ති වෙදිතබ්බා. රූපාදයො හි නීලාදිවසෙන පුට්ඨසභාවතාය පුට්ඨත්තාරම්මණං නාම, නානාරම්මණන්ති අත්ථො. අසමාධානං චෙතසො විරූපො ඛෙපොති වික්ඛෙපො. සො සතිං සුපට්ඨිතං කත්වා සක්කච්චං කම්මට්ඨානං මනසි කරොන්තෙන පටිබාහිතබ්බො. පරිභායතීති භායති. පරිධංසතීති විනස්සති.

යා අයං කෙසා ලොමාතිආදිකා ලොකසඬිකෙනානුගතා. පණ්ණත්තීති අට්ඨ ධම්මෙ උපාදාය පණ්ණත්තී. තං කෙසාදිපණ්ණත්තීං. අතික්කමිත්වාති පටික්කුලභාවනාය අතික්කමිත්වා උග්ගාටෙත්වා. තස්සා උග්ගාටිතත්තා තස්මිං තස්මිං කොට්ඨාසෙ පටික්කුලතො උපට්ඨහන්තෙ “පටික්කුල”න්ති චිත්තං යපෙනබ්බං. ඉදානි තමත්ථං උපමාය විභාවෙන්තො “යථා ඡී”තිආදිමාහ. තත්‍රිදං උපමාසංසන්දනං – මනුස්සා විය යොගාවචරො. උදපානං විය කොට්ඨාසා. තාලපණ්ණාදිසඤ්ඤාණං විය කෙසාදිපඤ්ඤත්තී. තෙන මනුස්සානං උදපානෙ න්භානපිවනාදි විය යොගාවචරස්ස පුබ්බභාගෙ කෙසා ලොමාති පණ්ණත්තීවසෙන මනසිකාරො. අභිණ්භසඤ්ඤාවරෙන මනුස්සානං සඤ්ඤාණෙන විනා උදපානෙ කිච්චකරණං විය යොගාවචරස්ස මනසිකාරබලෙන පණ්ණත්තීං අතික්කමිත්වා පටික්කුලභාවෙයෙව චිත්තං යපෙන්වා භාවනානුයොගො. පුබ්බභාගෙ...පෙ.... පාකටො භොතීති “කෙසා ලොමා”තිආදිනා (ම. නි. 3.154) භාවනමනුසුඤ්ජන්තස්ස කෙසාදිපඤ්ඤත්තියා සද්ධිංයෙව කොට්ඨාසානං පටික්කුලභාවො පුබ්බභාගෙ පාකටො භොති. අථාති පච්ඡා භාවනාය විචිපටිපන්නකාලෙ. පටික්කුලභාවෙයෙව චිත්තං යපෙනබ්බන්ති කොට්ඨාසානං පටික්කුලාකාරෙයෙව භාවනාචිත්තං පවත්තෙතබ්බං.

අනුපුබ්බෙන මුඤ්චනං අනුපුබ්බමුඤ්චනං, අනුපට්ඨහන්තස්ස අනුපට්ඨහන්තස්ස මුඤ්චනන්ති අත්ථො. කථං පන අනුපට්ඨානං භොතීති ආහ “ආදිකම්මිකස්සා”තිආදි. පරියොසානකොට්ඨාසමෙව ආහව්ව තිට්ඨතීති ඉදං කම්මට්ඨානං තන්තිඅනුසාරෙන ආදිතො කම්මට්ඨානමනසිකාරො පවත්තතීති කත්වා චුත්තං. තථා භිස්ස මනසා සජ්ඣායො විය මනසිකාරො තෙ තෙ කොට්ඨාසෙ ආමට්ඨමත්තෙ කත්වා ගච්ඡති, න ලක්ඛණසල්ලක්ඛණවසෙන. යදා පන තෙ ලක්ඛණසල්ලක්ඛණවසෙන සුට්ඨු උපධාරෙන්තො මනසි කරොති, තදා කෙවි උපට්ඨහන්ති, කෙවි න උපට්ඨහන්ති. තත්ථ පටිපජ්ජනවිධිං දස්සෙන්තො “අථස්සා”තිආදිමාහ. තත්ථ කම්මන්ති මනසිකාරකම්මං තාව කාතබ්බං. කීව විරන්ති? යාව ද්විසු උපට්ඨිතෙසු, තෙසම්පි ද්වින්නං එකො සුට්ඨතරං උපට්ඨහති තාව.

උක්කුට්ඨුක්කුට්ඨිට්ඨානෙයෙව උට්ඨහිත්වාති පුබ්බෙ විය එකත්ථකතාය උක්කුට්ඨියා කමෙන සබ්බතාලෙසු පතිත්වා උට්ඨහිත්වා උට්ඨහිත්වා පරියන්තතාලං, ආදිතාලඤ්ච ආගන්ත්වා තතො තතො තත්ථ තත්ථෙව කතාය උක්කුට්ඨියා උට්ඨහිත්වාති අත්ථො.

ද්වෙ භික්ඛාති ද්විසු ගෙහෙසු ලද්ධහික්ඛා.

අප්පනාතොති අප්පනාකාරතො ද්වත්තිංසාකාරෙ අප්පනා භොන්ති. කිං පච්චෙකං කොට්ඨාසෙසු භොති උදාහු අඤ්ඤාපාති විචාරණායං ආහ “අප්පනාකොට්ඨාසතො”ති, කොට්ඨාසතො කොට්ඨාසතොති අත්ථො. තෙනාහ “කෙසාදීසු”තිආදි.

අධිචිත්තන්ති සමථවිපස්සනාවිත්තං.

අනුයුත්තෙනාති යුත්තප්පයුත්තෙන, භාවෙන්තෙනාති අත්ථො. කාලෙනකාලන්ති කාලෙ කාලෙ. සමාධිනිමිත්තං උපලක්ඛිතසමාධානාකාරො සමාධි ඵල. මනසි කාතබ්බන්ති චිත්තෙ කාතබ්බං, උප්පාදෙනබ්බන්ති අත්ථො. සමාධිකාරණං වා ආරම්මණං සමාධිනිමිත්තං, තං ආවජ්ජිතබ්බන්ති අත්ථො. පග්ගහනිමිත්තඋපෙක්ඛානිමිත්තෙසුපි ඵසෙව නයො. යානං අත්ථිති වචනසෙසො. තං භාවනා චිත්තං කොසජ්ජාය සංවත්තෙය්‍ය, එතස්ස සංවත්තනස්ස යානං කාරණං අත්ථිති අත්ථො. තං වා මනසිකරණචිත්තං කොසජ්ජාය සංවත්තෙය්‍ය, එතස්ස යානං කාරණං අත්ථිති අත්ථො. මුදුන්ති සුභාවිතභාවෙන මුදුභූතං, වසිභාවප්පත්තන්ති අත්ථො. මුදුත්තා ඵල කම්මඤ්ඤං කම්මක්ඛමං කම්මයොග්ගං. පහස්සරන්ති උපක්කිලෙසවිගමෙන පරිසුද්ධං, පරියොදාතන්ති අත්ථො. න ච පහඬිගුති කම්මනියභාවූපගමනෙන න ච පභිජ්ජනසභාවං සුද්ධන්තං විය සුවණ්ණං විනියොගක්ඛමං. තෙනාහ “සම්මා සමාධියති ආසවානං ඛයායා”ති.

උක්කං බන්ධනීති මුසං සම්පාදෙති. ආලිම්පෙතීති ආදිපෙති ජාලෙති. තඤ්චාති තං පිළන්ධනවිකතිසඬ්ඛාතං අත්ථං පයොජනං අස්ස සුවණ්ණකාරස්ස අනුභොති පභොති සාධෙති. අස්ස වා සුවණ්ණස්ස අත්ථං සුවණ්ණකාරො අනුභොති පාපුණාති.

අභිඤ්ඤාය ඉද්ධිවිධාදිඤ්ඤාණෙන සච්ඡිකරණියස්ස ඉද්ධිවිධපච්චනුභවනාදිකස්ස අභිඤ්ඤා සච්ඡිකරණියස්ස. යස්ස පච්චක්ඛං අත්ථි, සො සක්ඛි. සක්ඛිනො භබ්බතා සක්ඛිභබ්බතා, සක්ඛිභවනන්ති චුත්තං භොති. සක්ඛි ච සො භබ්බො වාති වා සක්ඛිභබ්බො. අයඤ්ඤි ඉද්ධිවිධාදීනං භබ්බො, තත්ථ ච සක්ඛිති සක්ඛිභබ්බො, තස්ස භාවො සක්ඛිභබ්බතා, තං පාපුණාති. සති සති ආයතනෙති තස්මිං තස්මිං පුබ්බහෙතුආදිකෙ කාරණෙ සති.

සීතිභාවන්ති නිබ්බානං, කිලෙසදරථවූපසමං වා. නිග්ගණ්හාතීති උද්ධට්ඨං චිත්තං උද්ධට්ඨවපාතතො රක්ඛණවසෙන නිග්ගණ්හාති. පග්ගණ්හාතීති ලීනං චිත්තං කොසජ්ජපාතතො රක්ඛණවසෙන පග්ගණ්හාති. සම්පහංසෙතීති සමප්පවත්තං චිත්තං තථාපවත්තියං පඤ්ඤාය තොසෙති, උත්තෙජෙති වා. යදා

විසුද්ධිමග්ග-මහාටිකා

අනුස්සතිකම්මට්ඨානනිද්දෙසවණ්ණනා

වා නිරස්සාදං චිත්තං භාවනාය න පක්ඛන්දති, තදා ජාතිආදීනි සංවෙගවත්ථුනි (අ. නි. අට්ඨ. 1.1.418; ඉතිවු. අට්ඨ. 37) පච්චවෙක්ඛිත්වා සම්පහංසෙති සමුත්තෙජෙති. අප්ප්ඤ්ජපෙක්ඛතීති යදා පන චිත්තං අලීනං අනුද්ධනං සම්මදෙව භාවනාවීථිං ඔතිණ්ණං හොති, තදා පග්ගහනිග්ගහසම්පහංසනෙසු කඤ්චි ඛ්‍යාපාරං අකත්වා සමප්පවත්තෙසු යුගෙසු සාරථී විය අප්ප්ඤ්ජපෙක්ඛති උපෙක්ඛකොව හොති. පණ්ණාසිමුත්තිකොති පණ්ණෙන උත්තමෙ මග්ගඵලෙ අධිමුත්තො නින්නපොණපබ්භාරො.

සුග්ගහිතං කත්වාති යථාචුත්තං උග්ගහකොසල්ලසඬ්ඛාතං විධිං සුට්ඨු උග්ගහිතං පරියාපුණනාදිනා සුපරිග්ගහිතං කත්වා. සුට්ඨු වචන්ට්ඨපෙත්වාති මනසිකාරකොසල්ලසඬ්ඛාතං විධිං සම්මදෙව සල්ලක්ඛණවසෙන උපධාරෙත්වා. විසෙසන්ති පුබ්බෙනාපරං භාවනාය විසෙසං. පුනස්පුනං පරිවත්තෙත්වාති කම්මට්ඨානතන්තිං පගුණභාවං පාපෙන්තො හියොයා හියොයා වාචාය, මනසා ච පරිවත්තෙත්වා. ගණ්ඨිට්ඨානන්ති යථා රුක්ඛස්ස දුබ්බිනිහෙදො අරඤ්ඤස්ස වා ගහනභූතො පදෙසො “ගණ්ඨිට්ඨාන”න්ති වුච්චති, එවං කම්මට්ඨානතන්තියා අත්ථතො දුබ්බිනිහෙදො ගහනභූතො ච පදෙසො “ගණ්ඨිට්ඨාන”න්ති වුච්චති. තං පරිපුච්ඡනාදිලද්ධෙන ඤාණඵරසුනා ඡිත්තදිත්වා.

නිමිත්තන්ති කම්මට්ඨානනිමිත්තං, අසුභාකාරො. එදිසෙන පයොජනෙන ලුඤ්චනම්පි අනවජ්ජන්ති දස්සෙතුං “ලුඤ්චිත්වා”ති වුත්තං. ඡිත්තට්ඨානෙනි මුණ්ඨිතට්ඨානෙන. වට්ටතියෙව නිස්සරණප්ඤ්ඤාසයෙන ඔලොකනතො. උස්සදවසෙනාති අඵලිතානං, ඵලිතානං වා බහුලතාවසෙන. දිස්වාච නිමිත්තං ගහෙතබ්බං දස්සනගොග්ගතාය තවපඤ්චකස්ස, ඉතරෙසු සුත්වා ච ඤත්වා ච නිමිත්තං ගහෙතබ්බං.

කොට්ඨාසවචන්ට්ඨාපනකථාවණ්ණනා

182. අද්දාරිට්ඨකවණ්ණාති අහිනවාරිට්ඨඵලවණ්ණා. කණ්ණවුළිකාති උපරිකණ්ණසක්ඛලිකාය පරහාගං සන්ධාය වුත්තං. තිරියං අඤ්ඤමඤ්ඤෙන පරිච්ඡින්නා, කථං? ද්වෙ කෙසා එකතො නත්ථිති.

ආසයොති නිස්සයො, පච්චයොති අත්ථො.

184. අසම්භින්නකාළකා අඤ්ඤෙන වණ්ණෙන අසම්මිස්සකාළකා.

185. පත්තසදිසත්තා නබා එව නඛපත්තානි. නබා තිරියං අඤ්ඤමඤ්ඤෙන පරිච්ඡින්නාති විසුං වචන්ථිතතං සන්ධාය චුත්තං. තමෙව හි අත්ථං දස්සෙතුං “ද්වෙ නබා එකතො නත්ථී”ති ආහ.

186. දන්තපාළියාති දන්තාවලියා. යානකඋපත්ථම්හිනීති සකටස්ස ධුරට්ඨානෙ උපත්ථම්හකදණ්ඩො. දන්තානං ආධාරභූතා අට්ඨි හනුකට්ඨි.

187. සඬකඬඪීයමානාති සම්පිණ්ඩියමානා. කොසකාරකකොසො උපල්ලිණ්ඩුපොට්ටලකං, යං “කොසෙය්‍යඵල”න්තිපි චුච්චති. පුට්ඨන්ධඋපාහනො සකලපිට්ඨිපාදච්ඡාදනඋපාහනො. ආනිසදං ආසනපදෙසො. තුණ්ණරො සරාවාසො. ගලකඤ්චුකං කණ්ඩන්තාණං. කීටකුලාවකං බරමුබකුට්.

අනුලොමෙන පටිලොමෙන වාති එත්ථ අංසපදෙසතො පට්ඨාය බාහුතො පිට්ඨිපදෙසෙන ඔතරණං අනුලොමො, මණ්ඩන්ධතො පට්ඨාය බාහුතො පුරිමභාගෙන ආරොහනං පටිලොමො. තෙනෙව නයෙනාති දක්ඛිණහත්ථෙ චුත්තෙන නයෙන අනුලොමෙන පටිලොමෙන වාති අත්ථො. සුබ්බමිනි යථාචුත්තඔලාරිකවම්මතො සුබ්බමං. අන්තොමුබවම්මාදිකොට්ඨාසෙසු වා තවෙන පරිච්ඡින්නත්තා යං දුරුපලක්ඛණියං, තං “සුබ්බම”න්ති චුත්තං. තඤ්ච චුත්තනායෙන ඤාණෙන තථං විවරිත්වා පස්සන්තස්ස පාකටං හොති. ඉධ ඡවිපි තවගතිකා එවාති “තවො උපරි ආකාසෙන පරිච්ඡින්නො”ති චුත්තො.

188. නිසදපොතො සිලාපුත්තකො. උද්ධනකොට්ඨි මත්තිකාපිණ්ඩෙන කතඋද්ධනස්ස කොට්. තාලගුළුපටලං නාම පක්කතාලඵලලසිකං තාලපට්ටිකාදීසු ලිම්පිත්වා සුක්ඛාපෙත්වා උද්ධරිත්වා ගහිතපටලං. සුබ්බමන්ති යථාචුත්තමංසතො සුබ්බමං. පණ්හිකමංසාදිට්ඨලානං සකලසරීරස්ස කිසානං යෙහුයොන මංසෙන පටිච්ඡාදිතත්තා චුත්තං “තිරියං අඤ්ඤමඤ්ඤෙන පරිච්ඡින්න”න්ති.

189. ජාලාකාරො කඤ්චුකො ජාලකඤ්චුකො. විසුං වචන්ථිතභාවෙනෙව න්හාරු තිරියං අඤ්ඤමඤ්ඤෙන පරිච්ඡින්නා.

190. දන්තානං විසුං ගහිතත්තා “යිපෙත්වා ද්වන්තිංස දන්තට්ඨිනී”ති චුත්තං. එකං ඡණ්ණකට්ඨි, එකං උරුට්ඨිනි එක-ග්ගහණං “එකෙකස්මිං පාදෙ”ති අධිකතත්තා. එවං තිමත්තානීති එවං මත්තසද්දෙහි ආනිසදට්ඨිආදීනි ඉධ අචුත්තානිපි දස්සෙතිති වෙදිතබ්බං. එවඤ්ච කත්වා “අතිරෙකතිසතඅට්ඨිකසමුස්සය”න්ති (විසුද්ධි. 1.122) ඉදඤ්ච වචනං සමත්ථිතං හොති.

විසුද්ධිමග්ග-මහාටිකා

අනුස්සතිකම්මට්ඨානනිද්දෙසවණ්ණනා

කීළාගොළකානි සුත්තෙන බන්ධිත්වා අඤ්ඤමඤ්ඤං සට්ඨෙත්වා කීළනගොළකානි. ධනුකදණ්ඩො දාරකානං කීළනකවුද්දකධනුකං. තත්ථ ජඩ්ඝට්ඨිකස්ස පතිට්ඨිතට්ඨානන්ති ජණ්ණකට්ඨිමහි පවිසිත්වා ඨිතට්ඨානන්ති අධිප්පායො. තෙන උරුට්ඨිනා පතිට්ඨිතං යානං යං කට්ට්ඨිනො, තං අග්ගච්ඡින්නමහාපුන්නාගඵලසදිසං.

කුම්භකාරොන නිප්ඵාදිතං උද්ධනං කුම්භකාරිකඋද්ධනං. සීසකපට්ටවෙයකං වෙයෙත්වා යපිතං සීසමයං පට්ටකං. යෙන සුත්තං කන්නන්ති, තස්මිං තක්කම්හි විජ්ඣිත්වා යපිතගොළකා වට්ටනා නාම, වට්ටනානං ආවළි වට්ටනාවළි.

මණ්ඩලාකාරොන ඡින්නවංසකළීරබණ්ඩානි වංසකළීරවක්කලකානි. අවලෙඛනසත්ථකං උච්ඡ්ඨවාවලෙඛනසත්ථකං.

192. වක්කභාගෙන පරිච්ඡින්නන්ති වක්කපරියන්තෙන භාගෙන පරිච්ඡින්නං. ඉතො පරෙසුපි ඵවරුපෙසු ඵසෙව නයො.

193. යං නිස්සායානි යං ලොහිතං නිස්සාය, නිස්සයනිස්සයොපි “නිස්සයො”ත්වෙව වුච්චති. භවති හි කාරණකාරණෙපි කාරණවොභාරො යථා “වොරෙහි ගාමො දඩ්ඬො”ති. අථ වා යස්මිං රුපකලාපෙ හදයවත්ථු, තම්පි ලොහිතගතිකමෙව හුත්වා තිට්ඨතීති “යං නිස්සායා”ති වුත්තං.

194. පණ්ඩුකධාතුකන්ති පණ්ඩුසභාවං.

195. පරියොනහනමංසන්ති පට්ඨිඡාදකමංසං.

196. උදරජීවිහාමංසන්ති ජීවිහාසණ්ඨානං උදරස්ස මත්ථකපස්සෙ තිට්ඨනකමංසං. “නීල”න්ති වත්වා නීලං නාම බහුධාතුකන්ති ආභ “නිග්ගුණ්ඨිපුප්ඵවණ්ණ”න්ති.

197. පජ්ඵාසමංසන්ති යථායානෙ ඵව ලම්බිත්වා ටොකං පරිවත්තකමංසං. නිරසන්ති නිහිනරසං. නිරොජන්ති නිප්පහං, ඔජාරහිතං වා.

198. ඔහග්ගානි අවභුජිත්වා ඨිතා. සක්ඛරසුධාවණ්ණන්ති මරුම්බෙහි කතසුධාවණ්ණං. “සෙනසක්ඛරසුධාවණ්ණ”න්තිපි පායො, සෙනසක්ඛරවණ්ණං, සුධාවණ්ණඤ්ඤාති අත්ථො.

199. අන්තස්ස ආභුජිත්වා ආභුජිත්වා ඨිතප්පදෙසා අන්තභොගට්ඨානානි. තෙසං බන්ධනභූතං අන්තගුණං නාමාති දස්සෙත්තො ආභ “අන්තගුණන්ති

අන්තභොගට්ඨානෙසු බන්ධන”න්ති. කුද්දාලඵරසුකම්මාදීති කරොන්තානං අන්තභොගෙ අගලන්තෙ එකතො ආබන්ධිත්වා, කිං විය? යන්තසුත්තකම්මෙ යන්තඵලකානීති. කිම්ම තත්ථ ධීතන්ති ආහ “පාදපුඤ්ජන...පෙ.... ධීත”න්ති. පුරිමඤ්ඤෙත්ථ ආබන්ධනස්ස, දුතියං යානාකාරස්ස නිදස්සනන්ති දට්ඨබ්බං.

200. අසීතං නාම භුත්තං ඔදනාදි. ජීතං නාම පිචනවසෙන අජ්ඣොභට්ඨානකාදි. බායිතං නාම සංබාදිතං පිට්ඨමූලඵලබජ්ජාදි. සායිතං නාම අස්සාදිතං අම්බපක්කමධුඵාණිකාදි.

යත්ථාති යස්මිං උදරෙ. යන්ති ච උදරමෙව පච්චාමසති. යත්ථ පානභොජනාදීති පතිත්වා තිට්ඨතීති සම්බන්ධො. සුචානවමජු සාරමෙයාවන්තං. විවෙකන්ති විභාගං.

201. හෙට්ඨානාහිපිට්ඨිකණ්ටකමූලානං අන්තරෙති පුරිමභාගවසෙන නාහියා හෙට්ඨාපදෙසස්ස පච්ඡිමභාගවසෙන හෙට්ඨිමපිට්ඨිකණ්ටකානං වෙමජ්ඣෙ. වෙළුනාලිකසදිසො පදෙසොති අධිජ්ජායො.

202. සමොභිතන්ති නිවිතං.

204. පුත්තිභාවං ආපන්නං කුක්කුටණ්ඩං පුත්තිකුක්කුටණ්ඩං. උද්දෙකො පිත්තාදීහි විනා කෙවලො උද්ධම්ගමවානො.

205. ආවාමො අවස්සාවනකඤ්ජිකං.

206. චක්කභද්දයයකනපජ්ජාසෙ තෙමයමානන්ති එත්ථ යකනං හෙට්ඨාභාගපුරණෙනෙව තෙමෙති, ඉතරාති තෙසං උපරි ථොකං ථොකං පග්ගරණෙනාති දට්ඨබ්බං.

207. උතුච්ඡාමො උණ්භවලාභකාදිහෙතුකො. විසමච්ඡින්නො හිසාදිකලාපො විසමං උදකං පග්ගරති, එවමෙවං සරීරං කෙසකුපාදිවිචරෙහි උපරි, හෙට්ඨා, තිරියඤ්ච සෙදං විසමං පග්ගරතීති දස්සෙතුං විසමච්ඡින්න-ග්ගහණං කතං.

208. විසමාභාරන්ති තදාපචත්තමානසරීරාවත්ථාය අසජ්ජායාහාරං, අතිකට්ඨකඅච්චුණ්හාදිවිසභාගාහාරං වා. සම්මොභවිතොදනියං (විහ. අට්ඨ. 356) පන “විසභාගාහාර”න්ත්වෙව චුත්තං තදා පචත්තමානානං ධාතුනං විසභාගන්තා.

209. “ත්භානකාලෙ”ති ඉදං උදකස්ස උපරි සිනෙහස්ස සම්භවදස්සනත්ථං වුත්තං. පරිබ්භමන්තසිනෙහබ්බන්දුවිසට්ඨසණ්ඨානාති විසට්ඨං හුත්වා පරිබ්භමන්තසිනෙහබ්බන්දුසණ්ඨානා. උතුට්ඨසභාගො ඛනිද්ධාසමුට්ඨානො. ධාතුට්ඨසභාගො අන්තොසමුට්ඨානො. තෙ පදෙසාති තෙ හත්ථතලාදිපදෙසා.

210. කිඤ්චිති උණ්භාදිරසානං අඤ්ඤතරං ආභාරවත්ථු. නෙසන්ති සත්තානං. හදයං ආගිලායතීති විසභාගාභාරාදිං පටිච්ච හදයප්පදෙසො විවත්තති.

211. දධිනො විස්සන්දනඅච්ඡරසො දධිමුත්තං. ගලිත්ථාති සන්දිත්ථා. තාලුමත්ථකච්චරෙන ඔතරිත්ථාති මත්ථකච්චරතො ආගන්ත්ථා තාලුමත්ථකෙන ඔතරිත්ථා.

212. තෙලං විය සකටස්ස නාහිඅක්ඛසීසානං අට්ඨිසන්ධිනං අබ්භඤ්ජනකිච්චං සාධයමානා. කටකටායන්තීති “කට කටා”ති සද්දං කරොන්ති. අනුරවදස්සනං හෙතං. දුක්ඛන්තීති දුක්ඛිතාති සඤ්ජාතදුක්ඛාති හොන්ති.

213. සමුලකුලමාසං කුමාපෙත්ථා ඡාරිකං අවස්සාවෙත්ථා ගහිතයුසො මාසබාරො. උච්ඡිට්ඨොදකගබ්භමලාදීනං ඡඩ්ඛනට්ඨානං වන්දනිකා. රවණසට්ඨං නාම පකතියා සම්මුඛමෙව හොති. යස්ස පන ආරග්ගමත්තම්පි උදකස්ස පටිසනමුඛං නත්ථි, තං දස්සෙතුං “අමුඛෙ රවණසට්ඨං”ති වුත්තං. ආයුහනන්ති සමීහනං.

214. එවඤ්ඡිතිආදි යථාචුත්තාය උග්ගහකොසල්ලපටිපත්තියා නිගමනං. ඉදානි යථාචුත්තං මනසිකාරකොසල්ලපටිපත්තිම්පි නිගමනවසෙන ගහෙත්ථා කම්මට්ඨානං මත්ථකං පාපෙත්ථා දස්සෙතුං “අනුපුබ්බතො”තිආදි ආරද්ධං. තත්ථ පණ්ණත්තිසමතික්කමාවසානෙනි කෙසාදිපණ්ණත්තිසමතික්කමවසෙන පවත්තාය භාවනාය අවසානෙ. අපුබ්බාපරියම්චාති එකජ්ඣම්ච. කෙසාති ඉති-සද්දො ආදිඅත්ථො, පකාරත්ථො වා, එවමාදිනා ඉමිනා පකාරෙන වාති අත්ථො. තෙ ධම්මාති වණ්ණාදිවසෙන වචන්ථාපිතා පටික්කුලාකාරතො උපට්ඨිතා කොට්ඨාසධම්මා.

ඛනිද්ධාපීති සසන්තානතො ඛනිපි, පරසන්තානකායෙපීති අත්ථො. මනසිකාරං උපසංහරතීති යථාචුත්තං පටික්කුලමනසිකාරං උපනෙති. යථා ඉදං, තථා එතන්ති. එවං සබ්බකොට්ඨාසෙසු පාකට්ඨුතෙසුති යථා අත්තතො කායෙ, එවං පරෙසම්පි කායෙ සබ්බෙසු කෙසාදිකොට්ඨාසෙසු පටික්කුලවසෙන විභූතභාවෙන උපට්ඨිතෙසුති අත්ථො. අයමෙත්ථ කසිණෙසු වඩ්ඪනසදිසො යොගිනො භාවනාවිසෙසො දස්සිතො.

අනුපුබ්බවුක්ඛනාදීති ආදි-සද්දෙන සුත්තන්තනයෙන විභාවිතං විරියසමතායොජනං සඬගණ්හාති. පුනථපුනං මනසි කරොතොති වුත්තනයෙන අත්තනො කායෙ කෙසාදිකෙ “පටික්කුලා පටික්කුලා”ති අභිණ්හසො මනසිකාරං පවත්තෙන්තස්ස යදා සද්ධාදීනි ඉන්ද්‍රියානි ලද්ධසමථානි විසදානි පවත්තන්ති, තදා අස්සද්ධියාදීනං දුරිභාවෙන සාතිසයං බලප්පත්තෙහි සත්තහි සද්ධම්මෙහි ලද්ධපත්ථමහානි චිත්තකාදීනි කුමානඬගානි පටුතරානි හුත්වා පාතුහවන්ති. තෙසං උජුච්චව්වනීකතාය නිවරණානි වික්ඛම්භිතානෙව භොන්ති සද්ධිං තදෙකට්ඨෙහි පාපධම්මෙහි. උපචාරසමාධිනා චිත්තං සමාධියති, සො තංයෙව නිමිත්තං ආසෙවන්තො භාවෙන්තො බහුලීකරොන්තො අප්පනං පාපුණාති. තෙන වුත්තං “අනුක්කමෙන අප්පනා උප්පජ්ජති”ති. සබ්බාකාරතොති වණ්ණාදිවසෙන පඤ්චධාපි. සාති අප්පනා.

යදි පනෙතං කම්මට්ඨානං අවිඤ්ඤාණකාසුභකම්මට්ඨානානි විය පට්ඨමජ්ඣානවසෙන සිජ්ඣති, අථ කස්මා “කායගතාසතී”ති වුත්තන්ති ආහ “එවං පට්ඨමජ්ඣානවසෙනා”තිආදි. නානාවණ්ණසණ්ඨානාදීසු ද්වන්තිංසාය කොට්ඨාසෙසු පවත්තමානාය සතියා කිච්චමෙත්ථ සාතිසයන්ති ආහ “සතිබලෙන ඉජ්ඣනතො”ති.

පන්තසෙනාසනෙසු, අධිකුසලෙසු ච අරතීං, කාමගුණෙසු ච රතීං සහති අභිභවතිති අරතිරතිසභො සරීරසභාවචිත්තනෙන අනභිරතියා පභීනත්තා. තථා කොට්ඨාසභාවනාය අත්තසිනෙහස්ස පරික්ඛිණත්තා භයහෙරවං සහති, සිතාදීනඤ්ච අධිවාසකජාතිකො භොති. අත්තසිනෙහවසෙන හි පුරිසස්ස භයහෙරවං භොති, දුක්ඛස්ස ච අනධිවාසනං. ඉමං පන කොට්ඨාසභාවනමනුයුත්තස්ස න කෙවලං පට්ඨමජ්ඣානමත්තමෙව, උත්තරිපි පටිච්චෙධො අත්ථිති දස්සෙතුං “කෙසාදීන”න්තිආදි වුත්තං.

ආනාපානස්සතිකථාවණ්ණනා

215. යං තං එවං පසංසිත්වා ආනාපානස්සතිකම්මට්ඨානං නිද්දිට්ඨන්ති සම්බන්ධො. තත්ථ යස්මා “කථං භාවිතො”තිආදිකාය පුච්ඡාපාළියා අත්ථෙව විභාවිතෙ ථොමනාපාළියාපි අත්ථො විභාවිතොයෙව භොති හෙදාභාවතො, තස්මා තං ලඬ්ඝිත්වා “කථං භාවිතො වා”තිආදිනා ආරහති. තත්ථ හි ඉතො පසංසාභාවො “අයම්පි ඛො”ති වචනඤ්ච විසෙසො. තෙසු පසංසාභාවං දස්සෙතුං “එවං පසංසිත්වා”ති වුත්තං. පසංසා ච තත්ථ අභිරුච්ඡනනෙන උස්සාහනත්ථා. තඤ්චි සුත්වා භික්ඛු “භගවා ඉමං සමාධිං අනෙකෙහි ආකාරෙහි පසංසති, සන්තො කිරායං සමාධි පණිතො ච අසෙවනකො ච සුඛො ච විභාරො පාපධම්මෙ ච යානසො අත්තරධාපෙති”ති සඤ්ජානාභිරුචයො උස්සාහජානා සක්කච්චං අනුයුක්ඪිතබ්බං පටිපජ්ජිතබ්බං මඤ්ඤන්ති. “අයම්පි ඛො”ති පදස්ස

යෙ ඉමෙ මයා නිබ්බානමහාසරස්ස ඔතරණතිත්ථභූතා
කසිණජ්ඣානඅසුභජ්ඣානාදයො දෙසිතා, න කෙවලං තෙ එව, අයම්පි බොති
භගවා අත්තතො පච්චක්ඛෙහුං සමාධිං දෙසනානුභාවෙන තෙසම්පි භික්ඛූනං
ආසන්නං, පච්චක්ඛඤ්ච කරොන්තො සම්පිණ්ඩනවසෙන එවමාහාති
සම්බන්ධමුඛෙන අත්ථො වෙදිතබ්බො.

සොළසවත්ථුකන්ති චතුසු අනුපස්සනාසු චතුන්නං චතුක්කානං වසෙන
සොළසට්ඨානං. සබ්බාකාරපරිපූරොති කම්මට්ඨානපාළියා පදත්ථො
පිණ්ඩත්ථො උපමා වොදනා පරිභාරො පයොජනන්ති එවමාදීහි සබ්බෙහි
ආකාරෙහි පරිපුණ්ණො. නිද්දෙසොති කම්මට්ඨානස්ස නිස්සෙසතො
විත්ථාරො.

216. කථන්ති ඉදං පුච්ඡනාකාරවිභාවනපදං. පුච්ඡා චෙත්ථ
කථෙතුකම්මානාවසෙන අඤ්ඤාසං අසම්භවතො. සා ව උපරි දෙසනං
ආරුළුභානං සබ්බෙසං පකාරවිසෙසානං ආමසනවසෙනාති ඉමමත්ථං
දස්සෙන්නො “කථන්ති...පෙ.... කම්මානාපුච්ඡා”ති ආහ. කථං බහුලීකතොති
එත්ථාපි “ආනාපානස්සතිසමාධි”ති පදං ආනෙත්ථා සම්බන්ධිතබ්බං. තත්ථ
කථන්ති ආනාපානස්සතිසමාධිබහුලීකාරං නානජ්ජකාරතො
විත්ථාරෙතුකම්මානාපුච්ඡා. බහුලීකතො ආනාපානස්සතිසමාධිති
තථාපුට්ඨධම්මනිදස්සනන්ති ඉමමත්ථං “එසෙව නයො”ති ඉමිනා අතිදිසති.
තථා සන්තභාවාදයොපි තස්ස යෙහි භාවනාබහුලීකාරෙහි සිද්ධා,
තඟ්ගහණෙනෙව ගහිතා භොන්තිති දස්සෙතුං “කථං බහුලීකතො...පෙ....
වූපසමෙතීති එත්ථාපි එසෙව නයො”ති වුත්තං.

“පුන ව පරං, උදායි, අක්ඛාතා මයා සාවකානං පටිපදා, යථාපටිපන්නා මෙ
සාවකා චත්තාරො සතිපට්ඨානෙ භාවෙන්ති”තිආදීසු (ම. නි. 2.247)
උප්පාදනවඩ්ඪනට්ඨෙත භාවනා වූච්චතීති තදුභයවසෙන අත්ථං දස්සෙන්නො
“භාවිතොති උප්පාදිතො වඩ්ඪිතො වා”ති ආහ. තත්ථ භාවං විජ්ජමානතං ඉතො
ගතොති භාවිතො, උප්පාදිතො පටිලද්ධමත්තොති අත්ථො. උප්පන්නො පන
ලද්ධාසෙවනො, භාවිතො පගුණභාවං ආපාදිතො, වඩ්ඪිතොති අත්ථො.
ආනාපානපරිග්ගාහිකායාති දීඝරස්සාදිවිසෙසෙහි සද්ධිං අස්සාසපස්සාසෙ
පරිච්ඡිජ්ජගාහිකාය, තෙ ආරබ්භ පවත්තාය, සතියං පච්චයභූතායන්ති අත්ථො.
පුරිමස්මිඤ්චි අත්ථෙ සමාධිස්ස සතියා සහජාතාදිපච්චයභාවො වුත්තො
සම්පයුත්තවචනතො, දුතියස්මිං පන උපනිස්සයභාවොපි.
උපචාරජ්ඣානසහගතා හි සති අප්පනාසමාධිස්ස උපනිස්සයො භොතිති.
බහුලීකතොති බහුලං පවත්තිතො, තෙන ආවජ්ජනාදිවසිභාවජ්ජත්තිමාහ. යො
හි වසිභාවං ආපාදිතො, යො ඉච්ඡිතිච්ඡිතක්ඛණෙ සමාපජ්ජිතබ්බතො පුනජ්ජනං
පවත්තියති. තෙන වුත්තං “පුනජ්ජනං කතො”ති. යථා “ඉධෙව, භික්ඛවෙ,

සමණෝ”ති (ම. නි. 1.139; අ. නි. 4.241), “විවිච්චෙව කාමෙහි”ති (දී. නි. 1.226; සං. නි. 2.152; අ. නි. 4.123) ච එවමාදීසු පටිමපදෙ වුත්තො එව-සද්දො දුතියාදීසුපි වුත්තො එව හොති, එවමිධාපිති ආහ “උභයත්ථ එවසද්දෙන නියමො වෙදිතඛිබ්බො”ති. උභයපදනියමෙන ලද්ධගුණං දස්සෙතුං “අයඤ්ඡි”තිආදි වුත්තං.

අසුභකම්මට්ඨානන්ති අසුභාරම්මණ්ණකානමාහ. තං හි අසුභෙසු යොගකම්මභාවතො, යොගිනො සුඛවිසෙසානං කාරණභාවතො ච “අසුභකම්මට්ඨාන”න්ති වුච්චති. “කෙවල”න්ති ඉමිනා ආරම්මණං නිවත්තෙති. පටිච්චෙධවසෙනාති කානපටිච්චෙධවසෙන. කානඤ්ඡි භාවනාවිසෙසෙන ඉජ්ඣන්තං අත්තනො විසයං පටිච්ඡිකාන්තමෙව පවත්තති, යථාසභාවතො පටිච්ඡිකායති වාති “පටිච්චෙධො”ති වුච්චති. ඔළාරිකාරම්මණත්තාති බිහච්ඡාරම්මණත්තා. පටික්කුලාරම්මණත්තාති ජිගුච්ඡිතඛිබ්බාරම්මණත්තා. පරියායෙනාති කාරණෙන, ලෙසන්තරෙන වා. ආරම්මණසන්තතායාති අනුක්කමෙන විචෙතඛිබ්බතං පත්තං ආරම්මණස්ස පරමසුඛමතං සන්ධායාහ. සන්තෙ හි සන්තිසින්නො ආරම්මණෙ පවත්තමානො ධම්මො සයම්පි සන්තිසින්නොව හොති. තෙනාහ “සන්තො වූපසන්තො නිබ්බුතො”ති, නිබ්බුතසඛිබ්බපරිලාභොති අත්ථො. ආරම්මණසන්තතාය තදාරම්මණධම්මානං සන්තතා ලොකුත්තරධම්මාරම්මණොහි පච්චචෙක්ඛණොහි දීපෙනඛිබ්බො.

නාස්ස සන්තපණිතභාවාවහං කිඤ්චි සෙවනන්ති අසෙවනකො. අසෙවනකත්තා අනාසිත්තකො. අනාසිත්තකත්තා එව අඛිබ්බොකිණ්ණො අසම්මිස්සො පරිකම්මාදිනා. තතො එව පාටියෙක්කො විසුංයෙවෙකො. ආවෙණිකො අසාධාරණො. සඛිබ්බමෙතං සරසතො එව සන්තභාවං දස්සෙතුං වුත්තං. පරිකම්මං වා සන්තභාවනිමිත්තං, පරිකම්මන්ති ච කසිණකරණාදීනි නිමිත්තුප්පාදපරියොසානං, තාදිසං ඉධ නත්ථිති අධිප්පායො. තදා හි කම්මට්ඨානං නිරස්සාදත්තා අසන්තමප්පණිතං සියා. උපචාරෙන වා නත්ථි එත්ථ සන්තතාති යොජනා. යථා උපචාරක්ඛණෙ නිවරණවිගමෙන, අභිගපාතුභාවෙන ච පරෙසං සන්තතා හොති, න එවමිමස්ස. අයං පන ආදිසමන්තා...පෙ.... පණිතො වාති යොජනා. කෙච්ඡි උත්තරවිහාරවාසිකෙ සන්ධායාහ. අනාසිත්තකොති උපසෙවනෙන න ආසිත්තකො. තෙනාහ “ඔප්පන්තො”ති, ඔප්පන්තසදිසොති අත්ථො. මධුරොති ඉට්ඨො, චෙතසිකසුඛපටිලාභසංවත්තනං තිකචතුක්කජ්ඣානවසෙන, උපෙක්ඛාය වා සන්තභාවෙන සුඛගතිකත්තා සඛිබ්බෙසම්පි වසෙන වෙදිතඛිබ්බං. කානසමුට්ඨානපණිතරූපචුට්ඨසර්වතාවසෙන පන කාසිකසුඛපටිලාභසංවත්තනං දට්ඨඛිබ්බං, තඤ්ච බො කානතො වුට්ඨිතකාලෙ.

ඉමස්මිං පක්ඛෙ “අප්පිතප්පිතක්ඛණ්ණෙ”ති ඉදං හෙතුමිහි භූමිමච්චනං දට්ඨබ්බං. අවික්ඛම්භිතෙති ඤානෙන සකසන්තානතො අනිභටෙ අප්පභිනෙ. අකොසල්ලසම්භූතෙති අකොසල්ලං වූච්චති අවිජ්ජා, තතො සම්භූතෙ. අවිජ්ජාපුබ්බභිගමා හි සබ්බෙ පාපධම්මා. ඛණ්ණෙනවාති අත්තතො පචත්තික්ඛණ්ණෙනව. අත්තරධාපෙතීති එත්ථ අත්තරධාපනං විනාසනං, තං පන ඤානකත්තුකස්ස ඉධාධිප්පෙතත්තා පරිසුට්ඨානප්පහානං හොතීති ආහ “වික්ඛම්භෙති”ති. වූපසමෙතීති විසෙසෙන උපසමෙති. විසෙසෙන උපසමනං පන සම්මදෙව උපසමනං හොතීති ආහ “සුට්ඨු උපසමෙති”ති.

නනු ව අඤ්ඤාපි සමාධි අත්තතො පචත්තික්ඛණ්ණෙනව පටිපක්ඛධම්මෙ අත්තරධාපෙති වූපසමෙති, අථ කස්මා අයමෙව සමාධි එවං විසෙසෙත්වා වුත්තොති? පුබ්බභාගතො පට්ඨාය නානාවිතක්කවූපසමසබ්භාවතො. වුත්තඤ්ඤෙනං – “ආනාපානස්සති භාවෙතබ්බා විතක්කපච්ඡෙදායා”ති (අ. නි. 9.1; උදා. 31). අපිච තික්ඛපඤ්ඤස්ස ඤාණත්තරස්සෙනං කම්මට්ඨානං, ඤාණත්තරස්ස ව කිලෙසප්පහානං ඉතරෙහි සාතිසයං, යථා සද්ධාධිමුත්තෙහි දිට්ඨිප්පත්තස්ස. තස්මා ඉමං විසෙසං සන්ධාය “යානසො අත්තරධාපෙති වූපසමෙති”ති වුත්තං. අථ වා නිමිත්තපාතුභාවෙ සති ඛණ්ණෙනව අභිගපාතුභාවසබ්භාවතො අයමෙව සමාධි “යානසො අත්තරධාපෙති වූපසමෙති”ති වුත්තො. යථා තං මහතො අකාලමෙසස්ස උට්ඨිතස්ස ධාරානිපාතෙ ඛණ්ණෙනව පථවියං රජොජල්ලස්ස වූපසමො. තෙනාහ – “සෙය්‍යථාපි, භික්ඛවෙ, මහාඅකාලමෙසො උට්ඨිතො”තිආදි (සං. නි. 5.985; පාරා. 165). සාසනිකස්ස ඤානභාවනා යෙභුය්‍යෙන නිබ්බේධභාගියාව හොතීති ආහ “නිබ්බේධභාගියත්තා”ති. බුද්ධානං පන එකංසෙන නිබ්බේධභාගියාව හොති. ඉමමෙව හි කම්මට්ඨානං භාවෙත්වා සබ්බෙපි සම්මාසම්බුද්ධා සම්මාසම්බොධිං අධිගච්ඡන්ති. අරියමග්ගස්ස පාදකභූතො අයං සමාධි අනුක්කමෙන වඩ්ඪිත්වා අරියමග්ගභාවං උපගතො විය හොතීති ආහ “අනුපුබ්බෙන අරියමග්ගවුද්ධිප්පත්තො”ති.

අයං පනත්ථො විරාගනිරොධපටිනිස්සග්ගානුපස්සනානං වසෙන සම්මදෙව යුජ්ජති. හෙට්ඨා පපඤ්චවසෙන වුත්තමත්ථං සුඛග්ගහණත්ථං සඤ්ඤාහෙත්වා දස්සෙත්තො “අයං පනත්ථං සබ්බෙපත්ථො”ති ආහ, පිණ්ඩත්ථොති වුත්තං හොති.

217. තමත්ථන්ති තං “කථං භාවිතො”තිආදිනා පුච්ඡාවසෙන සබ්බෙපතො වුත්තමත්ථං. “ඉධ තථාගතො ලොකෙ උප්පජ්ජති”තිආදීසු (දී. නි. 1.190; ම. නි. 1.291; අ. නි. 3.61) ඉධ-සද්දො ලොකං උපාදාය වුත්තො, “ඉධෙව තිට්ඨමානස්සා”තිආදීසු (දී. නි. 2.369) ඔකාසං, “ඉධාහං, භික්ඛවෙ, භුත්තාථී අස්සං පචාරිතො”තිආදීසු (ම. නි. 1.30) පදපුරණමත්තං, “ඉධ භික්ඛු ධම්මං

විසුද්ධිමග්ග-මහාටිකා

අනුස්සතිකම්මට්ඨානනිද්දෙසවණ්ණනා

පරියාපුණාති”තිආදීසු (අ. නි. 5.73) පන සාසනං, “ඉධ, භික්ඛවෙ, භික්ඛු”ති ඉධාපි සාසනමෙවාති දස්සෙන්නො “භික්ඛවෙ, ඉමස්මිං සාසනෙ භික්ඛු”ති වත්වා තමත්ථං පාකටං කත්වා දස්සෙතුං “අයඤ්ඡී”තිආදි චුත්තං. තත්ථ සබ්බජ්ජකාරආනාපානස්සතිසමාධිතිබ්බත්තකස්සාති සබ්බජ්ජකාරග්ගහණං සොළස පකාරෙ සන්ධාය. තෙ හි ඉමස්මිංයෙව සාසනෙ. බාහිරකා හි ජානන්තා ආදිතො චතුජ්ජකාරමෙව ජානන්ති. තෙනාහ “අඤ්ඤසාසනස්ස තථාභාවපටිසෙධනො”ති, යථාචුත්තස්ස පුග්ගලස්ස නිස්සයභාවපටිසෙධනොති අත්ථො. එතෙන “ඉධ භික්ඛවෙ”ති ඉදං අන්තොගධෙවසද්දන්ති දස්සෙති. සන්ති හි එකපදානිපි සාවධාරණානි යථා “වායුභක්ඛො”ති. තෙනෙවාහ “ඉධෙව, භික්ඛවෙ, සමණො”තිආදි. පරිපුණ්ණසමණකරණධම්මො හි සො, යො සබ්බජ්ජකාරආනාපානස්සතිසමාධිතිබ්බත්තකො. පරජ්ජවාදාති පරෙසං අඤ්ඤතිත්ථියානං නානජ්ජකාරා වාදා තිත්ථායතනානි.

අරඤ්ඤාදිකස්සෙව භාවනානුරූපසෙනාසනතං දස්සෙතුං “ඉමස්ස හී”තිආදි චුත්තං. දුද්දමො දමථං අනුපගතො ගොණො කුටගොණො. යථා එතෙහි සබ්බසො බීරං න පග්ගරති, එවං දොහපට්ඨන්ධිති කුටධෙනු. රූපසද්දාදිකෙ පටිච්ච උප්පජ්ජනකො අස්සාදො රූපාරම්මණාදිරසො. පුබ්බෙ ආචිණ්ණාරම්මණන්ති පබ්බජ්ජතො පුබ්බෙ, අනාදිමති වා සංසාරෙ පරිචිතාරම්මණං.

නිබන්ධෙය්‍යාති	බන්ධෙය්‍ය.	සතියාති	සම්මදෙව
කම්මට්ඨානසල්ලක්ඛණසම්පවත්තාය		සතියා.	ආරම්මණෙති
කම්මට්ඨානාරම්මණෙ.	දළ්භන්ති	ථීරං,	යථා සතොකාරිස්ස
උපචාරජ්ජනාහෙදො සමාධි ඉජ්ඣති, තථා ථාමගතං කත්වාති අත්ථො.			

විසෙසාධිගමදිට්ඨධම්මසුඛවිහාරපදට්ඨානන්ති සබ්බෙසං බුද්ධානං, එකච්චානං පච්චෙකබුද්ධානං, බුද්ධසාවකානඤ්ච විසෙසාධිගමස්ස වෙව අඤ්ඤකම්මට්ඨානෙන අධිගතවිසෙසානං දිට්ඨධම්මසුඛවිහාරස්ස ච පදට්ඨානභූතං.

වත්ථුච්ඡ්ථාචරියො විය භගවා යොගීනං අනුරූපනිවාසට්ඨානුපදිසනතො.

භික්ඛු දීපිසදියො අරඤ්ඤෙ එකිකො විහරිත්වා පටිපක්ඛනිම්මථනෙන ඉච්ඡිතත්ථසාධනතො. එලමුත්තමන්ති සාමඤ්ඤඵලමාහ. පරක්කමජවයොග්ගභූමින්ති භාවනුස්සාහජවස්ස යොග්ගකරණභූමිභූතං.

218. එවං චුත්තලක්ඛණෙසුති අභිධම්මපරියායෙන (විභ. 530), සුත්තන්තපරියායෙන ච චුත්තලක්ඛණෙසු. රුක්ඛසම්පන්නි “යාවතා

මජ්ඣන්තිකෙ කාලෙ සමන්තා ඡායා ඵරති, නිවානෙ පණ්ණානි පතන්ති, එත්තාවතා රුක්ඛමූලන්ති වුච්චති”ති එවං චුත්තං රුක්ඛස්ස සමීපට්ඨානං. අවසෙසසත්තවිධසෙනාසනන්ති පබ්බතං කන්දරං ගිරිගුහං සුසානං වනපත්ථං අබ්භොකාසං පලාලපුඤ්ජන්ති එවං චුත්තං.

උතුත්තයානුකූලං ධාතුචරියානුකූලන්ති ගිම්හාදිඋතුත්තයස්ස, සෙම්හාදිධාතුත්තයස්ස, මොහාදිචරියත්තයස්ස ච අනුකූලං. තථා හි ගිම්හකාලෙ ච අරඤ්ඤං අනුකූලං, හෙමන්තෙ රුක්ඛමූලං, වස්සකාලෙ සුඤ්ඤාගාරං, සෙම්භධාතුකස්ස සෙම්භපකතිකස්ස අරඤ්ඤං, පිත්තධාතුකස්ස රුක්ඛමූලං, වාතධාතුකස්ස සුඤ්ඤාගාරං අනුකූලං, මොහවර්තස්ස අරඤ්ඤං, දොසවර්තස්ස රුක්ඛමූලං, රාගවර්තස්ස සුඤ්ඤාගාරං අනුකූලං. අලිතානුද්ධච්චපක්ඛිකන්ති අසඬකොචාවික්ඛෙපපක්ඛිකං. සයනඤ්ඤි කොසජ්ජපක්ඛිකං, යානවඬිකමනාති උද්ධච්චපක්ඛිකානි, න එවං නිසජ්ජා. තතො එවස්ස සත්තතා. නිසජ්ජාය දළ්භහාවං පල්ලඬිකාභුජනෙන, අස්සාසපස්සාසානං පවත්තනසුඛතං උපරිමකායස්ස උජුකට්ඨපනෙන, ආරම්මණපරිග්ගහුපායං පරිමුඛං සතියා යපනෙන දස්සෙන්නො. ඌරුඛද්ධාසනන්ති ඌරුතමධොඛන්ධනවසෙන නිසජ්ජා. හෙට්ඨිමකායස්ස අනුජුකං යපනං නිසජ්ජා-චචනෙනෙව ඛොධිතන්ති “උජුං කාය”න්ති එත්ථ කාය-සද්දො උපරිමකායවිසයොති ආහ “උපරිමසරීරං උජුකං යපෙත්වා”ති. තං පන උජුකට්ඨපනං සරූපතො, පයොජනතො ච දස්සෙතුං “අට්ඨාරසා”තිආදි චුත්තං. න පණමන්තිති න ඔනමන්ති. න පරිපතතිති න විගච්ඡති වීරී. න විලඬිසති, තතො එව පුබ්බෙනාපරං විසෙසුජ්ජත්තියා වුද්ධිං ඵාති. උපගච්ඡති. ඉධ පරි-සද්දො අභි-සද්දෙන සමානත්ථොති ආහ “කම්මට්ඨානාහිමුඛ”න්ති, ඛහිද්ධා පුටුත්තාරම්මණතො නිවාරෙත්වා කම්මට්ඨානංයෙව පුරක්ඛිත්වාති අත්ථො. පරිති පරිග්ගහට්ඨො “පරිණායිකා”තිආදීසු (ධ. ස. 16) විය. නිය්‍යානට්ඨො පටිපක්ඛතො නිග්ගමනට්ඨො. තස්මා පරිග්ගහිතනිය්‍යානන්ති සබ්බථා ගහිතාසම්මොසං පරිච්චත්තසම්මොසං සතිං කත්වා, පරමං සතිනෙපක්කං උපට්ඨපෙත්වාති අත්ථො.

219. සතොවාති සතියා සමන්තාගතො එව සරන්තො එව අස්සසති නාස්ස කාචි සතිවිරහිතා අස්සාසජ්ජවත්ති හොතිති අත්ථො. සතො පස්සසතිති එත්ථාපි සතොව පස්සසතිති එව-සද්දො ආනෙත්වා වත්තබ්බො. සතොකාරීති සතො එව භුත්වා, සතියා එව චා කාතබ්බස්ස කත්තා, කරණසීලො වා. යදි “සතොව අස්සසති සතො පස්සසති”ති එතස්ස විහඬිගෙ (ම. නි. 3.148; සං. නි. 5.986; පාරා. 165) චුත්තං, අථ කස්මා “අස්සසති පස්සසති”ච්චෙව අවත්වා “සතොකාරී”ති චුත්තං? එකරසං දෙසනං කාතුකාමතාය. පයම්චතුක්කෙ පදද්වයමෙව හි වත්තමානකාලවසෙන ආගතං, ඉතරානි අනාගතකාලවසෙන.

තස්මා එකරසං දෙසනං කාතුකාමතාය සබ්බත්ථං (පටි. ම. 1.165 ආදයො)
 “සතොකාරි”ච්චෙව චුත්තං.

දීඝං අස්සාසවසෙනාති දීඝඅස්සාසවසෙන විහත්තිඅලොපං කත්වා
 නිද්දෙසො. දීඝන්ති වා හගවතා චුත්තඅස්සාසවසෙන. චිත්තස්ස එකග්ගතං
 අවික්ඛෙපන්ති වික්ඛෙපස්ස පටිපක්ඛහාවතො “අවික්ඛෙපො”ති
 ලද්ධනාමචිත්තස්ස එකග්ගහාවං පජානතො. සති උපට්ඨිතා හොතිති ආරම්මණං
 උපගන්ත්වා යිතා හොති. තාය සතියා තෙන ඤාණෙනාති යථාචුත්තාය සතියා,
 යථාචුත්තෙන ව ඤාණෙන. ඉදං චුත්ත හොති – දීඝං අස්සාසං ආරම්මණභූතං
 අවික්ඛිත්තචිත්තස්ස, අසම්මොහතො වා පජානන්තස්ස තත්ථ සති උපට්ඨිතා
 එව හොති, තං සම්පජානන්තස්ස ආරම්මණකරණවසෙන, අසම්මොහවසෙන
 වා සම්පජඤ්ඤං, තදධිනසතිසම්පජඤ්ඤෙන තංසමඬ්ඨි යොගාවචරො
 සතොකාරි නාම හොතිති. පටිනිස්සග්ගානුපස්සි අස්සාසවසෙනාති
 පටිනිස්සග්ගානුපස්සි හුත්වා අස්සසනස්ස වසෙන.
 “පටිනිස්සග්ගානුපස්සිඅස්සාසවසෙනා”ති වා පාඨො. තස්ස
 පටිනිස්සග්ගානුපස්සිතො අස්සාසා පටිනිස්සග්ගානුපස්සිඅස්සාසා, තෙසං
 වසෙනාති අත්ථො. විනයනයෙන අත්තො උට්ඨිතසසනං අස්සාසො, ඛෙති
 උට්ඨිතසසනං පස්සාසො. සුත්තන්තනයෙන පන ඛෙති උට්ඨහිත්වාපි අත්තො
 සසනතො අස්සාසො, අත්තො උට්ඨහිත්වාපි ඛෙති සසනතො පස්සාසො.
 අයමෙව ච නයො –

“අස්සාසාදිමජ්ඣපරියොසානං සතියා අනුගච්ඡතො අජ්ඣත්තං
 වික්ඛෙපගතෙන චිත්තෙන කායොපි චිත්තමිපි සාරද්ධා ව හොන්ති
 ඉඤ්ජිතා ව එන්දිතා වා”ති, “පස්සාසාදිමජ්ඣපරියොසානං සතියා
 අනුගච්ඡතො ඛෙතිද්ධා වික්ඛෙපගතෙන චිත්තෙන කායොපි චිත්තමිපි
 සාරද්ධා ව හොන්ති ඉඤ්ජිතා ව එන්දිතා වා”ති (පටි. ම. 1.157) –

ඉමාය පාළියා සමෙති.

පයමං අබ්භන්තරවාතො ඛෙති නික්ඛමති, තස්මා පවත්තික්කමෙන අස්සාසො
 පයමං චුත්තොති වදන්ති. තාලුං ආභච්ච නිබ්බායතීති තාලුං ආභච්ච නිරුජ්ඣති.
 තෙන කිර සම්පතිජාතො බාලදාරකො ඛිපිතං කරොති. එවං තාවාතිආදි
 යථාචුත්තස්ස අත්ථස්ස නිගමනං. කෙචි “එවං තාවාති අතෙන පවත්තික්කමෙන
 අස්සාසො ඛෙතිනික්ඛමනවාතොති ගහෙනබ්බන්ති අධිජපායො”ති වදන්ති.

අද්ධානවසෙනාති කාලද්ධානවසෙන. අයං හි අද්ධාන-සද්දො කාලස්ස,
 දෙසස්ස ව වාවකො. තත්ථ දෙසද්ධානං උදාහරණභාවෙන දස්සෙත්වා
 කාලද්ධානවසෙන අස්සාසපස්සාසානං දීඝරස්සතං විභාවෙතුං “යථා හී”තිආදි

වුත්තං. තත්ථ ඔකාසද්ධානන්ති ඔකාසභූතං අද්ධානං. එරිත්වාති ඛ්‍යාපෙත්වා. වුණ්ණවිවුණ්ණාපි අනෙකකලාපභාවෙන. දීඝං අද්ධානන්ති දීඝං පදෙසං. තස්මාති සණ්කං පවත්ති යා දීඝසන්තානාය “දීඝා”ති වුවුවන්ති. එත්ථ ච හත්ථිආදිසරීරෙ, සුනඛාදිසරීරෙ ච අස්සාසපස්සාසානං දෙසද්ධානවිසිට්ඨෙන කාලද්ධානවසෙනෙව දීඝරස්සතා වුත්තාති වෙදිතඛ්ඛා. “සණ්කං පුරෙත්වා සණ්කමෙව නික්ඛමන්ති”, “සීඝං පුරෙත්වා සීඝමෙව නික්ඛමන්ති”ති ච වචනතො. මනුස්සෙසුති සමානස්පමාණෙසුපි මනුස්සසරීරෙසු. දීඝං අස්සසන්තීති දීඝං අස්සාසප්පබන්ධං පවත්තෙන්තීති අත්ථො. පස්සසන්තීති එත්ථාපි එසෙව නයො. සුනඛසසාදයො විය රස්සං අස්සසන්ති ච පස්සසන්ති වාති යොජනා. ඉදං පන දීඝං, රස්සඤ්ච අස්සසනං, පස්සසනඤ්ච තෙසං සත්තානං සරීරසභාවොති දට්ඨඛ්ඛං. තෙසන්ති සත්තානං. තෙති අස්සාසපස්සාසා. ඉත්තරමද්ධානන්ති අප්පකං කාලං.

නවහාකාරෙහීති භාවනමනුයුඤ්ජන්තස්ස පුබ්බෙනාපරං අලද්ධවිසෙසස්ස කෙවලං අද්ධානවසෙන ආදිතො වුත්තා තයො ආකාරා, තෙ ච බො එකච්චො අස්සාසං සුට්ඨු සල්ලක්ඛෙති, එකච්චො පස්සාසං, එකච්චො තද්වහන්ති ඉමෙසං තිණ්ණං පුග්ගලානං වසෙන. කෙච් පන “අස්සසතිපි පස්සසතිපිති එකජ්ඣං වචනං භාවනාය නිරන්තරං පවත්තිදස්සනත්ථ”න්ති වදන්ති. ඡන්දවසෙන පුබ්බෙ විය තයො, තථා පාමොජ්ජවසෙනාති ඉමෙහි නවහාකාරෙහි.

කාමං චෙත්ථ එකස්ස පුග්ගලස්ස තයො එව ආකාරා ලඛ්භන්ති, තන්තිවසෙන පන සබ්බෙසං පාළිආරුල්භත්තා, තෙසං වසෙන පරිකම්මස්ස කාතඛ්ඛන්තා ච “තත්ත්වං හික්ඛු නවහාකාරෙහි”ති වුත්තං. එවං පජානතොති එවං යථාවුත්තෙහි ආකාරෙහි අස්සාසපස්සාසෙ පජානතො, තත්ථ මනසිකාරං පවත්තෙන්තස්ස. එකෙනාකාරෙනාති දීඝං අස්සාසාදීසු චතුසු ආකාරෙසු එකෙන ආකාරෙන, නවසු තීසු වා එකෙන. තථා හි වක්ඛති –

“දීඝො රස්සො ච අස්සාසො, පස්සාසොපි ච තාදිසො;
වත්තාරො වණ්ණො වත්තන්ති, නාසිකග්ගෙ ච හික්ඛුතො”ති.

අයං භාවනා අස්සාසපස්සාසකායානුපස්සනාති කත්වා වුත්තං “කායානුපස්සනාසතිපට්ඨානභාවනා සම්පජ්ජති”ති.

ඉදානි පාළිවසෙනෙව තෙ නව ආකාරෙ, භාවනාවිධිඤ්ච දස්සෙතුං “යථාහා”තිආදි ආරද්ධං. තත්ථ කථං පජානාතීති පජානනවිධිං කථෙතුකම්‍යතාය පුච්ඡති. දීඝං අස්සාසන්ති වුත්තලක්ඛණං දීඝං අස්සාසං. අද්ධානසඬ්ඛාතෙති “අද්ධාන”න්ති සඬ්ඛං ගතෙ දීඝෙ කාලෙ, දීඝං ඛණන්ති අත්ථො. කොට්ඨාසපරියායො වා සඬ්ඛාත-සද්දො “ට්ඨාසසඬ්ඛාත”න්තිආදීසු

(පාරා. 91) විය, තස්මා අද්ධානසඬ්ඛාතෙති අද්ධානකොට්ඨාසෙ, දෙසභාගෙති අත්ථො. ඡන්දො උප්පජ්ජති භාවනාය පුබ්බෙනාපරං විසෙසං ආවහන්ති යා ලද්ධස්සාදත්තා තත්ථ සාතිසයො කත්තුකාමතාලක්ඛණො කුසලච්ඡන්දො උප්පජ්ජති. ඡන්දවසෙනාති තථාපචත්තජන්දස්ස වසෙන සවිසෙසං භාවනමනුයුක්ඛත්තස්ස කම්මට්ඨානං වුද්ධිං එතිං ගමෙත්තස්ස. තතො සුබ්බමතරන්ති යථාචුත්තජන්දප්පචත්ති යා පුරිමතො සුබ්බමතරං. භාවනාබලෙන හි පටිප්පස්සද්ධදරථපරිලාභනාය කායස්ස අස්සාසපස්සාසා සුබ්බමතරා හුත්වා පචත්තන්ති. පාමොජ්ජං උප්පජ්ජති අස්සාසපස්සාසානං සුබ්බමතරභාවෙන ආරම්මණස්ස සන්තතරතාය, කම්මට්ඨානස්ස ච විචිප්පිපන්නතාය භාවනාවිත්තසහගතො පමොදො බුද්ධිකාදිහෙදා තරුණපීති උප්පජ්ජති. චිත්තං විචත්තති අනුක්කමෙන අස්සාසපස්සාසානං අතිවිය සුබ්බමතරභාවජ්ජන්ති යා අනුපට්ඨගතො විචෙතබ්බාකාරජ්ජන්තෙහි චිත්තං විචිචත්තති කෙවි. භාවනාබලෙන පන සුබ්බමතරභාවජ්ජන්තෙසු අස්සාසපස්සාසෙසු තත්ථ පටිභාගනිමිත්තෙ උප්පන්නෙ පකතිඅස්සාසපස්සාසතො චිත්තං නිචත්තති. උපෙක්ඛා සණ්ඨාතීති තස්මිං පටිභාගනිමිත්තෙ උපචාරජ්ජනාහෙදෙ සමාධිමිති උප්පන්නෙ පුන ඤානනිබ්බත්තනත්ථං ඛ්‍යාපාරාභාවතො අජ්ඣුපෙක්ඛනං හොතිති. සා පනායං උපෙක්ඛා තත්ත්වජ්ඣක්ඛානෙවෙදිතබ්බා.

ඉමෙහි නවහි ආකාරෙහිති ඉමෙහි යථාචුත්තෙහි නවහි පකාරෙහි පචත්තා. දීඝං අස්සාසපස්සාසා කායොති දීඝාකාරා අස්සාසපස්සාසා චුණ්ණවිචුණ්ණාපි සමුහට්ඨෙත කායො. අස්සාසපස්සාසෙ නිස්සාය උප්පන්නනිමිත්තමිපෙත්ථ අස්සාසපස්සාසසමඤ්ඤමෙව චුත්තං. උපට්ඨානං සතීති ආරම්මණං උපගන්ත්වා තිට්ඨතීති සති උපට්ඨානං නාම. අනුපස්සනා ඤාණන්ති සමථවසෙන නිමිත්තස්ස අනුපස්සනා, විපස්සනාවසෙන අස්සාසපස්සාසෙ, තන්තිස්සයඤ්ච කායං “රූප”න්ති, චිත්තං තංසම්පයුත්තධම්මෙ ච “අරූප”න්ති වචන්ථපෙත්වා නාමරූපස්ස අනුපස්සනා ච ඤාණං, තත්ථ යථාභූතාවබ්බාධො. කායො උපට්ඨානන්ති සො කායො ආරම්මණකරණවසෙන උපගන්ත්වා සති එත්ථ තිට්ඨතීති උපට්ඨානං නාම. එත්ථ ච “කායො උපට්ඨාන”න්ති ඉමිනා ඉතරකායස්සාපි සඬ්ඛගො හොති යථාචුත්තසම්මසනචාරස්සාපි ඉධ ඉච්ඡිතත්තා. නො සතීති සො කායො සති නාම න හොති. සති උපට්ඨානඤ්චෙව සති ච සරණට්ඨෙත, උපතිට්ඨනට්ඨෙත ච. තාය සතියාති යථාචුත්තාය සතියා. තෙන ඤාණෙනාති යථාචුත්තෙනෙව ඤාණෙන. තං කායන්ති තං අස්සාසපස්සාසකායඤ්චෙව තන්තිස්සයරූපකායඤ්ච. අනුපස්සතීති ඤානසම්පයුත්තඤාණෙන වෙව විපස්සනාඤාණෙන ච අනු අනු පස්සති. තෙන වුවිචති කායෙ කායානුපස්සනාසතිපට්ඨානභාවනාති තෙන අනුපස්සනෙන යථාචුත්තෙ කායෙ අයං කායානුපස්සනාසතිපට්ඨානභාවනාති වුවිචති.

ඉදං චුත්තං හොති - යා අයං යථාචුත්තෙ අස්සාසපස්සාසකායෙ, තස්ස නිස්සයභූතෙ කරජකායෙ ච කායස්සෙව අනුපස්සනා අනුදකභූතාය මරීටියා උදකානුපස්සනා විය න අනිච්චාදිසභාවෙ කායෙ නිච්චාදිභාවානුපස්සනා, අථ ඛො යථාරහං අනිච්චදුක්ඛානත්තාසුභාවස්සෙව්වානුපස්සනා. අථ වා කායෙ “අහ”න්ති වා “මම”න්ති වා “ඉත්ථි”ති වා “පුරිසො”ති වා ගහෙනබ්බස්ස කස්සචි අභාවතො තාදිසං අනනුපස්සිත්වා කායමත්තස්සෙව අනුපස්සනා කායානුපස්සනා, තාය කායානුපස්සනාය සම්පයුත්තා සතියෙව උපට්ඨානං සතිපට්ඨානං, තස්ස භාවනා වඨ්ඨනා කායානුපස්සනාසතිපට්ඨානභාවනාති.

එස නයොති “නවහි ආකාරෙහි”තිආදිනා චුත්තවිධිං රස්ස-පදෙ අතිදිසති. එත්ථාති එතස්මිං යථාදස්සිතෙ “කථං දිසං අස්සසන්තො”තිආදිනා (ම. නි. 3.148; සං. නි. 5.986; පාරා. 165) ආගතෙ පාළිනයෙ. ඉධාති ඉමස්මිං රස්සපදවසෙන ආගතෙ පාළිනයෙ.

අයන්ති යොගාවචරො. අද්ධානවසෙනාති දිසකාලවසෙන. ඉත්තරවසෙනාති පරිත්තකාලවසෙන. ඉමෙහි ආකාරෙහිති ඉමෙහි නවහි ආකාරෙහි.

තාදිසොති දිසො, රස්සො ච. වත්තාරො වණ්ණොති වත්තාරො ආකාරා, තෙ ව දිසාදයො එව. නාසිකග්ගෙ ව හික්ඛුනොති ගාථාබන්ධසුඛත්ථං රස්සං කත්වා චුත්තං “නාසිකග්ගෙ වා”ති, වා-සද්දො අනියමත්ථො, තෙන උත්තරොට්ඨං සඨගණ්හාති.

220. සබ්බකායපට්ඨංචෙදීති සබ්බස්ස කායස්ස පටි පටි පච්චෙකං සම්මදෙව වෙදනසිලො ජානනසිලො, තස්ස වා පටි පටි සම්මදෙව වෙදො එතස්ස අත්ථි, තං වා පටි පටි සම්මදෙව වෙදමානොති අත්ථො. තත්ථ තත්ථ සබ්බ-ග්ගහණෙන අස්සාසාදිකායස්ස අනවසෙසපරියාදානෙ සිද්ධෙයි අනෙකකලාපසමුදායභාවතො තස්ස සබ්බෙසම්පි භාගානං සංවෙදනදස්සනත්ථං පටි-සද්දග්ගහණං. තත්ථ සක්කච්චකාරිභාවදස්සනත්ථං සං-සද්දග්ගහණන්ති ඉමමත්ථං දස්සෙන්තො “සකලස්සා”තිආදිමාහ. තත්ථ යථා සමානෙයි අස්සාසපස්සාසෙසු යොගිතො පටිපත්තිවිධානෙ පච්චෙකං සක්කච්චංයෙව පටිපජ්ජිතබ්බන්ති දස්සෙතුං විසුං දෙසනා කතා, එවං තමෙවත්ථං දීපෙතුං සතිපි අත්ථස්ස සමානතාය “සකලස්සා”තිආදිනා පද්ද්වයස්ස විසුං විසුං අත්ථවණ්ණනා කතාති වෙදිතබ්බං. පාකටං කරොන්තොති විභූතං කරොන්තො, සබ්බසො විභාවෙන්තොති අත්ථො. පාකටිකරණං විභාවනං තත්ථ අසම්මුස්භනං ඤාණෙනෙව නෙසං පවත්තනෙන හොතීති දස්සෙන්තො “එවං විදිතං කරොන්තො”තිආදිමාහ. තත්ථ තස්මාති යස්මා ඤාණසම්පයුත්තවිත්තෙනෙව අස්සාසපස්සාසෙ පවත්තෙති, න

විජ්ජාසත්තචිත්තෙන, තස්මා එවංභූතො සබ්බකායපටිසංවෙදී අස්සසිස්සාමි පස්සසිස්සාමිති සික්ඛතීති වුවුවති බුද්ධාදීහීති යොජනා. චුණ්ණවිචුණ්ණවිසංචිතී අනෙකකලාපතාය චුණ්ණවිචුණ්ණභාවෙන විසංචිතී. ආදි පාකටො භොති සතියා, ඤාණස්ස ච වසෙන තථා පුබ්බාභිසංඛාරස්ස පවත්තත්තා. තාදිසෙන භවිතබ්බන්ති චතුත්ථපුග්ගලසදිසෙන භවිතබ්බං, පගෙව සතීං, ඤාණඤ්ච පච්චුපට්ඨපෙත්වා තීසුපි යානෙසු ඤාණසම්පයුත්තමෙව චිත්තං පවත්තෙතබ්බන්ති අධිජ්ජායො.

එවන්ති චුත්තජ්ජකාරෙන සබ්බකායපටිසංවෙදනවසෙනෙව. සංචිතීති උස්සහති. වායමතීති වායාමං කරොති, මනසිකාරං පවත්තෙතීති අත්ථො. තථාභූතස්සාති ආනාපානස්සතිං භාවෙන්තස්ස. සංවරොති සතී, වීරියමිපි වා. තාය සතියාති යා ආනාපානෙ ආරබ්භ පවත්තා සතී, තාය. තෙන මනසිකාරෙනාති යො සො තත්ථ සතිපුබ්බධිගමො භාවනාමනසිකාරො, තෙන සද්ධිත්ති අධිජ්ජායො. ආසෙවතීති “තිස්සො සික්ඛායො”ති චුත්තෙ අධිකුසලධම්මෙ ආසෙවති. තදාසෙවනඤ්ඤෙන්ථ සික්ඛන්ති අධිජ්ජෙතං.

පුරිමනායෙති පුරිමස්මිං භාවනානායෙ, පඨමචන්ද්‍රද්වයෙති අධිජ්ජායො. තත්ථාපි කාමං ඤාණුජ්ජාදනං ලබ්භතෙව අස්සාසපස්සාසානං යාථාවතො දීඝරස්සභාවාවබ්බොධසබ්භාවතො, තථාපි තං න දුක්ඛරං යථාපවත්තානං තෙසං ගහණමත්තභාවතොති තත්ථ චත්තමානකාලජ්ජයොගො කතො. ඉදං පන දුක්ඛරං පුරිසස්ස බුරුධාරායං ගමනසදිසං, තස්මා සාතිසයෙනෙන්ථ පුබ්බාභිසංඛාරෙන භවිතබ්බන්ති දීපෙතං අනාගතකාලජ්ජයොගො කතොති ඉමමත්ථං දස්සෙතං. “තත්ථ යස්මා”තිආදි චුත්තං. තත්ථ ඤාණුජ්ජාදනාදිසුති ආදි-සද්දෙන කායසංඛාරපස්සම්භනපිතිපටිසංවෙදනාදිං සංඛිගණ්හාති. කෙච්චි පනෙන්ථ “සංවරසමාදානානං සංඛිගහො”ති වදන්ති.

කායසංඛාරන්ති අස්සාසපස්සාසං. සො හි චිත්තසමුට්ඨානොපි සමානො කරජකායජ්ජපටිබද්ධචුත්තිතාය තෙන සංඛාරියතීති කායසංඛාරොති වුවුවති. යො පන “කායසංඛාරො වච්ඡසංඛාරො”ති (ම. නි. 1.102) එවමාගතො කායසංඛාරො චෙතනාලක්ඛණො සතීපි ද්වාරන්තරුජ්ජත්තියං යෙභුයාචුත්තියා, තබ්බහුලචුත්තියා ච කායද්වාරෙන ලක්ඛිතො, සො ඉධ නාධිජ්ජෙතො. පස්සම්භෙන්තොතිආදිසු පච්ඡිමං පච්ඡිමං පදං පුරිමස්ස පුරිමස්ස අත්ථවචනං, තස්මා පස්සම්භනං නාම වූපසමනං, තඤ්ච තථාපයොගෙ අසති උජ්ජජ්ජනාරහස්ස ඔළාරිකස්ස කායසංඛාරස්ස පයොගසම්පත්තියා අනුජ්ජාදනන්ති දට්ඨබ්බං. තත්‍රාති “ඔළාරිකං කායසංඛාරං පස්සම්භෙන්තො”ති එත්ථ. අපරිග්ගහිතකාලෙති කම්මට්ඨානස්ස අනාරද්ධකාලෙ, තතො එව කායචිත්තානම්පි අපරිග්ගහිතකාලෙ. “නිසීදති පල්ලඪිකං ආභූජිත්වා උජුං කායං පණ්ඩායා”ති හි ඉමිනා කායපරිග්ගහො,

“පරිමුඛං සතිං උපට්ඨපෙත්වා” ති ඉමිනා චිත්තපරිග්ගහො වුත්තො. තෙනෙවාහ “කායොපි චිත්තමපි පරිග්ගහිතා භොන්ති” ති. කායොති කරජකායො. සදරථාති සපරිලාහා, සා ච නෙසං සදරථතා ගරුභාවෙන විය ඔලාරිකතාය අවිනාහාවිතීති ආහ “ඔලාරිකා” ති. බලවතරාති සබලා ථුලා. සන්තා භොන්තිති චිත්තං තාවං බහිද්ධා වික්ඛෙපාහාවෙන එකග්ගං හුත්වා කම්මට්ඨානං පරිග්ගහෙත්වා පචත්තමානං සන්තං භොති වූපසන්තං, තතො එව තංසමුට්ඨානා රූපධම්මා ලහුමුදුකම්මඤ්ඤභාවජ්ජත්තා, තදනුගුණතාය සෙසං තිසන්තතිරූපන්ති එවං චිත්තෙ, කායෙ ච වූපසන්තෙ පචත්තමානෙ තන්තිස්සිතා අස්සාසපස්සාසා සන්තසහාවා අනුක්කමෙන සුබ්බමතරසුබ්බමතමා හුත්වා පචත්තන්ති. තෙන වුත්තං “යදා පනස්ස කායොපි” තිආදි.

ආභුජනං ආභොගො, “පස්සමිහෙමි” ති පට්ඨාවජ්ජනා. සම්මා අනු අනු ආහරණං සමන්තාහාරො, තස්මිංයෙව අත්ථෙව අපරාපරං පචත්තආවජ්ජනා. තස්සෙව අත්ථස්ස මනසි කරණං චිත්තෙ යපනං මනසිකාරො. වීමංසා පච්චවෙක්ඛණා.

සාරද්ධෙති සදරථෙව සපරිලාහෙ. අධිමත්තන්ති බලවං ඔලාරිකං. ලිඛිගවිපල්ලාසෙන වුත්තං. කායසඬ්ඛාරොති හි අධිජ්ජෙතො. “අධිමත්තං හුත්වා පචත්තති” ති කිරියාවිසෙසනං වා එතං. සුබ්බමන්ති එත්ථාපි එසෙව නයො. කායමිහිති එත්ථ “චිත්තෙ වා” ති ආනෙත්වා සම්බන්ධිතබ්බං.

221. පට්ඨමජ්ඣානතො වුට්ඨාය කරියමානං දුතියජ්ඣානස්ස නානාවජ්ජනං පරිකම්මං පට්ඨමජ්ඣානං විය දුරසමුස්සාරිතපටිපක්ඛන්ති කත්වා තංසමුට්ඨානො කායසඬ්ඛාරො පට්ඨමජ්ඣානෙ ච දුතියජ්ඣානූපචාරෙ ච ඔලාරිකොති සදිසො වුත්තො. එස නයො සෙසුපචාරද්වයෙපි. අථ වා දුතියජ්ඣානාදීනං අධිගමාය පටිපජ්ජතො දුක්ඛාපටිපදාදිවසෙන කිලමතො යොගිතො කායකිලමථචිත්තූපසාතාදිවසෙන, විතක්කාදිසඬ්ඛොහෙන ච සපරිචන්දතාය චිත්තජ්ජවත්තියා දුතියජ්ඣානාදිඋපචාරෙසු කායසඬ්ඛාරස්ස ඔලාරිකතා වෙදිතබ්බා. අතිසුබ්බමොති අඤ්ඤත්ථ ලබ්භමානො කායසඬ්ඛාරො චතුත්ථජ්ඣානෙ අතික්කන්තසුබ්බමො. සුබ්බමහාවොපිස්ස තත්ථ නත්ථි, කුතො ඔලාරිකතා අජ්ජපචත්තනතො. තෙනාහ “අජ්ජපචත්තිමෙව පාපුණාති” ති.

ලාභිස්ස සතො අනුපුබ්බසමාපත්තිසමාපජ්ජනවෙලං, එකාසනෙනෙව වා සබ්බෙසං ඥානානං පටිලාහං සන්ධාය මජ්ඣිමභාණකා හෙට්ඨිමහෙට්ඨිමජ්ඣානතො උපරුපරිඥානූපචාරෙපි සුබ්බමතරං ඉච්ඡන්ති. තත්ථ හි සොපචාරානං ඥානානං උපරුපරි විසෙසවත්තතා, සන්තතා ච සම්භවෙය්, එකාවජ්ජනූපචාරං වා සන්ධාය එවං වුත්තං. එවඤ්ඤි හෙට්ඨා වුත්තවාදෙන ඉමස්ස වාදස්ස අවිරොධො සිද්ධො හින්තවිසයත්තා.

සබ්බෙසඤ්ඤෙවාති උභයෙසම්පි. යස්මා තෙ සබ්බෙපි වුව්වමානෙන විධිනා පස්සද්ධිමිච්ඡන්තියෙව. “අපරිග්ගහිතකාලෙ පවත්තකායසඬ්ඛාරො පරිග්ගහිතකාලෙ පටිප්පස්සම්භතී”ති ඉදං සදිසසන්තානතාය වුත්තං. න හි තෙ එව ඔළාරිකා අස්සාසාදයො සුබ්බමා හොන්ති. පස්සම්භනාකාරො පන නෙසං හෙට්ඨා වුත්තොයෙව.

මහාභූතපරිග්ගහෙ සුබ්බමොති චතුර්ධාතුමුඛෙන විපස්සනාහිනිවෙසං සන්ධාය වුත්තං. සකලරූපපරිග්ගහෙ සුබ්බමො භාවනාය උපරුපරි පණ්ණිනභාවතො. තෙනෙවාහ “රූපාරූපපරිග්ගහෙ සුබ්බමො”ති. ලක්ඛණාරම්මණිකවිපස්සනාති කලාපසම්මසනමාහ. නිබ්බිදානුපස්සනතො පට්ඨාය බලවවිපස්සනා. තතො ඔරං දුබ්බලවිපස්සනා. පුබ්බෙ වුත්තනයෙනාති “අපරිග්ගහිතකාලෙ”තිආදිනා සමට්ඨනයෙ වුත්තෙන නයෙන “අපරිග්ගහෙ පවත්තො කායසඬ්ඛාරො මහාභූතපරිග්ගහෙ පටිප්පස්සම්භතී”තිආදිනා විපස්සනානායෙපි පටිප්පස්සද්ධි යොජෙතබ්බාති වුත්තං හොති.

අස්සාති ඉමස්ස “පස්සම්භයං කායසඬ්ඛාර”න්ති පදස්ස. වොදනාසොධනාහීති අනුයොගපරිභාරෙහි. එවන්ති ඉදානි වුව්වමානාකාරෙන.

කථන්ති යං ඉදං “පස්සම්භයං...පෙ.... සික්ඛතී”ති (පටි. ම. 1.171) වුත්තං, තං කථං කෙන පකාරෙන කායසඬ්ඛාරස්ස පස්සම්භනං, යොගිතො ව සික්ඛනං හොතීති කථෙතුකමාත්තාය පුච්ඡිත්වා කායසඬ්ඛාරෙ සරූපතො, ඔළාරිකසුබ්බමතො, වූපසමතො, අනුයොගපරිභාරතො ව දස්සෙතුං. “කතමෙ කායසඬ්ඛාරා”තිආදි ආරද්ධං. තත්ථ කායිකාති රූපකායෙ හවා. කායපටිබද්ධාති කායසන්තිස්සිතා. කායෙ සති හොන්ති, අසති න හොන්ති, තතො එව තෙ අකායසමුට්ඨානාපි කායෙන සඬ්ඛරියන්තිති කායසඬ්ඛාරා. පස්සම්භෙන්නොති ඔළාරිකොළාරිකං පස්සම්භෙන්නො. සෙසපදද්වයං තස්සෙව වෙවචනං. ඔළාරිකඤ්ඤි කායසඬ්ඛාරං අවුපසන්තසභාවං සන්තිසීදාපෙන්නො “පස්සම්භෙන්නො”ති වුව්වති, අනුප්පාදනිරොධං පාපෙන්නො “නිරොධෙන්නො”ති, සුට්ඨු සන්තසභාවං නයන්නො “වූපසමෙන්නො”ති.

යථාරූපෙහීති යාදිසෙහි. කායසඬ්ඛාරෙහීති ඔළාරිකෙහි කායසඬ්ඛාරෙහි. ආනමනාති අභිමුඛභාවෙන කායස්ස නමනා. චිතමනාති විසුං විසුං පස්සතො නමනා. සන්තමනාති සබ්බතො, සුට්ඨු වා නමනා. පණමනාති පච්ඡතො නමනා. ඉඤ්ජනාදීනි ආනමනාදීනං වෙවචනානි, අධිමත්තානි වා අභිමුඛං චලනාදීනි ආනමනාදයො, මත්ථානි ඉඤ්ජනාදයො. පස්සම්භයං කායසඬ්ඛාරන්ති තථාරූපං ආනමනාදීනං කාරණභූතං ඔළාරිකං කායසඬ්ඛාරං පස්සම්භෙන්නො. තස්මිං හි පස්සම්භිතෙ ආනමනාදයොපි පස්සම්භිතා එව හොන්ති.

සන්තං සුබ්බමන්ති යථාරූපෙහි කායසංඛාරෙහි කායස්ස අපරිච්ඡන්දනභෙතුහි ආනමනාදයො න භොන්ති, තථාරූපං දරථාභාවතො සන්තං, අනොලාරිකතාය සුබ්බමං. පස්සම්භයං කායසංඛාරන්ති සාමඤ්ඤතො එකං කත්වා වදන්ති. අථ වා පුබ්බෙ ඔලාරිකොලාරිකං කායසංඛාරං පටිපස්සම්භෙත්තො අනුක්කමෙන කායස්ස අපරිච්ඡන්දනභෙතුභූතෙ සුබ්බමසුබ්බමතරෙ උප්පාදෙත්වා තෙපි පටිපස්සම්භෙත්වා පරමසුබ්බමතාය කොට්ඨිපත්තං යං කායසංඛාරං පටිපස්සම්භෙති, තං සන්ධාය වුත්තං “සන්තං සුබ්බමං පස්සම්භයං කායසංඛාරං”න්ති.

ඉතීතිආදි වොදකවචනං. තත්ථ ඉතීති පකාරත්ථෙ නිපාතො. කීරාති අරුචිසුවනෙ, එවං වෙති අත්ථො. අයඤ්ඤත්ථ අධිප්පායො – වුත්තප්පකාරෙන යදි අතිසුබ්බමමපි කායසංඛාරං පස්සම්භෙතීති. එවං සන්තෙති එවං සති තයා වුත්තාකාරෙ ලබ්භමානෙ. වාතුපලද්ධියාති වාතස්ස උපලද්ධියා. ච-සද්දො සමුච්චයත්ථො, අස්සාසාදිවාතාරම්මණස්ස විත්තස්ස පභාවනා උප්පාදනා පවත්තනා න භොති, තෙ ච තෙන පස්සම්භෙතබ්බාති අධිප්පායො. අස්සාසපස්සාසානඤ්ච භාවනාති ඔලාරිකෙ අස්සාසපස්සාසෙ භාවනාය පටිපස්සම්භෙත්වා සුබ්බමානං තෙසං පභාවනා ච න භොති, උභයෙසං තෙසං තෙන පටිපස්සම්භෙතබ්බතො. ආනාපානස්සතියාති ආනාපානාරම්මණාය සතියා ච පවත්තනං න භොති, ආනාපානානං අභාවතො. තතො එව තංසම්පයුත්තස්ස ආනාපානස්සතියමාධිස්ස ච පභාවනා උප්පාදනාපි න භොති. න හි කදාචි ආරම්මණෙන විනා සාරම්මණධම්මා සම්භවන්ති. න ච නං තන්ති එත්ථ නන්ති නිපාතමත්තං. තං වුත්තවිධානං සමාපත්තිං පණ්ඩිතා පඤ්ඤවත්තො න වෙච සමාපජ්ජන්තිපි තතො න වුට්ඨහන්තිපිති යොජනා. එවං වොදකො සබ්බෙන සබ්බං අභාවුපනයනං පස්සම්භනන්ති අධිප්පායෙන වොදෙති.

පුන ඉති කීරාතිආදි යථාවුත්තාය වොදනාය විස්සජ්ජනා. තත්ථ කීරාති “යදි”ති එතස්ස අත්ථෙ නිපාතො. ඉති කිර සික්ඛති, මයා වුත්තාකාරෙන යදි සික්ඛතීති අත්ථො. එවං සන්තෙති එවං පස්සම්භනෙ සති. පභාවනා භොතීති යදිපි ඔලාරිකා කායසංඛාරා පටිපස්සම්භන්ති, සුබ්බමා පන අත්ථෙවාති අනුක්කමෙන පරමසුබ්බමභාවප්පත්තස්ස වසෙන නිමිත්තුප්පත්තියා ආනාපානස්සතියා, ආනාපානස්සතියමාධිස්ස ච පභාවනා ඉජ්ඣතෙවාති අධිප්පායො.

යථා කථං වියාති යථාවුත්තවිධානං තං කථං විය දට්ඨබ්බං, අත්ථි කිඤ්චි තදත්ථසම්පට්පාදනෙ ඔපම්මන්ති අධිප්පායො. ඉදානි ඔපම්මං දස්සෙතුං “සෙය්‍යථාපි”තිආදි වුත්තං. තත්ථ සෙය්‍යථාපිති ඔපම්මත්ථෙ නිපාතො. කංසෙති කංසභාජනෙ. නිමිත්තන්ති නිමිත්තස්ස, තෙසං සද්දානං

විසුද්ධිමග්ග-මහාටිකා

අනුස්සතිකම්මට්ඨානනිද්දෙසවණ්ණනා

පවත්තාකාරස්සාති අත්ථො. සාමිඅත්ථො හි ඉදං උපයොගවචනං. සුග්ගහිතත්තාති සුට්ඨු ගහිතත්තා. සුමනසිකතත්තාති සුට්ඨු චිත්තෙ යපිතත්තා. සුපධාරිතත්තාති සම්මදෙව උපධාරිතත්තා සල්ලක්ඛිතත්තා. සුමුමකා සද්දාති අනුරවෙ ආහ, යෙ අප්පකා. අප්පත්ථො හි අයං ක-සද්දො. සුමුමසද්දනිමිත්තාරම්මණකාපිති සුමුමො සද්දොව නිමිත්තං. සුමුමසද්දනිමිත්තං, තදාරම්මණකායපි. කිං චුත්තං හොති? කාමං තදාසුමුමාපි සද්දා නිරුද්ධා, සද්දනිමිත්තස්ස පන සුග්ගහිතත්තා සුමුමතරසද්දනිමිත්තාරම්මණභාවෙනාපි චිත්තං පවත්තති. ආදිතො පට්ඨාය හි තස්ස තස්ස නිරුද්ධස්ස සද්දස්ස නිමිත්තං අවික්ඛිත්තෙන චිත්තෙන උපධාරෙන්තස්ස අනුක්කමෙන පරියොසානෙන අතිසුමුමසද්දනිමිත්තම්පි ආරම්මණං කත්වා චිත්තං පවත්තතෙව. චිත්තං න වික්ඛෙපං ගච්ඡති තස්මිං යථාඋපට්ඨිතෙ නිමිත්තෙ සමාධානසබ්භාවතො.

එවං සන්තෙතිආදි චුත්තස්සෙවත්ථස්ස නිගමනවසෙන චුත්තං. තත්ථ යස්ස සුත්තපදස්ස සද්ධිං වොදනාසොධනාහි අත්ථො චුත්තො, තං උද්ධරිත්වා කායානුපස්සනාසතිපට්ඨානානි විභාගතො දස්සෙතුං “පස්සම්භය”න්තිආදි චුත්තං. තං සබ්බං චුත්තනයත්තා උත්තානමෙව.

222. ආදිකම්මිකස්ස කම්මට්ඨානවසෙනාති සමථකම්මට්ඨානං සන්ධාය චුත්තං. විපස්සනං කම්මට්ඨානං පන ඉතරචතුක්කෙසුපි ලබ්භතෙව. එත්ථාති පයමචතුක්කෙ. පඤ්චසන්ධිකන්ති පඤ්චපබ්බං, පඤ්චභාගන්ති අත්ථො.

කම්මට්ඨානස්ස උග්ගණ්හනන්ති කම්මට්ඨානගන්ථස්ස උග්ගණ්හනං. තදන්ථපරිපුච්ඡා කම්මට්ඨානස්ස පරිපුච්ඡනා. අථ වා ගන්ථතො, අත්ථතො ච කම්මට්ඨානස්ස උග්ගණ්හනං උග්ගහො. තත්ථ සංසයපරිපුච්ඡනා පරිපුච්ඡා. කම්මට්ඨානස්ස උපට්ඨානන්ති නිමිත්තූපට්ඨානං, එවං භාවනමනුයුඤ්ජන්තස්ස “එවම්ධ නිමිත්තං උපට්ඨාති”ති උපධාරණං, තථා කම්මට්ඨානප්පනා “එවං ඤානමප්පෙති”ති. කම්මට්ඨානස්ස ලක්ඛණන්ති ගණනානුබන්ධනාචුසනානං වසෙන භාවනං උස්සුක්කාපෙත්වා යපනාය සම්පත්ති, තතො පරම්පි වා සල්ලක්ඛණාදිවසෙන මත්ථකප්පත්තිති කම්මට්ඨානසභාවස්ස සල්ලක්ඛණං. තෙනාහ “කම්මට්ඨානසභාවූපධාරණන්ති චුත්තං හොති”ති.

අත්තනාපි න කිලමති ඔධිසො කම්මට්ඨානස්ස උග්ගණ්හනතො. තතො එව ආචරියම්පි න විභෙසෙති ධම්මාධිකරණම්පි භාවනාය මත්ථකං පාපනතො. තස්මාති තං නිමිත්තං අත්තතො අකිලමනආචරියාවිභෙසනහෙතු. ථොකන්ති ථොකං ථොකං. උග්ගහෙතබ්බතො උග්ගහො, සබ්බොපි කම්මට්ඨානවිධි, න පුබ්බෙ චුත්තඋග්ගහමත්තං. ආචරියතො උග්ගහො ආචරියුග්ගහො, තතො. එකපදම්පිති එකකොට්ඨාසම්පි.

223. අනුවහනාති අස්සාසපස්සාසානං අනුගමනවසෙන සතියා නිරන්තරං අනුපවත්තනා. චූසනාති අස්සාසපස්සාසෙ ගණන්තස්ස ගණනං පටිසංහරිත්වා තෙ සතියා අනුබන්ධන්තස්ස යථා අප්පනා හොති, තථා චිත්තං යපෙන්තස්ස ච නාසිකග්ගාදිට්ඨානස්ස නෙසං චූසනා. යස්මා පන ගණනාදිවසෙන විය චූසනාවසෙන විසුං මනසිකාරො නත්ථි, චුට්ඨචුට්ඨට්ඨානෙයෙව ගණනාදි කාතබ්බන්ති දස්සෙතුං ඉධ චූසනාගහණන්ති දිපෙන්තො “චූසනාති චුට්ඨට්ඨාන”න්ති ආහ. යපනාති සමාධානං. තං හි සම්මදෙව ආරම්මණෙ චිත්තස්ස ආධානං යපනං හොති. තථා හි සමාධි “චිත්තස්ස ධීති සණ්ඨීති”ති (ධ. ස. 11.15) නිද්දිට්ඨො. සමාධිප්පධානා පන අප්පනාති ආහ “යපනාති අප්පනා”ති. අනිච්චතාදීනං සල්ලක්ඛණතො සල්ලක්ඛණා විපස්සනා. පවත්තතො, නිමිත්තතො ච විනිවට්ටනතො විවට්ටනා නාම මග්ගො. සකලසංකිලෙසපටිපස්සද්ධිභාවතො සබ්බසො සුද්ධීති පාරිසුද්ධි එලං. තෙසන්ති විවට්ටනාපාරිසුද්ධීනං. පටිපස්සනාති පටි පටි දස්සනං පෙක්ඛනං. තෙනාහ “පච්චචෙක්ඛණා”ති.

බණ්ඩන්ති එකං තිණි පඤ්චාති එවං ගණනාය බණ්ඩනං. ඔකාසෙති ගණනවිධිං සන්ධායාහ. ගණනනිස්සිතොව න කම්මට්ඨානනිස්සිතො. “සිබ්බාප්පත්තං නු බො”ති ඉදං චිරතරං ගණනාය මනසි කරොන්තස්ස වසෙන චුත්තං. සො හි තථා ලද්ධං අවික්ඛෙපමත්තං නිස්සාය එවං මඤ්ඤෙය්‍යා. “අස්සාසපස්සාසෙසු යො උපට්ඨාති, තං ගහෙත්වා”ති ඉදං අස්සාසපස්සාසෙසු යස්ස එකොව පයමං උපට්ඨාති, තං සන්ධාය චුත්තං, යස්ස පන උහොපි උපට්ඨහන්ති, තෙන උභයමිපි ගහෙත්වා ගණෙතබ්බං. “යො උපට්ඨාති”ති ඉමිනා ච ද්විසු නාසාපුට්ඨාතෙසු යො පාකට්ඨරො උපට්ඨාති, සො ගහෙතබ්බොති අයමිපි අත්ථො දීපිතොති දට්ඨබ්බං. පවත්තමානං පවත්තමානන්ති ආමෙඨිතවචනෙන නිරන්තරං අස්සාසපස්සාසානං උපලක්ඛණං දස්සෙති. එවන්ති චුත්තප්පකාරෙන උපලක්ඛෙත්වා වාති අත්ථො. පාකට්ඨා හොන්ති ගණනාවසෙන බහිද්ධා වික්ඛෙපාභාවතො.

පලිසස්ස පරිචත්තනං, තං යත්ථ නික්ඛිපන්ති, සො පලිසත්ථම්භො. තියාමරත්තින්ති අච්චන්තසංයොගෙ උපයොගවචනං. පූරිමනෙයනාති සීසගණනාය, ගොපාලකගණනායාති අත්ථො. එකො ද්වෙ තිණි වත්තාරි පඤ්චාති ගණනාවිධිදස්සනං. තස්මා අට්ඨාතිආදීසුපි එකතො පට්ඨායෙව පච්චෙකං අට්ඨාදීනි පාපෙතබ්බාති. සීසං සීසං ගණෙතබ්බමෙව. කස්මාති තත්ථ කාරණං, නිදස්සනඤ්ච දස්සෙති “ගණනපට්ඨද්ධෙ හි”තිආදීනා. තත්ථ අරියති තෙන නාවාති අරිත්තං, පාජනදණ්ඩො. අරිත්තෙන උපත්ථම්භනං අරිත්තුපත්ථම්භනං, තස්ස වසෙන.

නිජ්පරියායතො නිරන්තරජ්ජවත්ති නාම යිපනායමෙවාති ආහ “නිරන්තරං පවත්තං වියා”ති. අත්තො පවිසන්තං වාතං මනසි කරොන්තො අත්තො චිත්තං පවෙසෙති නාම. ඛනි චිත්තනීහරණෙපි එසෙව නයො. වාතබ්භාහතන්ති අබ්භන්තරගතං වාතං ඛහුලං මනසි කරොන්තස්ස වාතෙන තං යානං අබ්භාහතං විය, මෙදෙන පූරිතං විය ව හොති, තථා උපට්ඨාති. නීහරතො ථුට්ඨොකාසං මුඤ්චිත්වා, තථා පන නීහරතො වාතස්ස ගතිසමන්තෙසනමුඛෙන නානාරම්මණෙසු චිත්තං විධාවතීති ආහ “පුපුත්තාරම්මණෙ චිත්තං වික්ඛිපති”ති.

එතන්ති එතං අස්සාසපස්සාසජාතං.

224. අනුගමනන්ති පවත්තපවත්තානං අස්සාසපස්සාසානං ආරම්මණකරණවසෙන සතියා අනු අනු පවත්තනං අනුගච්ඡනං. තෙනෙවාහ “තඤ්ච ඛො න ආදිමජ්ඣපරියොසානානුගමනවසෙනා”ති. නාහි ආදි තත්ථ පයමං උජ්ජජනතො. පයමුජ්ජත්තිවසෙන හි ඉධ ආදිචිත්තා, න උජ්ජත්තිමත්තවසෙන. තථා හි තෙ නාහිතො පට්ඨාය යාව නාසිකග්ගා සබ්බත්ථ උජ්ජජන්තෙව. යත්ථ යත්ථ ව උජ්ජජන්ති, තත්ථ තත්ථෙව හිජ්ජන්ති ධම්මානං ගමනාභාවතො. යථාපච්චයං පන දෙසන්තරුජ්ජත්තියං ගතිසමඤ්ඤා. හදයං මජ්ඣන්ති හදයසමීපං තස්ස උපරිභාගො මජ්ඣං. නාසිකග්ගං පරියොසානන්ති නාසිකට්ඨානං තස්ස පරියොසානං අස්සාසපස්සාසසමඤ්ඤාය තදවධිභාවතො. තථා හෙතෙ “චිත්තසමුට්ඨානා”ති චුත්තා, න ව ඛනිද්ධා චිත්තසමුට්ඨානානං සම්භවො අත්ථී. තෙනාහ “අබ්භන්තරං පවිසනවාතස්ස නාසිකග්ගං ආදී”ති. පවිසනනික්ඛමනපරියායො පන තංසදිසවසෙන චුත්තොති වෙදිතබ්බො. වික්ඛෙපගතන්ති වික්ඛෙපං උපගතං, වික්ඛිත්තං අසමාහිතන්ති අත්ථො. සාරද්ධායාති සදරථභාවාය. ඉඤ්ජනායාති කම්මට්ඨානමනසිකාරස්ස වලනාය.

වික්ඛෙපගතෙන චිත්තෙනාති හෙතුමිහි කරණවචනං, ඉත්ථමිභූතලක්ඛණෙ වා. සාරද්ධාති සදරථා. ඉඤ්ජිතාති ඉඤ්ජනකා වලනකා. තථා එන්දිතා.

ආදිමජ්ඣපරියොසානවසෙනාති ආදිමජ්ඣපරියොසානානුගමනවසෙන න මනසි කාතබ්බන්ති සම්බන්ධො. “අනුබන්ධනාය මනසි කරොන්තෙන චුසනාවසෙන ව යිපනාවසෙන ව මනසි කාතබ්බ”න්ති යෙනාධිජ්ජායෙන චුත්තං, තං විවරිතුං “ගණනානුබන්ධනාවසෙන වියා”තිආදිමාහ. තත්ථ විසුං මනසිකාරො නත්ථීති ගණනාය, අනුබන්ධනාය ව විනා යථාක්කමං කෙවලං චුසනාවසෙන, යිපනාවසෙන ව කම්මට්ඨානමනසිකාරො නත්ථී. නනු චුසනාය විනා යිපනාය විය, චුසනාය විනා ගණනායපි මනසිකාරො නත්ථීයෙව? යදිපි නත්ථී, ගණනා පන යථා කම්මට්ඨානමනසිකාරස්ස මූලභාවතො පධානභාවෙන

විසුද්ධිමග්ග-මහාටිකා

අනුස්සතිකම්මට්ඨානනිද්දෙසවණ්ණනා

ගහෙනබ්බා, එවං අනුබන්ධනා යපනාය, තාය විනා යපනාය අසම්භවතො. තස්මා සතිපි ඵ්ඝනාය නානන්තරිකභාවෙ ගණනානුබන්ධනා එව මූලභාවතො පධානභාවෙන ගහෙත්වා ඉතරාසං තදභාවං දස්සෙත්තො ආහ “ගණනානුබන්ධනාවසෙන විය හි ඵ්ඝනායපනාවසෙන විසුං මනසිකාරො නත්ථි”ති. යදි එවං තා කස්මා උද්දෙසෙ විසුං ගහිතාති ආහ “ඵට්ඨයඵට්ඨයට්ඨානෙයෙවා”තිආදි. තත්ථ “ඵට්ඨයඵට්ඨයට්ඨානෙයෙව ගණෙත්තො”ති ඉමිනා ගණනාය ඵ්ඝනා අභිගන්ති දස්සෙති. තෙනාහ “ගණනාය ව ඵ්ඝනාය ව මනසි කරොති”ති. තත්ථෙවාති ඵ්ට්ඨයඵ්ට්ඨයට්ඨානෙයෙව. තෙති අස්සාසපස්සාසෙ. සතියා අනුබන්ධන්තොති ගණනාවිථිං. අනුගන්ත්වා සතියා නිබන්ධන්තො, ඵ්ට්ඨෙයාකාසෙයෙව තෙ නිරන්තරං උපධාරෙත්තොති අත්ථො. අප්පනාවසෙන විත්තං යපෙත්තොති යථා අප්පනා භොති, එවං යථාඋපට්ඨිතෙ නිමිත්තෙ විත්තං යපෙත්තො සමාදහන්තො. අනුබන්ධනාය වාතිආදිසු අනුබන්ධනාය ව ඵ්ඝනාය ව යපනාය ව මනසි කරොතිති වුවවතීති යොජනා. ස්වායමත්ථොති ය්වායං “ඵට්ඨයඵට්ඨයට්ඨානෙයෙව ගණෙත්තො, තත්ථෙව ගණනං පටිසංභරිත්වා තෙ සතියා අනුබන්ධන්තො”ති ව වුත්තො, සො අයමත්ථො. යා අවචන්තාය න මිනොති න විනිවිජ්ජාති, සා මානස්ස සම්පෙති උපමා යථා “ගොණො විය ගවයො”ති.

225. පඨගුළොති පිට්ඨසජ්ජි. දොලා පෙබොලො. කිලුතන්ති කිලුත්තානං. මාතාපුත්තානන්ති අත්තතො හරියාය, පුත්තස්ස ව. උභො කොට්ඨොති ආගච්ඡන්තස්ස පුරිමකොට්ඨං, ගච්ඡන්තස්ස පච්ඡිමකොට්ඨන්ති ද්වෙපි කොට්ඨො. මජ්ඣන්ති දොලාඵලකස්සෙව මජ්ඣං. උපනිබන්ධනට්ඨිභො වියාති උපනිබන්ධනට්ඨිභො, නාසිකග්ගං, මුඛනිමිත්තං වා, තස්ස මූලෙ සම්පෙ යත්වා. කථං යත්වා? සතියා වසෙන. සතිඤ්ඤි තත්ථ සුපට්ඨිතං කරොත්තො යොගාවචරො තත්ථ ධිතො නාම භොති, අවයවධම්මෙන සමුදායස්ස අපදිසිතබ්බතො. නිමිත්තෙති නාසිකග්ගාදිනිමිත්තෙ. සතියා නිසිදන්තොති සතිවසෙන නිසිදන්තො. “සතිඤ්ඤි තත්ථා”තිආදිනා යානෙ විය වත්තබ්බං. තත්ථාති ඵ්ට්ඨයඵට්ඨයට්ඨානෙ.

226. තෙති නගරස්ස අත්තොබ්භිගතා මනුස්සා, තෙසං සඨගහා ව හත්ථගතා.

227. ආදිතො පට්ඨායාති උපමෙයාත්ථදස්සනතො පට්ඨාය. ගාථායං නිමිත්තන්ති උපනිබන්ධනානිමිත්තං. අනාරම්මණමෙකච්ඡන්තස්සාති එකස්ස විත්තස්ස න ආරම්මණං, ආරම්මණං න භොන්තිති අත්ථො. අජානතො ව තයො ධම්මෙති නිමිත්තං අස්සාසො පස්සාසොති ඉමෙ තයො ධම්මෙ

ආරම්මණකරණවසෙන අවින්දන්තස්ස. ච-සද්දො ඛ්‍යතිරෙකෙ. භාවනාති ආනාපානස්සතිසමාධිභාවනා. නුපලබ්භතීති න උපලබ්භති න සිජ්ඣතීති අයං චොදනාගාථාය අත්ථො, දුතියා පන පරිහාරගාථා සුවිඤ්ඤෙය්‍යාව.

කථන්ති තාසං අත්ථං විවරිතුං කථෙතුකමානාපුච්ඡා. ඉමෙ තයො ධම්මාතිආදීසු පදයොජනාය සද්ධිං අයමත්ථනිද්දෙසො – ඉමෙ නිමිත්තාදයො තයො ධම්මා එකචිත්තස්ස කථං ආරම්මණං න භොන්ති, තථාපි න විමෙ න ච ඉමෙ තයො ධම්මා අවිදිතා භොන්ති, කථං න ච භොන්ති අවිදිතා? තෙසඤ්චි අවිදිතත්තෙ චිත්තඤ්ච කථං වික්ඛෙපං න ගච්ඡති, පධානඤ්ච භාවනාය නිජ්ඣාදකං විරියඤ්ච කථං පඤ්ඤායති, නිවරණානං වික්ඛම්භකං සම්මදෙව සමාධානාවහං භාවනානුයොගසඬ්ඛානං පයොගඤ්ච යොගී කථං සාධෙති, උපරුපරි ලොකියලොකුත්තරඤ්ච විසෙසං කථමධිගච්ඡති.

ඉදානි තමත්ථං කකචුපමාය සාධෙතුං “සෙය්‍යථාපී”තිආදි චුත්තං. භූමිභාගස්ස විසමතාය චඤ්චලෙ රුක්ඛෙ ඡෙදනකිරියා න සුකරා සියා, තථා ච සති කකචදන්තගති දුබ්බිඤ්ඤෙය්‍යාති ආහ “සමෙ භූමිභාගෙ”ති. කකචෙතාති බුද්දකෙන බරපත්තෙන. තෙනාහ “පුරිසො”ති. චුට්ඨකකචදන්තානන්ති චුට්ඨචුට්ඨකකචදන්තානං වසෙන. තෙන කකචදන්තෙහි චුට්ඨචුට්ඨට්ඨානෙයෙව පුරිසස්ස සතියා උපට්ඨානං දස්සෙති. තෙනාහ “න ආගතෙ වා ගතෙ වා කකචදන්තෙ මනසි කරොතී”ති. කකචස්ස ආකඬ්ඪනකාලෙ පුරිසාහිමුඛං පවත්තා ආගතා. පෙල්ලනකාලෙ තතො විගතා “ගතා”ති චුත්තා. න ච ආගතා වා ගතා වා කකචදන්තා අවිදිතා භොන්ති සබ්බත්ථ සතියා උපට්ඨිතත්තා ඡිත්තදිතබ්බට්ඨානං අචුසිත්ථා ගච්ඡන්තානං, ආගච්ඡන්තානඤ්ච කකචදන්තානං අභාවතො. පධානන්ති රුක්ඛස්ස ඡෙදනවිරියං. පයොගන්ති තස්සෙව ඡෙදනකිරියං. විසෙසන්ති අතෙකභාවාපාදනං, තෙන ච සාධෙතබ්බං පයොජනවිසෙසං.

යථා රුක්ඛොතිආදි උපමාසංසන්දනං. උපනිබන්ධනි ආරම්මණෙ චිත්තං එතායාති සති උපනිබන්ධනා නාම, තස්සා අස්සාසපස්සාසානං සල්ලක්ඛණස්ස නිමිත්තන්ති උපනිබන්ධනානිමිත්තං, නාසිකග්ගං, මුඛනිමිත්තං වා. එවමෙවාති යථාපි සො පුරිසො කකචෙන රුක්ඛං ඡිත්තදන්තො ආගතගතෙ කකචදන්තෙ අමනසිකරොන්තොපි චුට්ඨචුට්ඨට්ඨානෙයෙව සතියා උපට්ඨපනෙන ආගතගතෙ කකචදන්තෙ ජානාති, සුත්තපදඤ්ච අවිරජ්ඣන්තො අත්ථකිච්චං සාධෙති, එවමෙව. නාසිකග්ගෙ මුඛනිමිත්තෙති දීඝනාසිකො නාසිකග්ගෙ ඉතරො මුඛං දසනං නිමියති ඡාදියති එතෙනාති මුඛනිමිත්තන්ති ලද්ධනාමෙ උත්තරොට්ඨෙ.

ඉදං පට්ඨානන්ති යෙන වීරියාරම්භෙන ආරද්ධවීරියස්ස යොගිනො කායොපි විත්තම්පි කම්මනියං භාවනාකම්මක්ඛමං භාවනාකම්මයොග්ගං හොති, ඉදං වීරියං පට්ඨානන්ති එලෙන හෙතුං දස්සෙති. උපක්කිලෙසා පභීයන්තීති විත්තස්ස උපක්කිලෙසභූතානි නිවරණානි වික්ඛම්භනවසෙන පභීයන්ති. විතක්කා වූපසමන්තීති තතො එව කාමවිතක්කාදයො මිච්ඡාවිතක්කා උපසමං ගච්ඡන්ති, නිවරණස්පභානෙන වා පට්ඨානාධිගමං දස්සෙත්වා විතක්කවූපසමාපදෙසෙන දුතියස්ස ආරාධිගමමාහ. අයං පයොගොති අයං ආරාධිගමස්ස හෙතුභූතො කම්මට්ඨානානුයොගො පයොගො. සංයොජනා පභීයන්තීති දසපි සංයොජනානි මග්ගපටිපාටියා සමුච්ඡේදවසෙන පභීයන්ති. අනුසයා ඛ්‍යන්තී හොන්තීති තථා සත්තපි අනුසයා අනුප්පත්තිධම්මතාපාදනෙන භට්ඨගමත්තස්සපි අනවසෙසතො විගතන්තා හොන්ති. එත්ථ ච සංයොජනස්පභානං නාම අනුසයනිරොධෙනෙව හොති, පභීනෙසු ච සංයොජනෙසු අනුසයානං ලෙසොපි න භවිස්සතීති ච දස්සන්තං “සංයොජනා පභීයන්ති අනුසයා ඛ්‍යන්තී හොන්තී”ති වුත්තං. අයං විසෙසොති ඉමං සමාධිං නිස්සාය අනුක්කමෙන ලබ්භමානො අයං සංයොජනස්පභානාදිකො ඉමස්ස සමාධිස්ස විසෙසොති අත්ථො.

යස්සාති යෙන. අනුපුබ්බන්ති අනුක්කමෙන. පරිචිතාති පරිචිණ්ණා. අයං හෙත්ථ සඨබ්බෙපත්ථො – ආනාපානස්සති යථා බුද්ධෙන භගවතා දෙසිතා, තථෙව යෙන දීඝරස්සපජානනාදිවිධිනා අනුපුබ්බං පරිචිතා සුට්ඨු භාවිතා, තතො එව පරිපුණ්ණා සොළසන්තං චත්ථුනං පාරිපුරියා සබ්බසො පුණ්ණා. සො භික්ඛු ඉමං අත්තතො ඛන්ධාදිලොකං පඤ්ඤාභාසෙන පභාසෙති. යථා කිං අබ්භා මුත්තොව චන්දිමා අබ්භපක්කිලෙසවිමුත්තො චන්දිමා තාරකරාජා වියාති.

ඉධාති කකචුපමායං. අස්සාති යොගිනො. ඉධාති වා ඉමස්මිං යානෙ. අස්සාති උපමාභූතස්ස කකචස්ස. ආගතගතවසෙන යථා තස්ස පුරිසස්ස අමනසිකාරො, එවං අස්සාසපස්සාසානං ආගතගතවසෙන අමනසිකාරමත්තමෙව පයොජනං.

228. නිමිත්තන්ති පටිභාගනිමිත්තං. අවසෙසඤ්ඤානභිගපටිමණ්ඩිතාති අප්පනාවිතක්කාදිඅවසෙසඤ්ඤානභිගපටිමණ්ඩිතාති වදන්ති, විචාරාදීති පන වත්තබ්බං නිප්පරියායෙන විතක්කස්ස අප්පනාභාවතො. සො හි පාළියං “අප්පනා ඛ්‍යප්පනා”ති (ධ. ස. 7) නිද්දිට්ඨො, තංසම්පයොගතො වා යස්මා ඤානං “අප්පනා”ති අට්ඨකථාවොභාරො, ඤානභිගෙසු ච සමාධි පට්ඨානං, තස්මා තං “අප්පනා”ති දස්සෙත්තො “අවසෙසඤ්ඤානභිගපටිමණ්ඩිතා අප්පනාසඨිබ්බතා යපනා ච සම්පජ්ජති”ති ආහ. කස්සචි පන ගණනාවසෙනෙව මනසිකාරකාලතො පභූතීති එත්ථ “අනුක්කමතො...පෙ.... ලභ්භනාකාරස්පත්තං විය හොති”ති එත්තකො ගත්ථො පරිභීතො.

සාරද්ධකායස්ස කස්සචි පුග්ගලස්ස. ඔනමති පට්ටිකාදීනං පලම්බනෙන. විකුජ්ඣිති සද්දං කරොති. ගත්තානිසදකප්පරාදීනං සන්ධිට්ඨානෙසු වලිං ගණ්හාති තත්ථ තත්ථ වලිතං හොති. කස්මා? යස්මා සාරද්ධකායො ගරුකො හොතීති කායදරට්ඨුපසමෙන සද්ධිං සිජ්ඣමානො ඔළාරිකඅස්සාසපස්සාසනිරොධො ඛාතිරෙකමුඛෙන තස්ස සාධනං විය වුත්තො. ඔළාරිකඅස්සාසපස්සාසනිරොධවසෙනාති අත්ථයවසෙන තදත්ථසාධනං. තත්ථ කායදරට්ඨෙ වූපසන්තෙති චිත්තජරුපානං ලහුමුදුකම්මඤ්ඤභාවෙන යො සෙසතිසන්තතිරුපානම්පි ලහුආදිභාවො, සො ඉධ කායස්ස ලහුභාවොති අධිජ්ජෙතො. ස්වායං යස්මා චිත්තස්ස ලහුආදිභාවෙන විනා නත්ථි, තස්මා වුත්තං “කායොපි චිත්තම්පි ලහුකං හොති”ති.

ඔළාරිකෙ අස්සාසපස්සාසෙ නිරුද්ධෙතිආදි හෙට්ඨා වුත්තනයම්පි විවෙකඛ්ඛාකාරජ්ජත්තස්ස කායසංඛාරස්ස විවයනවිධිං දස්සෙතුං ආනීතං.

229. උපරුපරි විභූතානීති භාවනාබලෙන උද්ධං උද්ධං පාකටානි හොත්ති. දෙසතොති පකතියා චූසනදෙසතො, පුබ්බෙ අත්තනා චූසනවසෙන උපධාරිතට්ඨානතො.

“කත්ථ නත්ථි”ති යානවසෙන, “කස්ස නත්ථි”ති පුග්ගලවසෙන වීමංසියමානමත්ථං එකජ්ඣං කත්ථා විභාවෙතුං “අන්තොමාතුකුච්ඡිය”න්තිආදි වුත්තං. තත්ථ යථා උදකෙ නිමුග්ගස්ස පුග්ගලස්ස නිරුද්ධොකාසතාය අස්සාසපස්සාසා න පවත්තන්ති, එවං අන්තොමාතුකුච්ඡියං. යථා මතානං සමුට්ඨාපකචිත්තාභාවතො, එවං අසඤ්ඤීභූතානං මුච්ඡාපරෙතානං, අසඤ්ඤීසු වා ජාතානං, තථා නිරොධසමාපන්නානං. චතුත්ථජ්ඣානසමාපන්නානං පන ධම්මතාවසෙනෙව නෙසං අනුජ්ජජනං, තථා රුපාරුපහවසමඬ්ඨිගීනං. කෙචි පන “අනුපුබ්බතො සුබ්බමභාවජ්ජත්තියා චතුත්ථජ්ඣානසමාපන්නස්ස, රුපහවෙ රුපානං හවඬ්ගස්ස ච සුබ්බමභාවතො රුපහවසමඬ්ඨිගීනං නත්ථි”ති කාරණං වදන්ති. අත්ථියෙව තෙ අස්සාසපස්සාසා පරියෙසතොති අධිජ්ජායො, යථාවුත්තසත්තට්ඨානවිනිමුත්තස්ස අස්සාසපස්සාසානං අනුජ්ජජනට්ඨානස්ස අභාවතො. පකතිචූට්ඨවසෙනාති පකතියා චූසනට්ඨානවසෙන. නිමිත්තං යජෙතඛ්ඛන්ති සතියා තත්ථ තත්ථ සුඛජ්ජවත්තනත්ථං ථීරතරසඤ්ජානනං පවත්තෙතඛ්ඛං. ථීරසඤ්ඤාපදට්ඨානා හි සති. ඉමමෙවාති ඉමං එව අනුපට්ඨහන්තස්ස කායසංඛාරස්ස කණ්ටකුට්ඨාපනනයෙන උපට්ඨාපනවිධිමෙව. අත්ථවසන්ති හෙතුං. අත්ථොති හි එලං, සො යස්ස වසෙන පවත්තති, සො අත්ථවසොති. මුට්ඨස්සතිස්සාති විනට්ඨස්සතිස්ස. අසම්පජානස්සාති සම්පජඤ්ඤරහිතස්ස, භාවෙන්තස්ස අනුක්කමෙන

අනුපට්ඨහන්තෙ අස්සාසපස්සාසෙ වීමංසිත්වා “ඉමෙ තෙ”ති උපධාරෙතුං, සම්මදෙව පජානිතුඤ්ච සමත්ථාහි සතිපඤ්ඤාහි විරහිතස්සාති අධිප්පායො.

230. ඉතො අඤ්ඤං කම්මට්ඨානං. ගරුකන්ති භාරියං. සා වස්ස ගරුකතා භාවනාය සුදුක්කරභාවෙනාති ආහ “ගරුකභාවන”න්ති. උපරුපරි සන්තසුබ්බමභාවප්පත්තිතො “බලවතී සුවිසදා සුරා ව සතිපඤ්ඤා ව ඉව්ඡිතබ්බා”ති වත්වා සුබ්බමස්ස නාම අත්ථස්ස සාධනෙනාපි සුබ්බමෙනෙව භවිතබ්බන්ති දස්සෙතුං. “යථා ඡී”තිආදි වුත්තං. ඉදානි අනුපට්ඨහන්තානං අස්සාසපස්සාසානං පරියෙසනුපායං දස්සෙත්තො “තාහි ව පනා”තිආදිමාහ. තත්ථ ගොවරමුඛෙති ගොවරාහිමුඛෙ. අනුපදන්ති පදානුපදං. වරිත්වාති ගොවරං ගහෙත්වා. තස්මිංයෙව යානෙති උපනිබන්ධනානිමිත්තසඤ්ඤිතට්ඨානෙ. යොජෙත්වාති මනසිකාරෙන යොජෙත්වා. සතිරස්මියා බන්ධිත්වාති වා වුත්තමෙවත්ථමාහ “තස්මිංයෙව යානෙ යොජෙත්වා”ති. න හි උපමෙයො බන්ධනයොජනට්ඨානානි විසුං ලබ්හන්ති.

231. නිමිත්තන්ති උග්ගහනිමිත්තං, පටිභාගනිමිත්තං වා. උභයමපි හි ඉධ එකජ්ඣං වුත්තං. තථා හි තුලපිචුආදිඋපමත්තයං උග්ගහෙ යුජ්ජති, සෙසං උභයත්ථ. එකච්චෙති එකෙ ආවරියා.

තාරකරූපං වියාති තාරකාය පභාරූපං විය. මණිගුළිකාදිඋපමා පටිභාගෙ වට්ටන්ති. කථං පනෙතං එකංයෙව කම්මට්ඨානං අනෙකාකාරතො උපට්ඨාතීති ආහ “තඤ්ච පනෙත”න්තිආදි. සුත්තන්තන්ති එකං සුත්තං. පගුණස්පවත්තිභාවෙන අවිච්ඡේදං, මහාවිසයතඤ්ච සන්ධායාහ “මහතී පබ්බතෙය්සා නදී වියා”ති. අත්ථබ්බාඤ්ජනසම්පත්තියා සමන්තහද්දකං සුත්තං සබ්බභාගමනොහරා සබ්බපාලිචුල්ලා වනසටා වියාති ආහ “එකා වනරාජී වියා”ති. තෙනාහ භගවා – “වනජ්ජගුම්බෙ යථ චුස්සිතග්ගෙ”ති (බු. පා. 6.13; සු. නි. 236). නානානුසන්ධිකං නානාපෙය්සාලං විවිධනයනිපුණං බහුවිධකම්මට්ඨානමුඛසුත්තන්තං අත්ථිකෙහි සක්කච්චං සමුපජීවිතබ්බන්ති ආහ “සීතවිජායො...පෙ.... රුක්ඛො වියා”ති. සඤ්ඤානානතායාති නිමිත්තපට්ඨානතො පුබ්බෙව පවත්තසඤ්ඤානං නානාවිධභාවතො.

ඉමෙ තයො ධම්මාති අස්සාසො, පස්සාසො, නිමිත්තන්ති ඉමෙ තයො ධම්මා. නත්ථීති කම්මට්ඨානවසෙන මනසිකාතබ්බභාවෙන නත්ථී න උපලබ්හන්ති. න ව උපචාරන්ති උපචාරමපි න පාපුණාති, පගෙව අප්පනන්ති අධිප්පායො. යස්ස පනාති විජ්ජමානපක්ඛො වුත්තනායානුසාරෙන වෙදිතබ්බො.

ඉදානි වුත්තස්සෙව අත්ථස්ස සමත්ථනත්ථං කකචුපමායං ආගතා “නිමිත්ත”න්තිආදිකා ගාථා පව්චානීතා.

232. නිමිත්තෙති යථාචුත්තෙ පටිභාගනිමිත්තෙ. එවං භොතීති භාවනමනුයුත්තස්ස එව භොති. තස්මා “පුනප්පුනං එවං මනසි කරොති”ති චත්තබ්බො. වොසානං ආපජ්ජෙය්‍යාති “නිමිත්තං නාම දුක්කරං උප්පාදෙතුං, තයිදං ලද්ධං, හන්දාහං දානි යදා වා තදා වා විසෙසං නිබ්බන්තෙස්සාමි”ති සඬකොචං ආපජ්ජෙය්‍යා. විසිදෙය්‍යාති “එත්තකං කාලං භාවනමනුයුත්තස්ස නිමිත්තමිති න උප්පන්නං, අභබ්බො මඤ්ඤෙ විසෙසස්සා”ති විසාදං ආපජ්ජෙය්‍යා.

“ඉමාය පටිපදාය ජරාමරණතො මුච්චිස්සාමිති පටිපන්නස්ස නිමිත්ත”න්ති චුත්තෙ කථං සඬකොචාපත්ති, හියෙය්‍යාසො මත්තාය උස්සාහමෙව කරෙය්‍යාති “නිමිත්තමිදං...පෙ.... චත්තබ්බො”ති මජ්ඣිමනිකායෙ ආහු. එවන්ති චුත්තප්පකාරෙන පටිභාගනිමිත්තෙයෙව භාවනාවිත්තස්ස යපනෙන. ඉතො පහුතීති ඉතො පටිභාගනිමිත්තප්පත්තිතො පට්ඨාය. පුබ්බෙ යං චුත්තං “අනුබන්ධනාය ව චුසනාය ව යපනාය ව මනසි කරොති”ති (විසුද්ධි. 1.224), තත්ථ අනුබන්ධනං, චුසනඤ්ච විස්සජ්ජෙත්වා යපනාවසෙන භාවනා භොතීති යපනාවසෙනෙව භාවෙනබ්බන්ති අත්ථො.

පොරාණෙහි චුත්තොචායමත්ථොති “නිමිත්තෙ”ති ගාථමාහ. තත්ථ නිමිත්තෙති පටිභාගනිමිත්තෙ. යපයං චිත්තන්ති භාවනාවිත්තං යපෙන්තො, යපනාවසෙන මනසි කරොන්තොති අත්ථො. නානාකාරන්ති “චත්තාරො චණ්ණා”ති (විසුද්ධි. 1.219; පාරා. අට්ඨ. 2.165; පටි. ම. අට්ඨ. 2.1.163) එවං චුත්තං නානාකාරං. ආකාරසාමඤ්ඤවසෙන හෙතං එකචචනං. විභාවයන්ති විභාවෙන්තො අන්තර්ධාපෙන්තො. නිමිත්තප්පත්තිතො පට්ඨාය හි තෙ ආකාරා අමනසිකරොතො අන්තර්හිතා විය භොන්ති. අස්සාසපස්සාසෙති අස්සාසපස්සාසෙ යො නානාකාරො, තං විභාවයං, අස්සාසපස්සාසසම්භූතෙ වා නිමිත්තෙ. සකං චිත්තං නිබන්ධතීති තාය එව යපනාය අත්තතො චිත්තං උපනිබන්ධති, අප්පෙතීති අත්ථො. යෙ පන “විභාවයන්ති විභාවෙන්තො විදිතං පාකටං කරොන්තො”ති අත්ථං වදන්ති, තං පුබ්බභාගවසෙන යුජ්ජෙය්‍යා. අයඤ්ඤෙන්ථ අත්ථො – ධිතිසම්පන්නත්තා ධීරො යොගී අස්සාසපස්සාසෙ නානාකාරං විභාවෙන්තො නානාකාරතො තෙ පජානන්තො විදිතෙ පාකටෙ කරොන්තො, නානාකාරං වා ඔළාරිකොළාරිකෙ පස්සම්භෙන්තො වූපසමෙන්තො තත්ථ යං ලද්ධං නිමිත්තං, තස්මිං චිත්තං යපෙන්තො අනුක්කමෙන සකං චිත්තං නිබන්ධති අප්පෙතීති.

චණ්ණතොති පිචුපිණ්ඩතාරකරූපාදීසු විය උපට්ඨිතචණ්ණතො. ලක්ඛණතොති බරහාවාදිසභාවතො, අනිච්චාදිලක්ඛණතො වා. රක්ඛිතබ්බං තං නිමිත්තන්ති සමබන්ධො. නිමිත්තස්ස රක්ඛණං නාම තත්ථ පටිලද්ධස්ස

උපචාරක්ඛානස්ස රක්ඛණෙනෙව හොතිති ආහ “පුනථපුනං මනසිකාරවසෙන වුද්ධිං විරුළ්භිං ගමයිත්වා”ති.

233. එත්ථාති එතිස්සං කායානුපස්සනායං. පාරිසුද්ධිං පත්තුකාමොති අධිගන්තුකාමො, සමාපජ්ජිතුකාමො ච, තත්ථ සල්ලක්ඛණාවිච්චිට්ඨනාවසෙන අධිගන්තුකාමො, සල්ලක්ඛණාවසෙන සමාපජ්ජිතුකාමොති යොජෙතඛිබ්බං. නාමරූපං චචත්ථපෙත්වා විපස්සනං පටියපෙතීති සඬ්ඛෙපතො චුත්තමත්ථං විත්ථාරතො දස්සෙතුං “කථ”න්තිආදි චුත්තං. තත්ථ යථා භීතිආදි කායස්ස, චිත්තස්ස ච අස්සාසපස්සාසානං සමුදයභාවදස්සනං. කම්මාරගග්ගරියාති කම්මාරානං උක්කායං අග්ගිධමනහස්සා. ධම්මානායාති ධම්යන්තියා, වාතං ගාහාපෙන්තියාති අත්ථො. තජ්ජන්ති තදනුරූපං. එවමෙවාති එත්ථ කම්මාරගග්ගරී විය කරජකායො, වායාමො විය චිත්තං දට්ඨබ්බං. කිඤ්චාපි අස්සාසපස්සාසා විත්තසමුට්ඨානා, කරජකායං පන විනා තෙසං අප්පචත්තනතො “කායඤ්ච විත්තඤ්ච පටිච්ච අස්සාසපස්සාසා”ති චුත්තං.

තස්සාති නාමරූපස්ස. පච්චයං පරියෙසනීති “අවිජ්ජාසමුදයා රූපසමුදයො”තිආදිනා (පටි. ම. 1.50) අවිජ්ජාදිකං පච්චයං විමංසති පරිග්ගණ්හාති. කඬ්ඛං විතරතීති “අහොසිං නු බො අහං අතීතමද්ධාන”න්ති (ම. නි. 1.18; සං. නි. 2.20) ආදිනයජ්ජවත්තං සොළසවත්ථුකං විචිකිච්ඡං අතික්කමති පජහති. “යං කිඤ්චි රූපං අතීතානාගතපච්චුප්පන්න”න්ති (ම. නි. 1.347; 361; 3.86; අ. නි. 4.181) ආදිනයජ්ජවත්තං කලාපසම්මසනං. පුබ්බභාගෙති පටිපදාඤ්ඤාණදස්සනවිසුද්ධිපරියාපන්නාය උදයබ්බයානුපස්සනාය පුබ්බභාගෙ උප්පන්නො. ඔභාසාදයොති ඔභාසො ඤාණං පිති පස්සද්ධි සුඛං අධිමොක්ඛො පග්ගහො උපෙක්ඛා උපට්ඨානං නිකන්තීති ඉමෙ ඔභාසාදයො දස. උදයං පභායාති උදයබ්බයානුපස්සනාය ගහිතං සඬ්ඛාරානං උදයං විස්සජ්ජෙත්වා තෙසං හඬ්ගස්සෙව අනුපස්සනතො හඬ්ගානුපස්සනං ඤාණං පත්වා ආදිනවානුපස්සනාපුබ්බඬ්ගමාය නිබ්බිදානුපස්සනාය නිබ්බිත්තන්තො. මුඤ්චිතුකමාපටිසඬ්ඛානුපස්සනාසඬ්ඛාරුපෙක්ඛානුලොමඤ්ඤාණානං විණ්ණපරියන්තෙ උප්පන්නගොත්‍රභුඤ්ඤාණානන්තරං උප්පන්නෙන මග්ගඤ්ඤාණෙන සබ්බසඬ්ඛාරෙසු විරජ්ජන්තො විමුච්චන්තො. මග්ගක්ඛණෙ හි අරියො විරජ්ජති විමුච්චතීති ච වුච්චති. තෙනාහ “යථාක්කමෙන චත්තාරො අරියමග්ගෙ පාපුණ්ත්වා”ති. මග්ගඵලනිබ්බානපභිනාවසිට්ඨකිලෙසසඬ්ඛාතස්ස පච්චචෙක්ඛිතබ්බස්ස පහෙදෙන එකුනවිසතිහෙදස්ස. අරහතො හි අවසිට්ඨකිලෙසාභාවෙන එකුනවිසතිතා. අස්සාති ආනාපානකම්මට්ඨානිකස්ස.

234. විසුං කම්මට්ඨානභාවනානායො නාම තත්ථි පඨමචතුක්කවසෙන අධිගතකුමානස්ස වෙදනාවිත්තධම්මානුපස්සනාවසෙන දෙසිතත්තා. තෙසන්ති තිණ්ණං චතුක්කානං.

පීතිපටිසංවෙදීති පීතියා පටි පටි සම්මදෙව වෙදනාසීලො, තස්සා වා පටි පටි සම්මදෙව වෙදො එතස්ස අත්ථි, තං වා පටි පටි සම්මදෙව වෙදයමානො. තත්ථ කාමං සංවෙදන-ග්ගහණෙනෙව පීතියා සක්කච්චං විදිතභාවො බොධිතො හොති, යෙහි පන පකාරෙහි තස්සා සංවෙදනං ඉච්ඡිතං, තං දස්සෙතුං පටි-සද්දග්ගහණං “පටි පටි සංවෙදීති පටිසංවෙදී”ති. තෙනාහ “ද්විභාකාරෙහි”තිආදි.

තත්ථ කථං ආරම්මණතො පීති පටිසංවිදිතා හොතීති පුච්ඡාවචනං. සප්පීතිකෙ ද්වෙ කුමානෙ සමාපජ්ජතීති පීතිසහගතානි ද්වෙ පඨමදුතියකුමානානි පටිපාටියා සමාපජ්ජති. තස්සාති තෙන. “පටිසංවිදිතා”ති හි පදං අපෙක්ඛිත්වා කත්තුඅත්ථෙ එතං සාම්චවනං. සමාපත්තික්ඛණෙන සමාපන්නක්ඛණෙ. කුමානපටිලාභෙනාති කුමානෙන සමඛිගිභාවෙන. ආරම්මණතොති ආරම්මණමුඛෙන, තදාරම්මණකුමානපරියාපන්නා පීති පටිසංවිදිතා හොති ආරම්මණස්ස පටිසංවිදිතත්තා. කිං චුත්තං හොති? යථා නාම සප්පපරියෙසනං චරන්තෙන තස්ස ආසයෙ පටිසංවිදිතෙ සොපි පටිසංවිදිතො ගහිතො එව හොති මන්තාගදබලෙන තස්ස ගහණස්ස සුකරත්තා, එවං පීතියා ආසයභූතෙ ආරම්මණෙ පටිසංවිදිතෙ සා පීති පටිසංවිදිතා එව හොති සලක්ඛණතො, සාමඤ්ඤතො ච තස්සා ගහණස්ස සුකරත්තාති.

කථං අසම්මොහතො පීති පටිසංවිදිතා හොතීති ආනෙත්වා සම්බන්ධිතබ්බං. විපස්සනාක්ඛණෙන විපස්සනාපඤ්ඤාය තික්ඛවිසද්දපත්තාය විසයතො දස්සනක්ඛණෙ. ලක්ඛණපටිවෙධෙනාති පීතියා සලක්ඛණස්ස, සාමඤ්ඤලක්ඛණස්ස ච පටිවිජ්ඣානෙන. යං හි යස්ස විසෙසතො, සාමඤ්ඤතො ච ලක්ඛණං, තස්මිං විදිතෙ සො යථාවතො විදිතො එව හොති. තෙනාහ “අසම්මොහතො පීති පටිසංවිදිතා හොතී”ති.

ඉදානි තමත්ථං පාළියා එව විභාවෙතුං “චුත්තඤ්ඤෙන”න්තිආදිමාහ. තත්ථ දීඝං අස්සාසවසෙනාතිආදීසු යං චත්තබ්බං, තං හෙට්ඨා චුත්තමෙව. තත්ථ පන සතොකාරිතාදස්සනාවසෙන පාළි ආගතා, ඉධ පීතිපටිසංවෙදිතාවසෙන, පීතිපටිසංවෙදිතා ච අත්ථතො විහත්තා එව. අපිච අයමෙත්ථ සඬබ්බෙපත්ථො – දීඝං අස්සාසවසෙනාති දීඝස්ස අස්සාසස්ස ආරම්මණභූතස්ස වසෙන පජානතො සා පීති පටිසංවිදිතා හොතීති සම්බන්ධො. චිත්තස්ස එකග්ගතං අවික්ඛෙපං පජානතොති කුමානපරියාපන්නං “අවික්ඛෙපො”ති ලද්ධනාමං චිත්තස්සෙකග්ගතං තංසම්පයුත්තාය පඤ්ඤාය පජානතො. යථෙව හි

ආරම්මණමුඛෙන පිති පටිසංවිදිතා හොති, එවං තංසම්පයුත්තධම්මාපි ආරම්මණමුඛෙන පටිසංවිදිතා එව හොන්තිති. සති උපට්ඨිතා හොතිති දීඝං අස්සාසවසෙන ක්කානසම්පයුත්තා සති තස්ස ආරම්මණෙ උපට්ඨිතා ආරම්මණමුඛෙන ක්කානෙපි උපට්ඨිතා නාම හොති. තාය සතියාති එවං උපට්ඨිතාය තාය සතියා යථාචුත්තෙන තෙන ඤාණෙන සුප්පට්ඨිතත්තා ආරම්මණස්ස තස්ස වසෙන තදාරම්මණා සා පිති පටිසංවිදිතා හොති. දීඝං පස්සාසවසෙනාතිආදීසුපි ඉමිනාව නයෙන අත්ථො වෙදිතබ්බො.

එවං පඨමචතුක්කවසෙන දස්සිතං පිතිපටිසංවෙදනං ආරම්මණතො, අසම්මොහතො ච විභාගසො දස්සෙතුං “ආවජ්ජතො”තිආදි චුත්තං. තත්ථ ආවජ්ජතොති ක්කානං ආවජ්ජන්තස්ස. සා පිතීති සා ක්කානපරියාපන්නා පිති. ජානතොති සමාපන්නක්ඛණෙ ආරම්මණමුඛෙන ජානතො. තස්ස සා පිති පටිසංවිදිතා හොතිති සම්බන්ධො. පස්සතොති දස්සනභූතෙන ඤාණෙන ක්කානතො චුට්ඨාය පස්සන්තස්ස. පච්චවෙක්ඛතොති ක්කානං පච්චවෙක්ඛන්තස්ස. චිත්තං අධිට්ඨහතොති “එත්තකං වෙලං ක්කානසමඬ්ඨි භවිස්සාමි”ති ක්කානචිත්තං අධිට්ඨහන්තස්ස. එවං පඤ්චන්තං වසිභාවානං වසෙන ක්කානස්ස පජානනමුඛෙන ආරම්මණතො පිතියා පටිසංවෙදනා දස්සිතා.

ඉදානි යෙහි ධම්මෙහි ක්කානං, විපස්සනා ච සිජ්ඣන්ති; තෙසං ක්කානපරියාපන්නානං, විපස්සනාමග්ගපරියාපන්නානඤ්ච සද්ධාදිනං වසෙන පිතිපටිසංවෙදනං දස්සෙතුං “සද්ධාය අධිමුච්චතො”තිආදි චුත්තං. තත්ථ අධිමුච්චතොති සද්දහන්තස්ස, සමථවිපස්සනාවසෙනාති අධිජ්ජායො. චීරියං පග්ගණ්හතොතිආදීසුපි එසෙව නයො. අභිඤ්ඤෙය්‍යන්ති අභිවිසිට්ඨාය පඤ්ඤාය ජානිතබ්බං. අභිජානතොති විපස්සනාපඤ්ඤාපුබ්බධිගමාය මග්ගපඤ්ඤාය ජානතො. පරිඤ්ඤෙය්‍යන්ති දුක්ඛසච්චං තීරණපරිඤ්ඤාය, මග්ගපඤ්ඤාය ච පරිජානතො. පහාතබ්බන්ති සමුදයසච්චං පහානපරිඤ්ඤාය, මග්ගපඤ්ඤාය ච පජහතො. භාවයතො සච්ඡිකරොතො භාවෙනබ්බං මග්ගසච්චං, සච්ඡිකාතබ්බං නිරොධසච්චං. කෙච් පනෙත්ථ පිතියා එව වසෙන අභිඤ්ඤෙය්‍යාදීනි උද්ධරන්ති, තං අයුත්තං ක්කානාදිසමුදායං උද්ධරිත්වා තතො පිතියා නිද්ධාරණස්ස අධිජ්ජෙතත්තා.

එත්ථ ච “දීඝං අස්සාසවසෙනා”තිආදිනා පඨමචතුක්කවසෙන ආරම්මණතො පිතිපටිසංවෙදනං චුත්තං, තථා “ආවජ්ජතො”තිආදීහි පඤ්චහි පදෙහි. “අභිඤ්ඤෙය්‍යං අභිජානතො”තිආදීහි පන අසම්මොහතො. “සද්ධාය අධිමුච්චතො”තිආදීහි උභයථාපිති සඬ්ඛෙපතො සමථවසෙන ආරම්මණතො, විපස්සනාවසෙන අසම්මොහතො පිතිපටිසංවෙදනං චුත්තන්ති දට්ඨබ්බං. කස්මා පනෙත්ථ වෙදනානුපස්සනායං පිතිසිසෙන වෙදනා ගහිතා, න සරූපතො එවාති?

භූමිවිභාගාදිවසෙන වෙදනං භිත්තේවා චතුරා වෙදනානුපස්සනං දස්සෙතුං. අපිච්ච වෙදනාකම්මට්ඨානං දස්සෙන්නො භගවා පිතියා ඔළාරිකත්තා තංසම්පයුත්තසුඛං සුඛග්ගහණත්ථං පිතිසීසෙන දස්සෙති.

එතෙනෙව නයෙන අවසෙසපදානීති “සුඛපටිසංවෙදී විත්තසඬාරපටිසංවෙදී”ති පදානි පිතිපටිසංවෙදිපදෙ ආගතනායෙනෙව අත්ථතො වෙදිතබ්බානි. සක්කා හි “ද්විභාකාරෙහි සුඛපටිසංවෙදිතා හොති, විත්තසඬාරපටිසංවෙදිතා හොති ආරම්මණතො”තිආදිනා පිතිට්ඨානෙ සුඛාදිපදානි පක්ඛිපිත්වා “සුඛසහගතානි තීණි කුමානානි, චත්තාරි වා කුමානානි සමාපජ්ජති”තිආදිනා අත්ථං විඤ්ඤාතුං. තෙනාහ “තිණ්ණං කුමානානං වසෙනා”තිආදි. වෙදනාදයොති ආදි-සද්දෙන සඤ්ඤා ගහිතා. තෙනාහ “ද්වෙ ඛන්ධා”ති. විපස්සනාභූමිදස්සනත්ථන්ති පකිණ්ණකසඬාරසම්මසනවසෙන විපස්සනාය භූමිදස්සනත්ථං. “සුඛන්ති ද්වෙ සුඛානී”තිආදි චුත්තං සමථෙ කායිකසුඛාභාවතො. සොති සො පස්සම්භනපරියායෙන චුත්තො නිරොධො. “ඉමස්ස හි භික්ඛුනො පුබ්බෙ අපරිග්ගහිතකාලෙ”තිආදිනා (විසුද්ධි. 1.220) විත්ථාරතො කායසඬාරෙ චුත්තො, තස්මා චුත්තනායෙනෙව වෙදිතබ්බො. තත්ථ කායසඬාරවසෙන ආගතො, ඉධ විත්තසඬාරවසෙනාති අයමෙව විසෙසො.

එවං විත්තසඬාරස්ස පස්සම්භනං අතිදෙසෙන දස්සෙත්වා යදඤ්ඤං ඉමස්මිං චතුක්කෙ චත්තබ්බං, තං දස්සෙතුං “අපිච්ච”තිආදි චුත්තං. තත්ථ පිතිපදෙති “පිතිපටිසංවෙදී”තිආදිනා දෙසිතකොට්ඨාසෙ. පිතිසීසෙන වෙදනා චුත්තාති පිතිඅපදෙසෙන තංසම්පයුත්තා වෙදනා චුත්තා, න පිතීති අධිජ්ජායො. තත්ථ කාරණං හෙට්ඨා චුත්තමෙව. ද්විසු විත්තසඬාරපදෙසුති “විත්තසඬාරපටිසංවෙදී පස්සම්භයං විත්තසඬාර”න්ති විත්තසඬාරපටිසංයුත්තෙසු ද්විසු පදෙසු. “විඤ්ඤාණපච්චයා නාමරූප”න්ති (මහාව. 1; ම. නි. 3.126; උදා. 1) වචනතො විත්තෙන පටිබද්ධාති විත්තපටිබද්ධා. තතො එව කාමං විත්තෙන සඬබ්බියන්තීති විත්තසඬාරා, සඤ්ඤාවෙදනාදයො, ඉධ පන උපලක්ඛණමත්තං සඤ්ඤා වෙදනාව අධිජ්ජෙතාති ආහ “සඤ්ඤාසම්පයුත්තා වෙදනා”ති.

235. විත්තපටිසංවෙදිති එත්ථ ද්විභාකාරෙහි විත්තපටිසංවෙදිතා හොති ආරම්මණතො, අසම්මොහතො ච. කථං ආරම්මණතො? චත්තාරි කුමානානි සමාපජ්ජති, තස්ස සමාපත්තික්ඛණෙ කුමානපටිලාභනාතිආදිනා චුත්තනායානුසාරෙන සබ්බං සුවිඤ්ඤෙය්‍යන්ති ආහ “චතුත්තං කුමානානං වසෙන විත්තපටිසංවෙදිතා වෙදිතබ්බා”ති. විත්තං මොදෙන්නොති කුමානසම්පයුත්තං විත්තං සම්පයුත්තාය පිතියා මොදයමානො, තං වා පිතිං ආරම්මණං කත්වා පචත්තං විපස්සනාවිත්තං තාය එව ආරම්මණභූතාය පිතියා

මොදයමානො. පමොදෙන්තොතිආදීති පදානි තස්සෙව වෙවචනාති පිතිපරියායභාවතො.

සම්පයුත්තාය පිතියා චිත්තං ආමොදෙතීති ඤානචිත්තසම්පයුත්තාය පිතිසම්බොජ්ඣධගභූතාය ඔදගාලක්ඛණාය ඤානපිතියා තමෙව ඤානචිත්තං සහජාතාදිපච්චයවසෙන වෙව ඤානපච්චයවසෙන ච පරිබ්බහෙන්තො හට්ඨපහට්ඨාකාරං පාපෙන්තො ආමොදෙති පමොදෙති ච. ආරම්මණං කත්වාති උළාරං ඤානසම්පයුත්තං පිති. ආරම්මණං කත්වා පවත්තමානං විපස්සනාචිත්තං තාය එව ආරම්මණභූතාය පිතියා යොගාවචරො හට්ඨපහට්ඨාකාරං පාපෙන්තො “ආමොදෙති පමොදෙති”ති වුච්චති.

සමං යපෙන්තොති යථා ඊසකම්පි ලීනපක්ඛං, උද්ධච්චපක්ඛඤ්ච අනුපගම්ම අනොනතං අනුන්නතං යථා ඉන්ද්‍රියානං සමත්තපටිපත්තියා අවිසමං, සමාධිස්ස වා උක්කංසගමනෙන ආනෙඤ්ජප්පත්තියා සම්මදෙව යීතං හොති, එවං අප්පනාවසෙන යපෙන්තො. ලක්ඛණපටිච්චෙධෙනාති අනිච්චාදිකස්ස ලක්ඛණස්ස පටි පටි විජ්ඣනෙන ඛණෙ ඛණෙ අවබොධෙන. ඛණිකචිත්තෙකභ්ගතාති ඛණමත්තට්ඨිතිකො සමාධි. සොපි හි ආරම්මණෙ නිරන්තරං එකාකාරෙන පවත්තමානො පටිපක්ඛෙන අනභිභූතො අප්පිතො විය චිත්තං නිච්චලං යපෙති. තෙන වුත්තං “එවං උප්පන්නායා”තිආදි.

මොචෙන්තොති වික්ඛම්භනවිමුත්තිවසෙන විචෙචෙන්තො විසුං කරොන්නො, නීවරණානි පජහන්නොති අත්ථො. විපස්සනාක්ඛණෙති හඬගානුපස්සනාක්ඛණෙ. හඬගො හි නාම අනිච්චතාය පරමා කොට්, තස්මා තාය හඬගානුපස්සකො යොගාවචරො චිත්තමුඛෙන සබ්බසඬ්ඛාරගතං අනිච්චතො පස්සති, නො නිච්චතො. අනිච්චස්ස දුක්ඛත්තා, දුක්ඛස්ස ච අනත්තකත්තා තදෙව දුක්ඛතො අනුපස්සති, නො සුඛතො. අනත්තතො අනුපස්සති, නො අත්තතො. යස්මා පන යං අනිච්චං දුක්ඛං අනත්තා, න තං අභිනන්දිතබ්බං. යඤ්ච න අභිනන්දිතබ්බං, න තං රඤ්ජිතබ්බං. තස්මා හඬගදස්සනානුසාරෙන “අනිච්චං දුක්ඛං අනත්තා”ති සඬ්ඛාරගතෙ දිට්ඨෙ තස්මිං නිබ්බින්නදති, නො නන්දති. විරජ්ජති, නො රජ්ජති. සො එවං නිබ්බින්නදන්නො විරජ්ජන්නො ලොකියෙනෙව තාව ඤාණෙන රාගං නිරොධෙති, නො සමුදෙති, නාස්ස සමුදයං කරොතීති අත්ථො. අථ වා සො එවං විරත්තො යථා දිට්ඨං සඬ්ඛාරගතං, තථා අදිට්ඨං අත්තතො ඤාණෙන නිරොධෙති, නො සමුදෙති. නිරොධමෙවස්ස මනසිකරොති, නො සමුදයන්ති අත්ථො. සො එවං පටිපන්නො පටිනිස්සජ්ජති, නො ආදියති. කිං වුත්තං හොති? අයඤ්චි අනිච්චාදිඅනුපස්සනා සද්ධිං බන්ධාභිසඬ්ඛාරෙහි කිලෙසානං පරිච්චජනතො, සඬ්ඛතදොසදස්සනෙන තබ්බිපරීතෙ නිබ්බානෙ තන්නින්නතාය පක්ඛන්දනතො පරිච්චාගපටිනිස්සග්ගො පක්ඛන්දනපටිනිස්සග්ගො වාති

වුවුවත්. තස්මා තාය සමන්තාගතො යොගාවචරො චුත්තනයෙන කිලෙසෙ ච පරිච්චජති, නිබ්බානෙ ච පක්ඛන්දති. තෙන චුත්තං “සො විපස්සනාක්ඛණෙ අනිච්චානුපස්සනාය නිච්චසඤ්ඤාතො චිත්තං මොචෙන්නො විමොචෙන්නො ...පෙ.... පටිනිස්සග්ගානුපස්සනාය ආදානතො චිත්තං මොචෙන්නො විමොචෙන්නො අස්සසති වෙච පස්සසති වා”ති.

තත්ථ අනිච්චස්ස, අනිච්චන්ති වා අනුපස්සනා අනිච්චානුපස්සනා. තෙභූමකධම්මානං අනිච්චතං ගහෙත්වා පවත්තාය විපස්සනාය එතං නාමං. නිච්චසඤ්ඤාතොති සඬබ්බතධම්මෙ “නිච්චා සස්සතා”ති පවත්තාය මිච්ඡාසඤ්ඤාය. සඤ්ඤාසීසෙන චිත්තදිට්ඨිනම්පි ගහණං දට්ඨබ්බං. එස නයො සුඛසඤ්ඤාදීසුපි. නිබ්බිදානුපස්සනායාති සඬබ්බරෙසු නිබ්බිත්තනාකාරෙන පවත්තාය අනුපස්සනාය. නන්දිතොති සප්පිතිකතණ්හාතො. විරාගානුපස්සනායාති තථා විරජ්ජනාකාරෙන පවත්තාය අනුපස්සනාය. තෙන චුත්තං “රාගතො මොචෙන්නො”ති. නිරොධානුපස්සනායාති සඬබ්බරානං නිරොධස්ස අනුපස්සනාය. යථා සඬබ්බරා නිරුජ්ඣන්තියෙව, ආයතිං සුනඛිභවවසෙන න උප්පජ්ජන්ති, එවං වා අනුපස්සනා නිරොධානුපස්සනා. මුඤ්චිතුකම්යතා හි අයං බලප්පත්තා. තෙනාහ “සමුදයතො මොචෙන්නො”ති. පටිනිස්සජ්ජනාකාරෙන පවත්තා අනුපස්සනා පටිනිස්සග්ගානුපස්සනා. ආදානතොති නිච්චාදිවසෙන ගහණතො, පටිසන්ධිග්ගහණතො වාති එවමෙත්ථ අත්ථො දට්ඨබ්බො.

236. අනිච්චන්ති අනුපස්සී, අනිච්චස්ස වා අනුපස්සනසීලො අනිච්චානුපස්සීති එත්ථ කිං පනෙනං අනිච්චං, කථං වා අනිච්චං, කා වා අනිච්චානුපස්සනා, කස්ස වා අනිච්චානුපස්සනාති චතුක්කං විභාවෙනබ්බන්ති තං දස්සෙන්නො “අනිච්චං වෙදිතබ්බ”න්තිආදිමාහ.

තත්ථ නිච්චං නාම ධූවං සස්සතං යථා තං නිබ්බානං, න නිච්චන්ති අනිච්චං, උදයබ්බයවත්තං, අත්ථතො සඬබ්බතා ධම්මාති ආහ “අනිච්චන්ති පඤ්චක්ඛන්ධා. කස්මා? උප්පාදවයඤ්ඤථත්තභාවා”ති, උප්පාදවයඤ්ඤථත්තසබ්භාවාති අත්ථො. තත්ථ සඬබ්බතධම්මානං හෙතුපච්චයෙහි උප්පජ්ජනං අහුත්වා සම්භවො අත්තලාහො උප්පාදො. උප්පන්නානං තෙසං බණ්ණිතොධො විනාසො වයො. ජරාය අඤ්ඤථාභාවො අඤ්ඤථත්තං. යථා හි උප්පාදාවත්ථාය හින්තාය භඩ්ගාවත්ථායං වත්ථුභෙදො නත්ථී, එවං ඨිතිසඬබ්බතාය භඩ්ගාහිමුඛාවත්ථායම්පි වත්ථුභෙදො නත්ථී, යත්ථ ජරාවොභාරො. තස්මා එකස්සාපි ධම්මස්ස ජරා යුජ්ජති, යා බණ්ණකජරාති වුවුවත්. එකංසෙන ච උප්පාදභඩ්ගාවත්ථාසු වත්ථුතො අභෙදො ඉච්ඡිතබ්බො, අඤ්ඤථා “අඤ්ඤො උප්පජ්ජති, අඤ්ඤො හිජ්ජති”ති ආපජ්ජෙය්‍ය. තයිමං බණ්ණකජරං

සන්ධායාහ “අඤ්ඤාථත්ත”න්ති. යං පනෙත්ථ චත්තබ්බං, තං පරතො කථයිස්සාම.

යස්ස ලක්ඛණත්තයස්ස භාවා ඛන්ධෙසු අනිච්චසමඤ්ඤා, තස්මිං ලක්ඛණත්තයෙ අනිච්චතාසමඤ්ඤාති “අනිච්චතාති තෙසංයෙව උප්පාදවයඤ්ඤාථත්ත”න්ති චත්වා විසෙසතො ධම්මානං ඛණිකනිරොධෙ අනිච්චතාවොහාරොති දස්සෙන්නො “භුත්වා අභාවො වා”තිආදිමාහ. තත්ථ උප්පාදපුබ්බකත්තා අභාවස්ස භුත්වාගහණං. තෙන පාකභාවපුබ්බකත්තං විනාසභාවස්ස දස්සෙති. තෙනෙවාකාරෙතාති නිබ්බත්තනාකාරෙතෙව. ඛණභඩ්ගෙනාති ඛණිකනිරොධෙන. තස්සා අනිච්චතායාති ඛණිකභඩ්ගසඬ්ඛාතාය අනිච්චතාය. තාය අනුපස්සනායාති යථාචුත්තාය අනිච්චානුපස්සනාය. සමන්තාගතොති සමඬ්ගිභූතො යොගාවචරො.

බයො සඬ්ඛාරානං විනාසො, විරජ්ජනං තෙසංයෙව විලුප්ජනං විරාගො, බයො ඵච විරාගො බයවිරාගො, ඛණිකනිරොධො. අච්චන්තමෙත්ථ ඵතස්මිං අධිගතෙ සඬ්ඛාරා විරජ්ජන්ති නිරුජ්ඣන්තිති අච්චන්තවිරාගො, නිබ්බානං. තෙනාහ “බයවිරාගො සඬ්ඛාරානං ඛණභඩ්ගො, අච්චන්තවිරාගො නිබ්බාන”න්ති. තදුභයවසෙන පචත්තාති බයවිරාගානුපස්සනාවසෙන විපස්සනාය, අච්චන්තවිරාගානුපස්සනාවසෙන මග්ගස්ස පචත්ති යොජෙතබ්බා. ආරම්මණතො වා විපස්සනාය බයවිරාගානුපස්සනාවසෙන පචත්ති, තන්තින්නභාවතො අච්චන්තවිරාගානුපස්සනාවසෙන, මග්ගස්ස පන අසම්මොහතො බයවිරාගානුපස්සනාවසෙන, ආරම්මණතො අච්චන්තවිරාගානුපස්සනාවසෙන පචත්ති වෙදිතබ්බා. “ඵසෙව නයො”ති ඉමිනා යස්මා විරාගානුපස්සි-පදෙ චුත්තනායානුසාරෙන “ද්වෙ නිරොධා බයනිරොධො ච අච්චන්තනිරොධො වා”ති ඵචමාදිඅත්ථවණ්ණනං අතිදිස්සති, තස්මා විරාගට්ඨානෙ නිරොධපදං පක්ඛිපිත්වා “බයො සඬ්ඛාරානං විනාසො”තිආදිනා ඉධ චුත්තනයෙන තස්ස අත්ථවණ්ණනා වෙදිතබ්බා.

පටිනිස්සජ්ජනං පහාතබ්බස්ස තදඬ්ගවසෙන වා සමුච්ඡෙදවසෙන වා පරිච්චජනං පරිච්චාගපටිනිස්සග්ගො. තථා සබ්බුපධිනං පටිනිස්සග්ගභූතෙ විසඬ්ඛාරෙ අත්තතො නිස්සජ්ජනං, තන්තින්නතාය වා තදාරම්මණතාය වා තත්ථ පක්ඛන්දනං පක්ඛන්දනපටිනිස්සග්ගො.

තදඬ්ගවසෙනාති ඵත්ථ අනිච්චානුපස්සනා තාව තදඬ්ගප්පහානවසෙන නිච්චසඤ්ඤං පරිච්චජති, පරිච්චජන්ති ච තථා අප්පචත්තියං යෙ “නිච්ච”න්ති ගහණවසෙන කිලෙසා, තම්මුලකා අභිසඬ්ඛාරා, තදුභයමූලකා ච විපාකක්ඛන්ධා අනාගතෙ උප්පජ්ජෙය්‍යං, තෙ සබ්බෙපි අප්පචත්තිකරණවසෙන පරිච්චජති,

තථා දුක්ඛසඤ්ඤාදයො. තෙනාහ “විපස්සනා හි තදභිගවසෙන සද්ධිං ඛන්ධාහිසඬ්ඛාරෙහි කිලෙසෙ පරිච්චජති”ති.

සඬ්ඛතදොසදස්සනෙනාති සඬ්ඛතෙ තෙභූමකෙ සඬ්ඛාරගතෙ අනිච්චතාදිදොසදස්සනෙන. නිච්චාදිභාවෙන තබ්බිපරිතෙ. තන්නිත්තතායාති තදධිමුත්තතාය. පක්ඛන්දනීති අනුපවිසති අනුපවිසන්තං විය හොති. සද්ධිං ඛන්ධාහිසඬ්ඛාරෙහි කිලෙසෙ පරිච්චජතීති මග්ගෙන කිලෙසෙසු පරිච්චත්තෙසු අවිපාකධම්මතාපාදනෙන අහිසඬ්ඛාරා, තම්මුලකා ච ඛන්ධා අනුප්පත්තිරහභාවෙන පරිච්චත්තා නාම හොන්තීති සබ්බෙපි තෙ මග්ගො පරිච්චජතීති චුත්තං. උභයන්ති විපස්සනාඤාණං, මග්ගඤාණඤ්ච. මග්ගඤාණම්පි හි ගොත්‍රභුඤාණස්ස අනු පවිජා නිබ්බානදස්සනතො “අනුපස්සනා”ති චුච්චති.

සොළසවත්ථුවසෙන වාති සොළසන්තං වත්ථුනං වසෙනාපි චුච්චමානසන්තභාවාදිවසෙනාපිති සමුච්චයත්ථො ච-සද්දො. “ආනාපානස්සති භාවිතා”ති පදං ආනෙන්වා සම්ඛන්ධිතබ්බං.

237. අස්සාති ආනාපානස්සතිසමාධිස්ස. කාමචිතක්කාදිචිතක්කුපච්ඡෙදසමත්ථතායපි මහානිසංසතා වෙදිතබ්බාති සම්ඛන්ධො. අයන්ති ආනාපානස්සතිසමාධි. උච්චාවචෙසු ආරම්මණෙසු පවත්තියෙව ඉතො චිතො ච චිත්තස්ස විධාවනං.

විජ්ජා නාම මග්ගො. විමුත්ති ඵලං. මූලභාවො විපස්සනාය පාදකභාවො. චත්තාරො සතිපට්ඨානෙ පරිපූරෙති කායානුපස්සනාදීනං චතුන්තං අනුපස්සනානං වසෙන තස්සා භාවනාය පවත්තනතො. සත්ත බොජ්ඣංගිගෙ පරිපූරෙත්ති බොජ්ඣංගිගභාවනාය විනා සතිපට්ඨානභාවනාපාරිපූරියා අභාවතො. විජ්ජාවිමුත්තිං පරිපූරෙත්ති බොජ්ඣංගිගභාවනාය තාසං සිබාප්පත්තිභාවතො. වරිමකානන්ති අන්තිමකානං.

238. නිරොධවසෙනාති නිරුජ්ඣිතවසෙන. භවවරිමකාති භවවසෙන වරිමකා නිහීනභවපවත්තිතො. තථා ඤානවරිමකා වෙදිතබ්බා. චුතිවරිමකාති චුතියා වරිමකා චුතික්ඛණපවත්තිතො සබ්බපරියොසානකා. තස්මාති තීසු භවෙසු නිහීනෙ කාමභවෙ පවත්තනතො. තෙති අස්සාසපස්සාසා. පුරතොති හෙට්ඨා. යස්මා විහඬිගට්ඨකථායං (විහ. අට්ඨ. 26 පකිණ්ණකකථා) රූපධම්මානං සොළසවිත්තක්ඛණායුක්තතා විභාවිතා, තස්මා “සොළසමෙන විත්තෙන සද්ධිං උප්පජ්ජිත්වා”ති චුත්තං. චුතිවිත්තස්ස පුරතොති වා චුතිවිත්තං අවධිභාවෙන ගහෙත්වා තතො ඔරං සොළසමෙන විත්තෙන සද්ධිං

උප්පජ්ජිත්වාති එවං පන අත්ථෙ ගය්හමානෙ සත්තරසවිත්තක්ඛණායුකතාව අස්සාසපස්සාසානං වුත්තා හොති.

ඉමෙ කිර ඉමං කම්මට්ඨානං අනුයුත්තස්ස භික්ඛුනො පාකටා හොන්තිති ආනෙත්වා සම්බන්ධො. තත්ථ කාරණමාහ “ආනාපානාරම්මණස්ස සුට්ඨ පරිග්ගහිතත්තා”ති. තමෙවත්ථං විභාවෙතුං “චුතිවිත්තස්සා”තිආදි වුත්තං.

තත්ථ ආයුඅත්තරං නාම ජීවිතත්තරං ජීවනක්ඛණාවධි. ධම්මතාය එවාති සභාවෙනෙව, රුච්චසෙනෙවාති අත්ථො.

වන්දාලොකං ඔලොකෙත්වාති පුණ්හපක්ඛෙ පදොසවෙලායං සමන්තතො ආසිඤ්චමානබිරධාරං විය ගගනතලං, රජතපත්තසදිසවාලිකාසන්ථතඤ්ච භූමිභාගං දිස්වා “රමණීයො වතායං කාලො, දෙසො ච මම අජ්ඣාසයසදිසො, කීච වීරං නු බො අයං දුක්ඛභාරො වහිතබ්බො”ති අත්තතො ආයුසඬ්ඛාරෙ උපධාරෙත්වා පරික්ඛිණෙති අධිජ්ජායො. ලෙඛං කත්වාති වඬිකමෙ තිරියං ලෙඛං කත්වා.

අනුයුඤ්ජෙථාති අනුයුඤ්ජෙය්‍ය, භාවෙය්‍යාති අත්ථො.

උපසමානුස්සතිකථාවණ්ණනා

239. එවන්ති යථාවුත්තෙන විරාගාදිගුණානුස්සරණජ්ජකාරෙන. සබ්බදුක්ඛපසමසඬ්ඛාතස්සාති දුක්ඛදුක්ඛාදිහෙදං සබ්බමපි දුක්ඛං උපසම්මති එත්ථාති සබ්බදුක්ඛපසමොති සඬ්ඛාතබ්බස්ස.

“පඤ්ඤත්තිධම්මා”තිආදීසු අසභාවොපි ඤාණෙන ධාරියති අවධාරියතිති ධම්මොති වුවිච්ඡිති තතො නිවත්තෙන්තො “ධම්මාති සභාවා”ති ආහ. භවනං පරමත්ථතො විජ්ජමානතා භාවො, සහ භාවෙනාති සභාවා, සවිජ්ජකට්ඨපරමත්ථතො ලබ්භමානරූපාති අත්ථො. තෙ හි අත්තතො සභාවස්ස ධාරණතො ධම්මාති, යථාවුත්තෙනට්ඨෙන සභාවාති ච වුවිච්ඡිති. සඬ්ඛමිමාති පච්චයසමොධානලක්ඛණෙන සඬ්ඛමෙන සන්තිපතිත්වා. සමාගම්මාති තස්සෙව වෙච්චනං. පච්චයෙහීති අනුරූපෙහි පච්චයෙහි. කතාති නිබ්බත්තිතා. අකතාති කෙහිවිපි පච්චයෙහි න කතා. අසඬ්ඛතාති බහුවචනස්ස කාරණං හෙට්ඨා වුත්තමෙව. අග්ගමක්ඛායනීති අග්ගො අක්ඛායනි, ම-කාරො පදසන්ධිකරො. සො අසඬ්ඛතලක්ඛණො සභාවධම්මො විරාගොති පච්චෙතබ්බො, විරජ්ජති එත්ථ සංකිලෙසධම්මොති. නිබ්බානං ආරම්මණං කත්වා පවත්තමානෙන අරියමග්ගෙන පභීයමානා මානමදාදයො තං පත්වා පභීයන්ති නාමාති ආහ “තමාගම්ම...පෙ.... විනස්සන්ති”ති. තත්ථ

“සෙය්‍යොහමස්මි” තිආදිනා (ධ. ස. 1121; සං. නි. 4.108) මඤ්ඤනාවසෙන පවත්තො මානො ඵච මානමදො. පුරිසභාවං නිස්සාය උප්පජ්ජනකමදො පුරිසමදො. ආදි-සද්දෙන ජාතිමදාදිනං සඬගහො දට්ඨබ්බො. නිම්මදාති විගතමදභාවා. ඉමමෙව හි අත්ථං දස්සෙතුං “අමදා”ති වුත්තං. මදා නිම්මදියන්ති එත්ථ අමදභාවං විනාසං ගච්ඡන්තිති මදනිම්මදනො. එසෙව නයො සෙසපදෙසුපි. කාමපිපාසාති කාමානං පාතුකමයතා, කාමතණ්හා. කාමගුණා ඵච ආලියන්ති එත්ථ සත්තාති කාමගුණාලයා. තෙභුමකං වට්ටන්ති තිසු භූමිසු කම්මකිලෙසවිපාකවට්ටං. එස අසඬබ්බතමම්මො. අපරාපරභාවායාති අපරාපරං යොනිආදිතො යොනිආදිභාවාය. ආබන්ධනං ගණ්ඨිකරණං. සංසිඬ්ඛනං තුන්තකාරණං. නික්ඛමනං, නිස්සරණඤ්චස්ස තණ්හාය විසංයොගො ඵවාති ආහ “විසංයුත්තො”ති.

යෙ ගුණෙ නිමිත්තං කත්වා මදනිම්මදනාදිනාමානි නිබ්බානෙ නිරුල්භානි, තෙ මදනිම්මදනතාදිකෙ යථාචුත්තෙ නිබ්බත්තිතනිබ්බානගුණෙ ඵච ගහෙත්වා ආහ “මදනිම්මදනතාදිනං ගුණානං වසෙනා”ති, න පන මදා නිම්මදියන්ති එතෙනාති ඵචමාදිකෙ. තෙ හි අරියමග්ගගුණා. භගවතා උපසමගුණා වුත්තාති සම්බන්ධො. කත්ථ පන වුත්තාති? අසඬබ්බසංයුත්තාදිසු (සං. නි. 4.366 ආදයො). තත්ථ සච්චන්ති අවිතථං. නිබ්බානං හි කෙනවි පරියායෙන අසන්තභාවාභාවතො එකංසෙනෙව සන්තත්තා අවිපරිතට්ඨෙයන සච්චං. තෙනාහ “එකං හි සච්චං, න දුතියමත්ථි”ති (සු. නි. 890). පාරන්ති සංසාරස්ස පරතීරභූතං. තෙනෙවාහ “තිණ්ණො පාරඬගතො ථලෙ තිට්ඨති බ්‍රාහ්මණො”ති (ඉතිවු. 69), “අප්පකා තෙ මනුස්සෙසු, යෙ ජනා පාරගාමිනො”ති (ධ. ප. 85) ව. සුදුද්දසන්ති පරමගම්භීරතාය, අතිසුබ්බමසන්තසභාවතාය ව අනුපච්ඡිකඤාණසම්භාරෙහි දට්ඨුං අසක්කුණෙය්‍යතාය සුට්ඨු දුද්දසං. නත්ථි එත්ථ ජරා, එතස්මිං වා අධිගතෙ පුග්ගලස්ස ජරාභාවොති අජරං. තතො ඵච ජරාදිහි අපලොකියතාය ටීරට්ඨෙයන ධූවං. තණ්හාදිපපඤ්චාභාවතො නිප්පපඤ්චං. නත්ථි එත්ථ මතන්ති අමතං. අසිචභාවකරානං සංකිලෙසධම්මානං අභාවෙන සිචං. චතුහි යොගෙහි අනුපද්දුතත්තා බෙමං. විසඬ්ඛාරභාවෙන අවිජරියතාය, අභූතපුබ්බතාය ව අබ්භූතං. සබ්බාසං ඊතීනං අනත්ථානං අභාවෙන අනීතිකං. නිද්දුක්ඛතාය අඛ්‍යාබජ්ඣං. සබ්බසංකිලෙසමලතො අච්චන්තසුද්ධියා විසෙසතො සුද්ධිති විසුද්ධි. චතුහිපි ඔසෙහි අනජ්ඣෙය්‍යත්ථරණියතාය දීපං. සකලවට්ටදුක්ඛතො පරිපාලනට්ඨෙයන තාණං.

“සච්චඤ්ච වො, හික්ඛවෙ, දෙසෙස්සාමි”තිආදිකා පාළි සංඛිත්තාති වෙදිතබ්බා.

ආදි-සද්දෙන අනන්තඅනාසවනිපුණඅප්පජ්ජරඅපලොකිතඅනිදස්සනපණිතඅවිජරියඅනීතිකධම් මමුත්තිලෙණපරායණගම්භීරාදිවචනෙහි ව බොධිතා ඉධ අවුත්තා ගුණා

විසුද්ධිමග්ග-මහාටිකා

අනුස්සතිකම්මට්ඨානනිද්දෙසවණ්ණනා

සඬගස්හන්ති, තත්ථ නත්ථි එතස්ස උප්පාදන්තො වා වයන්තො වාති
අනන්තො, අසඬබ්බධම්මො. ආසවානං අනාරම්මණතාය අනාසවො.
නිපුණඤාණගොචරතාය නිපුණො. සඬබ්බධම්මො විය ජරාය අප්ප්පරිතතාය
අප්ප්පරො. බ්‍යාධිආදීහි අපලොකියතාය අපලොකිතං.
අවක්ඛුච්ඤාණවිඤ්ඤායානාය අනිදස්සනො. අනිත්තිකරට්ඨෙන පණිනො.
අපචුරතාය අවිජරියො. ඊතීහි අනභිභවනීයසභාවත්තා, අනීතිකභාවහෙතුතො ව
අනීතිකධම්මො. වට්ටදුක්ඛමුත්තිනිමිත්තතාය මුත්ති. සංසාරං භයතො
පස්සන්තෙහි නිලියනීයතො ලෙණං. තෙසංයෙව පරා ගතීති පරායණො.
පකතිඤාණෙන අලද්ධපතිට්ඨතාය අගාධට්ඨෙන ගම්භීරො. කතපුඤ්ඤාහිපි
දුක්ඛෙන කිව්ඡෙන අනුබුජ්ඣිතබ්බතො දුරනුබ්බොධො. සච්ඡිකිරියං මුඤ්චිත්වා
න තක්කඤාණෙන අවචරිතබ්බොති අතක්කාවචරො. බුද්ධාදීහි පණ්ඩිතහෙව
වෙදිතබ්බතො අධිගන්තබ්බතො පණ්ඩිතවෙදනීයොති එවමත්ථො
වෙදිතබ්බො.

අරියසාවකස්සෙව ඉජ්ඣති සච්ඡිකිරියාහිසමයවසෙන නිබ්බානගුණානං
පාකට්ඨාවතො. අට්ඨානෙ වායං එව-සද්දො චුත්තො, ඉජ්ඣති එවාති යොජනා.
සුඛසිද්ධිවසෙන වා එවං චුත්තං “අරියසාවකස්සෙවා”ති. තෙනෙවාහ “එවං
සන්තෙපී”තිආදි. උපසමගරුකෙනාති නිබ්බානනින්තෙන. මනසි කාතබ්බා
යථාචුත්තා උපසමගුණා. සුඛං සුපතීතිආදීසු චත්තබ්බං මෙත්තාකථායං ආවි
භවිස්සති. පණිතාධිමුත්තිකො හොති නිබ්බානාධිමුත්තත්තා.

අනුස්සතිකම්මට්ඨානනිද්දෙසවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

ඉති අට්ඨමපරිච්ඡෙදවණ්ණනා.

9. බ්‍රහ්මවිහාරනිද්දෙසවණ්ණනා

මෙත්තාභාවනාකථාවණ්ණනා

240. මෙත්තං බ්‍රහ්මවිහාරං. භාවෙතුකාමෙනාති උප්පාදෙතුකාමෙන පච්චවෙක්ඛිතබ්බොති සම්බන්ධො. සුබ්බිසින්නෙනාති විසමං අනිසිදිත්වා පල්ලඬිකාභූජනෙන සුබ්බිසින්නෙන.

කස්මාති පච්චවෙක්ඛණාය කාරණපුච්ඡා, අඤ්ඤං අධිගන්තුකාමෙන අඤ්ඤත්ථ ආදීනවානිසංසපච්චවෙක්ඛණා කිමත්ථියාති අධිප්පායො. මෙත්තා නාම අත්ථතො අදොසො. තථා හි අදොසනිද්දෙසෙ “මෙත්ති මෙත්තායනා මෙත්තායිතත්ත”න්ති (ධ. ස. 1062) නිද්දිට්ඨං. බන්තිති ච ඉධ අධිවාසනක්ඛන්ති අධිප්පෙනා. සා පන අත්ථතො අදොසප්පධානා චත්තාරො අරුපක්ඛන්ධාති මෙත්තාය සිජ්ඣමානාය තිතික්ඛාබන්ති සිද්ධා එව භොතීති ආහ “බන්ති අධිගන්තබ්බා”ති. තෙන බන්තියං ආනිසංසපච්චවෙක්ඛණා සත්ථිකාවාති දස්සෙති. අභිභූතො පරිසුට්ඨානෙන. පරියාදින්නචිත්තො කුසලුප්පත්තියා ඔකාසාලාගෙන. ආදීනවො දට්ඨබ්බො පාණ්ණානාදිවසෙන දිට්ඨධම්මිකසම්පරායිකාදිඅනත්ථමූලභාවතො.

බන්ති පරමං තපොති පරාපකාරසහනාදිකා තිතික්ඛලක්ඛණා බන්ති උත්තමං තපො අකත්තබ්බාකරණකත්තබ්බකරණලක්ඛණාය සම්මාපටිපත්තියා මූලභාවතො. බන්තිබලං බලානීකන්ති පරමං මඬිගලභූතා බන්ති එව බලං එතස්සාති බන්තිබලං. චුත්තඤ්ඨි “බන්තිබලා සමණබ්‍රාහ්මණා”ති. දොසාදිපටිපක්ඛවිධමනසමත්ථතාය අනීකභූතෙන තෙනෙව ච බන්තිබලෙන බලානීකං. බන්තා හියො න විජ්ජතීති අත්තතො පරෙසඤ්ච අනත්ථපටිබාහතො, අත්ථාවහො ච බන්තිතො උත්තරි අපස්සයො නත්ථි.

විවෙචනත්ථායාති වික්ඛම්භනත්ථාය. බන්තියා සංයොජනත්ථාය අත්තානන්ති අධිප්පායො. භාවනං දූසෙන්නීති දොසා, පුග්ගලායෙව දොසා පුග්ගලදොසා. යෙසු භාවනා න සම්පජ්ජති, අඤ්ඤදත්ථු විපජ්ජතෙව, තෙ එව චුත්තා. පයිමන්ති චක්ඛමානෙන කොට්ඨාසතො කොට්ඨාසන්තරුපසංහරණනයෙන විනා සබ්බපයිමං.

පියායිතබ්බො පියො, තප්පටිපක්ඛො අප්පියො. සො සඬ්ඛෙපතො දුච්චො අත්ථස්ස අකාරකො, අනත්ථස්ස කාරකොති. තත්ථ යො අත්තතො, පියස්ස ච අනත්ථස්ස කාරකො, සො වෙරිපුග්ගලො දට්ඨබ්බො. යො පන අත්තතො,

පියස්ස ච අත්ථස්ස අකාරකො, අප්පියස්ස ච අත්ථස්ස කාරකො, “අත්ථං මෙ නාවරී”තිආදිනා (ධ. ස. 1237), “අප්පියස්ස මෙ අමනාපස්ස අත්ථං අවරී”තිආදිනා ච ආසාතවත්ථුහුතො, සො අප්පියො, අනනුකූලචුත්තිකො අනිට්ඨොති අත්ථො. ලිඛිගවිසභාගෙනි ඉත්ථිලිඛිගාදිනා ලිඛිගෙන විසදිසෙ. ඔධිසොති භාගසො. “තිස්ස දත්තා”තිආදිනා ඔධිසකන්ති අත්ථො.

ඉදානි යථාචුත්තෙසු ඡසු පුග්ගලෙසු අභාවෙතබ්බතාය කාරණං දස්සෙත්තො “අප්පියං භී”තිආදිමාහ. තත්ථ අප්පියං හි පියට්ඨානෙ යපෙත්තො කිලමතීති දොසෙන භාවනාය සපරිස්සයතමාහ. අප්පියතා හි පියභාවස්ස උජුපට්ඨකං, න ච තස්ස පියට්ඨානෙ යපනෙන විනා භාවනා සිජ්ඣති. අතිප්පියසභායකං මජ්ඣන්තට්ඨානෙ යපෙත්තො කිලමතීති රාගෙන භාවනාය සපරිස්සයතමාහ අතිප්පියසභායස්ස ගෙහස්සිතපෙමට්ඨානභාවතො. තෙනාහ “අප්පමත්තකෙපි”තිආදි. මජ්ඣන්තං ඉට්ඨානිට්ඨතාහි මජ්ඣසභාවං නෙව පියං නාප්පියන්ති අත්ථො. ගරුට්ඨානෙ පියට්ඨානෙ ච යපෙත්තො කිලමති මජ්ඣන්තෙ සම්භාවනීයපියායිතබ්බතානං අභාවා. න හි අප්ප්‍රපෙක්ඛිතබ්බෙ භාවනීයතා, මනාපතා වා පච්චුපට්ඨාති, පියගරුභාවසම්පන්නෙ ච පයමං මෙත්තා භාවෙතබ්බා. කොධො උප්පජ්ජති කොට්ඨාසන්තරභාවානුපනයනතො.

තමෙවාති විසභාගලිඛිගමෙව. ලිඛිගසභාගෙනි අවිසෙසෙත්වා “පියපුග්ගලෙ”ති ආහ. භික්ඛියුද්ධමකාසීති සීලං අධිට්ඨාය පිහිතද්වාරෙ ගබ්භෙ සයනපීඨෙ නිසිදිත්වා මෙත්තං භාවෙත්තො මෙත්තාමුඛෙන උප්පන්නරාගෙන අන්ධිකතො හරියාය සන්තිකං ගන්තුකාමො ද්වාරං අසල්ලක්ඛෙත්වා භික්ඛිං හින්දිත්වාපි නික්ඛමීතුකාමතාය භික්ඛිං පහරී. තෙනාහ “මෙත්තායනාමුඛෙන රාගො වඤ්ඤෙති”ති (නෙත්ති. අට්ඨ. 21), “අන්ධතමං තදා භොති, යං රාගො සහතෙ නර”න්ති ව.

ආදානනික්ඛෙපපරිච්ඡින්නෙ අද්ධාපච්චුප්පන්නභූතෙ ධරමානතාය පච්චක්ඛතො විය උපලබ්භමානෙ ඛන්ධප්පඛන්ධෙ ඉධ සත්තාදිග්ගහණං, න තියද්ධගතෙති ආහ “කාලකතෙ පනා”තිආදි. කස්මා පන කාලකතෙ මෙත්තාභාවනා න ඉජ්ඣතීති? මෙත්තාඛ්‍යාපාරස්ස අයොග්‍යට්ඨානභාවතො. න හි මතපුග්ගලො හිතුපසංභාරාරහො. යත්ථ සති සම්භවෙ පයොගතො හිතුපසංභාරො ලබ්භෙය්‍ය, තත්ථෙව මානසො හිතුපසංභාරො යුජ්ජෙය්‍ය. දුක්ඛාපනයනමොදප්පවත්තිසුපි එසෙව නයොති කරුණාභාවනාදීනම්පි කාලකතෙ අනිජ්ඣනං චුත්තන්ති දට්ඨබ්බං. අඤ්ඤත්ථ පගුණමෙත්තාඤ්ඤානො ආවරියස්ස කාලකතභාවං අජානන්තො තං මෙත්තාය ඵරිතුකාමො “ආවරියං ආරබ්භ මෙත්තං ආරහති”ති චුත්තො. තෙනාහ “පගුණාව මෙ මෙත්තාඤ්ඤානසමාපත්ති”ති. නිමිත්තන්ති ආරම්මණං. ගවෙසාහීති “යං පුග්ගලං

උද්දිස්සමෙත්තං ආරහසි, සො ජීවති න ජීවති”ති ජානාහීති අත්ථො. මෙත්තායන්තොති මෙත්තං කරොන්තො, මෙත්තං භාවෙන්තොති අත්ථො.

241. අත්තනි භාවනා නාම සක්ඛිභාවත්ථාති නානාවිධසුඛානුබන්ධඅනවජ්ජසුඛඅඛ්‍යාසෙකසුඛාදි යං අත්තනි උපලබ්භති, තං නිදස්සෙන්තො තස්ස වත්තමානතාය ආහ “අහං සුඛිතො භොමී”ති. සරීරසුඛං නාම අනෙකන්තිකං, ඊදිසස්ස පුග්ගලස්ස අනොකාසං විත්තදුක්ඛන්ති තදභාවං සන්ධායාහ “නිද්දුක්ඛොති වා”ති. භොමීති සම්බන්ධො. තථා අවෙරොතිආදීසු, විසෙසතො ව දුක්ඛාභාවෙ සුඛසඤ්ඤා. සා පනායං නිද්දුක්ඛතා වෙරීතං පුග්ගලානං වෙරසඤ්ඤිතානං පාපධම්මානං අභාවතො, විසෙසතො ඛ්‍යාපාදවිරහතො ඊසසඤ්ඤිතාය ඊතියා අභාවතො, අනවජ්ජකායිකසුඛසමච්ඡිතාය ව භොතීති දස්සෙන්තො ආහ “අවෙරො අඛ්‍යාපජ්ජො අනිසො සුඛි”ති. අත්තානං පරිහරාමීති එවංභූතො හුත්වා මම අත්තභාවං පවත්තෙමි, යාපෙමීති අත්ථො.

එවං සන්තෙ යං විහඬිගෙ වුත්තං, තං විරුජ්ඣතීති සම්බන්ධො. එවං සන්තෙති එවං සති, යදි අත්තනිපි මෙත්තා භාවෙතබ්බාති අත්ථො. “යං විහඬිගෙ වුත්ත”න්ති වත්වා විහඬිගදෙසනාය සමානගතිකං සුත්තපදං ආහරන්තො “කථඤ්ච භික්ඛු”තිආදිමාහ. තස්සත්ථො පරතො ආගමිස්සති.

තන්ති විහඬිගාදීසු වචනං. අප්පනාවසෙනාති අප්පනාවහභාවනාවසෙන. ඉදන්ති “අහං සුඛිතො භොමී”තිආදිවචනං. සක්ඛිභාවවසෙනාති අහං විය සබ්බෙ සත්තා අත්තතො සුඛකාමා, තස්මා තෙසු මයා අත්තනි විය සුඛුපසංභාරො කාතබ්බොති එවං තත්ථ අත්තානං සක්ඛිභාවෙ යපනවසෙන. තෙනාහ “සවෙපි හී”තිආදි. කස්මා පන අත්තනි භාවනා අප්පනාවහා න භොතීති? අත්තසිනෙහවසෙන සපරිස්සයභාවතො. කොට්ඨාසන්තරෙ පන භාවිතභාවනස්ස තත්ථාපි සීමසම්භෙදො භොතියෙව.

සබ්බා දිසාති අනවසෙසා දසපි දිසා. අනුපරිගම්ම වෙනසාති විත්තෙන පරියෙසනවසෙන අනුගන්ත්වා. නෙවජ්ඣගා පියතරමත්තනා ක්වචීති සබ්බුස්සාහෙන පරියෙසන්තො අතිසයෙන අත්තතො පියතරං අඤ්ඤං සත්තං කත්ථවි දිසාය නෙව අධිගච්ඡෙය්‍යා න පස්සෙය්‍යා. එවං පියො පුථු අත්තා පරෙසන්ති එවං කස්සපි අත්තතො පියතරස්ස අනුපලබ්භනවසෙන පුථු විසුං විසුං තෙසං තෙසං සත්තානං අත්තා පියො. තස්මා තෙන කාරණෙන, අත්තකාමො අත්තතො හිතසුඛං ඉච්ඡන්තො, පරං සත්තං අන්තමසො කුන්ථකිපිල්ලිකම්පි, න හිංසෙ න හතෙය්‍යා, න විහෙයෙය්‍යාති අත්ථො.

අයං නයොති සබ්බෙහි සත්තෙහි, අත්තනො ච පියතරභාවං නිදස්සෙත්වා තෙසු කරුණායනං වදනා භගවතා සුබ්බසිත්තාය “අත්තානං සක්ඛිභාවෙ යපෙත්වා සත්තෙසු මෙත්තා භාවෙතබ්බා”ති මෙත්තාභාවනාය නයදස්සනං කතමෙවාති අත්ථො.

242. සුබ්බපවත්තනත්ථන්ති සුබ්බෙන අකිච්ඡෙන මෙත්තාය පවත්තනත්ථං. ය්වාස්සාති යො පුග්ගලො අස්ස යොගිනො. පියොති ඉට්ඨො. මනාපොති මනවඩ්ඪනකො. ගරුති ගුණවිසෙසවසෙන ගරුකාතබ්බො. භාවතීයොති සම්භාවෙතබ්බො. ආවරියමත්තොති සීලාදිනා ආවරියජ්ජමාණො. පියවචනාදීනීති ආදි-සද්දෙන අත්ථවරියාදිකෙ සඬගණ්හාති. සීලසුතාදීනීති ආදි-සද්දෙන සද්ධාදිකෙ, ධුතඨමමජාගරියානුයොගාදිකෙ ච සඬගණ්හාති.

කාමන්ති යුත්තජ්ජත්තකාරිතාසුබ්බිද්ධිදීපනොයං නිපාතො. තෙනෙනං දීපෙති - තාදිසං පුග්ගලං උද්දිස්ස භාවනං ආරභන්තො යොගී යුත්තජ්ජත්තකාරී, සුබ්බෙන වස්ස තත්ථ භාවනා ඉජ්ඣති, තෙන පන යොගිනා තාවතා සන්තොසො න කාතබ්බොති. තෙනාහ “අජ්ජනා සම්පජ්ජති”තිආදි. සීමාසම්භෙදන්ති මරියාදාපනයනං, අත්තා පියො මජ්ඣන්තො වෙරීති විභාගාකරණන්ති අත්ථො. තදනන්තරන්ති තතො පියමනාපගරුභාවනීයතො, තත්ථ වා මෙත්තාධිගමතො අනන්තරං. අනිජ්ජියසභායකෙ මෙත්තා භාවෙතබ්බාති සම්බන්ධො, ගරුට්ඨානීයෙ පටිලද්ධං මෙත්තාමනසිකාරං අනිජ්ජියසභායකෙ උපසංහරිතබ්බන්ති අත්ථො. සුබ්බපසංභාරකතස්ස තං හොති පගෙව පටිපක්ඛධම්මානං වික්ඛම්භිතත්තා. අනිජ්ජියසභායකතො අනන්තරං මජ්ඣන්තෙ මෙත්තා භාවෙතබ්බා මජ්ඣන්තං පියගරුට්ඨානෙ යපෙතුං සුකරභාවතො. “අනිජ්ජියසභායකතො”ති ච ඉදං පුරිමාවත්ථං ගහෙත්වා චුත්තං. පගුණමනසිකාරාධිගමතො පට්ඨාය භිස්ස සොපි පියට්ඨානෙ ඵව තිට්ඨති. මජ්ඣන්තතො වෙරීපුග්ගලෙති මජ්ඣන්තපුග්ගලෙ මෙත්තායන්තෙන තත්ථ පගුණමනසිකාරාධිගමෙන පියභාවං උපසංහරිත්වා තදනන්තරං වෙරීපුග්ගලං භාවනාය මජ්ඣන්තෙ යපෙත්වා තතො මජ්ඣන්තතො පියභාවුපසංභාරෙන වෙරීපුග්ගලෙ මෙත්තා භාවෙතබ්බා. “වෙරීපුග්ගලෙ”ති ච ඉදං පුරිමාවත්ථං ගහෙත්වා චුත්තං. එකෙකස්මිං කොට්ඨාසෙ මුදුං කම්මනියං චිත්තං කත්වාති පියගරුට්ඨානීයො, අනිජ්ජියො, මජ්ඣන්තො, වෙරීති චතුසු පුග්ගලකොට්ඨාසෙසු පයමං තාව පියගරුට්ඨානීයෙ මෙත්තාභාවනං අධිගන්ත්වා වසිභාවජ්ජත්තියා තථාපවත්තං චිත්තං කොට්ඨාසන්තරුපසංභාරත්ථං මුදුං කම්මනියං කත්වා තදනන්තරං අනිජ්ජියසභායෙ අනිජ්ජියභාවං වික්ඛම්භෙත්වා පියභාවමත්තෙ චිත්තං යපෙත්තෙන භාවනා උපසංහරිතබ්බා, තම්පි වසිභාවාපාදනෙන මුදුං කම්මනියං කත්වා තදනන්තරං මජ්ඣන්තෙ උදාසිනභාවං වික්ඛම්භෙත්වා පියභාවං

උපට්ඨපෙත්වා භාවනා උපසංහරිතබ්බා, පුන තම්පි වසීභාවාපාදනෙන මුද්‍රං කම්මනියං කත්වා තදනන්තරං වෙරිමහි වෙරීසඤ්ඤං වික්ඛම්භෙත්වා මජ්ඣන්තභාවුපට්ඨපනමුඛෙන පියභාවං උප්පාදෙන්තෙන භාවනා උපසංහරිතබ්බා. තෙන චුත්තං “තදනන්තරෙ තදනන්තරෙ උපසංහරිතබ්බ”න්ති, ඤානචිත්තං උපනෙතබ්බං උප්පාදෙතබ්බන්ති අත්ථො.

වෙරීපුග්ගලො වා නත්ථී කම්මබලෙන වා එතරහි පයොගසම්පත්තියා වා සබ්බසො අනත්ථකරස්ස අභාවතො. මහාපුරිසජාතිකත්තාති මහාපුරිසසභාවත්තා

වීරකාලපරිවයසමිද්ධබන්තිමෙත්තානුද්දයාදිගුණසම්පන්නතාය

උළාරජ්ඣාසයත්තාති අත්ථො. තාදිසො හි සබ්බසභො පරාපරාධං තිණායපි න මඤ්ඤති. තෙන චුත්තං “අනත්ථං කරොන්තෙපි පරෙ වෙරීසඤ්ඤාව නුප්පජ්ජති”ති. තෙනාති තෙන යොගිනා. අත්ථී වෙරීපුග්ගලොති සම්බන්ධො.

243. පුරිමපුග්ගලෙසුති පියාදීසු ඤානස්ස ආරම්මණභූතෙසු පුරිමෙසු පුග්ගලෙසු. මෙත්තං සමාපජ්ජිත්වාති පටිසං වික්ඛම්භෙත්වා උප්පාදිතං මෙත්තාඤානං සමාපජ්ජිත්වා. මෙත්තායන්තෙන පටිසං පටිච්චනොදෙතබ්බන්ති එත්ථ කෙච් පන “උපචාරජ්ඣානං සම්පාදෙත්වා”ති අත්ථං වදන්ති, තෙසං උපචාරජ්ඣානතො වුට්ඨානම්පි ඉච්ඡිතබ්බං සියා “වුට්ඨහිත්වා”ති චුත්තත්තා. පුබ්බෙ තස්මිං පුග්ගලෙ අසනියා අමනසිකාරෙන පටිසං අනුප්පාදෙන්තස්ස සාධාරණතො තං වික්ඛම්භෙත්වා ඤානස්ස උප්පාදනං, සමාපජ්ජනඤ්ච චුත්තං. ඉදානි පන තං අනුස්සරන්තස්සපි මනසි කරොන්තස්සපි යථා පටිසං න උප්පජ්ජති, තං විධිං දස්සෙතුං ඉදං චුත්තං “තං පුග්ගලං මෙත්තායන්තෙන පටිසං චිනොදෙතබ්බ”න්ති. මෙත්තායනමෙව හි ඉධ පටිසචිනොදනං අධිජ්ජෙතං. න නිබ්බාතීති න වූපසම්මති.

අනුසාරතොති අනුගමනතො, පච්චවෙක්ඛණතොති අත්ථො. සට්ඨබ්බන්ති වායමිතබ්බං.

තඤ්ච ඛො සට්ඨං වායමනං. ඉථිනා ඉදානි වක්ඛමානෙන ආකාරෙන.

උභතො ද්වීසු යානෙසු දණ්ඩො එතස්සාති උභතොදණ්ඩකං, තෙන. ඔවරකා ලාමකාවාරා පාපපුරිසා. තත්‍රාපීති තෙසුපි අභිගමභිගානි ඔක්කන්තෙසුපි. තෙනාති මනොපදොසෙන. න සාසනකරො. සබ්බපාපස්ස අකරණං හි සාසනං. තස්සෙවාති තතොපි. නිස්සක්කෙ හි ඉදං සාම්චචනං, සමුච්චයෙ ච එච-සද්දො, පයමං කුද්ධපුරිසතොපිති අත්ථො. තෙනාති කුප්ඤානෙන. පාපියොති පාපතරො. සාරම්භාදිකස්ස කිලෙසානුබන්ධස්ස වත්ථුභාවතො කොධස්ස සාවජ්ජනං ඤත්වාපි කුප්ඤානතො සචෙ කොධෙ අනවජ්ජසඤ්ඤී කුද්ධස්ස

පුග්ගලස්ස න පටිකුජ්ඣෙය්‍යාති කෙවි. උභින්නන්ති ද්වින්නං පුග්ගලානං. තෙනාහ “අත්තනො ව පරස්ස වා”ති. අථ වා උභින්නන්ති උභයෙසං ලොකානං, ඉධලොකපරලොකානන්ති අත්ථො.

සපත්තකන්තාති පටිසත්තුහි ඉච්ඡිතා. සපත්තකරණාති තෙහි කාතබ්බා. කොධනන්ති කුජ්ඣනසීලං. කොධනායන්ති කොධනො අයං, අයන්ති ව නිපාතමත්තං. කොධපරෙතොති කොධෙන අනුගතො, පරාභිභූතො වා. දුබ්බණ්ණොව හොතීති පකතියා වණ්ණවාපි අලඬිකතපටියත්තොපි මුඛවිකාරාදිවසෙන විරූපො එව හොති එතරහි, ආයතිං වාති. කොධාභිභවස්ස එකන්තිකමීදං ඵලන්ති දීපෙනුං “දුබ්බණ්ණො වා”ති අවධාරණං කත්වා පුන “කොධාභිභූතො”ති වුත්තං. න පවුරත්ථොති න පහුතධනො. න හොගවාති උපහොගපරිහොගවත්ථුරහිතො. න යසවාති න කිත්තිමා.

ඡවාලාතන්ති ඡවදහනාලාතං, විතකායං සන්තජ්ජනුම්මුක්කන්තිපි වදන්ති. උභතොපදිත්තන්ති උභොසු කොට්ඨු දඬිසං. මජ්ඣෙ ගුරුගතන්ති වෙමජ්ඣධිධානෙ සුනඛස්ස වා සිඬිගාලස්ස වා උභදෙන ගුරුතෙ මක්ඛිතං. කට්ඨත්ථන්ති දාරුකිච්චං. නෙව ඵරති න සාධෙති. තපුපමාහන්ති තපුපමං තාදිසං අහං. ඉමන්ති “සො ව හොති අභිජ්ඣාලු”තිආදිනා (ඉතිවු. 92) හෙට්ඨා වුත්තං සන්ධාය සත්ථා වදති, තස්මා කාමෙසු තිබ්බසාරාගතාදිනා සීලරහිතන්ති අධිප්පායො. ඉධ පන බ්‍යාපන්නචිත්තං පදුට්ඨමනසඬිකජ්ජනාවසෙන යොජෙතබ්බං.

සො දානි ත්වන්තිආදි යථාවුත්තෙහි සුත්තපදෙහි අත්තනො ඔවදනාකාරදස්සනං.

244. යො යො ධම්මොති කායසමාවාරාදීසු යො යො සුවරිතධම්මො. වූපසන්තොති සංයතො. පරිසුද්ධොති කිලෙසමලවිගමෙන විසුද්ධො. කිලෙසදාහාභාවෙන වා උපසන්තො, අනවජ්ජහාවෙන පරිසුද්ධො, කායසමාවාරස්සෙව උපසමො විරකාලං සංයතකායකම්මතාය වෙදිතබ්බො. එවං සෙසෙසුපි.

තෙති වවිමනොසමාවාරො.

සොති උපසන්තවවිසමාවාරො පුග්ගලො. පටිසන්ථාරකුසලොති යථා පරෙහි ඡිද්දං න හොති, එවං පටිසන්ථරණෙ කුසලො. සබ්බොති අධිවාසනඛන්තිසඬිබාතෙන සබ්බභාවෙන සමන්තාගතො. සුඛසම්භාසොති පියකථො. සම්මොදකොති සම්මොදනීයකථාය සම්මොදනසීලො. උත්තානමුඛොති විකුණිතමුඛො අහුත්වා පීතිසොමනස්සවසෙන විකසිතමුඛො.

පුබ්බභාසීති යෙන කෙනවි සමාගතො පටිසන්ථාරවසෙන පඨමංයෙව ආභාසනසිලො. මධුරෙන සරෙන ධම්මං ඔසාරෙති සරහඤ්ඤවසෙන. සරභාණං පන කරොන්තො පරිමණ්ඩලෙහි පරිපුණ්ණෙහි පදෙහි ව ඛාඤ්ජනෙහි ව අඛායාකුලෙහි ධම්මකථං කථෙති.

සබ්බජනස්ස පාකටො සක්කච්චකිරියායාති අධිප්පායො. තෙනාහ “යො හී”තිආදි. ඔකප්පෙත්වාති සද්දහිත්වා. ඔකප්පනලක්ඛණා හි සද්ධා. ඔහිතසොතොති අවහිතසොතො, සුස්සුසන්තොති අත්ථො. අට්ඨිංකත්වා අත්ථං කත්වා, අත්ථිකො වා හුත්වා.

“එකොපි න වූපසන්තො හොති”ති පාඨො, එවරුපො පුග්ගලො නිරයතො නිරයං උපපජ්ජන්තො බහුකාලං තත්ථෙව සංසරතීති දස්සෙතුං “අට්ඨමහානිරයසොළසඋස්සදනිරයපරිපූරකො භවිස්සති”ති වුත්තං. තත්ථ සඤ්ජීවාදයො අට්ඨ මහානිරයා. අවිච්චමහානිරයස්ස ද්වාරෙ ද්වාරෙ චත්තාරො චත්තාරො කත්වා කුක්කුළාදයො සොළස උස්සදනිරයා. කාරුඤ්ඤං උපට්ඨපෙතබ්බං මහාදුක්ඛභාගිභාවතො. යස්මිං පුග්ගලෙ අවිභෙසාභූතා දුක්ඛාපනයනකාමතා උපතිට්ඨති, තත්ථ පටිසො අනොකාසොවාති ආහ “කාරුඤ්ඤම්පි පටිච්ච ආසාතො වූපසම්මති”ති.

ඉමස්ස ව අත්ථස්සාති “යො යො ධම්මො”තිආදිනා වුත්තස්ස අත්ථස්ස.

245. යං චෙරි දුක්ඛාපෙතුං සක්කොති, සො තස්ස වසෙන “අත්තනො විසයෙ”ති වුත්තො හික්ඛුනො කායො. කින්නි කිං කාරණං. තස්සාති චෙරිනො. අවිසයෙති දුක්ඛං උප්පාදෙතුං අසක්කුණෙය්‍යත්තාය අගොචරෙ. සචිත්තෙති අත්තනො චිත්තෙ. මහානත්ථකරන්ති ඉධලොකත්ථපරලොකත්ථපරමත්ථානං විරාධනවසෙන මහතො විපුලස්ස, නානාවිධස්ස ව දිට්ඨධම්මිකාදිභෙදස්ස අනත්ථස්ස කාරණං. මූලනිකන්තනන්ති සීලස්ස මූලානි නාම හිරොත්තප්පබන්තිමෙත්තානුද්දයා, තෙසං ඡින්දනං. කොධො හි උප්පජ්ජමානොව පාණාතිපාතාදිවසෙන හිරොත්තප්පාදීනි උච්ඡින්දති. ජලොති අන්ධබාලො.

අනරියං කම්මන්ති චෙරිනා කතමභාපරාධමාහ. යො සයන්ති යො ත්වං සයම්පි. දොසෙතුකාමොති කොධං උප්පාදෙතුකාමො. යදි කරි යදි අකාසි. දොසුප්පාදෙනාති දොසස්ස උප්පාදෙන. දුක්ඛං තස්ස ව නාමාති දුක්ඛඤ්ච නාම තස්ස අපරාධකස්ස. නාමාති අසම්භාවනෙ නිපාතො, තෙන තස්ස කාරණං අනෙකන්තිකන්ති දස්සෙති. තෙනාහ “කාහසි වා න වා”ති, කරිස්සසි න වා කරිස්සසිති අත්ථො. අහිතං මග්ගන්ති අත්තනො අහිතාවහං දුග්ගතිමග්ගං.

අට්ඨානෙනි දොසො තව අප්පියස්ස කාරාපකො, සත්තු පන තස්ස වසවත්තිතාය දාසසදිසොති අට්ඨානං පච්චාපකිරියාය. තස්මා තමෙව දොසං ඡන්දස්සු උච්ඡන්ද. ඛණිකත්තාති උදයවයපරිච්ඡන්තො අත්තනො පවත්තිකාලසඬ්ඛානො ඛණො එතෙසං අත්ථිති ඛණිකා, තඬ්ඛාවතො ඛණපහඬ්ගුභාවතොති අත්ථො. කස්ස දානීධ කුප්ඤ්ඤිති අපරාධකස්ස සන්තානෙ යෙහි ඛන්ධෙහි තෙ අපරාධො කතො, තෙ තංඛණංයෙව සබ්බසො නිරුද්ධා. ඉදානි පන අඤ්ඤෙ තිට්ඨන්තීති කස්ස ත්වං ඉධ කුප්ඤ්ඤි. න හි යුත්තං අනපරාධෙසු කුප්ඤ්ඤන්ති අධිප්පායො. තං විනා කස්ස සො කරෙති යො පුග්ගලො යස්ස දුක්ඛං කරොති, තං දුක්ඛකිරියාය විසයභූතං පුග්ගලං විනා කස්ස නාම සො දුක්ඛකාරකො දුක්ඛං කරෙ කරෙය්‍ය. සයම්පි දුක්ඛහෙතු ත්වම්හිති එවං සයම්පි ත්වං එතස්ස දුක්ඛස්ස හෙතු, එවං සමානෙ තස්ස තුය්හඤ්ච තස්ස දුක්ඛස්ස හෙතුභාවෙ කිං කාරණා තස්ස කුප්ඤ්ඤි න තුය්හන්ති අත්ථො.

246. පරලොකෙපි අනුගාමිභාවතො කම්මංයෙව සකං සන්තකං එතෙසන්ති කම්මස්සකා, තෙසං භාවො කම්මස්සකතා. පච්චචෙක්ඛණා නාම නිසෙධනත්ථා, නිසෙධනඤ්ච භාවිතො කම්මස්සාති ආහ “යං කම්මං කර්ස්සසි”ති. පටිසවසෙන පන පවත්තකම්මං පාකට්ඨාවතො ආසන්නං, පච්චක්ඛඤ්චාති ආහ “ඉදඤ්චා”ති. ච-සද්දො ඛ්‍යතිරෙකෙ, සො තස්ස කම්මස්ස ඵලනිස්සන්දෙන “නෙව සම්මාසම්බොධි”න්තිආදිනා ඛ්‍යතිරෙකතො චුච්චමානමෙවත්ථං ජොතෙති. නෙව සමත්ථන්ති සම්බන්ධො. නිරයෙ නියුත්තං, ජාතන්ති වා නෙරයිකං. අත්තානංයෙව ඔකිරති දොසරජෙනාති අධිප්පායො.

247. සත්ථු පුබ්බවරියගුණා පච්චචෙක්ඛිතඬ්ඛා, සත්ථු ගාරවෙනාපි පටිසං වූපසමෙය්‍යාති.

බොධිසත්තොපි සමානො නනු තෙ සත්ථා විත්තං නප්පදුසෙසි, පගෙව අභිසම්බුද්ධොති අධිප්පායො. දෙවියා පදුට්ඨෙතාති දෙවියා සද්ධිං පදුබ්භිනා මිච්ඡාචාරවසෙන අපරද්ධෙන. යත්ථ සුසානෙ ඡවසරීරං ඡඩ්ඨියති, තං ආමකසුසානං. නිබඤ්ඤමානොති නිබණ්ණියමානො. පුරිසකාරං කත්ථාති ආවාටතො නික්ඛමනත්ථාය බාහුබලෙන පුරිසකාරං කත්ථා. යක්ඛානුභාවෙනාති අඩ්ඩවිනිච්ඡයෙන ආරාධිතවිත්තස්ස යක්ඛස්ස ආනුභාවෙන. සිරිගබ්හන්ති වාසාගාරෙ.

ආසීසෙට්ඨාති යථාධිප්පෙන අත්ථො ඤායතො අනවජ්ජතො ආසං කරෙය්‍ය. න නිබ්බන්දෙය්‍යාති “එවං කිච්ඡාපන්නස්ස මෙ කුතො සොත්ථිභාවො”ති න නිබ්බන්දෙය්‍ය. චුත්තඤ්ඤි “ආපදාසු ඛො, මහාරාජ, ථාමො වෙදිතඬ්ඛො”ති (උදා. 53). යථා ඉච්ඡන්ති යෙන පකාරෙන කස්සචි

පිළිං අකත්වා රජපෙ පතිට්ඨිතං අත්තානං ඉච්ඡිං, තථා අහං අනුන්ති පස්සාමි.
වොති හි නිපාතමත්තං.

කාසිරඤ්ඤාති කලාබුනා කාසිරාපෙන. සකණ්ටකාහීති අයකණ්ටකෙහි
සකණ්ටකාහි.

මහල්ලකොති වුද්ධො වයොඅනුප්පත්තො. රුජ්ඣන්තීති නිරුජ්ඣන්ති.

චිත්තපරිගණ්ණනකාලොති විසෙවනං කාතුං අදත්වා චිත්තස්ස සම්මදෙව
දමනකාලො.

පුට්ඨසල්ලෙනාති විපුලෙන සල්ලෙන. නාගොති හත්ථිනාගො. වධිති විජ්ඣි,
මාරෙසීති වා අත්ථො. ඉමං යානං ආගන්ත්වා මයි එවං කරණං නාම න තව
වසෙන හොති, තස්මා කස්ස වා රඤ්ඤො, රාජමත්තස්ස වා අයං පයොගො
උයොපාජනාති අත්ථො.

ජබ්බණ්ණරස්මිති නිලපිතලොහිතාදිවසෙන ජබ්බණ්ණමයුබ්බා.
ජබ්බණ්ණකිරණවත්තදත්තතාය හි තෙ හත්ථි “ජද්දන්තා”ති වුව්චන්ති, න
ජද්දන්තවත්තතාය.

ජාතොති ජීසව්ජිතො. බාදෙය්‍යාති බාදෙය්‍යං, අයමෙව වා පායො. ආහිතොති
සුහිතො. සම්බලන්ති මග්ගාහාරං. තං පන යස්මා උපවාරෙන පථස්ස හිතන්ති
වුව්චති, තස්මා “පාටෙය්‍ය”න්තිපි වුත්තං. “මිත්තදුබ්බී වතායං අත්ඨබ්බාලො”ති
කාරුඤ්ඤෙන අස්සුපුණ්ණෙහි තෙත්තෙහි තං පුරිසං උදික්ඛමානො.

මා අයොසාසි මෙ හදන්තෙති එත්ථ මාති නිපාතමත්තං, මාති වා
පටික්ඛෙපො, තෙන උපරි තෙන කාතබ්බං විජ්ජකාරං පටිසෙධෙති. අයොසා
මෙති අය්‍යිරකො ත්වං මම අතිථිභාවතො. හදන්තෙති පියසමුදාවාරො. ත්වං
නාමෙතාදිසං කරිති ත්වම්පි එවරූපං අකාසි නාම.

තිරච්ඡානභූතොපි පන මහාකපි හුත්වා බෙමන්තභූමිං සම්පාපෙසිති
යොජනා.

පෙළාය පක්ඛිපන්තෙපිති බුද්දකාය පෙළාය පාදෙහි කොටෙත්වා
පක්ඛිපන්තෙපි. මද්දන්තෙපිති දුබ්බලභාවකරණත්ථං නානප්පකාරෙහි
මද්දන්තෙපි. අලම්පානෙති එවංනාමකෙ අහිතුණ්ඨිකෙ.

ජීතං වාති එත්ථ වා-සද්දො අවුත්තත්ථවිකප්පෙ, තෙන ඔදාතමඤ්ජිට්ඨාදිං
අවුත්තං සඨගණ්හාති. චිත්තානුවත්තන්තොති චිත්තං අනුවත්තන්තො. හොමි

චිත්තිතසන්නිභො ඵචමයං බහුලාභං ලභතුති. ආනුභාවෙන පන ථලං කරෙය්‍ය උදකං...පෙ.... ඡාරිකං කරෙ. ඵචං පන යදි චිත්තවසී හෙස්සං...පෙ.... උත්තමත්ථො න සිජ්ඣති තදා අත්තනා තත්ථ දිට්ඨං ආදීනවං දස්සෙති හගවා. තත්ථ උත්තමත්ථොති බුද්ධභාවමාහ. භොජපුත්තෙහීති ලුද්දපුත්තෙහි.

අළාරාති යෙන සයං තදා ලුද්දහත්ථතො මොචිතො, තං සත්ථවාහං නාමෙන ආලපති. අතිකස්සාති නාසාය ආවුතරජ්ජුං ආකඨ්ඨිත්වා. සම්පරිගය්හාති කාළවෙත්තලතාදීහි සබ්බසො පරිග්ගහෙත්වා, අච්ඡරියාති දුස්සභානං සහනවසෙනාති අධිජ්ජායො.

අතිවිය අයුත්තං අප්පතිරූපං පටිසචිත්තූප්පාදනෙන කෙනවි අප්පටිසමඛන්තිගුණස්ස සත්ථුසාසනාවොක්කමනජ්ජසඬගතො.

248. “අනමතග්ගොයං, හික්ඛවෙ, සංසාරො”තිආදීනා (සං. නි. 2.124; 3.99, 100; 3.5.520; කථා. 75) ආගතාති සුත්තපදානි අනමතග්ගසද්දො, තදත්ථො වා ඵතෙසන්ති අනමතග්ගියාති.

අපෙහි ගමනමග්ගො අජපථො. සඬකු ලග්ගාපෙත්වා තෙ ආලම්බිත්වා ගමනමග්ගො සඬකුපථො. සඬකුති අඬකුසාකාරෙන කතදීඝදණ්ඩො වුවිචති. ආදි-සද්දෙන පපාතමග්ගදුග්ගමග්ගාදිකෙ සඬගණ්හාති. උභතොබ්‍රූළ්භෙති සම්පහාරත්ථං ද්විහිපි පක්ඛෙහි ගාළ්භසන්නාහෙ. අඤ්ඤාති ව දුක්කරාති කරිත්වා ධනාසාය පබ්බතවිදුග්ගනදිවිදුග්ගාදිපක්ඛන්දනවසෙනාති අධිජ්ජායො. මං පොසෙසි, උපකාරං අකාසි, තත්‍ර නජ්ජතිරූපං මනං පදුසෙතුන්ති ඵචං චිත්තං උජ්ජාදෙනබ්බන්ති සම්බන්ධො. ඵචං චිත්තූප්පාදනඤ්ච ඵතරහි දිස්සමානෙන පුත්තාදීනං පොසනාදීනා අතීතස්ස අනුමානතො ගහණවසෙන වෙදිතබ්බං.

249. මෙත්තායාති මෙත්තාසඬබ්බතාය, මෙත්තාසහිතාය වා. වෙතොවිමුත්තියාති චිත්තසමාධානෙ. ආසෙවිතායාති ආදරෙන සෙවිතාය. භාවිතායාති වඩ්ඨිතාය. බහුලිකතායාති පුනජ්ජනං කතාය. යානීකතායාති යුත්තයානං විය කතාය. වත්ථුකතායාති අධිට්ඨානවත්ථුං විය කතාය. අනුට්ඨිතායාති අධිට්ඨිතාය. පරිචිතායාති පරිචිණ්ණාය විණ්ණවසීභාවාය. සුසමාරද්ධායාති සුට්ඨු සම්පාදිතාය. පාටිකඬබ්බාති ඉච්ඡිතබ්බා අවස්සංභාවිතො. සෙසං පරතො ආගමිස්සති.

250. ධාතුචිතිබ්භොගොති සසම්භාරසඬබ්බෙපාදිනා ධාතුනං චිතිබ්භූජනං. අපරාධො නාම අපරජ්ඣන්තස්ස පුග්ගලස්ස රූපධම්මමුඛෙන ගය්හතීති කත්වා ආහ “කිං කෙසානං කුජ්ඣසී”තිආදි, කෙසාදිචිතිමුත්තස්ස අපරජ්ඣනකස්ස පුග්ගලස්ස අභාවතො. ඉදානි නිබ්බන්තිතපරමත්ථධම්මවසෙනෙව

විනිබ්භොගවිධිං දස්සෙතුං “අථ වා පනා”ති ආදී වුත්තං. පඤ්චක්ඛන්තො උපාදාය, ද්වාදසායතනානි උපාදායාති පච්චෙකං උපාදාය-සද්දො යොජෙතබ්බො. කොධස්ස පතිට්ඨානට්ඨානං න භොතීති යථා ආරග්ගෙ සාසපස්ස, ආකාසෙ ච විත්තකම්මස්ස පතිට්ඨානට්ඨානං නත්ථි, එවමස්ස “වෙරි”ති පරිකප්පිතෙ පුග්ගලෙ කොධස්ස පතිට්ඨානට්ඨානං න භොති, කෙසාදීනං අකුප්පකිතබ්බතො, තබ්බිනිමුත්තස්ස ච පුග්ගලස්ස අභාවතො.

251. සංවිභාගොති ආමිසසංවිභාගො. පරස්සාති පච්චත්ථිකස්ස. භින්නාජීවොති අපරිසුද්ධාජීවො. තස්සෙවං කරොතොති එවං සංවිභාගං කරොත්තස්ස තස්ස දායකස්ස. ඉතරස්සාති පටිග්ගාහකස්ස. “මම මාතරා උපාසිකාය දින්නො”ති ඉදං “ධම්මියලාභො”ති එතස්ස කාරණවචනං. තෙන පන තස්ස ආගමනසුද්ධිං දස්සෙති.

සබ්බත්ථසාධකන්ති “අත්තත්ථො පරත්ථො දිට්ඨධම්මිකො අත්ථො සම්පරාසිකො අත්ථො”ති (මහානි. 69; වුළුති. මොසරාජමාණවපුච්ඡානිද්දෙස 85; පටි. ම. 3.5) එවමාදීනං සබ්බෙසං අත්ථානං, භිතානං, පයොජනානඤ්ච නිජ්ඣාදකං. උන්නමන්ති දායකා. නමන්ති පටිග්ගාහකා.

252. එවන්ති යථාචුත්තෙහි කකචුපමොවාදානුස්සරණාදීහි අත්තතො ඔවදනාකාරෙහි. වූපසන්තපටිසස්සාති පටිසඬ්ඛානබලෙන විනොදිතාසාතස්ස. තස්මිම්පිති වෙරිපුග්ගලෙපි. වෙරි-ගහණෙනෙව චෙත්ථ අප්පියපුග්ගලස්සාපි ගහණං දට්ඨබ්බං වෙරිම්පි මෙත්තාය සිද්ධාය තස්මිම්පි මෙත්තාසිද්ධිතො, පියතො පන අතිප්පියසභායකස්ස විසුං ගහණං ආසන්නපච්චත්ථිකස්ස දුබ්බිනිමොවයභාවදස්සනත්ථං. මෙත්තාවසෙනාති මෙත්තායනවසෙන. සමචිත්තතන්ති හිතුපසංභාරෙන සමානචිත්තතං. සීමාසම්භෙදො සා එව සමචිත්තතා. ඉමස්මිං පුග්ගලෙති මෙත්තාකම්මට්ඨානිකපුග්ගලෙ. නිසින්නෙති භාවෙනභාවලක්ඛණෙ භූමිමං.

හිතමජ්ඣත්තෙති පියෙ, මජ්ඣත්තෙ ච. චතුබ්බිධෙති චතුබ්බිධෙ ජනෙ, යත්ථ කත්ථවිති අධිජ්ජායො. නානත්තන්ති පියමජ්ඣත්තාදිනානාකරණං. හිතචිත්තොව පාණිනන්ති කෙවලං සත්තෙසු හිතචිත්තො එවාති පවුච්චති, න පන “මෙත්තාය නිකාමලාභී”ති වා “කුසලී”ති වා පවුච්චති. කස්මා? යස්මා අත්තාදීසු පස්සති නානත්තන්ති. කස්මා පනායං හිතචිත්තො කුසලීති න වුච්චති? සාතිසයස්ස කුසලස්ස වසෙන කුසලිභාවස්ස අධිජ්ජෙතත්තා. ඉමස්ස ච පුග්ගලස්ස මෙත්තාභාවනා න විසෙසවතී. අථ වා න නිකාමලාභී මෙත්තාය යතො අත්තාදීසු පස්සති නානත්තං. කුසලීති පවුච්චති, යස්මා හිතචිත්තොව පාණිනන්ති එවමෙත්ථ අත්ථො දට්ඨබ්බො. ගාමසීමාදයො විය ගාමන්තරාදීහි සත්තසඬ්ඛානෙ මෙත්තාවිසයෙ භාවනාය පුබ්බෙ අඤ්ඤමඤ්ඤං

අසංකිණ්ණමරියාදාරූපෙන ධීතත්තා අත්තාදයො ඉධ සීමා නාමාති ආහ “චතස්සො සීමායො”ති. සම්භින්නා භොන්තීති එත්ථ චුත්තං සම්භෙදං දස්සෙතුං “සමං ඵරති මෙත්තායා”තිආදි චුත්තං. මහාවිසෙසොති මහත්තො භාවනාය විසෙසො අතිසයො. පුරිමෙන පුරිමතො අත්තාදිනානත්තදස්සිනා. න නායතීති න ඤායති.

253. නිමිත්තන්ති යථා කසිණකම්මට්ඨානාදිසු තංතංකසිණමණ්ඩලාදිපරිග්ගහමුඛෙන භාවනාවසෙන ලද්ධං උග්ගහනිමිත්තං නිස්සාය ඤානස්ස ගොචරභාවෙන පටිභාගනිමිත්තං උපතිට්ඨති, න එවමිධ උපට්ඨිතං නිමිත්තං නාම අත්ථි. යො පනායං යථාචුත්තො සීමාසම්භෙදො ලද්ධො, ස්වෙව නිමිත්තං වියාති නිමිත්තං. තස්මිං හි ලද්ධෙ භාවනාය සාතිසයත්තා නිවරණානි වික්ඛම්භිතානෙව භොන්ති, කිලෙසා සන්තිසින්නාව, උපචාරසමාධිනා චිත්තං සමාහිතමෙව. තෙනාහ “නිමිත්තඤ්ච උපචාරඤ්ච ලද්ධං භොති”ති. තමෙව නිමිත්තන්ති සීමාසම්භෙදවසෙන පවත්තසමථනිමිත්තං. අප්පකසිරෙනෙව අකිච්ඡෙනෙව, පගෙව පරිපන්ථස්ස විසොධිතත්තා.

එත්තාවතාති එත්තකෙන භාවනානුයොගෙන. අනෙන යොගිනා. පඤ්චඩගච්ඡපභීනන්තිආදීනං පදානං අත්ථො හෙට්ඨා චුත්තො ඵව.

“පයමජ්ඣානාදීනං අඤ්ඤතරවසෙනා”ති ඉදං චක්ඛමානාය විකුඛ්ඛනාය තෙසං සාධාරණතාය චුත්තං. අප්පනාප්පත්තචිත්තස්සෙව න උපචාරමත්තලාභිනො. පගුණබලවභාවාපාදනෙන වෙසුල්ලාදිවිසෙසප්පත්තස්ස ඔධිසො, අනොධිසො ච දිසාඵරණාදිවසෙන ඤානස්ස පච්ඡම්භනා විකුඛ්ඛනා විවිධා කිරියාති කත්වා.

254. මෙත්තාසහගතෙනාති උප්පාදතො යාව හඬගා මෙත්තාය සහ පවත්තෙන සංසට්ඨෙන සම්පයුත්තෙනාති අත්ථො. යස්මා පන තං චුත්තනයෙන මෙත්තාය සහගතං, තාය එකුප්පාදාදිවිධිනා සම්මදෙව ආගතං භොති, තස්මා චුත්තං “මෙත්තාය සමන්තාගතෙනා”ති. වෙනො-සද්දො “අධිවෙතසො”තිආදිසු (පාවි. 153; උදා. 37) සමාධිපරියායොපි භොතීති තතො විසෙසෙතුං “වෙනසාති චිත්තෙනා”ති චුත්තං. එතන්ති එතං පදං. දිසොධිපරිග්ගහො සත්තොධිපරිග්ගහමුඛෙනෙව භොතීති දස්සෙන්නො ආහ “එකිස්සා දිසාය පයමපරිග්ගහිතං සත්තං උපාදායා”ති. දිසාසු හි ධීතසත්තා දිසාගහණෙන ගහිතා. තෙනාහ “එකදිසාපරියාපන්නසත්තඵරණවසෙන චුත්ත”න්ති. ඵරණඤ්ච සාරම්මණස්ස ධම්මස්ස අත්තතො ආරම්මණස්ස එස්සනා පච්චක්ඛතො දස්සනං ගහණං ආරම්මණකරණමෙවාති ආහ “ඵරිත්වාති චුසිත්වා ආරම්මණං කත්වා”ති. බ්‍රහ්මවිහාරාධිට්ඨිතන්ති

අනියමාපෙක්ඛසම්බන්ධිභාවතො

උපමාකාරනියමනං.

දුතියන්ති

උපමෙයාදස්සනං, උපමෙයාඤ්ච නාම උපමං, තෙන සම්බන්ධඤ්ච විනා නත්ථිති තදුභයම්පි දස්සෙතුං “යථා පුරත්ථිමාදිසු”තිආදි වුත්තං. තත්ථ තථා දුතියන්ති එත්ථ ඵරිත්වා විහරතීති ආනෙත්වා සම්බන්ධිතබ්බං. එවං තතියං චතුත්ථන්ති එත්ථාපි. තදනන්තරන්ති ච ඵරණාපෙක්ඛං අනන්තරග්ගහණං, න ඵරිතබ්බදිසාපෙක්ඛං දිසානං අනිද්දිට්ඨරූපත්තා. ඵරණානුක්කමෙන හි තාසං දුතියාදිතා, න සරූපතො. තෙනෙවාහ “යං කිඤ්චි එකං දිස”න්ති. ඉතීති එවං යථා වුත්තං චතස්සො, එවං උද්ධං දිසං ඵරිත්වා විහරතීති අත්ථො. තෙනාහ “එතෙනෙව නයෙනා”ති. ඉදම්පි ඉති-සද්දස්සෙව අත්ථදස්සනං. පාළියං (ම. නි. 3.309; 3.230; විහ. 642) අධො තිරියන්ති එත්ථ පි-සද්දො ලුත්තනිද්දිට්ඨොති දස්සෙතුං “අධොදිසම්පි තිරියං දිසම්පි”ති වුත්තං. එතෙනෙව “දුතිය”න්තිආදිසුපි පි-සද්දස්ස ලුත්තනිද්දිට්ඨතා දිපිතාති වෙදිතබ්බං. එවමෙවාති ඉදම්පි ඉති-සද්දස්සෙව අත්ථදස්සනං. එත්ථ ච “අධො”ති ඉමිනා යථා නිරයෙසු, නාගභවනාදිසු, යත්ථ තත්ථ වා අත්තනො හෙට්ඨිමදිසාය සත්තා ගස්හන්ති, එවං “උද්ධ”න්ති ඉමිනා දෙවලොකෙ, යත්ථ තත්ථ වා අත්තනො උපරිමදිසාය සත්තා ගහිතාති වෙදිතබ්බං.

මජ්ඣිමනිකාදිති ආදි-සද්දෙන ඉත්ථිපුරිසඅරියානරියදෙවමනුස්සාදිකෙ පහෙදෙ සඬගණ්හාති. ඊසකම්පි බහි අවික්ඛිපමානොති අප්පකම්පි කම්මට්ඨානතො බහි වික්ඛෙපං අනාපජ්ජන්තො හිතුපසංභාරතො අඤ්ඤථා ථොකම්පි අවත්තමානො. සබ්බත්තතායාති වා සබ්බෙන අත්තභාවෙන යථා සබ්බභාවෙන අත්තනි අත්තනො අත්තභාවෙ හිතෙසිතා, එවං සබ්බධි සබ්බසත්තෙසු මෙත්තාය ඵරිත්වා විහරතීති අත්ථො. මෙත්තාය වුච්චමානත්තා සත්තවිසයො සබ්බ-සද්දො, සො ච දිසං කත්වා වුත්තො, තස්මා සබ්බසත්තකායසඬබ්බතා පජා එතස්ස අත්ථිති සබ්බාවන්තොති පදත්ථතො දස්සෙන්තො “සබ්බාවන්තන්ති සබ්බසත්තවන්ත”න්ති ආහ. එත්ථ ච සබ්බධිති දිසොධිතා, දෙසොධිතා ච අනොධිසොඵරණං වුත්තං, සබ්බත්තතාය සබ්බාවන්තන්ති සත්තොධිතා. තථා හි වුත්තං “අනොධිසො දස්සනත්ථ”න්ති. එකමෙවත්ථං පකාරතො පරියායෙන්ති ඤාපෙන්නීති පරියායා, වෙච්චනාති. විපුලාදිසද්දො වෙත්ථ තාදිසාති අධිප්පායො. තෙනාහ “විපුලෙනාති එවමාදිපරියායදස්සනතො”ති. පරියායදස්සනෙ ච පුබ්බෙ ගහිතපදානිපි පුන ගස්හන්ති, යථා “සද්ධා සද්දහනා”ති (ධ. ස. 12) එත්ථ වුත්තම්පි සද්ධාපදං පුන ඉන්ද්‍රියාදිපරියායදස්සනෙ “සද්ධා සද්ධිත්තිය”න්ති (ධ. ස. 12) වුත්තං. තථාසද්දො වා ඉතිසද්දො වා න වුත්තොති “මෙත්තාසහගතෙන චෙතසා එකං දිසං ඵරිත්වා විහරතී”ති එතස්ස අනුවත්තකො තථා-සද්දො ච ඉති-සද්දො ච තෙසං ඵරණානන්තරාදිට්ඨානං අට්ඨානන්ති කත්වා තෙ න වුත්තාති පුන

“මෙත්තාසහගතෙන චෙතසාති චුත්ත”න්ති අත්ථො. චුත්තස්සෙවත්ථස්ස පුන චචනං නිගමනන්ති ආහ “නිගමනවසෙන වා එතං චුත්ත”න්ති. නනු ච සමාපනවසෙන චුත්තස්සෙවත්ථස්ස පුන චචනං නිගමනන්ති? නායං දොසො ඔධිසොඅනොධිසොඵරණානං සමාපනෙ එව චුත්තත්තා. විපුලෙනාති මහන්තෙන, මහත්තඤ්චස්ස අසුභකම්මට්ඨානාදිසු විය ආරම්මණස්ස එකදෙසමෙව අග්ගහෙත්වා අනවසෙසග්ගහණවසෙනාති ආහ “ඵරණවසෙන විපුලතා දට්ඨබ්බා”ති.

කිලෙසවික්ඛම්භනසමත්ථතාදිහි මහත්තං ගතං, මහන්තෙහි වා උළාරච්ඡන්දවත්තවීරියපඤ්ඤෙහි ගතං පටිපත්තන්ති මහග්ගතං. තයිදං යස්මා එකන්තතො රූපාවචරං, තස්මා චුත්තං “භූමිවසෙන මහග්ගත”න්ති. නිරුල්භො හි රූපාරූපාවචරෙසු මහග්ගතවොහාරො. පගුණවසෙනාති පකාරතො ගුණිතං බහුලිකතං පගුණං, තස්ස වසෙන, සුභාවිතභාවෙනාති අත්ථො. තං හි පමාණං ගහෙතුං අසක්කුණෙය්‍යතාය අප්පමාණං නාම හොති. අප්පමාණසත්තාරම්මණවසෙනාති අපරිමාණසත්තාරම්මණකරණවසෙන. සයම්පි චෙරරහිතත්තා, තංසමඬගිතො චෙරාභාවහෙතුත්තා ච අචෙරං. තයිදං ද්වයං යතො ලහති, තං දස්සෙතුං “ඛ්‍යාපාදපච්චත්ථිකප්පහානෙනා”ති චුත්තං. චෙතසො ඛ්‍යාපත්තිවසෙන හනනතො ඛ්‍යාපජ්ජං, චෙතසිකං අසානං, තදභාවතො අඛ්‍යාපජ්ජං. තෙනාහ “නිද්දුක්ඛ”න්ති. තං පනස්ස අඛ්‍යාපජ්ජත්තං පඤ්චවිඤ්ඤාණාදිනං විය න සභාවතො, අථ ඛො පච්චත්ථිකවිචෙකතොති දස්සෙත්තො “දොමනස්සප්පහානතො”ති ආහ. අයන්ති ඉධ යථානීතං අප්පමඤ්ඤාවිභඩ්ගෙ (විභ. 642), තෙසු තෙසු ච සුත්තපදෙසෙසු (ම. නි. 1.459; 2.309, 315) ආගතං මෙත්තාබ්‍රහ්මවිහාරවිකුබ්බනමාහ.

255. “තථා”ති ඉමිනා ඉමිස්සා “පඤ්චභාකාරෙහි, සත්තභාකාරෙහි, දසභාකාරෙහි”ති ආකාරවිභාගෙන පටිසම්භිදායං (පටි. ම. 2.22) චුත්තාය ච විකුබ්බතාය මජ්ඣෙ හින්තසුචණ්ණස්ස විය හෙදාභාවමුපසංහරති ඔධිසොඵරණඅනොධිසොඵරණදිසාඵරණවසෙන දෙසනාය ආගතත්තා. කෙවලං පනෙත්ථ පටිසම්භිදාමග්ගෙ (පටි. ම. 2.22) විය සත්තොධි න ගහිතොති අයමෙව විසෙසො. යම්පිති විකුබ්බතං සත්ථායාහ.

ඉදානි හෙදාභාවදස්සනමුඛෙන උද්දෙසතො ආනීතං පටිසම්භිදාමග්ගපාළිං නිද්දෙසතො දස්සෙත්වා තස්සා අනුත්තානපදවණ්ණනං කාතුං “තත්ථ වා”තිආදිමාහ.

256. තත්ථ සබ්බෙ සත්තාති සබ්බ-සද්දො කාමං පදෙසසබ්බවිසයො, න සබ්බසබ්බවිසයො යථා “සබ්බං ජානාතීති සබ්බඤ්ඤාඤාඤාණ”න්ති (පටි. ම.

1.119-120), “සත්තා”ති පන පදෙන පරිච්ඡින්නං අත්තනො විසයං අසෙසත්වාච පරියාදියතීති ආහ “අනවසෙසපරියාදානමෙත”තීති.

තත්‍රාති තස්මිං රූපෙ. සත්තොති සජ්ජනකිච්චෙන ඡන්දාදිපරියායෙන ලොභෙන ආසත්තො ලග්ගො. තත්‍රාති වා කරණෙ භූමිමං, තෙන ඡන්දාදිනාති අත්ථො.

යදි සත්තතාය සත්තා, කථං චිතරාගෙසුති ආහ “රුළුභිසද්දෙනා”තිආදි. අචිතරාගෙසු රුළුභෙන, අචිතරාගෙසු වා පවත්තිත්වා ඉන්ද්‍රියබද්ධබන්ධසත්තානතාය තංසදිසෙසු චිතරාගෙසු රුළුභෙන සද්දෙන. අථ වා කිඤ්චි නිමිත්තං ගහෙත්වා සතිපි අඤ්ඤස්මිං තන්තිමිත්තයුත්තෙ කත්ථවි විසයෙ සම්මුතියා චිරකාලතාය නිමිත්තචිරහෙපි පවත්ති රුළුභි නාම යථා “ගච්ඡන්තීති ගාථො”ති, එවං සත්තසද්දස්සාපි රුළුභිභාවො දට්ඨබ්බො. භූතපුබ්බගතියා වා චිතරාගෙසු සත්තවොභාරො දට්ඨබ්බො. සත්වයොගතොති එත්ථ සත්වං නාම බුද්ධි, චිරියං, තෙජො වා, තෙන යොගතො සත්තා, යථා “නිලගුණයොගතො නිලො පටො”ති.

පාණන්ති එතෙනාති පාණනං, අස්සාසපස්සාසා, තස්ස කම්මං පාණනතා, තාය, අස්සාසපස්සාසසම්පයොගෙනාති අත්ථො. භූතත්තාති කම්මකිලෙසෙහි ජාතත්තා. පුරණතො, ගලනතො ච පුග්ගලාති නෙරුත්තා. සත්තා හි නිබ්බත්තත්තා තංතංසත්තනිකායං පුරෙත්තා විස භොන්ති, සබ්බාවත්ථනිපාතිතාය ච ගලන්ති වචන්තීති අත්ථො. අපරිඤ්ඤාතවත්ථුකානං “අත්තා”ති භවති එත්ථ අභිධානං, චිත්තඤ්ඤාති අත්තභාවො, සරිරං, බන්ධපඤ්ඤවකමෙව වා. තන්ති බන්ධපඤ්ඤකං. උපාදායාති ගහෙත්වා උපාදානං නිස්සයං කත්වා. පඤ්ඤත්තිමත්තසම්භවතොති පරමත්ථතො අසන්තෙපි සත්තසඤ්ඤිතෙ පඤ්ඤත්තිමත්තෙන සම්භවතො.

යථා ච සත්තාති වචනන්ති යථා සත්ත-සද්දො යථාචුත්තෙනට්ඨෙන නිජ්ජපරියායතො පදෙසචුත්තිපි රුළුභිවසෙන අනවසෙසපරියාදායකො. සෙසානිපිති පාණාදිවචනානිපි. තානිපි හි රූපාරූපභවුපගචතුත්ථජ්ඣානාදිසමඬ්ඨිනං අස්සාසපස්සාසාභාවතො අවිනිපාතධම්මානං පුගලනස්ස අභාවතො පදෙසචුත්තිනි. රුළුභිවසෙන ආරොපෙත්වා යථාචුත්තාය රුළුභියා වසෙන කත්ථවි විසයෙ අවිජ්ජමානමිපි පාණපුග්ගලභාවං ආරොපෙත්වා. යදි සාධාරණතො සත්තවෙච්චනානීති ගහෙත්වා අනොධිසොඵරණා මෙත්තා වුච්චති, අථ කස්මා පඤ්ඤවහෙව ආකාරෙහි චුත්තාති අනුයොගං සන්ධායාහ “කාමඤ්ඤා”තිආදි. කෙච් පනාහු “න ඛො පනෙතාති “සත්තා”තිආදීනි පදානි වෙච්චනතාමත්තං උපාදාය ගහිතාති, යතො ජන්තුආදීනමිපි ගහණං ආපජ්ජෙය්‍ය, අත්ථවිසෙසං පන

නිමිත්තභූතං උපාදාය ගහිතානි”ති, තෙ සන්ධායාහ “යෙ පනා”තිආදි. තත්ථ අත්ථතොති සජ්ජනට්ඨෙන සත්තා, පාණනට්ඨෙන පාණාති එවමාදිඅත්ථතො. තෙසං තං මතිමත්තන්ති දස්සෙන්නො ආහ “අනොධිසොඵරණං විරුජ්ඣති”ති. කස්මා? කෙවි සත්තා, කෙවි පාණා, කෙවි පුග්ගලාති ආපජ්ජනතො. තථා අත්ථං අග්ගහෙත්වාති සත්තාදිසද්දා සජ්ජදෙසවිසයාති එවමත්ථං අග්ගහෙත්වා පුබ්බෙ චුත්තනයෙන නිජ්ජදෙසවිසයාති එවමත්ථං ගහෙත්වාති අධිජ්ජායො. තෙනාහ “ඉමෙසු”තිආදි. පඤ්චසු ආකාරෙසුති “සබ්බෙ සත්තා”තිආදිනා පාළියං (පටි. ම. 2.22) ආගතෙසු පඤ්චසු භාවනාකාරෙසු. අඤ්ඤතරවසෙනාති යස්ස කස්සවි වසෙන.

257. ඉදානි ද්වාවිසතියා භාවනාකාරෙසු අජ්ජනා පරිග්ගහෙත්වා දස්සෙතුං “එත්ථ වා”තිආදි චුත්තං. ඛ්‍යාපාදරහිතාති දොමනස්සඛ්‍යාපාදරහිතා. තස්මාති යස්මා න කෙවලං යථාචුත්තආකාරවිභාගමත්තතො අජ්ජනාවිභාගො, තස්මා. ඉමෙසුපි පදෙසුති “සබ්බෙ සත්තා අවෙරා භොන්තු”තිආදිකොට්ඨාසෙසුපි. යං යං පාකටං භොතීති යදිපි පුබ්බභාගෙ තත්ථ තත්ථ අහිනිවෙසෙ අනෙකකොට්ඨාසවසෙනෙව මනසිකාරං පවත්තෙති, භාවනාය සම්ප්පිකානක්ඛණෙ පන තත්ථ යං පගුණතරතාය සුපාකටං භොති, තස්ස වසෙන අජ්ජනා භොති, යථා තං ද්වත්තිංසාකාරෙ. තත්ථ පන ආරම්මණං, ඉධ භාවනාකාරොති අයමෙව විසෙසො. චතුත්තන්ති චතුත්තං චතුත්තං. ඛ්‍යාපනිච්ඡාලොපෙන හි නිද්දිට්ඨං. එස නයො සෙසෙසුපි.

ලිඛිතවසෙන චුත්තං තෙසං පචුරතො ලබ්භමානත්තා. තතියා පන පකති යදිපි පඨමදුකෙන න සඬගහිතා, දුතියදුකෙන පන තිකෙන ව සඬගහිතා එව.

ඉති සබ්බානිජිති අනොධිසොඵරණෙ විසති, ඔධිසොඵරණෙ අට්ඨවිසති, දිසාඵරණෙ චත්තාරි සතාති, අසීති වාති එවං සබ්බානිපි. සත-සද්දාපෙක්ඛාය නපුංසකනිද්දෙසො.

258. එවං මෙත්තාභාවනං විභාවෙත්වා ඉදානි තත්ථ ආනිසංසෙ විභාවෙතුං “ඉති”තිආදි ආරද්ධං. තත්ථ සෙසා ජනාති මෙත්තාය වෙතොවිමුත්තියා අලාභිනො. සම්පරිවත්තමානාති දක්ඛිණෙන පස්සෙන අසයිත්වා සබ්බසො පරිවත්තමානා. කාකච්ඡමානාති සුරුසුරුපස්සාසවසෙන විස්සරං කරොන්තා. සුඛං සුපතීති එත්ථ දුට්ඨාසුපනා සයනෙ පිට්ඨිජ්ජසාරණලක්ඛණා, කිරියාමයවිත්තෙහි අවොකිණ්ණභවඬගජ්ජවත්තිලක්ඛණා ව. තත්ථායං උභයථාපි සුඛමෙව සුපති. යස්මා සණ්කං නිපජ්ජිත්වා අඬගපච්චඬගාති සමොධාය පාසාදිකෙන ආකාරෙන සයති, නිද්දොක්කමනෙපි ඤානං සමාපන්නො විය භොති. තෙනාහ “එවං අසුපිත්වා”තිආදි.

නිද්දාකාලෙ සුඛං අලභිත්වා දුක්ඛෙන සුත්තත්තා එව පටිබුජ්ඣනකාලෙ සරීරබ්බදෙන නිත්ථුනනං, විජම්භනං, ඉතො චිතො විපරිවත්තනඤ්ච භොතීති ආහ “නිත්ථුනත්තා විජම්භත්තා සම්පරිවත්තත්තා දුක්ඛං පටිබුජ්ඣන්ති”ති. අයං පන සුඛෙන සුත්තත්තා සරීරබ්බදාභාවතො නිත්ථුනනාදිරහිතොව පටිබුජ්ඣති. තෙන වුත්තං “එවං අප්පටිබුජ්ඣත්වා”තිආදි. සුඛපට්ඨොධො ච සරීරවිකාරාභාවෙනාති ආහ “සුඛං නිබ්බිකාර”න්ති.

“හද්දකමෙව සුපිනං පස්සති”ති ඉදං අනුභූතපුබ්බවසෙන, දෙවතුපසංභාරවසෙන වස්ස හද්දකමෙව සුපිනං භොති, න පාපකන්ති කත්වා වුත්තං. තෙනාහ “වෙතියං වන්දන්තො වියා”තිආදි. ධාතුක්ඛොභගෙතුකම්පි වස්ස බහුලං හද්දකමෙව සියා යෙහුයොන විත්තජරුපානුගුණාය උතුආභාරජරුපානං.

උරෙ ආමුක්තමුත්තාභාරො වියාති ගීවාය බන්ධිත්වා උරෙ ලම්බිතමුත්තාභාරො වියාති කෙහිවි වුත්තං. තං එකාවලිවසෙන වුත්තං සියා, අනෙකරතනාවලිසමුහභූතො පන මුත්තාභාරො අංසප්පදෙසතො පටියාය යාව කට්ඨප්පදෙසස්ස භෙටියාභාගා පලම්බන්තො උරෙ ආමුක්කොයෙව නාම භොති.

තත්ථෙවාති පාටලිපුත්තෙයෙව. සක්කා නිසිදිතුං වා නිපජ්ජිතුං වා දෙසස්ස බෙමනාය, තස්ස තස්ස පදෙසස්ස රමණීයනාය ව.

දසාව අන්තො දසන්තො, වත්ථස්ස ඔසානන්තො.

සමප්පවත්තවාසන්ති තත්ථ තත්ථ විහාරෙ සමප්පවත්තවත්තවාසං. ථෙරො කිර අත්තනා පවිට්ඨපවිට්ඨවිහාරෙ “අහමෙත්ථ ආගන්තුකො”ති අවින්තෙත්වා තත්ථ තත්ථ යථාරහං අත්තනා කාතබ්බවත්තාති පරිපුරෙන්නො එව විහාසි. අපරෙ පන හණන්ති සබ්බසත්තෙසු සමප්පවත්තමෙත්තාවිහාරවාසං. අයං හි ථෙරො අරහත්තාධිගමතො පුබ්බෙපි මෙත්තාවිහාරී අභොසි.

වනන්තරෙ ධීතොති ථෙරො කිර තථා සමප්පවත්තවාසවසෙන වරමානො එකදිවසං අඤ්ඤතරං රමණීයං වනන්තරං දිස්වා තත්ථ අඤ්ඤතරස්මිං රුක්ඛමුලෙ සමාපත්තිං සමාපජ්ජිත්වා යථාපරිච්ඡෙදෙන තතො උට්ඨිතො අත්තනො ගුණාවජ්ජනහෙතුකෙන පිතිසොමනස්සෙන උදානෙන්නො “යාවතා උපසම්පන්නො”ති ගාථං අභාසි. තමත්ථං දස්සෙතුං “වනන්තරෙ ධීතො”ති පටිමගාථා යපිතා. තත්ථ ගජ්ජමානකොති සිහගජ්ජිතං ගජ්ජන්තො. ගුණමෙසන්තොති අත්තනො ගුණසමුදයං ගවෙසන්තො පච්චවෙක්ඛන්තො.

බ්‍රහ්මවිහාරනිද්දෙසවණ්ණනා

“බලවපියවිත්තතායා”ති ඉමිනා බලවපියවිත්තතාමත්තෙනපි සත්ථං න කමති, පගෙව මෙත්තාය වෙතොවිමුත්තියාති දස්සෙති.

“සුඛං සුපතං මුතයො, අජ්ඣන්තං සුසමාහිතා;
සුඡේදද්ධං පඤ්ඤානි, සදා ගොතමසාවකා”ති. —

කරුණාභාවනාවක්කරා

323

දුද්දසිකො, බ්‍රහ්මාබ්‍රාහ්මානි හොති රොගබ්‍රහ්මලො, දුග්ගතොපි හොති අප්පන්තපානො, අප්පායුකොපි හොති පරිත්තජීවිතොති එවමාදිඅනෙකානත්ථානුබන්ධිතා විහෙසාය පච්චවෙක්ඛිතබ්බා, තප්පටිපක්ඛතො කරුණාය ආනිසංසා පච්චවෙක්ඛිතබ්බා. තෙන වුත්තං “නික්කරුණාය ආදීනවං කරුණාය ව ආනිසංසං පච්චවෙක්ඛිත්වා”ති. “පියො ඡී”තිආදිනා පයමං පියපුග්ගලාදීසු අනාරම්භස්ස කාරණමාහ. පියං හි පුග්ගලං කරුණායිතුමාරහත්තස්ස න තාව පියභාවො විගච්ඡති, අවිගතෙ ව තස්මිං කුතො කරුණායනා. තෙනාහ “පියට්ඨානෙයෙව තිට්ඨති”ති. සෙසපුග්ගලෙසුපි එසෙව නයො. ලිඛිතවිසභාගකාලකතානං අබ්‍රහ්මභාවෙ කාරණං හෙට්ඨා වුත්තමෙව.

යත්ථ පන පයමං ආරහිතබ්බා, තං පාළිනෙයෙනෙව දස්සෙතුං “කථංඤ්ච භික්ඛු”තිආදි ආරද්ධං. තත්ථ දුග්ගතන්ති දලිද්දං. සො හි හොගපාරිජුඤ්ඤතො සුබසාධනානං අභාවෙන දුක්ඛං ගතො උපගතො දුග්ගතොති වුච්චති. අථ වා දුග්ගතන්ති දුක්ඛෙන සමඛිගිභාවං ගතං. දුරුපෙතන්ති කායදුච්චරිතාදීහි උපෙතං. ගතිකුලරූපාදිවසෙන වා තමභාවෙ යිතො දුග්ගතො. කායදුච්චරිතාදීහි උපෙතන්තා තමපරායණභාවෙ යිතො දුරුපෙතොති එවමෙත්ථ අත්ථො වෙදිතබ්බො. පරමකිච්ඡප්පත්තන්ති අතිවිය කිච්ඡමාපන්නං මහාබ්‍යසනං නිමුග්ගං. අප්පෙව නාමාති සාධු වත.

වට්ඨෙත්ථ නන්ති “සාතෙත්ථ නං වොර”න්ති එවං පහිතාය රඤ්ඤො ආණාය බාදනීයම්පි...පෙ.... දෙනති “ඉදානෙව මාරියමානො එත්තකම්පි සුබං ලහතු”ති. සුසප්ථිතොති සුබානුභවතෙ සන්තද්ධො.

එතෙනෙව උපායෙනාති යෙන යෙන විධිනා එතරහි යථාවුත්තෙ පරමකිච්ඡාපන්නෙ ආයතිං වා දුක්ඛභාගිම්හි පුග්ගලෙ කරුණායිතුං කරුණා උප්පාදිනා, එතෙනෙව නයෙන. පියපුග්ගලෙති පියායිතබ්බපුග්ගලෙ. එතරහි වා දිස්සමානං ආයතිං වා භාවිතිං දුක්ඛප්පත්තිං ගහෙත්වා කරුණා පවත්තෙතබ්බාති සම්බන්ධො. මජ්ඣිමනිකායෙහි පියෙව නයො. යො හි සො කරුණාය වත්ථුභූතො දුට්ඨො පුග්ගලො වුත්තො, කාමං තත්ථ කරුණාභාවනා සුබෙනෙව ඉජ්ඣති, ඉමිනා පන භික්ඛුනා තත්ථ භාවනං පගුණතරං කත්වා සීමාසම්භෙදං කාතුං තදනන්තරං පියපුග්ගලෙ, තතො මජ්ඣිමනෙ, තතො වෙරිපුග්ගලෙ කරුණා භාවෙතබ්බා. භාවෙත්තෙන ව එකෙකස්මිං කොට්ඨාසෙ මුදුං කම්මනියං විත්තං කත්වා තදනන්තරෙ තදනන්තරෙ උපසංහරිතබ්බං. යස්ස පන වෙරිපුග්ගලො වා නත්ථී, මහාපුරිසජාතිකත්තා වා අනත්ථං කරොන්තෙපි වෙරිසඤ්ඤාව නුප්පජ්ජති, තෙන මජ්ඣිමනෙ මෙ විත්තං කම්මනියං ජාතං, ඉදානි වෙරිමිහි උපසංහරාමිති බ්‍යාපාරොව න කාතබ්බො. යස්ස පන අත්ථී, තං සන්ධායාහ “සවෙ පනා”තිආදි.

තත්ථ පුබ්බෙ චුත්තනයෙනෙවාති මෙත්තාකම්මට්ඨානිකස්ස (විසුද්ධි. 1.240 ආදයො) චුත්තනයෙන. තං මෙත්තාය චුත්තනයෙනෙව. වූපසමෙතඛිබන්ති “අථානෙන පුරිමපුග්ගලෙසු”තිආදිනා (විසුද්ධි. 1.243), “කකචුපමඔවාදාදිනං අනුස්සරතො”තිආදිනා (විසුද්ධි. 1.243) ච මෙත්තාභාවනාය චුත්තෙන නයෙන තං පටිසං වූපසමෙතඛිබං. එවං එතරහි මහාදුක්ඛජ්ජත්තෙ සුඛිතෙපි අකතකුසලතාය ආයතිං දුක්ඛජ්ජත්තියා වසෙන කරුණායනවිධිං දස්සෙත්වා ඉදානි කතකලායාණෙපි තං දස්සෙතුං “යොපි චෙත්ථා”තිආදි චුත්තං. තෙසන්ති බ්‍යසනානං. වට්ටදුක්ඛං අනතික්කන්තත්තාති සම්මාසම්බුද්ධෙනාපි අක්ඛානෙන පරියොසාපෙනුං අසක්කුණෙයාස්ස අනාගතස්ස ආපායිකස්ස සුගතීසුපි ජාතිජරාදිහෙදස්සාති අපරිමිතස්ස සංසාරදුක්ඛස්ස අනතික්කන්තභාවතො. සබ්බථාපි කරුණායිත්ථාති දුක්ඛජ්ජත්තියා, සුඛජ්ජත්තියා අකතකුසලතාය වා කතාකුසලතාය වාති සබ්බපකාරෙනපි කරුණාය වත්ථුභාවස්ස සල්ලක්ඛණෙන තස්මිං තස්මිං පුග්ගලෙ කරුණං කත්වා කරුණාභාවනං වඩ්ඪෙත්වා. චුත්තනයෙනෙවාති “අථානෙන පුනස්සුතං මෙත්තායන්තෙනා”තිආදිනා (විසුද්ධි. 1.243) මෙත්තාභාවනායං චුත්තෙන නයෙන. තං නිමිත්තන්ති සිමාසම්භෙදවසෙන පවත්තං සමථනිමිත්තං. මෙත්තාය චුත්තනයෙනෙවාති යථා මෙත්තාභාවනායං “අජ්ජකසිරරනෙවා”තිආදිනා (විසුද්ධි. 1.253) තිකචතුක්කජ්ඣානවසෙන අජ්ජනා “එකං දිසං ඵරිත්වා විහරතී”තිආදිනා (විසුද්ධි. 1.253-254) තස්සා වඩ්ඪනා ච චුත්තා, එවමිධ කරුණාභාවනායං තිකචතුක්කජ්ඣානවසෙන අජ්ජනා වෙදිතඛිබා ච වඩ්ඪෙත්තඛිබා ච, තථෙවස්සා වඩ්ඪනාවිධිපි වෙදිතඛිබාති අධිජ්ජායො. චුත්තනයෙනෙවාති අවධාරණෙන “පයමං වෙරිපුග්ගලො කරුණායිතඛිබො”ති ඉදං යථා පාළිවිරුද්ධං, එවං යුත්තිවිරුද්ධමිපිති ඉමමත්ථං දීපෙති. පයමං හි වෙරිං සමනුස්සරතො කොධො උජ්ජජ්ජෙය්‍ය, න කරුණා. අත්තාපි සක්ඛිභාවෙන කරුණායනවසෙන ගහෙනඛිබො, සො කිමිති පච්ඡා ගස්හතීති. “අජ්ජනා වඩ්ඪෙත්තඛිබා”ති ඉමිනා ච අජ්ජනාජ්ජත්තවිත්තස්සෙව “කරුණාසහගතෙන චෙතසා එකං දිසං ඵරිත්වා විහරතී”තිආදිනා (දී. නි. 3.308; ම. නි. 1.77, 509; 2.309, 315, 452, 471; 3.230) චුත්තවිකුඛිබනා ඉජ්ඣතීති අයමත්ථො දස්සිතො.

කරුණාපදමත්තමෙව චස්සා පාළියා විසෙසොති තං අනාමසිත්වා පටිසම්භිදායං චුත්තවිකුඛිබනා, මෙත්තාය චුත්තආනිසංසා ච ඉධ ලඛිහන්තීති දස්සෙතුං “තතො පරං...පෙ.... වෙදිතඛිබා”ති චුත්තං. තත්ථ තතො පරන්ති “කරුණාසහගතෙන චෙතසා”ති (දී. නි. 3.308; ම. නි. 1.77, 509; 2.309, 315, 452, 471; 3.230) චුත්තවිකුඛිබනතො උපරි. සෙසං චුත්තනයමෙව.

මුදිතාභාවනාවණ්ණනා

260. පියපුග්ගලාදීසුති පියමජ්ඣන්තවෙරිසු න ආරහිතබ්බා. මුදිතාභාවනාති විහත්තිං පරිණාමෙත්වා යොජනා. න භීතිආදි තත්ථ කාරණවචනං. පියභාවමත්තෙනාති එත්ථ මත්ත-සද්දො විසෙසනිවත්ති අත්ථො, තෙන සොමනස්සපටිසන්ධිකතාදිසිද්ධා නිවච්ඡෙදාසංසිතමුඛතා, සුඛබ්බාසිතා, සුඛසම්භාසනා, සබ්ලතා, සම්මොදකතාති එවමාදිකෙ මුදිතාය පදට්ඨානභූතෙ විසෙසෙ උල්ලිඬිගෙනි, ඊදිසෙහි විසෙසෙහි විරහිතොති චුත්තං හොති. එව-කාරෙන පන පියපුග්ගලස්ස සුඛසමජ්ජිතතාදිං, මුදිතාය ච හෙතුභූතං පමොදජ්ජවත්තිං නිවත්තෙති. පියපුග්ගලෙපි හි පරමාය සම්පත්තියා පමුදිතෙ හට්ඨතුට්ඨෙ හික්ඛුතො මුදිතොකාසං ලභෙය්‍යා. චක්ඛති හි “පියපුග්ගලං වා”තිආදි. ආදිතො මජ්ඣන්තපුග්ගලං අනුස්සරන්තස්ස උදාසිනතා සණ්ඨාති, වෙරිං සමනුස්සරන්තස්ස කොධො උජ්ජජ්ජති. තෙනාහ “පග්ගෙව මජ්ඣන්තවෙරිතො”ති.

පමොදජ්ජවත්තියා සොණ්ඩසදිසො සභායො සොණ්ඩසභායො. මුදිතමුදිතොවාති පසාදසොම්මතාය අතිවිය මුදිතො එව. පසාදෙ හි ඉදං ආමෙඬිතං. එවං අට්ඨකථානායෙන ආදිතො මුදිතාභාවනාය වත්ථුං දස්සෙත්වා ඉදානි පාළිනායෙන දස්සෙතුං. “පියපුග්ගලං වා”තිආදි චුත්තං. තත්ථ සුඛිතන්ති සඤ්ජාතසුඛං, සුඛජ්ජත්තන්ති අත්ථො. සජ්ජිතන්ති සුඛානුභවතෙ සන්තද්ධං පටියත්තසුඛසාධනං. අහො සාධුති තස්ස සත්තස්ස සම්පත්තියං සම්පජ්ඣස්සුඛබ්බපමොදනාකාරදස්සනං. පුන අහො සුට්ඨුති තස්ස පමොදනස්ස බහුලිකාරදස්සනං. පියං මනාපන්ති එත්ථ මනාප-ග්ගහණෙන පාළියම්පි අතිජ්ජියසභායකො අධිජ්ජෙතොති එකෙ.

අතීතෙති තස්මිංයෙව අත්තභාවෙ අතීතෙ. අනාගතෙති එත්ථාපි එසෙව නායො. න හි භවත්තරගතෙ බ්‍රහ්මවිහාරභාවනා රුහති. යදි එවං, අතීතානාගතෙ කථන්ති? නායං දොසො. “සො එවායං දත්තො තිස්සො”ති අද්ධාපච්චුජ්ජන්තාය විජ්ජමානභාවෙන ගහෙතබ්බතො. කථං පනස්ස අනාගතෙ සම්පත්ති ආරම්මණං හොතීති? ආදෙසාදිතො, පච්චුජ්ජන්තාය වා පයොගසම්පත්තියා අනුමානතො ලද්ධාය ගහෙතබ්බතො.

පියපුග්ගලෙති සොණ්ඩසභායසඤ්ඤිතෙ අතිජ්ජියපුග්ගලෙ, පියපුග්ගලෙ ව. දුට්ඨොපි වෙස ඉධ පියභාවසාමඤ්ඤතො “පියපුග්ගලො”ති චුත්තො. අනුක්කමෙනාති අතිජ්ජියපුග්ගලො පියපුග්ගලො මජ්ඣන්තො වෙරිති චතුසු කොට්ඨාසෙසු එකෙකස්මිං කම්මට්ඨානං පගුණං, මුදුං, කම්මනියඤ්ච කත්වා සෙසෙසු උපසංහරණානුක්කමෙන. කිඤ්චාපි චතුසු ජනෙසු සමචිත්තතාව සීමාසම්භෙදො සීමා සම්භිජ්ජති එතායාති කත්වා. භාවනාය පන තථා බහුසො

පවත්තමානාය පුරිමසිද්ධං හෙතුං, ඉතරං ඵලඤ්ච කත්වා වුත්තං “සමචිත්තතාය සීමාසම්භෙදං කත්වා”ති. යථාවුත්තසීමාභාවො වා සීමාසම්භෙදොති වුත්තං “සමචිත්තතාය සීමාසම්භෙදං කත්වා”ති. සෙසමෙත්ථ යං වත්තබ්බං, තං හෙට්ඨා වුත්තනයමෙව.

උපෙක්ඛාභාවනාවණ්ණනා

261. උපෙක්ඛාභාවනන්ති උපෙක්ඛාබ්‍රහ්මවිහාරභාවනං. යස්මා පුරිමබ්‍රහ්මවිහාරත්තයනිස්සන්දො චතුත්ථබ්‍රහ්මවිහාරො, තස්මා වුත්තං “මෙත්තාදීසු පටිලද්ධතිකචතුක්කජ්ඣානෙනා”ති. පගුණතනියජ්ඣානාති සුභාවිතං වසිභාවං පාපිතං පගුණං, තථාරූපා තතියබ්‍රහ්මවිහාරජ්ඣානතො. අප්පගුණං හි උපරිඤ්ඤානස්ස පදට්ඨානං න හොති. චතුක්කතයවසෙන චෙත්ථ තතියග්ගහණං. සුඛිතා හොන්තුතිආදිවසෙනාති ආදි-සද්දෙන “නිද්දුක්ඛා හොන්තු”ති ඵවමාදීනං සඬිගහො දට්ඨබ්බො. සත්තකෙලායනං සත්තෙසු මමායනං මමත්තකරණං, තථා මනසිකාරෙන යොගො සත්තකෙලායනමනසිකාරයුත්තත්තං, තස්මා. මෙත්තාදීනං රාගගෙහස්සිතදොමනස්සයොමනස්සානං ආසන්නවුත්තිතාය යථාරහං පටිසානුනායසමීපචාරිතා චෙදිතබ්බා. අථ වා “සුඛිතා හොන්තු, දුක්ඛතො මුච්චන්තු මොදන්තු”ති හිතෙසිතභාවජ්ජත්තියා තිස්සන්තමපි අනුනායස්ස ආසන්නචාරිතා. සති ච තබ්බිපරියායෙ ලොභිතජ්ජකොපෙ පුබ්බො විය ලද්ධොකාසමෙචෙත්ථ පටිසන්ති අවිසෙසෙන තාසං පටිසානුනායසමීපචාරිතා දට්ඨබ්බා.

“සොමනස්සයොගෙන ඔළාරිකත්තා”ති ඉදං තතියජ්ඣානස්ස වසෙන වුත්තං, තතො වුට්ඨිතස්ස ඉදමාදීනවදස්සනන්ති. මෙත්තාදිවසෙන පන ඔළාරිකභාවෙ වුච්චමානෙ විතක්කවිචාරජීතියොගෙනෙව ඔළාරිකතා වත්තබ්බා සියා, තාහිපි තාසං සමායොගසම්භවතො, උපෙක්ඛාය ච තදභාවතො. න වා වත්තබ්බා තතියජ්ඣානිකානංයෙව මෙත්තාදීනං ඉධාධිජ්ජෙතත්තා, තංතංඤ්ඤාසමතික්කමෙනෙව ච තංතංඤ්ඤාසමතික්කා මෙත්තාදියොපි සමතික්කත්තා ඵව නාම හොන්ති, ඤ්ඤාසමතික්කාසමඤ්ඤාන විය මෙත්තාදියාමඤ්ඤාන චොභාරමත්තං. පුරිමාසුති මෙත්තාකරුණාමුදිතාසු. සත්තභාවතොති යථාවුත්තසත්තකෙලායනාදිඅනුපසන්තභාවාභාවතො උපෙක්ඛාය සන්තභාවතො. “සන්තභාවතො”ති ච ඉදං නිදස්සනමත්තං දට්ඨබ්බං. සුබ්බමතා පණිතතා විදුරකිලෙසතා විපුලඵලතාති ඵවමාදියොපි උපෙක්ඛාය ආනිසංසා දට්ඨබ්බා. පකතිමජ්ඣාත්තොති කිඤ්චි කාරණං අනපෙක්ඛිත්වා පකතියා සභාවෙනෙව ඉමස්ස හික්ඛුතො උදාසිනපක්ඛෙ ධීතො. අප්ඤ්ඤාපෙක්ඛිත්වාති අත්තනා කතකම්මවසෙනෙව අයමායස්මා ආගතො ගච්ඡති ච, ත්වමිපි අත්තනා

කතකම්මවසෙනෙව ආගතො ගච්ඡති ච, න තස්ස තව පයොගෙන කිඤ්චි සුඛං වා උපනෙතුං, දුක්ඛං වා අපනෙතුං ලබ්භා, කෙවලං පනෙතං චිත්තස්ස අනුජ්ඣකම්මං, යදිදං මෙත්තායනාදිනා සත්තෙසු කෙලායනං. බුද්ධාදීහි අරියෙහි ගතමග්ගො වෙස අපණ්ණකපටිපදාභූතො, යදිදං සබ්බසත්තෙසු මජ්ඣිමත්තතාති එවං පටිපක්ඛජ්ගුවිජාමුඛෙන මජ්ඣිමත්තතාය සමුපජාතගාරවබ්බුමානාදරො තං පුග්ගලං පුනස්පුනං අජ්ඣුපෙක්ඛති, තත්ථ ච සවිසෙසං උපෙක්ඛං පච්චුපට්ඨපෙති, තස්ස තථා පටිපජ්ජතො පකතියාපි උදාසීනත්තා සාතිසයං තත්ථ මජ්ඣිමත්තතා සණ්ඨාති. භාවනාබලෙන නිවරණානි වික්ඛම්භිතානෙව භොන්ති, කිලෙසා සන්තිසින්නා එව භොන්ති, සො තං උපෙක්ඛං පියපුග්ගලාදීසු උපසංහරති. තෙනාහ “උපෙක්ඛා උප්පාදෙනබ්බා. තතො පියපුග්ගලාදීසු”ති. එකං පුග්ගලන්ති එත්ථ අඤ්ඤත්ථො එක-සද්දො “ඉත්ථෙකෙ අභිවදන්ති”තිආදීසු (ම. නි. 3.27) විය. එකච්චනෙතෙව චෙත්ථ සඬ්ඛ්‍යාවිසෙසො සිද්ධො, තස්මා අඤ්ඤං එකං පුග්ගලන්ති අයමෙත්ථ අත්ථො. තෙන අත්තානං නිවත්තෙති. “නෙව මනාප”න්ති ඉමිනා පියපුග්ගලං, අතිජ්ජියසභායකඤ්ච නිවත්තෙති, අත්තානම්පි වා අත්තනි අමනාපතාය අභාවතො. “න අමනාප”න්ති ඉමිනා අජ්ජියං, චෙරිපුග්ගලඤ්ච, පාරිසෙසතො මජ්ඣිමත්තපුග්ගලස්ස ගහණං ආපන්නං. ඉති “එකං පුග්ගලං නෙව මනාපං නාමනාප”න්ති ඉමිනා අත්තනො, පියාදීනඤ්ච පටික්ඛෙපමුඛෙන උදාසීනපුග්ගලං දස්සෙති.

වුත්තනයෙනාති “ය්වාස්ස පකතිමජ්ඣිමත්තො”තිආදිනා අනන්තරං වුත්තෙන නයෙන. අත්තසිනෙහස්ස බලවභාවතො චෙරිතොපි අත්තනි මජ්ඣිමත්තතාය දුරුපසංභාරත්තා “ඉමෙසු ච අත්තනි වා”ති අත්තා පච්ඡා වුත්තො. පට්ඨිකසිණෙ වුත්තනයෙනෙවාති “අයං සමාපත්ති ආසන්නපිතිපච්චත්ථිකා”තිආදිනා (විසුද්ධි. 1.87) පට්ඨිකසිණෙ වුත්තනයෙන. යං හි හෙට්ඨා “පගුණතතියජ්ඣානා වුට්ඨායා”තිආදි (විසුද්ධි. 1.87) වුත්තං, තං හෙට්ඨා තිසු බ්‍රහ්මවිහාරෙසු, චතුත්ථබ්‍රහ්මවිහාරෙ ච ආදීනවානිසංසදස්සනවසෙන වුත්තං. ඉදං පන තතියජ්ඣානෙ ආදීනවං, චතුත්ථජ්ඣානෙ ච ආනිසංසං දිස්වා චතුත්ථාධිගමාය යොගං කරොන්තස්ස චතුත්ථජ්ඣානස්ස උප්පජ්ජනාකාරදස්සනං. තස්මා තත්ථ වුත්තං “පට්ඨිසද්දං අපනෙත්වා තදෙව නිමිත්තං ආරම්මණං කත්වා මනොද්චාරාවජ්ජනං උප්පජ්ජති”තිආදිනා යොජෙතබ්බං.

පට්ඨිකසිණාදීසුති ආදි-සද්දෙන සෙසකසිණානි, අස්සාසපස්සාසනිමිත්තඤ්ච සඬ්ගණ්භාති. කාමං කසිණානාපානෙසු උප්පන්නස්සාපි තතියජ්ඣානස්ස උපෙක්ඛාබ්‍රහ්මවිහාරෙන රූපාවචරජ්ඣානාදිතාය අත්ථෙව සභාගතා, තං පන අකාරණං ආරම්මණස්ස විසදිසතායාති ආහ “ආරම්මණවිසභාගතායා”ති. නනු ච අඤ්ඤථාව

කසිණාදිභාවනා, අඤ්ඤා භ්‍රහ්මවිහාරභාවනාහි භාවනාවසෙනාපි යථාච්ඡත්තජ්ඣානානං අත්ථෙව විසදිසතාති? සච්චමෙතං, භාවනාවසෙන පන විසදිසතා අනුප්පත්තියා න එකත්තිකං කාරණං. තථා හි අඤ්ඤාච මෙත්තාදිභාවනා, අඤ්ඤා උපෙක්ඛාභාවනා. තථාපි සත්තෙසු යථාපචත්තිතං හිතෙසිතාදිආකාරං බ්‍යතිරෙකමුඛෙන ආමසන්තී, තතො විනිවත්තමානරූපෙන අජ්ඣුපෙක්ඛනාකාරෙන බ්‍රහ්මවිහාරූපෙක්ඛා පචත්තති. තථා හි චක්ඛති “කම්මස්සකා සත්තා, තෙ කස්ස රූපියා සුඛිතා වා භවිස්සන්තී” තිආදි (විසුද්ධි. 1.263). ආරම්මණසභාගතාපි චෙත්ථ අත්ථිති මෙත්තාදිවසෙන පටිලද්ධතතියජ්ඣානස්ස ඉජ්ඣති උපෙක්ඛාබ්‍රහ්මවිහාරො. තෙන චුත්තං “මෙත්තාදීසු” තිආදි. තත්ථ මෙත්තාදීසුති මෙත්තාදීසු නිජ්ථාදෙනබ්බෙසු, මෙත්තාදිවසෙනාති අත්ථො. සෙසං හෙට්ඨා චුත්තනයමෙව.

පකිණ්ණකකථාවණ්ණනා

262. බ්‍රහ්මුත්තමෙනාති එත්ථ සම්මුතිබ්‍රහ්මානො උපපත්තිබ්‍රහ්මානො විසුද්ධිබ්‍රහ්මානොති තිව්ධා බ්‍රහ්මානො.

“සම්පන්නං සාලිකෙදාරං, සුවා භුඤ්ජන්ති කොසිය;
පටිච්චෙදෙමි තෙ බ්‍රහ්මෙ, න නෙ වාරෙතුමුස්සහෙ. (ජා. 1.14.1);

පරිබ්බජ මහාබ්‍රහ්මෙ, පචන්තඤ්ඤෙපි පාණිනො” ති. (පාවි. 647) –

ව එවමාදීසු හි බ්‍රහ්මසද්දෙන සම්මුතිබ්‍රහ්මානො චුත්තා.

“අපාරුතා තෙසං අමතස්ස ද්වාරා,
යෙ සොතචන්තො පමුඤ්චන්තු සද්ධං;
විහිංසසඤ්ඤී පගුණං න භාසිං,
ධම්මං පණිතං මනුෂ්ඤ බ්‍රහ්මෙ”.

“අථ බො බ්‍රහ්මා සහම්පතී” ති (දී. නි. 2.71; ම. නි. 1.283; 2.340; සං. නි. 1.172; මහාව. 9) ව එවමාදීසු බ්‍රහ්මසද්දෙන උපපත්තිබ්‍රහ්මානො චුත්තා. “බ්‍රහ්මචක්කං පචත්තෙතී” තිආදි (ම. නි. 1.148; සං. නි. 2.21; අ. නි. 4.8; 5.11; පටි. ම. 2.44) වචනතො “බ්‍රහ්ම”න්ති අරියධම්මො වුවිචති, තතො නිබ්බත්තත්තා අවිසෙසෙන සබ්බෙපි අරියා විසුද්ධිබ්‍රහ්මානො නාම පරමත්ථබ්‍රහ්මතාය. විසෙසතො පන “බ්‍රහ්මාති, හික්ඛවෙ, තථාගතස්සෙතං අධිවචන”න්ති වචනතො සම්මාසම්බුද්ධො උත්තමබ්‍රහ්මා නාම සදෙවකෙ ලොකෙ බ්‍රහ්මභූතෙහි ගුණෙහි උක්කංසපාරම්ප්පත්තිතො. ඉති බ්‍රහ්මානං උත්තමො, බ්‍රහ්මා ව සො උත්තමො වාති වා බ්‍රහ්මුත්තමො, භගවා. තෙන කථිතෙ “සො මෙත්තාසහගතෙන චෙතසා” තිආදිනා (දී. නි. 1.556; 3.308;

ම. නි. 1.77, 459, 509; 2.309, 315, 451, 471) තත්ථ තත්ථ චෙනෙය්‍යානං දෙසිතෙ. ඉතීති එවං යථාචුත්තෙන භාවනාක්කමෙන චෙව අත්ථවණ්ණනාක්කමෙන ච විදිත්වා ජානිත්වා. පකිණ්ණකකථාපි විඤ්ඤෙය්‍යානි පුබ්බෙ විය අසාධාරණං තංතංබ්‍රහ්මවිහාරපටිනියතමෙව අත්ථං අග්ගහෙත්වා සාධාරණභාවතො තත්ථ තත්ථ පකිණ්ණකං විසටං අත්ථං ගහෙත්වා පවත්තිතා පකිණ්ණකකථාපි විජානිතබ්බා.

මෙජ්ජනීති ධම්මතො අඤ්ඤස්ස කත්තුනිවත්තනත්ථං ධම්මමෙව කත්තාරං කත්වා නිද්දිසති. සිනිය්හතීති එත්ථ සත්තෙසු බ්‍යාපජ්ජනවසෙන ලුඛභාවස්ස පටිපක්ඛභූතං ඤාණපුබ්බභිගමං හිතාකාරපවත්තිවසෙන සිනෙහනං දට්ඨබ්බං, න තණ්හායනවසෙන. තං හි මොහපුබ්බභිගමං ලුඛිහනසභාවං, ඉදං පන අදුස්සනසභාවං අලොභසම්පයුත්තං. නනු ච තණ්හාසිනෙහොපි බ්‍යාපාදවිරොධී තෙන සභානවට්ඨානතො. යදිපි තෙන සහ එකස්මිං චිත්තෙ නප්පවත්තති, විරොධී පන න හොති අප්පභායකතො. මෙජ්ජනීති මිත්තො, හිතජ්ඣාසයො ඛන්ධප්පඛන්ධො, තප්පරියාපන්නතාය මිත්තෙ භවා, මිත්තෙ වා ආරම්මණභූතෙ පියෙ පුග්ගලෙ භවා, මිත්තස්ස එසා පවත්ති මෙජ්ජනවසෙන වානි චෙදිතබ්බා.

කරොතීති කරුණා, කිං කරොති, කෙසං, කිං නිමිත්තන්ති ආහ “පරදුක්ඛෙ සති සාධුනං හදයකම්පන”න්ති. කම්පනන්ති ච පරෙසං දුක්ඛං දිස්වා තස්ස අපනෙතුකාමස්ස අසහනාකාරෙන චිත්තස්ස අඤ්ඤථත්තං. තයිදං සප්පුරිසානංයෙව හොතීති ආහ “සාධුන”න්ති. සප්පුරිසා හි සපරහිතසාධනෙන “සාධු”ති වුවුවන්ති. විනාසෙතීති අදස්සනං ගමෙති, අපනෙතීති අත්ථො. තෙනෙත්ථ හිංසනං අපනයනන්ති දස්සෙති. පරදුක්ඛාපනයනාකාරප්පවත්තිලක්ඛණා හි කරුණා. ඵරණවසෙනාති චූසනවසෙන, ආරම්මණකරණවසෙනාති අත්ථො. ආරම්මණකරණඤ්ඤවෙත්ථ දුක්ඛිතෙසු දුක්ඛාපනයනාකාරෙනෙවානි දට්ඨබ්බං.

මොදන්ති තායාති මොදනකිරියාය මුදිතාය කරණභාවනිද්දෙසො, ස්වායං උපචාරසිද්ධො, මුදිතාවිනිමුත්තො නත්ථි තත්ථ කොචි කත්තාති තමෙව කත්තුභාවෙන නිද්දිසති “සයං වා මොදතී”ති, අයම්පි උපචාරනිද්දෙසොව. ධම්මානං අවසවත්තනතොති වසවත්තිභාවනිවාරණත්ථං “මොදනමත්තමෙව වා තන්ති මුදිතා”ති ආහ.

පියාදිසු පක්ඛපාතුපච්ඡෙදනමුඛෙන උදාසිනභාවසඬ්ඛාතා උපපත්තිතො ඉක්ඛා උපෙක්ඛා. තෙනාහ “අවෙරා හොන්තු”තිආදි. තත්ථ උපෙක්ඛතීති කත්තුනිද්දෙසෙ කාරණං හෙට්ඨා චුත්තමෙව.

263. භිතො නාම අත්ථවරො, තස්මා භිතාකාරජ්ජවත්තිලක්ඛණාති සත්තානං භිතවරණාකාරෙන පවත්තිලක්ඛණා, භිතාකාරස්ස වා පවත්තනලක්ඛණා. භිතූපසංභාරරසාති සත්තෙසු භිතස්ස උපනයනකිච්චා, උපනයනසම්පත්තිකා වා. “අනත්ථං මෙ අවරී”තිආදිනා (ධ. ස. 1237; විහ. 909) පවත්තනකස්ස ආසාතස්ස විනයනාකාරෙන පච්චුපතිට්ඨති, ඤාණස්ස ගොචරභාවං ගච්ඡති, යත්ථ වා සයං උප්පජ්ජති, තත්ථ ආසාතවිනයනං පච්චුපට්ඨපෙතීති ආසාතවිනයපච්චුපට්ඨානා. අමනාපානම්පි සත්තානං පටික්කුලෙ අප්පටික්කුලසඤ්ඤිතාරූපෙන, පගෙව මනාපානං යං මනාපභාවදස්සනං, තථාපවත්තො යොනිසොමනසිකාරො, තං පදට්ඨානං එතිස්සාති මනාපභාවදස්සනපදට්ඨානා. ඛ්‍යාපාදූපසමොති ඛ්‍යාපාදස්ස වික්ඛම්භනවසෙන වූපසමො. සම්පත්තීති සම්පජ්ජනං සම්මදෙව නිබ්බත්ති. සිනෙහසම්භවොති තණ්හාසිනෙහස්ස උප්පත්ති. විපත්තීති විනාසො. මෙත්තාමුඛෙන හි රාගො වඤ්ඤෙති.

කරුණාදීනං ලක්ඛණාදීසු ඉමිනා නයෙන අත්ථො වෙදිතබ්බො. විසෙසමත්තමෙව වණ්ණයිස්සාම. සත්තානං පවත්තදුක්ඛස්ස අපනයනාකාරො. අපනයනං පන හොතු වා මා වා, යො දුක්ඛාපනයනාකාරො, තථාපවත්තිලක්ඛණා දුක්ඛාපනයනාකාරජ්ජවත්තිලක්ඛණා. අපනෙතුකාමත්තාය පරෙසං දුක්ඛස්ස අසහනං අනධිවාසනං පරදුක්ඛාසහනං. න විහිංසා අවිහිංසා, සත්තානං අවිහෙයනං. තං පච්චුපට්ඨපෙති, විහිංසාය වා පටිපක්ඛහාවෙන පච්චුපතිට්ඨතීති අවිහිංසාපච්චුපට්ඨානා. විහිංසූපසමොති එත්ථ විහිංසන්ති එත්තාය සත්තෙ, විහිංසනං වා නෙසං තන්ති විහිංසා, සත්තානං විහෙයනාකාරෙන පවත්තො කරුණාය පටිපක්ඛභූතො පටිසවිත්තුජ්ජාදො. කරුණාමුඛෙන සොකො වඤ්ඤෙතීති ආහ “සොකසම්භවො විපත්ති”ති.

පමොදනලක්ඛණාති පරසම්පත්තියා පමොදනලක්ඛණා. අනිස්සායනරසාති ඉස්සායනස්ස උසුයනස්ස පටිපක්ඛහාවකිච්චා. සත්තානං සම්පත්තියා, පන්තසෙනාසනෙසු, අධිකුසලධම්මෙසු ව අසහනං අරමණං අරතිඉච්චෙව සඬිගහං ගච්ඡති, තස්සා විහනනාකාරෙන පච්චුපතිට්ඨති, තස්ස වා විසාතං වූපසමං පච්චුපට්ඨපෙතීති අරතිවිසාතපච්චුපට්ඨානා.

පහාසො ගෙහසිතපීතිවසෙන පහට්ඨභාවො උප්පිලාවිතත්තං. සත්තෙසු සමභාවදස්සනරසාති පියාදිහෙදෙසු සබ්බසත්තෙසු උදාසීනචුත්තියා සමභාවස්සෙව දස්සනකිච්චා, උපපත්තිතො ඉක්ඛණතො සමභාවෙනෙව තෙසං ගහණකිච්චාති අත්ථො. සත්තෙසු පටික්කුලාපටික්කුලාකාරානං අග්ගහණතො තත්ථ පටිසානුනයානං වූපසමනාකාරෙන චුත්තියා තෙසං වූපසමං වික්ඛම්භනං පච්චුපට්ඨපෙතීති පටිසානුනයවූපසමපච්චුපට්ඨානා. එවං පවත්තකම්මස්සකතාදස්සනපදට්ඨානාති එත්ථ “එව”න්ති ඉමිනා

බ්‍රහ්මවිහාරනිද්දෙසවණ්ණනා

264. විපස්සනාසුඛඤ්ඤවෙව භවසම්පත්ති වාති එත්ථ දිට්ඨධම්මසුඛවිහාරො වාති වත්තබ්බං. තම්පි හි නෙසං සාධාරණපයොජනං. තථා “සුඛං සුපතී”තිආදයො (අ. නි. 8.1; 11.15) එකාදසානිසංසා. තෙ පන හෙට්ඨා චුත්තා එවාති ඉධ න ගහිතා.

265. එත්ථාති එතෙසු බ්‍රහ්මචිහාරෙසු. මෙත්තා සත්තෙසු යථාරහං ආනපියවචනාදිසීලසුතාදිගුණගහණවසෙන පවත්තති. තෙන වුත්තං “සත්තානං මනාපභාවදස්සනපදට්ඨානා”ති. රාගොපි තත්ථ යථා තථා ගුණග්ගහණමුඛෙනෙව පවත්තති මනාපසඤ්ඤාපලොභතොති ආහ “ගුණදස්සනසභාගතායා”ති. තස්මා මිත්තමුඛසපත්තො විය තුල්‍යාකාරෙන දුසනතො රාගො මෙත්තාය ආසන්නපච්චත්ථිකො, සො ලහුං ඕතාරං ලහති සතිසම්මොසමත්තෙනාපි මෙත්තං අපතීය තස්සා චත්ථුස්මිං උප්පජ්ජනාරහත්තා. තතොති රාගතො, රාගස්ස වා ඕතාරලාභතො. සභාගච්ඡභාගතායාති සභාගස්ස, සභාගෙන වා විසභාගතාය. සත්තෙසු හි මනාපාකාරගාහිතො මෙත්තාසභාගස්ස තඛ්ඛිපරිතසභාවො ඛ්‍යාපාදො තෙන විසභාගො. තස්මා සො ඕතාරං ලහමානො විරෙතෙව ලභෙය්‍යාති පුරිසස්ස දුරෙ ධීතසපත්තො විය මෙත්තාය දුරපච්චත්ථිකො. තතොති ඛ්‍යාපාදතො. නිබ්භයෙනාති අනුස්සඬිකනපරිසඬිකතෙන, ලද්ධපතිට්ඨාය මෙත්තාය ඛ්‍යාපාදෙන දුප්පට්ඨයත්තාති අධිප්පායො. තෙනාහ “මෙත්තායිස්සති”තිආදි.

332

එවමාදිං සඬිගණ්හාති. විපත්තිදස්සනසභාගතායාති යෙසු සත්තෙසු භොගාදිවිපත්තිදස්සනමුඛෙන කරුණා පවත්තති, තෙසු තත්තිමිත්තමෙව අයොනිසො ආභොගෙ සති යථාචුත්තදොමනස්සමුඛෙන සොකො උප්පජ්ජෙය්‍ය, සො කරුණාය ආසන්නපච්චත්ථිකො. සොකො හි ඉධ දොමනස්සසීසෙන චුත්තො. සභාගවිසභාගතායාති එත්ථ සත්තෙසු දුක්ඛාපනයනකාමතාකාරස්ස කරුණාසභාගස්ස තෙසු දුක්ඛුපනයනාකාරො විභෙසාසභාවො විසභාගොති තාය සභාගවිසභාගතාය සා ඔතාරං ලභමානා විරෙනෙව ලභෙය්‍යාති පුරිසස්ස දුරෙ ධීතසපත්තො විය කරුණාය දුරපච්චත්ථිකා චුත්තා.

සම්පත්තිදස්සනසභාගතායාති යෙසු සත්තෙසු භොගාදිසම්පත්තිදස්සනමුඛෙන මුදිතා පවත්තති, තෙසු තත්තිමිත්තමෙව අයොනිසො ආභොගෙ සති “චක්ඛුච්ඤ්ඤායානං රූපාන” ත්තිආදිනා (ම. නි. 3.306) චුත්තසොමනස්සමුඛෙන පභාසො උප්පජ්ජෙය්‍ය, සො ච මුදිතාය ආසන්නපච්චත්ථිකො. පභාසො හි ඉධ සොමනස්සසීසෙන චුත්තො. සභාගවිසභාගතායාති භොගාදිසම්පත්තිහි මුදිතෙසු සත්තෙසු පමොදනාකාරස්ස මුදිතාසභාගස්ස තත්ථ අනභිරමනාකාරා අරති විසභාගාති තාය සභාගවිසභාගතාය සා ඔතාරං ලභමානා විරෙනෙව ලභෙය්‍යාති පුරිසස්ස දුරෙ ධීතසපත්තො විය මුදිතාය දුරපච්චත්ථිකා චුත්තා. පමුදිතො වාතිආදි මුදිතාය සිද්ධාය අයම්පි අරති න භොතිති ලද්ධබ්බගුණදස්සනවසෙන චුත්තං, න ඉධාධිජ්ජෙතඅරතීනිග්ගහදස්සනවසෙන. කායචිත්තච්චෙකපටිපක්ඛාය වා අරතියා චික්ඛම්භිතාය මුදිතාය පටිපක්ඛා අරති සුචික්ඛම්භනෙය්‍යා භොතිති දස්සනත්ථං එකදෙසෙන අරති දස්සිතාති දට්ඨබ්බං. අධිකුසලධම්මෙසුති සමථවිපස්සනාධම්මෙසු.

බාලකරධම්මයොගතො බාලස්ස. අත්තනිතපරනිතබ්‍යාමුල්භතාය මුල්භස්ස. පුටුනං කිලෙසාදීනං ජනනාදිහි කාරණෙහි පුටුජ්ජනස්ස. කිලෙසොධිනං මග්ගොධිහි අජිත්තා අනොධිජිතස්ස, ඔධිජිතා වා සෙක්ඛා ඔධිසොව කිලෙසානං ජිත්තා. තෙන ඉමස්ස ඔධිජිතභාවං පටික්ඛිපති. සත්තමභවාදිතො උද්ධං පවත්තනවිපාකස්ස අජිත්තා අවිපාකජිතස්ස, විපාකජිතා වා අරහත්තො අප්පටිසන්ධිකත්තා. තෙනස්ස අසෙක්ඛත්තං පටික්ඛිපති. අනෙකාදීනවෙ සබ්බෙසම්පි පාපධම්මානං මූලභූතෙ සම්මොහෙ ආදීනවානං අදස්සනසීලතාය අනාදීනවදස්සාවිතො. ආගමාධිගමාභාවා අස්සුතවතො. එදිසො එකංසෙන අත්ථපුටුජ්ජනො නාම භොතිති තස්ස අත්ථපුටුජ්ජනභාවදස්සනත්ථං පුනපි “පුටුජ්ජනස්සා”ති චුත්තං. එවරූපාති චුත්තාකාරෙන සම්මොහපුබ්බිකා. රූපං සා නාතිවත්තතීති රූපානං සමතික්කමනාය කාරණං න භොති, රූපාරම්මණෙ කිලෙසෙ නාතිවත්තතීති

අධිප්පායො. සොමනස්සදොමනස්සරහිතං අඤ්ඤාණමෙව අඤ්ඤාණුපෙක්ඛා. දොසගුණාවිචාරණවසෙන සභාගත්තාති යථා බ්‍රහ්මවිහාරුපෙක්ඛා මෙත්තාදයො විය සත්තෙසු හිතුපසංභාරාදිවසෙන ගුණදොසෙ අවිචාරෙන්ති කෙවලං අප්ප්ඤ්ඤාපෙක්ඛනවසෙනෙව පවත්තති, එවං අඤ්ඤාණුපෙක්ඛා සත්තෙසු විජ්ජමානමපි ගුණදොසං අවිත්තෙන්ති කෙවලං අප්ප්ඤ්ඤාපෙක්ඛනවසෙනෙව පවත්තතිති දොසගුණාවිචාරණවසෙන සභාගා. තස්මා සා ලහුං ඔතාරං ලහතීති බ්‍රහ්මවිහාරුපෙක්ඛාය ආසන්නපච්චත්ථිකා වුත්තා. සභාගවිසභාගතායාති ඉට්ඨානිට්ඨෙසු මජ්ඣන්තකාරස්ස උපෙක්ඛාසභාගස්ස තත්ථ අනුරොධවිරොධපවත්තිආකාරා රාගපටිඝා විසභාගාති තාය සභාගවිසභාගතාය නෙ ඔතාරං ලහමානා විරෙනෙව ලභෙය්‍යුන්ති පුරිසස්ස දුරෙ යිතසපත්තො විය උපෙක්ඛාබ්‍රහ්මවිහාරස්ස දුරපච්චත්ථිකා වුත්තා.

266. කත්තුකාමතා ඡන්දො ආදි “ඡන්දමූලකා කුසලා ධම්මා”ති (අ. නි. 8.83) වචනතො, අථ වා සත්තෙසු හිතෙසිතාදුක්ඛාපනයනකාමතාදිනා අනවජ්ජාහිපත්ථනාවසෙන පවත්තනතො “කත්තුකාමතා ඡන්දො ආදි”ති වුත්තං. උපෙක්ඛාබ්‍රහ්මවිහාරොපි හි සත්තෙසු අනිරාකතහිතච්ඡන්දොයෙව “තත්ථ අධ්‍යාවටතා අපණ්ණකපටිපදා”ති අප්ප්ඤ්ඤාපෙක්ඛනාකාරෙන පවත්තති මාතා විය සකිච්චපසුතෙ පුත්තෙ. නීවරණාදීති ආදි-සද්දෙන තදෙකට්ඨකිලෙසානං සඬගහො දට්ඨබ්බො. කත්ථවි සත්තග්ගහණමපි සඬබාරග්ගහණමෙව හොති පුග්ගලාධිට්ඨානාය දෙසනාය යථා “සබ්බෙ සත්තා ආහාරට්ඨිතිකා”ති (අ. නි. 10.27; බු. පා. 4.1), න එවමිධාති ආහ “පඤ්ඤත්තිධම්මවසෙන එකො වා සත්තො අනෙකෙ වා සත්තා ආරම්මණ”න්ති. පඤ්ඤත්තිධම්මවසෙනාති පඤ්ඤත්තිසඬබාතධම්මවසෙන. කාමඤ්ඤෙත්ථ “සුඛිතා හොන්තු”තිආදිනා (පටි. ම. 2.23) භාවනායං සුඛාදිග්ගහණමපි ලබ්භති. තං පන “සබ්බෙ සඬබාරා අනිච්චා”ති (ධ. ප. 255; ථෙරගා. 676; නෙත්ති. 5) විපස්සනාය අනිච්චලක්ඛණගහණං විය අප්පධානභූතං, සත්තපඤ්ඤත්ති එව පධානභාවෙන ගය්හතීති දට්ඨබ්බං. උපවාසෙ වා පත්තෙ ආරම්මණවච්ඡිදනං තත්ථාපි සිමාසම්භෙදසිද්ධිතොති අධිප්පායො.

එකමාවාසං පරිච්ඡින්නිත්වාති එත්ථ “සත්තෙ මෙත්තාය ඵරිස්සාමී”ති එවං ඤාණෙන පරිච්ඡෙදං කත්වා එකා රච්ඡා පරිච්ඡින්නිත්වාති යොජනා. රච්ඡාගහණෙන රච්ඡාවාසිනො සත්තා ගහිතා යථා එකං දිසන්ති. එවං සබ්බත්ථ.

267. කසිණානං නිස්සන්දොති කසිණඡ්ඤානානං නිස්සන්දඵලසදිසා ආරුප්පා අරුපඡ්ඤානාති, කසිණඡ්ඤානානං පාරිපුරියාව සිජ්ඣනතො. තෙහි විනා අසිජ්ඣනතොති කෙවි. සමාධිනිස්සන්දොති රුපඡ්ඤානසමාධිනං, හෙට්ඨිමානං තිණ්ණං අරුපඡ්ඤානසමාධිනඤ්ච නිස්සන්දො පටිපාටියා තෙ

අධිගන්ත්වා පටිලහිතබ්බතො. විපස්සනානිස්සන්දො විපස්සනානුභාවෙන ලද්ධබ්බතො, විපස්සනාවසෙනෙව ච සමාපජ්ජිතබ්බතො. සමථවිපස්සනානිස්සන්දො නිරොධසමාපත්ති. යථාහ “ද්විති ඛලෙහි සමන්තාගතත්තා”තිආදි (විසුද්ධි. 2.868) .

“පුරිමබ්‍රහ්මවිහාරත්තයනිස්සන්දො”ති ඉමිනා මෙත්තාදිවසෙන තිණ්‍ය ඝානානි අධිගන්ත්වා ධීතස්සෙව උපෙක්ඛාබ්‍රහ්මවිහාරො, න ඉතරස්සාති දස්සෙති. තමෙවත්ථං උපමාය පාකටතරං කත්වා දස්සෙතුං “යථා හී”තිආදි චුත්තං. යං පනෙත්ථ චත්තබ්බං, තං හෙට්ඨා චුත්තමෙව.

268. සියාති චුච්චමානාකාරෙන සියා කස්සපි පරිචිතක්කො. එත්ථාති එතෙසු මෙත්තාදියු බ්‍රහ්මවිහාරතා වෙදිතබ්බා, ඉතරකම්මට්ඨානානි අත්තහිතපටිපත්තිමත්තානි. ඉමානි පන “සබ්බෙ සත්තා සුඛිතා භොන්තු”තිආදිනා (පටි. ම. 2.22) පරහිතපටිපත්තිභූතානි. තස්මා සත්තෙසු සම්මා පටිපත්තිභාවෙන සෙට්ඨා එතෙ විහාරා. බ්‍රහ්මානොති උපපත්තිබ්‍රහ්මානො. තෙ හි ඉධ ඝානභාවනාය විනීවරණචිත්තා හුත්වා බ්‍රහ්මලොකෙ උප්පන්නා තත්ථ යාවතායුකං විනීවරණචිත්තාව භොන්ති. තස්මා “නිද්දොසචිත්තා විහරන්ති”ති වදන්ති. බ්‍රහ්මානොති වා සකලබුද්ධගුණභෙතුභූතානං දානපාරමිතාදීනං බුද්ධකරධම්මානං පරිපුරණවසෙන බුහිතගුණා මහාසත්තා බොධිසත්තා. තෙ හි සබ්බසත්තානං හිතෙසනෙන, අහිතාපනයනෙන, සම්පත්තිපමොදනෙන, සබ්බත්ථ විචජ්ජිතාගතිගමනමජ්ඣක්තභාවාධිට්ඨානෙන ච නිද්දොසචිත්තා විහරන්ති. එවන්ති යථා තෙ උපපත්තිබ්‍රහ්මානො, මහාබොධිසත්තබ්‍රහ්මානො වා, එවං එතෙහි බ්‍රහ්මවිහාරෙහි සම්පයුත්තා සමඛිගීභූතා.

269. වතස්සොවාතිආදිපඤ්ඤාසස්සාති වතස්සොතිආදිකස්ස නිවිධස්ස පඤ්ඤස්ස. විසුද්ධිමග්ගාදිවසාති එත්ථ ඛ්‍යාපාදසංකිලෙසාදිතො විසුජ්ඣනුපායො විසුද්ධිමග්ගො. ආදි-සද්දෙන හිතුපසංභාරාදිමනසිකාරවිසෙසා සඬිගහිතා. ආසං මෙත්තාදීනං. අප්පමාණෙති පමාණරහිතෙ. යෙනාති යෙන කාරණෙන. තන්ති තස්මා. ද-කාරො පදසන්ධිකරො.

ඛ්‍යාපාදබහුලස්ස විසුද්ධිමග්ගොති ආනෙත්වා සම්බන්ධිතබ්බං, උජුච්චවිච්චිකභාවතොති අධිප්පායො. එස නයො සෙසෙසුපි. පක්ඛපාතවසෙන අනාභුජනමනාභොගො මජ්ඣක්තකාරොති අධිප්පායො. ය්වායං චතුබ්බිධො සත්තෙසු මනසිකාරො චුත්තො, තමෙව උපමාය දස්සෙතුං “යස්මා ච යථා මාතා”තිආදි චුත්තං. තත්ථ චුත්තස්සාපි හිතුපසංභාරාදිඅත්ථස්ස උපමෙය්‍යභාවං උපනෙත්වා දස්සෙතුං අත්ථුපනයනත්ථො “යස්මා වා”ති ව-සද්දො.

පරියායෙති වාරෙ, තස්මිං තස්මිං කිච්චවසෙන පරිවත්තනක්කමෙති අත්ථො. අඛ්‍යාවටාති අනුස්සුක්කා. තථාති යථා මාතා දහරාදීසු පුත්තෙසු, තථා සබ්බසත්තෙසු මෙත්තාදිවසෙන මෙත්තායනාදිවසිකෙන භවිතබ්බන්ති යොජනා. තස්මාති යස්මා සබ්බෙපි සංකිලෙසධම්මා යථාරහං දොසමොහරාගපක්ඛියා, තෙහි ච විසුජ්ඣනුපායො අප්පමඤ්ඤා, හිතුපසංභාරාදිවසෙන චතුබ්බිධො ච සත්තෙසු මනසිකාරො, තස්මා විසුද්ධිමග්ගාදිවසා චතස්සොව අප්පමඤ්ඤා. චතස්සොපි එතා භාවෙතුකාමෙන න එකෙකන්ති අධිප්පායො. සති හි සබ්බසඬ්ගහෙ කමෙන භවිතබ්බං. හිතෙසිතා මෙත්තායනන්ති ආහ “එවං පත්ථිතහිතාන”න්ති. සම්භාවෙත්වා වාති “ඉමාය පටිපත්තියා අයං නිරයාදීසු නිබ්බත්තෙය්‍යා”ති පරිකප්පෙත්වා වා. දුක්ඛාපනායනාකආරප්පවත්තිවසෙන පටිපජ්ජිතබ්බන්ති සම්බන්ධො. තතො පරන්ති තතො හිතාකාරප්පවත්තිආදිතො පරං. කත්තබ්බාභාවතොති චතුත්ථස්ස පකාරස්ස කත්තබ්බස්ස අභාවතො. අයං කමොති අයං ඉමාසං අප්පමඤ්ඤානං යෙභුය්‍යෙන පවත්තනක්කමොති කත්වා වුත්තං, න “ඉමිනාව කමෙන එතාසං පවත්ති, න අඤ්ඤථා”ති. මෙත්තාදීනං හි තිස්සන්තං භාවනානං කමනියමො නත්ථි, යං වා තං වා පඨමං භාවෙතුං ලබ්භා, දෙසනාක්කමවසෙන වා එවං වුත්තං.

එකසත්තස්සාපිති එකස්සාපි සත්තස්ස. අප්පටිභාගනිමිත්තත්තා පරිච්ඡෙදග්ගහණං නත්ථි, න ච සම්මුතිසච්චවසෙන පවත්තං සත්තග්ගහණං පරිච්ඡින්නරූපාදිග්ගහණං. හොතිති අප්පනාප්පත්තියා අපරාමාසසත්තග්ගහණමුද්ධභුතානං මෙත්තාදීනං එකසත්තාරම්මණානම්පි අප්පමාණගොචරතා වුත්තා. එවං පමාණං අග්ගහෙත්වාති යථා උද්ධුමාතකාදීසු අතිරෙකුද්ධුමාතකාදිභාවප්පත්තෙ පදෙසෙ නිමිත්තං ගස්හති, එවං පමාණං අග්ගහෙත්වා. සකලඵරණවසෙනාති නිරවසෙසඵරණවසෙන.

270. නිස්සරණත්තාති එත්ථ යං යස්ස නිස්සරණං, තං තස්ස උජුපටිපක්ඛභුතමෙව හොති. යථා කාමානං තෙක්ඛම්මං, රූපානං ආරූප්පා, සඬ්ඛාරානං නිබ්බානං, එවං දොමනස්සසහිතානං ඛ්‍යාපාදවිහිංසාරතීනං නිස්සරණභුතා මෙත්තාකරුණාමුදිතා න සොමනස්සරහිතා හොන්ති. නිස්සරණග්ගහණෙනෙව ච පුබ්බභාගියානං තාසං උපෙක්ඛාසම්පයොගොපි අනුඤ්ඤාතොති දට්ඨබ්බං අනිස්සරණභාවතො. තථා හි අට්ඨවීසතියා විත්තුප්පාදෙසු කරුණාමුදිතානං පවත්ති. ආචරියා ඉච්ඡන්ති. න හි බ්‍රහ්මවිහාරූපෙක්ඛා උපෙක්ඛාවෙදනං විතා වත්තති පාරිසුද්ධිඋපෙක්ඛා විය. න හි කදාපි පාරිසුද්ධිඋපෙක්ඛා වෙදනුපෙක්ඛං විතා වත්තතිති.

271. සාතසහගතන්ති සුඛසහගතං. තස්මාති යස්මා “තතො ත්වං හික්ඛු”තිආදිකාය (අ. නි. 8.63) දෙසනාය චතුන්නම්පි අප්පමඤ්ඤානං

සවිතක්කාදිභාවො විය උපෙක්ඛාසහගතභාවොපි විඤ්ඤායති, තස්මා. වතස්සොපි අප්පමඤ්ඤා චතුක්කපඤ්ඤවකඡ්ඤානිකාති චොදකස්ස අධිප්පායො. එවඤ්ඤි සතීති යදි මූලසමාධිමිති චුත්තමත්ථං අනන්තරං චුත්තත්තාය බ්‍රහ්මවිහාරෙසු පක්ඛිපති, එවං සන්තෙ කායානුපස්සනාදයොපි චතුක්කපඤ්ඤවකඡ්ඤානිකා සිද්ධං, න පන හොන්ති විපස්සනාවසෙන දෙසිතත්තාති අධිප්පායො, හොන්තු කායානුපස්සනාදයො ආනාපානභාවනාවසෙන චතුක්කපඤ්ඤවකඡ්ඤානිකාති වදෙය්‍යාති ආසඬ්ඤානන්තො ආහ “වෙදනාදීසු”තිආදි. ඛයඤ්ජනවිජායාමත්තං ගහෙත්වාති “මෙත්තා මෙ වෙතොවිමුත්ති භාවිතා භවිස්සති”තිආදීහි ඛයඤ්ජනෙහි පකාසිතො එව විත්තසමාධි “අඡ්ඤාත්තං මෙ විත්තං ධීතං භවිස්සති”තිආදීහිපි ඛයඤ්ජනෙහි පකාසිතොති ඛයඤ්ජනතො ලබ්භමානසමාධිවිජායාමත්තං ගහෙත්වා උභයත්ථ ලබ්භමානං අධිප්පායං අග්ගහෙත්වාති අත්ථො. සුත්තත්ථං හි අඤ්ඤාථා වදන්තො අයථාචාදිත්තාය සත්ථාරං අපවදන්තො නාම හොති. තෙනාහ “මා භගවත්තං අබ්භාවික්ඛි”ති.

272. “තයිමං දොසං පරිහරිතුකාමෙන න සබ්බං සුත්තං නීතත්ථමෙව, තස්මා ගරුකුලතො අධිප්පායො මග්ගිතබ්බො”ති දස්සෙත්තො “ගම්භීරං භී”තිආදිං වත්ථා තත්ථ ආදිතො පට්ඨාය අධිප්පායං දස්සෙතුං “අයඤ්ඤි”තිආදිමාහ. ආයාචිතා ධම්මදෙසනා එතෙනාති ආයාචිතධම්මදෙසනො, තං ආයාචිතධම්මදෙසනං. එවමෙවාති ගරහනෙ නිපාතො, මුදා එවාති අත්ථො. අඡ්ඤාත්තත්ති ගොවරඡ්ඤාත්තෙ, කම්මට්ඨානාරම්මණෙති අත්ථො. යස්මා විත්තෙකග්ගතා නාම සසන්තතිපරියාපන්තා හොති, තස්මා අත්ථවණ්ණනායං “නියකඡ්ඤාත්තවසෙනා”ති චුත්තං. විත්තං ධීතං භවිස්සතීති බහිද්ධා අවික්ඛිප්පමානං එකග්ගභාවෙ ධීතං භවිස්සති. තතො එව සුසණ්ඨිතං, සුට්ඨු සමාහිතන්ති අත්ථො. උප්පන්තාති අවික්ඛිමිතිතා. පාපකාති ලාමකා. අකුසලා ධම්මාති කාමච්ඡන්දාදයො අකොසල්ලසම්භුතට්ඨොන අකුසලා ධම්මා. විත්තං පරියාදාය පවත්තිතුං ඔකාසාදානෙන කුසලවිත්තං බෙපෙත්වා න ව යස්සන්තීති යොජනා. ඉමිනා යථාචුත්තස්ස සමාධානස්ස කාරණමාහ.

විත්තෙකග්ගතාමත්තොති භාවනමනුයුත්තෙන පටිලද්ධමත්තං නාතිසුභාවිතං සමාධානං. තං පන උපරි චුච්චමානානං සමාධිවිසෙසානං මූලකාරණභාවතො “මූලසමාධි”ති චුත්තො. ස්වායං විත්තෙකග්ගතාමත්තො “අඡ්ඤාත්තමෙව විත්තං සණ්ඨපෙමි සන්තිසාදෙමි එකොදිං කරොමි සමාදහාමි”තිආදීසු විය බණ්කසමාධි අධිප්පෙතො. යථෙව හි අඤ්ඤාත්ථාපි “ආරද්ධං බො පන මෙ, හික්ඛෙව, වීරියං අහොසි අසල්ලීනං...පෙ.... සමාහිතං විත්තං එකග්ග”න්ති (අ. නි. 8.11; පාරා. 11) වත්ථා “විච්චිවෙව

කාමෙහි” තිආදිවචනතො (අ. නි. 8.11) පටිමං වුත්තචිත්තෙකග්ගතා “ඛණිකසමාධි” ති විඤ්ඤායති, එවමිධාපිති. සො එව සමාධිති මූලසමාධිමාහ.

අස්සාති හික්ඛුනො, අස්ස වා මූලසමාධිස්ස. භාවනාන්ති වඩ්ඪන්. අයං සමාධිති ව මූලසමාධියෙව අධිප්පෙතො. එවං භාවිතොති යථා අරණිසහිතෙන උප්පාදිතො අග්ගි ගොමයචුණ්ණාදීහි වඩ්ඪිතො ගොමයග්ගිආදිභාවං පත්තොපි අරණිසහිතෙන උප්පාදිතමූලග්ගිත්වෙව වුච්චති, එවමිධාපි මූලසමාධි එව මෙත්තාදිවසෙන වඩ්ඪිතොති කත්වා වුත්තං.

අඤ්ඤෙසුපි ආරම්මණෙසු පට්ඨිකසිණාදිසු. තත්ථ යථා මෙත්තාභාවනාපුබ්බභිගමෙන භාවනානායෙන පට්ඨිකසිණාදිසු සචිතක්කාදිභාවවසෙන චතුක්කපඤ්චකජ්ඣානසම්පාපනවිධිනා මූලසමාධිස්ස භාවනා වුත්තා, එවං කරුණාදිභාවනාපුබ්බභිගමං පට්ඨිකසිණාදිසුපි භාවනාවිධිං දස්සෙත්වා පච්ඡා කායානුපස්සනාදිපුබ්බභිගමං භාවනාවිධිං දස්සෙත්තො ආසවක්ඛයාය ධම්මං දෙසෙසි. තෙන වුත්තං “කරුණා මෙ වෙතොවිමුත්ති” තිආදි. යදි එවං ධම්මානුපස්සනාපරියොසානාය දෙසනාය අරහත්තාධිගමාය කම්මට්ඨානස්ස කලීතත්තා පුන “තතො ත්වං, හික්ඛු, ඉමං සමාධිං සචිතක්කම්පි” තිආදි (අ. නි. 8.63) කස්මා වුත්තන්ති? ධම්මානුපස්සනාය මත්ථකප්පත්තිදස්සනත්ථං. සා හි සඬ්ඛාරුපෙක්ඛාභාවෙන චත්තමානා යථාවුත්තජ්ඣානධම්මෙ සම්මසන්ති විසෙසතො මත්ථකප්පත්තා නාම භොති. එලසමාපත්තිභූමිදස්සනත්ථං වුත්තන්ති කෙවි.

පුන යතො ඛො තෙතිආදි අරහත්තප්පත්තිතො උද්ධං උද්ධබ්බඵාසුචිහාරදස්සන්. තත්ථ ගග්ගසීති ගම්ස්සසි. තස්මාති යස්මා “සචිතක්කම්පි” තිආදිකා දෙසනා මෙත්තාදීනං ආරම්මණතො අඤ්ඤස්මිං ආරම්මණෙ සමාධිං සන්ධාය වුත්තා, න අප්පමඤ්ඤා, තස්මා. “තට්ඨවා” තිආදිනා ගන්ථන්තරෙතපි තමෙවත්ථං සමත්ථෙති. තත්ථ තට්ඨවාති තිකචතුක්කජ්ඣානවසෙනෙව. අහිධම්මෙති චිත්තුප්පාදකණ්ඩෙ (ධ. ස. 251 ආදයො), අප්පමඤ්ඤාවිහඬිගාදිසු (විහ. 684 ආදයො) ව තත්ථ තත්ථ අහිධම්මප්පදෙසෙසු.

273. සුභපරමාදිවසෙනාති සුභ-සද්දො “සුභන්තෙව අධිමුත්තො භොති” ති (පටි. ම. 1.212; අ. නි. 8.66) එවං වුත්තසුභවිමොක්ඛං සන්ධාය වුත්තො උත්තරපදලොපෙන. පරම-සද්දො උක්කංසත්ථො. සුභො සුභවිමොක්ඛො පරමො උක්කංසො පරමා කොටි එතිස්සාති සුභපරමා, මෙත්තාවෙතොවිමුත්ති, තතො පරං තාය සාධෙතබ්බං නත්ථීති අත්ථො. අසාධාරණස්ස අත්ථස්ස අධිප්පෙතත්තා විපස්සනාසුඛාදයො ඉධ අනවසරා. ඉතරෙතරවිසිට්ඨාපෙනෙ විසෙසා, පගෙව පරෙහි. තෙනාහ “අඤ්ඤමඤ්ඤං

අසදිසො ආනුභාවවිසෙසො වෙදිතබ්බො”ති. විසෙසෙත්වාති අඤ්ඤාමඤ්ඤං විසිට්ඨං කත්වා.

තස්ස තස්ස උපනිස්සයත්තාති සුභවිමොක්ඛාදිකස්ස තස්ස තස්ස විමොක්ඛස්ස පකතූපනිස්සයවසෙන උපනිස්සයපච්චයභාවතො. ඉදාති තමත්ථං පාකටතරං කත්වා දස්සෙතුං “මෙත්තාවිහාරිස්සා”තිආදි චුත්තං. අස්ස මෙත්තාවිහාරිස්ස චිත්තං උපසංහරතොති සම්බන්ධො. අප්පටික්කුලපරිවයාති මෙත්තාභාවනාවසෙන සත්තසඤ්ඤිතෙ යත්ථ කත්ථවි ආරම්මණෙ අප්පටික්කුලාකාරෙතෙව ගහණස්ස පරිචිත්තා. තස්ස සඬ්ඛාරභූතමිපි යං කිඤ්චි ආරම්මණං අප්පටික්කුලාකාරෙතෙව පච්චුපතිට්ඨති, පගෙව සභාවතො. “අප්පටික්කුල”න්ති තත්ථස්ස චිත්තං අභිරතිවසෙන නිරාසඬ්ඛං පචත්තති, පච්චනීකධම්මෙහි ව සුබ්බෙන, සුට්ඨු ව විමුච්චති, යතස්ස ඤානස්ස විමොක්ඛපරියායො චුත්තො. තෙනාහ “අප්පටික්කුලෙසු”තිආදි. යථාචුත්තො ව අත්ථො අනත්ථවරණාදිඅධිප්පායෙන සචෙතනෙ ආරම්මණෙ ආසාතං උප්පාදෙත්තස්ස පටික්කුලපරිවයා අචෙතනෙපි වාතාතපාදිකෙ ආසාතූපත්තියා විභාවෙතබ්බො. න තතො පරන්ති තතො සුභවිමොක්ඛතො පරං කස්සවි විමොක්ඛස්ස උපනිස්සයො න භොතීති අත්ථො.

අභිභනන්ති එතෙනාති අභිසාතො, දණ්ධො අභිසාතො යස්ස තං දණ්ඩාභිසාතං, තං ආදි යස්ස තං දණ්ඩාභිසාතාදි, දණ්ඩාභිසාතාදි රූපං නිමිත්තං යස්ස තං දණ්ඩාභිසාතාදිරූපනිමිත්තං. කිං පන තන්ති ආහ “සත්තදුක්ඛ”න්ති, දණ්ඩප්පභාරාදිජනිතං කරජරූපහෙතුකං සත්තානං උප්පජ්ජනකදුක්ඛන්ති අත්ථො. රූපෙ ආදීනවො සුපරිච්ඡිතො භොති කරුණාවිහාරිස්ස රූපනිමිත්තත්තා, දුක්ඛස්ස කරුණාය ව පරදුක්ඛාසහනරසත්තාති අධිප්පායො. තත්ථ ආකාසෙ. චිත්තං පක්ඛන්දති සබ්බසො රූපානං අභාවො විවරමපගමොති.

තෙන තෙනාතිආදීසු අයං යොජනා – තෙන තෙන භොගසම්පත්තිආදීනා පාමොජ්ජකාරණෙන පමුදිතානං සත්තානං උප්පන්නපාමොජ්ජවිඤ්ඤාණං සමනුපස්සන්තස්ස යොගිතො “සාධු වතායං සත්තො පමොදති”ති මුදිතාය පචත්තිසම්භවතො පමුදිතවිඤ්ඤාණස්ස දස්සනෙන විඤ්ඤාණග්ගහණපරිචිතං චිත්තං භොතීති.

අනුක්කමාධිගතන්ති ආකාසකසිණවජ්ජෙ යත්ථ කත්ථවි කසිණෙ රූපාවචරජ්ඣානාධිගමානුක්කමෙන රූපවිරාගභාවනාය අධිගතං. ආකාසනිමිත්තං ගොවරො එතස්සාති ආකාසනිමිත්තගොවරං, තස්මිං ආකාසනිමිත්තගොවරෙ පට්ඨාරූපවිඤ්ඤාණෙ. චිත්තං උපසංහරතොති දුතියාරූපාධිගමාය භාවනාචිත්තං නෙත්තස්ස, තථා භාවයතොති අත්ථො. තත්ථාති තස්මිං පට්ඨාරූපවිඤ්ඤාණෙ. චිත්තන්ති

විඤ්ඤාණඤ්චායනනවිත්තං. පක්ඛන්දනීති අනුපවිසති විමොක්ඛභාවෙන අප්පෙති.

ආභොගාභාවතොති ‘‘සුඛිතා භොන්තු’’තිආදිනා (පටි. ම. 2.23) සුඛාසීසනාදිවසෙන ආභුජනාභාවතො. සත්තානං සුඛාසීසනාදිවසෙන පවත්තමානා මෙත්තාදිභාවනාව පරමත්ථග්ගහණමුඛෙන සත්තෙ ආරම්මණං කරොති, උපෙක්ඛාභාවනා පන තථා අප්පවත්තිත්වා කෙවලං අප්ඤ්ඤාපෙක්ඛනවසෙනෙව සත්තෙ ආරම්මණං කරොතිති ආහ ‘‘උපෙක්ඛාවිහාරිස්ස සුඛදුක්ඛාදිපරමත්ථග්ගහවිමුඛභාවතො අවිජ්ජමානග්ගහණදුක්ඛං විත්තං භොති’’ති. නනු ච ‘‘කම්මස්සකා සත්තා, තෙ කස්ස රුටියා සුඛිතා වා භවිස්සන්ති’’තිආදිනා පටික්ඛෙපවසෙනපි පරමත්ථග්ගහණමුඛෙනෙව උපෙක්ඛාබ්‍රහ්මවිහාරොපි සත්තෙ ආරම්මණං කරොතිති? සච්චමෙතං, තං පන භාවනාය පුඛ්ඛභාගෙ, මත්ථකප්පත්තියං පන කෙවලං අප්ඤ්ඤාපෙක්ඛනවසෙනෙව සත්තෙ ආරම්මණං කරොතිති සවිසෙසං පරමත්ථතො අවිජ්ජමානෙ ඵව විසයෙ තස්ස පවත්ති. අවිජ්ජමානග්ගහණදුක්ඛතා ච අප්ඤ්ඤාපෙක්ඛනවසෙන අප්පනාප්පත්තියා අපරාමාසසත්තග්ගහණමුද්ධභූතතාය වෙදිතඛිබ්බා. සෙසං චුත්තනයමෙව.

274. සබ්බාපෙතාති සබ්බාපි එතා අප්පමඤ්ඤා. දානාදීනන්ති පාරමිභාවප්පත්තානං දානාදීනං බුද්ධකරධම්මානං. සබ්බකල්‍යාණධම්මානන්ති සබ්බෙසං අනවජ්ජධම්මානං, සමතිංසාය පාරමිතානං, තන්තිමිත්තානං බුද්ධයානියානඤ්ච, සබ්බෙහි වා සුන්දරසභාවානං. න හි ලොකියධම්මා බුද්ධකරධම්මෙහි ආනුභාවතො උක්කට්ඨා නාම අත්ථි, බුද්ධධම්මෙසු චත්තඛිබ්බමෙව නත්ථි. පරිපූරිකාති පරිවුද්ධිකරා. අධිට්ඨානාති විස හි අප්පමඤ්ඤා සබ්බාසං පාරමිතානං පාරිපූරිකරා. ‘‘හිතප්ඤ්ඤාසයනායා’’තිආදිනා මෙත්තාබ්‍රහ්මවිහාරාදීනං උපෙක්ඛාබ්‍රහ්මවිහාරස්ස අධිට්ඨානභාවදස්සනමුඛෙන චතුහි අප්පමඤ්ඤාහි අත්තතො සත්තානස්ස පගෙව අභිසංඛිතත්තා මහාබොධිසත්තා දානාදිපාරමියො පුරෙතුං සමත්ථා භොන්ති, නාඤ්ඤථාති ඉමමත්ථං දස්සෙති. ඉමස්ස දාතඛිබ්බං, ඉමස්ස න දාතඛිබ්බන්ති නිදස්සනමත්තං දට්ඨඛිබ්බං, ‘‘ඉදං දාතඛිබ්බං, ඉදං න දාතඛිබ්බන්ති ච විභාගං අකත්ථා’’ති චත්තඛිබ්බතො. දෙය්‍යපටිග්ගහකවිකප්පරහිතා හි දානපාරමිතා. යථාහ –

‘‘යථාපි කුම්භො සම්පුණ්ණො, යස්ස කස්සපි අධොකතො;
වමතෙවුදකං නිස්සෙසං, න තත්ථ පරිරක්ඛති’’ති. (බු. වං. 2.118);

‘‘සබ්බසත්තාන’’න්ති ඉදං ‘‘සුඛනිදාන’’න්ති ඉමිනාපි සම්බන්ධිතඛිබ්බං, ‘‘දෙනී’’ති ඉමිනා ච. තෙන දෙය්‍යධම්මෙන විස දානධම්මෙනාපි මහාසත්තානං ලොකස්ස බහුපකාරතා චුත්තා භොති, තථා තස්ස පරිණාමනතො.

තදත්ථදීපනත්ථං හි “විභාගං අකත්වා”ති වත්වාපි “සබ්බසත්තාන”න්ති
 චුත්තං. තෙසන්ති සබ්බසත්තානං. උපසානන්ති එත්ථාපි “විභාගං අකත්වා”ති
 ආනෙත්වා සම්බන්ධිතබ්බං. අයං හෙත්ථ පදයොජනා – විභාගං අකත්වා
 උපසානං පරිවජ්ජයන්තා සබ්බසත්තානං සුඛනිදානං සීලං සමාදියන්තිති.
 සත්තකාලවිකප්පරහිතා හි සීලපාරමිතා, ලොකත්ථමෙව චස්ස ඵලං පරිණමීයති.
 නෙක්ඛම්මං හජන්තිති පබ්බජ්ජං උපගච්ඡන්ති. පබ්බජ්ජස්ස හි සබ්බසො සීලං
 පරිපූරති, න ගහට්ඨස්ස. ඉධාපි “විභාගං අකත්වා සබ්බසත්තානං
 සුඛනිදාන”න්ති ඉදං ආනෙත්වා සම්බන්ධිතබ්බං. න හි බොධිසත්තා කාලවිභාගං
 කත්වා පබ්බජ්ජං අනුනිට්ඨන්ති, සීලං වා සමාදියන්ති, නිදස්සනමත්තඤ්චෙන
 ඤානාදිනෙක්ඛම්මහජනස්සාපි ඉච්ඡිතබ්බත්තා. සබ්බසත්තානං සුඛනිදානතා
 හෙට්ඨා චුත්තනසාව. එස නයො සෙසෙසුපි. හිතාහිතෙසුති අත්ථානත්ථෙසු.
 අසම්මොහත්ථායාති සම්මොහවිද්ධංසනාය. පඤ්ඤං පරියොදපෙන්තිති
 යොගවිහිතං විජ්ජාට්ඨානාදිං අස්සුතං සුඤ්ඤානං සුතං වොදපෙන්තා
 අභංකාරමමංකාරාදිං විධුනන්තා ඤාණං විසොධෙන්ති. “අභං මමා”ති
 විකප්පරහිතා හි පඤ්ඤාපාරමිතා. හිතසුඛත්ථායාති සත්තානං
 හිතසුඛාදිවුද්ධියත්ථමෙව. නිව්චන්ති සත්තං අවිච්ඡේදෙන පටිපක්ඛෙන
 අවොකිණ්ණං. වීරියමාරහන්තිති යථා සත්තානං අනුප්පන්නං හිතසුඛං
 උප්පජ්ජති, උප්පන්නං අභිවඤ්ඤා, එවං පරක්කමං කරොන්ති.
 සඬකොච්චික්ඛෙපරහිතා හි වීරියපාරමිතා. “වීර්‍යාවං පත්තාපි”ති ඉමිනා
 අපරද්ධානං නිග්ගහසමත්ථං දස්සෙති. නානප්පකාරකං අපරාධං බමන්තිති
 මම්මච්ඡේදනාකාරෙන අත්තනි පවත්තිතං නානාවිධං අපරාධං සහන්ති.
 අත්තපරවිකප්පවිරහිතා හි දොසසහනා බන්තිපාරමිතා.

පටිඤ්ඤං න විසංවාදෙන්තිති අවිසංවාදනසාමඤ්ඤෙන සබ්බස්සපි
 අනරියවොහාරස්ස අකරණමාහ. පටිඤ්ඤාතෙ, අපටිඤ්ඤාතෙ ච දිට්ඨාදිකෙ
 මිච්ඡාචිකප්පරහිතා හි සච්චපාරමිතා. අවිච්ඡාදිට්ඨානාති යථාසමාදින්නෙසු
 දානාදිධම්මෙසු නිව්ච්ඡාදිට්ඨායිනො අවලසමාදානාදිට්ඨානා, සමාදින්නෙසු ච
 බුද්ධකරධම්මෙසු සම්මදෙව අවට්ඨානං අධිට්ඨානපාරමිතා. තෙසුති සත්තෙසු.
 අවිච්ඡායාති පටිපක්ඛෙන අකම්පනීයාය. එවන්ති යථාචුත්තෙන සත්තෙසු
 හිතජ්ඣාසයනාදිආකාරෙන. යථා ච බ්‍රහ්මවිහාරාදිට්ඨානා පාරමියො, එවං
 අධිට්ඨානාදිට්ඨානාපි. තථා හි යථාපටිඤ්ඤං පරානුග්ගහාය පාරමිතං
 අනුට්ඨානෙන සච්චාදිට්ඨානං, තප්පටිපක්ඛපරිවිවාගතො වාගාදිට්ඨානං,
 පාරමිහි සවිත්තුපසමතො උපසමාදිට්ඨානං, තාහි පරහිතුපායකොසල්ලතො
 පඤ්ඤාදිට්ඨානං. එවං පච්චෙකම්පි පාරමිතාසු යථාරහං නෙතබ්බං. අයමෙත්ථ
 සඬකෙපො, විත්ථාරතො පන පාරමිතාසු යං වත්තබ්බං, තං පරමත්ථදීපනියං
 වරියාපිටකවණ්ණනායං චුත්තනසෙවෙව වෙදිතබ්බං, අතිවිත්ථාරහසෙන න

විසුද්ධිමග්ග-මහාටිකා

බ්‍රහ්මච්ඡාරනිද්දෙසවණ්ණනා

විත්ථාරයිමිහ. තථා දසබලඤ්ඤාණාදිකෙති. එතාව භොන්තීති එතා භොන්තී එවාති යොජනා.

බ්‍රහ්මච්ඡාරනිද්දෙසවණ්ණනා නිව්ඨිතා.

ඉති නවමපරිච්ඡෙදවණ්ණනා.

10. ආරුප්පනිද්දෙසවණ්ණනා

පට්ඨානාරුප්පවණ්ණනා

275. උද්දිට්ඨෙසුති ‘‘චත්තාරො ආරුප්පා’’ති එවං උද්දිට්ඨෙසු, නිද්ධාරණෙ වෙතං භූමිමං. තෙනෙවාහ ‘‘චතුසු ආරුප්පෙසු’’ති. තත්ථ රුපවිච්චෙකෙන අරුපං, අරුපමෙව ආරුප්පං ඤානං, ඉධ පන තදත්ථං කම්මට්ඨානං අධිප්පෙනං. තං භාවෙතුකාමො චතුත්ථජ්ඣානං උප්පාදෙතීති සම්බන්ධො. රූපාධිකරණන්ති රුපහෙතු. හෙතුඅත්ථො හි එත්ථ අධිකරණ-සද්දො ‘‘කාමාධිකරණ’’න්තිආදීසු (ම. නි. 1.168-169) විය. දණ්ඩනට්ඨෙත දණ්ඩො, මුග්ගරාදි. පරපිළාධිප්පායෙන තස්ස ආදානං දණ්ඩාදානං. සත්තානං සසනට්ඨෙත සත්ථං, ආවුධං. භණ්ඩනං කලහො. විරොධො විග්ගහො. නානාවාදො විවාදො. එතන්ති යථාචුත්තං දණ්ඩාදානාදිකං. සබ්බසොති අනවසෙසතො. ආරුප්පෙ අරුපභාවෙ, ආරුප්පෙ වා භවෙ. රූපානංයෙවාති දිට්ඨාදීනවානං රූපානංයෙව, න අරුපානන්ති අධිප්පායො. නිබ්බිදායාති වික්ඛම්භනවසෙන නිබ්බිත්තනත්ථාය. විරාගායාති විරජ්ජනත්ථාය. නිරොධායාති නිරුජ්ඣනත්ථාය. සබ්බමෙතං සමතික්කමං සන්ධාය චුත්තං. දණ්ඩාදානාදීනන්ති ආදි-සද්දෙන අදින්නාදානාදිකං සබ්බං රුපහෙතුකං අනත්ථං සචගණ්හාති, න ඉධ පාළියං ආගතමෙවාති දට්ඨබ්බං. කරජරුපෙති යථාචුත්තාදීනවාධිකරණභාවයොග්ගං දස්සෙතුං චුත්තං, ඔළාරිකරුපෙති අත්ථො. ආදීනවන්ති දොසං. තස්සාති රූපස්ස. ආලොකොති වණ්ණවිසෙසො එවාති තත්ථ පවත්තං පටිභාගනිමිත්තං උග්ගාටෙත්වා සියා ආකාසනිමිත්තං උග්ගහෙතුං, න පන පරිච්ඡින්නාකාසකසිණං උග්ගාටෙත්වා. තස්ස හි උග්ගාටනා නාම රුපනිමිත්තෙනෙව සියාති ආහ ‘‘යපෙත්වා පරිච්ඡින්නාකාසකසිණං නවසු’’ති. කෙවි පන ‘‘ආලොකකසිණමපි යපෙත්වා අට්ඨසු’’ති වදන්ති, තස්ස පන යපනෙ කාරණං න දිස්සති, කරජරුපං අතික්කන්තං හොති තස්ස අනාලම්බනතො.

යදි එවං කස්මා ‘‘චතුත්ථජ්ඣානවසෙනා’’ති චුත්තං. නනු පට්ඨජ්ඣානාදීනිපි තස්ස අනාලම්බනවසෙනෙව පවත්තන්ති පටිභාගනිමිත්තාරම්මණත්තා? සච්චමෙතං, ඔළාරිකච්චගප්පභානතො පන සන්තසභාවෙන ආනෙඤ්ජප්පත්තෙන චතුත්ථජ්ඣානෙන අතික්කන්තං සුට්ඨු අතික්කන්තං නාම හොතීති ‘‘චතුත්ථජ්ඣානවසෙනා’’ති චුත්තං. කෙවි ‘‘අස්සාසපස්සාසානං නිරුජ්ඣනතො, කාමධාතුසමතික්කමනතො වා’’ති වදන්ති, තං අකාරණං, ඉතරෙසං විත්තසමුට්ඨානරූපානං සම්භවතො, හෙට්ඨිමජ්ඣානානඤ්ච අකාමධාතුසංවත්තනීයතො. තප්පටිභාගමෙවාති

කරජරූපපටිභාගමෙව නිමිත්තග්ගාභසම්භවතො. සදිසඤ්ච නාම තං න භොති, තස්මා කිං තස්ස සමතික්කමනෙනාති අනුයොගං සන්ධාය “කථං? යථා”තිආදි වුත්තං. තත්ථ කථන්ති කථෙතුකමානාපුච්ඡා. යථාති ඔපම්මත්ථෙ නිපාතො. ලෙඛාවිත්තන්ති කාළවණ්ණාදිනා කතපරිකම්මාය ලෙඛාය විත්තං. එලිතන්තරන්ති විවරං. දිස්වාති දුරතො දිස්වා. සමානරූපසද්දසමුදාවාරන්ති සදිසරූපසණ්ඨානසරජපයොගං.

ආරම්මණවසෙනාති “මම චක්ඛු සොභනං, මම කායො ටීරො, මම පරික්ඛාරා සුන්දරා”ති එවං ආරම්මණකරණවසෙන. කරජරූපසමඛිගිකාලොති අත්තතො අත්තභාවරූපෙන වෙව ආරම්මණරූපෙන ච සමන්තාගතකාලො. තම්පිති කසිණරූපස්සපි. සාම්අත්ථෙ හි ඉදං උපයොගවචනං. භයසන්තාසඅදස්සනකාමතා විය සමතික්කමිතුකාමතාති යොජනා. ඉදඤ්ච යථාවුත්තානං නිබ්බදාවිරාගනිරොධානං සාධාරණවචනං. තෙ හි තයො අපෙක්ඛිත්වා භයසන්තාසඅදස්සනකාමතා වුත්තා. එකො කිර සුනබො වනෙ සුකරෙන පහටමත්තො පලාතො, සො අරූපදස්සනවෙලාය භත්තපවනඋක්ඛලිං දුරතො දිස්වා සුකරසඤ්ඤාය හිතො උත්තසන්තො පලායි, පිසාවහිරුකො පුරිසො රත්තිභාගෙ අපරිචිතෙ දෙසෙ මත්ථකච්ඡින්නං තාලක්ඛන්ධං දිස්වා පිසාවසඤ්ඤාය හිතො උත්තසන්තො මුච්ඡිතො පපති, තං සන්ධාය වුත්තං “සුකරා...පෙ.... වෙදිතබ්බා”ති.

276. එවන්ති යථාවුත්තං ඔපම්මත්ථං නිගමෙන්නො ආභ. සොති යොගාවචරො. තස්මිං ඤානෙ ආදීනවං පස්සතීති සම්බන්ධො. රූපන්ති කසිණරූපං. සන්තවීමොක්ඛතොති අරූපජ්ඣානතො. තාති හි “යෙ තෙ සන්තා විමොක්ඛා අතික්කම්ම රූපෙ ආරුප්පා”තිආදීසු (අ. නි. 8.72; 10.9) සන්තවීමොක්ඛාති ආගතා. සන්තතාසිද්ධි වස්ස අනුස්සුතිතො දට්ඨබ්බා. යථෙවාති එව-කාරෙන යෙන පකාරෙන එතං රූපාවචරචතුත්ථජ්ඣානං දුච්චිගිකං, එවං ආරුප්පානිපිති උපෙක්ඛාවිත්තෙකග්ගතාවසෙන දුච්චිගිකත්තං දස්සෙති, න තතියජ්ඣානෙ විය දුච්චිගිකතාමත්තං. නනු චෙත්ථාපි දුච්චිගිකතාමත්තමෙව භූමිහෙදතොති? නායං දොසො උපමොපමෙයාභාවස්ස හින්තාධිකරණතො.

තත්ථාති තස්මිං රූපාවචරචතුත්ථජ්ඣානෙ. නිකන්තින්ති අපෙක්ඛං. පරියාදායාති ආදීනවදස්සනෙන තස්මිං ඤානෙ බෙපෙත්වා, අනපෙක්ඛො භුත්වාති අත්ථො. සන්තතො මනසිකරණෙනෙව පණිතතො, සුබ්බුමතො ච මනසිකාරො සිද්ධො භොතීති ආභ “සන්තතො අනන්තතො මනසි කරිත්වා”ති. පත්ථරිත්වාති පගෙව වඩිසීතං, තදා වඩිසීනවසෙන වා පත්ථරිත්වා. තෙනාති කසිණරූපෙන. උග්ඝාටෙති කසිණන්ති රූපාවචරචතුත්ථජ්ඣානස්ස ආරම්මණභූතං පථවිකසිණාදිකසිණරූපං අපනෙති. උග්ඝාටනවිධිං පන

දස්සෙන්නො “උග්ගාටෙන්නො භී”තිආදිමාහ. තත්ථ සංචෙල්ලෙනීති පටිසංහරති. අඤ්ඤදත්ථුති එකංසෙන. නෙව උබ්බට්ඨතීති නෙව උට්ඨහති. න විවට්ඨතීති න විනිවට්ඨති. ඉමස්සාති ඉමස්ස කසිණරූපස්ස. අමනසිකාරන්ති මනසි අකරණං අවිත්තනං. මනසිකාරඤ්ච පටිච්චාති “ආකාසො ආකාසො”ති භාවනාමනසිකාරඤ්ච නිස්සාය. ඉදං චුත්තං හොති — රූපාවචරචතුත්ථජ්ඣානස්ස ආරම්මණභූතං කසිණරූපං න සබ්බෙන සබ්බං මනසි කරොතො, තෙන ච ප්‍රට්ඨොකාසං “ආකාසො ආකාසො”ති මනසි කරොතො යදා තං භාවනානුභාවෙන ආකාසං හුත්වා උපට්ඨාති, තදා සො කසිණං උග්ගාටෙති නාම, තඤ්ච තෙන උග්ගාටිතං නාම හොතීති. තෙනාහ “කසිණුග්ගාටිමාකාසමත්තං පඤ්ඤායතී”ති. සබ්බමෙතන්ති තිවිධම්පෙතං එකමෙව පරියායභාවතො.

“නීවරණානි වික්ඛම්භන්ති”ති කස්මා චුත්තං? නනු රූපාවචරපට්ඨජ්ඣානස්ස උපචාරක්ඛණෙයෙව නීවරණානි වික්ඛම්භිතානි, තතො පට්ඨාය වස්ස න නෙසං පරිසුට්ඨානං. යදි සියා, ඥානතො පරිභායෙයා? යං පනෙකෙ වදන්ති “අත්ථෙව සුබ්බමානි අරූපජ්ඣානවික්ඛම්භනෙයානි නීවරණානි, තානි සන්ධායෙතං චුත්ත”න්ති, තං තෙසං මතිමත්තං. න හි මහග්ගතකුසලෙසු ලොකුත්තරකුසලෙසු විය ඔධිසො පහානං නාම අත්ථී. යො පන රූපාවචරෙහි ආරුප්පානං උළාරඵලතාදිවිසෙසො, සො භාවනාවිසෙසෙන සන්තතරපණ්ණිතතරභාවෙන තෙසුයෙව පුරිමපුරිමෙහි පච්ඡිමපච්ඡිමානං වියාති දට්ඨබ්බං. “වික්ඛම්භන්ති”ති පන වචනං වණ්ණහණනවසෙන චුත්තං. තථා හි අඤ්ඤත්ථාපි භෙට්ඨා පහිනානං උපරි පහානං චුච්චති. යෙ පන “සබ්බෙ කුසලා ධම්මා සබ්බෙසං අකුසලානං පටිපක්ඛාති කත්වා එවං චුත්ත”න්ති වදන්ති, තෙහි දුතියජ්ඣානුපචාරාදීසු නීවරණවික්ඛම්භනාවචනස්ස කාරණං වත්තබ්බං. සති සන්තිට්ඨතීති ආකාසනිමිත්තාරම්මණා සති සම්මා සුපට්ඨිතා හුත්වා තිට්ඨති. සතිසිසෙන චෙත්ථ උපචාරජ්ඣානානුගුණානං සද්ධාපඤ්චමානං සකිච්චයොගං දස්සෙති. උපචාරෙතානි උපචාරජ්ඣානෙන. ඉධාපීති රූපාවචරචතුත්ථජ්ඣානං සන්ධාය සම්පිණ්ඩනං. තං හි උපෙක්ඛාවෙදනාසම්පයුත්තං. සෙසන්ති “සෙසානි කාමාවචරානී”තිආදි. යං ඉධ වත්තබ්බමචුත්තං, තං පන පට්ඨිකසිණනිද්දෙසෙ (විසුද්ධි. 1.51 ආදයො) චුත්තනායානුසාරෙන චෙදිතබ්බන්ති ආහ “පට්ඨිකසිණෙ චුත්තනයමෙවා”ති.

එවං යං තත්ථ අවිසිට්ඨං, තං අනිදිසිත්වා ඉදානි විසිට්ඨං දස්සෙතුං “අයං පන විසෙසො”තිආදිමාහ. යානප්පුතොළී කුම්භිමුඛාදීනන්ති ඔගුණ්ඨනසිවිකාදියානානං මුඛං යානමුඛං, පුතොළියා බුද්දකද්වාරස්ස මුඛං පුතොළිමුඛං, කුම්භිමුඛන්ති පච්චෙකං මුඛ-සද්දො සම්බන්ධිතබ්බො. ආකාසංයෙව යානමුඛාදිපරිච්ඡින්නං. පරිකම්මමනසිකාරෙතානි

පරිකම්මභූතෙන මනසිකාරෙන උපචාරජ්ඣානෙන. පරිකම්මං අනුලොමං උපචාරොති ච අනත්ථත්තරඤ්ඤෙනං. පෙක්ඛමානො අරුපාවචරජ්ඣානවක්ඛුනා.

277. සබ්බාකාරෙනාති රුපනිමිත්තං දණ්ඩාදානසම්භවදස්සනාදිනා සබ්බෙන රුපධම්මෙසු, පථවිකසිණාදිරුපනිමිත්තෙසු, තදාරම්මණස්සානෙසු ච දොසදස්සනාකාරෙන, තෙසු එව චා රුපාදිසු නිකන්තිජ්ජහානඅනාවජ්ජිතුකාමනාදිනා. රුපජ්ඣානම්පි රුපන්ති චූච්චති උත්තරපදලොපෙන “රුපුපපත්තියා මග්ගං භාවෙති” තිආදිසු (ධ. ස. 160; විභ. 625) යථා රුපභවො රුපං. රුපීති හි රුපජ්ඣානලාභීති අත්ථො. ආරම්මණම්පි කසිණරුපං රුපන්ති චූච්චති පුරිමපදලොපෙන යථා “දෙවදත්තො දත්තො” ති. රුපානි පස්සතීති කසිණරුපානි ඥානවක්ඛුනා පස්සතීති අත්ථො. තස්මාති යස්මා උත්තරපදලොපෙන, පුරිමපදලොපෙන ච යථාක්කමං රුපජ්ඣානකසිණරුපෙසු රුපභවොහාරො දිස්සති, තස්මා. රුපෙ රුපජ්ඣානෙ තංසහගතා සඤ්ඤා රුපසඤ්ඤා. තදාරම්මණස්ස චාති ච-සද්දෙන යථාචුත්තං රුපාවචරජ්ඣානං සම්පිණ්ඩෙති, තෙන පාළියං “රුපසඤ්ඤාන”න්ති සරුපෙකසෙසෙන නිද්දෙසො කතොති දස්සෙති. විරාගාති ජිගුච්ඡනතො. නිරොධාති තජ්ජපට්ඨන්ධන්දරාගවික්ඛම්භනෙන නිරොධනතො. චුත්තමෙවත්ථං පාකට්තරං කාතුං “කිං චුත්තං භොති” තිආදි චුත්තං. තස්ස සබ්බාකාරෙන විරාගා අනවසෙසානං නිරොධාති එවං චා එත්ථ යොජනා කාතබ්බා.

“ආරම්මණ අවිරත්තස්ස සඤ්ඤාසමතික්කමො න භොති” ති ඉදං යස්මා ඉමාති ඥානානි ආරම්මණාතික්කමෙන පත්තබ්බානි, න අභිගාතික්කමෙනාති කත්වා චුත්තං. යස්මා පනෙත්ථ සඤ්ඤාසමතික්කමො ආරම්මණසමතික්කමෙන විනා න භොති, තස්මා “සමතික්කන්තාසු ච සඤ්ඤාසු ආරම්මණං සමතික්කන්තමෙව භොති” ති ආහ. අවත්වා චුත්තොති සම්බන්ධො. සමාපන්නස්සාතිආදිසු කුසලසඤ්ඤාවසෙන සමාපන්නග්ගහණං, විපාකසඤ්ඤාවසෙන උපපන්නග්ගහණං, කිරියාසඤ්ඤාවසෙන දිට්ඨධම්මසුඛවිහාරග්ගහණං. අරහතො හි ඥානානි විසෙසතො දිට්ඨධම්මසුඛවිහාරො. යදි සඤ්ඤාසමතික්කමස්ස අනුනිජ්ඣාදිආරම්මණසමතික්කමො විභවිගෙ ච අචුත්තො, අථ කස්මා ඉධ ගහිතොති අනුයොගං සන්ධායාහ “යස්මා පනා” තිආදි. ආරම්මණසමතික්කමවසෙනාපි අයමත්ථවණ්ණනා කතා, “තදාරම්මණස්ස වෙතං අධිවචන”න්තිආදිනා විභවිගෙ විස සඤ්ඤාසමතික්කමමෙව අවත්වාති අධිජ්ජායො.

278. පටිසානෙනාති පටිහනනෙන විසයිවිසයසමොධානෙන. අත්ථභිගමාතිආදීසු පුරිමං පුරිමං පච්ඡිමස්ස පච්ඡිමස්ස අත්ථවචනං, තස්මා පටිසසඤ්ඤානං අත්ථභිගමො ක්කානසමභිගිකාලෙ අනුප්පත්තීති තස්ස ඉධෙව ගහණෙ කාරණං අනුයොගමුඛෙන දස්සෙතුං “කාමඤ්චෙනා”තිආදි වුත්තං. උස්සාහජනනත්ථං පටිපජ්ජනකානං. එතාසං පටිසසඤ්ඤානං. එත්ථ පඨමාරුප්පකථායං. වචනං අත්ථභිගමවසෙන.

කිං වා පසංසාකිත්තනෙන, පටිසසඤ්ඤානං පන අත්ථභිගමො ඉධෙව වත්තබ්බත්තා වුත්තොති දස්සෙතුං “අථ වා”තිආදි වුත්තං. තත්ථ සභාවධම්මස්ස අභාවො නාම පටිපක්ඛෙන පභීනතාය වා පච්චයාභාවෙන වා. තෙසු රුපජ්ඣානසමභිගිනො පටිසසඤ්ඤානං අභාවො පච්චයාභාවමත්තෙන, න පටිපක්ඛාධිගමෙනාති දස්සෙන්නො ආහ “කිඤ්චාපි”තිආදි. තත්ථ තාති පටිසසඤ්ඤා. රුපාවචරන්ති රුපාවචරජ්ඣානං. සමාපන්තස්සාති සමාපජ්ජිත්වා විහරන්තස්ස. කිඤ්චාපි න සන්තීති යොජනා. න පභීනත්තා න සන්තීති න තදා පටිසසඤ්ඤා පභීනභාවෙන න සන්ති නාම. තත්ථ කාරණමාහ “න හි රුපවීරාගාය රුපාවචරභාවනා සංවත්තති”ති. නනු ච පටිසසඤ්ඤාපි අරුපධම්මා එවාති වොදනං සන්ධායාහ “රුපායත්තා ච එතාසං පවත්ති”ති. අයං පන භාවනාති අරුපභාවනමාහ. ධාරෙතුන්ති අවධාරෙතුං. ඉධාති අරුපජ්ඣානෙන. ආනෙඤ්ජාහිසඛිබාරවචනාදීහි ආනෙඤ්ජතා. “යෙ තෙ සන්තා විමොක්ඛා අතික්කම්ම රුපෙ ආරුප්පා”තිආදිනා (අ. නි. 8.72; 10.9) සන්තවිමොක්ඛතා ච වුත්තා.

279. දොසදස්සනපුබ්බකපටිපක්ඛභාවනාවසෙන පටිසසඤ්ඤානං සුප්පභීනත්තා මහතාපි සද්දෙන අරුපසමාපත්තිනො න වුට්ඨාති. තථා පන න සුප්පභීනත්තා සබ්බරුපාවචරසමාපත්තිනො වුට්ඨානං සියා, පඨමජ්ඣානං පන අප්පකම්පි සද්දං න සහතීති තං සමාපන්තස්ස සද්දො කණ්ටකොති වුත්තං. ආරුප්පභාවනාය අභාවෙ වුත්තො උද්ධං උප්පත්තිරභානං රුපසඤ්ඤාපටිසසඤ්ඤානං යාව අත්තනො විපාකප්පවත්ති, තාව අනුප්පත්තිධම්මතාපාදනෙන සමතික්කමො, අත්ථභිගමො ච වුත්තො. නානත්තසඤ්ඤාසු පන යා තස්මිං හවෙ න උප්පජ්ජන්ති එකන්තරුපනිස්සිතා, තා අනොකාසනාය න උප්පජ්ජන්ති, න ආරුප්පභාවනාය නිවාරිතත්තා, අනිවාරිතත්තා ච කාවි උප්පජ්ජන්ති. තස්මා තාසං අමනසිකාරො අනාවජ්ජනං අපච්චවෙක්ඛණං, ජවනපටිපාදකෙන වා හවභිගමනස්ස අත්තො අකරණං අප්පවෙසනං වුත්තං.

තෙන ච නානත්තසඤ්ඤාමනසිකාරහෙතුනං රුපානං සමතික්කමා සමාධිස්ස ථීරභාවං දස්සෙතුං “සඛිබෙපතො”තිආදි වුත්තං. අපිච ඉමෙහි තීහි

පදෙහි ආකාසානඤ්චායතනසමාපත්තියා වණ්ණො කථිතො සොතුනං උස්සාහජනනත්ථං, පලොභනනත්ථඤ්ච. යෙ හි අකුසලා එවංගාහිතො “සබ්බස්සාදරහිතෙ ආකාසෙ පවත්තිතසඤ්ඤාය කො ආනිසංසො”ති, තෙ තතො මිච්ඡාගාහතො නිවත්තෙතුං තිහි පදෙහි ඤානස්ස ආනිසංසො කථිතො. තං හි සුත්වා තෙසං එවං භවිස්සති “එවං සන්තා කිරායං සමාපත්ති එවං පණීතා, හන්දස්සා නිබ්බත්තනත්ථං උස්සාහං කරිස්සාමි”ති.

280. අස්සාති ආකාසස්ස. උප්පාදො එව අන්තො උප්පාදන්තො, තථා වයන්තො. සභාවධම්මො හි අනුත්වා සම්භවතො, හුත්වා ච විනස්සනතො උදයවයපරිච්ඡින්නො. ආකාසො පන අසභාවධම්මත්තා තද්වයාභාවතො අනන්තො චුත්තො. අප්පාකාසපරිච්ඡින්නාකාසානං ඉධ අනධිප්පෙතත්තා “ආකාසොති කසිණුග්ඝාටිමාකාසො චුච්චති”ති ආහ. කසිණං උග්ඝාටියති එතෙනාති කසිණුග්ඝාටො, තදෙව කසිණුග්ඝාටිමං. මනසිකාරවසෙනාපිති රූපවිචෙකමත්තග්ගහණෙන පරිච්ඡෙදස්ස අග්ගහණෙන අනන්තඵරණාකාරෙන පවත්තපරිකම්මමනසිකාරවසෙනාපි. අනන්තං ඵරතීති අග්ගහිතපරිච්ඡෙදතාය අනන්තං කත්වා පරිකම්මසම්ඵස්සපුබ්බකෙන ඤානසම්ඵස්සෙන ඵුසති. යථා හිසග්ගමෙව හෙසජ්ජං, එවං ආකාසානන්තමෙව ආකාසානඤ්චං සංයොගපරස්ස ත-කාරස්ස ව-කාරං කත්වා. ඤානස්ස පවත්තිට්ඨානභාවතො ආරම්මණං අධිට්ඨානට්ඨෙන “ආයතනමස්සා”ති චුත්තං, අධිට්ඨානට්ඨෙ ආයතන-සද්දස්ස දස්සනතො. කාරණාකරසඤ්ජාතිදෙසනිවාසත්ථෙපි ආයතන-සද්දො ඉධ යුජ්ජතෙව.

විඤ්ඤාණඤ්චායතනකථාවණ්ණනා

281. විණ්ණො වරිතො පගුණිකතො ආවජ්ජනාදිලක්ඛණො වසිභාවො එතෙනාති විණ්ණවසිභාවො, තෙන විණ්ණවසිභාවෙන. රූපාවචරසඤ්ඤං අනතික්කමිත්වා අනධිගන්තබ්බතො, තංසහගතසඤ්ඤාමනසිකාරසමුදාචාරස්ස භානභාගියභාවාවහතො, තංසමතික්කමෙනෙව තදඤ්ඤෙසං සමතික්කමිතබ්බානං සමතික්කමසිද්ධිතො ච චුත්තං “ආසන්නරූපාවචරජ්ඣානපච්චත්ථිකා”ති. විථිපටිපන්නාය භාවනාය උපරුපරිවිසෙසාවහභාවතො, පණීතභාවසිද්ධිතො ච පට්ඨාරුප්පතො දුතියාරුප්පං සන්නතරසභාවන්ති ආහ “නො ච විඤ්ඤාණඤ්චායතනමිව සන්තා”ති වක්ඛති හි “සුප්පණීතතරා හොන්ති, පච්ඡිමා පච්ඡිමා ඉධා”ති (විසුද්ධි. 1.290). අනන්තං අනන්තන්ති කෙවලං “අනන්තං අනන්ත”න්ති න මනසි කාතබ්බං න භාවෙතබ්බං, “අනන්තං විඤ්ඤාණං, අනන්තං විඤ්ඤාණ”න්ති පන මනසි කාතබ්බං, “විඤ්ඤාණං විඤ්ඤාණ”න්ති වා.

විසුද්ධිමග්ග-මහාටිකා

ආරුප්පනිද්දෙසවණ්ණනා

තස්මිං නිමිත්තෙන තස්මිං පටිමාරුප්පවිඤ්ඤාණසංඛ්ඛාතෙ විඤ්ඤාණනිමිත්තෙ. විත්තං වාරෙන්තස්සාති භාවනාවිත්තං පවත්තෙන්තස්ස. ආකාසචුටෙ විඤ්ඤාණෙනි කසිණුග්ඝාටිමාකාසං ඵරිත්වා පවත්තෙ පටිමාරුප්පවිඤ්ඤාණෙ ආරම්මණභූතෙ. අප්පෙතීති අප්පනාවසෙන පවත්තති. සභාවධම්මෙපි ආරම්මණසමතික්කමභාවනාභාවතො ඉදං අප්පනාප්පත්තං හොති චතුත්ථාරුප්පං විය. අප්පනානායො පනෙත්ථ චුත්තනයෙනෙවාති එත්ථ දුතියාරුප්පජ්ඣානෙ පුරිමභාගෙ තීණි, චත්තාරි වා ජවනාති කාමාවචරාති උපෙක්ඛාවෙදනාසම්පයුත්තානෙව හොන්ති. “චතුත්ථං පඤ්චමං වා අරුපාවචර”න්තිආදිනා (විසුද්ධි. 1.276) පටිමාරුප්පජ්ඣානෙ චුත්තෙන නායෙන, අථ වා අප්පනානායොති සභාවධම්මෙපි ආරම්මණෙ ඤානස්ස අප්පනානායො ආරම්මණාතික්කමභාවනාවසෙන ආරුප්පං අප්පනං පාපුණාති, “අප්පනාප්පත්තස්සෙව හි ඤානස්ස ආරම්මණසමතික්කමනමත්තං තත්ථ හොති”ති මරණානුස්සතිනිද්දෙසෙ (විසුද්ධි. 1.177) චුත්තනයෙන වෙදිතබ්බොති අත්ථො.

282. සබ්බසොති සබ්බාකාරෙන පටිමාරුප්පෙ “ආසන්තරුප්පජ්ඣානපච්චත්ථිකතා, අසන්තසභාවතා”ති එවමාදිනා සබ්බෙන දොසදස්සනාකාරෙන, තත්ථ වා නිකන්තිපහනඅනාවජ්ජිතුකාමතාදිආකාරෙන, සබ්බං වා කුසලවිපාකකිරියාහෙදතො අනාවසෙසන්ති අත්ථො. ස්වායමත්ථො හෙට්ඨා චුත්තනයෙන ඤාතුං සක්කාති ආහ “සබ්බසොති ඉදං චුත්තනයමෙවා”ති. ඤානස්ස ආකාසානඤ්චායතනතා බාහිරත්ථසමාසවසෙන හෙට්ඨා චුත්තාති ආහ “පුබ්බෙ චුත්තනයෙන ඤානමිපි ආකාසානඤ්චායතන”න්ති. ආරම්මණස්ස පන සමානාධිකරණසමාසවසෙනාති සන්දස්සෙතුං “ආරම්මණමිපි”තිආදි චුත්තං. තත්ථ “පුරිමනයෙනෙවා”ති ඉදං “නාස්ස අන්තො”තිආදිනා චුත්තපදසිද්ධිං සන්ධාය චුත්තං. යථා අධිට්ඨානට්ඨෙන, එවං සඤ්ජාතිදෙසට්ඨෙනපි ආයතන-සද්දෙන ඉධ අත්ථො යුජ්ජතිති දස්සෙතුං “තථා”තිආදි චුත්තං. තත්ථ සඤ්ජායති එත්ථාති සඤ්ජාති, සඤ්ජාති එව දෙසො සඤ්ජාතිදෙසො. ඤානං අප්පවත්තිකරණෙන. ආරම්මණං අමනසිකරණෙන. උභයමිපි වා උභයතා යොජෙතබ්බා. ඤානස්සපි හි අනාවජ්ජනං, ජවනපටිපාදකෙන වා භවඛිගමනස්ස අන්තො අකරණං අමනසිකරණං, ආරම්මණස්ස ව ආරම්මණකරණවසෙන අප්පවත්තනං අප්පවත්තිකරණන්ති අත්ථස්ස සම්භවතො එකජ්ඣං කත්වා සාමඤ්ඤනිද්දෙසෙන, එකසෙසනයෙන වා.

පුබ්බෙ අනන්තස්ස ආකාසස්ස ආරම්මණකරණවසෙන පටිමාරුප්පවිඤ්ඤාණං අත්තතො ඵරණාකාරෙනෙව “අනන්ත”න්ති මනසි කාතබ්බත්තා “අනන්තං විඤ්ඤාණ”න්ති චුත්තන්ති පුන “මනසිකාරවසෙන වා

අනන්ත”න්ති වුත්තං, සබ්බසො මනසිකරණවසෙනාති අධිජ්ජායො. තෙනාහ “අනවසෙසතො මනසි කරොන්තො ‘අනන්ත’න්ති මනසි කරොති”ති. ක්කානවිහඩගෙපි අයමෙවත්ථො වුත්තොති දස්සෙන්නො “යං පන විහඩගෙ වුත්ත”න්තිආදිමාහ. තස්සා පාළියා එවං වා අත්ථො වෙදිතබ්බො – තංයෙව ආකාසං ඵුටං විඤ්ඤාණං විඤ්ඤාණඤ්චායතනවිඤ්ඤාණෙන මනසි කරොතීති. අයං පනත්ථො යුත්තො විය දිස්සති, තංයෙව ආකාසං විඤ්ඤාණෙන ඵුටං තෙන ගහිතාකාරං මනසි කරොති. එවං තං විඤ්ඤාණං අනන්තං ඵරතීති. යං හි ආකාසං පට්ඨාරුප්පසමඬ්ඨි විඤ්ඤාණෙන අනන්තං ඵරති, තං ඵරණාකාරසහිතමෙව විඤ්ඤාණං මනසි කරොන්තො දුතියාරුප්පසමඬ්ඨි අනන්තං ඵරතීති වුච්චති.

මනසිකාරවසෙන අනන්තඵරණාකාරෙන ඉධ අනන්තතා, න ආකාසස්ස විය උජ්ජාදන්තාදිඅභාවෙනාති “නාස්ස අත්තොති අනන්ත”න්ති එත්තකමෙවාහ. “රුළුභිසද්දො”ති ඉමිනා “විඤ්ඤාණානඤ්ච”න්ති එතස්ස පදස්ස අත්ථො විඤ්ඤාණඤ්ච-සද්දො නිරුළුහොති දස්සෙති, යථාවුත්තං වා විඤ්ඤාණං දුතියාරුප්පජ්ඣානෙන අඤ්චියති වුත්තාකාරෙන ආලම්බියතීති විඤ්ඤාණඤ්චන්ති එවම්පෙත්ථ අත්ථො දට්ඨබ්බො. සෙසං වුත්තත්ථමෙවාති ආහ “සෙසං පුරිමසදිසමෙවා”ති.

ආකිඤ්චඤ්ඤායතනකථාවණ්ණනා

283. තතියාරුප්පකම්මට්ඨානෙ යං හෙට්ඨා වුත්තසදිසං, තං වුත්තනයානුසාරෙන වෙදිතබ්බං, අපුබ්බමෙව වණ්ණයිස්සාම. තත්ථ තස්සෙවාති යං ආරබ්භ විඤ්ඤාණඤ්චායතනං පවත්තං, තස්සෙව. කිං පන තන්ති ආහ “ආකාසානඤ්චායතනවිඤ්ඤාණස්සා”ති. එතෙන තතො අඤ්ඤං තතියාරුප්පජ්ඣානස්ස ආරම්මණං නත්ථිති දස්සෙති. “ආරම්මණභූතස්සා”ති ඉමිනා තස්ස අනාරම්මණභූතං දුතියාරුප්පවිඤ්ඤාණං නිවත්තෙති. අභාවොති නත්ථිතා. සුඤ්ඤතාති රිත්තතා. විචිත්තාකාරොති විවෙකො. තිහි පදෙහි පට්ඨාරුප්පවිඤ්ඤාණස්ස අපගමමෙව වදති. “මනසි කාතබ්බො”ති වත්වා මනසිකාරවිධිං දස්සෙතුං “තං විඤ්ඤාණං”න්තිආදි වුත්තං. තත්ථ අමනසිකරිත්වාති සබ්බෙන සබ්බං මනසි අකත්වා අවිත්තෙත්වා. වා-සද්දො අනියමත්ථො, තෙන තිසු පකාරෙසු එකෙනපි අත්ථසිද්ධීති දස්සෙති.

තස්මිං නිමිත්තෙති තස්මිං පට්ඨාරුප්පවිඤ්ඤාණස්ස අභාවසඬ්ඨානෙ ක්කානුප්පත්තිනිමිත්තෙ. ආකාසෙ ඵුටෙති ආකාසං ඵරිත්වා පවත්තෙ. “ආකාසඵුටෙ”ති වා පායො. සුඤ්ඤවිචිත්තනත්ථිභාවෙති සුඤ්ඤභාවෙ, විචිත්තභාවෙ, නත්ථිභාවෙ වාති යෙන ආකාරෙන භාවිතං, තස්ස ගහණත්ථං

වුත්තං. අථ චා සුඤ්ඤවිචිත්තනත්ථිභාවෙනි සුඤ්ඤවිචිත්තනාසඬ්ඛානෙන නත්ථිභාවෙ, තෙන විනාසාභාවමෙව දස්සෙති, න පුරෙ අභාවාදිකෙ.

තස්මිං හි අප්පනාවිත්තෙනි ආකිඤ්චඤ්ඤායතනජ්ඣානසම්පයුත්තෙන අප්පනාවසෙන පවත්තෙ විත්තෙ, තස්මිං චා පට්ඨාරුප්පස්ස අපගමසඬ්ඛානෙන නත්ථිභාවෙ යථාවුත්තෙන අප්පනාවිත්තෙ උප්පන්නෙ. සො භික්ඛු අභාවමෙව පස්සන්තො විහරතීති සම්බන්ධො. පුරිසො කත්ථවි ගන්ත්වා ආගන්ත්වා සුඤ්ඤමෙව පස්සති, නත්ථිභාවමෙව පස්සතීති යොජනා. තං යානන්ති තං සන්තිපාතට්ඨානං. “පරිකම්මමනසිකාරෙන අන්තර්භිතෙ”ති ඉමිනා ආරම්මණකරණාභාවෙන තස්ස අන්තර්ධානං න නට්ඨත්තාති දස්සෙති. තත්ත්වං ඔපම්මසංසන්දනං – යථා සො පුරිසො තත්ථ සන්තිපතිතං භික්ඛුසඬ්ඛං දිස්වා ගතො, තතො සබ්බෙසු භික්ඛුසු කෙනවිදෙව කරණීයෙන අපගතෙසු ආගන්ත්වා තං යානං භික්ඛුහි සුඤ්ඤමෙව පස්සති, න භික්ඛුනං තතොපි අපගතකාරණං, එවමයං යොගාවචරො පුබ්බෙ විඤ්ඤාණඤ්ඤායතනජ්ඣානවක්ඛුනා පට්ඨාරුප්පවිඤ්ඤාණං දිස්වා පච්ඡා නත්ථිති පරිකම්මමනසිකාරෙන තස්මිං අපගතෙ තතියාරුප්පජ්ඣානවක්ඛුනා තස්ස නත්ථිභාවමෙව පස්සන්තො විහරති, න තස්ස අපගමනකාරණං විමංසති ඥානස්ස තාදිසාභොගාභාවතොති. සබ්බෙසො විඤ්ඤාණඤ්ඤායතනං සමතික්කම්මාති එත්ථ යං චත්තබ්බං, තං හෙට්ඨා වුත්තනායානුසාරෙන වෙදිතබ්බං.

284. නත්ථිතා පරියායාසුඤ්ඤවිචිත්තභාවාති “නත්ථි”ති පදස්ස අත්ථං වදන්තෙන සුඤ්ඤවිචිත්තපදානිපි ගහිතාති. ආමෙඨිතවචනං පන භාවනාකාරදස්සනං. විහඬිගෙපි ඉමස්ස පදස්ස අයමෙවත්ථො වුත්තොති දස්සෙතුං “යම්පි විහඬිගෙ”තිආදි වුත්තං. තත්ථ තඤ්ඤෙව විඤ්ඤාණං අභාවෙතීති යං පුබ්බෙ “අනන්තං විඤ්ඤාණං”න්ති මනසි කතං පට්ඨාරුප්පවිඤ්ඤාණං, තංයෙවාති අත්ථො. තංයෙව හි ආරම්මණභූතං පට්මෙන විය රූපනිමිත්තං තතියෙනාරුප්පෙනාභාවෙතීති. ඛයතො සම්මසන්නති හඬිගානුපස්සනමාහ. සා හි සඬ්ඛතධම්මානං හඬිගාභාවමෙව පස්සන්ති “විඤ්ඤාණම්පි අභාවෙතී”තිආදිනා චත්තබ්බතං ලභතීති අධිප්පායෙනාහ “ඛයතො සම්මසනං විය වුත්ත”න්ති. අස්සාති පාඨස්ස. පුන අස්සාති විඤ්ඤාණස්ස. අභාවෙතීති අභාවං කරොති. යථා ඤාණස්ස න උපතිට්ඨති, එවං කරොති අමනසිකරණතො. තතො එව විභාවෙති විගතභාවං කරොති, විනාසෙති චා යථා න දිස්සති, තථා කරණතො. තෙනෙව අන්තර්ධාපෙති තිරොභාවං ගමෙති. න අඤ්ඤථාති ඉමිස්සා පාළියා එවමත්ථො, න ඉතො අඤ්ඤථා අයුප්පමානකත්තාති අධිප්පායො.

අස්සාති පට්ඨාරුප්පවිඤ්ඤාණාභාවස්ස. කිඤ්චනන්ති කිඤ්චිපි. සභාවධම්මස්ස අප්පාවසෙසතා නාම හඬිගො එව සියාති ආහ “හඬිගමත්තම්පි

අස්ස අවසිට්ඨං නත්ථී”ති. සති හි භඩ්ගමත්තෙපි තස්ස සකිඤ්චනතා සියා. අකිඤ්චනන්ති ච විඤ්ඤාණස්ස කිඤ්චි පකාරං අග්ගහෙත්වා සබ්බෙන සබ්බං විභාවනමාහ. සෙසං චුත්තනයමෙව.

නෙවසඤ්ඤානාසඤ්ඤායතනකථාවණ්ණනා

285. නො ච සන්තාති යථා නෙවසඤ්ඤානාසඤ්ඤායතනසමාපත්ති සඬ්ඛාරාවසෙසසුචුමභාවජ්ජත්තියා සවිසෙසා සන්තා, එවමයං ආකිඤ්චඤ්ඤායතනසමාපත්ති නො ච සන්තා තදභාවතො. යා අයං ඛන්ධෙසු පච්චයයාපතීයතාය, රොගමූලතාය ච රොගසරික්ඛතා, දුක්ඛතාසුලයොගාදිනා ගණ්ඨසරික්ඛතා, පිළාජනනාදිනා සල්ලසරික්ඛතා ච, සා සඤ්ඤාය සති භොති, නාසතීති චුත්තං “සඤ්ඤා රොගො, සඤ්ඤා ගණ්ඨො, සඤ්ඤා සල්ල”න්ති. සා චෙත්ථ පටුකිච්චා පඤ්චවොකාරභවතො ඔළාරිකසඤ්ඤා වෙදිතබ්බා. න කෙවලං සඤ්ඤා එව, අථ බො වෙදනාවෙනනාදීනමපි සඬ්ගහො දට්ඨබ්බො. සඤ්ඤාසිසෙන පන නිද්දෙසො කතො. එතං සන්තන්ති එතං අසන්තභාවකරරොගාදිසරික්ඛසඤ්ඤාවිරහතො සන්තං. තතො එව පණිතං. කිං පන තන්ති ආහ “නෙවසඤ්ඤානාසඤ්ඤා”ති? තදපදෙසෙන තංසම්පයුත්තජ්ඣානමාහ “ආදීනව”න්ති. එත්ථ රොගාදිසරික්ඛසඤ්ඤාදිසබ්භාවොපි ආදීනවො දට්ඨබ්බො, න ආසන්තවිඤ්ඤාණඤ්චායතනපච්චත්ථිකතාව. උපරිති චතුත්ථාරුප්පෙ. සා වාති සා එව. චත්තිතාති පචත්තිතා නිබ්බත්තිතා වළඤ්ජිතා.

තස්මිං නිමිත්තෙති තස්මිං තතියාරුප්පසමාපත්තිසඬ්ඛාතෙ ඤානනිමිත්තෙ. මානසන්ති විත්තං “මනො එව මානස”න්ති කත්වා, භාවනාමනසිකාරං වා. තං හි මනසි භවන්ති මානසන්ති චුච්චති. ඤානසම්පයුත්තධම්මානමපි ඤානානුගුණතාය සමාපත්තිපරියායො ලබ්භතීති ආහ “ආකිඤ්චඤ්ඤායතනසමාපත්තිසඬ්ඛාතෙසු වතුසු ඛන්ධෙසු”ති, ආරම්මණභූතෙසුති අධිජ්ජායො.

286. යථාචුත්තං ආකිඤ්චඤ්ඤං ආරම්මණපච්චයභාවතො ආයතනං කාරණමස්සාති ඤානං ආකිඤ්චඤ්ඤායතනං, ආකිඤ්චඤ්ඤාමෙව ආරම්මණපච්චයභූතං ඤානස්ස කාරණන්ති ආරම්මණං ආකිඤ්චඤ්ඤායතනන්ති එවං වා අත්ථො දට්ඨබ්බො. සෙසමෙත්ථ හෙට්ඨා චුත්තනයානුසාරෙන වෙදිතබ්බං.

යාය සඤ්ඤාය භාවතොති යාදිසාය සඤ්ඤාය අත්ථිභාවෙන. යා හි සා පටුසඤ්ඤාකිච්චස්ස අභාවතො සඤ්ඤාතිපි න චත්තබ්බා, සඤ්ඤාසභාවානාතිචත්තනතො අසඤ්ඤාතිපි න චත්තබ්බා, තස්සා

විජ්ජමානත්තාති අත්ථො. තත්ති තං ඤානං. තං තාව දස්සෙතුන්ති එත්ථ තත්ති තං සසාපට්ඨං, යථාචුත්තසඤ්ඤං, තස්සා ච අධිගමුපායන්ති අත්ථො. නෙවසඤ්ඤිනාසඤ්ඤිති හි පුග්ගලාධිට්ඨානෙන ධම්මං උද්ධරන්තෙන සඤ්ඤාවන්තමුඛෙන සඤ්ඤා උද්ධරා, අඤ්ඤා නෙවසඤ්ඤානාසඤ්ඤායතනන්ති උද්ධරිතබ්බං සියා. සා පන පටිපදා යත්ථ පවත්තති, යථා ච පවත්තති, තං දස්සෙතුං. “ආකිඤ්චඤ්ඤායතනං සන්තතො මනසි කරොති, සඬබ්බාරාවසෙසසමාපත්තිං භාවෙති”ති චුත්තං. ආකිඤ්චඤ්ඤායතනං හි චතුත්ථාරුප්පභාවනාය පවත්තිට්ඨානං, සඬබ්බාරාවසෙසසමාපත්ති පවත්තිආකාරොති. යනු හි නාමාති යා නාම. නත්ථිභාවම්පිති විඤ්ඤාණස්ස සුඤ්ඤතම්පි, එවං සුබ්බමම්පිති අධිප්පායො. සන්තාරම්මණ්ණායාති සන්තං ආරම්මණං එතිස්සාති සන්තාරම්මණං, තබ්බාවො සන්තාරම්මණං, තාය, න ඤානසන්තතාය. න හි තතියාරුප්පසමාපත්ති චතුත්ථාරුප්පජ්ඣානතො සන්තා.

වොදකො “යං සන්තතො මනසි කරොති, න තත්ථ ආදීනවදස්සනං භවෙය්‍යා. අසති ච ආදීනවදස්සනෙ සමතික්කමො එව න සියා”ති දස්සෙන්නො “සන්තතො වෙ මනසි කරොති, කථං සමතික්කමො භොති”ති ආහ. ඉතරො “අසමාපජ්ජිතුකාමතායා”ති පරිභාරමාහ, තෙන ආදීනවදස්සනම්පි අත්ථෙවාති දස්සෙති. සො ඡීතිආදීනා චුත්තමෙවත්ථං පාකට්ඨරං කරොති. තත්ථ යස්මිං ඤානෙ අභිරති, තත්ථ ආවජ්ජනසමාපජ්ජනාදිපටිපත්තියා භවිතබ්බං. සා පනස්ස තතියාරුප්පෙ සබ්බසො නත්ථි, කෙවලං අඤ්ඤාභාවතො ආරම්මණකරණමත්තමෙවාති දස්සෙන්නො “කිඤ්චාපි”තිආදිමාහ.

සමතික්කමිත්ථාව ගච්ඡති තෙසං සිප්පිනං ජීවිකං තිණායපි අමඤ්ඤමානො තෙ විතිවත්තතියෙව. සොති යොගාවචරො. තත්ති තතියාරුප්පසමාපත්තිං. පුබ්බෙ චුත්තනයෙනාති “සන්තා වතායං සමාපත්ති”තිආදීනා චුත්තෙන නයෙන සන්තතො මනසි කරොන්නො. තත්ති යාය නෙවසඤ්ඤිනාසඤ්ඤි නාම භොති, සඬබ්බාරාවසෙසසමාපත්තිං භාවෙතිති චුච්චති, තං සඤ්ඤං පාපුණාතීති යොජනා. සඤ්ඤාසිසෙන හි දෙසනා. පරමසුබ්බමන්ති උක්කංසගතසුබ්බමභාවං. සඬබ්බාරාවසෙසසමාපත්තින්ති උක්කංසගතසුබ්බමතාය සඬබ්බාරානං සෙසතාමත්තං සමාපත්තිං. තෙනාහ “අච්චන්තසුබ්බමභාවජ්ජත්තසඬබ්බාර”න්ති. අන්තමතිච්ච අච්චන්තං. යතො සුබ්බමතමං නාම නත්ථි, තථාපරමුක්කංසගතසුබ්බමසඬබ්බාරන්ති අත්ථො. පයමජ්ඣානුපචාරතො පට්ඨාය හි තච්ඡන්තියා විය පවත්තමානාය භාවනාය අනුක්කමෙන සඬබ්බාරා තත්ථ අන්තිමකොට්ඨාසතං පාපිතා, තතො පරං නිරොධො එව, න සඬබ්බාරජ්ජවත්තිති. තෙන චුච්චති “සඬබ්බාරාවසෙසසමාපත්ති”ති.

287. යං තං චතුක්ඛන්ධං. අත්ථතොති කුසලාදිවිසෙසවිසිට්ඨපරමත්ථතො. විසෙසතො අධිපඤ්ඤාසික්ඛාය අධිට්ඨානභූතං ඉධාධිප්පෙනන්ති ආහ “ඉධ සමාපන්තස්ස චිත්තචෙතසිකා ධම්මා අධිප්පෙනා”ති. ඔළාරිකාය සඤ්ඤාය අභාවතොති යදිපි චතුත්ථාරුප්පවිපාකසඤ්ඤාය චතුත්ථාරුප්පකුසලසඤ්ඤා ඔළාරිකා, තථා විපස්සනාමග්ගඵලසඤ්ඤාහි, තථාපි ඔළාරිකසුබ්බමතා නාම උපාදායුපාදාය ගහෙනබ්බාති පඤ්චවොකාරහවපරියාපන්තාය විය චතුචොකාරෙපි හෙට්ඨා තීසු භූමීසු සඤ්ඤාය විය ඔළාරිකාය අභාවතො. සුබ්බමායාති සඬ්ඛාරාවසෙසසුබ්බමභාවප්පත්තියා සුබ්බමාය සඤ්ඤාය භාවතො විජ්ජමානන්තා. නෙවසඤ්ඤාති එත්ථ න-කාරො අභාවත්ථො, නාසඤ්ඤන්ති එත්ථ න-කාරො අඤ්ඤත්ථො, අ-කාරො අභාවත්ථොව, අසඤ්ඤං අනසඤ්ඤඤ්චාති අත්ථො. පරියාපන්තන්තාති එකදෙසභාවෙන අත්තොගධන්තා. එත්ථාති චතුත්ථාරුප්පෙ. දුතියෙ අත්ථවිකප්පෙ නෙවසඤ්ඤාති එත්ථ න-කාරො අඤ්ඤත්ථො. තථා නාසඤ්ඤාති එත්ථ න-කාරො, අ-කාරො ච අඤ්ඤත්ථො එවාති තෙන ද්වයෙන සඤ්ඤාභාවො එව දස්සිතොති ධම්මායතනපරියාපන්තාය ආයතනභාවො චුත්තොවාති “අධිට්ඨානට්ඨෙතා”ති චුත්තං නිස්සයපච්චයභාවතො.

කිං පන කාරණං, යෙනෙත්ථ සඤ්ඤාව එදිසි ජාතාති අනුයොගං සන්ධායාහ “න කෙවල”න්තිආදි. සඤ්ඤාසිසෙනායං දෙසනා කතා “නානත්තකායා නානත්තසඤ්ඤිතො”තිආදීසු (දී. නි. 3.341, 359; අ. නි. 9.24) වියාති දට්ඨබ්බං. එවං එස අත්ථොති කඤ්චි විසෙසං උපාදාය සභාවතො අත්ථීති චත්තබ්බස්සෙව ධම්මස්ස කඤ්චි විසෙසං උපාදාය නත්ථීති චත්තබ්බතාසඬ්ඛාතො අත්ථො.

අතිථොකමපි යං තෙලමත්ථී භන්තෙති ආහ අකප්පියභාවං උපාදාය, තදෙව නත්ථී, භන්තෙ, තෙලන්ති ආහ නාළිපුරණං උපාදාය. තෙනාහ “තත්ථ යථා”තිආදි.

යදි ආරම්මණසඤ්ජානනං සඤ්ඤාකිච්චං, තං සඤ්ඤා සමානා කථමයං කාතුං න සක්කොතිති ආහ “දහනකිච්චමිවා”තිආදි. සඬ්ඛාරාවසෙසසුබ්බමභාවප්පත්තියා එව හෙසා පටුසඤ්ඤාකිච්චං කාතුං න සක්කොති, තතො එව ච ඤාණස්ස සුගය්හාපි න හොති. තෙනාහ “නිබ්බදාජනනමපි කාතුං න සක්කොති”ති. අකතාහිනිවෙසොති අකතවිපස්සනාහිනිවෙසො අප්පචන්තිතසම්මසනවාරො. පකතිවිපස්සකොති පකතියා විපස්සකො. ඛන්ධාදිමුඛෙන විපස්සනං අහිනිවිසිත්වා ද්වාරාලම්භනෙහි සද්ධිං ද්වාරප්පචත්තධම්මානං විපස්සකො සක්කුණෙයා තබ්බිසයඋදයබ්බයඤාණං උප්පාදෙතුං, යථා පන සක්කොති, තං දස්සෙතුං.

“සොපි” තිආදි වුත්තං. කලාපසම්මසනවසෙනෙවාති
 චතුත්ථාරුප්පවිත්තුප්පාදපරියාපන්නෙ එස්සාදිධම්මෙ අවිනිබ්බුජ්ජ එකතො
 ගහෙත්වා කලාපතො සමුගතො සම්මසනවසෙන
 නයවිපස්සනාසඬ්ඛාතකලාපසම්මසනවසෙන. එස්සාදිධම්මෙ විනිබ්බුජ්ජිත්වා
 විසුං විසුං සරුපතො ගහෙත්වා අනිච්චාදිවසෙන සම්මසනං
 අනුපදධම්මවිපස්සනා. එවං සුමුමත්තං ගතා යථා ධම්මසෙනාපතිනාපි නාම
 අනුපදං න විපස්සනෙය්‍යාති අත්ථො.

ථෙරස්සාති අඤ්ඤතරස්ස ථෙරස්ස. අඤ්ඤාහිපීති එත්ථ අයමපරා උපමා —
 එකො කිර බ්‍රාහ්මණො අඤ්ඤතරං පුරිසං මනුඤ්ඤං මත්තිකභාජනං ගහෙත්වා
 යීතං දිස්වා යාපි “දෙහි මෙ ඉමං භාජන”න්ති. සො සුරාසිත්තතං සන්ධාය
 “නායෙය්‍යා සක්කා දාතුං, සුරා එත්ථ අත්ථී”ති ආහ. බ්‍රාහ්මණො අත්තතො
 සම්පෙ යීතං පුරිසං උද්දිස්ස ආහ “තෙන හි ඉමස්ස පාතුං දෙහි”ති. ඉතරො
 “නත්ථයෙය්‍යා”ති ආහ. තත්ථ යථා බ්‍රාහ්මණස්ස අයොග්‍යභාවං උපාදාය
 “අත්ථී”තිපි වත්තබ්බං, පාතබ්බතාය තත්ථ අභාවතො “නත්ථී”තිපි වත්තබ්බං
 ජාතං, එවං ඉධාපීති දට්ඨබ්බං.

කස්මා පනෙත්ථ යථා හෙට්ඨා “අනන්තො ආකාසො, අනන්තං
 විඤ්ඤාණං, නත්ථී කිඤ්චී”ති තත්ථ තත්ථ භාවනාකාරො ගහිතො, එවං කොචි
 භාවනාකාරො න ගහිතොති? කෙචි තාව ආහු — “භාවනාකාරො නාම
 සොපචාරස්ස ඤානස්ස යථාසකං ආරම්මණෙ පවත්තිආකාරො,
 ආරම්මණඤ්ඤෙත්ථ ආකිඤ්චඤ්ඤායතනධම්මා. තෙ පන ගය්හමානා එකස්ස වා
 පුබ්බච්චගමධම්මස්ස වසෙන ගහෙතබ්බා සිද්ධං, සබ්බෙ එව වා. තත්ථ පට්මපක්ඛෙ
 විඤ්ඤාණස්ස ගහණං ආපන්නන්ති ‘විඤ්ඤාණං විඤ්ඤාණ’න්ති මනසිකාරෙ
 චතුත්ථාරුප්පස්ස විඤ්ඤාණඤ්ඤායතනභාවො ආපජ්ජති. දුතියපක්ඛෙ පන
 සබ්බසො ආකිඤ්චඤ්ඤායතනධම්මාරම්මණතාය ඤානස්ස ‘ආකිඤ්චඤ්ඤං
 ආකිඤ්චඤ්ඤ’න්ති මනසිකාරෙ ආකිඤ්චඤ්ඤායතනතා වා සියා,
 අභාවාරම්මණතා වා. සබ්බථා නෙවසඤ්ඤානාසඤ්ඤායතනභාවො න
 ලබ්හති”ති. තදිදමකාරණං තථා ඤානස්ස අප්පවත්තනතො. න හි
 චතුත්ථාරුප්පභාවනා විඤ්ඤාණමාකිඤ්චඤ්ඤං වා ආමසන්ති පවත්තති,
 කිඤ්චරහි? තතිශාරුප්පස්ස සන්තතං.

යදි එවං, කස්මා පාළියං “සන්ත”න්ති න ගහිතන්ති? කිඤ්චාපි න ගහිතතං
 සුත්තෙ (දී. නි. 2.129; සං. නි. 2.152), විහඬගෙ (විහ. 606 ආදයො) පන
 ගහිතමෙව. යථාහ — “තඤ්ඤෙව ආකිඤ්චඤ්ඤායතනං සන්තතො මනසි
 කරොති, සඬ්ඛාරාවසෙසසමාපත්තිං භාවෙති”ති (විහ. 619). අථ කස්මා
 විහඬගෙ විය සුත්තෙ භාවනාකාරො න ගහිතොති? වෙනෙය්‍යාජ්ඣාසයතො,
 දෙසනාවිලාසතො ව. යෙ හි වෙනෙය්‍යා යථා හෙට්ඨා තීසු ආරුප්පෙසු

“අනන්තො ආකාසො, අනන්තං විඤ්ඤාණං, නත්ථි කිඤ්චි” ති භාවනාකාරො ගභිතො, එවං අග්ගභිතෙ එව තස්මිං තමත්ථං පටිච්ඡික්ඛන්ති, තෙසං වසෙන සුත්තෙ තථා දෙසනා කතා, සුත්තන්තගතිකාව අභිධම්මෙ සුත්තන්තභාජනීයෙ (විභ. 605 ආදයො) උද්දෙසදෙසනා. යෙ පන වෙනෙය්‍යා විභජිත්වා චුත්තෙයෙව තස්මිං තමත්ථං පටිච්ඡික්ඛන්ති, තෙසං වසෙන විභඩ්ගෙ භාවනාකාරො චුත්තො. ධම්මිස්සරො පන භගවා සම්මාසම්බුද්ධො ධම්මානං දෙසෙතඛ්ඛප්පකාරං ජානන්තො කත්ථවි භාවනාකාරං ගණ්හාති, කත්ථවි භාවනාකාරං න ගණ්හාති. සා ච දෙසනා යාවදෙව වෙනෙය්‍යාවිනයත්ථාති අයමෙත්ථ දෙසනාවිලාසො. සුත්තන්තදෙසනා චා පරියායකථාති තත්ථ භාවනාකාරො න ගභිතො, අභිධම්මදෙසනා පන නිජ්ජපරියායකථාති තත්ථ භාවනාකාරො ගභිතොති එවම්පෙත්ථ භාවනාකාරස්ස ගහණෙ, අග්ගහණෙ ච කාරණං වෙදිතඛ්ඛං.

අපරෙ පන භණන්ති - “චතුත්ථාරුප්පෙ විසෙසදස්සනත්ථං සුත්තෙ භාවනාකාරස්ස අග්ගහණං, ස්වායං විසෙසො අනුපුඛ්ඛභාවනාජනිතො. සා ච අනුපුඛ්ඛභාවනා පභානක්කමොපජනිතා පභාතඛ්ඛසමතික්කමෙන කුමානානං අධිගන්තඛ්ඛතො.

තථා

හි

කාමාදිච්චෙකචිතක්කච්චාරවුපසමපිතිවිරාගසොමනස්සත්ථභිගමමුඛෙන රුපාවචරජ්ඣානාති දෙසිතාති, රුපසඤ්ඤාදිසමතික්කමමුඛෙන අරුපජ්ඣානාති. න කෙවලඤ්ච කුමානාතියෙව, අථ ඛො සඛ්ඛම්පි සීලං, සඛ්ඛාපි පඤ්ඤා පටිපක්ඛධම්මජ්ජභානවසෙනෙව සම්පාදෙතඛ්ඛතො පභාතඛ්ඛධම්මසමතික්කමදස්සනමුඛෙනෙව දෙසනා ආරුල්හා. තථා හි “පාණාතිපාතං පභාය පාණාතිපාතා පටිවිරතො” තිආදිනා (දී. නි. 1.8, 194) සීලසංවරො, “චක්ඛුනා රූපං දිස්වා න නිමිත්තග්ගාහී හොති නානුබ්‍යඤ්ජනග්ගාහී” තිආදිනා (දී. නි. 1.213; ම. නි. 1.411, 421; 3.15, 75) ඉන්ද්‍රියසංවරො, “නෙව දවාය න මදායා” තිආදිනා (ම. නි. 1.23, 422; 2.24; 3.75; සං. නි. 2.63; අ. නි. 6.58; මහානි. 206; විභ. 518) භොජනෙ මත්තඤ්ඤාතා, “ඉධ හික්ඛු මිච්ඡාජීවං පභාය සම්මාආජීවෙන ජීවිකං කප්පෙති” තිආදිනා (සං. නි. 5.8) ආජීවපාරිසුද්ධි, “අභිජ්ඣං ලොකෙ පභාය විගතාහිජ්ඣෙකුත චෙතසා” තිආදිනා (දී. නි. 1.217; ම. නි. 1.412, 425; 3.16, 75) ජාගරියානුයොගො, “අනිච්චසඤ්ඤා භාවෙතඛ්ඛා අස්මිමානසමුග්ගාතාය, අනිච්චසඤ්ඤිතො, මෙසිය, අනත්තසඤ්ඤා සණ්ඨාති, අනත්තසඤ්ඤි අස්මිමානසමුග්ගාතං ගච්ඡති, ආසවානං ඛයා අනාසවං වෙතොවිමුත්තිං පඤ්ඤාවිමුත්තිං දිට්ඨෙව ධම්මෙ සයං අභිඤ්ඤා සච්ඡිකත්වා උපසම්පජ්ජ විහරති” තිආදිනා පඤ්ඤා පටිපක්ඛධම්මජ්ජභානවසෙනෙව දෙසිතා. තස්මා කුමානාති දෙසෙන්නො භගවා “විච්චිචෙව කාමෙහි” තිආදිනා (දී. නි. 1.226; සං. නි. 2.152; අ. නි. 4.123) පභාතඛ්ඛධම්මසමතික්කමදස්සනමුඛෙනෙව දෙසෙසි.

තෙන

චුත්තං

“කාමාදිවිවෙකචිතක්කචිචාරවුපසමපිතිවිරාගසොමනස්සත්ථභිගමමුඛෙන
 රූපාවචරජ්ඣානානි දෙසිතානි, රූපසඤ්ඤාදිසමතික්කමමුඛෙන
 අරුපජ්ඣානානී”ති. තත්ථ යථා රූපාවචරං පටිමං ඥානං
 භාවනාවිසෙසාධිගතෙන විතක්කාදීහි විය සද්ධාදීහිපි තික්ඛවිසදසුරසභාවෙහි
 ධම්මෙහි සමන්තාගතත්තා කාමච්ඡන්දාදීනං නිවරණානං, තදෙකට්ඨානඤ්ච
 පාපධම්මානං වික්ඛම්භනතො උත්තරිමනුස්සධම්මභාවජ්ජත්තං
 කාමාවචරධම්මෙහි සණ්ඨසුමුමං, සන්තං, පණීතඤ්ච භොති; දුතියජ්ඣානාදීනි
 පන භාවනාවිසෙසෙන ඔළාරිකභිගජ්ජභානතො තතො සාතිසයං
 සණ්ඨසුමුමසණ්ඨසුමුමතරාදිභාවජ්ජත්තානි භොන්ති. තථා අරුපාවචරං
 පටිමජ්ඣානං රූපවිරාගභාවනාභාවෙන පවත්තමානං ආරම්මණසන්තතායපි
 අභිගසන්තතායපි පාකතිකපරිත්තධම්මෙහි විය සබ්බරූපාවචරධම්මෙහි
 සන්තසුමුමභාවජ්ජත්තං භොති. ආරම්මණසන්තතභාවෙනාපි හි තදාරම්මණධම්මා
 සන්තසභවා භොන්ති, සෙය්‍යථාපි ලොකුත්තරධම්මාරම්මණා ධම්මා.

සතිපි ධම්මතො, මහග්ගතභාවෙනාපි ච අහෙදෙ රූපාවචරචතුත්ථතො
 ආරුප්පං අභිගතොපි සන්තමෙව, යතස්ස සන්තවිමොක්ඛතා චුත්තා.
 දුතියාරුප්පාදීනි පන පටිමාරුප්පාදිතො අභිගතො, ආරම්මණතො ච
 සන්තසන්තතරසන්තතමභාවජ්ජත්තානි තථා භාවනාවිසෙසසමායොගතො,
 ස්වායං භාවනාවිසෙසො පටිමජ්ඣානුපචාරතො පටිඨාය
 තංතංපභාතබ්බසමතික්කමනවසෙන තස්ස තස්ස ඥානස්ස සන්තසුමුමභාවං
 ආපාදෙන්තො චතුත්ථාරුප්පෙ සඞ්ඛාරාවසෙසසුමුමභාවං පාපෙති. යතො
 චතුත්ථාරුප්පං යථා අනුපදධම්මවිපස්සනාවසෙන විපස්සනාය ආරම්මණභාවං
 උපගන්ත්වා පකතිවිපස්සකස්සාපි නිබ්බිදුජ්ජත්තියා පච්චයො න භොති
 සඞ්ඛාරාවසෙසසුමුමභාවජ්ජත්තීතො, තථා සයං තතියාරුප්පධම්මෙසු
 පවත්තමානං තෙ යථාවතො විභාවෙතුං න සක්කොති, යථා තදඤ්ඤජ්ඣානානි
 අත්තතො ආරම්මණං. කෙවලං පන ආරබ්භ පවත්තිමත්තමෙවස්ස තත්ථ
 භොති, තයිදං ආරම්මණභාවෙනාපි නාම විභූතාකාරතාය ඨාතුං අජ්ජභොන්තං
 ආරම්මණකරණෙ කිං පභොති. තස්මා තදස්ස අවිභූතකිච්චතං දිස්වා සත්ථා
 හෙට්ඨා තීසු ඨානෙසු භාවනාකාරං වත්වා තාදිසො ඉධ න ලබ්භතීති දීපෙතුං
 චතුත්ථාරුප්පදෙසනායං සුත්තෙ භාවනාකාරං පරියායදෙසනත්තා න කට්ඨෙ.

යස්මා පන සාරම්මණස්ස ධම්මස්ස ආරම්මණෙ පවත්තිආකාරො
 අත්ථෙචාති අතිසුමුමභාවජ්ජත්තං තං දස්සෙතුං “තංයෙව ආකිඤ්චඤ්ඤායතනං
 සන්තතො මනසි කරොති”ති (විභ. 619) විභඩ්ගෙ චුත්තං
 යථාධම්මසාසනභාවතො, පුබ්බභාගවසෙන චා විභඩ්ගෙ “සන්තතො මනසි
 කරොති”ති චුත්තං තදා යොගිතො තස්ස විභූතභාවතො. අජ්ජනාවසෙන පන
 සුත්තෙ භාවනාකාරො න ගහිතො අවිභූතභාවතො. කම්මට්ඨානං හි කිඤ්චි
 ආදිතො අවිභූතං භොති, යථා තං? බුද්ධානුස්සතිආදි. කිඤ්චි මජ්ඣෙ, යථා තං?

විසුද්ධිමග්ග-මහාටිකා

ආරුප්පනිද්දෙසවණ්ණනා

ආනාපානස්සති. කිඤ්චි උභයත්ථ, යථා තං? උපසමානුස්සතිආදි. චතුත්ථාරුප්පකම්මට්ඨානං පන පරියොසානෙ අවිභූතං භාවනාය මත්ථකප්පත්තියං ආරම්මණස්ස අවිභූතභාවතො. තස්මා චතුත්ථාරුප්පෙ ඉමං විසෙසං දස්සෙතුං සත්ථාරා සුත්තෙ භාවනාකාරො න ගභිතො, න සබ්බෙන සබ්බං අභාවතොති නිට්ඨමෙත්ථ ගත්තබ්බං.

පකිණ්ණකකථාවණ්ණනා

288.

අසදිසරුපොති

ද්වත්තිංසමහාපුරිසලක්ඛණඅසිතිඅනුඛ්‍යාඤ්ජනඛ්‍යාමප්පභාකෙතුමාලාදීහි රුපගුණෙහි අඤ්ඤෙහි අසාධාරණරුපකායො, සභාවත්ථො වා රුප-සද්දො “යං ලොකෙ පියරුපං සාතරුප” න්තිආදීසු (දී. නි. 2.400; ම. නි. 1.133; විභ. 203) විය. තස්මා අසදිසරුපොති අසදිසසභාවො, තෙන දසබ්ලවතුච්ඡාරජ්ජාදිගුණවිසෙසසමායොගදීපනතො සත්ථු ධම්මකායසම්පත්තියාපි අසදිසතා දස්සිතා හොති. ඉතීති එවං චුත්තප්පකාරෙන. තස්මිත්ති ආරුප්පෙ. පකිණ්ණකකථාපි විඤ්ඤායාති පුබ්බෙ විය අසාධාරණං තත්ථ තත්ථ ඤානෙ පතිනියතමෙව අත්ථං අග්ගහෙත්වා සාධාරණභාවතො තත්ථ තත්ථෙව පකිණ්ණකං විසටං අත්ථං ගහෙත්වා පචත්තා පකිණ්ණකකථාපි විජානිතබ්බො.

289.

රුපනිමිත්තාතික්කමතොති

කසිණරුපසඬ්ඛාතස්ස

පටිභාගනිමිත්තස්ස අතික්කමනතො. ආකාසාතික්කමතොති කසිණුග්ඝාටිමාකාසස්ස අතික්කමනතො. ආකාසෙ පචත්තිතවිඤ්ඤාණාතික්කමතොති පඨමාරුප්පවිඤ්ඤාණස්ස අතික්කමනතො, න දුතියාරුප්පවිඤ්ඤාණාතික්කමනතො. තදතික්කමතො හි තස්සෙව විභාවනං හොති. දුතියාරුප්පවිඤ්ඤාණවිභාවනෙ හි තදෙව අතික්කන්තං සියා, න තස්ස ආරම්මණං, න ච ආරම්මණෙ දොසං දිස්වා අනාරම්මණස්ස විභාවනාතික්කමො යුජ්ජති. පාළියඤ්ච “විඤ්ඤාණඤ්චායතනං සතො සමාපජ්ජති...පෙ.... සතො චුට්ඨහිත්වා තංයෙව විඤ්ඤාණං අභාවෙති” ති චුත්තං, න චුත්තං “තංයෙව විඤ්ඤාණඤ්චායතනං අභාවෙති” ති, “තංයෙව අභාවෙති” ති වා. “අනන්තං විඤ්ඤාණන්ති විඤ්ඤාණඤ්චායතනං උපසම්පජ්ජා” ති එත්ථ පන ද්වයං චුත්තං ආරම්මණඤ්ච විඤ්ඤාණං, විඤ්ඤාණඤ්චායතනඤ්ච. තස්මිං ද්වයෙ යෙන කෙනචි, යතො වා චුට්ඨිතො, තෙනෙව පධානනිද්දිට්ඨෙන තං-සද්දස්ස සම්බන්ධෙ ආපන්නෙ “අයඤ්ච ආරම්මණාතික්කමභාවනා” ති විඤ්ඤාණඤ්චායතනස්ස නිවත්තනත්ථං විඤ්ඤාණවචනං. තස්මා පඨමාරුප්පවිඤ්ඤාණස්සෙව අභාවනාතික්කමො චුත්තො.

290. එවං සන්තෙජීති අභිගාතික්කමෙ අසතිපි. සුප්පණ්ණිතතරාති සුට්ඨු පණ්ණිතතරා, සුන්දරා පණ්ණිතතරා වාති වා අත්ථො. සතිපි චතුත්තං පාසාදකලානං, සාටිකානඤ්ච තබ්භාවතො, පමාණතො ච සමභාවෙ උපරුපරි පන කාමගුණානං, සුඛසම්ඵස්සාදීනඤ්ච විසෙසෙන පණ්ණිතතරාදිභාවො විය එතාසං චතුත්තං සමාපත්තීනං ආරුප්පභාවතො, අභිගතො ච සතිපි සමභාවෙ භාවනාවිසෙසසිද්ධො පන සාතිසයො උපරුපරි පණ්ණිතතරාදිභාවොති ඉමමත්ථං දස්සෙති “යථා භී”තිආදිනා.

291. නිස්සිතොති නිස්සාය යිතො. දුට්ඨිතාති න සම්මා යිතා, දුක්ඛං වා යිතා. තත්තනිස්සිතන්ති තෙන නිස්සිතං, යානන්ති අත්ථො. තත්තනිස්සිතන්ති වා තං මණ්ඩපලග්ගං පුරිසං නිස්සාය යිතං පුරිසන්ති අත්ථො. මණ්ඩපලග්ගඤ්චි අනිස්සාය තෙන විනාභූතෙ විචිත්තෙ බහි ඔකාසෙ යානං විය ආකාසලග්ගවිඤ්ඤාණස්ස විවෙකෙ තදපගමෙ තතියාරුප්පස්ස යානන්ති.

292. ආරම්මණං කරොතෙව, අඤ්ඤාභාවෙන තං ඉදන්ති “ආසන්නවිඤ්ඤාණඤ්චායතනපච්චත්ථිකරුපාසන්නාකාසාරම්මණවිඤ්ඤාණා පගමාරම්මණං, නො ච සන්න”න්ති ච දිට්ඨාදීනවම්පි තං ආකිඤ්චඤ්ඤායතනං ඉදං නෙවසඤ්ඤානාසඤ්ඤායතනඡ්ඤානං අඤ්ඤස්ස තාදිසස්ස ආරම්මණභාවයොග්ගස්ස අභාවෙන අලාභෙන ආරම්මණං කරොති එව. “සබ්බදිසම්පති”න්ති ඉදං ජනස්ස අගතිකභාවදස්සනත්ථං චුත්තං. චුත්තින්ති ජීවිකං. චත්තතීති ජීවති.

293. ආරුළුභොතිආදීසු අයං සඨබ්බෙපත්ථො – යථා කොචි පුරිසො අනෙකපොරිසං දීඝනිස්සෙණිං ආරුළුභො තස්ස උපරිමපදෙ යිතො තස්සා නිස්සෙණියා බාහුමෙව ඔලුබ්භති අඤ්ඤස්ස අලාභතො, යථා ච පංසුපබ්බතස්ස, මිස්සකපබ්බතස්ස වා අග්ගකොටිං ආරුළුභො තස්ස මත්ථකමෙව ඔලුබ්භති, යථා ච ගිරිං සිලාපබ්බතං ආරුළුභො පරිප්ඵන්දමානො අඤ්ඤාභාවතො අත්තතො ජණ්ණකමෙව ඔලුබ්භති, තථා එතං චතුත්ථාරුප්පඡ්ඤානං තං තතියාරුප්පං ඔලුබ්භිත්වා පචත්තතීති. යං පනෙත්ථ අත්ථතො අවිභත්තං, තං උත්තානමෙව.

ආරුප්පනිද්දෙසවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

ඉති දසමපරිච්ඡෙදවණ්ණනා.

11. සමාධිනිද්දෙසවණ්ණනා

ආහාරපටික්කුලභාවනාවණ්ණනා

294. උද්දෙසො නාම නිද්දෙසත්ථො මුදුමජ්ඣමපඤ්ඤාබාහුල්ලතො, ආගතො ච භාරො අවස්සං වහිතබ්බොති ආහ “එකා සඤ්ඤාති එවං උද්දිට්ඨාය ආහාරෙ පටික්කුලසඤ්ඤාය භාවනානිද්දෙසො අනුප්පත්තො”ති. තත්ථායං සඤ්ඤා-සද්දො “රූපසඤ්ඤා සද්දසඤ්ඤා”තිආදීසු (මහානි. 14) සඤ්ජානනලක්ඛණෙ ධම්මෙ ආගතො, “අනිච්චසඤ්ඤා දුක්ඛසඤ්ඤා”තිආදීසු විපස්සනායං ආගතො, “උද්ධුමාතකසඤ්ඤාති වා සොපාකරූපසඤ්ඤාති වා ඉමෙ ධම්මා එකත්ථා උදාහු නානත්ථා”තිආදීසු සමථෙ ආගතො. ඉධ පන සමථස්ස පරිකම්මෙ දට්ඨබ්බො. ආහාරෙ හි පටික්කුලාකාරග්ගහණං, තප්පභාවිතං වා උපචාරජ්ඣානං ඉධ “ආහාරෙ පටික්කුලසඤ්ඤා”ති අධිප්පෙතං. තත්ථ යස්මිං ආහාරෙ පටික්කුලසඤ්ඤා භාවෙනබ්බො, තත්ථ නිබ්බෙදවිරාගුප්පාදනාය තප්පසඤ්ඤානෙ සබ්බමපි ආහාරං කිච්චප්පහෙදාදිනවොපම්මෙහි විභාවෙතුං. “ආහරතීති ආහාරො”තිආදි ආරද්ධං.

තත්ථ ආහරතීති ආහාරපච්චයසඤ්ඤාතෙන උප්පත්තියා, ධීතියා වා පච්චයභාවෙන අත්තතො ඵලං ආනෙති නිබ්බත්තෙති පවත්තෙති වාති අත්ථො. කබලං කරියතීති කබලීකාරො, වත්ථුචසෙන වෙතං වුත්තං, ලක්ඛණතො පන ඔජාලක්ඛණො වෙදිතබ්බො, කබලීකාරො ච සො යථාචුත්තෙනත්ථෙත ආහාරො වාති කබලීකාරාහාරො. එස නයො සෙසෙසුපි. චුසතීති එස්සො. අයං හි අරූපධම්මොපි සමානො ආරම්මණෙ චුසනාකාරෙනෙව පවත්තති. තථා හි සො චුසනලක්ඛණොති වුච්චති. වෙතයතීති වෙතනා, අත්තතො සම්පයුත්තධම්මෙහි සද්ධිං ආරම්මණෙ අභිසන්දහතීති අත්ථො, මනොසන්තිස්සිකා වෙතනා මනොසඤ්ඤාවෙතනා. උපපත්තිපරිකප්පනවසෙන විජානාතීති විඤ්ඤාණං. එවමෙත්ථ සාමඤ්ඤත්ථතො, විසෙසත්ථතො ච ආහාරො වෙදිතබ්බො. කස්මා පනෙනෙ වත්තාරොව වුත්තා, අඤ්ඤෙ ධම්මා කිං අත්තතො ඵලස්ස පච්චයා න භොන්තීති? නො න භොන්ති, ඉමෙ පන තථා ච භොන්ති අඤ්ඤථා වාති සමානෙපි පච්චයභාවෙ අතිරෙකපච්චයා භොන්ති, තස්මා ආහාරාති වුච්චන්ති.

කථං? එතෙසු හි පඨමො සයං යස්මිං කලාපෙ තප්පරියාපන්නානං යථාරහං පච්චයො භොන්තොව ඔජට්ඨමකං රූපං ආහරති, දුතියො තිස්සො වෙදනා ආහරති, තතියො තීසු භවෙසු පටිසන්ධිං ආහරති, චතුත්ථො පටිසන්ධික්ඛණෙ නාමරූපං ආහරති. තෙනාහ “කබලීකාරාහාරො”තිආදි. එත්ථ ච කම්මජාදිහෙදහින්නා ඔජා සති පච්චයලාභෙ ද්වෙ තිස්සො පචෙණියො

සට්ඨන්ති ඔපට්ඨමකරූපං ආහරති, සුඛවෙදනීයාදිහෙදහින්තො එස්සාහාරො යථාරහං තිස්සො වෙදනා ආහරති, පුඤ්ඤාභිසංඛාරාදිහෙදහින්තො මනොසඤ්චෙතනාහාරො කාමහවාදීසු තීසු භවෙසු යථාරහං සවිඤ්ඤාණං, අවිඤ්ඤාණඤ්ච පටිසන්ධිං ආහරති, විඤ්ඤාණාහාරො යථාපච්චයං පටිසන්ධික්ඛණෙන නාමං රූපං, නාමරූපඤ්ච ආහරතීති දට්ඨබ්බං. අථ වා උපත්ථම්හකට්ඨයෙන ඉමෙ එව ධම්මා ආහාරාති චුත්තා. යථා හි කබලීකාරාහාරො රූපකායස්ස උපත්ථම්හකට්ඨයෙන පච්චයො, එවං අරුපිනො ආහාරා සම්පයුත්තධම්මානං. තථා හි චුත්තං “කබලීකාරො ආහාරො ඉමස්ස කායස්ස ආහාරපච්චයෙන පච්චයො, අරුපිනො ආහාරා සම්පයුත්තකානං ධම්මානං තංසමුට්ඨානානඤ්ච රූපානං ආහාරපච්චයෙන පච්චයො”ති (පට්ඨා. 1.1.15). අපරො නයො – අජ්ඣන්තිකසන්තතියා විසෙසපච්චයත්තා කබලීකාරාහාරො, එස්සාදයො ච නයො ධම්මා ආහාරාති චුත්තා. විසෙසපච්චයො හි කබලීකාරාහාරහක්ඛානං සත්තානං රූපකායස්ස කබලීකාරාහාරො, නාමකායෙ වෙදනාය එස්සො, විඤ්ඤාණස්ස මනොසඤ්චෙතනා, නාමරූපස්ස විඤ්ඤාණං. යථාහ “සෙය්‍යාථාපි, හික්ඛවෙ, අයං කායො ආහාරට්ඨිතිකො, ආහාරං පටිච්ච තිට්ඨති, අනාහාරො නො තිට්ඨති (සං. නි. 5.183). තථා එස්සපච්චයා වෙදනා, සංඛාරපච්චයා විඤ්ඤාණං, විඤ්ඤාණපච්චයා නාමරූප”න්ති (උදා. 1; මහාව. 1; නෙත්ති. 24) .

කබලීකාරාහාරෙති කබලීකාරෙ ආහාරෙ නිකන්ති තණ්හා, තං භයං අනත්ථාවහතො. ගධිතස්ස හි ආහාරපරිහොගො අනත්ථාය හොති. හෙතුඅත්ථෙ භූමිමං. එවං සෙසෙසු. නිකන්තීති නිකාමනා ඡන්දරාගො. භායති එතස්මාති භයං, නිකන්ති එව භයං නිකන්තිභයං. කබලීකාරාහාරහෙතු ඉමෙසං සත්තානං ඡන්දරාගො භයං භයානකං දිට්ඨධම්මිකාදිහෙදස්ස අනත්ථස්ස සකලස්සාපි වට්ටදුක්ඛස්ස හෙතුභාවතො. තෙනෙවාහ “කබලීකාරෙ වෙ, හික්ඛවෙ, ආහාරෙ අත්ථි රාගො, අත්ථි නන්දී, අත්ථි තණ්හා, පතිට්ඨිතං තත්ථ විඤ්ඤාණං විරුළ්භ”න්තිආදි (සං. නි. 2.64; කථා. 296; මහානි. 7). උපගමනං අප්පහීනවිපල්ලාසස්ස ආරම්මණෙන සමොධානං සංගති සුඛවෙදනීයාදිඑස්සප්පත්ති භයං භයානකං තීහි දුක්ඛතාහි අපරිමුච්චනතො. තෙනාහ “සුඛවෙදනීයං, හික්ඛවෙ, එස්සං පටිච්ච උප්පජ්ජති සුඛා වෙදනා (සං. නි. 4.129), තස්ස වෙදනාපච්චයා තණ්හා...පෙ.... දුක්ඛක්ඛන්ධස්ස සමුදයො හොති”ති (උදා. 1). තත්ථ තත්ථ භවෙ උපපජ්ජති එතෙනාති උපපත්ති, උපපජ්ජනං වා උපපත්ති, බ්‍යපනං භයං භයානකං උපපත්තිමූලකෙහි බ්‍යසනෙහි අපරිමුත්තතො. තෙනාහ “අවිද්වා, හික්ඛවෙ, පුරිසපුග්ගලො පුඤ්ඤඤ්චෙ සංඛාරං අභිසංඛාරොති, පුඤ්ඤපගං භවති විඤ්ඤාණං. අපුඤ්ඤඤ්චෙ සංඛාරං අභිසංඛාරොති, අපුඤ්ඤපගං භවති විඤ්ඤාණං”න්තිආදි (සං. නි. 2.51). පටිසන්ධිති භවත්තරාදීහි පටිසන්ධානං, තං භයං භයානකං

පටිසන්ධිනිමිත්තෙන ඥාණිකොති අවිමුච්චනතො. තෙනාහ “විඤ්ඤාණං වෙ, භික්ඛවෙ, ආහාරෙ අත්ථි රාගො, අත්ථි නන්දි, අත්ථි තණ්හා, පතිට්ඨිතං තත්ථ විඤ්ඤාණං විරුළ්භ”න්තිආදි (සං. නි. 2.64) .

පුත්තමංසුපමෙන ඔවාදෙන දීපෙනබ්බො නිච්ඡන්දරාගපරිහොගාය. එවං හි තත්ථ නිකන්තිහයං න හොති. නිච්චම්මා ගාවී යං යං යානං උපගච්ඡති, තත්ථ තත්ථෙව නං පාණිනො බාදන්තියෙව. එවං එස්සෙ සති වෙදනා උප්පජ්ජති, වෙදනා ව ඥාණසල්ලාදිතො දට්ඨබ්බාති එස්සෙ ආදීනවං පස්සන්තස්ස උපගමනහයං න හොතිති ආහ “එස්සාහාරො නිච්චම්මගාචුපමෙන දීපෙනබ්බො”ති. එකාදසහි අග්ගිහි සබ්බසො ආදිත්තා භවා අභිගාරකාසුසදිසාති පස්සන්තො උපපත්තිහයං න හොතිති ආහ “මනොසඤ්චෙනනාහාරො අභිගාරකාසුපමෙන දීපෙනබ්බො”ති. වොරසදිසං විඤ්ඤාණං අනත්ථපාතතො, පහාරසදිසි වෙදනා දුරධිවාසතොති සම්මදෙව පස්සන්තො පටිසන්ධිහයං න හොතිති ආහ “විඤ්ඤාණාහාරො සත්තිසතුපමෙන දීපෙනබ්බො”ති.

එවං කිච්චාදිමුඛෙන ආහාරෙසු ආදීනවං විභාවෙත්වා ඉදානි තත්ථ යථාධිජ්ජෙතං ආහාරං නිද්ධාරෙත්වා පටික්කුලතො මනසිකාරවිධිං දස්සෙතුං “ඉමෙසු පනා”තිආදි චුත්තං. උපාදායරූපනිද්දෙසෙපි “කබ්බිකාරො ආහාරො”ති (ධ. ස. 595) ආගතත්තා තතො විසෙසෙත්තො “අසිතපිතබායිතසායිතප්පහෙදො”ති ආහ, භූතකථනං වා එතං. තත්ථ අසිතපිතබායිතසායිතප්පහෙදොති අසිතබ්බපාතබ්බබායිතබ්බසායිතබ්බවිභාගො කාලහෙදවචනිච්ඡාය අභාවතො යථා “දුද්ධ”න්ති. කබ්බිකාරො ආහාරො වාති අවධාරණං යථා එස්සාහාරාදිනිවත්තනං, එවං ඔජාහාරනිවත්තනමිපි දට්ඨබ්බං. සවත්ථුකො එව හි ආහාරො ඉධ කම්මට්ඨානභූතො, තෙන ආහරීයතීති ආහාරොති එවමෙත්ථ අත්ථො දට්ඨබ්බො. ආහරතීති ආහාරොති අයං පනත්ථො නිබ්බත්තිතඔජාවසෙන වෙදිතබ්බො. ඉමස්මිං අත්ථෙති ඉමස්මිං කම්මට්ඨානසඬ්ඛාතෙ අත්ථෙ. උප්පන්නා සඤ්ඤාති සඤ්ඤාසිසෙන භාවනං වදති. තථා හි වක්ඛති “පටික්කුලාකාරග්ගහණවසෙන පනා”තිආදි (විසුද්ධි. 1.305) .

කම්මට්ඨානං උග්ගහෙත්වාති කම්මට්ඨානං පරියත්තිධම්මතො, අත්ථතො ව සුග්ගහිතං සුමනසිකතං සුපධාරිතං කත්වා. තෙනාහ “උග්ගහතො එකපදම්පි අවිරජ්ඣන්තෙනා”ති. තත්ථ උග්ගහතොති ආවරියුග්ගහතො. එකපදම්පිති එකමිපි පදං, එකකොට්ඨාසමිපි වා, පදෙසමත්තමිපිති අත්ථො. දසහාකාරෙහිති කස්මා චුත්තං, නනු අන්තිමජීවිකාභාවතො, පිණ්ඩපාතස්ස අලාභලාභෙසු පරිතස්සනගෙධාදිසමුප්පත්තිතො, භූත්තස්ස සම්මදජනනතො, කිම්කුලසංවද්ධනතොති එවමාදිහිපි ආකාරෙහි ආහාරෙ පටික්කුලතො පච්චවෙක්ඛිතබ්බො? චුත්තං හෙතං “අන්තමිදං, භික්ඛවෙ, ජීවිකානං යදිදං

පිණ්ඩොලාං, අභිසාපොයං, භික්ඛවෙ, ලොකස්මි. ‘පිණ්ඩොලො විචරසි පත්තපාණි’”ති (සං. නි. 3.80), “අලද්ධා ච පිණ්ඩපාතං පරිතස්සති, ලද්ධා ච පිණ්ඩපාතං ගධිතො මුච්ඡිතො අජ්ඣෙදාසන්තො අනාදීනවදස්සාථි අනිස්සරණපඤ්ඤො පරිභුඤ්ජති”ති (අ. නි. 3.124), “භුත්තො ච ආභාරො කස්සථි කදාථි මරණං වා මරණමත්තං වා දුක්ඛං ආවහති, උක්කොචකාදයො, තක්කොචකාදයො ච ද්වත්තිංස ද්වත්තිංස කුලජපහෙදා කිමයො ච නං උපනිස්සාය ජීවන්ති”ති.

වුවචතෙ – අන්තිමජීවිකාභාවො තාව චිත්තසංකිලෙසවිසොධනත්ථං කම්මට්ඨානාභිනිවෙසතො පගෙව මනසි කාතඛිබ්බො “මාහං ඡවාලාතසදිසො භවෙය්‍ය”න්ති. තථා පිණ්ඩපාතස්ස අලාභලාභෙසුපි පරිතස්සනගෙධාදිසමුප්පත්තිනිවාරණං පගෙව අනුට්ඨාතඛිබ්බං සුපරිසුද්ධසීලස්ස පටිසඬිඛානවතො තදභාවතො. හත්තසම්මදො අනෙකන්තිකො, පරිභොගන්තොගධො වා වෙදිතඛිබ්බො. කිම්කුලසංවද්ධනං පන න සඬිගහෙතඛිබ්බං, සඬිගහිතමෙව වා “දසභාකාරෙහි”ති එත්ථ නියමස්ස අකතත්තා. ඉමිනා වා නයෙන ඉතරෙසම්පෙත්ථ සඬිගහො දට්ඨඛිබ්බො යථාසම්භවමෙත්ථ පටික්කුලතාපච්චවෙක්ඛණස්ස අධිජ්ජෙතත්තා. තථා හි සරගොළිකච්චවමුසිකජතුකච්චවාදිකං සම්භවන්තං ගහිතං, න එකන්තිකන්ති. තථා පරියෙසනාදීසුපි යථාසම්භවං චත්තඛිබ්බං.

ගමනතොතිආදීසු පච්චාගමනම්පි ගමනසභාගත්තා ගමනෙනෙව සඬිගහිතං. පටික්කමනසාලාදිඋපසඬිකමනං විය පරියෙසනෙ සමානපටික්කුලං හි අසුචිට්ඨානක්කමනවිරූපදුග්ගන්ධදස්සනසායනාධිවාසනෙහි. ගමනතොති භික්ඛාචාරවසෙන ගොවරගාමං උද්දිස්ස ගමනතො. පරියෙසනතොති ගොවරගාමෙ භික්ඛත්ථං ආභිණ්ඩනතො. පරිභොගතොති ආභාරස්ස පරිභුඤ්ජනතො. උභයං උභයෙන ආසයති, එකජ්ඣං පචත්තමානොපි කම්මබලච්චත්ථිතො හුත්වා මරියාදවසෙන අඤ්ඤමඤ්ඤං අසඬිකරතො සයති තිට්ඨති පචත්තතිති ආසයො, ආමාසයස්ස උපරි තිට්ඨනකො පිත්තාදිකො. මරියාදත්ථො හි අයමාකාරො, තතො ආසයතො. නිදධාති යථාභුත්තො ආභාරො නිවිතො හුත්වා තිට්ඨති එත්ථාති නිධානං, ආමාසයො, තතො නිධානතො. අපරිපක්කතොති ගහණිසඬිඛාතෙන කම්මජතෙජෙන අපරිපක්කතො. පරිපක්කතොති යථාභුත්තස්ස ආභාරස්ස විපක්කභාවතො. එලතොති නිබ්බත්තිතො. නිස්සන්දතොති ඉතො විතො ච විස්සන්දනතො. සම්මක්ඛනතොති සබ්බසො මක්ඛනතො. සබ්බත්ථ ආභාරෙ පටික්කුලතා පච්චවෙක්ඛිතඛිබ්බාති යොජනා. තංතංකිරියානිජ්ජත්තිපටිපාටිවසෙන වායං ගමනතොතිආදිකා අනුපුබ්බී ධ්වනි, සම්මක්ඛනං පන පරිභොගාදීසු ලබ්භමානම්පි නිස්සන්දවසෙන විසෙසතො පටික්කුලන්ති සබ්බපච්ඡා ධ්වනන්ති දට්ඨඛිබ්බං.

295. එවං මහානුභාවෙන ඉදානි චත්තබ්බපටිපත්තියා මහානුභාවෙනි වදන්ති, සබ්බත්ථකකම්මට්ඨානපරිහරණාදිසිද්ධං වා ධම්මසුඛම්මතං පුරක්ඛන්වා යොගාවචරෙන එවං පටිපජ්ජිතබ්බන්ති දස්සෙන්නො “එවං මහානුභාවෙ නාම සාසනෙ”න්තිආදිමාහ. තත්ථ නාම-සද්දො සම්භාවනෙ දට්ඨබ්බො. පබ්බජ්ඣෙන ගාමාභිමුඛෙන ගත්තබ්බන්ති යොජනා. අයඤ්ච ගමනාදිනො පච්චවෙක්ඛණා යොගිනො න අත්තුද්දෙසිකාව, අථ බො අනුද්දෙසිකාපිති දස්සෙන්නො “සකලරත්ති”න්තිආදිනා ධුරද්වයං පරිග්ගහෙසි. පරිවෙණන්ති පරිවෙණඬගණං. වීසතිංසවාරෙති එත්ථ සන්තතිපච්චුප්පන්තවසෙන වාරපරිච්ඡෙදොති කෙච්චි, අපරෙ පන “උණ්භාසනෙනා”ති වදන්ති. නීවරණවික්ඛම්භනඤ්චි අප්පත්තා භාවනා ඵරණපිතියා අභාවනො නිසජ්ජාවසෙන කායකිලමථං න විනොදනියෙවාති ඉරියාපථවලනං හොතියෙව. වීසතිංසග්ගණං පන යථාසල්ලක්ඛිතභික්ඛාවරණවෙලාවසෙන. අථ වා ගමනතො යාව සම්මක්ඛනමනසිකාරො එකො වාරො, එවං වීසතිංසවාරෙ කම්මට්ඨානං මනසි කරන්වා. නිජනසම්බාධානීති ජනසම්බාධරහිතාති, තෙන අප්පාකිණ්ණනං, අප්පසද්දනං, අප්පනිග්ගොසනඤ්ච දස්සෙති. තතො එව පච්චෙකසුඛාති ජනවිවෙකෙන ඉට්ඨාති, පච්චෙකස්ස වා ඤානානුයොගස්ස උපකාරාති. යස්මා ඡායුදකසම්පන්නාති, තස්මා සීතලාති. යස්මා සුචීති, තස්මා රමණීයභූමිභාගානීති පුරිමාති ද්වෙ පච්ඡිමානං ද්වින්තං කාරණවචනාති. අරියන්ති නිද්දොසං. විවෙකරත්තිති ඤානානුයොගරති.

කිඤ්චාපි යොගාවචරානං වසනට්ඨානං නාම සුජග්ගිතං සුසම්මට්ඨමෙව හොති, කදාචි පන ජග්ගනතො පච්ඡා එවම්පි සියාති පටික්කුලතාපච්චවෙක්ඛණාය සම්භවදස්සනත්ථං “පාදරජසරගොලිකවච්චාදිසම්පරිකිණ්ණ”න්තිආදි චුත්තන්ති දට්ඨබ්බං. තත්ථ පච්චත්ථරණන්ති භූමියා ජවිරක්ඛණත්ථං අත්ථරිතබ්බං විමිලිකාදිඅත්ථරණමාහ. ඡතුකා බුද්දකවග්ගුලියො. උපහතත්තාති දුසිතත්තා. තතොති තතො තතො. අප්පෙකදා උලුකපාරාවතාදිහීති ඉධාපි “අප්පෙකදා”ති පදං ආනෙත්වා සම්බන්ධිතබ්බං. උදකචික්ඛල්ලාදිහීති ආදි-සද්දෙන කච්චරාදිං සඬගණ්ණාති. පරිවෙණතො විහාරඬගණජ්ජවෙසමග්ගො විහාරරච්ඡා.

විතක්කමාලකෙති “කත්ථ නු බො අජ්ජ භික්ඛාය වරිතබ්බ”න්තිආදිනා විතක්කනමාලකෙ. ගාමමග්ගන්ති ගාමගාමිමග්ගං. බාණුකණ්ටකමග්ගොති බාණුකණ්ටකචන්තො මග්ගො. දට්ඨබ්බො හොතීති දස්සනෙන ගමනං උපලක්ඛෙති.

ගණ්ඩං පටිච්ඡාදෙන්තෙනාතිආදි එවමජ්ඣාසයෙන නිවාසනාදි කාතබ්බන්ති වත්තදස්සනං, ගණ්ඩරොගිනා වාතාතපාදිපරිස්සයවිනොදනත්ථං ගණ්ඩං පටිච්ඡාදයමානෙනා විය. අථ වා ගණ්ඩං විය ගණ්ඩං පටිච්ඡාදයමානෙනාති එකං ගණ්ඩං-සද්දං ආනෙත්වා සම්බන්ධිතබ්බං භවති. “ගණ්ඩොති ඛො, හික්ඛවෙ, පඤ්චන්තෙනං උපාදානක්ඛන්ධානං අධිවචන”න්ති (අ. නි. 9.15; සං. නි. 4.103) වචනතො ගණ්ඩොති අත්තභාවස්ස පරියායො, විසෙසතො රූපකායස්ස දුක්ඛතාසුලයොගතො, අසුචිපග්ගරණතො, උප්පාදපරාහඩ්ගෙහි උද්ධුමාතකපක්කපහිජ්ජනතො. වණුවොළකන්ති වණපටිච්ඡාදකවත්ථංගණ්ඩං. නීහරිත්වාති උචිකතො උද්ධරිත්වා. කුණපානිපීති පි-සද්දො ගරභායං එවරූපානිපි දට්ඨබ්බාති භවන්තීති, සම්භවදස්සනෙ වා ඉදම්පි තත්ථ සම්භවතීති. අධිවාසෙතබ්බොති බම්බිතබ්බො අඤ්ඤථා ආභාරස්ස අනුපලබ්භනතො. ගාමද්වාරෙති ගාමද්වාරසම්පෙ, උම්මාරබ්භන්තරෙ වා. ගාමරච්ඡා විනිවිජ්ඣිත්වා යීතා ඔලොකෙතබ්බා හොන්ති යුගමත්තදස්සිනාපි සතාති අධිජ්ජායො.

පච්චත්ථරණාදීති සරගොලිකවච්චාදිසංකිලිට්ඨපච්චත්ථරණාදිකං. අනෙකකුණපපරියොසානන්ති එත්ථ දුන්නිවත්ථදුප්පාරුතමනුස්සසමාකුලානං ගාමරච්ඡානං ඔලොකනම්පි ආනෙත්වා වත්තබ්බං. තම්පි හි පටික්කුලමෙවාති. අහො වතාති ගරභනෙ නිපාතො. හොති ධම්මාලපනං. යාවඤ්චිදං පටික්කුලො ආභාරො යදන්ථං ගමනම්පි නාම එවං ජෙගුච්ඡං, දුරධිවාසනඤ්චාති අත්ථො.

296. ගමනපටික්කුලන්ති ගමනමෙව පටික්කුලං ගමනපටික්කුලං. අධිවාසෙත්වාපීති පි-සද්දො සම්පිණ්ඩනත්ථො, තෙන “එත්තකෙනාපි මුත්ති නත්ථී, ඉතො පරම්පි මහන්තං පටික්කුලං සකලං අධිවාසෙතබ්බමෙවා”ති වක්ඛමානං පටික්කුලං සම්පිණ්ඩෙති. සඬ්ඝාටිපාරුතෙනාති සඬ්ඝාටියා කප්පනපාරුපනෙන පාරුතසරිරෙන. යත්ථාති යාසු වීරීසු. යාව පිණ්ඩිකමංසාපීති යාව ජඬ්ඝපිණ්ඩිකමංසප්පදෙසාපි. උදකච්ඡික්ඛල්ලෙති උදකමිස්සෙ කද්දමෙ. එකෙන වීවරන්ති එකෙන හත්ථෙන නිවත්ථවීවරං. මච්ඡා ධොවීයන්ති එතෙනාති මච්ඡධොවනං, උදකං. සම්මිස්ස-සද්දො පච්චෙකං සම්බන්ධිතබ්බො. ඔළිගල්ලාති උච්ඡිට්ඨොදකගබ්භමලාදීනං සකද්දමානං සන්දනට්ඨානාති, යාති ජණ්ණුමත්තඅසුචිහරිතානිපි හොන්ති. වන්දනිකාති කෙවලානං උච්ඡිට්ඨොදකගබ්භමලාදීනං සන්දනට්ඨානාති. යතොති ඔළිගල්ලාදිතො. තා මක්ඛිකාති තත්ථ සණ්ඩසණ්ඩවාරිතො නිලමක්ඛිකා. නිලියන්තීති අව්ජන්ති.

දදමානාපීතිආදි සතිපි කෙසඤ්චි සද්ධානං වසෙන සක්කච්චකාරෙ පටික්කුලපච්චවෙක්ඛණායොගං පන අසද්ධානං වසෙන

පවත්තනක අසක්කච්චකාරමෙව දස්සෙතුං ආරද්ධං. තුණ්හී හොන්ති සයමෙව රිඤ්චිත්වා ගච්ඡස්සතිති. ගච්ඡාති අපෙහි. රෙති අම්භො. මුණ්ඩකාති අනාදරාලපනං. සමුදාවරන්තිති කථෙන්නි. පිණ්ඩොලාස්ස අන්තිමජීවිකාභාවෙනාහ “කපණමනුස්සෙන විය ගාමෙ පිණ්ඩාය වරින්වා නික්ඛමිතබ්බ”න්ති.

297. තත්ථාති තස්මිං පත්තගතෙ ආභාරෙ. ලජ්ජිතබ්බං හොති “උච්ඡිට්ඨං නු බො අයං මය්හං දාතුකාමො”ති ආසඬ්ඤ්ඤායාති, සෙදො පග්ගරමානො ආභාරස්ස වා උණ්හතාය, හික්ඛුනො වා සපරිලාභතායාති අධිජ්ජායො. සුක්ඛථද්ධහත්තමිපිති සුක්ඛතාය ථද්ධමිපි හත්තං, පගෙව තක්කකඤ්ජිකාදිනා උපසිත්තන්ති අධිජ්ජායො. තෙන සෙදෙන කිලින්තතාය පටික්කුලනං වදති.

තස්මිත්ති පිණ්ඩපාතෙ. සමිහින්තසොහෙති සබ්බසො විනට්ඨසොහෙ. වෙමජ්ඣකො පට්ඨායාති ජිව්හාය මජ්ඣකො පට්ඨාය. දන්තගුථකො දන්තමලං. විචුණ්ණිතමක්ඛිතොති උභයෙහි දන්තෙහි විචුණ්ණිතො බෙලාදිහි සමුපලිත්තො. එවංභූතස්ස වස්ස යායං පුබ්බෙ වණ්ණසම්පදා, ගන්ධසම්පදා, අභිසඬ්ඛාරසම්පදා ව, සා එකංසෙන විතස්සති, රසො පන නස්සෙය්‍ය වා න වාති ආහ “අන්තරහිතවණ්ණගන්ධසඬ්ඛාරවිසෙසො”ති. සුචානදොණියන්ති සාරමෙය්‍යානං භුඤ්ජනකඅම්බණෙ. සුචානවමථු වියාති වන්තසුනඛජඩ්ඛනං විය. වක්ඛුස්ස ආපාථං අතීතත්තා අජ්ඣොභරිතබ්බො හොතීති උක්කංසගතං තස්ස පටික්කුලභාවං විභාවෙති.

298. පරිභොගන්ති අජ්ඣොභරණං. එස ආභාරො අන්තො පවිසමානො බහලමධුකතෙලමක්ඛිතො විය පරමජෙගුවිණො හොතීති සම්බන්ධො. අන්තොති කොට්ඨස්ස අබ්භන්තරෙ. නිධානමනුපගතො ආමාසයං අජ්ජන්තොයෙව ආභාරො පිත්තාදිහි විමිස්සිතො හොතීති ආහ “පවිසමානො”ති. ආමාසයපක්කාසයවිනිමුත්තො කොයමාසයො නාමාති ආසඬ්ඤ්ඤා සන්ධායාහ “යස්මා”තිආදි. පිත්තමෙවාසයො පිත්තාසයො. අධිකො හොතීති චුත්තං මන්දපුඤ්ඤබාහුල්ලතො ලොකස්ස. එවං ආසයතොති ජෙගුවිණො හුත්වා අන්තො පවිට්ඨො ජෙගුවිජ්ජනරෙහි පිත්තාදිහි විමිස්සිතො අතිවිය ජෙගුවිණො හොතීති එවං ආසයතො පටික්කුලනා පව්වචෙක්ඛිතබ්බො.

299. නිධානතොති එත්ථාපි එසෙව නයො. සොති ආභාරො. දසවස්සිකෙනාති ජාතියා දසවස්සෙන සත්තෙන. ඔකාසෙති ආමාසයසඬ්ඛාතෙ පදෙසෙ.

300. එවරුපෙති එදිසෙ, දසවස්සාති යාව වස්සසතං අධොතවච්චකුපසදිසෙති අත්ථො. නිධානන්ති නිධානබ්බතං.

යථාච්ඡත්තජපකාරෙති සථෙ පන “දසවස්සිකෙනා” තිආදිනා (විසුද්ධි. 1.299) යථාච්ඡත්තො පකාරො එතස්සාති යථාච්ඡත්තජපකාරො, තස්මිං. පරමන්ධකාරතිමසෙති අතිවිය අන්ධකරණමහාතමසි. අතිදුග්ගන්ධජෙගුවිජෙ පදෙසෙ පරමජෙගුවිජභාවං උපගන්ත්වා තිට්ඨතීති සම්බන්ධො. කත්ථ කිං වියාති ආහ “යථා නාමා” තිආදි. කාලමෙසෙන අභිවුට්ඨො ආවාටෙ බහුසො වස්සනෙන එකච්චං අසුචිජාතං උප්පිලවිත්වා විගවිජෙය්‍යාති අකාලමෙස-ග්ගහණං. තිණපණ්ණකිලඤ්ජබණ්ඩ-ග්ගහණං න අසුභස්සාපි අසුභෙන සම්මිස්සනාය අසුභභාවජපත්තිදස්සනත්ථං.

කායග්ගිසන්තාපකුට්ඨකුට්ඨසඤ්ජාතචේණපුබ්බුලකාවිතොති ගහණිතජෙන පක්කුට්ඨනිජපක්කතාය සමුප්පන්නචේණපුබ්බුලනිවිතො. අපරිපක්කතොති අපරිපක්කභාවතො.

301. සුවණ්ණරජතාදිධාතූයො වියාති යථා සුවණ්ණරජතාදිධාතූයො විධිනා තාපියමානා සුවණ්ණරජතාදිකෙ මුඤ්චන්තියො සුවණ්ණරජතාදිභාවං උපගවිජන්තීති වුච්චන්ති, න එවමයං. අයං පන ආහාරො කායග්ගිනා පරිපක්කො චේණපුබ්බුලකෙ මුඤ්චන්තො සණ්භං කරොන්ති එත්ථාති “සණ්භකරණී” ති ලද්ධනාමකෙ නිසදෙ පිසිත්වා නාළිකෙ බුද්දකචෙච්ඡාළිකායං චණ්ණසණ්ඨානමත්තෙන පක්ඛිජ්ජමානපණ්ඩුමත්තිකා විය කරිසභාවං උපගන්ත්වා පක්කාසයං පුරෙති, මුත්තභාවං උපගන්ත්වා මුත්තවත්ථිං පුරෙතීති යොජනා. ගහණියා ඉන්ධනභාගො විය කිම්භක්ඛභාගො ච අපාකටොච. රසභාගො ඵලතො පකාසියති, අපරිපක්කසභාගා ච තෙති තෙ අනාමසිත්වා කරිසමුත්තභාගා එවෙත්ථ දස්සිතා.

302. පටික්කුලස්ස නාම ඵලෙන පටික්කුලෙනෙව හවිතබ්බන්ති දස්සෙන්තො “සම්මා පරිපච්චමානො” තිආදිමාහ. නබදන්තාදීනීති ආදි-සද්දෙන න කෙවලං තවාදීනි එව ද්වත්තිංසාකාරපාළියං (ම. නි. 3.154; වු. පා. 3.ද්වත්තිංසාකාර) ආගතාති, අථ බො අක්ඛිගුප්පකණ්ණගුප්පන්තමලජල්ලිකාසම්භවාදීනි ද්වත්තිංසකොට්ඨාසවිනිමුත්තාති අසුභාති සඬගණන්තො “නානාකුණපාතී” ති ආහාති දට්ඨබ්බං.

303. නිස්සන්දමානොති විස්සවන්තො, පග්ගරන්තොති අත්ථො. ආදිනා පකාරෙනාති එත්ථ ආදි-සද්දෙන නාසිකාය සිඬිසාණිකා, මුඛෙන බෙළො, කදාචි පිත්තං, සෙම්භං, ලොහිතං වමති, වච්චමග්ගෙන උච්චාරො, පස්සාවමග්ගෙන පස්සාවො, සකලකායෙ ලොමකුපෙහි සෙදජල්ලිකාති එවංපකාරං අසුචිං සඬගණන්තාති. “පඨමදිවසෙ” ති ඉදං නිස්සන්දදිවසාපෙක්ඛාය වුත්තං. තෙනාහ “දුතියදිවසෙ නිස්සන්දෙන්තො” ති. විකුණිතමුඛොති ජිගුච්ඡාවසෙන සඬකුචිතමුඛො. තෙනාහ “ජෙගුවිජී” ති. මඬකුභූතොති

විමනකජාතො “ඉමම්පි නාම පොසෙමි” ති. රත්තොති වත්ථං විය රඬිගජාතෙන විත්තස්ස විපරිණාමාකාරෙන ඡන්දරාගෙන රත්තො. ගිද්ධොති අභිකඬ්ඛනසභාවෙන අභිගිජ්ඣනෙන ගිද්ධො ගෙධං ආපන්නො. ගධිතොති දුම්මොවනියභාවෙන ගන්ථිතො විය තත්ථ පටිබද්ධො. මුවඡිතොති රසතණ්භාය මුවඡං මොහං ආපන්නො. වීරත්තොති විගතරාගො. අට්ඨියමානොති දුක්ඛියමානො. හරායමානොති ලජ්ජමානො. ජගුවඡමානොති භීලෙන්තො.

නවද්වාරෙහිති පාකටානං මහත්තානං වසෙන චුත්තං, ලොමකුපවිචරෙහිපි සන්දතෙවාති. නිලියතීති අත්තානං අදස්සෙන්තො නිගුහති, සඬ්ඛවති වා. එවන්ති එකෙන ද්වාරෙන පවෙසනං අනෙකෙහි ද්වාරෙහි අනෙකධා නික්ඛාමනං, පකාසනං පවෙසනං, නිගුල්භං නික්ඛාමනම්පිති සොමනස්සජාතෙන පවෙසනං, මඬ්ඛුතෙන නික්ඛාමනං, සාරත්තෙන පවෙසනං, වීරත්තෙන නික්ඛාමනන්ති ඉමෙහි පකාරෙහි.

304. පරිභොගකාලෙපිති පි-සද්දෙන පවිට්ඨමත්තොපි නාම පවෙසද්වාරං ඡෙගුවඡං කරොති, පගෙව ලද්ධපරිවාසො පරිපාකජ්ජත්තො ඉතරද්වාරානීති දස්සෙති. එස ආහාරො. ගන්ධහරණත්ථන්ති විස්සගන්ධාපනයනත්ථං. කායග්ගිනාති ගහණිතෙජානුගතෙන කායුස්මානා. ඵෙණුද්දෙහකන්ති ඵෙණානි උට්ඨපෙත්වා උට්ඨපෙත්වා. පච්චිත්වාති පරිපාකං ගන්ත්වා. උත්තරමානොති උජ්ජිලවන්තො. සෙම්භාදීති ආදි-සද්දෙන පිත්තාදිකෙ සඬිගණ්භාති. කරිසාදීති ආදි-සද්දෙන සෙදජල්ලිකාදිකෙ. ඉමානි ද්වාරානි මුඛාදීනි. එකච්චන්ති පස්සාවමග්ගං සන්ධාය වදති. වොක්ඛජාතිකා පන මුඛාදීනිපි ධොවිත්වා හත්ථං පුන ධොවන්තියෙව. පුන එකච්චන්ති වච්චමග්ගං. ද්වත්තික්ඛත්තුන්ති ද්වික්ඛත්තුං, තික්ඛත්තුං වා. එත්ථ ව ආහාරත්ථාය ගමනපරියෙසනානං පටික්කුලතා ආහාරෙ පටික්කුලතා චුත්තා. පරිභොගස්ස තන්තිස්සයතො, ආසයනිධානානං තංසම්බන්ධතො, ඉතරෙසං තඬ්ඬිකාරතොති අයම්පි විසෙසො වෙදිතඬ්ඬො. කිම්භක්ඛනාවොපි හිස්ස විකාරපක්ඛෙයෙව යපෙතඬ්ඬොති.

305. තං නිමිත්තන්ති යථාචුත්තෙහි ආකාරෙහි පුනස්පුනං මනසි කරොන්තස්ස පටික්කුලාකාරවසෙන උපට්ඨිතං කඬ්ඪිකාරාහාරසඤ්ඤිතං භාවනාය නිමිත්තං ආරම්මණං, න උග්ගහපටිභාගනිමිත්තං. යදි හි තත්ථ උග්ගහනිමිත්තං උජ්ජජ්ජෙය්‍යා, පටිභාගනිමිත්තෙනපි භවිතඬ්ඬං. තථා ව සති අජ්ජනාජ්ජත්තෙන ඤානෙන භවිතඬ්ඬං, න ව භවති, කස්මා? භාවනාය නානාකාරතො, සභාවධම්මභාවෙන ව කම්මට්ඨානස්ස ගම්භීරභාවතො. තෙනාහ “කඬ්ඪිකාරාහාරස්ස සභාවධම්මතාය ගම්භීරත්තා”ති. එත්ථ හි යදිපි පටික්කුලාකාරවසෙන භාවනා පවත්නති. යෙ පන ධම්මෙ උපාදාය කඬ්ඪිකාරාහාරපඤ්ඤත්ති, තෙ එව ධම්මා පටික්කුලා, න පඤ්ඤත්තීති

පටික්කුලාකාරග්ගහණමුඛෙනපි සභාවධම්මෙයෙව ආරඬ්භ භාවනාය පවත්තනතො, සභාවධම්මානඤ්ච සභාවෙනෙව ගම්භීරභාවතො න තත්ථ ඤානං අප්පෙතුං සක්කොති. ගම්භීරභාවතො හි පුරිමසච්චද්වයං දුද්දසං ජාතන්ති. යදි උපචාරසමාධිනා චිත්තං සමාධියති, කථං කම්මට්ඨානං “සඤ්ඤා” ඉච්චෙව වොහරියතීති ආහ “පටික්කුලාකාරග්ගහණවසෙන පනා”තිආදි.

ඉදානි ඉමිස්සා භාවනාය ආනිසංසං දස්සෙතුං “ඉමඤ්ච පනා”තිආදි වුත්තං. රසතණ්හායාති මධුරාදිරසවිසයාය තණ්හාය. පතිලියතීති සඬකුචති අනෙකාකාරං තත්ථ පටික්කුලතාය සණ්ඨිතත්තා. පතිකුටතීති අපසක්කති න විසරති. පතිවත්තතීති නිවත්තති. කන්තාරනිත්ථරණත්ථිකොති මහතො දුබ්භික්ඛකන්තාරස්ස නිත්ථරණප්පයොජනො. විගතමදොති මානමදාදීනං අභාවෙන නිම්මදො, මදාභාවග්ගහණෙනෙව චස්ස දවමණ්ඩනවිභූසනාදීනම්පි අභාවො ගහිතොයෙවාති දට්ඨබ්බං. කබලීකාරාභාරපරිඤ්ඤාමුඛෙනාති වුත්තනයෙන පටික්කුලාකාරතො කබලීකාරාභාරස්ස පරිච්ඡිජ්ජ ජානනද්වාරෙන. පඤ්චකාමගුණිකො රාගොති අනතිවත්තනට්ඨෙන පඤ්චසු කාමගුණසු නියුත්තො, තප්පයොජනො වා රාගො. පරිඤ්ඤං සමතික්කමං ගච්ඡති. රසතණ්හාය හි සම්මදෙව විගතාය රූපතණ්හාදයොපි විගතා ඵව හොන්ති හොජනෙ මත්තඤ්ඤතාය උක්කංසගමනතො. සති ච විසයිසමතික්කමෙ විසයො සමතික්කන්තො ඵව හොතීති ආහ “සො පඤ්චකාමගුණපරිඤ්ඤාමුඛෙන රූපක්ඛන්ධං පරිජානාතී”ති. රූපායතනාදියු හි පරිඤ්ඤං ගච්ඡන්තෙසු තන්නිස්සයභූතාති, තග්ගාහකා පසාදා ව සුඛෙනෙව පරිඤ්ඤං ගච්ඡන්තීති. අපරිපක්කාදීති ආදි-සද්දෙන ආසයනිධානානම්පි සඬගහො දට්ඨබ්බො. තත්ථ අපරිපක්කං තාව උදරියමෙව. ආසයග්ගහණෙන පිත්තසෙම්භපුබ්බලොහිතානං, පරිපක්කග්ගහණෙන කර්මවුත්තානං, ඵලග්ගහණෙන කෙසාදීනං සබ්බෙසං පරිග්ගහො සිද්ධො හොතීති ආහ “කායගතාසතිභාවනාපි පාරිපූරිං ගච්ඡති”ති. අසුභසඤ්ඤායාති අසුභභාවනාය, අවිඤ්ඤාණකඅසුභභාවනානුයොගස්සාති අත්ථො. අනුලොමපටිපදං පටිපත්තො හොති පටික්කුලාකාරග්ගහණෙන කායස්ස අසුච්ඡග්ගන්ධපෙගුවිජභාවසල්ලක්ඛණතො. ඉමං පන පටිපත්තින්ති ඉමං ආහාරෙ පටික්කුලසඤ්ඤාභාවනං. අමතපරියොසානතන්ති නිබ්බානනිට්ඨිතං ආහාරෙ පටික්කුලසඤ්ඤාභාවනාසඬ්ඛාතං උපචාරජ්ඣානං පාදකං කත්වා විපස්සනං වඩ්ඪෙත්වා නිබ්බානාධිගමන්ති අත්ථො.

ආහාරෙපටික්කුලභාවනාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

චතුර්ධාතුවච්චානභාවනාවණ්ණනා

306. “එකං චචත්ථානන්ති එවං උද්දිට්ඨස්ස චතුර්ධාතුවච්චානස්ස භාවනානිද්දෙසො අනුප්පත්තො”ති උද්දෙසො නාම නිද්දෙසත්ථො මුදුමජ්ඣපඤ්ඤාබාහුල්ලතො, ආගතො ච භාරො අවස්සං වහිතබ්බොති කත්වා චුත්තං. තත්ථ සතිපි විසයභෙදෙන චචත්ථානස්ස භෙදෙ චචත්ථානභාවසාමඤ්ඤෙන පන තං අභින්නං කත්වා චුත්තං. “එකං චචත්ථාන”න්ති, පුබ්බභාගෙ වා සතිපි විසයභෙදෙ අත්ථසිද්ධියං තස්ස එකවිසයතාවාති “එකං චචත්ථාන”න්ති චුත්තං. යථා හි ද්වත්තිංසාකාරෙ කම්මං කරොන්තස්ස යොගිනො යදිපි පුබ්බභාගෙ විසුං විසුං කොට්ඨාසෙසු මනසිකාරො පවත්ති, අපරභාගෙ පන එකස්මිං බණ්ණෙ එකස්මිංයෙව කොට්ඨාසෙ අත්ථසිද්ධිං හොති, න සබ්බෙසු, එවමිධාපිති. තත්ථ සියා – යථා පටික්කුලභාවසාමඤ්ඤෙන ද්වත්තිංසාකාරකම්මට්ඨානෙ අභෙදතො මනසිකාරො පවත්ති, එවං ඉධ ධාතුභාවසාමඤ්ඤෙන අභෙදතො මනසිකාරො පවත්තිති “එකං චචත්ථාන”න්ති චුත්තන්ති? නයිදමෙවං. තත්ථ හි පණ්ණත්තිසමතික්කමතො පට්ඨාය පටික්කුලවසෙනෙව සබ්බත්ථ මනසිකාරො පවත්තෙතබ්බො, ඉධ පන සභාවසරසලක්ඛණතො ධාතුයො මනසි කාතබ්බා, න ධාතුභාවසාමඤ්ඤතො. තෙනෙවාහ “සභාවුපලක්ඛණවසෙන සන්තිට්ඨාන”න්ති. කිං වා එතෙන පපඤ්චෙන, අඤ්ඤෙහි එකුනවත්තාලීසාය කම්මට්ඨානෙහි අසංසට්ඨං චතුර්ධාතුවච්චානං නාම එකං කම්මට්ඨානන්ති දස්සෙතුං. “එකං චචත්ථාන”න්ති චුත්තන්ති දට්ඨබ්බං. “චතුර්ධාතුවච්චානස්ස භාවනානිද්දෙසො”ති කස්මා චුත්තං, නනු චතුර්ධාතුවච්චානං භාවනාව? සච්චං භාවනාව, සකිං පවත්තං පන චචත්ථානං, තස්ස බහුලීකාරො භාවනාති චචනභෙදෙන චුත්තං. කථං පන භාවනා නිද්දිසියති තස්සා වච්චොවරාතික්කන්තභාවතොති? නායං දොසො භාවනත්ථෙ භාවනාවොභාරතො. භාවනත්ථො හි කම්මට්ඨානපරිග්ගහො ඉධ “භාවනා”ති අධිප්පෙතො.

සභාවුපලක්ඛණවසෙනාති කක්ඛලත්තාදිකස්ස සලක්ඛණස්ස උපධාරණවසෙන. ඉදං හි කම්මට්ඨානං පථවිකසිණාදිකම්මට්ඨානං විය න පණ්ණත්තිමත්තසල්ලක්ඛණවසෙන, නීලකසිණාදිකම්මට්ඨානං විය න නීලාදිවණ්ණසල්ලක්ඛණවසෙන, නාපි විපස්සනාකම්මට්ඨානං විය සඬ්ඛාරානං අනිච්චතාදියාමඤ්ඤලක්ඛණසල්ලක්ඛණවසෙන පවත්ති, අථ බො පථවිආදීනං සභාවසල්ලක්ඛණවසෙන පවත්ති. තෙන චුත්තං “සභාවුපලක්ඛණවසෙනා”ති, කක්ඛලත්තාදිකස්ස සලක්ඛණස්ස උපධාරණවසෙනාති අත්ථො. සන්තිට්ඨානන්ති ඤාණවිනිච්ඡයො වෙදිතබ්බො, න යෙවාපනකවිනිච්ඡයො, නාපි විතක්කාදිවිනිච්ඡයො. ධාතුමනසිකාරොති

ධාතුසු මනසිකාරො, චතස්සො ධාතුයො ආරබ්භ භාවනාමනසිකාරොති අත්ථො. කාතබ්බතො කම්මං, යොගිනො සුඛවිසෙසානං කාරණභාවතො යානඤ්චාති කම්මට්ඨානං, චතුත්තං මහාභූතානං සභාවසල්ලක්ඛණවසෙන පචත්තං යොගකම්මං. තෙනාහ “ධාතුමනසිකාරො, ධාතුකම්මට්ඨානං, චතුධාතුවචත්ථානන්ති අත්ථතො එක”න්ති. තයිදං චතුධාතුවචත්ථානං. “ද්විධා ආගත”න්ති කස්මා චුත්තං, නනු ධාතුවිභච්ඡිගෙ නාතිසඬ්ඛෙපවිත්ථාරවසෙන ආගතං, තස්මා “තිධා ආගත”න්ති චත්තබ්බන්ති? න, තත්ථාපි අප්ඤ්ඤාත්තිකානං ධාතූනං පහෙදතො අනවසෙසපරියාදානස්ස කතත්තා, බාහිරානඤ්ච ධාතූනං පරිග්ගහිතත්තා. අථ චා ද්විධා ආගතන්ති එත්ථ ද්විධාව ආගතන්ති න එවං නියමො ගහෙතබ්බො, අථ බො ද්විධා ආගතමෙවාති, තෙන තතියස්සාපි පකාරස්ස සඬ්ඛගො සිද්ධො හොති. සො ච නාතිසඬ්ඛෙපවිත්ථාරනායො “සඬ්ඛෙපතො ච විත්ථාරතො චා”ති එත්ථ ආචුත්තිවසෙන, ච-සද්දෙනෙව චා සඬ්ඛගොති දට්ඨබ්බො. අථ චා යො නාතිසඬ්ඛෙපවිත්ථාරනායෙන අතිසඬ්ඛෙපපටික්ඛෙපමුඛෙන ලබ්භමානො විත්ථාරභාගො, තං විත්ථාරනයන්තොගධමෙව කත්ථා චුත්තං “ද්විධා ආගත”න්ති. එවඤ්ච කත්ථා “නාතිතික්ඛපඤ්ඤස්ස ධාතුකම්මට්ඨානිකස්ස වසෙන විත්ථාරතො ආගත”න්ති ඉදඤ්ච වචනං සමත්ථිතං හොති. “මහාසතිපට්ඨානෙ”ති ව ඉදං නිදස්සනමත්තං දට්ඨබ්බං, සතිපට්ඨාන (දී. නි. 2.378 ආදයො; ම. නි. 3.111 ආදයො) කායගතාසතිසුත්තාදීසුපි (ම. නි. 3.153 ආදයො) තථෙව ආගතත්තා. රාහුලොචාදෙති මහාරාහුලොචාදෙ (ම. නි. 2.113 ආදයො). ධාතුවිභච්ඡිගෙති ධාතුවිභච්ඡිගසුත්තෙ (ම. නි. 3.342 ආදයො), අභිධම්මෙ ධාතුවිභච්ඡිගෙ (විභ. 172 ආදයො) ව.

කාමං මහාසතිපට්ඨානෙ අත්ථෙත උපමං පරිවාරෙත්ථා දෙසනා ආගතා, උපමා ච නාම යාවදෙව උපමෙය්‍යත්ථවිභාවනත්ථාති උපමං තාව දස්සෙත්ථා උපමෙය්‍යත්ථං විභාවෙතුං. “සෙය්‍යථාපී”තිආදිනා පාළි ආර්ථිකා. කස්මා පනෙත්ථ ධාතුවසෙන, තත්ථාපි චතුමහාභූතවසෙන කම්මට්ඨානනිද්දෙසො කතොති? සත්තසුඤ්ඤතාසන්දස්සනත්ථං, එත්ථ ධාතුවසෙන, තත්ථාපි ඔළාරිකභාවෙන සුපාකට්ඨාය, එකච්චවෙනෙය්‍යජනවරිතානුකූලතාය ච මහාභූතවසෙන කම්මට්ඨානනිද්දෙසො කතොති වෙදිතබ්බො. තත්ථ පථවීධාතූතිආදීසු ධාතූත්ථො නාම සභාවත්ථො, සභාවත්ථො නාම සුඤ්ඤතත්ථො, සුඤ්ඤතත්ථො නාම නිස්සත්තත්ථො. එවං සභාවසුඤ්ඤතනිස්සත්තත්ථෙත පථවීයෙව ධාතු පථවීධාතු. ආපොධාතුආදීසුපි එසෙව නයො. පථවීධාතූති සහජරූපධම්මානං පතිට්ඨා ධාතු, තථා ආපොධාතූති ආබන්ධනධාතු, තෙජොධාතූති පරිපාවනධාතු, වායොධාතූති විත්ථම්භනධාතූති එවමෙත්ථ සමාසො, භාවත්ථො ච වෙදිතබ්බො. අයමෙත්ථ සඬ්ඛෙපො, විත්ථාරො පන පරතො ආගමිස්සති.

එවං තික්ඛපඤ්ඤස්සාතිආදීසු එවන්ති යථාදස්සිතං පාළිං පච්චාමසති. නාතිතික්ඛපඤ්ඤස්ස විත්ථාරදෙසනාති කත්වා ආහ “තික්ඛපඤ්ඤස්සා”ති. යථා වත්ථයුගං අරහතීති වත්ථයුගිකො, එවං ධාතුකම්මට්ඨානං අරහති, ධාතුකම්මට්ඨානපයොජනොති වා ධාතුකම්මට්ඨානිකො, තස්ස ධාතුකම්මට්ඨානිකස්ස.

ඡෙකොති තංතංසමඤ්ඤාය කුසලො, යථාජාතෙ සුනස්මිං නඤ්ඤාට්ඨයුරවිසාණාදිවන්තෙ අට්ඨිමංසාදිඅවයවසමුදායෙ අවිහත්තෙ ගාවිසමඤ්ඤා, න විහත්තෙ, විහත්තෙ පන අට්ඨිමංසාදිඅවයවසමඤ්ඤාති ජානනකො. ගොසාතකොති ජීවිකත්ථාය ගුන්තං සාතකො. අත්තෙවාසීති කම්මකරණවසෙන තස්ස සම්පවාසී තස්ස තන්තිස්සාය ජීවනතො. විනිවිජ්ඣිත්වාති එකස්මිං යාතෙ අඤ්ඤං විනිවිජ්ඣිත්වා. මහාපථානං වෙළුස්සට්ඨානසඤ්ඤානෙති වතුන්තං මහාපථානං තාය එව විනිවිජ්ඣනට්ඨානසඤ්ඤානෙ. යස්මා තෙ වත්තාරො මහාපථා වතුහි දිසාහි ආගන්ත්වා සමොහිතා විය හොන්ති, තස්මා තං යානං වතුමහාපථානං, තස්මිං වතුමහාපථෙ. විලියන්ති හිජ්ජන්ති විහජ්ජන්තිති බ්ලා, භාගා, ව-කාරස්ස බ-කාරං, ඉ-කාරස්ස ව ඊ-කාරං කත්වා. තමෙව හි භාගත්ථං දස්සෙතුං “කොට්ඨාසං කත්වා”ති වුත්තං. කිඤ්ඤාපි යිත-සද්දො “යිතො වා”තිආදීසු (අ. නි. 5.28) විය යානසඤ්ඤානුරියාපථසමඤ්ඤාය, ගතිනිවත්තිඅත්ථතාය වා යා-සද්දස්ස අඤ්ඤත්ථ යපෙත්වා ගමනං සෙසනුරියාපථසමඤ්ඤාය බොධකො, ඉධ පන යථා තථා රූපකායස්ස පවත්තිආකාරබොධකො අධිජ්ජෙතොති ආහ “වතුන්තං ඉරියාපථානං යෙන කෙනච ආකාරෙන යිතත්තා යථායීත”න්ති. තත්ථ ආකාරෙනාති යානාදිනා රූපකායස්ස පවත්තිආකාරෙන. යානාදයො හි ඉරියාසඤ්ඤාතාය කායිකකිරියාය පවත්තිට්ඨානතාය “ඉරියාපථා”ති වුච්චන්ති. යථායීතන්ති යථාපවත්තං. යථාවුත්තට්ඨානමෙවෙත්ථ පණ්ඩානන්ති අධිජ්ජෙතන්ති ආහ “යථායීතත්තාව යථාපණ්ඩිත”න්ති. යිතන්ති වා කායස්ස යානසඤ්ඤානුරියාපථසමායොගපරිදීපනං. පණ්ඩිතන්ති

තදඤ්ඤානුරියාපථසමායොගපරිදීපනං. යිතන්ති වා කායසඤ්ඤානානං රූපධම්මානං තස්මිං තස්මිං බණ්ණ සකිච්චවසෙන අවට්ඨානපරිදීපනං. පණ්ඩිතන්ති පච්චයකිච්චවසෙන තෙහි තෙහි පච්චයෙහි පකාරතො නිහිතං පණ්ඩිතන්ති එවමෙත්ථ අත්ථො වෙදිතබ්බො. ධාතුසොති ධාතුං ධාතුං පථවීආදිධාතුං විසුං විසුං කත්වා. පච්චවෙක්ඛතීති පති පති අවෙක්ඛති ඤාණවක්ඛුනා විනිබ්භුජීත්වා පස්සති.

යථා ඡෙකොතිආදිනා පාළියා සද්දත්ථවිවරණවසෙන වුත්තමෙවත්ථං ඉදාහි භාවත්ථවිභාවනවසෙන දස්සෙතුං “යථා ගොසාතකස්සා”තිආදි වුත්තං. තත්ථ පොසෙත්තස්සාති මංසුපවයපරිබුහනාය කුණ්ඩකහත්තකප්පාසට්ඨිආදීහි

සංවඩිසේත්තස්ස. වධිතං මතන්ති හිංසිතං හුත්වා මතං. මතන්ති ච මතමත්තං. තෙනෙවාහ “තාවදෙවා”ති. ගාවීති සඤ්ඤා න අන්තරධායති යාති අභිගපච්චිගාති උපාදාය ගාවිසමඤ්ඤා, මතමත්තායපි ගාවියා තෙසං සන්නිවෙසස්ස අවිනට්ඨත්තා. බිලාසොති බිලං බිලං කත්වා. විහජිත්වාති අට්ඨිසඬ්ඝාතතො මංසං විවෙචෙත්වා, තතො වා විවෙචිතං මංසං භාගසො කත්වා. තෙනෙවාහ “මංසසඤ්ඤා පවත්තති”ති. පබ්බජිතස්සපි අපරිග්ගහිතකම්මට්ඨානස්ස. සනවිනිබ්භොගන්ති සන්නතිසමුහකිච්චසනානං විනිබ්භුජනං විවෙචනං. ධාතුසො පච්චවෙක්ඛතොති යථාචුත්තං සනවිනිබ්භොගං කත්වා ධාතුසො පච්චවෙක්ඛත්තස්ස. සත්තසඤ්ඤාති අත්තානුදිට්ඨිවසෙන පවත්තා සත්තසඤ්ඤාති වදන්ති, වොහාරවසෙන පවත්තසත්තසඤ්ඤායපි තදා අන්තරධානං යුත්තමෙව යාථාවතො සනවිනිබ්භොගස්ස සම්පාදනතො. එවං හි සති යථාචුත්තඔපමිමත්ථෙන ඔපමෙය්‍යත්ථො අඤ්ඤදත්ථු සංසන්දති සමෙති. තෙනෙවාහ “ධාතුවසෙනෙව චිත්තං සන්නිට්ඨති”ති.

307. එවං ධාතුකම්මට්ඨානස්ස සඬ්ඛෙපතො ආගතට්ඨානං දස්සෙත්වා ඉදාති විත්ථාරතො ආගතට්ඨානං දස්සෙතුං “මහාහත්ථිපද්‍රුපමෙ පනා”තිආදි චුත්තං. එවන්ති ඉමිනා රාහුලොවාද- (ම. නි. 2.113 ආදයො) ධාතුවිහඩිගෙසු (ම. නි. 3.342 ආදයො; විහ. 172 ආදයො) ධාතුකම්මට්ඨානස්ස විත්ථාරතො ආගමනමෙව උපසංහරති, න සබ්බං දෙසනානයං අඤ්ඤාපි තත්ථ දෙසනානයස්ස ආගතත්තා.

තත්‍රාති තස්මිං යථාදස්සිතෙ මහාහත්ථිපද්‍රුපමපායේ. අජ්ඣත්තිකාති සත්තසන්නාපරියාපන්නා. අජ්ඣත්තං පච්චත්තන්ති පද්ද්වයෙනාපි තංතංපාටිපුග්ගලිකධම්මො චුච්චතිති ආහ “උභයමපි නියකස්ස අධිවචන”න්ති. සසන්නතිපරියාපන්නතාය පන අත්තති ගහෙතබ්බහාවුපගමනවසෙන අත්තානං අධිකිච්ච පවත්තං අජ්ඣත්තං. තංතංසන්නතිපරියාපන්නතාය පච්චත්තං. තෙනෙවාහ “අත්තති පවත්තත්තා අජ්ඣත්තං, අත්තානං පටිච්ච පටිච්ච පවත්තත්තා පච්චත්ත”න්ති. කක්ඛලෙන්ති කථිතං. යස්මා තං ථද්ධිභාවෙන සහජාතානං පතිට්ඨා භොති, තස්මා “ථද්ධ”න්ති චුත්තං. බරිගතන්ති බරිසු බරසභාවෙසු ගතං තප්පරියාපන්නං, බරසභාවමෙවාති අත්ථො. යස්මා පන බරසභාවං ඵරුසාකාරෙන උපට්ඨානතො ඵරුසාකාරං භොති, තස්මා චුත්තං “ඵරුස”න්ති. තෙනාහ “දුතියං ආකාරවචන”න්ති. උපාදින්නං නාම සරිරට්ඨකං. තං පන කම්මසමුට්ඨානතං සන්ධාය උපාදින්නමපි අත්ථි අනුපාදින්නමපි, තණ්හාදිහි ආදින්නගහිතපරාමට්ඨවසෙන සබ්බම්පෙතං උපාදින්නමෙවාති දස්සෙතුං “උපාදින්නන්ති දළ්භං ආදින්න”න්තිආදි චුත්තං. තත්ථ “මම”න්ති ගහිතං “අහ”න්ති පරාමට්ඨන්ති යොජනා. සෙය්‍යථිදන්ති

කටෙතුකමායනාපුච්ඡාචාචීති ආහ “තං කතමන්ති චෙති අත්ථො”ති. තතොති පච්ඡා. තන්ති තං අප්ඤ්ඤාතිකාදිහෙදතො දස්සිතං පට්ඨිමාතුං. දස්සෙන්නොති චත්ථුච්ඡාගෙන දස්සෙන්නො. කිඤ්චාපි මත්ථලුඬිගං අට්ඨිමිඤ්ඤෙතෙව සඬගහෙත්වා ඉධ පාළියං විසුං න උද්ධටං, පටිසම්භිදාමග්ගෙ (පටි. ම. 1.4) පන විසතියා ආකාරෙහි පරිපුණ්ණං කත්වා දස්සෙතුං විසුං ගහිතන්ති තම්පි සඬගණ්හන්තො ථද්ධිභාවාධිකතාය පට්ඨිමාතුකොට්ඨාසෙසුයෙව “මත්ථලුඬිගං පක්ඛිපිත්වා විසතියා ආකාරෙහි පට්ඨිමාතු නිද්දිට්ඨාති චෙදිතබ්බො”ති ආහ. “යං වා පනඤ්ඤම්පි කිඤ්චී”ති වා ඉමිනා පාළියං මත්ථලුඬිගස්ස සඬගහො දට්ඨබ්බො. තස්මා ඉධ “යං වා පනඤ්ඤම්පි කිඤ්චී”ති ඉදං පුබ්බාපරාපෙක්ඛං “මත්ථලුඬිගං පක්ඛිපිත්වා විසතියා ආකාරෙහි පට්ඨිමාතු නිද්දිට්ඨාති චෙදිතබ්බො, යං වා පනඤ්ඤම්පි කිඤ්චී”ති වචනතො. පුන යං වා පනඤ්ඤම්පි කිඤ්චීති අවසෙසෙසු තිසු කොට්ඨාසෙසුති යොජෙතබ්බං. තිසු කොට්ඨාසෙසුති තිප්පකාරෙසු කොට්ඨාසෙසු. න හි තෙ තයො කොට්ඨාසා.

විස්සන්දනභාවෙනාති පග්ගරණසභාවෙන. අප්පොතීති විසරති. පප්පොතීති පාපුණාති, සසම්භාරආපවසෙන චෙතං වුත්තං. යො හි විස්සන්දනභාවෙන සසම්භාරපට්ඨිසඬබාතං තං තං යානං විසරති, පාපුණාති ච, ලක්ඛණාපවසෙනෙව වා. යොපි හි සහජාතඅඤ්ඤමඤ්ඤනිස්සයාදිපච්චයනාය සෙසභුතත්තයසඬබාතං තං තං යානං දුච්ඡාවසිද්ධෙන විස්සන්දනභාවෙන ආබන්ධත්තං, ආසත්තත්තං, අවිජ්ජකිණ්ණඤ්ච කරොන්තං “අප්පොති පප්පොති”ති චත්තබ්බතං අරහතීති.

තෙජනවසෙනාති නිසිතභාවෙන තික්ඛභාවෙන. වුත්තනසෙනාති කම්මසමුට්ඨානාදිවසෙන “නානාවිධෙසු”ති ආපොධාතුයං වුත්තනසෙන. කුපිතෙනාති බුහිතෙන. උසුමජාතොති උස්මාහිභුතො. ජීරතීති ජිණ්ණො හොති. තෙජොධාතුවසෙන ලබ්භමානා ඉමස්මිං කායෙ ජරාපවත්ති පාකට්ඨරාවසෙන චෙදිතබ්බාති දස්සෙතුං “ඉන්ද්‍රියචෙකල්ලන”න්තිආදි වුත්තං. සරීරෙ පකතිඋසුමං අතික්කමිත්වා උණ්හභාවො සන්තාපො, සරීරස්ස දහනවසෙන පවත්තො මහාදාහො පරිදාහොති අයමෙතෙසං විසෙසො. යෙන ජීරියතීති ච එකාහිකාදිජරරොගෙන ජරියතීතිපි අත්ථො යුජ්ජති. සතක්ඛත්තුං තාපෙත්වා තාපෙත්වා සිතුදකෙ පක්ඛිපිත්වා උද්ධටා සජ්ජි “සතධොතසජ්ජි”ති වදන්ති. අසිතන්ති භුත්තං. බාසිතන්ති බාදිතං. සාසිතන්ති අස්සාදිතං. සම්මා පරිපාකං ගච්ඡතීති සමවෙපාකිනියා ගහණියා වසෙන වුත්තං, අසම්මාපරිපාකොපි පන විසමවෙපාකිනියා තස්සා එව වසෙන චෙදිතබ්බො. රසාදිභාවෙනාති රසරුධිරමංසමෙදන්හාරුඅට්ඨිඅට්ඨිමිඤ්ඤපසුක්කවසෙන. විචෙකන්ති පුට්ඨාචං අඤ්ඤමඤ්ඤං විසදිසභාවං. අසිතාදිහෙදස්ස හි ආහාරස්ස පරිණාමෙ රසො

හොති, තං පටිච්ච රසධාතු උප්පජ්ජතිති අත්ථො. එවං “රසස්ස පරිණාමෙ රුධිර”න්තිආදිනා සබ්බං නෙතබ්බං.

වායනවසෙනාති සමුදිරණවසෙන, සවෙගගමනවසෙන වා. උග්ගාරහික්කාදීති එත්ථ ආදි-සද්දෙන උද්දෙකඛිපනාදිපවත්තනකවාතානං සඬගහො දට්ඨබ්බො. උච්චාරපස්සාවාදීති ආදි-සද්දෙන පිත්තසෙම්භලසිකාකෙවලදුග්ගන්ධාදිනීභරණකානං සඬගහො දට්ඨබ්බො. යදිපි කුච්ඡි-සද්දො උදරපරියායො, කොට්ඨ-සද්දෙන පන අන්තන්තරස්ස වුවච්චානත්තා තදවසිට්ඨො උදරප්පදෙසො ඉධ කුච්ඡි-සද්දෙන වුවච්චතිති ආහ “කුච්ඡිසයා වාතාති අන්තානං බහිවාතා”ති. සමිඤ්ජනපසාරණාදීති ආදි-සද්දෙන ආලොකනවිලොකනඋද්ධරණාතිභරණාදිකා සබ්බා කායිකකිරියා සඬගහිතා. “අස්සාසපස්සාසා විත්තසමුට්ඨානාවා”ති එතෙන අස්සාසපස්සාසානං සරීරං මුඤ්චිත්වා පවත්ති නත්ථිති දීපෙති. න හි බහිද්ධා විත්තසමුට්ඨානස්ස සම්භවො අත්ථිති. යදි එවං කථං “පස්සාසොති බහිනික්ඛමනනාසිකවාතො, දීඝනාසිකස්ස නාසිකග්ගං, ඉතරස්ස උත්තරොට්ඨං ඵ්ඤ්ජන්තො පවත්තති”ති වචනං? තං නික්ඛමනාකාරෙන පවත්ති යා විත්තසමුට්ඨානස්ස, සන්තානෙ පවත්තඋතුසමුට්ඨානස්ස ච වසෙන චුත්තන්ති වෙදිතබ්බං. සබ්බත්ථාති ආපොධාතුආදීනං තිස්සන්තං ධාතුනං නිද්දෙසං සන්ධායාහ. තත්ථ ආපොධාතූනිද්දෙසෙ “යං වා පනඤ්ඤ”න්ති ඉමිනා සම්භවස්ස, තෙජොධාතූනිද්දෙසෙ සරීරෙ පාකතිකඋස්ථාය, වායොධාතූනිද්දෙසෙ ධමනිජාලානුසංස්ස තත්ථ තත්ථ වම්මබ්බිලපිලකාදිනිබ්බත්තකවායුතො සඬගහො දට්ඨබ්බො. සමිඤ්ජනාදිනිබ්බත්තකවාතා විත්තසමුට්ඨානාව. යදි එවං, කථං “පුරිමා පඤ්ච චතුසමුට්ඨානා”ති වචනං? න හි සමිඤ්ජනාදිනිබ්බත්තකා එව අඬගමඬගානුසාරිතො වාතා, අථ ඛො තදඤ්ඤෙපිති නත්ථි විරොධො.

ඉතීති චුත්තප්පකාරපරාමසනං. තෙනාහ “වීසති යා ආකාරෙහි”තිආදි. එත්ථාති එතස්මිං විත්ථාරතො ආගතෙ ධාතුකම්මට්ඨානෙති අත්ථො. තෙන අයං වණ්ණනා න කෙවලං මහාහත්ථිපද්ධමස්සෙව (ම. නි. 1.300 ආදයො), අථ ඛො මහාරාහුලොවාද- (ම. නි. 2.113 ආදයො) ධාතුවිභවිගසුත්තානම්පි (ම. නි. 3.342 ආදයො) අත්ථසංවණ්ණනා හොතියෙවාති දස්සිතං හොති. භාවනානයෙපි එසෙව නයො. තථා හි චුත්තං “එවං රාහුලොවාදධාතුවිභවිගසුපි”ති.

308. භාවනානයෙති භාවනාය නයෙ. යෙන කම්මට්ඨානභාවනා ඉජ්ඣකි, තස්මිං භාවනාවිධිමතීති අත්ථො. එත්ථාති ධාතුකම්මට්ඨානෙ. යස්මා යෙසං “තික්ඛපඤ්ඤො නාතිතික්ඛපඤ්ඤො”ති ඉමෙසං දුට්ඨානං පුග්ගලානං වසෙන ඉදං කම්මට්ඨානං ද්විධා ආගතං ද්විධා දෙසිතං, තස්මා

කම්මට්ඨානාහිනිවෙසොපි තෙසං ද්විධාව ඉච්ඡිතබ්බොති තං තාව දස්සෙතුං “තික්ඛපඤ්ඤස්ස භික්ඛුනො”තිආදි ආරද්ධං. ලොමා පථව්ඨාතුකීති එත්ථ ඉති-සද්දො ආදිඅත්ථො. එවං විත්ථාරතො ධාතුපරිග්ගහොති “කෙසා පථව්ඨාතු, ලොමා පථව්ඨාතු”තිආදිනා එවං ද්වාචත්තාලිසාය ආකාරෙහි විත්ථාරතො ධාතුකම්මට්ඨානපරිග්ගහො. පපඤ්චතොති දන්ධතො සණ්කතො. යං ටද්ධලක්ඛණන්ති කෙසාදීසු යං ටද්ධලක්ඛණං කක්ඛලහාවො. යං ආබන්ධනලක්ඛණන්තිආදීසුපි එසෙව නයො. එවං මනසි කරොතොති වත්ථුං අනාමසිත්වා එවං ලක්ඛණමත්තතො මනසිකාරං පවත්තෙන්තස්ස. අස්සාති තික්ඛපඤ්ඤස්ස. කම්මට්ඨානං පාකටං හොතීති යොගකම්මස්ස පවත්තිට්ඨානභූතං තදෙව ලක්ඛණං විභූතං හොති, තස්ස වා ලක්ඛණස්ස සුට්ඨු උපට්ඨානතො තං ආරබ්භ පවත්තමානං මනසිකාරසඬ්ඛාතං කම්මට්ඨානං විභූතං විසදං හොති, තික්ඛපඤ්ඤස්ස ඉන්ද්‍රියපාටවෙන සංඛිත්තරූපිභාවතො. සබ්බෙසො මන්දපඤ්ඤස්ස භාවනාව න ඉජ්ඣකීති ආභ “නාතිතික්ඛපඤ්ඤස්සා”ති. එවං මනසි කරොතොති චුත්තනායෙන සඬ්ඛෙපතො මනසි කරොතො. අන්ධකාරං අවිභූතං හොතීති අනුපට්ඨානතො අන්ධං විය කරොන්තං අපාකටං හොති කම්මට්ඨානන්ති යොජනා. පූරිමනායෙනාති “කෙසා පථව්ඨාතු”තිආදිනා පුබ්බෙ චුත්තනායෙන. වත්ථුආමසනෙන විත්ථාරතො මනසි කරොන්තස්ස පාකටං හොති කම්මට්ඨානං, නාතිතික්ඛපඤ්ඤස්ස අබ්භිප්පතිසන්තිතාය විත්ථාරරූපිභාවතො.

ඉදානි යථාචුත්තමත්ථං උපමාය විභාවෙතුං “යථා ද්විසු භික්ඛුසු”තිආදි චුත්තං. තත්ථ පෙය්‍යාලමුඛන්ති පෙය්‍යාලපාළියා මුඛභූතං ද්වාරභූතං ආදිතො වාරං, වාරද්වයං වා. විත්ථාරෙත්ථාති අනවසෙසතො සජ්ඣායිත්ථා. උභතොකොට්ඨසෙනෙවාති තස්ස තස්ස වාරස්ස ආදිඅන්තග්ගහණවසෙනෙව. ඔට්ඨපරියාහතමත්තන්ති ඔට්ඨානං සම්ඵුසනමත්තං. යථා ගන්ථපරිවත්තනෙ තික්ඛපඤ්ඤස්ස භික්ඛුනො සඬ්ඛෙපො රූච්චති, න විත්ථාරො. ඉතරස්ස ව විත්ථාරො රූච්චති, න සඬ්ඛෙපො, එවං භාවනානායෙපිති උපමාසංසන්දනං වෙදිතබ්බං.

තස්මාති යස්මා තික්ඛපඤ්ඤස්ස සඬ්ඛෙපො, නාතිතික්ඛපඤ්ඤස්ස ව විත්ථාරො සජ්ජායො, තස්මා. යස්මා කම්මට්ඨානං අනුයුඤ්ඤිතුකාමස්ස සීලවිසොධනාදිපුබ්බකිච්චං ඉච්ඡිතබ්බං, තං සබ්බාකාරසම්පන්නං හෙට්ඨා චුත්තමෙවාති ඉධ න ආමට්ඨං. යස්මා පන විවෙකට්ඨකායස්ස, විවෙකට්ඨවිත්තස්සෙව ව භාවනා ඉජ්ඣකී, න ඉතරස්ස, තස්මා තදුභයං දස්සෙන්තො “රහොගතෙන පටිසල්ලීනෙනා”ති ආභ. තත්ථ රහොගතෙනාති රහසි ගතෙන, එකාකිනා භාවනානුකූලට්ඨානං උපගතෙනාති අත්ථො. පටිසල්ලීනෙනාති පති පති පුටුත්තාරම්මණතො විත්තං නිසෙධෙත්ථා

කම්මට්ඨානෙ සල්ලීනෙන, තත්ථ සංසිලිට්ඨවිත්තෙනාති අත්ථො. සකලමිපි අත්තනො රූපකායං ආවජ්ජේත්වාති උද්ධං පාදතලා, අධො කෙසමත්ථකා, තිරියං තවපරියන්තං සබ්බමිපි අත්තනො කරජකායං ධාතුචසෙන මනසි කරොන්තො යස්මා වාතුමහාභූතිකො අයං කායො, තස්මා “අත්ථි ඉමස්මිං කායෙ පථවීධාතු ආපොධාතු තෙජොධාතු වායොධාතු”ති වතුමහාභූතචසෙන සමන්තාහරිත්වාති අත්ථො. ඉදානි තාසං ධාතුනං ලක්ඛණතො, උපට්ඨානාකාරතො ච මනසිකාරවිධිං දස්සෙතුං “යො ඉමස්මිං කායෙ”ති ආදි වුත්තං.

තත්ථ ථද්ධභාවොති ලක්ඛණමාහ. ථද්ධත්තලක්ඛණා හි පථවීධාතු. බරභාවොති උපට්ඨානාකාරං, ඤාණෙන ගහෙතබ්බාකාරන්ති අත්ථො. ද්‍රවභාවො ලක්ඛණං ආපොධාතුයා පග්ගරණසභාවත්තා. ආබන්ධනං උපට්ඨානාකාරො. උණ්හභාවො ලක්ඛණං තෙජොධාතුයා උස්මාසභාවත්තා. පරිපාවනං උපට්ඨානාකාරො. විත්ථම්භනං ලක්ඛණං වායොධාතුයා උපත්ථම්භනසභාවත්තා. සමුදිරණං උපට්ඨානාකාරො, උපට්ඨානාකාරො ච නාම ධාතුනං සකිච්චකරණචසෙන ඤාණස්ස විභූතාකාරො. කස්මා පනෙත්ථ උභයග්ගහණං? පුග්ගලජ්ඣාසයතො. එකච්චස්ස හි ධාතුයො මනසි කරොන්තස්ස තා සභාවතො ගහෙතබ්බතං ගච්ජන්ති, එකච්චස්ස සකිච්චකරණතො, යො රසොති වුච්චති. තත්‍රායං යොගී ධාතුයො මනසි කරොන්තො ආදිතො පච්චෙකං සලක්ඛණතො, සරසතොපි පරිග්ගණ්හාති. තෙනාහ “යො ඉමස්මිං කායෙ ථද්ධභාවො වා බරභාවො වා...පෙ.... එවං සංඛිත්තෙන ධාතුයො පරිග්ගහෙත්වා”ති. තත්ථ පරිග්ගහෙත්වාති පරිග්ගාහකභූතෙන ඤාණෙන ධාතුයො ලක්ඛණතො, රසතො වා පරිච්ඡිජ්ජ ගහෙත්වා. අයං තාව සංඛිත්තතො භාවනානායෙ කම්මට්ඨානාහිනිවෙසො.

එවං පන ධාතුයො පරිග්ගහෙත්වා “අත්ථි ඉමස්මිං කායෙ පථවීධාතු ථද්ධභාවො වා බරභාවො වා, ආපොධාතු ද්‍රවභාවො වා ආබන්ධනභාවො වා, තෙජොධාතු උණ්හභාවො වා පරිපාවනභාවො වා, වායොධාතු විත්ථම්භනභාවො වා සමුදිරණභාවො වා”ති එවං ලක්ඛණාදිහි සද්ධිංයෙව ධාතුයො මනසි කරොන්තෙන කාලසතම්පි කාලසහස්සම්පි පුනස්පුනං ආවජ්ජිතබ්බං මනසි කාතබ්බං, තක්කාහනං විතක්කපරියාහනං කාතබ්බං. තස්සෙවං මනසි කරොතො යං ලක්ඛණාදිසු සුපාකටං හුත්වා උපට්ඨාති, තදෙව ගහෙත්වා ඉතරං විස්සජ්ජේත්වා තෙන සද්ධිං “පථවීධාතු ආපොධාතු”ති ආදිනා මනසිකාරො පවත්තෙතබ්බො. එවං මනසි කරොන්තෙන හි අනුපුබ්බතො, නාතිසිසතො, නාතිසණ්කතො, වික්ඛෙපපට්ඨාහනතො, පණ්ණත්තිසමතික්කමනතො, අනුපට්ඨානමුඤ්චනතො, ලක්ඛණතො, තයො ච සුත්තන්තාති ඉමෙහි දසභාකාරෙහි මනසිකාරකොසල්ලං අනුට්ඨාතබ්බං.

තත්ථ අනුපුබ්බතොති අනුපටිපාටිතො ආචරියස්ස සන්තිකෙ උග්ගහිතපටිපාටිතො, සා ච දෙසනාපටිපාටියෙව. එවං අනුපුබ්බතො මනසි කරොත්තෙනාපි නාතිසීඝතො මනසි කාතබ්බං. අතිසීඝතො මනසි කරොතො හි අපරාපරං කම්මට්ඨානමනසිකාරො නිරන්තරං පවත්ති, කම්මට්ඨානං පන අවිභූතං හොති, න විසෙසං ආවහති. තස්මා නාතිසීඝතො මනසි කාතබ්බං. යථා ච නාතිසීඝතො, එවං නාතිසණ්කතොපි. අතිසණ්කතො මනසි කරොතො හි කම්මට්ඨානං පරියොසානං න ගච්ඡති, විසෙසාධිගමස්ස පච්චයො න හොති. අතිසීඝං අතිසණ්කඤ්ච මග්ගං ගච්ඡන්තා පුරිසා එත්ථ නිදස්සෙතබ්බා. වික්ඛෙපපටිබාහනතොති කම්මට්ඨානං විස්සජ්ජෙත්වා බහිද්ධා පුට්ඨත්තාරම්මණෙ චෙතසො වික්ඛෙපො පටිබාහිතබ්බො. බහිද්ධා වික්ඛෙපෙ හි සති කම්මට්ඨානා පරිභායති පරිධංසති. එකපදිකමග්ගගාමී පුරිසො චෙත්ථ නිදස්සෙතබ්බො. පණ්ණත්තිසමතික්කමනතොති “යා අයං පට්ඨිධාතු” තිආදිකා පණ්ණත්ති, තං අතික්කමිත්වා ලක්ඛණෙසු එව චිත්තං යථෙතබ්බං.

එවං පණ්ණත්තිං විජහිත්වා කක්ඛලලක්ඛණාදීසු එව මනසිකාරං පවත්තෙන්තස්ස ලක්ඛණානි සුපාකටානි සුවිභූතානි හුත්වා උපට්ඨහන්ති. තස්සෙවං පුනප්පුනං මනසිකාරවසෙන චිත්තං ආසෙවනං ලහති. සබ්බො රූපකායො ධාතුමත්තතො උපට්ඨාති සුඤ්ඤො නිස්සත්තො නිජ්ජීවො යන්තං විය යන්තසුත්තෙන අපරාපරං පරිවත්තමානො. සචෙ පන බහිද්ධාපි මනසිකාරං උපසංහරති, අථස්ස ආභිණ්ඩන්තා මනුස්සතිරච්ඡානාදයො සත්තාකාරං විජහිත්වා ධාතුසමුභවසෙනෙව උපට්ඨහන්ති, තෙහි කරියමානා කිරියා ධාතුමයෙන යන්තෙන පවත්තියමානා හුත්වා උපට්ඨාති, තෙහි අජ්ඣාහරියමානං පානභොජනාදි ධාතුසඬ්ඝාතෙ පක්ඛිප්පමානො ධාතුසඬ්ඝාතො විය උපට්ඨාති. අථස්ස තථා ලද්ධාසෙවනම්පි චිත්තං යදි අවචාරද්ධවීරියතාය උද්ධච්චවසෙන වා අතිලීනවීරියතාය කොසජ්ජවසෙන වා භාවනාවිධිං න ඕතරෙය්‍ය, තදා අධිචිත්තසුත්තං (අ. නි. 3.103), අනුත්තරසීතිභාවසුත්තං (අ. නි. 6.85), බොජ්ඣංගසුත්තන්ති (සං. නි. 5.194-195) ඉමෙසු තිසු සුත්තෙසු ආගතනයෙන වීරියසමාධියොජනා කාතබ්බා. තෙන චුත්තං “තයො ච සුත්තන්තා”ති. එවං පන වීරියසමතං යොජෙත්වා තස්මිංයෙව ලක්ඛණෙ මනසිකාරං පවත්තෙන්තස්ස යදා සද්ධාදීනි ඉන්ද්‍රියානි ලද්ධසමතානි සුවිසදානි පවත්තන්ති, තදා අසද්ධියාදීනං දුරිභාවෙන සාතිසයං ථාමජ්ජත්තෙහි සත්තහි බලෙහි ලද්ධපත්ථම්භානි විතක්කාදීනි ඝාතංගානි පටුතරානි හුත්වා පාතූභවන්ති, තෙසං උපුච්චවනිකතාය නිවරණානි වික්ඛම්භිතානියෙව හොන්ති සද්ධිං තදෙකට්ඨෙහි පාපධම්මෙහි. එත්තාවතා වානෙන උපචාරජ්ඣානං සමධිගතං හොති ධාතුලක්ඛණාරම්මණං. තෙන චුත්තං “පුනප්පුනං පට්ඨිධාතු ආපොධාතුති...පෙ.... උපචාරමත්තො සමාධි උප්පජ්ජති”ති.

තත්ථ ධාතුමත්තතොති විසෙසනිවත්තිඅත්ථො මත්ත-සද්දො. තෙන යං ඉතො බාහිරකා, ලොකියමහාජනො ච “සත්තො ජීවො”තිආදිකං විසෙසං ඉමස්මිං අත්තභාවෙ අවිජ්ජමානං විකප්පනාමත්තෙනෙව සමාරොපෙත්ති, තං නිවත්තෙති. තෙනෙවාහ “නිස්සත්තතො නිජ්ජීවතො”ති. ආවජ්ජිතබ්බන්ති සමන්තාහරිතබ්බං. මනසි කාතබ්බන්ති පුනප්පුනං භාවනාවසෙන ධාතුමත්තතො ධාතුලක්ඛණං මනසි යපෙනබ්බං. පච්චෙක්ඛිතබ්බන්ති තදෙව ධාතුලක්ඛණං පති පති අවෙක්ඛිතබ්බං, භාවනාසිද්ධෙන ඤාණචක්ඛුනා අපරාපරං පච්චක්ඛතො පස්සිතබ්බං.

තස්සෙවං වායමමානස්සාති තස්ස යොගිතො එවං චුත්තප්පකාරෙන භාවනං අනුයුක්ඛන්තස්ස, තත්ථ ච භාවනාඅනුයොගෙ සක්කච්චකාරිතාය, සාතච්චකාරිතාය, සප්පායසෙවිතාය, සමථනිමිත්තසල්ලක්ඛණෙන, බොජ්ඣංගිගානං අනුපවත්තනෙන, කායෙ ච ජීවිතෙ ච නිරපෙක්ඛචුත්තිතාය, අන්තරා සඬකොචං අනාපජ්ජන්තෙන භාවනං උස්සුක්කාපෙත්වා උස්සොල්භියං අවට්ඨානෙන සම්මදෙව වායාමං පයොගං පරක්කමං පවත්තෙන්තස්ස. ධාතුප්පහෙදාවහාසනපඤ්ඤාපරිග්ගහිතොති පට්ඨිආදීනං ධාතුනං සභාවලක්ඛණාවහාසනෙන අවහාසනකිච්චාය භාවනාපඤ්ඤාය ආදිමජ්ඣපරියොසානෙසු අවිජ්ඣනෙන සබ්බතො ගහිතො මහග්ගතභාවං අප්පත්තතාය උපචාරමත්තො සිබාප්පත්තො කාමාවචරසමාධි උප්පජ්ජති. උපචාරසමාධිති ච රුල්භිවසෙන වෙදිතබ්බං. අප්පනං හි උපෙච්ච වාරී සමාධි උපචාරසමාධි, අප්පනා චෙත්ථ තත්ථී. තාදිසස්ස පන සමාධිස්ස සමානලක්ඛණතාය එවං චුත්තං. කස්මා පනෙත්ථ අප්පනා න භොතිති? තත්ථ කාරණමාහ “සභාවධම්මාරම්මණත්තා”ති. සභාවධම්මෙ හි තස්ස ගම්භීරභාවතො අසති භාවනාවිසෙසෙ අප්පනාඤ්ඤානං න උප්පජ්ජති, ලොකුත්තරං පන ඤානං විසුද්ධිභාවනානුක්කමවසෙන, ආරුප්පං ආරම්මණාතික්කමභාවනාවසෙන අප්පනාප්පත්තං භොතිති මරණානුස්සතිනිද්දෙසෙ (විසුද්ධි. 1.177) චුත්තොවායමත්ථො.

එවං රූපකායෙ අවිසෙසෙන චතුත්තං ධාතුනං පරිග්ගණ්හනවසෙන ධාතුකම්මට්ඨානං දස්සෙත්වා ඉදානි තත්ථ අට්ඨිආදීනං විනිබ්භුජනවසෙන සඬබ්බෙපතො සුත්තෙ ආගතං ධාතුමනසිකාරවිධිං දස්සෙතුං “අථ වා පනා”තිආදි ආරද්ධං. තත්ථ යෙ ඉමෙ චත්තාරො කොට්ඨාසා චුත්තාති සම්බන්ධො. යථාපච්චයං යීතා සන්තිවෙසවිසිට්ඨා කට්ඨවල්ලිතිණමත්තිකායො උපාදාය යථා අගාරසමඤ්ඤා, න තත්ථ කොචි අගාරො නාම අත්ථී, එවං යථාපච්චයං සන්තිවෙසවිසිට්ඨානි පවත්තමානානි අට්ඨන්හාරුමංසවම්මානි පටිච්ච සරීරසමඤ්ඤා, න එත්ථ කොචි අත්තා ජීවො. කෙවලං තෙහි පරිවාරිතමාකාසමත්තන්ති දස්සෙති. දෙසනා සත්තසුඤ්ඤතාසන්දස්සනපරාති ඉමමත්ථං විභාවෙන්තො “නිස්සත්තභාවදස්සනත්ථ”න්තිආදිමාහ. තත්ථ

අට්ඨිඤ්ච පටිච්චාති පණ්ණිකට්ඨිකාදිහෙදං පටිපාටියා උස්සිතං හුත්වා යීතං අතිරෙකතිසතහෙදං අට්ඨිං උපාදාය. න්හාරුඤ්චාති තමෙව අට්ඨිසඬ්ඝාටං ආබන්ධිත්වා යීතං නවසතප්පහෙදං න්හාරුං. මංසන්ති තමෙව අට්ඨිසඬ්ඝාටං අනුලිම්පිත්වා යීතං නවපෙසිසතප්පහෙදං මංසං. වම්මන්ති මච්ඡිකපත්තකච්ඡායාය ඡවියා සඤ්ජාදිතං සකලසරීරං පරියොනන්ධිත්වා යීතං බහලවම්මං පටිච්ච උපාදාය. සබ්බත්ථ ච-සද්දො සමුච්චයත්ථො. ආකාසො පරිවාරිතොති යථා භිත්තිපාදාදිවසෙන යපිතං කට්ඨං, තස්සෙව ආබන්ධනවල්ලි, අනුලෙපනමත්තිකා, ඡාදනාණිකා ඵතාති කට්ඨාදීනි අන්තො, බහි ච පරිවාරෙත්වා යීතො ආකාසො අගාරන්ත්වෙව සඬ්ඛං ගච්ඡති, ගෙහන්ති පණ්ණන්ති. ලහති, එවමෙව යථාචුත්තාති අට්ඨිආදීනි අන්තො, බහි ච පරිවාරෙත්වා යීතො ආකාසො තානෙව අට්ඨිආදීනි උපාදාය රූපන්ත්වෙව සඬ්ඛං ගච්ඡති, සරීරන්ති වොහාරං ලහති. යථා ච කට්ඨාදීනි පටිච්ච සඬ්ඛං ගතං අගාරං ලොකෙ “බත්තියගෙහං, බ්‍රාහ්මණගෙහ”න්ති චුච්චති, එවමිදමපි “බත්තියසරීරං බ්‍රාහ්මණසරීර”න්ති වොහරීයති, නත්ථෙත්ථ කොචි සත්තො වා ජීවො වාති අධිජ්ජායො.

තෙති තෙ චත්තාරො කොට්ඨාසෙ විනිබ්බුජ්ත්වා විනිබ්බුජ්ත්වාති යොජනා. තංතංඅන්තරානුසාරිනාති අට්ඨිත්හාරුනං න්හාරුමංසානං මංසවම්මානන්ති තෙසං තෙසං කොට්ඨාසානං විවරානුපාතිනා ඤාණසඬ්ඛාතෙන හත්ථෙන. විනිබ්බුජ්ත්වා විනිබ්බුජ්ත්වාති අනෙකක්ඛන්තුං විනිවෙයෙත්වා. අථ වා විනිබ්බුජ්ත්වා විනිබ්බුජ්ත්වාති පච්චෙකං අට්ඨිආදීනං අන්තරානුසාරිනා ඤාණහත්ථෙන විනිබ්බොගං කත්වා. එතෙසුති සකලමිපි අත්තනො රූපකායං චතුර්ධා කත්වා විහත්තෙසු යථාචුත්තෙසු අට්ඨිආදීසු චතුසු කොට්ඨාසෙසු. පුරිමනෙයෙනෙවාති “යො ඉමස්මිං කායෙ ථද්ධිභාවො වා”තිආදීනා පුබ්බෙ චුත්තනෙයෙනෙව. යං පනෙත්ථ චත්තබ්බං භාවනාවිධානං, තං අනන්තරනෙයෙ චුත්තාකාරෙනෙව චත්තබ්බං.

309. විත්ථාරතො ආගතෙ පන “චතුර්ධාචුච්චත්ථානෙ”ති ආනෙත්වා යොජනා. එවං ඉදානි චුච්චමානාකාරෙන වෙදිතබ්බො භාවනානෙයො. “ද්ථාචත්තාලිසාය ආකාරෙහි ධාතුයො උග්ගණ්ණිත්වා”ති කස්මා චුත්තං, නනු ආදිතො ද්වත්තිංසාකාරා ධාතුයො න භොන්තිති? චත්ථුසීසෙන ධාතූනංයෙව උග්ගහෙතබ්බත්තා නායං දොසො. චුත්තප්පකාරෙති “ගොචරගාමිනො නාතිදුරනාවිචාසන්තතාදීහි පඤ්චහි අඬ්ගෙහි සමන්තාගතෙ”තිආදීනා (විසුද්ධි. 1.53) චුත්තප්පකාරෙ. කතසබ්බකිච්චෙනාති පලිබොධුපච්ඡෙදාදිකං කතං සබ්බකිච්චං එතෙනාති කතසබ්බකිච්චො, තෙනස්ස සීලවිසොධනාදි පන කම්මට්ඨානුග්ගහණතො පගෙව සිද්ධං භොතිති දස්සෙති. සසම්භාරසඬ්ඛෙපතොති සම්භරීයන්ති එතෙන බුද්ධිවොහාරාති සම්භාරො,

තත්තිමිත්තං. කිං පනෙතං? පථවීආදි. කෙසාදීසු හි විසතියා ආකාරෙසු “පථවී”ති බුද්ධිවොහාරා පථවීතිමිත්තකා ථද්ධතං උපාදාය පවත්තනතො. තස්මා තත්ථ පථවීසම්භාරො නාම සවිසෙසාය තස්සා අත්ථිතාය කෙසාදයො සහ සම්භාරෙහීති සසම්භාරා. ආපොකොට්ඨාසාදීසුපි එසෙව නයො. සසම්භාරානං සඬ්ඛෙපො සසම්භාරසඬ්ඛෙපො, තතො සසම්භාරසඬ්ඛෙපතො භාවෙනබ්බන්ති යොජනා. සඬ්ඛෙපතො විසතියා, ද්වාදසසු, චතුසු, ඡසු ච කොට්ඨාසෙසු යථාක්කමං පථවීආදිකා චතස්සො ධාතුයො පරිග්ගහෙත්වා ධාතුවචත්ථානං සසම්භාරසඬ්ඛෙපතො භාවනා. තෙනාහ “ඉධ භික්ඛු විසතියා කොට්ඨාසෙසු”තිආදි.

සසම්භාරවිහත්තිතොති සසම්භාරානං කෙසාදීනං විභාගතො කෙසාදිකෙ විසති කොට්ඨාසෙ පුබ්බෙ විස එකජ්ඣං අග්ගහෙත්වා විභාගතො පථවීධාතුභාවෙන චචත්ථාපනං. ආපොකොට්ඨාසාදීසුපි එසෙව නයො. සලක්ඛණසඬ්ඛෙපතොති ලක්ඛීයති එතෙනාති ලක්ඛණං, ධම්මානං සභාවො, ඉධ පන ථද්ධතාදි. තස්මා ථද්ධලක්ඛණාදිවත්තතාය සහ ලක්ඛණෙහීති සලක්ඛණා, කෙසාදයො ද්වාචත්තාලීස ආකාරා. තෙසං සඬ්ඛෙපතො. ඉදං චුත්තං හොති – කෙසාදිකෙ විසති කොට්ඨාසෙ එකජ්ඣං ගහෙත්වා තත්ථ ථද්ධතාදිකං චතුබ්බිධමපි ලක්ඛණං චචත්ථපෙත්වා භාවනා සලක්ඛණසඬ්ඛෙපතො භාවනා. එස නයො ආපොකොට්ඨාසාදීසුපි. සලක්ඛණවිහත්තිතොති ථද්ධලක්ඛණාදිනා සලක්ඛණානං කෙසාදීනං විභාගතො කෙසාදීසු ද්වාචත්තාලීසාය ආකාරෙසු පථවෙකං ථද්ධතාදීනං චතුත්තං චතුත්තං ලක්ඛණානං චචත්ථාපනවසෙන භාවනා.

එවං චතුහි ආකාරෙහි උද්දිට්ඨං භාවනානායං නිද්දිසිතුං “කථං සසම්භාරසඬ්ඛෙපතො භාවෙති”තිආදි ආරද්ධං. එත්ථ ච යථා තික්ඛපඤ්ඤො පුග්ගලො තික්ඛතාය පරොපරියත්තසබ්භාවතො තික්ඛිත්ථියමුදින්ථියතාවසෙන දුට්ඨොති. තත්ථ තික්ඛිත්ථියස්ස වසෙන සඬ්ඛෙපතො පයමනයො චුත්තො, මුදින්ථියස්ස වසෙන දුතියො. එවං නාතිතික්ඛපඤ්ඤොපි පුග්ගලොති. තත්ථ යො විසදින්ථියො පුග්ගලො, තස්ස වසෙන සසම්භාරසඬ්ඛෙපතො, සලක්ඛණසඬ්ඛෙපතො ච භාවනානායො නිද්දිට්ඨො. යො පන නාතිවිසදින්ථියො, තස්ස වසෙන සසම්භාරවිහත්තිතො, සලක්ඛණවිහත්තිතො ච භාවනානායො නිද්දිට්ඨොති වෙදිතබ්බො. තස්ස එවං චචත්ථාපයතො එව ධාතුයො පාකටා හොන්ති සවිසෙසං ධාතුනං පරිග්ගහිතත්තා. භාවනාවිධානං පනෙත්ථ හෙට්ඨා චුත්තනායෙනෙව වෙදිතබ්බං.

310. යස්සාති නාතිවිසදින්ථියං පුග්ගලං සන්ධාය වදති. එවං භාවයතොති සසම්භාරසඬ්ඛෙපතො භාවෙන්තස්ස. යෙන විධිනා උග්ගහෙත්වා කුසලො හොති, සො සත්තවිධො විධි “උග්ගහකොසල්ල”න්ති චුච්චති, තත්තිබ්බත්තං

විසුද්ධිමග්ග-මහාටිකා

සමාධිනිද්දෙසවණ්ණනා

වා ඤාණං. එවං මනසිකාරකොසල්ලම්පි වෙදිතබ්බං. ද්වන්තිංසාකාරෙති
 ධාතුමනසිකාරවසෙන පරිග්ගහිතෙ කෙසාදිකෙ ද්වන්තිංසවිධෙ කොට්ඨාසෙ.
 “ද්වන්තිංසාකාරෙ”ති ච ඉදං තෙජවායුකොට්ඨාසෙසු වණ්ණාදිවසෙන
 වචන්ථානස්ස අභාවතො වුත්තං. සබ්බං තත්ථ වුත්තවිධානං කාතබ්බන්ති
 “වචසා මනසා”තිආදිනා වුත්තඋග්ගහකොසල්ලද්දෙසතො පට්ඨාය යාව
 “අනුපුබ්බමුඤ්චනාදිවසෙනා”ති පදං, තාව ආගතං සබ්බං භාවනාවිධානං
 කාතබ්බං. සම්පාදෙනබ්බං. වණ්ණාදිවසෙනාති
 වණ්ණසණ්ඨානදිසොකාසපරිච්ඡෙදවසෙන. අයඤ්ච වණ්ණාදිවසෙන
 මනසිකාරො ධාතුපටික්කුලවණ්ණමනසිකාරානං සාධාරණො පුබ්බභාගොති
 නිබ්බන්තිතධාතුමනසිකාරමෙව දස්සෙතුං. “අවසානෙ එවං මනසිකාරො
 පවත්තෙතබ්බො”ති වුත්තං.

311. අඤ්ඤමඤ්ඤං ආභොගපච්චවෙක්ඛණරහිතා එතෙ ධම්මාති එතෙ
 “සීසකට්ඨාහපලිවෙයනවම්මං කෙසා”ති එවං වොහරියමානා භූතූපාදායධම්මා
 “මයි කෙසා ජාතා, මයමෙත්ථ ජාතා”ති එවං අඤ්ඤමඤ්ඤං
 ආභොගපච්චවෙක්ඛණසුඤ්ඤා. ඉමිනා කාරණස්ස ච ඵලස්ස ච අඛ්‍යාපාරතාය
 ධාතුමත්තතං සන්දස්සෙති, තෙන ච ආභොගපච්චවෙක්ඛණානම්පි එවමෙව
 අඛ්‍යාපාරතා දීපිතාති දට්ඨබ්බං. න හි තාති, තෙසං කාරණාති ච තථා තථා
 ආභූජිත්වා, පච්චවෙක්ඛිත්වා ච උජ්ජජ්ජන්ති, පච්චයභාවං වා ගච්ඡන්තිති. ඉතීති
 වුත්තජ්ජකාරපරාමසනං. අවෙනතොති න වෙනතො, වෙනනාරහිතො වා.
 අඛ්‍යාකතොති අඛ්‍යාකතරාසිපරියාපන්තො. සුඤ්ඤොති අත්තසුඤ්ඤො. තතො
 එව නිස්සත්තො. ථද්ධලක්ඛණාධිකතාය ථද්ධො. තතො එව පට්ඨිධාතූති එවං
 මනසිකාරො පවත්තෙතබ්බොති සම්බන්ධො. එවං සබ්බන්ථ.

312. සුඤ්ඤගාමට්ඨානෙති එත්ථ සුඤ්ඤගාමග්ගහණං පරමත්ථතො
 වෙදකචිරහදස්සනත්ථං කායස්ස.

313. මධුකට්ඨිකෙති මධුකබ්ජාති.

314. ගෙහථම්භානං ආධාරභාවෙන යපිතසිලායො පාසාණඋදුක්ඛලකානීති
 අධිජ්ජෙතාති.

315. දුග්ගන්ධාදිභාවෙ වස්ස සදිසභාවදස්සනත්ථං
 අල්ලගොවම්මග්ගහණං.

316. යෙභුයොන මංසපෙසිනං බහලතාය මහාමත්තිකග්ගහණං.

317. කුට්ඨදාරුසුති දාරුකුට්ටිකාය කුට්ඨා හිත්තිපාදභූතෙසු කට්ඨෙසු.

318. පණ්ණිකට්ඨිආදීනං ආධාරභාවො විය ගොජ්ඵකට්ඨිආදීනං
ආධෙය්‍යභාවොපි අසමන්තාභාරසිද්ධොති දස්සනත්ථං
“පණ්ණිකට්ඨිගොජ්ඵකට්ඨිං උක්ඛිපිත්වා යීත”න්තිආදිං වත්වා පුන
“සිසට්ඨිගිවට්ඨිකෙ පතිට්ඨිත”න්තිආදි චුත්තං.

319. සින්නවෙත්තග්ගාදීසුති සෙදිතවෙත්තකළීරාදීසු.

321. උරට්ඨිසඬ්ඝාටො පඤ්ජරසදිසතාය “උරට්ඨිපඤ්ජර”න්ති චුත්තො.
තස්ස අථිරභාවදස්සනත්ථං ජිණ්ණසන්දමානිකපඤ්ජරං නිදස්සනභාවෙන
ගහිතං.

322. යමකමංසපිණ්ඩෙති මංසපිණ්ඩයුගලෙ.

323. කිලොමකස්ස සෙනවණ්ණතාය “පිලොතිකපලිවෙය්‍යිතෙ”ති
පිලොතිකං නිදස්සනභාවෙන චුත්තං. එවමෙව න වක්කභද්දයානි සකලසරීරෙ ව
මංසං ඡානාතීති එත්ථ න වක්කභද්දයානි ඡානන්ති “මයං
පටිච්ඡන්තකිලොමකෙන පටිච්ඡන්තාතී”ති, න සකලසරීරෙ ව මංසං ඡානාති
“අහං පටිච්ඡන්තකිලොමකෙන පටිච්ඡන්ත”න්ති යොජෙතබ්බං.

324. කොට්ඨමත්ථකපස්සන්ති කුසුලස්ස අබ්භන්තරෙ මත්ථකපස්සං.

325. ද්විත්තං ථනානමන්තරෙති ද්විත්තං ථනජ්ජදෙසානං වෙමජ්ජකෙ,
ථනජ්ජදෙසො ව අබ්භන්තරවසෙන වෙදිතබ්බො.

327. එකච්ඡතිඅන්තභොගෙති එකච්ඡතියා යානෙසු ඔහග්ගොහග්ගෙ
අන්තමණ්ඩලෙ.

328. ආමාසයෙ යිතො පරිභුත්තාභාරො උදරියන්ති අධිජ්ජෙතන්ති ආහ
“උදරියං උදරෙ යීතං අසිතපිතබායිතසායිත”න්ති.

331. අබද්ධපිත්තං සංසරණලොහිතං විය, කායුස්මා විය ව
කම්මජරුපපට්ඨිආදිචුත්තිකන්ති ආහ “අබද්ධපිත්තං ජීවිතින්ද්‍රියපට්ඨිආදිං
සකලසරීරං බ්‍යාපෙත්වා යීත”න්ති. පට්ඨිආදිචුත්තෙව වස්ස ජීවිතින්ද්‍රියෙ සති
සබ්භාවමෙව දීපෙති, න ජීවිතින්ද්‍රියස්ස විය එකන්තකම්මජතන්ති දට්ඨබ්බං.
පිත්තකොසකෙති මහාකොසාටකීකොසසදිසෙ පිත්තාධාරෙ. යුසභුතොති
රසභුතො.

332. උච්ඡිට්ඨොදකගබ්භමලාදීනං ඡඩ්ඞනට්ඨානං වන්දනිකා, තස්සං
වන්දනිකායං.

333. පුබ්බාසයො මන්දපඤ්ඤානං කෙසඤ්චිදෙව හොතීති කත්වා අසබ්බසාධාරණන්ති අධිජ්ජායෙනාහ “පුබ්බො අනිබ්ද්ධොකාසො”ති.

334. පිත්තං වියාති අබ්ද්ධපිත්තං විය. සකලසරීරන්ති ජීවිතින්ද්‍රියපටිබ්ද්ධං සබ්බං සරීරජ්ජදෙසං. චක්කහදයයකනපජ්චාසානි තෙමෙන්තන්ති එත්ථ යකනං හෙට්ඨාභාගපුරණෙන, ඉතරානි තෙසං උපරි ථොකං ථොකං පග්ගරණෙන ච තෙමෙතීති දට්ඨබ්බං. හෙට්ඨා ලෙඩ්චුබ්බණ්ඩාදීනි තෙමයමානෙති තෙමකතෙමිතබ්බානං අබ්‍යාපාරතාසාමඤ්ඤානිදස්සනත්ථං එව උපමා දට්ඨබ්බා, න යානසාමඤ්ඤානිදස්සනත්ථං. සන්තිවිතලොහිතෙන හි තෙමෙතබ්බානං කෙසඤ්චි හෙට්ඨා, කස්සචි උපරි සීතතා කායගතාසතිනිද්දෙසෙ (විසුද්ධි. 1.206) දස්සිතාති. යකනස්ස හෙට්ඨාභාගට්ඨානං “මයි ලොහිතං සීත”න්ති න ඡානාති, චක්කාදීනි “අම්භෙ තෙමයමානං ලොහිතං සීත”න්ති න ඡානන්තීති එවං යොජනා වෙදිතබ්බා.

336. පත්ථිත්තසිනෙහොති ථීනභාවං සන්භාවං ගතසිනෙහො. සකලසරීරෙ මංසන්ති යොජනා, තඤ්ච ථුලසරීරං සන්ධාය චුත්තං. මෙදස්ස සතිපි පත්ථිත්තතාය සන්භාවෙ මංසස්ස විය න බ්ද්ධතාති චුත්තං “පත්ථිත්තයුසො”ති. තෙනෙවස්ස ආපොකොට්ඨාසතා.

337. උදකපුණ්ණෙසු තරුණතාලට්ඨිකූපකෙසුති නාතිපරිණතානං සජලකානං අග්ගතො ඡින්නානං තාලසලාටුකානං විවරානි සන්ධාය චුත්තං.

338. වසාය අත්තනො ආධාරෙ අභිබ්‍යාපනමුඛෙන අබ්‍යාපාරතාසාමඤ්ඤං විභාවෙතබ්බන්ති ආවාමගතතෙලං නිදස්සිතන්ති දට්ඨබ්බං.

339. බෙළුප්පත්තිපච්චයෙ අම්බිලග්ගමධුරග්ගාදිකෙ.

343. කෙසාදීසු මනසිකාරං පචත්තෙත්වා තෙජොකොට්ඨාසෙසු පචත්තෙතබ්බො මනසිකාරොති විහත්තිං පරිණාමෙත්වා යොජෙතබ්බං. යෙන සන්තප්පතීති යෙන කායො සන්තප්පති, අයං සන්තප්පනකිච්චො. තෙජොති තස්ස පරිග්ගණ්හනාකාරො එව පච්චාමට්ඨො. යෙන ජීරියතීතිආදීසුපි එසෙව නයො.

344. අත්තොපවිසනබහිනික්ඛමනනාසිකාවාතභාවෙන. “එවං පචත්තමනසිකාරස්සා”ති ඉමිනා චුත්තාකාරෙන සසම්භාරවිහත්තිතො පචත්තකම්මට්ඨානමනසිකාරස්ස. ධාතුයො පාකටා භොන්තීති විත්ථාරතො

පරිග්ගහිතත්තා ධාතුයො විභූතා හොන්ති. ඉධාපි භාවනාවිධානං හෙට්ඨා වුත්තනයෙනෙව වෙදිතබ්බං.

345. තත්ථෙව්වාති තෙසුයෙව වීසතියා කොට්ඨාසෙසු. පරිපාවනලක්ඛණං විත්ථම්භනලක්ඛණන්ති එත්ථාපි “තත්ථෙව්වා”ති ආනෙන්වා සම්බන්ධිතබ්බං.

පුන තත්ථෙව්වාති තෙසුයෙව ද්වාදසසු කොට්ඨාසෙසුති අත්ථො. එත්ථ ව කෙසාදිකොට්ඨාසානං සංවිග්ගහනය තත්ථ විජ්ජමානා ආපොධාතුආදයො න්හානියවුණ්ණාදීසු උදකාදයො විය සුවිඤ්ඤයානි “තත්ථෙව ආබන්ධනලක්ඛණ”න්තිආදි වුත්තං.

සන්තප්පනාදිතෙජොකොට්ඨාසෙසු පන වායොධාතුආදයො න තථා සුවිඤ්ඤයානි කත්වා “තෙන අවිනිභුත්ත”න්ති වුත්තං, න තත්ථෙව්වාති. යදි එවං, වායුකොට්ඨාසෙසු කථං තත්ථෙව්වාති? වායුකොට්ඨාසාපි හි උද්ධඬිගමවාතාදයො පිණ්ඩාකාරෙනෙව පරිග්ගහෙතබ්බතං උපගච්ඡන්ති, න පන සන්තප්පනාදිතෙජොකොට්ඨාසානි නායං දොසො. තත්ථ තෙනාති තෙන තෙජෙන. අවිනිභුත්තන්ති අවිනාභූතං, තංතංකලාපගතවසෙන වා එවං වුත්තං. එවං වචන්ථාපයතොති වුත්තාකාරෙන සලක්ඛණසඬ්ඛෙපතො ධාතුයො වචන්ථාපෙන්තස්ස. වුත්තනයෙනාති “තස්සෙවං වායමමානස්සා”තිආදිනා (විසුද්ධි. 1.308) හෙට්ඨා වුත්තනයෙන.

346. එවම්පි භාවයතොති සලක්ඛණසඬ්ඛෙපතො ධාතුයො පරිග්ගහෙන්වා භාවෙන්තස්සාපි. පුබ්බෙ වුත්තනයෙනාති සසම්භාරවිහන්තිතො භාවනායං වුත්තෙන නයෙන. එවන්ති යථා කෙසෙ, එවං. සබ්බකොට්ඨාසෙසුති එකචත්තාලීසහෙදෙසු සෙසසබ්බකොට්ඨාසෙසු එවමෙත්ථ අට්ඨසට්ඨිධාතුසතස්ස පරිග්ගහො වුත්තො හොති. භාවනාවිධානං පනෙන්ථ හෙට්ඨා වුත්තනයමෙව.

ඉදානි වචනත්ථාදිමුඛෙනපි ධාතුසු මනසිකාරවිධානං දස්සෙතුං “වචනත්ථතො”තිආදි වුත්තං. තත්ථ වචනත්ථතොති යස්මා සබ්බපඨමං කම්මට්ඨානස්ස උග්ගහණං වචනවසෙන හොති වචනද්වාරෙන තදත්ථස්ස ආදිතො ගහෙතබ්බතො, තස්මා වචනත්ථතොපි ධාතූනං මනසිකාතබ්බතා වුත්තා. කලාපතොති වචනත්ථවසෙන විසෙසතො, සාමඤ්ඤතො ව ධාතුයො පරිග්ගහෙන්වා ධීතස්ස යස්මා තා පිණ්ඩසො පචත්තන්ති, න පච්චෙකං, තස්මා කලාපතොපි මනසිකාතබ්බතා වුත්තා. තෙ පන කලාපා පරමාණුපරිමාණා හොන්තීති තප්පරියාපන්නානං පථවිධාතුආදීනං එකස්මිං සරීරෙ පරිමෙයාපරිච්ඡෙදං දස්සෙතුං වුණ්ණතො මනසිකාතබ්බතා වුත්තා. සො පනායං තාසං වුණ්ණතො මනසිකාරො සඬ්ඝාටවසෙන හොතීති

නිබ්බට්ඨසරුපමෙව පරිග්ගහෙනබ්බං දස්සෙතුං ලක්ඛණාදිතො මනසිකාරො
 චුත්තො. ලක්ඛණාදිතො ධාතුයො පරිග්ගණ්හන්තෙන සලක්ඛණවිහත්තිතො
 කම්මට්ඨානාහිනිවෙසෙ යස්මා ද්වාචත්තාලියාය කොට්ඨාසානං වසෙන ධාතුසු
 පරිග්ගස්භමානාසු “එත්තකා උතුසමුට්ඨානා, එත්තකා විත්තාදිසමුට්ඨානා”ති
 අයං විභාගො ඤාතබ්බො හොති, තස්මා සමුට්ඨානතො මනසිකාරො චුත්තො.

එවං පරිඤ්ඤාතසමුට්ඨානානම්පි තාසං සද්දානුසාරෙන විභා
 විසෙසසාමඤ්ඤපරිග්ගහො කාතබ්බොති දස්සෙතුං නානත්තෙකත්තතො
 මනසිකාරො චුත්තො. ලක්ඛණවිසෙසතො විනිභුත්තරූපාපි එතා
 අනිද්දිසිතබ්බට්ඨානතාය පදෙසෙන අවිනිභුත්තාති අයං විසෙසො
 පරිග්ගහෙනබ්බොති දස්සෙතුං විනිබ්භොගාවිනිබ්භොගතො මනසිකාරො
 චුත්තො. සතිපි අවිනිබ්භොගචුත්තියං කාවිදෙව කාසඤ්චි සභාගා, කාවි
 විසභාගාති අයම්පි විසෙසො පරිග්ගහෙනබ්බොති දස්සෙතුං සභාගවිසභාගතො
 මනසිකාරො චුත්තො. සභාගවිසභාගාපි ධාතුයො අජ්ඣත්තිකා
 ඊදිසකිච්චවිසෙසයුත්තා, බාහිරා තබ්බිපරිතාති අයං විසෙසො
 පරිග්ගහෙනබ්බොති දස්සෙතුං අජ්ඣත්තිකබාහිරවිසෙසතො මනසිකාරො
 චුත්තො. සජාතිසඬගහාදිකො ධාතුසඬගහවිසෙසොපි පරිග්ගහිතබ්බොති
 දස්සෙතුං සඬගහතො මනසිකාරො චුත්තො. සන්ධාරණාදිහි යථාසකකිච්චෙහි
 අඤ්ඤමඤ්ඤපත්ථම්භභාවතොපි ධාතුයො පරිග්ගහෙනබ්බොති දස්සෙතුං
 පච්චයතො මනසිකාරො චුත්තො. අබ්‍යාපාරනයතො ධාතුයො
 පරිග්ගහෙනබ්බොති දස්සෙතුං අසමන්තාභාරතො මනසිකාරො චුත්තො.
 අත්තතො පච්චයධම්මවිසෙසතො, පච්චයභාවවිසෙසතො ච ධාතුයො
 පරිග්ගහෙනබ්බොති දස්සෙතුං පච්චයවිභාගතො මනසිකාරො චුත්තොති
 එවමෙතෙසං තෙරසන්නං ආකාරානං පරිග්ගහෙ කාරණං වෙදිතබ්බං.
 ආකාරෙහීති පකාරෙහි, කාරණෙහි වා.

347. තත්ථ පත්ථටත්තාති පුපුත්තා, තෙන පුපුභාවතො පුපුච්චි, පුපුච්චි එව
 පථවීති නිරුත්තිනයෙන සද්දත්ථමාහ. පත්ථනට්ඨෙත වා පථවී, පතිට්ඨාභාවෙන
 පත්ථායති උපතිට්ඨතීති අත්ථො. “අජ්ජොති”ති පදස්ස අත්ථො හෙට්ඨා
 චුත්තො එව. ආපියතීති සොසියතී, පිවියතීති කෙච්චි. “අයං පනත්ථො
 සසම්භාරාපෙ යුජ්ජති”ති වදන්ති, ලක්ඛණාපෙපි යුජ්ජතෙව. සොපි හි
 ඵරුසපාවනවිසොසනාකාරෙන සෙසභුතත්තයෙන පියමානො විය පවත්තතීති.
 අජ්ජායතීති බ්‍රුහෙති. පරිබ්‍රහනරසා හි ආපොධාතු. තෙජතීති නිසෙති,
 තික්ඛනාවෙන සෙසභුතත්තයං උස්මාපයතීති අත්ථො. වායතීති සමීරෙති,
 දෙසන්තරුජ්ජත්තිහෙතුභාවෙන භුතසඬ්ඝාතං ගමෙතීති අත්ථො.

එවං තාව විසෙසතො වචනත්ථං වත්වා ඉදානි සාමඤ්ඤතො වත්තුං
 “අවිසෙසෙන පනා”තිආදි චුත්තං. සලක්ඛණධාරණතොති යථා

තිත්ථියපරිකප්පිතො “පකති අත්තා”ති එවමාදිකො සභාවතො නත්ථී, න එවමො. එතා පන සලක්ඛණං සභාවං ධාරෙන්තීති ධාතුයො. දුක්ඛාදානතොති දුක්ඛස්ස විදහනතො. එතා හි ධාතුයො කාරණභාවෙන වචන්ථිතා හුත්වා අයලොභාදිධාතුයො විය අයලොභාදිං අනෙකප්පකාරං සංසාරදුක්ඛං විදහන්ති. දුක්ඛාධානතොති අනප්පකස්ස දුක්ඛස්ස විධානමත්තතො අවසවත්තනතො, තං වා දුක්ඛං එතාහි කාරණභූතාහි සත්තෙහි අනුච්ඨියති, තථාවිහිතඤ්ච තං එතාස්වෙව ධියති යජියතීති එවං දුක්ඛාධානතො, ධාතුයො. අපිච “නිජ්ජීවට්ඨො ධාතුට්ඨො”ති චුත්තොවායමත්ථො. තථා හි භගවා “ජධාතුරොයං හික්ඛු පුරිසො”තිආදීසු (ම. නි. 3.343-345) ජීවසඤ්ඤාසමුහනනත්ථං ධාතුදෙසනං අකාසීති. ඉති වචනත්ථමුඛෙනපි අසාධාරණතො, සාධාරණතො ච ධාතුනං සරසලක්ඛණමෙව විභාවීයතීති ආහ “එවං විසෙසසාමඤ්ඤවසෙන වචනත්ථතො මනසි කාතඛ්ඛා”ති. මනසිකාරො පන වචනත්ථමුඛෙන ධාතුයො පරිග්ගහෙත්වා ධීතස්ස භෙට්ඨා චුත්තනායෙතෙව වෙදිතඛ්ඛො.

348. ආකාරෙහීති පකාරෙහි. අථ වා ආකරියන්ති දිස්සන්ති එත්ථ ධාතුයොති ආකාරා, කොට්ඨාසා. අට්ඨධම්මසමොධානාති යථාචුත්තානං පච්චයවිසෙසෙන විසිට්ඨරූපානං. වණ්ණාදීනං අට්ඨන්තං ධම්මානං සමවධානතො සන්තිවෙසවිසෙසවසෙන සභාවට්ඨානතො තං උපාදාය. කෙසාති සම්මුති සමඤ්ඤාමත්තං හොති. තෙසංයෙව විනිබ්භොගාති තෙසංයෙව වණ්ණාදීනං විනිබ්භුජනතො. යථා හි වණ්ණාදයො අට්ඨ ධම්මා පඤ්ඤාය විනිබ්භුජ්ජමානා අඤ්ඤමඤ්ඤඛ්ඛාතිරෙකෙන පරමත්ථතො උපලබ්භන්ති, න එවං වණ්ණාදිඛ්ඛාතිරෙකෙන පරමත්ථතො කෙසා උපලබ්භන්ති. තස්මා යෙ ච ධම්මෙ සමුදිතෙ උපාදාය “කෙසා”ති සම්මුති, තෙසු විසුං විසුං කතෙසු නත්ථී “කෙසා”ති සම්මුති, වොහාරමත්තන්ති අත්ථො.

“අට්ඨධම්මකලාපමත්තමෙවා”ති ඉදං කෙසපඤ්ඤත්තියා උපාදායභූතෙ වණ්ණාදිකෙ එකත්තෙන ගහෙත්වා චුත්තං, න තෙසං අට්ඨධම්මමත්තභාවතො. කම්මසමුට්ඨානො කොට්ඨාසොති කෙසෙසු තාව කෙසමුලං, එවං ලොමාදීසුපි යථාරහං වෙදිතඛ්ඛං. දසධම්මකලාපොපීති එත්ථ අසිතාදිපරිපාවකො තෙජොකොට්ඨාසො නවධම්මකලාපොපීති වත්තඛ්ඛො. යදීමෙ කෙසාදිකොට්ඨාසා යථාරහං අට්ඨනවදසධම්මසමුහභූතා, අථ කස්මා පථවීආදිධාතුමත්තතො මනසි කරියන්තීති ආහ “උස්සදවසෙන පනා”තිආදි. යස්මා අයං ධාතුමනසිකාරො යාවදෙව සත්තසඤ්ඤාසමුග්ගසාධනත්ථො, ධම්මවිනිබ්භොගො ච සාතිසයං සත්තසඤ්ඤාසමුග්ගසාධාය සංවත්තති, තස්මා කොට්ඨාසෙසු එවං ධම්මවිභාගො වෙදිතඛ්ඛො. එත්ථ හි උදරියං කරිසං පුබ්බො මුත්තඤ්ච උතුසමුට්ඨානා, අසිතාදිපරිපාවකතෙජො කම්මසමුට්ඨානො, අස්සාසපස්සාසවාතො විත්තසමුට්ඨානොති ඡ එකසමුට්ඨානා, සෙදොඅස්ස

බෙළො සිඬිසාණිකාති වත්තාරො උතුචිත්තවසෙන ද්විසමුට්ඨානා, සෙසා ද්වත්තිංස චතුසමුට්ඨානා.

තෙසු අසිතාදිපරිපාවකෙ තෙජොකොට්ඨාසෙ එකො කලාපො ජීවිතනවකො, අඤ්ඤෙසු එකසමුට්ඨානෙසු උතුසමුට්ඨානො, විත්තසමුට්ඨානො වා එකෙකො අට්ඨකො, ද්විසමුට්ඨානෙසු උතුචිත්තවසෙන ද්වෙ ද්වෙ අට්ඨකා, චතුසමුට්ඨානෙසු උතුචිත්තාභාරසමුට්ඨානා තයො තයො අට්ඨකා, උතුචිත්තසමුට්ඨානෙසු සද්දනවකා, අට්ඨසු තෙජොවායොකොට්ඨාසෙසු අට්ඨ ජීවිතනවකා, සෙසෙසු චතුච්ඡිනියා කොට්ඨාසෙසු කායභාවදසකද්වයසහිතා, චක්ඛාදිසඤ්ඤිතෙසු මංසකොට්ඨාසෙසු චක්ඛුසොතසානජීවිභාවත්ථුදසකසහිතා වාති පරිපුණ්ණායතනකෙ රූපකායෙ හෙදං අනාමසිත්වා එකත්තවසෙන ගය්භමානා සත්තවත්තාලිසාධිකසතරූපකලාපා රූපවිභාගතො සාධිකං දියඬිසරූපසහස්සං හොති, කොට්ඨාසානං පන අවයවවිභාගෙන තදවයවකලාපානං හෙදෙ ගය්භමානෙ රූපධම්මානං අසඬිබොයාහෙදතා වෙදිතබ්බො. එවං ධම්මවිභාගතො අනෙකහෙදහිත්තාපි ඉමෙ ද්වාචත්තාලිස කොට්ඨාසා උස්සදග්ගහණෙන චතුර්ධාතුවසෙනෙව චවත්ථපෙතබ්බො. තෙනාහ “උස්සදවසෙන පන...පෙ.... මනසි කාතබ්බො”ති. තත්ථ මනසිකාරවිධි වුත්තනයෙනෙව වෙදිතබ්බො.

349. මජ්ඣිමෙත පමාණෙනාති ආරොහපරිණාහෙහි මජ්ඣිමසරීරෙ ලබ්භමානෙන මජ්ඣිමෙත පරිමාණෙන. පරිග්ගය්භමානාති පඤ්ඤාය පරිතක්කෙත්වා ගය්භමානා. පරමාණුහෙදසඤ්චුණ්ණාති එත්ථ යථා “අඬිගුලස්ස අට්ඨමො භාගො යවො, යවස්ස අට්ඨමො භාගො ඌකා, ඌකාය අට්ඨමො භාගො ලික්ඛා, ලික්ඛාය අට්ඨමො භාගො රථරෙණු, රථරෙණුස්ස අට්ඨමො භාගො තජ්ජාරී, තජ්ජාරියා අට්ඨමො භාගො අණු, එවං අණුනො අට්ඨමො භාගො පරමාණු නාමා”ති කෙවි. අට්ඨකථායං (විභ. අට්ඨ. 515) පන “සත්තධඤ්ඤමාසප්පමාණං එකං අඬිගුලං, සත්තඌකාපමාණො එකො ධඤ්ඤමාසො, සත්තලික්ඛාපමාණො එකා ඌකා, ඡත්තිංසරථරෙණුප්පමාණො එකා ලික්ඛා, ඡත්තිංසතජ්ජාරීප්පමාණො එකො රථරෙණු, ඡත්තිංසඅණුප්පමාණො එකා තජ්ජාරී, ඡත්තිංසපරමාණුප්පමාණො එකො අණු”ති වුත්තං. තස්මා අණුනො ඡත්තිංසතිමභාගමත්තො පරමාණු නාම ආකාසකොට්ඨාසිකො මංසචක්ඛුස්ස අගොචරො දිබ්බචක්ඛුස්සෙව ගොචරභූතො. තං සන්ධායාහ “පරමාණුහෙදසඤ්චුණ්ණා”ති, යථාවුත්තපරමාණුප්පහෙදෙන චුණ්ණච්චුණ්ණභූතා. සුබ්බමරජභූතාති තතොයෙව අතිවිය සුබ්බමරජභාවං ගතා.

දොණමත්තා සියාති සොළස නාළිමත්තා. ඉධාපි ‘‘මජ්ඣිමෙන පමාණෙන’’ති ආනෙන්වා සම්බන්ධිතබ්බං. තෙන ‘‘පකතියා චතුමුට්ඨිකං කුඩුවං, චතුකුඩුවං නාළි, තාය නාළියා සොළස නාළියො දොණං, තං පන මගධනාළියා ද්වාදස නාළියො භොන්ති’’ති වදන්ති. සඨගහිතාති යථා න විජ්ජකිරති, එවං ආබන්ධනවසෙන සම්පිණ්ඩිත්වා ගහිතා. අනුපාලිකාති යථා පග්ගරණසභාවාය ආපොධාතුයා වසෙන කිලින්තභාවං, පිච්ඡිලභාවං වා නාපජ්ජති, එවං අනුරක්ඛිතා. විත්ථම්හිතාති සඨසාතවායුනා අතිවිය විත්ථම්හනං පාපිතා. න විකිරති න විද්ධංසතීති සුබ්බමරජභූතාපි පථව්ඨාතු ආබන්ධනපරිපාවනසමුදිරණකිච්චාහි ආපොතෙජොවායොධාතුහි ලද්ධපච්චයා සිනෙහෙන තෙමිතා තෙජසා පරිපක්කා වායුනා විත්ථම්හනං පාපිතා පිට්ඨවුණ්ණා විය න ඉතො විතො ව විකිරති න විද්ධංසති, අථ ඛො පිණ්ඩිතා සනභූතා භුත්වා නානජ්ජකාරෙන ගහෙතබ්බතං ආපජ්ජති. තෙනාහ ‘‘අවිකිරියමානා’’තිආදි. තත්ථ විකජ්ජන්ති විහාගං. යදිපි තෙජොවායොධාතුයොපි සවිග්ගහා රූපධම්මභාවතො, යාදිසො පන සනභාවො පථව්ඨාපොධාතුසු ලබ්භති, න තාදිසො තෙජොවායොධාතුසු ලබ්භතීති මෙයාභාවාභාවතො තත්ථ වුණ්ණහෙදො න උද්ධටො. තථා හි සසම්භාරතෙජොවායුසුපි මෙයාභාවො න ලබ්භතෙව.

යුසගතාති යුසභාවං ද්වභාවං ගතා. තතො එව ආබන්ධනාකාරභූතා. න පග්ගරතීති න ඔගලති. න පරිස්සවතීති න විස්සන්දති. පිණ්තපිණ්තභාවං දස්සෙතීති ආපොධාතුයා බුහනරසතාය වුත්තං.

උසුමාකාරභූතාති එතෙන කායෙ පාකතිකඋස්මාපි ගහණිසඨ්ඨාතාය තස්සායෙව තෙජොධාතුයා වසෙන භොතීති දස්සෙති. පරිපාවෙතීති සන්තෙජෙති. සා හි යථාභුත්තස්ස ආභාරස්ස සම්මා පරිණාමනෙන රසාදිසම්පත්තියා හෙතුභාවං ගච්ජන්ති ඉමං කායං පරිපාවෙති සන්තෙජෙතීති වුවචති. තෙනෙවාහ ‘‘න පුතිභාවං දස්සෙති’’ති. කම්මුපනිස්සයාය, විත්තජ්ජසාදහෙතුකාය ව සරිරෙ වණ්ණසම්පදාය තෙජොධාතු විසෙසපච්චයො, පගෙව උතුආභාරසමුට්ඨානාය රූපසම්පත්තියා යථාවුත්තතෙජොධාතුති ආහ ‘‘වණ්ණසම්පත්තිඤ්චස්ස ආවහති’’ති.

සමුදිරණවිත්ථම්හනලක්ඛණාති එත්ථ සමුදිරණං අනුපෙල්ලනං, විසොසනන්ති කෙවි. විත්ථම්හනං සෙසභුතත්තයස්ස ථම්හිතත්තාපාදනං, උජ්ජිලනන්ති එකෙ. තායාති විත්ථම්හනලක්ඛණාය වායොධාතුයා. අපරායාති සමුදිරණලක්ඛණාය. සා හි පෙල්ලනසභාවා. තෙනාහ ‘‘සමබ්භාහතො’’ති. සමබ්භාහනඤ්ච රූපකලාපස්ස දෙසන්තරූප්පත්තියා හෙතුභාවො. අවසට්ටනං ආසන්නතරූප්පත්තියා. ලාලෙතීති පරිවත්තෙති. ඉදානි යදත්ථං වුණ්ණතො

මනසිකාරො ආගතො, තං නිගමනවසෙන දස්සෙතුං “එවමෙත”න්තිආදි
වුත්තං. තත්ථ ධාතුයන්තන්ති සුත්තෙන විය යන්තරූපකං අසතිපි කත්තුභූතෙ
අත්තනි චිත්තවසෙන ධාතුමයං යන්තං පවත්තති, ඉධාපි මනසිකාරවිධි
වුත්තනයෙනෙව වෙදිතබ්බො.

350. යදිපි චතුත්තං ධාතුනං ලක්ඛණාදයො හෙට්ඨා තත්ථ තත්ථ වුත්තා
එව, තථාපි තෙ අනවසෙසතො දස්සෙත්වා විසුං කම්මට්ඨානපරිග්ගහවිධිං
දස්සෙතුං “ලක්ඛණාදිතො”න්තිආදි ආරද්ධං. තත්ථ ලක්ඛියති එතෙනාති
ලක්ඛණං, කක්ඛළත්තං ලක්ඛණමෙතිස්සාති කක්ඛළත්තලක්ඛණා. නනු ච
කක්ඛළත්තමෙව පට්ඨිධාතුති? සච්චමෙතං, තථාපි
විඤ්ඤාතාවිඤ්ඤාතසද්දත්ථතාවසෙන අභින්නෙපි ධම්මෙ කප්පනාසිද්ධෙන
හෙදෙන එවං නිද්දෙසො කතො. එවං හි අත්ථවිසෙසාවබ්බොධො හොතීති. අථ
වා ලක්ඛියතීති ලක්ඛණං, කක්ඛළත්තං හුත්වා ලක්ඛියමානා ධාතු
කක්ඛළත්තලක්ඛණාති එවමෙත්ථ අත්ථො දට්ඨබ්බො. සෙසාසුපි එසෙව
නයො. පතිට්ඨානරසාති සහජාතධම්මානං පතිට්ඨානාවකිච්චා. තතො එව නෙසං
සම්පට්ඨිජනාකාරෙන ඤාණස්ස පච්චුපතිට්ඨතීති සම්පට්ඨිජනපච්චුපට්ඨානා.
පදට්ඨානං පනෙත්ථ අඤ්ඤධම්මතාය න උද්ධට්ඨං, සාධාරණභාවසබ්භාවතො වා
දූරකාරණං විය. යථා වා ධම්මුද්දෙසවාරවණ්ණනාදීසු රසාදිනා අඤ්ඤෙසං
පච්චයභාවං දස්සෙත්වා පච්චයවන්තතාදස්සනත්ථං පදට්ඨානං උද්ධට්ඨං, න
එවමිධි. ඉධ පන ධාතුනං අනඤ්ඤසාධාරණවිසෙසවිභාවනපරාය වොදනාය
අඤ්ඤධම්මභූතං පදට්ඨානං න උද්ධට්ඨන්ති දට්ඨබ්බං. බුහුනරසාති
සහජාතධම්මානං වච්චිනකිච්චා. තථා හි සා නෙසං පිණිතභාවං දස්සෙතීති
වුච්චති. සඬග්ගපච්චුපට්ඨානාති බාහිරඋදකං විය න්හානියවුණ්ණස්ස
සහජාතධම්මානං සඬග්ගණපච්චුපට්ඨානා. මද්දවානුප්පදානපච්චුපට්ඨානාති
බාහිරග්ගි විය ජතුලොභාදීනං සහජාතධම්මානං
මුද්දවානුප්පදානපච්චුපට්ඨානා. අභිනිහාරො භූතසඬසාටස්ස
දෙසන්තරූපත්තිහෙතුභාවො, නිහරණං වා බීජතො අඬකුරස්ස විය.

351. උතුසමුට්ඨානාව කම්මාදිවසෙන අනුප්පත්තිතො.
උතුචිත්තසමුට්ඨානා කදාපි උතුතො, කදාපි චිත්තතො උප්පජ්ජනතො.
අවසෙසාති වුත්තාවසෙසා කෙසාදයො චතුච්චිති, ආදිතො තයො
තෙජොකොට්ඨාසා, පඤ්ච වායොකොට්ඨාසා වාති ද්වත්තිංස. සබ්බෙපීති තෙ
සබ්බෙපි කම්මාදිවසෙන උප්පජ්ජනතො චතුසමුට්ඨානා. කෙසාදීනම්පි හි
මංසතො අවිමුත්තභාගො කම්මාභාරචිත්තසමුට්ඨානොව හොතීති.

352. නානත්තෙකත්තතොති විසෙසසාමඤ්ඤතො. ධම්මානං හි
අඤ්ඤමඤ්ඤං විසදිසතා නානත්තං, සමානතා එකත්තං. සබ්බාසම්පීති

චතුත්තම්පි. සලක්ඛණාදිතොති සකං ලක්ඛණං සලක්ඛණං, තතො සලක්ඛණාදිතො. ආදි-සද්දෙන රසපච්චුපට්ඨානානං විය මුදුසණ්භඵරුසභාවාදීනම්පි සඬගහො දට්ඨබ්බො. “කම්මසමුට්ඨානාදිවසෙන නානත්තභූතාන”න්ති කස්මා චුත්තං, නනු කම්මසමුට්ඨානාදිවසෙන චතුත්තං ධාතුනං එකත්තං හොති සාධාරණත්තාති? න, “අඤ්ඤා ඵල ධාතුයො කම්මසමුට්ඨානා, අඤ්ඤා උතුආදිසමුට්ඨානා”තිආදිකං හෙදං සන්ධාය තථා වචනතො. එතාසං ධාතුනං. රුප්පනලක්ඛණං රුප්පනසභාවං. කම්මපනෙතං රුප්පනං නාම? යා සීතාදිවිරොධිපච්චයසන්නිපාතෙ විසදිසුප්පත්ති, තස්මිං වා සති යො විජ්ජමානස්සෙව විසදිසුප්පත්තියා හෙතුභාවො, තං රුප්පනං. අනත්තත්තාති අපරිච්චජනතො.

මහත්තපාතුභාවො චෙත්ථ සසම්භාරධාතුවසෙන චෙදිතබ්බො, තථා මහාවිකාරතා මහාභූතසාමඤ්ඤලක්ඛණධාතුවසෙන, මහාපරිභාරතා, මහත්තවිජ්ජමානතා ච උභයවසෙනාති. භූතසද්දාපෙක්ඛාය “එතානී”ති නපුංසකනිද්දෙසො. මහත්තානි පාතුභූතානි අනෙකසතසහස්ස රුපකලාපසඬ්ඝාටතාය සමුභවසෙන, සන්නතිවසෙන ච අපරිමිතපරිමාණානං, අනෙකයොජනායාමචිත්ථාරානඤ්ච උප්පජ්ජනතො. චත්තාරි නහුතානීති චත්තාරි දසසහස්සානි. දෙවදානවාදීනං තිගාවුතාදිසර්වවසෙන මහත්තානි පාතුභූතානි.

තත්ථායං වචනත්ථො - මහත්තානි භූතානි ජාතානි නිබ්බත්තානීති මහාභූතානීති. අනෙකාභූතවිසෙසදස්සනෙන, අනෙකබ්භූතදස්සනෙන ච අනෙකච්ඡරියදස්සනවසෙන මහත්තො අබ්භූතො, මහත්තානි වා අභූතානි එත්ථාති මහාභූතො, මායාකාරො. යක්ඛාදයො ජාතිවසෙනෙව මහත්තා භූතානි මහාභූතා, නිරුල්හො වා අයං තෙසු මහාභූතසද්දො දට්ඨබ්බො. පට්ඨිආදයො පන වඤ්චකතාය, අනිද්දිසිතබ්බට්ඨානතාය ච මහාභූතා විය මහාභූතා. භූතසද්දස්ස උභයලිඬගතාය නපුංසකතා කතා. තත්ථ වඤ්චකතා සයං අනීලාදිසභාවානි හුත්වා නීලාදිසභාවස්ස උපට්ඨාපනං, අනිත්ථිපුරිසාදිසභාවානෙව ච හුත්වා ඉත්ථිපුරිසාදිආකාරස්ස උපට්ඨාපනං. තථා අඤ්ඤමඤ්ඤස්ස අන්තො, බහි ච අට්ඨිතානංයෙව අඤ්ඤමඤ්ඤං නිස්සාය අවට්ඨානතො අනිද්දිසිතබ්බට්ඨානතා. යදි හි ඉමා ධාතුයො අඤ්ඤමඤ්ඤස්ස අන්තො යීතා, න සකිච්චකරා සියුං අඤ්ඤමඤ්ඤානුප්පවෙසනතො, අථ බහි යීතා විනිබ්භූත්තා සියුං. තථා සති අවිනිබ්භූත්තවාදො භායෙය්‍ය, තස්මා න නිද්දිසිතබ්බට්ඨානා. ඵලං සන්නෙපි පතිට්ඨානාදිනා යථාසකං කිච්චවිසෙසෙන සෙසානං තිණ්ණං තිණ්ණං උපකාරිකා හොන්ති, යෙන සහජාතාදිනා පච්චයෙන පච්චයා හොන්ති. තෙනාහ “න ච අඤ්ඤමඤ්ඤං නිස්සාය න තිට්ඨන්ති”ති. මනාපෙහීති මනොහරෙහි වාතුරියවන්තෙහි. වණ්ණසණ්ඨානවික්ඛෙපෙහීති

කාළසාමතාදිවණ්ණෙනි,

පුච්චවිවරකිසතාදිසණ්ඨානෙනි,

හත්ථහමුකාදිවික්ඛෙපෙනි ව. සරසලක්ඛණන්ති සභාවභූතං ලක්ඛණං,
සකිච්චකං වා සභාවං.

මහාපරිභාරතොති එත්ථ වචනත්ථං වදන්තො ආහ “මහන්තෙනි...පෙ....
භූතානි, මහාපරිභාරානි වා භූතානි”ති. තත්ථ පච්ඡිමත්ථෙ පුරිමපදෙ
උත්තරපදස්ස පරිභාර-සද්දස්ස ලොපං කත්වා “මහාභූතානි”ති වුත්තං.

තථා භීති තතො එව විකාරස්ස මහන්තත්තා එවාති තං විකාරං දස්සෙතුං
“භූමිතො”තිආදි වුත්තං. තත්ථ අච්චිමතොති අග්ගිස්ස. කොට්ඨසතසහස්සං එකං
කොට්ඨසතසහස්සෙකං චක්කවාලන්ති තං සබ්බං ආණාබෙත්තභාවෙන එකං
කත්වා වදති. විලීයතීති විපත්තිකරමෙසාහිවුට්ඨොන ඛාරුදකෙන ලවණං විය
විලයං ගච්ඡති විද්ධංසති. කුපිතෙනාති බුහිතෙන. වික්ඛිතීති විධමති විද්ධංසති.

අනුපාදින්නෙසු විකාරමහත්තං දස්සෙත්වා උපාදින්නෙසු දස්සෙන්නො
“පත්ථද්ධො”තිආදිමාහ. තත්ථ කට්ඨමුඛෙන වාති වා-සද්දො උපමත්ථො.
යථා කට්ඨමුඛෙන සප්පෙන ඩට්ඨො පත්ථද්ධො හොති, එවං
පථව්ඨාතුප්පකොපෙන සො කායො කට්ඨමුඛෙව හොති, කට්ඨමුඛමුඛගතො
විය පත්ථද්ධො හොතීති අත්ථො. අථ වා වා-සද්දො අවධාරණත්ථො. සො
“පථව්ඨාතුප්පකොපෙන වා”ති එවං ආනෙත්වා සම්බන්ධිතබ්බො.
අයඤ්ඤෙත්ථ අත්ථො — කට්ඨමුඛෙන ඩට්ඨොපි කායො
පථව්ඨාතුප්පකොපෙනෙව පත්ථද්ධො හොති, තස්මා පථව්ඨාතුයා අවිසුත්තො
සො කායො සබ්බදා කට්ඨමුඛමුඛගතො විය හොතීති. වා-සද්දො වා
අනියමත්ථො, තත්ත්වමත්ථො — කට්ඨමුඛෙන ඩට්ඨො කායො පත්ථද්ධො
හොති වා, න වා හොති මන්තාගදවසෙන, පථව්ඨාතුප්පකොපෙන පන
මන්තාගදරහිතො සො කායො කට්ඨමුඛමුඛගතො විය හොති
එකන්තපත්ථද්ධොති.

පුත්තියොති කුටීතො. සන්තත්තොති සබ්බසො තත්තො සමුප්පන්නදාහො.
සඤ්ජින්නොති සමන්තතො ඡින්නො පරමාණුහෙදසඤ්චුණ්ණො ආයස්මතො
උපසෙන්නත්ථෙරස්ස සරීරං විය. මහාවිකාරානි භූතානිති මහාවිකාරවන්තානි
භූතානි මහාභූතානිති පුරිමපදෙ උත්තරපදලොපෙන නිද්දෙසො දට්ඨබ්බො.
“පථවී”තිආදිනා සබ්බලොකස්ස පාකටානිපි විපල්ලාසං මුඤ්චිත්වා
යථාසභාවතො පරිග්ගණ්ණෙන මහන්තෙන වායාමෙන විනා න
පරිග්ගණ්ණන්තීති දුච්ඤ්ඤෙය්‍යසභාවත්තා “මහන්තානි”ති වුච්චන්ති. තානි හි
සුච්ඤ්ඤෙය්‍යානි. “අමහන්තානි”ති මන්ත්වා යීතා තෙසං දුප්පරිග්ගහනං දිස්වා
“අහො මහන්තානි එතානි”ති ජානාතීති මහාභූතෙකදෙසතාදීහි වා කාරණෙහි
මහාභූතානි. එතා හි ධාතුයො මහාභූතෙකදෙසතො, මහාභූතසාමඤ්ඤතො,

මහාභූතසන්නිස්සයතො, මහාභූතභාවතො, මහාභූතපරියොසානතො වාති ඉමෙහිපි කාරණෙහි “මහාභූතානි”ති වුවවන්ති.

තත්ථ මහාභූතෙකදෙසතොති “භූතමිදන්ති, හික්ඛවෙ, සමනුපස්සථා”තිආදීසු (ම. නි. 1.401) හි අවිසෙසෙන ඛන්ධපඤ්චකං “භූත”න්ති වුවවති. තත්ථ යදිදං කාමහවෙ, රූපහවෙ, පඤ්චවොකාරහවෙ, එකච්චෙ ව සඤ්ඤිහවෙ පවත්තං ඛන්ධපඤ්චකං, තං මහාවිසයනාය “මහාභූත”න්ති වත්තබ්බතං අරහති. පථවීආදයො පන චතස්සො ධාතුයො තස්ස මහාභූතස්ස එකදෙසභූතා “මහාභූතා”ති වුවවන්ති. සමුදායෙසු හි පවත්තවොහාරා අවයවෙසුපි දිස්සන්ති යථා “සමුද්දො දිට්ඨො, පටො දඬිසො”ති ව. මහාභූතසමඤ්ඤතොති තදධීනවුත්තිතාය හවන්ති එත්ථ උපාදාරූපානීති භූතානි, පථවීආදයො චතස්සො ධාතුයො. සා පනායමෙනාසු භූතසමඤ්ඤා අනඤ්ඤත්ථවුත්තිතාය උපාදාරූපානං අවිපරිතට්ඨා, ලොකස්ස චෙතා බහුපකාරා, චක්ඛුසමුද්දාදීනං නිස්සයභූතා වාති මහන්තානි භූතානීති සමඤ්ඤායිංසු. මහාභූතසන්නිස්සයතොති මහන්තානං මහානුභාවානං මහාසම්මතමන්ධාතුප්පභූතීනං රඤ්ඤං, සක්කාදීනං දෙවානං, වෙපවිත්තිආදීනං අසුරානං, මහාබ්‍රහ්මාදීනං බ්‍රහ්මානං, ගුණතො වා මහන්තානං බුද්ධානං, පච්චෙකබුද්ධානං, සාවකානං උපාදායුපාදාය වා සබ්බෙසමිපි භූතානං සත්තානං නිස්සයභූතතාය මහන්තා භූතා එතෙසුති මහාභූතා. වාතුමහාභූතිකො හි තෙසං කායොති. මහාභූතභාවතොති බහුභූතභාවතො. අයං හි මහා-සද්දො “මහාජනො සන්නිපතීතො”තිආදීසු බහුභාවෙ දිස්සති. පථවීආදයො ච ධාතුයො එකස්මිමිපි අත්තභාවෙ අපරිමෙයාප්පහෙදා පවත්තන්ති. තස්මා මහන්තා බහු අනෙකසතසහස්සප්පහෙදා භූතානි මහාභූතා. මහාභූතපරියොසානතොති මහාභූතස්ස වසෙන පරියොසානප්පත්තිතො.

“කාලො සසති භූතානි, සබ්බානෙව සහත්තනා;

යො ච කාලසසො භූතො, ස භූතපවතිං පථි”ති. (ජා. 1.2.190) -

හි එවමාදීසු බිණාසවො “භූතො”ති වුත්තො. සො හි උච්ඡින්නහවනෙත්තිකතාය ආයතිං අප්පට්ඨසන්ධිකත්තා එකත්තතො “භූතො”ති වුවවති, න ඉතරෙ, හවිස්සන්තීති වොහාරං අනතීත්තතා. භූතො එව ඉධ පූජාවසෙන “මහාභූතො”ති වුත්තො යථා “මහාබිණාසවො, මහාමොග්ගල්ලානො”ති ව. ඉමාසඤ්ච ධාතුනං අනාදිමති සංසාරෙ පඛන්ධවසෙන පවත්තමානානං යථාවුත්තස්ස මහාභූතස්සෙව සත්තානෙ පරියොසානප්පත්ති, නාඤ්ඤත්‍ර. තස්මා මහාභූතෙ භූතා පරියොසානං පත්තානි මහාභූතා පුරිමපදෙ භූත-සද්දස්ස ලොපං කත්වා. එවමෙනා ධාතුයො මහාභූතෙකදෙසනාදීහි මහාභූතානි වෙදිතබ්බා. පථවීආදීනං කක්ඛළපග්ගසරණාදිවිසෙසලක්ඛණසමඬ්ඨිතා

අපරිච්චත්තධාතුලක්ඛණානංයෙවාති ආහ “ධාතුලක්ඛණං අනතීතත්තා”ති. න හි සාමඤ්ඤපරිච්චාගෙන විසෙසො, විසෙසනිරපෙක්ඛං වා සාමඤ්ඤං පවත්තති. තථා හි වදන්ති –

“තමත්ථාපෙක්ඛතො හෙදං, සසාමඤ්ඤං ජහාති නො;
ගණ්හාති සංසයුප්පාදා, සමෙවෙකත්ථකං ද්වය”න්ති.

සලක්ඛණධාරණෙන වාති යෙන සලක්ඛණධාරණෙන “ධාතුයො”ති වුච්චන්ති, තෙනෙව “ධම්මා”තිපි වුච්චන්ති උභයථාපි නිස්සත්තනිජ්ජීවතාය එව විභාවනතො. තෙනෙවාහ – “ජධාතුරොයං හික්ඛු පුරිසො, ධම්මෙසු ධම්මානුපස්සි විහරති”ති ව. අරුපානං ඛණතො රූපානං ඛණස්ස නාතිඉත්තරතායාහ “අත්තතො ඛණානුරූප”න්ති. ධරණෙනාති යානෙන, පවත්තනෙනාති අත්ථො. බයට්ඨෙතාති ඛණභඩ්දතාය. භයට්ඨෙතාති උදයවයපටිපිළනාදිනා සප්පටිභයතාය. අසාරකට්ඨෙතාති අත්තසාරවිරහෙන.

353. සහුප්පන්නාව එතාති එතා වතස්සො ධාතුයො සහ උප්පන්නාව සහ පවත්තමානාව සමානකාලෙ ලබ්භමානාපි අවකංසතො සබ්බපරියන්තිමෙ උතුචිත්තාභාරසමුට්ඨානෙසු සුද්ධට්ඨකෙ, කම්මපේසු ජීවිතනවකෙති එකෙකස්මිං. සුද්ධට්ඨකාදිකලාපෙපි පදෙසෙන අවිනිබ්භුත්තා විසුං විසුං අනිද්දිසිතබ්බට්ඨානතාය. යත්ථ හි තිස්සන්තං ධාතුනං පතිට්ඨාවසෙන පථවී, තත්ථෙව තස්සා ආබන්ධනපරිපාවනසමුදිරණවසෙන ඉතරා. එස නයො සෙසාසුපි.

354. පුරිමා ද්වෙ ගරුකත්තා සභාගා අඤ්ඤමඤ්ඤන්ති අධිප්පායො. එත්ථ ව නනු පථවියාපි ලහුභාවො අත්ථී. තථා හි සා “කක්ඛලං මුදුකං සණ්ඨං ඵරුසං ගරුකං ලහුක”න්ති නිද්දිට්ඨා, ආපෙපි ලහුභාවො ලබ්භතෙවාති? න, නිජ්ජපරියායගරුභාවස්ස අධිප්පෙතත්තා. ගරුභාවො එව හි පථවීධාතුයා ගරුතරං උපාදාය ලහුභාවොති පරියායෙන චුත්තො සීතභාවො විය තෙජොධාතුයා. යදි එවං රූපස්ස ලහුතාති කථං? අයම්පි චුත්තතායා එව ලහුතාකාරං උපාදාය ලබ්භනතො. න හි පරිච්ඡේදවිකාරලක්ඛණාති පරමත්ථතො ලබ්භන්ති නිජ්ජන්තරූපානං අවත්ථාවිසෙසසභාවතො. තස්මා පරමත්ථසිද්ධං ගරුභාවං සන්ධාය චුත්තං “පුරිමා ද්වෙ ගරුකත්තා සභාගා”ති. “තථා”ති පදෙන “සභාගා”ති ඉමමත්ථං උපසංහරති. “ද්වෙ”ති පන ඉදං යථා “පුරිමා”ති එත්ථ, එවං “පච්ඡිමා”ති එත්ථාපි ආනෙත්වා සම්බන්ධිතබ්බං. විසභාගා ගරුකලහුකභාවතොති අධිප්පායො. යථා ව ගරුකලහුකභාවෙහි, එවං පෙය්‍යභාවාපෙය්‍යභාවෙහි ව සභාගවිසභාගතා යොජෙතබ්බා.

355. අජ්ඣත්තිකා හෙට්ඨා වුත්තඅජ්ඣත්තිකා,
සත්තසන්තානපරියාපන්නාති අත්ථො. විඤ්ඤාණවත්ථු
විඤ්ඤත්තිඉන්ද්‍රියානන්ති චක්ඛාදීනං ඡන්තං විඤ්ඤාණවත්ථුනං, ද්වින්නං
විඤ්ඤත්තිනං, ඉත්ථිපුරිසින්ද්‍රියජීවිතින්ද්‍රියානඤ්ච. යෙ පන “විඤ්ඤාණවත්ථුති
හදයවත්ථු ගහිත”න්ති වදන්ති, තෙසං ඉන්ද්‍රිය-ග්ගහණෙන අට්ඨන්තම්පි
රුපින්ද්‍රියානං ගහණං වෙදිතබ්බං. “චුත්තවිපරිතප්පකාරා”ති ඉදං බාහිරානං
ධාතුනං යථා සබ්බසො විඤ්ඤාණවත්ථුවිඤ්ඤත්තිඉන්ද්‍රියානං අනිස්සයතා ච
ඉරියාපථවිරහො ච චුත්තවිපරියායො, එවං චතුසමුට්ඨානතාපිති කත්වා චුත්තං,
න ලක්ඛණරූපස්ස විය කුතොවිපි සමුට්ඨානස්ස අභාවතො උතුසමුට්ඨානතාය
තාසං. ලහුතාදිනිස්සයතාපි අජ්ඣත්තිකානං ධාතුනං චත්තබ්බා, න චා
චත්තබ්බා. විඤ්ඤත්ති-ග්ගහණං හි ලක්ඛණන්ති.

356. ඉතරාහීති ආපොතෙජොවායුධාතුහි. එකසඬගහාති සජාතිසඬගහෙන
එකසඬගහා. සමානජාතියානං හි සඬගහො සහජාතිසඬගහො. තෙනාහ
“සමුට්ඨානනානත්තභාවතො”ති.

357. තිණ්ණං මහාභූතානං පතිට්ඨා හුත්වා පච්චයො හොතීති යෙහි
මහාභූතෙහි සම්පිණ්ඩනවසෙන සඬගහිතා, පරිපාවනවසෙන අනුපාලිතා,
සමුදිරණවසෙන විත්ථම්හිතා ච, තෙසං අත්තනා සහජාතානං තිණ්ණං
මහාභූතානං පතිට්ඨා හුත්වා තතො එව සන්ධාරණවසෙන අවස්සයො හොති,
චුත්තනයෙන චා පතිට්ඨා හුත්වා සහජාතාදිවසෙන පච්චයො හොතීති. එස
නයො සෙසාසුපි.

358. යදිපි අඤ්ඤමඤ්ඤආහොගපච්චවෙක්ඛණරහිතා එතෙ ධම්මාති
හෙට්ඨා ධාතුනං අසමන්තාභාරතා දස්සිතා එව, අථාපි ඉමිනාව නයෙන විසුං
කම්මට්ඨානපරිග්ගහො කාතබ්බොති දස්සෙන්නො “පථවීධාතු
චෙත්ථා”තිආදිමාහ. තත්ථ පථවීධාතු චෙත්ථාති ච-සද්දො සම්පිණ්ඩනත්ථො,
තෙන අයම්පි එකො මනසිකාරප්පකාරොති දිපෙති. එත්ථාති එතාසු ධාතුසු. අහං
“පථවීධාතු”ති චා “පච්චයො හොමි”ති චා න ජානාතීති අත්තනි විය අත්තතො
කිච්චෙ ච ආහොගාභාවං දස්සෙත්වා උපකාරකස්ස විය උපකත්තබ්බානම්පි
ආහොගාභාවං දස්සෙතුං “ඉතරානිපි”තිආදි චුත්තං. සබ්බත්ථාති සබ්බාසු
ධාතුසු, තත්ථාපි අත්තකිච්චුපකත්තබ්බහෙදෙසු සබ්බෙසු.

359. පච්චයවිභාගතොති පච්චයධම්මවිභාගතො චෙව
පච්චයභාවවිභාගතො ච. “පච්චයතො”ති හි ඉමිනා පථවීආදීනං
අඤ්ඤාසාධාරණො පතිට්ඨාභාවාදිනා සෙසභූතත්තයස්ස පච්චයභාවො චුත්තො.
ඉධ පන යෙහි ධම්මෙහි පථවීආදීනං උප්පත්ති, තෙසං පථවීආදීනඤ්ච
අනවසෙසතො පච්චයභාවවිභාගො වුව්චතීති අයං ඉමෙසං ද්වින්නං ආකාරානං

විසෙසො. කම්මන්ති කුසලාකුසලං රුප්ප්පාදකං කම්මං. චිත්තන්ති යං කිඤ්චි රුප්ප්පාදකං චිත්තං. ආභාරොති අජ්ඣන්තිකො රුප්ප්පාදකො ආභාරො. උතුති යො කොචි උතු, අත්ථතො තෙජොධාතු. කම්මමෙවාති අවධාරණං සමුට්ඨානසඬ්ඛරාභාවදස්සන්තං, තෙන අකම්මජානම්පි කෙසඤ්චි කම්මස්ස පරියායපච්චයභාවො දීපිතො හොති. තථා හි වක්ඛති “කම්මපච්චයචිත්තසමුට්ඨාන”න්තිආදි. නනු ච කම්මසමුට්ඨානානං කම්මතො අඤ්ඤානපි පච්චයෙන භවිතඛිබන්ති? භවිතඛිබං, සො පන කම්මගතිකොවාති පටියොගීතිචිත්තන්තං. අවධාරණං කතං, තෙනාහ “න චිත්තාදයො”ති. චිත්තාදිසමුට්ඨානානන්ති එත්ථාපි අයමත්ථො යථාරහං චිත්තඛිබො. ඉතරෙති චිත්තාදිතො අඤ්ඤා. ජනකපච්චයොති සමුට්ඨාපකතං සන්ධාය වුත්තං, පච්චයො පන කම්මපච්චයොව. වුත්තං හි “කුසලාකුසලා චෙතනා විපාකානං ඛන්ධානං කට්ඨතා ච රූපානං කම්මපච්චයෙන පච්චයො”ති (පටියා. 1.1.427).

සෙසානන්ති චිත්තාදිසමුට්ඨානානං. පරියායතො උපනිස්සයපච්චයො හොතීති පටියානෙ (පටියා. 1.1.9) අරූපානංයෙව උපනිස්සයපච්චයස්ස ආගතත්තා නිජ්ජපරියායෙන රූපධම්මානං උපනිස්සයපච්චයො නත්ථි. සුත්තෙ පන “පුග්ගලං උපනිස්සාය වනසණ්ඩං උපනිස්සායා”ති වචනතො සුත්තන්තිකපරියායෙන විනා අභාවො උපනිස්සයපච්චයොති වෙදිතඛිබො. චිත්තං ජනකපච්චයො හොතීති සහජාතනිස්සයාභාරාදිවසෙන පච්චයො හොන්තං චිත්තං සමුට්ඨාපකතං උපාදාය “ජනකපච්චයො හොතී”ති වුත්තං. ආභාරඋතුසුපි එසෙව නයො.

එවං කම්මාදීනං පච්චයධම්මානං වසෙන ධාතුසු පච්චයවිභාගං දස්සෙත්වා ඉදානි තංසමුට්ඨානානං ධාතුනම්පි වසෙන පච්චයවිභාගං දස්සෙත්තො පටිමං තාව “කම්මසමුට්ඨානං මහාභූත”න්තිආදිනා උද්දිසිත්වා පුන “තත්ථ කම්මසමුට්ඨානා පට්ඨිධාතු”තිආදිනා නිද්දිසති. තත්ථ කම්මසමුට්ඨානා පට්ඨිධාතූති “කම්මසමුට්ඨානං මහාභූත”න්ති එත්ථ සාමඤ්ඤතො වුත්තා කම්මජපට්ඨිධාතු. කම්මසමුට්ඨානානං ඉතරාසන්ති කම්මජානං ආපොධාතුආදීනං තිස්සන්තං ධාතුනං සහුප්පත්තියා අත්තතො උපකාරකානං තාසං උපකාරකතො, ආධාරභාවතො, උප්පාදතො යාව භඩ්ගාධරණතො, විගමාභාවතො ච සහජාතඅඤ්ඤාමඤ්ඤානිස්සයඅත්ථිඅවිගතවසෙන චෙව පතිට්ඨාවසෙන ච පච්චයො හොති, හොන්ති ච කම්මං විය අත්තතො, තාසඤ්ච න ජනකවසෙන පච්චයො හොති අසමුට්ඨාපකත්තා තාසං. කාමඤ්ඤවත්ථ නිස්සයපච්චය-ග්ගහණෙනෙව පතිට්ඨාභාවො සඬ්ගහිතො, පට්ඨිධාතුයා පන අනඤ්ඤසාධාරණකිච්චං සහජාතානං පතිට්ඨාභාවොති ඉමං විසෙසං දස්සෙතුං “පතිට්ඨාවසෙන වා”ති විසුං කත්වා වුත්තං. ආඛන්ධනවසෙන වාතිආදියුපි

එසෙව නයො. තිසන්තතිමහාභූතානන්ති උතුරින්තාහාරසමුට්ඨානානං චතුමහාභූතානං අඤ්ඤමඤ්ඤං අවොකිණ්ණානං, අවිච්ඡේදෙන පවත්තිං උපාදාය සන්තතිති සන්තතිග්ගහණං. පථව්ඨාතුයා පතිට්ඨාභාවො නාම සහජාතානං ධම්මානංයෙවාති ආහ “න පතිට්ඨාවසෙනා”ති. න ආබන්ධනවසෙනාතිආදීසුපි එසෙව නයො. එත්ථාති එතෙසු කම්මසමුට්ඨානමහාභූතෙසු. “චිත්තසමුට්ඨානා පථව්ඨාතු චිත්තසමුට්ඨානානං ඉතරාස”න්තිආදීසු සුකරො තන්තිනයො නෙතුන්ති “චිත්තආහාර...පෙ.... එසෙව නයො”ති අතිදිසති.

සහජාතාදිපච්චයවසජ්ජවත්තාසු ව පනාති එත්ථ ව-සද්දො සමුච්චයත්ථො, පන-සද්දො විසෙසත්ථො, තදුහයෙන ව යථාචුත්තසහජාතාදිපච්චයෙහි පවත්තමානා ධාතුයො ඉමිනා විසෙසෙන පවත්තන්තිති ඉමමත්ථං දීපෙති.

ඉදානි තං විසෙසං දස්සෙතුං “එකං පටිච්චා”තිගාථමාහ. තත්ථ එකං ධාතුං පටිච්ච තිස්සො ධාතුයො චතුර්ධා සම්පවත්තන්ති, තිස්සො ධාතුයො පටිච්ච එකාව ධාතු චතුර්ධා සම්පවත්තති, ද්වෙ ධාතුයො පටිච්ච ද්වෙ ධාතුයො ඡධා සම්පවත්තන්තිති යොජනා. අත්ථො පන පථව්ඨාදීසු එකෙකිස්සා පච්චයභාවෙ ඉතරාසං තිස්සන්තං තිස්සන්තං පච්චයුජ්ජන්තතාති අයමෙකො චතුක්කො, තිස්සන්තං තිස්සන්තං පච්චයභාවෙ ඉතරාය එකෙකිස්සා පච්චයුජ්ජන්තතාති අයමපරො චතුක්කො, පඨමදුතියා, තතියචතුත්ථා, පඨමතතියා, දුතියචතුත්ථා, පඨමචතුත්ථා, දුතියතතියාති ඉමාසං ද්වින්තං ද්වින්තං පච්චයභාවෙ තත්ථ තත්ථ ඉතරාසං ද්වින්තං ද්වින්තං පච්චයුජ්ජන්තතාති අයමෙකො ඡක්කො. එවං පච්චයභාවෙන චතුර්ධා, ඡධා ව පවත්තමානානං එකකද්විකතිකවසෙන තිකදුකථකකවසෙන ව යථාක්කමං පච්චයපච්චයුජ්ජන්තතාවිභාගො වෙදිතබ්බො.

අයඤ්ච

පච්චයභාවො

සහජාතඅඤ්ඤමඤ්ඤනිස්සයඅත්ථිඅවිගතපච්චයවසෙන, තත්ථාපි ව අඤ්ඤමඤ්ඤමුඛෙනෙව වෙදිතබ්බො. යං සන්ධාය චුත්තං පටිච්චවාලෙ “එකං මහාභූතං පටිච්ච තයො මහාභූතා, තයො මහාභූතෙ පටිච්ච එකං මහාභූතං, ද්වෙ මහාභූතෙ පටිච්ච ද්වෙ මහාභූතා උජ්ජජ්ජන්ති”ති (පට්ඨා. 1.1.53) .

අභික්කමපටික්කමාදීති

ආදි-සද්දෙන

ආදානවිස්සජ්ජනාදිකායිකකිරියාකරණස්ස සඬගහො දට්ඨබ්බො. උජ්ජිලනස්ස පච්චයො හොති සට්ඨන්තකිරියාය පථව්ඨාතුවසෙන සිජ්ඣනතො. සාවාති පථව්ඨාතුයෙව. ආපොධාතුයා අනුගතා ආපොධාතුයා තත්ථ අජ්ජධානභාවං, පථව්ඨාතුයා ව පධානභාවන්ති පතිට්ඨාභාවෙ විය පතිට්ඨාපනෙපි සාතිසයකිච්චත්තා තස්සා පතිට්ඨාපනස්ස පාදට්ඨපනස්ස පච්චයො හොතීති සම්බන්ධො. අවක්ඛෙපනස්සාති අධොනික්ඛිපනස්ස. තත්ථ ව ගරුතරසභාවාය ආපොධාතුයා සාතිසයො බ්‍යාපාරොති ආහ “පථව්ඨාතුයා අනුගතා

ආපොධාතු”ති. තථා උද්ධඪගතිකා තෙජොධාතුති උද්ධරණෙ වායොධාතුයා තස්සා අනුගතභාවො චුත්තො. තිරියං ගතිකාය වායොධාතුයා අතිහරණවිතිහරණෙසු සාතිසයො ඛ්‍යාපාරොති තෙජොධාතුයා තස්සා අනුගතභාවො ගහිතො. තත්ථ ධීතට්ඨානතො අභිමුඛං පාදස්ස හරණං අතිහරණං, පුරතො හරණං. තතො ටොකං විතික්කම්ම හරණං විතිහරණං, පස්සතො හරණං.

එකෙකෙන මුඛෙනාති “පත්ථටත්තා පථවී”තිආදිනා (විසුද්ධි. 1.347) විහත්තෙසු තෙරසසු ආකාරෙසු එකෙකෙන ධාතුනං පරිගණ්ණනමුඛෙන. ස්වායන්ති සො අයං උපචාරසමාධි. කථං පනස්ස වචන්ථානපරියායොති ආහ “චතුත්තං ධාතුන”න්තිආදි.

360. ඉදානි ඉමිස්සා භාවනාය ආනිසංසෙ දස්සෙතුං “ඉදඤ්ච පනා”තිආදි චුත්තං. සුඤ්ඤතං අවගාහනීති ධාතුමත්තතාදස්සනෙන රූපකායස්ස අනත්තකතං වචන්ථාපයතො තදනුසාරෙන නාමකායස්සාපි අනත්තකතා සුපාකටා භොතීති සබ්බසො අත්තසුඤ්ඤතං පරියොගාහති තත්ථ පතිට්ඨහති. සත්තසඤ්ඤං සමුග්ඝාතෙතීති තතො එව “සත්තො පොසො ඉන්ථි පුරිසො”ති එවං පචත්තං අයාථාවසඤ්ඤං උග්ඝාතෙති සමුහනති. වාළමිගයක්ඛරක්ඛසාදිවිකප්පං අනාවජ්ජමානොති සසන්තානෙ විය පරසන්තානෙපි ධාතුමත්තතාය සුදිට්ඨත්තා ඛිණ්ණසවො විය “ඉමෙ සීහඛ්‍යග්ඝාදයො වාළමිගා, ඉමෙ යක්ඛරක්ඛසා”ති එවමාදිවිකප්පං අකරොන්තො භයහෙරවං සහති අභිභවති. යථාචුත්තවිකප්පනාපජ්ජනං හි භයහෙරවසහනස්ස කාරණං චුත්තං. උග්ඝාතො උජ්ජිලාවිතත්තං. නිග්ඝාතො දීනභාවජ්ජත්ති. මහාපඤ්ඤො ච පන භොති ධාතුවසෙන කායෙ සම්මදෙව සනවිනිබ්බොගස්ස කරණතො. තථා හිදං කම්මට්ඨානං බුද්ධිවර්තස්ස අනුකූලන්ති චුත්තං, සුගතිපරායණො වා ඉන්ද්‍රියානං අපරිපක්කතායන්ති අධිප්පායො.

එකුනවිසතිභාවනානායපටිමණ්ඩිතස්ස

චතුධාතුවචන්ථානනිද්දෙසස්ස ලීනත්ථවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

361. “කො සමාධි”තිආදිනා සරූපාදිපුච්ඡා යාවදෙව විභාගාවබොධනත්ථා. සරූපාදිතො හි ඤාතස්ස පහෙදො චූචිවමානො සුවිඤ්ඤෙය්‍යා භොති සඬ්ඛෙපපුබ්බකත්තා විත්ථාරස්ස, විත්ථාරවිධිනා ච සඬ්ඛෙපවිධි සඬ්ගස්හනීති “සමාධිස්ස විත්ථාරං භාවනානායඤ්ච දස්සෙතු”න්ති චුත්තං. අථ වා “කො සමාධි”තිආදිනාපි සමාධිස්සෙව පකාරහෙදො දස්සියති, භාවනානිසංසොපි භාවනානායනිස්සිතො එවාති අධිප්පායෙන “විත්ථාරං

භාවනානායකඤ්ච දස්සෙතු”න්ති වුත්තං. සබ්බජ්ජකාරතොති පලිබොධුපච්ඡෙදාදිකස්ස සබ්බස්ස භාවනාය පුබ්බකිච්චස්ස කරණජ්ජකාරතො චෙව සබ්බකම්මට්ඨානභාවනාවිභාවනතො ව.

“සමත්තා හොති”ති වත්වා තමෙව සමත්තභාවං විභාවෙතුං “දුට්ඨොයෙවා”තිආදි වුත්තං. ඉධ අධිජ්ජෙතො සමාධිති ලොකියසමාධිං ආහ. දසසු කම්මට්ඨානෙසුති යාති හෙට්ඨා “උපචාරාවහානී”ති වුත්තාති දස කම්මට්ඨානාති, තෙසු. අජ්ජනාපුබ්බභාගචිත්තෙසුති අජ්ජනාය පුබ්බභාගචිත්තෙසු අට්ඨන්තං ඤානානං පුබ්බභාගචිත්තූප්පාදෙසු. එකග්ගතාති එකාවජ්ජනවිට්ඨියං, නානාවජ්ජනවිට්ඨියඤ්ච එකග්ගතා. අවසෙසකම්මට්ඨානෙසුති “අජ්ජනාවහානී”ති වුත්තෙසු තිංසකම්මට්ඨානෙසු.

සමාධිආනිසංසකථාවණ්ණනා

362. දිට්ඨධම්මො වුච්චති පච්චක්ඛෙතො අත්තභාවො, තත්ථ සුඛවිභාරො දිට්ඨධම්මසුඛවිභාරො. කාමං “සමාපජ්ජිත්වා”ති එතෙන අජ්ජනාසමාධියෙව විභාවිතො, “එකග්ගචිත්තා”ති පන පදෙන උපචාරසමාධිනොපි ගහණං හොතිති තතො නිවත්තනත්ථං “අජ්ජනාසමාධිභාවනා”ති වුත්තං. න ඛො පනෙතෙති එතෙ බාහිරකභාවිතා ඤානධම්මා චිත්තෙකග්ගතාමත්තකරා. අරියස්ස චිත්තයෙ බුද්ධස්ස භගවතො සාසනෙ “සල්ලෙඛා”ති න වුච්චන්ති කිලෙසානං සල්ලෙඛනපටිපදා න හොතිති කත්වා, සාසනෙ පන අවිහිංසාදයොපි සල්ලෙඛාව ලොකුත්තරපාදකත්තා.

සම්බාධෙති තණ්හාසංකිලෙසාදිනා සංකිලිට්ඨිතාය පරමසම්බාධෙ අතිවිය සඬකට්ඨානභූතෙ සංසාරජ්ජවත්තෙ. ඔකාසාධිගමනයෙනාති අත්ථපටිලාභයොග්ගස්ස නවමඛණසඬබ්බාතස්ස ඔකාසස්ස අධිගමනයෙන. තස්ස හි දුල්ලභතාය අජ්ජනාධිගමමිපි අනධිගමයමානො සංවෙගබ්භුලො පුග්ගලො උපචාරසමාධිමිහියෙව යත්වා විපස්සනාය කම්මං කරොති “සීසං සංසාරදුක්ඛං සමතික්කමිස්සාමී”ති.

අභිඤ්ඤාපාදකන්ති ඉද්ධිවිධාදිඅභිඤ්ඤාඤාණපාදකභූතං අධිට්ඨානභූතං. හොතිති වුත්තනායාති එත්ථ ඉති-සද්දො පකාරත්ථො, තෙන “ඉමිනා පකාරෙන වුත්තනායා”ති සෙසාභිඤ්ඤානම්පි වුත්තජ්ජකාරං සඬගණ්හාති. සති සති ආයතනෙති පුරිමභවසිද්ධෙ අභිඤ්ඤාධිගමස්ස කාරණෙ විජ්ජමානෙ. අභිඤ්ඤාධිගමස්ස හි අධිකාරො ඉච්ඡිතබ්බො, යො “පුබ්බහෙතු”ති වුච්චති. න සමාපත්තිසු වසිභාවො. තෙනාහ භගවා “සති සති ආයතනෙ”ති (ම. නි. 3.158; අ. නි. 3.102). අභිඤ්ඤාසච්ඡිකරණියස්සාති වක්ඛමානවිභාගාය අභිවිසිට්ඨාය පඤ්ඤාය සච්ඡිකාතබ්බස්ස. ධම්මස්සාති භාවෙනබ්බස්ස චෙව විභාවෙනබ්බස්ස

ව ධම්මස්ස. අභිඤ්ඤාසවිජ්ඣායාය විත්තං අභිනින්නාමෙතීති යොජනා. තත්ත තත්තෙවාති තස්මිං තස්මිංයෙව සවිජ්ඣාතබ්බධම්මෙ. සක්ඛිභාවාය පච්චික්ඛකාරිත්වාය භබ්බො සක්ඛිභබ්බො, තස්ස භාවො සක්ඛිභබ්බතා, තං සක්ඛිභබ්බතං.

තං තං භවගමිකම්මං ආරබ්භ භවපත්ථනාය අනුප්පන්නායපි කම්මස්ස කතූපවිතභාවෙනෙව භවපත්ථනාකිච්චං සිජ්ඣාතීති දස්සෙන්නො ආභ “අපත්ථයමානා වා”ති. සභ බොති පවත්තතීති සභබොයා, සභායො, ඉධ පන එකභවුපගො අධිප්පෙතො, තස්ස භාවො සභබ්බතා, තං සභබ්බතං.

කිං පන අප්පනාසමාධිභාවනායෙව භවවිසෙසානිසංසා, උදාහු ඉතරාපීති වොදනං මනසි කත්වා ආභ “උපචාරසමාධිභාවනාපි”තිආදි.

නිබ්බානන්ති තිස්සන්තං දුක්ඛතානං නිබ්බුන්ති. රූපධම්මෙ පරියාපන්නා විජ්ජමානාපි සඬ්ඛාරදුක්ඛතා විත්තස්ස අභාවෙන අසන්තසමාව. තෙනාභ “සුඛං විහරිස්සාමා”ති.

සොළසහි

ඤාණචරියාහිති

අනිච්චානුපස්සනාදුක්ඛඅනත්තනිබ්බදාචරාගනිරොධපටිනිස්සග්ගවිච්චානුපස්සනාති ඉමාහි අට්ඨහි, අට්ඨහි ව අරියමග්ගඵලඤාණෙහිති එවං සොළසහි. නවහි සමාධිචරියාහිති පඤ්චන්තං රූපජ්ඣානානං, චතුන්තං අරූපජ්ඣානානඤ්ච වසෙන එවං නවහි. කෙච් පන “චත්තාරො රූපජ්ඣානසමාධි, චත්තාරො අරූපජ්ඣානසමාධි, උභයෙසං උපචාරසමාධිං එකං කත්වා එවං නවා”ති වදන්ති.

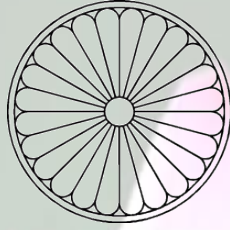
සමාධිභාවනායොගෙති සමාධිභාවනාය අනුයොගෙ අනුයුඤ්ජනෙ, සමාධිභාවනාසඬ්ඛාතෙ වා යොගෙ. යොගොති භාවනා වුච්චති. යථාභ “යොගා වෙ ජායතී භූරී”ති (ධ. ප. 282) .

363. සමාධිපීති පි-සද්දෙන සිලං සම්පිණ්ඩෙති.

සමාධිනිද්දෙසවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

ඉති එකාදසමපරිච්ඡෙදවණ්ණනා.

පඨමො භාගො නිට්ඨිතො.

සබ්බදාතං ධම්ම දාතං ජිනාති,
සබ්බරසං ධම්ම රසං ජිනාති;
සබ්බරතීං ධම්ම රතීං ජිනාති
තණ්හාක්ඛයෝ සබ්බදුක්ඛං ජිනාති

(ධම්මපදය තණ්හා වග්ගො)

ධම්මාරාමෝ ධම්මරතෝ - ධම්මං ධුත්ථිච්ඡන්දයං;
ධම්මං ධුත්ථස්සරං නික්ඛු - සද්ධම්මා හ පරිනායති.

(ධම්මපදය නික්ඛු වග්ගො)

ධම්මෝ පතොසො සුගතාප්පසන්ථෝ,
තරණීච සංසාර මහණ්ණවස්ස;
බ්‍රහ්මාසුරාදීනි අමස්සනීයෙතා,
රසො රසානං පරමෝ නිලොකෙ.

මහාගඳො මච්චුපරා පනානො,
සබ්බිනිනාසාය විසෙසමන්තො;
සබ්බන්ති දානෙත ච කප්පරුක්ඛො,
චිත්තාමණී අද්දසටොච ධම්මො.

ධම්මං විනා තන්ති ජිනාච මානා,
තමෙව තාණං සරණං පනිට්ඨා;
තස්මා හි තො කිච්චමඤ්ඤප්පනාය,
සුභාවි ධාරෙච්ච වරාවි ධම්මෙ.

(භස්වාහිනී)

චිරං නිට්ඨතු ලොකස්මිං - සම්මා සම්බුද්ධ සාසානං!

ධර්ම උතය පිණිසයි.....